MEHMET ALİ AYBAR

Türkiye İşçi Partisi Tarihi

iletişim

MEHMET ALİ AYBAR • **Türkiye İşçi Partisi Tarihi**

İletişim Yayınları 2074 • Mehmet Ali Aybar Toplu Eserleri 3
ISBN-13: 978-975-05-1669-6
© 2014 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2014, İstanbul
2. Baskı 2021, İstanbul

KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Ara Güler
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Oben Üçke
DİZİN Emre Bayın

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEHMET ALİ AYBAR

Türkiye İşçi Partisi Tarihi

YAYINA HAZIRLAYAN
Kıvanç Koçak

iletişim

MEHMET ALİ AYBAR 1908 İstanbul doğumlu. Hareket Ordusu kumandanlarından Hüseyin Hüsnü Paşa ve matematikçi Gelenbevi İsmail Efendi'nin torunu. Yeşilköy'deki Fransız Okulu'nu ve Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1939'da İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Devletler Hukuku doktoruyken, Paris'e Sorbonne Üniversitesi'ne hukuk araştırmaları yapmaya gitti. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla, kuzeni şair Oktay Rifat ve birkaç arkadaşı ile beraber bisiklete atlayıp Paris'ten Lyon'a kaçtı, oradan da Türkiye'ye döndü. 1942'de Devletler Hukuku doçenti olduğu İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1946'da *Vatan* gazetesinde yazdığı "Milli Şef" İnönü rejimini eleştiren "Kâğıt Üzerinde Demokrasi" başlıklı yazı nedeniyle uzaklaştırıldı. 1947-49 yılları arasında, her ikisi de sıkıyönetimce kapatılan *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gazetelerini çıkarttı. 1949'da yine İnönü'ye yazdığı "Açık Mektup"tan dolayı "hakaret"ten hüküm giydi ve Paşakapısı Cezaevi'ne girdi. Burada, diğer şair kuzeni Nâzım Hikmet'le 1950 affına kadar yattı. 1962'de bir grup sendikacının kurduğu Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığı görevini kabul etti. 1962-69 yılları arasında TİP'in başında lider ve eylem adamı kimliğiyle etkili oldu. 1965 yılında Türkiye'de ilk defa bir sosyalist parti, Aybar başkanlığında Meclis'e 15 milletvekili soktu. 1967'de ABD'yi savaş suçlusu olarak mahkûm eden Russell Mahkemesi üyesi olarak Vietnam'a gitti. Dünya sosyalizm tarihinde ilk defa Sovyetler'den bağımsız bir politika güden TİP'in başkanı olan ve "Türkiye'ye özgü, güleryüzlü sosyalizm" kavramının yaratıcısı olan Aybar, 1968'de Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgaline sert bir tepki gösterdi. Bu, parti içinde hizipleşmelerin su yüzüne çıkmasına neden oldu. Aybar, 1969'da genel başkanlıktan, 1971'de de partiden istifa etti. 12 Mart döneminde Meclis'teki tek sosyalist olan Aybar, dönemin baskılarına ve idamlara karşı tek başına mücadele etti. 1975'te, TİP'ten ayrılan elli arkadaşı ile beraber, daha sonra Sosyalist Devrim Partisi adını alan, Sosyalist Parti'yi kurdu. İlk defa bu partinin tüzüğünde, genel başkan ve yöneticilerin üst üste iki dönem başa geçmelerini engelleyen ve yönetim kurulunun üçte ikisinin kol emekçilerinden oluşmasını öngören şartlar yer aldı. SDP, 12 Eylül cuntası ile kapatıldı. Bu tarihten sonraki yaşamında Aybar, parçalanan Türk solunun birleşmesi için inançla ve inatla çalışmalarını sürdürmüştür. 1995 yılında 87 yaşındayken İstanbul'da ölen Mehmet Ali Aybar, bilim adamı ve lider olmanın yanı sıra ünlü bir atlet ve sporcudur: 100, 200 ve 400 metreleri koşmuş, Türkiye ve Balkan rekorları kırmıştır. 1928 Amsterdam Olimpiyatları'na, 1930, '31 ve '33 Atina Balkan Oyunları'na katılmıştır.

Yayımlanmış kitapları: *Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm* (1968), *12 Mart'tan Sonra Meclis Konuşmaları* (1973), *Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür* (1979), *Neden Sosyalizm?* (1987), *TİP Tarihi I, II, III* (1988), *Sosyalizm ve Bağımsızlık - Uğur Mumcu ile Söyleşi* (1986).

İletişim Yayınları'nda: *Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler* (yay. haz. Aylin Özman, 2002), *Mehmet Ali Aybar'ın Müdafaaları ve Mektupları (1946-1961)* (yay. haz. Barış Ünlü, 2003), *Neden Sosyalizm?: Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür* (tek kitap halinde, 2011), *Vietnam Günlüğü* (yay. haz. Kıvanç Koçak, 2012).

www.mehmetaliaybar.org

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
TÜRKİYE SOLUNDA GERÇEK BİR EFSANE: TİP VE MEHMET ALİ AYBAR ·
KIVANÇ KOÇAK 9

BİRİNCİ KİTAP

GİRİŞ 19
Bey Takımının Demokrasisi 19
28-29 Nisan Olayları 19
U2 Olayı 26
İnönü Demokrasisi 32
Tan Olayı 35
Demokrat Parti İktidarı 38
Osmanlı Toplumu 45
1947 Yılı 47
Mareşal Çakmak'la Görüşme 50
Demokratlar'ın Demokrasisi 52
Demokrasi Sorunu 61
Kapanan Kapılar, Açılan Kapılar 64
27 Mayıs Darbesi 64
İki İşadamının İlginç Önerisi! 68
14'lerin Tasfiyesi 70

Bir Mektup ve Bir Basın Toplantısı ... *72*
27 Mayıs Sonrasında İnönü ... *78*
Temel Hakları Yaşatma Derneği ... *84*
Yusuf Bey, Yaşar Kemal, Osman Kavuncu ... *87*
Üç Beş Arkadaşla Sosyalist Parti Kurmaya Kalkışıyoruz ... *94*
Anayasa ... *99*
Kemalizm ... *105*
Osmanlı Devleti ve Bürokrasisi ... *119*
Yukarıdan Dayatılan İlerlemecilik ... *122*
Güçlü Devlet Saplantısı ... *126*

BİRİNCİ BÖLÜM

EMEKÇİ TAKIMINDAN 12 KİŞİ ... *135*
Kurucularla Tanışıyoruz ... *141*
27 Mayıs Sonrasında İnönü ... *145*
Saraçhane Mitingi ... *152*
Çalışanlar Partisi Tuzağı ... *155*
TİP Nasıl Kurulmuştu? ... *158*
Gece Yarısı Gelen Konuklar ... *163*
Kaptan Köşkünde Bir Acemi Kaptan ... *169*
Başarısız İki Darbe Girişimi ... *171*
Yeni Tüzük ... *172*
TİP'in İlk Yurt Gezisi ... *174*
Taşlı Sopalı Saldırılar ve Ötesi... ... *178*
İnönü ile İlk Görüşme ve Sonraki Konuşmalar ... *182*
İnönü ... *186*
Kıbrıs Konuşması ve TİP'ten İstifalar ... *187*
Akhisar Olayı ... *192*
Bursa Olayı ... *195*
Oyun İçinde Oyun ... *197*

İKİNCİ BÖLÜM

TİP'İN ÖNÜNDEKİ SORUNLAR ... *203*
Düşe Kalka: Kâğıt Üstünde Demokrasi'den Demokrasiye... ... *210*
Ulusal Bağımsızlık Sorunu ... *231*

İKİNCİ KİTAP

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MECLİSE GİRİYOR ... 243
Bay Kosigin ... 244
Sokak Saldırılarından Meclis Saldırılarına... ... 246
Genelkurmay Başkanı'nın Emirnamesi ... 247
TİP'in Gensorusu: Hükümet Anayasaya Karşı ... 249
İnönü Nasıl Değerlendiriyor? ... 263
Demirel, Tural'ı Savunuyor ... 270
Olayın Sonuçları ... 288
TİP Moskova'dan Emir Alıyormuş! ... 292
İkinci Kurtuluş Savaşı ... 294
1967 Yılının Özelliği ... 312
Ortadoğu'da Savaş ... 319
Ciddi ve Yeni Bir Sorun ... 325

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VİETNAM SAVAŞI VE RUSSELL MAHKEMESİ ... 329
Bombalar Altında Vietnam ... 332
Soykırım Raporu ... 336
Ermeni Sorunu ... 341
TİP Kök Salıyor ve Dışa Açılıyor ... 352
TİP, Akdeniz İlerici Partiler Konferansı'nda ... 358
Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ... 361

BEŞİNCİ BÖLÜM

KOCA AP GRUBUNUN BİR AVUÇ TİP'LİYE SALDIRISI... ... 365
Tepkiler ... 405
Demirel ve İkili Antlaşmalar ... 422
Milli Savunma Bütçesi ... 429

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ALTINCI BÖLÜM

SONUN BAŞLANGICI ... 451
Kitap Sorunu ... 480
Parti İçi Muhalefet ... 481
TİP Tüzüğü'nün 53. Maddesi ... 481

Doğu Sorunu ... *493*
Çekoslovakya'nın İşgali, Vietnam'ın Sanki Uzantısı... ... *495*
TİP'in Güçlenmesi ve Amerika'nın Planı ... *499*
Truman Doktrininden Bugünlere ... *509*
MİT, Milli Güvenlik Kurulu ... *528*
Beş İmzalı Önerge ... *535*
Behice Boran ... *540*
Sosyalist Ülkelerin Sosyalizmi ... *542*
Türkiye'ye Özgü Sosyalizm ... *546*
Aren'in Ziyaretleri ... *549*
Sürprizli Toplantı ve Sonrası ... *551*

YEDİNCİ BÖLÜM

BİNDİĞİMİZ DALI KESİYORUZ! ... *571*
Üçüncü Kongremiz ... *571*
Aybar'ın Konuşması ... *573*
Sadun Aren'in Konuşması ... *593*
Şaban Erik'in Konuşması ... *600*
Nihat Sargın'ın Konuşması ... *607*
Behice Boran'ın Konuşması ... *612*
Haydaroğlu'nun Konuşması ... *622*
İdris Küçükömer'in Konuşması ... *624*
Beşlere Yanıt ... *630*
Kongre Başkanı Çetin Altan'ın Konuşması ... *648*
Anlaşmazlık Teorik miydi? ... *652*
Kongre Kimleri Seçti? ... *653*
Ve Boran'dan Yıllar Sonra Anlaşmazlığın Gerçek Yüzü ... *656*

DİZİN ... *661*

TÜRKİYE SOLUNDA GERÇEK BİR EFSANE: TİP VE MEHMET ALİ AYBAR

KIVANÇ KOÇAK

"Sen bu memleketin has evladısın, sana ayaktakımı demek kimin haddine; çoğunlukta olan sensin; el ele verirsen, oylarını Beylere, Paşalara değil senin kurduğun, senin gibi emekçilerin yönettiği, senin partin olan TİP'e verirsen devletin başına sen kendin geçersin ve emekçilerin aşağılanmadığı, horlanmadığı, insanca yaşadığı bir düzen kurarsın..."

Türkiye solunun gelmiş geçmiş en özgün ve yaratıcı isimlerinden birisi olan Mehmet Ali Aybar, adı her ne kadar Türkiye İşçi Partisi'yle (TİP) özdeşleşmiş olsa da partinin kurucularından değildi: Aybar ve bir grup arkadaşı 1960 yazında sosyalist bir parti kurmayı tasarlayarak, parti tüzüğü üzerindeki çalışmaları ilerlettiler. Ancak bazı sendikacıların bir işçi partisi kuracaklarını öğrenince parti çalışmalarına son verme kararı aldılar. Nitekim TİP, 13 Şubat 1961'de 12 sendikacı tarafından kuruldu. Sendikacılar kuruluştan hemen önce Aybar ve arkadaşlarından partinin tüzüğü konusunda yardım istemişler, 1950'li yıllarda Demokrat İşçi Partisi'ni kurucuları arasında yer almış olan Orhan Arsal 13 Şubat sabahına kadar sendikacılara yardımcı olmuş, ortaya bir tüzük çıkmıştı. Ne var ki, yeni partinin kurucuları Arsal'a kurucular arasında yer alması için teklifte dahi bulunmamıştı. Zira kurucuların sadece işçilerden oluşmasını istemekteydiler.[1]

Sendikacılar, partinin kurulmasından kısa bir süre sonra Aybar ve arkadaşlarıyla bir kez daha temas ettiler. Bu sefer TİP için bir program taslağı hazır-

1 Aybar'a göre bunda işçilerin aydınlara karşı olan mesafeli tutumunun da rolü vardır.

lamalarını istiyorlardı. Ancak bu birliktelik de gerçekleşmedi. Aybar ve arkadaşlarının TİP programına katkısı sadece, Mustafa Kemal'in 1 Aralık 1921'de Meclis'te yaptığı konuşmadan devletin halkçı niteliği ve emperyalizme, kapitalizme karşı ulusça savaşmak zorunluluğu hakkındaki bölümü koyma önerilerinin dikkate alınması oldu. Buna rağmen, öteden beri kamuoyunda inançlı bir solcu, sosyalist olarak tanınan Aybar'la sendikacılar arasındaki ilişkiler artarak sürdü. O dönemde avukatlık yapan Aybar'ın bürosuna sık sık uğrayan sendikacılar, kendisine daha çok güvenmeye başlamışlardı.

TİP, kuruluşundan sonraki bir sene boyunca ağır aksak ilerledi. Kurucular, yeni bir genel başkan seçmek gerektiği konusunda hemfikir olup, ortaya atılan isim olan Mehmet Ali Aybar'da fikir birliğine varılınca, gece yarısı olmasına rağmen hemen Aybar'la görüşmeye gitmeye karar verdiler. Bir polis ve bekçi yardımıyla Aybar'ın evi bulundu, karar tebliğ edildi: "Oybirliği ile karar aldık: Genel başkanlığı kabul etmenizi istiyoruz." Solcu kimliği, hakkında açılmış komünizm propagandası davaları nedeniyle partinin zarar göreceğini düşündüğünden bu fikre başta çekingen yaklaşan Aybar sonunda genel başkanlığı kabul etti ve 9 Şubat 1962'de bir basın bülteniyle durum açıklandı. Böylece TİP'in tarihi değişmiş, artık Aybar liderliğindeki partinin Türkiye sol tarihine damgasını vuracağı günler başlamıştı...

* * *

TİP'in büyük ölçüde Mehmet Ali Aybar adıyla özdeşlemesi şaşırtıcı değil. Zira Aybar'ın genel başkan olmasından sonra partinin gerek Türkiye siyasetinde gerek Türkiye solunda kapladığı özgül ağırlık o kadar fazla oldu ki, bugün bile konuşulan "Bir zamanlar bir TİP vardı" efsanesi doğdu.

Türk Dil Kurumu, "efsane" kelimesi için üç anlam veriyor: 1) Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence 2) Gerçeğe dayanmayan, asılsız söz, hikâye vb. 3) Olağanüstü bir başarı elde etmiş kimse, kurum vb. İkinci anlamı hızla geçip diğer anlamlarına bakabiliriz; çünkü Aybar'lı TİP tarihi, sol siyaset adına memlekette gerçeğe en çok dayanan, aslı astarı olan hikâyelerdendir. Bu topraklarda onyıllardır sürekli kaybeden solun dönüp dönüp anlattığı üç beş hikâyesinden biri değil mi Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 seçimlerinde %3.3'lük oy oranıyla meclise 15 milletvekili sokmuş olması? Bu başarıda "milli bakiye sistemi"nin rolü de göz ardı edilemez tabii, ancak dünyanın ve ülkenin o yıllardaki sosyo-politik durumu düşünülecek olursa TİP, Meclis'e hiç milletvekili sokamasaydı da "olağanüstü" bir başarı yakalamış, hiç de "hayalî" olmayan bir gerçeklik yaratmış sayılırdı: Amerikan hegemonyasının, diğer süper güç Sovyetler Birliği'ne karşı her bakımdan ve her yönden cansiperane(!) mücadele ettiği, sürekli pompalanan "komünizm" hayaletinin ortalıkta do-

laştığı bir dönemde açıkça sosyalist olduğunu söyleyen, anayasal çerçevede Türkiye'nin düzenini değiştirmeyi hedeflediğini ortaya koyan bir partiydi TİP. Nitekim parti örgütlerine, toplantılarına dört koldan yapılan saldırılar da TİP'in egemen çevrelerce gerçek bir tehdit olarak algılandığının açık göstergesidir.[2] Türkiye İşçi Partisi'nin yarattığı sol dalganın sadece bir grup aydının yanılsaması olduğunu, "asılsız" olduğunu söylemek de doğru değildir. Zira, örneğin toprak reformunu gündeme getirmesiyle, Kürt sorununun varlığından Türkiye siyasetinde ilk kez söz etmesiyle, her fırsatta "Bey takımı"nı yermesiyle, "ne Amerika ne Sovyetler" çizgisiyle TİP'liler sadece aydınların değil halkın partisi haline gelmiştir. Hasılı, dönemin koşulları altında "olağanüstü bir başarı"dan söz etmek; TİP'i bu yüzden gerçek bir efsane saymak hiç de yersiz değildir...

Bu başarı şüphesiz Türkiye İşçi Partisi'nin bütün kadrosunun başarısıdır. Ancak sosyalist TİP'in geniş halk kitleleriyle buluştuğu dönemdeki beyninin Mehmet Ali Aybar olduğu da açıktır. Çünkü genel başkan olduktan sonra tekrar hazırlanan partinin tüzüğü ve programı büyük ölçüde onun kaleminden çıkmıştır: "Kurucular yeni bir tüzük hazırlanmasına karar verdiler. Tüzükte partinin ne tür bir işçi partisi olduğu açıklanacaktı. Bu maddeleri benim kaleme alınam uygun görüldü. Bu ilkeleri Marksizmden hareketle, tarihimizden kaynaklanan koşulları da göz önünde tutarak hazırladım. Program hazırlanırken bu ilkelerle doğrudan ilgili bölümleri de gene ben yazdım. Buna sonradan 'Türkiye'ye Özgü Sosyalizm' adı verilecekti."

* * *

"Türkiye'ye özgü sosyalizm"in, "güler yüzlü sosyalizm"in Aybar'ın temel yaklaşımı olduğunu biliyoruz. Bunun dinamiklerini kitapta net şekilde ortaya koyuyor. Aybar'ın analizlerinin iki ayaklı olduğunu söylemek mümkün: Birincisi, dünyadaki hak ve özgürlükler, demokrasi mücadelelerinin, sınıf savaşlarının değerlendirilmesi; ikincisi Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e uzanıp, onun deyimiyle "Bey-Paşa takımı"nın ülkeyi kendi malları gibi görerek kendi ikballeri için halkı bir figürandan öteye sayınamaları çerçevesinde Türkiye toplumundaki yapısal sorunların ele alınması. Tüm bunları kendi tarihsellikleri ve mevcut sosyal-kültürel ortam içinde yapan Aybar'ın "Türkiye'ye özgü sosyalizm" fikrinin arka planını da esas olarak bu iki ayaklı değerlendir-

2 En basitinden, kitapta da ayrıntılı şekilde anlatıldığı üzere, Çetin Altan'ın bir Meclis oturumunda Nâzım Hikmet için "En büyük şairdi" demesi, Nâzım Hikmet'i "milli şair, vatan şairi olarak göstermesi" nedeniyle TİP milletvekilleri Meclis'te de saldırıya uğramıştı. Başbakan Süleyman Demirel olayı ağır tahrik olarak yorumlayarak şunları söylemişti: "Türk Parlamentosunun zabıtlarında geçen 45 sene içinde Nâzım Hikmet'e hain diyen yüzlerce sayfa bulursunuz ama Türk Parlamentosunun zabıtlarına, esefle söyleyeyim ki, Nâzım Hikmet'i büyük vatan şairi diye tanıyan ilk cümle dün akşam zabıtlara geçmiştir."

menin oluşturduğunu görüyoruz. Zira Aybar, Türkiye'nin, Türkiye toplumunun kendine özgü özelliklerini, demokrasiyle ilişkisini, devlete bakışını ortaya koyarak sosyalizmin bu toplumda var olabilmesinin imkânlarını araştırıyor. Bu noktada Aybar'ın kullandığı kimi başka anahtar kavram ve olguları kabaca şöyle sayabiliriz: "Bey-Paşa takımı"nın, yani "devlete sahip olanlar sınıfı"nın, devleti yönetenlerin devletle özdeşleşmesi; Türkiye insanının ve özelde solunun bilimsel düşünce alışkanlığına uzaklığı, şematik kalıpları kolaylıkla kabul etmesi; halkın devletle ilişkisi, ondan korkması; Kurtuluş Savaşı vermiş bir ülke olarak Türkiye'nin bağımsızlığı vurgusu, emperyalizm;[3] keskin demokrasi savunuculuğu;[4] Bey-Paşa takımının kendi aralarındaki nöbet değişiminden başka bir şey olarak görülmeyen demokrasinin gerçek anlamına kavuşturulması; sosyalizmin hedeflerine ulaşabilmesi için merkezci, yukarıdan aşağıya bir örgütlenme modeli yerine aşağıdan yukarıya, tabana önem veren bir modelin benimsenmesi gerektiği; kapitalizmin, egemen sınıfların analizi... Kuşkusuz bu listeyi uzatmak mümkün ancak en öze bakıldığında katıksız bir "insan odaklı" yaklaşım görülmekte. Düşünce sistematiği içinde dogmalara, yerleşik sistemlere, basmakalıp düşüncelere prim vermeyen Aybar'ın gerek Sovyet pratiğini eleştirirken, gerek Marksizmin esasından söz ederken, gerek Türkiye'ye özgü sosyalizm fikrini derinleştirirken düsturu hep aynı söz aslında: "Sosyalizm insanlar içindir, insanlar sosyalizm için değil!"

Bu bağlamda Mehmet Ali Aybar'ın karakteristik özelliklerinin başında gelenin bağımsız düşünce yapısı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Gerçek bir entelektüel olan Aybar, özellikle yabancı dili sayesinde Marksist klasikleri çok erken dönemde okumuş,[5] herhangi bir örgütsel angajmana dahil olmadan[6] kendi fikirlerini geliştirebilmiştir. Nitekim bu "bağımsız çizgi"; bağımsız düşünme, sorgulama, eleştirme anlayışı ilerleyen dönemde "bilimsel sosyalizmden sapan" bir kimse olarak değerlendirilmesine yol açan temel faktörlerin başında gelecektir. Öyle ki, Aybar'ın partililere Proudhon okumala-

3 Aybar'ın babası Tahsin Bey, Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Anadolu'ya geçmiş, yarbaylığa kadar yükselmiştir. Dedesi ise yine daha sonra Kurtuluş Savaşı'na da katılacak, Hareket Ordusu komutanlarından Hüseyin Hüsnü Paşa'dır. Kurtuluş Savaşı komutanlarından İsmail Fazıl Paşa ve Ali Fuat Cebesoy da Aybar'ın akrabalarındandır. Aybar'daki bağımsızlık ve Kurtuluş Savaşı vurgusunun kişisel tarihiyle yakın ilişkisi için bkz. *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*, Barış Ünlü, İletişim Yayınları, 2002, özellikle s. 13-32.

4 1961 anayasasını her fırsatta öven Aybar'ın anayasa oylamasında %40 "hayır" oyu çıkmasını, özellikle Demokrat Parti'ye oy vermiş halkın oyuna sahip çıkması olarak değerlendirmesi, bunu demokrasi mücadelesinde önemli bir adım olarak görmesi ve altını çizmesi dikkate değerdir.

5 1908 doğumlu Aybar, kendisiyle yapılan bir söyleşide *Komünist Manifesto*'yu ilk kez 18 yaşında (1926) Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken okuduğunu söylemektedir.

6 Aybar'ın TKP'li olduğu, 1950'li yıllardaki TKP tutuklamaları sonrasında partiyi yeniden oluşturmak üzere görevlendirildiği iddiaları varsa da bu durum belgelendirilememiş, kesinleştirilememiştir. Nitekim bildiğimiz kadarıyla kendisinin de bu yönde bir açıklaması yoktur; tutum ve davranışlarında da böyle bir ize rastlanmaz.

rını tavsiye etmesi dahi eleştirilecektir: "'Efendim, Proudhon'un okunmasını nasıl tavsiye edersin?' sorusu zannediyorum biraz aydınlığa çıkıyor. Kaldı ki, 'Yalnız Proudhon'un değil, başka yazarların da okunması lazımdır' derken, özellikle bu meselelerle ilgilenen gençlerimizi düşünüyordum. Yüksek tahsil gençliği, üniversite gençliği, problemleri merak eden bir gençlik. Onların bilmesi lazımdır. Sosyalizmin bilim metodunu kurmuş olanlarla, daha henüz bu mertebeye ulaşmayan fakat aynı devirde yaşamış olan bir müellif arasındaki çatışmalar neredeydi, bu evlatlarımızın, bu genç kardeşlerimizin bunu öğrenmesinde yarar var. Şüphesiz yarar var, çünkü böylece asıl bilim yolunu çizmiş olanların kudreti daha iyi anlaşılır. Çok daha iyi anlaşılır. Tatbikatı çok daha güzel olur."

Mehmet Ali Aybar da eleştiriden azade bir insan değil elbette: Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi üzerine yaptığı konuşmalarla birlikte su yüzüne çıkan anlaşmazlıklarda en çok dillendirilen konu olan kişisel yönetime eğilimi, otoriter tavrı, inatçılığı; –bilhassa İzmir İktisat Kongresi'nden sonraki dönemi eleştirse de– Kemalizm'e bakışı veya Ermeni soykırımını değerlendirme biçimi sorgulanabilir, eleştirilebilir. Ancak Aybar'ın, bir bilim insanı olarak, net bir tavrı olduğunun altını çizmek gerek: Mutlak gerçeğe, mutlak kesinliğe inanmayan, doğru analizler karşısında ikna olmaya hazır biri olduğunu; Marksizmin, diyalektiğin özünün de bu olduğunu her zaman açıkça ifade eder Aybar.

* * *

Kitapla ilgili "teknik" bir iki noktaya da değinmek gerek. Daha önce 1988 yılında BDS Yayınları tarafından üç cilt olarak yayımlanmış *TİP Tarihi*'ni hem bütünlüğünü sağlamak hem okunurluğunu kolaylaştırmak için tek ciltte birleştirdik. Kitabı yayına hazırlarken metni fotoğraflarla, gazete kupürleriyle zenginleştirerek dönemin havasını biraz daha yansıtmayı; söz edilen olaylarla, kişilerle ilgili dipnotlarla metnin kavranmasını biraz daha kolaylaştırmayı amaçladım.[7] Aynı şey artık pek kullanılmayan sözcüklerin açıklanmasına yönelik dipnotlar için de söz konusu. Gerek Aybar'ın kendi yazdıklarında gerek Meclis tutanaklarında, parti açıklamalarında yer alan kimi yazım hatalarına müdahale ettim, kimilerini ayrıca belirttim. Ancak Aybar'ın BDS baskılarında büyük harfle ya da italik olarak yazmayı tercih ettiği kısımları büyük ölçüde korudum. Mehmet Ali Aybar'ın kitabı yazarken dönem dönem, parça parça yazdığı kısımları bir araya getirdiğini; herhangi bir editoryal yardım almadığını tahmin ediyorum. Zira bazı yerlerde daha önce zaten yazmış olduklarını neredeyse kelimesi kelimesine, bir iki ufak değişiklikle tekrar ediyor. Kitabın özgün metnini bozmamak adına bu tekrarlara hiç

7 "Yay. haz." ibaresiyle belirtilmemiş tüm dipnotlar Aybar'a ait.

dokunmadım. Kitabın sonuna eklediğimiz, BDS baskısında olmayan dizinle de okura kolaylık sağladığımızı düşünüyorum.

* * *

Türkiye İşçi Partisi Tarihi kabaca 1968 sonunda, Üçüncü Kongre'de sona eriyor. Aybar, Behice Boran'ın yıllar sonra Uğur Mumcu'yla yaptığı uzun söyleşiyi değerlendiriyor ancak 1968 sonrasında yaşananlar yer almıyor kitapta: Kongre sonrası parti teşkilatlarının Aybar karşıtlarınca işgal edilmesi, gidilen Üçüncü Olağanüstü Kongre'de Aybar ekibinin bir kez daha kazanmasına rağmen genel başkanın yetkilerinin kısıtlanması, "Aybar'la mücadeleye kararlıyız", 1969 seçimleri, düşen oylar, genel başkanlıktan istifa etmesi (16.11.69), Mehmet Ali Aslan'ın başkanlığa seçilmesi, Aslan'ın bir ay kadar sonra istifası (22.12.69), Şaban Yıldız'ın genel başkanlığı, hakkında partiden kesin ihraç kararı alınması (11.2.71), partiden istifası (14.2.71), 12 Mart, TİP'in kapatılması (20.7.71), 1975'te Behice Boran önderliğinde yeniden örgütlenmesi, 12 Eylül, tekrar kapatılma... Şahsen, Aybar gibi arşiv bilinci ve yazıyla ilişkisi yüksek birinin Üçüncü Kongre'den sonrasında yaşananlar için de notlar tuttuğunu, bir şeyler yazdığını düşünüyorum. Kızı Güllü Aybar da kendisiyle yaptığımız bir sohbette, *TİP Tarihi*'nin devamı olduğunu düşündüğünü ancak söz konusu dosyaların ortalıkta olmadığını söylemişti. Kim bilir belki bir gün onlar da ortaya çıkar.

Ancak her durumda, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi* birçok bakımdan çok önemli bir kitap: Ömrünün sonuna kadar sosyalizm mücadelesinden vazgeçmeyen, gerçek bir sosyalist aydını ve düşüncelerini daha yakından tanıma fırsatı. ABD'nin Vietnam'daki savaş suçlarını yargılamak için kurulan Uluslararası Russell Mahkemesi'nde üyelik yapacak uluslararası saygınlığı, entelektüel donanımı olan bir entelektüelin, "Parti sana emanet hoca" lafıyla Türkiye solunda açtığı geniş damarın hikâyesi. Kendisinin de "Bey takımı"ndan geldiğini açık yüreklilikle söyleyen birinin emekçileri, işçileri, "ayaktakımı" olarak görülenleri, horlananları, "ikinci sınıf" vatandaş sayılanları iktidara getirmek için verdiği savaşın ilk ağızdan anlatısı. Türkiye tarihine kapsamlı bir bakış atma imkânı. Tüm bunları kapsayan; kendi hayatından çarpıcı izler barındıran; İsmet İnönü, Süleyman Demirel, Fevzi Çakmak, Refik Koraltan, Behice Boran, Sadun Aren, Yaşar Kemal ve daha nicelerinin sahne aldığı bir anı kitabı olarak da görmek mümkün aslında *TİP Tarihi*'ni.

* * *

Türkiye İşçi Partisi, kendini açıkça sosyalist olarak tanımlayan bir partinin teoriden çıkarak pratikte de var olabileceğinin göstergesi olarak tarihe düşülmüş büyük bir not. Mehmet Ali Aybar'ın bu nottaki imzası da oldukça

heybetli. TİP'i ve Aybar'ı değerlendirirken, değinmeye çalıştığımız gibi, dönemin koşullarını da mutlaka göz önünde bulundurmak gerekiyor. Sovyetler Birliği'nin yıldızının en parlak olduğu günlerde ideolojik bağımsızlığı savunmak, basit ekonomizme karşı sosyalizmin amacının insan olduğunu sürekli vurgulamak; şimdiki sol anlayış için bile aşırı gelebilecek "Parti içinde sol aydınlar hegemonyasını önlemek, emekçileri parti yönetiminde söz ve karar sahibi yapmak için" tüzüğe koyulan "emekçi" kotası;[8] teknolojik imkânlar epey geriyken, partinin maddi imkânları çok kısıtlı bir haldeyken örgütlenme mücadelesi vermek; Meclis'te bıkmadan usanmadan Amerika-Türkiye ilişkilerini sorgulamak... hiç kolay şeyler değil. Sonuçta günümüz Türkiye solunun onun çizgisindeki TİP'ten öğrenmesi, feyzalması gereken birçok nokta olduğu aşikâr. *Türkiye İşçi Partisi Tarihi* hepsinden öte bunun için çok önemli bir kaynak.

8 TİP Tüzüğü'nün 53. maddesi şöyledir: "Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarınca kongrelere sunulacak aday listeleri bu esasa göre tertiplenir; Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler." Aybar, daha sonra kurduğu Sosyalist Devrim Partisi'nde bu kotayı 1/2'den 2/3'e çıkarmış, genel başkan ve yöneticilerin iki dönem üst üste seçilmelerini engelleyen düzenlemelere de yer vermiştir.

BİRİNCİ KİTAP

GİRİŞ

Bey Takımının Demokrasisi

28-29 Nisan Olayları

1960 yılının 28 Nisan'ı bir perşembeydi. Ilık bir bahar günü. Çekip kırlara gitme, avarelik etme isteği uyandıran yumuşak bir gün... Oysa sinirler gergindi. Vatan Cephesi'nden sonra, şimdi bir de Tahkikat Komisyonu kurmuşlardı: 15 Demokrat milletvekilinden oluşan, olağanüstü yetkilerle donatılmış bir kurul. İşe başlar başlamaz parti çalışmalarını yasaklamış, ana muhalefet partisinin elini kolunu bağlamıştı. Gazeteler, komisyonla ilgili haberleri veremiyorlardı. Gazete kapatabilir, toplatabilirdi. Evlerde arama yaptırabilir, kişisel eşyalara, kâğıtlara el koyabilirdi. Dilediğini tutuklatabilirdi. DP, iktidarı kaybetme korkusu içinde akıl dışı işler yapıyordu. Herkesi karşılarına almışlardı. Menderes bir başbakanın ağzına yakışmayan demeçler veriyordu. İtidal tavsiye edenlere Bayar'ın "Dere geçerken at değiştirilmez" dediği öğreniliyordu...

O gün öğleye doğru adliye koridorlarında bir haber dolaştı: Gösteri yapmak isteyen öğrencilerle polis çatışmış, ölü ve yaralılar varmış, Beyazıt'ta çatışmalar sürüyormuş, çok sayıda öğrenci gözaltına alınmışmış...

Adliyedeki işlerimi bitirip Beyazıt'a koştum. Söylendiği gibi çatışma falan yoktu. Ama olağanüstü bir durum olduğu görülüyordu. Üniversitenin alana açılan kapısını polis tutmuştu; yan sokaklar sarılmıştı. Öğrencilerin dışarı çıkmalarına engel olunduğu anlaşılıyordu. Alan boştu. Halk alanın çevresine birikmiş, olayları izliyordu. Üniversiteye yaklaştırılmıyordu. Ben yıktı-

rılan Emin Efendi Lokantası'nın önündeydim; olay yerinden oldukça uzakta üniversite kitaplığının bulunduğu sokakta, bir grup öğrencinin polis kordonunu yarmak için zaman zaman hamle yaptığı görülüyordu. Benim çevremdekiler, Kapalıçarşı esnafı, civardaki dükkâncılar falan olmalıydı. Gençlere karşıydılar. Üniversite bahçesinden "Menderes istifa" sesleri yükseldikçe çevremde homurdanmalar oluyor, küfürler savruluyordu. Kuşkusuz gençleri tutanlar da vardı bir yerlerde. Bir aralık bir grup gencin, kordonu yarıp belediye kitaplığına doğru koştukları görüldü. Tam o sırada Divanyolu yönünden gelen atlı polisler dört nala alana girdiler. Ellerinde uzun coplar vardı. Aksaray yönünden de büyük bir gürültüyle zırhlı araçlar belirdi. Alanda hemen mevzilendiler. Sonradan öğrendik ki, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Sıkıyönetim ilan edilmişti ama gösteriler ertesi gün de sürdü. Bunlar baskın biçiminde gösterilerdi: On-on beş genç bir sokaktan fırlıyor, "Yaşasın Hürriyet" ya da "Kahrolsun Menderes" diye bağırıp, polis yetişmeden sokak aralarına dalıveriyorlardı. Ama asıl Ankara'da kanlı olaylar olmuştu. Yayın yasağı konduğu için gerçeği öğrenemiyorduk. Yüzlerce yaralı ve ölü olduğu söyleniyordu. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bildirisinde, 11 gencin ve 11 emniyet görevlisinin hafifçe yaralandığı açıklanmıştı. Vahim olayların cereyan ettiği kuşkusuzdu.

Olayların hemen ardından Menderes radyoda uzun bir konuşma yaptı. Türkiye'de yüzyıllardır yapılamayan işlerin 10 yıla sığdırıldığını söyledi: "Terakki, ümran, imar, iktisadi kalkınma, içtimai düzen, velhasıl medeni bir cemiyet olmanın bütün şartlarının" ele alındığını, "sorunlarımızın çözümlenme yoluna girdiğini vatandaşlar görmektedir" dedi. Ve ekledi: "Bu koşullarda ayaklanma olmaz. O halde birtakım sun'i ve uydurma yollardan ve sözlerimin başında arz ettiğim şekilde, bir ayaklanma hareketi tahakkuk ettirilebilir mi diye, memleket hazin, elim ve meş'um tecrübelerin sahası haline getirilmek isteniyor." Başbakan konuşmasını şöyle sürdürüyordu:

> Memleket bir yalan seline boğuldu. Şöyle çarpışmalar oldu, şu kadar yaralı var veya tanınmış isimlerden, falan yerde filan öldürüldü; İstanbul'da veya Ankara'da şunlar oldu bunlar oldu şeklinde söylentiler oluyor. (...) Bu fesat yuvalarını dağıtmak, menbalarını kurutmak ve memleketimizin sür'atle ilerleme, kalkınma ve medenî milletler seviyesine erişme yolunda hızla ilerlemesine milletçe saadetini duyabilmek, bir huzura kavuşmak, bizim için elbet mukadderdir.[1]

Sıkıyönetim Komutanlığı sert önlemler alıyordu: İki kişiyi aşan topluluklara ateş açılacağı ilan edildi. Ama protestolar, gösteriler durmadı. 1 Mayıs'ta

1 *Vatan*, 1.5.1960.

DP iktidarını protesto eden üniversite öğrencileri 28 Nisan 1960'ta İstanbul Beyazıt'ta gösteri düzenledi. Çıkan çatışmada İstanbul Üniversitesi öğrencisi Turan Emeksiz polis kurşunuyla öldü. (Kaynak: http://fotogaleri.ntvmsnbc.com/Assets/PhotoGallery/Pictures/0000105804.jpg)

sokağa çıkma yasağı kondu. 1 Mayıs, Pazar'a rastladığı için işyerleri kapalıydı zaten. Çok sayıda gencin gözaltında olduğu söyleniyordu. Gazeteler kapatılıyordu. "Bizden olanlar, bizden olmayanlar" diye millet ikiye ayrılmıştı. Demokrasi ve özgürlük getireceğiz diye yola çıkanlar, şimdi hak hukuk tanımıyorlardı. Eleştiriye tahammülleri yoktu. Muhalefet yok edilmek isteniyordu. İnönü boy hedefleriydi. Her şeyin altında onun parmağı olduğunu söylüyorlardı. Başbakan, öğrenci gösterilerini bir ayaklanma olarak niteliyor, fesat ocaklarının söndürüleceğinden söz ediyordu.

NATO konseyi 2 Mayıs Pazartesi günü, İstanbul'da yeni belediye binasında toplandı. Belediye Sarayı'na giden yollar tutulmuş, çok sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı. Her bir yan polis, asker, zırhlı araç doluydu. Ama gençler gene de gösteri yaptılar; "Menderes istifa!" diye bağırdılar. Pek çoğu gözaltına alındı. Bir grup genç de, dışişleri bakanlarının konakladığı Hilton Oteli önünde gösteri yaptı; onlar da gözaltına alındı.

Aynı gün Adliye Sarayı'nda avukatların gruplar oluşturdukları görülüyordu. Hararetli tartışmalar yapılıyordu. Sinirli, gergin bir hava esiyordu. Demokrat iktidarın, Meclis'teki çoğunluğuna dayanarak bir dikta rejimi getirmeye kararlı olduğu artık apaçık ortadaydı. İnönü hemen her konuşmasında erken seçim öneriyordu. Ama Bayar-Menderes ikilisi seçimi göze alamıyordu. Seçimlerden önce muhalefeti sindirmeye, dağıtmaya kararlı görünüyor-

lardı. Vatan Cephesi, Tahkikat Komisyonu bu hedefin araçlarıydı. Köylerde, kasabalarda, kentlerde, yurttaşlar Vatan Cephesi'ne yazılmaya çağrılıyordu. Ne biçim bir girişimdi bu? Cephe hangi düşmana karşıydı? "Bizden olmayanlar, düşmanımızdır" biçiminde özetlenen ilkel ve tehlikeli bir zihniyetin simgesiydi Vatan Cephesi. Zaten köylerde, kentlerde yurttaşlar ikiye bölünmüştü. Demokratlar'ın camileri, kahveleri ayrı; CHP'lilerin cami ve kahveleri ne zamandır ayrılmıştı. Şimdi bu bölünme daha keskinleştirilmek isteniyordu. Vatan Cephesi'ne yazılmayanlar, düşman gözüyle görülecekti. Her gün Vatan Cephesi'ne yazılanların adları okunuyor; rakamlar veriliyordu: "Vatan Cephesi'ne yazılanların sayısı şu kadara ulaştı" diye. Vatan Cepheli kalabalıklar, CHP mitinglerine saldırıyordu, emniyet kuvvetlerinin hoşgörülü bakışları arasında... Bu gidiş artık kimi DP'lileri de ürkütmeye başlamıştı. Ama Bayar-Menderes-Gedik üçlüsüne kimse dur diyemiyordu. Menderes her konuşmasında daha saldırgan bir üslup içinde konuşuyor, kendilerinden olmayan herkese kara çalıyor, tehditler savuruyordu. Basını, üniversiteyi, baroları, gençliği karşısına alıyordu. Son konuşmalarında üniversite öğretim üyelerine "Kara Cüppeliler" demesi belki de bardağı taşıran damla olmuştu.

2 Mayıs günü öğleye doğru İstanbul Adliyesi'nin koridorlarında sinirli bir hava göze çarpıyordu. Bir grup CHP'li avukatın Taksim Anıtı'na cüppe bırakacakları öğrenilmişti. Ardından da Demokrat Partili genç bir avukatın, CHP'lileri jurnallediği öğrenildi. Kısa bir süre sonra emniyet kuvvetleri Adliye Sarayı'nı sardılar. Cümle kapısının önündeki bir grup avukat kapıları kapattı. Emniyet kuvvetleri saldırınca camlar kırıldı; içeri giren polisler ele geçirdikleri kimseleri araçlara dolduruyorlardı ki, asker birlikleri geldi. İçerde sıkışıp kalan halk askerleri alkışladı. Subaylar polisin yakalayıp araçlara bindirdiği kişileri salıverdi. Sanki devletin güçleri ikiye ayrılmış, birinin yaptığını öteki bozuyordu. Bu, duyulanları doğruluyordu: Silahlı Kuvvetler'in gençlere karşı yumuşak davrandığı, CMS'lere doldurulan gençleri kışlaya varınadan salıverdikleri söylenmekteydi.

Adliye normal yaşamına dönmüştü. Ama gergin hava sürüyordu. Bu kez yabancı gazeteciler geldiler. Adliyenin sarıldığını duymuşlar, NATO toplantısından buraya koşmuşlardı. Türkiye'de alışılmadık bir durumla karşılaşmışlardı. İstanbul'da sıkıyönetim vardı, buna karşın gösteriler sürüyordu. Şimdi de Adliye Sarayı'nda olaylar olmuştu. NATO toplantısını izlemek için gelen gazeteciler, toplantıyı bir yana bırakmışlar, olayların ardına düşmüşlerdi. Bunlardan birini de, dil bildiğim için arkadaşlar bana getirdiler. *Corriere della Sera*'nın muhabiriymiş. Türkiye'de neler olduğunu öğrenmek istiyordu. Biz de anlattık: Vatan Cephesi'ni, Tahkikat Komisyonu'nu, bunların nasıl bir rejime geçiş hazırlıkları olduğunu bir bir anlattık. Adam ayrıldıktan sonra ben de erkenden eve döndüm.

Radyodan son haberleri dinlemiş, yatmaya hazırlanıyorduk. Kapı çalındı: Bir polis, bir bekçi ve birkaç sivil... "Evi arayacağız" dediler; arama iznini de uzattılar. Başına gelmeyen bilmez. Bir kötü durumdur: Size tepeden bakan birtakım tanımadığınız, bilmediğiniz kişiler evinizin, ailenizin içe dönük ilişkilerini hoyratça çiğnerler. Mutluluğunuz için kapalı kalması, sizlere özgü olması gereken, sevgiden saygıdan örülmüş bağların içine girerler bu yabancılar. Eşinizin, çocuklarınızın korkulu gözleri önünde odalara girip çıkarlar; dolapları çekmeceleri karıştırırlar; kâğıtlarınızı, mektuplarınızı okurlar. Kitaplarınız darmadağın olur. Dilediklerini alır torbalara korlar. Yabancı gözler, yabancı eller, yabancı ayaklar... Yatağınızı açarlar; yastığın altına, şiltelerin arasına uzanırlar. İçinizde, içinizin ta derinliklerinde bir şeylerin kirlendiğini duyarsınız. Ve bu olup bitenlerden sevdiklerinize karşı kendinizi sorumlu tutarsınız. Onlara bu durumu yaşatmış olmaktan özür dilemek istersiniz; yapamazsınız. O anda sizi yaşama bağlayan tek düşünce, tanımadığınız ve sizin varlığınızdan haberi olmayan insanların mutluluğu için, hatta evinizin mahremiyetini kirleten şu hoyrat memurların mutluluğu için bunlara katlandığınızı bilmektir. İnsanlığın öldürülemeyeceğine inanmaktır... Evet, yaşamayanlar bilmez, yaşamın böyle yanları da olduğunu...

Yatak odamızı ararlarken Güllü'nün uyanmasından korkuyordum. Küçücük bir çocuktu. Uykulu gözlerle odamızda birtakım yabancıyı görmesinden korkuyordum. Bunun yaşamı boyunca bir iz bırakmasından korkuyordum. Uyanmadı. Zekeriya Sertel'in, Bakü'den yazdığı bir mektubu aldılar. Zamanın iktidarına bağlılığı ile tanınmış I. Şube memurlarından Tunçbilek arama tutanağına yazdırdı ve "Buyurun sizi de götüreceğiz" dedi.

Sansaryan Han (Kaynak: http://mon-www-a1.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2014/03/18/sansaryan_aa_01.jpg)

Boş ve karanlık sokaklardan Sirkeci'deki Emniyet Müdürlüğü'ne gidiyorduk. Ünlü Sansaryan Hanı'na. Mütareke yıllarında büyükbabam da bir süre orada tutuklu kalmış, Bekirağa bölüğü denen Beyazıt'taki binaya sonradan nakledilmişti. Sarsıntılar içinde hızla yol alıyorduk. Jeep'le yolculuk rahat değildir. Bu sessiz sokakların birkaç saat sonra canlanacağını düşünüyordum. Sokak aralarından gene gençler fırlayacak, "Menderes istifa!" diye bağırıp, polisler gelmeden dağılacaklardı. Hiçbirini tanımazdım. Ama şu anda diktatöre karşı aynı direnişin içinde olan insanlardık. Onların akıbetini paylaşmaya götürülüyordum. Bu düşünce beni ferahlattı.

I. Şube, Sansaryan Han'ın en üst katındadır. Tahtadan yapılmış bölmeden içeri girdik. Koridor ayakta bekleşen gençlerle doluydu. Kapısı açık bir odada cüppe bırakmayı tasarlayan CHP'li avukatlar oturuyordu. Aralarında "Siz solcusunuz, uzak durun" diye bizi tersleyen bayan avukat da vardı. Gafil! Menderes'in hepimizi aynı kefeye koyduğunu acaba şimdi fark edebilmiş miydi? Beni bir başka odaya aldılar, bir iskemle gösterdiler. Masalardan birinde bir memur çalışıyordu. Başını kaldırmadı bile. Bir süre sonra beni I. Şube Müdürü'nün odasına götürdüler. Masa başındaki adam şöyle bir baktı, "Götürün" dedi. Gene eski odaya döndük. Memur gitmişti, yalnızdım. Dışarıdan sesler geliyordu; boğuk sesler, feryatlar... Arada birileri odaya giriyor, ben yokmuşum gibi aralarında şakalaşıp gülüşüyorlardı. Olaylardan CHP'yi sorumlu tutuyorlardı. Gençleri CHP'nin kışkırttığını söylüyorlardı.

Sorguya çekildiğim oda kitaplık gibi bir yerdi. Sorguya çekenler üç kişiydi. Şefleri olduğunu sandığım kişi hukuk fakültesinde öğrenci olduğunu söyledi. İtalyan gazeteciye neler anlattığımı sorup durdular. Gazetecinin başkasıyla değil de neden benimle konuştuğunu, kimin tarafından gönderildiğini soruyorlardı. Çocukça sorular. Sonra Zekeriya Sertel'in mektubuna sıra geldi. Neden mektuplaşıyorduk? Zekeriya Sertel'in görüşlerine katılıyor muydum? Bir dizi saçma sapan soru. Aynı şeyleri tekrar tekrar soruyorlardı. Sorgulama saatler sürmüş olmalıydı. Odaya döndüğümde ortalık ağarıyordu. Aynı sandalye üzerinde geçmek bilmeyen saatler.

Gece bizi Harbiye'ye götürdüler. Hangar gibi bir yere kapattılar. Jimnastikane, manej arası bir yer. Yer toprak. Tahta barakalar, tek kişilik hücre işi görüyor. 6-7 Eylül'de gözaltına alınanları burada tutmuşlar. Ortada bir masa, banklar ve bir iki iskemle... Masanın başında CHP'li sanatkâr Ratip Tahir Burak ve tanımadığım birkaç kişi vardı. Yüksek tavandan sarkan bir iki ampul kirli sarı bir ışık veriyordu. Uzunca bir zaman geçti. Derken bir üstçavuş belirdi, hepimizi alıp bir CMS'ye bindirdi ve gene bomboş, karanlık sokaklardan geçtik. "Rami Kışlası'na götürülüyoruz" diye bir laf dolaştı. Cümle kapısından girdik; yazıldık, çizildik ve bir yüzbaşı bizi teslim aldı. Uzun loş koridorlardan 88 no'lu koğuşun önüne geldik. "Dur" komutuyla durduk, Ratip Tahir'le kafilenin başındaydık; yüzbaşı-

Günümüzde Rami Kışlası'nın yukarıdan görünüşü
(Kaynak: http://www.eyup.bel.tr/Files/Import/content/mg9454_20090421165828.jpg)

nın hemen yanında. Yüzbaşı, Ratip Tahir Burak'la CHP'li avukatları bir de beni 88 no'lu koğuşa verdi. Ali Ulvi karşıladı bizi. Menderes'e kanat takıp uçurduğu için gözaltına alınmıştı. Geleceğimiz duyulmuş, yerlerimiz hazırlanmış; Ali Ulvi ev sahipliği etti. Benim ranzam üstteydi. Uykusuzdum, yorgundum. Hemen yatıp uyudum.

Erkenden uyandım. 88 no'lu koğuşta belki 100 genç vardı. Şarkılar söylüyorlar, şakalar yapıyorlar, gülüyorlar... Tutukluluğu ciddiye almadıkları besbelli. Burada günler çabuk geçecektir. Burası ne Sultanahmet Cezaevi'ne ne Üsküdar Paşakapısı'na benziyordu. Bir yatılı okul havası içindeydik.

Dışarıda olaylar sürüyordu. Her gün Rami'ye yeni misafirler geliyordu. Yayın yasağından dolayı gazeteler bunlardan ya hiç söz etmiyor ya da üstü kapalı biçimde söz ediyordu. Ama artık herkes satırlar arasından bir şeyler çıkarıyordu. Rami Kışlası'na gelen 6 Mayıs günlü gazetelerde, hepimizi heyecanlandıran şöyle bir haber vardı: "Dün," diyordu gazeteler, "Ankara Kızılay'da saat 17 sularında, halkın arasına karışan 200-300 genç gösteri girişiminde bulunmuşlarsa da, yetişen güvenlik kuvvetleri tarafından dağıtılmışlardır. Olay yerine gelen Bayar, Menderes ve Koraltan'a Kızılay alanını dolduran binlerce kişi sevgi gösterisinde bulunmuştur."

Bu iki üç satır bizleri türlü tahminlerde bulunmaya yetmişti. Zihnimizi zincirleme sorular kurcalıyordu? Cumhurbaşkanı, meclis başkanı ve başbakanın o saatte Kızılay'da gövde gösterisine kalkışmaları, olayların ciddi olduğunu göstermiyor muydu? Göstericiler gerçekten 200-300 kişi miydiler, yoksa binlerce mi? Binlerce kişiyse, Bayar'ı, Menderes'i, Koraltan'ı korumak için Kızılay'a büyük kuvvetler gönderilmiş olmalıydı ve gene de olaylar çıkmış olabilirdi. Olayın gerçek yüzünü ve boyutlarını ve Menderes'in itilip kakıldığını sergileyen fotoğrafları ancak 27 Mayıs'tan sonra öğrenip görebilecektik.

Bizim koğuştaki öğrenciler gazete haberini coşkuyla karşılamışlardı. Olayın önünün alınamamasından memnundular. Bu da içeriye düşmüş eylemci bir genç için normaldi. Bu gençlerin yurt sorunları hakkında neler düşündüklerini öğrenmek istiyordum. Ama onlarla konuşmayı hele ilk günlerde uygun görmüyordum. Rami'ye getirildiğimiz akşam tanık olduğum bir konuşma aramızda *espion*'ların bulunduğunu ortaya koymuştu. Bizim kafile 88 no'lu koğuşun kapısı önünde bekletildiği sırada, koğuştan çıkıp gelen bir kişi yüzbaşıya beni işaret ederek ayrı bir yere konmamı, gençler arasına sokulmamamı önermişti. Bu kısa boylu, tıknaz, ablak ve kırmızı yüzlü zat koğuşta gençlerin arasındaydı. Bir provokasyona meydan vermemek için gençlerden uzak duruyordum. Onlardan da yanıma gelen olmuyordu. Benimle konuşan gençlerin sayısı iki üçü geçmez. Bunlardan birisi, Türkiye İşçi Partisi'nde ve Sosyalist Devrim Partisi'nde sonradan birlikte olacağımız Uğur Canko-

çak'tır... Uğur Cankoçak o günlerde iktisat fakültesinde öğrenciymiş. Ama onunla da havadan sudan şeyler konuşuyordum. Onun çekinmeden benim yanıma gelmesi o koşullarda beni kuşkulandırıyordu. Gözaltındaki gençlerin düşüncelerini, kendi aralarında yüksek sesle yaptıkları tartışmalardan, gazete haberlerini değerlendiriş biçimlerinden ve CHP'li avukatlarla ilişkilerinden anlamaya çalışıyordum. Çoğunun CHP doğrultusunda olduğu sonucuna varmıştım. Gizli olarak dağıtılan İnönü'nün konuşmalarını okudukları belli oluyordu. Menderes'i suçluyorlardı, erken seçime gidilmesini istiyorlardı. Özgürlük istiyorlardı. Ekonomik sorunların tartışıldığını hiç işitmedim. Dış politika sorunları hiç konuşulmuyordu.

U2 Olayı

6 Mayıs günlü gazetelerde Kızılay olayının dışında bir başka haber de vardı: Sovyetler Birliği toprakları üzerinde bir Amerikan uçağının düşürüldüğü haberi veriliyor ve Sovyetler'in bu olayı bir saldırı olarak değerlendirdikleri bildiriliyordu. Kruşçev şöyle konuşmuştu: "Bu gibi mütecaviz hareketler için topraklarını Birleşik Amerika'nın kullanmasına müsaade eden memleketlere çok ciddi bir ihtarda bulunuyorum". Ve bu olayın barış çabalarını baltalayıcı bir hareket olduğunu belirtmişti. Amerika ise uçağın Adana'dan kalktıktan sonra, Van yöresinde kaybolan keşif uçağı olabileceğini; bu tek motorlu uçakların ulusal havacılık ve uzay idarelerince kullanıldığını ileri sürerek olayı küçümsemekteydi. Böylece uçağın bizim topraklarımızdan havalandığı Amerika tarafından resmen açıklanmaktaydı. Olay olumsuz etkiler yarattı. Zirve toplantısının erteleneceği haberleri dolaşmaya başladı, Eisenhower, Moskova'ya yapacağı resmî geziyi erteledi. Kruşçev yeni bir demeç vererek, "Ülkeleri üzerinde üsler bulunduran memleketler buralardan başkalarının uçaklarının havalanmasına müsaade ederlerse, şunu iyice kaydetmelidirler ki, o üsleri darbeleyeceğiz" dedi. Amerika da "Müttefiklerimize ait üslerin bir Rus taarruzuna uğraması halinde, Amerika müdafaa vecibelerini yerine getirecektir" diye açıklamada bulundu. Bir yandan da düşürülen pilotun sağ olarak ele geçirildiği ve uçakta Sovyet füze üslerinin filmlerinin bulunduğu duyuruluyordu. U2 Amerikan uçağının bir casusluk uçuşu yaptığı ve Adana'dan havalandığı artık ortaya çıktığı bir sırada bizim Dışişleri Bakanlığı'mız talihsiz bir açıklamada bulunuyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın bildirisi şöyledir:

> Sovyet Rusya arazisi üzerinde düşürüldüğü bildirilen Amerikan uçağının Türkiye'den de geçtiği yolunda bazı haberlerin çıkması üzerine aşağıdaki açıklamanın yapılmasına lüzum hasıl olmuştur:
>
> Türkiye hükümeti tarafından hiçbir Amerikan uçağına Sovyet arazisi üze-

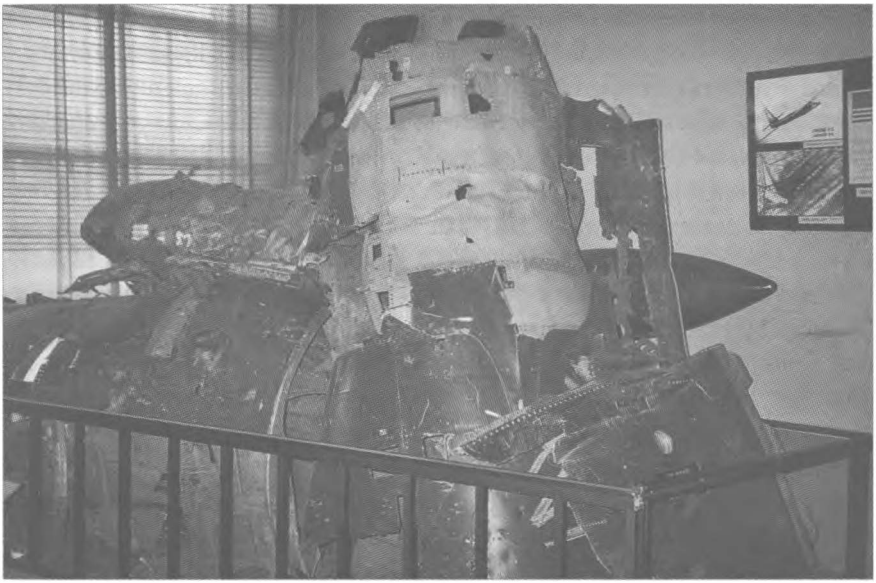

Düşürülen U2 uçağının parçaları Moskova'da bir müzede sergilenmektedir. (Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Francis_Gary_Powers_U2_at_Moscow.jpg)

rinde istikşafi[2] veya diğer herhangi bir maksatla uçuş müsaadesi verilmiş değildir. Böyle bir uçağın Türkiye hududunu aşarak Sovyet Rusya'ya geçmediği malûmdur. Esasen Sovyet makamları da bunun hilâfında bir iddiada bulunmamışlardır.

Şurası muhakkaktır ki, Türkiye kendi hava sahası dışında ancak kendi uçaklarından mes'ul olabilir. Daha önce kendi arazisinden geçmiş olsa bile, bu geçiş veya tevakkul[3] Türkiye'yi hiçbir veçhile ilzam etmez.[4]

Uçağın Adana'dan havalandıktan sonra Pakistan'daki bir üsse uğramış olmasına dayandırılmak istendiği anlaşılan bu savununun, devletler hukuku bakımından ne derece geçerli olduğu konusu bir yana, her haliyle pek zavallı bir açıklama olduğu ortadadır.

Gazetelerin üzerinde günlerce durduğu bu olay, bizim koğuş arkadaşlarımızın ilgisini çekmemişti. İstifaya davet ettikleri bir hükümetin dış politikasındaki bu tehlikeli ilişkiler gençlerimizde herhangi bir tepki yaratmamıştı. Bu da gençlerimizin henüz politik sorunlara derinlemesine nüfuz etmediklerini göstermekteydi.

2 Araştırma – yay. haz.

3 Dağ üstüne çıkmak – yay. haz.

4 Bağlamaz – yay. haz.

Cumhuriyet döneminde yüksek öğrenim gençliği, hep iktidarın kanadı altında mitingler ve gösteriler düzenlemişti. İlk kez iktidara karşı harekete geçiyordu. Bunun gerçekten bağımsız bir davranış olmasını içtenlikle diliyordum. Ama acaba öyle miydi? Gençlerin arkasında acaba CHP yok muydu? CHP uzun yıllar gençlik örgütlerinin iplerini elinde tutmuştur. Gazeteler, Ankara'da Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi olaylarını bir kısım CHP'li milletvekilinin yerinde izlediğini yazmışlardı. Sadece bu, bir ilişkinin varlığına işaret sayılmaz elbet. Ama CHP'nin gençlik konusundaki eski tutumu bilinince CHP'nin olaylara yabancı olmayabileceği bir olasılık olarak akla gelebilir. Yıllar sonra konuyu Uğur Cankoçak'tan ve 28 Nisan olaylarından dolayı gözaltına alınmış bir başka partili arkadaşımız olan Ayata Beğensel'den soruşturdum. Her ikisi de o günlerde CHP'lilerin aktif bir rol oynadıklarını ama demokrasiden yana olan kimi genç hocaların da etkili olduklarını belirtmişler, ayrıca kimi sol mihrakların da faal durumda bulunduklarını eklemişlerdir. Bu konuya önem vermekteki maksadım CHP ile gençler arasındaki ilişkileri saptamak değildi elbet. Üniversite öğrencileri CHP'li de olur, DP'li de, solcu da. Bu, onların bileceği iştir. Benim asıl merak ettiğim, gençlerin şunun bunun vasiliğinden artık kurtulup, kendi başlarına düşünmeyi öğrenmiş olup olmadıklarıydı. O güne dek hep kullanılmışlar, önlerine konan klişeler doğrultusunda hareket etmişlerdi. Eskilere gidersek, Bulgar Mezarlığı olayı,[5] Vagon-Li olayı;[6] daha yakınlarda *Tan* Olayı, *Zincirli Hürriyet* olayı, gençlere dışarıdan, zamanın iktidarınca telkin edilmiş hareketlerdi. Rami'de aynı koğuşu paylaştığım gençler acaba bağımsız düşünüp davranabiliyorlar mıydı?

Sanıyorum CHP'nin etkisi vardı. İster istemez ana muhalefet partisi olarak CHP, iktidarın gidişini beğenmeyenleri büyük ölçüde çerçevelemeyi başarıyordu. Oysa CHP ile DP'de önemli noktalarda yakınlık vardı. Dış politikada örneğin aralarında bir ayırım yoktu. Ekonomi politikaları da pek farklı değildi. Sosyal politikaları da değişik sayılmazdı. DP'li liderler uzun yıllar CHP

5 "Razgrad Olayları" olarak da bilinen olaylar 17 Nisan 1933'te Bulgaristan'ın Razgrad şehrindeki Türk mezarlığının bir grup Bulgar tarafından tahrip edildiği haberinin yayılmasıyla başladı. Haberin duyulmasıyla İstanbul'da Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) bir protesto gösterisi organize etmek istedi ancak valilikten izin çıkmadı. Buna rağmen 20 Nisan'da bir araya gelen gençler Maçka'daki Bulgar Konsolosluğu önünde toplandı. Daha fazla büyümelerine müsaade edilmeden dağıtılan kalabalık Ferikôy'deki Bulgar Mezarlığı'na giderek, engellemelere rağmen mezarlığa çelenk bıraktı. İki gün süren olaylar sonucu çok sayıda öğrenci gözaltına alındı, MTTB kapatıldı – yay. haz.

6 Ankara-İstanbul demiryolu hattında seferler düzenleyen Fransız demiryolu işletmesi Wagons-Lits (Vagon-Li) şirketinde çalışan memur Naci Bey'e 22 Şubat 1933'te şirketin resmî dilinin Fransızca olduğu belirtilerek telefonda Türkçe konuştuğu için 25 kuruş para cezası ve 15 gün işten uzaklaştırma cezası verildi. Haberin duyulmasıyla 25 Şubat'ta ağırlıkla MTTB öğrencilerinden oluşan bir grup şirketin Beyoğlu'ndaki binası önünde protesto gösterisi yaptı. Olaylar hızla büyüdü; binaya giren göstericiler şirket bürosunu tahrip ettiler. Buradan şirketin Karaköy'deki binasına geçen göstericiler orayı da tahrip ederek İstanbul Valiliği'ne kadar yürümüşlerdi – yay. haz.

saflarında çalışmışlar, sorumluluk taşımışlardı. Şu halde aradaki düşmanlık kişisel sürtüşmelerin topluma doktrin ayrılığıymış gibi yansıtılmasından ileri geliyordu. Bu kavganın arkasında kişisel çıkarlar, rakip iş çevrelerinin çıkarları ve geleneksel olarak, devleti yöneten Bey takımıyla artık kendi kanatlarıyla uçmak isteyen burjuvazi arasındaki çelişki yatıyordu. Karşılıklı suçlamalar çoğu kez gerçeği yansıtmaktan uzaktı. DP'liler, İnönü ve CHP'yi tarafsız bir politika istiyorlar diye Amerika'ya jurnallamaya kalkışınca İnönü, Meclis'te bunu yalanlamak gereğini duymuştu. Oysa herkes biliyordu ki, Amerika ile dostluk politikasını İnönü kurmuştur. İnönü şöyle konuşmuştu:

> Biz İkinci Cihan Harbinin başından beri Türkiye'nin müdafaasını Batı âlemi ile aynı safta görmüşüzdür. İkinci Cihan Harbinden sonraki yeni şartlar altında memleket müdafaasının Batı demokrasileri içinde kalmamız suretiyle mümkün olacağına inanmışızdır. Memnuniyet verici husus şudur ki, demokratik hayata girmemizden sonra bu telâkki bütün siyasi partilere mal olmuştur. (...) Birleşik Amerika NATO'dan evvel yardımcımız, NATO içinde müttefikimiz, CENTO içinde ittifakın teşvikçisi ve bunlardan başka iktisadi, mali alanlarda kuvvetli desteğimiz olmuştur. Amerika ile münasebetlerimizin milletten millete olduğu gerçeği zedelenmemelidir.[7]

İnönü'nün baş mimarı olmakla övündüğü bu ittifaklar zincirinin, U2 olayı dolayısıyla Türkiye için tehlikeli ilişkilerin kaynağı olduğu ortaya çıkmıştı. Türkiye'deki Amerikan üslerinin Türk hükümetinin denetiminde olmadığı anlaşılmıştı. Amerikalılar bu üsleri diledikleri gibi kullanmakta serbesttiler. U2 olayı gibi bir olay savaşın patlamasına neden olabilir ve Türkiye ister istemez kendini bu savaşın içinde bulabilirdi. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı'na girişimiz gibi... Oysa bu olay Rami Kışlası'nın 88 no'lu koğuşunda özel bir ilgi uyandırmamıştı. Bu, düşündürücüydü. Yıllardır sürdürülen tek yanlı görüşler gençleri de, hükümete karşı çıkacak kadar politize olmuş gençleri de etkilemiş, koşullandırmıştı. Olaylara tanık olmak yeterli değildir. Her olayı ilişkileri içinde, ayrıntılı olarak görüp kavramak gerekir. Bu da doğru düşünme yöntemlerinin bilinmesi ve kullanılmasına bağlıdır. Oysa toplumumuz akılcılık (rasyonalizm) aşamasından geçmedi. Descartes'in ünlü küçük kitabının adı: *Aklını İyi Kullanma ve Doğruyu Bilimlerde Aramanın Yönetimi Üzerine Söylevler*'dir (*Discours de la Méthode pour bien conduire sa Raison et cherher la Vérité dans les Sciences*). Bu kitap bir önsözdür aslında. Descartes, 1637'de yayımladığı geometri, göktaşları ve dioptrik üzerindeki incelemelerinin başına, Yöntem'e ilişkin görüşlerini koymuştur. Descartes'in ışığın Kırılması, geometri ve göktaşları üzerindeki tezleri fizik ve astronomi uzmanlarını ilgilendiren şeylerdi. Aklı Kullanmanın Yöntemi, Batı düşüncesi-

7 *Cumhuriyet*, 26.2.1960.

ne kalıcı boyutlar kazandırmış, dinsel, mistik inançlara karşı aklın üstünlüğünü kurmuştur. Doğrunun bilimlerde aranması gereğini vurgulamıştır. Daha sonra ortaya çıkan felsefelere, sistemlere bu darkapıdan geçilerek ulaşılır. Oysa Descartes'in düşündüğü ve yazdığı yıllarda Türkiye'de pozitif bilimlerin öğretim ve öğreniminde 16. yüzyılda gözlenen yavaşlamanın daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Batı Avrupa'da bilim ve düşün dünyasının temellerini sarsan devrimler imparatorluğun sınırlarını aşmamıştır. Geçen yüzyıllarda matematik, geometri, astronomi, tıp gibi pozitif bilimlerde görülen canlılık da giderek sönmüş, medreselerde ilahiyat ve fıkıh gibi disiplinler eğitimin esasını oluşturmuştur.[8]

Descartes bir bütünleme yapmıştır: Doğrunun bilimlerde aranacağını ilan ediyor, analiz ve sentez yöntemiyle evreni tüm olarak açıklamaya çalışıyor. Varlıkla doğru aynı şeydir ona göre. Ama uzam bilimiyle düşün bilimi ayrı şeylerdir. Doğruyu düşünle buluruz. Ve bunun bir yöntemi vardır. Bu yöntem *sezgi ve tümdengelim*dir. Descartes bir bilim adamıdır. Geometri, cebir alanında buluşları vardır. Bilimsel incelemeleri elbet bugün aşılmıştır. Ama Descartes'in, Aklın iyi kullanılması için önerdiği Yöntem düşünce dünyasında yeni bir çığır açmıştır. Ve geçerliğini günümüzde de esas olarak korumaktadır. 17. yüzyıl Avrupa'da bir yenilenme çağıdır: Bilimde, felsefede çağımıza ışık tutan, çağdaş düşüncenin temellerinin atıldığı yüzyıldır 17. yüzyıl. Oysa aynı yüzyıl Osmanlı'da bilimin, düşüncenin gerilediği bir dönemdir. Descartes'in Akılcılığı, imparatorluğun sınırlarını aşmamıştır. Bu handikabı hâlâ yaşıyoruz. Akılcılığı zamanında yaşamadığımız için sonraki sistemleri özümlemekte zorluk çekiyoruz. Descartes bana göre doğru ile varlığın aynı şey olduğunu ileri sürerek, çağdaş maddeciliğe giden yolda bir köprübaşı oluşturmuştur. Descartes'tan geçilmeden Kant'a, Hegel'e ve Marx'a ulaşılamaz. Bizim solun esas zaafı da buradan geliyor. Marksizmi şematik kalıplar içine oturtmamızın nedenleri arasında akılcı düşünce alışkanlığından yoksun olmamız da sayılmalıdır. Gerçi Marksizm konusunda şemacılık bizim dışımızda tezgâhlanmıştır. Ama bunun Türk solu tarafından hiç eleştirisiz benimsenmiş olması, gene de bilimsel düşünce alışkanlıklarının yabancısı olmamızdan ileri gelmektedir sanırım.

Parantezi burada kapatıp, Rami Kışlası'ndaki gençlerin U2 olayına tepki göstermemiş olması olayına dönelim. Gazeteler olayı ayrıntılı biçimde vermişlerdi. Dünyadaki tepkilerini de gözler önüne sermişlerdi: Bizim topraklarımız üzerinde bir yabancı devlete, Amerika'ya ait bir üsten havalanan bir Amerikan uçağı, Sovyetler Birliği hava sahası içinde düşürülmüş ve casusluk yaptığı ortaya çıkmıştı. Gene ortaya çıkmıştı ki, bu uçuştan bizim hükü-

8 Abdullah Adnan (Adıvar), *La Science Chez les Turcs Ottomans* (Osmanlı Türklerinde Bilim), Paris, 1939, s. 91-141.

metin haberi yoktu ya da bu gibi uçuşlara önceden izin vermişti ya da göz yummaktaydı. Bunun ulusal egemenlik haklarımızla bağdaşmadığı, ulusal bağımsızlığımıza ters düştüğü açıktı. Ortaya çıkan ikinci gerçek de, bu olayın dünyada gerginliği arttırdığı, benzer olayların dünyayı savaş tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağı ve böyle bir durumda Türkiye'nin topun ağzında olacağıydı. Bu olay iç politikadaki keyfî davranışlarından bağımsız değildi ve onlar kadar, hatta daha da tehlikeliydi. Gençler bu gerçekleri görmüyorlardı. Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı bağımsız Türkiye, artık bağımlı bir ülke, emperyalist Amerika'nın ileri karakolu durumuna düşürülmüştü. Bu nasıl olmuştu? Ulus olarak varlığımızı sürdürmenin, acaba tek yolu bu muydu? Büyük bir devletle askerî bir ittifak içinde bulunmadan, ulusal varlığımızı korumanın bir yolu yok muydu? Bu ve buna benzer sorulardan hiçbirinin bu gençlerin aklından geçmediği anlaşılıyordu. Bu, hazindi. Ama gerçek buydu. 1947'den beri iktidarı ve muhalefetiyle izlenen *teslimiyet politikası* ulusumuzun bağımsızlık konusundaki duyarlığını iyice körleştirmişti. Ulusal bağımsızlık sözcüğü gerçi politikacıların dilinden düşmüyordu. Ama bu, kazanılmış ve artık kaybedilmesi olanaksız, ulusal bir niteliğimiz olarak gösteriliyordu. Ulusal bağımsızlık terimi gerçek içeriğini kaybetmiş, bayramlarda övünç vesilesi olan bir sözcük haline gelmişti. Ulusal bağımsızlığın ne demek olduğunu, nasıl bir ulusal yaşamı simgelediğini artık kimse pek düşünmüyordu. O yıllarda yaşamış olanlar gene de bir şeyler ansıyorlardı ama gençler! Gençler için bu iki sözcük bir politik terimden ibaretti.

Oysa *istiklâl-i tam* sözcüğü, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları için soyut bir kavram değildi; yaşamlarının bir parçasıydı. Ulusla aralarında savaşın mühürlediği bir kutsal sözleşmeydi. "Alim, cahil, bilaistisna, tekmil efradı milletimiz," diyordu Mustafa Kemal Paşa, "belik içinde mündemiç müşkilâtı tamamen idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta; istiklali tammımızın temini ve idamesidir. İstiklâl-i tam, denildiği zaman, bittabi siyasi, mali, iktisadi, askerî, harsi ve ilâ... her hususta istiklâl-i tam ve serbestii tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden mahrumiyet, millet ve memleketin, manayı hakikisi ile bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir. Biz bunu temin ve istihsal etmeden sulh ve süküna mazhar olacağımız kanaatinde değiliz."[9]

Ama artık 1920'lerde yaşamıyorduk. Bağımsız yaşama hakkını canımız pahasına kazandığımız günler 40 yıl geride kalmıştı. Atatürk ölmüş, onun *istiklâl-i tam* öğretisi unutulmuştu artık. Artık onun en yakın arkadaşları bile Türkiye'yi Amerika'nın bir ileri karakolu haline getirmiş olmanın onurunu(!) aralarında paylaşamıyorlardı. Bundan dolayı Rami'deki genç insanla-

9 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul, 1938, s. 446.

rı suçlamak haksızlık olurdu elbet. Ama ne olursa olsun U2 olayının hiçbir tepkiye yol açmamış olması karşısında kahırlanmamak elde değildi.

Türkiye bu noktaya neden ve nasıl gelmişti? Bu soruya mutlaka yanıt verilmelidir. Hem öyle basmakalıp klişelerle değil, olaylar bilimsel analizden geçirilerek yanıt verilmelidir. Şimdilik bunun altını çizmekle yetineceğiz.

Rami Kışlası'nda sorgular başladı. Günlerden bir gün bize de sıra geldi. Sorgumu yapacak olan yargıç sınıfından bir deniz yüzbaşıydı. Ankara Hukuk'undanmış. Kamu hukuku sınavında bulunmuşum. Beni o vesileyle tanımış. Kim bilir şimdi nerededir? Uygar davranışını hiç unutmadım bu genç yargıcın. Bir süre hocalardan konuştuk. Profesör Hirsch'i andık. Benim de hocam olmuştu bu değerli bilim adamı. Anılar tükenince yüzbaşı yargıç "Şimdi sorguya geçeceğiz" dedi ve görevini yapan bir yargıç olarak beni sorguya çekti. Bu uygar askerî yargıcı sık sık ansırım. İtalyan gazeteciyle yapmış olduğum konuşma, yanılmıyorsam TCK'nın 140. maddesi kapsamına giren bir suç olarak görülmüştü. *Devletin dışarıdaki saygınlığını ya da nüfuzunu kıracak biçimde devletin iç durumuna dair yabancı bir memlekette asılsız, abartmalı ya da maksatlı havadis ya da haber yayımlamak ya da ulusal çıkarlara zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunmak*tı suçumuz. Oysa İtalyan gazetecinin yazdığı yazı elde değildi. Ne yazdığını bilen yoktu. Belki de benim söylediğim şeyleri hiç yazmamıştı. İtalyan gazeteciyle neler konuştuğumuzu Emniyet'teki sorgumda ben anlatmıştım. Bunlar Ceza Yasası'nın maddelerine girecek şeyler değildi. Rami'de verdiğim ifadenin bir suretini almıştım. Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum. Ansıdığım kadarıyla Türkiye'nin dış saygınlığını, 1947'den beri izlenen ve ulusal bağımsızlığa ters düşen dış politikanın sarsmakta olduğunu savunmuştum. Suçlamanın ciddi olmadığına yargıç da inanmış olacak ki, duruşmamın tutuksuz yapılmasına karar verdi. Ve ertesi gün salıverildim. Rami'de 15-20 gün kalmıştım. Eve döndükten üç beş gün sonra 27 Mayıs darbesi oldu. Bir demokrasi denemesi daha böylece gene noktalanmış oluyordu. Tek parti rejiminden çok partili demokrasiye hangi koşullarda geçildiğini ve subayların müdahalesine yol açan noktaya nasıl gelindiğini ansımakta yarar var.

İnönü Demokrasisi

Savaşın sonu yaklaştıkça, tek partili Milli Şef rejiminin son günlerini yaşadığı da anlaşılıyordu. Türkiye'yi savaş dışında tutmayı başaran İnönü, belki de bu başarısından dolayı, *müttefiklerin* gözünde, makbul bir kişi sayılmıyordu: Alman gemilerinin (bunların yardımcı savaş gemileri olduğu ileri sürülüyordu) Boğazlar'dan geçmesine göz yummuştu. Gerçi İsmet Paşa son anda Almanya ve Japonya ile diplomatik ilişkilerini kesmiş, hatta son anda savaş bi-

le ilan etmişti ama bu jesti, Paşa'nın demokrasi cephesine hizmet aşkıyla yanıp tutuştuğuna *müttefikleri* inandırmamıştı.

İçerde de Paşa'nın durumu daha iyi sayılmazdı. Halk savaş boyunca çok sıkıntı çekmişti. Ve haklı olarak bundan Milli Şef yönetimini sorumlu tutuyordu.

Ne var ki, İsmet Paşa şanslı insandır. Belki de şanslı oluşu fırsatları değerlendirmesini bilmesinden ileri gelmektedir. Savaş sona ererken, Amerika ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği ile arası açılmaya başladı ve Türkiye'nin savaş borsasındaki değeri birdenbire arttı. Hele Stalin'in Boğazlar'da üs ve doğuda sınır düzeltmesi istemesi, İnönü'nün beklediği fırsat oldu.

O günlerde Amerika da, izleyeceği yeni politikanın ilk adımlarını atmaya hazırlanıyordu. Savaş yıllarında pek yüksek bir düzeye ulaşmış olan ekonomisini, savaş sona erdikten sonra da aynı düzeyde tutmak ve daha üst düzeylere tırmandırmak yolları aramaktaydı. Bunun için iki yol planlanmıştı. Birincisi savaştan bitkin çıkan Avrupa'nın kalkınmasına yardım edilecekti, bedeli katmerli tahsil edilerek. İkinci yol ise Sovyetler Birliği'nin yayılmasına set çekilecek, askerî üslerle sarılacak olan Sovyetler Birliği'nin savaştan önceki sınırları içine itilmesi için fırsat kollanılacaktı. İsmet Paşa'nın Türkiyesi ekonomisi bitkin devletler arasındaydı, üstelik Sovyetler'le sınırı olan bir ülkeydi. Büyükelçi Ertegün'ün naaşını getiren Missouri zırhlısı komutanına "Sizin gelişiniz, kuzey ufkunda biriken kara bulutları dağıtıyor" biçiminde iltifat etmesi, Washington'da kulağa hoş gelen yankılar uyandırmıştır.

Ama tek parti ve Milli Şef rejimi sürdürülemezdi artık. Faşist ya da faşizan rejimlere karşı dünya kamuoyu alerjikti. Bunca acı çekilmiş, bunca kurban verilmişti. Paşa bunları bilecek durumdaydı. Önce bir nabız yoklaması yapılmıştı. Falih Rıfkı, *Ulus*'ta; Tarık Us, *Vakit*'te kurulu düzeni savunan yazılar yazmışlardı. Falih Rıfkı, "Bunca yıldır başarılan işler, demiryolları, fabrikalar, limanlar, okullar, yollar, hep halk için değil midir? Demokrasi halk için yönetim demekse, ki öyledir, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminden daha mükemmel bir demokrasi rejimi düşünülebilir mi?" gibiler-

Missouri zırhlısının Türkiye'ye gelişi üzerine çıkarılan hatıra pullar.
(Kaynak: http://www.linklup.com/wp-content/uploads/2014/02/missouri_pul.jpg)

den demagojilerle Halk Partisi düzeninin savunusunu yapıyordu. Öteki gazeteler de gözleri Çankaya'da kulakları kirişte, mevcut düzeni eleştirmekten titizlikle kaçınıyorlardı. 1945'lerde Babıâli yokuşunda sadece iki gazete, *Tan* ile *Vatan* rejimi şurasından burasından eleştirmek cesaretini göstermekteydi. *Vatan*'ın başında Ahmet Emin Yalman, *Tan*'da da Sertel'ler vardı. Sertel'lerle henüz tanışmamıştık. Ahmet Emin Bey'i tanıyordum. *Vatan*'a yazmamı önerdi. O yıllarda İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Devletler Hukuku doçentiydim. Yararlı olabileceğini düşündüm, kabul ettim. Demokrasinin ne olduğunu, ne olmadığını anlatabilirdim. Hoş, bunu elbet baştakiler biliyordu. Ama yazılanlara, söylevlere, Falih Rıfkı'nın demagojilerine fena bozuluyordum. Toyluk. Bir yazı dizisi hazırladım: "Kâğıt Üstünde Demokrasi" idi başlığı. İlki 24 Ağustos 1945'te yayımlandı. Dostlar, "İnşallah başına bir şey gelmez" dediler. Fakülte çevresinde ise bir iki arkadaşın dışında tepki ile karşılandı. Tabii sert karşı çıkmalar değil; İstanbul efendilerinin bilmemezlikten gelen suskun nezaketi biçiminde bir tepkiydi bu... Ankara'dan sızan haberler de sert önlemlerin gecikmeyeceği merkezindeydi. Ankara'dan gelen bir dostumuz, Saracoğlu'nun, "Hem maaş alır, hem aleyhimizde yazar" dediğini, suyumun ısındığını söylemişti. Tam o günlerde Ankara'dan ilginç bir öneri almıştım: Dekan Sıddık Sami Bey'i ziyarete gelen Dışişleri Bakanı Hasan Saka Bey, "Sizi Ankara'ya almak istiyoruz. Dışişlerinde size ihtiyacımız(!) var. Hukuk müşavirliğinde çalışırsanız hocalığınızı da Ankara fakültesinde sürdürürsünüz" dedi. Bu gibi açmazlara alışık değildim. Ama saf da değildim. Teşekkür ettim, İstanbul'da kalmak istediğimi bildirerek dekanın odasından ayrıldım.

Bu görüşmeden kısa bir süre sonra, derse girmeye hazırlanırken, hademe, "Dekan bey sizi istiyor" dedi. Sıddık Sami Bey hocamızdı; Galatasaray Lisesi'nde de bize istatistik okutmuştu. Üzgün görünüyordu. "Hasan Ali telefonla görevine son verdi" dedi. O sıralarda yedek subaylık yaptığım için formalitelere falan da gerek olmamıştı. Çok geçmeden Kayseri Tank Depo Komutanlığı emrine verildiğim tebliğ edildi.

Demokrasi savaşımı gittikçe kızışıyordu. *Vatan* gazetesine gönderdiğim yazılar yayımlanmıyordu. Ahmet Emin Bey, askerken yazılarının yayımlanmasının gazete için sakıncalı olduğunu, demokrasi davasına zarar vereceğini anlatan nazik bir mektup yazdı. Tam o günlerde sakat bir genç adam beni buldu. Adı Osman Kavuncu'ydu. Sonraki yıllarda üne kavuşacak, Demokrat iktidarın bakanlarından olacaktır. Haftada iki gün yayımlanan bir gazete çıkardığını ve benim bu gazeteye yazı yazmamı istediğini söyledi. Gazetenin adı *Doğru Yol*'du. "İmzasız mı?" diye sordum. "Hayır, imzalı" dedi. "Çekinmez misin?" dedim. "Çekinmem" dedi. Yazılarımı sürdürme olanağı bulduğum için sevinçliydim. Uzun sürmedi. Askerî Mahkeme'ye verildim. Ama

konumuz bu değil. İnönü demokrasisini anlatmaya devam etmeliyim. Bunun için de geriye dönerek *Tan* Olayı'ndan söz edeceğim.[10]

Tan Olayı

Halk Partisi içinde muhalefet kanadının başını çeken, dört imzalı takririn sahipleri, Bayar, Menderes, Koraltan ve Fuat Köprülü; Atatürk'ün dışişleri bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras aracılığı ile Zekeriya ve Sabiha Sertel, Cami Baykurt bir araya geliyor, yeni kurulacak partinin tüzük ve programı üzerinde çalışmalar yapıyorlardı.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Bayar ve arkadaşları, Sertel'lerle neden işbirliği etmek gereğini duyuyorlardı? Ya da soruyu tersine çevirerek, neden Sertel'ler Bayar ve arkadaşlarıyla işbirliğine yanaşıyorlardı?

O yıllarda hedef Milli Şef ve tek parti rejimiydi; bu rejimden kurtulmaktı. Herkes burada birleşiyordu. Rengi, eğilimi ne olursa olsun tüm muhalifler ilk işin tek parti rejiminin tarihe karışması olduğuna inanıyorlardı. İkinci adım çok partili demokrasi düzeninin kurulmasıydı. Türkiye'nin çağdaş uygarlık yoluna girmesi için öncelikle Milli Şef rejimini noktalayacak adımların atılmasının zorunlu olduğuna inanılıyordu. *Tan* Olayı'na kadar Bayar ve arkadaşları, solculara karşı hoşgörülüymüş izlenimi vermişlerdir. Kimi solcular hatta Demokrat Parti'ye yazılmıştır. *Tan* Olayı'ndan sonra estirilen hava durumu değiştirmiş, Bayar ve arkadaşları, solcu düşmanlığı ve avında CHP'ye rahmet okutmuştur. Ama bu da birden olmadı. Ahmet Emin Yalman'ın gayretlerine karşın, işbirliği politikası daha bir süre devam etti.

Mareşal Fevzi Çakmak, Zekeriya Sertel, Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt'un kurucuları arasında bulunduğu "İnsan Hakları Derneği" bu işbirliğinin en canlı örneklerinden biridir.

Evet, tüm muhaliflerin tek bir cephe oluşturmaları görüşü, DP için hazırlıklar yapıldığı günlerde yaygındı. *Milli Şefe karşı özgürlük savaşımı el ele yürütülmelidir* gibi görüşler, daha çok Demokratlar'dan geliyordu. Böyle bir öneri bana da yapıldı. Kayseri Tank Depo Komutanlığı'nda askerlik yaptığım 1946 yılı başlarındaydı. Yazı yazdığım *Doğru Yol* gazetesi sahibi Osman Kavuncu, Kayseri'ye gelen Refik Koraltan'ın benimle görüşmek istediği haberini getirdi. "Buyursun karargâha" dedik. Tank depo komutanlığının bulunduğu Sivas Oteli'ndeki küçük odada ağırladık müstakbel meclis başkanı ve Demokrat Parti kurucusunu. Koraltan, heybetli gövdesi ile bizim küçük odaya zor sığmıştı dersek yalan olmaz. Tahta sandalye üzerinde rahat olmadığı belliydi. Ama sesinin tonu gürdü ve nutuk çeker gibi konuşması-

10 Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 19-80.

Demokrat Parti'nin kurucularından Refik Koraltan, Adnan Menderes'le birlikte.

na karşın sempatikti. Osman Kavuncu'dan başka bir iki kişi daha vardı. Refik Bey, Milli Şef rejimine karşı tüm muhaliflerin işbirliği etmeleri, bunun için de aynı çatı altında birleşmeleri gereğinden söz ediyordu. Beni de Demokrat Parti'ye çağırıyordu. Kendisine özgürlükler rejiminin kurulması için işbirliğinin şart olduğunu ama özgürlükler rejimini yaşatabilmek için ayrı ayrı çatılarda olmamızın da şart olduğunu anlatmaya çalışmıştım.

İnönü ve Halk Partisi çevreleri olayların böyle bir yola girmiş olmasından hiç hoşnut görünmüyorlardı. Kalemşorları gazetelerinde veryansın ediyorlardı. İnönü solcuların da rol alacağı bir muhalefete izin veremezdi. El altından bir şeyler hazırlandığı söyleniyordu. Ama kimse böyle bir şeyi tahmin edemezdi.

4 Aralık 1945 sabahı üniversite bahçesinde toplanan gençler yıkıp kırmak için gerekli olan araç ve gereçlerle de donanmış olarak ve de yol boyunca *takviye kuvvetleri* alarak Babıâli'ye doğru akmaya başladılar. "Komünistlere ölüm" diye naralar atarak ilerliyorlardı. Doğru *Tan* matbaasına saldırdılar. Bir kısmı büroları tahrip ederken, bir kısmı da balyozlarla makineleri kırdılar. Masalar, iskemleler, daktilo makineleri pencerelerden sokağa atılıyordu. Matbaadaki kâğıt rulolarını yokuştan aşağı yuvarlıyorlardı, denize kadar kâğıtla kaplanıyordu yollar.

Köprüyü geçip Beyoğlu'nda *La Turquie*'nin basıldığı matbaaya saldırdılar. Daha sonra sol kitaplar satıyor diye belledikleri bir iki kitapçıyı kırıp geçirdiler... Benzer bir olayı, İstanbul yıllar sonra 6-7 Eylül'de yaşayacaktır. Devlete sahip olanlar sınıfı, Paşalar-Beyler sınıfı ancak denetimleri altında bir demokrasiye(!) izin vereceklerdi. Sola izin yoktu. Kurulacak sol partiler kapatılacaktır. Demokrat Parti kurucularına ise İnönü 12 Temmuz bildirisi ile yeşil ışık yakacaktır.

Evet, bizde hep böyle olmuştur. Paşalar-Beyler sınıfı, demokrasiyi kendileri için yeni bir düzen olarak düşünmüşlerdir. Devlete sahip olanlar, kendilerini onu kollamak ve korumakla görevli saydıklarından ve halkı da çalıştırılacak, yönetilecek bir yığın gözüyle gördüklerinden, Batı'ya benzemek gereğini duyduklarından beri zaman zaman "devlet düzeninde muhalefet

de bulunmalıdır" diye düşünmüşler ve aralarında demokrasicilik oynamaya kalkışmışlardır. Böylece Paşalar-Beyler sınıfı iktidar ve muhalefet olarak iki kanada ayrılıp birbirleriyle savaşıma başlamıştır. Bu bölünme keyfî olmamıştır. 18. yüzyılın sonlarından bu yana Devlete Sahip Olanlar Sınıfı içinde kimi paşa ve beylerin, devletin çöküşüne çare aranırken, kurtuluşu Batı'ya yönelmekte, Batı'nın yaşantısına ayak uydurmakta, Batı'nın üstyapısını taklit etmekte gördükleri bilinmektedir. Osmanlı Devleti adım adım Batı modelinde bir devlet görünüşü kazanmaya başlamıştır. Eski Osmanlı devlet yapısına şuradan buradan çıkıntılar, cumbalar, balkonlar, müştemilatlar, çekme katlar eklenmiş, yüzyıllık devlet binası garip bir görünüm almıştır. Bir yanda Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi Padişah efendimiz hazretleri ve sadık bendeleri: Sadrazam, Kazaskerler, Vezirler ve kademe kademe Paşalar-Beyler; beri yanda gene Paşalar, Beylerden oluşan birtakım Batı modelinde kurumlar: Danıştay, Yargıtay, Sayıştay ve iki meclisli Parlamento ve de Kanuni Esasi...

AKŞAM

Üniversite talebeleri bu sabah tezahüratta bulundular

Son günlerde yapılan bazı yersiz ve yabancı propagandaları protesto ettiler

Talebenin heyecanı esefle karşılanacak bazı neticeler verdi, Tan gazetesinde tahribat yapıldı

Boğazlar hakkında

Yeni parti hazırlığı

Partiye girecekleri söylenilenler

B. Celâl Bayar dün Cumhuriyet Halk Partisinden çekildi

Türkiye - Irak

Prenses Of Berar

Sabun ve zeytinyağı

"Talebenin heyecanı esefle karşılanacak bazı neticeler verdi, *Tan* gazetesinde tahribat yapıldı." *Akşam*, 4 Aralık 1945.

Eski ile yeninin, aynı gövdede yan yana ve aralarında çelişerek yaşaması. Bu manzara kim bilir nice *şemacı* solcumuzun yüreğini hoplatmış, Osmanlı Devleti'nin bu yüzeydeki görüntüsünden *ahkâm* çıkarmalarına vesile olmuştur. Her ne hal ise. Biz sorunun o yanını burada ele alacak değiliz. Üstyapıdaki değişmeler, kuşkusuz Avrupa kapitalizminin, Osmanlı toplumuna sızmış ve ekonomide derin çöküntülere yol açmış olmasının sonucuydu. Ne var ki, bunun farkında olmayan Paşalar-Beyler sınıfı, yaşlı devlet teknesini bu gibi yamalarla yüzdürebilecekleri ham hayali içindeydiler. Ama daha işin başında Batı yanlısı *ıslahatçılar* ikiye ayrılmışlardı: Bir kısmı Paşa ve Beylerin geleneklerine uygun olarak katı bir merkeziyetçilikten yana idiler, bir kısmı ise ademi merkeziyetçiydi. Birinciler, ister istemez ve daha kavram ortaya henüz çıkmadığı halde devletçi; ikinciler ise özel teşebbüsçüydüler. Bu ayrılık kesin ve açık olarak Jön Türkler'in 1902'de Paris'te toplanan ilk kongresinde ortaya çıkmıştır: Bir yanda Ahmet Rıza Bey'in liderliğinde İttihatçılar; öbür yanda Prens Sabahattin'in liderliğinde Hürriyetçiler... Bu tablo hiç değişmedi. Paşalar ve Beyler devletin sahibidirler; bunlar devletçi ve özel giri-

şim yanlısı olarak iki gruba ayrılırlar. Orduyu kendi yanına almayı başardığı için, daha doğrusu bu grup genellikle disiplinci paşalardan oluştuğu için devletçilik yanlıları bu mücadelede bugüne dek hep ağır basmıştır. Devlet hep onların elinde olmuştur; Demokrat Parti dönemi dışında... İttihatçılar merkezci, dolayısıyla, adını bilmeseler de devletçiydiler. Kara Kemal Bey bir burjuva sınıfı yaratmak ve ona dayanmak istediklerini söyler. Gerçekten de Sanayii Teşvik Yasası ve Grev Yasağı ilk onların zamanında kabul edilmiştir. Ama bu, dizginleri devletin elinde, yani Paşalar-Beyler sınıfının yönettiği bir burjuvazidir. İstedikleri budur. Kurtuluş Savaşı sürerken Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini bir Halk Devleti olarak tanımlıyor ve *bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı ulusça savaşmayı öngören bir sosyal doktrine sahip* olduklarını açıklıyordu. Ama savaş sona erdikten sonra bu doktrinin gerekleri yerine getirilmedi; Takriri-Sükün Yasası, Sanayii Teşvik Yasası, sendikaları ve grevi yasaklayan yasalar çıkarıldı. Başbakan İsmet Paşa'nın devletçiliği özel girişimi kollayan bir politikaydı. Emekçi halka ise söylevlerdeki övgüler bir yana, çalışan ve yönetilen bir yığın gözüyle bakılmaya devam edildi.

Demokrat Parti İktidarı

Demokrat Parti iktidarında bu durum değişti. Hayır, halkı söz ve karar sahibi yapan bir durum ortaya çıkmadı elbet. *Sadece iktidar sivillerin eline geçti. Bey takımı, Paşalar takımının önüne geçti.* Ve yeni iktidar açıkça özel girişimden yana oldu: Her mahallede bir milyoner... Celal Bayar ilk sivil cumhurbaşkanıdır. Halkla ilişkilerde de bir değişiklik oldu. Oy avcılığı için olmakla birlikte, halkla ilişkiler daha eşit, daha insanca bir görünüm aldı. Amerikan emperyalizmi ile ilişkilerimiz bir kat daha bağımlı bir düzeye geldi. İkili antlaşmaların sayısı çoğaldı ve artık yazılı olmalarına bile gerek duyulmayarak, Fatin Rüştü Zorlu'nun *oluru* ile yürürlüğe girdi bunlar.

Demokrat Parti iktidarının ilk yılları, savaş döneminin sıkıntılarını unutturan bir bolluk içinde geçti. Halkın büyük bir kesimi bunu, Demokratlar'ın becerisine borçlu olduğumuzu sandı. Oysa iktidara geldiklerinde Demokratlar, savaş yıllarında birikmiş önemli miktarda altın ve döviz rezervleri buldular. Bundan başka ilk yıllarda dış kredi ve yardımlardan, ödemesiz olarak yararlandılar. Demokrat iktidar böylece, hiçbir Cumhuriyet hükümetine nasip olmayan mali olanaklara sahip olarak işe başladı. Ayrıca 1948'de başlayan tarımda makineleşme hareketi ekilen alanların genişlemesine yol açtı ve elverişli hava koşulları birkaç yıl üst üste iyi ürün alınmasını sağladı. Kore Savaşı'nın neden olduğu yüksek dünya konjonktürü de Demokratlar'ın işine yaradı. Böylece ulusal gelirde, özellikle tarım kesiminde, önemli bir artış ol-

du. Bu gelişmeler 1954 genel seçimlerinde Demokrat Parti'ye puan sağladı: 1950'de geçerli oyların %53.3'ünü almış olan Demokratlar, 1954'te bu oranı %56.6'ya yükselttiler. CHP, %39.9'dan, %34.8'e düştü.

Ama Demokrat iktidar için mutlu ve umutlu günler bir dört yıl daha devam etmedi: Tarıma açılan toprakların sınırına gelindi; borç ödemeleri başladı ve büyüyen dış ödemeler açığı ile enflasyon, ekonomiyi darboğazlara soktu. İlk yılların liberal politikası yerini gittikçe artan kontrollere bıraktı. Ekonomimiz adeta günlük önlemlerle zorla yürütülen dengesiz bir hal aldı. Türkiye mali iflasın eşiğine geldi. Bu durum da yansıdı genel seçimlerde: 1957'de DP'nin oranı %47.3'e düştü. CHP %40.6'ya yükseldi. Demokratlar iktidarda kaldılar ama tehlike çanları çalıyordu. Dış baskıların da etkisi ile bir istikrar politikası uygulanmaya başlandı: Türk lirasının dış değeri düşürüldü, emisyon ve banka kredileri sınırlandı. Bu önlemler karşılığında önemli miktarda dış kredi sağlandı.

Demokrat Parti sözcüleri her şeyin yakında düzeleceğini, enflasyonun belinin kırılacağını, bolluk ve refahın geri geleceğini söylüyorlardı ama yüreklerine korku düşmüştü: İktidardan düşmek korkusu... 1946'da çok partili rejime geçilmişti ama kafalar hâlâ tek parti kafasıydı. Devleti öz mülkü sayan Osmanlı'dan arta kalmış, yönetici bürokrat sınıfın buyruğu ile demokrasi kuruluyordu. Elbet birtakım sosyo-politik etmen bürokrat sınıfını buna zorlamıştı. Ama kararı o almıştı; demokrasi onun buyruğu ile ve yukarıdan aşağı kuruluyordu. Oysa demokrasi aşağıdan yukarı bir tarih süreci içinde kurulur. Resmî topluma karşı, sivil toplumun sürdürdüğü mücadelenin ürünüdür demokrasi. Kültürü ile, örgütlenme biçimi ile... Bundan dolayı demokrasiyi kısaca tanımlamak gerekirse, muhalefet rejimidir deriz. Muhalefetin temel hak olması, yalnız demokraside vardır. Karşı çıkmak, doğruyu bulmada akılcılığın gereğidir. Demokraside ise hem akılcılığın, hem halkçılığın gereği... Oysa bizim bürokrat sınıfın, kendi içinde bile muhalefete tahammülü yoktur. İttihat ve Terakki *komitacısı* Celal Bayar'ın başını çektiği Demokrat iktidar, İnönü CHP'sini ayaklanma tertipleri içinde olmakla suçluyordu. 1946'larda buna benzer suçlamaları CHP muhalefetteki DP'ye yöneltmişti.

Ekonominin darboğazlara girmesi, Demokratlar'ın liberalizme olan güvenlerini sarsmış mıydı bilinemez ama aldıkları önlemler yüzünden, halkın güvenini yitirmek korkusu içinde oldukları kuşkusuzdu. Enflasyon, yurtta zaten adaletli olmayan gelir dağılımını büsbütün adaletsiz hale getirmişti. İşsizlik, gizli ve açık biçimleriyle ağır bir sorun halini almıştı. İlk yıllardaki bolluktan eser kalmamıştı. Halk, Demokratlar'dan acaba yüz mü çeviriyordu? Durumdan iş çevreleri de memnun değildi: Fiyat mekanizmasının bozulması iş çevrelerini rahatsız etmişti. Döviz darlığı yüzünden dış ticaretin sınırlanması ve liberal ekonomiden, bürokratik kontrollerin ağır basma-

ya başladığı, bir çeşit güdümlü ekonomiye yönelinmesi, 1950'den beri hızla gelişen komprador burjuvaziyi tedirgin ediyordu. Alınan önlemler şikâyetlerin daha da artmasına neden olmuştu. Böyle bir ortamda CHP muhalefetinin gittikçe sertleşmesi Demokratlar'ı çileden çıkarıyordu. Onlar da CHP'yi suçluyorlardı. Bizde âdettir: İktidarlar, başarısızlıklarından muhalefeti sorumlu tutarlar. İş, söz düellosundan eylem alanına kaydı. Demokratlar, CHP'nin muhalefet haklarını kullanmasını fiilen engellemeye başladılar. Uşak ve İstanbul Topkapı'da DP'li kalabalıklar İnönü'ye saldırdılar; İnönü'nün Konya'ya gidişinde de olaylar çıktı. Polis göz yaşartıcı bomba kullandı.

Demokrat iktidarın, şiddet kullanarak da olsa, koltuğu CHP'ye bırakmamaya kararlı olduğu belli olmuştu. 6-7 Eylül olaylarının tertipçisi, yaşlı *komitacı*nın hazırladığı senaryo, çok geçmeden perde perde salınelenmeye başladı: Önce Vatan Cephesi kuruldu. Demokratlar, yandaşlarını bir cephe oluşturmaya çağırdılar. TRT her gün Vatan Cephesi'ne katılanların adlarını açıklıyordu. Bu, seçim öncesinde bir çeşit plebisitti: Bizden olanlar Cephe'ye *evet* desin... Peki *evet* demeyenlere, yani Vatan Cephesi'ne girmeyenlere ne sıfat verilecekti? Bunlar vatansız, hain mi sayılacaktı? Kim bilir, yaşlı *komitacı* birtakım yasal(!) önlemler de tasarlıyordu. Belki de sadece, büyük bir çoğunluğun, *vatansız* damgasını yememek için cepheye yazılacağı umuluyor ve böylece CHP'ye gözdağı verileceği düşünülüyordu. Maksat ne olursa olsun, kötü bir oyundu.

Arkadan Tahkikat Komisyonu geldi. Sözde meclis içtüzüğü uyarınca kurulmuş bir Meclis Komisyonu'ydu. Gerçekte muhalefeti sindirmek, etkisiz hale getirmek amacı güden ve olağanüstü yetkilerle donatılmış, anayasa dışı bir siyasal kuruldu. 15 DP'li milletvekilinden oluşan bu kurul, savcı ve yargıçlara tanınan kimi yetkileri kullanabilecek, gazete kapatabilecek, kişisel kâğıt ve eşyalara el koyabilecekti. Kararları kesin olacak ve ilk sorgu niteliğinde olan bu kararların icrasında ihmal ya da suiistimali görülenler 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaklardı.

Demokrat iktidar bir üçüncü adım daha atmıştır. 5 Mart 1959 günü imzalanan İkili Antlaşma'ya dayanarak, *silahsız dolaylı saldırı* karşısında bulunduğunu ileri süren hükümet, Amerika'dan yardım istediğinde Amerika silahlı kuvvet dahil, tüm gücüyle hükümetin yardımına koşacaktı. Amerika, İran ve Pakistan'la da buna benzer antlaşmalar imzalamıştı. Bu antlaşmalar, Amerika'nın dünyaya egemen olma yolundaki planlarının birer parçasıydı. Amerika, çıkarı bulunduğu Ortadoğu ülkelerinde kendine bağlı hükümetleri iktidarda tutmaya ve bu bölgede Amerikan aleyhtarı hareketleri ezmeye kesin kararlıydı. *Silahsız dolaylı saldırı* formülü ile Amerikan aleyhtarı hareketlerin kastedildiği pek açıktır. Bu madalyonun bir yüzü; öbür yüzü, o günlerin iç politika koşullarında, Demokratlar'ın bu antlaşmayı muhalefete karşı kullanmayı düşünmüş ol-

maları olasılığıdır. 6-7 Eylül olaylarını tezgâhlayanlardan her kötülük beklenebilirdi. Nitekim antlaşma onaylanmak üzere Meclis Komisyonu'na geldiğinde, CHP sözcüsüne DP'li bir milletvekilinin verdiği yanıt, iktidarın bu antlaşmayı hangi maksatlarla kullanabileceğini gözler önüne sermiştir. Ecevit'in *silahsız dolaylı saldırı* formülünün açık olmadığını söylemesi üzerine, DP milletvekili Burhanettin Onat, "Muhalefet, karışıklık çıkarmaya kararlı olduğu için endişe duyuyor" demiştir. O günlerde DP'lilerin ısrarla, *CHP'nin dış politikada yansızlık istediği* yolunda söylentiler çıkarması dikkat çekiciydi. DP'liler Amerika'ya, "Biz senin biricik sadık dostunuz" demek mi istiyordu? İsmet Paşa da bunu böyle değerlendirmiş olmalı ki, Meclis'te bütçe dolayısıyla yaptığı konuşmada Batı yanlısı politikayı kendilerinin başlattığını vurgulayarak şunları söylemek gereğini duyuyordu: "Biz", diyordu İnönü, "İkinci Cihan Harbi'nin başından beri, Türkiye'nin müdafaasını Batı âlemi ile aynı safta görmüşüzdür. İkinci Dünya Harbi'nden sonraki yeni şartlar altında da memleket müdafaasının Batı demokrasileri içinde kalmamız suretiyle mümkün olacağına inanmışızdır. Memnuniyet verici husus şudur ki, demokratik hayata girmemizden sonra bu telakki, bütün siyasi partilere mal olmuştur." İsmet Paşa, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizi de şöyle özetliyordu:

> Birleşik Amerika NATO'dan evvel yardımcımız, NATO içinde müttefikimiz, CENTO içinde ittifakın teşvikçisi ve bunlardan başka iktisadi, mali alanda kuvvetli desteğimiz olmuştur. Amerika ile münasebetlerimizin milletten millete olduğu gerçeği zedelenmemelidir.[11]

Paşa, CHP'nin Amerikan dostluğunun mimarı olduğunu böylece kanıtladıktan sonra, muhalefetini gitgide sertleştirmiştir. Herkesin bildiği bir gerçekti bu. Ama bunun yıllar sonra, CHP'nin iktidara gelme olasılığı belirdiği sırada vurgulanması Amerika'ya güvence vermeyi amaçlıyordu: "Biz de en az DP kadar, senin sadık dostunuz" anlamına geliyordu. Bu iman tazelemeden sonra İnönü, hemen her konuşmasında hükümete çok sert biçimde saldırmaya başladı. Bizde, politikada, iki suçlama konusu vardır ki, muhatap olanı ağır biçimde yaralar: İrtica ve komünistlik. Bürokratlar sınıfının, hele asker kolu bu konuda çok duyarlıdır. Gericilik suçlaması, 31 Mart'ları, Aznavur, Delibaş isyanlarını, Kubilay olayını akla getirir. Büyük bir tehlike sayılır. Komünistlik de Rusya ile çağrışım yapar. İsmet Paşa, Menderes'i irticaya yeşil ışık yakmakla, Saidi Nursi'ye kanat germekle suçladı. "Menderes, seçimlerde Saidi Nursi'den yararlanmayı tasarlıyor" dedi. İsmet Paşa'nın gericilik olaylarına alerjik olan çevrelere seslendiği düşünülebilir. Menderes, Paşa'yı sözlerini geri almaya çağırdı, "İrtica uydurma bir hikâyedir" dedi. İrticaya arka çıkmak, Saidi Nursi'yi devreye sokmak gibi suçlamalar, hele İsmet

11 *Cumhuriyet*, 26.2.1960.

Paşa tarafından ileri sürülmüşse, şakaya gelmezdi. Menderes bunu iyi bilirdi. Karşı saldırıya geçti ve Paşa'yı yıkıcı hareketler hazırlamakla suçladı.[12] Tahkikat Komisyonu kurulması kararlaştırıldı.

Liderlerin suçlamaları tüm dikkatleri bu noktada topladığı için, bir başka deneç üzerinde fazla durulmadı. Oysa önemliydi. Siyasal Bilimler Fakültesi Öğrenci Derneği başkanı, "Devrimci gençler olarak sabrımız taşmıştır" dedi, gençlik kuruluşlarının irtica ile savaşacaklarını söyledi. Bu deneç olayların sonraki gelişmeleriyle herhalde bağlantılıdır.

Nisan ayının ortalarına gelindiğinde hava iyice elektriklenmişti. Ordunun bu gidişata kayıtsız kalamayacağı söyleniyordu. 1958'in başlarında kamuoyunun *9 subay olayı* diye bildiği olay anımsanıyordu. 9 subay gizli örgüt kurmak suçuyla yakalanmışlar, pek çok subay hakkında soruşturma açılmıştı. Ordunun başındaki yüksek rütbeli komutanlar, iktidara bağlı görünüyorlardı. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel Paşa'nın yazdığı mektup ve görevden ayrılması önemli bir olaydı kuşkusuz ama ordunun harekete geçeceği, hele emir ve komuta zinciri dışında bir darbe girişiminde bulunacağına genellikle ihtimal verilmiyordu. Nasıl bir çözüm diye sorulduğunda, hemen herkes, erken seçim yanıtını veriyordu. Paşa da ısrarla bunu söylüyordu. Yapılacak seçimleri CHP'nin kazanacağına inanıyordu. "Demokratik rejim ve dürüst seçim davasında" diyordu İnönü, "İstiklal mücadelesinde olduğu gibi başarıya ermek, milletçe iktidarımız dahilindedir."

Evet, bu böyle gidemezdi. Devlet mali iflasın eşiğine sürüklenmiş ve ekonomimiz yabancı kurumların, yabancı devletlerin denetimi altına girmişti. Silahlı Kuvvetlerimiz de NATO'ya bağlanmıştı. Savaşta bir Amerikalı başkomutanın buyruğunda savaşacaktık. Ankara'da biri asker, biri sivil iki Amerikan misyonu vardı. Amerika ile imzalanan ikili antlaşmaların bize ne gibi külfetler yüklediğini bilmiyorduk. Bunların çoğu Meclis'ten geçirilmemişti. Sonradan ortaya çıktı ki, bunlardan bir kısmı yazılı bile değilmiş. Fatin Rüştü Zorlu, *kabul* demiş ve antlaşma yürürlüğe girmiş. Anayasa, hak, hukuk rafa kaldırılmıştı. Devlet, DP demekti, daha doğrusu DP'nin kodamanları: Bayar, Menderes, Zorlu, Polatkan ve Gedik ama asıl eski komitacı Bayar... Kışkırtmalar, sorumsuz davranışlar, partizanlık yurdu ikiye bölmüştü; camiler, kahveler bile ayrılmıştı. Şimdi Vatan Cephesi bu bölünmeyi daha tehlikeli hale getiriyor, ulusu resmen iki düşman kampa ayırıyordu: Vatan Cephesi'ne kayıtlı olanlar ve Vatan Cephesi dışında olanlar, yani vatansızlar, hainler... Menderes iktidarı devlet kademelerini DP'lilerle doldurmuş, devlet DP'nin arpalığı haline getirilmişti. İktisadi devlet kuruluşları, DP yanlısı özel teşebbüs erbabını beslemekle yükümlü kılınmıştı. Cumhuriyet kurulalı beri, bir hükümetin orduyu aşağıladığı ilk kez görülüyordu. Ordunun gerekir-

12 *Cumhuriyet*, 9 ve 17 Ocak 1960.

se, yedek subaylarla yönetileceği söyleniyor ve bu söylentileri yayan devletliler karşısında kimi komutanların yersiz bir alçakgönüllülükle davrandıkları görülüyordu.

Basın, üniversiteler, barolar, meslek kuruluşları, odalar da bölünerek ele geçirilmek isteniyordu. Amaca varmak için türlü oyunlar tezgâhlanıyordu. Menderes kendisine karşı tavır alan bilim adamlarını *kara cüppeliler* diye aşağılıyordu. Bölünme ve gerginlik, her gün artıyordu. CHP'ye kurtuluş umudu gözüyle bakanların sayıları da her gün artıyordu. İsmet Paşa, Meclis'te "Artık ben bile sizi kurtaramam" demişti. Yayın yasakları konduğu için Paşa'nın demeçleri çoğaltılarak gizlice dağıtılıyordu. İktidar-muhalefet ilişkileri normal sayılmayacak bir noktaya gelmişti. Paşa, iktidarı kurtaramayacağından söz ediyor; Menderes de İnönü'yü yıkıcılıkla suçluyordu. Bunlar iyi işaretler değildi. Paşa, kimin elinden kurtaramayacaktı Demokratlar'ı? Paşa, orduyu mu ima etmişti? Cumhuriyet döneminde Silahlı Kuvvetler politikanın dışında kalmıştı. Ama Osmanlı Devleti'nde, hele Meşrutiyet döneminde ordu politikanın dışında değildi. İstibdada karşı mücadelede, subaylar önemli roller oynamışlardır. Cumhuriyet tehlikeye girerse, Silahlı Kuvvetler rejimi korumayı görev saymaz mıydı? Yüksek komutanların Demokratlar'ın yanında olduğunu söyleyenlerin sayısı az değildi.

Türkiye'nin ciddi bir bunalım geçirdiği açıktı. Muhalefetteyken demokrasiye övgüler yağdıran Bayar'lar, Menderes'ler, Koraltan'lar demokrasinin temel kurallarını çiğniyorlar, ele geçirdikleri iktidarı ne yapıp yapıp korumaya kararlı görünüyorlardı. Evet, partiler kurulmuştu ama kafalar değişmemişti. Tepeden inmeci, ceberut Osmanlı yönetiminin yoğurduğu, tek partici, otoriter kafalardı bunlar. Demokrasiyi kısaca tanımlamak gerekse, demokrasi muhalefetin yasal güvence altında olduğu rejimdir derim. Tekelci kafaların kabul edeceği şey değildi bu. Bu kafalar iktidarın el değiştirmesini de kabul edemez. Osmanlı toplumunun demokrasi geleneği yoktu. Tek sesli bir toplumdu Osmanlı Devleti. Demokrasi sorununa yaklaşılırken Osmanlı Devleti'nin örgütsel yapısı ve bu yapıdan kaynaklanan yöneten-yönetilen ilişkileri, siyasal gelenekleri olumsuz, tutucu etmenler olarak hesaba katılmalıdır. Ve bu arada Devlete Sahip Olanlar sınıfının tepeden inmeci, tekelci yönetim gelenekleri asla hatırdan çıkarılmamalıdır.

Özel sektöre ve yabancı sermayeye her türlü kolaylık sağlandığı ve grev yasağı da sürdüğü için işçiler daha çok sömürülür oldular. Ve Demokrat, Beyler takımı iktidarlarını korumak için saldırgan yığın hareketleri sahnelemeye başladılar. İşi, İnönü'yü taşlatmaya kadar azıttılar. Ve ekonominin darboğazlara girmesinden doğan sıkıntıları unutturmak için İngiltere'nin önlerine sürdüğü Kıbrıs anlaşmazlığına dört elle sarılarak, halkı Kıbrıs'la oyalamaya çalışarak, 6-7 Eylül faciasını tezgâhladılar: Kışkırtılmış halk yığınlarını

Rum kökenli yurttaşlarımız üzerine saldırttılar: Kimi kiliseler saldırıya uğradı, mağazalar yağma edildi, cana kıyıldı, ırza geçildi ve tarihimize bir utanç sayfası yazıldı.

Şimdi bu iktidarın çatırdadığı günlerde yaşıyorduk: 28-29 Nisan olayları, *5.5.5.* olayları[13] ve Harbiyelilerin yürüyüşü... İsmet Paşa, Celal Bayar ve Menderes'e "Artık ben bile sizi kurtaramam" demişti. Devlete sahip olanlar sınıfının asker kanadı karşı saldırıya geçmek için hazırlanıyordu. 28 Nisan olaylarının aktörleriyle birlikte, Rami Kışlası'nın 88 no'lu koğuşunda tutukluyduk. Bu gençler, devlete sahip olanlar sınıfının iki kanadı arasındaki savaşımda kullanıldıklarının kuşkusuz farkında değildiler. "Menderes istifa" haykırışlarıyla kazan kaldırmışlardı ama parsayı kimler toplayacaktı? Bu iki kanadın da halktan yana olmadığını aralarında kaç kişi biliyordu? Türkiye'deki Amerikan üslerine, bu iki kanadın ortaklaşa *evet* demiş olmalarının bir anlamı vardı. Bunu kaç kişi biliyordu? U2 olayına hiç kimse tepki göstermemişti. Ama bir şeyler değişiyordu toplumumuzun derinliklerinde. Görünürde birtakım toplumsal hareketler, gelişmeler vardı. Köylerden kentlere göçler, yeni fabrikalar, karayolu ağının gelişmesi vesaire. Ama bu maddesel değişikliklerin sosyal ve kişisel bilince yansıması acaba ne idi?

Gençlerle ilişki kurmuyordum; onlar da benimle ilişki kurmaktan sanki sakınıyorlardı. Halk Partili avukatlarla konuşuyor, dertleşiyorlardı. İlk buraya getirildiğimiz gece, yüzbaşıya, "Aybar'ı bu koğuşa koymayın" diyen tutukluyu gözlerim hep arıyordu. Bu karşılıklı uzaklık Menderes'e ilk başkaldıranların ne düşündüklerini öğrenmeme engel olmuştur.

Devlete sahip olanların yasal ayarlamalarla yürürlüğe koydukları demokrasi bir kez daha çıkmaza girmişti. Devlete sahip olan Paşalar-Beyler, karşılarında gene Paşalar-Beyler'den oluşacak bir muhalefet bulunsun istiyorlardı. Yıkıcı ve yapıcı diye muhalefetin ikiye ayrılmış olması aslında iktidarın, açıklanmayan bu isteğinden kaynaklanmıştır. Çünkü iktidardaki Paşalar-Beyler, muhalefetten rahatsız olunca, Paşa ve Bey arkadaşlarını yıkıcılıkla suçlayarak demokrasicilik oyununa hep son vermişlerdir: Abdülhamit, Meclis'i bu gerekçe ile dağıtmış, anayasayı askıya almış; silah zoruyla iktidarı ele geçiren İttihatçı Paşalar ve Beyler, muhaliflerini bu gerekçe ile saf dışı etmiş; Atatürk gene bu gerekçe ile Terakkiperverci Paşa ve Beylerden kurtulmuş ve kendi kurdurttuğu Serbest Fırka'yı da muhalefetin tehlikeli boyutlara ulaştığı düşüncesiyle kapattırmıştır...

İsmet Paşa demokrasisi yukarıdaki tablodan farklı bir gelişme gösterdi. Sa-

13 555K: Üniversite öğrencileri tarafından 5 Mayıs 1960'ta Ankara'da Demokrat Parti iktidarını protesto etmek için düzenlenen eylem. Beşinci ayın, beşinci günü, saat beşte, Kızılay Meydanı'nda gerçekleştiği için 555K olarak anılmaktadır. Aybar, 17. sayfada da bu olaydan söz etmektedir – yay. haz.

dece sol muhalefet ezildi; Celal Bayar'ın liderliğindeki Paşalar-Beyler muhalefetine ise tahammül gösterildi. Ama bu hoşgörüden iktidar basamaklarını tırmanmış olan Demokratlar, şimdi İsmet Paşa'nın muhalefetinden bunalıyor, CHP'yi yıkıcılıkla, ihtilal hazırlamakla suçluyordu.

İnönü'nün, Bayar ve arkadaşlarının bu oyunbozanlığına karşı bir özel düşüncesi, bir planı var mıydı? Yoksa demokrasi oyununu sonuna dek oynamaya kararlı mıydı? Sanıyorum İsmet Paşa, solu işe karıştırmamak koşuluyla, Paşalar-Beyler arasındaki bu tahterevalliyi sürdürmek eğilimindeydi. 27 Mayıs'tan ve 12 Mart'tan sonra takındığı tavır, bu görüşü doğrular niteliktedir. Kendisinin, orduyu yeterince temsil ettiğine inandığı için olabilir, Silahlı Kuvvetler'in politikaya karışmasına karşı olduğu izlenimini almışımdır.

Osmanlı Toplumu

Osmanlı toplumunu analiz etmek için Batı Avrupa toplumları örnek alınamaz. Çünkü tarihsel gelişmeleri başkadır. "Bu nereden çıktı?" denmesin. Buradan bizdeki demokrasi çıkmazına gelmek istiyorum. Birinin geçtiği aşamalardan öteki geçmemiştir. Örneğin Osmanlı toplumunda devlet başkadır, toplumlar başkadır, üretim başkadır... Devlet, Osmanlı'da sadece buyurma gücüdür, *imperium*'dur. Hem de sınırsız buyurma gücü. İslâm'da halife, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesidir; ülü'l emr'dir. Her Müslüman Tanrı'ya itaat eder gibi ona da mutlak itaatle yükümlüdür. Osmanlı'da padişah, aynı zamanda halife olduğu için Tanrı'dan başka kimseye hesap vermez. Tanrı'ya ise ancak ahrette hesap verecektir. Yani padişahın buyurma gücü pratikte mutlaktır. Oysa Batı'da kralın karşısında Katolik kilisesi var. Krala tacını kilise giydirir ve Hıristiyanlık adına kralı kilise, yani Papa *aforoz* edebilir. Çok önemli bir fark. Demek oluyor ki, Batı'da devletin karşısında kilise var. Bir başka sınırlama da *komün* hareketinden gelmiştir. 10. yüzyılda İtalya'da başlayan ve tüm Batı Avrupa'ya yayılan *komün* hareketi, senyörlerin kent işlerine karışmasına karşı koymuş ve senyörlerden birtakım haklar koparmıştır. Bunlar yazılı belgeler haline getirilmiştir. Bu hareket Batı'da çağdaş demokrasinin kaynağıdır. Yani Batı'da on yüz yıldan beri, (kilise ile ilişkiler bu duruma eklenirse) daha da eskiden beri devletin buyurma gücü birtakım sınırlamalara bağlanmıştır.

Osmanlılar'da topluluk hakları ancak azınlıklara tanınmıştır. Müslümanlar belediye işlerini vakıf yoluyla, yani topluluk olarak değil, kişi olarak görürlerdi. Fiyatlara narh konması, esnafın denetlenmesi, bu işlerden çıkan davalar; temizlik ve zabıta işleri ise merkezden atanan kadı ve ihtisap ağası tarafından yürütülürdü.[14] Ayrıca bizde devletin kamu hizmeti gören bir kuruluş olduğu, hatta hatta bugün bile, Avrupa'daki anlamda gelişmemiştir. Yu-

14 Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936.

karıda sözünü ettiğimiz vakıflar, Tanrı'ya hoş görünmek için kişilerin vücuda getirdiği kurumlardır. Devlet, devlet gücü, devlet-kişi ilişkileri sorunları Avrupa'da başka, bizde başka biçimlerde ele alınmıştır. Avrupa'da tarihsel koşullar, devlet gücünün GİTTİKÇE DAHA ÇOK SINIRLANMASINI gerektirmiştir. Bizde ise devlet sadece ve sadece buyurma gücü olarak görülmüştür. Batı'da devleti, kilise sınırlamıştır; *komün*ler sınırlamıştır; üniversiteler sınırlamıştır; denizaşırı ticaret sınırlamıştır; nihayet demokrasi için, insan haklan için, işçi haklan için verilen savaşımlar sınırlamıştır. Ve de burjuva hukukçularının getirdikleri türlü mekanizmalar devleti sınırlamıştır Batı'da. Kuvvetlerin ayrılığı ilkesi başlı başına bir güvence anıtıdır. Bizde ise üretim ve üretim dolayında oluşan ilişkiler devletin buyurma gücünü daha da güçlendirmiştir. Devletin karşısında bugün hâlâ kişiler birer hiçtir. Onların doğal haklarla donatılmış olduğu ve devletin buyurma gücünün, kişinin özgürlükleri ile sınırlı bulunduğu; esas olanın devlet değil kişi ve toplum olduğu görüşü bizde hiç ciddiye alınmamıştır. Devleti elinde tutanlar halka ayaktakımı gözüyle bakmışlardır. Anayasalarımız devleti yönetenleri oldum olası rahatsız etmiştir. Toplumsal olaylardan oldum olası anayasalar sorumlu tutulmuştur. Anayasaya "lüks" diyen hukuk hocası başbakanlar ya da "bu anayasa devlete özgürlük tanımıyor" diyen darbeci generaller görülmüştür. Demokrasi, hak hukuk, özgürlük, devlete sahip olanların, diledikleri sınırlar içinde halka ihsan ettikleri nimetler olarak görülmüştür.

Evet, izlediğimiz yol başka olmuştur. Bundan dolayı Batı için geçerli olan analizleri olduğu gibi benimseyerek sorunlarımıza çözüm aramak sonuç vermeyecek bir iştir. Örneğin Batı'daki sınıflar tablosuna bakarak, bizim toplumumuz için, sözde bilimsel tablolar çıkarmanın bir anlamı yoktur. Osmanlı Devleti, ekilen biçilen toprakların sahibidir. Toprak o çağlarda başlıca üretim aracıdır. Devletin sahip olduğu toprağın rantını ise devlete sahip olanlar sınıfı elde eder (Tımar sistemi). Devlete sahip olanlar sınıfı, kent ekonomisini de denetimlerinde tutarlar (Narh, gedik vb.). Osmanlı'da egemen sınıfı bunlar oluşturur. Vilayetlerde merkezden gönderilen devlet görevlilerine, kimi işlerde aracı olarak yardım eden "ayan" vardır. En altta ayaktakımı: Reaya, avam... Bugün de egemen sınıf son analizde asker-sivil bürokrasidir. Terimin yapacağı çağrışımları önlemek için bu asker-sivil kadroya DEVLETE SAHİP OLANLAR SINIFI adını veriyorum. Benzer bir olguya Batı'da rastlanmaz. Bundan dolayı Batı ürünü olan DEMOKRASİ bizde oldum olası çıkmazdadır, hep pamuk ipliğine bağlıdır.

Osmanlı Devleti tarih sahnesinden silinmiş; Kurtuluş Savaşı; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti; muhalefetin örgütlenmesi; önce Sol muhalefetin, (Yeşil Ordu ve İştirakiyun Partisi), sonra Sağ muhalefetin (Cumhuriyetçi Terakkiperver Fırkası) susturulması ve muhalefetsiz Atatürk iktidarına ge-

çilmesi; Serbest Fırka denemesi ve gene muhalefetsiz Atatürk iktidarı... Sayfaları çeviriyoruz: İngiltere ve Fransa ile ittifak; İkinci Dünya Savaşı; Türk-Sovyet ilişkilerinde ilk bulutlar; Nazi Almanyası ile Dostluk ve Saldırmazlık Paktı; zor yıllar... Milli Şef rejimi için savaş sonrasının sorunları; İsmet Paşa demokrasisi: Gene Paşalar-Beyler arasında tahterevalli. Sola geçit yok. Paşa, *Tan* Olayı'ndan sonra yola gelen Bayar ve arkadaşlarına yeşil ışık yakıyor. Dr. Şefik Hüsnü Değmer ve Esat Adil'in ayrı ayrı kurdukları sosyalist partiler Sıkıyönetim Komutanlığı'nca kapatılınca İsmet Paşa ile Bayar, ucu ponponlu meçleri ile heyecanlı eskrim karşılaşmalarını sergiliyorlar.

1947 Yılı

1947 yılı politikamız için hareketli bir yıl oldu. O yıl İnönü iktidarı ulusal bağımsızlığımıza ters düşen ve ulusal varlığımızı ipotek altına koyan bir adım attı: Amerika Birleşik Devletleri ile Askerî Yardımlaşma Antlaşması imzaladı. Sovyetler Birliği, Türkiye ile dostluk antlaşmasını feshettiğinden ve Boğazlar, Kars ve Ardahan üzerinde isteklerde bulunduğundan beri dirayetli Osmanlı sadrazamlarının izledikleri politikayı anımsatan bir yol tutmuştu: Her fırsatta Amerika'nın ilgisini çekmeye, Sovyetler'e karşı güçlü Amerika'nın şemsiyesi altına girmeye çalışıyordu. Bir yabancı devletin şemsiyesi altına girilince, başlangıçta tahmin edilemeyen birtakım gelişmeler baş gösterir. Ve sadece dış politikada değil, iç politikada da yeni dengeler kurulur. Truman doktrinine dayalı bir politikaya ayak uydurmamız, bizi uzun yıllar ulusal bağımsızlık savaşımı veren halklarla ters düşürdü. İlk ulusal kurtuluş savaşını vermiş Türkiye, Amerikan emperyalizminin dümen suyunda, örneğin Birleşmiş Milletler'de, Üçüncü Dünya devletlerine sürekli karşı çıkmak zorunda kaldı. En gerici önerileri destekledi.

1947'de imzalanan ilk antlaşmayı başka antlaşmalar izledi ve bilindiği gibi 1952'de Türkiye, NATO ittifakının üyesi oldu. Ortak savunma, ortak strateji, komuta birliği... Artık emperyalizme ve kapitalizme karşı ulusça savaşarak bağımsızlığını kazanmış olan Türkiye'nin yazgısı, emperyalist devletlerin eline bırakılmıştı. Türkiye, Amerika'nın ileri karakolu durumundaydı. Bağımsızlık ve ulusun savunma konularındaki Atatürk ilkeleri rafa kaldırılmıştı. Neredeydi "Hattı müdafaa yok, sathı müdafaa var" ilkesi? Neredeydi büyük devletlerle askerî ittifak yapılmaması ilkesi? Başkent Ankara'ya Amerikan asker ve sivil misyonları yerleşmişti. Amerikan Gizli Haber Alma Örgütü (CIA), içimize girmişti. Yıllar sonra eski dışişleri bakanlarından Çağlayangil, CIA'nın devletin her yerine sızdığını açıklayacaktır.

Amerika ile bu özel ve yakın ilişkiler, iç politika ortamını da olumsuz biçimde etkilemiştir. Çok partili rejime resmen geçilmesini izleyen günlerdeki

canlılık, geleneksel akımlar karşısında, solun da sesini duyurmaya çalışmasından ortaya çıkan umut verici girişimler, ikili antlaşmaların sanki ön koşuluymuş gibi, bıçakla kesilir gibi noktalandı. Gerçekten de, Cemiyetler Yasası'nda yapılan değişiklikten sonra sosyalist ve sosyal demokrat partiler kurulmuştu. *Gerçek* adlı günlük bir sosyalist gazete yayımlanmaya başlanmıştı. Çeşitli sol eğilim gösteren dergiler çıkıyordu. Sendikalar kuruluyor; işçi toplantıları yapılıyordu. Bu özgürlük ortamı sadece üç beş ay sürdü: Sıkıyönetim komutanlıklarının aldığı kararlarla sosyalist partiler, sendikalar kapatıldı; gazete ve dergiler yasaklandı. İnönü iktidarı Amerika ile ittifak için zemini hazırlamıştı. Sol partilerin, sol sendikaların ve sol yayın organlarının varlıklarını sürdürdüğü bir Türkiye, Amerika için güvenli bir müttefik sayılmazdı. Sol kanatsız bir çok parti rejimi olmalıydı bizim demokrasi. Ve Truman doktrinini tüm siyasal partilerimiz coşkunlukla selamladılar.

Bir toplumda düşünce özgürlüğü sınırlandı, sol düşünce yasaklandı mı uygarlık yolu tıkanmış demektir. Burjuva toplumunun en radikal eleştirisi Sol'dan gelir. Bu eleştiriye olanak tanınmazsa, toplumun sorunlarına geçerli ve aşamalı çözümler getirilemez. Salt düşünce açısından da, belirli bir düşünceye yasak konması, bir tüm olan düşünce özgürlüğünü temelden yok eder. Toplumun düşünsel yaşamı, karşıt düşüncelerin varlığı ile canlılığını korur. Karşıt düşünceden gelen eleştirilerdir ki, düşünceyi tümüyle aşamalı kılar. Politik yaşam ise temeldeki karşıt sınıf çıkarlarının, karşıt düşünce biçimlerinde yansımasından başka bir şey değildir. Kuşkusuz düşünce düzeyinde bunların sınıfsal kökenlerini ortaya çıkarmak her zaman kolay olmaz.

Amerika'nın ileri karakolu durumunda bulunan bir ülkede, genel olarak sol diyebileceğimiz görüşlere yer olamaz. Örneğin ulusal bağımsızlık konusunu işlemek dost ve müttefikimize karşı saygısız bir davranış olacağından, ulusal bağımsızlığın çağdışı bir kavram olduğu gerekçesiyle, onun yerine karşılıklı bağımlılık (interdépendance) görüşü işlenir. Kısacası Washington'u rahatsız eden tüm konular bozgunculuk sayılarak yasaklanır. 1947'den beri Türkiye bu durumdadır. Hayır, yanlış anlaşılmasın, 1947'den önce özgür bir ülkeydik demek istemiyorum. Rasyonalizm aşamasından geçmemiş, bilime, bilimsel düşünceye uzak kalmış, bir toplum olarak eleştiriye, karşıt görüşlere açık sayılamayız. Hele sosyalizme, sol düşüncelere, egemen çevrelerimizin hiç mi hiç tahammülleri yoktur.

Ama sol düşmanlığı Amerika ile ittifakımızdan sonra büyük ölçüde artmıştır. Türk Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddeleri, bir kez daha değiştirilerek, hem suç öğeleri son derece lastikli hale getirilmiş hem de cezalar ağırlaştırılmıştır. Grev hakkını tanıyacaklarını vaat ederek iktidara gelen Demokratlar vaatlerini tutmadıklarından başka, işçilere karşı sert bir politika izle-

mişlerdir. Demokrat iktidar, düşünce, sanat ve edebiyatı da baskı altına almıştır. Sanatçılar, yazarlar, solculukla suçlanarak hapse atılmıştır. Demokratlar'ın iktidarı altında geçirdiğimiz on yıl Amerika'nın ülkemizde varlığını en çok duyurduğu ve de düşün, sanat, edebiyat yaşamımızın, sendikal faaliyetlerin, en verimsiz on yılı olmuştur. Bunu bir rastlantı olarak görebilir miyiz? Olaylar tarih bilimi açısından değerlendirildiğinde, emperyalizmin boyunduruğu altındaki ülkelerde ulusal bağımsızlıkla birlikte, tüm özgürlüklerin yitirildiği, toplumsal dengelerin altüst olduğu, toplumun sağlıklı biçimde gelişme olanaklarından yoksun kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal gelişmenin yasası, genel ve kaba çizgisiyle ele alınmakla yetinilir ve ayrıntılara inilmezse, toplum olayları üzerinde bilimsel değerde bilgi sahibi olunamaz. Bilimin ve bilimsel düşüncenin tarih çizgisini saptamanın, özel zorluklar gösteren bir konu olduğunu sanıyorum. Bilim, deneysel bilgilerden oluştuğu için sınıfsal çıkarlara bağlı bir ideoloji olarak görülemez. Kuşkusuz kölelik çağı bilimi, Ortaçağ bilimi diye sınıflandırmalar yapmak, dolayısıyla bilimi de çağların genel ideolojileri içinde değerlendirmek olasıdır. Benim demek istediğim çağdaş bilimin burjuvazinin çıkarları ile açıklanamayacağıdır (Stalin zamanında böyle bir saçmalık da yapılmış ve bilim burjuva bilimi ve proletarya bilimi diye ikiye ayrılmak istenmiş ise de Stalin öldükten sonra, bu saçma iddiayı savunanlar hatalarını itiraf etmişlerdir). Olsa olsa bilimden çıkılarak yapılan yorumlar sınıfsal bir karakter taşıyabilir. Ama yorum bilim değildir. Bundan dolayı bilimin ve bilimsel düşüncenin, kendinde bir değer taşıdığını, daha doğrusu nesnel bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Böyle olduğu içindir ki, bilim ve bilimsel düşünce, burjuva toplumunun altyapısını olduğu kadar, üstyapısını da biçimlendiren bir faktör olmuştur. Batı Avrupa'da eleştiriye açık bir düşünce ortamının varoluşunda, bilim ve bilimsel düşünce başrolü oynamıştır. Demokrasinin çağdaş bilimle aynı zamanda gelişmiş olması bir rastlantı değildir. Demokrasi, akılcı ve bilimsel düşünceye açık olan bir sistemdir. Batı'da eleştirinin temel bir hak olarak tanınmış olması, bilimsel düşüncenin genel olarak toplumsal bilince etkisi olarak görülmek gerekir.

Bizim bahtsızlığımız, tarihimizin demokrasiye de bilime de kapalı bir çizgi izlemiş olmasıdır. Biz yüzyıllardır tek ideolojili bir toplumuz. Osmanlı'da bu ideoloji dindi; İslâm dininin Sünni mezhebinin ideolojisi... Günümüzde ise burjuvazinin çıkarlarına göre kesilip biçilmiş ve Atatürk'ün adı altına gizlenen, yoz bir Batılaşma ideolojisidir. Egemen çevrelerin, devlete sahip olan sınıfın ideolojisi budur. Üstelik ne demokratik geleneklerimiz ne eleştiriye, bilimsel düşünceye açık bir kafa yapımız var. 1947'de bu olumsuz geleneklere bir de Amerikan ittifakının getirdiği yükümlülükler, yasaklar eklenmiştir. Bu koşullarda yeni bir demokrasi denemesi başlıyordu.

12 Temmuz bildirisi[15] ile sonuçlanan İnönü-Bayar pazarlığı demokrasinin sınırlarını çizmişti: Dış politikada birlik, beraberlik; teokratik sağa ve sola olanak tanımamak, ödün vermemek... Bu konularda Bayar'la anlaşan İnönü, Demokrat Parti'nin muhalefetini serbestçe yapabilmesinden yanaydı. Sanırım buna karşılık İnönü'yü ve ailesini hedef alan yakışıksız *harfendazlık*ların[16] durdurulması beklenmekteydi. Paşalar ve Beyler sınıfının iki partisi arasında *efendice* bir savaşım. Dört yılda bir, yukarıdaki sınırlamalar içinde halkın hakemliğine başvurulacaktı.

Mareşal Çakmak'la Görüşme

1946 seçimlerinde Mareşal Fevzi Çakmak da milletvekili seçilmişti. "Bu da nereden çıktı?" demeyin. O yıllarda Mareşal'in ağırlığını Demokratlar'dan yana koyması önemli bir olaydı. İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yı yaş sınırından önce emekliye sevk ettirmişti. Buna fena halde bozulan Çakmak Paşa, politikaya atılmış ve Demokratlar'ın listesinde bağımsız aday olarak seçimlere katılmış, milletvekili seçilmişti. Atatürk'ün kendisinden söz ederken, adının sonuna *hazretleri* sözcüğünü eklediği, Türk ordusunun bu ünlü mareşalinin muhalefet saflarına katılmasının tek parti rejimine karşı olmasından, demokrasiye olan bağlılığından ileri gelmediği biliniyordu. Kendisini erken emekli yapan kişiyi devirmek için politika yapıyordu. Bunu biliyorduk. Bu davranış güzel sayılamazdı ama dışardan bakıldığında koca mareşalin gene de bir ağırlığı olduğu sanılırdı. 12 Temmuz bildirisinden sonra, Demokrat liderlerle arası açılan Fevzi Paşa'nın, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Kenan Öner gibi Millet Partisi'ni kuracak olanlara meyil ettiği görüldü. Bu durum sanıyorum hem Demokratlar'ı hem CHP'lileri kaygılandırıyordu. 12 Temmuz bildirisini izleyen günlerde Özdemir Evliyaoğlu, Mareşal'in bizleri Erenköy'deki evine davet ettiği haberini getirdi. Mareşal, Cami Bey'in sınıf arkadaşıydı. Kurtuluş Savaşı'nda Birinci Büyük Millet Meclisi'nde birlikte görev yapmışlardı. Zekeriya Bey'le de tanışıyordu. Ama 12 Temmuz bildirisinden hemen sonra Mareşal'in bizlerle ne konuşacağını doğrusu merak ediyorduk.

Özdemir, Mareşal'e sık sık gider, bizleri de ihmal etmezdi. *Tan* Olayları'ndan sonra tutuklanan Sertel'ler ve Cami Bey'i hapishanede ziyaret etmiş, yaşı ilerlemiş olan Cami Bey'i sonradan hemen hiç yalnız bırakmamıştı. Sa-

15 Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar ile dönemin Başbakanı Recep Peker arasında yaşanan şiddetli siyasi tartışma ve gerilimi azaltmak için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayımlanan bildiri. İnönü, iktidar ve muhalefete eşit mesafede duracağını ve aralarında uzlaşma sağlamayı hedeflediğini açıklamıştır. Bildiri 11 Temmuz'da açıklanmış olmasına rağmen, gazetelerde ertesi gün duyurulması nedeniyle "12 Temmuz beyannamesi" olarak bilinmektedir – yay. haz.

16 Onur kırıcı, haysiyete karşı laflar söylenmesi – yay. haz.

biha Hanım (Sertel) ve eşim Siret, Özdemir "oğlumuz"dan (Cami Bey, Özdemir'e "oğlumuz" derdi) nedense kuşkulanırlardı. Biz ise bu genç irisine, politika heveslisi gözüyle bakardık. Yassıada duruşmalarında, hanımların sezgisi doğrulandı ve akrabası Menderes'e karşı tanıklık yapan Özdemir oğlumuzun, Milli Emniyet ajanı olduğu ortaya çıktı. Ama 1947 yazında Yassıada'dan daha çok uzaklardaydık. Kararlaşmış olan gün ve saatte, Özdemir oğlumuzun eşliğinde Mareşal'in İçerenköy'deki evine gittik. Bizi loş bir salona aldılar. Biraz sonra Mareşal geldi. Üzerinde kahverengi, yakası ve kenarlarına kordon çekilmiş harcıalem bir sabahlık vardı. Özür diledi, hastaymış. Sonra uzun bir sessizlik oldu. Biz onun konuşmasını bekliyorduk. Sonradan onun da bizim konuşmamızı beklediği anlaşıldı. Baktı bizden ses çıkmıyor, ev sahibi olarak Fevzi Paşa, önce havadan sudan söz etti ve bizlerden gene ses çıkmayınca, Çanakkale Savaşı anılarını anlattı. Asker yorucu bir zorlu yürüyüşten sonra ilk hatlarda mevzilenmiş. Alman generali, Falkenhayn mı, bir başkası mı hatırlamıyorum, o günlerde galiba albay olan Fevzi Paşa'ya ertesi sabah şafakla taarruz emri vermiş; Fevzi Paşa askerliğin yorgunluğunu ileri sürdüyse de kâr etmemiş. Boynu bükük karargâhına dönmüş paşamız. Bu durumda elden ne gelir? Emir emirdir. Şafakla Mehmetçik yorgun da olsa, bitkin de olsa taarruza kalkacak. Kulak kesilmiş dinliyoruz koca mareşali. Fevzi Paşa seccadeyi yayıp namaza durmuş: "Yarabbi sen yardımcımız ol! Sen Muhammed ümmetini kırdırma" diye dua etmiş. Ve sabaha karşı şimşekler, bir fırtına, bir tufanasa yağmur... Siperlerini meyilli arazide kazmış olan İngilizler sellerle boğuşarak geri çekilirken, bizimkiler sırtlardan şafakla kartallar gibi süzülmüşler düşmanın üzerine ve de düşmanı bozguna uğratmışlar. Mucizeye inanmadığımdan, yağmuru, siperlere dolan sel sularını bir rastlantı saymıştım. Bu anıdan sonra da bizden ses çıkmadığını gören Mareşal, "Ziyaretiniz beni sevindirdi, bir dileğiniz mi var?" diye sordu. Şaşırmıştık. "Siz çağırdınız, biz de geldik" demedik, diyemedik. Cami Bey bir şeyler söyledi: Nezaket sözleri. Ve birden bana dönerek, "Genç arkadaşımızın bu fırsattan yararlanarak, belki zatı alinizden soracağı, öğrenmek isteyeceği hususlar vardır" demez mi? Hiç beklemiyordum. Böyle bir şey hiç konuşulmamıştı. "Hayır efendim, bir istirhamım yok" dedim. Ama Mareşal bırakmadı, "O halde biz sizden soralım. Durumu siz nasıl değerlendiriyorsunuz?" dedi.

12 Temmuz bildirisine Demokrat Parti içinde ciddi tepkiler vardı. *Sine-i millete* dönmekten söz ediliyordu. O doğrultuda birkaç şey söyleyip, işi kapatmak istedim: Demokrasinin oyuna getirilmesine izin verilmemeli, dürüst, yeni bir muhalefet cephesi kurulmalı falan filan... Ve Mareşal'in yeni muhalefetin lideri olacağı yolundaki, yaygın söylentilerden, elbet haberi olduğu ve yeni bir şey söylemediğim düşüncesiyle, "Halkın yeni muhalefet saflarına katılmasını, ancak zatı devletleri sağlayabilir" anlamında bir şeyler söyle-

dim. Mareşal, birden doğruldu. Sözlerimden memnun olmadığı belliydi. İşaret parmağı ile tetiğe basar gibi yaparak, "Ben yokum bu işlerde" dedi. Donmuş kalmıştım. Şiddete başvurulmasını asla kastetmediğimi, şiddet yanlısı olmadığımı, maksadımın sadece dürüst bir muhalefetin kurulması olduğunu söylemeye çalıştım. Nezaketen "Elbet, elbet" diye yanıtladı. Ve sonra Sovyetler Birliği aleyhinde atıp tuttu. En kaba türden anti-komünist bir nutuk çekti koca paşa. Söylev bitince izin istedik. Sokağa çıkar çıkmaz Özdemir oğlumuz, "Mareşal hasta, son günlerde de üstelik sinirleri bozuk" diyerek, Mareşal'in aile yaşamına dair birtakım ipe sapa gelmez hikâyeler anlattı. Açık veren birinin üzerine gidemem. Huyum böyledir. Utanırım. Sesimi çıkarmadım. Zekeriya Bey, Özdemir oğlumuza takıldı. O da pişkince karşıladı bu şakaları. Özdemir'i kimse ciddiye almadığı için mesele kapandı. Kapanmasına kapandı ama yıllar sonra Yassıada duruşmalarında Özdemir oğlumuz MİT ajanı olarak akrabası Menderes aleyhine tanıklık yapınca, bizlerin ne derece saf kişiler olduğumuz ortaya çıktı: Yırtıcı hayvanların, kuşların, zehirli sürüngenlerin arasında, hiçbir korunma tedbiri almadan dolaşıyorduk. Sonradan bir komploya kurban edilmek istediğimizi anladık: Bu işe Özdemir oğlumuz memur edilmişti. Bize gelip "Mareşal sizi bekliyor" demiş, Mareşal'e de "Cami Bey, Zekeriya Bey ve Aybar sizden randevu istiyorlar" demiş ve buluşmayı sağlamıştı. Bu ziyaretler sürseydi, *Mareşal komünistlerle işbirliği yapıyor* iddiası üzerine istenilen senaryo sahnelenebilecekti... Mareşal buna fırsat vermedi. Tahmin ediyorum ki, Mareşal'in Özdemir'in MİT ajanı olduğundan haberi vardı. Özdemir'in ziyaretleri üzerine, Ordu Haber Alma servislerinin Mareşal'i uyarmış olması kuvvetli bir olasılıktır. Tepki bundan ileri gelmiş olabilir.

Bu vesileyle Mareşal'in üzerimde olumlu bir etki yapmadığını da söylemeliyim. O günden sonra bir daha karşılaşmadım kendisiyle. Ama tek bir konuşmadan da insanın ölçüsü alınabilir. Mareşal Fevzi Çakmak Paşa *hazretleri* ufku sınırlı, alelâde bir insandı bence. O günkü konuşmaları, mahalle kahvesi konuşmaları düzeyini hiç aşmadı.

Demokratlar'ın Demokrasisi

Amerika'nın ağırlığı, her gün biraz daha çok duyuluyordu. Demokratlar iktidara henüz gelmişlerdi ki, Amerika bizden Kore'ye asker göndermemizi istemiş, Demokratlar da bu isteği Meclis'ten geçirmeden kabul etmişlerdi. Olayı protesto eden Barışseverler Derneği yöneticileri tutuklanmış, ağır hapis cezalarına çarptırılmıştı. Bizim dostlarımızdı bunlar: Behice Boran, Adnan Cemgil, Muvakkar Güran... Genel aftan yararlanarak Nâzım'la hapisten yeni çıkmıştık. Behice, Barışseverler'in başkanıydı. Kuzguncuk'taki bizim evde

akşam yemeği için toplanmıştık. Nâzım da vardı. Bir ara Barışseverler'in bildirisi de konuşulmuştu. Arkadaşlarımız iki gün sonra tutuklandılar. Bildiride yasalara aykırı hiçbir şey yoktu. Tersine alınan kararın bir savaş kararı olduğu ve bu nedenle Meclis'ten geçirilmesinin gerektiği savunuluyordu. Aşağı yukarı Halk Partisi'nin tezleriydi bunlar.

Demokratlar, bir ara işbirliği yapmak istedikleri solu kökünden temizlemeye kararlı görünüyorlardı. 141. ve 142. maddeleri değiştirmişler, kanun metnini istedikleri olaya uygulanacak biçimde lastikli hale getirmişlerdi. Ve de cezaları ölüme kadar arttırmışlardı. Ardından o güne kadar yapılmış en büyük tutuklama gerçekleştirildi: Yasadışı komünist partisine mensup oldukları iddiasıyla yüzden çok kişi tutuklandı. Kovuşturma, soruşturma ve yargılama yıllarca sürdü ve Zeki Baştımar'la arkadaşları ağır hapis cezalarına çarptırıldılar.

Sol nedir? Komünizm nedir? Sosyalizm nedir? Bu konuda suç olan nedir? Ne suç değildir? Bilen yoktu. Yetkililer, basın, her vesileyle solu kötülüyor, solcuların Sovyet casusu olduklarını söylüyor, kamuoyunu sürekli baskı altında tutuyordu. Bir zaman geldi ki, savcılar başta, herkes, her yerde orak-çekiç arar oldu. Dergi başlıkları, sergilenen resimler evriliyor çevriliyor, her kıvrıtıda orak-çekiç görülüyordu. Kolektif bir çılgınlıktı bu. İhbarlar yapılıyor, insanlar sorguya çekilip, tutuklanıyordu. Komünistlik suçlaması ile tahliye davaları, boşanma davaları açılıyordu. Hayır, abartma değil gerçek. Ne on yıldı o yıllar... Solda ne bir ses ne bir nefes. Ama hiç kimse umudunu yitirmemişti. Güzel günlerin mutlaka geleceğine inanıyorduk. Aramızda toplanarak, insanlığa olan inancımızı tazeliyorduk.

İnönü iktidarını bile aratıyordu Demokrat efendiler. 1947'de *Zincirli Hürriyet*'i çıkarmıştım. Amerika'nın Türkiye'ye el uzattığı günlerdi. *Zincirli Hürriyet*'te şunları yazabiliyorduk: "Tarihimizin en kritik anlarından birini yaşıyoruz: İstiklâlimiz tehlikededir. Ve işin korkunç tarafı şudur ki, istiklâlimize kastedenler bu sefer ordularla değil de, bir yardım teklifinin yaldızlı paravanası arkasına gizlenerek üzerimize yürüdükleri için Türk milleti kuşkulanmıyor. Ve mahirane, mahirane olduğu kadar hainane bir propaganda da bu kuşkusuzluğu arttırmaya, hatta istiklâlimize kastedenleri bir kurtarıcı gibi göstermeye çalışıyor. (...) Bilmeliyiz ki, Amerikan yardımı söylendiği gibi bir altın halka değildir. O, bedelini er geç kanımızla ödeyeceğimiz bir esaret zinciridir. Amerika yüz elli milyon dolar mukabilinde biliyor musunuz bizden ne istiyor? Üçüncü dünya harbinde Polonya'nın bu harpteki rolünü oynamamızı. Ve bunun içinde şimdiden Amerika'ya teslim olmamızı... Hayret etmeyiniz! Evet, istediği budur... Zaten Amerikan çevreleri bunu gizlemiyorlar... Akıl hocaları ve yarı resmi sözcüleri sayılan Walter Lipmann, bundan yedi sekiz ay evvel şöyle yazıyordu: 'On seneye kadar Sovyet-

ZİNCİRLİ HÜRRİYET

Demokratlar karşılanırken, Recep Pekerden güzel İzmir şehrinde baki kalan sadece bir sadadır

Bravo Demokrat Partiye!..

Niçin çıkıyoruz?

Zincirli Hürriyet'in ilk sayısı, 5 Nisan 1947.

ler'e karşı harbe gireceğiz. Bu harbin sıklet merkezlerinden biri, belki de en mühimi Yakın Şark ve Boğazlar bölgesi olacaktır (...)' Aynı zat dün de şunları yazdı: 'Amerika'nın kendi kuvvetleriyle Sovyet Rusya'yı çember içine almaya kalkışması bir çılgınlıktır. Buna ne mali kudreti yeter ne de halkı razı olur. Ama aynı şeyi başka yoldan yapmak da pek âlâ mümkündür. Amerika dünyanın şu üç stratejik noktasını nüfuzu altında bulundurmakla iktifa etmelidir. Bu noktalar Almanya, Türkiye ve Japonya'dır. Sovyetler'e karşı girişilecek bir harpte, bu noktalar sıçrama tahtası olacaktır.'"[17]

50'li yıllarda aynı şeyleri yazma olanağı kalmamıştı. Teslimiyet politikası batağına gırtlağına kadar gömülen Demokrat iktidar, Amerika'nın Türkiye hakkındaki planlarının açıklanmasına izin veremezdi. Galiba otuz yıl sonra gene aynı noktaya geldik.

Demokrat Parti iktidara geldiğinde, küçümsenmeyecek altın ve döviz rezervleri buldu Merkez Bankası'nda. Türkiye, Kore'ye asker gönderiyor. Borç karşılığında ödün politikası hızlanıyor. Borçlar kabardıkça açıklar büyüyor; Türkiye hem ekonomi bakımından hem politikada gittikçe daha bağımlı bir ülke haline geliyor. *Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ve Petrol Yasası*... ABD ile imzalanan ikili antlaşmaların sayısını kimse bilmiyor. Bunlardan pek çoğunun yazılı bir metne dayanmadığı, Fatin Rüştü'nün ya da Köprülü'nün *oluru* ile yürürlüğe girdiği sonradan ortaya çıkacaktır. Türkiye kurulan Amerikan üsleri ile Amerika'nın bir ileri karakolu durumuna gelmiştir. O güne kadar bilinen en kalabalık sol tevkifatı yapılıyor.

1954 seçimleri de DP'nin başarısı ile sonuçlanıyor. Ama bundan sonra artık DP gittikçe dikleşen bir *sathı mail* üzerindedir. İktidar 6-7 Eylül olayla-

17 *Zincirli Hürriyet*, 5 Nisan 1947.

rım tertipleyecek kadar aklını yitirmiştir. İktidar-muhalefet ilişkileri hızla gerginleşmektedir. 1957 seçimleri Türkiye'nin mali ve ekonomik iflasın eşiğine geldiği bir döneme rastlar. DP gene iktidarda kalır ama bir hayli zayıflar. Alacaklılar yeniden borç vermek için ağır koşullar ileri sürmektedir. Türk lirası Amerikan doları karşısında devalüye edilir (2.80'den 9.50'ye düşer hatırımda yanlış kalmadıysa). Türkiye, Amerika'nın iyice avucu içindedir. Soğuk Savaş rüzgârlarının en sert estiği bir ülke haline getirilmiştir Türkiye. İşsizlikten, pahalılıktan bunalan halkı, Demokratlar laiklik ilkesini büsbütün bir yana iterek, kendilerine bağlama yolunu tutuyorlar. 141. maddeye ölüm cezası da ekleniyor. 1960 yılına gelindiğinde halk köylerde, mahallelerde, camilerini, kahvelerini ayırmıştır. Türkiye, Demokrat yanlısı ve CHP yanlısı olarak iki düşman kampa ayrılmıştır. Tıpkı Meşrutiyet'te İttihatçı-İtilafçı diye ikiye bölündüğü gibi... Menderes, İnönü'yü halkı kışkırtmakla suçlamakta, İnönü de Menderes'i Saidi Nursi'ye yeşil ışık yakmakla suçlamaktadır. Vatan Cephesi kurulmuştur. Menderes "Bizden olanlar Vatan Cephesi'ne yazılır" demekte, Cephe'ye yazılanların adları radyodan listeler halinde ilan edilmektedir. Vatan Cephesi'ne yazılmayanların vatansız sayılacağı, yani hain gözüyle görüleceği anlaşılmaktadır. Ayrıca bir de *Tahkikat Komisyonu* kuruluyor. Savcı ve yargıçların kimi yetkileriyle donatılan bu komisyon, gazete kapatabilecek, evlerde arama yapabilecek ve tutuklama kararı verebilecektir; yayın yasağı koyabilecektir. Bayar-Menderes-Gedik üçlüsü bir dikta rejimi kurmuşlardır. Basın, üniversite, barolar, öğrenci dernekleri iktidarın göz dikeni haline gelmiştir. Menderes profesörlerden *kara cüppeliler* diye söz etmekte, yola gelmeyenleri açıktan açığa tehdit etmektedir. O günlerde Hüseyin Nail Kubalı, Demokratlar'ın boy hedefidir. Menderes, komutanları da dize getirmiştir. Kara Kuvvetleri Komutanı Gürsel Paşa'nın Milli Savunma Bakanı'na yolladığı mektup üzerine izinli sayıldığı ve İzmir'e gittiği öğreniliyor. İsmet Paşa'nın başına taş atılıyor. Bindiği tren Adana'ya sokulmak istenmiyor. Bunlar gereksiz ve tehlikeli hırçınlıklardır. Ankara'ya çağrılan profesör Ali Fuat Başgil'in itidal önerilerine, Celal Bayar'ın "Dere geçilirken at değiştirilmez" yanıtını verdiği söyleniyor. İsmet Paşa'nın konuşmaları yasaklandığı için makinede çoğaltılıp elden ele dolaştırılıyor. Bazıları da ordunun duruma müdahale edeceğini söylüyorlar. Gerçi birkaç yıl önce bir 9 subay olayı olmuştu ama bugün buna kimse ihtimal vermiyor. "Komutanlar hükümete bağlıdır" deniliyor. Bir zamanlar Milli Şef'e karşı başkaldırmış olanlar, bugün kendileri muhalefete tahammül gösteremez olmuşlardır. "Muhalefet elbet gereklidir ama bunlarınkisi yıkıcılık" diyorlar.

Demokrat Parti iktidarının ilk yılları, savaş döneminin sıkıntılarını unutturan bir bolluk içinde geçti. Halkın büyük bir kesimi bunu, Demokratlar'ın becerisine borçlu olduğumuzu sandı. Oysa daha önce de belirtildiği gibi, iktida-

ra geldiklerinde Demokratlar, savaş yıllarında birikmiş, önemli miktarda altın ve döviz rezervleri buldular. Bundan başka ilk yıllarda dış kredi ve yardımlardan, ödemesiz olarak yararlandılar. Demokrat iktidar böylece hiçbir Cumhuriyet hükümetine nasip olmayan mali olanaklara sahip olarak işe başladı. Ayrıca 1948'de başlayan tarımda makineleşme hareketi, ekilen alanların genişlemesine yol açtı ve elverişli hava koşulları birkaç yıl üst üste iyi ürün alınmasını sağladı. Kore Savaşı'nın neden olduğu yüksek dünya konjonktürü de, Demokratlar'ın işine yaradı. Böylece ulusal gelirde, özellikle tarım kesiminde, önemli bir artış oldu. Bu gelişmeler, 1954 genel seçimlerinde Demokrat Parti'ye puan sağladı: 1950'de geçerli oyların %53.3'ünü almış olan Demokratlar, 1954'te bu oranı %50.6'ya yükselttiler. CHP, %39.9'dan, %34.8'e düştü.

Ama Demokrat iktidar için mutlu ve umutlu günler, bir dört yıl daha devam etmedi: Tarıma açılan toprakların sınırına gelindi; borç ödemeleri başladı ve büyüyen dış ödemeler açığı ile enflasyon, ekonomiyi darboğazlara soktu. İlk yılların liberal politikası yerini gittikçe artan kontrollere bıraktı. Ekonomimiz adeta günlük önlemlerle zorla yürütülen dengesiz bir hal aldı. Türkiye mali iflasın eşiğine geldi.

Bu durum da yansıdı genel seçimlerde: 1957'de DP'nin oy oranı %47.3'e düştü. CHP %40.6'ya yükseldi. Demokratlar iktidarda kaldılar ama tehlike çanları çalıyordu. Dış baskıların da etkisi ile bir istikrar politikası uygulanmaya başlandı: Türk lirasının dış değeri düşürüldü; emisyon ve banka kredileri sınırlandı. Bu önlemler karşılığında önemli miktarda dış kredi sağlandı.

Demokrat Parti sözcüleri her şeyin yakında düzeleceğini, enflasyonun belinin kırılacağını, bolluk ve refahın geri geleceğini söylüyorlardı ama yüreklerine korku düşmüştü: İktidardan düşme korkusu... 1946'da çok partili rejime geçilmişti ama kafalar hâlâ tek parti kafasıydı. Devleti öz mülkü sayan Osmanlı'dan arta kalmış, yönetici bürokrat sınıfın buyruğu ile demokrasi kuruluyordu. Elbet birtakım sosyo-politik etmen bürokrat sınıfını buna zorlamıştı. Ama kararı o almıştı; demokrasi onun buyruğu ile ve yukarıdan aşağı kuruluyordu. Oysa demokrasi aşağıdan yukarı bir tarih süreci içinde kurulur. Resmî topluma karşı, sivil toplumun sürdürdüğü mücadelenin ürünüdür demokrasi. Kültürü ile, örgütlenme biçimi ile... Bundan dolayı demokrasiyi kısaca tanımlamak gerekirse, muhalefet rejimidir deriz. Muhalefetin temel hak olması, yalnız demokraside vardır. Ortaya atılan iddialara karşı çıkmak, doğruyu aramanın ve bulmanın tek yoludur. Bilimin ve demokrasinin tuttuğu yol da budur. Oysa bizim bürokrat sınıfın, kendi içinde bile muhalefete tahammülü yoktur. İttihat ve Terakki *komitacısı* Celal Bayar'ın başını çektiği Demokrat iktidar, 1957 seçimlerinden sonra, İnönü CHP'sini ayaklanma tertipleri içinde olmakla suçlamaya başladı. 1946'larda buna benzer suçlamaları CHP, muhalefetteki DP'ye yöneltmişti.

Ekonominin darboğazlara girmesi, Demokratlar'ın liberalizme olan güvenlerini sarsmış mıydı bilinemez ama aldıkları önlemler yüzünden halkın güvenini yitirmek korkusu içinde oldukları kuşkusuzdu. Enflasyon, yurtta, zaten adaletli olmayan gelir dağılımını büsbütün adaletsiz hale getirmişti. İşsizlik, gizli ve açık biçimleriyle ağır bir sorun halini almıştı. İlk yıllardaki bolluktan eser kalmamıştı. Halk, Demokratlar'dan acaba yüz mü çeviriyordu? Durumdan iş çevreleri de memnun değildi: Fiyat mekanizmasının bozulması iş çevrelerini rahatsız etmişti. Döviz darlığı yüzünden dış ticaretin sınırlanması ve liberal ekonomiden, bürokratik kontrollerin ağır basmaya başladığı bir çeşit güdümlü ekonomiye yönelinmesi, 1950'den beri hızla gelişen komprador burjuvaziyi tedirgin ediyordu. Alınan önlemler şikâyetlerin daha da artmasına neden olmuştu. Böyle bir ortamda CHP muhalefetinin gittikçe sertleşmesi, Demokratlar'ı çileden çıkarıyordu. Onlar da CHP'yi suçluyorlardı. Bizde âdettir: İktidarlar; başarısızlıklarında muhalefeti sorumlu tutarlar. İş, söz düellosundan eylem alanına kaydı. Demokratlar, CHP'nin muhalefet haklarını fiilen engellemeye başladılar. Uşak ve İstanbul Topkapı'da DP'li kalabalıklar İnönü'ye saldırdılar; İnönü'nün Konya'ya gidişinde de olaylar çıktı. Polis göz yaşartıcı bomba kullandı.

Demokratlar'ın şiddet kullanma pahasına da olsa iktidarı CHP'ye bırakmamaya kararlı oldukları belli oluyordu. 6-7 Eylül olaylarının tertipçisi, yaşlı *komitacı*nın hazırladığı senaryo, çok geçmeden perde perde sahnelenmeye başladı: Önce Vatan Cephesi kuruldu. Demokratlar, yandaşlarını bir cephe oluşturmaya çağırdılar. TRT her gün Vatan Cephesi'ne katılanların adlarını açıklıyordu. Bu seçim öncesinde bir çeşit plebisitti: Bizden olanlar Cephe'ye *evet* desin... Peki *evet* demeyenlere, yani Vatan Cephesi'ne girmeyenlere ne sıfat verilecekti? Bunlar vatansız, hain mi sayılacaktı? Kim bilir, yaşlı *komitacı* birtakım yasal(!) önlemler de tasarlıyordu. Belki de sadece, *vatansız* damgasını yememek için vatandaşların yığınlar halinde Vatan Cephesi'ne yazılacağı umuluyor ve böylece CHP'ye gözdağı verileceği düşünülüyordu. Maksat ne olursa olsun, sahnelenen kötü bir oyundu.

Arkadan Tahkikat Komisyonu geldi. Sözde meclis içtüzüğü uyarınca kurulmuş bir Meclis Komisyonu'ydu bu. Gerçekte muhalefeti sindirmek, etkisiz hale getirmek amacı güden ve olağanüstü yetkilerle donatılmış, anayasa dışı bir siyasal kuruldu. 15 DP'li milletvekilinden oluşan bu kurul, savcı ve yargıçlara tanınan kimi yetkileri kullanabilecek, gazete kapatabilecek, kişisel kâğıt ve eşyalara el koyabilecekti. Kararları kesin olacak ve ilk sorgu niteliğinde olan bu kararların icrasında ihmal ya da suiistimali görülenler 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaklardı.

Demokrat iktidar bir üçüncü adım daha atmıştır. 5 Mart 1959 günü Amerika ile imzalanan İkili Antlaşma'ya dayanarak, silahsız dolaylı saldırı karşı-

sında bulunduğunu ileri süren hükümet, Amerika'dan yardım istediğinde, Amerika silahlı kuvvet dahil, tüm gücüyle hükümetin yardımına koşacaktır. Amerika, İran ve Pakistan'la da buna benzer antlaşmalar imzalamıştı. Bu antlaşmalar, Amerika'nın dünyaya egemen olma yolundaki planlarının birer parçasıydı. Amerika, çıkarı bulunduğu Ortadoğu ülkelerinde kendine bağlı hükümetleri iktidarda tutmaya ve bu bölgede Amerikan aleyhtarı hareketleri ezmeye kesin kararlıydı. Silahsız dolaylı saldırı formülü ile Amerikan aleyhtarı hareketlerin kastedildiği pek açıktır. Bu madalyonun bir yüzü; öbür yüzü, o günlerin iç politika koşullarında Demokratlar'ın bu antlaşma ile CHP muhalefetini sindirmek istemiş olmaları da mümkündür. 6-7 Eylül olaylarını tezgâhlayanlardan her kötülük beklenebilirdi. Nitekim antlaşma onaylanmak üzere meclis komisyonuna geldiğinde, CHP sözcüsüne DP'li bir milletvekilinin verdiği yanıt, iktidarın bu antlaşmayı hangi maksatlarla kullanabileceğini gözler önüne sermiştir. Ecevit'in silahsız dolaylı saldırı formülünün açık olmadığını söylemesi üzerine DP milletvekili Burhanettin Onat, "Muhalefet, karışıklık çıkarmaya kararlı olduğu için, endişe duyuyor" demiştir. O günlerde DP'lilerin ısrarla, CHP'nin dış politikada yansızlık istediği yolunda söylentiler çıkarması dikkat çekiciydi. DP'liler Amerika'ya, "Biz senin biricik sadık dostunuz" demek mi istiyordu? İsmet Paşa da bunu böyle değerlendirmiş olmalı ki, Meclis'te bütçe dolayısıyla yaptığı konuşmada, Batı yanlısı politikayı kendilerinin başlattığını vurgulayarak şunları söylemek gereğini duyuyordu: "Biz", diyordu İnönü, "İkinci Cihan Harbi'nin başından beri, Türkiye'nin müdafaasını Batı alemi ile aynı safta görmüşüzdür. İkinci Dünya Harbi'nden sonraki yeni şartlar altında da memleket müdafaasının Batı demokrasileri içinde kalmamız suretiyle mümkün olacağına inanmışızdır. Memnuniyet verici husus şudur ki, demokratik hayata girmemizden sonra bu telakki, bütün siyasi partilere mal olmuştur." İsmet Paşa, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizi de şöyle özetliyordu:

> Birleşik Amerika NATO'dan evvel yardımcımız, NATO içinde müttefikimiz, CENTO içinde ittifakın teşvikçisi ve bunlardan başka iktisadi, mali alanda kuvvetli desteğimiz olmuştur. Amerika ile münasebetlerimizin milletten millete olduğu gerçeği zedelenmemelidir.[18]

Paşa, CHP'nin Amerikan dostluğunun mimarı olduğunu böylece kanıtladıktan sonra, muhalefetini gitgide sertleştirmiştir. Türkiye'yi ABD *himayesine* CHP'nin soktuğu herkesin bildiği bir gerçekti. Ama bunun yıllar sonra, CHP'nin iktidara gelme olasılığı belirdiği sırada vurgulanması, Amerika'ya güvence vermeyi amaçlıyordu: "Biz de en az DP kadar, senin sadık dostunuz" anlamına geliyordu. Bu *iman tazeleme*den sonra İnönü, hemen her ko-

18 *Cumhuriyet*, 26.2.1960.

nuşmasında hükümete çok sert biçimde saldırmaya başladı. Bizde, politikada, iki suçlama konusu vardır ki, muhatap olanı ağır biçimde yaralar. İrtica ve komünistlik. Bürokratlar sınıfının, hele asker kolu bu konuda çok duyarlıdır. Gericilik suçlaması Şeyh Vahdeti'leri, 31 Mart'ları, Aznavur, Delibaş isyanlarını, Kubilay olayını akla getirir. Büyük bir tehlike sayılır. Komünistlik de Rusya ile çağrışım yapar. Sovyetler'in, Türkiye'ye el açmasına olanak hazırlamak olarak yorumlanır. Ve işte İsmet Paşa, Menderes'i irticaya yeşil ışık yakmakla, Saidi Nursi'ye kanat germekle suçluyordu: "Menderes" diyordu, "seçimlerde Saidi Nursi'den yararlanmayı tasarlıyor". İsmet Paşa'nın gericilik olaylarına alerjik olan çevrelere seslendiği besbelliydi. Menderes, Paşa'yı sözlerini geri almaya çağırdı, "İrtica uydurma bir hikâyedir" dedi. İrticaya arka çıkmak, Saidi Nursi'yi devreye sokmak gibi suçlamalar, hele İsmet Paşa tarafından ileri sürülmüşse şakaya gelmezdi. Menderes bunu iyi bilirdi. Karşı saldırıya geçti ve Paşa'yı yıkıcı hareketler hazırlamakla suçladı.[19] Bu karşılıklı suçlamalar sonucundadır ki, Tahkikat Komisyonu kurulması kararlaştırıldı.

Liderlerin karşılıklı suçlamaları, tüm dikkatlerin bir noktada toplanmasına neden olduğu için bir başka demeç üzerinde hemen hiç durulmadı. Oysa önemliydi. Siyasal Bilimler Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanı, "Devrimci gençler olarak sabrımız taşmıştır" dedi. Gençlik kuruluşlarının irtica ile savaşacaklarını söyledi. Bu demeç olayların sonraki gelişmeleriyle ne derece ilgilidir bilmiyorum. O günlerde DP sorumluları bu demeçle CHP arasında bir bağ kurduysalar da olayı abartmadılar.

Nisan ayının ortalarına gelindiğinde hava iyice elektriklenmişti. Ordunun bu gidişata kayıtsız kalamayacağı söyleniyordu. 1958'in başlarında kamuoyunun "9 subay olayı" diye bildiği olay anımsanıyordu. 9 subay gizli örgüt kurmak suçuyla yakalanmışlar, pek çok subay hakkında soruşturma açılmıştı. Ama artık soruna kapanmış gözüyle bakılıyordu. Ordunun başındaki yüksek rütbeli komutanlar iktidara bağlı görünüyorlardı. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel Paşa'nın yazdığı mektup ve görevden ayrılması önemli bir olaydı kuşkusuz ama ordunun harekete geçeceği, hele emir ve komuta zinciri dışında bir darbe girişiminde bulunabileceğine ihtimal verilmiyordu. Nasıl bir çözüm diye sorulduğunda, hemen herkes, erken seçim yanıtını veriyordu. Paşa da ısrarla bunu söylüyordu. Yapılacak seçimleri CHP'nin kazanacağına inanıyordu. İnönü şöyle diyordu: "Demokratik rejim ve dürüst seçim davasında, istiklâl mücadelesinde olduğu gibi başarıya ermek, milletçe iktidarımız dahilindedir."

Evet, bu böyle gidemezdi. Devlet mali iflasın eşiğine sürüklenmiş ve ekonomimiz yabancı kurumların, yabancı devletlerin denetimi altına girmişti. Silahlı Kuvvetlerimiz de NATO'ya bağlanmıştı. Savaşta bir Amerikalı başkomu-

19 Cumhuriyet, 9 ve 17 Ocak 1960.

tanın buyruğunda savaşacaktık. Ankara'da biri asker, biri sivil iki Amerikan misyonu vardı. Amerika ile imzalanan ikili antlaşmaların bize ne gibi külfetler yüklediğini bilmiyorduk. Bunların çoğu Meclis'ten geçirilmemişti. Sonradan ortaya çıktı ki, bunlardan bir kısmı yazılı bile değilmiş. Fatin Rüştü Zorlu, *kabul* demiş ve antlaşma yürürlüğe girmiş. Anayasa, hak, hukuk rafa kaldırılmıştı. Devlet, DP demekti, daha doğrusu DP'nin kodamanları demekti. Bayar, Menderes, Zorlu, Polatkan ve Gedik ama asıl eski komitacı Bayar ve Menderes... Memleketi bu ikili yönetiyordu. Kışkırtmalar, sorumsuz davranışlar, partizanlık yurdu ikiye bölmüştü; camiler, kahveler bile ayrılmıştı. Şimdi Vatan Cephesi bu bölünmeyi daha tehlikeli hale getiriyor, ulusu resmen iki düşman kampa ayırıyordu: Vatan Cephesi'ne kayıtlı olanlar ve Vatan Cephesi dışında olanlar, yani vatana bağlı olanlar ve hainler... Menderes iktidarı devlet kademelerini DP'lilerle doldurmuş, devlet DP'nin arpalığı haline getirilmişti. İktisadi devlet kuruluşları, DP yanlısı özel teşebbüs erbabını beslemekle yükümlü kılınmıştı. Cumhuriyet kurulalı, bir hükümetin orduyu aşağıladığı ilk kez görülüyordu. Ordunun gerekirse yedek subaylarla yönetilebileceği söyleniyor ve bu söylentileri yayan devletliler karşısında kimi yüksek komutanların alışılmadık bir yumuşaklık gösterdiklerine tanık olunuyordu.

Basın, üniversiteler, barolar, meslek kuruluşları da ele geçirilmek isteniyordu. Amaca varmak için türlü oyunlar tezgâhlanıyordu. Menderes kendisine karşı tavır alan bilim adamlarını *kara cüppeliler* diye aşağılıyor, vekalet emrine aldırıyordu. Bölünme ve gerginlik her gün artıyordu. CHP'ye kurtuluş umudu gözüyle bakanların sayıları da her gün kabarıyordu. İsmet Paşa'nın Meclis'te, "Artık ben bile sizi kurtaramam" dediği günleri yaşıyorduk. Yayın yasakları konduğu için Paşa'nın demeçleri basında yer almıyor, partililerce çoğaltılarak gizlice dağıtılıyordu. İktidar-muhalefet ilişkileri çoktan normal sayılamayacak bir noktaya gelmişti. Paşa, iktidarı kurtaramayacağından söz ediyor; Menderes de İnönü'yü yıkıcılıkla suçluyordu. Paşa kimin elinden kurtaramayacaktı Demokratlar'ı? Paşa, orduyu mu ima etmişti? Cumhuriyet döneminde Silahlı Kuvvetler politikanın dışında kalmıştı. Ama Meşrutiyet döneminde ordu politikanın içindeydi. İstibdada karşı mücadelede subaylar önemli roller oynamışlardır. Sonra hükümetler devirip, hükümetler kurmuşlardı. Silahlı Kuvvetler içinde bulunduğumuz koşullarda harekete geçmezler miydi? Gerçi yüksek komutanlar iktidarın ermindeydi. Ama albaylar, yarbaylar? Daha küçük rütbeliler ne düşünüyorlardı? Meşrutiyette *Halaskâr Zabitan* grubu ve Babıâli baskını küçük rütbeli subayların hareketiydi. Hürriyetin ilanına neden olan hareketlerde yer alanlar da yüzbaşı rütbesinde olan subaylardı.

Türkiye'nin ciddi bir bunalım geçirdiği açıktı. Muhalefetteyken demokrasiye övgüler yağdıran Bayar'lar, Menderes'ler, Koraltan'lar demokrasinin te-

mel kurallarını çiğniyorlar, ele geçirdikleri iktidarı, her ne pahasına olursa olsun bırakmamaya kararlı görünüyorlardı. Evet, partiler kurulmuştu ama kafalar değişmemişti. Tepeden inmeci, ceberut Osmanlı yönetiminin yoğurduğu, tek partici, otoriter kafalardı bunlar. Demokrasiyi kısaca tanımlamak gerekse, demokrasi muhalefetin yasal güvence altında olduğu rejimdir, derim. Tekelci kafaların kabul edeceği şey değildi bu. Onların defterinde muhalefete yer yoktu. Bu kafalar, iktidarın el değiştirmesini de kabul edemezdi. Osmanlı toplumunun demokrasi geleneği yoktu ki, subayların kafasında bu gibi kavramlar oluşmuş olsun. Karşıt fikre saygı, iktidarın el değiştirmesi gibi fikirler yüz yıllara varan uygulamaların ürünüdür. Oysa Osmanlı toplumu tek sesli bir toplumdu. Demokrasi sorununa yaklaşılırken geleneklerimizdeki başıboşluk ve Osmanlı Devleti'nin örgütsel yapısı asla göz ardı edilmemelidir. Devlete Sahip Olanlar sınıfının (bürokrasimizin) tepeden inmeci, tekelci yönetim gelenekleri de asla hatırdan çıkarılmamalıdır.

Demokrasi Sorunu

Türkiye'de özgürlük adına yapılan mücadele yeni değil bilindiği gibi. Padişah ile Beyler arasında (Ayan) düzenlenen Senedi İttifak 1807 yılında imzalanmıştır. Saltanatın yetkilerinin bizzat padişahın kendisi tarafından tab'aya tanınan haklar dolayısıyla sınırlandırılmış olması biçiminde yorumlanabilecek Gülhane Hattı Hümayunu 1839 tarihlidir. İlk anayasa 1876'da ilan edilmiştir. Hürriyetin ilanı 1908'e rastlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu ve Cumhuriyetin ilanı 1920'li yıllarda olmuştur, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra Serbest Fırka bizzat Atatürk'ün emriyle kurulmuş ve gene onun emriyle kapatılmıştır. Demokrat Parti'nin kuruluşu da İsmet Paşa'nın onayı ile gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin son demlerinde hürriyet için mücadele edenler iktidar çevrelerinin yabancısı sayılmazdı: Jön Türkler, küskün paşalar, ateşli paşazadeler ve beyzadelerden oluşuyordu. Bunlar özgürlüğü öncelikle kendileri için istiyorlardı. İktidar olmak için istiyorlardı. Hürriyet mücahitleri devlete sahip olanlar sınıfının bir kanadıydı. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve işleyiş mekanizması bilinince, başta demokrasi olarak birçok önemli sorunumuz kuvvetli bir ışıkla aydınlanıveriyor. Osmanlı'da, bir *devlete sahip olanlar sınıfı* var. Yani sultan ve gerek merkezde gerek taşrada sultan adına kamu gücünü elinde tutanlardan oluşan bir sınıf var ki, hem ekonomiye hem de politikaya egemendir. Tımar, narh ve gedik gibi kurumlar sayesinde bu sınıf ekonomiyi elinde tutar. Başlıca üretim aracı olan toprağın, Osmanlı'da devlete ait olması, yöneticiler sınıfına tımar aracılığı ile toprak rantına el koymalarına olanak verir. Beri yandan bu sınıf merkezci ve dikeyine hiyerarşili bir devlet teşkila-

tı sayesinde ve *merkezî* bir orduya dayanarak, tüm ülkede buyruklarını yürütmüşlerdir. Yüzlerce yıl devam eden bu uygulama yöneticiler grubunda devletin sahibi olduklarına dair bir bilinç yaratmıştır. Her şeyden kendilerini sorumlu saymışlardır. Devletçi üretim ilişkilerinin sürdüğü Osmanlı toplumunda devleti yönetenler egemen bir sınıf oluşturmuşlardır. Günümüzde aynı bilinci taşıyan asker-sivil yönetici kadro devletin kaderi üzerinde daima son sözü söylemek hakkını kendinde görmektedir.

Her şeyin merkezden yönetildiği Osmanlı Devleti'nde, halk yüzlerce yıl durgun bir su gibi yaşamıştır. Belde işleri bile merkezden atanan kadı ve ihtisap ağası tarafından yürütülmüştür. Oysa Batı'da 10. yüzyılda başlayan komün hareketi demokrasiye beşiklik etmiştir. Yöneticilerin seçimle işbaşına gelmelerinin kökleri daha da eskilere, eski Yunana kadar uzanır. Özgürlük, felsefenin yüzyıllar boyunca işlediği başlıca sorun olmuştur Batı'da. Özgürlük, öncelikle kişinin bedensel özgürlüğü... Habeas Corpus Yasası II. Şarl zamanında, 1675 yılında yayımlanmıştır.[20] Gözaltına alınan kişi en çok 20 gün içinde hâkim önüne çıkarılır; gözaltının devamına karar vermezse hâkim, salıverilir ve haksız olarak gözaltına alman kişi tazminata hak kazanır. Bu haklar bundan 300 yıl önce tanınmıştır İngiltere'de. Magna Carta ise 1215'te ilan edilmiştir gene İngiltere'de. Bu temel yasa ile Topraksız Jan, baronların, kilisenin haklarına ilişilmeyeceğini; yeni vergilerin ancak parlamentonun karan ile çıkarılacağını ve kentlerin özgürlüklerine dokunulmayacağını kabul ve bu temel yasanın uygulanmasını baronların gözleyeceklerini ilan ediyordu.

Demokrasinin Batı'da uzun bir geçmişi vardır. Demokrasi hareketi *sivil toplumun* devlet karşısında hakları için direnişi ile başlar: Kralın, kontun, baronun, komünün işlerine karışmamalarını isteyen komün halkı, kent yönetiminin halkça seçilmiş kişilerce sağlanması için direnmişlerdir. Ayrıca demokrasi, devlet karşısında kişinin dokunulmaz, devredilmez, zaman aşımına uğramaz hak ve özgürlükleri olduğu anlamına gelir. Demokrasi kişinin doğuştan devlet karşısında ve başkaları karşısında belirli dokunulmazlıklara ve özgürlüklere sahip olması demektir ki, bunların başında yaşama hakkı, fizik dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, seyahat özgürlüğü, düşün inanç ve dernekleşme özgürlükleri, seçme ve seçilme hak ve özgürlükleri gelir. Evet, *sivil toplumun ve insanın* devlet karşısındaki hakları... Demokrasiyi iki sözcükle tanımlamak gerekse, *karşı olma hakkı* derim; demokrasi, iktidardakilere karşı olma hakkının yasal güvenceye bağlandığı rejimin adıdır. Osmanlı'da ise devlet her şeydir. Devletin dışında hak, hukuk yoktur. Devlet, yani başta sultan olarak *yöneticiler*, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesidir. Devletin karşısında ne toplulukların ne de kişinin hakkı vardır. Osmanlı'da bir sivil toplumdan, Batı anlamında bir sivil toplumdan söz edilebilir mi? Bel-

20 1679 olmalı – yay. haz.

ki dinsel toplulukları bu tanım içine sokmak olanaklıdır. Araştırılması gerekir. Ama öyle de olsa bunların topluluk olarak hiçbir zaman siyasal ağırlıkları olmamıştır. Hele hele belde haklarından kesinlikle söz edilemez. Kent işlerini merkezden atanan kadı ile ihtisap ağası yürütürdü. Osman Nuri Bey, 19. yüzyılın sonunda bile belediyelerin gerçekten doğmadığını yazmaktadır.

Buna karşılık Osmanlı toplumunun tasavvuftan kaynaklanan köklü hümanist gelenekleri vardır. Bektaşilik, Alevilik Tanrı'yı insanda görerek, insanı, inanç sisteminin merkezi yapmıştır. Böyle bir inanışın taassuplar dünyasının, baskılar ve zorbalıklar sistemlerinin sınırlarını zorladığı kuşkusuzdur: İnsanlar kardeştir; eşittir, özgürdür. Tanrı'yı kendinde bulan insanla Tanrı arasına hiç kimse, hiçbir kurum giremez. Bu engin hümanizmaya, engin hoşgörüsü ve aşk ahlâkı ile Mevleviliğin yanıt verdiği görülmektedir: "Baza baza, her hançeresi baza..." Bu arada Şeyh Bedrettin'in eşitçi felsefesini de unutmamak gerekir. Eyleme dönüşmüş olan bu sonuncu dışında, bu hümanist görüşler, tasavvuf dünyasının tekke ve zaviyelerin içine kapanık yaşam sınırlarını aşıp devletin sonsuz gücünün karşısında dikilememiştir. Bütün bunlardan dolayı demokrasi ve insan hakları, kavram ve pratik olarak, bizim yöneticiler sınıfına oldum olası ters gelmiştir. Olayların zorlaması sonucu, özellikle dış dünyanın etkisiyle demokrasiye yönelme bu sınıfın gözünde bir kendi kendini sınırlama, bir *auto-détermination* olarak değerlenmiş, tekellerinde yürütülmek istenmiştir. Ve tarihimizde demokrasiye yönelişler, hemen daima devlete sahip olanlar sınıfının kanatları arasındaki iktidar kavgasının bir aracı olarak görülmüştür. Demokrasi ve özgürlük adına mücadeleyi başlatmış olan muhalefet kanadı, iktidarı ele geçirir geçirmez demokrasiye hemen sırt çevirmenin yollarını aramıştır. Muhalefetin yapıcı değil, yıkıcı olduğunu; özgürlüklerin kötüye kullanıldığını ileri sürmüş; halk üzerindeki vasiliğini sürdürmesini sağlayan yeni yasalar çıkarmıştır. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki-Hürriyet ve İtilaf partileri arasındaki cinayetler, baskınlarla noktalanan amansız kavga; Cumhuriyet dönemindeki Atatürk ve muhalifleri arasındaki İstiklâl Mahkemeli mücadele ve CHP-DP-AP arasındaki iktidar savaşımı; askerî darbeler, devlete sahip olanlar sınıfının kendi aralarında bile demokrasiye karşı hazımsızlıklarının birer kanıtıdır. Anayasaların suçlu sandalyesine oturtulduğu sadece bizde rastlanan bir garabettir.

Demokrasi halkın ağırlığında işleyen bir siyasal rejimdir. Aşağıdan, tabandan, yüzyılların pratiği içinde kurulur. Bundan dolayı iktidarı elinde tutanların buyruklarıyla, yukarıdan aşağı kurulamaz. Hele bu yöneticiler halka vasilik etmek, devleti koruyup kollamak gibi bir tarihsel görev içinde olduklarına inanmışlarsa demokrasi kurma girişimi daha başlangıçta çıkmaza girer. Çünkü vesayetin sürdürülmesi halkın haklarına sonuna dek sahip çıkmasına engel olur. Demokrasi halkı ergin varsayar ve onu en yüce güç olarak görür. Demok-

rasi halk için, halkın rejimidir, dolayısıyla halkın devlet olmasını öngörür. Halkı vesayete muhtaç görenler daha işin başında demokrasiye ters düşmektedir. Demek oluyor ki, demokrasi halka vasi kesilenlerin barınabileceği bir rejim değildir. Hele hele bu gibilerin tepeden inme buyruklarla kurup yaşatabilecekleri bir düzen hiç değildir. İnsanların komutla sağa sola sevk edildikleri bir düzenin demokrasi ile hiçbir ilişkisi olamaz. Demokrasi, aşağıdan yukarı doğru kurulan, halkın sağduyusuna inanan ve halkın yönetime gelmesini amaçlayan, insancı bir toplum düzenidir. Herkesin doğuştan, dokunulmaz, devredilmez, zaman aşımına uğramaz temel hakları olduğuna inanır demokrasi. Devlet, yöneticiler, insanın temel haklarına el süremez. Demokrasi en kısa tanımla, iktidara karşı olma hakkının anayasal güvence altında olduğu rejimdir.

Ama toplumun gelişmesinde rastlantılar önemli yer tutar. Toplum öyle koşullar içinde bulunabilir ki, bazen bir askerî darbe bir umut kapısının açılmasına yol açabilir. Demokrasiye paydos diyen 27 Mayıs, gelişmelere açık bir anayasanın hazırlanmasına vesile olduğu için böyle yorumlansa sanırım yanlış olmaz.

Kapanan Kapılar, Açılan Kapılar

27 Mayıs Darbesi

Cumhuriyet tarihinde 27 Mayıs 1960 darbesine kadar Silahlı Kuvvetler politikadan uzak tutuldu. Böyle bir gelenek oluştu. Bunda herhalde yüksek sorumluluk yerlerinde ünlü eski komutanların bulunması rol oynamış olsa gerektir. Mustafa Kemal Paşa cumhurbaşkanı, İsmet Paşa başbakan, Fevzi Paşa da genelkurmay başkanı idi. Atatürk'ün ölümü üzerine İsmet Paşa, cumhurbaşkanı oldu. Bu durum ordunun politika dışında kalmasında etken olmuştur. Celal Bayar ilk sivil cumhurbaşkanıdır. Menderes de sivildi. Şimdi tek tek hepsinin adlarını anımsamıyorum ama sanırım bakanlar arasında da asker kökenli kimse yoktu. 1950'de ilk kez yönetim sivillerin eline geçmiştir. Bunlar üstelik artık kendi kanatlarıyla uçmaya hazırlanan burjuvazinin yaşam felsefesini benimsemiş kişilerdi.

27 Mayıs darbesi, Demokrat iktidarın Meclis'teki çoğunluğuna dayanarak bir dikta rejimine yönelmesine olduğu kadar, yukarıdaki olaylara da bir tepkidir. Cumhuriyet döneminde ilk kez Silahlı Kuvvetler yönetime 27 Mayıs darbesiyle el koymuştur. Böylece tehlikeli ve çok sakıncalı bir yolda adım atılmış oldu. 27 Mayıs'ı, ikisi başarısız girişimler olmak üzere, dört askerî darbe izlemiştir. Yirmi yılda beş darbe; seçim gibi bir şey!...

27 Mayıs hareketi *emir ve komuta zinciri* içinde gerçekleştirilmemiştir. Üsteğmenden orgenerale kadar, hemen her rütbeden subaylardan oluşan Milli Birlik Komitesi, Demokrat iktidarla birlikte ordunun üst kademesinde-

ki yüksek komutanları da görevden uzaklaştırmıştır. Ordu hiyerarşisinin dışına çıkan bir hareket niteliğinde olması, 27 Mayıs'ın, ihtilal komitesi içinde demokratik yöntemlerle çalışması sonucunu da doğurmuştur. Milli Birlik Komitesi toplantılarında rütbeler konuşmazmış. Her üye rütbesi ne olursa olsun düşündüklerini açık açık ortaya koyar; tartışılır ve oylanırmış. Bunlar önemli özellikler.

Ordu, idareyi ele aldı
VATAN
MAVİ MELEK
Türk Silâhlı Kuvvetleri 27 Mayıs günü saat 0.3 ten itibaren bütün yurtta, duruma hâkim bulunuyor
Durum radyolarla yurda ve bütün dünyaya duyuruldu
"Bütün vatandaşların aynı milletin evlâdları olduklarını hatırlıyarak kin gütmeden birbirlerine hürmet ve anlayışla muamele etmelerinin lüzumlu olduğunu bildiririz,,
"Partiler üstü tarafsız bir idarenin hakimiği altında en kısa bir zamanda hür ve dürüst seçim yoluna gidilecek,,
Güvenlik Konseyi dün yine toplandı
Devrilen römorkta 21 kişi yaralandı
Kabine üyeleri hakkında
İki kadın kayboldu
Vatan, 27 Mayıs 1960.

Milli Birlik Komitesi'nin ilk yaptığı işlerden biri yeni bir anayasa hazırlatmak oldu. 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde İstanbul'dan uçakla alınan İstanbul Hukuk Fakültesi hocalarından bir grup Ankara'ya götürülmüştür. Heyette bulunan Profesör Ragıp Sarıca'dan dinlemiştim: Profesörleri, Cemal Gürsel Paşa kabul etmiş ve "Sizden demokratik bir anayasa hazırlamanızı istiyoruz. Kısa zamanda işi bitirmenizi rica ederim" demiş. Başkaca hiçbir şey söylememiş; telkinde falan bulunmamış. Bu da çok önemli. Uygar toplumlarda demokrasi nasıl bir rejimse, bizde de öyle bir rejim istemiş. 27 Mayıs sabahı radyodan okunan bildiride bir an önce seçimlerin yapılacağı ve demokratik düzene geçileceği açıklanmıştı. 27 Mayısçılar, bu konuda direnen 14 arkadaşlarını yurt dışına göndermek pahasına da olsa, bu sözlerini tutmuşlardır: Derhal bir Kurucu Meclis toplanmış, anayasa son biçimini almış ve halk oylamasına sunulmuştur. Bundan kısa bir süre sonra da genel seçime gidilmiştir. Bütün bu işler bir yıldan biraz fazla sürmüştür. Türk ulusuna ileriye açık, çağımızın en demokratik anayasalarından birini armağan ederek, iktidarı sivillere devretmiş olmaları 27 Mayısçılar için övünülecek, onurlu bir adımdır. Ama demokrasiye paydos denilmesi ve sonraki darbelere kapı açılmış olması da madalyonun öbür yüzüdür. Demokrasiye tepeden inme hareketlerle gidilemiyor. Demokrasi yüzme gibi su yuta yuta öğrenilir. Yani düşe kalka. Demokratlar bir askerî darbe ile değil de, seçimler sonucun-

da iktidardan uzaklaştırılmış olsalardı bugün demokrasimiz daha sağlam temeller üzerine otururdu diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Üstelik askerî darbeler alışkanlığından da belki uzak kalınabilirdi diyorum. Tabii bütün bunlar yıllanmış özlemlerden kaynaklanıyor. Oysa toplumsal olaylar pek çoğundan habersiz olduğumuz yasalara ve de rastlantılara ayak uyduruyor.

27 Mayıs'ı nasıl değerlendirirsek değerlendirelim, demokratik gelişmelere açık bir ortamın belirmesine yol açtı. Özellikle büyük kentlerde yaşam sanki birden bire hareketlendi. Herkes kendini daha özgür hissediyordu. Yasalar falan değişmediği için bu özgürlük duygusunun gerçekte güvenilir bir dayanağı, yasal bir kaynağı yoktu. Ama böyle bir duyguya kapılmıştık. Sola dönük dergiler çıkmaya başladı. Bu arada Mihri Belli de birkaç arkadaşı ile şimdi adını anımsamadığım bir haftalık dergi çıkarmaya başladı. Yanılmıyorsam ilk sayısının kapağında Gürsel Paşa ile Kruşçev'in fotoğrafları vardı. Dergi toplattırıldı, Mihri ile arkadaşları içeri alındılar. Bunlardan bazılarının avukatı olarak duruşmaya girdiğimde, ayaklarım suya erdi: Sıkıyönetim Komutanlığı benim duruşmalara girmeme izin vermiyordu. O zamanlarda sıkıyönetim komutanlarının böyle bir yetkisi vardı. Demek özgürlük falan henüz sözde ve gönüllerdeydi. Bunu kendi ellerimizle ve aklımızı iyi kullanarak kuracaktık. Derginin içeriğinde de suç falan yoktu kanımca. Ama solcuların çıkarttığı bir derginin kapağına Kruşçev'in resmi demek basılamazdı. Bunu tahmin etmeliydik. Tahmini zor olaylar da oluyordu: Ressam İbrahim Balaban ve daha birkaç ressamın açtıkları sergiden dolayı tutuklandıklarına tanık olunuyordu. Anlaşılıyordu ki, sola karşı hiçbir yumuşama olmamıştı. Olmadığı kuşkusuzdu da, Gürsel Paşa yaptığı ilk basın toplantılarının birinde, Komünist Partisi'nin kurulabileceğini ancak yararlı olacağını sanmadığını, buna karşılık bir sosyalist partisine ihtiyaç olduğunu söylüyordu. Çelişkiler ülkesinde yaşıyorduk.

Paşa, sosyalist parti derken ne çeşit bir parti düşünüyordu? Tiritoğlu'nun kurduğu bir Sosyalist Parti vardı.[21] Gürsel Paşa, Tiritoğlu'nu ve bu partinin yöneticilerini kabul etmişti. Paşa şöyle diyordu: "Türkiye'de bir sosyalist partisi vardır. Onların faaliyetine müsamaha ettim. Sosyalist bir parti Türkiye için zararlı değildir. Belki de faydalı olacağı kanaatindeyim; işin içine kötü maksatlar girmedikçe... Ama görünüşe göre bu parti sahneye çıkacak kadar kuvvetli değildir."[22]

Alaattin Tiritoğlu, uzun yıllar Halk Partisi milletvekilleri arasında bulunmuş; Toprak Yasası'nın fırtınalı tartışmaları sırasında Demokratlar'a karşı çıkmış; sanıyorum o günlerde Manisa'daki çiftliğini köylülere bırakmış ama *Tan* Olayı'nda parti müfettişi olarak sorumluluk taşıdığı ileri sürülen, renkli

21 Alaattin Tiritoğlu 19 Ocak 1960'ta Türkiye Sosyalist Partisi'ni yeniden kurmuştu – yay. haz.

22 *Vatan*, 10.8.1960.

bir politikacıydı. Sanıyorum 1959 sonlarında bu Sosyalist Parti'yi kurmuştu.

1960 yazındaydık. Gürsel Paşa ile görüşmelerinden önce miydi, sonra mıydı, anımsamıyorum Tiritoğlu telefon etti, randevu istedi. Kendisi ile tanışmazdık. Veli Alemdar Han'daki yazıhaneme geldi. Yanında genç bir adam vardı: Minnetullah Haydaroğlu... Sonradan TİP'e girecek, uzun yıllar birlikte çalışacaktık; 1968'de karşı grubun başını çekenlerden biri olana kadar. Tiritoğlu'nu ilk kez görüyordum. Çizgileri yuvarlak, kısa boylu, güler yüzlü, sempatik bir kişiydi. Hemen konuya girdi: Sosyalist Parti'nin başına geçmemi öneriyordu. Şaşırmıştım. Aktif politikayı düşünmediğimi söyledim. Israr etti. Ben de direndim. Sonunda, "Siz *Tan* Olayı'ndan dolayı benim kurduğum partiye girmek istemiyorsunuz ama sizi şerefimle temin ederim, bu olayla hiçbir ilişkim olmamıştır; böyle bir hareket hazırlandığından haberim yoktu" dedi. "Söylediklerinize inanıyorum. Ama itiraf etmek gerekir ki, buna herkesi inandırmak zordur. Tek parti döneminde, İstanbul parti sorumlusunun böyle bir olaydan habersiz olduğuna kimse inanmaz" dedim. Gene ısrar etti. Ben de gene özür diledim. Yeniden hazırladıkları parti tüzüğünün amaç maddesini yazmayı kabul ettim. Behice Boran'la da görüşeceklermiş. Galiba benden çıkıp ona gittiler. Bir süre sonra Tiritoğlu partinin başından ayrıldı; Minnetullah Haydaroğlu genel sekreter oldu. Sanırım bir yıl kadar geçti ve Sosyalist Parti, TİP'e katılma kararı alarak sahneden çekildi.

Bir acayip gidiş içindeydik. Demokratlar memnun değildi. Oyları ile iktidara getirdikleri kişilerin askerler tarafından iktidardan uzaklaştırılmış olması; on yıldır ardından gittikleri Bayar'ların, Menderes'lerin Yassıada'da yargılanacakları günü beklemeleri; Namık Gedik'in intihar etmesi demokrat militanlarda derin bir öfke yaratmıştı.[23] Sayıları nüfusun hemen yarısı kadardı. Durumdan açıkça memnun olanlar Halk Partililer'di. İnönü her şeyi yerli yerine koymuş ve 27 Mayıs darbesi ile aralarına bir sınır çekmiş olmasına karşın, darbeyi adeta kendi işleri gibi görüyorlardı. Şurada burada

Namık Gedik intihar etti
Sabık iktidarın İçişleri Bakanının ânî sinir buhranı sonunda evvelki gece canına kıydığı resmî bir tebliğde bildirildi
E. Menderes "Gedik ya Allah diyerek kendisini pencereden aşağı attı,, dedi
KIBRIS İÇİN MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ BİR TEBLİĞ YAYINLADI
«Başlıca arzumuz, ihlâl edilemez bir Anayasa yapmak»
D.P. İDARECİLERİNİN KORKUNÇ PLANLARI.
Bir yandan C.H.P. yi kapatmak konusunda temaslar yapılırken öte yandan «münevver kırım» için hazırlığa girişildiği söyleniyor

Vatan, 31 Mayıs 1960.

23 Menderes hükümetinin İçişleri Bakanı Namık Gedik, 27 Mayıs'ta evinden alınıp Ankara Harp Okulu'na getirildi. Üç gün sonra, hapsedildiği odanın penceresinden atladı. Gedik'in intihar ettiği kabul edilse de öldürüldüğünü iddia edenler de bulunmaktadır – yay. haz.

komploların ortaya çıkarıldığı, şu kadar kişinin sabotaja hazırlanırken yakalandığı haber veriliyordu. İş çevreleri bekleyiş içindeydiler. Banka hesaplarına el konmuş olmasından tedirgin görünüyorlardı.

İki İşadamının İlginç Önerisi!

İstanbul'da banka hesaplarına el konmuş, kasaların açılmış olmasını radikal bir hareketin başlangıcı olarak görmüyordum. 27 Mayıs sabahı radyodan okunan bildiride, Türkiye'nin tüm ittifak ve antlaşmalarına bağlı kalacağı açıklanmıştı. Hatta bu arada taraf olmadığımız SEATO bile (Güneydoğu Asya Devletleri Örgütü) sayılmıştı ansıdığıma göre. Yani Batı'ya sıkı sıkıya bağlı kalacağımızın bir kez daha altı çizilmişti. Maliye bakanlığına getirilen Ekrem Alican ekonomik ve mali durumun bir bilançosunu çıkarmış ve ciddi önlemler alınması gerektiğini belirtmişti. Ama iş çevrelerinin tedirgin olmaları için bir neden yoktu. O günlerde Ankara'da birkaç gün kalmıştım. Müşerref Hekimoğlu'na rastladım. Müşerref Hanım'ın evi o sıralarda politikacıların, gazetecilerin, ilerici aydınların, yazarların uğrağı halindeydi. O akşam Milli Birlik Komitesi'nin kimi üyeleri gelecekmiş, beni de çağırdı. Enişte si Selahattin Özgür dolayısıyla, Müşerref Hekimoğlu Milli Birlikçilerle yakın ilişkiler kurmuştu. Salonda o akşam avukat Müştak Eranus'la birlikte geldikleri anlaşılan, tanımadığım iki kişi de misafirler arasındaydı. Bunlardan orta boylu, etine dolgun, siyah saçlı olanı vakit gece olmasına karşın kara gözlükler takıyordu. Daha çok o konuşuyordu. Sezai Okan'la Osman Köksal bekleniyordu. Müşerref Hanım her zamanki sıcak konukseverliği ile birbirini yeni tanıyanlar arasındaki buzların kırılmasına çalışıyordu ki, albaylar üniformaları ile göründüler. Kara gözlüklü konuk bir de baktım ki, gözlüksüz. Menderes'le çağrışım yapmasın diye mi, yoksa elektrik ışığında kara gözlük takmanın garipliğini fark etmiş olduğundan mı, gözlüklerini cebine sokmuştu. Albaylar kasıntısız kişilerdi. Konuşmalar demokrasi üzerineydi. Bu kez demokrasinin sağlam temeller üzerine oturtulacağını söylüyorlardı: Serbest seçim, iki meclis, cevap hakkı, üniversite özerkliği, basın özgürlüğü, sendikal özgürlükler, yani o günlerin tartışılan konuları... Ben ise başka şeyleri merak ediyordum: Hazırlanan anayasa sola örgütlenme olanağı verecek ve faşist İtalya'dan alınmış maddeler yürürlükten kalkacak mıydı? Bu sosyal denge sağlanmadıkça demokrasi gene sağlam temeller üzerine oturmuş olmayacaktı. Bir de dış politika üzerinde durmak istiyordum. Osman Köksal konuşmayı o yana kaydırmıştı. Ben de oradan başlamak istedim. Sezai Okan söze karıştı, "Biz sizi gayet iyi tanıyoruz" dedi. Eski tas eski hamamdı. Sadece Bey takımı nöbet değiştiriyordu. "Şüphesiz tanırsınız. Düşündüklerini her zaman açık söylemiş biriyim" diye yanıtladım. Soğuk bir hava esti. Okan

üzerinde durmadı. Osman Köksal ile söyleşiyi sürdürdük. İçinde bulunulan koşullarda Amerika ile ittifakı zorunlu görüyorlardı. Konuşmalar bir başka alana kaydı. Asıl ilginç konuşmalar bundan sonra oldu.

Siyah gözlüksüz adam çok yumuşak bir sesle albaylara dedi ki, "Sermayenin ürkekliği malumunuzdur. Geçenlerde banka hesaplarına el kondu; özel kasalar açıldı. Bu olay sermaye çevrelerinde kaygı yarattı..." Belki bir şeyler daha söyleyecekti. Ama Albay Okan bu kez de onun sözünü kesti, "Bu konuda Gürsel Paşa bir açıklama yapacak. Böyle müdahaleler bir daha olmayacak" diye kestirip attı. Beriki iyice cesaretlenmişti. "Efendim" dedi, "Devletin şeker stoklarını pazarlamada zorluklarla karşılaştığını öğrendik. Bizim yurtdışında geniş olanaklarımız var. Devlete yardımcı olabiliriz. Bizim de küçük bir hizmetimiz olsun isteriz hükümetimize. Tesip edilirse bu stokları ihraç ederiz. Görev biliriz, şeref duyarız..." Sözünü kesiverdim siyah gözlüksüz adamın, "Millete böylesine bir hizmette bulunmak, bize hiç nasip olmadı bugüne dek. Biz hizmeti başka türlü anladık. Şekerlerin ihracına ben de talibim; bir miktar döviz de bizim cebimize girsin" dedim. Gülüşmeler oldu. Ama kara gözlüklerini çıkarmış olan adamla arkadaşı hiç gülmediler.

Kim bilir daha nice zemin yoklaması yapılmıştır o günlerde. 1950-1960 sermaye çevreleri için bir altın dönem olmuştu. 27 Mayıs'ta ise devletin geleneksel sahipleri dizginleri gene ele geçirmişlerdi. Yeni efendilere yaklaşmak, dirsek teması kurmak zemini yoklamak, olanak bulunursa telkinlerde bulunmak gerekiyordu. Her fırsattan yararlanacaklardı tabii. Ve sinsice ağlarını öreceklerdi. Ama on yılda çok yol alınmıştı. Burjuvazi büyümüş, güçlenmişti. Uzmanlar yetiştirmişti. Demokratlar'ın iktidardan uzaklaştırılması, Türkiye'nin kapitalizm yolundan ayrılması demek değildi elbet. Bunu herkes biliyordu. Biraz önceki saplantı ise tatsız bir şaka idi...

Kısa zamanda üst üste önemli üç olay oldu: Pek çok subay ve general emekliye ayrıldı; 147 üniversite öğretim görevlisinin işine son verildi; Milli Birlik Komitesi'nin 14 üyesi yurtdışında görevlere atandı. Bu operasyon için Milli Birlik Komitesi feshedilip yeniden kuruldu. Bir kısım subayların emekliye ayrılması, ordunun iç sorunu olarak görülebilirdi belki. Ama öteki iki olay hepimizi yakından ilgilendiriyordu.

147'ler olayı Milli Birlikçiler'in başına dert oldu: İstanbul'daki iki üniversitenin rektörleri istifa ettiler. Rektör Sıddık Sami Onar istifasını basına açıklarken, "Üniversite çökmüştür. Artık hayrını görsünler" dedi. Narter[24] de, "Görevime devam edemem" dedi.[25] Ankara Hukuk Fakültesi kararın değiştirilmesini istedi. Öğrenciler Gürsel'e başvurdu. Öğretim üyeleri kararın gerekçesinin açıklanmasını istedi. Gürsel, *Vatan* başyazarı Yalman'a, "Demok-

24 İTÜ Rektörü Fikret Narter – yay. haz.

25 *Vatan*, 29.10.1960.

rasi hedefinden ayrılmayacağız. Hatadan dönmek fazilettir" dedi. Törensiz açılan üniversitelere Sıddık Sami Onar ve Narter yeniden rektör seçildiler. Onar, üniversiteyi açış konuşmasında şunları söylüyordu: "Devletin kaderi müesseselerin kaderine bağlıdır. Artık müesseselerimizi yıkmak değil, ayakta tutmanın yolunu aramak mecburiyetindeyiz". Bu listeyi kim düzenlemişti? Buna neden gerek duyulmuştu? Tasfiye edilenler solcu ya da solcu olarak bilinenlerden ibaret olsa nedeni anlamak zor olmazdı. Ama bunlar arasında 27 Mayıs sabahı anayasayı hazırlatmak için Ankara'ya davet edilen hocalardan Tarık Zafer Tunaya ile İsmet Giritli de vardı. İsmail Gürkan ve Ekrem Şerif Egeli gibi, Yavuz Abadan gibi, Bülent Nuri Esen gibi bilim adamları da bulunmaktaydı. Çok yönlü etkilerin bulunduğu besbelliydi. Dört bir yandan gelen tepkiler sonunda, 147'ler olayının yeniden gözden geçirilmesi kabul edilecek ve tasfiye edilenler sonunda görevlerine döneceklerdir.

Bu olaydan alınacak dersler vardı. Bunlardan biri de tepeden inmeci otoriter ve totaliter rejimlerin hiçbir derde deva olmadığıydı. Buna bağlı olarak bu gibi rejimler dalkavukların, jurnalcilerin, bataklıktaki sazlar gibi her bir yanı sarmasına olanak verir. Üniversitede düzeltilmesi gereken işler var idiyse bunların düzeltilmesi yolu, üniversite site kurullarını genişleterek asistanlara ve öğrenci temsilcilerine de yer vermektir. Geniş tabanlı açık tartışma ve karar organlarında, ayak oyunları iflas eder ve doğrular gün ışığına çıkar.

14'lerin Tasfiyesi

147'leri, 14'lerin tasfiyesi izledi. 14 Kasım günlü gazetelerden öğrendik ki, Gürsel Paşa, Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş ve yeniden kurmuş, bu arada komite üyesi 14 kişi yurtdışında görevlere atanmıştır. Ayrıca Albay Alparslan Türkeş'in başbakanlık müsteşarıyken kurduğu Türk-Kültür Derneklerine el konduğu da haber veriliyordu. Gürsel, "Demokrasi yolundaki her engel yıkılacaktır"[26] diyordu. Bu demeç dolaşan kimi söylentileri doğruluyordu: Milli Birlik Komitesi'nde, en kısa zamanda seçimlere giderek iktidarı sivillere bırakmak görüşünde olanlarla, iktidarda kalıp gerekli reformları yapmaktan yana olmak üzere iki kanat vardı. Ve birinciler ikincileri tasfiye etmişlerdi.

Bu, olayın en genelde, en kalın çizgili görünüşüdür. Gerçekte bu iki grup homojen değildi ve tasfiye operasyonunda Gürsel'in arkasında devreye giren başka etmenler vardı. İsmet Paşa ve çevresi, bir an önce seçimlere gidilmesi için küçümsenmeyecek olanaklarını kullanıyorlardı. Komite içinde yakın oldukları üyeler vardı. 14'ler arasında da fikir yapısı bakımından önemli farklar vardı. Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı ile Alparslan Türkeş başka

26 *Vatan*, 14.11.1960.

başka görüşlerin adamlarıydılar. Darbenin ilk günlerinde *kalıcılar* ağır basmıştır. Gerçi Orhan Erkanlı'nın kaleme aldığı ve İstanbul radyosundan 27 Mayıs sabahı okunan bildiride de seçimlerin yapılacağı ilan edilmişti. Tıpkı Ankara'da okunan bildiride olduğu gibi. Ama komitenin radikal kanadını oluşturan üyeleri önce gerekli reformların yapılması ve sonra seçimlere gidilmesi görüşündeydiler. Aylar geçtikçe *gidiciler* ile *kalıcılar* arasındaki ilişkiler gittikçe geriliyor; komitenin hemen her toplantısında sert tartışmalar oluyordu (Bunu daha sonra yayımlanan kitaplardan öğreniyoruz). Kasım ayına gelindiğinde hava son derece gergindi. Ülkü ve Kültür Birliği dernekleri adeta bardağı taşıran damla olmuştur. Bunlar kudretli albayın *Türkçü* görüşleri doğrultusunda kuruluşlardı. Komite üyeleri birlikte çalışamayacaklarını seziyorlardı. Komite içinde *gidiciler* çoğunluktaydı. 12 Kasım'ı 13 Kasım'a bağlayan gece, ekipler harekete geçtiler ve ev ev dolaşarak Gürsel Paşa'nın imzasını taşıyan 14 mektubu sahiplerine dağıttılar. Bu mektuplarda Milli Birlik Komitesi'nin feshedildiği; mektup muhatabının bir dış göreve atandığı; ordudaki görevine son verildiği ve evden dışarı çıkmaması yazılıydı. İhtilal kendi evlatlarını yiyordu. Hemen Kurucu Meclis toplanacak, anayasa hızla son biçimini alacaktı.

Milliyet
Halk Gazetesi
14 KASIM 1960
M.B.K.'nin 14 üyesi affedildi, ikinci M.B.K. kuruldu
Gürsel tasfiye sebebini açıkladı
Devlet Başkanı, Komitedeki fikir ayrılıklarının Millette endişe ve itimatsızlık yarattığını söyledi
Kurucu Meclis yakın zamanda çalışmaya başlıyacak. Bundan sonra hiçbir müessesede tasfiye olmayacak
Balmumcu'dan 74 sanık tahliye edildi
Affedilenler bugün serbest bırakılacak
KÜTAHYA ŞİLEBİ BATTI

Milliyet, 14 Kasım 1960.

27 Mayıs'ın beyin takımından olan Orhan Erkanlı, anılarında şöyle yazacaktır:

> Türkiye geri kalmış bir ülkedir. Bu memlekette demokratik rejim, hürriyet yoluyla kurulamaz. Çünkü halkın idareye iştirakini önleyen engeller vardır. Bunlar aslında siyasi partilerin de asıl kadrolarını teşkil eden veya tesir altın-

da tutan menfaat grupları, baskı gruplarıdır. Mutlaka bir inkılâp dönemi yaşanarak demokrasinin istinat edeceği müesseseler, organlar kurulmalı, gelenekler teşekkül etmelidir. Bu da ancak iktidarı (Milli Birlik Komitesi iktidarını) uzatmakla mümkün olabilir. Demokrasinin yaşayabileceği ve işleyeceği ortam hazırlanmadıkça şekli demokrasiden ileri gidilemez.[27]

Erkanlı'nın demokrasiye engel olan çevreler hakkındaki teşhisi doğru: Menfaat grupları siyasi partileri de etki altına alarak demokrasinin yoldan çıkmasında başlıca etmen... *Daha açıkçası, geri bırakılmış toplumlarda dış sermaye çevrelerine bağımlı sınıf ve katmanlar bir halk iktidarı kurulmasını her yola başvurarak engelliyorlar. Yani son çözümde ekonomik model ağır basıyor. Ekonomik ilişkiler toplumu ve devleti içerden dışarıdan sarmış. O halde şu soruya yanıt vermek gerekiyor: Bu ilişkilerin dışında olmayan Silahlı Kuvvetler, adeta kendi bindiği dalı kesercesine, dışa bağımlı ekonomik, mali, askerî vb. ilişkilere nasıl son verebilecektir? Dışa bağımlı kapitalizm sürdükçe Türkiye'nin geri bırakılmışlıktan kurtulması nasıl gerçekleştirilebilecektir? Bizi emperyalizme bağlayan bir sürü antlaşma ve sözleşme feshedilmeden, tepeden inme buyruklarla halka dayatılacak reformların, Türkiye'yi ekonomik çıkmazdan kurtarması, hele hele demokrasiye yol açmasına hiç olanak var mıdır? Bu sorunların bir tek makul yanıtı olabilirdi: İşçilerle, köylülerle, emekçilerle, el ele vererek, ilişkilerin aşağıdan yukarı tersyüz edilmesi için bağımsız Türkiye'ye ve katılımcı demokrasiye zemin hazırlamak... Bunun başka yolu yoktur. Demokrasi, yatay, katılmacı bir örgütlenme biçimi içinde halk tarafından kurulur.* 14'ler Milli Birlik Komitesi'ne egemen olsalardı bu yolu mu tutacaklardı? Sanmıyorum. Erkanlı, "Bir inkılâp dönemi yaşanarak demokrasinin istinat edeceği müesseseler, organlar kurulmalı, gelenekler teşekkül etmelidir. Bu ancak iktidarı uzatmakla mümkün olabilir" diyor. Yani halk için ama halksız ve halka karşın...

Bir Mektup ve Bir Basın Toplantısı

Gürsel Paşa, 14'ler operasyonundan sonra "Demokrasi yolundaki her engeli yıkacağız" diyordu. Ama bu kararlı sözler demokrasinin kurulması için yeterli miydi? Demokrasinin yaratıcısı ve güvencesi olan halk yığınlarına politikada ağırlık kazandıracak girişimlerden adeta kaçınılıyordu. Katılımı sağlayacak kurumsal adımlar atılmadığından başka, demokrasiyi engelleyen faşist yasa maddelerinin yürürlükten kaldırılması için de bir girişim yoktu. Demokrasi hâlâ Bey takımı için, onlar arasında bir siyasal denge rejimi olarak görülüyordu. Demokrasinin, sosyal sınıflar arasında bir denge düzeni,

27 Orhan Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, İstanbul, 1972, s. 138-139.

hele hele iktidara *karşı olma* hakkı olduğu hiç düşünülmüyordu. Karşı görüşe kendi aralarında bile tahammül gösteremiyorlardı. Bizi 27 Mayıs'a getiren olaylar Bey takımının *muhalefeti* yasal saymamasından kaynaklanıyordu. Bizde devlet kutsal bir varlıktır. Bey takımının hangi kanadı onu ele geçirirse, karşısındakine hain gözüyle bakar. Bu anlamsız tahterevalli sona ermedikçe demokrasiye geçilemezdi. Devlet, onun temel öğesi olan halka iade edilmeliydi. Yani halkın katılımı ile, halkla iç içe işleyen bir kurum haline gelmeliydi. Demokrasinin bu olduğu Bey takımına da, halka da eylem içinde kavratılmalıydı. Demokrasi sınıflar arasında bir denge rejimiydi: Sermayeci sınıfla, işçi sınıfı, emekçi halk sınıf ve katmanları arasında bir denge düzeniydi. Ve tarih içinde bu denge boyuna emekçi sınıflardan yana dönüşmekteydi. Çağdaş anayasaların sosyal adaletçi oluşu, sosyalizme açık bulunuşu bunun en belirgin kanıtlarından biriydi. Yeni anayasa hazırlanırken bu gerçekler sergilenmeliydi. Ama elimizde sorunu kamuoyuna sunmak için bir araç yoktu. Sıddık Sami Onar komisyonunun dağıttığı anayasa anketine yanıt vermeyi düşündüm. Üç beş sayfalık bir metin hazırladım ama komisyona ulaştıramadım. Şimdi Kurucu Meclis aşamasına gelinmişti. Bir basın toplantısı yaparak, yukarıda özetlenen görüşleri kamuoyuna iletmeyi düşündüm. Bu iş için başkent daha uygun olacaktı. Kalkıp Ankara'ya gittim ve sonradan yıkılan Belvü Palas'ta hazırladığım metni gazetecilere dağıttım, sorularını yanıtladım. Basın toplantısında avukat dostumuz Yunus Koçak da hazır bulundu. *Cumhuriyet* gazetesinin Ankara muhabiri Terzioğlu,[28] konuşmaları banda aldı. O tarihlerde alışılmış bir yöntem değildi. Aralık'ın 13 ya da 14'üydü. Demokrasinin sınıflar arasında bir denge rejimi olarak tanımlanması gazetecilerin ilgisini çekmişti. Soru üstüne soru soruyorlardı. En çok soru soran da *Cumhuriyet*'in muhabiriydi. Teyp çalışıyordu. Ama ertesi gün gazetelerin hiçbirinde tek bir satır çıkmadı. Soruşturduk. "Yayın yasağı kondu" dediler. Hayra yorulamazdı. Birisi jurnallemiş olmalıydı. İstan-

1961 Anayasası için tasarı hazırlayan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri (soldan sağa): İsmet Giritli, Tarık Zafer Tunaya, Hüseyin Nail Kubalı, Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Naci Şensoy ve Ragıp Sanca. (Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/b/b5/1961_Anayasas%C4%B1_%C4%B0stanbul_Tasar%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1_haz%C4%B1rlayanlar.jpg)

28 Aybar'ın kastettiği isim Said Arif Terzioğlu olmalı – yay. haz.

bul'a döndük. Birkaç gün sonra Sıkıyönetim Komutanlığı'na çağrıldık. Sorguya çekildik.

Basın toplantısından bir ay kadar önce (19 Kasım 1960) Devlet Başkanı Gürsel Paşa'ya aynı konuda bir mektup göndermiştim. Bu mektubun kimi bölümlerini buraya aktaracağım. Mektup şu satırlarla başlar:

> Sayın Devlet Başkanı,
> İktidara gelir gelmez, bir basın konferansında, o güne kadar hiçbir devlet adamımızdan duymadığımız, yurt gerçeklerini bilmenin ve sağduyunun ilham ettiği şu ilerici sözleri sizden duyduk. Seçimlere dair bir soruyu cevaplandırırken dediniz ki: "Komünist partisinin yurdumuzda başarı kazanacağını sanmıyorum. Ama bir sosyalist partisinin yurdumuz için yararlı olacağına inanıyorum. Sosyal davalarımız ancak bir sosyalist partisinin yardımı ile çözümlenebilir." Bu istikamette başka demeçler de verdiniz. İşçileri teşkilatlanmaya çağırdınız; bay Alaattin Tiritoğlu'nun Sosyalist Parti'sini teşvik ettiniz... Bu demeçlerinizden politik denge için bir sol kanadı gerekli gördüğünüz sonucu çıkıyordu. M.B. Komitesi'nin toprak reformu, eğitim seferberliği, hekimliğin millileştirilmesi, ekonominin planlanması gibi reform tasarıları da 27 Mayıs ihtilalinin ilerici bir karakter taşıdığına işaretti. Yurtta ne zamandır hasreti çekilen ilerici, hatta sol bir hava esmeye başladı. O derece ki, yıllarca en sağ politikaları yürütmüş, sol düşünce ve hareketi amansızca ezmiş olan Halk Partisi bile program ve tüzüğüne sosyalist bir çeşni vermeye kalkıştı. (...) Politika ibresinin bu sola kayışı elbet sebepsiz değildi. Bunda demeçlerinizin büyük etkisi olmakla beraber, ekonomik ve sosyal şartlar bu yön değişikliğini zorunlu kılıyordu. Ama ne var ki, böyle bir yön değişikliği sade güzel sözlerle, temennilerle olacak şey değildir. Öteden beri denenmiş politika adamlarının şimdi de sosyalist havarileri kılığında ortaya çıkmaları elbette ciddiye alınamazdı. Hele bundan davalarımızın sosyalistçe çözümlenerek milletimiz yararına sonuçlar çıkacağı hiç beklenemezdi. Gerçekten bir sol kanat kurulması ve bu kanadın ilerici ve ilerletici bir kuvvet olarak çalışabilmesi için, önce mutlaka solu yasaklayan kanun maddelerinin yürürlükten kaldırılması şarttır. (...) Gerçekten de demokrasi vardır denilebilmesi için, sermayenin ve ona bağlanan türlü zümrelerden kurulu sağ kanat karşısında, emek gücünün ve ondan yana olan türlü zümrelerin kurduğu sol kanadın, kanun güveni altında politik bir kuvvet olarak teşkilatlanması gerektir. Mihenk budur. Sol kanada hayat hakkı tanımayan bir rejim, etiketi ne olursa olsun, demokrasi değildir. Tarih gösteriyor ki, batı demokrasisi bir denge rejimidir. Bu denge toplumsal sınıflar arasında, sağ ve sol kanatlar arasında ve boyuna sola doğru değişen bir dengedir. Sağ kanadın gerici veya tutucu davranışlarını ancak sol kanat frenleyip dengeler. Ve tarihsel gelişme, ancak sol kanadın

ilerici ve ilerletici çıkışlarıyla gerçekleşir. (...) Gerçek böyleyken birtakım biçimsel mantık oyunlarıyla, İkinci Cumhuriyetimizi sadece sağ kanadın türlü zümreleri arasında işler bir rejim olarak kurmaya kalkışmak, milletimizi yeni buhranlara sürüklemekten başka bir sonuç vermeyecektir. Çünkü sol kanat baskı ve ezgi altında bulundukça, toplum gelişmesini normal olarak yapamaz. Karşısında sol kanadın frenleyici kuvvetini bulmayan sermaye, serbest teşebbüs rejiminin doymak bilmeyen ihtirası ile, maddi manevi bütün değerleri sömürür. Bir yanda büyük servetler birikirken, milletin büyük çoğunluğu artan bir hızla yoksullaşır. Para bütün değerlerin biricik ölçüsü haline gelir. Sermaye çevreleri hatta hükümetle ortaklıklar kurarak, bu kuvveti de emellerine hizmet eder duruma getirirler. Bütün ahlâk değerleri tersine döner. Sanki bir sosyal Gresham kanununun etkisi altındaymışız gibi, kötü piyasadan iyiyi kovar.[29]

Gürsel Paşa'dan yanıt beklemiyordum elbet. Ama eline geçip geçmediğini de merak ediyordum. Merakım uzun sürmedi: Filan gün, filan saatte, filan mahkemede sanık olarak hazır bulunmamı bildiren çağrıyı aldım. Böylece davalar ikileşmiş oluyordu. Basın toplantısından dolayı Ankara 2 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanıyordum. Mektuptan dolayı açılan davaya İstanbul'da bakılıyordu. Ankara'daki davada 5 yıl ağır hapse hüküm giydim. Demokrasi sağ ve sol kanatlar arasında denge rejimidir demiş olmam, 142. madde kapsamına giren propaganda suçu sayılmıştı. Askerî temyiz, kararı bozdu. Sıkıyönetim sona erdiği için dosya sivil mahkemeye gönderildi. Ankara 3. Ağır Ceza'da bir tek celsede beraat ettik. Mektup davası ise önce İstanbul Asliye'lerinden birinde görüldü. Suçumuz: Cumhurbaşkanına mektupla komünizm propagandasıydı. Hâkim görevsizlik karan verdi. Dosya galiba İkinci Ağır Ceza'ya gitti. Beraat ettik.

Evet, 27 Mayıs'tan sonra da 141, 142 cayır cayır işletiliyor; davalar, tutuklamalar oluyor; mahkümiyet kararları veriliyordu. Yani *demokrasi geldi, geliyor* söylev ve demeçleri, düşünce yasaklarıyla birlikte sunuluyordu. Henüz bir değişiklik yok gibiydi. Askerlerin yönetiminde yaşıyorduk. Ama gene de bir şeylerin değişmekte olduğunu, hatta değiştiğini sezinliyorduk. Bu değişiklik toplumdaydı. Türkiye'nin ekonomik, sosyal yapısında önemli değişmeler olmuştu son on yılda; halkın devletle ilişkileri değişmeye başlamıştı. İşçiler özellikle haklarına sahip çıkıyorlardı. Saraçhane Mitingi bunun canlı örneği olacaktı. 1961 yılının son günü yapılan mitinge yurdun dört bir yanından kalabalık işçi grupları katılmıştı. Alanda 200 bin kişi olduğu söylenmişti. Kürsünün önündeki büyük pankartta beylerin oturduğu

29 Mektubun tam metni için bkz. Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul, 1968, s. 179-188.

masaya yumruğunu vuran bir işçi "Artık bizim de sözümüz var!" diye haykırıyordu. Pankarttaki resim buydu. Tabanda bir şeyler kıpırdıyordu. Bu, 1950'lerde seçimlere katılan ve oyunu kullanıp köşesine çekilen ve ancak partilerin militan kadrolarınca harekete geçirilen halk yığınlarından farklı bir kalabalıktı, Saraçhanebaşı'ndaki 200 bin kişi... Ne var ki, kocamış geleneksel bürokratik makine henüz gücünden bir şey kaybetmiş değildi. Kimi aydınlarımızın aşırı iyimserliğini paylaşmak olanaksızdı. "Siyasal özgürlükler kazanılmıştır; sıra ekonomik özgürlüklere geldi" diye yazan bir fıkra yazarımız herhalde kara mizah yaptığının farkında değildi. Çünkü düşünce halâ çarmıha gerilmekteydi; solculara ya da öyle suçlananlara karşı açılan davalar birbirini izliyordu. Ama beri yandan işçiler koşulsuz grev istiyorlar, *bizim de sözümüz var* diyorlardı. Lastik-İş Genel Başkanı ve TİP kurucularından Rıza Kuas, "Biz sendikacı ve Türk işçisi olarak bütün dünya memleketlerinde olduğu gibi şartsız grev hakkı istiyoruz" diye demeç veriyor; yarım porsiyon greve karşı çıkıyordu. Halkımızın daha uyanık bir kesimi olan işçiler, Batılı işçilerin yararlandığı özgürlüklerin kesintisiz olarak kendilerine verilmesini istiyordu.

Beri yandan geleneksel bürokrasinin ve on yılda bir hayli yol almış olan burjuvazinin 27 Mayıs ortamında kendi kalelerini kurmaya çalıştıktan gözden kaçmıyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kurucu Meclis'teki ağırlığı anayasa tartışmalarında kendini duyurmaktaydı. İş çevreleri de ağırlıklarını dışarıdan koyuyor, yerel çevirme hareketlerine girişiyorlardı. Baba Sabancı, Gürsel Paşa'yı Emirgan'da görkemli köşkünde ağırlarken, başta Vehbi Koç olmak üzere büyük patronlar İstanbul'a gelişinde Gürsel'i karşılayanların ön safında yer alıyorlardı. Ve tarih ağını örüyordu. 27 Mayıs çizilmiş yolda beklenen yeri alırken, kimi dengeleri bozduğu için de yeni yollar açıyor, daha doğrusu yol açacaklara olanaklar hazırlıyordu.

Yüzlerce yıl merkezci, ceberut ve sırmalı bir yönetime boyun eğmiş olan halkımız, devlet gücünü elinde tutanlara karşı, korku ve ezilmişlikten kaynaklanan bir çeşit güdümlü saygı ve hayranlık duyar. 27 Mayıs için de öyle oldu. 27 Mayısçılar nereye gitseler, korkulu sevgi gösterileri ile karşılandılar. Ancak Demokrat Parti yöneticilerine yapılanlar, onlara oy vermiş olan yurttaşlarımızı rahatsız etti. Birtakım tepkilere neden oldu. Sudan nedenlerle, hayalî suçlamalarla pek çok insan tutuklandı, yargılandı. Yassıada duruşmaları ise her bakımdan tatsız ve acemice sahnelenmiş bir parodiydi. Yasalar zorlanıyor, geriye doğru işletilmek isteniyor, bir komisyona başkan seçilmiş olan profesör Tahir Taner, "Yaşamım boyunca öğrencilerime bunun tersini öğrettim diyerek" ve bir doğruluk örneği vererek istifa ediyordu. Yassıada'da ise bebek davasını, köpek davası izliyordu. İddia makamının kürsüdeki yakışıksız gösterileri umulanın tam tersini veriyor, halkın bü-

yük bir kesiminin gözünde sanıkları gadre uğramış mazlum kişiler haline getiriyordu. İnsan haklarının en önemlilerinden biri olan ve *sanığın hüküm giyene dek suçsuz sayılması ve ona öyle davranılması* hakkındaki temel ilke, bizde hemen hiç uygulanmaz. Bırakınız polisi, gardiyanı, savcıyı, yargıç bile sanığın onurunu kıracak biçimde davranır. Ona örneğin *sen* diye hitap eder. *Ulus adına görev yapmak*, saygısız ve terbiyesiz olma hakkı vermez. Yargıcın, sanığı küçülten sözler söylemeye, bağırıp çağırmaya ne hakkı vardır? Ulus adına görev yapanlar bu görevi, insanca ve karşısındakine saygıda kusur etmeden yerine getirmekle yükümlüdürler. Siyasal davalarda da bu temel ilkeler çoğu kez unutulur. Yassıada duruşmalarını izlemeye hiç gitmedim. Bayar-Menderes takımına sempati duymadım; izledikleri politikayı hiç onaylamadım ama ölüm cezasına çarptırıldıklarını duyduğumda isyan ettim. Ölüm cezası insanlığa sığmaz. Hele hele siyasal nedenlerle ölüm cezası verilmesi hiç affedilmez.

E. MENDERES
İ. AKÇAL
AKŞAM
Duruşmalara ait diğer yazı ve fotoğraflar 6. da
Hesap vermeye dün başladılar
Menderes: "Akli melekem inkıtaa uğradı,, dedi
"Köpek,, için C. Bayar ile N. Ökmen sorguya çekildi

Akşam, 15 Ekim 1960.

27 Mayıs iç çelişkileri ve değişik yorumlara sahne olmasının yanı sıra, toplumumuzda umutlu bir hava estirmişti. İşçi çevreleri, basın, üniversiteler, barolar, sanat ve düşün çevreleri hareketli bir döneme girmişti: toplantılar yapılıyor, demokrasi üzerine tartışmalar oluyor, yeni dergiler çıkıyordu. Hatta arada sırada sosyalizmden söz edildiği de oluyordu. Cemil Sait Barlas haftalık bir dergi yayımlıyordu. Bu dergi çevresinde yeni kalemler sola dönük görüşler ileri sürüyorlardı. Ankara'da Müşerref Hekimoğlu, 27 Mayıs çizgisinin solunda yayın yapan *Öncü*'yü çıkarıyordu. Birkaç arkadaş bir aralık biz de bir dergi çıkarmayı tasarladık. Başaramadık. 25-30 yıl öncesindeki gibi derme çatma olanaklarla dergi çıkartılamıyordu artık.

Siyasal çalışmalar serbest bırakılmış, partiler seçim hazırlıklarına başlamışlardı, kurucu arkadaşlar TİP'i de seçime sokmak istiyorlardı. Bu konuda ne düşündüğümü sordular. Yazıhaneme topluca gelmişlerdi. Partinin örgütleri birkaç il merkezinden ibaretti. Ama arkadaşlar bunları süresinde tamamlayabileceklerini söylüyorlardı. Başarabilirler miydi? Bilmiyorum. Beni asıl düşündüren, halkın sola karşı duyduğu alerji hiç değilse bir ölçüde giderilmeden seçime girilmesinin ilerisi için bir hipotek olmasıydı. TİP önce adını duyurmalı, yapmak istediklerini halka anlatmalıydı. Başlattıkları, uzun vadeli bir işti. Sabırlı olmalıydılar. Vazgeçtiler.

Henüz duygularıyla karar veren bir toplumuz. Çok partili düzene geçişin, halk arasında olumlu sayılamayacak uzantıları olmuştur: Partiler emekçilerin düşman kamplara ayrılmalarına yol açmıştır. İşçisi, köylüsü ile halkın büyük çoğunluğu, Halkçı ve Demokrat olarak ikiye ayrılmış, daha küçük bir kesimi de öteki partilerde kamplaşmıştır. Oysa bu partilerden hiçbiri emekçi halkın partisi niteliğinde kuruluşlar değildi. Hepsi de Bey takımının partileriydi. Ama halkımız, spor kulübü tutar gibi ve daha büyük bir hırsla ya CHP'li olmuş, ya Demokrat olmuş ve birbirini düşman gözüyle görmeye başlamıştır. Köylerde camiler, kahveler ayrılmıştır. CHP ne yapmak ister? DP ne yapmak ister? Emekçiler için neler vaat ederler? Bu sorulara kimse yanıt aramamıştır. Miting alanlarında çekilen nutuklar, halkın bir kesiminin şu yöne gitmesine, bir kesiminin de bu yöne gitmesine yol açıyordu. Tabii buna kırsal bölgelerin özelliklerini de eklemek gerekir. Özellikle halk yaşadığı yörenin toprak ağalarının tercihlerine göre koşullandırılmıştır. Ama her şeye karşın 27 Mayıs'tan önceki 15 yıllık demokrasi uygulaması, önemli sayılacak bir politik bilinçlenmeye neden olmuştur: Halkımız iktidarların vereceği oylarla değişeceğine inanmıştır. 27 Mayıs darbesinden sonra halkımızın yarısına yakın bir kesimi bu inancı doğrultusunda tepkiler göstermiştir. Anayasa halkoyuna sunulduğunda %40 dolayında *hayır* çıkmıştır. 1961 seçimleri de aynı sonucu verdi. Demokrat Parti'nin doğurduğu partiler, CHP'den daha çok oy aldılar. Böylece koalisyonlar dönemine girildi. Doğrusu Demokrat Partili ve Demokrat sempatizanı halkın bu vefası küçümsenmeyecek bir olaydır. Aslında bu, halkın kendi iradesine vefa göstergesi demektir. Bu da demokrasi bakımından sevindiricidir.

Halkın politik bilincini etkileyen pek çok faktör vardı. Bu faktörlerin tümünü açık seçik bilemiyoruz. Ama geleneksel Bey takımı yönetimine karşı olmak ve bunu cesaretle belirtmek bu faktörlerin en belirginiydi. Halk, 1946'dan beri verdiği oylara sahip çıkmış ve Beyler-Paşalar takımına ilk kez meydan okumuştu. Bence bu, sivil topluma doğru ilk adım olarak değerlendirilmelidir.

İsmet İnönü, Cemal Gürsel'le. (Kaynak: http://media-cdn.t24.com.tr/media/stories/2013/01/page_inonu39den-cemal-gursel39e-idamlari-durdurun_596339B70.jpg)

Kuşkusuz bu, aynı zamanda halkın bindiği dalı kesmesi anlamına da geliyordu. Çünkü vefa gösterdiği Demokrat Parti halkın partisi değildi. Ama Demokratlar'ın İsmet Paşa'ya karşı çıkmış olmaları, halkın gözünde bu bayları halktan yana olan, halk için savaşan kahraman kişiler haline getirmişti. Kaldı ki, halkın haklarını, çıkarlarını savunan bir partinin bulunmaması da Demokratlar'ın lehinde olan bir durum yaratmaktaydı.

Evet, seçimler yapılmış ve kapatılmış olan Demokrat Parti'nin devamı olduğunu söyleyen Adalet Partisi ile Yeni Türkiye Partisi ve CHP'ye karşı olduğu bilinen CKMP'nin topladıkları oylar Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oy toplamını aşmıştı. Kritik bir dönem başlıyordu. Ortaya çıkan parlamento aritmetiği dural hükümetler kurulmasına elverişli değildi. Seçim sonuçları 27 Mayısçıları ve Silahlı Kuvvetler'i hiç memnun etmemişti. Ordu huzursuz ve kaygılıydı. CHP'nin kazandığı 172 milletvekili ve 35 senatöre karşılık AP, 159 milletvekili, 70 senatör; YTP, 68 milletvekili, 29 senatör; CKMP 51 milletvekili, 16 senatör çıkarmıştı. Yani CHP'nin karşısındaki partiler 207'ye karşı, 393 üyelikle parlamentoda kesin üstünlüğe sahip idiler. Sanki halkımız böylece Yassıada'da verilen ölüm ve müebbet hapis cezalarına bir yanıt vermek istemişti. Komutanlar da seçim sonuçlarını böyle mi yorumlamışlardı ki, Çankaya'da Gürsel Paşa'nın başkanlığında parti liderleriyle yapılan ortak toplantıda, birtakım şartlar ileri sürmüşler ve liderler bu şartları kabul etmişlerdi. Şartlar: Gürsel Paşa'nın cumhurbaşkanlığına seçilmesi; Atatürk devrimlerine ve 27 Mayıs hareketine bağlı kalınması; Yassıada kararlarının politik istismar vesilesi yapılmamasıydı. Silahlı Kuvvetler adına ileri sürülen koşulların en güncel kuşkusuz Gürsel Paşa'nın cumhurbaşkanlığıydı. Çünkü Adalet Partisi listesinden senatör seçilen Prof. Ali Fuat Başgil, cumhurbaşkanlığına adaylığını koyacağını açıklamıştı. Bunun üzerine başbakanlığa çağrılan Başgil, kararından caydırılmış ve senatörlükten istifa etmişti.[30] Profesör Başgil'in anayasa hukuku kürsüsünde altı yıl asistanlık yapmıştım. İyi bir hocaydı. Türk anayasa hukuku ve demokrasi üzerine dersleri bugün de yararlanılarak ilgiyle okunacak değerdedir. 1965'te Millet Meclisi'nde görev yaptık: O AP'de, ben TİP'te...

30 *Vatan*, 25-26 Ekim 1961

Evet, bunalımlı günlere girilmişti. Bey takımının geleneksel kanadı ile yeni türeyen kanatları, devlete sahip çıkmak için amansız bir savaşın içindeydiler. Üstelik demokratik geleneklerimiz de zayıftı. Demokrasi denemesi her an noktalanabilirdi. Ordu karşısında İnönü tek denge unsuru olarak görünüyordu. Sanıyorum İsmet Paşa, uzun siyasal yaşamının son döneminde demokrasinin Türkiye'nin normal siyasal düzeni haline gelmesine (tabii kendi demokrasi anlayışının sınırları içinde) içtenlikle hizmet etmiş bir kişi olarak da tarihe geçmek istemiştir. İnönü'nün Milli Şef olduğu dönemde, üniversiteden atıldım; davalar açıldı; hapse girdim ama Sezar'ın hakkı Sezar'a verilmelidir: İsmet Paşa, değerini bugün daha iyi kavradığımız, gelmiş geçmiş en büyük devlet adamlarımızdan biridir. Hele demokrasi ortamı içinde; iktidarı kaybettiği 1950'den ölümüne kadar geçen fırtınalı yıllarda... Çağımızda devletin dâhice esintilerle yönetilemeyeceğini uzun yaşamında öğrenmişti sanıyorum. İsmet Paşa'yı sekiz yıl Millet Meclisi'nde izlemek fırsatını buldum: Akıllı, ölçülü, seçkin bir devlet adamıydı. 27 Mayıs sonrasının bunalımlı günlerini, kazasız belasız atlatmamızı, büyük ölçüde onun hesaba kitaba dayalı politikasına borçlu olduğumuzu düşünüyorum. 12 Mart'ın, 12 Eylül gibi tüm demokratik kurumları yerle bir eden bir kasırgaya dönüşmesini, onun tarihsel ağırlığı engellemiştir. 12 Mart darbesinden hemen sonra Meclis'te yaptığı konuşmaya "(...) askerî idarenin müdahalesi bizim demokratik rejime girmemize daimi bir engel olacak mıdır, bu mevzua dokunup bir iki söz söylemek isterim" diye başlamıştı İnönü. Sanıyorum asıl vurgulamak istediği bu idi.[31] 27 Mayıs'la 12 Mart'ın başarılı darbeler oluşunu, halkın bunları benimsemesine bağlayışı ise çok tartışılabilir bir sav. 27 Mayıs'ın halkımızın çoğunluğu tarafından benimsenmediğini 1961 seçim sonuçlarının kanıtladığı, herhalde tartışılmayacak bir gerçektir. Ama belirttiğimiz gibi, Paşa'nın konuşmasında önemli olan askerî darbelerin demokrasiye geçit verip vermeyeceği hususundaki kaygılardır. İnönü, son derece ölçülü bir dil kullandığı bu konuşmada, askerî darbeler konusundaki kaygılarını gizlememiştir. Ancak Paşa'nın bir an önce demokrasiye geçileceği konusunda verilen sözlerin şimdiye dek tutulmuş olduğuna bakarak teselli bulduğu, teselli bulmaya çalıştığı da gözden kaçmıyor. Ve Erim hükümetinin programında, "Anayasaya tamamıyla riayet etmek ve onun eksik kalmış tatbikatını tamamlamak için elinden geleni yapacağını"[32] açıklamış olmasını bir güvence sayıyor. Ne var ki, Paşa daha sonra anayasada önemli değişiklikler yapılmasını kabul edecektir. Bu ödünün neden verildiğini bilmiyorum. Belki meclislerin ve partilerin kapatılması, anayasanın değiştirilmesine rıza gösterilerek önlenmiştir. Bu vesile ile bir anımı yazmak istiyorum. Meclis'te anaya-

31 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Devre 3, Toplantı 2, c. 12, s. 409.

32 *A.g.e.*, s. 410.

sanın geriye doğru değiştirilmesine karşı çıkıyordum. Değiştirilmek istenen her madde için ben de değiştirme önergeleri veriyor ve önergelerimi kürsüde savunuyordum. Bir maddenin oylamasında Paşa ile yan yana geldik. "Aybar, parti gibi çalışıyorsun" dedi. Ben de, "Anayasa sizin anayasanızdı; siz savunmuyorsunuz, savunmak bize düştü" yanıtını verdim. Paşa başını çevirdi ve yürüdü.

12 Mart muhtırasının yönetime doğrudan doğruya el konulabileceği konusundaki maddesi gerçekleşmedi. Darbeden bir buçuk yıl sonra seçimler yapıldı. Bunda İnönü'nün tarihsel kişiliğinin önemli bir rol oynadığını söylemek sanırım yanlış olmaz. İnönü genç bir subayken politikanın içindeydi. Atatürk de öyle. Devletin sorumlu katlarına geldikten sonra ordunun politika dışında kalmasını istemişlerdir. Cumhuriyet döneminde 27 Mayıs darbesi olana kadar Silahlı Kuvvetler politikanın dışında tutulmuştur. İnönü, 27 Mayıs'tan sonra Silahlı Kuvvetler'in emir ve komuta zinciri içinde normal görevine bir an önce dönmesini istemiş ve bunu sağlamaya çalışmıştır. Herhalde dışarıdan edinilen izlenim budur. Bu, kolay değildi. Yeni kurulan partilerin Demokrat Parti'nin devamı olma iddiasında bulunmaları Silahlı Kuvvetleri tedirgin etmekteydi. Nitekim bir yıl arayla Albay Talat Aydemir ve arkadaşları iki kez darbe girişiminde bulunmuşlardır. İnönü, genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının hükümete bağlı kalmalarını sağlayarak, her iki ayaklanmayı bastırmıştır. 12 Mart'ta da müdahalenin sınırlı kalmasını sağlamıştır. İsmet Paşa, demokrasimizi birbirine bağlı iki tehlikenin tehdit ettiğine inanmaktaydı: Halk Partisi'nin karşısındaki partilerin, iktidarı ele geçirmek ya da ele geçirilen iktidarı kaybetmemek için her türlü aracı mubah sayacak bir deneysizlik içinde olmaları ve devletle bütünleşmiş olan Silahlı Kuvvetler'in geleneksel değerlerin tahribine yol açabilecek böyle bir gidişe izin vermemekte kararlı bulunmaları, İnönü'nün gözünde demokrasi denemesini her an noktalayabilecek bir tehlike oluşturmaktaydı. Demokrasinin varlığını tehlikeye düşürecek bunalımların, doğrudan doğruya CIA ajanları tarafından da tezgâhlanabileceğini de İnönü herhalde düşünmüş olmalıdır. Johnson'un İnönü'ye yolladığı mektup, Amerika'nın Türkiye'de ne tür bir iktidar istediğini açıkça göstermekteydi. İnönü'nün bu mektuba verdiği yanıt ve hele "Biz de kendimize başka bir dünya ararız" biçimindeki demeci, Amerikan yönetimi tarafından kaygı ile karşılanmıştı. Ve çok geçmeden İnönü, Johnson'un çağrılısı olarak Amerika'da bulunduğu sırada başbakanlıktan düşürülmüştü. Bu iki olay arasında, dolambaçlı da olsa, ilişki bulunduğunu düşünmüşümdür. Amerika, Ortadoğu'nun kuzey duvarını oluşturan Türkiye'de demokrasi değil kendisine yüzde yüz bağlı bir yönetim ister. Demokratlar böyle bir iktidardı. 1947'de Amerika ile ilk askerî antlaşmayı imzalamış olmasına karşın İnönü, 1960'larda, hele Kıbrıs bunalımından sonra, Amerika'nın tam güvenine sahip değildi.

Amerika, İnönü'nün, tarihe ülkesine demokrasiyi getirmiş lider olarak geçmek istediğinin de farkındaydı. Bu da Amerika'nın İnönü'ye güvenmemesi için bir nedendi. Kuşkusuz İnönü, NATO'dan, yani Amerika'nın başını çektiği askerî ittifaktan kolay kolay ayrılmazdı. Ama Amerika'nın her isteğine boyun da eğmezdi. Bundan dolayı Amerika, Demokratlar'ın politikasını sürdürecek bir yönetime yeşil ışık yakmaya hazırdı. Tabii bu arada Silahlı Kuvvetler'in Demokratlar'ın öcünü almayı amaçlar görünen politikacılara karşı olduğunu da Amerika elbet hesap etmekteydi. Bundan dolayı Amerika bakımından en iyi çözüm Amerika'ya bağlı bir askerî yönetimin iş başında bulunması, hiç değilse sivil yönetimi kontrolü altında bulundurmasıydı. Soğuk Savaş yıllarında, halkımızın büyük çoğunluğu gibi, Silahlı Kuvvetler mensupları da *komünizm tehlikesi* ile öyle koşullandırılmıştı ki, Amerika'ya bağımlılığın, bağımsızlık koşulu olarak değerlendirilmesi yaygın bir görüştü. 27 Mayıs darbesinden sonra radyoda okunan mesajda yeni rejimin ittifaklara bağlı kalacağı altı çizilerek belirtilmişti.

1960'larda Türkiye, tehlikeli oyunların sahnelenme hazırlıklarının sürdürüldüğü bir ülkeydi. Hele Vietnam yenilgisinden sonra Amerika, Ortadoğu'yu kendisine hareket üssü olarak seçmiş ve Türkiye üzerinde oynanan oyunlar daha yoğun bir hal almıştı. Tabii madalyonun bir de öbür yüzü vardı. Amerika birtakım oyunlar tezgâhlarken, Sovyetler Birliği'nin buna seyirci kalması düşünülemezdi. O da birtakım hazırlıklar içinde olmalıydı. Ama bunların bilinmesi daha zordu. Görevden uzaklaşan Amerikan diplomatları ya da CIA ajanları kitaplarında tezgâhlanan oyunları ayrıntılarına varıncaya kadar açıkladıkları halde,[33] bir KGB ajanının benzer bilgiler verdiği görülmemiştir. Bu boşluğu ayrıntılı olarak olmasa bile genel çizgide tarih mantığı ile doldurmak olasıdır.

Türkiye'nin *iki ateş arasında* olması dış politikada bize küçümsenmeyecek bir avantaj sağladığı inancını yıllardır koruyoruz. Çünkü iki ateş arasında olmak, yani hem ABD için hem SSCB için son derece önemli bir stratejik bölgede bulunmak, bize bloklar dışı bağımsız bir politika izleme olanağı verir. İsmet Paşa'nın bunu görmemiş olması düşünülemez. Amerikan dostluğunun(!) mimarı olan İnönü *détante*'dan da yararlanarak, başbakanlıktan düşürüldüğü günlerde acaba gerçekten dış politikamıza yeni bir yön vermeye mi hazırlanıyordu? Adalet Partililer, İnönü'ye yönelttikleri saldırılarda onu Amerika'ya sırt çevirmeye hazırlanmakla da suçladılar. Ama her seferinde İnönü, Türk-Amerikan dostluğunun mimarı olduğunu hatırlatarak bu saldırıları etkisiz bırakmıştır. Ama yukarıdaki soru benim zihnimi kurcalamaya devam etmiştir. Tabii bu 180 derecelik bir rota değişikliği biçiminde olmazdı. İnönü *kadife eldiven* kullanan bir politikacıydı. Uzlaşmaların, *nuances*la-

33 Emin Değer, *CIA, Kontrgerilla ve Türkiye*.

rın adamıydı. 1964'ten sonra iktidarda kalmış olsaydı Paşa'nın Amerika'dan gittikçe daha bağımsız bir politika izleyeceğini düşünmek yanlış olmaz.

Beri yandan İnönü'nün emekleyen demokrasimize 1960'lı yıllarda küçümsenmeyecek hizmetler ettiği kanısındayım. Albay Talat Aydemir'in başını çektiği darbe girişimlerinin başarısız kalmasını Paşa'ya borçlu olduğumuz kuşkusuzdur. Onun tarihsel kişiliği Silahlı Kuvvetler'in hükümet yanında yer almasını sağlamıştır. Koalisyonun başında başka biri olsaydı sonuç başka türlü olabilirdi. Gene onun tarihsel kişiliğidir ki, 12 Mart'ın daha radikal bir darbe olmasını önlemiştir. Atatürk'ün başbakanı ve Milli Şef İnönü ile çok parti rejiminin muhalefet lideri ve başbakanı İnönü farklı politikalar izlemiştir. Kuşkusuz o, hep Bey takımının seçkin bir devlet adamı olarak politika yapmıştır. Ama İnönü, 1930'ların Türkiyesi ile 1960'ların Türkiyesi'nin çok farklı düzeylerde olduğunu gören bu değişimleri göz önünde bulundurarak politikasına yön veren, akıllı ve tecrübeli bir devlet adamıydı. Atatürk'ün başbakanı olarak ve Milli Şef olarak sola karşı acımasız davranmıştır. Sonra da CHP'yi ortanın solunda bir rotaya oturtmuştur. Elbet CHP'nin kimi ilkeleri böylesi bir gelişmeye elverişliydi ama asıl neden 1960'larda emekçilerin TİP'i kurmuş olmalarıydı. Milli Şef İsmet Paşa'nın ortanın solunda bir politika izlenmesi gereğini kabul etmiş olması onun akıllı, gerçekçi bir devlet adamı olduğunu kanıtlar. Milli Şef sıfatını taşıdığı yıllarda da İsmet Paşa dâhi pozunda bir politikacı olmadı. Kimsenin aklına gelmeyecek çözümler öneren bir kişilik içinde görünmedi. Duygulara değil akla, gerçeklere dayanarak iş görmek isterdi. Sekiz yıl İnönü'yü Meclis'te izledim, muhalefet lideriydi. Demagoji yaptığını hatırlamıyorum. Paşa'nın bu yanı, politikacılığın demagoji ile yürütüldüğü bir ülkede bir kat daha önem kazanmaktadır. Ne yazık ki, kendisi ile ciddi sorunları görüşme fırsatı çıkmadı. Bu fırsatları yaratmaya da çalışmadım. Ayrı ufuklardan geliyorduk. Yaş farkı da vardı. Daima aramızda bir mesafe bulundu. Davetlerde ya da Meclis'te Paşa'nın esprili sözlerine muhatap olduğum oldu. Bir keresinde yanında Hıfzı Oğuz Bekata, Çağlayangil ve bir iki kişi daha bana doğru geldiğini görünce ben de İsmet Paşa'ya doğru ilerledim. "Sana bir müjdem var; Çağlayangil, TİP'e giriyormuş... Büyük diplomattır" dedi. Gülüştük. Bir başka davette de garsona seslendi: "Aybar'a bir Koka-Kola getir" dedi. "Sayenizde buna da alışırız" yanıtını verdim gülerek. Meclis'te Amerikan üsleri hakkında

İnönü ve Aybar bir davette.
Milliyet, 7 Mayıs 1966.

açıklamalarda bulunduğum günlerdeydi... Çevresi Paşa'yı Milli Şef ilan etti. Ebedi Şef'ten sonra Milli Şef... Çok parti rejimine geçilene kadar Paşa'ya Milli Şef dendi. Benim tanıdığım Paşa bunu ciddiye almayacak kadar gün görmüş ve ince bir insandı. Büyük Osmanlı sadrazamlarının sonuncusu...

Temel Hakları Yaşatma Derneği

Anayasa hazırlıkları ilerliyordu. Kurucu Meclis üyesi Galatasaray Lisesi'nden sınıf arkadaşım Suphi Batur'dan çalışmalar hakkında bilgi alıyordum. Temel hakların özüne dokunulamayacağı ilke olarak kabul olunacaktı. Güzel bir şeydi. Ama bir hakkın özünü belirlemek hiç de kolay değildi. Düşün özgürlüğünün, örneğin, özü neydi, öz olmayan yanı neydi? Parlamentoda herhangi bir çoğunluk bu yasağa karşın düşünce özgürlüğünün özünü zedeleyen bir yasa çıkarabilirdi. Özgürlükler kuşkusuz anayasal güvence altında olmalıydı. Ama asıl güvence bunlara halkın sahip çıkmasıydı. Öteden beri bunun gereğine inanmışımdır. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluş çalışmaları yapıldığı günlerde İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku Enstitüsü'nde bir konferans vermiştim. Burada barışın gerçekten korunması isteniyorsa, savaşın acılarını yaşamış olanların, yani basit halk çocuklarının bu örgütte temsil edilmesini önererek şöyle demiştim:

> Savaşın acılarını çekenler; savaşın yükünü doğrıdan doğrıya taşıyanlar; savaşta ölenlerin silah arkadaşları, anaları, babaları, kardeş ve karıları; çocukları, sevgilileri; savaşta kolunu, gözünü, bacağını bırakanlar... İşte savaşı istemeyenler bunlardır... Tek kelime ile savaşı istemeyenler, kışkırtılmadıkça HALK'tır. O halde savaş afetinden korunmak istiyorsak, dünya örgütünde mutlaka HALK'a sesini duyurma olanaklarını vermeliyiz. (...) Geçen savaşların felaketlerini görmüş, yarın çıkacak savaşlarda da gene en ağır yükü taşıyacağını bilen basit insanlardan bir meclis kurulabileceğini ve bu meclisin etki altında kalmadan karar almasının sağlanabileceğini sanıyorız.[34]

Devletler Hukuku Enstitüsü'nün duvarları arasında kalmaya mahkûm bir öneriydi bu. Halkları dünya barışının bekçisi haline getirmek uzak bir amaçtı. Ama kendi halkımızın, kendi insanlarımızın haklarına, özgürlüklerine sahip çıkmaları için onlara yardımcı olmak elimizdydi. Temel hak ve özgürlüklerin ne olduğunu, ne gibi uzun ve inatçı savaşımlarla bugünkü içeriği kazandıklarını, bunlara sahip çıkmanın bize neler kazandıracağını, haklarımıza nasıl sahip çıkacağımızı örneğin kahve kahve dolaşarak, küçük kitapçıklar çıkarıp elden dağıtarak halkımıza anlatabilirdik. Arkadaşlar benimse-

34 14 Mayıs 1945 günü verilen konferans, *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c. XI, Sayı: 1-2, İstanbul, 1945, s. 221.

diler bu düşünceleri ve derneğimizi kurduk. Adına da Temel Hakları Yaşatma Derneği dedik. Derneğimizin 21 kurucusu vardı. Başlangıçta bu kadar kalabalık değildik. İlk çalışmalar Veli Alemdar Han'daki yazıhanemde başlamıştı. Semih Türkiz, İlhan Baykent, Zeki Akhuy, Merih Sezen, Necla Fertan'ın katıldığı bu toplantılar haftalarca, belki aylarca sürmüştü. Hukukçular çok konuşur, zor anlaşır. Ama anlaşınca da ortaya sağlam bir yapıt korlar çoğu zaman. Tabii iyi niyetliyseler. Hepimiz iyi niyetliydik. Daha sonra Cenani Güngördü, Nihat Sargın, İhsan Üngör, Sedat Erbil de bize katıldılar. Vâla Nurettin Vâ-Nû, Yaşar Kemal, Halit Özdemir Arun gibi ünlü yazarlar da geldi. Kimimizin eşleri de üye olmayı kabul etti: Semra Baykent, Meliha Güngördü, Siret Aybar böylece kurucu oldular. Haluk Feyzioğlu, Muzaffer Somay, Ziya Nur Örün, doktor Yusuf Balkan (derneğimizin ilk başkanı) ve Yusuf Bey'in kızı Ayperi Akalan kuruluş bildirgesini imzaladılar. Beni de eklerseniz 21 eder. İkinci başkanımız değerli genç arkadaşım Mehmetcan Köksal'dı. Tüzükte derneğin amacı şöyle açıklanıyordu:

> Derneğin amacı, temel haklar başlığı altında toplanan, insan hak ve hürriyetleriyle ekonomik ve sosyal hak ve hürriyetlerin, kâğıt üzerinde tanınmış yetkiler olarak kalmaması, yurttaşların gerçekten yararlandıkları, toplumsal durum ve davranışlarda her gün gerçekleşen canlı kurallar haline gelmesi için, kanunların tanıdığı bütün imkânları kullanarak uğraşmaktır.
>
> Dernek özellikle:
>
> a) T.C. devletince onaylanmış, konusu temel hak ve hürriyetler olan antlaşma, sözleşme veya bildiriler karşısında iç hukukumuzun bunlarla çelişen hükümlerinin yürürlükten kaldırılması ve iç hukukumuzun uluslararası taahhütlerimizle ahenkleştirilmesi;
>
> b) Anayasa'ya aykırı kanun, tüzük, yönetmelik veya durumların ayıklanması;
>
> c) Pozitif hukukumuzdaki temel haklarla ilgili bütün hükümlerin eksiksiz ve savsaklamadan uygulanması;
>
> d) Bu konudaki bilimsel inceleme ve araştırma sonuçlarının yurdumuzda duyurularak genel oyca benimsenmesi ve bu incelemelerin kanunlarımızda yer alması gibi konularda yayın yaparak, konferanslar, seminerler tertipleyerek, resmi makamlara dilekçeler vererek hem halkı hak ve hürriyetleri konusunda aydınlatmaya, hem resmi makamları uyararak harekete getirmeye çalışır.
>
> Dernek çalışmaları ile demokrasinin halka mâledilmesine ve böylece kök salıp yerleşmesine hizmet eder.
>
> Anayasanın 62. maddesine dayanan dernek, hak ve hürriyetleri çiğnenmiş veya savsaklanmış olan herkesin tabii savunucusudur.[35]

35 *Temel Hakları Yaşatma Derneği Tüzüğü*, madde 2, İstanbul, 1962.

Yukarıda belirttiğim gibi derneğin kurulması uzun sürdü. Önceleri kimi arkadaşlar, amacın politika sayılacağı ve derneğe izin verilmeyeceğini ileri sürüyorlardı. Aylarca tartıştık. Sonunda anlaştık. Kuruluş gene de hemen gerçekleşmedi. Çünkü bir yandan da bir sosyalist parti kurma hazırlıkları sürdürüyorduk. Karpuz ve koltuk sorunu...

Bu, bir sivil topluma geçiş girişimiydi. Ama bu haliyle sadece boşlukta bir öneriden ibaretti. Ayağı yere basması için çok geniş bir uygulamaya gereksinim vardı ki, o günlerde bizim olanaklarımızı aşıyordu. Ama demokrasinin kök salması, uygulanan bir düzen haline gelmesi için bu darboğazdan geçilmesi gerekti. Halk haklarına sahip çıkmadıkça demokrasi kâğıt üzerinde kalmaya mahkümdur.

Demek kurulunca ayağımızı yorgana göre uzattık ve şimdilik olanaklarımızı aşan işleri bir yana bıraktık. İlk iş olarak bir bilim komitesi kurduk. Bu komite bir yandan temel haklar konusunda dünyadaki gelişmeleri inceleyecekti, bir yandan da anayasaya ters düşen yasaları saptayacaktı. Ceza Yasamızın faşist İtalya'dan aktarılmış maddeleri başta olarak bir dizi yasa saptandı. Başkanımız Yusuf Balkan, Park Otel'de bir basın toplantısı düzenledi. Basına bir bildiri dağıtıldı. Bildiride Tanzimat'tan beri çağdaş anlamda bir hukuk devleti kurma çabası içinde olduğumuz belirtildikten sonra şöyle devam ediliyordu:

> Demek ki temel hakların tanınması, korunması için mücadele etmek, aslında demokrasi düzeninin gerçekten kurulup yaşaması için, dolayısıyla Türkiye'nin çağdaş medeniyete ulaşma çabasını hızlandırmak için mücadele etmektir. (...) İnsan hak ve hürriyetleri ile, ekonomik ve sosyal hak ve hürriyetlerin, kâğıt üzerinde tanınmış yetkiler olarak kalmaması, canlı kurallar haline gelmesi için, kanunların tanıdığı bütün imkânları kullanarak uğraşmayı derneğimiz kendine amaç edinmiştir.

Bizim için demokrasinin can damarı, halkın haklarına sahip çıkmasıydı. Halk bir oy makinesi olarak kaldığı, şu ya da bu yoldan yönetime aktif olarak katılmadığı sürece demokrasi Bey takımının kendi arasında oynadığı bir oyun olarak kalacaktı. Bey takımının yönetimde yüzyıllardır sürdürdüğü tekele son vermenin ilk koşulu halkın haklarına, özgürlüklerine sahip çıkmasıydı. Biz bunu daha esaslı biçimde TİP'te ele alacaktık.

Yürürlükteki anayasaya ters düşen yasalar konusunda, Gürsel Paşa'ya derneğin dileklerini iletecek üç kişilik bir heyet Ankara'ya yollandı. Necla Fertan, Paşa'yı tanıdığını söylüyordu. Üstelik cerbezeli bir avukattı. Yanılmıyorsam heyet onun başkanlığında Siret Aybar ve Nihat Sargın'dan oluştu. Gürsel Paşa heyetimizi soğuk karşılamış. Necla Hanım kimi yolsuzlukları dile getirince (galiba Pasaport Yasası ile ilgili), Paşa sinirlenmiş. Nihat Sargın her

zamanki suskunluğunu koruduğu için bizim hanım ister istemez söz almış ve 141.-142. maddelerin anayasaya ters düştüğünü; bunlar Demoklesin kılıcı gibi başımızda sallandıkça hiçbir özgürlüğün gerçek bir anlam taşıyamayacağını söylemiş. Paşa, "Keyfî uygulamalar olmayacaktır" yanıtını vererek görüşmeyi noktalamış

Böylece anti-demokratik yasaların, özellikle 141. ve 142. maddelerin yürürlükten kaldırılmayacağı ortaya çıkmıştı. Ceza Yasası'nın bu maddelerine neden karşı olduğumuz çok sorulmuştur. Bunun ayrıntılı olarak nedenlerini Anayasa Mahkemesi'nde TİP'in açtığı iptal davasında dile getirmiştik. Bunları burada yinelemek istemiyorum. Yalnız şu kadarını belirtmek isterim, bu maddeler o biçimde kaleme alınmıştır ki, neyin suç olduğu açık seçik anlaşılmıyor. Oysa suçun kuşkuya yer bırakmayacak biçimde açıklanması, ceza hukukunun ve bizim Ceza Yasamızın bir temel ilkesidir. Bu bulanıklık siyasal, ekonomik ve sosyal faaliyet alanlarını etkilediğinden bu konularda geleneksel düşünce kalıpları dışına çıkan görüşler kolayca yasaklandığından başka, işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve politik hakları konusundaki girişimleri de kolayca engellenmektedir. Böylece demokrasi ile asla bağdaşmayan bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu iki madde faşist rejimin korunması için sevk edilmiş olduğundan, bunların demokrasiye, temel hak ve özgürlüklere ters düştüğünü kanıtlamak için ayrıca açıklamalarda bulunmaya hiç gerek yoktur. Ama gel gör ki, bizde tüm bu gerçekler ortadayken, bu maddeler 1936 yılından beri yürürlükte tutulmaktadır.

Temel Hakları Yaşatma Derneği sınırlı olanakları ile savaşımını sürdürdü. Müşerref Hekimoğlu, derneğin yürütme kurulu üyesiydi. Sahibi olduğu *Öncü* gazetesinde etkili bir kampanya açtı. 141-142'nin yürürlükten kaldırılması için köylerden imza toplandı. Bunlar listeler halinde *Öncü*'de yayımlandı. Ama Yusuf Bey'in hastalığı bir yandan, çoğumuzun TİP'te görevli olmamız beri yandan dernek çalışmalarına ayırabileceğimiz zamanı giderek daha çok kısıtladı. Ve Temel Hakları Yaşatma Derneği, emsali nice dernek gibi sönüp gitti. Böyle bir derneğe bugün belki her zamandan çok gerek var.

Yusuf Bey, Yaşar Kemal, Osman Kavuncu

Üçünü de Kayseri'de askerliğim sırasında tanıdım. *Vatan* gazetesinde yayımlanan "Kâğıt Üstünde Demokrasi" başlıklı bir dizi yazı, Halk Parti'li Bey takımının hoşuna gitmediği için İstanbul Hukuk Fakültesi'ndeki görevime son verilmiş ve askerliğimi yaptığım Maltepe'deki Zırhlı Tugay'dan alınarak. Kayseri Tank Deposu Komutanlığı emrine verilmiştim. Yıl 1945'ti ve Demokrat Parti yanılmıyorsam henüz kurulmamıştı. Falih Rıfkı Atay'ın *Ulus*'ta, *demokrasi halk için hükümettir ve de Halk Partisi bunca devrimi Halk için yap-*

tığından, demokrasinin ta kendisidir anlamına gelen başyazılar yazdığı günlerdeydi. "Kâğıt Üstünde Demokrasi" başlığını ondan seçmiştim.

Kayseri'de bekâr subaylar Orduevi'nde yemek yiyorlardı. Orduevi kentin göbeğinde, bahçe içinde iki katlı bir binaydı. Zemin katındaki lokanta büyük bir salondu. Bölükten yemeklerimi orada yiyebileceğim söylenmişti. Kapıdan içeri girdiğimde, bir doktor albayın bana işaret ettiğini gördüm. Sofrasına çağırıyordu. Bu gözleri hilesiz bakan, güler yüzlü, saçları henüz kırlaşmış, yakışıklı albay, askerî hastanenin başhekimi Yusuf Balkan'dı. Kim olduğumu, Kayseri'ye neden atandığımı biliyordu. Orduevi'nde galiba herkes biliyordu bunu. Yusuf Bey'in bir oğlu, bir kızı vardı. Okuyorlardı. Onun için ailesi İstanbul'daydı. Önce günün olaylarını konuştuk. Sonra Yusuf Bey sözü edebiyata, şiire getirdi. Ben de şiir severdim. Bu ortak yanımız çabuk kaynaşmamıza vesile oldu. Yusuf Bey henüz tıpta öğrenciyken Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Anadolu'ya geçmiş. Kurtuluş Savaşımızın zor ama umutlu günlerini yaşamış olanların çoğunda ulusal bağımsızlık bir yaşam felsefesi, bir tutku-düşünce haline gelmiştir. Delikanlılığını *ya İstiklâl ya ölüm* parolası ile yaşamış olan Yusuf Bey, işte bu tutkulu insanlardan biriydi. Bundan dolayı olacak Yusuf Bey, Nâzım'ın *Anadolu Destanı*'nı[36] ezbere okurdu. Ben ilk kez ondan dinledim *Anadolu Destanı*'nı. Bir nüsha da bana vermişti: Kırmızı karton bir kapak içinde, sarı pelür üzerine daktilo edilmiş bir metin. Halâ saklarım. Arhaveli İsmail'i, Şoför Ahmet'i, Karayılan'ı Yusuf Bey'in aracılığı ile tanıdım. Başka dostlar da edindim Kayseri'de. Hepsi de Yusuf Bey'in dostlarıydı. Küçük bir grup oluşturmuştuk, gazeteci Tuğrul Tuna, dişçi Ara Özışık, doktor Azat, doktor Yani. Bu arkadaşlar da askerlik görevlerini yapıyorlardı. Akşamları sivil elbiselerimizi giyer, Arnavutköylü Halil'in barmenlik yaptığı Şehir Kulübü'ne giderdik.

Kayseri'den de *Vatan* gazetesine bir iki yazı göndermiştim. Yayımlanmamıştı. Derken Ahmet Emin Yalınan'dan bir mektup aldım. Demokrasi savaşımında *Vatan* gazetesinin önemli bir görevi olduğuna işaret ederek, askerliğim sona ermeden yazılarını yayımlayamayacaklarını bildiriyordu. Haksız da sayılmazdı, rizikolu bir işti. Ama rizikoyu göze alanlar da çıkıyordu. O günlerde Kayseri'de *Doğru Yol* adında küçük bir gazete yayımlanmaktaydı. Sahibi Osman Kavuncu, sonradan Demokrat Parti'de bakan olacak, yürekli bir sakat[37] adamdı. Bir gün bana geldi ve gazetesinde yazı yazmamı istedi. "İmzalı mı?" diye sordum. "İmzalı" dedi. "Başınıza bir iş açılmasın" dedim. "Açılırsa açılır" dedi. O günden sonra gazetenin başyazılarını ben yazmaya başladım. O günlerde *büyüklerimiz bilir, büyüklerimiz düşünür* sözleri çok duyulurdu. İnsanların insanlıklarından istifa etmelerine çok bozulur-

36 Aybar, Nâzım Hikmet'in "Kuvayi Milliye Destanı"nı kast ediyor – yay. haz.

37 Osman Kavuncu kamburdu – yay. haz.

dum. Bir yazı yazmıştım *Doğru Yol*'a, *kafa düşünmek içindir* diye. Geçenlerde elime geçti. 7 Mayıs 1946 günlü. Üstünden 40 yıl geçmiş. O yıl doğanlar bugün 40 yaşında; o yıl 30 yaşında olanlar 70 yaşında. Ve Türkiye'de bunca olaylar oldu. Ama büyük bir çoğunluk hâlâ *büyüklerimiz bilir, büyüklerimiz düşünür* diyor. Bilinçlenme ne kadar yavaş oluyor.

Doğru Yol'daki yazılarımızdan dolayı askerî mahkemede dava açıldı. Osman Kavuncu'ya ilişmediler. Gazetesi de kapatılmadı. Bu, hakkımda açılmış ilk davaydı. Osman Kavuncu duruşmayı gazetesinde yansıttı, savunmamı yayımladı. O yıllarda Osman Kavuncu, Kayseri Belediye Başkanlığı için verdiği savaşımlarla tanınıyordu. Halk Partisi'ne karşıydı. Küçük gazetesi ile birtakım yerel yolsuzlukların üzerine yürüyordu. Çevresi olan bir kişiydi. Bir gün sabahın erken saatlerinde karargâha geldi. Telaşlı görünüyordu. "Refik Koraltan sizinle konuşmak istiyor" dedi. "Buyursun" dedim. Osman Kavuncu durakladı. Besbelli iki şeyi yadırgıyordu. Refik Koraltan, Demokrat Parti'nin kurucularındandı. Benim ona gitmemin gerektiğini düşünüyordu. Kafasına takılan ikinci sorun herhalde bu görüşmenin karargâhta nasıl olabileceğiydi. Karargâhımız askerîyenin el koyduğu Sivas Oteli'ndeydi. Sokak arasında eski bir otel. Kapıdan bir avluya girilir. Bir titrek demir merdivenle odaların bulunduğu kata çıkılır. Odalar yan yana sıralanmıştır. Hepsi de avluya bakan camekânlı koridora açılır. Otel bundan ibaretti. Altta eskiden ahır olarak kullanıldığını sandığım, şimdi alayın *depboy*ları olarak kullanılan bölmeler vardır. Tank Depo Muhafız Bölüğü komutanı olarak ben bu odalardan birinde çalışır ve yatardım. Babamın seferde kullandığı, sökülüp taşınan cinsten bir karyola, bir masa, iki iskemle. Refik Koraltan'ı burada ağırlayacaktık. Osman Kavuncu duraklamakta pek haksız sayılmazdı. Refik Koraltan bir faytonla geldi. O yıllarda Kayseri'de taksi hemen yok gibiydi. İki atın çektiği fayton arabaları kullanılırdı. Yanında Osman Kavuncu'dan başka iki kişi daha vardı. Bunlardan biri zayıf uzun boyluydu. Refik Bey, Kayseri'ye Demokrat Parti il örgütünü oluşturmak için gelmişti. Kendisini dış kapıdan karşıladık, buyur ettik. İlk kez karşılaşıyorduk. Sinire batan bir görünüşü yoktu. Renkli güleç yüzü, iri gövdesinden beklenmeyen yumuşak hareketleri ile sempatikti hatta. Lav püskürten bir yanardağı gibi konuşuyordu. Yarım saat, belki daha fazla oturdu. Yazılarını överek başladı, sonra özgürlük savaşımının bir bütün olduğunu söyledi, "Hepimiz aynı çatı altında birleşmeliyiz" diye bağladı konuşmasını. O günlerde muhalefet kanatlarında bu temalar işleniyordu. Demokrat Parti'nin kuruluş çalışmalarına Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel, Cami Baykurt da katılmışlardı. *Tan* Olayı muhalefetin iki kanadı arasında sürdürülen ilişkinin kabaca kopmasına neden olmuştu. Ama dirsek teması olmasa bile gene de tek parti iktidarına karşı olma düşüncesi muhalefet kanatlarını teorik olarak birleştiriyordu. Dernekler Ya-

sası'nın değiştirilerek parti kurulmasına izin verilmiş olması elbet yeterli değildi. Sorun, Halk Partisi'nin çeyrek yüzyıldır süren egemenliğine yani devletin her kademesine sızmış olan varlığına son verilebilmesiydi. Koraltan'ın özgürlük savaşımının elbirliği ile yürütülmesi konusundaki görüşüne katıldığımı ancak bunun aynı çatı altında, yani aynı partide toplanmak anlamına gelmediğini, çünkü herkesin aynı çatı altında toplanmasının özgürlükçü rejim için tehlikeli olabileceğini belirttim. Koraltan, "Şu anda istediklerimiz aynı şeyler değil mi? Düşün özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, basın özgürlüğü, partilere güvence, serbest seçim... Hepimizin istediği bunlar değil mi?" diye ısrar ediyordu. Ben de ısrar ettim, "Düşün özgürlüğünü savunmak, karşıt, düşüncelerin özgürlüğünü kabul etmektir. Tek parti diktasına karşı elbet muhalefetin tek bir cephe oluşturması gerektir. Özgürlükler sorunu asıl CHP'den sonrası için önemlidir" dedim. Demokratlar'la aynı görüşleri paylaşmıyordum. Ama ilerde Demokrat Parti'nin demokrasi yolunu tıkayacağını da ciddi olarak düşünmemiştim. Teorik bir olasılık olarak tehlikelerden söz etmiştim. Koraltan ve arkadaşlarını kapıda bekleyen faytona kadar geçirdim. Şimdi düşünüyorum da İsmet Paşa iktidarı, bugünkülerle kıyaslanırsa, gene de bir hayli liberal bir iktidarmış. Ya da artık kendi kendine inancını kaybettiği için işleri ister istemez gevşek tutmaya başlayan bir iktidar... *Muhalefet partisinin bir kurucusu, muhalefet yapan bir yedek subayı, askerî karargâhta ziyaret ediyor ve ne hükümet ne askerî makamlar herhangi bir tepki göstermiyor.*

Bu buluşmadan üç beş gün sonra Şehir Kulübü'nde Yusuf Bey ve öteki arkadaşlarla akşam yemeği yiyorduk. Osman Kavuncu geldi, Refik Koraltan'ın telefon ettiğini benimle konuşmak istediğini haber verdi. Hep birlikte kalkıp postaneye gittik; Ankara'ya telefon açtık. "Arkadaşlarla" diyordu Refik Bey, "Sizi genel merkezden aday göstermeğe karar verdik. Partiye Kayseri'de kaydınızı yaptırabilirsiniz." Kendisine önceki konuşmamızı hatırlatarak bağışlanmamı istedim. Doktor Azat, "Nelere hayır dediğini elbet biliyorsun" dedi.

Ama Demokrat Partililer yakamı bırakmıyorlardı. İstanbul İl Örgütü Başkanı Kenan Öner'den bir tel aldım. Partiye girersem İstanbul'dan aday gösterileceğimi bildiriyordu. Ona da "teşekkürler, hayır" dedik. Arkadan Bursa'dan Hulusi Köymen'in teli geldi. Bağımsız olarak listede yer almayı kabul ettim. Milletvekili olursam daha etkili çalışmalar yapabileceğimi sanıyordum. Yıllar sonra Hulusi Köymen'in oğlu Aydın Köymen'le aynı partide buluştuk, dost olduk. Aydın Köymen, Sosyalist Devrim Partisi'nin en değerli yöneticilerindendi.

Günler geçiyordu Kayseri'de. Millet seçimlere hazırlanıyordu. Şurada burada olaylar oluyordu. Tansiyon her gün yükseliyordu. Seçimlerin dürüst yapılması isteniyordu ama bundan kimse emin değildi. Nihayet o gün gelip çattı. Arkadaşlarla sandıkları dolaştık. Her şey normal görünüyordu. İlk açılan

sandıklardan Demokratlar'a daha çok oy çıkmıştı. Büyük bir sevinç kaplamıştı kenti. Halk Partisi kodamanlarının yüzleri asıktı. Halk Partisi merkezi kalabalık ama neşesizdi. Gece yarısına doğru durum birden değişti. Uzak ilçe ve köylerden gelen oylar CHP'yi öne geçirdi. Demokratlar seçime hile karıştığını söylemeğe başladılar. Kayseri'de seçimi CHP kazanmıştı. Telefonla başka illerden alınan haberler de genellikle CHP'nin önde gittiğini gösteriyordu. Demokrat Parti tahminlerin çok altında milletvekilliği kazandı. İnönü ve partisi Meclis'te büyük farkla salt çoğunluğu elde etti. Ama genel kanı, seçimlerin dürüst olmadığı yolundaydı. Somut örnekler veriliyordu. İnönü'ye bir açık mektup yazdım. *Vatan* gazetesi yayımlayamadığı için *İzmir* gazetesinde yayımlanan "CHP'nin Değişmez Başkanına Açık Mektup" başlıklı yazı şöyle başlıyordu:

> Sayın Başkan, seçim bahsinin tazelenmesini istemediğinizi biliyorum. Bildirinizde bunu açıkça söylediniz. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın tebliği ve bu tebliğe uyınadıkları için iki gazeteyi kapatışı da, bu arzunun pek şiddetli olduğunu gösteriyor. Haklısınız. Bu şekilde kazanılan seçimlerden bahsedilmesini istememekte yerden göğe kadar haklısınız. Fakat alakası; heyecanı ve cesareti hiçe sayılarak en kutsal bir hakkı pervasızca çiğnenen bu milletin de, elinden başka bir şey gelmediği için, feryat etmekte haklı olduğu teslim edilmelidir. Zaten vicdanları susturmak, gazete kapatmak kadar kolay değildir. Onun için hoşunuzu gitmese de, size bu mektubumda, seçimlerden bahsetmeme müsaade buyurunuz.
>
> Sayın Başkan, etrafınızdaki zevat size belki milletçe duyulan bu ızdırap ve infiali, birer avuç bozguncunun ve tahrikçinin eseri diye anlatmışlardır. İnsan işitmek istediği sözlere kolay inanır, fakat siz inanmayınız. Ve şayet durumu sizden saklıyorlarsa biliniz ki, Türk milleti başkanlığını yaptığınız partiye itimat etmediğini açığa vurunca partiniz erkânı gayrimeşru vasıtaların her türlüsüne başvurarak iktidarda kalmak yolunu bulmuşlardır. Ve Türk milleti, toplum işlerine kayıtsız eski Türk milleti olmadığı için, dilediği kimseleri seçmek hakkına karşı gösterilen bu saygısızlıktan fevkalâde müteessirdir, tiksinmiş ve kızmıştır. İşte bütün çıplaklığı ile hakikat budur.
>
> Memleketin dört köşesinden adınıza çekilen binlerce imzalı şikâyet telgrafı ve on binlerce kişinin katıldığı muazzam mitingler nasıl üç beş tahrikçinin eseri olur? Bunlar üç beş kişinin kudretini fazlasıyla aşan memleket ölçüsünde hadiselerdir. Nasıl ki, seçim günü partinizin kaybetmekte olduğu haberi barut ateşi gibi yayılınca hasta odalarına kadar giren o çılgın sevinç de, üç beş kişinin eseri değildi ve olamazdı.
>
> Etrafınızdakilerin, "bozguncu, tahrikçi" dedikleri insanlar, memlekette böyle kahir bir çoğunluk teşkil edince artık onlara "bozguncu" değil, milli vicdanın "sözcüleri" denir.

M.A.Aybar 2 yıl 8 ay ceza yedi

Dünkü duruşmada okuduğu müdafaaname bir ideoloji propagandası mahiyetinde görüldü

Ankara 30 (Milliyet) — Eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönüye neşren hakaret etmekten sanık Mehmet Ali Aybar aleyhine açılan dâvaya bugün Birinci Ağırceza Mahkemesinde devam medil-

[Devamı Sa: 5 Sü 5 to]

Milliyet, 31 Mayıs 1950. Aybar, Ekim 1949'da "hükümetin manevi şahsiyetine yayın yoluyla hakaret" suçundan hapse girmişti. Hapisteyken cumhurbaşkanına hakaret suçundan 2 yıl 8 aya mahkûm oldu. 14 Temmuz 1950'de DP iktidarınca kabul edilecek af kanunu sayesinde özgürlüğüne kavuştu.

Sizi temin ederim ki, partiniz, bu memlekette halkın sevgisini de, itimadını da tamamıyla kaybetmiştir. Bundan hâlâ şüphe ediyorsanız, Ankara şehrinde, Halk Partisi'nin pür azamet hüküm sürdüğü o beldede, hatta bizzat ikâmet buyurduğunuz Çankaya'da azınlıkta kaldığınızı bir hatırlayınız. Güneş balçıkla sıvanmaz. Bu memleketin hakiki yükünü taşıyanlar arasında tek bir ferdin partinizden hoşnut olmadığı muhakkaktır. (...) Sahte oy pusulaları, sonradan düzenlenen mazbatalar belki yabancıların gözünü boyayabilir, fakat sandığa oyunu atanları bununla aldatmak kabil değildir. (...) bu memleket halkı (...) ne angariyeli köy okullarını, ne jandarmayı, ne nahiye müdürünü, ne de kaymakam ve valileri unutmuştur; ve unutamazdı da... Kendi alın terinin mahsulü olan tonlarla buğday, silolarda çürütülürken, bu memleket halkı çamurdan ekmek yediğini de unutmamıştır. Bazı basit gibi görünen hadiseler vardır ki, silinmez izler bırakır. Bu memleket halkı istasyonlarda sürünürken, karanlık vagonlarda günlerce süren yolculukları üstüste ayakta yaparken, katarlara bağlanıveren radyolu, salonlu, banyolu Bakan vagonlarını, bomboş fakat kilitli giden milletvekili kompartımanlarını da unutmamıştır ve unutamazdı. Bu memleket halkının sustuğuna bakıp da olup bitenlerin muhasebesini yapmadığına hükmetmek fahiş bir hata idi.

Bu hırçın yazı, yaşlı çobanın Atinalı *doğru* Aristidis'e verdiği yanıtla, "Aristidis adını o kadar çok duydum ki, usandım" sözleriyle son buluyordu.[38] Ayrıca olaylar da abartılmış. Çünkü 1946 seçimlerini, hile ve yolsuzlukları da hesaba katsak, Demokratlar kazanmamıştı. Dört yıl sonra yapılan genel seçimlerde DP ve CHP oylarının karşılaştırılması, bu konuda açık bir fikir vermektedir: DP'nin 4 milyon 241 bin küsur oyuna karşılık, CHP 3 milyon 176 bin küsur oy almıştır. CHP oyların %39.9'unu, DP de %53.3'ünü toplamıştır. Dört yıldır süren çetin savaşım ve propagandalardan sonra durum budur. 1946'da ise DP'nin henüz örgütleri bile tamamlanmış değildi. Üstelik romantizm dozu kaçırılmış, nezaketsizlik sınırlarını zorlayan bir mektup. Tek mazeretim, eğer mazeret sayılırsa, Milli Şef'li tek parti rejimine karşı duyduğumuz kin ve nefretin sınırsız oluşudur.

38 Mektubun tam metni için bkz. Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul, 1968, s. 72-74.

Ilık bir bahar günü, öğle yemeğinden sonra Orduevi'nin bahçesinde güneşleniyordum. Posta, "Bir er seni görmek ister" dedi. Ve az sonra uzun boylu, esmer, zayıf, etüvden yeni çıkmış buruşuk giysileri ile acemi bir er dikildi karşıma. Merhaba ile asker selamı arasında elini kasketinin hizasına kaldırdı indirdi ve gevşek bir *esas vaziyetine* geçti. "Ne istiyorsun?" soruma yanıt yerine koynundan bir kart çıkartıp uzattı. Kart, Rasih İleri'dendi. Ve karşımdaki delikanlının adı Yaşar Kemal'di. Bir gözü sönmüştü delikanlının. Tek gözü iki göz gibi bakıyordu. Durumunu ciddiye almayan bir hali vardı. Ertesi gün Niğde'ye sevk edilecekmiş, Kayseri'de kalmak istermiş... Neden Kayseri? Yörükler üzerinde bir inceleme yapıyormuş da ondan... Buyur bakalım! Pertev Boratav'la çalışıyormuş... Buyur bakalım! "Haydi karargâha gidelim" dedim. Yolda beni şaşırtan bir sürü laf etti. Kısaca özgeçmişini anlattı. Babasını kaybetmiş küçük bir çocukken okulu bırakmış, türlü işlerde çalışmış: Çeltik tarlası bekçiliğinden arzuhalciliğe kadar. Beni acındırmak mı istiyordu? Cin gibiydi. Çarıklı erkanıharp... Karargâhta çaylarımızı içerken, Yaşar masanın üstündeki *Yeni Gün* dergisini gördü. O sayısında bir yazım vardı. Yazının ortasına, çerçeve içinde bir şiir konmuştu. *Bahar indi Çukurova'nın düzüne* diye başlıyordu. Yaşar, "Bunu ben yazdım" dedi. Güzel bir şiirdi. *Donanan ağaçları, alından yeşilinden; nennilenen dağları; ve sersefil yollara düşen ırgatlar...* Başka şiirlerini de okudu. İyi şairdi Yaşar. Öyküler de yazıyormuş.

Şehir Kulübü'nde Yusuf Bey ve öteki arkadaşlarla o akşam da buluştuk. Yaşar'dan söz etmedim. *Bahar indi Çukurova'nın düzüne* şiirini okudum ve "Bilin bakalım bunu kim yazmış?" diye sordum. Kimse bilemedi, arkasından bir tane daha, bir tane daha okudum... Başta Yusuf Bey, herkes çok duygulandı, çok da merak etti. Anlattım Yaşar Gökçeli'yi... "Sabah viziteye yazılsın, bana gelsin" dedi albay Yusuf Balkan. Bu bir komuttu. Yaşar'a haber salındı. Yaşar viziteye çıktı ve Kayseri'de kaldı. Onu da aramıza aldık. Hafta sonlarında er Yaşar Kemal de sivil giysilerle Şehir Kulübü'ndeki akşam yemeklerine katılırdı. Bir süre sonra terhis oldum, İstanbul'a döndüm. Yaşar, Kayseri'de kaldı. Mektuplaşıyorduk. Bir yıl, belki de iki yıl sonra o da terhis olup İstanbul'a geldi. O yıllarda Kuzguncuk'ta otururduk. Evimiz Babanakkaş Sokağı'ndaydı. Ünlü Marko Paşa Köşkü'nün bulunduğu sokak. Marko Paşa'nın köşkü artık okuldu. Ve oradan emniyet görevlileri bize gelip gidenleri gözetlermiş. Bunu bana meslekten ayrılmış bir polis söyledi. Ama biz zaten tahmin ederdik. Zekeriya ve Sabiha Sertel, Vala Nurettin ve Müzehher Vâ-Nû, Sabahattin Ali ile sık sık buluşurduk. Kâh onlar bize gelir, kâh biz onlara giderdik. Zekeriya Bey'le Cami Bey de (Baykurt) gelirdi. Yanında Özdemir oğlumuz diye çağırdığı bir genci de getirirdi. Bu genç Menderes'in akrabası oluyordu. Sonradan Yassıada'da Menderes aleyhinde tanıklık yaptı. Böylece emniyet ajanı olduğu ortaya çıktı. Arada bir Aslan Kumbaracı da gelirdi.

Yaşar Kemal ve Mehmet Ali Aybar bir konserde birlikte (Kaynak: http://www.yalcincakir.com.tr/images/fotograflar/fotograflar-muhabirlik/yalcincakir-fotograflar-muhabirlik-09.jpg)

Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü haberini ondan almıştık. O günlerde aramıza birçok insan girip çıkmıştır. Kapılarımızı kapamak için bir neden yoktu.

Yaşar Kemal titiz bir yazardı. Aynı öyküyü kaç kez baştan yazdığını bilirim. Kuzguncuk'a gelip yazdığı öyküyü okur, birkaç gün sonra aynı öykünün yeni biçimiyle gelirdi. "Böyle giderse sen ortaya bir eser koyamayacaksın" derdim. İşsizdi. Hüsnü Baki arkadaşımız Yaşar'ı tahsildar olarak Havagazı Şirketi'ne aldı. Bir süre tahsildarlık yaptı. Sonra Arif Dino, Nadir Nadi'ye söylemiş, Yaşar, *Cumhuriyet*'e girdi. Nefis röportajlar yayımladı. Belki titizliğini sınırlamayı gazetecilikte öğrendi. Yaşar, İstanbul'a ilk kez geliyordu. Başladı İstanbul'da dolaşmaya. Benim bilmediğim yerleri geziyor, gördüklerini bana anlatıyordu. Bir seferinde "İstanbul'un en güzel evi neréde?" diye sordu. Dolmabahçe'de caminin karşısında setin üzerinde tek katlı bir eski ahşap ev vardı. Sonradan alan düzenlenirken yıktırıldı. Yaşar'a göre İstanbul'un en güzel evi oydu. Gerçekten de çok güzeldi.

Üç Beş Arkadaşla Sosyalist Parti Kurmaya Kalkışıyoruz

Çok hareketli günlerdi 1960 yılının yaz günleri. 27 Mayısçılar orduda, üniversitede geniş tasfiyeler yapmışlardı. Az sonra da kendi içlerinde bölünmüşler, 14 arkadaşlarını yurt dışında görevlere atayarak yönetimden uzak-

laştırmışlardı. Silahlı Kuvvetler'in yönetime el koyması iyi bir şey değildi, İkinci Meşrutiyet yıllarında ordunun politikaya karışması bize pahalıya mal olmuştu. Bu kapının yeniden açılmasından korkulurdu. Bir an önce sivil yönetime dönülmesinin bekleyişi içindeydik.

Bir sosyalist parti kurmak nereden aklımıza gelmişti? Demokrasi yeniden kurulacaktı. Halkımızın gerçekten söz sahibi olması sosyalist bir partinin varlığına bağlıydı. Ama asıl toplumumuzun yeni bir aşamanın eşiğinde bulunmasıydı. Biz olayları böyle yorumluyorduk. İşçilerin haklarına sahip çıkmaları umut vericiydi. Kamuoyunun anayasa çalışmalarını ilgiyle izlemesi, okur yazar takımının, sanat ve edebiyatın yanı sıra sol politika ile ilgilenmeye başlamaları da umutlanmamız için bir başka nedendi. Sol dergiler yayımlanıyordu. Gerçi yönetimin sola karşı eski *zihniyeti* değişmemişti. Gene tutuklamalar oluyor, davalar açılıyordu. Ama havada bahar kokuları vardı. Bir sosyalist parti kurulmasını isteyen, bu yolda çalışmayı kabul eden yeni yeni insanlar ortaya çıkıyordu. Bu insanlar, durgun ve kapalı solumuza yeni bir kan getirebilirlerdi. Sendikacılar, işçiler vardı bir şeyler yapmaya hazır. Ama neredeydi bunlar? Nasıl ulaşabilirdik bu insanlara? Biz emektar solcular yıllarca kabuğumuza çekilmiş, adeta toplumun dışında kalmıştık. İşçilerle, sendikacılarla ilişki kurmamız, türlü nedenlerden dolayı olanaksızdı. Önce bu kabuğu kırmamız gerekiyordu.

Nisan olayları sırasında tanıdığım genç avukatlar vardı. Sola dönük arkadaşlardı. Bunlardan biri de bir iki küçük sendikanın (İstanbul Sendikalar Birliği dışında olan sendikalardan) avukatıydı. Adı Sedat Erbil. Genç yaşta öldü. Sedat Erbil girgin bir arkadaşımızdı. Parti çalışmalarına sendikacıları o getirdi. Toplantıları çoğu kez onun Cağaloğlu'ndaki yazıhanesinde yapıyorduk. Bu toplantılara sürekli gelenler ve zaman zaman uğrayanların toplamı 30 kişiyi geçer. Sürekli gelenler: Sedat Erbil, Orhan Arsal, Cenani Güngördü, İhsan Üngör, Rahmi, CHP eski milletvekillerinden Atıf, Üzeyir Kuran ve adlarını anımsayamadığım 3 sendikacı... İlk toplantılar işimizin çok zor olduğunu ortaya koymuştu. Kuracağımız parti sosyalist bir parti olacaktı; işçiler ve sendikacılarla birlikte kurup, birlikte yürütecektik bu partiyi. Ama bu nasıl yapılacaktı? Açık bir fikrimiz yoktu. İçimizde parti deneyimi olan sadece Orhan Arsal ile Üzeyir Kuran'dı. Birlikte Demokrat İşçi Partisi'ni kurmuşlardı 1950'lerde... Üzeyir Kuran'ın deneyimleri daha da eskiye dayanıyordu. Bildiğim kadarı ile Üzeyir baba mütareke yıllarında sendikacılık yapmış, İştirakçi Hilmi'nin sosyalist partisi ile ilişkileri olmuştu. Tramvay grevini düzenleyenlerden biriydi. Üstelik paramız da yoktu. Bunlara karşılık bir sosyalist partinin gereğine inanıyorduk hepimiz. Bu ne tür bir sosyalist parti olacaktı? Orhan Arsal'a bakılırsa Demokrat İşçi Partisi'ni diriltmek tutulacak en iyi yoldu. Biz sorunun o günün koşulları içinde değerlendirilmesi gereğine

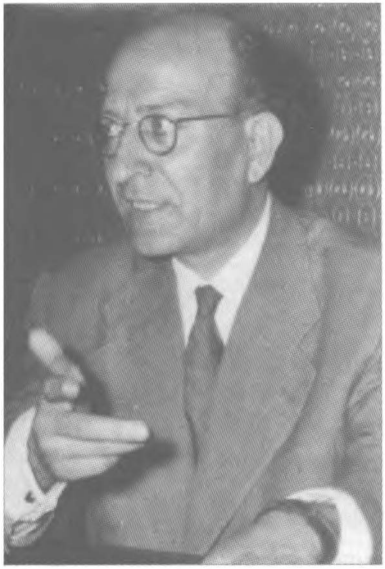

Orhan Arsal (Kaynak: http://www.calismatoplum.org/sayi41/celik.pdf)

inanıyorduk. Yeni parti, yeni program ve tüzükle ortaya çıkmalıydı. Sonunda bu görüş dolayında birleşildi. Tüzüğün hazırlanması için işbölümü yapıldı. Amaç maddesini yazmak görevi de bana verildi. Öteden beri işçilerin, köylülerin partilerini doğrudan doğruya yönetmeleri gerektiğine inanıyordum. Taban, örgütüne sahip olmalıydı. *Öncü parti* teorisi, ilk bakışta doğru görülebilirdi. Hele halkı uyanmamış, işçisi henüz bilinçlenmemiş ülkeler için. Ama iyi düşününce böyle bir örgütlenme biçimi ile sosyalizme gidilemeyeceği ortaya çıkıyordu. Sosyalizm insan sevgisine, eşitliğe dayanan bir doktrindi. Beri yandan sömürünün ortadan kalkması için üretim araçlarının kamulaştırılması hiç de yeterli olmayabilirdi. Sömürünün gerçekten kalkması için üreticilerin, ürettikleri artı-değerin kullanımı üzerinde söz ve karar sahibi olması şarttır. Sovyetler Birliği'nde ve öteki sosyalist etiketli ülkelerdeki uygulama, *öncü parti*nin sosyalizme giden yolu tıkadığını kanıtlamıştır. Yıllar önce şunları yazmıştım: "Diktatörlüklerin kucağına düşmemek için, demokratik müesseseleri mutlaka muhafaza edeceğiz, yetersizliklerini gidereceğiz... Fakat herhalde temel hürriyetlerin koruyucusu olan demokratik müesseselerden, yani serbest seçimden, dokunulmaz temel haklardan, basın hürriyetinden, çok partili sistemden vazgeçmeyeceğiz. Kısacası iki kelimeyi korkmadan birleştirerek diyelim ki, fertçi bir sosyalizm tatbik edeceğiz. İşte benim tahayyül ettiğim gerçek hürriyet rejimi."[39]

Bu anlayış içinde hazırlıklar yapıyorduk. Kurulacak parti, emekçileri yurt işlerinde söz ve karar sahibi etmeyi amaç alıyordu. İşçi sınıfına en uyanık emekçi kesim olarak, emekçi yığınlarının siyasal planda birleşmesi, etkin bir demokratik güç haline gelmesi yolunda birtakım görevler düşmekteydi. Ne var ki, bu görevler kardeşlik, karşılıklı sevgi ve saygı ile adeta emekçiler arasındaki dayanışmanın bir gereği olarak gerçekleşecekti. Herhalde doktrinde belirtilen dayatmacı bir *öncü*lük asla söz konusu değildi. Aynı görüşler daha sonra TİP'in tüzük ve programına da girecektir.

Tüzük üzerindeki hazırlıklarımız hızla ilerliyordu ki, sendikacıların bir işçi partisi kurmak için hareket geçtikleri öğrenildi. Sedat Erbil doğruluk de-

39 *Vatan*, 13 Ekim 1945; Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul, 1968, s. 35.

recesini araştırdı haberin. Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Müskirat Federasyonu gibi güçlü kuruluşların başkanları ile sendikacılık dünyasında ün yapmış kimi sendikacıların bir işçi partisi kurmaya kesin kararlı oldukları ve çalışmaların hayli ilerlediği anlaşıldı. İki ayrı parti anlamsız olacaktı. Erbil'i ilişki olanakları aramaya memur ettik. Sonuç alamadık. Sendikacılar bu işi kendi başlarına yürütmek kararındaydılar. Aydınlara karşı adeta alerji duyuyorlardı. İşçilerin kendi partilerini kurmaya kalkışmaları, tarihimizde ilk kez oluyordu. Gerçi mütareke yıllarında, kurucuları arasında işçilerin de yer aldığı partiler kurulmuştu. Ama bu partilerde inisiyatif ve yönetim her zaman aydınların elinde olmuştu. Bu kez işçiler kendi işlerini kendileri görüyorlardı. Bu önemli bir gelişmeydi. Ve bize düşen görev bu girişimi dışardan desteklemekti. Herhalde parti kurma çalışmalarını artık sürdüremezdik. Çalışmalara son verdik.

Olacak şey değildi zaten. Üç beş avukat sosyalist bir parti nasıl kurabilirdik? Tanımadığımız, bilmediğimiz iki üç sendikacı ile böyle zor bir işin altından kalkabileceğimize nasıl inanmıştık? Besbelli yaşadığımız umutlu günlerdi bizleri böyle bir girişime iteleyen. İlk adımı atarsak arkası gelir diye düşünmüş olmalıyız. İşçilerin haklarına sahip çıkmaya başlamaları bizleri umutlandırmıştı besbelli. "Devlet yönetiminde sen de söz ve karar sahibi ol!" deyince işçilerin, köylülerin, sosyalist partinin saflarında yer almayacaklarını sonraki yıllarda anlayacaktık.

Siyasal faaliyetlere 1 Mart'tan itibaren izin verileceği söyleniyordu. Beri yandan Kurucu Meclis açılmış ve 27 Mayıs ihtilalinin Demokrat iktidarı hakkında hazırladığı 118 sanıklı büyük davaya Yassıada'da bakılınaya başlanıyordu. Bunun yanında bugün komik görülen olaylar da oluyordu: Devrim otomobili gibi. Bir türlü sanayi ülkesi olamamanın aşağılık duygusu zaman zaman böyle gülünç deşarjlara neden oluyor. Devrim otosu yapıldı ama otoyu yürütmek bir dert oldu. "Siyasal faaliyetlere izin verilecek" sözü hepimizi düşündürmeliydi. Elbette bir askerî darbeden sonra ilişkilerin kurulmasına, darbeyi yapmış olanlar izin verecekti. Bir ikinci darbe olmadıkça bunun böyle olması doğaldı. Ne var ki, normal yaşama dönüşe izin veren, yani siyasal yaşama her an müdahale edenlerin perde arkasında olduklarını bilmek normal yaşama olan güveni sarsıyordu. Demokratik gelenekleri olmayan toplumlarda silahlı kuvvetler ciddi bir sorundur. Bizde demokratik gelenek yerine ordu geleneği vardır. Osmanlı'dan beri, yani 700 yıldır ordunun devlet yönetiminde karşı konamaz bir ağırlığı olmuştur. Devlete sahip olanlar sınıfı içinde ordu gittikçe daha nüfuzlu bir yere sahip olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise ordunun başları, üniformasız olarak devleti yönetmişlerdir. Ve bu sayede ordu politikanın dışında tutulmuştur. İç Hizmet Yasası'nın 35. maddesinde Silahlı Kuvvetler'in, cumhuriyeti kollayıp korumak-

la görevli olduğu yazılıdır. Gerçi bu maddeyi normal olarak anayasanın yetkileri hakkındaki ilkeleri ışığında anlamak gerekir. Ama böyle anlaşılmasının güvencesi ne olabilir? Bunun böyle anlaşılması ancak demokratik geleneklerin silahlı kuvvetleri de içermesi halinde söz konusudur. Her şey sadece ordunun verdiği sözü tutarak kışlasına çekilmesine bağlanamazdı. Yani demokratik anayasaya en kısa zamanda halkın sahip çıkması sağlanmadıkça ordunun gidişattan hoşnut olmadıkça yönetime el koyması kaçınılmaz olacaktı. Kaygılı olmak için nedenler yok değildi. Hiç kuşkusuz halkın bir bölümü 27 Mayıs'tan memnun değildi. Demokrat Partili olan vatandaşlar ve Demokrat Parti'ye oy verenler seçme ve seçilme haklarının ellerinden zorla alınmış olduklarını düşünüyorlardı. Ve bunu her fırsatta açığa vuruyorlardı. Yassıada'da duruşmalar sırasında ölen eski İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın cenazesinde olaylar çıkmıştı. Silahtarağa'ya sabotaj yapmayı tasarladıkları ileri sürülen 49 kişinin duruşmasına başlanmıştı. DP'yi *hortlatmak isteyen bazı soysuzların* gözaltına alındığı açıklanıyordu. Gazeteler *devrim düşmanlarının yakalandığı* haberlerini hemen her gün veriyorlardı. Ne idi bu insanların suçu? Yöneticiler yanlış işler yapmış olabilirdi, yaptıkları da gerçekten ortadaydı. Ama bunlara oy vermiş olmak nasıl suç sayılabilirdi. Vatandaşın şu ya da bu biçimde oy hakkına sahip çıkması, suç sayılacak olursa demokrasi nasıl kök salıp serpilebilirdi. Kuşkusuz sabotaj, silahlı eylem onaylanamazdı. Ama vatandaşın salt Demokrat Partili olmasından dolayı kovuşturulması da onaylanamazdı. Bu yolun tutulmasından korkulurdu.

Yassıada duruşmaları sürüyordu. Ancak Demokrat liderlerin halk önünde karalanması için öyle iddialar ileri sürülüyordu ki, beklenenden başka sonuçlar ortaya çıkacaktı. Daha şimdiden Menderes bir efsane kahramanı haline getirilmişti. Halk seçtiği yönetici ile karşı karşıya bırakılırsa kötü yöneticiyi işten uzaklaştırır. Demokrasinin mantığı budur. Vesayet altında bir demokrasi düşünülemez. Vasi, vasilik hakkını nereden alır? Herhalde elindeki maddi güçten. Demokrasi yönetimde şu ya da bu zümrenin gücüne değil halkın gücüne inanır; akla inanır. Sonunda halkın doğru yolu bulacağına inanır. Bu felsefeyi reddetmek de elbet mümkündür ama o zaman demokrasiden artık söz edilemez. Bizde hâkim sınıflar demokrasiye asla inanmamışlardır. Sadece halk inanmıştır. Daha doğrusu verilen bu olanaktan yararlanmak istemektedir.

27 Mayıs demokratik bir anayasa getirecek miydi? Sorun buydu 1961 yılının baharında. Yönetimin tutumu doğrusu pek umut verici değildi. Gerçi tepeden inme reformlar peşinde olan 14'ler tasfiye edilmişti ama geri kalan Milli Birlikçiler'in demokrasi anlayışının ne olduğunu da bilmiyorduk (Yaşar Kemal'in röportajı pek umut verici bir tablo çizmiyordu). Sola karşı gene sert çıkışlar oluyordu: Resimlerini sergileyen bir grup ressam, bunların ara-

sında Marta Tözge de vardı, gözaltına alınmıştı. Balaban[40] da Balmumcu'daydı. Galiba iyimser! Aziz Nesin de oradaydı. Mihri Belli ve arkadaşlarının çıkardıkları bir haftalık dergi toplattırılmış, sorumlu ve yazarları tutuklanmıştı. Bir sağa yani Demokrat Partililere, bir de sola tokat indiriliyordu. Eski terane: Ne sağcıyız ne solcu... Ama gene de Kurucu Meclis'te umut verici konuşmalar yapılıyordu. Komisyon *milliyetçilik* kavramına karşı çıkıyor, *milli* kavramı ile yetinilmesini istiyordu. Aradaki farkın vurgulanması umut vericiydi.[41] Seyfi Demirsoy memnun değildi. K. Meclisindeki işçi temsilcilerinden istifa etmelerini istiyordu.[42]

Anayasa

Kurucu Meclis'çe hazırlanan anayasa iyi bir anayasaydı. Çağdaş demokrasilerin dayandığı ilkeler ve kurumlar yeni anayasada yer almıştı. 2. madde Cumhuriyetin niteliklerini şöyle tanımlıyordu: "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." Devlet, insan haklarına dayalıydı. Bu kendinde ve nihai bir değer olarak görülen sınırsız bir gücü temsil eden Osmanlı geleneklerinin devletinden, kâğıt üstünde de olsa ayrılındığına işaretti. Devlet, insan haklarına dayalıydı. Devlet, devletliğini insan haklarından alıyordu. Devlet, insan haklarına dayanırsa devletti. İnsan haklarını tanımayan devlet, devletliğini kaybedecek, yurttaşlardan devlet olarak tanınmasını isteyemeyecekti. Böyle bir durumda Başlangıç'ta sözü edilen direnme hakkı tekrar doğacaktı. Çünkü devlet, yani yöneticiler Başlangıç'ta sözü edilen anayasa ve hukuk dışı davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş olacak ve karşısında anayasa tarafından anayasanın bekçisi olarak nitelendirilen vatandaşları bulacaktır.

Ne var ki, bu direnme hakkı anayasada iltibaslara yol açacak bir biçimde kaleme alınmıştır. Anayasada direnme hakkının Türk milletince 27 Mayıs devrimi biçiminde kullanılmış olduğu ifade edilmektedir. Bu yazılış biçimi başka darbelere de yeşil ışık tutabilirdi. Bereket versin Başlangıç'ın son paragrafında "Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilan ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, adalete ve fazilete aşık evlatlarının uyanık bekçiliğine emanet eder" denilmek suretiyle bu konuda vekaletin söz konusu olamayacağı açık ve kesin olarak belirtilmiştir. Anayasanın üstünlüğü ilkesi benimsendikten sonra devletin temel hakları iki yoldan güvence altına

40 Aybar, ressam İbrahim Balaban'ı kast ediyor – yay. haz.

41 *Vatan*, 25.5.1961.

42 *Vatan*, 13.3.1961.

aldığı görülüyordu. 10. madde "herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir." Ve maddenin ikinci paragrafında şöyle devam ediliyordu: "Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar." Bu satırları ve sosyal hukuk devleti kavramının gerekçedeki açıklamalarını okuduğum zaman, bu anayasanın demokrasi ve sosyalizm için büyük olanaklar getirdiğini kavramakta gecikmedim. Devlet, kişinin huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak biçimde temel hakları sınırlayan tüm engelleri kaldıracaktı; insanın maddi manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlayacaktı. Türkiye gibi geri bırakılmış bir ülkenin yüzyılların sömürüsü, baskısı altında ezilmiş yoksul cahil halkı için bunun ne büyük bir nimet olduğunu anlamak zor değildi. Sonraki 11. madde de şöyle diyordu: "Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir." Demek ki, temel hakların kanunla yok edilmesine engel olunmak isteniyordu. Konacak sınırlar anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olacaktı. Olmazsa, bu kanun Anayasa Mahkemesi'ne başvurularak iptal ettirilebilirdi. Ama bununla da yetinilmeyerek yasayla yapılacak bu sınırlamalara bir sınırlama daha getirilmişti. İkinci fıkra şöyle diyordu: "Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz." Bu maddelerin demokrasi için vatandaş özgürlükleri için ne büyük değer taşıdığını sonradan yaşayacağımız olaylar daha iyi kavramamıza yol açacaktır. Ama ne yazık ki, iş işten geçmiş olacaktır.

Anayasaya dört elle sarılmamızın bir başka nedeni de yardı: Kuvayı Milliye Türkiyesi'ne, milli mücadele ruhuna bir anayasa metninde ilk kez yer veriliyordu. Başlangıç'ta şu satırları okuyorduk: "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh ilkesinin, milli mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olan..." Ülkesinde şu kadar milyon metrekarelik toprağın bir yabancı devletin egemenliğinde askerî üs olarak kullanıldığı Türkiye'de *milli mücadele ruhuna bağlılığın, ulusal egemenliğe bağlılığın, birinci ilkesi tam bağımsızlık olan Atatürk ilkelerine bağlılığın* anayasanın Başlangıç kısmında yer alması halkımız için, Türkiye için ne büyük bir talih eseriydi. Halkımız vazgeçilmez, devredilmez, zaman aşımına uğramaz hak ve özgürlüklerini savunurken, demokrasiyi de temellendirmiş olacak, anayasa ile ulusal bağımsızlığımızın uyanık bekçiliğini yapacaktı...

Yüzyıllardan beri kendi dışında ve üstünde ne hak ne hukuk tanımış olan devlet, yani üst yöneticiler bundan böyle kişinin temel haklarını gücünün sınırı olarak karşısında bulacaktı. Yeni anayasa, anayasanın üstünlüğü ilkesi-

ni boş bir söz olarak görmemiş, yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir yüksek yargı organının, Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını emretmekteydi. Yasama organı, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi yasalar çıkarırken anayasayı göz önünde bulunduracak, anayasanın ruhuna ve sözüne ters düşen yasalar çıkaramayacaktı. Çıkarırsa, anayasada belirtilen kişi ve kuruluşlar Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açabileceklerdi. Gerçi tam bir denetim sağlanmamıştı: Kişilere Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yetkisi ancak aleyhlerine açılmış bir davadan dolayı tanınmıştı. Kendileri hakkında uygulanması istenen yasanın anayasaya aykırılığını ileri sürebilirlerdi. Bu da istemin davaya bakan mahkemece ciddi bulunması koşuluna bağlıydı. Ama buna karşın anayasamızın yasaların denetimi bakımından getirdiği hükümler ileri bir hak anlayışına işaretti. Anayasamız devleti, yani yöneticileri, alınan idari kararlar dolayısıyla da denetlemektedir. İdari kararın yasaya aykırılığı dolayısıyla karardan zarar gören kişiler Danıştay'da iptal davası, tazminat davası açabilirler. Böylece kimseye hesap vermeyen yüzyıllık *ceberut devlet* anlayışına esaslı bir darbe indirilmiş oluyordu. Anlayamadığımız, daha doğrusu anlamak istemediğimiz demokrasinin yöneticiyi, idareyi değil, toplumu ve kişileri koruyan bir idare biçimi olduğudur. Demokrasi tarihin akışı içinde devlet gücünü sınırlayan bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Tabii hukuk teorisine bağlanan demokrasi devletin üstünde kişilerin doğal hakları bulunduğu felsefi inancına dayanır. Tabii hukuk teorisinin yerini alan modern kamu hukuku teorileri, aynı görüşü bilimsel gerekçelerle kanıtlamak gayreti içindedir. Hangi görüş kabul edilirse edilsin, çağımızda, devletin yani kaba kuvvetin üstünlüğünü savunmaya gelen hiçbir görüş ve gerekçeye iltifat edilemez. Çağımız devleti meşruluğunu hukuk devleti olarak kazanır. Ve hukuka bağlılığını her gün icraatıyla kanıtlar; kanıtlamak zorundadır. Anayasamız, birbirine bağlı iki yeni kavram daha getirmiştir: Sosyal devlet kavramı ve sendikal haklar kavramı... Sosyal devlet, kamu hukukunda oldukça yeni bir kavramdır. Devletin sosyal davalar karşısında kayıtsız kalamayacağı, sermaye karşısında korunmasız emekçi yığınların türlü sorunlarına çare arayıp bulmanın, devletin başta gelen görevleri arasında olduğu kabul edilmiştir. Anayasamızın sosyal devlet kavramını açıklayan gerekçesinde, devletin işçiler köylüler gibi sermaye karşısında ekonomik bakımdan zayıf durumda bulunan emekçi halk yığınlarının yanında olduğu, bunlara destek olacağı kesin bir dille belirtilmiştir. Kapitalist rejimin yarattığı bu dengesizliğin giderilmesinde anayasamız devleti görevlendirdiği gibi, ayrıca işçilerin, emekçilerin, işverenlerin sendikalar ve sendika birlikleri kurma hakları olduğunu belirterek, *işçilerin, işverenlerle münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahip olduklarını* hükme bağlamıştır. Ta 19. yüzyılın sonlarından be-

ri işçilerimiz bu hakkı elde etmek için usanmadan inatla mücadele etmişlerdir. Demokrat Parti'nin seçim sloganlarından biri de *işçiye grev*di. Ama iktidara gelinince vaatler unutulmuştur. İkinci Meşrutiyet'in işçi hareketlerine karşı nasıl amansızca mücadele ettiğini hatırlarız.[43] Anayasanın getirdiği grev hakkının kusursuz olduğu söylenemezdi. Grev kavramı, dayanışma grevlerini, siyasal amaçlı grevleri kapsıyor muydu? Grev hakkının dokunulamaz olan özünde bunlar da var mıydı? Konu önemliydi; çünkü 47. maddenin ikinci paragrafında, "Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir" deniliyordu. Nitekim Grev Yasası grev hakkının kullanılmasına bir çok sınırlamalar getirmiştir. Ayrıca anayasanın metninde bulunmayan ve sosyal adaletçi özü ile açıkça çelişen lokavtı da bir hak olarak tanımıştır. Ama gene de 1961 Anayasası işçi hakları bakımından hele bize göre ileri bir adımdı. Devletin çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, ekonomik ve mali önlemlerle çalışanları koruyacağı ve çalışanları destekleyeceği, işsizliği önleyici önlemler alacağı hükme bağlanmıştı. *Devletin, işverenle işçi ilişkilerinde sömürenden yana değil, işçiden yana olduğu açıkça belirtiliyordu. Yani devlet egemen sınıfın bir aracı olmaktan çıkacaktı. Anayasa işletilerek çıkarılacaktı. Salt bu hüküm anayasaya dört elle sarılmamız için yeterliydi.*

Anayasa, angaryayı yasaklıyor; hiç kimsenin yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılamayacağını; her çalışanın dinlenmek hakkına sahip olduğunu, yasa ile düzenlenecek olan bu tatillerin ücretli olacağını ifade ediyordu. Ayrıca anayasa, devleti, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri almakla yükümlü tutuyordu. Herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu ve bu hakkı sağlamak için devletin gereken kurumları kuracağını söylüyordu. Bunlar son derece önemli, ilerici adımlardı. Bunların bir an önce gerçekleşmesi için anayasaya sahip çıkmamız, onu sömürücü gerici çevrelere karşı bir silah olarak kullanmamız gerekti. Anayasa halkımızın koruyucu kalkanı ve başına buyruk kişileri sindirmede en etkin silahı olabilirdi. Anayasamızda klasik özgürlüklere ayrıntılı olarak geniş bir yer ayrılmıştır. Önce kişilerin fizik varlığı ve onun uzantısı olan hareket özgürlükleri güvence altına alınmıştı: Kişi dokunulmazlığı; özel hayatın gizliliği, korunması; konut dokunulmazlığı; haberleşme ve seyahat özgürlükleri gibi... Anayasa düşünce özgürlüğüne özel bir önem vermiştir. 20. madde şöyle diyordu: "Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz." Demokra-

43 Erişçi ve Şanda.

sinin mihengidir düşünce ve kanaat özgürlüğü. Bir ülkede düşünce ve kanaat özgürlüğü yoksa o ülkede demokrasi yoktur. Düşünce ve kanaat, sınırlandırılmaya tahammülü olmayan yapıda kavramlardır. Şu düşünce yasaktır denildiği anda düşünce özgürlüğü kökünden baltalanmıştır. Çünkü belirli bir düşüncenin yasaklanması, en az bir kişinin düşünce özgürlüğünü ortadan kaldırır. Ve bir kişi, tek bir kişi, ceza tehdidi altında, düşüncesini, kanaatini açıklayamıyorsa düşünce ve kanaat özgürlüğünün özü yok olmuş demektir. Çünkü düşünce, tüm çeşitleriyle bir bütündür. Bundan dolayıdır ki, düşünce suçu yoktur... Düşüncenin suç sayıldığı yerde demokrasi yoktur. Düşünce özgürlüğü insanın doğal hakkıdır, yani insanın insan olmasından kaynaklanır. Bundan dolayı anayasaların herkese tanıdığı bir haktır. *Herkes* teriminin ise istisnası yoktur. Şu da var: Hakikat düşüncelerin çarpışmasından doğduğuna göre, herhangi bir düşüncenin yasaklanması hakikati bulmamızı engeller. Düşünce özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüklerini, basın özgürlüğünü de içerir elbet. Anayasamız bu mantıksal bağ ile yetinmeyerek bilim, sanat ve basın özgürlükleri hakkında ayrı iki madde sevk etmiştir. 21. maddede herkesin bilim ve sanatı serbestçe öğrenmeye, öğretme, açıklama ve yaymaya, bu alanlarda her türlü araştırma yapmaya hakkı olduğunu söyler. 22. madde de "Basın hürdür, sansür edilemez" der. Bu özgürlükleri ayrıntılı olarak düzenler. Düşünce özgürlüğü ile kişisel fizik özgürlüğün bir uzantısı olarak, anayasa toplantı ve gösteri özgürlüğüne; dernek kurma hakkına ayrı maddelerde yer vermiştir. "Herkes önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma ve gösteri yapma hakkına sahiptir" (m. 28). "Herkes önceden izin almadan dernek kurma hakkına sahiptir" (m. 29). Bu iki özgürlüğün, demokrasinin tabana oturtulması, canlı bir rejim haline gelmesi bakımından bu özgürlüklerin önemi pek açıktır. Hükümetleri hizaya getiren uyanık yurttaş hareketleri, bu iki özgürlük kanalıyla amacına ulaşır; kamuoyu, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyledir ki, canlı, gözle görülür, elle tutulur hale gelir. Bu özgürlüklerin kamu düzenini ve genel ahlâkı korumak amacıyla ancak yasa ile sınırlandırılabileceği yazılmaktaysa da, yasama organının bu sınırlamayı yerinde kullanıp kullanmadığı, açılacak iptal davası dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nce saptanır. Hakların korunmasıyla ilgili hükümlere anayasamız ayrıca özen göstermiştir. "Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. (...) Yakalanan veya tutuklanan kimselere yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir. Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutuklama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, yir-

mi dört saat içinde hâkim önüne çıkarılır ve bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimse, hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir. Bu esaslar haricinde işleme tabi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre devletçe ödenir" (m. 30). Kişisel özgürlüğün güvencesi sayılan *Habeas Corpus Act* İngiltere'de 16. yüzyılda ilan edilmiştir. Buna göre, tutuklanan bir kimsenin en çok 20 gün içinde yargıç önüne çıkartılması zorunlu olmuştur. Uygarlık ve demokrasi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Daha önceleri idarenin bir kararı ile bir kimsenin hâkim önüne çıkartılmadan yıllarca zindana atılması olanaklıydı. Bugün artık hiç kimse hâkim kararı olmaksızın 24-48 saatten çok gözaltında tutulamaz. Bu alanda da 1961 Anayasası en ileri görüşleri benimsemiştir. Anayasamızın hakların korunmasıyla ilgili önemli bir hükmü de kuşkusuz 32. maddedeki tabii yargı yoludur. Bu maddeye göre, "Hiç kimse, tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz." Böylece olağanüstü mahkemeler kurma alışkanlıklarına bir son verilmek istenmiş, siyasal amaçlı olağanüstü yargı mercilerinin önüne set çekilmiştir. Sonradan 12 Mart döneminde bu madde çok tartışıldı. Bu maddenin Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmasını engellemediği ileri sürüldü. "Doğal yargıç kavramı, ihtisas mahkemeleri kurulmasına karşı değildir" denilerek çocuk mahkemeleri, ticaret mahkemeleri örnek gösterildi. Gülünç iddialardı bunlar. Çünkü burada söz konusu olan siyasal suçları normal bağımsız mahkemelerin yetkisi dışına çekmek, hükümete bağımlı istisnai yargı mercilerinin eline vermekti. Ne yazık ki, anayasamızın pek çok maddesi gibi, 32. madde de 12 Mart darbe rejimi sırasında değiştirilmiştir.

1961 Anayasası gerçekten tarihsel değerde bir yapıttı. Anayasa hukukumuzda yepyeni bir kurum olan sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler konusuna ilişkin 19 madde sevk edilmişti. Sendika kurma özgürlüğü ile toplu sözleşme ve grev haklarından daha önce söz ettik. Şimdi kapitalist rejimin orta direği sayılan mülkiyet hakkına ilişkin 36. madde üzerinde kısacık durmak istiyorum. 36. maddenin birinci fıkrası şöyledir: "Herkes mülkiyet ve miras haklarına sahiptir." Demirel, Meclis'te TİP'e karşı çıkarken bu maddeye dayanır, mülkiyet hakkına dokunulamayacağını savunurdu. Biz de kendisinden üçüncü fıkrayı okumasını isterdik. Sekiz yıl gibi azımsanamayacak bir zaman içinde başbakana fıkrayı okutmak olanağı olmamıştır. Sesimizi duymamazlıktan gelmekte hakkı vardı. Çünkü üçüncü fıkra şöyledir: "Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz." Evet, toplumun yararı kişinin mülkiyet hakkından önde gelir. Anayasamız bunu söylüyordu. Bu madde hem mülk sahiplerine hem devlete seslenmekteydi. Ama asıl devle-

te... Mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı olan kullanışlarına devlet engel olacaktı. Bu madde aslında sosyal devlet kavramının doğal sonucuydu. Devlet mülkiyet hakkına dayanılarak işçilerin, topraksız köylülerin yaşamlarıyla oynanmasına izin vermeyecektir. Görülüyor ki, 1961 Anayasası sosyal devletten laf olsun diye söz etmemiştir. Yeni bir toplum düzeni kurulacak ve bu alanda devletin belli görevleri olacaktır. Bu anayasa kardeşçe yaşanan, insanların sömürülmekten kurtulacağı bir sosyal düzene yol açmaktaydı. Yüzyıllardır sömürülen, horlanan halkımızın yazgısını değiştirebilecek olanaklar getiren bir belgeydi bu anayasa. Politik, ekonomik, sosyal alanlarda hamle yapmamız, yeni bir düzen kurmamız için pek çok ipuçları getiren bu anayasaya sahip çıkarak pek çok yol alabilirdik. Bu tarihî fırsattan ne yazık ki, Türkiye solu yararlanamadı. Anayasa gerici, işbirlikçi, tutucu çevrelerin eline bırakıldı. En önemli ilkeleri hiç uygulanmadan rafa kaldırıldı. Bugün anayasa, anarşiye yeşil ışık tutmakla suçlanıyor. Bizde anayasaların garip bir kaderidir bu: Uygulanmadan yürürlükten kaldırılırlar. Belki bir ölçüde 1921 Anayasası bir istisna sayılabilir.

Kemalizm

1961 Anayasası'nın esprisi bağımsızlıkçı, özgürlükçü, sosyal adaletçi bir halk yönetiminin kurulması idi. Anayasanın ilkeleri, temel maddeleri, halka mal edilebilseydi, bugün Türkiye başka bir noktada olurdu. Toprak sorunu, mali ve iktisadi bağımlılık ve endüstrileşememiş olma, yüzyıllardır Türkiye'nin acele çözüm bekleyen sorunları olmuştur. Anayasada açık kapılar vardı bu sorunların çözümü için. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul ve ilan olunan *Halkçılık Beyannamesi*'nde bu dertlerin kaynaklarına inilmiş ve halkçı bir düzen kurulması önerilmişti. Mustafa Kemal Paşa, 1 Aralık 1921 günü meclis kürsüsünden ulusa şöyle sesleniyordu: "(...) biz hayatını istiklâlini korumak için çalışan erbabı sayiz (emekçileriz), zavallı bir halkız! Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh her birimizin hakkı vardır. Salahiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı iktisap ederiz (kazanırız). Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını saydan muarra (çalışmadan) geçirmek isteyen insanların bizim heyeti ictimaiyemiz (toplumumuz) içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur! (alkışlar). O halde ifade ediniz efendiler! Halkçılık, nizamı içtimaisini (toplum düzenini), sayine (emeğine), hukukuna istinat ettirmek (dayandırmak) isteyen bir mesleki içtimaidir. Efendiler! Biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklâlimizi emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyece mücadeleyi caiz gören bir mesle-

Mustafa Kemal, Fransız gazeteci Franklin Bouillon'la birlikte (23 Haziran 1921). (Kaynak: http://www.ataturk.net/foto/1921/gazi24.html)

ği takibeden insanlarız."[44] Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin bir halk yönetimi olduğunu ve bağımsızlığımızı kazanmak ve korumak için emperyalizme ve kapitalizme karşı ulusça savaşmak zorunda bulunduğumuzu böylece belirttikten sonra tam bağımsızlığın siyasal, mali, iktisadi, adli, askerî, kültürel vb. her alanda tam serbestlik ve bağımsızlık anlamına geldiğini vurgulamıştır. 13 Haziran 1921 de Mustafa Kemal Paşa, Mösyö Franklin Bouillon'a şöyle söylüyordu: "İstiklali tam bizim bugün deruhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir. Bu vazife bütün millete ve tarihe karşı deruhte edilmiştir. (...) Bizden evvelkilerin irtikâp ettikleri hatalar yüzünden, milletimiz lafzan mevcut sanılan istiklalinde, mukayyet bulunuyordu. Şimdiye kadar, Türkiye'yi cihanı medeniyete kusurlu gösteren neler mutasavver ise, hep bu hatadan ve hep bu hataya tebaiyetten neş'et etmektedir."[45] Evet, Mustafa Kemal Paşa *sözde bağımsız, gerçekte ise bağımlı olduğumuzu* vurguladıktan sonra, tüm ulusun bir nokta etrafında toplandığını, o noktanın, tam bağımsızlığımızın sağlanması ve sürdürülmesi olduğunu söylüyor ve konuşmasını şöyle sürdürüyordu: "İstiklâli tam denildiği zaman, bittabi siyasî, mali, adlî, askerî, harsî ve ilâ... her hususta istiklâli tam ve serbestii tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin, manayı hakikisiyle bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir. Biz bunu temin ve istihsal etmeden sulh ve süküna mazhar olacağımız kanaatinde değiliz. Şeklen, usulen sulh yapabiliriz, itilaf yapabiliriz. Fakat istiklâli tammımızı temin etmeyecek olan bu gibi sulhlar ve itilaflarla milletimiz hiçbir vakit hayatına ve sükünete mazhar olmayacaktır."[46]

Ulusal Kurtuluş Savaşımızda bağımsızlığın anlamı bu idi: Siyasette, ekonomide, maliyede, askerlikte, adliye işlerinde, kültürde, hülasa ulus olarak yaşamımızın her alanında, hiçbir yabancı güce, hiçbir yabancı devlete bağımlı olmamak, tam anlamıyla serbest olmaktı. Bunu elde etmek için savaşılıyordu. Mustafa Kemal Paşa, siyasal bağımsızlıkla yetinilemeyeceğini pek çok konuşmasında vurgulamıştır. Askerî bağımsızlık genellikle siyasal ba-

44 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. I, İstanbul, 1945, s. 190-191.

45 *Nutuk*, İstanbul, 1938, s. 445.

46 *A.g.e.*, s. 446.

ğımsızlığın bir parçası olarak görülür. Oysa Mustafa Kemal Paşa, yukarıdaki konuşmada olduğu gibi, askerî bağımsızlıktan ayrıca söz eder. Düşünülecek olursa askerî bağımsızlık sağlanmadıkça, yani ulusal savunma güçleri sadece ve sadece ulusun buyruğunda olmazsa, siyasal bağımsızlık boş bir sözden ibaret kalır. Bundan dolayıdır ki, Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'yi bir büyük devletle askerî ittifak içine sokmamıştır. İmzaladığı paktlar, Balkan Paktı gibi, Sadabat Paktı gibi, büyük devletlerle imzalanmış paktlar değildi; üstelik bu paktlar askerî ittifak niteliğinde antlaşmalar da değildi. Mustafa Kemal Paşa, bir büyük devletin müttefiki olarak savaşa sürüklenmenin ne büyük felaketler getirdiğini, Birinci Dünya Savaşı'nda yakından görmüş, yaşamıştı. Almanya İmparatorluğu ile imzalanan ittifak; Yavuz (Göben) ve Midilli (Breslau) adındaki savaş gemilerinin oldu bitti biçiminde bizi savaşa sokuşu (Bilindiği gibi bize sığınan bu iki Alman savaş gemisi, Enver Paşa dışında ne başbakanın, ne bahriye bakanının ne de hükümet üyesi herhangi bir bakanın haberi olmadan Rus limanlarını topa tutmuşlar ve Türkiye böyle küstah bir oyun sonunda kendini savaş içinde bulmuştu); sonra Sarıkamış faciası, Kafkasya, Karpatlar ve Kanal maceraları... Ve İttihat ve Terakki sorumlularının, bir milyonu aşkın vatan evladının kanına girerek ve koca bir imparatorluğu yitirerek, geceleyin bir Alman savaş gemisi ile Türkiye'den gidişleri... Mustafa Kemal Paşa, *Nutuk*'ta bu maceracı politikayı ayrıntılarıyla gözler önüne serer. Tarihten ders almasını bilen Mustafa Kemal, büyük devletlerle ittifak kurmamayı ve yabancı devlet veya kurumlardan borç alınamayı politikasının temel direği yapmıştır.

Evet, askerî ittifaklar dışında kalmak Mustafa Kemal döneminin şaşmaz politika kuralı olmuştur. Kaldı ki, zaferle sonuçlanmış bir ulusal kurtuluş savaşının yarattığı bir devletin, sömürgeci güçlerle ittifak etmesi, kendine ihanet olacağından başka ona umut bağlamış *mazlum milletlere* de ihanet olurdu. Mustafa Kemal Paşa bu duruma düşürmedi bizi.

Kuşkusuz bir başka nedeni de vardı bunun. Mustafa Kemal Paşa yepyeni bir savaş anlayışı ve uygulaması getiriyordu. Sakarya meydan muharebesini onun ağzından dinleyelim:

> Meydan muharebesi 100 kilometrelik bir cephe üzerinde cereyan ediyordu. Sol cenahımız, Ankara'nın 50 kilometre cenubuna kadar çekilmişti. Ordumuzun cephesi, garba iken cenuba döndü, arkası Ankara iken şimale verildi. Tebdili cephe edilmiş oldu. Bunda hiç beis görmedik. Hattı müdafaamız, kısım kısım kırılıyordu. Fakat derakap kırılan her kısım, en yakın bir mesafede yeniden tesis ediliyordu. Hattı müdafaaya çok raptı ümit etmek (umut bağlamak) ve onun kırılması ile, ordunun büyüklüğü ile mütenasip, uzun mesafe geriye çekilmesini kırmak için memleket müdafaasını başka bir tarzda ifa-

de ve bu ifademde israr ve şiddet göstermeyi faydalı ve müessir buldum. Dedim ki: "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz. Onun için küçük büyük her cüzütam, bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük büyük her cüzütam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yanındaki düşmanın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüzütamlar, ona tabi olmaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur." İşte, ordunun her ferdi, bu sistem dahilinde, her hatvede azami fedakârlığını göstermek suretiyle, düşmanın faik kuvvetlerini imha ederek, yıpratarak nihayet onu, taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi.[47]

Bu yeni savaş biçimi, ülkelerini düşman kuvvetlerinden temizlemek, bağımsızlıklarını kazanmak ya da korumak durumunda olan uluslar için çok önemliydi. İstilacı orduların uygulayabileceği bir savaş türü değildi. Çünkü tüm vatan sathını karış karış ve son ferdine kadar inatla savunmak, savunabilmek ancak bağımsız yaşamaya azınetmiş ulusların harcıdır. Bu tür savaş, ordusu ile tüm milletin el ele omuz omuza savaştığı bir savaştır. Mustafa Kemal Paşa konuşmasını şöyle sürdürmüştür: "Binaenaleyh bütün Türk milletini, cephede bulunan ordu kadar fikren, hissen ve fiilen alakadar etmeliydim. Millet efradı, yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan muharip gibi, kendini vazifedar hissederek, bütün mevcudiyetini mücadeleye hasredecekti. Bütün maddi ve manevi varlığını, vatan müdafaasına hasretmekte teenni ve müsamaha gösteren milletler, harp ve muharebeyi cidden göze almış ve başarabileceklerine kani olmuş addedilemezler."[48] Şimdi sormak lazım, bağımsızlığını her an korumak durumunda bulunan uluslar bir büyük devletin başını çektiği bir ittifak içinde böyle bir savaş verebilirler mi? Savaş planları bu büyük devletin dünya çapındaki amaçlarına göre hazırlandığından küçük müttefike ana yurdunu karış karış savunma olanağı hiç verilir mi? Dünya siyasal haritası değişiyor. Dün birer sömürge ya da yarı sömürge halinde yaşayan uluslar, halklar bağımsızlık savaşları ile emperyalistlerin, sömürgecilerin boyunduruğundan kurtuluyorlar. Yani dünya kapitalizminin ördüğü sömürü ve tahakküm ağından kurtulmak için ülkelerinde yapısal değişiklikler yapıyorlar. Bu operasyon bir ulusal emperyalist sisteme bir başkaldırma biçiminde oluyor. Bunun için ise emperyalizmi, uluslararası kapitalist güçlerle işbirliği yapan egemen sınıfları iktidardan uzaklaştırarak etkisiz hale getirmek gerekir. Bizde ulusal kurtuluş savaşı böyle başlamıştır: Müdafaai Hu-

47 *A.g.e.*, s. 441-442.

48 *A.g.e.*, s. 442.

kuk Cemiyetleri'yle başlayan hareket, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararlarla, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti kurulmuş; İstanbul'daki işbirlikçi hükümeti tanımayan yeni bir devletin temelleri atılmıştır. Ulusal kurtuluş savaşını bu yeni hükümet zafere ulaştırmıştır. Bu ilk ulusal kurtuluş savaşını, yeni kurtuluş savaşları, hareketleri izlemiştir. Bugün dünyada adı *Bağlantısız ülkeler* olan ve hemen hepsi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulusal bağımsızlıklarını elde etmiş bulunan bir devletler topluluğu vardır. Bunlar iki süper devletin oluşturduğu düşman iki askerî blokun dışında kalmayı ulusal bağımsızlıklarını korumanın ilk koşulu olarak görmektedirler. Bu uluslar başını iki süper devletten birinin çektiği askerî ittifaklarda yer aldıkları andan itibaren, siyasal, askerî, mali, ekonomik vb. bağımsızlıklarını yitireceklerini bilmektedirler. Siyasal bağımsızlığın korunabilmesi için öncelikle ulusal savunma gücünün sadece ve sadece anavatanı ve yalnız anavatanı her saldırıya karşı savunabilecek fiili durumda olması zorunludur. Daha açık bir deyişle vatan topraklarını inatla son ferdine kadar karış karış savunacak bir orduya sahip olmak gerektir. Yani *Sathı Müdafaa* savaşı verecek bağımsız bir ordu, Mustafa Kemal'in başkumandanlığını yaptığı Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin ordusu gibi bir ordu... Amerika ile önce ikili askerî antlaşmaları imzalamış, sonra da NATO ittifakına girmiş olanlar ulusal bağımsızlığımıza en büyük darbeyi indirmişlerdir. Saroz Körfezi'ne ya da Ege kıyılarına çıkarma manevraları yapan Silahlı Kuvvetlerimiz, gelecek savaşta elden çıkarılacağı varsayılan vatan topraklarını tekrar kazanmak durumunda kalabileceğimizin canlı kanıtı değil midir? Mustafa Kemal Paşa'nın tam bağımsızlık derken, siyasal ve askerî bağımsızlığın yanı sıra ısrarla üzerinde durduğu kavram mali bağımsızlıktır. Pek çok konuşmasında Paşa, maliyesi bağımsız olmayan, dış borç altında ezilen bir devletin siyasal bağımsızlığının sadece sözde kalacağını tekrar tekrar vurgulamıştır. 1922 yılının Mart ayında yaptığı Meclis'i açış konuşmasının bir yerinde Mustafa Kemal şunları söyler:

> Ben yalnız bugün için değil bilhassa âti için, hayatı devlet ve refahı memleket noktasından hal ve istiklâli maliyemize (maliyemizin bağımsızlığına) çok ehemmiyet verdiğim için, siyaseti malimiz hakkındaki noktai nazarı hülasaten beyan etmek isterim: Efendiler! Bugünkü mücahedatımızın gayesi istiklâli tamdır. İstiklaliyetin tamamiyeti ise ancak istiklali mali ile mümkündür. Bir devletin maliyesi istiklâlden mahrum olunca o devletin bütün şuabatı hayatiyesinde istiklâl mefluçtur. (Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan yoksun olunca o devletin tüm yaşam şubelerinde bağımsızlık felçlidir.) Çünkü her uzvu devlet ancak kuvvei maliye ile yaşar. İstiklâli malinin mahfuziyeti için şartı evvel bütçenin bünyeyi iktisadiye ile mütenasip ve mütevazin olmasıdır. Bi-

naenaleyh bünyeyi devleti yaşatmak için harice müracaat etmeksizin memleketin menabii varidatı ile temini idare çare ve tedbirlerini bulmak lazım ve mümkündür. (Bundan dolayı devlet yapısını yaşatmak için, dışarıya başvurmaksızın yurdun gelir kaynakları ile yönetimi sağlama çare ve önlemlerini bulmak gerek ve olanaklıdır.)[49]

Evet, tam bağımsızlık ilkesine sımsıkı sarılmaktan başka hiçbir kurtuluş yolu bulunmadığını pek iyi biliyor Mustafa Kemal Paşa. Mali bağımsızlığın tüm öteki bağımsızlıkların temeli olduğunun da bilincindedir kendisi. Ama Türkiye'nin o gün içinde bulunduğu çok zor koşullar Paşa'yı gene de dış borç konusunu düşünmeye iteliyor. Namuslu bir pazarlık yapılabileceğini sanıyor belki. Çünkü konuşmasını şöyle sürdürüyor Paşa:

> Mazinin ve düşmanların, memleket ve milletimizi, bütün dünyayı, medeniyetle birlikte terakkiye yürümekten menetmiş olan zincirleri, bugün bizi, az zamanda fevkalâde teşebbüsat ve icraatta bulunmaya icbar ediyor. Ancak bu mecburiyetin tatmini ve zayiatın telafisi bugünkü kudreti maliyemizin fevkindedir. Bundan dolayı hükümetimizin, her medeni devlet gibi harici istikrazlar akdetmesine lüzum vardır. (...) Biz memlekette, mamuriyeti, istihsali ve refahı halkı temin edecek, menabii varidatımızı inkişaf ettirecek müsmir istikrazlara taraftarız.[50]

Paşa'nın bu konudaki umutları uzun sürmeyecektir. Borçlandırma, zayıf devletleri dize getirmek için, emperyalizmin elinde bir silahtır. "Heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizm ve bizi yutmak isteyen kapitalizm" diyen Mustafa Kemal Paşa'nın, bu konuşmasından kısa bir süre sonra bizi *mahvetmek isteyen ve bizi yutmak isteyenlerin* yeniden kapılarını çalmayı önermiş olması içinde bulunduğumuz zor koşullar dolayısıyla mazur görülecek bir çelişki değildir. Yoksul devletler için dış borçlanma normal bir yol değildir. Borçlanma ancak eşit güçteki devletler arasında normal sayılabilir. Nitekim çok geçmeden Gazi Paşa yanıldığını anlayacaktır: Lozan Konferansı'nda, Batılı devletlerin bize hâlâ Doğu'nun hasta adamı gözüyle bakmak istedikleri ilk oturumlarda ortaya çıkacaktır. Paşa, İzmir İktisat Kongresi'nde (17.2.1923) durumu şöyle dile getirir:

> (...) biz memleketimizi artık esir ülkesi yapamayız. Belki cümlemizin nazarı dikkatini celbetmiş olan Lozan Konferansının son müzakeresi bu nokta ile alakadardır. Konferansın şimdilik talika uğrayışı hep aynı meseleden, aynı noktadan münbaistir gibi telakki olunabilir. Ordularımız en büyük bir zaferi ihraz etmişlerdi ve meşyi muzafferanesini tevkif edecek hiçbir mani mevcut

49 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. 1, İstanbul, 1945, s. 222.

50 *A.g.e.*, s. 223.

değildi. Böyle bir zamanda itilaf devletleri, hukuki tabiiyemizi, hukuku meşruamızı müzakerat ile dahi tasdik edeceklerini ve mesailin müzakerat ile hallolunabileceğini söylediler ve bizi konferansa davet ettiler. Milletimiz, Meclisimiz ve hükümetimiz samimi olarak sulh taraftan olduğu için, muzaffer ordularımızı durdurdu ve heyeti murahhasımızı Lozan'a gönderdi. Aylardan beri müzakereler ve münakaşalar devam ediyor. Fakat henüz muhataplarımız bizimle üç senelik, dört senelik bir hesap rüiyeti etmiyorlar, üçyüz ve dörtyüz senelik bir hesabı rüiyete başlamışlardır. Ve hâlâ muhataplarımız Osmanlı Devleti'nin tarihe inkılâp ettiğini ve bugün yeni Türkiye devletinin mevcut olduğunu ve bu Türkiye devletini kuran milletin çok azimkâr ve celâdetli bir millet olduğunu ve bu milletin artık istiklâli tamdan ve hâkimiyeti milliyeden zerre kadar fedakârlık yapmayacağını anlamamışlardır.[51]

Artık Mustafa Kemal Paşa istikrazdan, borç bulmaktan söz etmeyecektir. İşlerimizi kendi kaynaklarımızla, yabancılardan borç almadan başardığımızı övünçle anlatacaktır: "Bir istikraza muhtaç olmaksızın düyunu dahiliyeyi muntazaman tasfiye etmekteyiz. Düyunu hariciyeye gelince (Osmanlı borçları), taahhüdün ifası emri tabii olup muahede icabatından olan muamelatı mütekaddime, elyevm hali cereyanda bulunmaktadır" (1 Kasım 1924). Başlatılan demiryolu politikasını da Millet Meclisi'nde şu sözlerle dile getirecektir:

> Kendi menabii servetimizle ve kendi erbabı fennimizle teşebbüs ettiğimiz şimendifer inşaatındaki faaliyeti bizzat tetkik ve müşahede ettim. Büyük Millet Meclisinin hazinesine ve mühendis evlatlarına gösterdiği itimat ve muzaheret bihakkın mahalline masruf olmuştur (...) Bu zemindeki umumi alaka ve ihtiyaç, sarf ettiğimiz gayretlerin birkaç misline kadar arttırılmasını istilzam etmektedir. Muvasalası nakıs aksamı vatandaki içtimai ve iktisadi noksanların izalesi her şeyden evvel ve her tedbirin başında olarak şimendifer muvasalasına tabidir. (1 Kasım 1925)[52]

İsmet Paşa, istikraz konusunda iki anısını anlatmıştı Lozan'la ilgili bir televizyon konuşmasında. İngiliz baş delegesi Lord Curzon, İsmet Paşa'ya demiş ki, "Her teklifimizi reddettiniz. Biz bunları cebimize koyduk. Ama unutmayın savaştan çıktınız: Yurdunuzu onaracaksınız; pek çok şeye ihtiyacınız var. Bütün bunlar para ister. Para da, (Amerikan elçisini göstererek) onlarla bizde. Gelecek önümüzde diz çökeceksiniz. O zaman sizin bugün reddettiğiniz taleplerimizi cebimizden çıkarıp karşınıza dikeceğiz!" "Cevap verdim" diyor İsmet Paşa, "Evet çok şeye ihtiyacımız var ama bağımsız yaşamaya ka-

51 *A.g.e.*, c. II, İstanbul, 1952, s. 109.

52 *A.g.e.*, c. I, s. 321-327.

rarlıyız. Kapınızı çalarsak, dilediğinizi yaparsınız!" İkinci anı da şöyle: (O tarihte Paşa, Atatürk'ün başbakanıymış). "Bir iş için önemsiz bir meblağa ihtiyaç duyduk. Osmanlı Bankası'na haber yolladım. Bu bir istikrazdır, oturup konuşalım demişler. Cevap verdim: Meseleyi anladım. Talebimizi geri alıyorum dedim." (Belleğimde kaldığı gibi yazdım. Paşa'nın sözleri değişik olabilir. Ama özü budur).

Evet, ordunun bağımsızlığı ve maliyenin bağımsızlığı o yıllarda Cumhuriyetin vazgeçilmez iki ilkesi olmuştur. Atatürk yaşadığı sürece bu iki konuda hiç ödün verilmedi. Tekrar ediyorum hiçbir büyük devletle askerî ittifaka girilmedi ve hiçbir yabancı devlet veya kurumdan *istikraz* aktedilmedi. Silahlı Kuvvetler'in bağımsızlığı konusunda o kadar titizlik gösteriliyordu ki, silah ve araçlar tek bir devletten değil, çeşitli devletlerden satın alınırdı: Uçaklarımızı Almanya'dan, Fransa'dan ve galiba Çekoslovakya'dan satın alırdık. Toplarımız da öyle... Ve ilk işlerden biri olarak savaş sanayiinin kurulmasına geçilmişti.

O günlerde bir de mahkemelerin bağımsızlığı önemli bir konuydu. Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancılar bizim mahkemelerimizde yargılanamazdı. Kapitülasyonların himayesindeydiler. Lozan'da kapitülasyonlar uzun tartışmalara yol açmış, adli kapitülasyonların kaldırılması ciddi zorluklar çıkarmıştı. Bütün bu olaylar, mahkemelerin bağımsızlığı üzerindeki titizliğimize neden oluyordu. Bozkurt adlı gemimize çarparak batmasına neden olan Fransız bandıralı Lotus süvarisinin İstanbul'da tutuklanması önemli siyasal gelişmelere neden olmuştu. Yirmi beş yaşındaki Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Lahey Adalet Divanı önünde kazanın Türk karasularında olduğunu, bundan dolayı Türk mahkemelerinin yetkili bulunduğunun tartışılamayacağını savunmuş ve bu Yüksek Mahkeme'den lehimize karar almıştı.[53] Ve yediden yetmişe tüm yurttaşlarımız bu yeni zaferi ulusal bir bayram havası içinde kutlamışlardı. Bu arada İstanbul tramvay ve tünel şirketlerinin millileştirilmesi gibi olaylar da ulusal bayramlar biçiminde, defne yapraklı zafer takları dikilerek içten gelen gerçek bir bayram havası içinde kutlanmışlardı. Gerçekten Kurtuluş Sava-

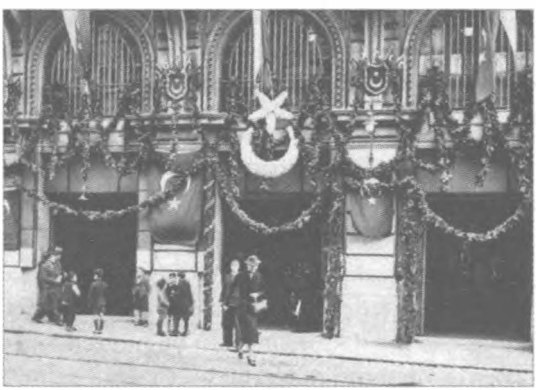

Tünel'in millileştirilmesi töreni, 1939. (Kaynak: http://tunel.iett.gov.tr)

53 Mahmut Esat'a "Bozkurt" soyadı, 1926'da yaşanan Bozkurt-Lotus kazası sonrasındaki davadaki başarısı nedeniyle 1934'te Soyadı Kanunu çıkınca Mustafa Kemal tarafından verilmiştir – yay. haz.

şı bir askerî zaferin çok ötesinde, her alanda ulusumuzun yeniden doğuşuna yol açan tarihî bir olaydı. Evet, Mustafa Kemal, Dumlupınar'da, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin ikinci yıldönümünde (30.8.1924) bu gerçeği şu sözlerle ifade etmiştir:

> Efendiler! Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi ve onun son safhası olan 30 Ağustos muharebesi Türk tarihinin en mühim bir dönüm noktasını teşkil eder. Tarihi millimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk milletinin burada ihraz ettiği zafer kadar neticei katiyeli ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, cihan tarihine yeni cereyan vermekte kati tesirli bir meydan muharebesi hatırlamıyorum. (...) Efendiler! Bu muazzam zaferin muhtelif amilleri fevkinde en mühimi ve alisi Türk milletinin bilakaydüşart hâkimiyetini eline almış olmasıdır. Bu hadisenin tarihimizde ve bütün cihanda ne büyük, ne feyizli bir inkılâp olduğunu izaha lüzum görmüyorum. Efendiler! Hâkimiyeti milliye öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, mahvolur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmaya mahkûmdurlar.[54]

Mustafa Kemal Paşa, dünya tarihinin akışını değiştirecek, imparatorlukların, sömürgelerin kurtuluşuna yol açacak bir zafer kazanıldığının uzağı gören bilinci içindeydi. Şunun da bilincindeydi ki, askerî zaferi ekonomik, sosyal, kültürel devrimlerle sağlam temeller üzerine oturtmak gerekti. Konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

> Efendiler! Milletimiz burada tespit ettiğimiz zaferden daha mühim bir vazife peşindedir. O zaferin idraki milletimizin iktisat sahasındaki muvaffakiyetleriyle mümkün olacaktır. Bilirsiniz ki, iktisaden zayıf bir bünye fakrü sefaletten kurtulamaz; kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; içtimai ve siyasi felaketlerden kurtulamaz. Memleketin idaresindeki muvaffakiyet de iktisadiyatındaki müktesebat derecesiyle mütenasip olur. Hiçbir medeni devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından evvel iktisadiyatını düşünmüş olmasın. Memleket ve istiklâl müdafaası için vücudu lazım olan bütün kuvvetler ve vasıtalar iktisadiyatın inbisat ve inkişafiyle mükemel olabilir.[55]

Ve daha henüz savaş sürerken ekonominin geliştirilmesi için devletçiliğe yönelinmesi düşünülmüştür. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1922 günlü Meclis'i açış konuşmasında şunları söylüyordu:

> Efendiler! Artık serbest ve müstakil bir hayata atılan Türkiye için, hayatı iktisadiyesini boğmakta olan kapitülasyonlar mevcut değildir. Ve olamaz. (...)

54 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. II, İstanbul, 1952, s. 180-181.

55 *A.g.e.*, s. 183-184.

> Avrupa rekabeti yüzünden mahvedilmiş ve şimdiye kadar ihmal edilegelmiş olan sanayii ziraiyemizi ihya ve asri vesaiti iktisadiye ile teçhiz etmeyi ehemmiyetle nazarı dikkatte tutacağız. (...) Siyaseti iktisadiyemizin mühim gayelerinden biri de menafii umumiyeyi doğrudan doğruya alakadar edecek müessesat ve teşebbüsatı iktisadiyeyi kudreti maliye ve fenniyemizin müsaadesi nispetinde devletleştirmedir. Ezcümle topraklarımızın altından metruk duran maden hazinelerini az zamanda işleterek milletimizin menfaatına küşade bulundurabilmek de ancak bu usul sayesinde kabildir. Maahaza, sırf indifai iktisadi maksadıyla gerek madenlerimizde ve gerek sair hususatı iktisadiyemizde, umuru nafiamızda kullanılmak istenilen sermayenin sahiplerine hükümetimizce her türlü suhuletin ibraz edileceği şüphesizdir. Bu sermayelerin kanunlarımıza tâbi olması da tabiidir.[56]

Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin siyasal, ekonomik, sosyal doktrini bu idi: Tam bağımsızlık için dövüşen, emek ilkesine dayalı bir halk devleti. İdeolojisi Kemalizmdi. Anadolu harekâtının ilk günlerinde Batılı düşmanlarımız koymuştu bu adı ona. Onların karşısında bir Bolşevizm vardı, bir de Kemalizm. Emperyalistler, Anadolu'da başlayan savaşın bir başka tür savaş, Asya'nın, Afrika'nın boyunduruk altındaki halklarına yol gösteren, ilk ulusal bağımsızlık ayaklanması olduğunu kavramakta gecikmemişlerdir. Tam bağımsızlık için ölüm kalım savaşı... Kemalizm bir sol ideolojisiydi. Mustafa Kemal Paşa'nın ve arkadaşlarının solculuğun bilincinde olup olmamaları önemli değildir. Tuttukları yol, solda olan, sola giden bir yoldu: "Bizi milletçe mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe mücadeleyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız" diyordu Mustafa Kemal. "Arka üstü yatmak ve hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur" diyordu Mustafa Kemal. "Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. Herkesten daha çok refah, mutluluk ve zenginliğe hak kazanmış ve lâyık olan köylüdür. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin iktisat politikası bu asli amacı elde etmeye yöneliktir" diyordu Mustafa Kemal... "Tam bağımsızlık denildiği zaman, elbet siyasal, mali, iktisadi, adli, askerî, yani her hususta tam bağımsızlık ve serbestlik demektir. Herhangi birinde bağımsız olmamak, millet ve memleketin, gerçek anlamıyla tüm bağımsızlığından yoksun olması demektir" diyordu Mustafa Kemal. Tüm bu sözler fikir alanında solculuktur. Bu yolda izlenecek politika, sol bir politikadır. Çünkü emeği toplum düzeninin temeli sayan; emperyalizm ve kapitalizmle savaşmayı ulusça kurtuluşumuz için şart sayan; halk iktidarını amaçlayan bir politikanın başka adı yoktur. Mustafa Kemal ve arkadaşları solcu olma-

56 *A.g.e.*, c. I, s. 220.

yabilir ama savundukları görüşler, izledikleri yol solda olan görüşler ve solcu bir politikaydı. Türkiye'yi kurtarmak için başka bir seçenek yoktu. İçinde bulunduğumuz koşullar Mustafa Kemal ve arkadaşlarını, adını anmadan solda bir yol izlemeye zorlamıştır. Kapitalizmin dize getirdiği bir ulus, kapitalizme sarılarak ayağa kalkamaz. Sistemin mantığı buna olanak vermez. Kemalizm, emperyalizme, kapitalizme karşı bir ideoloji olduğu için Asya'daki, Afrika'daki esir halkların ilgisini çekmiştir.

Atatürk'ün 100. doğum yılını kutluyoruz. Atatürk ilkelerinin sonsuza dek yaşayacağı, her gün vurgulanıyor. Ama yukarıda belirtilen ilkelerden kimse söz etmiyor. *Tam bağımsızlık ilkesini, halk devleti ilkesini kimse ağzına almıyor. Oysa halk devleti olmak ve tam bağımsızlık, Atatürk ilkelerinin temelini oluşturur. Tüm öteki ilke ve devrimler bu iki temel ilkeden kaynaklanır.* Mustafa Kemal Paşa'nın 60 yıl önce gösterdiği hedefler unutulmuştur. Halk iktidarı nerede? Efendimiz köylü nerede? Mali bağımsızlık, askerî, siyasi bağımsızlık nerede? Sathı müdafaa stratejisi nerede? Laiklik nerede? En hakiki mürşit, bilim nerede? Çalışmadan yaşamak isteyenlerin, toplumumuzda hakkı, yetkisi, yeri olmayacağı hakkındaki ilke nerede? Kurtuluş Savaşı Türkiyesi, Amerika'nın başını çektiği ittifak içinde, emperyalizmin bir ileri karakolu durumundadır. Atatürkçülük bu duruma nasıl düştüğümüzün, nasıl düşürüldüğümüzün, açık seçik ortaya çıkarılmasını emreder.

Yeni Türkiye'nin kuruluşundaki amaçlardan uzaklaşıldığı, bir sağa kayış olduğu; yani Türkiye'nin geri bırakılmışlık çemberini kıramayıp, her geçen gün biraz daha çok kapitalizmin etkisi altına girdiği görülmektedir. Bu neden, nasıl olmuştur? Sağa kayış ne zaman başlamıştır? Yukarıda Kemalist ideolojinin, Kurtuluş Savaşı içinde ve tarihin dayattığı koşulların etkisi altında doğduğunu, oluştuğunu söylemiştim. Şunu demek istiyorum: Osmanlı Devleti Alman emperyalizminin dümen suyunda mağlup olmuş, ülke düşmanlarca işgal edilmişti. Türkiye'yi savaşa sokan İttihatçılar ulusumuzu kötü kaderi ile baş başa bırakıp kaçmışlardı. Padişah ve kurduğu hükümetler, düşmanlara dehalet etmek, merhametlerine sığınmaktan başka çare görmüyorlardı. İstanbul'da pek çok kimse vatanın parçalanmasına ancak Amerika'nın mandasına girilerek engel olunabileceği görüşündeydi. Tam bir teslimiyet havası... Ama aynı günlerde yurdun dört bir yanında Müdafaai Hukuk Cemiyetleri de kuruluyordu. Türlü adlar altında kurulan bu cemiyetlerin ortak yanı, yenilgiyi kabul etmemek, şu ya da bu biçimde yurdu kurtarmak için el ele vermekti. Düşmana ilk kurşun hümanist, yurtsever gazeteci Hasan Tahsin tarafından sıkılmıştı. 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri İzmir'e çıktıkları gün, yani Atatürk'ün Samsun'a çıkışından dört gün önce. Bunu kurtuluş hareketinin yaygın bir halk tabanı bulunduğunu ve yer yer halkın kurduğu silahlı çeteler tarafından başlatılmış olduğunu vurgulamak için

yazıyorum. Bu, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinin önemini küçümsemek değil elbet. Mustafa Kemal, yaygın ama genellikle bağımsız ve bağlantısız biçimde gelişen Müdafaai Hukuk hareketini birleştirmeyi; savaşlardan yorgun ve yaralı çıkmış, dağıtılmış, silahları elinden alınmış Osmanlı ordusu artıklarından yepyeni bir savaş gücü yaratmayı başarmış; bu gücün, yepyeni bir savaş anlayışı ile dövüşmesini sağlayarak yurdumuzu düşmanlardan temizlemiştir. Ve ateş içinde yeni Türkiye devletini kurmuş; tarihin akış doğrultusunu görerek, gene ateş içinde ulusal kurtuluşun ideolojisini yaratmıştır. Tarih incelenirse, önderlerin, kurtarıcı adı verilen yöneticilerin kritik zamanlarda ortaya çıktığı görülür: Toplumun yaşamı sarsıntılı bir döneme girmiştir; yeni bir düzene gerek vardır; eski sosyal ilişkiler toplumun yaşamını tehlikeye sokmaktadır; eskimiş düzene karşı tepkiler belirmektedir; bu tepkiler maddi, manevi toplumun çeşitli yaşam alanlarında görülür. İşte tam o anda beklenen lider ortaya çıkar. İnsanlar bu süreci, toplumla lideri birbirine bağlayan gizli nedensellik bağlarını pek fark etmezler. Liderin her şeyi yoktan var ettiğini sanırlar. Oysa lider bir sonuçtur. Lideri olaylar yaratır. Bu süreç görülmez ve lider tanrılaştırılırsa, kurtuluş hareketi yoldan çıkar, toplum tekrar darboğazlara sürüklenir. Bu, bizde böyle oldu.

Kurtuluş hareketimiz bir halk hareketi olarak başladı, halkın silahlı direnişleri ve Müdafaai Hukuk cemiyetleriyle. Hareket bu karakterini Birinci Büyük Millet Meclisi hükümeti döneminde sürdürmüştür denilebilir: Milletvekilleri iki dereceli seçimle halk tarafından seçilmişlerdir; ikinci seçmenlerin büyük bir çoğunluğu da Müdafaai Hukuklu'ydu. Gerçi Meclis'te tek bir köylü ya da işçi, hatta bir esnaf, bir zanaatkâr yoktu; asker-sivil bürokratlardan ve eşraftan kurulu bir Meclis'ti. Ama gene de halktan kaynaklanmış sayılabilecek ve amacı itibariyle ulusun kurtuluş fikir ve duygularına cevap veren bir Meclis'ti. Tüm üyeleri Misakı Millici idi. Ama Birinci Meclis tek sesli olmaktan uzaktı. Hemen her konuda görüş ayrılıkları beliriyor, çetin tartışmalar oluyordu. Bu İkinci Meşrutiyet'teki görüş ayrılıklarının bir uzantısı idi. Birinci Meclis'te sayıları pek fazla olmamakla beraber, eski muhalefet partilerine mensup milletvekillerine rastlanmaktaydı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile kimi arkadaşları arasında da görüş ayrılıkları bulunduğu her geçen gün ortaya çıkmaktaydı. Görüşler arasında ortak bir zemin bulmak gerekçesiyle çeşitli gruplar oluşturuldu: Tesanüt grubu, İstiklal grubu, Müdafaai Hukuk grubu; Halk zümresi, Islahat grubu... Bu gruplar Paşa'nın halkçılık bildirisinden esinlendiklerini ileri sürüyorlardı ama başkalarıyla uzlaşma zemini bulmak şöyle dursun, Mustafa Kemal'in belirttiğine göre, aralarında tartışmaya başladılar. Bunu doğal karşılamak gerekirdi. Hele çeşitli siyasal ufuklardan gelmiş insanlardan oluşan bir Meclis'te başka türlü olması beklenemezdi. Kaldı ki, bu bir sağlık işaretidir. Bir halk meclisi tek sesli olmamalı-

dır. Ama Paşa, muhalifleri karşısına genellikle temkinli ve mantıklı bir konuşmacı olarak çıkmış ve başarılı da olduğu halde, bu durumdan memnun değildi. Tartışmaların uzayıp gittiğinden *Nutuk*'ta şikâyet eder.[57] Nihayet Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk grubunu kurmuştur. Bunun karşısında, Paşa'ya muhalif olanların kurduğu 2. Grup yer almıştır.

Muhalefetin görüşleri genellikle tutucu, hatta açıkça gerici bir eksen dolayında gelişmekteydi. Bunlar saltanatçıydılar, geleneklere bağlı idiler, belki de bağımsızlık dışında Paşa ile hiçbir ortak yanları yoktu çoğunun. Ama muhalefet yaptıkları için gerekliydiler. Muhalefetsiz bir halk iktidarı düşünülemez. Demokrasi, daha önce de belirttim, muhalefetin vazgeçilmez, devredilmez, zaman aşımına uğramaz doğal bir hak olarak, anayasal ve yasal güvence altında bulunduğu rejimdir. Muhalefet yanlış şeyler söyleyebilir; bunların karşısına doğrularla çıkmak gerektir. Muhalefet-iktidar diyalogu toplumu ve devleti sağlıklı bir çizgide tutar. Paşa da konuşmalarında sık sık meşveretten, yani danışarak, konuşarak, tartışarak iş görmekten söz ettiği ve en ağır eleştirilere ağırbaşlı yanıtlar verdiği halde, muhalefetin çıkışlarından rahatsız olduğu görülüyordu. Demokrasi geleneği hemen hiç olmayan (o tarihte) bizim gibi ülkelerde karşıt görüşe hoşgörü yoktur. *Barıkai hakikat müsademei efkârdan doğar* denilmiştir ama bu sadece lafta kalmıştır. Ta Jön Türkler'in 1902'de Paris'teki Kongresi'nden beri ve hele İkinci Meşrutiyet döneminde, fikir özgürlüğü için savaşım, sadece kendi fikrine özgürlük, karşıt görüşlere yaşam hakkı tanımama biçiminde sürdürülmüştür. Hürriyetin ilanından kısa zaman sonra İttihatçılar'ın muhalefete tahammülleri olmadığı ortaya çıkmıştı. Acaba aynı olaylar bir kez daha mı yaşanacak ve yine bir dikta rejimine mi gidilecekti?

Mustafa Kemal Paşa ile muhalifleri arasındaki ilişkilerin gittikçe sertleştiği gözden kaçmıyordu. Bunlar her vesileyle, savaşın ilk günlerinde vesileler de eksik olmuyordu, Paşayı hedef alan sert saldırılar yapıyorlardı. Sadece Meclis'te değil, meclis dışında da... Söylentiler, dedikodular, gazetelerde yalan yanlış ve çoğu kez maksatlı haberler, yorumlar... Başkomutanlık bir sorun haline getirilmişti. Sakarya Savaşı'ndan önce Meclis'in Paşa'ya başkomutanlık görevini vermiş olması, kimi muhaliflerce Meclis'in haklarından soyutlanması olarak yorumlanmıştı. Sakarya Meydan Savaşı'nın kazanılmasından sonra ordunun, hazırlıkların tamamlanması için uzunca bir zaman hareketsiz kalmasını kimi muhalifler ordumuzun savaş gücü olmadığı biçiminde gösteriyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat ve Karabekir paşalarla, Rauf Bey'le de ilişkileri gerginleşiyordu. Oysa eski arkadaştılar. Neden birbirlerine güvenleri sarsılmıştı? Bu sadece kimi konularda farklı düşünmelerinden mi ileri geliyordu? Yoksa Fuat Paşa, Rauf Bey ve Kâzım Karabekir, Musta-

57 *A.g.e.*, İstanbul, 1938, s. 424-425.

fa Kemal Paşa'nın dikta rejimine yönelmesinden mi kuşkulanıyorlardı? Gerçekten de iki meydan savaşı kazanmış, yurdun dört bir yanında kurtarıcı olarak adeta tanrılaştırılan Gazi Paşa muhalefetsiz bir rejime doğru yol almaktaydı, Birinci Meclis'teki 2. Grubun sağ muhalefeti de, Yeşil Ordu ve İştirakiyun Partisi'nin soldaki varlığı da Paşa'yı rahatsız ediyordu. Önce Yeşil Ordu ve İştirakiyun Partisi saf dışı edilecektir. Ve Ali Fuat ve Karabekir paşaların ordudaki görevleriyle ilişkilerinin kesilmesi sağlandıktan sonra, Halk Fırkası karşısında muhalefet partisi olarak ortaya çakan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Sait isyanı ve İzmir Suikast girişimi ile bağlantı kurularak kapatılacaktır. *Nutuk*'ta Atatürk, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nden şöyle söz eder: "(...) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası diye bir fırka teşkil ettiler. Bu fırkanın gizli eller tarafından çizilen programını da ortaya attılar. 'Cumhuriyet' kelimesini telaffuzdan dahi içtinap edenlerin, Cumhuriyeti doğduğu gün boğmak isteyenlerin, teşkil ettikleri fırkaya 'Cumhuriyet' ve hem de 'Terakkiperver Cumhuriyet' unvanını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimi telakki olunabilir? Rauf Bey ve arkadaşlarının teşkil ettikleri fırka, muhafazakâr unvanı altında meydana çıksaydı, belki manası olurdu. Fakat bizden daha ziyade Cumhuriyetçi ve bizden daha ziyade Terakkiperver olduklarını iddiaya kalkışmaları, bittabii doğru değildi."[58] Ve Terakkiperver Cumhuriyet kapatıldı.

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve arkadaşlarının cumhuriyetçiliğinden kuşku duymakta haklı olabilirdi. Kendini onlardan daha cumhuriyetçi ve ilerici saymakta da haklı olabilirdi. Ne var ki, kurulan cumhuriyet gerçek bir cumhuriyet ise bu konuda karar verecek olan kendileri değil, seçmen yurttaşlar olmak gerekirdi. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kapatılması muhalefetsiz bir rejim istendiğini, yani halk iktidarının artık tarihe karışmış olduğunu kanıtlıyordu. Bu fırsat, halkın kendi yazgısını kendisinin çizmesi için çıkan büyük fırsat da buna benzer olaylardan sonra yok olup gitmiştir. Neydi ulusumuzun bu bahtsızlığı? Bunu doğaüstü güçlerin laneti olarak görmek elbet akla, mantığa ters düşer. İkinci Meşrutiyet'ten sonra demokrasinin ikinci kez yoldan çıkmasının elbet birtakım tarihsel, sosyolojik nedenleri olmalıydı. Buna bir kişi sorunu olarak yaklaşmak yanlıştı. Elbet Mustafa Kemal Paşa konuşmalarında açıkladığı ve doğruluğuna inandığı görüşlerini uygulamak isterdi. Bu, onun doğal hakkıydı. Başkalarının değişik görüşler ileri sürmelerine olanak vermeyen bir siyasal düzen kurmak ise bambaşka bir şeydi ve buna elbet hakkı olamazdı. Çağımızda böyle bir şey yapmaya kimsenin hakkı yoktur. Ama sorun bir hak sorunu değildir. Bir ortam sorunudur. Eğer toplumun gelenekleri, siyasal kurumları, buyurma yetkisinin tek bir kişi elinde toplanmasını gerekli kılıyorsa ya da buna engel olmuyor-

58 *A.g.e.*, s. 639-640. Aynı olay için ayrıca bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Siyasî Hâtıralar*, Kıs. II, s. 222-224.

sa, muhalefet yaşayamaz, yani demokrasi kurulamaz. Türkiye'de kişisel iktidarı engelleyecek gelenekler, kurumlar yoktur. Üstelik Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, örgüt biçimi olarak kişi iktidarını yeterince engellemiyordu. Gerçi ilk bakışta tüm yetkilerin Meclis'te toplandığı izlenimi alınıyordu. Ama meclis başkanının aynı zamanda yürütmenin de başı olması ve bakanları kendisinin seçmesi, kişi iktidarına açık bırakılmış bir kapıydı. Biz Osmanlı toplumunun mirasçısıyız. Osmanlı toplumunda padişah iktidarın tek sahibiydi. Kimseye karşı sorumlu değildi. Devlet düzeni buna göre kurulmuştu. Bugünü anlamak için düne bakmalıyız. Kısaca Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik yapısını anlatmaya çalışacağım.

Osmanlı Devleti ve Bürokrasisi

Çok önemli bir noktaya parmak basarak konuya girmek istiyorum. Osmanlı toplumunda toprak, beytülmala, yani devlet hazinesine aitti. Ekilir biçilir toprakların sahibi devletti. O dönemde toprak başlıca üretim aracı olduğundan, bunun önemi ortadadır. Devlet, bu toprakları verimliliklerine göre adı *reaya çiftliği* olan 60-150 dönümlük parsellere ayırarak ve tapu harcı denen peşin bir kira bedeli karşılığında köylü ailelerine dağıtırdı. Köylüler bu toprağı işler, geçimini sağlar ve devlete vergi verirdi. İleride bu konu üzerinde ayrıntılı olarak duracağız.

Şimdiden şu kadarını söyleyeyim ki, halkın iktidarı konusu bir birikim sorunudur elbet. Bir ulusun demokratik gelenekleri yoksa, gerçekten halk iktidarı kurmak ve bu iktidarın ilerici adımlar atarak yaşamasını sağlamak sadece buyruklarla, tepeden inmeci yöntemlerle gerçekleştirilemez. Üretim ilişkilerinin sömürüye son verecek biçimde değiştirilmesi, bunu sağlamak için de *örgütleme biçiminin halk iktidarına olanak verecek tarzda temelden değiştirilmesi şarttır. Sömürü düzenini sürdürmek için kurulmuş ve tüm yetkileri, merkezde, bir avuç sömürücü-yöneticinin tekelinde toplayan piramit biçimindeki örgüt tarzına son vermek şarttır. Merkezci, dikeyine, yukarıdan aşağıya hiyerarşili bir devlet örgütü ile, sadece dört yılda bir genel seçim yapılarak halk iktidarına geçilemez. Tarihe bakılınca görülür ki, üretim tarzı sömürüye dayalı toplumlarda, örgütlenme biçimi her zaman merkezci, dikeyine, yukarıdan aşağı hiyerarşili olmuştur. Bir avuç yönetici-sömürücünün milyonlarca emekçi tabana hükmetmesi böyle bir örgüt biçimi ile gerçekleştirilmiştir. Uzağa gitmeye gerek yok: Osmanlı toplumu böyle bir toplumdu. Bu merkezci sistem şöyle kurulmuştu:* Topraklar devletin mülkü idi. Toprak o dönemde başlıca üretim aracıdır bilindiği gibi. Toprakları, devlet, parselleyerek kuru mülkiyeti kendisinde kalmak üzere, bir çeşit kira mukavelesiyle işletilmek için köylülere dağıtırdı. Köylü toprağı işler, geçimini sağlar ve devlete vergi verirdi. Topraklar

ayrıca getirecekleri vergi miktarına göre *tımar*, *zeamet*, *has* olarak üç gruba ayrılırdı: Yılda 20 bin akçeye kadar vergi geliri sağlayan topraklar *tımar*; 20 binden 100 bine kadar gelir sağlayanlar *zeamet*; 100 binden çok gelir sağlayan topraklar da *has* sayılırdı. Bu vergiler, padişah adına sadrazamın atadığı beylerbeyi, sancakbeyi, sipahi vb. unvanlar taşıyan devlet memurlarına *dirlik*, maaş olarak tahsis edilirdi. Yani bu yüksek memurlar maaş yerine topladıkları vergiyi gelir kaydederlerdi. Buna karşılık başında bulundukları eyalet veya sancağın yönetimini devlet adına üslenirler; savaş halinde ise sefere çıkan orduya belirli sayıda yaya ya da atlı askerle katılırlardı. Getirdikleri askerlerin her türlü giderlerini *tımar*, *zeamet* ya da *has* sahibi beyler sağlardı. İmparatorluğun ilke olarak tüm topraklarında uygulanan bu ekonomik, sosyal, siyasal sistem, merkezin, yani padişahla etrafındaki sömürücü/yönetici bürokratik sınıfın egemenliğini sağlardı. Bu koca piramidin doruğunda, ZİLLULLAH, yani Tanrı'nın gölgesi sultan-halife vardı. Ancak Tanrı'ya karşı sorumluydu. Onun altında sadrazam. Sadrazamı padişah atardı. Devlet işlerini o yürütürdü. Padişaha karşı sorumluydu. Sonra vezirler, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, İstanbul kadısı, defterdar, nişancı, yeniçeri ağası, kaptan paşa, reisülküttap gelirdi. Divanda bu sırayla otururlardı. Fatih'e kadar divana padişahlar başkanlık ederdi. Sonradan sadrazam başkanlık etti. Başında bulundukları eyaletlerde saltanat vekili olan beylerbeyleri de divana girerlerdi; vezirlerin altında otururlardı. Devlet işlerini yürütmekle görevli ve her birinin gerek atanması, gerek yetkileri, gerek gelir ve yükselişi kesin kurallara bağlı olan seyfiye, ilmiye ve kalemiye sınıflarından kalabalık bir personel kadrosu mevcuttu ki, hepsi de derece derece, halkın karşısında imtiyazlı bir bürokrasi oluştururdu. Piramidin tabanına doğru inildiğinde ilk idare basamağı eyaletlerdi. Eyaletlerin başında beylerbeyleri bulunurdu. Bunların askerî, mülki ve sadrazamlarınkini hatırlatan geniş yetkileri vardı. Bunların astığı astık, kestiği kestikti. Ne var ki, bunlar eyalet topraklarının sahibi olmayıp merkezce atanmış memurlar olduklarından, en güçlü olanlarının bile saltanatı padişah veya sadrazamın bir emriyle sona ererdi.

Bir alt basamakta sancaklar vardı. Sancak, beş on kazadan oluşurdu ve başında sancakbeyi bulunurdu. Sancakbeyleri de merkezden atanırdı. Gene merkezden atanan sipahilerin kumandanı idi. Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında sancakbeyliğine şehzadeler atanırdı. Sonradan bu usulden vazgeçilmiştir. Beylerbeyi, sancakbeyi ve sipahilerin adamları, imtiyazlı ve halka kan kusturan bir kalabalık oluştururlardı.

Derece derece devlet görevi yapan en başta ve Divanı Hümayun'da oturanlarla sultana biz *devlete sahip olanlar* sınıfı adını veriyoruz. Tımar, narh, gedik gibi sistemler aracılığı ile toplumun ekonomik yaşamını elinde tutan ve siyasal güce de sahip olan bu bürokrat sınıf, Osmanlı Devleti'nin egemen sı-

nıfı durumundaydı. Tımar sistemi dolayısıyla bir çeşit devletçi üretim ilişkilerinin söz konusu olduğu Osmanlı toplumunda, *devlete sahip olanlar* dışında bir egemen sınıf mevcut değildi. Bunlar üstelik egemenliklerinin bilincine de sahiptiler. Devleti kollamak ve korumakla görevli olduklarına inanıyorlar; devlete öz malları gözüyle bakıyorlardı. Bugün Osmanlı toplumunun üretim tarzı çoktan tarihe karıştığı halde, asker/sivil bürokrasi halâ devlete kendi öz malları gözüyle bakmakta ve zaman zaman devlete el koyup son sözün kendilerinin olduğunu kanıtlamaya kalkmaktadır.

Yüksek Osmanlı bürokrasisi aynı eğitimden geçmiş kişilerdi. Devşirmeler saraya geldiğinde kademeli bir eğitimden geçirilirdi. Acemi oğlanlar lalalarına köle gibi itaat ederlerdi. İlerde görecekleri işlere göre özel olarak eğitilirler, *iç oğlan*lığından, *iç ağa*lığına, nihayet *Enderun ağa*lığına yükselirdi. Enderun'dan altmış sadrazam, üç şeyhülislam, yirmi üç kaptan paşa yetişmiştir. Devşirme usulü kaldırıldıktan sonra Enderun'a köleler alınmaya başlandı. Birçok vezirler, çocuklarını istikbal vadettiği için köle gibi göstererek Enderun'a yazdırmışlardır. İkinci kaynak medreselerdir. Medreselerde zamanın tüm ilim ve fenleri okutulur, bürokrasinin ilmiye ve kalemiye sınıfına mensup olanlar bu okullarda yetişirdi. Nasıl ki, bugün de asker/sivil bürokrasinin kadroları Harbiye gibi, Siyasal Bilgiler (Mülkiye) gibi, Hukuk ve Tıbbiye gibi belirli okullarda yetiştirilmektedir.

Osmanlı bürokrasisi devletle iç içe büyümüştür. Devleti yönetmek için özel olarak yetiştirilmiş olanlar, devlete sahip çıkarlarken ve bir anlamda devleti üretirlerken, devlet de onları üretmiştir. Osmanlı Devleti merkezci örgüt biçimi ile bürokrasi üreten bir makineydi. Öteki beyliklere karşı verdiği savaşları kazanarak, feodal eğilimlerin dağıtıcı etkisinden korunan Osmanlı beyliği, bir *ordu-devlet* biçiminde örgütlenmiştir. Bu ordu-devletin belkemiği padişah ve çevresindeki katı hiyerarşiye bağlanmış bürokrasi idi. Buyruklarını yürütmek ve fetihlerle topraklarını genişletmek için devşirilen Hıristiyan çocuklarından oluşan bir meslek ordusuna da sahip olan bu devletin, merkezci siyasal sistemi yukarıda açıklanan tımar rejimine dayalıydı. Yani bir çeşit *devletçi üretim ilişkilerine*... Toprak devletin mülkü olduğu için devleti elinde tutanlar, tımar yoluyla toprak rantına da sahip olmaktaydılar. Böylece tımar, hem feodaliteyi engellemiş hem de merkezci, ceberut devleti beslemiş, ayakta tutmuştur.

Toplumların örgütlenme biçimleri, bunların üretim tarzına sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü var olan toplumsal iş bölümü çerçevesinde üretimi gerçekleştirmek ancak zamanın üretim güçleriyle üretim ilişkilerine uygun düşen bir örgütlenme biçimi ile olanaklıdır. Sınıflı toplumlarda üretimi gerçekleştirmek için geniş emekçi yığınlarının başkaldırmadan çalışmalarını sağlamak gerekir. Üretim araçlarına sahip küçücük bir azınlığın emekçi yığınları üzerinde-

ki egemenliğini ise merkezci, dikeyine hiyerarşili bir örgütlenme biçimi sağlar. Ordu gibi örgütlenmiş bir devlet, bunun en mükemmel biçimidir.

Osmanlılar'da ordu-devlet, başlıca üretim aracı olan toprağın sahibiydi. Ordu-devletin sahibi de merkezci örgütlenme dolayısıyla padişah ve adamlarından oluşan bürokrasiydi. Bürokrasiyi oluşturan yüksek yöneticiler asker olsun, ilmiyeden olsun aynı geleneklere sahip, aynı eğitimi görmüş, aynı kültüre bağlı kişilerdi. Gelirlerini devletten sağlayan ve devlet hiyerarşisinde işgal ettikleri yere göre bir yaşam düzeyine malik olan bu vezirler, beylerbeyleri, sancakbeyleri, defterdar ve kazasker vb. başlarındaki padişahla birlikte, Osmanlı toplumunda egemen bir sınır oluşturmaktaydılar.

Yukarıdan Dayatılan İlerlemecilik

Bu ordu-devlet piramit biçimindeki yapısını 19. yüzyılın başlarına kadar korudu. Temel kurumlarında hemen hiç değişiklik olmadı. Ne ki, kurulduğu günden beri dünyada pek çok şeyler değişmiş ve Asya'da, Ortadoğu'da kurulmuş güçlü imparatorluk her gün biraz daha zayıflayarak Avrupa kapitalizminin bir pazarı, bir yarı-sömürgesi haline gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu durumuna padişahlar, vezirler, beyler, paşalar acz içinde devletin erimesine tanık oluyorlardı. Devletle birlikte kendilerinin de mahvolduklarının farkında idiler. Devleti ve devletle birlikte kendilerini (kendilerini artık ulusun temsilcileri olarak görüyorlardı) kurtarmaya kararlıydılar. Devletin eskimiş, işe yaramaz hale gelmiş kurumlarını değiştireceklerdi. Avrupa'yı model olarak aldılar. İlk önce ordu değişmeliydi. Küçücük Osmanlı beyliği ordusu sayesinde bir imparatorluk haline gelmiş, üç kıtada hükümran olmuştu. Nizamı Cedid kuruldu, yeniçeri ocağı lağvedildi (1826). Tımar kaldırıldı ve topraklarda özel mülkiyeti kabul eden Arazi Kararnamesi yürürlüğe kondu (1848). Bu arada Gülhane Hattı Hümayunu okunmuş, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, halife-sultan hazretleri Müslüman, Hıristiyan, Musevi, Türk, Rum, Ermeni, Bulgar, Arnavut, tüm tebâlarına eşitlik ve özgürlük vadetmiş, bu vaadi tutmayacak olanları, Cenabı Hakkın lânet ve gazabına terk etmişti (1839). Aynı tarihte önce İngiltere ile sonra Fransa ve daha başka devletlerle ticaret antlaşmaları imzalanmıştı. Bu ıslah, bu reformlar devletin çöküşünü durduramadığından başka geleneksel ekonomiyi de iflasa sürüklemiş, devleti yabancılardan borç almaya zorlamıştı. Borçlar ödenemiyor, devlet çarkını çevirmek için yeni borçlar alınıyordu. Biriken borçlarını ödeyemeyen ve iflas eden devlet hazinesi, belirli bazı resim gelirlerini borçlarına karşılık göstererek, ve bunların yabancılarca doğrudan doğruya tahsiline izin vererek, devlet içinde devlet demek olan Düyunu Umumiye idaresine boyun eğmek durumunda kalmıştı (1881),

Yüksek bürokratların bir kısmı devletin başına bu gaileleri açarken, bir kısmı da devletin bu hale düşürülmüş olmasından Sultan Abdülaziz'i ve çevresindeki bey ve paşaları sorumlu tutuyordu. Bunlar Genç Osmanlılar Cemiyeti'ni kurmuşlardır (1856-1866). Aralarında Namık Kemal, Ziya (Paşa) gibi hürriyetçilerin bulunduğu bu gizli cemiyetin başında sonradan sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni Mehmet Bey adında bir kişizade bulunuyordu. Örgüt biçimi olarak İtalyan Karbonari gizli cemiyetinin tüzüğünden esinlenilmişti. Mısırlı prens Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine Genç Osmanlılar gizlice yurdu terk ederek Paris'te toplandılar. Abdülaziz istibdadına son verecek meşruti bir idare kurmayı amaçlıyorlardı, Fakat Paris'teki mücadeleleri, padişahın üst üste girişimleri sonucunda son bulmuştur. Hepsi de yurda dönmüşler; hatta içlerinden Abdülaziz'in münasip gördüğü memuriyetleri kabul edenler bile çıkmıştır.

Ancak istibdat idarelerine karşı başlayan tepkiler, İkinci Abdülhamit'in anayasayı askıya alıp Meclis'i dağıtması üzerine yeniden hızlanmıştır. Yurt içinde gizli cemiyetler kurulurken, Jön Türkler adı altında Paris'te ve daha başka merkezlerde yeni bir özgürlük hareketi doğmuştur. İşin ayrıntılarına girecek değiliz. Aralarındaki görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla Paris'te toplanan ilk kongre, hareketin ikiye bölünmesi ile sonuçlanmıştır (1902). Jön Türkler'den bir kısmı Ahmet Rıza Bey'in liderliğinde toplanırken, bir kısmı Prens Sabahattin Bey'in önderliğinde toplanmıştır. Birinciler Türkçülük-İslâmcılık esasına dayalı merkezci bir devlet görüşünü benimserlerken; ikinciler, imparatorluğu oluşturan çeşitli ulus, din ve mezheplere mensup vatandaşlarımızı birleştireceği inancıyla (Tevhidi Amasin) Osmanlıcılık ve ademi merkeziyetçilik esaslarının benimsenmesini ve ekonomide özel girişimci bir yol tutulmasını istiyorlardı. Birinciler Terakki ve İttihat Cemiyeti'ni kurdular. Cemiyetin adı bir süre sonra Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti oldu. İkinciler ise Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdular. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidara geçecek, Prens Sabahattin'in fikirlerini benimseyenler de önce ilk muhalefet fırkası (partisi) olan Osmanlı Ahrar fırkasını, daha sonra Osmanlı Hürriyet ve İtilaf fırkasını kuracaklardır. Tabii başka partilerde kuruldu: Osmanlı İttihadi Muslimin(!), Osmanlı Demokrat (IBAT), Mutadil Hürriyetperver Sosyalist partiler sayılabilir. Burada bir süre duralım ve hürriyet ilanını izleyen yılları genel çizgisi ile de olsa hatırlamaya çalışalım. İttihat ve Terakki aşağı yukarı yirmi yıl Abdülhamit istibdat ve zulmüne karşı, siyasi cinayetler dahil, her türlü vasıtayla mücadele etmiş bir gizli cemiyettir. Kullandığı yöntemleri burada tartışacak değilim. Ancak yürüttüğü amansız mücadele ile İttihat ve Terakki'nin geniş çevreleri yüreklendirdiği ve halk nazarında bir kurtarıcı gözüyle görüldüğü bir gerçektir. Halk, Meşrutiyet'in ilanında,

cemiyeti boyun eğmek zorunda bırakılan Abdülhamit'in yerine koymuştur. İktidar padişahtan cemiyete geçmiştir. Bu zihinlerde meydana gelen bir ikame idi: Padişah hâlâ Yıldız'da oturduğu halde tüm yetkilerinden soyunmuş, bu yetkiler zihinlerde cemiyete geçmiştir. Artık ortaya çıkmış eski olan cemiyet fakat gerçekte cemiyetin gizli temel merkezini oluşturan bir avuç yönetici, iktidarın tek sahibi oluvermişti. Yalnız zihinlerde değil, 10 Temmuz 1908'den itibaren yurdun her tarafında, halkın sevinç gösterileri arasında iktidar fiilen İttihat ve Terakki'ye geçmişti. Herkes İttihatçı kesilivermişti. Cemiyetin örgütleri her yerde mantar gibi bitiyordu. Bunlardan bir kısmı öteden beri varlıklarını yer altında sürdürmüşlerdi ama bir kısmı da İttihat Terakki adına hareket ettiklerini söyleyen kişilerin eseriydi. Mutlak bir iktidarı, bir istibdat yönetimini yıkmış olanlar şimdi sonsuz bir gücün sahibi durumuna gelivermişlerdi. *Böyle bir ortam, özgürlüğün yaşamasına, meşruti çok partili bir rejimin kurulmasına ve işlemesine elverişli değildi.* Çok geçmeden İttihat ve Terakki'nin tehlikeli bir yolda olduğu görülmüştür. Demokrasi, muhalefetin yasal olarak ve fiilen teminat altında olduğu bir siyasal rejimdir: Muhalefet partileri serbestçe çalışır; basın üzerinde iktidarın açık ya da dolaylı bir baskısı yoktur; seçimlere hile karıştırılmaz ve iktidar seçim sonuçlarına ve anayasanın saptadığı esaslara göre el değiştirir. Bu kurallar demokrasinin yerleştiği yerlerde de çiğnenir. Ama kamuoyu derhal harekete geçer. Yapılan ilk seçimlerde (1908), İttihat ve Terakki, Ahrar Partisi karşısında tartışmasız bir zafer kazanmıştı. Ama bir süre sonra bir milletvekilliği için İstanbul'da yapılan ara seçimini Ahrar Fırkası'nın adayı kazanmış ve bu olay İttihat ve Terakki'yi hırçın tepkilere itelemişti. Bu kez muhalefetin güçlendiği görülmeye başlandı. Muhalefet ileri sürdüğü gibi gerçekten dürüst bir fikir mücadelesi mi yapıyordu? Elbette hayır. Onlar da aynı hamurdandı. Muhalefet geniş bir yelpaze oluşturuyordu. Bu cephede Ahrarcılar'ın yanında azınlıkların milletvekilleri de yer almaktaydı. Milliyetler akımının enternasyonal arenada gittikçe güçlendiği bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin iç politikasına çeşitli faktörlerin etki yaptığını sanırım kimse yadsıyamaz.

Demokrasi yolunda Bey takımının attığı ilk adımlar şu tabloyu ortaya koymaktaydı: Kavga, Beyler arasındaydı; iktidar için savaşımı onlar arasındaydı. Beyler padişahtan gerçekte kendileri için birtakım haklar istiyorlardı. Bu kavgada halkın yeri yoktu. Halk *avam*dı, ayaktakımı yani. Beylere göre onun bu işlere aklı ermezdi. Onlara da hak tanınırsa, başa bela kesilirlerdi. Tersane işçilerinden kalabalık bir grup Babıâli'ye yürümüş, sadrazama arıza vererek ücretlerinin arttırılmasını istememişler miydi? (1872). Henüz ortada anayasa falan da yokken ayaktakımı bu işlere karıştırılamazdı. Devleti paşalar, beyler yönetir. Padişahımız efendimiz Meşrutiyet'i ilan etmeli, devleti Bey takımı ile birlikte, onlara danışarak yönetmeliydi. Aynı görüşte olan Beyler,

iktidarda nöbet değiştirmeliydi... Demokrasiden paşaların, beylerin anladığı bu idi, bugün de gerçekte budur...

Paris'te 1902'de toplanan Jön Türkler Kongresi'nde, sonradan iki düşman politik akım oluşturacak olan görüş ayrılıkları belirmiştir. Çökmekte olan imparatorluğun kurtarılması için çeşitli düşün akımları çatışmaktaydı: Batıcılık, İslâmcılık, Türkçülük gibi akımların yanı sıra kişi girişimciliği (teşebbüsü şahsi) ve ademi merkeziyet gibi, sosyalist ya da sosyalizan akımlar da vardı. Birinci Jön Türkler Kongresi'nde ayrıca askerlerin devrim hareketine katılmaları ve büyük devletlerden yardım görme konuları da ele alınmış, tartışılmıştı. Ahmet Rıza Bey'in liderliğini yaptığı, Türkçülüğü, merkezciliği savunan ceberut devlet yanlısı grupla, liderliğini Prens Sabahattin Bey'in yaptığı Ademi merkeziyet ve Teşebbüsü Şahsiyeciler grubu arasında baş gösteren anlaşmazlık bölünmeye gitmiş ve bu bölünme, zamanın getirdiği değişiklikler doğal karşılanırsa, ana çizgisini denebilir ki, günümüze kadar sürdürmüştür. Gerçekten de İttihat ve Terakki ile Cumhuriyet Halk Partisi birinci grubun; Ahrar, Hürriyet ve İtilaf, Cumhuriyetçi Terakkiperver ve Serbest Fırka da ikinci grubun uzantıları olarak kabul edilebilir. Tabii ayrıntıları bir yana bırakarak, genelde, kalın çizgide. Birinciler, tepeden inme reformları, ekonomide devletçiliği savunmuşlar; ikinciler, liberalizmi savunmuşlardır. Aslında birinciler de özel sektörcüdür. Özel sektörü devlet yardımlarıyla korumuş, geliştirmişlerdir. Ama devletin denetimi ve buyruğu altında olmasını ordunun politikaya karışmasında da Osmanlı geleneklerinin yanı sıra İttihat ve Terakki'nin rolü büyüktür: 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'de Babıâli baskınının izlerini görmemek olanaksızdır.[59]

İŞTİRAK

Osmanlı Sosyalist Fırkası yayın organı *İştirak*, 7 Haziran 1912: "Almanya'da sosyalizmin mucidi Karl Marks."

59 Paris Kongresi için bkz. T.Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1982, s. 106-108, 167-171.

Güçlü Devlet Saplantısı

Devleti yönetenler sınıfı, Osmanlılar'dan beri devletle özdeşleştikleri için güvencelerini güçlü devlette görürler. Güçlü devlet ekonomisi maliyesi güçlü, ordusu güçlü olan devlettir. Tam bağımsız devlettir. Oysa bizim Bey takımı için güçlü devlet öncelikle kendi halkına karşı güçlü olan, eli sopalı jandarma devlettir. Tabii bu inançlarını çıplak biçimde ortaya koyamıyorlar artık. Ne de olsa 20. yüzyılda yaşıyoruz; demokrasiyi kurduk, kuruyoruz savları var. Onun için bizim Bey takımı *yurttaşlar elbet özgürdür; ama devlet de özgürdür; devleti korumak, toplumun yaşam ve huzurunu güvence altında bulundurabilmek için, devlet elbet kişilerin özgürlüklerini sınırlayacaktır* gibi basmakalıp sözlerle, devleti yurttaşların özgürlüğünden korkan eli sopalı bir baskı aracı olarak gördüklerini gizleyemiyorlar. Sivil toplumdan, yani halkın özgür yurttaşlar olarak söz ve karar sahibi olmasından korkuyorlar. Halkın henüz uyanmamış, dünyadan pek haberi olmadığı dönemlerde göstermelik özgürlüklerin tanınması bir sorun yaratmıyordu. 1876 Anayasası'nın *Tabaa-i Devlet-i Osmaniyenin Hukuku Umumiyesi* başlığı altında sayılan hak ve özgürlükler, demokratik ülkelerin anayasalarında olanlardan pek farklı değildi. 1909 değişikliğinde ve 1924 Anayasası'nda da durum böyle idi. 1961 Anayasası ise zamanın en ileri anayasalarından biriydi. Durum neden 1971'den sonra değişmiş, özgürlükler gittikçe kısıtlanmış, 1982'de de adı var kendisi yok hale getirilmiştir? Çünkü 1961'den sonra başta işçiler olmak üzere halk bilinçlenmeye, haklarına sahip çıkmaya başlamıştır. Bizim Bey takımı halk uyuduğu sürece halkçıdır, halk severdir, demokrattır. Ama halk gözünü açmaya başladı mı halk, devlet için tehlikeli olur, özgürlüklerin kısıtlanması gerekir ve aba altındaki sopa artık ortaya çıkar.

Demokraside güçlü devletin ne anlama geldiğini hâlâ kavramış değiliz. Demokraside devlet halka karşı güçlü olamaz; çünkü halk kademe kademe yönetime katılmakta baskı gruplarıyla politikayı yönlendirmektedir. Bundan dolayı da halkla devlet iç içedir demokrasilerde. Oysa bizim Bey takımı geçmiş çağların ceberut devletine sarılmış, onu yaşatmaya çabalamaktadır.

12 Eylül askerî darbesinden sonra komutanlar yeni bir anayasa hazırlatmışlar ve 12 Eylül'den öncesine bir daha dönülmemesi için devletin güçlendirilmesini kararlaştırmışlardır. Bu maksatla üç yol izlenmiştir: 1- 12 Eylül hareketinin lideri geniş yetkilerle donatılarak cumhurbaşkanlığına getirilmektedir; 2- Bakanlar kurulunun dikkate almak zorunda olacağı kararlar alabilecek Milli Güvenlik Kurulu aracılığı ile Silahlı Kuvvetler politikayı yönlendirmektedir; 3- Temel hak ve özgürlükler geniş ölçüde sınırlandırılarak ve dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları politika yasağına çarptırılarak, halk pasifleştirilmekte, katılmacı demokrasiye kapılar kapatılmak-

tadır. Böylece Türkiye kişi diktasına açık bir rejimin kucağına atılmaktadır. Bu, Türkiye'yi 1930'lara geri götürmek girişimidir. Olanaksız bir iştir. Türkiye ve ulusumuz artık bambaşka bir yerdedir ve geri çekilemez. Türkiye'de ne 1873 Anayasası'nın padişaha tanıdığı yetkilere benzer yetkiler ne de Atatürk'e ulusal kurtuluş savaşımızın sağladığı prestijden kaynaklanan fiili yetkileri andıran yetkiler hiç kimse tarafından kullanılamaz. Tarih tekerrür etmez. Türkiye'nin karşısında öyle sorunlar duruyor ki, bunlardan hiçbiri, ne derece akıllı ve yetenekli olursa olsun bir şefin buyrukları ile çözüme kavuşturulamaz. Şu terör konusunu ele alalım: Terörü yaratan faktörler çeşitli düzeylerden geliyor. Türkiye'de gelir dağılımı son derece adaletsiz. İş alanları sınırlı ve işsizlik ciddi bir sorun halinde. Gençlerin sorunlarına yıllardır çözüm bulunamıyor. Bu durum terörü doğuran nedenlerin başında geliyor. İkincisi, Türkiye iki süper devletin nüfuzları altına almak için amansız bir savaşım verdikleri Ortadoğu'nun kuzey duvarını oluşturuyor. Türkiye, Amerika'nın müttefiki; Amerika'nın Türkiye'de askerî üsleri var. Amerika için Türkiye stratejik konumu bakımından son derece önemli. Türkiye'de anti-Amerikan hareketlerin gelişmesine, hele hele Türkiye'nin bağlantısız bir ülke haline gelmesine Amerika katiyen göz yumamaz. Bundan dolayı yıllardır Silahlı Kuvvetler'in demokrasiye paydos demesi için oyun içinde oyun tezgâhlıyor ülkemizde. Kuşkusuz Sovyetler Birliği de kendi açısından birtakım işler çeviriyordur. Aksi düşünülemez. Bu da terörü besleyen ikinci bir kaynak. Silah kaçakçılığı, terörün gelişmesinde rol oynayan bir başka neden. Bir de terörün uluslararası boyutlara ulaşmış olması var. Bütün bu nedenler ortadan kaldırılmadıkça, terörün önü alınamaz. Yani demek isterim ki, terörle savaşımda polisiye önlemler; tepeden inme buyruklar hiç de yeterli değildir. Cumhurbaşkanını dilediğiniz yetkilerle donatınız, dilediğiniz özgürlük kısıtlamalarını getiriniz terörün önünü alamazsınız. Güçlü devlet yarattım derken, çaresizlik ve aczle karşılaşıldığı görülecektir. Sivil topluma ordu gözüyle bakmak son derece isabetsizdir. Bu iki topluluğun felsefeleri, yapıları, amaçları birbirinden çok farklıdır. Ordu savaş için, öldürmek için kurulmuş, emir ve komuta zincirine bağlı bir topluluktur. Sivil toplumun amacı ise üyelerinin mutluluğu ve özgürlüğüdür. *Ordulaşan millet* gibi sloganlar çağdışıdır; ulusumuzun çağdaşlaşma hareketine zarar verir.

Güçlü devlet, özgürlüklerine sahip çıkan halkın yönettiği, onunla özgürce bütünleştiği devlettir... Yani demokrasilerin devletidir. Bugün terör o ülkelerde de var. Ama terörle savaşacağız diye hiçbirinde demokrasiye paydos denmiyor. Ve başarılı sonuçlar da almıyor. Örneğin Federal Almanya'da, Fransa'da, İtalya'da...

Bizim Bey takımının çağdışı güçlü devlet anlayışı günümüz dünyasında umut bağlanacak bir amaç olamaz. Güçlü devletin güçlü bir kişi başa getiri-

lerek kurulacağı ve bu güçlü kişinin buyruklarıyla yürüyen devlet makinesinin, tüm sorunların üstesinden geleceği düşüncesi bir ham hayaldir. Hele bu güçlü kişi Silahlı Kuvvetler'in bir mensubu ise bu ham hayal üstelik tehlikeli serüvenlerin bir başlangıcı da olabilir. Türkiye bugün bu tehlikeli maceraların eşiğinde bulunuyor. 1960-1965 yıllarında beliren umutlar sönmüştür artık. Türkiye halkına cumhuriyet tarihinin en anti-demokratik yasası onaylatılıyor. Anayasa ile birlikte Evren Paşa'nın cumhurbaşkanlığı da onaylanıyor. Türkiye böylece ordunun yönetim ve denetiminde bir başkancıl cumhuriyet olacak...

Toplumlar, demokrasiye şahane, ideal bir yol izleyerek ulaşmıyor. Düşe kalka, vardığı noktadan gerilere dönüp yeniden ilerleyerek ulaşıyor. Daha eskileri bir yana bırakırsak, 1876'dan bugünlere ne dolambaçlı yollardan, ne geri dönüşlerden sonra geldik; hele bir düşünelim. Ne darboğazlardan geçti demokrasi savaşımımız: Babıâli baskını ve İttihat ve Terakki diktası, yani Enver ve Talat paşalar. Sonra mütareke yılları ve Kurtuluş Savaşı. Yani *bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı ulusça savaşmayı* tek kurtuluş yolu olarak kabul eden bir *halk yönetimi*. Arkasından partileri bir bir kapatan bir tek kişi ve tek parti yönetimi. Arkasından çok partili rejime geçiş. Arkasından, tıpkı İttihat ve Terakki ile olduğu gibi henüz emeklemeye başlayan demokrasiyi fiilen tek parti diktasına dönüştürme girişimi. Arkasından Silahlı Kuvvetler adına yönetime el konması. Ama demokrasiye paydos diyenler, bir yılda demokratik anayasa hazırlatarak ve de serbest seçimler yaptırarak yönetimi sivillere bırakmışlardır... Arkasından demokrasi için umutlu yıllar. Arkasından Amerika'nın sahnelediği ve Sovyetler'in de herhalde seyirci kalmadıkları oyun içinde oyunlar; sağ ve sol terör hareketleri. Arkasından 12 Mart müdahalesi. Bu kez ara rejim iki buçuk yıl sürecektir. Arkasından seçimler ve partiler rejimine dönüş; terörün hortlaması ve 27 ilde sıkıyönetim. Sıkıyönetime karşın terörün önünün alınamaması. Arkasından, Ortadoğu'da işlerin kızıştığı bir sırada, 12 Eylül harekâtı. Sıkıyönetim bu kez boş durmuyor: Binlerce tutuklu; davalar, davalar. Ölüm cezaları. Parlamento ve partiler kapatılıyor. DİSK yöneticileri sıkıyönetim mahkemesinde. Ve 1961 Anayasası suçlu sandalyesinde... 12 Eylül harekâtı iki yılını tamamlıyor. Hazırlatılan anayasa halk oylamasına sunuluyor.

Demokrasimiz gene darboğazlarda. Halk politika dışında tutulmak isteniyor. Partiler rejimi göstermelik; 12 Eylülcülerin kurdurmayı tasarladıkları bir Devlet Partisi'nin, ilk seçimlerde çoğunluğu sağlaması için politika alanı eski partilerden ve politikacılardan temizlendi. Yeni kurulacak *sivil* partiler için *yasal* birtakım engeller düşünüldüğü kuşkusuz. Böylece Türkiye'nin yönetimi, Cumhurbaşkanı Evren Paşa ile Milli Güvenlik Kurulu'nu oluştu-

ran yüksek komutanların alacakları kararlar doğrultusunda yürütülecektir. Anayasaya göre Milli Güvenlik Kurulu'nun *devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır*. Kuşkusuz TBM Meclisi gensoru önergesi yoluyla bakanlar kuruluna düşürebilir. Ancak cumhurbaşkanının seçimleri yenileme yetkisi, milletvekillerini itidale sevk edecektir. Yeni anayasa ile Silahlı Kuvvetler, politikayı denetleyen ve yönlendiren başlıca güç haline gelmiştir. Cumhurbaşkanına tanınan geniş yetkiler dolayısıyla, ayrıca kişisel yönetimin ağırlık kazandığı ve demokratik dengelerin bozulduğu da gözden kaçmamaktadır. Yeni anayasa katılımcı demokrasiye kapıları kapatmıştır. Yurttaş sadece beş yılda bir sandık başına giderek ülkenin yönetimine sembolik biçimde katılmış olacaktır... Bu tehlikeli bir gidiştir. Hele Türkiye'nin ekonomik darboğazlar içinde de olduğu düşünülünce... Enflasyonun, işsizliğin, darlığın ve de tüm yolsuzlukların faturası 12 Eylülcüler ve onların yarattığı yöneticiler üzerine çıkarılacaktır. Bu, ayrıca yeni sosyal huzursuzluklara da yol açacaktır ki, bu da yeni 12 Mart'lara, yeni 12 Eylül'lere yol açar. Demokrasimiz gene darboğazlardadır.

İşin aslına bakılırsa, demokrasi bizim Bey takımına ters geliyor. Yüzyılların oluşturduğu yaşam ve düşün alışkanlıkları Bey takımını, devletin sahibi olduğuna inandırmış. *Devlet sahipsiz değildir* sözleri bu inancı dile getiriyor. Bunalım dönemlerinde *devlet, millet sahipsiz kaldı* biçimindeki yakınışlar da aynı inancın halk tarafından da paylaşıldığını göstermektedir. Halkımız devletten çok korkmuş; Tanrı'dan korktuğu gibi. Ve Tanrı'ya sığındığı gibi, devlete sığınmış. Her şeyi Tanrı'nın rahmetinden ve devletin atıfetinden beklemiş. İslâm'da Tanrı'nın kitabı aynı zamanda devletin de kitabı, anayasası olduğundan bu iç içelik ülü'l emrin kişiliğinde bütünleşip biçimlenmiş. Vakıflar gibi halkın hizmetine verilmiş kurumlar, Bey takımının İslâm dininden kaynaklanan atıfetleridir. Hepsi lütuftur, sadakadır. Halk, hep bekleyen durumundadır. Edilgindir. Tarih boyunca Osmanlı halkının dinsel topluluklar dışında (tarikatlar, mezhepler ve bunlardan kaynaklanan kurumlar) hiçbir girişimi olmamıştır. Bunlar da birtakım din ulularının girişimleridir. Daha önce de söyledim kent işleri, belediye işleri bile merkezden atanan memurlar tarafından yürütülürdü.

Oysa demokrasi halkın söz ve karar sahibi olduğu bir yaşamdır; bir düzen türüdür. Batı Avrupa'da çeşitli etmenlerin yüzlerce yılda yoğurup oluşturduğu, halka dayalı, aşağıdan yukarı bir yönetim biçimidir. İster Batı Avrupa'daki kökenleri, ister İngiltere'deki kökleri incelenince demokrasinin kralın buyurma gücünü, dolayısıyla Beylerin gücünü sınırlayan bir hareket olduğu görülür. Tabanda gelişen bu harekete paralel, mutlakıyete karşı çıkan,

mutlakıyeti savunan teorileri çürütmeye çalışan, demokrasiden, halktan yana birtakım teoriler de ortaya çıkmıştır.

Mutlakıyet rejiminin teoricileri, din kitaplarında zaten var olan açıklamaların, aklın gerekleri ile de bağdaştığını kanıtlamaya çalışmışlardır. Temel ilke: İktidarın Tanrı'ya ait olduğudur. Aziz Augustin, *Tanrı'nın Ülkesi* adlı ünlü yapıtında (426), dinsizlerin Hıristiyanlığa yönelttiği eleştiri ve suçlamaları yanıtladıktan sonra, doğrunun yanlışla savaşımını, iki ülkenin savaşı olarak gösterir: Tanrı'nın Ülkesi ve Kötülük Ülkesi. Tanrı'nın Ülkesi Adem'le başlar. İlk peygamberler, Musa ve İsrael kralları ile sürer. Mutlak krallıkların İncil'i yeryüzünün dört bir yayma yayması ile kökleşir. Tanrı'nın yeryüzündeki ülkesi, kıyametten sonra gökyüzü ülkesine dönüşecek, Kötülükler Ülkesi de sonsuza dek cehennem ateşinde yanacaktır. Yeryüzünde en mükemmel yönetim Tanrı'nın arzusu üzre mutlak krallıktır. Mutlakıyeti savunanların hemen hepsi kilise adamlarıdır. Bunların belki de en ünlüsü papaz Bossuet'dir. Papaz Bossuet, *Kutsal Kitapların Işığında Politika* adlı kitabında sadece Tanrı'ya karşı sorumlu olan kralın tam bir despot olması gerektiğini savunur. Kralın halka karşı hiçbir görevi yoktur; halkın da kral karşısında hiçbir hakkı yoktur. İslâm hukukunda da durum aynıydı: Halkın, sultan karşısında herhangi bir hakkı yoktu. Ve sultan ancak Tanrı'ya hesap verirdi. Ancak sultan halkın genel anlamda velayetine sahipti. Bunun ise uygulamada pek fazla ağırlığı olduğu söylenemez.

Batı Avrupa'da mutlak krallığa karşı beliren hareketler İngiltere ve kıta Avrupası'nda farklı yollar izlemişlerdir. Kıta Avrupası'nda filozoflar teorik çözümler önerirken; İngiltere'de fiili çözümlere gidilmiştir. İngiltere'de feodal soylularla orta sınıflar ittifak ederek kralın yetkilerini sınırlamaya çalışmışlardır. Bu, İngiltere'ye özgü bir durumdu. Örneğin Fransa'da kral zayıftı ve feodal beyler güçlüydü. Orta sınıflar feodal beylere karşı kralla birleşmişlerdir. Bu da Fransa'da krallık durumunun ve mutlakıyetin güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece kralın kimseye hesap vermeden ülkeyi yönetmesine, İngiltere'de Kıta Avrupası'na oranla çok daha erken tarihlerde bir sınır çekilmiştir. İngiltere'de Avam Kamarası, halkın seçtiği temsilcilerden oluşurdu ve krallığın bütçesini reddetmek yetkisine sahipti. (14. yüzyıl). Bu yetkisini parlamento, kralların yetkilerini sınırlamak için etkin bir silah olarak kullanmıştır. 1648 ihtilalinde ise Avam Kamarası kesin bir zafer kazanarak yasama yetkisini tekeline almıştır. Parlamento terimi İngiltere'de 1239'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Baronların ve Londra halkının Kral Topraksız Jean'a dayattıkları Magna Carta daha da eskidir (1215). O günlerde Osmanlı Devleti henüz kurulmamıştı. Demokrasi yolunun neresinde bulunduğumuzu saptarken, bu gibi tarihler çok şeye ışık tutuyor.

Magna Carta, Bill of Rights gibi nadir birkaç metin dışında gelenek ve göreneklerden oluşan İngiliz Anayasası, yüzlerce yıllık yaşamı boyunca İngiliz halkının özgürlükleri için bir güvence, devlet için demokratik bir devamlılık unsuru, dünya ulusları için de bir esin kaynağı olmuştur: Temsil sistemi; iki meclis sistemi; hükümetin meclis önünde sorumluluğu sistemi; bakanların sorumluluğu sistemi İngiltere'de doğmuş, çarkları orada işleyen bir makine haline geldikten sonra, başkanlık sistemi ile yönetilen ABD ve Latin Amerika ülkeleri dışında, demokrasiyi benimsemiş, tüm dünya devletlerine yayılmıştır.[60]

Bu gelişmeleri, 17. yüzyılın özgürlükçü düşün hareketleri izlemiştir. Filozoflar, düşünürler, politik sorunları ele almışlar, mutlak krallıkların keyfî hareketlerinin teorik sınırlanması sorunları üzerine eğilmişlerdir. Bunların başında Fransız Bodin ve özellikle Montesquieu'nün adları gelir. Montesquieu yalnız çağdaş devlet düzeninin değil, aynı zamanda sosyolojinin de ilk teoricisidir. *Yasaların Ruhu* adlı kitabında, devlet gücünün ayrı organlar eliyle kullanılmasını ve böylece siyasal güçlerin birbirini frenlemesi, dengelemesi sonucunda, keyfiliğin önleneceğini, kişi özgürlüklerinin korunacağını ileri sürmüştür. Montesquieu, devleti, kurumları, özgürlükleri aklın ışığında değerlendirmekle yetinmemiş, en başta İngiltere olmak üzere pek çok devletin kuruluş ve işleyiş biçimlerini, gelenek ve göreneklerini de inceleyerek hem çağdaş sosyolojiye yol açmış hem de çağımız devlet makinesinin işleyiş kurallarını ortaya koymuştur. Sorunlara farklı açılardan bakan Voltaire ve Rousseau gibi filozoflar Montesquieu'yü izlemiş, Diderot ve Ansiklopedistler bir yandan, başta Pufendorf, Grotius, Wolf, tüm doğal hukuk okulu insanlığa yeni bir yol açmışlardır. Büyük Fransız Devrimi ise tüm bu teorileri pratik alana, gerçekleşme yoluna sokmuştur.

Devlet, tüm bu etmenlerin etkisi altında, geleneksel kutsallık ve korkunçluğunu kaybetmeye, hizmet etmek için var olan bir kurum haline dönüşmeye başlamıştır. Artık devlet gücünün bir amacı vardır: Temel hak ve özgürlükleri korumak ve hukuka uygun biçimde kamu hizmetlerini yürütmek... Devlet ancak bu koşullarda vatandaşlardan itaat bekleyebilir. Zulüm ve baskı karşısında vatandaşların direnme hakkına sahip olduğu anayasaların başına yazılmıştır. (Bizim 1961 Anayasası'nda olduğu gibi). Hatta kimi hukuk bilginleri daha da ileri giderek tüzelkişi kavramına karşı çıkmışlar, devletin bir tüzel kişi olmadığını, devletin iradesi olarak gösterilen buyrukların, gerçekte yöneticilerin irade beyanlarından ibaret olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece hukuku çiğneyen devletin, belki de yakasına daha kolayca yapışılacağını düşünmüşlerdir.[61]

60 Ayrıntılar için bkz. A. Esmein, *Eléments de Droit Constitutionnel*, c. 1, s. 79-293.

61 Léon Duguit, *Traité de Droit, Constitutionnel*, c. II, Theroje générale de l'Etat, 1928.

Bu arada Marx ve Engels, sınıfsız bir toplumda devletin politik işlevi kalmayacağı için silineceğini iddia ediyorlardı. Bu, insanlığın çok ilerde ulaşacağı bir aşamaydı. Ama sosyal sorunlar ağır bastıkça, devletin birtakım yeni görevler yüklenmek zorunda olduğu anlaşıldı. Emekçi halk yığınlarının iktidara gelmesi halinde, demokrasinin daha da yaygınlaşacağına ve emekçilerin katılımı ve denetimi altında yönetimin, en geniş anlamda bir hizmetler demeti biçimini alacağına inanıldı. Ne var ki, Ekim Devrimi, emekçilerin değil onlar adına hareket eden bir profesyonel kadronun işi olduğundan geçmiş çağların tepeden inmeci otoriter devlet modeline dönüldü ve sosyalizm başka baharlara kaldı.

Çağdaş uygarlıkla birlikte oluşan, devlet konusundaki tüm bu gelişmelere biz yabancı kalmışızdır. Çünkü Osmanlı toplumu Batı uygarlığına uzun yüzyıllar kapalı kalmıştır. Daha sonraları ise kaba ve yüzeysel aktarmalarla yetinilmiştir. Sonuç olarak çağdışı bir devlet anlayışı ve uygulaması, toplumumuzun sağlıklı gelişmesini önlemektedir. Bizim için devlet hâlâ kutsal, buyrukları tartışılmaz, tanrısal bir varlıktır. Osmanlılar'dan bu yana devleti elinde tutan asker-sivil yöneticiler sınıfı bu inancın canlılığını korumasına özel bir özen göstermektedirler. 12 Eylül darbesi ve 1982 Anayasası, bu gayretlerin son ve en belirgin örnekleridir. Bir yandan anayasal dengeler altüst edilerek buyurma gücü sorumsuz bir cumhurbaşkanı ve askerlerin manevi ağırlığındaki bir yüksek kurula (Milli Güvenlik Kurulu) verilirken, bir yandan da halk pasifleştirilmekte, politika dışında tutulmaktadır. Son 30 yıllık demokrasi denemesi noktalanmıştır. Devlet eskisi gibi asker-sivil bürokrasi içinden gelen bir *lider* tarafından yönetilecektir. Her şeyi o görecek, her derde o deva bulacaktır. Ve halk, liderin buyruklarına, asker disipliniyle itaat ederek, yurttaşlık görevini yerine getirecektir. *Ordulaşan millet* sloganı ciddiye alınıyor. Oysa ordu ile ulus apayrı kuruluşta iki varlıktır. Ordu tek amaçlı bir kuruluştur. Amacı savaştır. Bu konuda alışılagelmiş yönetim biçimi *emir ve komuta zinciri içinde* kesin disiplindir. Savaş tekniği ve türleri o kadar değişti ki, artık körü körüne itaat eden kıtalar yerine uyanık, düşünen ve duruma göre kendi karar veren *özgür* savaşçılardan kurulu birliklere gerek duyulacağı anlaşılmaktadır. Evet, büyük bir olasılıkla, savaş topluluklarının yönetimi de değişecek, bir anlamda *katılmacı* bir biçim alacaktır.

Uluslar ise ordu değildir. Amaçları topluluğu oluşturan kişilerin özgür ve uygar olmalarıdır. Uygarlık ve özgürlük, tepeden inmeci bir yönetim biçimi ile bağdaşmaz. Karizmatik liderler yönetimi ile bağdaşmaz. Toplumu oluşturan kişilerin yönetime her kademede ve en yaygın biçimde katılmalarını zorunlu kılar. Aksi takdirde çağın dışında kalır ulus; hiçbir sorununu da çözemez. Çağımızda toplumsal sorunların çözümü, uzmanlık işi oldu, bilim işi oldu. Bilim ise eleştiri ve serbest tartışma ortamını zorunlu kılar. Kariz-

matik *lider*ler tek umut ve güvencemiz olan bilimi körleştirirler. Bir tür *Sosyal Gresham Yasası* piyasadan gerçek bilim adamlarını kovar ve ortalığı yalancı bilginler ve dalkavuklar sarar. Eski tip dâhi(!) liderlere çağımızda yer kalmamıştır. Bu role heveslenenler sorunları büsbütün çözülmez hale getirirler. Elbet karizmatik liderler de iyi niyetlidirler. Ama sadece iyi niyetle işler yürütülemez. Sonra unutulmasın ki, *cehennemin sokakları, iyi niyet taşları ile döşelidir.*

Çağımızın gereklerine uygun bir devlet anlayışına dönmek zorundayız. Totaliter yönetim biçimleriyle ne biz ne başkaları bir yere ulaşabilir. 1945'lerde başlatılan demokrasi denemesi sürdürülmelidir ve de nasıl olsa sürecektir. Çünkü Türk toplumu 35 yılda bir yere gelmiştir. Anayasa oylaması dikta yönetimine yeşil ışık olarak yorumlanmamalıdır. Kurtuluş, özgürlükçü, katılımcı demokrasidedir; demokratik sosyalizmdedir. Türkiye İşçi Partisi bu yolda atılmış bir adımdı.

EMEKÇİ TAKIMINDAN 12 KİŞİ

İkinci Meşrutiyet'ten günümüze kadar Türkiye'de çeşitli eğilimde sol partiler kurulmuştur. Bunların bir kısmı da yasadışı ihtilalci sol görüşü savunan komünist ya da komünizan partilerdir. Kurucuları, Bey takımından saygın kişilerdir tüm bu partilerin. Bazen aralarına göstermelik bir iki işçiyi de aldıkları görülür. Yalnız Osmanlı Mesai Fırkası ile Müstakil Sosyalist Fırkası'nın işçi, usta ve memurlar tarafından kurulduğu kaydedilmektedir. Ancak bu iki parti hiçbir varlık gösterememiştir. Osmanlı Mesai Fırkası, 1919 yılında faaliyet gösteren sosyalist partilerine karşılık kurulmuş ya da kurdurulmuş bir partidir. Müstakil Sosyalist Fırkası da İştirakçi Hilmi Bey'in Sosyalist Fırkası'ndan ayrılan tramvay işçileri tarafından kurulmuştur. Her ikisinin de özel ya da sınırlı amaçlarla kurulduğu anlaşılıyor.[1] Hüseyin Hilmi Bey'in 1910'da kurduğu ilk sosyalist parti olan Osmanlı Sosyalist Fırkası'ndan beri memleketimizde solun çeşitli eğilimlerini temsil eden belki 40, belki daha çok parti kurulmuştur. Bunlar hep Beyler tarafından ya da teşvikleri ile kurulmuştur. Sadece Türkiye İşçi Partisi, işçi kökenli sendikacılar tarafından kuruldu. Öncelikle bu olayın altını çizmek isterim. 12 sendikacı bir siyasal parti kurmaya karar veriyorlar. Neden? Basına yaptıkları açıklamada, *ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için parti kurduklarını söylüyorlar. Ayrıca işçinin şimdiye kadar çeşitli siyasi partiler içinde eriyip kaybolduğunu; TİP'in ise işçi sınıfının temsilcisi olmak amacıyla kurulduğunu belirtiyorlardı.*[2] Bu açıklamada önemli ve daha önce işçilerden duymadığımız sözler var. *İşçi sınıfı-*

1 Bu partiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, İstanbul, 1952.

2 *Vatan*, 14.2.1962.

nın haklarını korumak, çeşitli siyasal partiler içinde erimek, işçi sınıfının temsilcisi olmak amacı gibi sosyalist aydınların kendi aralarındaki konuşmalarda kullandıkları terim ve düşüncelerin, işçiler tarafından ve de basına yapılan bir açıklamada kullanılmış olması, sadece bu olay, Türkiye'de bir şeylerin değiştiğine işaretti.

Çağdaş toplum olmanın belirtilerinden biri de kuşkusuz işçi sınıfının ortaya çıkması ve varlığını kabul ettirmesidir. 1820'lerde bizde ilk fabrika bacalarının tütmeye başlamasından bu yana 140 yıl geçmiştir. Tersane işçilerinin 1872'de Babıâli'ye yürüyüşlerinden bu yana da 90 yıl geçmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarındaki grev dalgasının üzerinden de yarım yüzyıl... Ve bu olaylara Bey takımının tepkisi şiddet önlemlerinin arttırılması olmuştur. 1844 Polis Nizamnamesi'yle grevin yasaklanması; grevcilerin üzerine asker gönderilmesi; işçi partilerinin kapatılması; 141. ve 142. maddeler ve de sıkıyönetimler, davalar, mahkümiyetler, sürgünler... Ama işte, yıllardır süren terôre karşın, 1961'de 12 sendikacı, tüm işçi kardeşleri adına başlarını kaldırıyor, seslerini yükseltiyorlardı.

13 Şubat yeni kurulan partilerin bildirimde bulunmaları için son gündü. İşçilerin parti kuracaklarını öğrenince, biz çalışmalarımızı durdurmuştuk. Kimi arkadaşlarla birlikte bir sosyalist parti kurma olanakları arıyorduk. 12 Şubat günü öğle üzeri Sedat Erbil bana geldi. İşçi Partisi kurucularının bizlerle görüşmek istediklerini, öteki arkadaşlara telefonla bildirdiğini ve Cağaloğlu'ndaki yazıhanede buluşulacağını söyledi. Kalkıp birlikte Cağaloğlu'na gittik. Arkadaşlar oradaydı. Kuruculardan sadece İbrahim Güzelce vardı. Tanıştık. Sorun şuydu: Kuracakları partinin tüzüğünü tamamlayamamışlardı; Orhan Arsal'ın kendilerine yardım etmesini istiyorlardı. İbrahim Güzelce, Orhan Arsal'ın 1950'lerde kurduğu Demokrat İşçi Partisi'nde genel sekreter olarak görev yapmıştı. Orhan Arsal bu çağrıya sevinmiş görünüyordu, biz de sevindik. Ama neden hepimizi buraya çağırmışlardı? Anlam veremedik. Orhan Arsal, Güzelce ile gitti; biz de işlerimize döndük...

Ertesi sabah Orhan Arsal telefonda ateş püskürüyordu. Sabaha kadar çalışıp tüzüğü tamamlamışlar ama Orhan'a "Sen de kurucu olarak imzala dilekçeyi" dememişlerdi. Orhan kendi açısından haklı olabilirdi ama sendikacılar da haklıydılar: Kurucuların sadece işçilerden oluşması önemliydi... 14 Şubat 1961 günlü gazetelerde sürenin sona ermesinden önce yeni partilerin kurulduğu bildiriliyor, partilerin ve kurucuların adları veriliyordu. Yeni Türkiye Partisi başta geliyordu. 27 Mayıs'tan sonra kurulan hükümetin Maliye Bakanı Ekrem Alican'ın başkanlığında kurulan bu partiye parlak bir gelecek tanıyanlar pek çoktu. Millete Hizmet, Düstur, Güven gibi hiçbir varlık gösteremeden silinip gidecek bir dizi parti arasında gazeteler, Türkiye İşçi Partisi adında bir partinin kurulduğunu da haber veriyorlardı. Sadece *Va-*

tan gazetesi bu partiye öteki gazetelerden biraz daha fazla yer vermişti. Kurucularının adlarını ve yaptıkları açıklamayı kısaca sütunlarına geçiriyordu. Bu haberleri okuyanlar arasında acaba kaç kişi, işçilerin bir parti kurmuş olmalarının taşıdığı anlam üzerinde durmuştur. Oysa alışılmışın dışında bir olaydı 12 sendikacının bir parti kurması. Sadece bu bile dikkat çekmeye yeterdi. Ama kamuoyu ilgilenmedi. Buna karşılık Bey takımından kimi aydınlar, artan bir merakla TİP'i izlemeye koyuldular o günden sonra. Bir de tabii güvenlik kuvvetleri ile AID[3] adındaki Amerikan örgütünün uzmanları. Sendikacıların aralarında Faik Bey diye çağırdıkları, Türkçeyi öğrenmiş bir AID görevlisi vardı ki, birkaç yıl sonra bir kokteylde bana TİP'in neden sınıf partisi olduğunu soracaktı. Evet, kimi aydınlar, güvenlik örgütü ve Amerikalı uzmanlar dışında TİP'le ilgilenen pek olmamıştı. Günler geçiyor, arada bir, genellikle *Vatan* gazetesinde, TİP'e dair üç beş satır çıkıyordu.

"İşçi Partisi kurucuları (soldan sağa) Avni Erakalın, İbrahim Güzelce, Kemal Türkler, Ahmet Muşlu, Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu İstanbul vali muavini Fikret Arslan'a partilerinin kuruluş dilekçesini vilayette tevdi ediyorlar." *Milliyet*, 14 Şubat 1961

TİP hızla gelişmiyordu ama ölü doğmadığı da ortadaydı. Yurt içinde örgütlenme çalışmaları yapılıyordu. İzmit'te, Ankara'da, İzmir'de kuruluşlar yapılmıştı. Kocaeli örgütü TİP'in ilk örgütüdür. Kurucusu sendikacı İbrahim Çetkin'di. Çetkin bilinçli, ağırbaşlı, sözünün eri bir arkadaştı. Partiye girdikten sonra tanıdım. İzmir örgütünün başında Rahmi Eşsizhan vardı. O da sivrilmiş bir sendikacıydı. O da doğru, bilinçli bir partiliydi. Adana örgütünün başında mıydı, şimdi ansımıyorum; Adana'da işleri çekip çeviren, sendikacı Mehmet Emin Yıldırım'dı. Sanıyorum tekstil işçisiydi. Sonraki yıllarda Güneydoğu yöresinde birlikte örgütlenme çalışmaları yaptık. İyi konuşmacı, işçiler tarafından sevilen bir arkadaşımızdı. Evet, yavaş da olsa, parti gelişiyordu.

Sola dönük Bey takımı ve de sola karşı duyarlı olanlar bir süre sonra TİP'in varlığından rahatsız olmaya başladılar. Nitekim gazetelerde *ciddi* bir işçi partisi kurulması gereğinden söz eden yazılar çıkmaya başladı. TİP'ten hiç söz

3 Amerikan Yardım Teşkilatı – yay. haz.

etmiyorlardı. Besbelli TİP'i *ciddi* bulmuyorlardı. Beylerin gözünde ayaktakımının kurduğu parti *ciddi* olamazdı. Ama anlaşılan işçilerin böyle bir işe kalkışmış olmaları, Beyleri gene de rahatsız ediyordu. Bey takımından solcular ise olaya değişik biçimde yaklaşıyorlardı. Marksist-Leninistlerin *ortodoks* kanadı, TİP'i uzaktan kumandalı uçak gibi yönlendirmeyi düşünüyordu herhalde. Sola dönük CHP'li aydınlar da vardı. Bir de bizler gibi, yıllardır işçilerle çalışmanın özlemini çekmiş solcular vardı. İşçilerin kendi başlarına parti kurmuş olmalarına seviniyorduk. Bunu önemli bir aşama sayıyorduk. İşlerine karışmayı düşünmüyorduk. Ama bizi aralarına alırlarsa mutlu olacaktık.

O sıralarda *Çalışanlar Partisi* adında bir parti kurulacağı duyuldu. Birtakım adlar ileri sürülüyordu. Türk-İş Başkanı Demirsoy'un[4] adı geçiyordu. *Yön* dergisi yazarlarının ve üç plancının adları geçiyordu. Bunun arkasında belki Halk Partisi vardı. Bunları ilerde ayrıntılı olarak anlatacağız. Şimdi yeniden TİP'in kurulduğu günlere dönelim.

Partiler kurulmuş, henüz siyasal faaliyetlere izin verilmemişti. Ancak en kısa zamanda demokrasiye dönüleceği hakkında hükümet, Avrupa Konseyi'ne güvence vermişti. Yassıada duruşmaları sürüyor; köpek davası, bebek davası gibi davalar Demokrat iktidarın anayasayı çiğnediği, hukuk dışı bir iktidar haline geldiği hakkındaki asıl suçlamanın net biçimde ortaya çıkmasını engelliyordu. Kamuoyunda dalgalanmalar ve yer yer Demokratlar'ın çıkardığı olaylar oluyordu. Halka silah dağıttıkları iddiasıyla birtakım insanlar tutuklanıyor; komplo hazırlandığı iddiaları ileri sürülüyordu. Yassıada'da duruşma sırasında ölen Lütfi Kırdar'ın cenazesinde olaylar çıkmış, hükümet, "bedbahtlara müsamaha edilmeyecek" diye bildiri yayımlarken, Gürsel Paşa da, "Devrim mahkemelerini derhal kurabiliriz"[5] demişti.

Askerî rejim altında yaşıyorduk. Demokles'in kılıcı başımız üstünde sallanıyordu. Sallanıyordu ya, ama gene de herkeste bir umut, iyi günlerin geleceğine bir inanmışlık, bir sevinç vardı. Bu, belki de kazanılmış hakların artık geri alınamayacağı konusunda, yüzlerce deneyimlerin halkta yarattığı kavi inançtan kaynaklanıyordu. Gürsel Paşa'nın ve Komite üyelerinden çoğunun macera peşinde görünmemeleri de, yarınlara umutla bakmamızda rol oynuyordu sanırım. Ama bir başka faktör de vardı: *Soğuk Savaş koşullarından çıkılıyordu. Batı-Doğu ilişkilerinde yumuşama oluyordu. Yüksek perdeden konuşmaların yerini daha yumuşak konuşmalar almıştı. Yan yana barış içinde yaşanılabileceğine inanılmaya başlanmıştı. Bu bahar havası topun ağızında olan Türkiye halkını elbet etkileyecekti ve etkilemiştir. Biz böyle bir ortamda demokratik solun nispeten daha rahat çalışabileceğini düşünüyorduk. Soğuk Savaş ortamında sol boy hedefi haline getirilmektedir. Komplolar kolay tezgâhlanmak-*

4 Aybar, Seyfi Demirsoy'dan söz etmektedir – yay. haz.

5 *Vatan*, 3 Mart 1961.

tadır. Yumuşama yaygın hale gelirse, biz solcular da şemaları bir yana bırakabilirsek, demokratik ve bağımsız bir sosyalist akımın, kök salmasını olanaklı görüyordum.

Rıza Kuas, Kemal Türkler'le birlikte.
(Kaynak: http://www.lastik-is.org.tr)

İşçiler, o günlerde Kurucu Meclis'te işçi hakları üzerindeki çalışmalarla yakından ilgileniyorlardı. Grev ve toplu sözleşme haklarının anayasa güvencesinde olacağının öğrenilmesi işçi çevrelerinde sevinçle karşılanırken, grev hakkına birtakım sınırlamalar getirileceği söylentileri de tepkilere yol açıyordu. Türk-İş, 'istisnaların yasa ile düzenleneceği' hakkındaki hükme karşı çıkıyor, 'Anayasa, grev hakkının demokratik esaslara göre düzenleneceğini belirtmekle yetinmelidir' derken, TİP kurucularından ve Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas, "Biz sendikacı ve Türk işçisi olarak, bütün dünya memleketlerinde olduğu gibi şartsız grev hakkı istiyoruz"[6] diyordu.

Türkiye İşçi Partisi genel başkanlığına getirilen Avni Erakalın örgütlenme çalışmalarının yavaş fakat sağlam olarak yürütüldüğünü açıklıyor; Ankara, Kocaeli, Adana, Gaziantep, İzmir, İstanbul il örgütlerinin kurulduğu haber veriliyordu. Beri yandan Tiritoğlu'nun Sosyalist Partisi ile Çalışma Partisi'nin birleşme kararı aldıkları ve TİP'le birleşmek için bu partiye başvurdukları öğreniliyordu.

Solda bir canlılık görülüyordu. Doğan Avcıoğlu'nun çevresinde toplanan sol eğilimli aydınların çıkardığı *YÖN* dergisi, bir çeşit yeni KADRO hareketi olarak değerlendiriliyordu. *Yön* yayın yaşamına, ilk sayısında yer verdiği bir *bildiri* ile girmişti. Bu, bir çeşit manifesto idi. *Türkiye'nin kurtuluşu, Tanzimatçı geleneklere uygun olarak; gene Bey takımının "ilerletici" girişimlerine bağlanıyordu.* Şu farkla ki, bu kez tepeden inmeciler, Bey takımının sol kanadındandı... Doğan Avcıoğlu'nu 1960 yazında tanımıştım. Aşağıdan yukarı bir hareketin sorunlarımıza çözüm aramasını *romantizm* olarak nitelendiriyordu. Avcıoğlu, bir süre *Yön* dergisi çevresinde kimi sol aydınları ve gençleri toplamayı başardıysa da ne *Yön* ne Sosyalist Kültür derneği, Bey takımının sağ ve sol kanatları arasında bir çekişme olmaktan öteye geçmedi. Bey takımının içinde, daha radikal reformlardan yana olanların sayısı, sanırım *Yön* yayınlarıyla artmıştır. 12 Mart darbesi, *Yön* kestirmeciliğinin de sonu olmuştur.

6 *Vatan*, 19 Nisan 1961.

20 Aralık 1961'de kurulan *Yön*, 30 Haziran 1967'ye kadar yayımlandı.

Siyasal faaliyetlere 15 Nisan'da izin verileceğinin açıklanması, sağ kanat partileri düzeyinde de çalışmaları hızlandırmıştı. Sorun, Demokrat Parti'nin mirasına yeni partilerden hangisinin sahip çıkacağı idi. Yeni Türkiye Partisi ile Adalet Partisi yarışıyorlardı. Ama eski partiler de oylardan bir kısmını alabileceklerini düşünüyorlardı.

CHP'de de oy dağılımının değişeceği görüşünde olanlar vardı kuşkusuz. Devrik iktidarın mirasçılarına oy vermeyi tasarlayanları, 27 Mayıs'ın düşündüreceğini hesap edenlerin aldandıkları çok geçmeden ortaya çıktı. Önce anayasa oylamasının sonuçları bir soğuk duş oldu; ardından genel seçimler, Demokrat eğilimli yurttaşlarımızın, her şeye karşın, çoğunlukta olduklarını ortaya koydu: Anayasaya hayır diyenlerin oranı %40'a yaklaşmıştı. Genel seçimlerde AP ile YTP (%34.8+13.7), geçerli oyların %48.5'ini aldılar. Ve CHP'nin 3.724.752 (%36.7) oyuna karşılık bu iki parti (3.527.435+1.391.934) 4.919.396 oy topladı.

Bu sonuçlar, demokrasi hesabına sevindiriciydi her şeye karşın: Demokrat Parti'ye oy vermiş olan yurttaşlar oylarına sahip çıkmışlardı. (Demokrat Parti'nin aldığı oyların dökümü şöyledir: 1950: 4.241.393, %53.3; 1954: 5.151.550, %56.6; 1957: 4.372.621, %47.3). Bunlar sınıf açısından bilinçli oy sayılamazdı kuşkusuz. Ama CHP'ye verilen oylar da sınıf açısından bilinçli değildi. Ancak Demokrat Parti'ye ve onun uzantısı olan partilere verilen oyların bir özelliği olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bunlar geleneksel iktidara karşı olan yani sivil toplumdan yana olan oylardır. Demokrat Parti'nin arkasında komprador burjuvazi, uluslararası tekelci sermaye var, itirazı doğrudur. Ama CHP de aynı ekonomik zemin üzerine oturmuştur. Bu partilerden hiçbiri emekçilerin partisi değildir. Ama halkımızın çoğunluğunun, geleneksel iktidara karşı çıkmış olması, yarın için umut vericiydi.

27 Mayıs, aslında *Devleti Yönetenler Sınıfının*, *devletle özdeşleşmiş Bey takımının*, bir karşı saldırışıydı. 1950-1960 yılları arasında bu geleneksel egemen sınıf, işlerden uzaklaştırılmanın acısını yaşadı. Burjuvazi artık kendi kanatlarıyla uçuyor; Bey takımının vasiliğini kabul etmiyordu. Kuşkusuz ekonomik yapı aynıydı. Ne var ki, Türkiye'nin tarihsel gerçekleri içinde *devletle özdeş-*

leşmiş Bey takımının özel bir yeri ve ağırlığı vardır. O, haddini bilmeyen burjuva temsilcilerine haddini bildirme *hakkına* sahip olduğuna inanır. 27 Mayıs böyle bir hareketti; 12 Mart da öyle... Halkımızın çoğunluğu ise 27 Mayıs'a karşıydı. Yukarıdaki rakamlar bunu pek açık olarak kanıtlamaktadır.

Geri bırakılmışlık çemberinin iktidara sahip çıkacak halkın bilinçli ve şevkli çabası ile ancak kırılabileceğine, sosyalizmin ancak halk tarafından kurulabileceğine inanmış olanlar için halkımızın, oyları ile iktidara getirdiği yöneticilere vefa göstermesi, onlara sahip çıkması, sevindiriciydi. Bu, yarın giderek daha da bilinçlenecek olan halkımızın, sosyalizme daha büyük bir inançla sahip çıkacağına bir işaret sayılabilirdi. Hiç değilse umutlanmamız için bir nedendi... Yarına bakarken, *halk burjuvaları destekliyor* diyerek halktan umut kesmek akıllı bir tutum olmaz.

Kurucularla Tanışıyoruz

Bunalımlı bir döneme girilmişti. Yassıada davası sürerken, Sıkıyönetim Komutanlığı bir dizi tutuklamalar yapıyordu: Silahtarağa sabotaj sanıkları: 49 kişi; devrim düşmanı: 86 kişi; rejim aleyhinde silahlı faaliyet... Mayıs başlarında gazetelerin verdiği haberler böyleydi. Buna karşılık Gürsel Paşa, "AP'nin kötü faaliyeti resmen sabit olmadıkça, durdurmaya çalışamayız. Bunu biz değil, vatandaş durdurmalıdır"[7] diyordu. Sivil yönetime dönüldüğünde, hükümet kurmanın ve hele hükümet etmenin sorun olacağı anlaşılıyordu. Yassıada kararları başlı başına bir sorundu. İnsanların ölüm cezasına çarptırılmaları doğru değildir. Ne yandan bakılırsa bakılsın, ölüm cezası savunulamaz. Ama politik nedenlerle ölüm cezası verilmesi; halkın oyları ile işbaşına gelmiş kişilerin, yaptıkları ters işler ne olursa olsun, askerî darbe ile iktidarı ele geçirenler tarafından kurulan olağanüstü bir mahkemede ölüme mahkûm edilmesi, mahkeme tarafsız davranmış ve yasayı uygulamakla yetinmiş de olsa, insanlığın kabul etmeyeceği bir iştir. Demokratlar çok partili rejimi tek parti rejimine dönüştürdüler. Yasadışı işler yaptılar. 6-7 Eylül faciasını tezgâhladılar ve Türkiye'yi Amerika'nın güdümüne soktular. Bunlar ağır suçlardır. Hükümet adamlarının bu gibi fiilleri için, ceza yasamızda açık hükümler var mıydı? 146. maddeyi uygulamaya olanak var mıydı? Nereden bakılırsa bakılsın, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın asılması, siyasal yaşamımız için talihsizlik olmuştur. Bir kısım halk gözünde bu kişiler tanrılaştırılırken, ayrıca ülke düşman kamplara ayrılmış, Demokratlar'ın mirasçılığı da bir çekişme konusu olmuştur. Ama belki en kötüsü, bu idamları yeni idamların izlemiş olması ve siyasal fiillerden dolayı ölüm cezasına çarptırılmanın siyasal geleneklerimiz arasına girmesidir.

7 *Vatan*, 7.7.1961.

Mehmet Ali Aybar, Rıza Kuas. (Kaynak: http://www.lastik-is.org.tr)

TİP kurulduktan bir süre sonra kurucu sendikacılar bizlerle tanışmak istediler. Avukat Sedat Erbil'in Cağaloğlu'ndaki yazıhanesinde buluştuk. Haberi getiren Sedat Erbil'den başka Orhan Arsal, avukat Cenani Güngördü, avukat İhsan Üngör'ü hatırlıyorum. Bir iki kişi daha vardı. Erbil'in yazıhanesi iç içe bir buçuk odadan oluşuyordu. Dört bir yanı camdı. Isıtması zor. Nuruosmaniye Caddesi'nin 11 no'lu apartmanın birinci katındaki bu daire(!), sonradan TİP'in genel merkez lokali olarak kullanılmıştır. Yağışlı ve soğuk bir akşamdı. Saat 19 sularında İşçi Partisi'nin kurucuları topluca geldiler. Sedat tanıştırdı: Avni Erakalın, TİP Genel Başkanı ve Sendikalar Birliği Genel Başkanı. Kemal Türkler, Genel Başkan Yardımcısı; Maden-İş Genel Başkanı. Şaban Yıldız, tekstil işçisi; eski bir sendikacı; Türk İş'in kurucularından yanılmıyorsam. İbrahim Güzelce, basın işçisi; Basın-İş Genel Sekreteri; Orhan Arsal'ın 1950'lerde kurduğu İşçi Partisi'nde politika yapmış. Kemal Nebioğlu, OLEYİS sendikası yöneticilerinden; eğitimini Hukuk Fakültesi'ne kadar sürdürmüş. Salih Özkarabay, basın işçisi; uzun yıllar sendika başkanlığı yapmış; kurucuların en yaşlısı. Son gelen Rıza Kuas oldu. Kaytan bıyıklı, yakışıklı bir Çerkes delikanlısı. Omuzları, o günlerin modasına uygun vatkalı paltosu ile daha da heybetli görünen Lastik-İş Sendikası genel başkanının içten, cana yakın bir hali vardı. İçeri girince arkadaşları takıldılar, gülerek yanıtlar verdi. Galiba Hüseyin Uslubaş'la Saffet Göksüzoğlu da vardı toplantıda. Öteki kurucular gelmemişti.[8]

Mart ayının ortalarında olmalıydık. Soğuk bir akşamdı. Toplantının yapıldığı yazıhanenin iki yanı cam olduğu için, içerisi de soğuktu. Gaz sobası ısıtamamıştı. Soğuk sinirleri gerer. Soğuktan mı, yoksa ilk kez karşılaşmış olmaktan mı, bilmiyorum, herkes biraz kasılmış görünüyordu. İlk konuşan Avni Erakalın oldu. Yumuşak bir sesi vardı. İyi bir konuşmacıydı. Bizlerden TİP için bir program taslağı hazırlamamızı istiyorlardı. Prof. Fındıkoğ-

8 TİP'in öteki kurucuları şunlardır: İbrahim Denizcier, Adnan Arkın, Ahmet Muşlu.

lu'ndan[9] ve daha birkaç kişiden isteyeceklermiş. Taslaklardan birini seçeceklermiş... Programın içeriği hakkında bir önerileri yoktu; şu ilkeler olsun, şu konulara ağırlık verilsin demiyorlardı.

Sanıyorum hepimizi şaşırtmıştı bu öneri. Bu toplantıya başka şeyler umarak gelmiştik. Oysa TİP kurucuları bizden belirli bir iş istiyordu. Haklarıydı. Bizden ilk konuşan Orhan Arsal oldu. Sert bir çıkış yaptı. Besbelli tüzük çalışmaları ile de bir paralellik kuruyordu. Sabaha kadar çalıştırılıp, sonra bırakılıvermiş olmanın burukluğu içinde konuşuyordu. Sonuç olarak program çalışmalarına katılmayacağını söyledi. Arsal'ı, İbrahim Güzelce yanıtladı. Orhan Arsal'ın tutumundan, aydınlarla çalışılamayacağı sonucunu çıkardı. Orhan Arsal laf altında kalır mı hiç? Fırtına gibi esti ve durum daha da gerginleşti. Türkler, Erakalın ve daha başkaları da konuştu. Program unutulmuştu. İlk kez böyle bir toplantıda bulunuyordum. İşçi liderlerini dinliyordum. İlk izlenimim yaman tartışmacılar olduklarıydı. Orhan Arsal'la başa baş güreşiyorlardı. Aynı mantık oyunlarını sergiliyorlardı. Bu, beni hem hayrete düşürmüş hem de hayal kırıklığına uğratmıştı. İşçi liderlerinin, bizler gibi üretimin dışında yaşayanların üslubu ile konuşmayacaklarını, yaşamın sert mantığını ve dilini kullanacaklarını sanmıştım. Ancak kızdıklarında öyle konuşuyorlardı. Ama kendilerini kontrol ediyor, olur olmaz şeylere hırslanmıyorlardı. Bunun için de bizler gibi mantık oyunları yapıyor, bizim gibi konuşuyorlardı. Sonradan her birini daha iyi tanıyacaktım. O akşam Orhan Arsal ile TİP kurucuları arasında ipleri koparacak dereceye varan tartışmaların tatlıya bağlanmasına olanak bulunabilmişti: Arkadaşlarla bir program hazırlamaya çalışacağımızı, bu çalışmalara Arsal'ın da katılacağını umduğumuzu söylemiştik. Ne yazık ki, sözümüzü tutamadık. Nedenler üzerinde durmak gereksiz. TİP kurucuları, Fındıkoğlu ve öteki başvurulan aydınlardan da bekledikleri taslakları alamayınca programlarını, belki partiye girmiş olan bir iki aydının yardımıyla, kendileri hazırladılar. Bizim katkımız, Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'te 1 Aralık 1921 günü yaptığı konuşmadan, devletin halkçı niteliği ve emperyalizme, kapitalizme karşı ulusça savaşmak zorunluluğu hakkındaki bölümün, hazırlanan programın başına kon-

Kemal Türkler, Mehmet Ali Aybar. (Kaynak: http://www.enstitu68.com/mehmet-ali-aybar.html)

9 Kast edilen kişi sosyolog Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'dur – yay. haz.

ması önerisinden ibaret kaldı. Kurucular önerimizi kabul ettiler ve programın başına 1 Aralık konuşmasının o bölümü alındı.

Nebioğlu, Salih Özkarabay, Şaban Yıldız, Türkler, Rıza Kuas'la zaman zaman buluşuyorduk. Veli Alemdar Han'daki yazıhaneme uğruyorlardı. İşçi arkadaşlarımı tanımaya çalışıyordum. Yavaş yavaş bir güven havası oluşmuştu. Daha rahat konuşuyorduk. Bey takımına güvenmiyorlardı. Aydınlardan hoşlanmıyorlardı. "İşverenlere karşı çıkan solcu aydınlara güvenilebilir mi?", sanıyorum bu soruya yanıt arıyorlardı. Hareketli günler yaşıyorduk. Konuşacak çok şeyimiz vardı. Dış borca batık bir ülkeydik. 1950'lerden bu yana sürdürülen kalkınma(!) politikasının bir envanteri yapıldığında birtakım montaj sanayii fabrikalarına karşılık, dış ticaret ve dış ödemeler dengesinin yıldan yıla büyüyen açıklar verdiği, paramızın boyuna değer kaybettiği ve dış borçların çığ gibi büyüdüğü ortaya çıkıyordu. Ve bunların faturasını emekçiler ödüyordu. Veli Alemdar'a gelen işçi arkadaşlarla bunları konuşuyorduk. Enflasyonist baskıları en çok duyan bir sınıfın temsilcileriydiler. Bu konuşmalarda kurtuluş savaşımızı sık sık anıyorduk. Hele Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Aralık konuşması işçi arkadaşlarımda, uyuklayan pek çok düşünce *ipuçlarını* su üstüne çıkarmıştı. Emperyalizme ve kapitalizme karşı ulusça savaş ilkesinden, tam bağımsızlık ilkesinden bugünlere nasıl gelinmişti? Atatürk'ü dillerinden düşürmeyen devlet adamlarımız, *izindeyiz Atam* diye heyecanlı nutuklar çeken ünlü politikacılarımız, şu 1 Aralık konuşmasından neden hiç söz etmezlerdi? İşçi arkadaşlarım asıl sorunun burada olduğunu kavramaya başlamışlardı. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Aralık konuşması kitaplık raflarında derin bir uykuya yatırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın kurtuluş yıllarında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak yaptığı konuşmaları merak ettiğim için böyle bir konuşmanın varlığını öğrenmiştim. Bu konuşmadan benim çevremde kimsenin haberi yoktu. Oysa bu rastgele yapılmış bir konuşma değildi elbet. Meclis'in Halkçılık Bildirisi ile bağlantılıydı. Ama gene de unutulmuştu işte. Oysa tam bağımsızlık yapısal bir sorundur. Var olmak ya da yok olmak sorunudur. Geri bırakılmış bir toplumun emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmadıkça çıkarlarını savunması, politika ve ekonomisine yön verebilmesi kesinlikle olanaksızdır. Daha önce bunları açıklamaya çalışmıştım. Evet 1961 yılının yaz aylarında işçi arkadaşlarla bu konuları tartışıyorduk. Mustafa Kemal Paşa 1921 Aralık'ında, "...sırtüstü yatmak ve hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur! O halde söyleyiniz efendiler! Halkçılık, toplum düzenini emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen bir sosyal doktrindir. Efendiler! Biz bu hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için, toptan, milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe

savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız" diye haykırmıştı ama bu çağrıyı artık kimse hatırlamak istemiyordu. Bunun bir ölüm kalım davası olduğu hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık olduğu, ulusal bağımsızlığımızı ancak emperyalizm ve kapitalizme karşı savaşarak güvence altında bulundurabileceğimiz altı çizilerek belirtilmiş olduğu halde, 1947'den beri iktidar ve muhalefet, Amerikan emperyalizminin güdümünde bir politika izleme konusunda yarış halindeydi. Demokratlar Amerika'ya teslimiyet politikasında en ileri giden iktidar oldukları halde Yassıada davalarında kendilerine bu konuda tek bir soru sorulmamıştı. Bunun elbet bir anlamı vardı.

27 Mayıs darbesinden sonra, Türkiye'nin hızla kalkınması gene gündeme gelmişti. Planlı bir döneme girileceği anlaşılıyordu. Yeni anayasamız bu konuda açık hükümler getirmişti. Üstelik Türkiye'nin sosyal bir devlet olduğu da yazılıydı anayasada. *Devlet,* deniliyordu bu maddenin gerekçesinde, *işçiden, köylüden, ekonomik bakımdan zayıf olanlardan yanadır...* Ne var ki, emperyalizm ve kapitalizmin bize dayattığı koşullar zinciri kırılmadıkça, bu ilkelerin yaşama geçirilmesine olanak yoktu. Bundan kimse söz etmiyordu. İşçi arkadaşlarım bir işçi partisinin yöneticileri durumundaydılar. Konuşmalarımız dönüp dolanıp hep ulusal bağımsızlık noktasına geliyordu. Ulusal bağımsızlığın ön koşul olduğunu biliyor ve inanıyorduk. Ama bu adımı kim atacaktı? Nasıl atacaktı? Halkımız hazır mıydı? Halkın mutluluğu, demokrasi, sosyalizm, her şey bu ön koşula bağlıydı. Ama şunu da biliyorduk ki, böyle bir adım için vakit henüz erkendi. Halkımız henüz hazır değildi... TİP yeni kurulmuş küçücük bir partiydi. Ulusal bağımsızlık bayrağını yerden kaldırmaya kalkışsa, bir kaşık suda boğarlardı. Ama biliyorduk ki, kesinlikle inanıyorduk ki, bir gün ikinci ulusal kurtuluş bayrağı mutlaka dalgalanacaktır.

27 Mayıs Sonrasında İnönü

Siyasal çalışmalar serbest bırakılmış, partiler seçim hazırlıklarına başlamışlardı. Kurucu arkadaşlar TİP'i de seçime sokmak istiyorlardı. Bu konuda ne düşündüğümü sordular. Yazıhaneme topluca gelmişlerdi. Partinin örgütleri birkaç il merkezinden ibaretti. Ama arkadaşlar bunları süresinde tamamlayabileceklerini söylüyorlardı. Başarabilirler miydi? Bilmiyordum. Beni asıl düşündüren, halkın sola karşı duyduğu alerji, hiç değilse bir ölçüde giderilmeden, seçime girilmesinin ilerisi için bir hipotek olmasıydı. TİP önce adını duyurmalı, yapmak istediklerini halka anlatmalıydı. Başlattıkları, uzun vadeli bir işti. Sabırlı olmalıydılar. Vazgeçtiler.

Henüz duygularıyla karar veren bir toplumuz. Çok partili düzene geçişin, halk arasında olumlu sayılamayacak uzantıları olmuştur: Partiler, emekçilerin düşman kamplara ayrılmalarına yol açmıştır. İşçisi, köylüsü ile halkın

büyük çoğunluğu, Halkçı ve Demokrat olarak ikiye ayrılmış; daha küçük bir kesimi de öteki partilerde kamplaşmıştır. Oysa bu partilerden hiçbiri emekçi halkın partisi niteliğinde kuruluşlar değildi. Hepsi de Bey takımının partileriydi. Ama halkımız, spor kulübü tutar gibi ve daha büyük bir hırsla ya CHP'li olmuş, ya Demokrat olmuş ve birbirini düşman gözüyle görmeye başlamıştır. Köylerde camiler, kahveler ayrılmıştır. CHP ne yapmak ister? DP ne yapmak ister? Emekçiler için neler vaat ederler? Bu sorulara kimse yanıt aramamıştır. Miting alanlarında çekilen nutuklar, halkın bir kesiminin şu yöne gitmesine, bir kesiminin de bu yöne gitmesine yol açıyordu. Tabii buna kırsal bölgelerin özelliklerini de eklemek gerekir. Özellikle halk yaşadığı yörenin toprak ağalarının tercihlerine göre koşullandırılmıştır. Ama her şeye karşı 27 Mayıs'tan önceki 15 yıllık demokrasi uygulaması önemli sayılacak bir politik bilinçlenmeye neden olmuştur: Halkımız iktidarların, vereceği oylarla değişeceğine inanmıştır. 27 Mayıs darbesinden sonra halkımızın yarısına yakın bir kesimi bu inancı doğrultusunda tepkiler göstermiştir. Anayasa halk oyuna sunulduğunda %40 dolayında *hayır* çıkmıştır. 1961 genel seçimleri de aynı sonucu verdi. Demokrat Parti'nin doğurduğu partiler, CHP'den daha çok oy aldılar. Böylece koalisyonlar dönemine girildi. Doğrusu Demokrat Partili ve demokrat sempatizanı halkın bu vefası küçümsenmeyecek bir olaydır. Aslında bu, halkın kendi iradesine vefa göstermesi demektir. Bu da demokrasi bakımından sevindiricidir.

Halkın politik bilincini etkileyen pek çok faktör vardı. Bu faktörlerin tümünü açık seçik bilemiyoruz. Ama geleneksel Bey takımı yönetimine karşı olmak ve bunu cesaretle belirtmek bu faktörlerin en belirginiydi. Halk, 1946'dan beri verdiği oylara sahip çıkmış ve Beyler-Paşalar takımına ilk kez meydan okumuştu. Bence bu, sivil topluma doğru ilk adım olarak değerlendirilmelidir.

Kuşkusuz bu, aynı zamanda halkın bindiği dalı kesmesi anlamına da geliyordu. Çünkü vefa gösterdiği Demokrat Parti halkın partisi değildi. Ama Demokratlar'ın İsmet Paşa'ya karşı çıkmış olmaları halkın gözünde bu bayları halktan yana olan, halk için savaşan kahraman kişiler haline getirmişti. Kaldı ki, halkın haklarını, çıkarlarını savunan bir partinin bulunmaması da, Demokratlar'ın lehinde olan bir durum yaratmaktaydı.

Evet, seçimler yapılmış ve kapatılmış olan Demokrat Parti'nin devamı olduğunu söyleyen Adalet Partisi ile Yeni Türkiye Partisi ve CHP'ye karşı olduğu bilinen CKMP'nin topladıkları oylar Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oy toplamını aşmıştı. Kritik bir dönem başlıyordu. Ortaya çıkan parlamento aritmetiği, dural hükümetler kurulmasına elverişli değildi. Seçim sonuçları 27 Mayısçıları ve Silahlı Kuvvetler'i hiç memnun etmemişti. Ordu, huzursuz ve kaygılıydı. CHP'nin kazandığı 172 milletvekili ve 35 senatöre karşılık, AP

159 milletvekili, 70 senatör; YTP 68 milletvekili, 29 senatör; CKMP 51 milletvekili, 16 senatör çıkarmıştı. Yani CHP'nin karşısındaki partiler 207'ye karşı, 393 üyelikle, parlamentoda kesin üstünlüğe sahiptiler. Sanki halkımız böylece Yassıada'da verilen ölüm ve müebbet hapis cezalarına bir yanıt vermek istemişti. Komutanlar da seçim sonuçlarını böyle mi yorumlamışlardı ki, Çankaya'da Gürsel Paşa'nın başkanlığında parti liderleriyle yapılan ortak toplantıda, birtakım şartlar ileri sürmüşler ve liderler bu şartları kabul etmişlerdi. Şartlar: Gürsel Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesi; Atatürk devrimlerine ve 27 Mayıs hareketine bağlı kalınması; Yassıada kararlarının politik çıkarlara alet edilmemesiydi. Silahlı Kuvvetler adına ileri sürülen koşulların en günceli kuşkusuz Gürsel Paşa'nın cumhurbaşkanlığı idi. Çünkü Adalet Partisi listesinden senatör seçilen Prof. Ali Fuat Başgil, cumhurbaşkanlığı için aday olacağını açıklamıştı. Bunun üzerine başbakanlığa çağrılan Başgil, kararından caydırılmış ve senatörlükten istifa etmişti.[10] Profesör Başgil'in Anayasa Hukuku kürsüsünde altı yıl asistanlık yapmıştım. İyi bir hocaydı. Türk anayasa hukuku ve demokrasi üzerine dersleri bugün de yararlanılarak ilgiyle okunacak değerdedir. 1965'te Millet Meclisi'nde ikimiz de görev yaptık: O AP'de, ben TİP'te...

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından 1944 yılında hazırlanmış *Guguk* dergisindeki Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil karikatürü. (Kaynak: http://www.hukukihaber.net/m/?galeri_id=5&page=3)

Evet, bunalımlı günlere girilmişti. Bey takımının geleneksel kanadı ile yeni türeyen kanatları, devlete sahip çıkmak için amansız bir savaşım içindeydiler. Üstelik demokratik geleneklerimiz de zayıftı. Demokrasi denemesi her an noktalanabilirdi. Ordu karşısında İnönü tek denge unsuru olarak görünüyordu. Sanıyorum İsmet Paşa, uzun siyasal yaşamının son döneminde demokrasinin Türkiye'nin normal siyasal düzeni haline gelmesine (tabii kendi demokrasi anlayışı sınırları içinde) hizmet etmiş bir kişi olarak tarihe geçmek istemiştir. Milli Şef döneminde solculara çok eziyet edildi. Hayatları ile oynandı. Benimkisi en hafifi: Üniversiteden atıldım; hapse girdim. Ama bu, *Sezarın hakkını Sezara vermemize* engel olmamalı. Paşa, gerçek bir devlet adamıydı. Ölümünden sonra, bugün bunu daha iyi anlıyoruz. Ondan sonra devlet adamı kalmadı. Çağımızda devletin dâhice esintilerle yönetileme-

10 *Vatan*, 25-26.10.1961.

yeceğini uzun yaşamında öğrenmişti sanıyorum. İsmet Paşa'yı sekiz yıl Millet Meclisi'nde izlemek fırsatını buldum: Bey takımının akıllı, ölçülü, seçkin bir devlet adamıydı. 27 Mayıs sonrasının bunalımlı günlerini kazasız belasız atlatmamızı büyük ölçüde onun hesaba kitaba dayalı politikasına borçlu olduğumuzu düşünüyorum. 12 Mart'ın, 12 Eylül gibi tüm demokratik kurumları yerle bir eden bir kasırgaya dönüşmesini onun tarihsel ağırlığı engellemiştir sanırım... 12 Mart darbesinden hemen sonra Meclis'te yaptığı konuşmaya: "(...) askerî idarenin müdahalesi bizim demokratik rejime girmemize daimi bir engel olacak mıdır, bu mevzua dokunup bir iki söz söylemek isterim"[11] diye başlamıştı İnönü. Sanıyorum asıl vurgulamak istediği bu idi. 27 Mayıs'la 12 Mart'ın başarılı darbeler oluşunu, halkın bunları benimsemesine bağlayışı ise çok tartışılabilir bir sav. 27 Mayıs'ın, halkımızın çoğunluğu tarafından benimsenmediğini 1961 seçim sonuçlarının kanıtladığı herhalde tartışılamayacak bir gerçektir. Ama belirttiğimiz gibi, Paşa'nın konuşmasında önemli olan, askerî darbelerin demokrasiye geçit verip vermeyeceği hususundaki kaygılardır. İnönü, son derece ölçülü bir dil kullandığı bu konuşmada, askerî darbeler konusundaki kaygılarını gizlememiştir. Ancak Paşa'nın bir an önce demokrasiye geçileceği(!) konusunda darbecilerce verilen sözlerin, şimdiye dek tutulmuş olduğuna bakarak teselli bulduğu, teselli bulmaya çalıştığı da gözden kaçmıyor. Ve Erim hükümetinin programında, "Anayasaya tamamıyla riayet etmek ve onun eksik kalmış tatbikatını tamamlamak için elinden geleni yapacağını"[12] açıklamış olmasını bir güvence sayıyor. *Ne var ki, Paşa daha sonra anayasada önemli değişiklikler yapılmasını kabul edecektir. Bu ödünün neden verildiğini bilmiyorum. Belki meclislerin ve partilerin kapatılması, anayasanın değiştirilmesine rıza gösterilerek önlenmiştir.*

12 Mart muhtırasının yönetime doğrudan doğruya el konulabileceği konusundaki maddesi gerçekleşmedi. Darbeden bir buçuk yıl sonra seçimler yapıldı. Bunda İnönü'nün tarihsel kişiliğinin önemli bir rol oynadığını söylemek sanırım yanlış olmaz. İnönü genç bir subayken politikanın içindeydi. Atatürk de öyle. Devletin sorumlu katlarına geldikten sonra ordunun politika dışında kalmasını istemişlerdir. Cumhuriyet döneminde 27 Mayıs darbesi olana kadar Silahlı Kuvvetler politikanın dışında tutulmuştur. İnönü, 27 Mayıs'tan sonra Silahlı Kuvvetler'in emir ve komuta zinciri içinde normal görevine bir an önce dönmesini istemiştir. Ama hep orduyu kollayarak, onunla ters düşmemeye çalışarak... Herhalde dışarıdan edinilen izlenim budur. Bu, kolay değildi. Yeni kurulan partilerin Demokrat Parti'nin devamı olma iddiasında bulunmaları, Silahlı Kuvvetler'i tedirgin etmekteydi. Nitekim bir yıl arayla Albay Talat Aydemir ve arkadaşları iki kez darbe

11 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Devre 3, Toplantı 2, c. 12, s. 409.

12 *A.g.e.*, s. 410.

girişiminde bulunmuşlardır. İnönü, genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının hükümete bağlı kalmalarını sağlayarak, her iki ayaklanmayı bastırmıştır. İsmet Paşa *demokrasiyi*, Halk Partisi içindeki *ikinci grubun* dışarıya taşması olarak anlıyordu. Hiç değilse ilk başlarda. Altı Ok'a bağlı kalınacak ancak yorumlar farklı olacaktı. Yani cumhuriyetçi, laik, devletçi, halkçı, milliyetçi, reformcu Bey takımının, halkın oyları ile iktidarda nöbet değiştirmeleri... Bir orta yol düzeniydi bu. İç Hizmet Yasası'na göre de ordu, bu cumhuriyeti kollayıp gözetmekle görevliydi... Bey takımı demokrasisini sağdan ve soldan gelecek iki tehlike tehdit etmekteydi. İnönü'ye göre: Laikliğe karşı olanlar ve solcular... Solcuların hepsi Moskova'nın emrinde, komünistlerdi. İnönü böyle düşünmeyebilirdi. Ama halka sunulan görüş bu idi. İnönü'ye göre, bu tehlikelere karşı İnönü demokrasisinin güvencesi her şeye karşın gene de ordu idi.

Demokrasinin noktalanmasına yol açabilecek bunalımların CIA ajanları tarafından tezgâhlanabileceğini de İnönü herhalde düşünmüş olmalıdır. Johnson'un İnönü'ye yolladığı mektup, Amerika'nın Türkiye'de ne tür bir iktidar istediğini açıkça göstermiştir. Ve İnönü'nün buna karşılık "Biz de bendimize başka bir dünya ararız" demiş olması, Amerikan yönetimince kaygı ile karşılanmıştı. Ve ardından Johnson'un çağrılısı olarak Amerika'da bulunduğu sırada İnönü iktidardan uzaklaştırılmıştı. Amerika, Ortadoğu'nun kuzey duvarını oluşturan Türkiye'de demokrasi değil kendisine yüzde yüz bağlı bir yönetim ister. Demokratlar böyle bir iktidardı. 1947'de Amerika ile ilk askerî antlaşmayı imzalamış olmasına karşın İnönü, 1960'larda, hele Kıbrıs bunalımından sonra, Amerika'nın tam güvenine sahip değildi. Amerika, İnönü'nün, tarihe ülkesine demokrasiyi getirmiş lider olarak geçmek istediğinin de farkındaydı. Bu da Amerika'nın İnönü'ye güvenmemesi için bir nedendi. Kuşkusuz İnönü, NATO'dan, yani Amerika'nın başını çektiği askerî ittifaktan kolay kolay ayrılmazdı. İkili antlaşmalar onun zamanında başlamıştı. Ama Amerika'nın her isteğine de *evet* demeyebilirdi. Bundan dolayı Amerika, Demokratlar'ın politikasını sürdürecek bir yönetime yeşil ışık yakmaya hazırdı. Tabii bu arada Silahlı Kuvvetler'in Demokratlar'ın öcünü almayı amaçlar görünen politikacılara karşı olduğunu da Amerika elbet hesap etmekteydi. Bundan dolayı Amerika bakımından iyi çözüm Amerika'ya bağlı bir askerî yönetimin iş başında bulunması, hiç değilse sivil yönetimi kontrolü altında bulundurmasıydı. Soğuk Savaş yıllarında, halkımızın büyük çoğunluğu gibi, Silahlı Kuvvetler mensupları da *komünizm tehlikesi* ile öyle koşullandırılmıştı ki, Amerika'ya bağımlılığın, bağımsızlık koşulu olarak değerlendirilmesi yaygın bir görüştü. 27 Mayıs darbesinden sonra radyoda okunan mesajda yeni rejimin ittifaklara bağlı kalacağı altı çizilerek belirtilmişti.

1960'larda Türkiye, tehlikeli oyunların sahnelenme hazırlıklarının sürdürüldüğü bir ülkeydi. Hele Vietnam yenilgisinden sonra Amerika, Ortadoğu'yu kendisine hareket üssü olarak seçmiş ve Türkiye üzerinde oynanan oyunlar daha yoğun bir hal almıştı. Tabii madalyonun bir de öbür yüzü vardı. Amerika birtakım oyunlar tezgâhlarken, Sovyetler Birliği'nin buna seyirci kalması düşünülemezdi. O da birtakım hazırlıklar içinde olmalı idi. Ama bunların bilinmesi daha zordu. Görevden uzaklaşan Amerikan diplomatları ya da CIA ajanları kitaplarında tezgâhlanan oyunları ayrıntılarına varıncaya kadar açıkladıkları halde,[13] emekli bir KGB ajanının benzer bilgiler verdiği pek görülmemiştir. Şu halde, Sovyetler'in Ortadoğu'daki çıkarları göz önünde tutularak, birtakım gerçekçi tahminler, yorumlar yapmaktan başka çare yoktur. Türkiye'nin *iki ateş arasında* olması tehlikelerinin yanı sıra bize bir avantaj da sağlamaktadır. Çünkü *iki ateş arasında* olmak, yani hem ABD için hem SSCB için son derece önemli bir stratejik bölgede bulunmak, bize askerî bloklar dışında, bağımsız bir politika izleme olanağı verir. İsmet Paşa'nın bunu görmemiş olması düşünülebilir mi? Sovyetler'in Kurtuluş Savaşı yıllarından beri yürürlükte olan dostluk antlaşmasını yenilemeyeceklerini bildirmeleri, Boğazlar'da üs istemeleri ve dolaylı yoldan başka istekler ileri sürmeleri, İsmet Paşa'yı gerçekten ürkütmüş olabilir miydi? Aynı günlerde Sovyetler, savaş yıllarında işgal ettikleri Kuzey İran'dan çekilmek zorunda kalmışlardı. Kuzey İran'ı boşaltmak zorunda bırakılan Sovyetler, Türkiye'ye saldırabilir miydi hiç? Montreux Antlaşması'nın değiştirilmesi ve kendilerine Boğazlar'da üs verilmesini de içeren notalarını (Ağustos 1946), reddetmiş olan Amerika ve İngiltere'nin, Türkiye üzerinde bir kuvvet gösterisine izin vermeyeceklerini Moskova da bilirdi, İnönü de bilirdi herhalde. Üstelik Sovyet tehdidinin üzerinden iki yıl geçmişti. 1947'de, yani Truman doktrinine dayalı ilk askerî yardım antlaşması imzalandığı günlerde gerçek bir tehlike karşısında olduğumuz söylenemezdi. Oysa Truman'ın Kongre'ye mesajında, Amerika'nın izlemeye hazırlandığı yeni politikanın ana çizgileri açıkça görülmekteydi: Amerika, Sovyetler Birliği'ne karşı olası bir savaşın ilk önlemlerini alıyor ya da ilk hazırlıklarını yapıyordu. *Zincirli Hürriyet*'te Türkiye'ye yardım(!) için gelen Amerika'nın, yardım maskesi altında hangi amaç peşinde olduğunu açıklamıştık. Bu amaç çok açıktı. İnönü'nün bunu görememiş olması düşünülemez elbet. Ne var ki, İsmet Paşa, Batı dünyası ile bütünleşmeye karar vermişti. Truman doktrinini bir fırsat bildi. Yıllardır devletin özenle koruduğu bizim burjuva sınıfı da artık tüylenmiş, kendi kanatları ile uçar hale gelmişti. Onlar da memnundu. Yardımı bağımsızlığımız için tehlike sayanlar bir avuçtu. Ama sonunda onlar haklı çıktı: Kurtuluş Savaşı Türkiyesi, Amerika'nın

13 Emin Değer, *CIA, Kontrgerilla ve Türkiye*.

Perşembe
13
OCAK 1966
TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR

Hürriyet
GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE
Müessisi: SEDAT SİMAVİ

İŞTE

JOHNSON'UN MEKTUBU

Herkesin merak ettiği mektubu elde edip açıklamak bir gazetecilik görevidir

Cüneyt ARCAYÜREK bildiriyor:

ANKARA, — Aşlarıdır Türk kamuoyu milli bir Kıbrıs konusu ve bu konunun, dünyanın dayanaklarından birisi olan "Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Mr. Johnson'un mektubu" ile yakından ilgileniyor. Son Kıbrıs genel görüşmeleri vesilesiyle, bu mektup, bir zaman, eksiksizliğinden kaçınılan dehşetengiz bir vesika olarak siyaset sahnesine tekrar çıkmıştır.

İktidarı zamanında, bu mektubun ortaya çıkmasının için olduğu gibi, bugün yeni sürpriz yapmıştır. CHP, Mecliste "Johnson mektubu" na şiddetle ve mesnet yapmıştır. İktidar partisi AP'de, bu mektubu CHP'nin ileri bir derecesinde için vaşgeçmek ihtimaliği bir nazlık, diyemiştir.

Mektubu elinde tutan CHP, güvenle iktidara düşüşünü söyleyerek açıklamaktan kaçınmakta, hükümetin görüşü ise en yetkili ağızlardan "Sop et" tehdidi paydasmasıdır" şeklinde kâbilecektedir.

İktidar, muhalefet Meclis'te ve Senato'da, içeride, dışarıda her yerde açıklamaya ve açıklanmasını en ileri tertip durumlar, bu durum karşısında bu gazetecilerin önüne dikme tek gücü Johnson'un mektubunun tam metnini talimde ele geçirmek ve onu gazetecilerimize vermektir. Son, bugün bu görevi yapmıştır.

Bu mektubun nasıl elde edildiği hakkında önümüzdeki günlerde bazı ciddiyi yorumları ve bağlantıları duyacaklar ve okuyacaklarınız. Çünkü, her iktidar sizin üzerinde önemler düşünür, kimseye.. Johnson'un mektubunun "dayanılmaz" yayınlanmasının üzerinde de en az Meclis ve Senato'da tartışmalığa kadar ileri edilecektir.

BAŞKAN JOHNSON

SAYIN BAY BAŞBAKAN,

Türkiye Hükümetinin Kıbrıs'ın bir kısmını askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmağa karar vermeyi tasarladığı hakkında, Büyükelçi Hare vasıtasiyle Dışişleri Bakanlığından aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevketmektedir.

En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevlid edecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesinin Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum.

Büyükelçi Hare görüşlerini öğrenmek üzere kararımızı birkaç saat tehir etmiş olduğumuzu hatırlatacaktır. Yıllar boyunca Türkiye'yi en sağlam şekilde destekleğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefikin bu şekilde neticeleri olan tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakılmasının, hükümetinizle bakanından doğru olduğuna halkınızın inanıp inanmadığının sizden sormak isterim.

"Tek taraflı harekete geçemezsiniz.,

BİNAENALEYH, böyle bir hareketle tevessül etmeniz halinde Birleşik Amerika Devletleri ile istişarede bulunmak mecburiyetini ben kabul etmekte kusurum ve etmek mecburiyetindeyim. 1960 Garanti Andlaşmasının sözleşme gereğince böyle bir müdahalenin tek taraflı hareket yapmak hakkının olmadığı hususunda bulunduğunuza itibaratıyor. Ayrıca, andlaşma ve müteakip devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Bertaraf Amerika, bu durumda bilcümle istişare imkânlarının bizim şahsımızda mevcut ve dolayısıyle tek taraflı hareketi mevcut hakkının, şahsi [illegible]

Hürriyet, 13 Ocak 1966.

ileri karakolu haline geldi. Belki İnönü bu sonucu önleyebileceğini düşünmüştür. Ama 1950 seçimlerini kaybetti ve iktidarı, Amerika'nın her isteğine *peki* diyen Demokratlar'a bıraktı. İnönü yeniden iktidar koltuğuna oturduğunda, tüm yollar Washington'a çıkıyordu.

Kıbrıs bunalımında İnönü başbakandı. Johnson'dan mektup geldi. "Bizim verdiğimiz silahları, iznimiz olmadan kullanamazsınız" dediği öğrenildi. İnönü de bir demeç verdi, "Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye bu dünyada yerini alır" dedi. Paşa, Lozan'da Lord Curzon'a kafa tuttuğu günleri anımsamış görünüyordu. Neydi Paşa'nın yeni dünya dediği şey? Pek açık değil ama Amerika'ya dolaylı da olsa bir tür meydan okumaydı. Ne var ki, Paşa'nın iktidardaki günleri sayılıydı. Gençlerin İstanbul'da düzenledikleri mitingde Amerika lanetleniyordu. Ve İnönü, sol ve sağ hakkındaki görüşlerini açıklıyordu. Sol hakkındaki değerlendirmesi şöyle idi: "Bugün bu akımın ciddi bir tehlike olmaktan ziyade, ciddi bir özenti olmak karakteri vardır. Fakat zaman geçtikçe tehlike olabilecek bir istidadı taşıdığını görmek lazımdır." Aşırı sağ üzerindeki düşünceleri de şöyle idi: "Aşırı sağın önemi ve tehlikesi yakından izlenmekle beraber bu tehlikenin telaşlı tedbirlere lüzum gösterecek

bir acele karakter taşımadığını söylemek isterim." Bu konudaki düşüncelerini, şu tümcelerle tamamlıyordu: "Kaldı ki, ben ne aşırı sağı ne de aşırı solu ileri fikir saymıyorum. Bunlar olgun bir toplumda mevcut nizamın kıymetini, vatandaşların mukayeseyle kavrayabilmesi için, müsamaha edilen özentilerdir. Ümit ederim ki, bizim toplumumuzda o seviyeye ulaşacak, aşırı sol ile aşırı sağ edebiyatı, ne isterse söyleyebilecektir."[14]

Bey takımının ciddiye alınacak bu son devlet adamının olaylara ciddilikten böylesine uzak bir açıdan baktığı günlerde Türkiye İşçi Partisi'ne taşlı sopalı saldırılar yapılıyor ve Güney Vietnam'la ortak bir operasyon başlattıklarını açıklayan Amerika, Kuzey Vietnam'ı bombalıyordu...

Saraçhane Mitingi

Yeni anayasa yürürlüğe girmiş, seçimler yapılmış İnönü'nün başkanlığında ilk koalisyon hükümeti kurulmuştu; kapatılan Demokrat Parti'nin tabanına sahip çıkmaya çalışan iki de yeni parti; Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi. AP'nin genel başkanı, 27 Mayıs hareketine 12'ye 5 kala katıldığı söylenen emekli orgeneral Gümüşpala idi. YTP'nin genel başkanı da 27 Mayıs'tan sonra kurulan sivil hükümette maliye bakanı olarak görevlendirilen Ekrem Alican'dı. Bir de Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi vardı. Bunlar bir anlamda muhalefeti oluşturuyorlardı. Cumhuriyet Halk Partisi ise 172 milletvekili ile Meclis'te en çok milletvekiline sahip olan partiydi. Ne var ki, senatörleri de hesaba katarsanız, AP 229 parlamenterle başta geliyordu. CHP, 207 (35+172) temsilci ile ikinci sıradaydı. YTP'nin 29 senatörü 68 milletvekili; CKMP'nin de 16 senatörü 51 milletvekili vardı. Daha önce de verdiğim bu rakamlar parlamentoda 27 Mayıs'a kadar bir çoğunluğun varlığını vurgulamak içindir. Bu aritmetik cumhurbaşkanı seçimini ciddi bir sorun haline getiriyordu. Gürsel Paşa'nın cumhurbaşkanlığı tehlikeye girmişti. Çünkü AP listesinden senatör seçilen ve son zamanlarda Demokratlar'la yakın ilişkileri olduğu bilinen Prof. Ali Fuat Başgil cumhurbaşkanlığına adaydı. Bu, Milli Birlikçiler'in ve komutanların uykusunu kaçıran bir durumdu. Komutanlar ve parti liderleri Gürsel Paşa'nın başkanlığında toplandılar ve komutanların istekleri bir bir dikte edildi. Ültimatomun en önemli ve ivedi çözüm bekleyen maddesi Gürsel Paşa'nın cumhurbaşkanlığı idi. Ali Fuat Başgil hoca, başbakanlığa çağrılarak adaylığını geri alması sağlandı. Başgil hem adaylıktan hem senatörlükten çekildi. İkinci sorun hükümet sorunuydu. Milli koalisyon isteniyordu. CHP-AP koalisyonu gerçekleştirilebildi. Ama daha ilk anda AP'liler af konusunu gündeme getirdiler. Ortalık karıştı. Paris'te toplanan 14'lerden Türkeş, Esin, Erkanlı, Kabibay, Kaplan ve Solma-

14 *Cumhuriyet*, 3.1.1965.

zer, *haklı olduğumuz ortaya çıktı* diye deklarasyon yayımladılar. Gümüşpala ise "Af mutlaka çıkacak" diye kestirip attı. Kritik günler yaşanıyordu. Edebiyat formüllerinin iflasına bir kez daha tanık oluyorduk. Anayasanın Başlangıç kısmına "Meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk milleti" diye yazılıyordu ama ilk seçimlerde Türk milletinin çoğunluğu DP'nin devamı olduklarını söyleyenlere oy vermişti... O güzelim 1961 Anayasası ile kurulan demokrasi yaşayabilecek miydi? Soru ve sorun bu idi.

Evet, toplumun üst tabakasını oluşturan Bey takımı arasına bir kez daha kan girmişti. Demokrasinin bir kez daha noktalanması ve demokrasi adına yeni kurbanlar verilmesi olasıydı. Kara bulutlar birikiyordu.

Ama madalyonun bir de öbür yüzü vardı. Türkiye tarihinde eşine rastlanmayan olaylar oluyor; bizleri umutlandırıyordu: Emekçiler sanki birden yüzlerce yıllık uykularından uyanmışlardı. Alışılmadık hareketler oluyordu. Yurdun her yanında işçiler kıpırdıyordu. Haklarını almak için, mitingler, yürüyüşler, toplantılar yapıyorlar; yeni sendikalar kuruyorlardı. Ve kuşkusuz tabanda görülen bu hareketlerin en önemlisi, işçilerin tarihimizde ilk kez bir siyasal parti kurmuş olmalarıydı. 12 sendikacı bir araya gelmiş ve artık işçilerin de kendi partileri olsun; emekçilerin de sesi duyulsun, yurt işlerinde onlar da söz sahibi olsunlar demişlerdi.

1961 yılı işçilerin Saraçhane başında yaptıkları dev mitingle sona ermişti. Yurdun dört bir yanından İstanbul'a gelen sendikalı işçiler sabahın erken saatlerinde Taksim anıtına çelenkler koyduktan sonra bayraklar ve pankartlarla yola koyulmuşlardı. 250 bin işçinin oluşturduğu bu renkli kalabalık, halkın alkışları arasında 2.5 kilometrelik bir konvoy halinde Saraçhane alanına yürüyordu. Alanda da büyük bir kalabalık toplanmıştı. Nevzat Hatko (Behice Boran'ın eşi) ile biz de bu kalabalığın içindeydik. Alan bayraklarla, pankart ve bandrollerle donatılmıştı. Alanın, camiye yakın bir yerine bir de kürsü konmuştu. Kürsünün karşısında dev bir resim vardı. Bez üzerine yapılmış bir resim: Tulumlu bir işçi, elinde Türk bayrağı, çevresinde kravatlı beylerin yer aldığı bir masaya yumruğunu vuruyor ve "BİZİM DE SÖZÜMÜZ VAR!" diye haykırıyor... "Bizim de sözümüz var!" sözleri beni çok etkilemişti. Bunu güzel günlerin müjdesi olarak görüyordum. Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmuş olması o gün bir kat daha anlam kazanmıştı gözümde. Türkiye 10 yıl öncesinin Türkiyesi değildi; 1930'ların Türkiyesi hiç değildi. Halkımız artık haklarına sahip çıkıyordu. Bocalamalar, hedefi tam görememeler olmuştu; daha da olacaktı elbet. Bu uyanışı engellemek isteyenler gibi ölçüsüz, gerçeklere ters düşen işler yapmaya kalkışacaklar da çıkacaktı. Bu yüzden duraklamalar, geriye dönüşler olacaktı. Ne var ki, bunlar ister istemez *birikimi* arttıracaktı. Sosyal ilerleme kolay olmuyor. Çünkü birikim zamanla oluyor.

Saraçhane Mitingi'nden bir görüntü. (Kaynak: http://www.emekveadalet.org)

Toplumlar bir sıçrama ile bir yerden daha ileri bir yere gelmiyor. Sihirli reçete yok; sabırlı çalışmalar ve yavaş yavaş oluşan bir bilinç birikimi var tarihte... Türkiye böyle bir süreç içindedir.

İstanbul'daki mitingi Ereğli mitingi izledi. Arkadan Ankara'da yapı işçileri yalınayak Meclis'e yürüdüler. İsteklerini Meclis'e iletmek istiyorlardı. İşçilerle onlara engel olmak isteyen polisler arasında sürtüşmeler oldu. Kimi işçiler gözaltına alındı. Egemen çevreler bu dip dalgasından rahatsız oluyordu. Oysa demokrasinin yolu buradan geçer. Tepeden inme buyruklarla demokrasi kurulduğu görülmemiştir. İşçiler, grev ve toplu sözleşme yasasının, sendikalar yasasının bir an önce ve en demokratik biçimde çıkartılmasını; toprak işçilerinin iş yasası kapsamına alınmasını istiyorlardı...

Emekçilerin uyanması, bilinçlenmesi, istekler ileri sürmeleri, demokrasi tartışmaları çerçevesinde teorik bir sorun olarak kaldığı sürece Bey takımını rahatsız etmezdi. Bilgin profesörlerimiz kâğıt üzerinde demokrasiyi ma-

haretle savunabilirlerdi. Ama Saraçhane'deki gibi mitinglerin düzenlenmesi, hele hele Beylere danışılmadan, onların yol göstericiliğine gerek duyulmadan, 12 sendikacının bir işçi partisi kurmuş olması kaygı verici ve önlem alınmasını gerektiren tehlikeli olaylara gebe olabilirdi. Nitekim Saraçhane Mitingi'ni izleyen günlerde liman işçileri direnişe geçmiş, Denizcilik Bankası isteklerine olumlu yanıt verene ve bir protokol imzalanana dek işbaşı yapmayacaklarını ilan etmişlerdi. İzmir'de, Ankara'da da işçilerin hareketlendiği görülüyordu. Sosyal olaylar hızla su yüzüne çıkıyordu. Çalışma Bakanlığı'na getirilen Bülent Ecevit, toplu sözleşme ve grev yasasının kısa zamanda çıkartılacağını açıklamıştı ama Ecevit'in işveren Morrison firmasından yana çıkması, işçiler arasında olumsuz karşılanıyor ve vaatlerin etkisini sınırlıyordu.

Çalışanlar Partisi Tuzağı

Bey takımı bu gelişmeler karşısında seyirci kalamazdı. Kalmadı da... TİP'in karşısına denetimleri altında yeni bir işçi partisi kurdurtmak için Beyler kolları sıvadılar. Önce gazetelerde yazılar çıkmaya başladı.

Bu yazılanlara inanmak gerekirse, Türkiye'ye, ehil ellerin yöneteceği bir sosyal demokrat parti gerekti. Bunlardan bir kısmı herhalde yazdıklarına da inanıyorlardı. Ama gene de işçiler kendi partilerini kurmuşken, o partiyi yok varsayıp, yeni bir parti kurulmalı diye sütun sütun yazılar yazmanın bir politik anlamı olduğu kuşkusuzdu. Aynı doğrultudaki isteklerin resmî ağızlarca da dile getirildiği görülüyordu. Senato Başkanı Suat Hayli Ürgüplü, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde şöyle konuşuyordu: "Bir işçi partisinin kurulması mutlak surette lazımdır. İşçi partisi ehliyetli kimseler tarafından kurulduğu takdirde, memlekete faydalı olur."[15] Yanılmıyorsam o tarihte birliğin başkanı, TİP'in kurucusu ve ilk genel başkanı Avni Erakalın'dı. Ürgüplü'ye bir yanıt verip vermediğini bilmiyorum.

Ankara'da Çalışma Meclisi toplanacaktı. Daha önce İşçi Temsilcileri Meclisi toplandı. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, yeni bir parti kurmanın zamanı geldiğini açıklarken Ziya Hepbir de, insan gibi yaşamamız için parti kurmamız şarttır diyordu. Bu açıklamadan sonra basında yeni parti ile ilgili haberler birbirini kovalamaya başladı: Partinin adı ya *Türkiye Çalışanlar Partisi* ya da *Sosyal Güvenlik Partisi* olacaktı. Başka partilerde görev almış sendikacılar istifa edecekler, yeni kurulacak partide toplanacaklardı. Partinin kurucuları arasında Seyfi Demirsoy, Bahir Ersoy, Celal Beyaz, Mehmet Alpdündar, Ziya, Hepbir, Burhanettin Asutay gibi tanınmış sendikacıların yer alacağı bildiriliyordu. Yeni partinin elli kişilik bir yönetici kadrosu bulunacağı ve kurulur kurulmaz 23 ilde örgütleneceği; kuruluş çalışmalarına katılan 150

15 *Vatan*, 9.1.1962.

YENİ PARTİNİN ADI DEĞİŞTİ

Son toplantıda "Sosyal Güvenlik,, adından vaz geçildi ve partiye "Çalışanlar Partisi,, ismi verildi

Milliyet, 25 Ocak 1962

temsilcinin Yapı-İş lokalinde TİP liderleri ile toplantı yaptığı; 35 kişilik bir grubun İnönü tarafından kabul edildiği haber veriliyordu.[16] Bu arada Seyfi Demirsoy imzasıyla yayımlanan bir bildiride, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin 20 Şubat'ta kurulacağı, kurucuların törenle kuruluş bildirisini aynı gün imzalayacakları açıklanıyordu.[17]

Ankara'da, kapalı kapılar ardında Beyler takımının bir oyun tezgâhladığı besbelliydi. TİP'in kimi kurucuları Ankara'daydılar. Bir ses çıkmıyordu. İlk tepki TİP Genel Sekreteri avukat *Olcayto İlter*'le İstanbul İl Başkanı *Bahattin Kocamanoğlu*'ndan geldi. Ortak basın toplantılarında TİP'in sendikacı olmayan bu iki genç yöneticisi, Çalışanlar Partisi'ne karşı çıkıyor ve bunun oyları bölmeyi amaçlayan bir girişim olduğunu söylüyorlardı. Kocamanoğlu: "Bu gayret evvelce yapılan bir pazarlığın sonucudur; özel çıkar ve sair partilerin baskısı söz konusudur; çalışanlar iki parti karşısında bırakılırsa, oylar bölünecek ve bundan öteki partiler yararlanacaktır"[18] diyordu.

Bey takımının böyle bir kaygısı da vardı elbet. Asıl kaygıları, sanıyorum, işçilerin kendi partilerini onlara danışmadan kurmuş olmalarından kaynaklanıyordu. Onları rahatsız eden asıl bu uyanıştı. Bey takımının solumtrak kalemşorları, güçlü bir kadro ile ortaya çıkacak bir işçi partisine gerek olduğu görüşünü işliyorlardı. Bu kadrolar, CHP'ye yakın çevrelerle Türk-İş yöneticilerinden oluşacaktı. Yeni partinin belkemiği, bu tür güvenilir sol aydınlar ve sendikacılardan meydana gelirse sınıf savaşımına sırt çeviren bir sosyal demokrat hareket soldaki boşluğu doldurabilir, Bey takımı da rahat bir soluk alabilirdi... Kuşkusuz bu harekete iyi niyetle katılanlar pek çoktu. Bunlar TİP'in bir yıldır bekleneni vermediğini, çünkü yetersiz ve aceleye getirilmiş bir kuruluş olduğunu ileri sürüyorlardı. Yeni parti, aydın-sendikacı işbirliği ile kurulacak, Türk-İş'in yurt düzeyine yayılmış örgüt ve üyelerinden gelecek katkılarla çok kısa zamanda gelişecekti.

Derken Türk-İş'in topladığı İşçi Temsilcileri Meclisi'nde Türk-İş Başkanı Demirsoy, yeni bir işçi partisi kurma hazırlıkları içinde olduklarını açıkladı.[19] İlginç bir rastlantıya değinmeden edemeyeceğim: Suat Hayri Ürgüp-

16 *Vatan*, 17-18.1.1962.

17 *Vatan*, 25-26.1.1962.

18 *Vatan*, 19.1.1962.

19 *Vatan*, 16.1.1962.

lü'nün yeni parti ile ilgili demeci ile Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy'un bu açıklaması arasında sadece bir hafta geçmişti. Evet, Türkiye İşçi Partisi'ni boğmaya kararlı görünüyordu bizim Bey takımı. Ama Demirsoy'un 20 Şubat'ta kurulacağını haber verdiği *Çalışanlar Partisi* ne 20 Şubat'ta ne de daha sonra kurulamadı. Neden kurulamamıştı? Çalışma Meclisi Toplantısı'nın sürdüğü günlerde, Fukara Tahir'in[20] Rüzgârlı Sokak'taki sendika lokali hararetli tartışmalara sahne olmuştu. Bu tartışmalara bizim TİP kurucularından bir kesimi de katılmıştı. Kimler, neden, nerelerde anlaşamamıştı? Kocaeli'den, İzmir'den, Adana'dan, Gaziantep'ten ve İstanbul'dan gelen ve bu toplantılara katılan bir avuç TİP'li sendikacı ve il başkanının kararlı tutumları mı oyunları bozmuştu? Bilemiyorum. Seyfi Demirsoy ve arkadaşlarının girişimi sonuçsuz kaldı. Çalışanlar Partisi ölü olarak bile doğmadı... Kimse de bir şey sormadı. Sayfa çevrildi sadece...

Ama bir çevirme hareketi başlatıldı. Çoğu *Yön* dergisi çevresinde toplanmış kimi sol aydınlar ve kimi emekli askerler Sosyalist Kültür Derneği'ni kurdular. İlerde bir partiye dönüştürülmek üzere kurulduğu besbelliydi. Seminerler, konferanslar düzenliyorlar; gerekli birikimi sağlamaya çalışıyorlardı. Bir aralık bize de geldiler. Kesin olarak ne istedikleri belli değildi. Konuşmalarımız teorik sorunlar üzerinde sürüp gitti. İşçi sınıfından yana görünmüyorlardı. İlerdeki toplantılara kalabalık bir heyet olarak katılacağımızı bildirdik. Ama arkası gelmedi. Ve Sosyalist Kültür Derneği de silinip gitti...

Şimdi yeniden 1962 yılının ilk günlerine dönelim. TİP kurucuları Ankara'dan TİP'in yaşayacağına inanmış olarak döndüler. Çalışanlar Partisi tuzağına düşmemişlerdi. Ama sorunlar ağırlığını koruyordu: Para sorunu, kadro sorunu, örgütlenme sorunu, parti politikasına yeniden yön verecek ilkelerin saptanması sorunu ve daha bir sürü sorun... Sendikacı arkadaşlar sanıyorum bir gerçeği, yani sendika ile partinin çok farklı kuruluşlar olduğu gerçeğini daha iyi görmeye başlamışlar ve bir işbölümünün gereğine inanmışlardı. Kurucuların çoğu bir büyük sendikanın genel başkanı idi. İşleri ağırdı. Hele kuruluş halinde olan bir partinin işleri daha da ağırdı. Ek görev biçiminde yürütülemezdi. Hele bu parti bir işçi partisi ise ve hele Türkiye'de iş görecekse, yöneticilerin tüm günlerini partiye vermeleri zorunludur. Evet, Çalışanlar Partisi tuzağı sonuçsuz bırakılmıştı. Bu başarı kuruculardan çok beş altı ilde, çok zor koşullarda TİP'in şubelerini açmış ve bir yıldır yaşatmayı başarmış olan Kocaeli İl Başkanı sendikacı İbrahim Çetkin, İzmir İl Başkanı sendikacı Rahmi Eşsizhan, Adana'dan sendikacı Mehmet Emin Yıldırım ile sendikacı Niyazi İncesu, Gaziantep İl Başkanı sendikacı Ahmet Top'un eseri idi... TİP'in yaşaması, bu arkadaşların, Çalışma Meclisi'ndeki ve toplantılar-

20 Aybar'ın kastettiği kişi, Fukara Tahir lakabıyla bilinen Yapı-İş Sendikası lideri Tahir Öztürk'tür – yay. haz.

daki kararlı tutumları ile elde edilmişti. Bu inatçı direnişin nedenini TİP'in İstanbul dışında ilk örgütünü kurmuş olan İbrahim Çetkin'den sormuş, şu yanıtı almıştım: "Karşımızdakileri yıllardır tanıyorduk. İşçi Partisi kurulurken çoğu partiye gireceklerini söylemişlerdi. Şimdi yeni bir parti kurmaya kalkışıyorlardı. Neden? TİP gelişemedi diyorlardı. Biz de buyurun birlikte geliştirelim diyorduk. İşi Halk Partisi'nin tezgâhladığı kanısına vardık." Gerçekten de Çalışanlar Partisi kurulmalı diyenlerin hemen hepsi ya CHP'li ya da bu parti ile yakın ilişkileri olan kişilerdi. Yanılmıyorsam Seyfi Demirsoy Halk Partili'ydi. Ve Nebioğlu'nun anlattıklarına göre, kurucu olarak seçilen 10 kişi arasında Seyfi Demirsoy da vardı. Ama kuruculuğu kabul etmemiş, üye olacağını söylemiştir.

TİP Nasıl Kurulmuştu?

Nebioğlu'nun bu konuda anlattıkları özetle şöyle: 1955-56 yıllarında İ. Güzelce, Türkler, Nebioğlu, Şaban Yıldız bir işçi partisi kurulması konusunu aralarında tartışıyorlar. İ. Güzelce, Orhan Arsal'ın Demokrat İşçi Partisi'nin genel sekreterliğini yapmış. Bir sonuca varamıyorlar. Geliyoruz 27 Mayıs sonrasına. Sendikacı Nuri Beşer, Adalet Partisi için çalışmalar yapıyor. Arkadaşlarını bu partiye katılmaya çağırıyor. Toplantıda Zeki Gedik, İbrahim Denizcier, Zeki Şahin, Kemal Nebioğlu bulunuyor. Nebioğlu, "Kendi partimizi kuralım" diyor. Beşer kabul ediyor ve Nebioğlu ile Denizcier'e, "Arkadaşlarla toplanalım, görüşelim" diyor. Kemal Türkler'e, Rıza Kuas'a, İbrahim Güzelce'ye ve birkaç kişiye daha bildiriyorlar. Toplantılar Müskirat Federasyonu Genel Merkezi'nde yapılıyor. Partinin kurulması kararlaştırılıyor. Adı Türkiye İşçi Partisi olacak. 12.2.1961 Pazar'a rastlıyor. Basın-İş lokalinde toplanılıyor. 40-50 sendikacı. Kurucuları seçecekler. Güzelce, tüzüğün hazırlanmasına yardımcı olması için Orhan Arsal'ı getiriyor. Ama Arsal'ı kurucular arasına almıyorlar. Kurucu olarak gizli oyla 10 kişi seçiliyor: Seyfi Demirsoy, Nuri Beşer, Kemal Türkler, Avni Erakalın, Rıza Kuas, Nebioğlu, Ş. Yıldız, Ziya Hepbir, Güzelce, Denizcier... Demirsoy kurucu olmak istemiyor. "Üye olurum" diyor. Nuri Beşer de vazgeçiyor. Salih Özkarabay kurucu oluyor. 8 kurucu. Adnan Arkın, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüzoğlu kuruculuk için başvuruyorlar. İtiraz eden olmuyor. Böylece kurucu sayısı 12'ye yükseliyor. Ve 13 Şubat 1961 Pazartesi günü TİP'in kuruluş dilekçesi İstanbul Valiliği'ne veriliyor...

Emekçilerin, Bey takımından yardım görmeden, kendi partilerini kurması, tarihimizin böylesi önemli bir olayı, günlük yaşantının bir parçası olarak, sessiz sedasız gerçekleşiyor. Gazeteler, 13 Şubat'ta kuruluş bildirgelerini veren öteki partiler arasında, İşçi Partisi'nin de kurulduğunu, yorumsuz olarak

belirtiyorlar. Türkiye'nin bir aşamanın eşiğinde olduğunu gösteren bu olayı, basında kimse bu açıdan değerlendirmiyor. Kurucular, Divan Oteli'ndeki basın toplantısında TİP'in *ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için kurulmuş olduğunu; işçinin, şimdiye dek çeşitli siyasi partilerin kadroları içinde eriyip kaybolduğunu; TİP'in ise, işçi sınıfının temsilcisi olmak amacıyla kurulduğunu açıklıyorlardı. TİP, ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için kurulmuştu...* Kurucular bunu gayet açık olarak belirtmişlerdi: İşçi sınıfının haklarını koruyacaklardı. Ezilen işçi sınıfı diyorlardı.[21] Uzun zaman aydınlara alerji duymaları da anlamlıydı. Ancak işçi sınıfının hakları derken neleri düşündüklerini tahmin etmek zordu. Aşağıdan gelen yepyeni bir kardeşlik iktidarını düşünmüş olabilirler miydi? Ne olursa olsun tabanda filiz veren ilk tohumdu TİP.

TİP kurucuları ile ilişkimiz Av. Sedat Erbil ile oluyordu. Erbil, sendikalardan birinin avukatı idi. Önce İbrahim Güzelce ile tanışmamız, bir süre sonra da kurucularla buluşup konuşmamız onun Cağaloğlu'ndaki yazıhanesinde oldu. Birincisinde Güzelce tüzüğü hazırlamalarına yardımcı olması için Orhan Arsal'ı oradan alıp götürdü. Bir gece kurucuların bizden parti programı hazırlamamızı istemeleri de gene o yazıhanede oldu. Daha sonra aynı yazıhane TİP'in ilk genel merkezi olacaktır (Cağaloğlu, Nuruosmaniye Cad. Mengene Sok. No. 11. Mengene Sokak şimdi Adem Yavuz Sokak olmuş). O toplantıya bizim arkadaşların hemen hepsi katılmıştı: O. Arsal, Cenani Güngördü, İhsan Üngör, Sedat Erbil ben ve adlarını şimdi anımsayamadığım birkaç kişi... Başta genel başkan Avni Erakalın olarak TİP kurucuları bizi bekliyorlardı. Erakalın söz aldı. Bir program taslağı hazırlamamızı istediklerini açıkladı. Başkalarından da isteyeceklermiş. O. Arsal'la kurucular arasında sert ve tatsız bir tartışma başladı. Arsal, kurucular arasına alınmamış olmasının kızgınlığı ve küskünlüğü ile konuşuyordu. Program çalışmalarına katılmayacağını söyledi. Bağların kopmasından korkmuştum. Neyse ki, ortalık yatıştı. Program hazırlamanın zorluğunu vurgulayarak, çalışacağımızı bildirdik. O günden sonra kimi kurucular benim Veli Alemdar Han'daki yazıhaneme uğramaya başladılar. Nebioğlu, Türkler, Özkarabay, Güzelce... Bir keresinde Şaban Yıldız, Seyfi Demirsoy'u da getirmişti. Bu konuşmalar benim açımdan çok yararlı oluyordu. O güne kadar ya-

Avni Erakalın.

21 *Vatan*, 14.2.1961.

bancısı olduğum bir dünyanın insanlarını yakından tanımak olanağını buluyordum böylece... Onlar da beni tanımak istiyorlardı besbelli... Bir gün topluca geldiler. 1961 genel seçimlerinden önceydi. Seçimlere katılmak istediklerini söylediler. Bu konuda ne düşündüğümü sordular. TİP'in birkaç il merkezi dışında, örgütü olmadığını biliyordum. Bir sonuç almalarının olanaksız olduğunu anlattım. Vazgeçtiler. Ancak Avni Erakalın, başkanlığı bırakarak YTP listesinden aday oldu ama seçilemedi.

Veli Alemdar'daki yazıhaneye gidip gelmeleri, aralıklı olarak sürüyordu. Soru sormuyordum. Onların getirdikleri konuları görüşüyorduk. Programı hazırlayamayacağımız ortaya çıkmıştı. Sanıyorum TİP'in genel sekreteri olan sendika avukatı Olcayto İlter ve İstanbul il başkanı hesap uzmanı Bahattin Kocamanoğlu'nun katkılarıyla bir program hazırlanmıştı. Başına, Atatürk'ün 1 Aralık 1921'de yaptığı konuşmadan halkçılık, emperyalizm ve kapitalizmle ilgili bölümün konmasını önerdim. Kaynak göstererek konuşmanın örneğini de verdim. Kabul edildi ve ilk programın başına kondu.

1961 yılı işçiler için önemli sorunların ele alındığı, tartışıldığı bir yıl olmuştu. Toplu sözleşme ve grev gündemdeydi. Anayasanın bu konu ile ilgili maddeleri Kurucu Meclis'te konuşuluyordu: "Grev hakkının kullanılması ve istisnaları, işverenlerin hakları kanunla düzenlenir" biçimindeki fıkraya Türk-İş karşı çıkıyordu, "Madde böyle geçerse, kaşıkla verilen kaşığın sapı ile geri alınacak"[22] diyordu. Kuruculardan Rıza Kuas açık sözlülüğü ile "Biz sendikacı ve Türk işçisi olarak; bütün dünya memleketlerinde olduğu gibi, şartsız grev hakkı istiyoruz" diye demeç verirken, Kemal Türkler de, "Grev ve kolektif aktin 2 yıl sonraya bırakılması beni çok üzdü. Benim temennim bu kanunun bir an evvel ele alınarak düzeltilmesidir. Memleketimizde serbest bir grev hakkı, daha fazla faydalı olur kanaatindeyim"[23] biçiminde konuşuyordu. Bu tepkiler, anayasanın grevle ilgili maddesinde değişiklik yapılmasını sağlayamadı. Halk oylamasında, anayasaya 5 milyon *evet* çıkarken, 3 milyon da *hayır* çıktı. Ekim ayında yapılan seçimlerde de CHP'nin 172 milletvekili, 35 senatörüne karşılık AP 159 milletvekili, 70 senatör; YTP, 68 milletvekili, 29 senatör; CKMP'de, 51 milletvekili, 16 senatör çıkarıyorlardı. Yani CHP'nin 207 parlamenterine karşılık, muhaliflerin 383 parlamenteri vardı. Sonuç 27 Mayısçılar ve CHP için kaygı verici olmalıydı. Nitekim Çankaya'da yapılan bir toplantıda, Silahlı Kuvvetler'in ileri sürdüğü koşullar parti liderlerine bildirildi. Koşullar şöyle sıralanıyordu: Milli koalisyon ve cumhurbaşkanlığına Cemal Gürsel./Tüm partilerin Atatürk devrimlerine sadık olması./27 Mayıs'a bağlılık./Yassıada kararlarının istismar edilmemesi./Silahlı Kuvvetler'le ilgili kanunların istismar edilmemesi... Gazeteler, generallerle

22 *Vatan*, 14.4.1961.

23 *Vatan*, 19.4.1961.

liderlerin toplantıdan memnun ayrıldıklarını yazıyorlardı.[24] Ertesi günü yayımlanan gazeteler Ali Fuat Başgil'in senatörlükten istifa ettiğini bildiriyordu. Bir gün öncesine kadar cumhurbaşkanlığı adaylığından istifayı düşünmediğini söyleyen Prof. Başgil, başbakanlığa çağrılmış, başbakanlıktan ayrılırken adaylıktan vazgeçtiğini açıklamıştı. Zor günler yaşanıyordu: Silahtarağa Elektrik Santralı'na sabotaj hazırlığı ile suçlanan 49 kişinin yargılanmasına başlanırken, 89 kişinin de rejim aleyhinde silahlı faaliyetten gözaltına alındıkları haber veriliyordu.[25] Sanıkların kapatılan DP'ye yakın kişiler olduğu söyleniyordu. Beri yandan 5 ressamın birlikte sergiledikleri resimlerden ötürü, komünizm propagandası suçlamasıyla gözaltına alındıkları öğreniliyordu. Ressamların adları şöyle: Marta Tözge, İhsan İncesu ve arkadaşları... Gene sağ gösterip sol vurulmaya başlanmıştı.

Batı-Doğu ilişkileri de yeniden bunalıma girmişti. Küba'daki Sovyet füzeleri ciddi bir sorun yaratmıştı. Kruşçev'in mesajına, Kennedy çok sert karşılık vermiş ve Küba'yı denizden abluka altına almıştı. Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkabileceği söyleniyordu. Kuşkusuz kimi çevreler maksatlı olarak durumu abartmayı uygun görmekteydi. Dünya politikasındaki sertleşmeler bizde de çeşitli etkileri ile algılanır. Bunun iç piyasa üzerinde etkileri görülür; kimi mallar birden ortadan kaybolur, fiyatlar yükselir. Hükümet önlemler alır, bunalım uzun sürerse olağanüstü hal ya da sıkıyönetim ilan edilir. Bu arada sola karşı da önlem alınır. Her taşın altında komünist aranır. Yazarlar, çizerler, ressamlar, düşünürler tutuklanır; davalar açılır. İncesu, Marta Tözge ve arkadaşları bir örnek. Bir başka örnek de şu: Anayasa hakkında Gürsel Paşa'ya bir mektupla görüşlerimi açıklamış, demokrasi bir denge rejimidir; sağın karşısında sol da olmalıdır diye yazmıştım. Hayır, açık mektup değil, posta ile gönderilen alelade bir mektup. Ayrıca aynı konu üzerinde bir de basın toplantısı yapmıştım. Her ikisi için de hakkımda komünizm propagandasından dava açılmıştı. Cumhurbaşkanına mektupla komünizm propagandası nasıl olur? Bektaşi, "Ben kıldım oldu" demiş hani, onun gibi olmuştu işte. Bu dava önce İstanbul'da Asliye Ceza'da başladı. Mahkeme görevsizlik kararı vererek Ağır Ceza'ya gönderdi dosyayı... Basın toplantısı için de Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde dava açılmıştı. Cumhurbaşkanına mektup davasından aklanmıştık. Basın toplantısı davasından ise beş yıl ağır hapse hüküm giydik. Askerî temyiz kararı bozdu. Sıkıyönetim kalktığı için dosya 3. Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderildi. Tek celsede beraat ettik... Evet 1961 Anayasası'nın uyandırdığı umutlar kısa sürmüş, Bey takımı, Demokrat Parti artıkları falan derken gene sola yönelmiş, sağ gösterip sol vurmuştu...

24 *Vatan*, 25.10.1961.

25 *Vatan*, 5.5.1961 ve 10.5.1961.

Osmanlı devlet felsefesi ve geleneklerinin mirasçısı Bey takımı, halkla devleti ayırdığı ve devletle özdeşleşmiş olduğu için oldum olası sola karşı olmuştur. İşçi sınıfına, işçi hareketlerine, sendikal hareketlere oldum olası karşı olmuştur. İkinci Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra demiryollarında başlayan ve kısa sürede öteki iş kollarına yayılan grevlere karşı hükümetin tepkisi grevci işçiler üzerine asker göndermek biçiminde olmuştur. Grevlerin patlak verdiği işyerleri yabancı sermaye işletmeleri idi. Böylece hükümet işçilere karşı yabancı şirketlerin yanında yer almış oluyordu. Zaptiye Nazırı Sami Paşa, Şark Demiryolları İşçi Sendikası'na şu ihtarda bulunuyordu: "Geçen Cuma günü saat altıda başlayarak, Şark Demir Yolları işletme kumpanyası batlarındaki hizmetinizi terk ve tatil eylediniz. Bu hâl hükümeti seniye ile ahalinin menafiine (yararlarına) irası mazarrat etmekte olmasına mebul (zarar vermesinden dolayı), tatil-i eşgalin (iş bırakmanın) devamı tecviz olunmayacağından herkesin yevmi mezkürda terkeylediği vazifesi başına gitmesi ihtar olunur."[26] Osmanlı devlet anlayışında halife-sultan hem din otoritesini hem siyasal gücü tekelinde tutar. Halkın velisi ve vasisidir. Pratikte bu hakları padişah adına Bey takımı kullanır. Devlet makinesi eylemli olarak onun elindedir. Halkın devlete sahip çıkması düşünce olarak bile cid'attır, küfürdür... Bey takımının yüzyıllardır devlet makinesini elinde bulundurması, onun devletle özdeşleşmesine neden olmuştur. Ne Meşrutiyet ne Cumhuriyet bu köklü inancı değiştirememiştir. Bey takımı yapısal olarak işçi sınıfına, emekçi halka, sola karşıdır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sol düşmanlığı, Truman doktrininden kaynaklanan sözleşmelerin dayattığı bir görev halini almıştır. Truman doktrini, Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetler'den gelecek tehlikeler karşısında korunmasını amaçlamaktaydı. Böylece sola karşı önlem almak devleti yöneten Bey takımı için uzun vadeli bir politika görevi olmuştur. Doğu-Batı ilişkilerinin her bunalımlı döneminde, Türk hükümetleri sola karşı daha sert önlemler almışlardır. Küba bunalımı, ülkemizde böyle bir dönem yaşanmasına yol açmıştır. Demek isterim ki, TİP'in kurulduğu ilk yıllarda, parasal ve kadro zorluklarının yanı sıra bu partiyi yönetenler sol düşmanlığından kaynaklanan çok ciddi zorlukları da göğüslemek zorunda kalmışlardır. Çalışanlar Partisi girişimi tutmayınca, Bey takımı Sosyalist Kültür Demeği açmazı ile dolaylı olarak TİP'in karşısına çıkmıştı. Amaç aynı idi: CHP'nin denetimi altında olacak bir sol oluşturmak... Bu da tutmayınca bu kez taşlı sopalı saldırılar başlatılmıştı. Bey takımının, burjuvazinin ve müttefikimiz ABD'nin çıkarları bu konuda birleşmekteydi. Ama saldırılar daha sonra başlayacaktır. 1962 Şubatı'nda TİP sadece parasal zorluklar ve yönetici kadro yetersizliği ile bunalıyordu. Çalışma Meclisi toplantısından İstanbul'a dönen TİP yöne-

26 Hüseyin Avni, *İşçi Hareketleri*, İstanbul, 1962, s. 24.

ticileri, arkadaşlarına Anadolu'daki bir avuç il başkanının partiyi yaşatmak için kararlı olduklarını anlatmışlardı. Kurucular kendi aralarında durumu tekrar tekrar tartışıyorlar, aydınlarla işbirliği yapılmasının gereğine inanmaya başlıyorlardı. Bu, sonuçları yavaş yavaş alınacak, zaman isteyen bir konuydu. Daha önce genel başkanlık sorunu çözülmeliydi. Kurucu Meclis üyesi tanınmış sendikacı Feridun Şakir'in partiye girmesi sendika dünyasında umut verici bir adımdı.

Genel başkanlık için kurucular sondajlar yapıyorlardı. Aydınla görüşüyorlar. Tabii bunlar sendika dünyasına yakın olan kişiler. Avukat Esat Çağa'ya gidiyorlar. O, Aybar'ı öneriyor. Sedat Erbil de Çağa'ya gidenler arasında. Çağa'nın önerisini destekliyor. Güzelce de katılıyor. Nebioğlu ile Türkler ve Rıza Kuas da destekliyorlar.

1 Şubat'ı 2 Şubat'a bağlayan gece kurucular Cağaloğlu'nda sanırım Maden-İş lokalinde toplanıyorlar. Başkanlık konusunda karara varacaklar. Görüşmeler uzuyor. Her şeye karşın Çalışanlar Partisi ile birleşmeyi savunanlar varmış. Sonunda TİP'i yaşatma görüşünde birleşilmiş. Ve başkanlık konusu gündeme gelmiş. Türkler, Nebioğlu, Güzelce, Kuas beni önermişler. Ancak bir solcunun genel başkan olmasına karşı çıkanlar olmuş. Solculuk veba gibi bir şey. Tartışmalar uzamış ama görüş birliğine de varılmış: oy birliği ile genel başkanlığa seçilmişiz yani... Saat hayli ilerlemiş olduğu halde Türkler, Güzelce, Kuas ve Nebioğlu, kararın bana hemen bildirilmesini önermişler. Bana o geceyi anlatan Nebioğlu, "Sonradan cayanlar olur diye korkuyorduk" dedi. Sedat Erbil'e telefon ediyorlar adresimi öğrenmek için. Erbil, "Hemen geliyorum" diyor. Atlıyorlar bir minibüse geliyorlar Bebek'e. Ama evi Erbil de bilmiyor. Bir iki kapı çalıyorlar. Sonunda karakola başvuruyorlar. Komiser yanlarına bir polisle bir bekçi veriyor...

TİP kuruculanndan Kemal Nebioğlu.

Gece Yarısı Gelen Konuklar

Yatmaya hazırlanıyorduk. Kapı çalındı. Bu saatte kim olabilirdi? Siret yan pencereden baktı, "Tanımadığım insanlar, polis ve bekçi de var" dedi. Gecenin o saatlerinde polisli bekçili ziyaretçiler hayırlı işler için gelmezler... Kapıyı açtım. Şaşırdım. TİP'in kurucuları: Türkler, Nebioğlu, Güzelce, Erakalın, Özkarabay, Kuas; yanılmıyorsam Şaban Yıldız, Uslubaş ve Göksüzoğlu

da vardı sanıyorum. Bir de Sedat Erbil... Hayrola! "Oybirliği ile karar aldık: Genel başkanlığı kabul etmenizi istiyoruz" dediler... Şaşırmıştım. "Başkanlığa getirilmem yeni suçlamalara, saldırılara neden olabilir. Bir solcunun TİP'e başkan olmasına göz yummazlar. Bildiğiniz gibi, hakkımda komünizm propagandasından açılmış iki dava var. Bunları partiye karşı kullanabilirler. Kaş yapalım derken göz çıkarmayalım. Bir kez daha düşünün. Önemli bir adım attınız, yazık olmasın" diye, kaygılarımı belirten sözler söyledim. Kararlıydılar. Sonradan partiden istifa edecek olan birisi, "Seninle darağacına bile gideriz!" deyince hepimiz güldük. Bir süre daha tartıştık. Sonunda "İzin verin düşüneyim, arkadaşlarımla konuşayım" dedim.

Arkadaşlarla konuştum: Orhan Arsal, Cenani Güngördü, Sedat Erbil, İhsan Üngör. Bu arkadaşlar birlikte sosyalist bir parti kurmak için çalışmalar yaptığım kişilerdi. Orhan Arsal, sendikacılarla çalışmanın zor olacağı kanısındaydı. Ama öneriyi kabul etmemden yana idi. Partiye gireceğini de söyledi. Öteki arkadaşlar da kabul etmemi önerdiler ve TİP'e girmeyi vaat ettiler.

Ayrıca eski solcu dostlarımla konuştum: Rasih Güran, Behice Boran, Nevzat Hatko ve şimdi adlarını anımsayamadığım birkaç kişi... Hepsi de kabul etmemi ve kendilerinin de partiye gireceklerini söylediler.

Kurucu arkadaşlara önerilerini kabul ettiğimi bildirdim. Birlikte bir basın bülteni hazırladık. Bu, önemli bir belgedir. TİP'i bir sosyalist parti kişiliğine kavuşturacak olan, yeni programının ana çizgileri açıklanıyordu bu basın bülteninde. Tümüyle sunmak istiyorum. Basın bülteni şöyle bir *giriş*le başlamaktadır:

> Türkiye İşçi Partisi kurulalı birkaç gün sonra bir yıl olacaktır. Bu bir yıl içinde geçen olaylar, çalışan halk kitlelerini hakkı ile temsil eden bir işçi partisinin lüzumuna bizi bir kerre daha inandırmıştır. Gerçekten de bugün hiçbir davamız yoktur ki, çalışan halk kitlelerinin inanlı ve şevkli müdahalesi olmadan çözümlenebilsin. Hatta iç politikanın günlük meseleleri bile çalışan halk kitlelerini temsil eden kuvvetli bir işçi partisinin yurt işlerinde sesini kuvvetle duyurmasını zorunlu kılıyor.
>
> Herhalde en önemli davamız olan, Türkiye'yi bir an önce çağdaş medeniyet yoluna sokmak ve hızla kalkındırıp ilerletmek davası, çalışan halk kitlelerinin iştiraki olmadan gerçekleştirilemez.
>
> Türkiye'nin geri kalmış bir toplum olmaktan kurtulması her şeyden önce iş araçlarının, çalışan insanın ve tekniğin, yani toplumun üretici kuvvetlerinin, ileri toplumlar ölçüsünde hızla geliştirilmesine bağlı bulunduğuna göre, üretici kuvvetlerin gelişmesindeki engeller, köklü reformlarla ortadan kaldırılmadıkça ve çalışan halk kitlelerinin bu günlerini ve yarınlarını güven altı-

na almış olmaktan ve yurt işlerinde söz ve karar sahibi bulunmaktan doğan inanlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, bu işin asla başarılamayacağı açık bir gerçektir.

Bu hakikatlere, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bir kerre daha inanmış olan bizler, Türkiye İşçi Partisi'ni en kısa zamanda, bütün çalışan halk kitlelerini hakkı ile temsil edecek bir seviyeye yükseltmek kararını almış bulunuyoruz. Geçen bir yılda edindiğimiz tecrübeler bize parti program ve tüzüğünde değişiklikler yapılması lüzumunu da anlatmıştır. Aydın çevrelerle yapa geldiğimiz temaslar bize memleket gerçeklerine uygun orijinal bir program hazırlama imkânını vermektedir.

Yukarıdaki satırlar TİP'in, Türkiye sorunlarına hangi açıdan baktığını, bu sorunların çözümüne, toplumumuzun hangi sosyal güçleri ile ulaşılabileceğini, kuşkuya yer vermeyen bir açıklıkla belirtiyor. Emekçi halk yığınlarının sorunlarımıza sahip çıkmasına, yani emekçilerin devlet işlerinde söz ve karar sahibi olmalarına olanak verilmedikçe çağdaş uygarlığa ulaşmamıza olanak olmadığı açıklıkla belirtiliyor. Çağdaş uygarlığa giden yolun Bey takımının öncülüğünde ve tepeden inme buyruklarla açılacağına inanan ve iki yüz yıldır bu yolu izlemiş olan bir toplumda, bir partinin ortaya çıkıp *emekçi yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaktan doğan, şevkli ve inanlı çabası sağlanmadıkça, geri kalmışlıktan kurtulamayacağımızı açıklaması* aşağıdan yukarıya doğru gelişecek yepyeni bir hareketin ilk adımı sayılmalıydı. Basın bülteni şöyle devam ediyordu:

Programımızın ana hatlarını bu vesile ile kısaca özetlemek isteriz.
Partimiz emek gücünü temsil eden bir partidir. Yani Türkiye'de çalışan bütün halk kitlelerini, işçi sınıfının toplumcu aydınlarla işbirliği etmesinden doğan demokratik öncülüğü etrafında toplamayı amaç bilen bir partidir. Hemen şurasını da ilave edelim ki, partimiz programındaki esasları benimseyen herkese, hangi sınıftan olursa olsun açıktır. Türkiye İşçi Partisi, Anayasanın ve Kanunların çizdiği yoldan iktidara gelip, anayasa çoğunluğunu elde ettiği takdirde her şeyden önce memleket ekonomisinde, demokratik usullerle aşağıdaki dönüşümleri yapmak kararındadır.

1- Ulusal ekonominin kilit taşı durumunda olan üretim ve dolaşım araçları önem derecelerine göre bir sıraya konarak devletleştirilir.

Daha kurulmamış, fakat ileri ve tam bağımsız bir toplum olmak için kurulması gereken ağır endüstri kolları da devlet eliyle kurulur. Devlet malı olarak devlet eliyle işletilir.

Özel sektöre bırakılan endüstri kolları ve ekonomik faaliyet alanları, genel ekonomi planının hedef ve direktiflerine uyarak çalışır ve gelişir. Devlet sektörünün ağır bastığı bir planlı ekonomik düzende özel sektör daha uzun yıl-

lar ulusal kalkınmamızda yararlı bir faktör olacağı için korunacak ve teşvik edilecektir. Devletleştirilecek ve şimdiden kurulmuş bulunan endüstri kolları zaten bugün de ya devletin elindedir ya da devlet kontrolü altındadır. Bu itibarla Türkiye İşçi Partisi'nin devletleştirme hususundaki kararı bir yenilik olmaktan çok bir rasyonelleştirme hareketi şeklinde mütalaa olunmalıdır. Henüz kurulmamış ve kurulması zaruri olan ağır endüstri kollarının ise devlet eli ile kurulması pek tabiidir.

Tarımda, devlet numune çiftlikleri ve işletmeleri, kooperatifler ve özel işletmelerden kurulu, bilim ve tekniğin son icaplarına göre üretim yapan karma bir sistem uygulanır.

Tarım, genel ekonomi planına uygun olarak, halkın beslenme ihtiyaçlarını endüstrinin ham madde ihtiyacını karşılayacak ve ihracatı besleyecek şekilde geliştirilir. Köyü ekonomik ve sosyal bakımdan kalkındırmak başlıca amaçtır.

TİP, ciddi bir planlı kalkınmanın gereğine inanıyordu. Kurucular adına basına sunulan bültende bu konuyla ilgili olarak şu açıklamalara yer verilmişti:

2- Toplumun hızla kalkınıp ilerlemesi ve çalışan halk kitlelerinin insanca yaşama şartlarına kavuşması, ulusal ekonominin belirli süreler için hazırlanmış bir plana göre gelişmesini zorunlar. Ekonomik hayatı bütünü ile kavrayan genel planın direktifleri, hem devlet sektörü hem özel sektör için mecburidir. Ulusal ekonomi, genel plana göre ahenkli biçimde ve sürekli olarak geliştiği için işsizlik ve buhranlar kalkar, çalışan halk kitlelerinin alım gücü durmadan artar.

Genel plan, yatırımları ve el emeğini, Türkiye'nin hızla endüstrileşmesine ve tarımın gelişmesine yöneltecektir. Endüstrileşmede ağır endüstriye önem verilir. Ağır endüstri ulusal ekonominin temelidir. İstihlâk malları yapan, hafif endüstri de, tarım da, ancak ağır endüstri temeli üzerinde gelişir. Ağır endüstri üstelik tam bağımsızlığın da şartıdır. Kaldı ki, bilim ve teknik de endüstrileşme hareketi ile paralel olarak ilerlediği için, Türkiye'nin endüstrileşmesi aynı zamanda, milli kültürün yayılıp ilerlemesinin de şartıdır. Bütün bunlardan dolayı Türkiye İşçi Partisi, ulusun teknik kaynak ve enerjilerini, ağır endüstrinin kurulması ve tarımın geliştirilmesi için çalışan halk kitlelerinin gönüllü iştirakini sağlayarak seferber etmek kararındadır. Bu arada ulusal bağımsızlığı zedelemeyen dış yardımlardan da yararlanılır.

Türkiye'de ulusal gelirin son derece haksız biçimde bölüştürüldüğüne parmak basan TİP kurucuları, ulusal gelirin emek ilkesine göre bölüştürülmesini istiyorlardı. O günlerde ulusal gelirin %38,5'i, nüfusun %2'sini oluş-

turan mutlu bir azınlığın cebine akıyordu. Bu konu ile ilgili olarak basın bülteninde şu görüşler dile getiriliyordu:

> 3- Ulusal gelir her vatandaşın emeğinin niceliğine ve niteliğine göre paylaştırılır. Prensip budur. Ücretler, aylıklar ve her türlü kazançlar bu prensip göz önünde tutularak ayarlandığı gibi vergi sisteminde de bu prensibe uygun değişiklikler yapılır. Çünkü Türkiye İşçi Partisi, toplumsal emeğin bütün servetlerin kaynağı olduğu inanışındadır. Her şey, mal da, mülk de kültür değerleri de toplumsal emek mahsulüdür. Üstelik emek, ahlâk bakımından kendisi de bir değerdir. Çalışmak herkes için bir ahlâk borcudur. Ölümsüz Atatürk dili ile "Çalışmak sayesinde bir hakkı iktisap ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını sâydan muarrâ geçirmek isteyen insanların (yani çalışmadan yaşamak isteyenlerin) bizim heyeti içtimaiyemizde yeri yoktur, hakkı yoktur." Bundan dolayı toplumun herkese iş vermesi başta gelen ödevidir.

Kurucuların açıklaması, emperyalizme ve sömürücülüğe karşı ilk kurtuluş savaşını kazanmış olan halkımızın çıkarlarını savunan TİP'in amaçladığı toplum düzeninin ana çizgileri belirtilerek son buluyordu.

Bildirinin son paragrafında ise TİP'i kuran emekçi kardeşlerim, beni partilerinin genel başkanlığına getirdiklerini, hak etmediğim ince ve onurlandırıcı sözlerle kamuoyuna duyururlarken, bana yaşamımın en büyük ödülünü veriyorlardı:

> Kısacası, Türk ulusunun yüksek menfaatleri hakikatte çalışan halk sınıflarının yani, işçi, ırgat, köylü, memur, her türlü ücretli, zanaat sahibi, esnaf, küçük tüccar, dar gelirli serbest meslek erbabı ile aydından kurulu ve Türk ulusunun %99,9'unu teşkil eden koskoca bir kitlenin menfaatinden başka bir şey olamayacağı için, TİP'in amacı dış ve iç politikada bu menfaatleri savunan görüş ve istekleri demokratik yoldan hâkim kılmak ve böylece çalışan halk kitlelerini, kendi elleri ile insanca yaşamak şartlarına kavuştururken Türkiye'yi de ilk kurtuluş savaşını yapmış, emperyalizme ve sömürücülüğe karşıt dünya barışının ve insanlığın hizmetinde, her bakımdan tam bağımsız, ülkesi ve ulusu ile bölünmez, halkçı, emekten yana devletçi, devrimci, laik, insan haklarına ve sosyal adalete ve güvenliğe dayanan demokratik bir Cumhuriyet olarak çağdaş medeniyet yolunda hızla ilerletmektir.
>
> TİP'in programının ana çizgilerini ve amacını yukarıda özetledik. Biz şuna inanıyoruz ki, bu program ve amaç altına, Türkiye'de imza koymayacak iyi niyetli bir tek yurtsever yoktur. Bu programın gerçekleşmesi, çalışan bütün halk kitlelerinin ve hangi sınıftan olursa olsun iyi niyetli bütün vatandaşların TİP'i destekleyip bir an önce iktidara getirmesi ile olur. Bundan dolayı bizi, ilk kurulduğumuz günden beri desteklemiş olan kıymetli basınımız ara-

cı ile Türkiye'de, emek gücünden yana olan bütün vatandaşlara ve aydınlara sesleniyoruz:

Muhterem basın mensupları aracı ile umumi efkâra açıklamaktan zevk duyduğumuz mühim konulardan biri de, bir yıldan beri kıymetli desteğini gördüğümüz, sosyal meselelere vukufu ve bu uğurda karşılaştığı güçlüklere mertçe göğüs germeyi bir vatan borcu bilen gerçek bir aydın olarak tanınan Hukuk Doktoru, Doçent Avukat, Sayın Mehmet Ali Aybar'ın Ana Nizamname'mizin verdiği yetkiye dayanarak, Partimiz Genel Başkanlığına getirilmesi hususunda aldığımız karardır. Sayın Mehmet Ali Aybar'ın bu hizmeti seve seve kabul edeceğine inanıyoruz.

9 Şubat 1962 günlü aşağıdaki basın bülteni aracılığı ile Türkiye İşçi Partisi genel başkanlığı görevini üstlendiğimi kamuoyuna duyurdum:

Türkiye İşçi Partisi'nin davetini bir memleket vazifesi saydığım için, ağır sorumluluğunu bilerek kabul ediyorum. Beni partinin genel başkanlığına seçen işçi arkadaşlarıma teşekkür ederim. İtimatlarına lâyık olmaya çalışacağım. Türkiye bugün çok ciddi bir buhran içindedir. Bunun kökleri tarihimizin derinliklerine kadar uzanır. Pek çoklarının saydığı gibi, bu sadece politika alanındaki huzursuzluklardan ibaret değildir. Bizce bunlar yüzeyde kalan ufak rahatsızlıklardır. Buhranın kökü, yirminci yüzyıl ortasında, geri kalmış bir toplum olarak yaşamaya çabalamamızda bulunuyor. İş araçlarımızı ve insan elemanını da içine alan çalışma tekniğimizi, çağdaş seviyeye bir an önce çıkarmak zorundayız. Bir Ortaçağ ekonomisiyle medeni bir toplum olamayız. Türkiye hızla endüstrileşmelidir. Tarım da, ancak kuvvetli bir endüstri temeli üzerinde ve ileri teknikle, ihtiyaçlarımızı karşılayacak bir seviyeye ulaşabilir. Tam bağımsızlığın; bilim ve tekniğin ilerlemesinin şartı da budur.

Mehmet Ali Aybar'ın Türkiye İşçi Partisi kimlik kartı. (Kaynak: Yılmaz Aysan, *Afişe Çıkmak*, İletişim Yayınları, 2013)

Fakat bütün bunlar, çalışan halk kitleleri yurt işlerinde söz ve karar sahibi olacak şekilde politik bir kuvvet haline gelmedikçe gerçekleştirilemez. Emekten yana bir devletçilik ve planlı bir ekonomi, çalışan halk kitleleri memleket hayatında etken bir rol oynadığı takdirde, bizi hedefleri-

mize ulaştırıcı araçlar olur. Türkiye İşçi Partisi, ana çizgileri dün açıklanan yeni programından anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesini, çalışan halk kitlelerinin, Türk işçi sınıfının aydınlarla iş ve kader birliği etmesinden doğan demokratik öncülüğü etrafında teşkilatlanmasına bağlı görüyor. Gerçekten de medeniyet davamız, çalışan halk kitlelerinin insanca yaşama şartlarına kavuşması ve yurt işlerinde söz ve karar sahibi olması davasından ayrılamaz. Bu dava aslında tek bir davanın iki yönden görünüşüdür.

Bugün küçük bir teşekkül olan Türkiye İşçi Partisi'nin, bilim ışığında ve er geç iflasa mahkûm küçük hesaplar dışında, yalnız memleketin yüksek menfaatlerini göz önünde tutan sabırlı çalışmalarıyla, yeni demokratik düzende boş duran yeri doldurup, kısa zamanda büyük bir kuvvet haline geleceğine inanıyoruz.

Kaptan Köşkünde Bir Acemi Kaptan

Basın toplantısı sona erip de parti lokalinden (Sedat Erbil'in Cağaloğlu, Nuruosmaniye, Mengene Sok. 11 no.'daki yazıhanesini parti lokali olarak kullanıyorduk. Parasal durum hakkında bu da bir fikir verir) arkadaşlar birer ikişer ayrıldıkları sırada, İbrahim Güzelce'nin, "Parti sana emanet hoca!" demesi, yalnızlığımı ve sorumluluklarımı, birden tüm ağırlığı ile duymama vesile olmuştu. Ne yapacaktım? Herhangi bir derneğin yönetim kurulunda bile bulunmamıştım. Şimdi bir partinin, hem de bir İşçi Partisi'nin başındaydım. Ve de bu parti Türkiye'de, sola düşman güçlerin egemen olduğu, türlü oyunların sahnelendiği bir ülkede idi. Teorik birtakım bilgilerim vardı işçi partileri hakkında. Kendim de sosyalisttim, Marksisttim. Ama politikaya hiç girmemiştim. Mesleğim hocalıktı. Kaptan köşkünde, kaptanlıktan habersiz bir kişi durumunda idim. Türkiye'nin sorunlarını kalın çizgilerle biliyordum. Bu sorunların nasıl çözülebileceğini de gene çok kalın çizgide bildiğimi söyleyebilirdim. Bu konuya ilişkin kimi şemalar vardı kafamda. Bunlar parti tüzük ve programı hazırlanırken işe yarayabilirdi. Ama partiyi yurt düzeyine yaymak, halkla diyalog kurmak, halkın güvenini kazanmak, egemen güçlerle savaşmak; kısacası baş sorumlu olarak TİP'i etkili bir siyasal kuruluş haline getirmek için neler yapılması gerektiğini pratik olarak bilmiyordum. Bunlar savaşımlar içinde eylemli olarak kazanılan bilgilerdi.

Oysa çocukluğum politika tartışmaları içinde geçmiştir. Dedemi, Abdülhamit Konya'ya sürmüş. Babam da Paris'e kaçmış. Yıllar sonra, Hareket Ordusu ile İstanbul'a giren dedem, Abdülhamit'i tahttan indiren heyette görev alacaktır. Ben dedemi Ayan Meclisi üyesi olarak hatırlarım. Daha sonra, yani mütarekede, Nemrut Mustafa Harp Divanı'nda idam istemi ile yargılanır-

ken hatırlarım.[27] Önce babam, sonra dedem Anadolu'ya geçmişlerdi. Kendimi bildim bileli politika tartışmaları içinde yuvarlanmışımdır. Ailemizin bir kanadı İttihatçı, öteki kanadı İtilafçı idi. Bürokrat ailelerin hemen hepsinde rastlanan bir durumdu bu. Babam Anadolu'ya geçince biz mütarekenin karanlık İstanbulu'nda yapayalnız kalmıştık. Babamdan mektup geldikçe umutlanırdık. Evet, çocukluğum, kimi zaman kırgınlıklara yol açan sert politika tartışmalarının yapıldığı bir aile içinde geçti. Sonraları hukuk öğrencisi olarak ve devletler hukuku doçenti olarak politika ile uğraşmak mesleğim oldu: Politika teorilerini öğrettim; politik yazılar yazdım. Ama politika düşünmek ile politikacı olmak başka başka şeylerdir. Oysa artık politikacı oluyordum, hem de ağır sorumluluklar üstlenerek...

İlk işim partiyi derleyip toparlamak, yani yeni bir statüye kavuşturmak olacaktı. TİP'in varlığından kimsenin haberi yoktu. Bildirilerimiz, demeçlerimiz basında hemen hiç yer alınıyordu. Yurt gezileri yapmaya karar verdik. Böylece çeşitli yörelerin halkı ile tanışacaktık, hem de oralarda gazete haberi olmak olanağını bulacaktık. Öyle düşündük. Ama kış kıyamette yollara düşmekte yarar yoktu; baharı bekledik. Bu arada yeni bir tüzük hazırladık; aydınlara çağrıda bulunduk; işçi temsilcileri ile konuştuk; kurucu arkadaşların kongrelerini izledik... Garip bir rastlantı: TİP'e girmelerine aracılık ettiğim Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Şaban Erik, Minnetullah Haydaroğlu, yıllar sonra *Güler Yüzlü Sosyalizme* karşı çıkan önergenin imzacıları oldular. Kurucular, solcu olarak tanınmış kişiler üzerinde duruyorlar, partiye yararlı mı, zararlı mı olacaklarını tartışıyorlardı. Behice Boran en çok tartışılan kişi olmuştu. Üniversitedeki görevine neden, hangi koşullarda son verildiğini açıklamış; Türkiye' de, işçilerden halktan yana olan aydınların, halka, halk düşmanı, yabancı ajanları olarak tanıtıldığını anlatmıştım. Gene de kolay olmamıştı. Kuruculardan biri kendisi ile konuşalım önerisinde bulunmuştu. Kurucuların, o günlerde sosyalizme en açık olanlarından İbrahim Güzelce, toplantıdan çıkarken, Peşte Radyosu'nda adımdan söz edilmesinden hoşlanmadığını söylemişti. Komünist damgası yemek korkusu ağır basıyordu...

Anayasa oylamasına seçmenlerin %75'i katılmış ve katılanların %40'a yakın bir bölümü anayasaya *hayır* demişti. Genel seçimlerde Demokrat Parti'nin mirasını paylaşan yeni partiler, CHP'den daha çok senatör ve milletvekili çıkarmışlardı. CHP-AP koalisyonu zorla kurulmuş, her an düşebilecek bir hükümet durumundaydı. Ayrıca 27 Mayıs'ın açtığı kapıdan yeni darbecilerin çıkması da olasıydı. Çıktı da...

27 "Nemrut" Mustafa Paşa divanı: Mütareke döneminde İstanbul'da kurulan Birinci Divanı Harbi Örfi Başkanı olan Mustafa Paşa verdiği sert, acımasız fakat tartışmalı ve hukuka aykırı kararlarla tanındı. Bu özellikleri yüzünden lakabının "Nemrut" olduğu söylenmektedir. Başkanı olduğu mahkeme Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa, Halide Edip, Fevzi Paşa ve milli mücadeleye katılmış başka birçok ismi gıyaben idama mahkûm etmiştir – yay. haz.

Başarısız İki Darbe Girişimi

Evet, 27 Mayıs'ın açtığı kapıdan geçmek isteyenler çıktı. Hem de aynı modeli kullanarak, yani emir ve komuta zincirini hiçe sayarak... 22 Şubat 1962 gecesi İnönü'nün radyo konuşması kesildi. Harp Okulu öğrencileri Etimesgut İstasyonu'nu ele geçirmişler. Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir ve arkadaşları bir hükümet yetkilisine isteklerini şöyle sıralamışlardı: Meclis feshedilecek; görevden alınan komutanlar (yani Aydemir ve arkadaşları) görevlerine yeniden atanacak; anayasa ve seçim yasası değiştirilerek seçimler yenilenecek... Hükümet adına Harp Okulu'na giden Alican isteklere *hayır* diyor. Ancak hükümet kovuşturma açtırmıyor. "Teslim mi oldunuz?" sorusuna Aydemir, "Karşımızda kuvvet yoktu ki, teslim olalım. Vazgeçtik"[28] yanıtını veriyor. Bir yıl sonra (21 Mayıs 1963) Aydemir bir darbe girişiminde daha bulunacaktır. Saat 24.00'te Ankara Radyosu'ndan Aydemir imzalı bir bildiri okunmuş, "Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyduğu, parlamentonun feshedildiği, partilerin kapatıldığı, politikanın yasaklandığı ve gece sokağa çıkma yasağı konduğu" halka duyurulmuştur. Bir süre sonra hükümete sadık birlikler radyoevini ele geçiriyorlar ve isyanın bastırıldığı ilan ediliyor. Garnizon Birlikleri harekete geçiriliyor. Ancak radyoevi yine asi kuvvetlerin eline geçiyor. Bu arada Aydemir'e bağlı bir grup subay İstanbul Radyoevi'ni ele geçirmek istiyorsa da başarılı olamıyorlar. Ankara'da uçaklar alçak uçuş yapıyor. Radyoevi bir kez daha el değiştiriyor. Radyoyu ele geçiren hükümete sadık birlikler, asilere, "Teslim olun" diyor. Aydemir yakalanıyor. Sıkıyönetim ilan olunuyor. 7 subay ve erin öldüğü, 19 kişinin yaralandığı söyleniyor. Darbeciler tutuklanıyor.[29]

Cumhuriyet

HATIRALAR YAŞADIKÇA

Dün gece yarısı Ankara'da silâhlı bir ihtilâl hareketi oldu

Talât Aydemir ve arkadaşları 23,30 da Ankara Radyosunu ele geçirdiler; Senato ve Meclisin feshedildiğini ilân ettiler

Hükümete sadık Kuvvetler müdahalede bulundu ve sabaha karşı duruma hâkim oldu

Ankara ve İstanbulda vuku bulan çarpışmalarda Kızılayda iki harbiyeli, İstanbul Radyosunun önünde üç askerle ismi tesbit edilemiyen bir sivil yurduldular

Talât Aydemir'in radyoya hâkim olduktan sonra okuduğu tebliğ

İstanbulda durum

Birinci, ikinci ve Üçüncü Ordu, dün geceki harekâtı nasıl karşıladı?

Saat: 12,30

Saat: 1,15

Saat: 1,55

Cumhuriyet, 21 Mayıs 1963.

28 Vatan, 24/26.2.1962.

29 *Vatan*, 22/23.5.1963.

TİP'i işte böyle bir ortamda yaşatmaya ve yurt düzeyinde örgütlemeye çalışıyorduk. Anayasayı ve demokrasiyi içtenlikle savunuyorduk. Ve aynı içtenlik ve açıklıkla hükümetin karşısındaydık. Hükümetin gerçekten anayasa ve demokrasi yanlısı olduğuna inanmıyorduk. Gerçi İsmet Paşa, "Biz açık rejim yanlısıyız" diyordu ama anti-demokratik yasaları yürürlükten kaldırmaya yanaşmadığı gibi sola karşı yeni yasalar çıkartılacağı öğreniliyordu. "Faşist yasalarla açık rejim olmaz; Sol serbestçe örgütlenme ve çalışma olanağına kavuşmadıkça, demokrasi bir aldatmaca olmaktan öteye geçemez" diye yanıtlıyorduk İsmet Paşa'yı.

Yeni bir tüzük hazırlanması gerekiyordu. Kurucuların Orhan Arsal ile birlikte bir gecede hazırladıkları tüzük, TİP'in kazandığı yeni kişiliğe uygun değildi. Parti programının hazırlanması zaman alacağı için yeni tüzüğün ilk maddelerinde programın ana çizgilerini özetlemeyi düşünüyordum. Orhan Arsal, Avni Erakalın, Cenani Güngördü, Nebioğlu ve İhsan Üngör'den oluşan bir tüzük komisyonu seçtik. Komisyonca hazırlanan taslağı birlikte gözden geçiriyorduk. Partinin özelliğini ve amacını belirten 2. ve 3. maddeleri ile yönetimde emekçilerin söz ve karar sahibi olmalarını sağlayan 53. maddeyi ben yazdım. 2. maddede proletarya diktatörlüğünü kabul etmediğimizi açıkça belirtiyorduk. *Yasalar karşısında zaten başka türlü hareket edemezdiniz* denmesin. Bizden önce kurulmuş sol partiler gibi konunun üzerine gitmez, suskunlukla geçiştirirdik durumu. Oysa işçi sınıfının emekçi halk yığınları içindeki özel durumunu özenle vurguluyorduk. Tüm emekçi kesimlerine öncülük edeceğini belirtiyorduk. Ancak bunu, işçi olmayan emekçilerin, işçi sınıfının öncülüğünü kabul etmesi ve demokratik kurallar içinde hareket edilmesi koşuluna bağlıyorduk. Ne sınıf olarak işçilerin *öncü*lüğünü ne profesyonel devrimcilerin *öncü*lüğünü dayatmak kesinlikle söz konusu değildi. 2. maddenin ikinci paragrafında "TİP yurt ve dünya olaylarını Türk işçi sınıfı ve emekçi halk yığınları açısından değerlendirir; onların menfaatlerini savunur; hak ve hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi için mücadele eder" biçimindeki açık anlatım, emekçi yığınlarını bir tüm olarak gördüğümüz konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyordu. 3. paragraf bu görüşü bir kez daha vurguluyor, "Ulusun büyük çoğunluğunu meydana getiren emekçi halk yığınları, bütün zenginliklerin, bütün değerlerin gerçek yaratıcısı, sosyal gelişmenin biricik itici kuvvetidir" deniliyordu. 3. maddenin ikinci paragrafında da: "Türkiye'nin ileri bir toplum haline getirilmesi işi ile, emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşturulması işi, bir tek davanın birbirine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilemez" denilerek, işçi sını-

fına bir ayrıcalık tanınmadığı, işçi sınıfının emekçi halk yığınlarının bir parçası olarak görüldüğü bir kez daha vurgulanıyordu. *Biz aşağıdan yukarı bir yığın hareketini başlatmak amacındaydık. Emekçi halk yığınları içinden sıyrılıp devleti yönetecek ayrıcalıklı yeni bir egemen sınıf yaratmak düşüncelerimizin kesinlikle dışındaydı.*

Ekonomide sosyalist model öneriyorduk. Ancak bu da bize özgüydü, tıpkı işçi sınıfının demokratik öncülüğü gibi Madde 3/5'te şöyle diyorduk:

> Sanayileşmeye öncelik veren, planlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçiliğin, ulusal ekonomide, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel kuvvet olmasını sağlamak... (...) Bu maksatla: a) Ulusal ekonomide kilit taşı vazifesi görenlerden başlayarak ve ekonomide kalkınma ve sosyal ilerlemenin gerekli kıldığı bir sıra izleyerek, büyük üretim ve mübadele araçlarını devletleştirmek; b) Kurulmamış temel sanayi kollarını devlet eliyle: Devlet malı olarak kurmak ve işletmek; c) Topraksız veya az topraklı köylüyü topraklandırmak ve en yeni araçlarla, en ileri teknikle donatarak, en verimli işletmecilik sistemi içinde (devlet numune çiftliklerine, üretim kooperatiflerine ve özel işletmeciliğe yer veren bir sistem içinde), çalışmasını sağlamak; şehirle köy arasındaki, köyün geri kalmasına sebep olan temelli ayrımları gidermek; (...) e) Herkesi iş güç sahibi etmek; işsizliğe kesinlikle son vermek ve ulusal gelirin dağıtımında emeğe göre gelir ilkesini hâkim kılmak; yani herkese yaptığı işe göre ücret, aylık ve gelir sağlamak; f) Ulusal varlığımızı ve bağımsızlığımızı her şeyin üstünde tutan ve bütün devletlerle eşitlik içinde dostluk münasebetleri kurmayı amaç bilen, Birleşmiş Milletler Anayasasına bağlı, Kurtuluş Savaşı Türkiye'sine yaraşır, barışçı bir dış politika savunmak; (...) Ve insanın insan tarafından sömürülmesi sistemine son verip, Türkiye'yi halkı artık yurt işlerinde gerçekten söz ve karar sahibi olan ve kardeşçe dayanışarak, işbirliği ederek, hürriyet ve eşitlik içinde, her bakımdan insanca, dopdolu yaşayan, medeniyeti ve kültürü ileri, tam bağımsız, insanlığın hizmetinde, barışçı, tam demokratik bir ülke haline getirmek. Halkın oyu ile kanun yolundan iktidara gelen TİP, halkın oyunu kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan çekilir.

Partide sol aydınlar hegemonyasını önlemek, emekçileri parti yönetiminde söz ve karar sahibi yapmak için bir özel madde koymuştuk: 53. madde... Bu önemli madde de şöyle kaleme alınmıştı:

> Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarınca kongrelere sunula-

cak aday listeleri bu esasa göre tertiplenir; Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler.

Önce şu sorulabilir: Neden yarıdan çoğu değil de yarısı? Sola karşı hırçın, kaba bir politika izlendiği o günlerde "Sınıf egemenliğini anayasa yasaklamıştır; siz sınıf egemenliği kurmak amacındasınız" suçlaması ile partinin başına çorap örülmesini önlemek istedik. Sonra kurulan Sosyalist Devrim Partisi'nde bu oranı 2/3'e çıkardık.

Şu da sorulabilir: Neden sadece işçiler ve sendikacılar? Neden tüm emekçiler değil? Biz işçi terimini kullanmamışız. *Kendisi üretim aracına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar* demişiz. Bu tanıma kuşkusuz sanayi işçileri girer. Ama topraksız köylüler, ırgatlar, rençperler, çıraklar da girer. Bedeni ile çalışan herkes girer: Demirciler, bakırcılar, terziler, kunduracılar, elektrikçiler, her çeşit tamirciler... Yani tüm emekçiler. Emek gücünü satarak geçimini sağlamak esastır. Artık-değer yaratan herkes girer bu tanıma. Sendika yöneticileri de işçi ya da köylü kökenlidir. Sendikacı olarak yaptıkları görev ise işçilere hizmettir. İşçilerin uyanmış bir bölümüdür. Nitekim TİP'i onlar kurmuştur. Yönetimde bulunmalarında da yarar vardı. Bizler işçiyi hiç tanımıyorduk; tanımamıza onlar yardımcı oluyordu.

TİP'in tüzüğünde eleştirilmesi gereken 52. maddedir. Bu madde merkezciliği, yukarıdan aşağıya hiyerarşiyi getiren bir maddedir. Buna bir ölçüde yasalardan dolayı uymaktaydık. Partiler Yasası, Dernekler Yasası merkezci bir sistem getirmiştir. Kaldı ki, sol partiler için önerilen örgütlenme biçimi de bu idi. Bu maddeyi kaleme aldığım günlerde örgütlenme *model*inin sosyalizm için çok önemli bir sorun olduğunu henüz fark etmemiştim. Merkezci örgütlenmenin sosyalizmi engellediğini henüz görememiştim. Her ne hal ise. TİP tüzük taslağı hazırlandıktan sonra kuruculara sunuldu. Kurucular, kongre yetkisine sahiptiler. Benim de katıldığım toplantılarda görüşüldü, tartışıldı ve onaylandı hazırlanan taslak.

TİP'in İlk Yurt Gezisi

Bu işler birkaç ayımızı almıştı. Bahar ayları gelmişti. Partiyi tanıtma ve örgütleme gezilerine başlayabilirdik.

CHP-AP koalisyonu bozulmuş; CHP, YTP, CKMP ve bir bağımsızdan oluşan 2. koalisyon hükümeti kurulmuştu. Başbakan gene İnönü idi. İlk gezim Güneydoğu illerineydi. Ankara üstünden Adana'ya ineceğim; oradan Antakya, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır, Elazığ, Malatya, Kayseri'den geçerek, Ankara'dan İstanbul'a döneceğim... İkinci gezi Ege'ye. Üçüncüsü Karadeniz ya da

Orta Anadolu... Kuruculardan Salih Özkarabay, Orhan Arsal ile İhsan Üngör de benimle gelecekler.

Gezi süresince TİP'le ilgili haberlere gazeteler oldukça geniş yer ayırdılar. Müşerref Hekimoğlu'nun Ankara'da yayımlanan *Öncü*'sünden büyük yakınlık gördük. Ceza Yasası'nın faşist İtalya'dan alınmış 141. ve 142. maddelerinin yürürlükten kaldırılması için başlattığımız kampanyayı, *Öncü* gazetesi köylerde anketler yaparak yurt düzeyinde sürdürdü. Adana'da partinin geniş bir lokali varmış. Bilmiyordum. Meraklı bir topluluk bekliyordu. Konuşmalar yapıldı. Ertesi gün TİP gazetelerde haber konusu oldu. Arsal ile Özkarabay İstanbul'a döndüler. Biz Adana'dan Antakya'ya, geçtik. Adana İl Başkanı Vassaf Aldanmaz, sendikacı Mehmet Emin Yıldırım, İhsan Üngör, benimle birlikte Antep'e kadar geldiler. Kiraladığımız bir taksi ile yolculuk ediyorduk. Antep'e yaklaşıyorduk ki, yolumuzu iki-üç kişi kesti. Akşam oluyordu. Yolda TİP genel başkanını getiren arabalara rastlayıp rastlamadığımızı sordular. Uzun zamandır bekledikleri anlaşılıyordu. "TİP yöneticileri bizleriz" dedik, arkadaşları tanıttım. Onlar da kendilerini tanıttılar: Kürt Reşit diye bilinen Reşit Güçkıran'la Antep İl Başkanı sendikacı ve işçi Ahmet Top'tu bizi karşılayanlar. Biraz aşağıda bayraklar taşıyan bir kalabalığın ve arabaların bizi beklediğini gördük. Ortalık kararmıştı Gaziantep'e vardığımızda. Klakson çalarak bizi şehir içinde dolaştırdıktan sonra, daracık bir sokakta, kapısının önünde coşkulu bir kalabalığın beklediği, beyaz badanalı, tek odadan oluşan parti lokaline götürdüler. Kent içinde dolaştırılmaktan çok utanmıştım. Herkesin huzurunu kaçırıyoruz gibi gelmişti bana. Buradaki, Şehre Küstü, Şehitler Sokak'taki içten karşılama moralimi düzelt-

Aybar ve Boran, 1963 yılında Antep'te. (Kaynak: http://www.enstitu68.com/mehmet-ali-aybar.html)

mişti. Antepli arkadaşlar bir sinema kiralamışlar ve bir kapalı salon toplantısı düzenlemişlerdi. Parti lokalinden oraya gittik. Salon dopdoluydu. Antep'teki tüm parti yöneticileri de çağrılmıştı. İşsizliği konu alan bir konuşma yaptım. *Hükümetin işsizliğe gerçekten çözüm düşünmediğini, oysa bunun hem emekçi halkımız için, hem Türkiye'nin geri kalmışlıktan kurtulması bakımından başlıca sorunumuz olduğunu vurgulayarak, buna ancak emekçilerin söz ve karar sahibi olacağı, emekten yana bir devletçilik politikası ile çözüm getirilebileceğini* anlattım konuşmamda. Soru yağmuruna tutuldum. CHP, AP, YTP ve CKMP yöneticileri, çoğu bir art düşünceye dayalı sorular yöneltiyorlardı. "İnsanlar zorla mı çalıştırılacak? Mahalle bakkalları da devletleştirilecek mi?" gibi sorular da sormuşlardı. Halkın önünde ilk kez sınav veriyordum. Sanırım başarısız olmadım. Verdiğim yanıtlar alkış alıyordu. Antep'teki bu ilgi hepimize moral vermişti. O geceden sonra biz Gaziantep'e partinin kalesi gözüyle bakar olduk. Bilinçli, yürekli bir avuç yönetici arkadaşımız vardı. Bundan sonraki gidişlerimizde de kalabalıklar tarafından karşılanacaktık. Seçim mitinglerinde alanlar dolacaktı. Ama aldığımız oylar hiçbir zaman pek fazla olmadı.

Bu gezinin doruk noktası Antep oldu. Uğradığımız öteki illerde kuruluş çalışmalarımız ile yetindik. Diyarbakır'da sıcak bir arkadaş topluluğu bulduk: Canip Yıldırım'ı tanıyordum. Tarık ve Tahsin Ekinci, sendikacı Sait Burçin yakın zamanda TİP'i kuracaklarını söylediler. Diyarbakır'dan güzel anılarla ayrıldık. Elazığ'da, Malatya'da sendikacılarla buluştuk. Malatya'daki toplantıya birçok işçi ve sendikacı katıldı. Ama olumlu bir sonuç alamadık. Zaman tanınmasını istediler. Kayseri'de bizi Avni Erakalın karşıladı. Kayseri'de sembolik de olsa bir il örgütümüz vardı. Arkadaşlarla tanıştık ve Ankara üstünden İstanbul'a döndük. İkinci geziyi Ege'ye yaptık: İzmir, Manisa, Aydın... Rahmi Eşsizhan'ın başkanlığındaki il örgütünde değerli genç arkadaşlarımızla tanıştık. Aydın'da, Manisa'da kuruluş için temaslar yaptık...

1963 Diyarbakır gezisinde Sadun Aren, Tarık Ziya Ekinci'yle birlikte. (Kaynak: Orhan Miroğlu, *Hevsel Bahçesinde Bir Dut Ağacı-Canip Yıldırım'la Söyleşi*, İletişim Yayınları, 2005)

Bu iki gezi umduğumuzun üstünde yankı uyandırdı. TİP, gazete sayfalarına girdi. O çetin günlerde TİP'in sesini duyurmaya çalışan *Öncü* gazetesinin tüm yazı ailesini dostluk duyguları ile anarım. Keza Naim

Tirali'nin *Vatan* gazetesi kadrosuna da teşekkürü borç sayarım. Aradan bunca yıl geçmesine karşın bu iki gazeteyi ve bu gazetelerde çalışan arkadaşları duygulanarak hatırlıyorum.

İstanbul'a döndüğümüzde İnönü liderliğindeki CHP-AP koalisyonu istifa edeli 11 gün oluyordu. Hem 3.500 kilometrelik yurt gezimiz hakkında bilgi vermek hem de hükümet bunalımı hakkındaki görüşlerimizi açıklamak için bir basın toplantısı düzenledim. Bu vesile ile de gerici güçlerin örgütlendiğine, ayrıca emekten yana güçleri bölmek için girişimler de yapıldığına dikkat çekerek, emekçileri ve ilerici aydınları TİP saflarında yer almaya bir kez daha çağırmıştım. Gerçekten de Şevket Süreyya Aydemir, TİP'i yok varsayan başyazılar kaleme alıyor, Çalışanlar Partisi'nin bir an önce kurulmasını istiyordu.[30]

TİP'in dışa açılması, sesini duyurması konusunda önemli bir başka adım, Genel Yönetim Kurulu'nun halka açık olarak toplanması oldu. Ankara, Dışkapı, Şan Sineması'nda yapılan toplantı ilgi uyandırdı. Genel başkan ve Merkez Yürütme Komitesi üyeleri yeni tüzüğe göre yeniden seçildiler. Tüzüğe göre her üç ayda bir toplanan Genel Yönetim Kurulu, bu toplantıları değişik illerde ve bir bölümünü halka açık olarak yapıyordu. Konuşmamda geri kalmışlık çemberini, geri kalmamıza neden olmuş dış güçlerle işbirliği yapan özel sektör eliyle kırmanın olanaksız olduğunu belirttikten sonra *dış politika konularının tartışılması gerektiğini; demokrasilerde her konu gibi dış politikanın da tartışıldığını; dış politikanın eleştirilemez bir konu olmaktan, mutlaka çıkarılması gerektiğini,* vurgulamıştım.[31] Bu, tehlikelerle dolu bir alanda atılmış bir adımdı. Dış politikanın tartışmaya açılmasını istemek ikili antlaşmaların, Amerikan üslerinin, NATO üyeliğinin tartışma konusu yapılması demekti ki, buna ne bizim Bey takımı ne bizim burjuvazi ne de müttefikimiz ABD yeşil ışık yakabilirdi. Bizim için demokrasinin de, sosyalizmin de uygulanabilmesi Kurtuluş Savaşımızın *tam bağımsızlık* ilkesine dört elle sarılmamıza bağlıydı.

Aybar tekrar işçi partisi başkanı oldu

ANKARA, A.A.

Milliyet, 20 Ağustos 1962.

Halk yavaş yavaş, bizim öteki partilerden bambaşka bir parti olduğumuzu anlamaya başlıyordu. Ama bunun ağır bedelini önümüzdeki aylar ve yıllarda bize ödetmek isteyeceklerdi. Seçimler şu sonuçları vermişti: Genel Başkanlığa Aybar yeniden seçilmiş; Merkez Yürütme Komitesi'ne de Rüştü Güne-

30 *Vatan*, 6/9.6.1962.

31 *Öncü*, 20.8.1962.

ri, İbrahim Denizcier, İsmail Topkar, Rıza Kuas, Kemal Sülker, Cemal Hakkı Selek, Orhan Arsal ve Kemal Türkler getirilmişlerdi. Yedekler: İhsan Üngör, Cenani Güngördü ve Cemil Gider... (Rüştü Güneri, İsmail Topkar ve Cemil Gider bir süre sonra partiden ayrıldılar).

Evet, *dış politika tartışılmalı* demekle tehlikeli bir adım atmıştık. Nitekim tepkiler gecikmedi.

Taşlı Sopalı Saldırılar ve Ötesi...

TİP, sesini duyurmaya başlayınca, geleneksel çıkar çevreleri, taşlı sopalı saldırılar düzenleyerek bizleri sindirmeye çalıştılar. Sanki halk bize öfkeleniyor ve toplantılarımıza saldırıyor, bizi susturmak istiyordu. Oysa daha ilk saldırıda iplerin kimlerin elinde olduğu hemen anlaşıldı.

Beyazıt, Beyaz Saray Rüya Düğün Salonu'nda bir toplantı düzenlemiştik (10.11.1962). Konu: *Anayasaya aykırı yasaların yürürlükten kaldırılması ve Anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanması* idi. Toplantıya pek çok tanınmış düşünür, yazar, sendikacı ve politikacı çağrılmıştı. Toplantı başladıktan hemen sonra kırk elli kişinin zorla salona girdiği görüldü. Açış konuşması yapıyordum. Giriş kapısının önüne yığılan zorbalar, İstiklal Marşı'nı söylemeye başladılar. Sustum; konuklar ayağa kalktılar, saygı duruşuna geçtiler... Marş bitince herkes yerine oturdu, ben de konuşmamı sürdürdüm. Ancak kapı önündeki kalabalık artıyordu. Aziz Nesin'in konuşması da İstiklal Marşı ile kesildi. Gene herkes saygı duruşuna geçti. Aziz konuşmaya başlayınca, zorbalar bir İstiklal Marşı daha patlattılar. Gene ayağa kalkıldı. Toplantı salonu üst katta idi. Merdivenlerden *Kahrolsun Komünistler, Tanrı Türk'ü Korusun* naraları yükseliyordu. Kapılar kırılmış, konukları karşılayan arkadaşlarımız hırpalanmıştı. Aziz konuşmasını kesip yerine oturdu. Orhan Arsal saldırganlara, "İstiklal Marşı ile alay etmeyin!" diye bağırdı. Üçüncü konuşmacı Türkiye Milli Öğretmenler Derneği Başkanı İbrahim Türk idi. Aziz Nesin konuşmasını tamamlamak için kürsüye geldiğinde, zorbalar yeniden bağırıp çağırmaya başladılar. Zabıta kuvvetleri ise adeta seyirci kalıyordu. Hemen Başbakan İnönü'ye bir tel çektim: *Güvenlik güçlerinin olay karşısında ciddi önlemler almaktan adeta kaçındığını belirterek, Anayasa güvencesi altındaki hak ve özgürlüklerimizin ve en başta can güvenliğimizin korunması için, gerekli emirlerin verilmesini* istedim. Toplantıyı yarıda kesmedik, sonuna kadar sürdürdük. Ancak Beyaz Saray'ın kapısında milliyetçi olduklarını haykıran zorbaların saldırısına uğradık. Güvenlik güçleri bu kez saldırganların önünü keser gibi oldularsa da polisleri omuzlarına alan zorbalar, "Yaşasın Türk polisi" diye bağırarak olay yerinden serbestçe uzaklaştılar. Ellerine geçirdikleri bir bayrakla Vilayet önüne giderek orada gösteriler ve konuşma-

lar yaptılar. "Bu, Moskova uşaklarına karşı milliyetçi gençliğin ilk tepkisidir; TİP gizli komünist partisidir" diye bağırarak ve jandarma komutanına bir buket çiçek vererek dağıldılar...[32]

"İşçi Partisi„nin açık oturumu kavgalı geçti

Bazı kimseler salona alınmamaları üzerine kapıları kırarak içeriye girdiler ve hatiplerin konuşmasına mâni oldular

Milliyet, 12.11.1962.

Hükümetin olaya tepkisi ilginç oldu. İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata (CHP), gazetecilerin sorularını şöyle yanıtlıyordu: "Olaya muttali olduk. İstanbul Emniyeti mahallinde yaptığı tetkikatın sonucunu bir raporla bize aksettirecektir. Rapor alındıktan sonra muhtevasına göre hareket edilecektir."[33] İnönü'nün üç gün sonra verdiği demeç de şöyle idi: "Gençlik siyasi alanda uyarıcı ve yardımcı olabilir. (...) Gençliğin Cumhuriyet ideallerini Atatürk emaneti olarak koruma yolundaki hizmeti takdir kazanmıştır."[34]

Başbakanla İçişleri Bakanı'nın pasif tutumları saldırganlara cesaret verecek doğrultudaydı. İstanbul'un göbeğinde, güpegündüz bir grup zorba, polisin gözleri önünde bir parti toplantısını basıyor, toplantıya katılanları tartaklıyor, Vilayet'in önünde konuşmalar yapan zorbalar tehditler savuruyor, polisleri omuzlarına alıyorlar ve jandarma yüzbaşısına çiçek vererek güvenlik kuvvetlerinin kendilerine engel olmayışından duydukları kıvancı küstahça sergiliyor ve İçişleri Bakanı *İstanbul Emniyeti'nden gelecek rapora göre* hareket edeceğini söylüyor... Ve de Başbakan olaydan üç gün sonra "Gençliğin Cumhuriyet ideallerini koruma yolundaki hizmeti takdir kazanmıştır" buyuruyor...

Ve de *Yeni İstanbul*'da Ahmet Kuşlu, *Tercüman*'da da Ahmet Kabaklı ile Kadircan Kaflı, saldırganlara arka çıkan yazılar kaleme alıyor, TİP'i komünist olmakla suçluyorlardı. Türkiye'de şiddet olaylarının nasıl ve kimler tarafından başlatıldığını merak edenler, bu olayların 1962 yılında Türkiye İşçi Partisi toplantılarına karşı düzenlenen taşlı sopalı saldırılarla başlatıldığını bilmelidirler. Nitekim, Beyaz Saray saldırısının yaraları henüz kapanmamıştı ki, yeni bir saldırıya uğradık. 28 gün sonra...

32 *Cumhuriyet*, 12.11.1962.

33 *Cumhuriyet*, 12.11.1962.

34 *Cumhuriyet*, 15.11.1962.

Milliyet, 10 Aralık 1962.

Şişli ilçe lokalinin açılışını kutlayacaktık. Gültepe'de bir yer bulmuştuk. Saldırıya uğrayacağımızı haber aldık. Durumu valiye, Emniyet'e bildirdim. "Gereken önlemler alınacaktır" dediler. Açılışı Genel Sekreter Orhan Arsal ile İl Başkanı Cemal Hakkı Selek yaptılar. Lokal, binanın ikinci katındaydı. Kapıda birkaç arkadaşı görevlendirdik. Orada bir de jandarma eri bulunuyormuş. Saldırı başladığında havaya birkaç el ateş etmiş. Ama bu, kalabalığı etkilememiş. Merdiven dayayarak ikinci kata çıkmışlar ve camı kırarak içeri girmişler. Konuğumuz olan Sadık Aldoğan Paşa ile iki bayanı, arkadaşlar bina dışına çıkarmışlar. İçerde partilerini ve canlarını koruyan arkadaşlar gözü dönmüş kalabalığın saldırısını göğüslemişler. Yedi arkadaşımız yaralanmış. Ve neden sonra bir polis ekibi ile bir çevik kuvvet olay yerine gelmişti. Ne var ki, Refik Özcan adında bir kişinin "Komünistleri yaşatmayacağımızı gösterdik. Artık dağılalım" demesi üzerine saldırganlar çekip gitmişlerdi. Ama binanın önündeki kalabalık geç saatlere kadar dağılmamıştı. Altı kişi gözaltına alınmıştı.

Başbakan İnönü'ye gene uzun bir tel çektim. Olayları özetledikten sonra telgrafımızı şöyle bağlıyorduk:

> (...) Eğer Türkiye'de Anayasa hükümransa, bu Anayasaya göre kurulmuş ve kanunlara riayetkâr olarak faaliyette bulunan bir muhalefet partisinin varlığını, haklarını, hürriyetlerini ve bunun tabii neticesi olan teşkilatlanma gayretlerini, Devlet otoritesini hiçe sayan zorbaların tecavüzlerine karşı, Hükümet Başkanı olarak korumakla mükellefsiniz. Bu hususu, 11 Kasım'dan beri zatı devletlerine hatırlatmak mecburiyetinde kaldığım için, cidden elem duymaktayım. Anayasanın, Anayasaya uygun kanunların tam olarak uygulanmasının temini ile, açık ihmalleri yüzünden, bu müessif hadiselerin meydana gelmesine sebebiyet vermiş olan mesul idare amirleri ve mütecaviz zorbalar hakkında, gerekli kanunî işlemin yapılmasına emir buyurulmasını saygılarımla rica ederim.[35]

Ertesi gün yaptığımız basın toplantısında "Anayasa yürürlükte midir? Yoksa orman yasaları mı yürürlüktedir?" diye sormuş, "TİP'e karşı olanlar,

35 *Cumhuriyet*, 10.12.1962.

taşlar ve sopalarla değil, TİP'in programını eleştirerek, mücadelelerini fikir alanında sürdürmelidirler, besbelli bu güce sahip olmadıkları için kaba kuvvete başvuruyorlar" demiştim. Beri yandan, senatör Niyazi Ağırnaslı da konuyu gündem dışı bir konuşma ile parlamentoya yansıtıyordu. AP'li senatörlerin katılmadığı birleşimde Ağırnaslı, Gültepe'deki saldırı olayının bir tertip olduğunu ileri sürüyordu.

Saldırılara nasıl engel olabilirdik? Saldırıların sürmesi halinde TİP'i örgütlemenin olanaksız olacağı açıktı. Parasızlığın, kadrosuzluğun yanı sıra şimdi karşımıza bir de bu taşlı sopalı saldırılar çıkmıştı. Toplantılara bizim de sopalarla gitmemiz ve kendimizi savunmamız olacak şey değildi kuşkusuz. Biz Türkiye'de demokrasinin kurulmasını, işlerlik kazanmasını istiyorduk. Bu, uygarlık davamızın ayrılmaz bir parçasıydı. Biz bunun için savaşıyorduk. Biz de sopalarla saldırganları püskürtmeye kalkışırsak, üstelik egemen çevrelerin oyununa düşmüş olurduk. Aslında karşıtlarımız iç içe iki oyun tezgâhlıyorlardı. Ya biz sinecektik ve siyasal alandan silinecektik ya da biz de sopalar ve taşlarla saldırıya karşılık verecektik. O zaman da iç kavgaya neden olduğumuz, sokağa dökültüğümüz ileri sürülerek TİP'i kapatacaklardı. Kaldı ki, sopalı, taşlı kalabalıklara karşı koyabilecek güçte de değildik. Anayasaya, yasalara dayanarak, hükümeti bizi korumaya zorlamalıydık. Tek çıkar yol bu idi. Yürütme Komitemiz benim başkanlığımda bir heyetin başbakanla görüşmesine karar verdi. Mektupla randevu istedik. Yanıt verilmedi. Her gün telefon edip soruyorduk. Özel Kalem Müdürü, "Paşaya henüz arz edemedik" falan gibi yanıtlar veriyordu. Sonunda randevuyu kopardık: İnönü bizi 22 Aralık saat 11'de kabul edecekti...

22 Aralık'ta Ankara'da Türk-İş'in Komünizmi Lanetleme Mitingi vardı. "Ne rastlantı" diyenler olur belki. Belki. Ama politikada, egemen çevrelerin çıkarlarına ters düşen gelişmelerin önüne çıkan engeller hemen her zaman tasarlanmış engellerdir. 21 Aralık'ı 22 Aralık'a bağlayan gecenin ilerlemiş saatlerinde telefonun zili ile uyandım. İbrahim Denizcier olduğunu söyleyen bir kişi hemen gazetelere telefon ederek komünizmi lanetlediğimi söylememi istiyor; aksi takdirde işçilerin mitingden sonra TİP'in Ankara İl Merkezi'ni yerle bir edeceklerini bildiriyordu. Ses İbrahim'in sesi değildi. "Yarın başbakanla görüşeceğim, bunu da söylerim" dedim, telefonu kapattım. Avni Erakalın da, TİP'in artık kendi kurdukları parti olmadığını belirten istifa telgrafı yollamıştı... TİP'in ilk genel başkanı. Gece yarısı gelenler arasında, "Seninle darağacına bile gideriz" diyecek kadar bana yakınlık gösteren kurucu arkadaşımız... Evet, taşlı sopalı saldırılar, Türk-İş'in anti-komünist mitingi ve Erakalın'ın istifası TİP'e karşı tezgâhlanan komplo zincirinin birbirine bağlı halkaları idi. Paşa'nın randevuyu bugün için vermesi de elbet rastlantı sayılamazdı...

İnönü ile İlk Görüşme ve Sonraki Konuşmalar

İnönü de işçilerin kendi başlarına parti kurmuş olmalarından herhalde rahatsız olmuştu. Bu, onun devlet anlayışına ters gelen bir olaydı. Mehmetçik'in general olması gibi bir şey... Ama asıl İnönü'nün imzaladığı, Truman doktrinine dayalı ikili antlaşmalarla bağdaştırılmayacak bir olaydı bu. Bize Amerikan yardımı özel olarak Sovyetler'e, genel olarak da sola karşı olmamız için veriliyordu. İnönü'nün bir sol partiyi başbakanlıkta kabul etmesini Washington nasıl karşılayacaktı?

Başbakanlığa geldiğimizde saat 11'di. Miting alanına giden işçiler yolları tıkamış, trafiği altüst etmişti. Paşa'nın odasına alındığımızda 11'i belki 5 geçiyordu. İsmet Paşa bizi ayakta odanın ortasında karşıladı. "Aybar değil mi?" dedi ve "Randevumuz 11'de değil miydi?" diye ekledi. "Miting bizi geciktirdi" diye özür diledik ama İsmet Paşa 1-0 galipti maç başlar başlamaz. Başbakan bekletilmez. Arkadaşları tanıttım: O. Arsal, K. Türkler, C. Hakkı Selek, Nebioğlu, Salih Özkarabay, İhsan Üngör; Merkez Komitesi'nin görevlendirdiği arkadaşlar bunlardı. Bir de peşimizi bırakmayan meraklı bir partili arkadaş...

İnönü yer gösterdi. "Mesele nedir?" dedi. Olayları anlatmaya başladım. Paşa, "İçişleri Bakanı'nı gördünüz mü?" diye sözümü kesti. "Bu gibi işler için başbakan rahatsız edilmez" demek istiyordu. Yani bize ikinci ders... "Hayır! Görmek gereğini duymadık. Üst üste iki saldırıya uğradık. Gültepe saldırısından önce önlem alınması için Valiliğe ve Emniyet'e başvurduk. Ciddi hiçbir şey yapılmadı. Aradan bir ay geçti; Sayın Bekata hâlâ Emniyet'ten rapor beklermiş... Onun için sizi rahatsız ettik" dedim. "Nereden biliyorsunuz?" dedi. "Basına demeç verdi" dedim. Özel Kalem Müdürü Sayın Calp'a, "Bunu da yaz" dedi Paşa.

"Anayasanın uygulanmasını, yasaların uygulanmasını istiyoruz" diye söze devam ettim. "Bir muhalefet partisi olarak, sizin kesinlikle karşınızdayız. Gizlimiz, saklımız yok. Açık muhalefet yapıyoruz. Bu, bizim hakkımız. Taşlı sopalı saldırılarla susturulmak istemiyoruz. Zatı devletlerinden ciddi önlemler alınmasını diliyoruz" dedim. "Kanun dairesinde faaliyet gösteren partiler anayasanın teminatı altındadır. Hükümet olarak bu partileri korumak vazifemizdir" dedi İnönü.

"Bizi ferahlattınız efendim. Demokrasimiz ciddi tehlikeler karşısında. Faşizm, bilindiği üzere, önce en uçta olanın başını yer; sonra sıra gene en uçta olana gelir" dedim ve gülümseyerek ekledim: "TİP'ten sonra sıra CHP'de..." Paşa da gülümsedi...

Tam izin isteyeceğimiz sırada Orhan Arsal, "Allah sizi başımızdan eksik etmesin!" demez mi!.. Maç biterken kendi kalemize bir gol atmıştık.

Başbakanlığın kapısında bekleyen gazetecilere, "Görüşmeden anayasanın uygulanacağına inanarak çıkıyoruz. Sayın İnönü'nün, anayasa ve demokrasiye karşı olanlara fırsat tanımayacağına inanıyoruz"[36] dedim.

Oysa o sırada, Tandoğan alanında Türk-İş'in düzenlediği ve on binlerce işçinin katıldığı *Komünizmi Lanetleme* mitinginde TİP yöneticileri komünistlikle suçlanırken, pankartlarda *İnsanlık idealinin bekası ve koruyucusu NATO ve CENTO'yu destekliyoruz!*, *İslâmiyet komünizmi reddeder!*, *Emekle sermaye el ele!* sloganları okunuyordu. Seyfi Demirsoy konuşmasında, "Türk işçisinin ne hami ne de vasiye ihtiyacı yoktur. Yeni yeni hamiler, vasiler türedi. Boy gösteriyorlar. Niyetleri başka. Fakat arzuları kursaklarında kalacaktır. (...) Komünistlerin (...) adetlerinin artmasına göz yumacak değiliz. Ya sinerler, kuyruklarını altlarına alırlar ya da Nâzım Hikmet gibi defolup giderler"[37] diyordu.

Görünüşe bakılırsa Türkiye İşçi Partisi'ni zor günler bekliyordu.

İnönü ile ciddi tek konuşmamız 22 Aralık'taki konuşmadır. Oysa sekiz yıl aynı çatı altında görev yaptık. Paşa'dan sormak istediğim, bence önemli şeyler vardı. Örneğin Lozan'da, Lord Curzon'un, "Her isteğimizi geri çevirdiniz. Oysa yoksul bir ülkesiniz. Savaştan yeni çıktınız. Pek çok şeye gereksiniminiz var. Bunlar para ister. Para ise bir onda (ABD), bir de bizde var. Nasıl olsa bize geleceksiniz. O zaman, bugün burada reddettiklerinizi bir bir önünüze koyacağız" demesi üzerine, ona, "Gelirsek yaparsınız!" yanıtını veren İsmet Paşa'nın 100 milyon dolar yardım karşılığında, çok ağır koşullar içeren Amerika'nın dayattığı ilk ikili antlaşmaları nasıl imzaladığını, neden imzaladığını sormak isterdim. Savaştan bitkin çıkmış Sovyetler'in, o yıllarda kimseye saldıracak hali olmadığını bilemeyecek bir devlet adamı değildi İnönü. Nitekim işgali altındaki Kuzey İran topraklarından çekilmek zorunda bırakılmıştı. Kaldı ki, Sovyetler'in Boğazlar, Ardahan ve Kars'la ilgili istekleri 1945'te ileri sürülmüş, Amerika ile yardım antlaşması ise iki yıl sonra imzalanmıştı. Ve Sovyetler bu iki yıl içinde tek bir adım atmamışlardı; çünkü atacak durumda değillerdi: Henüz toparlanamamış olmaları bir yana Türkiye'ye saldırmalarının üçüncü bir dünya savaşı demek olacağını pek iyi bilmekteydiler. Şu halde, "Sovyet tehdidi karşısında Türkiye'yi yalnız bırakamazdık!" mantığı geçerli değildi. İnönü bunları bilecek deneyimlere sahip bir devlet adamı idi. O halde neden, Türkiye'yi Amerika'nın ileri karakolu durumuna düşüren, ikili antlaşmalar imzalanmıştır? Paşa'dan sormak istediğin konulardan biri bu idi.

Bir başka konu da 1921 Anayasası'nın 1. maddesi, ikinci tümcesinin, 1924 Anayasası'nda neden yer almadığı idi. Çıkarılan tümce şöyle idi: "İdare usü-

36 *Cumhuriyet*, 23.12.1962.

37 *Cumhuriyet*, 23.12.1962.

lü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir." Belki, halkımız henüz o olgunlukta değildi denilecektir... O halde üç yıl önce bu hüküm nasıl anayasaya girmişti? İnanıyoruz ki, *halkçılık* ilkesini getirenler böyle bir uygulamaya o yıllara girmiş olsalardı, bugünkü kör topal demokrasimiz çok başka bir düzeyde bulunurdu.

Aslında bu soruların yanıtları uzun araştırmaları gerektirmeyecek açıklıktaydı: Türkiye artık Kurtuluş Savaşı Türkiyesi değildi. *Koşulsuz Bağımsızlık, Tam Bağımsızlık ruhu ölmüştü. "Ya İstiklâl Ya Ölüm" haykırışı tarih kitaplarında bile artık yankı uyandırmayan bir edebiyat formülü haline gelmişti. Türkiye, kapitalizm yolunu tutmuştu. Artık bir burjuva sınıfına sahiptik. Ve Türk burjuvazisi, İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Amerikan kapitaline göz kırpıyor, Amerikan emperyalizminin emellerine hizmete hazır olduğunu belli ediyordu. Bey takımı da, geleneksel egemenliğini bu yeni koşullarda sürdürmeye kararlı idi. Teorik olarak Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin bağımsızlıkçı bir yol izlemesi olasıydı. Ama somut koşullar içinde buna olanak bulunmadığı açıktır. Türkiye'yi yüzyıllardır yöneten Bey takımının eli mahkümdu: Bağımsızlık politikası izleyecek kadar yürekli değildi. O zaman iki şık kalıyordu: Sovyetler'le mi olmak, Amerika ile mi... Burjuvazinin de etkisiyle Amerika'ya el uzattılar...*

Bu konuya döneceğiz. Şimdi gelelim 27 Mayıs sonrasının İnönü'süne. Evet sekiz yıl aynı çatı altında görev yaptık. O artık başbakan değil muhalefet lideriydi. Biz de bir başka muhalefetin mensuplarıydık. İsmet Paşa ile konuşmalarımız hep *espri* düzeyinde kaldı. Benim için değerli anılardır. Ama Paşa'nın ilginç kişiliğine de ışık tuttuğu için bu ayaküstü konuşmalardan bir iki örnek vermek istiyorum. Ankara Palas'ta Demirel'in Irak başbakanı onuruna verdiği kokteyl. İnönü, yanında Çağlayangil ile Bekata, bana doğru geliyor. Paşa keyifli görünüyor. Daha uzaktan: "Aybar sana bir müjdem var" diye sesleniyor ve ekliyor: "Çağlayangil TİP'e giriyor. Büyük diplomattır." "Çok sevindim", dedim. Gülüştük...

Meclis'te Amerikan üsleri üzerine yaptığım açıklamalar, şiddetli tepkilere neden olmuştu. *Yalan* diye bağıranlar, küfür edenler; Başbakan Demirel'in, "Üs değil, tesis!" diye seslenişi; "Konuşturmayın!" diye haykıranlar... Başkan Bozbeyli'nin, "Tavzih ediniz" diye üst üste sözümü kesmesi hâlâ canlılığını korur belleğimde... Bu olaylı birleşimden bir süre sonra İnönü ile gene bir davette karşılaştık. Servis yapan garsona seslendi Paşa: "Aybar'a bir Koka-Kola getir." "Sayenizde ona da alışırız Paşam" dedim. İnönü ünlü kahkahalarından birini attı. Partiden istifa ettiğim günlerde idi. Bir önergemi açıkladıktan sonra yerime dönüyordum. Yanından geçerken Paşa, "Parti kursana" dedi. "Kurarsam sahtesini kurarım" yanıtını verdim.

Bir başka anı: Anayasa değiştirildiği günlerde idik. 12 Mart sonrası. De-

giştirilmek istenen maddelere karşı çıkıyordum. Art arda önergeler veriyordum ve tabii reddediliyordu. Oylama için oluşan kuyrukta İnönü'yle yan yana geldik. "Her madde için önerge veriyorsun. Parti gibi çalışıyorsun" dedi. Bu sözler ne espri idi ne de eleştiri. Paşa iltifat ediyordu herhalde. Günlerdir gergin bir hava içinde süren bu çalışmalar sinirlerimi bozmuş olacak ki, ters bir yanıt verdim: "Bu sizin anayasanız. Ama savunmuyorsunuz. Savunmak bize düştü" dedim. Paşa arkasını döndü. Eski bir devlet başkanı ile böyle konuşulamazdı. Ama İnönü bunu unutmuş görünmü ve esprili konuşmalarını sürdürdü. Ancak Sunay'ın bir davetinden sonra karşılaştığımızda, "Cumhurbaşkanının davetinde göremedim" dedi. "Rahatsızdım Paşam" yanıtını vermem üzerine de, "Cumhurbaşkanının davetine hasta da olsan gitmek gerekir" diye ekledi.

Bir 10 Kasım sabahı, saygı duruşundan sonra Anıtkabir'in merdivenlerini iniyoruz. Soğuk bir gün. Üzerimde pardösü bile yok ve başım açık. İnönü bana döndü, "Şapkan nerede? Şapka yarın palto sayılır" dedi. Bir zamanların ürküntü veren Milli Şef'i aklından, zekasından bir şey kaybetmeden, yaşlı ve tatlı bir muhalefet lideri olmuştu. Hangi partiden olursa olsun herkesin saydığı ve yakınlık duyduğu bir kişiydi. Kürsüye çıktığında herkes can kulağı ile dinlerdi. Akılcı, gerçekçi ve temkinliydi konuşmaları. Demagoji yaptığını hatırlamıyorum.

İnönü'nün hiçbir şeyi unutmadığını hepimiz duymuşuzdur. Paşa, bir grup milletvekili ile tatlı tatlı söyleşiyordu. Birden bana dönüp, "Aybar, Atina'da neden koşmadındı?" diye sormaz mı? 1970'li yıllardaydık ve Paşa'nın sözünü ettiği olay 1931'de olmuştu. İsmet Paşa, Venizelos'la Atina'nın mermer stadında Balkan Oyunları'nı izleyecekti ve günün yarışı bizim de iddialı olduğumuz 100 metre finali idi. Oysa bizi bir yıl önce perişan eden Yunanlı çıkış hakemi değiştirilmezse, koşmayacağımızı federasyona aylar önce bildirmiş ve söz almıştık. Oysa Atina'ya geldiğimizde, aynı starterin görev yapacağını öğrenmiştik. Bizim koşmayacağımızı Paşa'ya duyurmuşlar, o da

Öğrenim gördüğü Galatasaray Lisesi'nde atletizme başlayan Mehmet Ali Aybar 1928'de milli takıma alındı ve aynı yıl yapılan Amsterdam Olimpiyatları'nda 100 m. koştu, 4x100 bayrak takımında yer aldı. 1929'da 200 m. Türkiye rekorunu kıran Aybar, birçok madalya da kazanmıştı. 1931'deki Balkan Oyunları'nda 200 metrede ikinci olan Aybar, aynı turnuvada Balkanlar ve Türkiye rekoru kırarak şampiyon olan 4x100 bayrak takımının da koşucuları arasındaydı.

Burhan Felek'i çağırtmış ve "Çocuklara söyleyin koşsunlar" demiş. Biz buna karşın koşmamıştık. İsmet Paşa kırk yıl sonra bunun hesabını soruyordu. Kendisine neden koşmadığımızı ve bu direnişimizle çıkış hakeminin değiştirilmesini sağladığımızı sonuç olarak da 4x100 bayrakta altın, 200'de gümüş madalya kazandığımızı anlattım. Belleğinin gücünden çok, Paşa'nın bunca yıl sonra hesap sorması beni etkilemiştir, düşündürmüştür.

İnönü

İnönü, Cumhuriyet tarihinin en uzun zaman iktidar ve muhalefette sorumluluk taşımış devlet adamıdır. Değişik koşullarda hizmet etmiştir. Atatürk'ün başbakanı İnönü ile Milli Şef İnönü'yü; Milli Şef İnönü ile 1950'lerin muhalefet lideri İnönü'yü ve 1960'lı yılların İnönü'sünü aynı kefeye koyamayız. Ama bunun yanında İnönü'nün devlet adamı olarak değişmeyen bir çizgisi vardır. O, her zaman devlete sahip çıkmıştır. Devlet, onun gözünde en yüce varlıktır. Devletleşme olgusu insanlık tarihinde önemli bir aşamadır. Uluslar kişiliklerini devletleşerek bulmuş ve korumuşlardır. Ama devletleşme aynı zamanda varlıklı küçük azınlıkların, kocaman çoğunluklara egemen olmalarını ve bu egemenliklerini sürdürmelerini de sağlamıştır. Sınıf egemenliğinin aracı olmuştur devlet. Demokrasi ve sosyalizm hareketi ister istemez bu tür bir devlet anlayışının karşısındadır. Yaygın demokraside ve sosyalizmde devlet, büyük çoğunluğun devleti olacak, halkın sahip çıktığı, yönettiği, halka hizmet eden bir kuruma dönüşecektir. Oysa Paşa'nın sahip çıktığı devlet, Osmanlı'dan miras kalan ve halkın dışında ve üstünde olan, buyurucu devletti. Bundan dolayı Paşa'nın demokrasi anlayışını bu devlet felsefesi içinde değerlendirmek gerekir. Milli Şef İnönü'nün demokrasiden yana olduğu elbet ileri sürülemez. Paşa, tek partiden çok partili rejime, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, San Francisco Konferansı'ndan hemen önce geçti. Burada şunu açıklamak gerekir: Müttefikler kurulması kararlaştırılan Birleşmiş Milletler'e sadece demokratik rejime sahip olan ülkelerin çağrılacağını ilan etmişlerdi. Yani Paşa'nın eli mahkûmdu. Atatürk'ün son başbakanı Celal Bayar ve arkadaşlarına bir yeni parti kurma izni verildi. Yani İnönü, Bey takımının halkın oyları ile nöbet değiştirmeleri biçiminde bir Bey takımı demokrasisine yeşil ışık yakmıştır. Bunun Batı'da uygulanan demokrasilerden hayli uzak, bize özgü bir *demokrasi* olduğu ortadadır. 1950'de seçimleri kaybeden ve 10 yıl muhalefette kalan Paşa'nın, çileli yıllar yaşamış olmasına karşın, halktan kaynaklanan bir yönetim anlayışına yakınlık duyduğunu sanmıyorum. Bu onun, her şeyin üstünde değer verdiğini sandığım, yönlendirici devlet felsefesi ile bağdaşmazdı. Kuşkusuz Paşa sosyalizme de karşıydı. Solculara kan kusturmuştur. Ama tüm bunlara

karşın, seçkin bir devlet adamıydı İnönü. Tarihimizin büyük devlet adamlarından biriydi. Bu gerçeği onun ölümünden sonra, bugünkü boşluk içinde çok daha iyi anlıyoruz.

İnönü, *sivil toplum*dan yana değildi. Yani halkın yönetime doğrudan doğruya katılmasından, söz ve karar sahibi olmasından yana değildi kuşkusuz. Ama *sivil yönetim*den yana idi. Bu da kuşkusuz. Devleti, *Bey takımından bürokratların* yönetmesini isterdi. Ordunun politikaya karışmasına karşıydı. Komutanların, milletvekilliği ile ordudaki görevleri arasında bir tercih yapmaları, hakkındaki yasayı destekleyenlerdendi Birinci Büyük Millet Meclisi'nde. Cumhuriyet döneminde ordu, yıllar yılı kışlasında kaldı. 1960'la başlayan ve günümüze kadar uzanan son yirmi beş yıl içinde, Silahlı Kuvvetler beş kez sivil yönetime karşı çıktı. Bunlardan sadece üçü başarıya ulaştı. İsmet Paşa 12 Eylül'ü görmedi. Başarısız kalan 1962 ve 1963 darbe girişimlerinde ise Paşa başbakandı.

İnönü gerçekçi bir devlet adamıydı ve Silahlı Kuvvetlerle ilişkileri bu gerçekçilik içinde, her zaman ölçülü ve duyarlı olmuştur. 12 Mart'tan sonra Meclis'te yaptığı konuşma bu bakımdan ilginçtir. Özetle, *çaresiz kalındığında ve de halk desteklerse, darbe başarılı olur. Halk desteklemezse, harekete geçirilen silahlı güçler ne olursa olsun, darbe başarıya ulaşamaz* diyordu. Ayrıca bizdeki darbelerin, demokrasiye dönüş vaadiyle yapıldığını da vurguluyordu.[38]

Kıbrıs Konuşması ve TİP'ten İstifalar

İnönü ile görüşmemizden sonra TİP'e saldırılar bir süre kesildi. Ama bu fırtınadan önceki durgunluğu andırıyordu. Türkiye'nin geleneksel sosyo-politik yapısı, stratejik konumu ve uluslararası bağlantıları bu suskunluğun kalıcı olmasına engeldi. Nitekim saldırılar, protestolar yeniden başladı, TİP politika sahnesinden silinene kadar da sürdü. Koalisyon hükümetleri hiçbir sorunumuza çözüm getiremiyordu. Enflasyonist baskılar ve işsizlik artıyordu. Bu koşullarda İşçi Partisi'nin varlığı ve gelişmesi Bey takımı için olsun, palazlanan burjuvazi için olsun, müttefikleri Amerika için olsun kaygı konusu idi. "Bunlar komünist" suçlaması, kimi çevrelerin kullandığı etkili bir silahtı. Yıllardır halk bu konuda koşullandırılmıştı. Sürükleyici rol oynayan bu işin uzmanlaşmış toplulukları vardı. TİP toplantılarına bunlar saldırıyor ve halkı kışkırtmaya çalışıyorlardı.

Evet, İnönü ile yaptığımız konuşmayı izleyen birkaç ay rahat ettik. Aleyhte gösteri, saldırı olmadı. Böylece halkın TİP'e alerji duyduğu yolundaki savların da geçersizliği ortaya çıkıyordu. Daha önce de biliyorduk bunu. Her seferinde, küçük bir grubun halkı kışkırttığına tanık olmuştuk. Ga-

38 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dev. 3, Top. 2, c. 12, s. 409-413.

ziantep'e gidiyorduk. Geceyi Adana'da geçirecektik. Sular kararırken birtakım insanların parti lokali önünde toplandığı, "Kahrolsun komünistler" diye bağırdıkları görüldü. Göstericiler yemek yediğimiz lokanta önünde de bağırıp çağırmaya devam ettiler. Senatörümüz Niyazi Ağırnaslı sağa sola telefon etti; bir süre sonra polis göstericileri dağıttı. Antep'teki halka açık toplantımız bir bahçede yapılıyordu. Antepli arkadaşlarımız Reşit'in ve Ahmet Top'un aldıkları önlemler sonucunda göstericiler bahçeye giremediler. Öndeki alanda toplandılar. Ayrıca polis de bahçeyi kordon altına almıştı. "Kahrolsun komünistler" diye bağırmakla ve ilahiler okumakla yetindiler. Toplantı olaysız sona erdi. Sonradan göstericilerin Adana'dan geldiklerini öğrendik.[39]

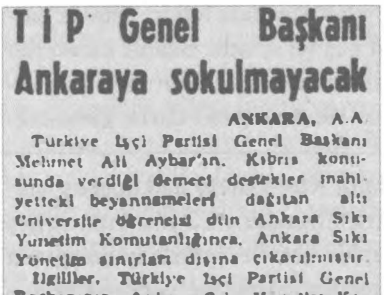

TİP Genel Başkanı Ankaraya sokulmayacak

ANKARA, A.A

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın, Kıbrıs konusunda verdiği demeci destekler mahiyetteki beyannameleri dağıtan altı Üniversite öğrencisi dün Ankara Sıkı Yönetim Komutanlığınca, Ankara Sıkı Yönetim sınırları dışına çıkarılmıştır.

İlgililer, Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanının, Ankara Sıkı Yönetim Komutanlığı sınırları içine sokulmamasını, bu bölge dahilinde bulunduğu tesbit edildiği takdirde, sınır dışına çıkarılmasının kararlaştırıldığını bildirmişlerdir.

Milliyet, 17 Mayıs 1964.

Kıbrıs hakkındaki, konuşmam yurt düzeyinde sinirli tepkilere yol açtı. Dört bir yandan protesto telgrafları aldık. Ankara Sıkıyönetim Komutanı, bu konuşmayı çoğaltıp dağıtan partili gençleri Ankara dışına çıkardı ve benim Ankara'ya girmemi yasakladı. Ayrıca TİP lokalini tahrip etmek için toplananların ele başları da Ankara dışına çıkarıldı. Gazeteler olayları şöyle yansıttılar:

> İl merkezi önünde biriken kalabalık, olay yerine gelen İçişleri Bakanı'nın tavsiyesi üzerine dağıldı. Tural ve Merkez Komutanı da olay yerine gelmiştir. Aybar'ın Kıbrıs'la ilgili konuşmasından dolayı ortaya çıkan tepkinin bir sonucu olarak, bu gece saat 23'te TİP Ankara İl Merkezine bir baskın yapılacağı öğrenilmiş ve bunun üzerine Sıkıyönetim ve Emniyet, güvenlik tedbirleri almışlardır. Saat 23'ten itibaren sayılan 1000 kadar olan bir kalabalık, TİP binası önünde toplanmıştır. İçişleri Bakanı Öztrak, Org. Tural ve Merkez Komutanı olay yerine gelmişler ve İçişleri Bakanı'nın gençlere dağılmalarını söylemesi üzerine kalabalık dağılmıştır.[40]

Bu tepkiler parti içinde de kimi istifalara yol açmıştı. Senatör Esat Çağa, Prof. Sungurbey, Demir Özlü ve Necla Sungurbey TİP'ten istifa ettiler. Esat Çağa, "Parti yöneticilerinin Kıbrıs davasındaki haksız ve yanlış tutumları yüzünden TİP'ten istifa ettiğini" bildiriyordu mektubunda. Ayrıca TİP örgütlerine, bastırdığı bir broşürü postalayarak, Kıbrıs sorunu hakkındaki görüşlerimizin neden haksız ve yanlış olduğunu açıklamıştı. Kendisi bizi Parlamen-

39 Basın, 12/13.5.1963.

40 *Cumhuriyet*, 16.5.1964.

to'da temsil eden iki senatörden biriydi. Bizimle konuyu her zaman tartışabilir ve yanlış gördüğü Kıbrıs tezimizin düzeltilmesini isteyebilirdi. Neden böyle davranmadığını öğrenemedik. Ama örgütümüz bulunan 19 ilin başkanları, Genel Merkez'de toplanmışlar ve partinin Kıbrıs tezini onayladıklarını açıklamışlardı. Yanılmıyorsam parti kurucuları da aynı doğrultuda bir bildiri yayımlamışlardı.

Böylesine geniş tepkilere yol açan Kıbrıs tezimiz ne idi? Ne söylemiş, ne önermiştik de adeta vatan haini durumuna sokulmuş, boy hedefi haline getirilmiştik? TİP'in Kıbrıs tezi, yıllar boyunca savunduğu *bağımsız, bağlantısız, üslerden arındırılmış, iki toplumlu Federal Devlet*'tir. Bunun Bursa konuşmasında ortaya atılan ilk biçimi ise şöyle özetlenebilir:

İlk iş diyorduk, EOKA'cıların başını çektiği kanlı saldırıların durdurulmasıdır. Adadaki Birleşmiş Milletler Silahlı Birliği iki topluluk arasında barış ve sükünu sağlamakla görevlidir. Görevini yapması ve soydaşlarımızın can ve mal güvenliğinin güvence altına alınması için harekete geçilmelidir. Ancak serüvenci çıkışlardan kaçınılmalı, Atatürk'ün Misakı Milli'ye dayalı "Yurtta barış, dünyada barış politikasına ters düşmeyecek bir yol izlenmelidir" ve "Kıbrıslı Türkler, insanca yaşamanın koşulu olan temel haklara kavuşturulmalı, bu statüleri güvence altına alınmalıdır" diyorduk. Ama "Kıbrıs'ta içine düştüğümüz çıkmaz, son çözümde, temellerini Atatürk'ün attığı, Kurtuluş Savaşı'nın Misakı Millici politikasından uzaklaştırılmış olmasının sonucudur. (...) Üsler verip yardım almak biçiminde özetlenebilecek, Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'ne hiç de yaraşmayan bir dış politika görüş ve anlayışına, bizim devlet adamlarımız bağlı kalsalar bile, böyle bir pazarlığın yakında müttefiklerimiz için cazibesinin kalmayacağı ciddiyetle düşünülmelidir" biçiminde sürdürüyorduk konuşmamızı. Bardağı taşıran da kuşkusuz gerçeğin apaçık gözler önüne serilmesiydi. Yıllardır partiler dış *politika konusunda aynı görüşe sahiptirler* denilmiştir. Ve şimdi TİP buna da karşı çıkıyordu. Nitekim bir süre sonra bu konuya yeniden dönerek, izlenen dış politikanın, Kıbrıs sorununu da içeren, ayrıntılı bir eleştirisi yapılacak ve Amerika ile imzalanan ikili antlaşmaların feshedilmesi istenecektir.[41]

Gerçekten de Truman doktrinine dayalı ikili antlaşmaların imzalanması ile Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra Amerikan emperyalizminin dümen suyuna girdi. Amerika'ya üsler verildi ve Amerika'nın liderliğindeki NATO ittifakına üye olundu. Dolayısıyla her sorunumuzun üstüne Amerika'nın karanlık gölgesi düştü. Bu antlaşmalar, bağımlı yeni ilişkiler, sola karşı önlem alınmasını amaçlıyordu. TİP'e karşı duyarlı olunmasının, TİP'i politika sahnesinden silmek için her yolun mubah sayılmasının

41 *Sosyal Adalet* dergisi, sayı: 20/2 ve sayı: 19/6'nın eki. *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm* adlı kitabımız, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 317-336 ve 337-343.

bir nedeni de, yani Bey takımı ile burjuvazinin çıkarlarının yanı sıra Amerika ile imzalanan antlaşmalarda aranmalıdır.

Dönelim saldırılara. 1965 seçim yılıydı. İnönü seçim yasasında değişiklik yapan tasarıyı savunuyordu: Ulusal artık sistemini. Ve şöyle konuşuyordu İnönü:

> Biz bu tasarı ile bir çeşit çoğunluk sistemine dönüşü önlemek istiyoruz. (...) Koalisyonda partiler şiddet kullanamaz, zulme alet olamazlar. Siyasi partilerin güveni koalisyon idarelerinde daha çok sağlanacaktır. Bu da küçük partilerin kalkınması ile mümkündür. Bu sistemde yeni hükümetler mutlaka koalisyon olacaktır. Biz şimdi küçük partilerin yaşamasını istiyor muyuz, istemiyor muyuz? Mesele budur. Milli hâkimiyetin ve milli iradenin tezahürlerini istiyorsak, bu getirdiğimiz sistemi kabul etmeliyiz. Uzun boylu düşünülmüştür. Memleketin menfaatidir.[42]

Ulusal artık sistemini biz, öncelikle hakkaniyete uygun bir seçim sistemi olduğu için savunuyorduk. Her parti seçimde aldığı oylarla orantılı milletvekili çıkaracaktı: Oyların %10'unu kazanmış bir parti, Meclis'teki sandalyelerin de %10'una sahip olacak, yani o kadar milletvekili çıkaracaktı. Oysa öteki nispi temsil sistemleri, küçük partilerin kazandığı oyların bir bölümünü barajı aşan partilere veriyordu.

Bundan başka, *ulusal artık* sistemi, Paşa'nın belirttiği gibi, koalisyon hükümetleri kurulması olasılığına daha açık bir sistemdi. Bizim gibi siyasal gelenekleri buyrukçu olan ülkelerde, koalisyon hükümetleri, demokrasinin yerleşmesi bakımından yararlı olabilirdi. Ne var ki, böyle olmadı: Adalet Partisi salt çoğunluğu kazandı ve tek başına iktidar oldu.

Gelelim Paşa'nın küçük partilerin demokraside gereğini vurgulayan sözlerine. Bunlar doğru ve güzel sözlerdi. Ne var ki, gerekli önlemler alınmadıkça, güzel sözler olarak kalmaya mahkûmdu bunlar. Nitekim öyle oldu. İsmet Paşa'nın bu konuşmasından tam üç gün sonra, TİP'in Cağaloğlu'nda düzenlediği kapalı salon toplantısına, tahminen 200 kişi kadar bir öncü topluluğu "Kahrolsun komünistler" diye bağırarak ve taşlarla saldırmış ancâk girişi tutan partili arkadaşlarımızın kararlı direnişiyle karşılaşmıştır. Ertesi gün çıkan kimi gazeteler olayı şöyle yazıyorlardı:

> TİP'in Genel Yönetim Kurulu toplantısı dün hadiseli geçmiş ve toplantının yapıldığı Eminönü Öğrenci Lokali ile Parti Genel Merkezinin bulunduğu bina gençler tarafından taşlanmıştır. 500 polisin almış olduğu sıkı emniyet tedbirlerine rağmen, "Milliyetçi ve Mukaddesatçı Üniversite Gençliği" adı ile beyanname dağıtan ve çoğunluğunu İmam-Hatip Okulu, Yüksek İslâm Ensti-

42 *Cumhuriyet*, 8.1.1965.

tüsü ve Hukuk Fakültesi Talebe Derneği ve Adalet Partisi Gençlik Kolu yöneticilerinden bazılarının bulunduğu 150-200 kişilik bir grup, TİP'in toplantısının yapıldığı lokale saldırmışlardır. Taşlamalar sırasında, çürük yumurta, mürekkep de atan nümayişçiler, lokalde TİP toplantısının yapılmasına müsaade ettikleri için, MTTB yöneticilerini de protesto ettikten sonra, TİP mensuplarına "Moskova'ya, Moskova'ya! Kahrolsun komünistler!" diye bağırmışlardır. Polis ele başı durumunda olan 20 nümayişçiyi yakalayarak Adliyeye sevk etmiştir. TİP'lilerle nümayişçiler arasında çıkan kavgayı polis güçlükle bastırmıştır.

Toplantının açış konuşması hakkında da şu bilgiler veriliyordu:

500'e yakın bir topluluğa hitap eden Aybar şunları söylemiştir: "1965 tarihi bir dönüm noktası olacaktır. İşçi Partisi halkı uyandırmaya çalışıyor. Şimdi kefeler denk durumda. Bunlardan birine iki dirhem attığınız zaman denge bozulacak, kefelerden biri ağır basacaktır. Bu seçimlerde Meclis'e bir avuç işçi temsilcisi sokacağız; Türkiye'nin kaderi de o tarihten itibaren değişecek. Elimizde pusulamız var. Bindiğimiz gemi sağlam. Hepsinden önemlisi: Korkusuz bir yüreğimiz var."

Türk-Sovyet ilişkileri hakkında da Aybar şöyle konuşmuştur: "Bu ilişkiler sağlam temeller üzerine kurulmalıdır ki, Türkiye kendisine komşularından, özellikle Sovyetler'den saldırı gelmeyeceğine güvenebilmelidir. Buna karşılık Sovyetler Birliği de, Türkiye'ye güvenmeli, kendisine o yönden bir saldırı gelmeyeceğine inanmalıdır. Bu karşılıklı inan ve güven dostluğun temel şartıdır."

Aybar, Vietnam, Kongo, Kıbrıs olaylarına da değinmiş, bu olaylarda Amerikan ve İngiliz emperyalizminin rol oynadığını söylemiştir. Ayrıca Aybar, TİP'in bağımsız bir dış politika istediğini açıklamış ve Kahire'de toplanan tarafsızlar konferansının üzerinde durmuştur.

Sık sık toplumculuk tabirini kullanan Aybar, plan hedeflerinin gerçekleşememe sebepleri üzerinde durmuştur.

Toprak reformunu topraksız köylüyü topraklandırmanın yanı sıra, asıl ağalık müessesesini kökünden sarsmak için istediklerini söyleyen Aybar, İnönü'ye çatarak "Ya Anayasayı, ya 141-142. maddeleri; ikisinden birini tercih etsin" demiştir. Aybar, 1969 seçimlerinde başa güreşeceklerini söylemiştir.[43]

O günlerde İnönü aşırı sol ve aşırı sağ akımlar hakkındaki görüşlerini açıklıyor ve "Aşırı sol, bugün ciddi bir tehlike olmaktan ziyade bir özenti karakterindedir. Fakat zamanla tehlike olabilecek istidatta olduğunu görebilmek lazımdır. Aşırı sağın önemi ve tehlikesi yakından izlenmekle beraber,

43 *Cumhuriyet*, 11.1.1965.

bu tehlikenin telaşlı tedbirlere lüzum gösterecek bir acele karakter taşımadığını söylemek isterim. Kaldı ki, ben ne aşırı sağı ne de aşırı solu ileri fikir sayarım. Bunlar olgun bir toplumda mevcut nizamın kıymetini vatandaşların mukayeseli olarak kavrayabilmeleri için müsamaha edilen özentilerdir. Ümit ederim ki, bizim toplumumuz da o seviyeye vararak, aşırı sol ile aşırı sağ edebiyatı ne isterse söyleyebilecektir"[44] diyordu.

Anlaşılan, Paşa konuşmamızda faşizm tehlikesi hakkındaki uyarılarımıza boş vermişti. Aşırı sağın, "telaşlı tedbirlere lüzum gösterecek bir acele karakter taşımadığını söylemek isterim" diyordu. Oysa anayasayı hiçe sayanlar ve şimdilik taşlı sopalı ama hiç kuşkusuz kısa bir süre sonra silahlı olacak saldırılar aşırı sağdan geliyordu. Bu saldırıların bir siyasal parti tarafından da desteklendiği de biliniyordu. Genel seçimlere birkaç ay kalmıştı ve İnönü aşırı sağa karşı *telaşlı tedbirlere lüzum* görmüyordu. Bu açıklamanın önemli olan yanı buydu. Aşırı sol dediği, bizim solumuzda bir parti olmadığı ve o günlerde TİP dışında eylemci gençler de henüz ortaya çıkmadığı için bizden başkası değildi. Paşa, bizi özenti olarak görüyor ve küçümsüyordu. Her iki konuda da ağır bir yanılgıya düştüğü kısa zamanda ortaya çıkacaktı: Seçime girme hakkını kazanan, yani 15 ilde, tüm ilçelerde örgütlenen ve 51 ilde il merkezleri ve ilçe örgütleri kuran TİP, CHP için ciddi bir tehlike sayılacak ki, Paşa, partisinin Ortanın Solu'nda olduğunu ilan etmek gereğini duyacaktı. Ve CKMP'yi ele geçiren Türkeş ve arkadaşları komando kamplarında eğittikleri faşist gençleri sola karşı silahlı eyleme geçirecekti.

Şimdilik henüz oraya gelinmemişti. Genel seçimlere gidiyorduk ve TİP'e yöneltilen taşlı sopalı saldırılar, şiddeti artarak devam ediyordu: Cağaloğlu'ndan sonra Adana, Akhisar, Zonguldak, Kırıkkale, Konya, Turgutlu, Mersin, Bursa... Genel seçimler Ekim'de yapıldığına göre ortalama her ay saldırıya uğramıştık. Zonguldak olayları dolayısıyla da Türk-İş'in ağır suçlamalarına hedef olmuştuk: Rıza Kuas arkadaşımız olayları kışkırtmış olmakla suçlanmıştı, Halil Tunç tarafından.

Akhisar Olayı

Beyaz Saray ve Gültepe olaylarından sonra, demek üç yıl önce Başbakan İnönü'yü uyarmıştık. "Bunlar anayasaya, demokrasiye düşman, bizi vesile ediyorlar" demiştik. Paşa'nın, sağ ve sol hakkındaki yukarıdaki açıklamasından sonra bu akımları fantezi olarak gördüğü ortaya çıkmıştı. Bunu laf olsun diye söylemediği, *espri* de yapmadığı açık olduğuna göre İnönü gibi bir devlet adamının ağzından bu sözleri duymak, gerçekten benim için şaşırtıcı olmuştu. Paşa'ya *Sosyal Savaşımlar Tarihi* üzerindeki kitapları salık vermek gerekiyordu.

44 *Cumhuriyet*, 31.1.1965.

Evet efendim, seçim tarihi yaklaştıkça saldırılar, aleyhte gösteriler olmaktan çıkıp, TİP ve yöneticilerini yok etmeyi amaçlayan vuruşlar niteliğini alıyordu. Akhisar ve Bursa'da sahnelenen bu imha hareketleri gerçekten korkunç olmuş ve ucuz atlatılmasını Komünizmle Mücadele militanları, imamhatip öğrencileri ve AP gençlik kollarının kimi mensuplarının oluşturduğu saldırgan grupların, halk yığınlarını sürükleyememiş olmasına borçluyduk.

Akhisar'da tütün mitingi düzenlemiştik. Miting, belediye ile park arasındaki geniş alandaydı. Kürsü parkın önüne kurulmuştu. Sağımızda cami vardı. Alanda büyük kalabalık vardı: 3 bin, 4 bin kişi. Belediye binasının önünde ellerinde Türk bayrağı bulunan iki üç yüz kişilik bir grup "Kahrolsun komünistler!" diye bağırıyordu. Arayı halk doldurmuştu ve halk sakin görünüyordu. Bizim grup Rıza Kuas, Kemal Sülker, Yahya Kanbolat, Akhisar İlçe Başkanımız Ali Rıza, yönetim kurulundan birkaç kişi ve İzmir'den yanılınıyorsam Rahmi Eşsizhan, Süha ve iki üç arkadaştan oluşuyordu. Konumuz tütündü, tütünün üreticiden yok pahasına satın alınması ve bundan bir avuç insanın büyük kârlar sağlamasıydı. Bu çarkın nasıl döndüğünü anlatacaktık Akhisarlı üreticilere. Bir gün önce Komünizmle Mücadele Demeği halkı bize karşı kışkırtan bildiriler dağıtmıştı. Bizimkiler de bildiri dağıtmışlardı. Taraflar meydan muharebesine hazırdı. Ama kuvvetler arasında eşitlik yoktu. İlçe Başkanımız Ali Rıza açış konuşması için kürsüye çıktı ve belediye binası önünde toplanmış saldırganlar ilk sloganlarla, ilk çürük portakalları savurmaya başladılar. Uzakta oldukları için sağa sola eğilerek portakallardan sakınabiliyorduk. Bu arada ikindi ezanı okunmaya başladı. Konuşmaları durdurduk. Müezzin şerefeye elinde Türk bayrağı ile çıkmıştı. Belediye önündeki grup İstiklal Marşı söylemeye başladı. Halk da, biz de saygı ile dinledik. Camiden çıkanlarla alan daha da kalabalık oldu. O sırada kürsüde yanılınıyorsam Rıza vardı. Saldırganlar "Komünistler Moskova'ya!" diye bağırarak bu kez taş da atmaya başladılar. Arkadan ben çıktım kürsüye. Bağrışmalar ve taşlar arttı. "Kahrolsun demekle, çürük portakal, taş atmakla hiçbir davamızı çözemeyiz. Birbirimizi sükunetle dinleyeceğiz. Buna alışacağız. Biz buraya tütüncü kardeşlerimize, çoluk çocuk, ailece yetiştirdikleri tütünlerin nasıl, neden ve kimler tarafından yok pahasına kapatıldığını anlatmaya geldik. Ne yaparsanız yapın konuşacağım" dedim, Belediye önündekiler yuh çekerek ve taşlarla yanıt verdiler. Derken elinde bayrak tek bir kişi kalabalığı yararak kürsünün önüne kadar geldi. "Kahrolsun" diye bağırıyordu. Orada duran, olayı seyreden polis memuruna, "Alın götürün bu adamı" dedim. Yakaladı götürmek istedi ama beş on kişi elinden aldılar. Kışkırtmalara karşın halk sakindi. Dinleyicilerden, "Susun, bırakın da dinleyelim!" diye bağıranlar bile oluyordu. Saldırganlardan bir kesimi parktan dolanıp kürsünün arkasında toplandı-

lar. Benden sonra kürsüye gelen arkadaşımız, Kanbolat mıydı, Sülker miydi, anımsayamıyorum, konuşmaya henüz başlamıştı ki, hoparlörün tellerini kestiler. Artık alanda sadece "Komünistlere ölüm" avazeleri duyuluyordu. Miting sona ermişti. Arkadaşlarla, kalabalığın arasından geçerek belediye binasına doğru yürümeye başladık. Yanımızda bir iki de polis vardı, *korunmasız değillerdi* denebilsin diye. Belediyenin önündeki grup, ellerindeki sopaları ve bayraklarıyla halkı yararak bize doğru yürüyorlardı. Biz de belediyeye; yani onlara doğru gidiyorduk. Nihayet karşı karşıya geldik. Karşımdaki adam sopasını kaldırdı... Cesaretten falan değil, sadece namustan öyle dimdik duruyordum. Sopayı kafama indiremedi. Bir daha kaldırdı, gene indiremedi. İnsan beyni ne tuhaf çalışıyor. Tam o anda *Klimanjaronun Karları* adlı filmin goriller sahnesi gözlerimde canlanıverdi. Hani goriller saldırırlar, göğüslerini döverek, korkunç sesler çıkararak ve tam her şey bitti dediğiniz anda duruverirler, bağırmaya, göğüslerini dövmeye devam ederler, filmin kahramanlarına bir türlü saldıramazlar... Neden? Çünkü korkarlar. Bunlar da korkuyorlardı. Amaçları halkı saldırtmaktı. Biz yürüdük ve aralarından geçtik. Gazeteler, "Aybar tartaklandı" diye yazdı. Doğru değildi. Sadece atılan taşlardan biri başıma geldi, küçük bir taş; Rıza da arkadan bir yumruk yedi. Hepsi o kadar.

Belediyede saatlerce mahsur kaldık. Oradan Başbakan Ürgüplü'ye bir tel çektim, "Akhisar'da devlet yok" dedim. Jandarma yüzbaşısı ile komiser, "Sizi karakola götürelim. Hava kararır, güvenliğinizi burada korumak zor" diye ısrar ettiler. Kabul etmedik. "Bize taksi sağlayın" dedik. "Sizi götürmek istemiyorlar" yanıtını verdiler. Bunun üzerine, "On dakikaya kadar taksi gelmezse, arkadaşlarımla belediye binasını terk edeceğiz; halkın arasından geçip, İzmir yoluna çıkacağız!" dedim. Beş dakika sonra, "Arabanız hazır" dendi. Kapıda göründüğümüzde bir uğultu yükseldi: "Kahrolsunlar!" Tek bir arabaydı. Üst üste hepimiz bindik. Önümüzde bir polis jeep'i vardı. Tam saldırganların arasından geçerken, motor tekleyip stop etmez mi! Taş yağmuru altında kaldık. Arabanın tüm camları kırıldı. Bereket motor çabuk aldı, sıyrıldık. Yaralanan kimse olmadı... Karanlıkta yolumuzu keserler diye düşünmüştük. Bir şey olmadı. Sağ salim İzmir'e vardık. Ertesi gün gazeteler Akhisar olaylarını büyük puntolarla baş sayfalarında verdiler. 18 kişi gözaltına alınmıştı. Her gazete olayları meşrebine göre anlatıyordu. *Cumhuriyet* de ilk sayfadan veriyordu olayı. Yorum yapmadan.

Gene Başbakana çıktık. Başbakan Suat Hayri Ürgüplü idi. Demirel de başbakan yardımcısı. Ürgüplü ile çok eskiden tanışırdık. Galatasaray Lisesi'nde aynı yıllarda okumuştuk. Beni dostça karşıladı. Demirel ile tanıştırdı. Ben de Ankara İl Başkanımız Halit Çelenk'i tanıttım. İnönü ile yaptığımız konuşmanın üzerinden üç yıl geçmişti ama konu aynı idi: Saldırılar sürüyordu. Saldı-

rıları düzenleyenler arasında AP'li gençlerin de bulunduğunu söylemem üzerine Demirel, AP'nin bu saldırılarla ilgisi olmadığını; demokrasiye, anayasaya bağlı bir parti olduklarını ileri sürdü. "Bunu duymaktan memnun oldum. Sizi kutlarım. Ancak bizim edindiğimiz bilgilere göre, saldırganlar Mücadele Derneği militanları, imam-hatipli öğrenciler ve AP'li gençlerden oluşuyormuş. Önemli olan saldırganlara karşı etkili önlemler alınmasıdır. Sayın Başbakan ve Sayın Yardımcısından saldırıların durdurulmasını istiyoruz" dedim.

Ürgüplü gülümseyerek ve bilinen nezaketi ile gerekli önlemlerin alınacağını, yasaların korunacağını söyledi. İzin isteyerek ayrıldık.[45]

Akhisar olayları üzerine TİP'in bastırdığı broşür.

Bursa Olayı

Hiçbir şey değişmedi. Ve kısa bir süre sonra kanlı Bursa olayları oldu. Adnan Cemgil'in çenesini kırdılar; pek çok arkadaşımız tartaklandı, yaralandı. Ben Bursa'ya gitmemiştim. Genel Sekreter Cemal Hakkı Selek başkanlığında bir heyet görevlendirilmişti. Olayı *Cumhuriyet* gazetesi şöyle anlatıyor:

> Saray Sinemasında yapılan Kongre saat 13.30'da başladığı sırada, salondaki Komünizmle Mücadele Derneği mensuplarının aleyhte tezahüratlarıyla başlayan olaylar, Kongrenin yapıldığı binanın dışına taşmış ve cadde üzerinde toplanan birkaç bin kişilik kalabalık bir protestocu grubu, hep bir ağızdan: "Moskova'ya, Moskova'ya" şeklinde tempo tutarak Kongreyi protestoya başlamışlardır. Sinema kapılarındaki polis kordonu, kalabalığın hücumları ile zaman zaman kopmuştur.
>
> Vali Vefa Poyraz, 15.30 sıralarında olay yerine gelmiş ve bir konuşma yaparak kalabalıktan dağılmalarını veya sükünetle kongreyi izlemelerini iste-

45 *Cumhuriyet*, 16.3.1965.

miştir. Vali kalabalık tarafından omuzlara alınmıştır. *(İstanbul'da Beyaz Saray olayları sırasında da polisler omuza alınmıştı. Saldırganlar böylece güvenlik güçleri ve kamu görevlilerine karşı saygı ve sevgilerini, "milli birlik ve beraberlik içinde olduklarını" gösteriyorlardı-M.A.A).*

Daha sonra Vali, Turizm Derneği'ne giderek orada kalabalığa öncülük eden gençlerle konuşmuştur. Tedbirlere yardımcı olmalarını ve kalabalığa dağılmalarını söylemelerini rica etmiştir. *(Devleti yani anayasal düzeni temsil eden Vali beyin, bu düzeni ihlal eden zorbalar karşısındaki bu davranışı gerçekten ibret vericidir. Ve TİP'in nasıl bir ortamda demokrasi savaşımı verdiğini çok açık olarak göstermektedir-M.A.A.).* Gençler ise Kongrenin dağılmasını istemişlerdir. Vali buna kanunen ne imkân ne de sebep olmadığı cevabını vermiştir. Bunun üzerine garnizondan yardım istenmiştir; Bina askerî birliklerce sarılmıştır. Saat 17.30'a kadar dışarıdaki "Komünistlere ölüm" sesleri devam etmiştir. Bu atmosferde beklenen siyasi konuşmalar yapılamamıştır.

Kongre sona erince, üyeler arka kapıdan dışarı çıkartılmışsa da nümayişçiler TİP'lileri kovalamaya ve yakaladıklarını fena halde dövmeye başlamışlardır. TİP Genel Sekreteri C.H. Selek, G.Y.K. üyesi Adnan Cemgil, il yönetim kurulu üyesi Av. Şükrü Akmansoy, Av. Kemal Özkan, gene Bursa teşkilatından Gürbüz Akkök, Tankut Sözeri, Mustafa Güler ve Ali Karcı (İstanbul), nümayişçilerce linç edilircesine dövülmüşlerdir. Yaralılar tedavi altına alınmışlardır.

Nümayişçiler ellerinde Türk bayrağı olduğu halde, TİP merkezine yürümüşler ve burada önce lokalde asılı olan bayrağı indirerek, cam ve çerçeveleri kırmışlar, binayı tahrip etmişlerdir. Polis ve asker olaya tekrar müdahale etmiş ve kalabalığı güçlükle dağıtmışlardır. 10 kişi gözaltına alınmıştır.[46]

Bir basın toplantısı yaptım ve "'Hükümet isteseydi Bursa olaylarını önleyebilirdi. Olayların birinci derecede sorumlusu hükümettir. Saldırı yalnız TİP'e değildir. Bu, anayasaya, demokrasiye karşı bir suikasttır" dedim. AP yöneticilerini olayların tertipçisi olmakla suçlayarak, Komünizmle Mücadele Derneği'nin anayasa dışı ve faşizmin bayraktarlığını yapan bir kuruluş olduğunu söyledim. "Dördüncü koalisyon hükümetinin işbaşına gelmesinden sonra anayasayı çiğneyen bu gibi olaylar hızla çoğalmış ve şiddetini arttırmıştır. Hükümetin anayasayı korumaması, kanunları gereği gibi uygulamaması, bu zorbaları memleketin huzuru ve demokratik hayatımız için çok ciddi bir tehlike haline getirmiştir'" dedim. Bursa Valisi Poyraz'ın olay yerine 2,5 saat sonra gelmesi ve ciddi hiçbir önlem almadığından başka halkı kışkırtanların ele başları ile konuşup, halkı dağıtmaları için onlara *rica etmesinin* devlet otoritesini sarsan üstelik düşündürücü de olan bir olay olduğunu

46 *Cumhuriyet*, 5.7.1965.

vurgulayarak, arkadaşlarımızın arka kapıdan çıkarılmasının onları saldırganların kucağına atmak için tezgâhlanmış olduğunu vurgulayarak, "Bundan başka parti il merkezinin korunması için de, hiçbir tedbir alınmamış ve binanın tahribine göz yumulmuştur. (...) Hükümetten bu ağır suça uygun düşen ceza kanunu maddelerinin derhal tatbikini istiyorum. Komünizmle Mücadele Derneği ve benzerleri gibi anayasaya aykırı amaçlar peşinde olan ve mücadelelerini taşlar ve sopalarla yapan fesat ocaklarının derhal kapatılmasını talep ediyorum" diye ekledim.

TİP'in Bursa kongresi basıldı, il Merkezi tahrip olundu

BURSA, ÖZEL

TİP kongresinin yapıldığı sinema binası Milliyetçiler ve Komünizmle Mücadele Derneği mensuplarından oldukları iddia edilen 500 kişi tarafından basılmıştır. Daha sonra İl Merkezine de hücum edenler burayı da tahrip etmişlerdir.

Olaylar arasında üç TİP mensubu dövülerek ağır yaralanmıştır.

Milliyet, 5 Temmuz 1965.

Basına yaptığım bu açıklamanın, altı çizilecek bölümü ise şu idi:

> Partimize saldırıların, böylesine şiddetlenmesinin yakın hedefi, önümüzdeki seçimleri bir terör havası içinde yapıp, Adalet Partisi'ne %50'nin üstünde oy sağlamaktır. Menfaat münasebetleri doğru tahlil edilip değerlendirilince, bu olayların tertiplenmesi zincirinin, baş halkasının yurt dışında olduğundan asla şüphe edilemez. (Ancak Aybar, "yurt dışındaki bu baş halkanın" ne olduğu konusunda açıklama yapmak istememiş, "Bu hususta başka yorum, yok" demekle yetinmiştir.)[47]

Oyun İçinde Oyun

Saldırılar sürüp gitti. Bursa'dan önce Turgutlu'da, Kırıkkale'de, Mersin'de saldırılar oldu. Ama şimdi anlatacağım olay TİP'e karşı yürütülen kampanyanın değişik bir boyut kazandığını, taşlı sopalı saldırılar sürerken daha ince yöntemlerin de denendiğini ortaya koymaktadır.

Kozlu'da işçilerin grev başlatmaları ciddi olaylara neden olmuştu. Bir mühendis saldırıya uğramış ve iki işçi vurularak öldürülmüştü. İki işçinin öldürülmesi tepkilere yol açmış, olaylar büyümüştü. Hükümet Zonguldak'a bir tümen sevk etmişti. Başbakan Ürgüplü, "Türk işçisi tahriklere kapılmamalı" diye demeç vermişti.

Kozlu olayları birtakım gelişmelere yol açtı. Kozlu olaylarından bir süre önce TİP'in Zonguldak İl Kongresi yapılmıştı. Bu kongrede *kitleleri birbiri-*

47 *Cumhuriyet*, 6.7.1965.

ne düşürücü nitelikte bir konuşma yaptığım ileri sürülerek hakkımda kovuşturma açıldı. Zonguldak savcılığından gelen talimat üzerine, İstanbul savcılığına çağrıldım. İfade vermeyi reddettim, "O konuşmayı parti başkanı olarak yaptım. Partilerin kapatılması Anayasa Mahkemesi'nin yetkisindedir" dedim. Derken Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç'un, TİP Genel Sekreteri ve Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas hakkındaki iddiası ortaya çıktı.

Halil Tunç, Rıza'nın Zonguldak olayları sırasında Türk-İş merkezinde "Türk-İş ne duruyor? Bütün işçilere emir versin, hedefiniz Zonguldak desin, onları çarpışmaya davet etsin" dediğini açıklıyordu. Tunç, "Orduya karşı mı?" diye sormuş, bizim Rıza da, "Evet, onlara karşı" demiş. Ve Sayın Tunç'un, "Öyle ise siz emir verin" demesi üzerine de Rıza, "Biz henüz bu güce erişmedik, o güce eriştiğimiz zaman yapacağız" yanıtını vermiş.[48]

Ertesi gün gazeteler, Suat Hayri Ürgüplü'nün cumhurbaşkanı ve Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy'la görüştüğü; savcıların TİP'le ilgili delil toplamaya başladığını ve İstanbul savcısının İzmir ve Zonguldak savcılarından gelecek talimatları beklediği haberlerini veriyorlardı.

İnanılacak şey değildi. TİP dört yıldır ortadaydı. Her yanı ile açık bir partiydi. Ne olmuştu, koşullarda ne gibi değişiklikler olmuştu ki, TİP ihtilal kışkırtıcılığına, hem de böylesine acemice adım atmıştı? Sayın Tunç'un İzmir'de yaptığı konuşmayı öğrendiğimde, genelde sağduyuya güvendiğimden, fazla önemsememiştim. Ama politikada sağduyu çizgisi dışında pek çok işler çevrildiği de unutulmamalıydı. *Halil Tunç, basına yeni bir açıklama yaparak, bunun bir ihbar olmadığını, TİP'le Türk-İş arasındaki fikir ayrılığına bir örnek olarak sunulmuş olduğunu ileri sürecektir. Olayı açıklamak için neden bir ay beklediğini soran gazetecilere, Tunç, "20 Mart günü yapılan sendika başkanları toplantısında, Demirsoy, Kuas'ın sözleri hakkında açıklama yapmıştır. Kuas da o toplantıda birkaç kez söz almıştır" yanıtını verecektir. Evet, aradan bir aya yakın zaman geçmiş ve suçlamanın sulanmaya başladığı ortaya çıkmıştı.*[49]

Ama konu daha bir süre kapanmayacaktı. Devreye Demirsoy girecek ve Halil Tunç'la birlikte bir basın toplantısı düzenleyeceklerdi. Bir de teyp bandı dinleteceklerdi (Demek ki, teypciliği Sayın Kahveci icat etmemiş!)[50] *TİP tüzüğünde belirtilen ilkelere büyük saygıları varmış, ancak bazı TİP yöneticileri*

48 *Cumhuriyet*, 10.4.1965.

49 *Cumhuriyet*, 16.4.1965.

50 Aybar, 1985 yılında yaşanan bir olaya gönderme yapıyor: Dönemin devlet bakanlarından ANAP'lı İsmail Özdağlar'ın rüşvet aldığı iddiaları yayılınca Başbakan Turgut Özal danışmanı Adnan Kahveci aracılığıyla gizli bir soruşturma başlattı. Kahveci, bir iş adamına verdiği teyple Özdağlar'la iş adamının yaptığı rüşvet görüşmelerini kayda aldırdı. Teyp kaydını dinleyen Özal'ın isteğiyle istifa eden Özdağlar, "rüşvet almak" ve "görevini kötüye kullanmak" iddiasıyla 15 Mayıs 1985'te Yüce Divan'a sevk edildi; "görevini kötüye kullanmak"tan 2 yıl hapis ve 30 bin lira ağır para cezasına çarptırıldı, milletvekilliği düşürüldü – yay. haz.

bu ilkeleri paravana olarak kullandıkları izlenimi veriyorlar ve bir yandan anayasa düzenini savunurlarken, bir yandan da anayasanın getirdiği kurumların yıkıcılığı peşinde olduklarını üzüntüyle izliyorlarmış... TİP yöneticileri, Kavel grevini istismar etmişler; toplu sözleşmelere karşı bir tutum içindeymişler; işçileri sendikalardan istifaya teşvik ediyorlarmış ve Türk-İş'i parçalamak için gayret sarf ediyorlarmış ve Rıza Kuas sağcı bir hükümeti protesto için yurt çapında genel greve gidilmesini önermişmiş... Seyfi Demirsoy'la Halil Tunç'a, sorular yöneltiliyor. *Seyfi Demirsoy konuşması sırasında, Rıza Kuas işçilerle orduyu çarpıştırın dediği sırada, salonda bulunanların adlarını açıklayacağını söylemiş. Oysa Tunç açıklamamış. Ancak ısrar karşısında, bu kişilerin Türk-İş Genel Sekreter Yardımcısı Muzaffer Sınanç ile İzmir Lastik-İş Şube Başkanı Atalay Uysal olduğunu söylemiş. Uysal, "Ordu sözü geçmedi" demiş. Sınanç da önce susmuş, gazetelerin ısrarı karşısında "Basın toplantısını ben yapmıyorum" demiş... Gazetecilerin, "TİP'in ihtilalci metotlarla çalıştığını gösteren bir örnek verir misiniz?" biçimindeki sorularına Demirsoy, "Bültende vardır" demekle yetinmiş. "Olayı açıklamak için neden bir ay beklediniz?" sorusuna ise Tunç, "Biz bunları gazetemizde yayımlamak istiyorduk, gazeteciler ısrar edince söyledim" yanıtını vermiş...*

Daha sonra teyp bandının dinlenmesine geçilmiş. Ancak konuşmacının Halil Tunç olduğu ve olayı Demirsoy'a aktardığı, Seyfi Demirsoy'un da sendika yöneticilerine olayı duyurduğu öğrenilmiş. Gazetecilerin ısrarı üzerine Rıza Kuas'ın konuşması da dinlenmiş; Türk-İş yöneticilerini ağır biçimde eleştirdiği duyulmuş ancak Zonguldak üzerine yürüyüşten söz ettiği öğrenilememiştir. Bant gösterisi burada noktalanmıştır. 'Rıza Kuas ihraç edilecek mi?' sorusuna Demirsoy, 'Hayır böyle bir şey düşünmüyoruz' yanıtı vermiştir.

Ve Seyfi Demirsoy'a şöyle bir soru yöneltilmiştir: "Dayanışma Konseyi'nin, Türk-İş'in dış kaynaklardan nemalandığı" yolundaki iddiasına ne diyeceği sorulmuştur. Demirsoy, "Evet, AID'den yardım alıyoruz ama bunlarla işçiyi ve sendikayı eğitiyoruz. Bu bizi üzüyor ama bu 1967 yılına kadar devam edecektir" biçiminde konuşmuştur.[51]

Kuas da bir basın toplantısı yapacaktır: "Teypte delil diye kendi iddialarını kendi sesleriyle dinlettiler. Artık yalan ve iftiralar geri tepmiştir. (...) Artık davacı olmak sırası bendedir"[52] diyecektir.

Ankara savcılığı Halil Tunç'un iddialarını ihbar kabul edecek ve Türk-İş yöneticilerini savcılığa davet edecektir. Biz de İstanbul savcılığına başvurarak Türk-İş hakkında kovuşturma açılmasını istiyorduk.

Olayın, genel seçimlere girmesi kesinleşen TİP etrafında bir kuşku havası yaratmayı hedef aldığı düşüncesindeydik. TİP'e sempati duyan seçmenle-

51 *Cumhuriyet*, 20.4.1965.

52 *Cumhuriyet*, 22.4.1965.

rin etki altına alınmak istendiği açıktı. Ama dünyanın o yıllardaki durumu göz önünde tutulunca bunun çok daha geniş bir stratejinin küçük bir parçası olduğu da kuşkusuzdu. Amaç TİP'le birlikte tüm solun saf dışı edilmesiydi. Garip bir rastlantı mı, yoksa mantığın gösterdiği yol mu? Herhalde mantığın gösterdiği yoldu şu parmak basacağım olay: Aynı günlerde Başbakan Yardımcısı Demirel, Türkiye Ticaret Odası'nda yaptığı konuşmada sınıf kavgasına müsaade etmeyeceğini söylüyordu.[53] Biz de diyorduk ki, *Demirel sınıf kavgasını önlemek istiyorsa petrolü kamulaştırsın, imtiyazları geri alsın; topraksız köylüleri toprağa kavuştursun; vergiyi zenginden çok, yoksuldan hiç almasın; işsizliğe çare bulsun ve işsizlik sigortası getirsin; kısacası Anayasayı eksiksiz tastamam, yani ekonomik bakımdan güçsüz olan yurttaşlardan yana uygulasın. Bu ve bu gibi reformlar yapılmazsa, sınıf kavgasını önlemek sözlerinin altında yatan amaç, bugünkü bozuk düzeni ayakta tutmaktır.*[54] Sola karşı önlem alınması önerileri sık sık gündeme gelmeye başlamıştı. Demirel, CHP'yi sola karşı gevşek davranmakla suçluyordu. Anayasa Mahkemesi, TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin iptali için açtığımız davayı reddediyordu. Ancak karara yedi muhalefet şerhi yazılmış olması dikkat çekiciydi.[55]

Mehmet Ali Aybar, 1963 yılında TİP'in Ankara'da açtığı bir resim sergisinde partililerle. En solda Orhan Arsal, yanında Salih Özkarabay, Aybar'ın sağında Şaban Yıldız. Oturanların en solunda Halit Çelenk. (*Milliyet*, 26 Aralık 1987)

Evet, aylar, yıllar geçiyor ama TİP saldırılar ve suçlamalar çemberini kıramıyordu. Ama saldırılarla sonuç alınamayacağı da ortaya çıkıyordu. Çünkü saldırılara, suçlamalara karşın TİP kök salıyordu. 1963 yerel seçimleri dolayısıyla radyoda yapılan konuşmalar, şok etkisi yapmıştı. TİP konuşmacıları alışılmış: "Sayın vatandaşlar!" diye söze başlamamışlardı. TİP'liler, örneğin halka şöyle seslenmişlerdi: "İşçi, köylü, küçük esnaf; aylıklı ücretli yurttaş!... Emekli, dul, dar gelirli kardeş!... Atatürkçü, toplumcu aydın!... Halktan, emekten yana olan yurttaş!... 17 Kasım'da seçim var. Gene oy vereceksin. 1946'dan beri partiler senin oylarınla iktidara gelip, senin oylarınla iktidardan düşüyor. Evet, iktidar senin oylarınla el değiştiriyor. Ama şu var ki, iktidar senin oylarınla el

53 Basın, 30.5.1965.

54 Basın, 31.5.1965.

55 Basın, 30.6.1965.

değiştirdiği halde, senin durumunda bir değişiklik olmuyor: 1946'da ne durumda isen bugün de aynı durumdasın."[56] Bu konuşmalar önce şaşkınlık ve korku, sonraları artan bir ilgi uyandırmıştı. "Bunları mutlaka sustururlar" demişti birçok yurttaşımız. Ama TİP susturulamamıştı. Hele genel seçimlere katılma hakkını elde etmesi ve seçim gezilerinde, radyo konuşmalarında TİP'lilerin yürekli ve yüreklendirici biçimde halka seslenmesi TİP hakkında söylenenlerin doğru olmadığı görüşünün yaygınlaşmasına neden olmuştu. Ama gene de ne buzlar tümüyle çözülmüş ne de taşlı sopalı saldırılar durmuştu. Saldırılar hatta daha da vahşileşmişti. Amasya İl Başkanımız Şerafettin vurularak öldürülecekti...[57]

56 Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul 1968, s. 301.

57 1965'te TİP'in Amasya'da kurulmasına öncülük eden ve il başkanlığı görevini yürüten Şerafettin Atalay, 27 Ocak 1971'de evinin önünde uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti. Cinayet faili meçhul kaldı. Amasya, 1965 seçimlerinde 15 milletvekiliyle Meclis'e giren TİP'in Türkiye ortalamasının iki katından fazla oy aldığı (%5,7) bir ildi – yay. haz.

İKİNCİ BÖLÜM

TİP'İN ÖNÜNDEKİ SORUNLAR

Türkiye İşçi Partisi öteki partilere benzemeyen bir partiydi. Öteki partileri Beyler kurmuştur. TİP'i kuranlar ise Bey takımının sömürdüğü, horlayıp baskı altında tuttuğu, işçi sınıfından olan 12 sendikacıydı. Bu, Cumhuriyet kurulalı ilk kez görülüyordu. Önemli bir ilerlemeye işaretti. Üstelik TİP, çağdaş uygarlık sorununa Bey takımının bakış ve yaklaşımından tümüyle değişik bir açıdan yaklaşıyordu. Türkiye İşçi Partisi'nin görüşü şöyle özetlenebilir: Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı günden beri, devleti elinde tutan Bey takımı çareyi Avrupa'yı model alarak yeni kurumlar, yeni yasalar getirmekte aramışlardı: Nizamı Cedit, Tanzimat, Islahat Fermanı, Kanuni Esasi ve Birinci, İkinci Meşrutiyet... Toplumun üstyapısı Avrupa devletlerinin üstyapılarına az çok benzetilince, Osmanlı Devleti'nin ileri, çağdaş bir toplum haline geleceği sanılmıştı. Kurtuluş Savaşı yıllarında çöküş nedenlerinin ve kurtuluş yolunun doğru tanılanmamış (*Heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyece savaş!*) olmasına karşın tam bağımsızlığa ulaşılması için altyapıda yapılması zorunlu olan dönüşümler yapılmamış ya da yapılamamış, daha radikal olmakla birlikte gene üstyapı reformları ile yetinilmiştir. Tüm bu girişimler devleti elinde tutan Bey takımınca, buyruklarla yukarıdan aşağı tezgâhlanmıştır.

Türkiye İşçi Partisi, bu yoldan daha ileri bir uygarlık düzeyine kesinlikle ulaşılamayacağı görüşündeydi. Nitekim yüzyıllardır ulaşılamamıştı. Elbet ilerici, özgürlükçü yasaların benimsenmesi, demokratik üstyapıların oluşturulması gerekliydi. Ama aynı zamanda ekonominin, maliye ve ticaretin ve de politikanın emperyalizmin, kapitalizmin boyunduruğundan kurtarılması

da gerekliydi. Yani Kurtuluş Savaşı'nda saptanmış olan yukarıdaki hedeflerden sapılmaması şarttı. Bu ise ancak emekçilerin yönetimde söz ve karar sahibi olmasıyla gerçekleştirilebilirdi. Çünkü ancak onlar, emekçiler, sınıfsal yapılarının bir gereği olarak emperyalizmle, kapitalizmle işbirliği yapmazlar, devrimleri inanç ve şevkle gerçekleştirmek için uğraşırlardı.

TİP'in tüzüğünde bu görüş şöyle dile getirilmiştir:

> Türkiye'nin ileri bir toplum haline getirilmesi işi ile, emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşmaları işi, bir tek davanın birbirine bağlı bölümleridir: biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilemez. Çünkü emekçi halk yığınlarının insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz.[1]

Emekçi halk yığınlarının niteliği ve ulusumuz içindeki yeri de şöyle tanımlanmıştır:

> Ulusun büyük çoğunluğunu meydana getiren emekçi halk yığınları, bütün zenginliklerin, bütün değerlerin gerçek yaratıcısı, sosyal gelişmenin biricik itici kuvvetidir. Üstelik bu işin ağır yükünü de onlar taşır. Bundan dolayı emekçi halk yığınlarının hak, hürriyet ve menfaatleri için mücadele etmek, aslında Türk ulusunun bütününün hakları, hürriyetleri ve yüksek menfaatleri için mücadele etmektir.[2]

Bu, son derece önemli bir adımdı. Emekçilerin kurduğu bir parti, uygarlık davamıza yeni bir yön vermek, çağdaşlaşma hareketini aşağıdan yukarı bir hareket haline getirmek istiyordu. Ve bunu Kurtuluş Savaşımızın geleneklerine bağlıyordu. TİP tüzüğünde şu satırları okuyoruz: "Ulusal varlığımızı ve bağımsızlığımızı her şeyin üstünde tutan ve bütün devletlerle eşitlik içinde dostluk münasebetleri kurmayı amaç bilen, Birleşmiş Milletler Anayasasına bağlı, Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'ne yaraşır, barışçı bir dış politika savunmak."[3] Programda bu bölüm daha ayrıntılı olarak kaleme alınmıştır. Kimi kesimlerini aktarıyorum:

> Atatürk'ün ölümüne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası, Kurtuluş Savaşı Türkiye'sine yaraşır nitelikte olmuştur. Kurtuluş Savaşı daha önce verdiğimiz savaşlardan hiçbirine benzemez. Bu savaşın hedefi anayurdu düşman istilâsından kurtarmaktan ibaret değildi. Asıl hedef, halkımızın sömürgeci ve sömürücülerin boyunduruğundan kurtulması, bağımsız Türkiye'nin kurul-

1 Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, madde 3/2, 1962.

2 *A.g.e.*, mad. 2/3.

3 *A.g.e.*, mad. 3/f.

masıydı. "İstiklâlimizi emin bulundurabilmek için heyet-i umumiyemizce, heyet-i milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyet-i milliyece" savaşmıştık.

Zaferden sonra onbeş yıl, Türkiye'nin dış politikası ve milli savunma işleri, Kurtuluş Savaşımızın felsefesi ışığında belirlenip uygulandı. Atatürk'ün sağlığında bağımsız bir dış politika izledik; kıskançlıkla istiklâlci, Milli Misakçı, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı ve de barışçıydık. Bağımsızlığımızı, Cumhuriyetimizi ve Anavatan topraklarını korumak için, iyi yetiştirilmiş, halkın fedakârlığı ile iyi donatılmış, bağımsız bir milli ordu meydana getirdik.

Fakat aynı zamanda Türkiye'yi bir "emniyet kuşağı" ile çevrelemeyi de ihmal etmedik. Komşu devletlerle dostluk münasebetleri kurup geliştirmek, Atatürk devri dış politikasının başlıca hedefi olmuştur. Türk-Sovyet dostluk antlaşması, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve daha sonra Bulgaristan'ın katıldıkları Balkan Paktı; Sadabat Paktı, uzun süre dış politikamızın ana çizgisini belirleyen belgelerdir. Sınırlarımızı dost komşu devletlerin varlığı ile korumak, milli savunma bakımından güçlü bir orduya sahip olmak kadar önemlidir. Çünkü bu "emniyet kuşağı" muhtemel saldırılara karşı ilk savunma hattını teşkil eder.

Barışa içtenlikle bağlıydık. Dünyada sürekli bir barış düzeninin kurulmasını, savaşın milletlerarası anlaşmazlıkların çözümünde başvurulabilecek araçlar arasından çıkarılmasını, sade barışın bir ahlâk değeri taşımasından bir insanlık ülküsü olmasından ötürü savunmuyorduk; barışı aynı zamanda hızla kalkınıp ilerlememizin vazgeçilmez şartı sayıyorduk. Milletler Cemiyetinin aktif üyelerinden biriydik: Kolektif Güvenliğin en ileri savunucularındandık. Bütün devletlerle tam eşitlik ve karşılıklı saygıya dayanan, dostluk münasebetleri kurup yürüttük. Fakat emperyalist, sömürgeci büyük devletlerle münasebetlerimizde daima uyanık olduk. Milli bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı kıskançlıkla koruduk.

Yabancı sermayeye, dış yardım ve kredilere güvenmedik. Yabancı sermaye karşısında her zaman gereken uyanıklığı ve titizliği göstermesini bildik. Osmanlı Devleti'nden devralınan ağır dış borçların yükü altındaki Türkiye Cumhuriyeti, dış yardım ve kredi konusunda da son derece ihtiyatlı olmuş, çok zorunlu hallerde başvurduğu dış yardım ve kredilerin, dolaylı yollardan da olsa bağımsızlığını tehlikeye düşürmemesi için her zaman tedbirli davranmıştır.

Atatürk devrinde, Türkiye emperyalizmin, sömürgeciliğin kesinlikle karşısında olmuş; ilk milli kurtuluş savaşını yapmış bir devlet olmanın şerefli sorumluluğunu taşımış; sömürge halklarının, bağımlı milletlerin gözlerini kurtuluş umuduyla çevirdikleri ülke olmuştur.

Fakat zaferden sonra, derebeylik kalıntısı toprak ağalığı, kökü ister istemez dışarda, milletlerarası finans dünyasında olan veya olmaya hazırlanan yerli sermayecilik tohumları zararsız hâle getirilemedi. Yani savaş yıllarının idareci kadro-halk işbirliği ve dayanışması sürdürülemediği için, gerekli dönüşümler, köklü reformlar yapılmadı. Türkiye geri kalmış bir toplum olarak hızla kalkınıp ilerlemek zorundaydı. Kalkınma ve ilerleme hamleleri ancak emekten yana bir devletçilikle başarılabilirdi. Oysa ilerleme ve kalkınmanın özel teşebbüsle başarılacağına inanıldı. 1923'te İzmir'de toplanan Milli İktisat Kongresi'nde özel teşebbüsün devletçe korunması ve desteklenmesi için kararlar alındı. Geri kalmış bir toplumun 20. yüzyılda özel teşebbüs yoluyla asla kalkınamayacağı, özel teşebbüse önvermenin, bizi er geç önce ekonomide, daha sonra politikada bağımlı hâle getireceği düşünülmedi. Bunda bilgisizlik ve tecrübesizlik elbet rol oynamıştır; fakat son bir tahlil ile idareci kadronun genellikle orta sınıflara mensup olması, böyle bir yolun tutulmasında şüphesiz ağır basmıştır. Bu sebeplerle, beliren dünya buhranı sonucunda başvurulan devletçiliğe, özel sektörün zayıflığından ileri gelen, geçici bir tedbir gözüyle bakılmıştır.

Amacı, özel teşebbüsün yapmadığı veya yapamadığı işleri üzerine alarak özel teşebbüsü korumak ve geliştirmek olan bu devletçilik sistemi, özel teşebbüs çevreleriyle geniş anlamda menfaat beraberliği halinde bulunan bir yüksek memurlar tabakası meydana getirmiştir: İhaleler, lisanslar, permiler ve daha nice yollarla korunan toprak ağaları ve yabancıya aracılık eden tüccarlar, müteahhitler, bankacılar, sigortacılar, sanayiciler, servetlerini, nüfuz ve hâkimiyetlerini yavaş yavaş artırmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sona erdiği günlerde, tek parti rejimi, politik, ekonomik ve sosyal türlü zorluklarla karşı karşıya, temelinden sarsılırken; toprak ağaları ve yerli sermaye çevreleri üst perdeden konuşacak kadar güçlenmiş, milli hayatın can damarlarını iyice ellerine geçirmiş bulunuyorlardı. Dünyanın birbirine düşman iki askerî bloka ayrılmış olması ve stratejik durumumuzdan yararlanmak için, Amerika'nın Türkiye'ye yardım ve kredi teklif etmesi, zaten kredi peşinde koşan zamanın hükümetini, sermaye çevrelerinin de etkisiyle, bu yardım teklifini derhal kabule ve Türkiye'yi kapitalist devletler blokunun küçük müttefiki olmaya sevk etti.

1947-1948'den beri Türkiye dış yardım ve kredi ile yaşayan bir devlet olmuştur. Gittikçe ağırlaşan şartlarla gelen yardım ve krediler, Türkiye'yi her seferinde biraz daha bağımlı hâle getirmiş, bu yardım ve krediler dolayısıyla kârlı iş imkânlarına kavuşan kökü dışarda yerli sermaye çevrelerinin ve toprak ağalarının gayretleri, nüfuz ve hâkimiyetleri katmerleşmiştir.

Türkiye bugün bir fâsit daire içindedir: Vazgeçemediği dış yardım ve krediler, Türkiye'yi gittikçe daha bağımlı hâle düşürmekte ve daha bağımlı hâle

düştüğü için, Türkiye, yabancıya aracılık eden sermaye çevrelerinin de etkisiyle, yeni krediler, yardımlar peşinde koşmaktadır.

Tarihin ilk milli kurtuluş savaşını kazanmış olan Türkiye, geri kalmış bir ülke olmaktan kurtulamamıştır. Bugün artık geri kalmışlığın bütün olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya bulunan Türkiyemizde hükümetler, Atatürk devrinin dış politikasını büsbütün bırakarak, kişiliği olmayan bağımlı bir dış politika izlemek durumunda bulunuyorlar. Bağımlı bir dış politika izlenmesi, geri kalmışlığın bir sonucudur. Fakat bağımlı dış politika, geri kalmışlıktan kurtulmamızı önleyen etkin bir rol de oynamaktadır. Bağımsız bir dış politikaya dönülmesi bundan dolayı da ayrıca önem taşıyor.

Türkiye İşçi Partisi, dış politikasını ve milli savunma politikasını, bu ibret verici durumu göz önünde tutarak belirler ve uygular. Yurt ve dünya olaylarını Türk işçi sınıfı ve emekçi halkımız açısından değerlendiren, onların menfaatlerini savunan, hak ve hürriyetleri için mücadele eden Türkiye İşçi Partisi, Kurtuluş Savaşı Türkiye'sine yaraşır, kıskançlıkla bağımsız, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı, Birleşmiş Milletler ilkelerine bağlı, barışçı bir dış politika izler.

Kurtuluş Savaşı felsefesinin gerçek mirasçısı olan Türkiye İşçi Partisi, dış politikada ve milli savunma politikasında aşağıdaki esasları savunur:

Türkiye İşçi Partisi:

– Milli bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı ve Cumhuriyetimizi kıskançlıkla korur. Bunları bir milli kurtuluş savaşı vererek kazanmış olmanın tam bilinci ile milli bağımsızlığımıza, egemenlik haklarımıza ve Cumhuriyetimize gölge düşürülmesine asla göz yummaz. Bağımsızlığımızdan, egemenlik haklarımızdan en küçük fedakârlığa razı olmaz;

– Sınırları Milli Misakla çizilmiş ve kurtuluş savaşı ile düşman istilâsından kurtarılmış Anavatan toprakları bütünlüğünün korunmasını, en kutsal ödev sayar;

– Milletlerarası münasebetlerde tam eşitliği şart koşar. Birleşmiş Milletler Anayasası ilkeleri ışığında, bütün devletlerle karşılıklı saygı ve tam eşitlik esasına göre, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda, dostluk münasebetleri kurup geliştirmeyi amaç bilir;

– Bağımsızlığı ve eşitliği bütün milletler ve halklar için birer temel hak olarak görür. Varlığının bilincine varmış her millet ve halk için, kendi kaderini bizzat kendisinin tayin etmesi en tabii bir haktır. Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenlik haklarını nasıl kıskançlıkla koruyorsa, başka milletlerin bağımsızlığı ve egemenlik hakları karşısında da öylece saygılıdır;

– Sömürge halklarının, bağımlı milletlerin milli kurtuluş hareketleri'ni barışçı yoldan bütün gücü ile destekler. İlk kurtuluş savaşını yapmış bir millet olarak Türkiye'nin, kurtuluş savaşı yapan milletler ve halklarla dayanışma

hâlinde bulunmasını sadece ahlâkî bakımdan değil, günümüzün şartları içinde politik bakımdan da gerekli görür;

– Emperyalizme ve sömürgeciliğe kesinlikle karşıdır. Milletlerin boyunduruk altında tutulmasına, dolaylı da olsa milletlerin iç işlerine karışılmasına karşıdır:

– Barışçıdır. Savaşın ancak meşru müdafaa hâlinde haklı olduğuna inanır. Saldırı savaşlarını insanlığa karşı işlenmiş en ağır bir suç sayar. Saldırı savaşı açan devlet adamlarının kişi olarak cezaya çarptırılmasını ister. Savaşı, milletlerarası anlaşmazlıkların çözümü için normal bir yol olarak kabul etmez; anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümünün zorunlu bir devletler hukuku kuralı haline gelmesi için çalışır;

– Bir dünya savaşı, hele nükleer silahlarla yapılacak bir dünya savaşı, halkımıza ve bütün insanlığa tarif edilmez acılar getireceği; milyonların bir anda yok olmasına sakat kalacak milyonların da yavaş yavaş ölmesine, koca kentlerin, ülkelerin, kıt'aların yerle bir olmasına yol açacağı için, üstelik Türkiye gibi geri kalmış ülkelerin kalkınıp ilerlemeleri, savaşın kanun dışı edilmesine, gerçek ve sürekli bir barış düzeninin kurulmasına, büyük ölçüde bağlı bulunduğundan, dünyada barışın kurulup kökleşmesi yolunda etkin bir politika yürütür. Herkese inanç ve güven verecek milletlerarası bir denet altında, nükleer denemelerin durdurulmasını, nükleer silah ve bombaların yok edilmesini öngören ve ayrıca klâsik silahları içine alan genel silahsızlanmaya gidilmesini, barış düzeninin gerçekten kurulabilmesi için şart sayar;

– Barışı tehdit eden ve bir nükleer savaş tehlikesi yaratan askerî blokların ve yabancı ülkelerdeki üslerin tasfiyesi için hiçbir gayreti esirgemez.

Herhalde Türkiye'nin şimdiden bu amaca yönelmesini ve kişiliği olan bağımsız barışçı bir dış politika izlemesini zorunlu görür.

– Anavatan topraklarının ilk hedef teşkil etmesini veya geçici bir süre için de olsa, topraklarımızın düşman kuvvetlerine bırakılmasını öngören ittifaklara Türkiye İşçi Partisi kesinlikle karşıdır;

– Atom enerjisinin barışçı amaçlarla insanlık yararına kullanılması yolunda aktif bir politika izler; bütün dünya milletlerinin atom enerjisinden barışçı amaçlar için yararlanmalarını sağlayacak her türlü teşebbüsü destekler;

– Dünya ticaretinde milletler arasında ayırım gözetilmesine ve ham madde kaynaklarının tekel altında bulundurulmasına, ham maddeci milletler aleyhinde bir fiyat politikası yürütülüp dayatılmasına karşıdır; kısacası, Türkiye İşçi Partisi, emekçi halkımızın menfaatlerine en uygun düşen ve ayrıca insanlığa hizmetten başka hiçbir amaç gütmeyen, yüzde yüz milli, bağımsız ve barışçı bir dış politika savunur.

Türkiye İşçi Partisi, milli savunma konusunda da, tarihimizin gerçeklerini ve günümüzün şartlarını göz önünde tutan bir politika izler.

– Savunma politikamızın amacı, bağımsızlığımızı, milli varlığımızı, Anayurt topraklarının bütünlüğünü ve Cumhuriyetimizi korumak ve savunmaktır.

– Saldırı nereden ve kimden gelirse gelsin, gücü ne olursa olsun Anayurt toprakları milletin son ferdine kadar, inatla karış karış korunur, savunulur. Milli savunmanın biricik kutsal amacı budur.

– Savunma gücümüz, bu kutsal ödevi en etkin biçimde başarabilecek bir nicelik ve nitelikte bulundurulur. Silahlı Kuvvetlerimiz, halkla en yakın dayanışma ve işbirliği içinde, modern milli kurtuluş savaşı stratejisi ve taktiğine göre donatılıp yetiştirilir.

Milli savunma işlerimiz, savunma gücümüzü düşürmeden fakat hızlı kalkınma ve ilerleme çabamızı da destekleyecek biçimde yürütülür.[4]

Devlete sahip olanların ve de dünya kapitalizminin içimizdeki uzantılarının böyle bir partiyi hoş karşılamayacağını tahmin etmek zor değildi. Sermaye çevrelerinin ve geleneksel Osmanlı bürokrasisinin sosyalizme, emekçileri uyandırabilecek en masum girişimlere karşı düşmanlıkları eskidir. İşçilerin topluca iş bırakmaları bir ihtilal başlangıcı sayılmış ve bu gibi hareketlerin şiddetle önüne geçilmesi daha 19. yüzyılın ilk yarısında yürürlüğe konan *Polis Nizamnamesi*'nde öngörülmüştür.[5] Oysa o yıllarda Türkiye'de işçilerin ne sayısı ne bilinç düzeyi ne de işçi örgütleri yapısı bir ihtilal tehlikesinin gerçekten varlığını düşündürecek kıvamda idi. Ama Avrupa'yı model alan bizim Bey takımı, suyu görmeden paçayı sıvamış, korkulu rüya görmektense uyanık yatmayı yeğlemiştir. İkinci Meşrutiyet yıllarında grev hareketlerinin yaygın bir hal aldığı ve buna karşı zamanın hükümetlerinin çok şiddetli önlemlere başvurduğu bilinmektedir. Özgürlük vaat ederek işbaşına gelen İttihat ve Terakki, yabancı sermayenin de teşvikiyle, sendikaları dağıtmış, grevi yasaklamıştır.

İşçilere, köylülere karşı Cumhuriyette geçmiştekinden çok farklı davranılacağını umanlar hayal kırıklığına uğradılar. İzlenen politika ve çıkarılan emekçilere karşı yasalar, rejimin geleceği bakımından kaygı verici idi. Ekonomik, sosyal toparlanma ve kalkınmanın yükü işçilerin, köylülerin, sırtına yükleniyor; henüz pek cılız olan özel sektöre türlü yollardan yardım ve teşvik yapılıyordu. İzmir İktisat Kongresi'nde hatta yabancı sermayeye bile çağrıda bulunulmuştu. Savaş sona erdikten sonra yönetici kadroların hızla bürokratlaştığı, halktan koparak Ankara'da fildişi kuleye çekildiği de gözden kaçmıyordu. Bunlar iyi işaretler değildi. Bu koşullarda tam bağımsız olmak için verilecek savaşım nasıl yürütülecekti? Ekonomik bağımsızlığa, mali bağımsızlığa, işçilerin, köylülerin, inanlı ve şevkli çabası olmadan nasıl ulaşı-

4 *Türkiye İşçi Partisi Programı*, İstanbul, 1965, s. 157-161, 162-165.

5 1848 tarihli Polis Nizamnamesi'nin 12. maddesi.

lacaktı? Kapitalist bir devletçilikle ve özel sektör korunarak, yani emekçi yığınlar katmerli sömürülerek, Kurtuluş Savaşı'nda izlenen bağımsızlık politikasının sürdürülmesine hiç olanak olabilir miydi? Türkiye'yi kapitalist yoldan kalkındırmaya çalışmanın, bizi er geç emperyalizmin boyunduruğuna sokacağı nasıl düşünülmüyordu? Bu sorulara halâ yanıt alınmamıştır. Ama Türkiye yeniden bağımlı bir ülke haline gelmiştir.

Böyle bir ortamda, ulusal Kurtuluş Savaşımızın felsefesine sahip çıkan ve emekçi yığınlarının hak, özgürlük ve çıkarlarını savunduğunu ilan eden Türkiye İşçi Partisi'nin yaşamını sürdürmesi son derece zor olacaktı. Türkiye'de sol partilerin kurulmasına zaman zaman göz yumulmuştur. Ama yaşamalarına, halkın içine girmelerine asla izin verilmemiştir. Faşist İtalya Ceza Yasası'ndan aktarılmış maddeler, kurulan sol partilerin bir süre sonra yasal görünümlü gizli örgütler oldukları ileri sürülerek kapatılmalarına olanak vermiştir. TİP'in de aynı şey başına gelebilirdi. Daha önce kurulmuş sol partilerin program ve tüzükleri çok masum amaçlar dile getirmişlerdir. Nedeni iktidarları ürkütmemek olsa gerek. Ama gene de başları derde girmiştir. Biz bu yolu izlemeyecektik. Ne olduğumuzu, ne yapmak istediğimizi açık açık ortaya koyduk. 1961 Anayasası'nın sosyalizme açık olduğu inancındaydık. Ceza Yasası'nın faşist maddeleri anayasaya ters düşüyordu. Tüzük ve programımızı buna göre hazırladık. Evet, ne olduğumuzu açıkça söyleyerek ve anayasayı bir kalkan gibi kullanarak egemen çevrelerinin sahneleyeceği oyunları boşa çıkarmayı deneyecektik. Bu, işimizin kolay olacağı anlamına gelmiyordu elbet. Açık bir parti olmamız, partiyi emekçi yığınlarına mal etmeye çalışmamız, kuşkusuz provokasyon tehlikesini arttırmaktaydı. Polis içimize kışkırtıcılarını kolayca sokabilirdi.

Düşe Kalka: Kâğıt Üstünde Demokrasi'den Demokrasiye...

Her oyun oynanabilirdi. Hangi koşullarda savaşım verdiğimizi iyi bilmeliydik. Bu koşullardan hangileri, ne ölçüde değişme eğilimi göstermektedir; bunu saptayabilmeli ve ortamın iyileştirilmesinde bizim ne ölçüde etkimiz olabileceğini, hayale kapılmadan belirtmeye çalışmalıydık.

Türkiye'nin birbirine bağlı iki sorunu vardı: Demokrasi ve bağımsızlık. Gerçekten halk yönetimi kurulabilmiş olsaydı Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, sanıyorum kazanılmış politik bağımsızlığı kolay kolay yitirmez; ekonomik, mali, askeî, kültürel vb. alanlarda da bağımsızlığımızı kazanırdık. Her işin başı halk yığınlarının uyanması, devlet yönetiminde söz ve karar sahibi olmasıydı. TİP bu devrimin peşindeydi. İlk yayımladığımız bildirilerde amacımızın emekçilerin söz ve karar sahibi olmalarına yardımcı olmak olduğunu açıklamıştık. Evet, ama zor bir işti bu. Yüzlerce yıllık anti-demokratik bir dev-

let geleneğinin tutucu ağırlığını etkisiz hale getirmek, hele Türkiye'nin başını Amerika'nın çektiği bir askerî ittifakın üyesi bulunduğu bir dönemde, hele hele Batı-Doğu ilişkilerinin de kararsız bir çizgi izlediği bir ortamda son derece zor bir sorundu. Oldum olası demokrasi bizim Bey takımına ters gelmiştir. Demokrasi Avrupa'da, devletin buyurma gücünü sınırlayan ve insanın dokunulmaz, devredilmez, zamanaşımına uğramaz hak ve özgürlükleri bulunduğu düşüncesine dayalı bir hareket olmuştur. Devletin siyasal gücüne karşı, sivil toplumun hareketidir demokrasi. Demokrasi, devletin buyurma gücünü, insan hak ve özgürlükleri ile sınırlamaktır. Kişilerin dokunulmaz hakları, özgürlükleri vardır. Demokrasinin felsefesi bu düşüne dayanır. Ağırlık devlette değil, kişilerdedir. Demokraside devlet, özgür kişilerden oluşan bir toplumda, özgürlükleri koruyan siyasal örgüttür. Demek ilk denge, kişilerin özgürlükleri ile özgürlükçü devletin yetkileri ve görevleri arasında kurulur. İkinci denge, sosyal sınıflar arasındaki dengedir. Üçüncü denge, devlet yetkilerini kullanan organlar arasındaki dengedir: Siyasal tekelciliğin önlenmesi için yasama yetkisi bir organa, yürütme yetkisi bir başka organa, yargı yetkisi de başka bir organa verilmiştir. Bu organlar birbirlerini denetler ve dengeler. Sosyal sınıflar arasındaki dengesizliğin ortaya çıkardığı sorunlar da emekçi yığınlarının sosyal haklarının korunmasını zorunlu hale getirmiştir. Kişilerin ve yığınların hak ve özgürlüklerinin karşısında kamu görev ve hizmetlerini yerine getirecek, özgürlükçü bir devlet makinesinin yetkileri, demokratik anayasalarca düzenlenmiştir. Böyle bir düzen bizim Osmanlı artığı Bey takımının çağdışı devlet ve düzen çınlayışı ile asla bağdaşmamıştır. Gerçi bizde de özgürlük için verilen savaşımların tarihi oldukça eskidir. Bu savaşıma son zamanlarda halkın da katıldığı bir gerçektir. Ama kumanda Bey takımındaydı. Bey takımı, padişahın yetkilerini kısmak için savaşım veriyordu. Bu savaşım sonunda ele geçirilecek özgürlükleri ise gerçekte Bey takımı kullanacaktı. Halkın özgürlükleri kâğıt üzerindeydi: *Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin hukuk-u umumiyesi*... Kanuni Esasi'nin kişi haklarına ayırdığı 19 kısacık maddenin ana başlığı bu idi. Bu hakları Beyler kullanacaktı. Avam, yani ayaktakımı için değildi bu haklar. Kuşkusuz kâğıt üzerinde onların da haklarıydı ama gerçekte sadece beylerin kullandığı haklardı bunlar.

Bey takımı dediğim Osmanlı toplumunun egemen sınıfıdır. Yani devleti ellerinde tutanlar: Başlarında padişah, şehzadeler, vezirler, kazaskerler, defterdarlar, beylerbeyleri, yeniçeri ağaları, kaptan paşalar vb. Tımar sistemi dolayısıyla toprakta üretilen artı-değere el koyan; ayrıca lonca sistemi, gedik ve narh yoluyla da kent ekonomisini denetimleri altında tutan bu Bey takımı, Osmanlı toplumunun biricik egemen sınıfıdır. Devlet bunların sanki özel mülküdür. *Marx* bürokrasiden söz ederken, "Devlet" der, "bunların özel mülküdür". Bu sözler sanki bizim Bey takımı için söylenmiştir.

İlk dönemlerde devlet, sade bir askerî örgütlenme biçimi göstermiş ve padişah, devletin sahibi sayılmıştır. İstanbul'un alınmasından sonraki dönemde devlet koca bir imparatorluk olmuş ancak örgüt biçimi ilk dönemlerdeki gibi merkezciliğini korumuş ve padişah gene devletin sahibi olarak görülmüştür. Ancak zamanla, yasalarda bu konuya ilişkin bir değişiklik olmadığı halde Kubbealtı vezirleri, yani yüksek yöneticiler de görevde kaldıkları sürece, devletle özdeşleşmişler, daha doğrusu devleti kendi mülkleri gibi görmeye başlamışlardır. Dolayısıyla devlet, toplumdan, halktan soyutlanmış, belirli kişilerin tekelinde olan bir mutlak buyurma gücüne dönüşmüştür. Kuşkusuz bunda İslâm dininin de etkisi büyüktür. İslâm dini, müminlere ülü'l emre mutlak itaati emreder. Ülü'l emr, yani sultan, hem politik hem dinsel liderdir. Yalnız Tanrı'ya karşı sorumludur, Tanrı'dan başka kimseye hesap vermez. Tımar sistemi; askerî bir toplum oluşu Osmanoğulları'nın; dinle devletin padişahın kişiliğinde birleşmesi; katı merkezciliği, dikeyine hiyerarşiyi ve askerî disiplini adeta beraberinde getirmiş ve son derece katı, acımasız bir mutlakıyet rejimine yol açmıştır. Avrupa'da rastlanan mutlakıyet rejimleriyle, Osmanlı mutlakıyeti terazinin aynı kefesine konamaz. Avrupa'da Katolik kilisesinin kralların dışında ve üstünde olması, mutlakıyet rejimlerinin tam anlamda mutlak olmasını önlemiştir. Katolik kilisesinin kendisi de merkezci, dikeyine hiyerarşili, disiplinli ve buyruklarına karşı çıkılamayan, mutlak bir kuruluştur. Ama kralların, prenslerin karşısında ve üstünde bir başka otoritenin var olması bir frenleyici etmen olarak sivil toplumun ve giderek demokratik hareketlerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Burada bunun ayrıntılarına girmek olanaksız. Kilise adamlarının, üniversitelerin, komünlerin bağımsızlık kazanmalarında papalığın, kralların otoritesini sınırlayan varlığı küçümsenmeyecek bir rol oynamıştır. Kralın buyurma gücünün sınırsız olmayışı; dinle sınırlı olması, dinsel konularda devletin dışında ve üstünde bir kuruluş olan Katolik kilisesinin, papalığın bulunması, kralların buyurma güçlerinin politik alanda sınırlanması için savaşım veren demokrasi güçlerinin işini bir ölçüde kolaylaştırmıştır. Özgürlük savaşımcılarını, Tanrı'yı yadsımadıkları sürece kilise korumuştur. Örneğin Polonya'da Katolik kilisesinin büyük gücü, tarihte işgalci güçlere karşı Katolik olan Polonya halkının yanında yer almış olmasından gelir. Demokrasiyi düşündüğümüz zaman, kökleri ta 10. yüzyıla uzanan komün hareketini de anımsamamız gerekir. Sonra işçi hareketi, tüm bu düşün ve eylemler bir odak noktası olarak Batı toplumlarında demokrasi düşüncesinde birleşmişlerdir. Bu hareketlerin hiçbirini yaşamamış, üstelik mutlakıyetçi gelenekleri olan, devleti karşı konmaz bir güç olarak görmeye alıştırılmış, halkı sindirilmiş bir toplumda Bey takımının demokrasiye ters düşmesi doğaldır. Yakın tarihimize şöyle bir göz atalım: Beyler demokrasiye, kendi aralarında

yönetimin el değiştirmesi olarak bakmışlardır. Ve iktidarı ele geçiren taraf hemen her zaman demokrasiye paydos demiştir. Bizim Bey takımı demokrasinin asıl büyük çoğunluğun, yani Beylerin ayaktakımı diye küçümsedikleri halkın yönetimi demek olduğunu asla kabul etmemişlerdir. Demokrasinin karşı olma hakkı demek olduğunu asla kabul etmemişlerdir. Demokrasinin iktidara karşı olma hakkının dokunulmaz bir hak olduğunu asla kabul etmemiştir bizim Bey takımı. Devletin kamu hizmetlerini yürütmekle yetkili bir kuruluş olduğunu bizim Bey takımı nasıl kabul edebilir. Çünkü devlet buyuran bir varlık olmaktan çıkar.

Bey takımı, kendi arasında nöbet değiştirme olarak anladıkları demokrasiyi bile doğru dürüst uygulayamamıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki, Babıâli baskını ile demokrasiye paydos demiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Cumhuriyetçi Terakkiperver Fırkası (Partisi), yani Atatürk'e muhalif olanların kurduğu parti, ortaya çıkarılan bir suikast olayı ile ilgili olduğu ileri sürülerek kapatılmış, yöneticileri tutuklanmıştır. Daha sonra Atatürk'ün kurdurttuğu Cumhuriyetçi Serbest Fırka da halk tarafından coşku ile karşılandığı görülünce gene Atatürk'ün buyruğu ile kendi kendini feshetmiştir. İlk ciddi adım, İnönü'nün izniyle 1946'da tek dereceli seçimlerle atılmıştır. Bu seçimlerde iktidarı bırakmayan CHP, dört yıl sonra yapılan genel seçimlerde çoğunluğu kaybetmiştir. Demokratlar iktidara gelir gelmez birtakım önemli adımlar atmışlardır. Amerika ile yeni antlaşmalar imzalamışlar; Türkiye'yi NATO ittifakına sokmuşlar; bir yandan özel girişimciliği teşvik etmişler ve bir yandan işçilere seçim öncesinde verilen sözleri unutarak ne toplu sözleşme ne grev hakkı vermedikten başka faşist ceza yasasından aktarılmış 141. ve 142. maddeleri ağırlaştırarak, 141. maddeye giren suçlar için ölüm cezası getirmişlerdir. Hesaba kitaba dayanmayan bir yol tutan Demokratlar, 1957 seçimlerinde büyük oranda oy kaybedince iktidarı kaybetme korkusu içine düşmüşler ve CHP muhalefetini sindirme yolları aramaya koyulmuşlardır. Vatan Cephesi, tahkikat komisyonu, İnönü'yü taşlatma filan derken *dere geçilirken at değiştirilmez* demek durumunda kalmışlar ve bir de gözlerini açmışlar ki, Silahlı Kuvvetler yönetime el koymuş... Bir demokrasi denemesi daha böylece noktalanmıştır. Bey takımının geleneksel kanadı, halk oyu ile iktidara gelip de oyunun kurallarını çiğneyen Bey takımının öteki kanadını iktidar koltuğundan silah zoruyla alaşağı etmiştir.

1946'dan beri Türkiye'de sivil toplumun oluşturulması için bir savaşım veriliyordu. Demokrasinin ilk adımları atılıyordu. 27 Mayıs darbesi bu hareketi baltalamıştır. Kuşkusuz Demokrat Parti kötü şeyler yapmıştı: Türkiye'yi Amerika'ya, kapitalizme daha çok bağımlı hale getirmişti; demokrasinin kurallarını çiğnemiş, işçilere verdiği sözü tutmamıştı. Ama genel seçimlere gidilecekti. Halkımız Demokratlar'ı düşürecekti iktidardan; belki ge-

ne destekleyecekti. Sivil toplum böyle böyle oluşur. 27 Mayıs buna olanak vermedi. Bu süreç kesildi. Seçimlere bir yıl sonra başka koşullarda gidildi. Kısa sürede seçimlere gidilmiş ve parlamentonun yeniden açılmış olması 27 Mayıs lehine kaydedilecek bir noktadır. 27 Mayıs bize ilerici bir anayasa kazandırdı. Bu anayasa ile demokrasi yeni bir hamle yaptı; TİP kuruldu; 300 bin yurttaşımız bu sosyalist partiye oy verdi. İşçilerimiz toplu sözleşme ve grev hakkına kavuştu. Halkımız ekonomik, sosyal konularla, dış politika konuları ile ilgilenmeye başladı. Parlamento dışı bir muhalefete alışılmaya başlandı. Parlamentoya ilk kez bir sosyalist parti, Türkiye İşçi Partisi 15 milletvekili soktu... Bütün bu ve buna benzer gelişmeler 27 Mayıs'ın getirdiği anayasa sayesinde gerçekleşti. Süren bir filiz kırılmış, yeni bir filizin sürmesine ortam hazırlanmıştı. Ama madalyonun bir de öbür yüzü var: 27 Mayıs darbesi, yeni yeni darbelere yol açtı: 1960'tan beri, ikisi başarısız, tam beş tane askerî darbeye tanık olduk. Ortalama dört yılda bir darbe. Seçim gibi adeta. Bu sivil toplumun oluşmasını, demokrasinin kök salmasını durduran son derece tehlikeli bir tersine gidiştir. Hiçbir gerekçe demokrasiye, sosyalizme inanmış olanların gözünde, askerî darbeleri yararlı ve meşru kılamaz. Yüksek komutanların anayasanın üstüne çıkarak, ikide bir yönetime el koymaları iyi bir şey değildir. Silahlı Kuvvetler İç Hizmetler Yasası'nın 35. maddesini bu yolda yorumlamak kesinlikle yanlıştır. Silahlı Kuvvetler Türkiye Cumhuriyeti'ni anayasa içinde kollayıp korumakla görevlidirler. Orduyu üst düzeyde bir politik güç haline getirmenin zararları pek çoktur. Bu, Meşrutiyet'ten bu yana, enine boyuna tartışılmış bir konudur ve ordunun politika dışında tutulması noktasında Atatürk, İnönü, Fevzi Çakmak gibi büyük komutanlar dahil, oybirliğine varılmıştır. Sanıyorum esasta bugünkü komutanlar da aynı görüştedirler. Çünkü her darbeden hemen sonra, en kısa zamanda demokrasiye dönüleceğini açıklamak gereğini duyuyorlar. Toplumu, ordu olarak düşünmek, hele çağımızda büyük yanlıştır. Çağımız, halkların uyanış çağı; kişilerin toplumda söz ve karar sahibi olmaya yöneldikleri bir çağ; tepeden inmeci sistemlerle hiçbir sorun çözülemez, hiçbir yere varılamaz. Son yirmi yılda gördüğümüz darbelerin, anti-demokratik açıdan en radikali olan 12 Eylül hareketi bozuk düzenin hiçbir yanını düzeltememiş, sadece terör olaylarının önemli ölçüde azalmasını sağlayabilmiştir. Ama ne pahasına? Tüm temel hakların yok edilmesi ve tüm ülkede acımasız bir sıkıyönetimin, buna keyfî yönetim de diyebiliriz, uygulanması pahasına... Ne var ki, terörizmin kökü gene de kurutulamamıştır. Yarın yasal düzene dönüldüğünde, büyük bir olasılıkla terör gene canlanacaktır. Çünkü terörizmi sosyal yapıdaki bozukluklar yaratmaktadır. Gerek kişiler, gerek uluslar arasındaki gelir, olanak ve kaynak dağılımında görülen adaletsizlikler terörizmi besleyen bir ortam oluşturmaktadır. Bu duru-

ma son verilmedikçe ve özellikle iki süper devletin, dünyaya egemen olmak için her yola başvurmayı mubah saymaları sürüp gittikçe, terörizmle savaşımda kesin sonuçlar alınması olanaksızdır.

Türkiye'de şiddet hareketleri 1962 yılında başlamış, Ortadoğu savaşı ile hızını arttırarak gelişmiştir. Türkiye İşçi Partisi'nin gelişmesini engellemek için başlatılmıştır ilk şiddet hareketleri. Büyük bir olasılıkla bunlar CIA ajanları tarafından tezgâhlanmıştır. İlk zorbalar aşırı sağdan çıkmıştır. Soldaki terör hareketleri çok daha sonra belirmiştir. Gene büyük bir olasılıkla, sağ terörizmin de, sol terörizmin de ipleri perde arkasındaki CIA'nın elindeydi. Elbet şu olasılık da göz ardı edilmemeli: Ortadoğu' da üçüncü devletler aracılığı ile savaşan iki süper devletten biri, yani Amerika, Türkiye'de oyun içinde oyun sahnelerken, ötekinin, yani Sovyetler'in ellerini kavuşturup olaylara seyirci kalabileceğini düşünmek politika dışı safça bir yaklaşım olur. Bunların dışında bir de silah kaçakçılığı mafyası var. Her iki kanata da silah satan uluslararası bir örgüt... Tüm bu etmenler ele alınıp sorunun kaynağına inilmedikçe terörün ortadan kaldırılması olanaksızdır.

Türkiye'nin terörden başka ekonomik sorunları, sosyal sorunları var. Ekonomideki bunalım 12 Eylül'den beri azalmamış daha ağırlaşmıştır. İşçi haklarına tepeden inmeci müdahalelerle, sosyal sorunlar da tehlikeli biçimde bunalımlı hale getirilmiştir. Yeni anayasa denemesinin de yeni yeni politik bunalımlara neden olacağını söylemek için kâhin olmaya hiç gerek yoktur. Bu olaylara topluca bakılınca toplumumuzun artık bir noktaya ulaştığını kabul etmek gerekir. Bu, ilişkilerin çok daha karmaşık bir hal alması anlamına gelir. Bugün artık ne halkımızı 1930'ların düzeyine indirmek ne de sorunlarımızı 1930'lardaki yöntemlerle çözmek olanağı vardır. Her şeyden önce bunun kavranması gerekmektedir.

Bu parantezi burada kapayalım ve TİP'in kurulduğu günlere dönelim. O yıllarda demokrasinin politikacı demeçlerinde geçen bir sözcük olmaktan kurtarılıp, halka mal edilmesi için savaşım verilmesi gereğine inanıyorduk. Tarih tanıktı ki, halk haklarına sahip çıkmadığı sürece, demokrasi kâğıt üzerinde kalır. Halk, söz ve karar sahibi olmalıydı. Yoksa demokrasi, Bey takımı arasındaki kavgalara halkı seçimden seçime hakem yapmaktan ileri geçmiyor. Halk asla yönetime gelmiyor, doğrudan doğruya kendisi söz ve karar sahibi olmuyor. Halk Partisi içinde Rana Tarhan başkanlığındaki ikinci gruptan bir adım ileri gidilmesi düşünülmeye başlandığı günlerde, yukarıda özetlenen görüşleri *Vatan* gazetesinde "Gerçek Hürriyet Rejimi Yolunda" genel başlığı altında yayımlamıştım. İlk yazının başlığı "Kâğıt Üzerinde Demokrasi" idi. Aradan 38 yıl geçmiş ve bunca olaylar yaşanmış olduğu halde bu yazılar güncelliğini yitirmemiş. Kimisini bu kitaba alacağım. Bey takımının demokrasiye kolay kolay razı olmadığını, çok yakın tarihimizde yaşan-

mış olayların dürtüsü ile kaleme alınmış bu yazılar, belki kavramamıza yardımcı olur düşüncesiyle...

İkinci Dünya Savaşı'nın Mihver Devletleri'nin, yani faşizmin yenilgisi ile sonuçlanacağı ortaya çıktığı günlerde, Türkiye'de Milli Şef rejimi tüm görkemiyle hâlâ hükmünü sürdürüyordu. Ne var ki, dikkatle bakılınca günlerinin sayılı olduğu anlaşılıyordu. Birleşmiş Milletler'in kapısı demokrasi ile yönetilen ya da demokrasiye yönelen ülkelere açık olacaktı. Savaşın sonu belli olduğu günlerde Türkiye, Mihver Devletleri'ne savaş ilan etmişti ama Mehmetçik tek bir mermi bile yakmamıştı. Savaş sona ererken savaş ilan etmiştik, çünkü Birleşmiş Milletler statüsünü hazırlayacak olan San Francisco Konferansı'na ancak Mihver Devletleri ile savaş halinde olan devletlerin katılabileceği anlaşılmıştı. Avrupa'da sadece iki faşist devlet kalmıştı: Franco'nun İspanyası ile Salazar'ın Portekiz'i... Demokrasi cephesinin liderleri, demokrasi için savaşımın barıştan sonra da süreceğini söylüyorlardı. Dünyada yeni bir hava esiyordu. Bu hava Türkiye'yi de etkilemişti.

Ayrıca savaş boyunca toplumumuzda birtakım gelişmelere tanık olunmuştu: Türk burjuvazisi güçlenmişti; sesini duyuracak duruma gelmişti. Demokrasiden, liberalizmden söz edilmeye başlanmıştı. Kendilerini yürürlükteki rejimi savunmakla görevli gören *geleneksel* aydınlar gene çizilmiş yolda yürüyorlardı ama, sayıları az da olsa, kimi aydınların da Jön Türkler'in savaşımını yeni biçimlerde sürdürmeye hazırlandıkları görülüyordu. Yüzlerce yıldır suskun yaşamını sürdüren emekçi halkımızın ise savaş yıllarının sıkıntılarından Halk Partisi'ni sorumlu tuttuğu sanılıyordu. Tüm bu etmenler, çok partili rejime geçilmesi kararının alınmasında kuşkusuz rol oynamıştır.

Sorun, çok partili rejimin göstermelik mi, gerçekten mi olacağı idi. Asker ve sivil kanatlarıyla bürokrasinin gerçekten çok partili rejime izin vermesi akla pek yatkın gelmiyordu. Çok partili rejim devlete sahip olanlar sınıfının tekellerinden vazgeçmesi demek olurdu. Bu, zayıf bir olasılıktı. Yakın tarihimizde çok partili demokrasi denemeleri olmuştu. Sonuç başarılı sayılmazdı. İcazetli olan Serbest Fırka adına bile tahammül gösterilmemişti. Bir de anayasal bir engel vardı: Halk Partisi'nin 6 oku anayasaya alınmıştı. Yeni partiler bu ilkeleri benimsemek zorunda kalmayacaklar mıydı? Halk Partisi ile aynı ilkeleri benimsemiş birkaç parti, Ali Rana Bey'in müstakil grubunun dışarı taşması demek olurdu. İsmet Paşa bu konuda ne düşünüyordu? Serbest Fırka'nın ikinci baskısı ona ne kazandırırdı? Tarihsel kişiliğine bir şeyler eklemek için acaba demokrasiye gerçekten geçilmesini istiyor muydu? Önce yasaların değişmesi gerekiyordu. Yasal değişikliklerin boyutu ne olabilirdi? Herhalde düşünce üzerindeki yasakların kalkması gerekirdi çok partili bir rejime geçilmesi için. Herkes aynı yolda düşünmeye zorlanırsa demokrasiden nasıl söz edilebilirdi? O günlerde Ankara'da konuşulan *resmî* demokra-

sinin sözde kalması, daha doğrusu demokrasinin vazgeçilmez ilkeleri askıya alınarak KÂĞIT ÜZERİNDE DEMOKRASİ rejiminin uygulanması bize ciddi bir tehlike olarak görünüyordu. Bu tehlikeyi önlemek bizim olanaklarımızı kat kat aşan bir işti... Ama bir şeyler yapılabilirdi. Demokrasi için bir düşünce ortamı yaratılmasına çalışılabilirdi. Gerçi bu gibi girişimlerin çok kolayca susturulabileceğini bilmiyor değildik. Ama gene de denenmeye değerdi.

Kuşkusuz basın etkili olabilirdi. Ama iki gazete dışında tüm gazeteler olayların gelişmesini bekler görünüyorlardı. Kimi gazeteler de açıkça CHP'yi tutuyorlardı. *Tan*'la *Vatan* mücadeleyi sürdürürlerken onlara *La Turquie* adlı Fransızca yayım yapan gazete de katılmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda ilk İçişleri Bakanı olan Cami Baykurt çıkarıyordu bu dergiyi. Cami Bey, Mareşal Çakmak'ın sınıf arkadaşıydı. *Tan*'ı çıkaran Sertel'ler Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan*'ından daha radikal bir muhalefet yapıyorlardı. Sabiha Sertel gerçekten cesaretli yazılar yazıyordu. Ama bence ne *Tan* ne de *Vatan* çoğulcu demokrasiye geçişi temelden ele almıyorlardı. Daha çok güncel olayların eleştirisi ile yetiniyorlardı. Milli Şef rejiminde elbet bunlar önemliydi, hem çok önemliydi. *Şu iş doğru değil* demek totaliter rejimde özgürlüğe açılan bir pencereydi. Ama bir adım daha atılarak tek parti rejiminin yapısı, felsefesi, siyasal ortamı ile demokrasinin yapısı, ilkeleri ve siyasal felsefesi günlük bir gazetenin kaldıracağı basitlikte de olsa karşılaştırılmalı, okuyucunun bu karşılaştırmadan sonuçlar çıkarmasına olanak verilmeliydi. Ahmet Emin Bey, *Vatan*'da yazı yazınamı önerince bu nitelikte bir yazı dizisi hazırlamaya karar verdim. Bu dizinin ilk iki yazısını sunacağım izninizle:

Ahmet Emin Yalman.

I./KÂĞIT ÜZERİNDE DEMOKRASİ

İkinci dünya harbi, her gün şiddetini biraz daha arttıran bir demokrasi savaşı halinde cereyan etti ve bitti. Fakat totaliter devletler yere serildiği halde, müttefik devlet adamları, demokrasi savaşının yeni bir hızla devam edeceğini söylüyorlar. Zaferi kutlarken Başkan Truman: "Bugün faşizmin ve kuvvete dayanan hükümetlerin dünyadaki mevcudiyetlerine son verildiği gündür. Bu, demokrasi günüdür. Bugün, dünyada serbest hükümetler kurmak hususundaki hakikî vazifemize başlayabileceğimiz gündür. Tarihte karşılaştığımız en büyük vazifeyi başarmakla yükümlü bulunuyoruz. Bu, 7 Aralık 1941 tarihinde olduğu kadar aceledir. Bunu başarmak için herkesin yardımına muh-

tacız. Bu vazifeyi başaracağımızdan eminim" dedi. Churchill: "Biz, demokrasiyi 1940-1941 yıllarının karanlık günlerinde olduğu gibi savunmalıyız," diyor. Attlee de: "Avrupa'da birçok hükümetler vardır ki, halk seçimlerinden vücut bulmuş sağlam esaslara dayanmıyorlar. Her tarafta milletlerin arzusunun muzaffer olmasına yardım etmek niyetindeyiz. Serbest seçimlere dayanan ve harap olan Avrupa kıt'asının onarımına katılacak demokrat hükümetlerin kurulmasını temenni ediyoruz" dedi.

Halbuki bugün yeryüzünde "demokrat değilim" diyecek bir tek hükümet yoktur. Eminim, sorulsa Habeşistan İmparatoru Haile Selasie bile, memleketini demokrasi esaslarına göre yönettiğini iddia eder. Kimsenin iyi niyetinden şüphe etmemeye hakkımız olmadığı için, demokrasi kelimesinin çeşitli manâlarda kullanıldığını ve yeryüzünde çeşitli demokrasiler bulunduğunu kabul etmekten başka çare yoktur. Fakat, demokrasinin klâsik olmuş bir anlamı da vardır; şahısların ve hükümetlerin arzusuna tâbi olmayan bir anlamı.. İşte biz, bu bir iki yazıda mevcut demokrasi çeşitlerini klasik demokrasinin mihengine vurarak, gerçek hürriyet rejiminin anlamını ve teşkilatını açıklamaya çalışacağız.

Bugün kendi kendine "demokrasi" diyen hükümet şekilleri arasında ilk karşılaştığımız çeşit, "kâğıt üzerinde demokrasi" adını verebileceğimiz hükümet şeklidir. Bu ad altında topladığımız hükümetlerin, gerçek hürriyet rejimine olan uzaklıkları bir değildir. Bunların hürriyetçiliği, –vatandaşların hükümete serbestçe katılmaları esasen söz konusu olmadığı için– söz ve yazı hürriyetlerine ve serbest tenkide arada sırada müsaade edip etmemelerine göre derecelenir. Bunlardan bir kısmı vatandaşların düşündüklerini serbestçe söylemelerine ve yazmalarına, hiç olmazsa zaman zaman göz yumarlar. Bir kısmı ise, resmî fikirden başka bir fikrin açıklanmasına kat'iyyen meydan vermezler. Hükümetin gidişini alkışlamak için olmadıkça, vatandaşların aralarında dertleşmeye bile hakları yoktur. Fakat hepsinin ortak bir tarafı vardır. Bu da adı geçen rejimlerin kâğıt üzerinde demokrat görünmeleridir.

Kâğıt üzerinde demokrasilerde, devlet teşkilatı hürriyet esasına göre çizilmiştir. Devletin anayasası hürriyetçidir. Hâkimiyetin millette olduğu ilan edilmiştir. Hükümet edenler serbest seçimlerle iş başına gelirler. Milleti temsil eden seçilmiş bir meclis vardır. Hükümet meclis önünde sorumludur. Anayasanın üstünlüğü prensibi kabul olunmuştur: Kanunlar anayasanın özüne ve sözüne aykırı olamaz. Vatandaşlara, âmme hakları başlığı altında, vicdan, düşünme, söz ve yazı hürriyetleri, toplanma hürriyeti ile siyasi hürriyetler, yani milletvekili seçilmek ve milletvekili seçmek serbestlikleri ve şahıs ve mal dokunulmazlığı sağlanmıştır. Evet, hürriyet rejimlerinin bütün bu ve buna benzer nimetleri anayasada, kanunlarda, nizamlarda yazılıdır; ama uygulama bambaşkadır.

Uygulamada hükümet edenler gerçek seçimlerle iş başına gelmez; serbest seçimin şekli muhafaza olunarak, milletvekilleri iktidarda bulunanlarca tayin edilir. Milleti temsil ettiği farz olunan meclis, ancak tek bir partinin güvenini kazanmış şahıslardan kurulmuştur. Zira anayasa sözü ve özü ile buna mâni olmadığı halde, memlekette yalnız bir parti vardır. Buna parti demek bilmem caiz midir? Fakat herhalde bu da, bildiğimiz gerçek partiler gibi, siyasi amaçları olan bir teşekküldür. Rakibi yoktur ama, siyasi programı vardır. Ve rejim demokratça olduğu için, parti de halkçıdır. Partinin hedefi: Halka hizmet, halkın dileklerini yerine getirmek, halkın her bakımdan seviyesini yükseltmek, bir kelime ile halkın efendiliğini kurmaktır. Bu arzular samimidir. Lâkin ne çare ki parti tektir; yani tek bir görüş ve anlayış memleketin mukadderatına hâkimdir. Milletvekilleri, serbest seçim perdesi arkasında iktidarı elinde tutanlarca atanmış olduklarından, meclis hükümetin denetçisi değil, memurudur. Hükümet adamları da, mevkilerini bir şahsa, çok kez devlet reisine borçlu bulunduklarından, hürriyet rejimlerinin, kaidesi halk olan üçgeni, zirvesi üzerine oturur. Sonuç olarak, hükümet meclis önünde sorumlu olacak yerde, meclis hükümete, o da devlet reisine karşı sorumludur. Anayasanın üstünlüğü prensibi yerini, teşrii nitelikteki şahsi kararlara bırakmıştır. Devlet reisinin ve onun tarafından onanmak şartiyle, hükümetin her dileği, her buyruğu kanun şeklini alır. Teşri uzvunun, yani meclisin kendi inisiyatifi ile kanun yapabilmesi için her şeyden önce hükümet kanalı ile devlet reisinin onayı alınmış olmak gerekir.

Teşri görevinin durumu bu merkezde iken âmme haklarından söz edilebilir mi? Her teşrii tasarruf kutsal bilinen ferdi hürriyetleri kayıtsız şartsız sınırlayabilir. Vicdan, düşünce söz ve yazı hürriyetleri, toplantı hürriyeti, şahıs ve mal dokunulmazlığı, hükümet edenlerin diledikleri gibi kullanabildikleri konulardır. Siyasi hürriyetler ise, sırası geldiği zaman kullanılmalarına müsaade edileceği vaadi ile açıkça piyasadan kaldırılmıştır. Ancak resmî görüşleri teyit eden düşünce, söz, yazı hürdür. Toplantı hürriyeti, siyasi karakterde olmayan toplantılar ve cemiyetler hakkındadır. Şahıs ve mal dokunulmazlığı ise, hükümet yararına düşüncesine bağlıdır.

Kendi kendine "demokrasi" ismini veren hükümetlerin bu ilk çeşidi, bu kâğıt üzerinde, demokrasi rejimi, mutlaka, ama mutlaka derhal aşılması lazım gelen bir merhaledir. Zira bu merhalede gecikildikçe, millette âmme işlerine karşı ilgisizlik toplum yapısında dalkavukluk, kendini aldatma, halinden memnun olma, boş gurur ve baştakilerin kerametine inanma hastalıkları baş gösterir. Halk ile hükümet arasında her gün biraz daha derinleşen bir uçurum açılır. Millet fertleri her türlü yaratıcı hamleyi yavaş yavaş yitirir. Mücadele kabiliyeti ve kişiliğin geliştirilmesi yeteneği ölür. Kâğıt üzerinde demokrasi ile idare olunan cemiyetler, insanlığın geri ve parazit saydığı cemiyetler arasına girmekte gecikmez.

Halkın hükümet işlerinden uzak tutulması, hükümet adamlarının etrafında bir dalkavukluk zümresinin türemesine yol açar. Halkın kayıtsızlığından istifade ederek onu istismar eden bir zümre, hükümet edenlerin her yaptığını alkışlarla felce uğratır. Hatta bu zümre yavaş yavaş hükümet edenler arasına katılır. Dalkavukluktan yetişme hükümet adamları meydana çıkar; ve bir kendini aldatma siyaseti başlar. Artık her yapılan şey mükemmeldir; her söylenen söz bir cevherdir. Hükümet edenler ve dalkavukları hallerinden memnun yaşarlar. Boş bir gurur ortalığı sarar. Hükümet edenler ortalığı gül ve gülistan göre göre, on binlerce kere her söylediklerinin hakikatin tâ kendisi olduğunu duya duya, kerametlerine inanırlar.

Bir insan kerametine bir kere inandı mı, artık onu doğru yola getirmek mümkün değildir. Kâğıt üzerindeki demokrasilerde, hürriyet esasen yazılı bir formülden ibaret olduğu için, hükümet edenler bütün kudret ve kuvvetleriyle kendilerine doğru yolu göstermeye teşebbüs edenleri sustururlar. Kerametlerine inandıkları için böyle yaparken vatana hizmet ettiklerine de samimi olarak kanidirler ve böylece kâğıt üzerinde demokrasiler, başlangıçta iyi niyetlerle kurulmuş dahi olsalar, ister istemez, nehirlerin denize döküldükleri gibi, diktatörlüğe ulaşırlar. Bunun için apaçık, düpedüz bir mutlakıyet ve istibdat rejimini, kâğıt üzerindeki demokrasilere tercih edenlerdeniz. Zira, avundurulmadan durumu bütün çıplaklığı ile gören vatandaşlar, bu duruma bir an evvel bir son vermek çarelerini ararlar ve hemen daima bulurlar.

Nihayet kâğıt üzerindeki demokrasiler, istikbali hiç düşünmeyen rejimlerdir. İktidar mevkiinde bulunanlar için zeval, ölüm yokmuş gibi hareket ederler ve günün birinde iktidarda olanlar göçüverince, senelerce iyimser bir propagandanın etkisiyle afyonlanmış olan halk, doldurulmaz bir uçurum karşısında şaşırıp kalır. Kendi içinde taşıdığı cevherleri tanımayı öğrenmemiştir ki bu boşluğu doldursun.

Vatan, 24 Ağustos 1945

II./KÂĞIT ÜZERİNDE DEMOKRASİNİN HAVASI, İDARESİ VE HALKI

Sıra romantik ve soyut demokraside idi; bugün ondan bahsedecektim. Fakat, baktım ki, kâğıt üzerinde demokrasi konusunda daha söylenmesi gereken şeyler var. Düşündükçe bunları mühimsedim ve bunları yazmadan kâğıt üzerinde demokrasi bahsini kapamak istemedim. Çünkü, bu rejimin yarattığı ve içinde yaşadığı havayı, idare sistemini nihayet halkla münasebetlerini, kısaca da olsa, anlatmadıkça, onun içtimai bünyeyi sarkom gibi nasıl sarıp kemirdiğini belirtmiş olmayacaktım.

Kâğıt üzerinde demokrasi dediğimiz rejimler bir yalan havası içinde doğar ve bir yalan havası içinde yaşarlar. Kötü şey diyeceksiniz. Haklısınız. Yalanla hükümet, barışmaz iki kavram olmak gerekir. Lâkin ne çare ki hakikat bu

merkezdedir. Prensipleri kâğıtta kalmak üzere kurulan bir rejim yalanla doğmuş demektir. Yalanla doğunca da, onun artık sonradan atacağı her adım, kullanacağı her vasıta da elbette yalan olacaktır.

Belki başlangıçta bu rejimler iyi niyetlerle kuruluyor. Geri milletlerin başında bulunanlar, demokrasi perdesi altında otoriter bir idare tesis etmeyi, belki sırf milletin muhtaç olduğu inkılâpları daha kolayca başarmak için arzuluyorlar. Evet, belki başlangıçta demokrasinin kâğıt üzerinde kalması bundan ileri geliyor. Fakat bunun böyle olması meselenin mahiyetini değiştirir mi? dersiniz. Asla! Ne maksatla söylenmiş olursa olsun yalan, yalandır ve kötü şeydir. Hükümetler ise halka doğruluk, adalet ve fazilet yolunda rehberlik etmekle mükelleftirler; yalan yolunda değil.. Binaenaleyh gerçek bir ihtiyaca cevap vermek kaygısıyla da olsa, bir hükümetin yalana dayanması haddizatında kötü bir şeydir.

Bu sözlerimde nazariyatta kalan, zamanını anlamayan dar kafalı bir ahlâkçı gibi konuştuğuma hükmetmeyiniz. Nazari ahlâkın önemini küçümseyenlerden değilim; bilâkis. Fakat, sırf uygulamaya önem verenlere şimdiden haber verebilirim ki, kâğıt üzerinde demokrasinin kuruluşta bir yalan rejimi olmasının, uygulama alanında da pek vahim neticeleri vardır. Bunları biraz sonra anlatmaya çalışacağım. Esasen şuna da inanıyorum ki, en çetin inkılâpları bile demokratça usullerle başarmak mümkündür. Bu hamlelerin, doğruyu; iyiyi ve ileriyi anlatmak ve sevdirmek suretiyle, halka yaptırılması kabildir ve halkın bizzat yaptığı inkılâplar, tepeden inme olanlara kıyasen mutlaka daha canlı ve daha ömürlü olurlar.

Sonra şu noktayı da hatırdan çıkarmamak lazımdır: Hükümet adamları daima yeni yeni inkılâp ihtiyaçlarıyla karşılaşacaklardır. Çünkü ilerleme sonu olmayan bir kavramdır. Şayet inkılâp ihtiyacı bu yalan rejimini meşrulaştıracak olursa, iktidarı elinde tutanlar, yine başlangıçtaki samimilikleriyle, demokrasinin sonsuzluğa kadar kâğıtta kalmasında bir beis görmeyeceklerdir. Gerçekten de öyle oluyor. Kâğıt üzerinde demokrasilerde intikal devresi uzadıkça uzuyor ve uzadıkça da yalana dayanan bu rejim dal budak salıyor ve kökleşiyor. Memlekette demokratça bir idarenin güzel meyvalarını vermekte olduğu sanısı uyandırılarak, bütün devlet teşkilatı, inkılâp peşinde derece derece yalanla işler bir makine halini alıyor.

Çok garip bir psikolojik hadise karşısında olduğumuz muhakkaktır. Kâğıt üzerinde demokrasilerin yalanı müesseseleştirmesi, öyle zannediyorum ki, sadece halkı aldatıp iktidarı muhafaza etmek kaygusundan ileri gelmiyor. Millete hamleler yaptırmak aşkı, idare ve hükümetin başında, en başında bulunanların ilk hızı ile yaşadığından, bu yalanın bir kısmı da, bu kişilerin kendi kendilerini aldatmalarına yarıyor. Hele bir dalkavuk zümresinin, hükümet edenleri kendi kerametlerine inandırmış oldukları düşünülecek olursa, halk

için hazırlanan yalanlardan, hükûmet erkânına da bir pay ayrılmış olması pek tabii telâkki edilir. Zira hükûmet adamlarına, kerametlerini ve başarılarını göstermek için başka çare yoktur. Ve belki de maksatlı hareket edilmediği halde, dönüp dolaşıp çıktığı yere gelince, yalanın yalan olduğu unutulduğu için hükûmet edenler kendi yalanlarına inanıyorlar. Bu ihtimallerden hangisi doğrudur; pek bilemiyorum. Lâkin hangisi doğru olursa netice şu oluyor ki, yalana dayanan nüfuz ve iktidar yine yalan sayesinde devam ede geliyor.

Kâğıt üzerinde demokrasilerin, hem halkı, hem hükûmet edenleri aldatan yalanı, çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Bunları teker teker burada sayarak başınızı ağrıtmak istemem. Bunların içinde en modern kılıklı olanından bahsedeceğim: İstatistikçilik...

İstatistik bilimi kâğıt üzerinde demokrasilerde olduğu kadar, başka hiçbir rejimde rağbet kazanmamıştır. İki durumu rakkamlar ve grafiklerle mukayese etmeye yarayan bu bilgi, kâğıt üzerinde demokrasinin halkı ve kendi kendini avundurmak için bulduğu en kuvvetli silahtır.

Maarifin yayıldığı, yüksek mekteplerden çıkanların çoğaldığı mı isbat edilecektir? Hemen bir istatistik. Nüfusun arttığı mı gösterilecektir? Derhal bir istatistik. Dış ticaret dengesinin lehte olduğu mu meydana konacaktır? İstatistik. Devlet bankasındaki altın stokunun fazlalaştığı mı anlatılacaktır? Yine istatistik... Bu müsbet ilim asrında, hükûmetin başarılarını bundan daha kuvvetle hangi vasıta canlandırabilir?

Halbuki halkın çoğu bilmese de bilenler vardır ki, istatistiklere ve grafiklere istediğimizi söyletmek mümkündür; ve esasen rakkamlar da bizatihi bir kıymet ifade etmezler. Mesela yüksek mektep mezunlarının çoğaldığını gösteren bir istatistik bize kıymet mülkü verdirtecek gerçek hiçbir bilgi vermez. Çünkü rakkamlardan mezunların ilmi seviyeleri hakkında bir şey öğrenmediğimiz gibi, bu artışın sınav usullerinin kolaylaştırılması neticesinde vukua gelmiş olmadığını da bilemeyiz. Hele bunun memleket ihtiyaçlarına cevap verip vermediğini asla anlayamayız. Hikâye ederler: Bilmem hangi memleketin, hangi bakanı beyanatta bulunacakmış; müsteşarından, demeç vereceği konu ile ilgili istatistikleri hazırlamasını istemiş; müsteşar da cevaben "İsbat etmek istediğiniz şeyi söyleyiniz de istatistikleri ona göre hazırlatayım" demiş. Fakat söylediğim gibi, meselenin bu tarafını bilen pek azdır. Onun için göz alıcı rakkamlar kabardıkça, hükûmetin müsbet icraatına inananlar da o kadar artar.

Vatan, 1 Eylül 1945

Yıl 1945, yıl 1983. Neredeyse kırk yıl. Ve biz yeni bir KÂĞIT ÜSTÜNDE DEMOKRASİ denemesi içindeyiz. Yeni anayasa ve ona bağlı olarak hazırlanan Partiler ve Seçim Yasaları, yeni bir Kâğıt Üstünde Demokrasinin hukuksal dayanaklarını oluşturuyor. Kuşkusuz farklı bir düzeyde, 1945'lere göre:

Kırk yıllık demokrasi denemelerini yok varsayma çabası içinde olan bir girişim bu... Bunun için başarıya ulaşması bence çok zayıf bir olasılık. Bu geriye dönüşün de kanıtladığı gibi *devlete sahip olanlar sınıfı, bizim BEY TAKIMI demokrasiye bir türlü alışamıyor. Halâ devleti öz malı olarak görüyor. Halâ halka ayaktakımı gözüyle bakıyor. Halâ devletin asıl sahibinin halk olabileceğini kabul edemiyor. Halâ karizmatik liderlik düşleri görüyor: Her şeyi bilen, her şeyi gören ve en doğru çözümleri getirip uygulatan "dâhi" bir Şef... Ebedi Şef, Milli Şef rejimlerinin asla bir daha yaşanamayacağını, çünkü bu rejimleri yaratmış olan koşulların asla aynı biçimde yaşanamayacağını kavrayamıyor bizim Bey takımı. Son kırk yılın siyasal birikimleri bir yana bırakılsa bile, toplumumuzun yapısında büyük değişiklikler olduğu ve çözüm bekleyen sorunların büyük boyutlara ulaştığı unutulmuş görünüyor. Bunlar, "dâhi" bile olsa, Şef sistemi ile çözülmesi olanaksız son derece karmaşık sorunlardır. Türkiye'nin sorunları, halkın yaşamı ile iç içedir. Bir edebiyat tekerlemesi değil bu. Bir gerçek. Özellikle geri bırakılmış toplumların çağdaş uygarlığa ulaşması, emekçi halk yığınlarının bilinçli ve şevkli uğraşı, yönetime fiilen katılması gerçekleşmeden sağlanamaz.*

Halkı "katılımcı" eylemlerden uzaklaştıran ve bir çok yetkiyle donatılmış bir cumhurbaşkanlığı sistemi getiren 1982 Anayasası amaca ulaşmamızı bir süre daha geciktirecektir. Türkiye'nin sorunları, "emir ve komuta zinciri içinde" çözülebilecek türden sorunlar değildir.

Bizim Bey takımı bir tür KORPORASYON. Üyeleri birbirine tepeden inme hiyerarşili olarak bağlanmış ve içine kapanık olan bu korporasyon, devleti üretir ve yönetir. Daha doğrusu bu korporasyonla devlet özdeştir. Yüzyıllar bu korporasyonun yaşamında birtakım özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Korporasyonun üyeleri giderek gerçek yaşamdan kopmuşlar, korporasyonun ürettiği değer yargılarının hem üreticisi hem tutsağı haline gelmişlerdir. Dışımızdaki gerçek dünya, korporasyon süzgecinden geçirilerek algılanır olmuştur. Böylece korporasyona özgü bir *gerçek* ortaya çıkmıştır. Bu gerçek, hele korporasyon için yaşamsal önem taşıyan konularda, dışardaki gerçekle çelişmiştir. Ne var ki, korporasyonun üyeleri bu çelişkiyi görmezler ve gerçeğin korporasyonca algılanan gerçek olduğuna inanırlar. Bunu bürokrasi için Marx belirtmiştir. Evet, gerçek, korporasyon üyeleri için korporasyonca çarpıtılarak algılanan gerçektir.

Bey takımının bu özelliği göz önünde tutularak demokrasi sorununa bakılacak olursa demokrasinin, şurası burası budanarak uygulamaya konmuş olmasındaki nedenlerden hiç değilse bir kesimi anlaşılmış olur. Bizim Bey takımı, demokrasinin halkın yönetimi olduğu gerçeğini görmezlikten geliyor, demokrasiyi kendileri için bir siyasal düzen sanıyorlar. Devletin halk tarafından yönetilmesi, kendilerinin halkın buyruğu altına girmeleri demek olur ki, olacak iş değildir. Bey takımının değişmez kanısı halkın, yani ayaktakımının VE-

SAYETLERİ ALTINDA OLDUĞUDUR. Demokrasinin herkesçe kabul edilmiş, bilinen bir tanımı vardır. Asgari koşulları vardır. Bu sınırın altına inilemez; inildi mi uygulanan rejim demokrasi olmaktan çıkar. Biz gene bu sınırın altına düştük. Bizim Bey takımı bir zamanlar (Meşrutiyet döneminde ve 1924 Anayasası zamanında) o yılların demokrasi anlayışına çok aykırı olmayan anayasalar kabul etmişler. Ama bu anayasaları rafa kaldırmışlar, hiç uygulamamışlar. Örneğin 1924 Anayasası, Ulusal Egemenlik ve Egemenliğin Meclis tarafından temsil edilmesi ve kullanılması ilkesini getirmiştir. Ama bu ilkeler hiçbir zaman tam anlamıyla yaşama geçirilmemiştir. 1924 Anayasası'na karşın Ebedi Şef ve Milli Şef rejimleri uygulanmıştır. Demokrasi, yalnız 1961 Anayasası'nda çağımız anlayışına uygun bir biçimde dile getirilmiş ve TİP'in verdiği savaşımla o da belirli bir ölçüde raftan indirilebilmiştir. 1982 Anayasası ne 1876 ne de 1924 anayasalarına benziyor. 1982 Anayasası, demokrasinin alt sınırının gerisinde olan bir yasa. Bundan dolayı da 1876 ve 1924 anayasalarından farklı olarak uygulanma şansı fazla... Yani demek isterim ki, bizim Bey takımı demokratik anayasalar yapıp askıya almaktansa demokratik olmayan yasalar yapıp, demokrasi niyetine uygulamayı yeğ tutmaya başlamıştır. 1982 Anayasası'nın parlamenter rejimi öngördüğü ileri sürülüyor. Doğru değil. Çünkü parlamenter sistemde sağlı sollu partilerden oluşan parlamentodur son sözü söyleyen. Hükümetler, onun güveniyle iş başında kalır. Parlamentonun onaylamadığı bir politika izlenemez. Ulusal egemenliğin temsilcisi odur. 1982 Anayasası'nın 118. maddesine göre: "Ulusal güvenlik politikasına; Devletin varlığı ve bağımsızlığına; ülkenin bölünmezliğine, bütünlüğüne; toplumun huzur ve güvenliğine ilişkin, alınması zorunlu görülen önlemlere ait MİLLİ GÜVENLİK KURULU KARARLARI, Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır." Demek ki, ulusal politikayı gerçekte yönlendiren kurum parlamento değil, Silahlı Kuvvetler'in moral ağırlığı altında bulunan MİLLİ GÜVENLİK KURULU'dur. Üstelik bu Kurul'un moral ağırlıkta olan üyeleri, halk tarafından seçilmiş olmadıklarından ulusal egemenlik ilkesine de böylece ters düşülmektedir. Kuşkusuz parlamento, Milli Güvenlik Kurulu'nun kararlarını benimsemiş bir hükümeti düşürebilir. Nazari olarak, yani kâğıt üstünde bu kapı açıktır. Ama Milli Güvenlik Kurulu'nun başkanı olan cumhurbaşkanı, parlamentoyu dağıtıp yeni seçimlere gidebilir. Ayrıca artık örnekleri çoğalan bir yola başvurularak, Silahlı Kuvvetler adına hareket eden komutanlar, anayasayı askıya alarak rejimin işleyişini durdurabilir. Böyle bir rejimin parlamenter demokrasi ile bir ilişkisi olmadığı ortadadır. 1982 Anayasası'nın getirdiği sistem başkanlık sistemi de değildir. Çünkü başkanlık sisteminde yasama, yürütme ve yargı organlarının yetki ve görev alanları birbirinden ayrılmıştır ve bunlardan hiç biri ötekinin yetki alanına giren işlere karışamaz. Oysa yeni anayasanın, cumhurbaşkanına ve Milli Güvenlik Kurulu'na tanıdığı

yetkilerle kuvvetler ayrılığı ilkesine saygılı olmadığı görülmektedir. Bunların yanı sıra 1982 Anayasası demokratik özgürlükleri, adı var kendisi yok hale getiren sınırlamalar koymuştur. Halkın seçimler dışında yönetimi etkileyebilecek eylemlerde bulunmasına olanak tanımıyor: Sendikalar politika yapamaz; demekler politika yapamaz; üniversiteler politika yapamaz; meslek kuruluşları politika yapamaz; memurlar politika yapamaz... Böyle bir anayasaya demokratik sıfatı verilemez. 1982 Anayasası, MİLLÎ ŞEF sistemini yasallaştıran ve Bey takımı ile sermaye çevrelerinin halk üzerindeki egemenliğini daha da güçlendiren bir belgedir. Gerçekten de hazırlanan partiler ve seçim yasaları ile sol partilerin örgütlenmesi, seçimlere katılmaları ve Meclis'te grup kurmaları ağır koşullara bağlanmaktadır.

Bu geriye dönüş umutlarımızı kırmamalı. Çünkü 1945'ten beri Türkiye'de o kadar çok şey değişmiştir ki, kelime oyunlarıyla demokratik kazanımları rafa kaldırmak kimsenin elinde değildir. Kuşkusuz içine sokulduğumuz darboğazlardan çıkmamız uzun sürebilir. Ama yeni anayasanın getirdiği sistemle sorunlarımız, özellikle emekçi yığınlarını doğrudan ilgilendiren sorunlarımız, çözülemeyeceği için er geç demokrasiye dönülmesi tek çıkar yol olarak görülecektir. *Halksız Demokrasi* oyunu artık sürdürülemez. Sözlerimin yanlış anlaşılmasını istemem. Yeni rejim önümüzdeki birkaç yıl içinde tümüyle işlemez hale gelecektir demiyorum. 1945'ten beri emekçi halk yığınlarının ele geçirdiği birtakım politik ve sosyal yerler var. Bunların en belirgini sendikal alandaki kazanımlardır: Serbestçe sendikalaşma hakkı, toplusözleşme ve grev hakları gibi... Yeni rejim bunları sınırlamak, geriye götürmek istiyor. Bu alanda çok büyük zorluklarla karşılaşılacaktır. Üniversitelerin özerkliği sorunu var. Şimdiden geri tepmeye başladığına tanık oluyoruz alınan gerici önlemlerin. Derneklerin politika dışında tutulması da isteneni vermeyecektir. Dernekler, demokrasinin tabana oturmasında önemli bir köprüdür. Bu köprünün geçit vermemesi halinde olumsuz sonuçlarla karşılaşılır. Sosyal, kültürel alanda her dernekleşme eylemi ister istemez genel anlamda politik amaçlıdır. Bunun yasaklanması akıllıca bir iş sayılmaz. Suçlamalar, davalar, cezalar, birbirini izler ve huzursuz bir ortam ortaya çıkar. Bu da özellikle gençlik derneklerini yeraltı çalışmalarına iteler. Sol partilerin çalışmalarını zorlaştıran önlemler de daha büyük boyutlarda aynı olumsuz sonuçları doğuracaktır. Demokrasi, sol kanatsız olmaz. Çünkü demokrasi, tüm düşünlere açık, her türlü muhalefetin temel hak sayıldığı bir rejim olmasından başka sermaye ile emek arasında bir denge rejimidir de... Ve tarihte demokrasi, boyuna daha geniş halk yığınlarının söz ve karar sahibi olmaları biçiminde geliştiğinden sol görüşleri ve hareketleri yasaklayarak bir yere varmak olanaksızdır. Evet, bu ve benzeri nedenlerden dolayı içinde bulunduğumuz karanlık tünelden nasıl olsa aydınlığa çıkılacağına inanıyoruz.

1960'lı yıllarda ise umutlu günlerde yaşıyorduk. Elimizde güzel bir anayasa vardı. Bu ileriye dönük anayasayı savunmak biz emekten yana aydınlar için başta gelen bir görevdi. Beri yandan emekçi halk yığınları içinde en çabuk uyanan sınıf, işçi sınıfımız haklarına sahip çıktığını gösteren eylemlere girişiyordu. Saraçhane Mitingi'nden sonra işçiler işsizliği protesto için Meclis'e yürümüşlerdi. Gösteri dört buçuk saat sürmüştü. Pek çok işçi gözaltına alınmıştı. İzmir'de işçiler yalınayak yürümüşlerdi. Zonguldak'taki gösteride iki kurban vermişlerdi. Bilinçlenmenin belirgin işaretleri olan bu eylemler, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra yurdu bir baştan bir başa sarmış olan grev hareketlerinin elli yıl arayla daha da güçlenmiş birer uzantısıydı. 1946'da çok parti rejimine geçilirken sendikalaşma hareketi de hızla yayılmıştı. Bunu, demokrasiyi tabana oturtacak bir gelişme olarak selamlarken şunları yazıyorduk:

> Sendikacılık, demokrasi yolunda bir senedir attığımız adımların en vaadedici olanıdır. Çünkü memleket nüfusunun çoğunluğunu teşkil eden köy ve şehir emekçileri kendi sendikalarını kurdukça, önce kendi iş kolları içinde meslek dayanışmasını duyacaklar ve bu yoldan da çabucak sınıf bilincine kavuşacaklardır. Emekçilerin sınıf bilincine kavuşmaları ise memlekette çoğunluğun kendi ihtiyaçlarını bilen ve tatmin etmek isteyen aktif bir kuvvet haline gelmesi neticesini doğurur ki, bu da demokrasinin ta kendisidir. (...) Demokratik gelişme yukarıdan aşağı olmaz, olamaz. Çünkü yukarıdan aşağı gelen hareketlerde daima anti-demokratik bir karakter vardır. Teşebbüs halktan gelmedikçe, çok parti sistemi de, tek dereceli seçim de, basın hürriyeti de, hülasa bütün demokratik hürriyetler kısır kalmaya mahkûmdur. Hele aydınların halka devamlı ihanet ettiği memleketlerde, bu mutlaka böyledir. Elbet yukarıdan gelen hareketlerin de, halka teşebbüsü ele alma imkânları hazırladığı için, dolayısıyla faydası olur. Fakat tekrar edelim: Bunların hakiki bir kıymet kazanmaları için, halk tarafından desteklenmeleri şarttır.[6]

Tıpkı Meşrutiyet döneminde olduğu gibi Bey takımının tepkisi bu kez de sert olmuş, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın aldığı bir kararla sendikalar kapatılmış, yeni kurulan iki sosyalist parti de dağıtılarak yöneticileri tutuklanmıştı.[7] 1950'den sonra, Demokrat iktidar zamanında sendikacılığa Amerikan dostluğu doğrultusunda yeni bir yön verilmişti.

1960'larda ise işçi sınıfı vesayetten kurtulup kendi kanatlarıyla uçmaya çalışıyordu. İşçiler, Türkiye İşçi Partisi'ni kurmuşlardı ve bizleri de bu partiye

---

6 *İzmir (Demokrat İzmir)*, 28.10.1946.

7 İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, 16 Aralık 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi yanı sıra İstanbul İşçi Sendikalar Birliği'ni ve İstanbul İşçi Kulübü'nü kapatmıştı – yay. haz.

çağırmışlardı. Başta gelen görevimiz anayasaya sahip çıkmak, demokrasinin yaşamasına yardımcı olmaktı. İkinci Meşrutiyet'in ilanından bu yana yarım yüzyıl geçmişti ve bu 50 yılda işçi hareketine kaç kez darbe indirilmiş, demokrasi kaç kez noktalanmıştı.

Toplumlar yavaş değişiyor. Tarihin akışı durgun akan bir nehir gibi. Zaman zaman hızlanıyor, çağlayanlar oluşuyor; sonra gene durgun akıyor... Emekçiler bilinçli bir örgüt halinde söz ve karar sahibi olmak için tarih sahnesine çıkmadıkça, toplumların yapısı değişmiyor; Bey takımının egemenliği sürüp gidiyor ve tarih durgun akıyor. Ama durgun da olsa akıyor. Ve en değişmez sanılan toplumlar da değişiyor, yavaş da olsa değişiyor. Değişmeyi sağlayan üretici güçlerdi; üretici güçlerin gelişmesi idi. Bir üretim biçiminden, daha ileri bir üretim biçimine geçilmesi, yeni bir uygarlık düzeyine ulaşılması için de bu gelişmenin yarattığı, aynı zamanda bu gelişmeyi sağlayan sınıfın egemen duruma gelmesi şarttı. Demek ki, kapitalizmden sosyalizme geçebilmek için üretici güçlerin buna olanak verecek bir gelişme düzeyine ulaşmasıyla birlikte, işçilerin ve tüm emekçilerin *demokrasiyi fethetmeleri*, yani devletin yönetiminde fiilen söz ve karar sahibi olmaları şarttır. Bu olgunun bilincinde olan biz İşçi Partililer, halkımızın karşısına şu mesajla çıkmıştık. 1960'lı yılların başında diyorduk ki:

> Türkiye'nin ileri bir toplum haline getirilmesi işi ile emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşmaları işi, bir tek davanın birbirine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilemez. Çünkü emekçi halk yığınlarının insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz. Bu gerçeği iyice kavrayan TİP'in programında açıklanan amacı özetle şudur:
>
> İşçi sınıfı ve bütün emekçi halk yığınlarını eğitip aydınlatarak, ulusal kalkınma ve ilerlemenin bilinçli kuvveti haline getirme;
>
> Anayasa teminatı altında olan hak ve hürriyetlerine sahip çıkacak işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının, yurt işlerinde söz sahibi olmasını sağlamakla, büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük sermayecilerin demokratik rejimi aksatan, ekonomik kalkınmayı, sosyal ve kültürel gelişmeyi frenleyen, zararlı nüfuz ve hâkimiyetlerini önlemek;
>
> Sanayileşmeye öncelik veren, planlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçiliğin, ulusal ekonomide, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel kuvvet olmasını sağlamak;
>
> Özel sektörü, ulusal ekonominin genel plana bağlı yararlı bir kesimi haline getirmek;
>
> Ve böylece siyasi demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak,

daha ileri bir toplum düzenine, demokratik yoldan geçiş şartlarını hazırlamak.[8]

Evet, anayasaya sahip çıkmak; anayasanın kâğıt üstünde kalmaması için uğraş vermek; bunun içinde işçilerin, tüm emekçilerin söz ve karar sahibi olmalarına yardımcı olmak; emekçi halk yığınlarının ulusal yaşamımızda yönlendirici ve yönetici güç haline gelmesini sağlamak başlıca amacımızdı. Aşağıdan yukarı bir yığın hareketinin örgütüydü TİP. Klişeleşmiş formüllerin ötesine geçiyorduk ve işçilerin, emekçilerin, ulusal yaşamın her düzeyinde gerçekten yönlendirici ve yönetici olmasını istiyorduk. Tüzüğün 3. maddesi bunu pek açık olarak dile getirmekteydi. Emekten yana planlı bir devletçilik formülü ile yetinmiyor, bunun *emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçilik olduğunu özenle vurguluyorduk. Biliyorduk ki demokrasi işlemezse, belli başlı üretim araçlarının kamulaştırılması ile, daha ileri bir toplum düzenine geçmek, sömürüyü ve baskıları yok etmek olanaksızdır.*

Demokrasiyi uygulanan bir düzen haline getirmek ve ona gittikçe daha yaygın boyutlar kazandırmak ilk ve temel hedefimizdi. Bu hedefe ulaşılmadan, sosyalizmi tepeden inme gerçekleştirmeye çalışmanın, emekçileri emir kulu haline getiren dikta rejimlerine yol açtığı elli yıldır çeşitli örneklerin kanıtladığı bir gerçekti.

Ne var ki, bağımsızlığını yitirmiş, emperyalizmin, uluslararası tekellerin ileri karakolu haline gelmiş bir ülkede, hele Bey takımının geleneksel ağalığının sürüp gittiği bir ülkede, demokrasinin gerçekten uygulanmasını sağlamak zor, çok zor bir işti. Ulusal bağımsızlığımızı yeniden kazanmadan demokrasiyi uygulatamazdık. Ulusal bağımsızlık savaşımını da demokrasisiz sürdüremezdik. Demokrasi ve Bağımsızlık, TİP'in önünde çözüm bekleyen, iç içe geçmiş iki büyük sorundu. Her ikisi de emekçi yığınlarının aktif bir güç haline gelmesi ile ancak, çözüme ulaştırılabilirdi. 1962-1963 yıllarında Batı-Doğu ilişkilerinin yumuşama göstermesi, uluslararası politikanın bir *détante* havasına girmesi, işimizi bir ölçüde kolaylaştırabilirdi. Çünkü Türkiye sıcak noktalardan biri olmaktan bir ölçüde çıkabilirdi. Böyle olursa, dışardan tezgâhlanan oyunların etkisi azalabilir diye düşünüyorduk. Ama taşlı sopalı saldırıların, kimi gazetelerde sürdürülen kışkırtıcı kampanyaların sonu gelmiyordu bir türlü.

Sendikaların kurulmasına izin verilmesinden bu yana önemli sayılacak gelişmeler olmuştu. İşçiler çalışma düzeni ile ilgili haklarına sahip çıkıyorlardı artık. Ama ekmeğe sahip çıkmakla, işçilere soyut görünebilecek bir dizi hak ve özgürlüklere sahip çıkmak aynı şey değildi. Düşün özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlükleri, düşündüğünü söylemek özgürlüğü, halka, elde edil-

8 *Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*, madde 3, İstanbul, 1962.

mek için savaşım verilmesi gerekli şeyler olarak görünmeyebilirdi. Bunların bir aydın fantezisi olmadığı, bu özgürlüklerin gerçekten var olduğu bir toplumda yaşamanın halka neler kazandıracağı, mutlaka açıklanmalıydı. Ve de bu özgürlüklerin çok kısıtlı olduğu, zaman zaman askıya alındığı toplumumuzda, halkın neler kaybettiği, canlı örneklerle gözler önüne serilmeliydi. Konuşmalarımızda, demeçlerimizde bu konuları işliyorduk. Halka haklarını anlatmak için, haklarına sahip çıkması için TİP'te ciddi bir savaşım verdiğimizi söyleyebilirim. Köy kahvelerinde onların yaşantısından örnekler vererek hep bu konuları işliyorduk. Önceleri yadırgandı. Herhalde bizde de acemilik vardı. Zamanla birbirimize alıştık; sorulu yanıtlı söyleşiler yapmaya başladık. Devleti yönetmeye hiç mi hiç hevesli görünmüyorlardı. Şaka gibi geliyordu. Gülüşüyorlardı. "Sen köyün sorunlarını, eksiklerini bilmez misin? Bilirsin elbet. Başka köylerin dertlerini de, o köylerde yaşayanlar bilir" diyorduk. "İşçiler de kendi sorunlarını bilir; zanaatkârlar, esnaflar da kendi dertlerini bilirler" diyorduk. "Bu emekçi yurttaşlar kendi aralarından milletvekili seçip Meclis'e gönderseler ve bu emekçi temsilcileri dertlerini ortaya dökûp karara bağlasalar, o yolda yasalar çıkarsalar, iyi olmaz mı? Durumunuz bugünden daha iyi olmaz mı?" diyorduk. "Hem partimizin programında sorunlarınıza birtakım çözümler önerilmiş; topraksız ya da yeterince toprağı bulunmayan ailelerin toprağa kavuşturulması gibi... Beğenmediğiniz noktalar varsa, konuşuruz; bir karara varırız. Meclis'te yasa teklifini birlik-

TİP Merkez Yürütme Kurulu üyeleri (1966) (soldan sağa): Adnan Cemgil, Salih Özkarabay, Kemal Sülker, Kemal Nebioğlu, Cemal Hakkı Selek, Mehmet Ali Aybar, Rıza Kuas, Nihat Sargın, Behice Boran, Ali Karcı, Sina Pamukçu. (Kaynak, Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınları, 1993)

te hazırlarız" diyorduk. "Bugüne dek hep Beyler yönetti devleti, bir kez de siz, emekçiler yönetin. Hele bir deneyin" diyorduk. İlginç tartışmalar oluyordu. Sorular soruyorlardı: "Ağaların topraklarını zorla mı alacaksınız, parayla mı?" Parayla deyince de, "O kadar parayı nereden bulacaksınız?" diyorlardı. "Dış ticareti devletleştireceğiz; buradan sağlanan geliri bu işe ayırabiliriz. Bunlar hesap işi. Ama kimsenin malını elinden zorla almayacağız. Bu sözümüzü senet sayın" yanıtını alınca rahatlıyorlardı. Bu hayalî bir konuşma değildir. Hemen her gittiğimiz köyde bu içerikte konuşmalar olmuştur. Ve yoksul köylümüzün, toprak ağalarının hakkını koruması, beni derin derin düşündürmüştür. Birçok parti kongresinde bu konuşmaları arkadaşlara anlatmış ve sosyalizmi, bir mutluluk rejimi olarak kurmanın, ne karmaşık yollardan geçtiğini Türkiye'de özgürlüğün bir gerçek sorun olduğunu, bu ve benzeri örneklerle, kaç kez belirtmişimdir.

Yukarıda değindim: Demokrasi sorunu bizim gibi dışa bağımlı ülkelerde bu ülkelerin demokrasi gelenekleri olmamasından başka ayrıca dış güçlerin sahnelediği provokasyonlar, komplolarla da engellenmektedir. Türkiye'yi CIA ajanlarının at oynattığı bir alan olmaktan kurtarmadıkça ne demokrasi ne sosyalizm için sağlıklı bir savaşım verilebilirdi. CIA ajanları diyorum çünkü eski Dışişleri Bakanlarından Çağlayangil, İsmail Cem'in yaptığı bir röportajda, "CIA ajanları bizim Milli Emniyet'le el ele çalışır. Nerede olduklarını bilemem. Belki masanın altındadır" demişti.

Kuşkusuz Sovyet ajanları da boş durmuyorlardı. Sanırım bu, makul bir tahmindir. Türkiye'nin mutlaka bu durumdan kurtulması, ulusal bağımsızlığına tam olarak kavuşması gerektiğine inanıyorduk. Ama bu, son derece zor bir işti. Çünkü egemen çevreler, dış güçlerle işbirliği halindeydiler. Buna karşılık iki faktör mücadelemizi göreli olarak kolaylaştırabilirdi: Ulusumuz daha önce bir kurtuluş savaşı vererek Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştu. Yani bu alanda halkımız deneyli idi ve duyarlıydı. İkincisi, az önce belirttiğim gibi uluslararası konjonktür elverişliydi. İçinde bulunduğumuz koşullarda, emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmak için verilecek savaşım ancak barışçı yollardan yürütülebilirdi. Amerikan emperyalizmi, dost maskesiyle ve yardım bahanesiyle, kaleyi içerden fethetmişti. Bizimle antlaşmalar imzalamıştı. Bu kez emperyalizmin boyunduruğundan, savaş alanlarında değil, yeşil çuhalı masa başlarında kurtulma yolları arayacaktık. Bu savaşımın ilk aşaması, halkımızın bilinçlenmesi, TİP kanalıyla yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmasıydı.

Bağımsızlık için savaşım, demokrasi için savaşımla birleşiyordu. Emperyalizm ve kapitalizmin içimizdeki uzantılarını ancak bu yoldan etkisiz hale getirebilirdik. Dışa bağımlı sermayeci çevreler Türkiye'nin politik yazgısını ellerinde tuttukları sürece ekonomik ve mali alanlarda bağımsız bir yol iz-

lenmesi olanaksızdır. Bundan dolayı her şeyden önce halkımızın politik bir ağırlık oluşturması için uğraşmalıydık.

Ulusal Bağımsızlık Sorunu

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Türk ekonomisinin hızla geliştirilmesi hükümetlerin gündemine alındı. Batılı ekonomiciler *azgelişmiş ülke*, *gelişmekte olan ülke* terimlerini kullanıyorlardı. Bu terimler bizde de kullanılmaya başlanmıştı. *Az gelişmiş* denilen toplumlar dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturdukları, aynı zamanda bu ülkelerin sorunları dünya kapitalizminin de sorunu olduğundan daha doğrusu *az gelişmiş* denen toplumların bu *az gelişmişliği*, zengin kapitalist ülkelerin sömürücü elemanları sonucunda ortaya çıktığından *az gelişmişlik* onların da sorunu haline gelmişti. Gerçekten *az gelişmiş* ülkelerin ekonomisi, gelişmiş ülkelere bağımlı olduğundan, çarpık ve dengesiz büyümüş sektörlerden oluşmaktaydı. Ve dünya kapitalizminin karşısına, ekonomik, politik, sosyal, birçok karmaşık sorun çıkarmaktaydı.

Burjuva ekonomicilerinin teşhisi şöyle idi: Bunlar, büyümeleri geç kalmış toplumlardı. Gerektiği kadar gelişememişlerdi. Kişi başına ulusal gelirleri çok düşüktü. Bu yüzden yatırım düzeyi de çok düşüktü. Oysa kişi başına ulusal gelirin artması, yatırımların hızlandırılmasına bağlıydı. Burjuva ekonomicileri böylece az gelişmişlik kısır döngüsünden söz etmeye başladılar. Beri yandan bu ülkelerde bir başka olgu da *az gelişmişlik* kısır döngüsünün sürüp gitmesine neden oluyordu. Bu toplumlarda nüfusun büyüme oranı çok yüksekti. Bunlar açlık çeken ya da açlığın tehdit ettiği ülkelerdi.

Genel olarak az gelişmiş ülkeler, gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgesi ya da yarı-sömürgesi durumuna düşürüldükleri için gelişememişlerdir. Bunu vurgulamak için bu ülkelere *geri bırakılmış* ülkeler adını vereceğiz.

Osmanlı Devleti olarak geri bırakılmışlığın acılarını yaşamış bir ulusuz. 200 yılda Avrupa kapitalizminin bir yarı-sömürgesi haline düştük. Ekonomimiz mahvoldu. İmparatorluğun toprakları birer birer elden gitti ve devlet borca batık bir halde, büyük devletler aralarında anlaşamadıkları için yaşamasına adeta izin verilen bir hasta adam sayıldı yıllarca. Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti'nin tam hesabı görülecekken, iş Anadolu'nun da taksimine gelince, üst üste yenilgilerde kolu kanadı kırılmış halkımız son bir hamle ile silaha sarıldı ve büyük bir askerin başkomutanlığında, düşmanı anayurt dışına attı. Bu, Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından, "Milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe" savaşılarak kazanılmış ilk ulusal kurtuluş savaşıydı tarihin yazdığı. Dünyanın tüm boyunduruk altındaki *mazlum* halklarına izlene-

cek yolu göstermiştik de ne yazık ki, kendi açtığımız yolda yürümeyi beceremiş, gene *bizi mahvetmek isteyen ve bizi yutmak isteyen kapitalizmin* güdümüne girmiştik. Bunun nasıl olduğu bildiğim kadarı ile pek incelenmedi.

Sanıyorum elde belirli bir ekonomi modelinin bulunmaması önemli bir rol oynadı. Emperyalizme, kapitalizme karşıydık da günün sorunlarının ne yoldan çözümleneceğini pek bilmiyorduk. Olayların zorlamasıyla uygulanan devletçiliğin sınırları da gene pragmatik olarak çiziliyordu. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, özel girişimin esas alındığını gösteriyor. Bu yolun Türkiye'yi er geç emperyalizmin, dünya kapitalizminin kucağına atacağı ya gereğince bilinmiyordu ya da güçlü bir devletin durumu her zaman denetleyeceğine inanılıyordu.

Ayrıca Meşrutiyet döneminden gelen ilkel bir milliyetçiliğin etkisi ile Müslüman-Türk bir burjuvazi yetiştirmeyi amaçlayan bir politikamız vardı. Milli burjuvazinin uluslararası kapitalizmin dışında kalacağına, ulusun çıkarlarını savunacağına inanılıyordu. Yüzyıllardır Osmanlı Devleti'ni yönetmiş olan Bey takımı, Müslüman-Türk esnaf ve tüccardan bir burjuva sınıfı yaratarak, denetimleri altında ekonomiyi onlara bırakmayı tasarladılar. İttihat ve Terakki bu ham hayal peşindeydi. Değerli bilgin Osman Nuri Ergin, konumuzla ilgili şu bilgileri veriyor:

> Raporda bahsolunan şirketler teessüs ettikten sonra bunların payidar olması ve bu memlekette Müslüman esnaf ve tüccarın da yaşayabilmesi için, ne gibi tedabir ittihazı lazım geleceği düşünüldüğü sırada, mazideki esnaf teşkilatının bilinmesine lüzum görülmüş ve bu hususla tevaggulüm hasebiyle acizlerinin de mütalaası istifsar edilmişti. O zaman milli şirketlerin ve esnaf cemiyetlerinin başında bulunan zat maksadını teşrih ederken demişti ki:[9] "İttihat ve Terakki Cemiyeti iptida askere ve sonra memurlara istinat etti. Askerin siyasetle iştigali doğru bir şey olmadığı bütün cihanca müsellem olduğundan, bundan er geç çekileceği tabiidir. Memurlara gelince: onlara hangi fırka bol maaş ve yüksek memuriyet vaadederse o tarafı tercih ettiği görülüyor. Askerle memura istinat etmenin mahzurı bu suretle anlaşılınça, esnaf cemiyetleri teşkili ile onlardan ahzı kuvvet edilmesi (kuvvet alınması) düşünülüyor ve filhakika bu cemiyetlerin başına ikame edilen katibi mesuller vasıtasıyla esnafı arzu edilen tarafa imale tahtı imkâna alındıysa da, bir kuru kalabalıktan ibaret olan esnaf ancak sokak nümayişlerinde işe yaramaktadır.. Şu halde bunlardan da İttihat ve Terakki cemiyeti istifade edemiyor. Binaenaleyh sair memaliki mütemeddinede (öteki uygar ülkelerde) olduğu gibi, memleketimizde de bir burjuva sınıfı vücuda getirilerek İttihat ve Te-

9 Sözü edilen kişinin İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Kara Kemal Bey olduğunu sanıyorum – M.A. Aybar

rakki cemiyetinin bu sınıf sayesinde idamei mevcudiyetine çalışmak icap etmekte ve bu maksatla Cemiyet, milli şirketler teşkiline, milli bir banka küşadına ve Müslüman esnaf ve tüccarın birer cemiyet halinde birleşmelerine gayret edilmektedir."[10]

Cumhuriyet döneminin yöneticileri de bu konuda İttihatçılar'dan çok farklı düşünmüyorlardı. Kuşkusuz tam bağımsızlık ekonomide, maliyede bağımsızlığı gerektiriyordu. Atatürk ve arkadaşları kuşkusuz bunu unutmuş değillerdi. Ancak devletin denetimi altında bu amaca ulaşılacağına inanıyorlardı besbelli. Ekonomi özel sektörün eline bırakılsa bile dizginler devletin elinde bulunacağından ekonominin dünya kapitalizminin etkisi altına girmesine izin verilmeyecekti. Ne var ki, kapitalizm bir dünya sistemi olduğundan, ulusal ekonomiler ister istemez bu sisteme bağlıdır. Bundan dolayı evdeki hesap çarşıya uymadı. Atatürk'ün Dumlupınar konuşmasında işaret ettiği hedefe ulaşılamadı. Atatürk, "Efendiler, burada tesis ettiğimiz büyük zaferden daha mühim bir zaferin idraki milletimizin iktisat sahasındaki muvaffakiyetleriyle mümkün olacaktır"[11] demişti. Bu hedefe yönelik, bilgili, sistemli adımlar atılamadı. Devletin koruduğu özel sektör, ekonomimizin dengesini bozarak ve ekonomimizi çarpıtarak gelişti.

Özel girişimin devletçe korunup desteklenmesi, ister istemez işçi sınıfının baskı altında tutulmasına, doğal haklarının askıya alınmasına yol açmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri tek parti rejimi işçilerin örgütlenmesini, toplu sözleşme ve grev yapmasını yasaklamıştır. *Efendimiz köylü* hakkında söylenmiş olan sözler de unutularak, köylü yurttaşlarımıza yol ve okul yapımında çalışmak gibi bedensel yükümlülükler yüklenmiştir. Giderek Bey takımı ile halkı birbirinden ayıran geleneksel çizgi gene ortaya çıkmıştır. Bu kez Bey takımı kanadı altına aldığı burjuva sınıfının yetişmesine özen gösterdiğinden, özel sektörcü beyler de çizginin beri yanında yer almışlardır.

Türkiye her geçen gün Kurtuluş Savaşı yıllarının umut veren Türkiye'si olmaktan uzaklaşmış, sınıf çelişkilerinin su yüzüne çıktığı, dışa bağımlı, geri bırakılmış bir kapitalist ülke statüsüne girmiştir. Atatürk'ün yaşadığı sürece politik bağımsızlığını koruyabilen ülkemiz onun ölümünden sonra politik bağımsızlığından da ödün vermeye başladı. Artık burjuvazi ergindi; çıkarları doğrultusunda bir politika izlenmesini isteyecek kadar güçlenmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrasının yeni savaş hazırlıkları içinde bizim Bey takımı ve yeni ortağı burjuvazi de kendileri için hazırlanan koltuğa oturmakta gecikmediler. Amerikan Başkanı Truman'ın Kongre'ye mesajı, bizim Bey takımı ile burjuvazi tarafından sevinçle karşılandı. Amerika'nın Türkiye ve Yu-

10 *Mecellei Umuri Belediye*, c. I, İstanbul, 1922, s. 867-869.

11 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. II, s. 183.

nanistan'a yardımda bulunacağı haberi tüm basınımızda manşetlerle verildi. İktidar ve muhalefet, Amerika'nın aldığı bu kararı övmekte birbirleriyle yarışa girdi. Sadece haftalık iki küçük gazete bu bayram havasını bulandırıyordu. *Zincirli Hürriyet* adlı gazetemizde, "Her Şeyden Evvel ve Her şeyin Üstünde İstiklâl" başlığı ile şunları yazıyorduk:

> Tarihimizin en kritik anlarından birini yaşıyoruz: İstiklâlimiz (bağımsızlığımız) tehlikededir. Ve işin korkunç tarafı şudur ki, istiklâlimize kastedenler, bu sefer ordularla değil de, bir yardım teklifinin yaldızlı paravanası arkasına gizlenerek üzerimize yürüdükleri için, Türk milleti kuşkulanmıyor. Ve mahirane, mahirane olduğu kadar hainane bir propaganda da bu kuşkusuzluğu arttırmaya, hatta istiklâlimize kastedenleri bir kurtarıcı gibi göstermeye çalışıyor. (...) Bilmeliyiz ki, Amerikan yardımı söylendiği gibi bir altın halka değildir. O bedelini er geç kanımızla ödeyeceğimiz bir esaret zinciridir. Amerika yüzelli milyon dolar mukabilinde biliyor musunuz bizden ne istiyor? Üçüncü dünya harbinde, Polonya'nın bu harpteki rolünü oynamamızı ve bunun için de şimdiden Amerika'ya teslim olmamızı. (...) Bir kere şunu iyice bilmeliyiz ki, Sovyet Rusya haksız toprak ve üs taleplerini gerçekleştirecek durumda değildir. Asgari daha beş sene Sovyetler bir dünya savaşını göze alamazlar. (...) Sovyetlerin bize saldırması ise, mutlaka üçüncü bir dünya harbine başlangıç olur. Fakat bir an için farz edelim ki, Sovyetler bugün üçüncü dünya harbini göze alacak durumdaydılar; ve bize saldırıyorlar. Bu vaziyet karşısında Amerika, İngiltere ne yapacaklardır? Derhal Türkiye'nin yardımına koşacaklardır. Elâ gözlerimiz için değil bittabi; menfaatleri bunu icab ettirdiği için... Şu halde Sovyetlerin muhtemel bir tecavüzüne karşı tedbir almış olmak için, kendimizi şimdiden Amerika'ya teslim etmemize hiç lüzum yoktur. Bize tarihi ve coğrafi şartların, hatta sadece aklıselimin emrettiği politika, iki taraflı bir dostluk politikasıdır. (...) Tek tarafa bağlanmalar Türkiye için hiçbir zaman hayırlı olmamıştır. Hele bu tek taraflı bağlanış, Amerikan yardımı şeklinde olursa...[12]

Bir küçük devlet, güçlü, büyük bir devletle askerî ittifakı imzaladı mı ulusal bağımsızlığını yitirme yolunda ilk adımı atmış olur. Biz bu adımı 1939'da İngiltere ve Fransa ile İnönü'nün imzaladığı üçlü ittifakla atmıştık. Amerika ile gene İnönü zamanında imzalanan ikili antlaşmalar bağımsızlığımızı yitirme yolunda daha kesin adımlar oldu. Bunu Bayar-Menderes döneminde NATO'ya girişimiz izledi. Bu askerî ittifakların yanı sıra bir dizi ekonomik ve mali sözleşmeler de imzalandı. Türkiye yeniden borçlanmaya başladı. Borçlarımızın taksitlerini ödeyemez duruma düştük. Ve borç erteletmek ve yeni krediler bulmak için yabancı hükümetler ve mali kuruluşlar katında onur kı-

12 Zincirli Hürriyet, sayı: 1, 5 Nisan 1947.

rıcı girişimlerde bulunulmaya başlandı. Tüm bu girişimlerin gerekçesi ekonomimizi hızla kalkındırıp istikrara kavuşturmaktı. Oysa borçlarımız kabardıkça kabardı ve dış ödeme açığımız büyüdükçe büyüdü. İşsizlik boyuna arttı; paranın değeri boyuna düştü. Enflasyon bir afet halini aldı. Askerî darbeler birbirini kovalıyor; sivil toplumu ordu disiplinine sokarsa, her şeyin düzeleceğini sanıyorlar. Terörizmle savaşım bahanesiyle anayasa askıya alındı, Türkiye Büyük Millet Meclisi dağıtıldı, siyasal partiler kapatıldı. Hapishanelerde 20 bine yakın tutuklu var. Bunların büyük çoğunluğu solcu. DİSK yöneticileri idam istemiyle yargılanıyor. Bey takımı, ayaktakımından öç alıyor.

Artık Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin yerinde bambaşka bir Türkiye var... Her ilimizin kurtuluş yıldönümü gene törenlerle kutlanıyor; Atatürk'ün büstü elde vilayete taşınıyor; temsili öncü kuvvetler kente giriyor; Atatürk anıtına çelenkler konup saygı duruşları yapılıyor; ulusal bağımsızlık üzerine göz yaşartan nutuklar atılıyor... Ama ne var ki, Türkiye artık bağımsız bir ülke değildir.

Türkiye'nin Amerikan şemsiyesi altına girmesi öyle birden bire olmadı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıllarda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi hedef alan politikası doruk noktasındaydı. Dostluk antlaşmasının yenilenmeyeceğinin açıklanması ile başlatılan bu yeni politika Boğazlar ve Kars'la Ardahan üzerindeki savlarla tehdit edici bir hal aldı. İnönü, Amerika'yla imzaladığı antlaşmalara gerekçe olarak, Sovyetler'in bu yeni politikasını kullandı.

Burada dikkatten kaçırılmaması gereken önemli nokta Sovyetler'in Boğazlar, Kars ve Ardahan üzerindeki iddiaları ile Amerika ile ilk antlaşmanın imzalanması arasında tam iki yılın geçmesidir. İnönü, Sovyet isteklerine kesin bir "Hayır!" yanıtı vermiş ve bir saldırı olursa Türkiye'nin savaşacağını gene kesin bir dille belirtmiştir. İnönü, "Hayır!" dediği günlerde Amerika, Türkiye'ye henüz yardım edeceğini açıklamamıştı. İnönü'nün aldığı karar, garp cephesi komutanına yaraşan bir karardı. Aradan geçen zaman içinde Sovyetler'in diplomatik baskısı sürmekle birlikte zora başvurmayacağı iyice ortaya çıkmıştır. Örneğin savaş sırasında işgal ettiği Kuzey İran'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Amerika ve İngiltere'nin bu konudaki kesin tutumları Sovyetler'i İran'ı boşaltmaya zorlamıştır. Demek isterim ki, 1947 Martı'nda Truman'ın yardım teklifi ortaya atıldığı zaman, Sovyetler'den bir saldırı gelmeyeceği çoktan anlaşılmıştı. Oysa Amerika ile antlaşma imzalanması bir saldırı tehlikesi karşısında çaresiz kalınmış gibi gösterildi. Bu, doğru değildi. Ama muhalefet partilerinden hiçbiri bunun üzerinde durmadı. Kamuoyuna durum Sovyetler Birliği, Türkiye'ye saldırabilirmiş gibi gösterildi.

Sovyetler Birliği'nin, 1945 yılında, Dışişleri Bakanı Molotov'un ağzından Boğazlar ve iki ilimiz üzerinde isteklerde bulunduğunu eski Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in kaleminden öğreniyoruz. Selim Sarper şöyle diyor:

(...) Bu temaslardan sonra Büyükelçi Selim Sarper, Ankara'da sözde taslağı çizilen sözleşmeyi imzalamak ümidi ile Moskova'ya vazifesine döndü. 7 Haziran 1945 günü, Türkiye'de başlanan konuşmaları yeniden ele almak ve sonuca götürmek maksadıyla Molotov'u ziyaret etti. Görüşme esnasında Türk diplomatının Sovyetler Birliği'ne memleketi adına verdiği samimi ilişkiler teminatına cevaben Molotov, Sovyet dostluğunu kazanmak için, Türkiye'nin gereken fiatı ödemesi gerektiğini bildirdi. Bu girişten sonra Molotov, Rus dostluğuna karşılık olarak ne almak istediğini de tasrih etti. Evvela Türkiye, kuzey komşusu yararına hudut tashihine rıza göstermeli ve Birinci Dünya Savaşı'ndan zayıf ve yaralı olarak çıkmış olan Sovyetler Birliği'nin 1918 yılında komşusuna terk etmek zorunda kaldığı Kars ve Ardahan vilayetlerini kendisine geri vermeli idi. İkinci şart olarak, Molotov, Türkiye'nin, Akdeniz'den gelebilecek bir taarruza karşı Çanakkale boğazını başarıyla savunma kudretinden şüphe göstererek, Sovyet kuvvetlerine Boğazlarda üs verilmesini ve iki taraf arasında Montreux antlaşmasının tadili için prensip mutabakatına varılmasını istedi. Bu talepler tabiidir ki, Sarper tarafından reddedildi. Ancak Molotov'un, vaki konuşmanın Türk hükümetine bildirilmesini talep etmesi üzerine, Sarper, Ankara'dan aldığı talimatla Molotov'a Türkiye'nin toprak statüsü ve egemenlik hakları ile bağdaşması imkânsız olan talepleri kesinlikle reddettiğini bildirdi.[13]

Büyükelçi Zeki Kuneralp'in kitabında da bunu doğrulayan açıklamalar var:

Sovyet Hükümeti, 1946'dan beri, Boğazlar rejiminin tadili ve Şark vilayetlerinin ilhakı hakkındaki taleplerini resmi yoldan tekrarlamamıştır. Buna mukabil bazı Sovyet muharrirleri, son iki sene zarfında, Türkiye'ye dair yayımladıkları 4 muhtelif eserde, her iki konuyu mufassalan incelemişlerdir. Hükümetçe makbul telakki edilmeyen yazıların Rusya'da neşrine imkân olmadığı cihetle, anılan eserlerin hükümetin de noktai nazarını aksettirdiğinden şüphe etmemek lazımdır. Bu itibarla bunların tedkiki Sovyet hükümetini söz konusu meselelerde eski görüşünü aynen muhafaza ettiğine kanaat getirmek bakımından faydadan hali değildir.[14]

Bu savların karşısında, Sovyetler'in bizden asla bu gibi isteklerde bulunmadıklarını; bunların, Türkiye'yi Amerika'nın şemsiyesi altına sokmak isteyenlerce uydurulduğunu ileri sürenler var. Bu kişiler, Sovyetler'i savunmakla sosyalizmi savunduklarını sanıyorlar besbelli. Bu, elbet doğru değil. Sovyet politikası ile sosyalizm ayrı ayrı şeyler. Kaldı ki, sorun bu isteklerin ileri sürülüp sürülmediği... Sovyetler Birliği, 1945 yılında Boğazlar ile Kars ve

13 Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, 1968, s. 253-254.

14 Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, Istanbul, 1979, s. 261, ayrıca 67-68.

Ardahan üzerinde birtakım istekler ileri sürmüştür. Bu, yukarıdaki açıklamaların ortaya koyduğu bir gerçektir. Erkin'in ve Kuneralp'in yalan söylediklerini düşünemeyiz. Ayrıca bir de şu var: 1945'lerde bu istekler Türk basın ve TRT'sinde şiddetli tepkilere yol açmıştı. Sovyetler'den hiçbir yalanlama gelmedi. Bu, hükümet çevrelerinin bir yakıştırması olsaydı –ki bir hükümet buna nasıl cesaret edebilir?– Sovyetler bu yalan karşısında hiç suskun kalır mıydı?

Şunu da unutmayalım: Stalin öldükten sonra işbaşına gelen Sovyet yöneticileri, birçok ters işlerin sorumluluğunu eski lidere yüklerlerken, bu arada Türk-Sovyet ilişkilerindeki terslikleri de Stalin'e ve sağ kolu Beria'ya yüklemişlerdi.

Madalyonun bir de öteki yüzünün olduğu unutulmamalı: Sovyet istekleri gerçekti. Ne var ki, Amerika ile antlaşma imzalandığı 1947 Temmuzu'ndan tam iki yıl önce ileri sürülmüştü bu istekler. Ve 1947'de Sovyetler'in Türkiye'ye saldırmayacağını, saldıramayacağını işe yeni başlamış bir diplomatın bile görebileceği bir gerçekti. İnönü'nün bunu görmemiş olması olanaksızdır. Arkasında hiç kimse yokken, İnönü, Sovyet isteklerini geri çevirmişti. Şu halde Amerika ile askerî ittifak imzalanması açıklanandan başka nedenlere dayanmaktaydı. Belki İnönü, İngiliz ve Fransızlar'la imzalanan ittifakta olduğu gibi askerî yükümlülüklerden kurtulabileceğini sanmış, askerî ve ekonomik yardımlardan yararlanmayı düşünmüştü. Kim bilir! Ama herhalde İnönü gibi tecrübeli bir devlet adamının Sovyet tehdidini ciddiye aldığı için bu antlaşmayı imzaladığı düşünülemez.

Beri yandan tüm siyasi partilerin Amerika ile imzalanan ikili antlaşmaları hararetle desteklemiş olmaları da üzerinde durulması gereken bir olaydır. Olur olmaz şeyler üzerinde birbirlerinin gırtlağına sarılan bu partiler böylesine yaşamsal bir konuda kavga etmemişler, dış politikada iktidarla muhalefetin aynı görüşü paylaştıklarını ilan etmişlerdir. Bunun nedenini artık burjuvazinin kendi kanatlarıyla uçabilecek hale gelmesinde, yani egemen bir güç olmasında aramak gerekir. Türk burjuvazisi, Amerikan'ın liderliğini yaptığı özel girişimci dünyaya açılmak, onunla ortaklık kurmak kararındaydı.

Amerika ile ikili antlaşmaların imzalanmasını izleyen yıllarda izlenen dış politika, böylece bir ulusal politika haline getirildiğinden, Türkiye için başka seçeneklerin bulunup bulunmadığı tartışılmadı; tartışılamadı. Ve Amerika'nın Türkiye'de mevzilenmesine, 1950-1960 yılları arasında kimse engel olmadı.

Bu antlaşmaların bağımsızlığımıza gölge düşürdüğünü İnönü, elbet biliyordu. Lozan'da, "Siz yoksul bir ülkesiniz; nasıl olsa sonunda kapımızı çalacaksınız; işte o zaman bugün reddettiğiniz şeyleri bir bir cebimizden çıka-

rıp önünüze koyacağız" diyen Lord Curzon'a, "Kapınızı çalarsak yaparsınız ama kapınızı çalmayacağız" yanıtını veren Garp Cephesi Komutanı ve genç Türkiye'nin genç Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, Amerika ile imzalanan askerî yardım antlaşmasının boyutlarını görememiş olamaz. Nitekim Johnson'un mektubu üzerine, "Gerekirse kendimize yeni bir dünya seçeriz" diyecektir ama artık iş işten geçmiştir. İnönü belki de İngiliz ve Fransızlar'ın imzaladığı üçlü ittifak dolayısıyla izlediği politikayı Amerika'ya karşı da izleyebileceğini düşünmüş olabilir. Ne var ki, Amerikalılar askerî, sivil misyonları, uzman ve eğitimcileri ve de askerî üsleriyle içimize girdiklerinden İsmet Paşa'ya manevra alanı kalmamıştır.

1947'den beri Türkiye'de iktidarlar, Amerika'nın dümen suyunda bir politika izliyorlar. Bu politika 1950-1960 arasında tam bir teslimiyet çizgisine geldi. Türkiye İşçi Partisi konuyu Millet Meclisi'ne getirdiğinden ve Amerikan emperyalizmine karşı yurdumuzda yaygın bir hareket belirdiğinden beri bu bağımlılık daha az görünür hale gelmiştir. İzmir dışında örneğin üniformalı Amerikan personeline pek rastlanmıyor. Ama gene hükümetlerin aldığı kararlar son çözümde Amerika'nın izlediği politika doğrultusunda oluyor. Birleşmiş Milletler'de Türk delegasyonunun aldığı kararların pek çoğu buna örnek gösterilebilir.

Son zamanlarda İsrail'in kınanmasına ilişkin bir karar tasarısını Amerika veto etti, biz de çekimser kaldık. Kuşkusuz her konu bu kadar açık olmaz. Genellikle dış politikada bağımsız bir yol izleniyormuş sanısını veren kararlar alınır ya da karar alınmaktan kaçınılır. Önemli olan dış politikanın genel doğrultusudur. Bu açıdan değerlendirilince, Türkiye dış politikasının 1947'den beri aynı rotayı izlediği, yani Amerika'nın başını çektiği emperyalist Batı blokunun dümen suyunda olduğu ortaya çakar.

Dış politika askerî sorunları da içermektedir elbet. Türkiye ikili antlaşmalarla önce Amerika'ya bağlıdır; aynı zamanda NATO'ya, NATO Başkomutanlığı'na da bağlıdır Türkiye. Bu durum ulusal savunma, yurt savunması kavramlarında derin değişiklikler meydana getirmiştir. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın Ulusal Kurtuluş Savaşımızda uyguladığı strateji, *hattı müdafaa yok, sathı müdafaa var* biçiminde dile getirdiği savaş biçimi, öyle tahmin ediyorum ki, NATO Başkomutanlığı'na bağlı ve NATO'nun savaş planlarına göre savaşacak olan Silahlı Kuvvetlerimiz tarafından pek uygulanamayacaktır. NATO manevralarının, genellikle Ege ve Akdeniz'deki kıyılarımıza çıkartma tatbikatı biçiminde geçmesi, savaşın ilk anlarında yurt topraklarının düşman kuvvetlerine bırakılacağı ve sonradan kurtarılacağı kanısını uyandırıyor. Bir büyük ittifakın içerisinde üye devletlerden birinin topraklarını ayrıca savunması elbet olanaksızdır. Genel strateji dairesinde hareket edilecektir. Düşündürücü. Geri bırakılmış bir ülke olarak böyle bir savaştan herhangi bir yarar

ummak hayaldir. Bizim için savaş, nereden ve kimden gelirse gelsin, ülkemiz saldırıya uğradığı zaman söz konusu olur. Ve saldırı karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın *hattı müdafaa yok, sathı müdafaa var* stratejisi uyarınca, ülkenin toprakları karış karış ve ulusun son kişisi ölene kadar savunulur. Bizim savaş stratejimiz budur; tüm Kurtuluş Savaşı veren halklar gibi...

Ekonomik ve mali alanlardaki bağımlılığımız ise kapitalist sistemin benimsenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. *Geri bırakılmış* bir ülke olarak kapitalist sisteme bağımlı olmak, sömürünün çeşitli mekanizmaları aracılığı ile ekonominin gelişmesini hem yavaşlatmakta hem çarpıtmaktadır. Kişi başına ulusal gelirin düşük olduğunu, üstelik nüfusun artış oranı kadar büyüdüğünü daha önce belirtmiştik. Tüm *geri bırakılmış* toplumlarda görülen bu yavaş gelişme olgusu, ülke ekonomisinin dışa bağımlılığının bir sonucudur.

Uluslararası tekelci sermaye *geri bırakılmış* toplumun ekonomisini frenlemek ve çarpıtmak için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Aslında ne frenlemek ne çarpıtmak amaçtır. Amaç, üst-kârlar sağlamaktır. *Geri bırakılmış* ülkeyi borçlandırmak; maden ve tarım ürünlerini gerçek değerinden ucuza kapatmak; yatırımları yönlendirmek; ağır endüstri kurulmasını önlemek vb. uluslararası sermayenin başlıca *frenleme* yöntemleridir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu frenleme mekanizmaları kapitalist sistemin bir gereği olarak çalışır. Büyük sermayenin küçük sermayelere egemen olması, uluslararası ilişkilerde de söz konusudur. Bunun yanı sıra ortaklıklar kurulması, nüfuzlu kişilerin satın alınması ve kültür emperyalizmi bağımlılık ağının ilmikleridir. Yatırımlar uluslararası sermayenin gereksinimlerine göre yönlendirilir. Genellikle bunlar *geri bırakılmış* toplumun yeraltı ve yerüstü doğal zenginliklerinin işletilmesini amaç alır. Ancak amaç daima ve daima dış sermaye çevrelerine üst-kârlar sağlamaktır. Maden cevherleri ihraç edilir, tarımsal ürünler ihraç edilir, hayvansal ürünler ihraç edilir. Ve hafif endüstri yatırımları desteklenir. Bu işler için yerli kapitalistlerle ortaklıklar kurulur. Devletle yapılan antlaşmalara özel sektörün engellenmeyeceğine, devlet tekelleri kurulmayacağına dair maddeler konur. Ve başta ülkenin el emeği olmak üzere, ürettiği tüm mallar, dünya pazarında gerçek değerinden çok ucuza kapatılır. *Geri bırakılmış* ülkelerin dış ödeme dengeleri böylece sürekli artan açıklar verir. Dış ödemeler dengesi sömürünün başlıca göstergesidir.[15]

15 Ch. Bettelheim, *Planification et Croissance accélérée*, Maspéro, 1965.

İKİNCİ KİTAP

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MECLİSE GİRİYOR

TİP'in Millet Meclisi'ne 15 milletvekili sokması büyük yankılar uyandırmıştır. Tarihimizde ilk kez bir sosyalist parti parlamentoya giriyor, grup kuruyordu. Bey takımı şaşkındı: TİP, bir iki milletvekili çıkarabilirdi. Sembolik bir şey yani. Ama 15 milletvekili ile Meclis'te grup kurması ciddi bir tehlike idi Bey takımımızın gözünde... *Sermayedar Vehbi Koç, 1965'in en önemli iki olayının, hızlı nüfus artışı ile TİP'in Meclis'e girmesi olduğunu söylüyordu.*[1] Bizce bu demeç tehlikenin altını çiziyor ve gerekenin yapılmasını istiyordu. Ama asıl Amerika için şok olmuştu TİP'in başarısı. Seçim konuşmalarında TİP sözcüleri İkinci Ulusal Kurtuluş Savaşımı için çağrıda bulunmuşlardı. TİP genel başkanı Sergi Sarayı'nda seçim kampanyasını açarken Türkiye'deki Amerikan üslerine ağırlık vermiş, bunların bağımsızlığımıza gölge düşürdüğünü vurgulamıştı. Seçimlerden sonra, Millet Meclisi'nde TİP adına yapılan ilk konuşmada da bu gerçek daha açık bir biçimde, bir kez daha vurgulanacaktı...

Türkiye'nin siyasal gündeminde, 20 yıldır Amerikancı iktidarlarla kamuoyundan gerçek yüzünü saklamayı başardığı BİR AMERİKA SORUNU VARDI. Meclis kürsüsünden, "Bugün Türkiye'de 35 milyon m²'lik vatan toprağı ABD'nin egemenliği altındadır. (...) Amerikalıların izni olmadıkça, devlet kademelerinde hangi yeri işgal ederse etsin, hiçbir vatandaşımız ayak basamaz. (...) Bu üslerden havalanacak uçaklar, füzeler bizim haberimiz olmadan, Büyük Meclisin onayı alınmadan yurdumuzu her an vahim tehlikelerle karşı karşıya bırakabilir"[2] dediğimiz zaman kıyamet kopmuştu. TRT bu konuşmaları *canlı yayın* olarak verdiğinden, tahmin ederim, asıl kıyamet hal-

1 Basın, 3.2.1966.

2 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. I, s. 176.

kın radyo dinlediği kahvelerde kopmuştu. Dostumuz(!) Amerika'nın gerçek yüzü halkımıza böylece ilk kez açıklanmış oluyordu.

TİP artık tehlikelerle, mayınlarla dolu bir darboğazda ilerleyecekti. TİP'lilerin, seçimlerdeki başarımızdan sonra Amerika'nın ve ona bağımlı olan egemen çevrelerin, TİP'i yok etmek için her türlü oyunu sahneleyebileceklerini iyice bilmeleri gerekti. Seçimlerden hemen sonra, 25 Ekim günü yayımladığımız bir genelge ile partili kardeşlerimizin oynanabilecek oyunlar karşısında uyanık olmalarını istemiştik. Şöyle deniliyordu bu genelgede:

> Türkiye İşçi Partisi'nin seçimlerdeki başarısını hâkim sınıflarımız ve onların dışardaki efendileri gereği kadar ciddiye almışlardır. Bundan dolayı bu çevrelerin, Partimizi sarsmak, çökertmek ve toplumcu hareketi bölüp parçalamak amacıyla yeni saldırılara ve tertiplere hazırlanmakta olduklarını göz önünde bulundurmalıyız. Bugüne kadar Partimizin gelişmesini durdurmak, hiç değilse yavaşlatmak için iki taktik kullandılar. Bunlardan birincisi Partimize dışardan yapılan ve kaba kuvvete, yalan ve iftiraya dayanan saldırılardı. İkincisi de içerde bazı Parti yöneticilerine karşı girişilmiş olan yıpratma teşebbüsleriydi. Bu taktiklerin ikisi de başarısızlığa uğramıştır. Şimdi bir üçüncü yolun denenmesi ihtimali önemle göz önünde bulundurulmalıdır. Partimize sureti haktan görünen birtakım ajanların sokulması ve bu ajanlar aracılığı ile kışkırtmalar yapılması mümkündür. Bunlar iktidara seçim yoluyla geçilemeyeceğini, yani hükümetin Partimizi kapatmaya hazırlandığını, baskı ve terörün geleceğini söyleyerek, üyelerimizi Parti dışında teşkilatlanmaya teşvik edebilirler. Türkiye İşçi Partisi, anayasa teminatı altında ve her işini gün ışığında yapan bir partidir. Üstelik Türkiye İşçi Partisi artık sağlam temellere oturmuş ve bugün yurt ölçüsünde en az 300 bin yurttaşımızın fiili desteğine kavuşmuş demokratik bir kuruluş halindedir. Anayasamızı apaçık çiğnemeyi göze almadıkça, Partimizin kapatılması mümkün değildir. Unutulmasın ki, Türkiye İşçi Partisi'ni bu çevreler, en güçsüz zamanında bile kapatamamışlardır. (...) Şüphesiz Türkiye İşçi Partisi'ni kapatmak isterler, ama istemek başka şeydir, istediğini yapabilmek de bambaşka bir şeydir.[3]

Nitekim aradan birkaç ay geçti. Mersin'de bir genç partimize üye oldu ve Suriye'den silah alarak bir terör örgütü kurmayı önerdi. Tam o sırada İçişleri Bakanı Sükan, "TİP'in Baas Partisi ile gizli ilişkileri var" diyordu...

Bay Kosigin

1966'nın son günlerinde Sovyetler Birliği başbakanı resmî bir ziyaret yaptı. Başbakan Suat Hayri Ürgüplü bir yıl önce Moskova'ya davet edilmişti. Türk-

3 Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul, 1968, s. 429-430.

Sovyet ilişkilerinde yıllardır süren soğukluğun ortadan kaldırılması için iki taraf da ölçülü bir çaba gösteriyordu. Sovyetler bir cam fabrikası ile İskenderun Demir Çelik tesislerini kuracaklardı yanlış anımsamıyorsam. Başbakan Demirel, Türkiye Büyük Millet Meclisi salonlarında Kosigin onuruna bir davet veriyordu. Bu davette eşimle biz de bulunuyorduk. Demirel, Kosigin, ana muhalefet partisi lideri İnönü, bakanlar ve eşleri bir perdenin ayırdığı bir salonda bulunuyorlardı. Moskova Büyükelçisi Hasan Esat Işık yanıma geldi ve Kosigin'in benimle tanışmak istediğini söyledi. Buna fena halde canım sıkıldı. Kosigin benimle neden tanışmak isterdi? Bunun hiçbir nedeni yoktu. Sovyet başbakanı TİP'le nasıl uğraşıldığını, Sovyetler'den emir aldığının söylendiğini elbet biliyordu. Bize ilgi göstermesinin durumumuzu çok daha zorlaştıracağını tahmin ederdi kuşkusuz. Evet, fena halde canım sıkıldı ama yapılacak bir şey yoktu. İster istemez Esat Işık'ı izledik. Salona girdiğimizde Kosigin, İnönü ile görüşüyordu. Orta yerde bir kanepe. Arkada ayakta çevirmen Mustafayef. Benim içeri girdiğimi görünce İsmet Paşa vedalaşıp kalktı. Ondan boşalan yere biz oturduk. Benimle tanışmaktan kıvanç duyduğunu söyleyen Kosigin, çalışmalarımızı izlediğini ve TİP'in başarılarından memnun olduklarını belirterek, bize nasıl yardımcı olabileceklerini sordu. Kan başıma çıkmıştı. Ama tebessümle teşekkür ettim. Ve konuyu değiştirmek için sözü Sovyet-Çin anlaşmazlığına getirdim. Anlaşmazlık yeni su yüzüne çıkmıştı. Kosigin hiç memnun olmadı. Ama uzun açıklamalara girişti. Sovyetler'in bu işte hiçbir suçu olmadığını, Mao ve arkadaşlarının Marksist-Leninist ilkelerle bağdaşmayan bir politika izlediklerini; proletarya enternasyonalizmine ters düşen davranışlar içinde olduklarını; hatta *partiyi, partinin öncülüğü* ilkesini sarsan işler yaptıklarını, Kızıl Muhafızlar hareketi gibi maceracı yollar izlediklerini uzun uzun anlattı. Sözünü bitirince veda edip kalktım.

KOSIGIN İNÖNÜ İLE...

KOSIGIN AYBAR İLE

KOSİGİN VİSKİ, DEMİREL VE İNÖNÜ DOMATES SUYU İÇTİ

Milliyet, 22 Aralık 1966.

Ertesi gün Yabancı Konuklar Köşkü'nde bu kez Kosigin'in davetine katıldık. Salona girdiğimde Kosigin, Demirel ve İnönü ile konuşuyordu. Beni görünce onlardan ayrıldı yanıma geldi. Ve çok yararlı antlaşmalar imzaladıklarını, Türk ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunduklarını anlattı. Olacak iş değildi. Ne yapmak istiyordu Sayın Kosigin? *Aybar bizim adamımızdır* imajı yaratmak mı istiyordu? Sö-

zü bitince, nezaketle selamlayarak Sovyet başbakanının yanından ayrıldım. Bu tatsız hikâye de böylece noktalandı.

Sokak Saldırılarından Meclis Saldırılarına...

TİP, Meclis'e girmeyi başarınca saldırıların da niteliği değişti. TİP toplantılarını basan eli sopalı kalabalıklara, Meclis'te AP'li milletvekillerinin saldırıları eklendi. Önceleri sözle yapılan saldırılar 1967'den sonra önceden planlanmış toplu saldırıya dönüştü. Neden 1967? Bu konuyu ilerde daha ayrıntılı olarak ele alacağız. Kısacası şu: 1967'de Ortadoğu dünya politikasında ön plana çıkıyordu. Amerika'nın ta Uzakdoğu'ya kadar uzanan ve birbirlerine paktlar, ittifaklarla bağlı devletlerden oluşan bir silahlı kordonla Sovyetler Birliği'ni sarma planı, Vietnam Savaşı'ndaki başarısızlıklar yüzünden suya düşmüştü. Ve Ortadoğu, Amerikan planlarının ağırlık noktası haline gelmişti. Ne var ki, Arap-İsrail Savaşı Arap dünyasında Amerika'yı istenmeyen kişi haline getirmişti. Ortadoğu, Sovyetler'in de planlar yaptığı bir stratejik bölge idi. Türkiye bu bölgenin kilit taşı durumunda bulunuyordu. Oysa birkaç yıldan beri Türkiye'de Amerika'ya karşı bir akım gittikçe güçleniyor, ta köylere kadar yayılıyordu. Türkiye'ye gönderilen ve en uzak köylere kadar giden *Barış Gönüllüleri*'nin hazırladığı raporlar, Amerika'yı önlem almaya zorluyordu herhalde...

Amerika'ya karşı olan akımı başlatan ve başını çeken Türkiye İşçi Partisi idi. Türkiye İşçi Partisi mutlaka susturulmalıydı. Bu görev iktidarda olan Adalet Partisi'ne düşüyordu. Önce sokak saldırıları denenmiş bir sonuç alınamamıştı. Şimdi planın ikinci aşaması uygulanıyordu. TİP, Meclis'te aşağılanan, horlanan, dövülen, konuşturulmayan bir parti haline getirilecek ve *düşmanın içimizdeki beşinci kolu* olarak iyice teşhir edildikten sonra kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde dava açılacaktı. Bunun için Anayasa Mahkemesi'ni de hazırlamak gerekiyordu. Nitekim bizim "Hodri Meydan!" sözümüzü yanıtlayan Demirel, "Aybar, Anayasa Mahkemesi'ne mi meydan okuyor?"[4] biçiminde yorumlamıştı. Ama TİP, anayasanın ne olduğunu iyi biliyordu. Üstelik Türkiye tarihi içindeki yerini de doğru saptamıştı. Uygulanmasını içtenlikle istiyordu. Bu koşullarda TİP'in açık düşürülmesi olanaksızdı. Ama TİP'i saf dışı etmek için hazırlanan plan adım adım uygulanmıştır.

Hemen her kürsüye çıkışımızda, laf atarlar, sataşırlardı. Genellikle AP'lilerden gelirdi bu sözlü saldırılar. Ama bunlar kişisel, kendiliğinden olan tepkilerdi! Ya da biz öyle değerlendirirdik. TİP'li olmanın kaderi sayardık bunları. Umursamazdık. 1967'den başlayarak bu saldırılar nitelik değiştirdi: Hü-

4 *TBMM Tutanakları*, c. 14, s. 790.

kümetçe düzenlendiği anlaşılan ve belirli bir amacı olan suçlamalar biçimini aldı. Olaylar sıralanınca, tasarlanmış bir plan karşısında bulunduğumuz ortaya çıkıyor. Güdülen amaç da anlaşılıyor.

Genelkurmay Başkanı'nın Emirnamesi

23 Ocak 1967 Pazartesi günü, Milliyet gazetesinin birinci sayfasını, iri puntolarla şu başlıklar kaplıyordu: "Komünistler Türkiye'yi bir ihtilal yaparak ele geçirmeye çalışmakta, dikkatli olalım." "TURAL, KOMÜNİZM İÇİN ORDUYA EMİR VERDİ". "Basına, bir kısım öğrenci teşekküllerine çatan emir her ayın ilk Cumasında askerlere ders olarak okutulacak."

Bu bir özetti. Kimi bölümleri aktarıyorum:

> Dünyada hâkim olmak yolculuğuna çıkmış Komünist alemin merkezi önüne asırlardan beri bir mâni halinde çıkan Türkiyemiz, uzun ve kanlı savaşlar vermeye daima onlar tarafından zorlanmıştır. Asırlarca süren bu savaşlar Türkiye'nin fakir, Türk çocuklarının yetim büyümelerini mucip olmuştur. Bu fakirliğin doğurduğu tevekkül ve dünya milletlerinden geri kalış, hep bu dış savaşlarla lüzumsuz iç döğüşlerin sonucudur. İstiklâl Savaşlarımızda geçici ve oyalayıcı bir dostluğu komünistlerin istismara yönelmeleri karşısında, kesmek mecburiyetinde kalışımız, topraklarımızı isteyen komünist âleme karşı kendimizi nasıl kolladığımızı da göstermektedir.

Bu şaheser Rus salatasını şu ilginç satırlar izliyor:

> Türkiye'nin NATO paktına girmesi ile zor karşısında sesi kesilen komünistlerin, Türkiye üzerindeki arzuları NATO'daki bazı boşluklar karşısında yeniden ve fakat bu kere yıkıcı faaliyetlerle Türkiye'yi dize getirmek şeklinde meydana çıkmıştır. Çok partiler sistemi ve geniş hürriyet havasını memleketimiz aleyhine fırsat bilen ve ajanlarını memleketimizde sağ sol cereyanları istismara sevk eden bu âlem, bu aldatıcı havanın içinden muzaffer çıkacağı hayali peşindedir.

NATO içindeki kimi boşluklardan yararlanan Komünistler, çok partili sistem ve geniş özgürlük havasını, ajanlarını harekete geçirmek ve sağ sol kavgaları körüklemek için fırsat bilmişlermiş... Ne imiş bu savın kanıtları? Ve ne imiş Tural Paşa'nın önerdiği önlemler? Zamanın Genelkurmay Başkanı analizlerini şöyle sürdürüyor:

> Komünist rejimin kuvvetlenmesi ile Ortadoğu ve yurdumuzda uydurma Kürt milliyetçiliği üzerinde sarfedilen gayretler şümûllendirilmiştir. Türk milli birliğinin uydurma Kürtçülük faaliyetleri ile parçalanması, Anadolu, İran,

Irak ve Suriye'nin en kısa zamanda Komünist bloku içinde yer alması için gizli komünist partilerinin yıkıcı faaliyetleri planlı bir şekilde yürütülmektedir.

Tural Paşa, Nurculuk, Ticanilik, Babailik, Pilavcılık gibi tarikatlar aracılığı ile Türkiye ve İslâm âleminin düşman kamplara ayrılarak bölünmesini amaçlayan planların Moskova'da hazırlandığını ileri sürdükten sonra, emirnamesinde şu görüşlere de yer veriyor:

> Memleketimizin çok partili rejime geçişi ile gizli komünist faaliyetleri artmıştır. Ayrıca 1961 Anayasamızın hürriyet ve insan haklarından istifade eden komünistlerin milli bakamızı tehlikeye düşüren davranışlarının dozajı artmaktadır. Komünistlerin gizli teşvik ve entrikalarıyla her gün yeni tertiplerle karşılaşılmakta, milli birliğimiz parçalanmaya çalışılmaktadır. (...) Sosyalizm perdesi altında mevcut rejimimizi devamlı surette kötülemek isteyen aşırı davranışları ile memlekette Batı demokrasi sistemine karşı düşmanlık yaratmaya çalışan bazı şahısların yakıcı faaliyetleri vardır. Yerli ve yabancı teşkilatlar, açık veya gizli menfaatler karşılığında bazı şahısları, teşekkül ve neşir organlarını, mevcut demokrasi ve Anayasa nizamına karşı bir cephe teşkil etmeye çalışmaktadır.

"Türk milletinin en büyük düşmanı komünizmdir, nerede görülürse ezilmelidir diyen Atatürk'ün bu sözünün gereği yerine getirilmelidir" diyen Orgeneral Cemal Tural, aksi takdirde başımıza büyük felaketler geleceğini, bu arada "Türk erkek neslinin Rusya steplerine sürüleceğini, buna mukabil komünizmi benimsemiş bir erkek kitlesi getirtip yeni bir nesil yetiştirilerek

Milliyet
Halk Gazetesi
BUGÜN 8 SAYFA 25 KURUŞ
ÜÇÜNCÜ BASKI
23 OCAK 1967
"KOMÜNİSTLER TÜRKİYE'Yİ BİR IHTILÂL YAPARAK ELE GEÇİRMEYE ÇALIŞMAKTA, DİKKATLI OLALIM"
TURAL, KOMÜNİZM İÇİN ORDUYA EMİR VERDİ
Basına, bir kısım öğrenci teşekküllerine çıkan emir her ayın ilk Cumasında askerlere ders olarak okutulacak
Tutuklanan TMTF'liler
LİSELERARASI HAFİF BATI MÜZİĞİ YARIŞMASI
YARIŞMA ŞARTLARI

Milliyet, 23 Ocak 1967.

Türklüğün yok edileceğini" vurgulayarak, "Bütün bu fenalıkları bir anda temizlemeye muktedir ve disiplini ile meşhur bir lider, büyük bir komutan zuhur edince, planlarının bozulacağını gören komünistler derhal menfi propagandalarını bu lidere musallat ediyorlar"[5] diyor.

Bir parantez açacağım: Bu damızlık hikâyesini, Cami ve Zekeriya beylerle evine gittiğimizde Mareşal Fevzi Çakmak da anlatmıştı. Anlaşılıyor ki, erat'ın erkeklik duygularına hitap edilerek komünizm düşmanlığı telkin edilmesi bizde etkili bir eğitim yöntemi olarak kabul edilmiştir. Komünist damızlıklarla Türk analarından komünist çocuk yetiştirilmesi komünizmi yaymanın biyolojik yolu olsa gerek. Parantezi kapatıyorum.

Pek çok yönden ilginç bir *emirname* idi bu. 21 Kasım 1966 günlü olan Tural emirnamesi, *Milliyet* gazetesinde iki ay gecikme ile yayımlanmıştı. *Milliyet* gazetesi bunu nasıl öğrenmişti? İlginç bir rastlandı olarak *Milliyet*'in o sayısında Anayasa Mahkemesi'nde görülmekte olan Türk Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddelerinin iptali ile ilgili dava hakkında da bir haber vardı. Anayasa Mahkemesi üyelerinden Sayın Hakkı Ketenoğlu'nun hazırladığı karar taslağında 141. ve 142. maddelerin ihtilalci sosyalizmi de, demokratik sosyalizmi de yasakladığını ileri sürdüğü bildiriliyor ve Anayasa Mahkemesi çevresinde bunun Ketenoğlu'nun kişisel görüşü olduğunun belirtildiği vurgulanarak, Sayın Hakkı Ketenoğlu'nun Anayasa Mahkemesi'ne Adalet Partisi kontenjanından girdiği açıklanıyordu. Rastlantılar birbirini kovalamaktaydı. Emirname kamuoyunca öğrenilir öğrenilmez, Başbakan Demirel hükümet olarak Tural emirnamesini benimsediklerini söyleyecek, AP Meclis Grubu da başbakanı izleyecektir.

Türkiye İşçi Partisi Meclis Grubu olarak sorunu Meclis'e götürmeye karar verdik. Aşağıdaki gensoru önergesini başbakanlığa sunduk.

TİP'in Gensorusu: Hükümet Anayasaya Karşı

TİP Genel Başkam Mehmet Ali Aybar ve 7 arkadaşının, Hükümetin Anayasa çizgisi gerisinde bir politika izlemiş olması sonucunda Anayasaya karşı zihniyet, tutum ve davranışların son zamanlarda büsbütün yoğunlaşmış olduğu iddiasıyla Hükümet hakkında bir gensoru açılmasına dair önergesi (11/50)

BAŞKAN – Önergeyi okutuyorum.

Millet Meclisi Başkanlığına

Ankara, 2 Şubat 1967

Türkiyemiz ciddi bir rejim buhranı içindedir. Yıllardır yoğunlaşarak süren buhran, son zamanlarda had bir safhaya gelmiştir. Bunu görmemezlikten

5 *Milliyet*, 23 Ocak 1967.

gelmek ya da bunun nedenlerini doğru teşhis etmemek, sorumlularını ortaya çıkarıp buhranın çözümüne çare aramamak, Türkiyemizin çok vahim olaylara sahne olmasına yol açabilir.

Durumun beklemeye tahammülü kalmamıştır. Gerçekleri bütün çıplaklığıyla ortaya sermek ve buhrana Anayasa içinde çözüm bulmak, Yüce Meclisimize düşmektedir.

Burada ödeve başladığımız gün ettiğimiz yemine sadık kalarak ve tarih önündeki sorumluluklarımızın tam bilinci içinde, meseleyi vakit kaybetmeden Yüce Meclisin huzuruna getiriyoruz. Gensoru önergemizin bu şekilde anlaşılıp değerlendirilmesini rica ederiz.

Bugünkü Anayasamız, tarihimizde yeni bir dönemin hukuk planında başlangıcını teşkil eder. Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidarın, milletin direnme hakkını kullanması sonucunda devrildiğini tescil eden Anayasamız, aynı zehirli tohumların bir daha filizlenemeyeceği yeni bir düzenin kurulmasını öngörmüş ve bu yeni düzenin menzil taşlarını bir bir tayin etmiştir.

1961 Anayasası "insan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmayı" amaçlayan ve asıl teminatını "hürriyete, adalete ve fazilete aşık evlâtlarının uyanık bekçiliğinde bulan" bir yasadır. "Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir."

Anayasamız, yeni düzenin dayanakları olan temel ilkeleri ve genel kavramları tespit etmekle yetinmemiş, çok partili sosyal devlet düzeninin kuruluş yollarını, yapılması zorunlu olan dönüşüm ve reformları da bir bir göstermiş, bu konuda Devlete düşen ödevleri saymıştır. Gerçekten sosyal devletin emekçi halk kütlelerinden yana olan, onu savunan bir devlet olduğunu açıklayan Anayasamız, mülkiyet hakkının kullanılışının toplum yararına aykırı olamayacağını; topraksız ya da toprağı yetersiz olan köylüye toprak sağlamak üzere tedbirler alınacağını; kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin kamu yararı gerektirdiğinde devletleştirilebileceğini; Devletin, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları koruyup destekleyeceğini, işsizliği önleyici tedbirler alacağını; Devletin, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli, adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alacağını; herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu, bu hakkı sağlamak için Devletin, Sosyal Sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmakla ödevli bulunacağını; Devletin herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesi için, tıbbi bakım görmesini sağ-

lamakla ödevli olacağını; halkın öğretim ve eğitim ihtiyacını Devletin sağlayacağını, kesin şekilde hükme bağlamıştır.

Bunlardan başka Anayasamız tabiî servetler ve kaynakların Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğunu, bunların aranma ve işletme hakkının Devlete ait olduğunu ilan etmiştir. Ormanların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi için gerekli tedbirleri alacağı; bütün ormanların gözetilmesi işinin Devlete ait bulunacağı esasını koymuştur.

Ve iktisadi, kültürel ve sosyal kalkınmayı plana bağlayarak, kalkınmanın bu plana göre gerçekleşeceğini açıklayan Anayasamız, klasik insan hak ve hürriyetlerinin kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, özlerine dokunulamayacağını belirterek bunların kâğıt üzerinde kalmamaları için, işçi ve müstahdemden yana dar gelirli yoksul halk kütlelerinden yana olan sosyal devlet düzeni içinde gerekli bütün somut tedbirlerin alınmasını zorunlu görmüştür.

Beri yandan Anayasamız sosyal sınıflar arasında eşitliği öngördüğünden bütün bu devrimlerin gerçekleştirilmesini emekten ve emekçi halktan yana olan siyasi partilerin de katıldığı çok partili bir demokratik düzen içinde mütalaa etmiştir. Bu demektir ki, sermayeyi, sermayenin haklarını temsil eden ve tek başına bırakıldığı takdirde Anayasanın öngördüğü bu köklü dönüşümleri asla hayata geçirmeyeceği şüphesiz olan siyasi partiler karşısında, emeği temsil eden, bundan dolayı da bütün bu köklü dönüşümleri gerçekleştirmek, hayata geçirmek amacında olan siyasi parti veya partilerin varlığını, demokratik düzenin vazgeçilmez bir şartı olarak kabul etmiştir. Esasen Batı demokrasisi denilen rejim, sermaye kuvvetleri karşısında emeği temsil eden sosyal kuvvetlerin vücuda getirdiği ve tarihin akışıyla boyuna emekten yana, emekçi halktan yana dönüşen bir denge rejiminden ibarettir.

Oysa Anayasamızın getirdiği bütün bu yeni müesseseler, tarihî sürecin yarattığı sosyal birikimin bir sonucu olduğu halde, Devlet makinesi henüz çıkarcı sınıf ve zümrelerin tekelinden kurtulmuş olmadığı için, genellikle kâğıt üzerinde kaldılar. Ve 1961'den bu yana Türkiye İşçi Partisi kurulup, bütün baltalama teşebbüslerine rağmen hızla gelişmesi; sendika hareketinin yavaş yavaş sarı sendikacıların elinden kurtulması; halkımızın uyanmaya başlayarak haklarına, hürriyetlerine, gittikçe daha geniş ölçülerde sahip çıkması sonucunda, çıkarcı ve sömürücü sınıf ve tabakalardan yana işleyen fiilî düzenle Anayasanın öngördüğü hukuki düzen arasındaki çelişki ve intibaksızlık her gün daha kalın çizgilerle ortaya çıktı.

Bugün bu çelişki ve intibaksızlık had bir safhaya gelmiştir. Halkın oylarıyla iktidara geldiği halde, emekçi halk kütleleri yararına değil de, sermayeci sınıflarla toprak ağalarını koruyucu bir politika izleyen AP iktidarı, geniş halk kütlelerini kapitalist sisteme entegre etmek, Kapitalist sistem içinde eritmek mak-

sadıyla olayları, Anayasamızın kurulmasını öngördüğü demokratik, laik ve sosyal hukuk devletine ters düşen bir doğrultuya itelemiştir.

Üstelik AP'nin, DP'nin mirasçısı olarak ortaya çıkması, AP'yi 27 Mayıs'a karşı dolayısıyla silahlı kuvvetlerimize karşı bir zihniyet, tutum ve davranış içine sokmuştur. Son milletvekili seçimlerine tekaddüm eden günlerde AP mensuplarının Türk Ceza Kanununun 159. maddesi ve 38 sayılı Kanun kapsamına giren fiilleri kabarık bir yekûn tutmaktadır. Bu dosyalardan bir kısmı, hatırlanacağı gibi Büyük Millet Meclisi'ne intikal etmiş ve son Af Kanunuyla muameleden kaldırılmıştır.

Beri yandan, AP iktidarının çok samimi dostluk ve ittifak bağlarıyla bağlı bulunduğu Amerika'nın yurdumuzdaki halka mal olarak hızla gelişen Amerika aleyhtarı akımdan ve sosyalizm akımından hoşlanmadığı da bir gerçektir.

Bütün bu neden ve etkenlerin bir araya gelmesi ve Hükümetin iktisadi durgunluğu önleyememesi, hatta bunun daha da artmasına sebep olması; hayat pahalılığının işsizliğin yükselmesi üzerine AP'ye oy vermiş vatandaşların her gün daha büyük ölçülerde AP'den kopmaları, Sayın Başbakanı ve Adalet Partisi Meclis Grubunu şeklen Anayasaya sahip çıkmış görünerek, Anayasanın gerçekten uygulanmasını isteyen yukarıda, sıraladığımız köklü dönüşümlerin bir an önce hayata geçirilmesi için ısrar eden ve bugünkü kapkaç düzeninin karşısına çıkarak yapılan yolsuzlukları açıklayan, halkı uyaran, Amerikan emperyalizmine karşı İkinci Milli Kurtuluş mücadelesinin bayrağını taşıyan kuruluş ve kişileri, komünist ihtilali hazırlamak, anarşi yaratmak ve Anayasa hürriyetlerini kötüye kullanmakla suçlamaya sevk etmiştir.

İktidar çevrelerince sahneye konmak istenen ve hiçbir inceliği bulunmayan bu politik manevranın başarı sağlaması mümkün değildir. Ancak bu politikanın bizi çok tehlikeli bir yere getirdiği de muhakkaktır.

Basında Sayın Genelkurmay Başkanının 21 Kasım 1966 tarihli emirnamesi olarak takdim edilen beyanların, Sayın Başbakan ve AP Meclis Grubu tarafından benimsenmesi, Yüce Meclisi ciddi bir Anayasa meselesi karşısında bırakmıştır.

Gerçekten Sayın Genelkurmay Başkanının Anayasa ile asla bağdaşamayacak mahiyetteki bu beyanının Başbakan tarafından benimsenmiş olması, Başbakan ve Hükümetini ağır bir sorumluluk içine sokmuştur.

Bu kadar vahim ve ciddi bir durumda Sayın Başbakanın Anayasa savunucusu, demokrasi savunucusu kesilerek, anarşistlerin, komünistlerin mevcut huzuru bozmak kasdiyle harekete geçtiklerini Türk Silahlı Kuvvetleri'nin itibarını zedelemeye yeltendiklerini söylemesi ve tehditler savurması, şüphesiz ne ciddiye alınabilir ne de Anayasaya, halka ve yurduna bağlı olanları yıldırabilir.

Sayın Başbakanın, sanki meselemiz demokrasi üzerinde bir tartışma açmakmış gibi davranarak, demokrasinin tartışılamayacağını beyan etmesini

de elbet kimse ciddiye alamaz. Fakat tekrar edelim bizim meselemiz bu değildir. Bizim meselemiz Anayasaya, Anayasanın getirdiği demokratik müesseselere Başbakanın bağlı bulunmadığı noktasıdır ki, bu bir siyasi ve hukuki sorumluluk meselesidir.

Keza Başbakanın bu meseleyi ele alanların Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı geldiklerini söylemesi de son derece kaba bir manevradır. Çünkü Sayın Genelkurmay Başkanınca yayımlanan bir emirnamenin Anayasaya uygunluk derecesini eleştirmenin, hele bu emirnameyi benimsemiş olan Sayın Başbakanın sorumluluğu üzerinde durmanın, Türk Silahlı Kuvvetlerine beslenen sevgi ve saygıyla hiçbir ilişkisi yoktur ve ilişki kurulamayacağı aşikârdır. Sayın Başbakan politikayı böyle ters yorumlar ve tehditlerle yürütülen bir sanat haline getirmiş olmalıdır ki, gerçeğe ve mantığa bu derece aykırı bir iddiadan medet umulabileceğini düşünmüş olsun. Şimdi biz Başbakanın üzerine aldığı 21 Kasım 1966 tarihli emirname ile bu emirnameye ilişkin beyanlarının hangi yönlerden Anayasaya aykırı olduğunu açıklayarak Hükümetin sorumluluğunu ispata çalışacağız.

1. Gerçekten 30.1.1967 tarihli yazılı demecinde Başbakan, "Hiç kimsenin ihlaline rıza göstermeyeceği hakların ve hürriyetlerin siperi altına girerek huzur bozucu anarşi düzeni yaratıcı bir ortam meydana getirilmeye çalışılıyor. Bunun neticesi olarak kanun ve hukuk devletinin sağlamış olduğu hürriyet havasını kötüye kullanıp Devleti ve onun müesseselerini itibardan düşürücü, zümre ve sınıf mücadelesini körükleyici tutum ve davranışlara şahit olmaktayız" demek suretiyle Anayasa hak ve hürriyetlerinin özellikle sosyal devlet ilkesinin kullanılması ve hayata geçirilmesiyle ilişkin davranışları Anayasa hürriyetlerinin kötüye kullanılması şeklinde nitelemeye kalkışıyor.

Başbakanın ve Adalet Partisi iktidarının Anayasamız hükümlerine karşı duyduğu alerji ve hazımsızlık komünizm ihtilali tehlikesinden söz açılmak suretiyle bir kere daha ortaya çıkmış bulunuyor. Gerçekten Sayın Başbakanın ima ettiği husus bugünkü Anayasamızın komünizme müsait bir zemin hazırladığı merkezindedir. Zira Anayasa teminatı altında bulunan hakların kötüye kullanıldığı ve mevzuatın bu kötüye kullanma fiillerini bugüne kadar önleyememiş olması iddiası Başbakanın zihninde mevcut Anayasanın boşlukları ifade ettiği, hiç değilse toplumculuğu, demokratik hürriyetleri öldürücü şekilde engelleyici hükümler ihtiva etmemesinden bir şikâyeti dile getiriyor. Daha açık söylemek lazım gelirse Başbakanın asıl şikâyeti demokratik hürriyetlerin, basın hürriyetinin, ilim hürriyetinin, sanat hürriyetinin, emekçi kütlelerin örgütlenmesi hürriyetinin ve sosyal devlet ilkesinin Anayasa tarafından sımsıkı teminata bağlanmış olmasıdır.

2. Başbakan, "Anayasayı Marksizmin veya Komünizmin koruyucusu şeklinde tefsir etmek küstahlıktır" derken, asıl maksadı Anayasanın sözü ve ruhu ile

eksiksiz tastamam uygulanmasına karşı olduğunu ifade ediyor. Zira Anayasamızın neleri yasakladığı ve neleri yasaklamadığı gayet açık ve kesin bir şekilde bilinmektedir. Anayasamız her türlü dikta rejimini, yani ister kişi diktatörlüğü, ister zümre veya sınıf diktatörlüğü şeklinde olsun çok partili demokratik düzeni yok edici iktidarları ve siyasi kuruluşları yasaklamış bulunmaktadır. Kaldı ki, Anayasamızın Marksizm esaslarına göre hazırlanmış ve komünizmi öngören bir Anayasa olduğunu kimse iddia etmemiştir. Başbakan kendi düşüncesini ve hayalinin yarattığı neticeleri karşısındakilere atıf ve izafe ederek bu mevhum iddiaları kolayca çürütmek gibi pek basit ve herkesçe malûm fakat hadisemizde asla başanya ulaşamayacak olan bir politik münazara şekli içinde görünüyor.

3. Sayın Başbakanın son demeçlerinde Anayasayla çelişki ve intibaksızlık halinde bulunan noktalardan biri ve belki de başlıcası Anayasamızın sosyal devlet ilkesine aykırı düşen söz ve beyanlarıdır.

Bilindiği gibi Anayasamız 2'nci maddesinde sosyal devlet ilkesini benimsemiş, 56'ncı maddesinde de çok parti rejiminin demokratik düzenin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu kabul etmiştir. İkinci maddenin gerekçesinde: "Zamanımızın refah devleti iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirli ve yoksul kimseleri himaye edecektir. Bu suretle hem insan şahsiyetine hürmet etmek vazifesini yerine getirecek, klâsik hürriyetlerin gerçeklerle alay eden mahiyet almasına engel olacak, hem de çalışan geniş halk tabakalarının refaha kavuşması sayesinde toplum hayatı için daha verimli olmaları hedefine ulaşacaktır" demektedir. Bundan da açıkça anlaşıldığı üzere sosyal devlet, emekçi kütleleri koruyan bir Devlettir. Sosyal devlet ilkesinin kâğıt üzerinde kalmaması ve hayata geçirilmesi ise ancak işçilerin, müstahdemlerin ve her türlü dar gelirli ve yoksul kimselerin politik bir güç halinde örgütlenerek Devlet yönetiminde ağırlıklarını duyurmaları, kendi öz partileri aracılığıyla söz ve karar sahibi olmalarıyla mümkündür. Anayasamızın Üçüncü Bölümünde yer alan ekonomik ve sosyal hakların günlük hayatımızda yerleşip kök salması çok partili demokrasi düzeni içinde herhangi bir başka yoldan gerçekleştirilmesi esasen mutasavver değildir. Batı demokrasisi dediğimiz düzen sermaye ve emek kuvvetlerinin karşı karşıya gelmelerinden sağlanmış ve tarihin akışıyla boyuna emekten yana dönüşen politik sosyal bir denge rejiminden ibarettir. Anayasamız: "Siyasi partiler ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır" derken hiç şüphesiz bahsettiğimiz bu denge sistemini kastetmektedir.

Demek oluyor ki, emekçi halk sınıf ve tabakalarının hak ve hürriyetleri için mücadele etmek, onları örgütlemek, toplumda emekçi halk kütlelerinin ağırlıklarını koyabilmeleri için çaba göstermek, Anayasamızın öngördüğü sosyal

devlet düzeninin ve çok partili demokratik hayatın kurulması ve kök salıp yerleşmesi, teminata bağlanması, yolunda bir uğraşıdır ki Anayasamızın temel bir emrini yerine getirmektir.

Bundan dolayı Başbakanın, bu yolda harcanan çabaları, yurtta anarşi yaratan ve komünizmin gelişmesi istikametinde uğraşılar olarak göstermesi Anayasanın en temel ilkelerinden birine, sosyal devlet ve çok partili rejim ilkesine karşı hazımsızlığının ifadesidir.

4. Adalet Partisi iktidara geldiği günden beri Sayın Başbakanın ve belli başlı yöneticilerinin 27 Mayıs Anayasasına karşı bu hazımsızlıklarıdır ki, yurdumuzda Anayasa ile asla bağdaşmayan zihniyet, tutum ve davranışların gittikçe yayılmasına ve Anayasaya karşı olan kişi ve çevrelerin her gün biraz daha cesaretlenerek Anayasa rejimini tehdit etmelerine yol açmaktadır.

Gerçekten kurulduğu günden beri Anayasaya karşı bir zihniyet, tutum ve davranış içinde görünen Adalet Partisi'nin ters politikasının körüklediği tutucu ve gerici akımlar son günlerde ciddi bir buhrana sebep olacak yoğunluk kazanmıştır.

DP iktidarının mirasçısı olduğunu ilan eden ve öteden beri 27 Mayıs ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin karşısında intikamcı akımların besleyicisi ve temsilcisi olarak faaliyet gösteren AP son aylarda Türk Silahlı Kuvvetlerini kendi paralelinde göstermeye azami bir dikkat sarf etmektedir. Bunun son tezahürü Sayın Genelkurmay Başkanı tarafından yayımlanan emirname vesilesiyle pek açık şekilde ortaya çıkmıştır. Bu emirnameyi tamamen tasvip ettiğini ve benimsediğini ifade eden Sayın Başbakan ve AP'nin Sayın Meclis Grubu böylece Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tümünün bu zihniyet ve anlayışta olduğunu imaya kalkışarak Türk Silahlı Kuvvetlerini yurdumuzdaki Atatürkçü toplumcu akımlarla bütün ilerici kuvvetlerin karşısına koymayı ve böylece Anayasa dışı zihniyet tutum ve davranışlarına güçlü bir destek bulmuş görünmeyi politikalarının mesnedi yaptıkları anlaşılmaktadır.

23 Ocak 1967 tarihli Milliyet gazetesi, Sayın Genelkurmay Başkanı tarafından Türk Silahlı Kuvvetlerine gönderilen bir emirnameden parçalar ve cümleler yayımlamıştır. Bunun ertesi günü basına verdiği demeçte Sayın Başbakan sözü geçen emirnameden haberli olduğunu ve muhteviyatını tamamen tasvip ve terviç ettiğini açıklamıştır. Ve hemen akabinde Adalet Partisi Meclis Grubu yayımladığı bildiride söz konusu olan emirnameyi desteklediğini ifade etmiştir.

Oysa söz konusu emirnamenin Milliyet gazetesinde yayımlanan özeti ve tırnak içinde verilen kısımları, gerek ifade ettiği zihniyet gerekse muhteviyatı bakımından Anayasamızla açıkça çelişmektedir. Gerçekten komünistlerin Türkiye'yi bir ihtilal yaparak ele geçirmeye çalıştıklarını ileri süren bu emirnamede, "Türklerin, Türk, Arap, Kürt, Laz, Çerkez diye bölünme gayretleri,

Nurcu, Pilavcı, Ticani, Bektaşî, Alevi, Sünni diye gösterilme hevesleri sağcı, solcu, nurcu, gerici, ilerici diye parçalayıp birbiri karşısına sürdürülme gayretleri hep bu komünist merkezin boyaları, değişen oyunları" olduğu ifade edilmektedir.

Emirnamede keza "NATO'daki bazı boşluklar karşısında yeniden fakat bu kere yıkıcı faaliyetlerle Türkiye'yi dize getirmek şeklinde meydana çıktığı; çok partili sistem ve geniş hürriyet havasını memleketimiz aleyhine fırsat bulan ve ajanlarını memleketimizde sağ-sol cereyanlarını istismara sevk eden bu âlemin, bu aldatıcı havanın içinde muzaffer çıkacağı hayali içinde bulunduğu" belirtilerek, Anayasa teminatı altında bulunan düşünce, ilim, sanat, basın ve gösteri hak ve hürriyetleri komünist kışkırtmaları şeklinde nitelendirilerek ve Anayasamızın 12. maddesinin teminatı altında bulunan ırk, din, dil, mezhep ve sınıf eşitliği esaslan hiçe sayılmak suretiyle; "Memleketimizin çok parti rejimine geçişiyle gizli komünist faaliyetleri artmıştır. Ayrıca 1961 Anayasamızın hürriyet ve insan haklarından istifade eden komünistlerin milli bekamızı tehlikeye düşüren davranışlarının dozajı artmaktadır" denilmekte ve bu mantık silsilesi Anayasa hürriyetlerinin ve çok partili demokratik rejimin tatilini ve disiplinli bir şahıs yönetiminin kurulmasını telkin eden şu cümlenin mihveri etrafında dönüp bağlanmakta ve bu emirnameye hüviyetini veren temel görüş şu şekilde açıklanmaktadır: "Bütün fenalıkları bir anda temizlemeye muktedir ve disipliniyle meşhur bir lider, bir büyük komutan zuhur edince planlarının bozulacağını gören komünistler derhal menfi propagandalarını bu lidere musallat ediyorlar."

Emirnamenin temel fikri olan bu cümlede çok partili demokratik düzenin ve Anayasamızın 4. maddesinde ifadesini bulan egemenliğin bir şahıs, bir zümre ve bir sınıf tarafından kullanılamayacağı hususundaki kesin hükmün bertaraf edilmesi görüşünün, şüphe ve tereddüde mahal bırakmayacak bir açıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Gerçekten bütün fenalıkların bir anda temizlenmesi Anayasa rejiminin tatil edilme isteğinden başka bir anlam taşımaz, başka türlü yorumlanamaz.

Sayın Başbakanın ve Adalet Partisi Sayın Meclis Grubunun benimseyip savunmasını yaptıkları emirname işte yukarıda, belirttiğimiz gibi Anayasa düzeninin bertaraf edilmesini öngören bir mahiyet taşımaktadır.

Beri yandan emirnamenin komünist faaliyet ve tahriki olarak gösterdiği davranışlar, Anayasa teminatı altında bulunan hak ve hürriyetlerimizdir. Faşizmin her yerde, her zaman bu taktiği kullandığı ve komünistlerin demokratik hürriyetlerden istifade ederek ihtilal hazırladıkları gerekçesiyle iktidarı tekellerine aldıkları ve bütün demokratik hürriyetleri kaldırdıkları bilinen bir gerçektir. İtalya'da Mussolini, diktasını bu şekilde kurmuştur. Almanya'da Hitler, aynı taktikle Devleti tekeline geçirmiştir. İspanya'da Franco aynı sloganla-

rı kullanarak ve bir iç harbe sebep olarak faşist diktatoryasını kurmuştur. Gerçi şartlar I. Dünya Savaşı'ndan sonraki şartlara benzememektedir. Fakat yine de faşizmin kıpırdanışları karşısında milletçe uyanık ve tedbirli olmak zorunda olduğumuza inanıyoruz. Yüce Meclisin Türkiye'de faşist bir darbe teşebbüsüne asla meydan vermeyeceğine ve etiketi ne olursa olsun bu memlekette bir dikta rejiminin kurulmasına imkân bırakmayacağına kaaniiz.

5. Komünist ihtilali hareketi, işçilerin, köylülerin silahlandırılması ve bir yeraltı ordusu olarak teşkilatlandırılması demek olduğuna göre, Hükümetin bu iddiaları bir ihbar sayarak, ya komünist ihtilali hazırlığı içinde bulunanları, silahları ve yeraltı teşkilatlarıyla birlikte ortaya çıkarması ya da bu gibi mesnetsiz iddiaları ileri sürerek yurtta huzursuzluk yaratanlar hakkında kovuşturma açması gerektiği halde, bu iki şıktan hiçbirini ihtiyar etmeyerek emirnamede ileri sürülen komünist ihtilali hazırlıklarının mevcudiyetini tasvip ve terviç ederek Anayasa teminatı altındaki temel hak ve hürriyetleri kısıtlamaya hazırlanması Hükümeti Anayasa çizgisinin daha da gerilerine itelemekte ve Yüce Meclis'e karşı sorumluluğunu bir kat daha ağırlaştırmaktadır.

6. Söz konusu olan emirnamede bazı yazarlar, kişi ve kuruluşların eleştiri yazıları ve davranışları, keza bazı filmlerle toplumcu nitelikteki tiyatro oyunları ve öğrenci derneklerinin gösterileri komünist faaliyet ve komünist kışkırtması olarak nitelendirilmektedir.

Oysa, Anayasamızın 20, 21, 22, 23 ve 24. maddelerinde herkes için düşünce hürriyeti, gazete, dergi ve kitap çıkarma hakkı tanındığına ve 11. maddesinde: "Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz" denildiğine göre, demokratik temel hürriyetlerin normal kullanılışı mahiyetinde olan bu gibi faaliyetleri komünist kışkırtması olarak niteleyip bunların yasaklanması gereğinin ilham ve telkin edilmiş olması Anayasa hürriyetlerinin tatil edilmesi arzusunun açık bir belirtisidir.

Anayasaya bu derece aykırı telkinlerin Hükümetçe benimsenmiş olması da keza Hükümetin Yüce Meclis'e karşı sorumluluğunu gerektirmektedir.

7. "Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye ve sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz" diyen Anayasamızın dördüncü maddesinin bu açık hükmü karşısında bir kişinin veya bir zümrenin, gerçekten bütün kötülükleri kaldırmaya muktedir olacağı farzı mahal bir an için kabul edilse dahi, bir şahsın bu yolda bir niyet izhar etmesi bile Anayasayı ihlal suçu teşkil eder. Oysa söz konusu olan emirnamede disiplinli bir şahıs yönetiminin kurulması açıkça telkin edilmiş ve bütün fenalıkları bir anda temizlemeye muktedir bir lider ve disipliniyle meşhur bir komutan zuhur edince planlarının bozulacağını gören komünistler derhal menfi propagandalarının bu lidere musallat edi-

yorlar denilmek suretiyle Anayasanın hem kötülükleri önleyemediği, komünistlerin faaliyetlerine meydan verdiği ifade edilmekte hem de bu fenalıkların ancak disiplinli bir şahıs yönetimiyle yani Anayasamız tadil edilmek suretiyle ortadan kaldırılabileceği görüşü savunulmaktadır.

Böyle bir beyanı benimseyip tasvip etmek suretiyle Başbakan ve Hükümetinin sorumlu duruma düştükleri açıktır.

8. Anayasamız başlangıç bölümünde "Milli Mücadele ruhuna, millet egemenliğine, Atatürk devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olmayı" da emretmiştir. Ayrıca üçüncü maddede: "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür" denilmektedir. Milli bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı ve ülke bütünlüğümüzü ihlal edici hükümler taşıyan mahut ve malûm ikili antlaşmalara ve bu antlaşmalarla yurdumuzda birtakım imtiyazlar elde etmiş olan Amerikan emperyalizmine karşı milli varlığımızı, haklarımızı, hürriyetlerimizi ve milli şeref ve haysiyetimizi korumak için mücadele etmek, tarihimizden gelen en tabiî hakkımız olduğundan başka, Anayasamızın da hepimize yüklediği kaçınılmaz ve şerefli bir ödevdir. Bundan dolayı dost maskesi ve yardım bahanesiyle yurdumuza giren Amerikan emperyalizmini yurdumuzdan söküp atmak için, üç yıldır, gittikçe hızlanarak halkımıza mal olan, İkinci Milli Kurtuluş hareketimizi Batı düşmanlığı ve Doğu hayranlığı olarak göstermeye çalışmak ve bu namus ve şeref mücadelesini komünist kışkırtması şeklinde nitelendirmek, milli tarihimizle, Birinci Milli Kurtuluş Savaşımızla ve Anayasamızla açıkça çelişen bir zihniyet ve tutum olarak belirmektedir.

Sözü geçen emirnamede, Amerikan aleyhtarı davranışlar, Batı medeniyeti aleyhtarlığı şeklinde, gösterilmektedir; böylece Amerika'nın yurdumuzdaki imtiyazlı durumunun devamında bir sakınca görülmediği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bu emirnameyi benimsemekle Başbakan ve Hükümetinin, Milli Mücadele ruhunu temel ilke olarak kabul eden Anayasamızla, bu konuda da çelişik ve intibaksızlık halinde bulundukları ortaya çıkmakta ve Yüce Meclis'e karşı sorumlu olduklarını ifade zarureti hasıl olmaktadır.

Sonuç: Yukarıdan beri tafsilen arz edildiği üzere, Demirel Hükümetinin Anayasa çizgisi gerisinde bir politika izlemiş olmasının sonucunda Anayasaya karşı zihniyet, tutum ve davranışların son zamanlarda büsbütün yoğunlaşması ve söz konusu emirnamenin Hükümetçe benimsenmesi başta Sayın Başbakan ve Hükümetini sorumlu duruma düşürmektedir. Bundan dolayı Anayasamızın 88 ve 89. maddeleri uyarınca Hükümet hakkında Gensoru açılmasına aracılığınızı dileriz.

Saygılarımızla.

TİP Grup Başkanı: Mehmet Ali Aybar, Grup Sekreter Üyesi: Tarık Ziya Ekinci, Grup Başkanvekili Cemal Hakkı Selek, Konya Milletvekili Yunus Koçak, Ha-

tay Milletvekili Yahya Kanbolat, Urfa Milletvekili Behice Boran, Malatya Milletvekili Şaban Erik.

BAŞKAN – Gensorunun gündeme alınıp alınmaması hususundaki görüşmeler Anayasanın 89. maddesine göre yarınki birleşimde yapılacaktır.

Gündemin diğer maddelerine geçiyoruz.

Önergeyi açıklayan bir konuşma yaptım. Genelkurmay Başkanı'nın anayasadan, çok partili rejimden şikâyetçi olduğunu; bir dikta rejiminin kurulmasını önerdiğini; başbakanın da bu öneriyi içeren emirnameye arka çıktığını belirterek önergenin gündeme alınmasını istedim. Bu konuşmanın kimi bölümlerini aktarıyorum. Anayasamızın sosyal devlet ilkesini; ekonomik bakımdan zayıf durumda olan, işleri bakımından başkalarına bağlı bulunan işçileri, ücretlileri, dar gelirlileri, yoksulları koruyan devlet olarak nitelediğini, ayrıca anayasamızın klasik hak ve özgürlüklere yer verdiğini vurgulayarak şunları söyledim:

Sayın Milletvekilleri, bugün Anayasanın getirdiği bu hukuk düzeni ile tatbikat intibaksızlık halindedir. Neden bu böyledir? Anayasanın temel hükümlerini açıklarken bunun nedenini de bu arada söyledim. Çünkü Anayasamız yoksul halktan, emekçi halktan yana olan bir Devlet kurulmasını öngörmüştür. *(Adalet Partisi sıralarından gürültüler, "Daha açık konuş" sesleri)* Anayasamızın ikinci maddesi, tekrar ediyorum, bu hususta herhangi bir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açıktır. Benim anlayışım olarak ifade etmiyorum, Anayasanın anlayışı olarak değerlendiriyorum. Halbuki, tatbikatta Devlet mekanizmasını birtakım çıkarcı çevreler doğrudan doğruya veya dolaylı olarak etkileyecek durumdadırlar. İntibaksızlık bundan ileri geliyor. Bu intibaksızlığın daha özel nedenleri de var. Bizzat Adalet Partisi iktidarı kurulduğu günden beri Anayasaya karşı hazımsızdır.

M. ZEKİ YÜCETÜRK (Balıkesir) – Halt etmişsin sen. *(TİP sıralarından gürültüler.)*

BAŞKAN – Lütfen yerinizden müdahale etmeyiniz efendim.

YUSUF ZİYA BAHADINLI (Yozgat) – Biz müdahale ettik mi hemen ceza veriyorsunuz Başkan. Bu haddini bilmez milletvekiline haddini bildiriniz.

BAŞKAN – Sayın Hatip, bir dakikanızı rica ediyorum.

Arkadaşlar, böyle karşılıklı bağrışmaya başlarsanız ne biz bu görüşmeleri devam ettirebiliriz, ne de doğru bir netice alabiliriz. Bu sebepten arkadaşlarımın yerlerinden müdahale etmemelerini çok rica ediyorum.

O arkadaşımız da kim ise ondan da sözünü geri almasını rica ediyorum.

Sayın Hatip, lütfen devam edin efendim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – AP iktidarı 27 Mayıs Anayasasına karşı

kurulduğu günden beri hazırsızdır. Anayasa oylanırken Anayasaya hayır demekte hayır vardır sloganını, buna itiraz eden Sayın Milletvekili Arkadaşlarıma hatırlatmak isterim.

Anayasaya hazırsız olan bir partinin iktidara gelmesi de intibaksızlığı hızlandırmakta daha keskin bir hale getirmektedir. Bu ortam içinde Sayın Genelkurmay Başkanımız, Türk Silahlı Kuvvetlerine bir emirname göndermiştir. Emirnameyi basından öğrendik. Basında emirnamenin bir özeti verildi ve bazı cümleler tırnak içine alınarak verildi. Bu emirname basından çıktıktan sonra hemen ertesi günü Sayın Başbakan bu emirnameyi benimsediğini ifade ettiler. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri ve alkışlar)* Bir gün sonra da Sayın AP Meclis Grubu aynı istikamette bir bildiri yayımladı. *("Bravo" sesleri)*

Sayın Milletvekilleri, çok ciddi bir Anayasa meselesi görüşmekteyiz. Anayasa meselesi görüşülürken Anayasanın ağırlığı ve mütenasip olmayacak tezahürlerden ve müdahalelerden kaçınılması kanaatimce, bu benim kanaatim, herhalde yerinde olacaktır.

Bu emirnamede ne denilmektedir? *(AP sıralarından "Her şey" sesleri)*

BAŞKAN – Çok rica ederim, yerinizden müdahale etmeyiniz, çok rica ederim.

CELAL NURİ KOÇ (Kars) – Soru sordu, cevap verdik.

BAŞKAN – Çok rica ederim beyefendi..

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Bu emirnamede, çok partili rejime geçtiğimizden beri komünist faaliyetlerinin arttığı *(AP sıralarından "Doğru, doğru" sesleri)* ve 1961 Anayasasının temel hak ve hürriyetlerinden komünistlerin yararlanarak faaliyetlerini hızlandırdıkları ifade edilmektedir. *(AP sıralarından "Doğru, doğru, yalan mı?" sesleri)* Ve bu cümlenin sonunda bu faaliyetlerin milli bekamızı tehdit ettiği hükmüne varılmaktadır. *(AP sıralarından "Doğru" sesleri.)*

Sayın Milletvekilleri, evvela şu cümleler üzerinde duralım. Sayın Genelkurmay Başkanımız çok partili rejimi ve 1961 Anayasasını milli bekâmız için tehlikeli bir ortam yaratır görmektedir. *(Gürültüler.)*

BAŞKAN – Çok rica ederim Sayın Arkadaşlarım, gürültü ile müdâhale etmeyin, hatibin sözünü kesmeyin, çok rica ederim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Çünkü komünist faaliyetler, Sayın Genelkurmay Başkanının ifade ettiği şekilde, çok partili rejime başladıktan sonra artmış ve 1961 Anayasasının hak ve hürriyetlerinin himayesi altında gelişmişse bunun mantıkî ve tabiî neticesi çok partili rejimin ve 1961 Anayasamızın milli bekamıza tehlikeli olan bu hükümlerinin ortadan kaldırılması merkezindedir. Gerçekten emirnamede herhangi bir demokraside en tabiî davranışlar telakki edilecek hususlar memleketimiz için zararlı faaliyetler ve komünist kışkırtmaları olarak nitelendirilmiştir. Mesela gazetede yazılan yazılar, öğ-

rencilerin yaptıkları gösteriler, kovboy filmleri, tiyatro oyunları, bunların komünist kışkırtmaları ve komünist ihtilalini hazırlayıcı bir ortam yarattıkları ifade edilmiştir.

Sayın Milletvekilleri; bizde ya Anayasa uygulanacaktır, ya uygulanmayacaktır. Ya demokratik haklara saygı göstereceğiz, gösterirsek bütün bunlar en tabiî davranışlarıdır vatandaşların. Bunun karşısına indî mütalaalarla, bu mütalaalar kime ait olursa olsun, çıkarılamaz yahut Anayasa ortadan kalkacaktır.

Şimdi bu emirnamenin mantık silsilesini takip edelim. Çok partili rejimi suçladıktan sonra emirname mantıkî silsileyi devam ettirerek şu temel fikirde düğümlenmektedir. Temel fikir şu: Sayın Genelkurmay Başkanı bütün fenalıkları bir anda temizleyecek kudrette ve disipliniyle iftihar etmiş bir lider, bir kuvvetli komutan çıkınca komünistlerin onu hedef aldıklarını ifade etmektedir. *(AP sıralarından "Doğru, doğru" sesleri.)*

Sayın Milletvekilleri, ben ömrüm boyunca Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerimize karşı kimlerin geldiğini hatırlayacak bir yaştayım. Ama hafızaları geriye doğru pek zorlamaya ihtiyaç yok; Silahlı Kuvvetlerimize pek yakın tarihte karşı koymuş, fikren karşı durmuş olanlar bu Meclis'te herhalde Sayın AP grubu içinde bulunan veyahut da bu partiye mensup olan bazı kimselerdir. *(AP sıralarından şiddetli gürültüler, "Sözünü geri alsın" sesleri.)*

BAŞKAN – Sayın Hatip... *(Gürültüler.)* Muhterem arkadaşlarım, çok rica ederim, yerinizden müdahale etmeyin, lütfen yerlerinize oturun.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Milletvekilleri, daha bundan bir süre önce Yüce Meclisinizin kabul ettiği Af Kanunu tasarısı ile... *(Gürültüler.)*

BAŞKAN – Lütfen, çok rica ederim, karşılıklı bağrışmalarla hiçbir şey halledilmez. Eğer İçtüzüğümüze aykırı ve hakikaten muhalif bir beyanda bulunurlarsa, Riyaset vazifesini yapacaktır. Karşıdan bağırmak suretiyle müdahale ederseniz ben de hiçbir şey yapamam. Görüyorsunuz ki gürültülerden başka bir şey olmuyor, çok rica ederim, susunuz.

NAZMİ ÖZOĞUL (Edirne) – İsim tasrih etsin, Başkanım.

İSMET ANGI (Eskişehir) – Sözünü geri alsın. *(Gürültüler.)*

CELAL NURİ KOÇ (Kars) – Kimdir bunlar, açıklasın.

BAŞKAN – Müsaade buyurun, siz susarsanız ben ancak bu suretle yapılan konuşmalarda lazım gelen vazifemi yaparım. Ama bu karşılıklı bağrışmalarla hiçbir şey halledilmez.

Çok rica ederim Sayın Hatipten, grup içerisinde bu gibi insanların bulunup bulunmadığının, hali hazır önerge ile bir ilgisi olmadığına göre bunu tavzih edip lütfen gürültüye mani olmalarını rica ediyorum kendilerinden. Lütfen tavzih edin gürültüye sebebiyet vermeyin Sayın Hatip. *(Gürültüler)*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan burada... *(Gürültüler)*

BAŞKAN – Eğer bağırmaya devam ederseniz, celseyi tatil ederim, bakın onu size söyleyeyim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan burada Anayasanın niçin tastamam uygulanmadığını inceliyor ve Sayın Genelkurmay Başkanımızın buna ilişkin emirnamesini Anayasaya uygunluğu bakımından tahlil ediyorum. Olayları dile getirmek mecburiyetindeyim. Gerçeklere hazımlı olmak zorundayız. Hepimizin bildiği bir hakikattir ki, Af Kanunu münasebetiyle burada birtakım dosyalar, Ceza Kanunumuzun 159. maddesine ve Tedbirler Kanununun 38. maddesine ilişkin suçlardan ötürü tanzim edilmiş dosyalar yürürlükten, muameleden kaldırılmıştır. *(AP sıralarından gürültüler.)*

Şimdi Sayın Milletvekilleri, emirnamenin mantığı, çok parti rejiminin tehlikeler yarattığı ve bu tehlikelerin memleketin bekasını tehdit ettiği mebdeinden hareket ederek bütün bu kötülüklerin bir anda temizlenebileceği bir şahıs yönetimi telkin ederek mantığını bağlamaktadır. Gerçekten düşünelim bu sözü, nedir? Çok parti rejimi vardır, Anayasa hürriyetleri vardır. Fakat bunlar...

HAMİT FENDOĞLU (Malatya) – Tavzih edecekti...

BAŞKAN – Rica ederim, müdahale etmeyin.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Bunlar komünizm faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Anarşi vardır, toplumun bekası tehlikededir. Ama beri yandan güçlü bir lider de vardır ve bütün kötülükleri bir anda temizleyecektir...

Sorarım size, bütün kötülüklerin bir anda temizleneceği, farzı muhal, kabul edilse bile, Anayasa rejimi muhafaza edilerek nasıl temizlenebilir? Çünkü bütün kötülüklerin temizlenmesi ya bedenen, fizikî olarak kötü bellenmiş kimselerin temizlenmesidir. Yahut bunların temel hak ve hürriyetlerden yoksun bırakılmasıdır ki, her iki şık da Anayasamızın getirdiği haklara, rejime temelden aykırıdır.

Şimdi, bir de Anayasamızın temel hükümlerini hatırlayalım, emirnamenin bu cümleleri müvacehesinde. Anayasamız, söyledim, çok partili bir rejim getirir, bu partiler arasında emekçi halktan yana partilerin bulunmasını zaruri kılar. Herkese, 20'den 24. maddeye kadar olan hükümleriyle söz, düşünce, ilim, sanat, haberleşme ve örgütlenme hakları tanır. 56. maddesinin hükmünü düşünelim. 56. maddesi çok partili rejimi öngörür ve 4. maddesi dikta rejimlerini yasaklar. İster kişi diktası, ister zümre diktası, ister sınıf diktası bütün dikta rejimlerini, yani kestirmeden iktidara gelip Hükümet etme usullerini yasaklar.

NAZMİ ÖZÖĞUL (Edime) – Sizin istediğiniz rejim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – İşte Sayın Başbakan emirnameyi tümü ile benimsemekle, Anayasaya aykırı olan bu hususlardan yana da çıkmıştır. Bundan ötürü biz, Sayın Başbakan ve Hükümeti hakkında gensoru açılmasını istedik.

Sayın Milletvekilleri, Anayasayı korumak üzere, burada ödeve başlarken,

yemin ettik. Anayasayı korumak vazifemizdir. Kaldı ki, Anayasa, bu memleketin uyanık evladının bekçiliğine emanet edilmiştir. Demek ki, bizim Anayasayı korumak görevimiz, iki yöndendir: Bir kere bir vatandaş olarak Anayasayı korumakla ödevliyiz; ikincisi, milletvekili olarak yeminimize hânis olmamak için, Anayasayı korumakla görevliyiz.

Sayın Milletvekilleri;

Ben, bu gensoru önergesinin kabul edilip gündeme alınacağından eminim. Tarihî sorumluluklarımızı, kaçınmadan yerine getireceğiz.

Sayın Milletvekilleri; hürriyetler ve hayat, onları hak edenlere aittir. Anayasayı korumak için siz öne atılmazsanız, Anayasayı korumak lazım geldiği zaman şu veya bu gerekçe ile kaçınırsanız, Türkiye'de demokrasi kurulamaz, Türkiye'de demokrasiyi kuracağız! *(TİP sıralarından alkışlar.)* Çünkü, Anayasaya sahip çıkan uyanık evlatları vardır bu memleketin.

Sayın Milletvekilleri; önergemizin kabul edilerek gensorunun gündeme alınması hususunun oylarınızla iltifata mazhar olmasını rica ederim. Saygılarımla. *(TİP sıralarından alkışlar.)*[6]

Grupların konuşmasına geçildi. İlk konuşmayı Yeni Türkiye Partisi adına Cengiz Ekinci yaptı. Olumsuz oy kullanacaklarını açıkladı. Ondan sonra CHP adına İsmet İnönü kürsüye geldi. Bu eski asker, eski Milli Şef ne söyleyecekti? Demokrasiyi savunacak mıydı? Orduyu savunacağını tahmin ediyordum. Öyle oldu. İnönü, "Önergeyi gerekli bulmuyoruz. Reddine oy vereceğiz" diye söze başladı ve konuşmasını şöyle sürdürdü:

İnönü Nasıl Değerlendiriyor?

Bu önergede, umumi efkârın bugün ilgilenmekte olduğu mesele yanında, Türkiye İşçi Partisi öteden beri Hükümete karşı takip ettiği dış ve iç politika konularını yeniden dile getirmektedir. Bütçe konuşmaları içinde bunlardan bahsedilebilir.

Günün önemli meselesi ve önergenin değindiği başlıca konu, Sayın Genelkurmay Başkanının, orduya yazdığı emirnamedir.

Bu emirnamenin temeli ve teferruatı umumi efkârı haklı olarak ilgilendirmiştir.

Ordu emirnamesinin yalnız dağınık kısımları bilinmekte ve tümü, tabiatiyle, meçhul bulunmaktadır.

Sayın Başbakanın beyanatından anlaşıldığına göre, kendisi emirnamenin tümünü biliyor ve tasvip ediyor...

6 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 12, s. 442-445.

Emirnamenin intişar eden kısımlarının verdiği mana üzerinde fikirlerimizi söyleyeceğiz.

Ordu başında bulunan yüksek sorumluların, orduya eğitim konuları bildirmeleri tabiî bir olaydır; her zaman, ordu kadrosu içinde yapılır. Ordu, memleketin en değerli ve en yüksek eğitim ve kültür yuvasıdır. Yetişmiş vatan çocukları, orada silahlarını kullanmayı öğrendikleri kadar, vatansever ve sosyal kültürlerini de artırırlar. Askerlik vazifesinin önemi, vatan savunmasını, her fedakârlığı seve seve yapmayı, babalarından miras kalan milli faziletlerini, askerlik esnasında tazeler ve güçlendirirler.

Ordu eğitiminde kanun içinde kalmak ve ordu dışında bulunan bütün vatandaşların haklarına ve haysiyetlerine saygılı olmak Cumhuriyet ordusunun geleneğidir. Cumhuriyet ordusu bu esaslar üzerine kurulmuştur.

Milli mücadelenin başında muntazam ordu teşkiline gidildiği zaman şu üç esas konmuştu:

1. Ordu alacağı askeri kendisi seçmez; ona Milli Savunmadan gönderilir.

2. Ordu mensupları, ordu ihtiyacı için vatandaştan para isteyemezler.

3. Ordu mensupları, ordu dışında bulunan hiçbir vatandaşa ceza tayin edemezler.

Hemen ilave etmek isterim ki, birinci madde o zamana mahsus bir müstesna hal idi.

İkinci maddenin tatbikat yerini bugünkü vatandaşlar anlayamazlar.

Üçüncü maddedeki ceza vermek olayı bir cephe teşkilatı içinde müstesna olarak işlenilen kusurlardandı. Her zaman, her yerde olduğu gibi ve daima görüleceği gibi büyük heyete isnat olunamazdı. Aksine büyük heyet böyle kusur sebebiyle şereflerinin zedelenmiş olmasından müteessir olurdu.

Bu eklemeden sonra sözümün sırasına devam ediyorum.

Kurtuluş savaşının çok güç olan başlangıç devresinde kahramanca mücadele etmiş ve şerefli büyük başarılar kazanmış halk teşkilatı yerine bu üç esas tesirinde düşmanı tekrar tekrar yenerek kesin neticeyi alacak güçte Cumhuriyet ordusunun temeli olan muntazam ordu kurulmuştur.

Bundan şu neticeyi çıkarmak lazımdır. Türk ordusunu içinden, dışından, şahsi bir maksat için kullanmaya imkân yoktur. *(Orta sıralardan alkışlar)* Türk ordusunun, vatandaşın serveti ile alakası tabiatiyle olmadığı gibi, hiçbir suçtan veya zandan dolayı sivil bir vatandaşa ceza etme yetkisi ve eğilimi tasavvur olunamaz. *("Bravo" sesleri)*

Türk ordusu Anayasa ve kanunlara bağlıdır. 27 Mayıs gibi pek müstesna bir askerî harekete ancak meşruiyetini kaybetmiş bir iktidara karşı milletin direnmesi olarak girmiş ve tarihte görülmemiş bir süratle milletin seçim hakkına iktidarı teslim etmiştir. Bugünkü Anayasa düzeninin ve demokratik rejimin dayanağı şerefli ordumuzdur. Bugünkü Anayasaya göre kurulmuş olan çok

partili siyasi düzene itibar, Anayasaya saygılı olan herkesin borcudur.

Vatandaşa karşı isnatların değerlendirilmesinde ve hükme ve cezaya bağlanmasında, adaletten ve yargıçlardan başka bir kimsenin hakkı olmadığını kesin olarak biliriz.

Cumhuriyet ordusu milli mücadelede ilk kurulduğu günden beri bu anlayışta ve bu gelenektedir.

Sayın Başbakanın emirnameyi bütünüyle bilip kabul ettiğini söylemesi teminat vericidir. Sayın Genelkurmay Başkanı, Başbakana karşı sorumludur. Genelkurmay Başkanı ile Başbakanın tam bir ahenk içinde çalışmakta oldukları anlaşılmıştır.

Eğer emirnameyi, umumi efkâra tam olarak açıklamaya lüzum görürlerse daha çok mütalaa söylemek mümkün olabilir. Fakat böyle bir açıklamayı takdir etmek kendilerine aittir.

Saygılar sunarım. *(Sürekli alkışlar)*[7]

Tural'ın emirnamesinde savunulan görüşler, demokrasiye ters düşen ve kişi diktatörlüğüne açık bir çağrı niteliğinde olan şeylerdi. Ama kimse buna karşı çıkmıyordu. İsmet Paşa bile, yani Türkiye'ye demokrasiyi getiren adam olarak tarihe geçmeyi amaçlayan bir insan bile yan çiziyordu. Tüm parti sözcüleri bizim önergeye cephe almışlardı. Bizde ilkeleri savunmak alışkanlığı, daha önce savunduğu bir görüşe sadık kalma doğruluğu henüz yaygın bir hal almamıştır. Küçük hesaplar çoğu zaman ilkelerden önce gelir. Bu kez de öyle olmuştu.

TİP grubu adına Behice Boran konuşmuştu. Bu konuşmanın önemli bölümlerini aktaracağım:

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Son defa Sayın Genelkurmay Başkanının yayımlamış olduğu emirnameyi Başbakanın benimsemesi, tasvip etmesi, önceden haberdarım, demesi ve bilhassa bu emirname dolayısıyla verdiği demeçler, yine Hükümetin Anayasaya aykırı, Anayasa çizgisi dışı bir tutum ve politikada olduğunu göstermektedir. Kanaatimizce bu vesileyle Sayın Başbakan ve Hükümeti iki taktik kullanmak istemektedirler. Birincisi; bir komünist tehlikesi, hatta sadece komünist tehlikesi değil, komünist ihtilali tehlikesi alarmı yaratarak, ortalığı toz-dumana vermek, meseleyi esas çizgisinden esas mahiyetinden bu yöne kaydırmak ve böylece hazırlamakta olduğu, Anayasaya aykırı anti-demokratik kanunlara bir ortam yaratmak, son zamların, ekonomik güçlerin yarattığı havayı bu suretle maskelemek;

İkincisi de; bu emirnameyi benimsemek ve savunmak suretiyle bu emirnamenin Anayasaya aykırı olup olmadığını tartışan kimseleri orduya karşı çıkıyor

7 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 12, s. 447-448.

göstermek, bu suretle kendisini ve partisini ordunun savunucusuymuş durumuna alarak orduyu kendi yedeğinde bir güç olarak göstermek taktiğidir.

Müsaadenizle bu iki hususu kısaca incelemek istiyorum. Artık hepimiz biliyoruz ki, Anayasanın ikinci maddesinin getirdiği esas ilkelerden birisi Türkiye Cumhuriyetinin bir hukuk devleti oluşudur. Hukuk devleti, Anayasada mevcut kanunlara göre işleyen ve Anayasanın ve kanunların uygulanmasını yetkili organlara bırakan bir devlettir. Memleketimizde Anayasamız var, kanunlarımız var, bunları uygulayacak yetkili organlarımız var. Bu memlekette başta Hükümet olmak üzere, bütün resmî organlar, bütün resmî ve hususî teşekküller ve bütün yurttaşlar, kişi olarak, her şeyden önce Anayasa hükümleriyle bağlıdır. Anayasanın kendisi, bütün kanunlardan önce gerek organların, kurumların, gerekse kişilerin Anayasa ile bağlı olduğu hükmünü getirmiştir. Binaenaleyh, gerek kişiler, gerek kurumlar, partiler, dernekler ve saire, Anayasaya riayet ettikleri müddetçe, kanuna riayet ettikleri müddetçe ve bunlar hakkında yetkili organlar bir takibata geçmediği müddetçe birtakım komünistlik, anarşistlik, aşırılık, yok pembelik, kızıllık itham larıyla şahısları, kurulları, teşekkülleri kötülemek, yalnız kötülemekle de kalmak değil, bu kötülemeden sonra tehdit etmek herhalde Anayasa nizamına uygun olduğu iddia edilemeyecek bir durumdur. Yalnız, kanaat ve fikir seviyesinde kaldığı müddetçe belki buna pek itiraz edilmeyebilir, "Demokrasidir, fikir, kanaat hürriyeti vardır, o öyle görüyordur" denebilir. Nitekim burada hukuka, mantığa dayanarak tahliller yapacak yerde, birtakım çirkin sıfatlarla hücuma geçen sözcü arkadaşımız için ben de pekâlâ mukabil sıfatlar bulabilir, "Amerikan, emperyalizm uşakları" diyebilirim. O "uşakları" tabirini kullandı, tabir kendisinindir. Sonra, "Faşizm çömezleri" diyebilirim. Fakat bunu yalnız demekle ve düşünmekle kalmaz, iktidarda bir kişiysem eğer, bu iktidarımdan, bu mevkiimden istifade ederek bu suçlamaları bir tehdit; boğmak, ezmek, öldürmek, bastırmak, gibi tehditler yolunda kullanırsam, o zaman bu davranışın ne hukuk devletiyle, ne de Anayasanın getirdiği demokratik hak ve hürriyetlerle telif edilecek bir noktası yoktur. Ve şimdi bakıyoruz ki, bu komünistlik, anarşistlik, aşırılık, kızıllık tehditleri hep Anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanmasını, Anayasanın özellikle emekçi kütlelere; dar gelirli, yoksul halka sağladığı hakların hürriyetlerin gerçekleşmesini, emekçi halkın da bir siyasi örgüte sahip olarak demokratik yoldan siyasi mücadeleye girmesini, memleket siyasetine ağırlığını koymasını savunanlara yöneltiliyor. Oysa dünyada hep biliyoruz, hiçbir çok partili demokratik rejim yoktur ki, örnek aldığımız hiçbir Batılı demokratik rejim yoktur ki, orada emekçi kütleler kendi siyasi partilerine sahip olmasınlar veya sahip olma hakkına sahip olmasınlar.

Adalet Partisi Sayın Sözcüsü, "Demokrasi bir denge rejimidir" dedi. Hep arkadaşlar hatırlarlar, herhalde demokrasinin bir denge rejimi olduğunu sa-

vunan, bu tabiri hatta ilk ortaya atan Türkiye İşçi Partisi'dir. Ama bir dengeden bahsedebilmek için yalnız denge kavramı hangi manayı ifade ediyor? Denge, iki karşılıklı güç halinde olur, iki kuvvet vardır, biri diğerini dengeler. Eğer Adalet Partisi resmen ifade ettiği gibi, bu memleketi özel sektör eliyle kalkındırmak niyetinde ise, milli ekonominin zirvelerine özel sektör müteşebbislerini oturtmak niyetinde ise bunun karşısına Anayasanın teminatı altında olan emekçilerin grev, toplu sözleşme, insan gibi yaşama, vergi adaleti, toprak reformu gibi haklarını müdafaa eden bir parti gelmez ise nasıl bu denge meydana gelecektir?

BAŞKAN – Sayın Hatip, bir dakikanızı rica ediyorum.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Adalet Partisi Sözcüsü denge rejiminden bahsetti. Aynı konuya değiniyorum. Onu susturmadınız, beni de susturamazsınız. Aynı konuya değiniyorum. *(AP sıralarından gürültüler)*

BAŞKAN – Sayın Hatip, bir dakikanızı rica ediyorum. *(AP sıralarından gürültüler)*

Müsaade buyurun, çok rica ederim arkadaşlar. *(AP sıralarından "Sadet dışına çıkıyor" sesleri)* Yerinizden bağırmayın. Lütfen dinleyin arkadaşlar. *(AP sıralarından gürültüler)* Lütfen bağırmayın.

Başkan olarak sizlerden ricam şudur... *(AP sıralarından "Mevzuun dışına çıkmasın" sesleri)* Lütfen müdahale etmeyin. Başkan olarak sizlerden ricam şudur; dinleyin lütfen: Grubunuz adına konuşan Sayın Cevat Önder arkadaşımızı sükûtla dinleyen İşçi Partisi mensupları karşısında asgari olarak sizlerin de sükûtla dinlemenizi rica ediyorum. Eğer sadet haricine hatip çıkarsa Başkanlık elbette müdahale eder ve sözünü keser lütfen yalnız yerinizden müdahale etmemenizi rica ederim.

Buyurun Sayın Hatip.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Sayın AP sözcüsü Anayasayı Marksist bir metotla, bir anlayışla tahrif ederek yorumladığımızı söyledi. Ama dikkat ederseniz, biz Anayasayı yorumlarken daima maddelerini ve gerekçelerini belirterek, okuyarak yorumluyoruz. Ben bekledim ki, Sayın Adalet Partisi Sözcüsü de bizim karşımıza bir yorum koyarken Anayasanın maddelerini zikrederek, okuyarak bir yorum koysun. Hayır, bunu yapmadı; çarpık zihniyette olan kişiler, kendi çarpık zihniyetleri, kızıllar, yok Anayasa pembe değildir kırmızı değildir, bembeyazdır gibi demagojik yollarla karşımıza çıktı. Yeniden kısaca hatırlatıyorum, yorum değil, maddeleri söylüyorum. Anayasanın 4. ve 14. maddeleri Türk toplumunun sınıflardan teşekkül ettiğini kabul eder; alın okuyunuz. Bu maddelere göre Anayasa, sosyal sınıfların mevcudiyetini kabul ettiği gibi bu sınıfların hukuk açısından eşit olduğu hükmünü de getirir. Anayasanın ikinci maddesinin gerekçesinde ve ikin-

ci maddesinde; sosyal devlet anlayışı ve bu sosyal devlet anlayışının gerekçesi sosyal devletin vazifesinin iktisaden başkalarına tâbi, iktisaden zayıf zümre ve sınıfları korumak olduğunu kabul eder. Bunlar bizim yorumumuz değil, gerekçenin şu birkaç satırını bir daha bu meselenin açılmaması için okumama müsaadenizi rica ediyorum.

"Zamanımızın refah devleti, iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tâbi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirli ve yoksul kimseleri himaye edecektir. Bu suretle hem insan şahsiyetine hürmet etmek vazifesini yerine getirecek, klâsik hürriyetlerin gerçeklerle alay eden mahiyet almasına engel olacak, hem de çalışan geniş halk tabakalarının refaha kavuşması sayesinde, toplum hayatı için daha verimli olmaları hedefine ulaşacaktır" demektedir.

Ayrıca Anayasamız Üçüncü Bölümünde, çalışanlara, yani iş bakımından başkalarına tâbi olan işçi ve müstahdemlere temel insan haklarını, insanca bir hayat seviyesine kavuşma hakkını tanımaktadır. Ayrıca 47. maddesinde grev hakkını tanımaktadır, işverenlere karşı durumunu muhafaza etmek veya durumunu düzeltmek amacı ile toplu sözleşme ve grev yapabilir, demektedir. Grev, bir müeyyidedir. Grev, işçinin haklarını kabul etmeyen işverene karşı işi tatil etmek, işvereni zarara sokmak suretiyle işçinin kullandığı bir müeyyidedir. Demek, Anayasamız bir denge rejimini gerçek anlamda öngörmektedir.

BAŞKAN – Sayın Hatip, bir dakikanızı rica ediyorum.

Demin Adalet Partisi Grubu arkadaşlarımdan rica ettim; sizden de rica ediyorum. Sadet dışına çıkmak suretiyle tahrik edip karşılıklı konuşmalara sebebiyet vermemenizi rica ediyorum. Çünkü, işçi ve grevlerin burada yeri olmasa gerek.

BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla.) – Sayın Başkanım...

BAŞKAN – Lütfen mevzu dışına çıkmamanızı tekrar rica ediyorum.

BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Estağfurullah, efendim. Yalnız hatırlatmama müsaade buyurun. Ben burada Adalet Partisi sözcüsünün söyledikleri noktalara temas ediyorum. Siz kendilerine aynı ihtarı yapmış olduğunuz [*sic! "olmadığınız" – yay.haz.*] için bana bu ihtarda bulunmanızı ben de.sosyal adalete uygun görmüyorum. *(AP sıralarından gürültüler.)*

BAŞKAN – Rica ederim, tekrar ediyorum. Lütfen dinlemenizi tekrar rica ediyorum, efendim.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Şimdi ikinci husus; Başbakan tarafından benimsenmesi ve savunulması dolayısıyla Başkanın verdiği demeçlerde bu meseleyi ele alanları orduya karşı çıkmış gibi göstermesine gelince; aslında bu iddia, önergemizde de belirttiğimiz gibi, ciddiyetten yoksun bir iddiadır. Bir emirnamenin muhtevasının Anayasaya uygun olup olmadığını tartışmanın ordu ile hiçbir ilgisi olmadığı mantık sahibi her-

kesçe aşikârdır. *(AP sıralarından gürültüler.)* Bir şahıs, işgal ettiği mevki ne olursa olsun hiçbir zaman tek başına bütün bir müesseseyi, bu hadisemizde bir orduyu temsil edip, onunla aynileştirilemez, eşitlendirilemez ve hiçbir kişinin sırf mevkiinden dolayı hatadan münezzeh olduğu iddia edilemez. Demokratik rejimlerin bir hususiyeti de, kişilerin işgal ettikleri mevki ne olursa olsun, kanuni mevzuat dahilinde demokratik hak ve hürriyetler dahilinde eleştirilebileceğidir. Hiçbir insan tenkitten azade değildir demokrasilerde. Orduya kimin karşı olduğu, kimin ondan yana olduğu ise çoktan beri herkesçe malûmdur. Türkiye İşçi Partisi kuruluşundan beri 27 Mayıs'ı tutarlı bir şekilde, içtenlikle, ısrarla savunmuş, bizim tarihimizde oynadığı olumlu rolü belirtmiş, yorumlamış, değerlendirmiş olan bir partidir. Türk ordusunun, Türk tarihinde daima toplumun ilerleme doğrultusunda, ilerici bir rol oynadığını menşei ve terkibi itibariyle halkçı bir ordu olduğunu daima belirtmiş bir kuruldur. Ama, acaba bizi bu yönden tenkit etmek isteyen Sayın Başbakan ve onun partisi için aynı şey söylenebilir mi? Büyük iddialara, tenkitlere lüzum yok, yıllardan beri iktidar partisine mensup şahısların çıkardıkları yayın organlarının yayınları, yazıları ortadadır. *(AP sıralarından "Akşam Gazetesi var" sesleri)* 5.4.1963'te Büyük Meclisimizde açılmış olan bir görüşmede kimlerin 27 Mayıs'a ve orduya karşı gelmiş olduğunun belgeleri bu Meclis tutanaklarında mevcuttur. Nihayet, Başkanımızın belirttiği gibi, son Af Kanununda da, Ceza Kanununun 159. maddesi, Tedbirler Kanununun 38. maddesi kapsamına giren dosyaların –ki, sayısı bir hayli kabarıktır– hangi parti mensuplanna ait olduğu da hepimizin malûmudur ve en son olarak Kasım'da Sayın Başbakanın Adalet Partisi kongrelerinde verdiği demeçler –ki, onu bir gensoru meselesi ile burada eleştirdik– onlar da hepimizin hatırasından henüz silinmemiştir. Böyle bir kaba taktikle, bu memlekette Atatürk'ün gerçek mirasçısı olan gerçekten devrimden, halktan yana olan kuvvetleri; gençliği, partileri, emekçi kütleleri, orduya karşı göstermek manevrası kimsenin yutacağı bir manevra değildir ve ordunun aydın kadroları hakikatleri bilecek kadar dirayet sahibi insanlardır. *(AP sıralarından gürültüler.)* Binaenaleyh, böyle suçlamalarla, sıfatlarla meseleler halledilmez. Adalet Partisi her meselede aynı taktiği kullanıyor. Ben de, bizim sözcülerimiz de aynı taktikle onlara çirkin sıfatlar kullanabiliriz. Ama bu Meclisin seviyesini o dereceye düşürmek istemiyoruz. Biz, mevzuat hükümlerini ve Anayasayı tahlil ederek yorumlarımızı yapıyoruz. *(AP sıralarından gürültüler)* Sıfatlar kullanmıyoruz ve kendilerinden de emirname muhteviyatını, Anayasa maddelerini akıl ve hukuk kaidelerinin ışığında tahlil ederek yorumlamalarını ve neticelere varmalarını diliyoruz.

Sıfatlar kullanmak, demagojiler yapmak hiçbir iktidarı yerinde tutamayacaktır. İktidarlar memleketin gerçek problemlerine, gerçek çözüm yollarını bularak ancak ayakta kalabilirler; suçlamalarla, tehditlerle, muhalifleri sus-

turmaya kalkmakla değil. Kanunlar çıkararak, korkutarak değil. Böyle olsaydı dünyada bütün diktatörlükler payidar olurdu. Çünkü, muhalifleri, çünkü halkı susturmak için kanun çıkarmaktan daha kolay bir şey yoktur. *(AP sıralarından gürültüler.)*

BAŞKAN – Sayın Behice Boran, bu şekilde konuşursanız sözünüzü kesmek mecburiyetinde kalacağım.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Ama tarihte bunun hiçbir misali görülmemiştir. Türkiye'de de bu tip misali olmayacaktır. Saygılarımla. *(TİP sıralarından alkışlar, AP sıralarından gürültüler).*

Demirel, Tural'ı Savunuyor

BAŞKAN – Lütfen sükûneti muhafaza ediniz, çok rica ederim.

Hükümet adına Sayın Başbakan, buyurun efendim. (*AP sıralarından "Bravo" sesleri, sürekli alkışlar.)*

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Isparta) – Sayın Başkan, Yüce Meclisin Sayın Üyeleri, huzurunuza bir gensorunun gündeme alınıp alınmaması münakaşasına iştirak etmek için ve Hükümet adına fikir ve mütalaalarımızı beyan etmek için gelmiş bulunuyorum. Sözlerime başlarken hepinizi saygı ile selamlıyorum. *(AP sıralarından alkışlar.)*

Gensoru müessesesi, demokratik sistemin, Parlamentoların en müessir ve en kıymetli müessesesi iken, maalesef Parlamentomuzda Anayasanın 88 ve 89. maddelerinin ölçüsüz bir şekilde kullanılması ve bir hakkın suiistimaline kadar götürülmesi dolayısıyla müessiriyetinden çok şeyler kaybetmiş bulunuyor. Yüce Meclis'e düşen görevlerden birisi, Yüce Meclisin Hükümetler üzerindeki bir çok kıymetli kontrol yolunu tekrar itibarlı bir şekle getirmek olmalıdır. Aslında, gensoru müessesesinin bir obstrüksiyon, bir engelleme müessesesi olarak kullanılması Hükümetlerin icraatını engellemek değil, bizzat Meclislerin çalışmasını engelleme şeklinde tecelli etmiştir.

Muhterem üyeler, Türk Parlamentosunun faaliyetlerinin, kusur ve mazeret gösterilmeden münakaşa edilebilmesi halinde, demokratik nizamın müesseseler zincirlerindeki çok kıymetli bir halkayı zedelemekten kurtuluruz veyahut mazeret ve kusurlu münakaşası halinde bu halkayı zedeleriz.

Bunları niçin söylediğimi şöylece arz etmek istiyorum. Genel görüşme ve gensoru müessesesi gündeme alınsın mı, alınmasın mı münakaşaları yapılırken bu zamana kadar her mevzuda ne söylenmişse, tekrar söylenmek suretiyle insanı bir merak içinde bırakıyor. Acaba, gündeme alınsa söyleyecek daha ne kalmıştır, diye. Bu itibarla 11 sayfalık bir takrirle huzurunuza gelmiş bulunan gensorunun içinde sadece bir madde değil, birçok maddeler var ve bu maddelerin her birisi defalarca münakaşa edilmiş ve Parlamentonun zabıtları-

na geçmiş, seçim meydanlarında münakaşa edilmiş ve hiçbirisi de icraatla değil, hemen hemen hepsi kaville alakalıdır. Dünyanın hiçbir yerinde kavilden dolayı, niyetten dolayı bir Hükümetin gensoruya tâbi tutulduğu görülmüş iş değildir. Anayasamız takbihin,[8] suçun hangi hallerde olabileceğini göstermiştir. Fikir özgürlüğü; şöyle düşünürseniz, kendilerinin şöyle düşünmeye, böyle düşünmeye hakları olacak da, başkalarının şöyle veya böyle düşünmeye hakları olmayacak. Bunu anlamaya imkân yoktur.

Huzurunuzda bu meseleyi açışımın sebebi şudur: Gensoru önergesinin içinde bulunan mesele, bir husus, iki husus, üç husus olsa idi huzurunuzu hiç fazla işgal etmezdim. Gelirdim, bu hususlar hakkında gayet kısaca, mücmel[9] fikirlerimi söyler giderdim. Aslında gensoru müessesesi bu halde, bu hali hususide şu kürsüyü suiistimal etmek için getirilmiştir ve fikirleri bizce ve milletçe malûm olan bir siyasi topluluk bu kürsüyü bir propaganda vasıtası yapmak istemiş ve bu kürsünün, milletin bu hür kürsüsünün, defalarca işgal ettiği bu kürsünün tekrar işgalini sağlamıştır. Esasen gensoru takriri ile, gensoru takririnin yazılması ile, buradan okunmuş olması ile, muhtevası ile, iki hatibinin yarımşar saatten bir saat konuşması ile bu siyasi topluluk tarafından bu gensorudan beklenen fayda yerine gelmiştir. Bu itibarladır ki, huzurunuzu kısa bir müddet değil, biraz fazlaca işgal etmek zaruretinde olduğumdan dolayı konuşmamın başında özür diliyorum.

Gensoru önergesinden başlayacağım konuşmaya. Çünkü önergede yazılmış bulunan hususlar burada değişik renklerde, değişik tablolar içinde ve değişik üslûplarla tekrar edildi. Bu önerge aslında bir fikir anarşisini temsil etmektedir. Tezatlar, dolambaçlı yollar, tenakuzlar önergenin karakteristik vasfını teşkil ediyor; esas söylenmek istenen bir şey var, bir türlü söylenemiyor. *(Adalet Partisi sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar).*

Bir uğraşı, kendi tabirleriyle bir uğraşı var ama bu uğraşı bir türlü vuzuha kavuşamıyor.

Önergenin ikinci bir hususiyeti de şudur: Bir Anayasa çizgisi tabiri getiriyor, yeni bir mefhumdur Türk Hukuk sisteminde. Eline bir tebeşir alacak, çizecek bir çizgi, "Bu çizgiye gelen yanar" diyecek. İstediği zaman çizgiyi istediği şekilde çizecek... Böyle bir hukuk düzeni Türkiye'de mevcut değildir. Çizgi, bu önergenin sahipleri tarafından istenildiği şekilde çizilemez. Şurada görülen, "Egemenlik Kayıtsız, Şartsız Milletindir" prensibinden bütün kudretini, kuvvetini alan Türkiye Cumhuriyetinin, kanun ve hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetinin kanunları hiçbir yanlış anlayışa lüzum kalmaksızın –çünkü kasti olarak yanlış anlayış olabilir– bu çizgileri çizmiştir. *(AP'den alkışlar)* Yeni birtakım mefhumlar daha geliyor, tabirler geliyor, Anayasaya bağlı bulunma-

8 Kınama, ayıplama – yay. haz.

9 Kısa, özet – yay. haz.

mak fikri. Bu nasıl bir fikirse; Anayasaya bağlı bulunmamak fikri, İkinci Milli Kurtuluş Hareketi, dönüşüm, köklü dönüşüm, Anayasanın prensiplerine bağlı olup olmamak, Anayasanın getirdiği müesseselere bağlı olmamak, Anayasamızın komünizme müsait bir zemin hazırladığı iddialarını ortaya atmak, Türk Silahlı Kuvvetlerini kendi paralellerinde göstermeye gayret etmek, Atatürkçü, toplumcu akımlarla ilerici kuvvetler, tutucu ve gerici akımlar gibi hiçbir zaman Türk lisanında yer bulamayacak birtakım uydurmalarla da karşı karşıyayız. *(AP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)*

Önergeye tam teşhis koymak imkânı yok. İhtimaller şöyle olabilir:

Türkiye İşçi Partisi herkesçe malûm olan fikirlerini Anayasanın himayesi altına almak istemektedir. Bu, bir ihtimaldir. Aslında böyle bir talep, bir yarma ve bir zorlama gayretidir. Bir denemedir bu. Yarıp da bu duvarın arkasına geçip bir proteksiyon, bir korunma elde edebilir miyiz?

İkinci ihtimal şu olabilir: TİP, bir vehim içerisindedir. Önerge bir telaşın eseri olabilir, bir suç üstü telaşının eseri olabilir. *(Adalet Partisi sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Üçüncü bir ihtimal –ki, onu daha evvel zikrettim, tekrarlayacağım– her vasıtayı propagandaları için mubah kılan bir zihniyetin, bir söylediğini yüz defa daha tekrar etmek şeklinde bir tekniği, kendi propagandalarına usul ittihaz etmiş olan bir zihniyetin bu kürsüyü suiistimali olabilir.

Dördüncü bir ihtimal; muayyen hedefler vardır, buralara taarruz, aslında yine bu zihniyetin çok iyi bildiğimiz usullerindendir. Binaenaleyh bir fırsat çıkmıştır, demokratik sistemin muayyen halkalarına tekrar taarruz edelim, belki zinciri koparabiliriz, olabilir.

Bu önerge, AP Grubu Sayın Sözcüsünün de beyan ettiği gibi, Hükümet aleyhine açılmış bir önerge değildir, nevi şahsına münhasırdır. Nevi şahsına münhasırlığı da; Anayasa hakkında bir feryattır bu ve Anayasa hakkında verilmiş bir önergedir.

Ne demek istenildiği de anlaşılamıyor. Gayet dikkatle okudum, çok dikkatle de dinledim. Komünizm propagandası serbest mi olsun isteniyor, komünizm tehlikesinin olmadığı mı iddia ediliyor, komünizmden korkmayın, faşizm tehlikesi vardır, ondan mı korkun denilmek, isteniyor, bir yıldırma maksadı mı güdülüyor? Açıkçası kimin ve neyin müdafaa edildiği meçhuldür.

Hükümetin ve burada şahsen benim fiil ve harekâtım, icraatım değil, düşüncelerim bile kendilerinin tahammül edemediği, kendilerinin rahatsız olduğu bir husustur. Önerge bunu da tespit ediyor.

Önergenin diğer bir hususiyeti de şudur: Buraya gelip Anayasanın muayyen maddelerini istedikleri gibi, muayyen yerlerini atlayarak dile getirip, kendi fikirlerini savunmak ve bunları Anayasanın himayesine almak durumunda olanların Anayasanın bir maddesini değil, Anayasanın tümünü birden naza-

rı dikkate almaları lazımdır. Anayasanın 63. maddesi, Meclislere kanun çıkarmak, af çıkarmak yetkisini veriyor. Buraya geliniyor, deniliyor ki, önergede de ve şifahen konuşan hatipler de diyorlar ki, "Efendim, 159'dan şu kadar, filanca maddeden bu kadar affoldu. Bunu Parlamento yaptı." Acaba Parlamentoyu kusurlu mu buluyorsunuz? Görülüyor ki, teşhis ettiğimiz zaman bu zihniyet şöyle bir zihniyettir: Bir defa Meclisin üstündedir. Çünkü diyor ki, "Af Kanunu çıkardınız", bundan dolayı takbih ediyor Meclisi. Afta suçun cinsi münakaşa edilmez. Suç işlendikten sonra, hangi suçtan cezalıdır diye bir mesele, affın umumi prensibinin dışındadır. Buraya geliniyor. Meclisin üstünde, Milletin üstünde, her mesul makamın üstünde Millet, bir avuç aldatılmış, soyulmuş, sömürülmüş, menfaatlerini bilmeyen, reyinin kıymeti olmayan bir topluluk!... İşte zihniyet bu, bunu teşhir ediyoruz. Esas dikta zihniyeti bu, esas dikta burada! *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)*

Türkiye İşçi Partisi milletin menfaatlerinin bekçisi ve İkinci Milli Kurtuluş hareketinin de alemdarı ve bayraktarı... Nasıl olduğunu da söylemiyor, nasıl alemdarıdır İkinci Milli Kurtuluş hareketinin? Türk milleti Milli Kurtuluş hareketini 1920'lerde tamamlamıştır. Türk milleti esaret içinde mi ki, ikinci bir milli kurtuluş hareketine, üçüncü bir milli kurtuluş hareketine ihtiyaç vardır? Eğer böyle ise önümüzdeki bütçe geliyor, bu Türk milletinin izzeti nefsini rencide eden bir hususdur, değerli muhalefet mensuplarının bu hususta gelip fikirlerini söylemelerini hassaten rica ediyorum.

Şimdi gelelim önergenin bazı yönlerine. Evvela şunu tespit edelim: Genelkurmay Başkanının orduya yayımladığı emir, zannediyorum ki, 40 küsur senelik Türk Parlamento tarihinde ilk defa münakaşası Meclis kürsüsünde yapılan bir emirdir. Tahmin etmiyorum ki, bundan evvelki Genelkurmay Başkanlarının Silahlı Kuvvetlerimize yayımladığı emirlerden hiçbirisi burada münakaşa edilmiş olsun. Neden burada münakaşa ediliyor bu emir? Münakaşa edilebilir, ona hiçbir şey demiyorum. Meclisler her şeyin üstündedir.

Şimdi, "Bu emirname, Anayasaya aykırıdır" diyor. Neden aykırıdır onu söylemiyor. Neden uygun olduğunu biz söyleyelim.

Bir defa Anayasanın 110. maddesi diyor ki, "Başkomutanlık, TBMM'nin manevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasından, TBMM'ne karşı Bakanlar Kurulu sorumludur.

Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetlerin Komutanıdır. Genelkurmay Başkanı Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanır; görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı bu görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur."

Anayasanın 110. maddesi, Türkiye'nin savunma sorumluluğunu ve milli güvenliğin sağlanması sorumluluğunu Meclis'e karşı Hükümete vermiştir.

Genelkurmay Başkanı da Başbakana karşı mesuldür. Bunun aksini düşünme halinde, o zaman demokrasiyi düşünmek imkânı yoktur. Çünkü, sivil idarenin kontrolünde olmayan silahlı kuvvetlerin demokrasi ile hiçbir ilgisi olamaz.

Silahlı Kuvvetler demokratik idarelerde sivil kuvvetin, siyasi kuvvetin emrindedir. Şimdi ne yapmış Genelkurmay Başkanı, ne imiş kusuru? Yıkıcı hareketlere karşı uyanık olun demiş. Muhterem üyeler bundan dolayı mı gensoruya muhatabız? Bu, taaccüb[10] edilecek bir iştir. "Yıkıcı kuvvetlere karşı uyuyun" deseydi, o zaman şu maddeye göre gensoruyu gelip bizim talep etmemiz lazımdı. *(AP sıralar alkışlar)* "Yıkıcı kuvvetlere karşı uyanık olun" demiş. Bunu kusur olarak bu Meclisin önüne getirmeyi anlamaya imkân yoktur, milli güvenlikten mesul...

Sonra ne olmuş? Ben demişim ki, Başbakan olarak: "Evet, gazetelerde neşredilmiş bulunan emirnameyi ben tasviple karşılıyorum.." Böyle demişim. Bundan dolayı da mesuliyet bana da geliyormuş. Gayet tabiîdir ki, Anayasanın 105. maddesine göre, aslında idarenin eylem ve işlemlerinden ilgililer sorumludur. Karşınıza, bir sorumluluk varsa, biz geleceğiz. Benim, Genelkurmay Başkanının beyanlarını veya emirnamesini tasvip ediyorum dememde yadırganacak bir şey yoktur. Çünkü hükümetlerin birinci vazifesi memleketin güvenliğini, emniyetini sağlamaktır, Devletin emniyetini sağlamaktır.

Devletin emniyetini sağlayamadığımız takdirde, parlamentoların veyahut Devletin emniyetinin üzerine şüphe düşürdüğümüz takdirde o zaman parlamentoların hükümetleri alaşağı etmesi lazımdır ve bu bir zarurettir.

110. maddeye göre sorumluluğumuzu, 105. maddeye göre sorumluluğumuzu nasıl karşılayacağız, şayet yıkıcı kuvvetlere karşı mücadele etmezsek? Evet muhterem üyeler, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olarak, Adalet Partisi'nin ortaya çıkardığı bir iktidar olarak, Devletin iç ve dış emniyetinde fevkalâde hassasız ve hassas olmaya devam edeceğiz! *(AP sıralarından alkışlar.)*

Emir, ordunun –komünizm de dahil– bütün yıkıcı kuvvetlere ve faaliyetlere karşı uyanık bulunması gerektiğini ihtiva ediyor. Böyle bir emri ne zaman ve kim verirse tasvipçisi olacağımı huzurunuzda açıkça beyan etmek istiyorum.

Şimdi burada "Ordunun içine siyaset karışmış mıdır, karışmamış mıdır?" münakaşasını yapalım. Muhterem üyeler, Türk Devletinin emniyeti, Türk emniyet kuvvetlerinin kanun tatbikçisinin vazifesidir. Binaenaleyh "Devleti yıkacak, yıkmaya teşebbüs edecek kuvvetlere karşı uyanık olun" demenin siyasetle değil, vazife ile alakası vardır.

İkinci bir husus burada söyleniyor; AP orduyu kendi paraleline almak istiyormuş. Türk ordusu, Hükümet, TC Hükümeti, Parlamento, TC Parlamentosu, aralarındaki ilişkileri Anayasa 110 ve 105. maddelerinde belirtmiştir. Dü-

10 Şaşma, şaşırma – yay. haz.

şünebilir misiniz ki, Hükümeti tanımayan bir ordu?... O zaman anarşi olur. Gayet tabiîdir ki, Anayasanın 110 ve 105. maddelerine göre demokratik müesseselerin birbirleriyle olan münasebetleri ve demokratik müesseselerin yerleri iyice tayin edilmiştir ve herkes bu yerin içinde kalmaya mecburdur. Bunu alıp, "Ordu Adalet Partisi paraleline getiriliyor" şeklinde bir iddiada bulunmak, doğrudan doğruya memlekette nifak yaratmak, memlekette bir gocunma yaratmak, memlekette gönül huzuru içinde çalışan insanlara karşı töhmetler tevcih etmektir. Ordu, ne şu partinin malıdır, ne bu partinin malıdır, Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Türk milletinin göz bebeğidir, Türk Parlamentosunun, Türk milletinin, Türk hükümetlerinin emrindedir. Siyasetle ilişki kurmadan, siyasete bulaştırılmadan Türk tarihine yeni şanlı sayfalar ilavesi için kendi kumanda zinciri içerisinde disiplini ile ve talimi ile, terbiyesi ile meşgul olmakta ve kendisine kanuni merciler vatan vazifesi verdiği zaman bunu yerine getirebilmenin mesuliyet duygusu içinde bulunmaktadır *(AP sıralarından alkışlar.)* Biz politikayı meydanlarda yapacağız; kahvelerde yapacağız, salonlarda yapacağız, bu Parlamentonun çatısı altında yapacağız. Ama kimse heveslenmesin, biz politikayı, kışlalarda, mekteplerde, camilerde ve temiz Türk işçisinin günlük ekmeğini çıkarmak için çalıştığı yerlerde, onu fesada uğratmak için yapmayacağız. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Evvela bir kaideye razı olalım. Hem buraya gelip yemin edeceğiz, "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" diyeceğiz, ondan sonra da ilerici kuvvetlerden, tutucu kuvvetlerden, zinde kuvvetlerden, baskı gücünden bahsedeceğiz. Esas bunu, bu yeminle telif etmenin imkânı yoktur. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)*

Büyük Türk milleti ve Türk Parlamentosu, bugün burada iftiharla görüyorum ki, Sayın Muhalefet Hatipleri de ordunun üstüne toz kondurulmasına razı olmadıklarını beyan ettiler. Büyük Türk milleti burada gensoru olarak getirilmiş mevzuu üzüntü ile, esefle ve taaccüple karşılamaktadır.

Bugünkü Anayasa düzeni ile TİP'in anladığı Anayasa düzeni birbirinden farklıdır. TİP hiçbir zaman Anayasanın bütün maddelerini bir arada mütalaa etmiyor. "Efendim", diyor, "biz geliyoruz buradan madde söylüyoruz, gerekçe söylüyoruz." Biz de bunu yüz defa söyledik. Yine aynı maddeleri, aynı gerekçeleri söylüyorsunuz.

Şimdi geçen sene, Hükümet programı müzakerelerinde bundan 15 ay evvel 9 Kasım 1965 tarihinde tamamen aynı münakaşa harfi harfine cereyan etmiştir. Şurada zabıt, burada.. Bugün yine meseleyi dile getiren sözcüler, tamamen aynı şeyleri dile getirmişlerdir, burada da kendilerine cevap verilmiştir. Diyor ki, "Maddeleri vermediniz, gerekçelerini söylemediniz..." Lüzum yok, isterseniz yüz defa söyleyin, muayyen bir şeyi mütemadiyen tekrara memur edilmişler gibi *(AP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri),* doğrunun, yanlışın peşinde değillermiş gibi aynı şeyleri yüz defa tekrar edeceklerdir. Bakınız

ne demişiz? Demişiz ki, TİP sözcüsünün Anayasa anlayışı ile aynı fikirde olmaya, 27 Mayıs Anayasasının ruhu ve metni imkân vermemektedir, Anayasamız demokratik, laik, hürriyetçi ve sosyal bir hukuk devleti esasını almıştır. Maddedeki "sosyal" kelimesi, TİP sözcüsünün iddia ettiği gibi doktriner, sosyalizme açık bir anayasanın ifadesi değildir. Nitekim bu hakikat, Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy'un "Bu Anayasada asla doktrin yoktur. Ne devletçilik vardır, ne liberalizm, ne sosyalizm, ne de herhangi bir -izm vardır" tarzındaki beyanları ile sabittir.

Diğer taraftan Anayasanın tümü üzerinde cereyan eden müzakereler esnasında Anayasa Komisyonu Sözcüsü Tarık Zafer Tunaya, Anayasamız için "Anayasamız şu veya bu iktisadi görüşü empoze etmeyen bir kadrodur. Anayasa bir parti programı değildir. Öyle ki, bu tasarı içinde bir devletçi de, bir liberal de halk oyu ile kendilerini iş başına getirdiğinde programlarını uygulamak imkânlarını bulacaklardır" demek suretiyle iddialarımızı teyit ve TİP sözcüsünün, yalnız sosyalizme açık bir Anayasa olduğu tezini tekzip etmektedir.

Zannederim ki Sayın Aybar, Anayasamızın ikinci maddesinde ifadesini bulan Devletin sosyal vasfı, ibaresini sosyalizm mefhumu ile karıştırmaktadır. Anayasamızın ruh ve esprisine eğildiklerinde anlayacaklardır ki, Devletin sosyal vasfı esasında demokratik nizamın devamlı ve ömürlü olmasını sağlayan bir vasıtadan ibarettir. Kaldı ki, Anayasa Komisyonu Başkanı Enver Ziya Karal, "Anayasanın birinci vasfı inkılapçı oluşu, ikinci vasfı da doktrinci bir Anayasa olmayışıdır. Anayasamız Milletimizin geleneksel temüllerini bir defa daha burada tespit etmiş olmaktadır." Geleneksel temüller tespit edilmiş. Bu Anayasa "dönüşümcü" imiş. Anayasa, "Devlet kişisinin temel hak ve hürriyetlerini fert huzuru, sosyal ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan, siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır, insanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar" hükmünü vaz'etmek suretiyle Devletin temel haklar ve görevler hususundaki vazifesini göstermiş olmakla beraber 11. maddesinde de "Devlet bu vazifelerini yaparken kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz" diyerek Devletin temel haklar ve ödevler mevzuundaki fonksiyonunun hududunu göstermiştir. Böylece Devletin karşısında ferdin sahip olduğu temel hak ve ödevleri de teminat altına almış bulunmaktadır. Nedir bu temel hak ve ödevler? Bu temel hakların içinde mülkiyet vardır, bu temel hakkın içinde hürriyet vardır, bu temel hakların içinde hür teşebbüs vardır, kazanç vardır, veraset vardır, aile vardır. Bunların hepsi vardır. İşte hakların özü bu, dokunamayacağınız hakların özü bu. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Aslında Anayasanın bu iki maddesini beraberce okudukları zaman kendileri de bu tezadı koyuyorlar orta yere. Fukaradan yana Anayasa imiş. Peki fukaranın dışında kalanlar bu memleketin vatandaşı değil mi, onların hakkı, hukuku olmayacak mı?

RIZA KUAS (Ankara) – Fakiri biz, onları siz. Denge, denge!...

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Şu Türkiye İşçi Partisi, isminden başka işçi ile hiçbir alakası olmayan bir teşekküldür. *(AP sıralarından "Bravo sesleri", alkışlar)* Sadece ismi Türkiye İşçi Partisi'dir. Kaç rey almıştır Türkiye'nin işçi bölgelerinden? Sorunuz kendilerine. 60 bin işçisi olan Zonguldak'tan kaç rey almıştır? *(AP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)*

Burada siz Türk işçisinin temsilcisi değil, Türk işçisinin hakiki temsilcileri sizin dışınızda oturan insanlardır. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)*

RIZA KUAS (Ankara) – Bravo, sizi tebrik ederim.

AP Sıralarından Bir Üye (TİP'e hitaben) – Siz kimi temsil ediyorsunuz?

BAŞKAN – Sayın Kuas, lütfen müdahale etmeyin efendim. Çok rica ediyorum.

RIZA KUAS (Ankara) – O tarafı görmüyor musunuz Sayın Başkan?

BAŞKAN – Evvela siz sebebiyet verdiniz. Lütfen müsaade edin de susun, rica ederim. Lütfen bağırmaya devam etmeyin efendim. Bağırmaya devam etmemenizi rica ediyorum. *(Gürültüler.)*

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Türk işçisine, Türk köylüsüne ve Türk fukarasına sahip olmaya kalkmayınız. Onların, şu sıralarda oturan herkes sahibidir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Bu itibarla zaten on beş kişi ile Türk işçisinin, Türk fukarasının, Türk milletinin hiçbir derdini halledemezsiniz. Eğer millet, sizin ortaya koyduğunuz hususları kabul etseydi sizi buraya Bakiye Kanuna rağmen 15 kişi ile değil, daha çok gönderirdi. *(AP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)* Neden bu kaideye razı olmuyorsunuz? Neden olmuyorsunuz?

RIZA KUAS (Ankara) – Dolar saysak biz de gelirdik.

BAŞKAN – Sayın Kuas, sükûneti ihlal ediyorsunuz, Tüzüğü tatbik etmek mecburiyetinde kalacağım, çok rica ederim.

RIZA KUAS (Ankara) – Onları görmüyorsunuz, hep bizim bu sıraya bakıyorsunuz.

BAŞKAN – Her tarafı gözüm görür ama siz sebebiyet verdiniz, çok rica ederim tekrar etmeyin.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Şimdi şu hususları da kaydetmeye mecburum; AP'nin politikasını böyle birtakım basmakalıp, tekrarlana tekrarlana çürümüş, millet tarafından yüzlerine fırlatılmış sloganlarla değil, AP'nin programıyla, seçim beyannamesiyle, Hükümet programıyla mütalaa ediniz. Geliniz deyiniz ki, şunları şunları yanlış yaptınız, şunları şunları şun-

ları yapmadınız. Bunun dışında bir esas düşünmeye imkân yok. Çünkü partilerin, siyasi iktidarların angaje olduğu şeyler sizin kendi zihninizde yarattığınız dünyanın kuralları değil, kendilerinin seçim beyannamelerinde, programlarında ve Hükümet programlarında millet önüne serdiği hususlarıdır. Bunun dışındaki şeylerden mesul addedemezsiniz. İktidarları kanunların içinde mesul addedersiniz. Kanunlar tatbik edilmiş mi, edilmemiş mi? Kanunlar hüsnüniyetle, enerji ile tatbik edilmiş mi edilmemiş mi? Geliniz bunları söyleyiniz, bunların cevabını verelim.

Önümüze bütçe geliyor. Şayet gensoruyu açmazsanız, önümüzdeki bütçede Allah aşkına geliniz bunları söyleyiniz ve bunların cevaplarını alınız. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri ve alkışlar)*

YUNUS KOÇAK (Konya) – Merak etmeyin Sayın Başbakan, söyleyeceğiz.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Merakı aslında sen etme, benim merak ettiğim bir şey yok.

Bir 27 Mayıs istismarını şimdi görüyorum. Türkiye İşçi Partisi de tekrar ele almış ve bundan medet umuyor. Bu istismarı bırakın. Bu istismar Türkiye'ye hiçbir fayda sağlamayacak bir istismardır. Gelin, geriye değil, ileriye bakalım ve memleketin âtisini Türk vatandaşları için, Türk çocukları için, bu güzel vatan için düşünelim. 27 Mayıs istismarı yapıp bizi münakaşaların içine çekemezsiniz. Çekemezsiniz çünkü, bu münakaşalardan korktuğumuzdan dolayı değil, bu münakaşaların memleketin hayrına olmadığını düşündüğümüzden dolayıdır. *(AP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)* Bu, Adalet Partisi'nin orduya karşı olduğu, orduya karşı gösterilmek istendiği için ortaya konuyor. Bu, yine aslında hiçbir şekilde mesnedi olmayan ve yalandan da büyük bir iftiradır. Bu itibarla AP'nin orduya karşı olduğu şeklindeki iddiaları söyleyenleri, yayanları müfterilikle itham ediyorum. Ne ümit ediyorsunuz? Bir memlekette düşününüz ki, memleketin yüzde 57 reyini almış bir parti, milletin gözbebeği olan subayı ile, eratı ile, erbaşı ile, kumandanı ile milletin çocukları olan insanlara karşı gelecek, onlara karşı olacak... Bu düşünülebilir mi? Bunu düşünmeye imkân yok. Bunu vatanperverlik ölçüleri içinde mütalaa etmeye imkân yok. Bırakın bu iddiaları, memleketi nifaka götürmek istiyorsanız bu yollardan götüremezsiniz. Buna ne Türk Silahlı Kuvvetleri ne de Türk milleti razı olur... *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Yine önergede "AP iktidarının çok samimî dostluk ve ittifak bağlarıyla bağlı bulunduğu Amerika" tabiri kullanılıyor. Şimdi muhterem üyeler, gelin bir hususta daha anlaşmaya varalım: Yine herkes bu kürsüye gelsin, Türk-Amerikan münasebetleri hakkında fikrini söylesin, açık ve net söylesin. İstemiyoruz diyenler, istemiyoruz, desin. Türk-Amerikan münasebetleri Türkiye'nin milli menfaatlerine faydalıdır demeyenler böyle desin. Her gün bunları münakaşa etmenin manası yok ki. Bunun altında birtakım safsatalar aramanın mana-

sı yok ki. Bu münasebetleri AP olarak biz de kurmuş değiliz. Ama biz defaatle söyledik ki, Türk-Amerikan münasebetlerinde Türkiye'nin milli menfaatleri, Amerika'nın da menfaatleri vardır. Karşılıklı menfaatlere dayanmayan dostluk olmaz. Bunu defaatle söyledik. Yine de söylüyoruz. Bunu bir suçmuş gibi, bir nakisa imiş gibi bize yapıştırmaya çalışanların ne maksat güttükleri bellidir; anlamaya imkân yoktur diyemeyiz, bellidir. Türkiye bizim iktidarımız zamanında olmayan birtakım tehditler ve tehlikeler karşısında muayyen dostluklar kurmuş, kendisini kolektif bir savunma düzeninin içine almış, savunma düzeninin icap ettirdiği birtakım karşılıklı şartların içine girmiş. Bunları koparıp atmak mı istiyorsunuz? Bu politikada olanlar buradan gelip söylemelidir. AP olarak Hükümet programımıza koyduk, biz Türkiye'nin milli menfaatlerini icap ettiren hiçbir şeye karşı değiliz. Bu arada Türk-Amerikan dostluğu Türkiye'nin milli menfaatleri icabıdır. Burada Türkiye'nin milli menfaatleri hangi dostluktan rencide olmaya başlarsa, o noktada mesul hükümetler işin icabını düşünür. Bunu böyle anlayalım, böyle anlamayanlar da gelsin açıkça söylesin. Bir.

İkincisi, muhterem üyeler, bu dostluk 1947'den beri geliyor. Biz burada aslında Devletin temadiyet[11] esasına, hükümetlerin temadiyet esasına, Türkiye'nin milli menfaatlerine uyarak birtakım hususların müdafaasını yapıyoruz. Türkiye, birtakım kapkaççıların, birtakım soyguncuların, sömürücülerin elinde imiş. Adalet Partisi iktidara gelince mi böyle oldu? Bunları kabul etmeyenler de gelip buradan söylemeye mecburdur. Biz bunları kabul etmiyoruz. Türkiye fakir bir memleket, çeşitli iktisadi sıkıntıları var, çeşitli içtimai sıkıntıları var, çeşitli dertleri var. Bu sıkıntıların hepsi hepimizin kalbini kanatıyor. Ama bunları alıp, gelip birisinin omuzuna yafta diye takmanın manası yok ki. Bununla da hiçbir mesele halledilmez.

Şimdi burada bir hususu tekrarlıyorum. Biz, TC Hükümetiyiz. Adalet Partisi'nin ortaya getirdiği oy çoğunluğuna dayanırız. Ama gayet dikkat ve itina ile söylüyorum, Cumhuriyet Hükümetiyiz. Bu takdirde bir muhalefet Hükümeti mevcut değil ki, İktidar Hükümeti, muhalefet Hükümeti desek. Türkiye'de bir tek Hükümet vardır ve 32 milyon vatandaşın Hükümetidir. Dostlukları, parti ile milletler veya devletler arasında, partilerle milletler veya devletler arasında aramak fevkalade acayip ve fevkalade yadırganacak bir iştir. Aslında ne akla, ne mantığa, ne de beynelmilel hukuka sığar. Hiçbir Hükümet gelip bir memlekette bir parti ile dost olmaz. Hiçbir hükümet bu budalalığı yapmaz. Hükümetler hükümetlerle dost olur; imzalanmış bulunan muahedeler hükümetleri bağlar, devletleri bağlar, partileri bağlamaz. Milletler milletlerle dost olur, devletler devletlerle dost olur. Binaenaleyh bu acayip iddianın altındaki imayı safsatadan ibaret bulduğumu huzurunuzda söylemek istiyorum. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)*

11 Süreklilik, sürerlik – yay. haz.

Sola kayanları ikaz eden Başbakan DEMİREL:

« Daha sola gitmesinler kendileri için iyi olmaz ! »

«Milletin hakkını gasbedecek kuvvet yoktur.. hüsrana uğrarlar»

Bugün, 11 Ağustos 1967.

Şimdi beyanat vermişiz... Bir defa birçok şeyleri birbirine karıştırırlar. Benim yazılı olarak verdiğim beyanatta ne emirname vardır ne şu vardır ne bu vardır. Ben Sayın Genelkurmay Başkanının vermiş bulunduğu emri vazifesi icabı buluyorum, vazifesini yerine getirdiği için de takdir ediyorum kendisini ve bana karşı sorumlu bir vazifeli olarak da vazifesini yapmış bir insan olarak karşımda görüyorum. Peşinen söylüyorum, bir kabahatli görmüyorum. Türkiye'de, "Komünizme karşı uyanık olunuz" demenin bir kabahat olduğunu tasavvur etmeyi mümkün bulmuyorum. Bunun akla mantığa, Türkiye'nin hukuk düzenine, Türk kanunlarına uyar bir yerini görmüyorum. AP'den vatandaşlar kopmuş da, AP'den vatandaşlar soğumuş da, ellerinde nerde ise termometre, ölçü aleti; bunları nasıl ölçtülerse, neye dayanarak bunları söylüyorlarsa... *(TİP sıralarından "Şeker zammı" sesleri)* Böyle olmuş da ondan dolayı biz bundan iki ay evvel çıkarılmış bulunan bir emirnameyi desteklediğimizi beyan etmişiz.

Buyurun, "Şeker zammı" diyorlar oradan. Şekerin hikâyesini anlatayım. Evvela şunu koyalım orta yere. *("İstemez, istemez" sesleri)* Anlatayım, anlatayım müsaade buyurun.

Ne zannediyorsunuz Devleti? Devleti elinde dibi bulunmayan bir hazinenin sahibi mi zannediyorsunuz?

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Programda yok.

BAŞKAN – Sayın Çetin Altan, lütfen müdahale etmeyiniz, çok rica ederim.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Şeker Şirketinin 600 milyon lira teraküm etmiş borcu var. Nereden ödeyeceksiniz bunu, nereden ödeyeceksiniz? İçtimai istikrar, iktisadi istikrara bağlıdır. İktisadiyatını ve maliyesini sağlamlaştıramamış hiçbir Devlet ayakta duramaz. Her şeyin izahı var. Siz şekeri bedava da dağıtsanız Türk milletine, Türk milleti size rey vermeyecektir. *(Adalet Parti sıralarından "Bravo sesleri", alkışlar)*

TİP'in Adalet Partisi hakkındaki bir iddiasına da burada cevap vermeden geçemeyeceğim. Diyor ki, "Halkın oyları ile iktidara geldiği halde emekçi halk kütlelerinin yararına değil de, sermayeci sınıflarla, toprak ağalarını koruyucu bir politika izleyen Adalet Partisi iktidarı..." Nasıl korumuşuz? Bunlar meçhul.

"Adalet Partisi İktidarının çok samimi dostluk ve ittifak bağlarıyla bağlı bulunduğu Amerika, Adalet Partisi'nin ters politikasının körüklediği tutucu ve gerici akımlar..."

Şimdi geliniz muhterem arkadaşlar, şu üç beyanı bir vesikayla karşılaştıralım. Vesika şudur: "Toprak ağalarının ve zenginlerin, gericilerin partisinin başkan ve lideri olarak, iç siyasette halk tarafından benimsenmeyen bir hattı hareket takip etmiştir. Onun emri ile Türkiye Komünist Partisi ve diğer işçi teşekkülleri kapatılmıştır. Sovyet Rusya ile dostane ilişkiler devam ettirmek istediğine dair demeçler vermesine rağmen Kemal Atatürk esasta emperyalist devletlerle yaklaşma politikası gütmüştür. Kemal'in bu siyaseti Başkanlığının son yıllarında özel bir parlaklıkla kendini göstermiştir." Bu nedir biliyor musunuz? Bu, Büyük Sovyet Ansiklopedisinin 20'nci cildinin 504'ncü sayfasındaki "Kemal Paşa" bahsinden bir paragraftır.

Ne demiş Genelkurmay Başkanı? Milleti şu diye, bu diye, o diye bölmeyin, bölücülüğe razı olmayın. İşte Anayasanın 12. maddesi. Milletin bölünmesine razı değiliz. Şimdi diyor ki TİP, "Biz fukaraların partisiyiz." Şimdi, bakınız bunun Anayasaya ve Türk kanunlarına nasıl aykırı olduğunu size göstereyim. Partiler Kanunu madde 84: "Siyasi partiler Türk milletine ait olan egemenliğin belli bir kişiye, zümreye veya aileye, yahut sınıfa bırakılması amacını güdemezler."

Türkiye'de, fukaraların partisi, zenginlerin partisi diye bir şey olmaz. Türkiye'de, vatanperver siyasi partiler vardır. Vatandaşlar, fukarasıyla, zenginiyle tasvip ettikleri programların esası üzerinden o partiler içinde yer alırlar.

Devam edelim, 88. maddeye: "Siyasi partiler Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı Devlet tekniği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler."

Devam edelim, 89. madde: "Siyasi partiler Türk dilinden ve kültüründen gayrı, dil ve kültürleri korumak veyahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratacak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler."

91. madde: "Siyasi partiler Türk vatandaşları arasında, kanun önünde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç, din veya mezhep ayrımı gözetmek yahut belli kişi, aile veya zümrelere yahut sınıflara imtiyaz tanımak amaçlarını güdemezler." Belli kişi, aile, zümre veya cemaat esasına veya adına dayanan siyasi partiler kurulamaz.

Şimdi bütün bu hükümler yok; Anayasa fukaradan yana bir Anayasa imiş, Türk vatandaşlarının hem eşitliğini 12. maddede iddia edeceksiniz; ondan sonra da hem gelip, Anayasa fukaradan yanadır, diyeceksiniz. Niye? Fukarayı istismar etmek mümkün, fukaralığı istismar etmek mümkün. Gelip, fukaralığı ortadan kaldırmanın çarelerini söyleyin ama bu hukuk düzeni içerisinde. Mülkiyeti kaldırarak, serveti taksim ederek, vatandaşı refahta değil, sefalette eşit kılarak değil. *(Adalet Partisi sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Şimdi bakıyoruz, bu önergede komünizme karşı tek bir ima yok. Şöyle bir durum var: Yani deniyor ki, bir komünizm terörü mü yaratmaya çalışıyorsunuz? Muhte-

rem üyeler, huzurunuzda şunu söylemek istiyorum, Adalet Partisi ve ona dayanan iktidar olarak ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olarak, biz hiçbir şekilde bir terör yaratmak hevesinde değiliz. Biz Türkiye'de bir McCarthy'izm açılması taraftan değiliz. Ama, bu demek değildir ki, Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 312. maddelerine göre suç sayılan fiilleri işleyen kimseleri, yani aşırı cereyanları yayma propagandası yapanları, yani komünizm propagandası yapanları da "bu propagandaları yapın, biz size bir şey demeyeceğiz, bu propagandaları yapmaya devam edin", diyemeyiz. Bu takdirde memleketi anarşiye götürürüz.

Muhterem üyeler, çok nazik bir konuya dokunmak istiyorum. Despotizmden, faşizmden mi korkuyoruz? Evet. Türkiye'de meselelerin her şeklinin görüşüldüğü Parlamenter düzen varken, her şeyin açıkta, aleni cereyan etmesi imkânları varken, bu düzenin dışında bir düzeni aramayı akılla bağdaştıramayız. Akılla bağdaşamaz bu. Niçin heves edecek, Türk halkı komünizme; niçin heves edecek Türk halkı faşizme? Türk halkının heves etmediği bir şeyi de, Türk halkının tasvip etmediği bir şeyi de Türkiye'de hiç kimse gerçekleştirmeye muktedir olamayacaktır. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri alkışlar)* Rey ile gelip, rey ile giden hükümetler vardır. Niçin heves etsin Türk halkı diktaya veya komünizme? Her ikisi de dikta. Şimdi faşizmden veya komünizmden mi korkuyoruz, buna dair endişemiz mi var? Bu endişe devamlı bir endişedir. Cumhuriyet kurulduğundan beri vardır ve Cumhuriyet tarihinde muhtelif zamanlarda bu memlekette komünistler takip edilmiş, cezalandırılmıştır. Bunu Türk mahkemeleri yapmıştır ve bugünkü Türk kanunları ile yapmıştır. Şayet mesele yine aynı noktaya gelirse, hiç kimsenin tereddüdü olmasın Türk adaletinin pençesinden, Türk Devletini yıkmaya kalkanlar hiçbir şekilde kurtulamazlar. *(AP sıralarından alkışlar)* Şimdi, aslında komünizm, faşizm her ikisi de diktadır. Birisi şahıs diktası, birisi zümre diktasıdır.

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – İkisi de sınıf diktasıdır.

KEMAL BAĞCIOĞLU (Ankara) – Kes sesini.

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Doğruyu söylüyorum, ikisi de sınıf diktasıdır.

BAŞKAN – Şimdi doğrusunu söylemek burada size yakışmaz beyefendi. Siz söz almadınız ki. Çok rica ediyorum kaç defa rica ettim Sayın Çetin Altan. Hepinize ayrı ayrı rica etmeye mecbur değilim arkadaşlar.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Doğru, onların inhisarındadır, her gün yalan söylerlerse, bu kürsüye gelip "Sosyalist yalan söylemez" derler. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – İkisi de sınıf diktasıdır bunların..

BAŞKAN – Sayın Çetin Altan, çok rica ediyorum; müdahale etmeyin, gürültülere sebebiyet vermeyin, 184. madde sarih, beni mecbur etmeyin. *(Gülüşmeler)*

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Fukaralık istismarını yaparak diktaya gidenler, fukaranın hiç sesinin çıkamayacağı bir ortamı yaratırlar ve milleti fukaralıktan kurtaracağız diye kandırıp, neticede milletin sırtına binerler. Cereyan eden hadiseler budur. Fukaranın, zenginin, herkesin müsavi haklara, müsavi fırsatlara ve konuşabilme, söyleyebilme, şikâyet edebilme hakkını arayabilme hürriyetlerine sahip olduğu bir düzendedir ki, ancak memleket en kestirme yoldan fukaralıktan kurtulur.

Demek istediğim şudur: Diktanın yolu anarşiden geçer. Binaenaleyh, eğer anarşi yaratabilirseniz hiç şaşmayınız, arkasından dikta gelir. Bu, sosyal bir kanundur. Onun içindir ki, dikta heveslileri diktacı görünmezler, anarşici görünürler. Binaenaleyh, hep bütün numaraları biliyoruz. Evvela anarşi yaratmak, sonra da meseleyi diktaya götürmek. Şimdi benim tenkide hedef olan beyanım şudur:

Muhterem üyeler, vaktinizi alıyorum ama mecburum, bu meseleyi bu şekilde kapatamam.

"Memleketimizdeki huzur ve sükûnu hasretini çektikleri ortama uygun bulmayanların ve bunu milletimize çok görenlerin bir süredir yeniden kesin bir faaliyet içine girdiklerine şahit olmaktayız."

Niye üstünüze alıyorsunuz canım? Burada biz kimseye bir şey demiyoruz ki, böyle olanlara diyoruz.

Hiç kimsenin ihlaline rıza göstermeyeceği hakların ve hürriyetlerin siperi altına girerek huzur bozucu, anarşi düzeni yaratıcı bir ortam meydana getirilmeye çalışılıyor. Cumhuriyetin her devrinde buna çalışılmıştır.

Bunun neticesi olarak kanun ve hukuk devletinin sağlamış olduğu hürriyet havasını kötüye kullanıp, devleti ve onun müesseselerini itibardan düşürücü zümre ve sınıf mücadelesini körükleyici tutumlara ve davranışlara şahit olmaktayız.

Muhterem üyeler, bu Devletin Genelkurmay Başkanı Cumhuriyet Hükümetinin ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Genelkurmay Başkanıdır. Türkiye Cumhuriyetinin Genelkurmay Başkanı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komutanıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komutanlarını da, erlerini de, erbaşlarını da, subaylarını da, astsubaylarını da hiçbirinin üzerine toz kondurmadan itinayla korumaya mecburuz. Ama, görüyorsunuz ki, birtakım yazılar, birtakım benzetmeler hakikaten bugün üzücü ve hatta iğrenç bir mahiyettedir. Bunların misallerini verecek değilim burada. Ben diyorum ki, bu arada günlük ve aktif politikanın dışında kalması... Buna mı razı olamıyorsunuz, yani Türk Silahlı Kuvvetleri'nin günlük ve aktif politikanın dışında kalmasına mı razı olunamıyor? Görevlerinin tabiî bir özelliği olan bazı müessese ve makamların yersiz hücumlarla siyasi münakaşalar içine çekilmek istendiğini de görmekteyiz.

Kendi kumanda zinciri içinde Devletin emniyetine, milletimizin bütünlüğüne yöneltilebilecek her türlü tehdit ve tehlikeyi yok etmeye, şerefle muktedir Türk Silahlı Kuvvetlerine ve emniyet mensuplanna vâkı sataşmalar üzücü bir hal almıştır. Bu kabil faaliyetler kitaplara geçmiş, ilim haline getirilmeye çalışılmış malûm taktiklerdir. Ve asla itibar ve iltifat görmeyeceklerdir. Demokrasiyi yıkmaya mâtuf her türlü maceracı teşebbüslerin karşısına, hayatlarını istihkâr ederek dikilenleri ve mert göğüslerini siper edenleri, gizli emellerinin tahakkukuna engel sayarak kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına yöneltilmeye çalışılan alçakça tarizlerin sahipleri kanunlarımızın ve Türk Adliyesinin pençesinden kurtulamayacak ve mukadder akıbetlerini bulacaklardır. Anarşi heveslilerinin karanlık emelleri ve hainane maksatları cümlece malum, kanun ve hukuk devleti olan ülkemizde bu faaliyetlere asla fırsat ve imkân bırakılmayacaktır. Bütün vatandaşlarımızın, milleti birbirine düşürmek isteyen hayasızlara karşı ne kadar tiksinti içinde bulunduklarını biliyorum. Bu gibi sapık arzulara ümit ve gönül bağlamış olanlar hiçbir zaman umduklarını bulamayacaklardır. Hürriyetleri ortadan kaldıran, milletimizin hayat tarzı olarak seçtiği demokratik düzenin baş düşmanı olan komünizme karşı uyanık bulunmaktan üzüntü duyanlardır ki, komünizm aleyhine yapılan beyanların savunmasını fahri olarak üzerlerine alırlar. Bunlar gayelerine aykırı her çalışmaya karşı büyük bir telaş ve heyecan içindedirler. Burada yine şunu beyan etmek istiyorum: Türkiye'de açık veya kapalı komünizm propagandası yapmak hevesinde olanlar veya komünizmi müdafaa durumunda bulunanlar, milli menfaatlerimize aykırı bir davranışın içindedirler ve yakalarını Türk Devletinin elinden kurtaramayacaklardır. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)* Komünizme karşı uyanık bulunmayı tavsiye edenler vatani ve kanuni bir vazife yapmaktadırlar. Bu kutsal hizmete yönelenleri de hiçbir kuvvet yıldıramayacaktır.

Türk Anayasasını Marksizmin veya komünizmin koruyucusu şeklinde tefsir etmek küstahlıktır... Evet böyledir. Yani, bunun ayıplanacak bir yeri var mı? Bunun müdafaası nasıl yapılabiliyor "hayır öyle değildir" diye.

Hürriyet nizamı, Türk Devletinin emniyet ve bekası üzerinde tehlikeli oyunlar oynamak için hazırlanmış bir meydan değildir. Devlet itibarına, silahlı kuvvetlerimizin bütün kademelerindeki mensuplarına, her vesileyi fırsat bularak sataşma heveslilerine bu hareketlerin, millet vicdanında nefret uyandırdığını ve bir hukuk ve kanun Devleti nizamı içinde muhakkak nedamet ve pişmanlıkla sonuçlanacağını hatırlatmak istiyorum. Türk demokrasisini yanlış istikametlere sürüklemek isteyenlerin sonu mutlaka hüsran olacaktır. Komünizme karşı uyanık bulunmaktan tedirgin olanların hüviyet ve maksatları milletçe malûmdur. Bu gibilerin kirli işlerden ellerini çekmeleri lazımdır. Bunların Türk Silahlı Kuvvetlerine, Türk gençliğine, Türk köylüsüne, Türk işçisine bulaştırabi-

lecekleri bir şey yoktur. Ülkemizde hukuk, nizam, hürriyet, hak, kardeşlik, sevgi, huzur ve sükûn hâkimdir ve hâkim olmaya devam edecektir".

Benim beyanım bu muhterem üyeler. Tekrarlıyorum, böyle olacaktır, ülkemizde hukuk, nizam, hürriyet, hak, kardeşlik, sevgi, huzur ve sükûn hâkimdir ve hâkim olmaya devam edecektir. Çünkü, bunda bütün milletin menfaati vardır, çünkü Türk Anayasası bu temel üzerine kuruludur.

Şimdi, bir ibareye takılınıyor; emirnamede, "bütün fenalıkları temizleyecek bir kimse çıkarsa, bu hedef olur" şeklinde bir beyan varmış. 36 sayfalık emirname; bir cümlesi alınacak, başı belli değil, sonu belli değil ve bu cümle "memlekette komünizm tehlikesi yoktur, niye bunu bir baskı havası haline getirmek istiyorsunuz, aslında faşizm tehlikesi vardır" şeklinde getirilecek. Bu, mantıkla kabili telif değil, hiçbir şekilde kabili telif değil. Ama aslında bundan tedirgin olmak, fenalıkların temizleneceğinden tedirgin olmak demektir.

Şurasını açıklıkla söyleyelim; kanun ve hukuk devleti olan Türkiye'de hiçbir şekilde bizzat ihkakı hak olamaz. Kimse kendi hakkını kendisi alma durumunda değildir. Kanun ve hukuk devleti içinde hiç kimse, temizlenirim, endişesi içinde olmasın. Kanun gelecektir, suçu varsa yakasına yapışacaktır, şerefli Türk hâkiminin önüne çıkaracaktır ve şerefli Türk hâkimi karar verecektir; suç var mı, yok mu diye. Böyle olmadığı takdirde, Devlet yoktur. Senelerdir kurmaya çalıştığımız, tekâmül ettirmeye çalıştığımız, ilerletmeye çalıştığımız Cumhuriyeti artık bir aşiret devleti gibi görmeye kimsenin hakkı olamaz. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)* Burada aslında, kanunlara ve Cumhuriyete inansızlık yatmaktadır.

Bir antika mevzuu daha işlemek istiyorum, bu da; komünist ihtilali hareketi söylentisidir. Şimdi, aslında bu zihniyetin sahipleri, putu kendileri yaparlar ve döner ona taparlar. Komünist ihtilali hareketi iddiası kendileri tarafından ortaya atılmış ve takip görmüştür; o bildiğiniz bir şey varsa gelin söyleyin diye. Türkiye'de işçi, köylü çıkacakmış da, nasıl olacakmış komünist ihtilal hareketi?. Böyle bir tane komünist ihtilali hareketi gösteremezsiniz. Türk köylüsüne, Türk işçisine ihtilal yapacakmış gözüyle bakmak ancak kör gözlü olmaktan farklı bir şey değildir. *(AP sıralarından alkışlar ve "Bravo" sesleri)*

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – O zaman da komünizm olmaz üstadım.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Evet, Bulgaristan'da 12 bin kişi komünist hareketini yaptı, Romanya'da 18 bin kişi yaptı.

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – O zaman komünizm olmaz...

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Adıdır onun, adı. *(Gürültüler)*

BAŞKAN – Lütfen karşılıklı konuşmayınız efendim. Sayın Çetin Altan; gürültülere sebebiyet veriyorsunuz, lütfen.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Şimdi, bu, uzun izahatımı bazı neticelere bağlamak istiyorum. Bir defa, Türk Anayasası sosyalizmi

Başbakan Adana'da çok sert konuştu
DEMİREL: BİZDE SOSYALİST GEÇİNEN, KOMÜNİSTTİR

Hürriyet, 16 Kasım 1966.

veya komünizmi derpiş eden bir Anayasa değildir. Türk Anayasası, sınıf mücadelesini derpiş eden bir Anayasa değildir, Türk Anayasası komünizmi yaymak hürriyetini sağlayan bir Anayasa değildir. Türk Anayasası anarşiyi ve neticede despotizmi yaratmaya müsait bir Anayasa değildir. Türk Anayasası çok partili düzeni bir nifak ve yıkıcılık faaliyeti için zemin olarak addeden bir Anayasa değildir. Evet, siyasi hayatımız çok partili düzene bağlı, çok partisiz bir demokratik düzen düşünmeye imkânı yok. Ama siyasi partilerin hiçbir mesuliyeti olmadığını, kanunlara karşı mesuliyet taşımadıklarını, istediği şekilde hareket içinde bulunabileceklerini, milleti dil esası üzerinden, din esası üzerinden, inanç esası üzerinden, varlık esası üzerinden parça parça etmeye hakları olduklarını da kimse iddia edemez. Türk Ceza Kanunu bölücü, aşırı cereyanları suç saymış ve cezalandırmıştır. Önerge sahibi parti Anayasa Mahkemesine müracaat etmiş, 141 ve 142. maddeleri ve Türk Ceza Kanununun 312. maddesinin, sadece sınıfla ilgili olan kısmını ortadan kaldırmak için ve Anayasa Mahkemesi bunu reddetmiştir.

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Gerekçe yok.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Şimdi bu zihniyete bakın: Karar var ortada, gerekçe olmadığı için kararı muteber addetmeyecek... Bu düşünülebilir mi?

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Anayasa, "Gerekçesiz karar olmaz" der.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – İşte söyledik, Anayasa Mahkemesinin üstünde, TBMM'nin üstünde, Milletin üstünde, herkesin üstünde akıldane. *(Gülüşmeler.)* Türk Anayasası hür teşebbüsü, mülkiyeti, mirası, meşru kazançları, Türk vatandaşının istediği işi tutabilmesini, Türk vatandaşının tabiî hakkı addeder. Türk Anayasası kamu yararı sloganı altında demokratik memleketlerdeki demokratik insan haklarının çiğnenmesini derpiş etmez.

Şimdi, bir hususu daha tasrih etmeden geçemeyeceğim: Diyor ki, Sayın Hatiplerden birisi, önerge sahibi partinin hatiplerinden birisi, "Anayasaya kırmızı oy verilmiş."[12] "Hayır deyin, hayır vardır" propagandasını yapan partinin adamları imiş gibi gösteriyor benim arkadaşlarımı ve benim partimi. Reyden dolayı, reyinden dolayı bir suçun mevcut olduğunu kabul eden hiçbir düzen mevcut değildir. *(AP sıralarından alkışlar)* Bu itibarla, "Anayasaya ha-

12 27 Mayıs sonrası hazırlanan yeni anayasa için 9 Temmuz 1961'de yapılan halk oylamasında "Evet" için beyaz, "hayır" içinse kırmızı pusula kullanılmıştı – yay. haz.

yır deyin" demiş. O hak tanınmış mı kendisine? O hak tanınmış ise, o şekilde propaganda yapmışsa, bunda günah nerede? Bunun günahı neresinde? O zaman rey müessesesini temelinden göçürürsünüz. Rey müessesesinde neticeyi münakaşa etmeden kabul etmeye mecbursunuz. Binaenaleyh, bunu burada gelip Adalet Partisi için bir nakısa olarak göstermeyi demokratik zihniyetle, hür düşünce ile bağdaştırmaya imkân yoktur.

Şimdi şu hususu da belirtmek istiyorum: Kanunlar, kanun haline geldikten sonra hiç kimse biz buna rey vermediydik, demek hakkına sahip değildir. Onlara uymaya mecburdur. Eğer bunu bu şekilde vaz'edemezsek, demokratik parlamentolarda karar meselesini halledemeyiz. Kararın kendisi münakaşa edilmez artık.

Şimdi şu hususları da belirtmek istiyorum: Türkiye'de, Türk Anayasasının himayesine girip bunu suiistimal etmeye çalışanların her ne nam altında olursa olsun, Türk Devletine ve Türk Milli bütünlüğüne zarar vermesine imkân bırakılmayacaktır. Türk Devletinin düzeni, hukuk düzenidir ve her ne nam altında olursa olsun komünizme kapalıdır. Çok partili hayat Türkiye'nin bütünlüğünü bozma manasında hiçbir şekilde anlaşılamaz. Türk Silahlı Kuvvetlerini herkes rahat bırakmak mecburiyetindedir, Türk Silahlı Kuvvetlerini ve onun kumandanlarını huzur içinde, vatan müdafaası için çalışırken kimse kimseyi tedirgin etme hakkına sahip değildir.

Komünizm ihtilali arzusunda olanların veya faşizm ihtilali arzusu içinde olanların şu veya bu şekilde isyan arzusu içinde olanların, ihtilal arzusu içinde olanların bu arzuları bu memlekette kursaklarında kalacaktır. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)* Niçin olacaktır? 1961 Anayasası orta yerde. Bu Anayasa bütün düzenlerini kurdu, diyoruz. Kurmadı ise gelin bu düzenleri kuralım, diyoruz; geçen sene de söyledik. Yani, illâ ki milletin istediğine karşı bir netice alınmak için mi olacaktır? Bunu hiçbir şekilde ne anlamaya, ne de mümkün görmeye imkân vardır. "Komünizme karşı uyanık bulununuz" diyen kumandanın sözlerini vesile ittihaz ederek reaksiyon gösterilmesini anlamak imkânı yoktur. "Kulaklarınızı tıkayınız" deseydi bunu anlamak mümkündü. Türkiye'de ne komünizm, ne de faşizm olacaktır. Cumhuriyet ve hür demokratik sistem ilelebet payidar olacaktır. *(Alkışlar, "Bravo" sesleri.)*

Muhterem üyeler, grupları adına ve kendi adlarına konuşmuş olan üyelerin söylediklerine teker teker cevap vermeyeceğim. Önerge sahibi önergesini izah ederken, hakikaten bir zekâ spekülâsyonu yaptı; karşınıza öyle bir mesele koydu ki, aslında boşluklarla doludur. Bu hoşlukları yer yer işaretledim. Tekrar dönüp son söylediği sözler üzerinde yeniden boşluklar ortaya koymayacağım.

Niyet şudur: Bir vakıa ihdas etmek istemişlerdir ve böylece Parlamentonun bir gününü almak istemişlerdir. Parlamentonun bir gününü aldıkları doğru.

Ama Türk Parlamentosu bütün vatanperver partileri ile gelmiş bu kürsüye, sözünü söylemiştir ve bu Türk Parlamentosunun, Türk milletine gurur verecek bir hususiyetidir. Milli meseleler etrafında Türk Parlamentosunda münakaşalar prensipler üzerinde olmaz, detaylar üzerinde olur ve budur ki, Türk milletinin bütünlüğünün ve kudretinin hiçbir şekilde ihlal edilemeyeceğinin ve Türk Devletinin bekasının teminatını içine alır.

Huzurunuzda Partimi, Hükümetimi ve şahsımı müdafaa için konuşmadım. Huzurunuzda gerçekler bunlardır, demekle gerçekler onlar olmaz. Buraya gelip gerçekleri seriyoruz ortaya, deyip hiçbir gerçek söyleyememek zaaf demektir. Huzurunuzda, gerçek nedir, diye sorduğumuz zaman bir şey söyleyemeyenlerin ve bir münakaşayı, bir münazarayı yaparak bundan propaganda menfaati umanların durumunu teşhir ettim.

Şöyle demek istiyorum: Bu önerge, komünizm safsatası etrafında örülmüş, cüretli bir siyasi demagoji örneğidir.

Gensoru açıp açmamak takdiri Yüce Meclisindir. Şayet Yüce Meclis gensoru açmaya karar verirse söyleyeceğimiz daha çok şeyler vardır. Ve bunları Türk efkârı umumiyesinde aydınlatmak fırsatını bulduğumuz zaman ancak memnun oluruz.

Beni dinlediğiniz için hepinize saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum, takdir sizlerindir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri ve sürekli alkışlar)*

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlarım, gensoru üzerindeki konuşmalar bitmiştir.

Gündeme alınıp alınmaması hususunu oylarınıza arz ediyorum. Gündeme alınmasını kabul edenler... *(Yalnız TİP milletvekillerinin el kaldırması üzerine AP sıralarından "Yuh" sesleri duyuldu.)* Kabul etmeyenler... Gündeme alınması TİP Grubunun muhalefetine rağmen, ekseriyeti kahire ile kabul edilmemiştir. *(AP sıralarından alkışlar)*

Muhterem arkadaşlar, bir dakikanızı rica edeceğim; seçim neticelerini okutacağım...

Olayın Sonuçları

Olayın kendisi önemliydi. Ama Meclis'teki konuşmalar belki daha önemliydi; İsmet Paşa'nın sözleri, başbakanın konuşması... Paşa, emirnameyi bir yana itiyor, ordunun Kurtuluş Savaşı'ndan beri ulusun hizmetinde olduğunu anlatıyordu. Tural'ın çok partili rejimi suçladığından, güçlü bir komutanın her kötülüğü bir anda temizleyebileceği hakkındaki görüşünden hiç söz etmiyordu. Başbakan da anayasanın sosyalizme kapalı olduğunu söylüyor ve Amerika ile ittifakı savunuyordu. Herkes TİP'e karşı birleşiyordu: Doğruyu söyleyenin dokuz köyden kovulacağını bize anımsatmak istiyorlardı. Türki-

ye İşçi Partisi, yalnızlığını bir kez daha görüyordu. Ama bir şeyi daha görmeye, anlamaya başlayacaktı. Türkiye İşçi Partisi'nin suyu ısıtılıyordu. Tabloyu tümüyle o gün görüyor muyduk? Bu, olanaksızdı. Ama fırtınanın yaklaştığını görmemek de olanaksızdı. CHP'den AP'ye kadar bir uçtan öbür uca, tüm partiler TİP'e karşı cephe almışlardı. Yani TİP'i dışlıyorlardı. Bütçe konuşmaları bunun daha açık biçimde anlaşılmasına olanak verdi: Hükümet katında bir senaryo hazırlanıyordu. TİP, Moskova'nın uzantısı olarak gösterilecek, bunun kamuoyunda yaratacağı olumsuz etkiler gözlenecek ve kapatılması yolları araştırılacaktı TİP'in... Başbakan emirname ile ilgili olarak yaptığı konuşmada, *Sovyet Ansiklopedisi*'nden bir bölüm okuyor ve buradaki değerlendirmelerle bizim izlediğimiz politikanın, bizim değerlendirmelerimizin aynı doğrultuda olduğunu söylüyordu. Böylece TİP'in komünistliği belgelenmiş, tescil edilmiş oluyordu. Suçlamalar ilk kez hükümet adına dile getirilmiş bulunuyordu. Sergilenen bu tablonun çizgileri İçişleri Bakanı tarafından, birkaç gün sonra daha belirgin hale getirilecekti.

Solu saf dışı etmekte kimin, kimlerin çıkarı vardı? Bu soruya verilecek yanıt çok şeyi aydınlatacaktı. Biz Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısının yanı sıra, stratejik konumunu da göz önünde tutarak şu yanıtları veriyorduk: Türkiye, 1947'den sonra yakın tarihi ile ilişkilerini kesmişti; Ulusal Bağımsızlık, devlet adamlarının söylevlerinde, artık gerçek içeriği olmayan bir edebiyat formülü haline gelmiştir. "Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizmin tahakküm ve zulümünden kurtaracak ifade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı kanaatindedir" diyen Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bildirisindeki anlamlı amaç çoktan unutulmuştu ve anımsatılmasına ne Bey takımı ne Burjuvalar ne de Türkiye'de üsler kurmuş, yeni müttefikimiz Amerika razıydı. Türkiye İşçi Partisi ise ulusal bağımsızlığı, demokrasinin ve sosyalizmin koşulu olarak görüyor, İKİNCİ ULUSAL KURTULUŞ için savaşım bayrağını açıyordu. TİP artık bir hükümet sorunu olmuştu. Gensoru önergesi üzerindeki tartışmalardan sonra, büyük taarruz Bütçe konuşmalarında başlayacaktı. İçişleri Bakanlığı bütçesi konuşuluyordu. Yunus Koçak arkadaşımız TİP adına eleştirilerini dile getirirken, jandarma ve polis tarafından kimi yurttaşlarınıza işkence yapıldığını, olayların nerede, hangi gün olduğunu belirterek ve işkence görenlerin adlarını vererek, konuşmasını şöyle sürdürmüştü:

> (...) Oysa 31.12.1966 günü Köyceğiz ilçesinin Demirli köyünde yılbaşı münasebetiyle 15 arkadaş o köyde katrancılık yapan Mehmet Demirel'in evinde toplanmışlar, radyo dinlemişler, kendi hallerinde eğlenirlerken ve hiçbir makul sebep yok iken Akköprü Jandarma Karakolu'ndan uzatmalı çavuş Mehmet Aktaş'ın ve arkadaşlarının baskınına uğramışlar, dipçiklenerek küfürlerle ve vurulmak tehdidi altında karakola götürülmüşler, coptan geçirilmişler, fa-

lakaya yatırılmışlar, uzatmalı çavuş Hasan ve yine uzatmalı çavuş Mehmet Aktaş ve onlara yardımcı olan jandarma erleri tarafından yılbaşı gecesini böylece Demirli köyünden 15 kişi dayak ve işkence içinde karakolda geçirmişlerdir.

Yine Mardin vilayeti dahilinde bir katil olayından ötürü katili aramak için 1966 yılının 7'nci ayında Silvan kazası Jandarma Kumandanı Başçavuş Turgut Çapanoğlu ve jandarmalar pikapla Pilakan köyüne girmişler, köye giren jandarmalar süngü ucuyla kadınları ayrı, erkekleri ayrı sıraya dizmişler, suçluyu köylüden istemişler, muhtara hakaret ve küfür, kadınların bacakları arasına erkeklerin gözleri önünde sopa ile dürterek erkeklere en ağır kelimelerle hakaret etmişlerdir. Başbakana ve İçişleri Bakanlığı'na yapılan şikâyetlerin bir fayda vermediği ve bu sebeple suçlu olması gereken Başçavuş Turgut Çapanoğlu'nun Silvan Merkez Jandarma Komutanlığı'na atandığı bildirilmektedir. (...) 28 Kasım 1966 tarihli gazetelerden: Adapazarı'nda yapılmakta olan TMTF[13] Kongresi, iki otobüsle Ankara'dan gelen ve AP gençlik kolları yönetim kurulu üyesi Atillâ Karamın'ın başlarında bulunduğu 60 kişi tarafından basılmıştır. Çıkan kavgada dördü ağır yaralı olmak üzere 18 kişi yaralanmıştır. (...) Olaydan sonra karakola götürülen gençler, bilhassa Atillâ Akman, İçişleri Bakanı ile görüşmek istemiş, polisler tehdit edilmiş, kongre basanlar geç vakit İçişleri Bakanı'nın telefon talimatı ile serbest bırakılmışlardır.

Yunus Koçak arkadaşımız Adalet Partisi iktidarını ve İçişleri Bakanı'nı suçlayan konuşmasını şöyle tamamlamıştır:

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (devamla) – Arkadaşlar, bunlar İçişleri Bakanlığı'nın emniyet ve huzur yerine suç tasnii, iftiralar tertibi yoluyla, emniyetsizlik, huzursuzluk yaratmak, anarşi yaratmak, vatandaşı tedirgin etmek yoluna, gayretlerini teksif ettiğini göstermektedir. Biz Parti olarak Anayasaya içtenlikle bağlıyız. Ve Anayasaya "hayır" dedirtmek isteyenlerle, bütün uyanık vatandaşlarla birlikte bu meşru mücadele içindeyiz. (...) Bütün bu huzursuzlukların, polis baskı ve terörünün sorumlusu hükümettir. Özellikle Dr. Faruk Sükan'dır. (...) Artık isnadı, iftirayı, tehdidi, Anayasayı ve kanunları hafife almayı bir yana bırakıp demokratik rejimin kaderi üzerinde ciddiyetle düşünmenin ve olumlu davranışlar yoluna girmenin zamanı gelmiştir. (...) Otobüsleri soyan şakilere, Doğu'yu haraca kesen eşkıyaya gücü yetmeyen hükümet ve İçişleri Bakanlığı, Meclis basarak, İşçi Partililere tertipler yaparak, İşçi Partisi binalarına saldırılar tertipleyerek veya teşvik edecek bir tutum içinde bu saldırıları takip etmeyerek, bir zulüm ve baskı makinesi halinde işlemektedir. (...) Ama yer yer iktidar organlarının yazdıklarına bakılırsa, yakında Meclis'e teşrii masuniyetlerimizin kaldırılması için dosyalar gelecek ve Adalet Partili millet-

13 Türkiye Milli Talebe Federasyonu – yay. haz.

vekillerinden, İşçi Partili milletvekilleri hakkında karar istenecektir. Bütün tertiplerin amacı, İçişleri Bakanının ve emniyet teşkilatının faaliyetleri bunu sağlamak içindir. İşçi Partisi vurulmak suretiyle Anayasanın sosyal hakları bölümünün gerçekleştirilmesini isteyenlerin sesi kısılmak veya uzun süre iktidarın savunduğu sömürü düzeninin devamı sağlanacaktır. Savcılar, mahkemeler ve Anayasa Mahkemesi bu yoğun propagandanın tesiri altında bırakılmak istenilerek ve Siyasi Partiler Kanunu'nun ne yapıp bazı maddelerinin kapsamına, bazı tertiplerle Türkiye İşçi Partisi de sokulmak istenerek Partimiz hakkında birtakım gayretler yapıldığı aşikârdır. Ve gayretler bu istikamettedir.

(...) Türkiye İşçi Partisi, Anayasaya ve demokratik ilkelere saygılıdır. Anayasanın öngördüğü kanunların bütün vatandaşlara ve kendisine verdiği hakları hiçbir tehdide kulak asmadan sonuna kadar kullanmaya kararlıdır. Ve Anayasanın insan haklarının iktidar tarafından da saygı görmesi ve uygulanması için kanun yollarından sonuna kadar savaşacak ve bu konuda demokratik düzenin korunması için yapılan her gayret, nereden gelirse gelsin, partimizden ancak destek görecektir. Anayasa düzenini, demokratik düzeni sarsıcı, baltalayıcı, Türkiye'nin bütünlüğünü, demokratik yoldan kalkınmasını önlemeye matuf bütün davranışlarda, karşısında Türkiye İşçi Partisi'ni bulacaktır.

İSMET ANGI (Eskişehir) – Halt etmişsin.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (devamla) – Halt eden sensin.

BAŞKAN – Efendim çok istirham ediyorum; bu şekilde hitap etmeyiniz, bunlar zapta geçiyor.

İSMET ANGI (Eskişehir) – Sen halt ediyorsun.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (devamla) – Halt eden sensin.

BAŞKAN – Sayın Koçak, kürsüyü bu şekilde işgal etmeyiniz efendim. Sözünüz bitti. İnin istirham ediyorum efendim.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (devamla) – Efendim, nasıl hitap ediyor?

BAŞKAN – Sayın Koçak, ben vazifemi yapıyorum. Efendim, ihtar ettim size o şekilde hitabeden arkadaşa. Siz bunları başkanlığa bırakın, istirham ederim.[14]

Daha sonra kürsüye gelen İçişleri Bakanı Sükan, konuşmasının büyük bölümünü Türkiye İşçi Partisi'ne ayırdı. Birkaç gün önce başbakanın yaptığı gibi o da, Moskova kökenli kimi belgeler sergileyerek, karşılaştırmalar ve yorumlar yaptı. Bu konuşmanın kimi bölümlerini verelim:

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Konya) – (...) Peşinen arz ederim ki, Türkiye'de komünist faaliyetleri ve komünist propagandası kanunen yasaktır. Anayasaya göre, 1961 Anayasası'na göre, 1924 Anayasası'na göre de öyle idi.

14 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 13, s. 433-437.

Faruk Sükan.

Türkiye'de sınıf hâkimiyetine müstenit bir nizam kurmak, mevcut nizamı bozmak ve tağyir etmek, bu hususta faaliyet göstermek suçtur. Bunun propagandasını yapmak da suçtur.

Arkadaşlar, denilebilir ki, Anayasanın bahsettiği fikir özgürlüğünden, vicdan ve kanaat özgürlüğünden ve hürriyetlerinden bilistifade Anayasanın teminat altına almış olduğu temel hak ve hürriyetlerden hareketle bu fikrî hareketler yapılabilmektedir. Hatta günün basın konusu olarak bazı kıymetli yazarlar Türkiye'deki fikir hareketlerini birçok grup memleketlerinde olduğu gibi Marksist bir felsefenin ancak fikir hareketi olarak değerlendirilmesi iktiza ettiğini, bunun aksiyon olarak veya Anayasanın ve kanunlarımızın yasak ettiği propaganda mahiyetini alırsa, bunların vesikaya istinat ettirilmesi suretiyle ancak bunun mürevviçlerinin veya bunları organize etmek durumunda olan teşekküllerin suçlandırılması iktiza ettiğini beyan ederler. Zannediyorum ki, benim bugünkü, bu meseledeki maruzatım bu hususta kıymetli Meclis'e bazı doküman mahiyetinde ipuçları vermek olacaktır.

TİP Moskova'dan Emir Alıyormuş!

İçişleri Bakanı, Moskova'da toplanan 81 Komünist Partisi delegelerinin 6 Aralık 1960 günü yayımladıkları bildiriden kimi bölümler okuyor; Kanada'da yayımlandığını söylediği bir dergide Yakup Demir ve Halis Okan takma adları ile kaleme alınmış bir yazıdan söz ediyor; bunları Türkiye İşçi Partisi'nin Malatya'da yapılan İkinci Genel Kongresi'nin 24.11.1966 günü yayımlanan bildirisi ve benim 1 Aralık 1966 günlü *Dönüşüm* dergisinde yayımlanan bir demeçimle karşılaştırıp yorumluyor. Böylece Türkiye İşçi Partisi'nin Moskova'dan emir aldığı kanıtlanmış oluyor... Ne kadar basit ve inandırıcı.

Moskova Bildirisi'nde, "Her bir ülkede sosyalizme geçişin şekli o ülkenin tarihi şartlarına bağlıdır. (...) Komünistlerin inancına göre demokrasi mücadelesi, sosyalizm için mücadelenin bir parçasıdır. Bu mücadele işçi sınıfı ile bağların sürekli olarak kuvvetlendirilerek, bunların politik şuurlarının arttırılması suretiyle olur" deniyormuş. Malatya Kongresi Bildirisi'nde de, "Türkiye İşçi Partisi İkinci Büyük Kongresi gerek politik, gerek ekonomik bağımsız-

lığın son tahlilde sosyalizmle gerçekleşeceğine ve Türkiye'de sosyalizmin genel sosyalist ilke ve gelişme kanunlarına dayanmakla beraber, memleketimizin tarihsel şartlarına milli özelliklerine uygun, milli bağımsızlığına kıskançlıkla bağlı ve aşağıdan yukarı demokratik bir yoldan, yani örgütlenmiş emekçi sınıfların işbirliği, bilinçli, cesur çabası ile gerçekleşeceğine olan inancını teyit eder" denilmekteymiş. Aybar'ın *Dönüşüm* dergisinde yayımlanan demecinde de şunlar dile getiriliyormuş; deniliyormuş ki, "Sosyalizmin Türkiye'ye özgü tarih koşulları içindeki uygulanışına ve bu koşullarla bu koşullar içindeki uygulanışın teoride değerlendirilmesinden meydana gelen Türkiye'ye özgü sosyalist teori/eylem sistemine Türkiye sosyalizmi adını veriyoruz..."

Behice Boran yerinden bağırmış, "Bağımsız ve milli" diye. İçişleri Bakanı ise suçlamalarını sürdürüyor. Gene Malatya Kongresi'ne dönüyor:

> İÇİŞLERİ BAKANI: (...) Gerçekten Türkiye'nin bir milli kurtuluş savaşı verdikten sonra bugün ikinci bir milli kurtuluş mücadelesi içinde bulunması; halkımızın Osmanlı tipi ceberut devlet anlayışı ve yöntemine karşı olması ve oy hakkına sahip çıkması; halktan yana sosyalizme açık bir Anayasanın varlığı gibi etkenler, Türkiye'de sosyalizme âlelâde uygulanış özelliklerinden ötede bir nitelik kazandırmaktadır... Türkiye sosyalizmi teori ve eylem olarak, İşçi Partisi'nin milli bağımsızlık, emekçi halkımızın horlanma ve sömürülmeden kurtulması, Anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanması yolunda beş yıldır vermekte olduğu mücadele ile kurulmaktadır. Türkiye Sosyalizmi oluş halindedir. Bu oluş, *yukarıda işaret ettiğimiz doğrultudaki mücadelemizin teori planına yansıması şeklinde belirtmektedir." (...)*
>
> *Eğer arkadaşlarımızın kendi fikirleri olmuş olsaydı, kendi inançlarının ifadesi ve mücadelesi olmuş olsaydı, gayet tabiî bunu hürmet ve saygıyla karşılamak Anayasanın bahşettiği haklar ve hürriyetleri, kendilerine tanıdığı bütün hak ve hürriyetleri bu zaviyeden mütalaa eden insanlar olarak, fikirlerimizin başka istikamette*[15] olmasına rağmen hürmetle ve takdirle karşılardık. Ama kendi fikirleri ile ilgisi olmayan doğrudan doğruya başka istikametlerden, tamamen aynı sloganlarla, aynı diyalektik, aynı kelimeler, aynı üslup ama kanunlar müsaade etmedi diye onları başka sloganlar ve mefhumların arkasına almak suretiyle, oradan aldıkları emir istikametinde propaganda ve tatbikat yapmaya herhalde... *(TİP sıralarından gürültüler)*
>
> (...) Cepheleşme hareketinin emirnamesi 6 Mayıs 1965 tarihinde Kanada'da Halis Demir ve Zeki Baştımar tarafından kaleme alınmış, verilen direktifin Türkiye'de uygulanması 12 Kasım Kızılay hadiseleri ile bizzat sizin neşriyatınız ve beyanlarınızla aynı şekilde tatbikat görmüştür. (...) Bunlar TİP'in Ma-

15 "Bu oluş" kelimelerinden hemen sonra başlayan ve buraya kadar italikle belirtilen kısım *TİP Tarihi*'nin BDS Yayınları'ndan çıkan baskısında atlanmıştır – yay. haz.

latya tebliğinde ve TİP liderinin basına verdiği çeşitli beyanlarında bütün bu esaslar yer almış bulunmaktadır.[16]

Bu konuşma, TİP'in hükümet adına komünistlikle ve dışardan aldığı direktiflerle hareket eden bir parti olarak ilk kez resmen suçlanması idi. Belki size garip gelecek, fazla önemsememiştik Sayın Sükan'ın konuşmasını. Ama bizden nasıl rahatsız olduklarını, adeta elle tutarcasına, somut olarak kavramamıza yol açmıştı bu iddialar. Bir şey yapamayacaklarını biliyorduk. Bizi kapatamazlardı. Anayasa Mahkemesi bunu yapmazdı. Son yıllarda birçok yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştık. Layihalarımızı ciddi bulduklarını öğreniyorduk. 141. ve 142. maddelerin iptali için ayrıca sözlü savunuda da bulunmuştuk. Bu kaba kuvvet gösterilerinin olsa olsa halkı etkilemesi düşünülebilirdi. O konuda da her geçen gün bizim kazancımızdı. Hükümetin kuru gürültü koparması, halkın bize iftira edildiğini anlamasına neden oluyordu.

1966 yılı örgütlenme için küçümsenmeyecek çalışmalarımızla geçmişti. Örgütlendiğimiz il sayısını 59'a çıkarmıştık. Milletvekillerinin bağışlarına karşın hâlâ sıkıntı içindeydik. Yani örgütlenmelerin gerektirdiği masraflar, hâlâ örgütlediğimiz ildeki arkadaşlarımız tarafından üstleniliyordu. Onlar da varlıklı kişiler olmadıklarından, mütevazı da olsa bu alandaki ilerlemeler bizi çok sevindiriyordu. Partimiz tam anlamda, gerçekten tabandan kuruluyordu. O yıl kısmi senato seçimleri yapıldı. Biz Kocaeli'den bir senatörlük kazandık: Fatma İşmen, parlamentoya girdi. Böylece sesimizi İkinci Meclis'te de duyurabiliyorduk. Varto depreminden hemen sonra deprem bölgesine gitmemiz, felaketzedelerle birlikte yaşamamız, ıstıraplarını paylaşmamız da sanırım TİP'in tüm Doğu'da sempati ile görülmesine, benimsenmesine yol açtı. Yol açtı derken sözlerim yanlış anlaşılmasın. Milyonlar TİP'i bağrına bastı demek istemiyorum. Ama küçümsenmeyecek kalabalıklar bize yakınlık duydu. Yapılan yardımların yeterli olmadığını yerinde görmüştük. Meclis tatilde idi: Olağanüstü toplanmasını istedik. Sanıyorum deprem haberi duyulur duyulmaz, genel sekreterlerimizle birlikte hemen yola çıkmamız ve ertesi gün Varto'da olmamız, Vartolular'ın birkaç gün dertlerini acılarını paylaşmamız ve her halimizden bunu politik amaçla yapmadığımızın anlaşılmış olması, bize yurdun o yöresinde pek çok dost kazandırmıştı.

İkinci Kurtuluş Savaşı

1966, *İkinci Kurtuluş Savaşı* çağrısında bulunduğumuz ve *Amerikalılara Karşı Pasif Direnme* kampanyasını başlattığımız yıl olmuştur. Egemen çevrelerin

16 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 13, s. 439-452, özellikle 441-446.

ve onların dışarıdaki efendileri Amerika'nın yıldırımlarını üzerimize çektiğimiz, burjuvazinin ve Amerika'nın büsbütün boy hedefi haline geldiğimiz yıl olmuştur 1966. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de başbakan tarafından yanıtlanması istemiyle Amerika ile ilişkiler hakkında Meclis Başkanlığı'na bir sözlü soru önergesi vermiştik.

AYBAR İKİLİ ANLAŞMALARLA İLGİLİ SORU ÖNERGESİ VERDİ

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Başbakan tarafından cevaplanmasını istediği soru önergesinde, ikili anlaşmalar hakkında bilgi verilmesini istemiştir.

Aybar 12 Temmuz 1947 yılından sonra yapılan ikili anlaşmalar hakkında geniş bilgi istemekte ve Meclis'in onayından geçmemiş olanların bulunup bulunmadığını sormaktadır.

Milliyet, 8 Aralık 1965.

Amerika'nın Kuzey Vietnam'da sivil halka karşı giriştiği hava bombardımanları ve *bilyalı bomba*, Napalm bombası gibi vahşi silahlar Avrupa'nın ileri gelen çevrelerinde büyük tepkilere yol açıyordu. Ünlü İngiliz filozofu Bertrand Russell, Amerika Başkanı Johnson'u savaş suçlusu olarak yargılayacak uluslararası bir özel mahkeme kurduğunu açıkladı. Çeşitli ülkelerden 15 kişiyi yargıç olarak Londra'ya çağırdı. Russell'dan ben de bir çağrı teli aldım. Konuyu M.Y. Kurulu'nda görüştük. Gitmeme karar verildi. Böylece Amerika'ya bir kez daha meydan okuyorduk: TİP'in genel başkanı Amerika'yı yargılayacak bir mahkemede görev alıyordu. Amerika'ya karşı verdiğimiz savaşımda, bu, Amerika'yı rahatsız edecek önemli bir adımdı. Yanıtsız kalmayacağını da elbet düşünüyorduk. Ancak TİP'in Avrupa'da sesini duyurmasının bizim için bir kazanç olacağına inanıyorduk. Russell Mahkemesi'ne ilerde yeniden döneceğiz.[17]

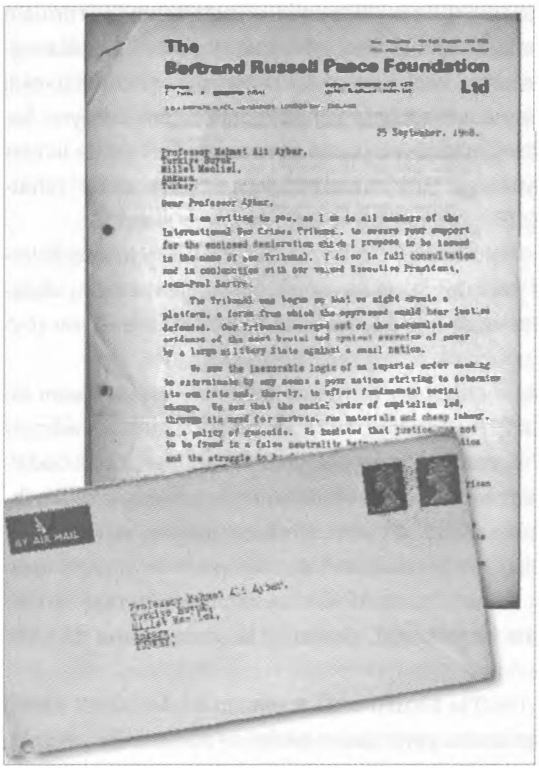
The
Bertrand Russell Peace Foundation
Ltd

25 September, 1968.

Professor Mehmet Ali Aybar,
Türkiye Partisi,
Millet Meclisi,
Ankara,
Turkey

Dear Professor Aybar,

I am writing to you, as I am to all members of the International War Crimes Tribunal, to secure your support for the enclosed declaration which I propose to be issued in the name of the Tribunal. I do so in full consultation and in conjunction with our elected Executive President, Jean-Paul Sartre.

The Tribunal was begun so that we might create a platform, a forum from which the oppressed could hear justice defended. Our Tribunal emerged out of the accumulated evidence of the most brutal and cynical exercise of power by a large military State against a small nation.

We saw the inexorable logic of an imperial order seeking to exterminate by any means a poor nation striving to determine its own fate and, thereby, to effect fundamental social change. We saw that the social order of capitalism led, through its need for markets, raw materials and cheap labour, to a policy of genocide. We insisted that justice could not be found in a false neutrality between [illegible] and the struggle to [illegible]

BY AIR MAIL

Professor Mehmet Ali Aybar,
Türkiye Partisi,
Millet Meclisi,
Ankara,
Turkey.

Russell'ın Aybar'ı mahkeme üyeliği için davet mektubu.

17 *Tribunal Russell*, 2 cilt, Gallimard, 1967/68.

Türkiye, Amerika ve bizim sermaye çevreleri için dikensiz bir gül bahçesi haline gelmeliydi. Oysa bu bahçedeki deve dikeni dal-budak salıyordu. Sökülüp atılmalıydı. İçişleri bakanının konuşmaları bu görevin ilk belirtileriydi. Adalet Partisi hükümeti, TİP'i kapatmaya hazırlanıyordu. Korkmuyorduk. Bu işin üstesinden gelemeyeceklerini biliyorduk. Anayasa Mahkemesi'nden karar alamazlardı. Adalet Partisi hükümetine yanıtımız şöyle oldu:

BAŞKAN – Türkiye İşçi Partisi Grubu adına Sayın Mehmet Ali Aybar, buyurun efendim.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (İstanbul) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,

Hükümetin gelecek bir yıllık icraatının rakamla ifadesi demek olan 1967 bütçe kanunu tasarısı ile bu kanunun hazırlanmasına yön vermesi gereken 1967 programı üzerinde, Türkiye İşçi Partisi Meclis Grubunun son görüş ve eleştirilerini açıklayacağım.

İki haftadır süren bütçe görüşmeleri boyunca arkadaşlarım, partimizin olaylara dayanan ve rakamlarla ifade edilen görüş ve eleştirilerini açıklamışlardır. Bu eleştirilere Hükümetten beklenen cevaplar alınmamıştır. Milletvekili seçimlerinden önce Devletin koalisyonlarla yönetilemeyeceğini söyleyen Sayın Başbakan, şimdi de, "beş muhalefet partisi olmasının, Türkiye'de iktidar olmayı güçleştirdiğini" söylemiş, "Türk milleti birtakım düşüncelerden rahatsız olmaktadır" demiştir. (...)

Sayın Maliye Bakanı ise "Rakamlar yanlış tarzda kullanılıyor; yanlış iddialarda bulunuluyor" demekle yetinmiş fakat ileri sürdüğümüz rakamların, iddiaların neresi yanlış olduğunu ve doğrusunun neden ibaret bulunduğunu söylememiştir.

Aren arkadaşımızın, Hükümetin, çıkışı olmayan kapitalist yoldaki iflasını rakamlarla ispatlayan bilimsel eleştirilerine, bilmem belki başbakan yadırgar "eleştiri" sözünü, "tenkit" demektir, Sayın Maliye Bakanı, "Ben, basû-badelmevte inanırım. Bugün esefle bu kürsüden Marks'ın ve Engels'in dirildiğini ibretle seyrettim... Biz iktidarda kaldığımız sürece esir kamplarına müsaade etmeyeceğiz" şeklinde, asla ciddiye alınmayacak demagojilerle cevap vermiştir.

Günler ilerledikçe Sayın Bakanların ve AP Grubu sözcülerinin, bize verdikleri cevapların gittikçe daha boş olduğu, demagoji dozunun daha da arttığı görüldü.

Sayın İçişleri Bakanı da 1960'ta Moskova'da toplanan 81 komünist partisi temsilcisinin toplantısından sonra yayımlanan bildiri ile Kanada'da yayımlanan bir derginin yazıları üzerinde durarak, bunlarla bizim beyan ve bildirilerimiz arasında paralellik olduğunu ileri sürmüş, "Oradan aldıkları emir istikametinde propaganda yapıyorlar" demiştir.

Bakanların üstü kapalı şekildeki kapatma tehditlerinden sonra, bazı milletvekilleri de Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılmasını açıkça istemişlerdir.

Kısacası, Türkiye İşçi Partisi sözcülerinin bilimsel eleştirilerine, AP iktidarı sözcüleri, artık iyice foyası meydana çıkan "Komünistlik" suçlaması ile cevap vermişler ve böylece bu bozuk düzeni sürdürme sorumluluğundan kurtulacaklarını sanmışlardır.

Birazdan bunlara gerekli karşılığı vereceğim. Şimdi Hükümeti bu kadar hesapsız konuşmalara sevk eden nedenler üzerinde duracağım.

Meclis'te 250 sandalyelik şişkin bir çoğunluğa sahip olan hükümet, 15 kişilik bir sosyalist grubun eleştirilerine dayanamıyor ve "Bu kadar çok muhalefet partisi iktidar olmayı zorlaştırıyor" diyerek, sosyalist muhalefeti susturma çareleri arıyorsa; bütçe eleştirilerine suçlamalar ve tehditlerle karşılık veriyorsa; bunun hiç şüphesiz hükümetin aczine ilişkin birtakım ciddi objektif nedenleri olması gerekir.

Gerçekten dünyanın hiçbir parlamentosunda bütçe eleştirilerine iktidarın muhalefeti suçlayarak karşılık verdiği görülmemiştir. Bu gibi manevralara ancak faşizme ortam hazırlandığı sıralarda rastlanır. 1922-1925 yılları arasında, Mussolini diktasını kurmak için bu yola başvurmuştur. 1933'te Hitler ve adamları, Rayştag'ta[18] aynı oyunu oynamışlardır.

Demokratik denge kendi aleyhine dönmeye başlayınca burjuvazi, demokrasiyi tatil etme ve iktidarını faşist dikta rejimiyle yürütme yolunu tutar. Demokratik dengenin burjuvazi aleyhine dönmesi, kapitalizmin zorluklarla karşılaşması; halkta uyanış hareketinin, sendikaların, sosyalizmin güçlenmesi demek olduğundan burjuvazi bu gelişmeleri komünist ihtilal hazırlıkları şeklinde göstermek bahanesini kolayca bulur. Hatta tertiplere, kışkırtmalara başvurarak kargaşalıkları bizzat çıkartır. Kurduğu, silahlandırdığı faşist örgütlerine saldırılar, suikastlar yaptırtır. Yangınlar çıkarttırır. Evet, yangınlar çıkartır. Nazileri hatırlarsınız; Rayştag'ı, solcuları suçlamak ve bertaraf etmek için bizzat kendilerinin yaktığını biliriz. Kimi zaman din duygularını, kimi zaman milliyet duygularını sömürerek, şovence sömürerek orta tabakaları işçilere, köylülere karşı kışkırtır. İmkân ve fırsat bulursa orduyu da kendi paraleline çeker. İtalya ve Almanya gibi kadroları aristokratik olan ülkelerde, ordu faşizmin kuruluşunda kesin bir rol oynamıştır.

Geri kalmış toplumlarda bu oyun biraz değişik şekilde oynanır. Bu ülkelerde milletlerarası ilişkiler faşizmin kuruluşunda gelişmiş ülkelere göre daha ağır basar.

Geri kalmış ülkelerde, büyük toprak sahipleriyle büyük tüccarlar, bankerler ve montaj sanayicileri hâkim sınıf durumundadırlar. Bunlar çıkarlarıyla milletle-

18 Reichstag. 1933'te kundaklanıncaya kadar Almanya parlamentosu olarak kullanılan binanın adı – yay. haz.

rarası kapitalizme bağlıdırlar. Emperyalizmin aracısı ve ortaklarıdırlar. Ve genellikle emekçiler politik bir güç olarak ya hiç örgütlenmemiştir bu geri ülkelerde ya da örgütleri zayıftır. Bundan dolayı demokrasi varsa sadece şekilden ibarettir. Fakat buna karşılık sömürü içerden ve dışandan olduğu için katmerlidir ve milli bağımsızlık fikri son derece canlıdır. Gençlik uyanık ve hareketlidir. Bu etkenler geri kalmış ülkelerde halkın hızla uyanmasını ve örgütlenmesini sağlar.

Halk uyanmaya ve demokratik haklarına sahip çıkmaya başladı mı geri kalmış ülkelerin, emperyalizmin desteği ile ayakta duran kültürsüz, çıkarcı ve bencil burjuvazisi ile toprak ağaları, şeklî demokrasiyi bile imtiyazlı durumları için tehlikeli bulurlar. Hele dış borçlanmalar yetersiz olduğu ve ekonomik ve mali zorlukların baş gösterdiği dönemlerde, demokrasiyi büsbütün tatil edip faşizmi kurmaya heveslenirler. Bu iş için yabancı dost ve ortaklarının, yani emperyalizmin askerî desteğini de isterler. Emperyalist kuvvetler, ittifaklar ve antlaşmalarla zaten yurtta üslenmiş bulunuyorsa, bunlar davete lüzum kalmadan yardımlarını esirgemezler. Hatta milli kurtuluş ve sosyalizm akımı güçlenmeye başlayınca emperyalistler içerdeki adamlarını, ortaklarını harekete iterler: Komünizm umacısı canlandırılır; dış tehlikeden söz açılır; demokratik hakların kullanılışı, hürriyet rejimini içerden yıkma teşebbüsleri olarak nitelendirilir ve besleme dernekler, gazeteler, dergiler aracılığıyla iftiralar, yalanlar, suçlamalar, taşlı, sopalı saldırılar, suikastlar başlar. Hükümet tertiplere girişir: Düzme beyannameler, silah depoları bile keşfolunur. İşçiler grev mi yapıyor; bastırmak için asker gönderilir ve grevi gizli komünist ajanlarının kışkırttığı ilan olunur. Gençlik örgütlerine ajan sokularak gençler birbirine düşürülür ve olaylar komünistlerin işi olarak gösterilir. Öğretmenler komünistlikle suçlanır; namuslu sendikacılar keza komünist olarak ilan edilir. Kim ki, emperyalizmin boyunduruğuna karşıdır; kim ki, üslerin temizlenmesini ister; kim ki, ne şu devletin ne bu devletin uydusu olmayalım, bağımsız yaşayalım der; kim ki, toprak reformu yapılsın, sömürgeye son verilsin, Anayasa eksiksiz tastamam uygulansın diye yazar, çizer, söyler; hepsi de komünistlikle suçlanır. Yürürlükteki faşist kanunlar az gelir; yeni yeni terör kanunları hazırlanır. Halktan, emekten yana bir parti varsa kapatılması yoluna gidilir. Militanlar, sendikacılar, yazarlar, karikatürcüler, hatta 15 yaşındaki çocuklar tevkif edilir. Bu işe en uçtakilerden başlanır. Ve en uçtakiler yok edildikten sonra, sıra geride kalan en uçtakilere gelir. Tabiî bütün bunların, vatanı komünizmden korumak; demokrasiyi, hürriyetleri kurtarmak için yapıldığı söylenir. Ve bu işler enerjik bir yönetim istediğinden, çoğu zaman emperyalistlerle işbirliği eden bir komutan, bir subay hükümeti ele alır. Güney Vietnam'da faşizm aynen bu anlattığımız şekilde kurulmuştur.

Sayın Milletvekilleri,

Demirel hükümetinin, bütçe görüşmeleri sırasında büsbütün artan hırçın çırpınışlarını, biraz önce ana çizgilerini belirttiğim faşizme ortam hazırlama-

nın gayreti olarak nitelendiriyoruz. Türk burjuvazisi, Anayasamızın kurulmasını öngördüğü emekten yana bir demokrasi düzeni içinde, bugünkü imtiyazlı durumunu sürdüremeyeceğini anlamıştır.

Bugünkü aşırı sömürünün ve milli gelirin adaletsiz bölüşümünün devam etmesi, kötülüklerin serbestçe ortaya serildiği, halkın uyanıp örgütlendiği demokratik bir ortamda mümkün değildir. Sosyalizm yurdumuzda hızla gelişmektedir. TİP hemen bütün köylerden oy almıştır. Kapitalist yoldan yurdu kalkındırmanın mümkün olmadığı, olamayacağı artık halk sınıf ve tabakalarınca da kavranmaktadır. Bakınız bu yıl AP sözcüsü Papenek'ten, kundura bağlarına asılarak havalanmak mucizesinden söz etmedi.[19] Toprak ağalarının, aracı burjuvazisinin umurunda değil Türkiye'nin kalkınması. Fakat kapitalizm dolabı döndürülemezse imtiyazlarının, çıkarlarının bozulacağını biliyorlar. Sayın Başbakan bu kürsüden "Anayasa kazanç hakkını temel hürriyet olarak ilan etmiştir" diye boşuna haykırmadı. Fakat ne var ki, kapitalizmin bozuk işleri feryatlarla düzelmiyor. Nasıl ki, Amerika'nın yurdumuzda kurduğu üsler de "Yalan! Yok öyle şey!" diye bağırmakla ortadan kalkmamıştır. Anayasa çizgisinin gerisinde Hükümet etmenin de elbet bir sınırı vardır. Ve bu sınırın, derinleşen buhranla, Demirel Hükümetine manevra imkânı bırakmadığı nihayet bizzat Başbakan tarafından anlaşılmış olmalıdır ki, Hükümet yeni terör kanunları hazırlatıyor.

Sayın Milletvekilleri,

Türkiye bugün mali ve ekonomik bakımdan 1957-1958 yıllarını; politik bakımdan ise 1959-1960 yıllarını yeniden yaşar görünüyor. Demirel Hükümeti, Türk burjuvazisinin o tarihlerdeki ters talihinin, faşizme göz kırpmakla önlenebileceği umuduna kapılmıştır. Senaryoyu buna göre hazırlatmak istiyorlar. Yalnız bir noktayı ihmal ediyorlar: Türkiye, Güney Vietnam değildir.

Hazırladıkları "terör" kanunlarını Meclis'ten geçirebileceklerini bir an için düşünsek bile, bunlar Anayasa Mahkemesi tarafından mutlaka iptal edilecektir. Anayasa Mahkemesinde namuslu, bilgili yargıçlar var. Anayasayı Amerika'nın nüfuzunu korumak hürriyeti ve vurgunculara kazanç hürriyeti şeklinde yorumlamaya asla yanaşmayacak, yargıçlardır bunlar. Ama olacak şey değil ya, bir an için olduğunu farz etsek ve bu terör kanunlarının iptal edilmediğini düşünsek, bu takdirde bile amaçlarına ulaşamayacaklardır. Çünkü yargıçlar, savcılar ve zabıta memurları "terör" kanunlarını vicdanlarınca yorumlayarak, Hükümetteki bayların istediği şekilde uygulamayacaklardır.

---

19 Adalet Partisi milletvekillerinden Aydın Yalçın, 1965'te yaptığı bir konuşmada "AP tipi bir kalkınma"nın mümkün olduğundan söz ederek Amerikalı profesör Gustav Papanek'in özellikle Pakistan'da yaptığı çalışmalardan örnekler vermişti. Aybar, muhtemelen o konuşmaya göndermede bulunuyor. Yalçın'ı eleştiren ve Papanek'in Pakistan örneğinin Türkiye için esas alınamayacağı konusunda bir yazı için bkz. Refik Erduran, "Papanek'in Ağzından", *Milliyet*, 12.11.1965 – yay. haz.

Anayasanın fiilen tatili demek olan bu kanunları hazırlayanlarda, olayları görme ve değerlendirme yeteneği acaba hiç mi kalmamıştır? Cidden merak ediyorum.

Baylar, elinizde Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddeleri gibi, Mussolini diktatörlüğünü yıllarca ayakta tutmuş müeyyideler var. Hem de bunlar faşist İtalya'dan alındıktan sonra beş kere değiştirilerek daha da ağırlaştırılmıştır. Eğer bugün bunlarla dilediğiniz sonuçları alamıyorsanız, bunun bir sosyolojik anlamı olacağını aklınıza getirmiyor musunuz?

İleri sürdüğünüz gibi bu maddelerin boşluğu falan yoktur. Bu maddeler o derece elastikidir ki, dilenen doğrultuya çekilebilir ve Türkiye'de bu maddelerle bir anda on binlerce kişi hapse atılabilir. Ama görüyorsunuz ki, atılamıyor. Neden? Çünkü Türkiye'nin ortamı değişmiştir. Kara koyunla ak koyun artık ayırt edilir olmuştur. Türkiye'de ihmal edilemeyecek güçte bir sosyalist akım vardır. Güçlü sendikalar vardır. Devrimci öğrenci dernekleri vardır. Örgütlenmiş Atatürkçü öğretmenler vardır. Anayasayı korumaya azimli güçler vardır ve de Türkiye İşçi Partisi vardır. Polisi, savcısı, yargıcı da çoğunlukla uyanmıştır; uyanmaktadır. Baylar, Yargıtay Başkanının adalet yılını açış konuşmasında neler söylediğini unutuyorsunuz herhalde.

Hazırladığınız "terör" kanunlarını, haber vereyim, yürütemeyeceksiniz. Çünkü toplumun kanunları kendisine ters düşen kanunlardan daima daha güçlüdür.

Sayın Milletvekilleri,

Demirel Hükümeti, zihniyet, tutum ve davranışlarıyla, Anayasa çizelgesinin gerisindedir. 1967 programı ve 1967 Bütçe kanun tasarısı bunun son ve açık delilidir. İki-üç noktayı belirtmekle yetineceğim; yetineceğim de iktifa edeceğim demektir, belki anlamayanlar bulunur.

Anayasanın 2. maddesine göre, "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir."

Başlangıçta: "Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülkeler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak" denildikten sonra "yurtta sulh, cihanda sulh ilkesine, milli mücadele ruhuna, millet egemenliğine Atatürk devrimlerine" atıfta bulunulmakta ve Anayasamızın "İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmayı" amaç bildiği ilan edilmektedir.

Demek ki, hükümetler Türk milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta,

tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde görecekler ve aynı milletin fertleri olduğumuz halde kaderde, kıvançta, tasada ortak olmayışımızın ekonomik, sosyal, politik nedenlerini ortadan kaldıracak bir politika izleyeceklerdir.

Bu husus Anayasanın 10. maddenin 2. fıkrasıyla teyit edilmiştir: "Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar" denilmektedir.

Devletimizi nitelendiren biraz önce okuduğum 2. maddenin gerekçesinde ise sosyal devlet ilkesi şöyle açıklanmaktadır: "Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir Devlettir. Başka bir deyimle çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır. Sosyal devlet, fertlere yalnız klasik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddî ihtiyaçlarını karşılamalarını da kendisine vazife edinen Devlettir. Modern Anayasa, asgari geçim şartlarından, sıhhi bakımdan, öğrenim imkânlarından ve hele barınacağı bir konuttan yoksun bir kişinin gerçek anlamda hür olamayacağını kabul eden zamanımızın hukuk ve siyaset ilmine, Devlet görüşüne uygun olarak, fertlere ve vatandaşlara sosyal birtakım haklar tanımak zorundadır. Her sınıf halk tabakaları için refah sağlamayı dikkat buyurun, her sınıf halk tabakaları için refah sağlamayı kendisine vazife edinen zamanımızın Devleti (refah devleti) iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirlileri ve yoksul kimseleri himaye edecektir. (Bunları Türkiye İşçi Partisi'nin yorumları sanmayınız; okuduklarım Anayasamızın gerekçesidir. Gerekçeyi okumaya devam ediyorum.) Bu suretle hem insan şahsiyetine hürmet etmek vazifesini yerine getirecek, klasik hürriyetlerin gerçeklerle alay eden bir mahiyet almasına mâni olacak, hem de çalışan geniş halk tabakalarının refaha kavuşması sayesinde toplum hayatı için daha verimli olmaları hedefine ulaşacaktır. Gerçekten maddî (mali ve İktisadi) imkânlardan mahrum olan halk tabakaları için, klâsik hürriyetler yalnız kâğıt üstünde kalan parlak fakat boş laflardan başka bir değere sahip olamaz."

Sayın Milletvekilleri, demek ki, Türkiye hükümetlerinin mutlaka uymaları icap eden birtakım kurallar vardır. Türkiye Cumhuriyetinde her halde hükümetler "sandıktan çıktık" gerekçesiyle diledikleri politikayı izlemekte serbest değillerdir. Cumhuriyet hükümetleri milli mücadele ruhuna sadık kalacaklardır. Milli bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı sınırlayıcı antlaşmalar imzalamayacaklar; bu sonucu doğuracak ittifaklara girmeyeceklerdir. Halktan, emekten yana olacaklardır; "iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirlileri ve yoksul kimseleri" himaye edeceklerdir.

Hükümetlerin, emekçi sınıf ve tabakaları nasıl ve ne yoldan koruyacaklarını da Anayasamız üçüncü bölümünde göstermiştir. Bu bölümde yer alan maddeler, iktisaden zayıf olanların, işleri bakımından başkalarına tâbi olan işçi ve müstahdemlerin, her türlü dar gelirli ve yoksul kimselerin korunması için sevk edilmiştir. Yani Anayasamız emekçi sınıf ve tabakalardan yana, sol karakterde, sosyalizme açık bir yasadır. Sosyalist bir yasadır demiyorum ve hiçbir zaman da demedim. Sosyalizme açık, yani sosyalist gelişmeye elverişli bir Anayasadır.

Sayın Milletvekilleri,

Anayasaları anlama ve yorumlama bir uzmanlık işidir. Bunun temel kurallarını şöyle özetlemek mümkündür. Anayasalar önce toplumun tarih çizgisine göre anlaşılıp yorumlanır. Toplumların tarih çizelgeleri sosyal sınıflar arasındaki mücadelelerden ve millet olarak bağımsız yaşamak için yabancı uluslara karşı yürüttükleri mücadele ve savaşlardan meydana gelir. Anayasalar önce bu tarih çizgisi doğrultusuna oturtularak yorumlanır. Yorumda başvurulacak ikinci kural, Anayasanın tarih çizgisine göre belirtilen temel ilkelerinin açıklanmasıdır. Örneğin: 1961 Anayasamız, 19. yüzyıldan beri, toprak rantına tasarruf edenlerin geleneksel iktidarına karşı, yeni doğan iki sınıfın, burjuva sınıfı ile işçi sınıfının ve yoksul köylülerle bir dönüşüm içinde bulunan orta tabakaların mücadeleleri ve bu mücadelelerin muhassalasının çizdiği kalın gelişme çizgisi hesaba katılmadan ve bir milli kurtuluş savaşı vererek emperyalizmin ve kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmak için milletçe yaptığımız hamleler, bir miheng olarak kullanılmadan, asla anlaşılamaz, yorumlanamaz.

Nihayet üçüncü bir kural olarak, Anayasanın her maddesinin bu temel tarih ve sosyoloji çizgisine ve bu temel ilkelere göre yorumlanması gelir. Anayasanın her somut hükmü temel ilkeler ve tarih çizgisinin ışığında anlaşılmak gerekir.

Bir noktaya önemle işaret edilmelidir. Temel ilkeler arasında olsun, maddeler arasında olsun, tarih çizgisine göre bir silsileler mertebesi kurulur. Yani Anayasanın bütün maddeleri aynı değerde değildir.

Sayın Milletvekilleri,

Anayasamızdaki özel teşebbüs serbestliğine ilişkin hükümlerin bu kurallara göre değerlendirilmesi gerekir. Sayın Maliye Bakanı gibi özel teşebbüsü milli ekonomimizin temeli saymaya katiyen cevaz yoktur. Türkiye'nin tarih çizgisi, Anayasamızın milli mücadele ruhuna dayanan temel ilkesi ve 2. maddede açıklanan "sosyal devlet" kavramı ile "mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz" diyen 36. maddenin 2. fıkrası ve "Devlet, özel teşebbüslerin milli iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır" hükmünü koyan 40. maddenin 3. fıkrası ve "iktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma

esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir" diyen 41. maddenin 1. fıkrası; özellikle "Devlet," dikkat buyurun, "çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler; işsizliği önleyici tedbirleri alır" şeklindeki 42. maddenin 2. fıkrası hükümleri karşısında özel teşebbüsün milli ekonomide tali bir kesim olduğu hususunda şüpheye yer bırakmaz. Anayasamıza göre özel teşebbüsler, kamu yararına aykırı olmadığı ölçüde serbesttir. Ve herhalde 39. maddenin açık hükmü "Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılığı kanunda gösterilen şekilde ödenmek şartiyle devletleştireceği" merkezindedir.

Anayasamızın 39. maddesinin mefhum muhalifinden özel teşebbüsün esas olduğu sonucu çıkarılamaz. Çünkü birincisi teorik bir sebepten dolayı çıkarılamaz.

Türkiye geri kalmış bir toplumdur ve geri kalmış bir toplumun çağımızda kapitalist yoldan kalkınması mümkün değildir. İkincisi Anayasamızın tarih çizgisi başlangıç kısmı ve özellikle 2. maddesi buna engeldir ki, bu neden birinci teorik nedenle bağlanır.

Üçüncüsü, Anayasamızın 36. maddesinin 2. fıkrası "genel olarak mülkiyetin kamu yararına aykırı olarak kullanılamayacağı" diyor, "zararına" demiyor, esasını koymuştur. Bütün bu nedenler karşısında kapitalist gelişmelerini tamamlamış Batı toplumlarında cari olan ekonomik sistemden bizim gibi geri kalmış toplumlar hakkında hüküm çıkarmak yanlıştır.

Tekrar edelim: Anayasamız mucahesinde özel teşebbüs ancak tali bir kesimdir. Fakat hemen söyleyelim TİP ancak büyük teşebbüslerin kamulaştırılmasını ister. Buna karşılık milyonlara mülkiyetin sağlanmasından yanadır ve orta ve küçük teşebbüslerin devletleştirilmesini de düşünmemektedir. Çünkü bunların devletleştirilmesinde kamu hizmeti ve kamu yararı niteliği esasen yoktur. Buna karşılık büyük özel teşebbüslerde daima kamu hizmeti dolayısıyla devletleştirmelerde kamu yararı vardır. Kaldı ki, kamu hizmeti ve kamu yararı kavramları statik, değişmez kurumlar değil, zaman içinde değişen ve somut olarak her işletme kolu için ayrı ayrı mütalaası gereken kavramlardır.

Sayın Milletvekilleri,

Anayasamız bir denge rejimi kurmuştur. Bu denge, iç ve dış çevreli olarak iki yönlüdür.

Anayasamız, Anayasanın üstünlüğü ve görev ayrılığı ilkeleri gibi; tarafsız Cumhurbaşkanlığı, Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Sayıştay gibi; özerk üniversite, özerk TRT ve ajans gibi müesseselerle iç çevre dengesi sağlamıştır.

Anayasamız demokrasiyi teminat altına almak için bir de dış çevre denge unsurları meydana getirmiştir. Anayasamız son tahlilde bu dış çevre denge-

sinin varlığı ile günlük hayatta uygulanan, yaşayan bir kural niteliği kazanır. Halkın hakları, asıl bu dış denge sayesinde teminat altına girer.

Dış çevre dengesi, emek kuvvetleriyle sermaye kuvvetleri arasındaki doğal mücadelenin, Anayasa sınırları içine alınmasıyla sağlanır. Anayasamızın 56. maddesinde hükme bağlanmış olan çok parti rejimi, aslında böyle bir dengenin ifadesidir. Anayasanın sosyal devlet ilkesi ve 3. bölümündeki sosyal hak ve ödevler ancak emekçi sınıf ve tabakalarını temsil eden sosyalist partilerin varlığı ile, kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm güzel; fakat boş sözler olmaktan kurtulur.

Anayasamızın sınıfların eşitliğini ilan eden 12. maddesi; Devletin emekçi sınıf ve tabakaları korumakla ödevli olduğunu söyleyen 2. maddesi ve grev hakkını tanıyan 47. maddesi, sosyal sınıflar arasındaki mücadelenin Anayasa sınırları içine alınmış olduğunda şüphe bırakmaz.

Batı demokrasisi esasen böyle bir denge rejimidir. Sosyal sınıfları, sınıflar arasındaki doğal mücadeleyi, Anayasa içinde hukuki müesseseler haline getirecek yerde; bunları inkâra saptınız mı, demokrasiyi de inkâr etmiş olursunuz. Böyle bir rejim demokrasi etiketi altında sermayedar sınıfların diktasından başka bir şey değildir. Bugün Filipin'deki Güney Vietnam'daki rejimler, bu çeşit demokrasilerdir.

Türkiye'deki demokrasi İngiltere'deki, Fransa'daki, İtalya'dakiler gibi bir demokrasidir. Anayasamız açıkça çiğnenilmedikçe rejimimizin bu niteliği değiştirilemez.

Hal böyleyken Demirel Hükümeti, gerek yerli, gerek yabancı özel teşebbüslere daima öncelik tanımıştır. Anayasanın yukarıda belirtilen açık hükümlerine rağmen işçileri, müstahdemleri, dar gelirlileri ve yoksulları korumak görevini ihmal etmiş, sistemli bir şekilde işverenleri, büyük toprak sahiplerini, büyük tüccarları, yani yoksulu değil varlıklıyı korumuştur.

1967 programı ve Bütçe Kanunu tasarısı ile bütçe açığını kapatmak için başvurulan Vasıtalı Vergi yolu, Hükümetin Anayasaya aykırı zihniyet, tutum ve davranışının, son ve canlı örnekleridir.

Gerçekten Birinci Beş Yıllık Plan stratejisinde vergi adaletinin sağlanması için vasıtalı vergilerin oranının azaltılması buna karşılık gelir ve servetlerin müterakki vasıtasız vergilere tâbi tutulması öngörülmüştür. Demirel Hükümeti son zamlarla, hem Anayasaya, hem Birinci Beş Yıllık Plana karşı gelmiştir.

Hükümetten sormak isteriz: Bütçe açığını kapatmak için neden büyük toprak sahiplerinin tarımsal gelirlerinin gereği gibi vergilendirilmesine veya büyük servetlerin vergilendirilmesine gidilmemiştir de, ağır yükünü yoksul emekçi halkın taşıdığı Vasıtalı Vergi demek olan zaruri ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını yükseltmeye veya ayarlamaya gidilmiştir? Buna Anayasa sınırları içinde makul bir karşılık bulmak mümkün değildir. Bu sorunun cevabı De-

mirel Hükümetinin halktan yana bir iktidar olmadığı, sermayedarın çıkarlarını koruyan bir Hükümet olduğu merkezindedir.

Gene düşünülmelidir ki, Gelir Vergisinin de ağır yükü işçi, müstahdem, memur gibi emekçi ve dar gelirli vatandaşların omuzlarındadır. Gelir Vergisinin yaklaşık olarak %60'ını beyannameye tâbi olmayan bu vatandaşlarımız öder. Tüccarların, fabrikatörlerin ve serbest meslek sahiplerinin ödedikleri vergi %40 oranındadır. Oysa milli gelirin adaletsizce bölünüşünde büyük payları da bunlar almaktadır.

Son zamların zincirleme bir fiyat yükselişine yol açacağı şüphesizdir. Ekonominin enflasyoncu bir döneme girdiği anlaşılmaktadır. Hükümet bu gidişi önlemek niyetinde olmadığı gibi, bunu yapacak güçten de yoksundur. Emekçi halkımızı gittikçe artan geçim sıkıntıları beklemektedir. (...)

Bütün bu nedenlerle 1967 yılının iktisaden zayıf durumda olan bütün emekçi sınıf ve tabakalar için, dar gelirli yoksul vatandaşlarımız için son derece sıkıntılı geçeceği, milli ekonomideki istikrarsızlığın daha da artacağı kanısındayız.

Refah devleti kurmak vaatleriyle iktidara gelmiş olan Adalet Partisi, bir buçuk yılda tam bir acze düşmüştür. Demokrat Parti aynı politikayı 6-7 yıl sürdürmüştü. Ama onların elinde başka olanaklar vardı: Merkez Bankasında 137 ton altın ve önemli döviz rezervleri bulunuyordu Amerika'dan sağlanan borçların henüz taksit ve faizlerinin vadesi gelmemişti; birkaç yıl üst üste iyi mahsul alınmıştı ve Kore Savaşı'nın pamuk gibi bazı ürünlerimiz için yarattığı elverişli satış imkânlarından yararlanılmıştı. Bütün bu olanaklara rağmen Demokrat Parti iktidarı da uyarlı bir gelişme sağlayamamış, ilk yılların aldatıcı bolluğundan sonra Türkiye'yi iflasa sürüklemiştir.

Bu iflasın asıl nedeni, pek çoklarının sandığı gibi, sadece plansızlık, israf ve suiistimaller değildir. Asıl neden geri kalmış bir ülkenin kapitalist yoldan kalkınmasına imkân bulunmamasıdır. Adalet Partisi iktidarı, bu gerçeği yoksul Türk milletinin sırtından bir kere daha ispat etmeye kalkmıştır.

Sayın Milletvekilleri,

Demirel Hükümetinin Anayasanın temel ilkelerine ters doğrultuda iktisadi ve mali bir politika izlemesine paralel olarak, sosyal kültürel alanlardaki politikası da, her gün daha çok Anayasa çizgisinin gerisine düşmektedir. Faşizme ortam hazırlayan bu politikanın zehirli ürünlerinden bazı örnekler vermek istiyorum.

Önce şu noktayı belirteyim: Adalet Partisi emekçi halk yığınlarının oylarını almasına rağmen, büyük toprak sahiplerinin, büyük sermayedarların çıkarlarına hizmet eden bir partidir. Anayasa çizgisinin gerisine düşmesinin asıl nedeni budur.

Demirel Hükümeti milli tarihimizle, 27 Mayıs Anayasasıyla intibaksızlık ha-

lindedir. Bu durum Adalet Partisi'ni, partizan bir yönetime ve giderek faşizme itelemektedir.

Partizanlık gayretleri bütün Devlet dairelerinde, sendikalarda, öğrenci derneklerinde, öğretmenler topluluğunda, esnaf derneklerinde kendisini şiddetle hissettirmektedir.

Halk çocuklarının bilinçlenmesini önlemek için Milli Eğitim Bakanlığı sistemli şekilde çalışmaktadır. Bakanlığın kilit noktalarına Atatürk düşmanlığı, devrim düşmanlığı ile tanınmış kimseler getirilmiştir. Bunlar öğretmenleri kendi tutucu ve çağdışı zihniyetlerine göre derecelendirmektedir.

Atatürkçü devrimci, toplumcu öğretmenler, komünistlikle suçlanarak ya Bakanlık emrine alınmakta, ya başka ödevlere nakledilmekte ya da istifaya zorlanmaktadırlar. Türkiye Öğretmenler Sendikası yönetici ve üyelerine sistemli şekilde baskı yapılmaktadır. Bu kuruluşun başına yeni seçilen bir öğretmen, Ankara'daki ödevinden alınarak Elazığ'ın uzak bir köyüne atanmıştır. Milli Eğitim Bakanı, bu hukuk dışı işlemin nedenlerini açıklayabilir mi?

Milli Eğitim Bakanlığı ırkçı, mukaddesatçı ve her türlü gerici ve tutucu yayınların adeta dağıtım merkezi haline gelmiştir. Bu gibi yayınlar okullara, öğretmenlere gönderilmekte ve bunların okunması ve okutulması için okul yönetim kurulları, öğretmenler üzerine baskı yapılmaktadır.

Devlet Tiyatrosu'nun oynayacağı eserler, çağdaş medeniyet zihniyetiyle çelişen bir şekilde sansür edilmektedir.

Öğrenci dernekleri, gençlik ve fikir kulüpleri arasında ayrım yapılmakta, faşist komando çömezlerinin yuvalandığı kuruluşlar Devlet Hazinesinden beslenmektedir.

Özerk kuruluşlar olması gereken TRT ve Anadolu Ajansı gibi kuruluşlara da tarafsızlıktan ayrılmaları, Hükümetin propaganda organları haline gelmeleri için baskı yapılmaktadır.

Sayın Milletvekilleri,

Yurdun Doğusu ile Batısı arasındaki farkı hızla azaltmak için gerekli gayret gösterilmiyor. Doğulu vatandaşa Anayasanın "Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" diyen 12. maddesi uyarınca muamele edilmiyor. Keza Alevi vatandaşlarımızı huzura kavuşturacak tedbirler alınmıyor: Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Alevilere temsil hakkı tanınmıyor. (...)

Tekrar ediyorum. Bütün bu işler milli birliğimizin ve toprak bütünlüğümüzün korunması bakımından son derece ters sonuçlar verebilecek kısa görüşlü bir politikadır. Bu topraklar üzerinde yaşayan ve Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı bulunan herkese eşit muamele edilmelidir. Edilmelidir ki, onlar da bu vatanı daha candan benimsesinler. Doğudaki son deprem felaketinden sonra, İmar ve İskan Bakanının felaketzedelere, "Beğenmiyorsa-

nız, gidin kendinize bir başka Hükümet bulun" demek hafifliğini ve sorumsuzluğunu gösterdiği bilinmektedir. *(Soldan müdahaleler)*

BAŞKAN – Çok rica ederim, bağrışmayın efendim, lütfen susun.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – İmar ve İskân Bakanlığının felaketzedelere gazetelerde yazıldığı gibi "Beğenmiyorsanız, gidin kendinize bir başka Hükümet bulun" demek hafifliğini ve sorumsuzluğunu gösterdiğini bilmekteyiz. Bunlar kötü tutum ve davranışlardır. Hükümetçe alınan tedbirlerin son derece yetersiz olduğu belirtilmelidir. Aradan bunca zaman geçtiği halde felaketzede vatandaşlarımızın ıstıraplarının dindirilmediği, hâlâ arkası kesilmeyen şikâyetlerden, protestolardan anlaşılmaktadır. Hükümeti zamanında uyardık. Bizi temin etmişlerdi. Şiddetli geçen bu kış aylarında felaketzede vatandaşlarımızın özellikle dağ köylerinde yaşayanların, içinde emniyetle barındıkları konutlara kavuşturulmuş olduklarını biz sanmıyoruz.

Sayın Milletvekilleri,

Demirel Hükümeti, her işi ters yürütmekte adeta kararlı görünüyor. Her vesileyle anarşistlikten, komünistlikten söz açan, Anayasa haklarının kullanılışını anarşistlik olarak nitelendiren Hükümet, izlediği bölücü ve partizan politikasıyla, bizzat kendisi anarşik bir ortam yaratmıştır.

Demirel hükümetinin bu politikası akla ister istemez 5 Mart 1959 tarihli ikili antlaşmayı getiriyor. Başbakan ve Dışişleri Bakanının böyle bir antlaşmanın varlığından haberdar olmadıklarını defalarca tekrarlamış olmaları da şüphe ve endişelerimizi arttırıyor. Başbakana ve Dışişleri Bakanına sözünü ettiğimiz ikili antlaşmanın düstur 3. tertip, cilt 41, sayfa 1025'te yayımlanmış olduğunu haber verelim.

Bu antlaşmanın başlangıç kısmında Amerika'nın Türkiye'yi doğrudan veya dolaylı saldırılara karşı koruyacağı ifade edildikten sonra, 1. maddede, bir saldırı olunca –bu saldırı dolaylı da olabilir– Amerikan Hükümetinin, Türk Hükümetinin çağrısı üzerine Silahlı Kuvvetlerin kullanılması dahil bütün gücüyle, Türkiye'ye yardım edeceği bildirilmektedir.

Dolaylı saldırı terimi, devletler hukukunda, içerde baş gösteren yıkıcı faaliyetler karşılığı olarak kullanılmaktadır. Faaliyetlerin yıkıcı olup olmadığına ise Hükümet karar verir. Görülüyor ki, sözü geçen antlaşmanın bu hükmü, bir yabancı devletin içişlerimize karışması imkânını sağladığı için, milli varlığımız bakımından son derece tehlikelidir.

Terör kanunları çıkarmaya hazırlanan Demirel Hükümetinin, başı darda kalınca bu antlaşmaya sarılmayacağından; hele Amerikan aleyhtarı akımların daha da gelişmesi karşısında, Amerikan'ın Hükümeti bu yola sürüklemeye kalkışmayacağından emin değiliz.

Dünyanın her yerinde Amerika askerî müdahalelerini buna benzer antlaşmaların gölgesinde yapmıştır.

Bu antlaşmanın milli savunmamız bakımından herhangi bir önemi bulunduğu da ileri sürülemez. Amerika'sız kendimizi savunamayacağımız kanısında olanların elinde NATO ve CENTO ittifakları vardır. Amerika'ya içişlerimize karışmak yetkisi tanıyan 5 Mart 1959 tarihli İkili Antlaşmanın derhal feshini isteriz.

Bu vesileyle Amerikan Büyükelçisinin bütçe tartışmaları başladığı sırada yaptığı konuşmayı egemen devletler arasında cari olan kurallara aykırı ve içişlerimize açık bir müdahale saymaktayız. Egemen bir devlet nezdindeki elçiler o devletin içişleriyle ilgili demeç veremezler. Oysa Mister Hart, Türkiye'nin kapitalist yoldan kalkınma gayretlerini övmüş ve garip bir tesadüfle, AP sözcüsünün, Doğu blokunda da kapitalist metotlara dönülmekte olduğu hakkındaki görüşüne paralel sözler sarf etmiştir.

Türkiye'de Demirel Hükümetinin izlediği kapitalist yönetime karşı olan partiler, kuruluşlar ve kişiler vardır. Bütçe münasebetiyle Hükümetin iktisadi ve mali politikası Büyük Meclis'te tartışılırken Amerikan elçisinin bu konudaki beyanlarını, devletler hukukuna aykırı bir davranış ve içişlerimize müdahale sayıyoruz.

Sayın Milletvekilleri, Amerika ile imzalanmış ikili antlaşmalar milli güvenliğimizi tehdit eden, egemenlik haklarımıza karşı duran nitelikleriyle hâlâ yürürlükte duruyor. Türkiye İşçi Partisi'nin inkâr edilemeyecek hukuki delillere, olaylara dayanan açıklamaları karşısında, önce "Yok öyle şey! Yalan!" diye bağırarak tepki göstermiş olan Demirel Hükümeti, nihayet bu antlaşmaların bağımsızlığımız, milli menfaatlerimizle bağdaşmayan hükümlerinin değiştirilmesi için Amerikan Hükümetine başvurduğunu açıklamak zorunda kalmıştır.

Aradan hemen bir yıla yakın bir zaman geçtiği halde Amerika ile bu konuda müzakereler başlayıp başlamadığı, başlamışsa bugüne kadar ne sonuç alındığı hakkında bir fikrimiz yoktur. (...)

Dışişlerine ilişkin görüşlerimizi sunarken, Hükümetin Güney Vietnam'a bir Türk askerî heyeti göndermek hususundaki kararının tehlikelerine ve isabetsizliğine, Yüce Meclisin dikkatini çekmek isteriz.

Mali sıkıntı içinde bulunan Demirel Hükümetinin, Amerika'dan sağlanacak kredi ve yardım karşılığında, Vietnam'daki müşahitler heyetinin kadrosunu genişletmeye yanaşması ve Türkiye'yi, tarihin yazdığı ilk milli kurtuluş savaşını yapmış olan bu milletin evlâtlarını, kurtuluşları için savaşan Vietnamlılara karşı Amerikan emperyalizmi emrinde savaşa sokması, ihmal edilemeyecek bir ihtimal olarak belirmektedir. Her ne kadar basında gidecek heyetin asla savaşa katılmayacağı, sadece gerilla savaşının nasıl yapıldığını izleyeceği yazılmışsa da, asıl maksadın –hiç değilse Amerika'nın bu işte güttüğü asıl maksadın– bu olduğundan şüphe ettirecek sebepler vardır. Bir kere gerilla savaşı Amerikan karargâhlarından nasıl izlenecektir? Gerilla savaşını Amerikalılar yapmıyor ki. İkincisi, öteden beri bilindiği üzere Amerika müttefiklerinin Vietnam'da ken-

disine yardım etmelerini istemektedir. Bir heyet gönderilmesinin bu yolda ilk adım olmayacağını, ileride heyetin genişletilip daha aktif bir role sokulmayacağını, bir askerî birlik haline getirilmeyeceğini kim temin eder? Bu mülahazalarla, Türkiye İşçi Partisi son derece tehlikeli gelişmelere yol açabilecek olan bu kararın kesinlikle karşısındadır.

Sayın Milletvekilleri, oturduğu koltuğun sorumluluğunu idrakten aciz bir kişi, bizler için "Moskova'dan emir alırlar" demiştir. Bu sözleri sahibinin yüzüne bir tokat gibi çarparım. *(Gürültüler).* Türkiye İşçi Partisi'nin yöneticileri kimseden emir alacak tıynette olmadıklarını ömürleri boyunca ispat etmişlerdir. Ama kamuoyunun, daha dün denecek kadar kısa bir zamandan beri tanımaya çalıştığı bazı kişiler hakkında aynı hüküm verilemez.

Kârü kisp[20] peşinde olanların neyi, ne zaman, kime satacakları belli olmaz. *(AP sıralarından "Ne demek bu?" sözleri, sıra kapaklarını vurmalar) (TİP sıralarından "Başkan, niye müdahale etmiyorsun?" sesleri)*

BAŞKAN – Siz sebebiyet veriyorsunuz, lütfen susun, rica ederim sükûtu muhafaza edin. *(Karşılıklı müdahaleler, gürültüler)* Bağırmakla ne istiyorsunuz efendim? Lütfen susun, rica ederim, gürültüye sebebiyet vermeyin.

İHSAN ATAÖV (Antalya) – Burası TBMM'dir, Moskova kürsüsü değildir, lütfen sözlerini tavzih etsin.[21]

BAŞKAN – Ataöv rica ederim oturun. *(Gürültüler) ("Sözlerini tavzih etsin" sesleri)* Lütfen oturun efendim.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Anlamaya çalışın. *(Karşılıklı müdahaleler).*

BAŞKAN – Karşılıklı bağırmayın, muhterem arkadaşlar. Eğer gürültüye devam edecek olursanız celseyi tatil ederim. Açık söyleyeyim; lütfen sükûtu muhafaza edin. Sayın Aybar siz de o cümleyi tavzih edin, tavzih edin Beyefendi.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Tekrar edeyim Beyefendi: Kârü kisp peşinde bulunanlar... *(AP sıralarından gürültüler, "Tavzih etmedi Sayın Başkan" sözleri)*

RIZA KUAS (Ankara) – Neyi tavzih ediyor, bir daha okusun bakalım, bunların anlama kabiliyeti kıtlaşmış.

BAŞKAN – Oturun rica ederim, sizin bağırmanızla anlamak kabiliyeti artacak mı efendim? Lütfen oturun.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Kârü kisp peşinde olanların neyi ne zaman kime satacakları belli olmaz. *(AP sıralarından gürültüler)* TİP dışarıdan emir alırmış. Dışarıdan beslenen komünistler varmış? (Gürültüler, müdahaleler)

BAŞKAN – Rica ederim susun; bu şekilde müzakere devam edemez. Oturumu kapatırım, lütfen dinleyin. *(AP sıralarından "Kapat, kapat" sesleri)* Va-

20 Kisb ü kar: Kazanç, iş güç – yay. haz.

21 Tavzih: Açıklama, aydınlatma – yay. haz.

kit kaybetmekten başka neye yarar oturumu kapatmak? Lütfen susun, neticeye varalım.

AHMET ÇAKMAK (Bolu) – Sayın Başkan, "Tavzih edin" dediniz, hatip tekrar etti, tavzih etmedi.

ALİ İHSAN BALIM (Isparta) – Amerikan kolejinde öğretmenlik yap, ondan sonra gel burada böyle konuş *(AP sıralarından "Tavzih etsin" sesleri)*

BAŞKAN – Rica ederim, biz şimdi vazifemizi yapıyoruz, siz de onun üzerine mütemadiyen yürümeyin efendim. Bu şekilde müzakere devam edebilir mi? Lütfen susun efendim.

Devam edin efendim, gürültüyü keselim.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – TİP dışarıdan alırmış... *(Gürültüler)*

BAŞKAN – Çok rica ediyorum efendim, bu şekilde devam edilemez, müzakerelere. *("Tavzih etsin" sesleri)* Ne yapalım biz de tavzih edin dedik? Beyefendi elimizde ne yetki var, ya celseyi kapatırız, ya ortadan kalkarız. Biz tavzih edin dedik, etmemiş ne yapalım. Başka bir çare bulun bakalım? *(Gürültüler)* Lütfen susun efendim, gürültüyle bu iş olmaz.

ŞEVKET BOHÇA (Kastamonu) – Haysiyetli insanlar açık konuşur, haysiyetli ise tavzih etmeye mecburdur? *("Tavzih etsin" sesleri)*

BAŞKAN – Efendim, eğer böyle müdahaleler devam ederse celseyi kapatırım. Fazla bağıranlara da ceza vermeye başlarım. Lütfen susun. Bakın açık söylüyorum, İçtüzüğü tatbik etmeye mecburum, beni mecbur bırakmamanızı sizlerden rica ediyorum. Susun, siz de devam edin, buyurun Sayın Aybar. *("Tavzih etsin" sesleri)*

Rica ederim, biz tavzih etmesini istedik, bu kadar konuştu, icbar edecek elimizde kuvvet yok. Devam edin efendim.

HAMİT FENDOĞLU (Malatya) – Tavzih etmediği takdirde müdahale edeceğiz.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Türkiye İşçi Partisi dışarıdan emir alırmış; dışarıdan beslenen komünistler varmış; komünistler bir ihtilal hazırlığı içindelermiş... Peki ne duruyorsunuz baylar, ne duruyorsunuz? Elinizde belgeler vardır elbet, döksenize bunları ortaya. Hayır! Hiçbir delilleri, ispatları yoktur. Ama bu baylar söylerler bunları. Terör rejimi kurmak için söylerler bunları; halk uyanmasın diye söylerler bu yalanları.

Talihsizliği Türkiye'nin, bugün sorumluluk yerlerinde bu gibilerin de bulunmasıdır.

Gene bu kürsüden Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılacağı tehdidi savrulmuştur... *(Gürültüler, müdahaleler)*

BAŞKAN – Ali Rıza Bey lütfen siz de başlamayın, Başkanlık Divanına dahil olan arkadaşlar hiç olmazsa yatıştırmaya çalışsınlar, rica ediyorum.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Bu, Anayasa tadil edilecek demektir. Kimin haddine bunu yapmak? Kimin haddine Anayasayı tadil etmek? Türkiye İşçi Partisi'nin kimse kılına dokunamaz! *(TİP sıralarından alkışlar)* TİP'in kimse kılına dokunamaz.

Türkiye İşçi Partisi, Anayasanın dışındaymış. "Anayasaya hayır demekte hayır vardır" diye propaganda yapanlar; bir avuç çıkarcının imtiyazlı durumları için Anayasayı engel olarak görenler; Anayasayı değiştirecek yeterli çoğunluğa sahip olmadıkları için yakınanlar; Anayasa müesseselerine öteden beri sövenler, bu iddiada bulunuyorlar.

Baylar, özellikle sizlere hitap ediyorum, Hükümet koltuğunda oturan baylar. Anayasayı sizlere çiğnetmeyeceğiz. *(Gürültüler)* Sizlerin mantığı ile hükümetler sandıktan çıkar ama şunu iyi belleyiniz: Milletlerin tarihi sandıktan çıkmaz.

Akıllar başlara devşirilmelidir. Biz de Adalet Partisi'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesine başvurabiliriz. Hem bizim delillerimiz geçerli şeylerdir, bu nokta unutulmasın. Ama biz sizin kapanmanızı değil, Anayasa sınırları içine girmenizi isteriz. Çünkü emekçi halkımızın her gün gözünden düşen, düşmeye mahkûm olan bir partisiniz. Kaldı ki, toprak ağalarının, büyük sermayedarların çıkarlarını savunan bir partinin, demokratik ortamda seçim mekanizmasının hakemliği ile günbegün eridiğini görmek zevkinden mahrum olmak da istemeyiz.

Türkiye İşçi Partisi'ni kapatacaklarmış! Kimin haddine! Bunu başardıklarını farzımuhal bir an için kabul etsek bile, milli kurtuluş hareketinin, sosyalizm için mücadelenin duracağı, hatta duraklayacağı düşünülebilir mi? Bu hareket, kaynağını tarihsel gelişmemizden almaktadır. Mücadele devam edecektir ve üstelik sizler "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidar" durumuna düşmüş olacaksınız. *(Gürültüler)*

Faşizm geçmeyecektir, baylar!

Anayasayı koruyan kuvvetler sizden kat kat güçlüdür. Çünkü onlar, haklı bir davayı savunmanın yenilmez manevi gücüne de sahiptirler.

Akıllar başlara devşirilmelidir!

Mehmet Ali Aybar'ın 1967 yılı bütçesi üzerine 27 Şubat 1967'de Meclis'te yaptığı konuşma *Hodri Meydan* adıyla bir kitapçık olarak da basıldı.

Türkiye İşçi Partisi'ni kapatacaklarmış!
Hodri Meydan!
Saygılarımla.
(Mehmet Ali Aybar Adalet Partililerin "Yuh!" sesleri ve Türkiye İşçi Partililerin alkışları arasında kürsüden indi)[22]

1967 Yılının Özelliği

1967 çok önemli bir yıldır. Ortadoğu savaşı, Türkiye'yi gene ön plana çıkarmıştır. ABD-SSCB ilişkileri bakımından Türkiye'nin stratejik önemi, Ortadoğu savaşı nedeniyle artmıştır. Bu da ister istemez içişlerimizi olumsuz yönde etkilemiştir. Gelecek yıllara kayan birtakım siyasal nitelikte olayların 1967 yılında sahneye çıktığını göz ardı edemeyiz. *İçişleri Bakanı'nın yukarıdaki konuşması neden 1966'da, 1965'te yapılmamıştır da 1967'de yapılmıştır? Oysa TİP 1962'de ne idiyse gene o idi. Programı, tüzüğü değişmemiştir. İkinci ulusal kurtuluş hareketi de 1965'te başlatılmıştır. Üsler sorunu da 1965'te hem de Meclis'te ortaya atılmıştır. Komünist Partileri'nin Moskova Toplantısı da 1960'ta yapılmıştır. AP iktidarı, neden 1967 ve 1968 yıllarına kadar beklemiştir saldırıya geçmek için?* Besbelli Ortadoğu sıcak bir bölge haline gelince, Amerika askerî üsler kurduğu Türkiye'nin kendisi için tam güvenilir bir ülke olmasını istemiştir.

1967'den başlayarak Batı-Doğu ilişkilerini yeni bir dengeye yönelten bir dizi olay olmuştur. Vietnam Savaşı'ndaki tırmanma, Arap-İsrail Savaşı bu olayların başında gelir. Ancak ABD eski dışişleri bakanlarından Foster Dulles'in Sovyetler Birliği'ne karşı uygulanmasını istediği katı politikanın, umulan sonuçları vermeyeceği de ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'ni Atlantik kıyılarından Pasifik kıyılarına uzanan askerî ittifaklarla sarıp sıkıştırma ve geriye itme politikasının gerçekleştirilemeyeceği; ABD'nin Vietnam'da Güney ile Kuzey arasındaki savaşa eylemli olarak katılması ve Kuzey Vietnam kentlerini, su bentlerini, ulaşım şebekesini, savunma tesislerini ağır ve sürekli biçimde havadan bombalamasının Kuzeylileri dize getiremeyeceği anlaşılmıştır. Bunun üzerine ABD'nin politikasında kimi değişiklikler sezilmeye başlanmıştır. SSCB'yi kuşatma girişimlerinden büsbütün vazgeçilmese de önemli değişikliklerle bu politikanın küçülen boyutlarda uygulanacağı görülmüştür. Böylece Ortadoğu giderek öncelik kazanmaya başlamıştır. Bunda füze silahı alanında hızlı gelişmelerin olması da etkili olmuştur elbet. Dolayısıyla her iki süper devlet, egemenlikleri altındaki ülkelerde karşılıklı olarak, hiç değilse bir süre için, statükonun korunmasını fiilen kabul etmişlerdir. Bu, her iki süper devletin kendi egemenlik bölgelerinde alacakları güvenlik(!) önlemlerine karşılıklı olarak göz yumacakları anlamına da gelmiş-

22 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 14, s. 744-755.

tir. Nitekim Çek lideri Dubçek ve arkadaşlarının ülkelerinde halka açılma girişimleri ve Sovyet modeline göre biraz daha *liberal* bir sosyalizm uygulamaya kalkışmaları, Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgal etmelerine neden olmuştu. Ancak ABD'nin bu olay karşısında sudan protestolarla yetindiği gözden kaçmamıştır.

1967 ve sonraki yıllarda ABD'de kendi bölgesindeki ülkelerde benzer *güvenlik* önlemleri almıştır: Yunanistan'da faşist albaylar iktidarı, Türkiye'de 12 Mart darbesi... Her ikisinde de amaç demokrasinin askıya alınması ve Amerika'ya karşı olan SOL muhalefetin saf dışı edilmesi idi. Yukarıdan beri açıklandığı gibi Türkiye'de bu, önceleri TİP'in sindirilmesi ve dağıtılması amacını güden taşlı, sopalı saldırılar biçimini almıştır. Bunda başarı sağlanamayınca TİP'in kapatılması için gerekli ortamın hazırlanmasına geçilmiştir: AP iktidarı Meclis'te TİP'in Moskova'dan emir aldığını ileri sürmüş, bunu sözde kanıtlayan belgeler okumuş, yorumlar yapmıştır. Bu belgelere dayanılarak TİP hakkında dava açılacağı söylenmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da demeçlerinde anayasamızın sosyalizme kapalı olduğunu vurgulamış, hatta TİP'e şimdilik tahammül edildiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir.

Hürriyet ve Anayasa Bayramı'nın[23] yıldönümü dolayısıyla yayımlanan uzun mesajının bir bölümünde, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay aynen şöyle diyordu:

> Anayasamız (...) ayrıca ve bilhassa millet hayatında bir zümrenin veya sınıfın hâkimiyet ve iktidarını öngören aşırı akımlarla, yani sosyalizme, komünizme ve faşizme karşı devletimizin kapılarını kapamış bulunmaktadır.[24]

Cumhurbaşkanının mesajı tepki ile karşılandı. Anayasa profesörleri, özellikle anayasanın hazırlanışında emekleri geçen profesörler, Sunay'ın anayasanın sosyalizme kapalı olduğu hakkındaki sözlerine karşı çıktılar. DİSK, gençlik kuruluşları olayı protesto ettiler. Ve tabii Türkiye İşçi Partisi... Sunay'ın mesajına basın aracılığı ile verdiğimiz yanıt şöyledir:

> TBMM'de bir sosyalist partisi bulunurken, Sayın Cumhurbaşkanının anayasamızın sosyalizme kapalı olduğu yolundaki beyanları, çok partili siyasi hayatımızın inkârı anlamına gelen esef verici bir müdahaledir. Sayın Cumhurbaşkanının bu beyanı anayasamızın hüviyetini de tağyir etmektedir. Gerçekten eski bir anayasa hocası olarak kendilerine anayasanın sol karakterde ve sosyalizme açık bir belge olduğunu kesinlikle ifade ederim.
>
> Kaldı ki, anayasayı yorumlamak Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini çok aşan

23 27 Mayıs darbesinin ardından yapılan bir düzenlemeyle 1963 yılından itibaren 27 Mayıs günü, "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" adıyla resmî bayram oldu. Kutlamalar, 1982 anayasasının kabulüne kadar sürdü – yay. haz.

24 *Cumhuriyet*, 28.5.1967.

bir iştir. Nihayet bu beyanlarıyla Sayın Cumhurbaşkanı kapitalizmin savunucusu durumuna da düşmüş oldukları cihetle, Atatürk'ün ifadesiyle: emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadele ederek kurulmuş bulunan Türk devletinin aziz varlığı ile de telifi zor bir durum yaratmaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanı'nın tarafsız hüviyetini bir an evvel iktisap etmelerini temenni ederiz.[25]

Bu tepkiler Sayın Sunay'ı bu konudaki görüşünü bir kez daha açıklamasına engel olmadı. İngiliz Kraliçesi'nin konuğu olarak Londra'da bulunduğu sırada cumhurbaşkanı anayasamızın sosyalizme kapalı olduğunu gene açıkladı. *Akşam* gazetesi muhabirine verdiği demeçte Sayın Sunay, Türkiye İşçi Partisi'ne şimdilik tahammül edildiği anlamına gelen sözler de söylemişti. Kendisine şu yanıtı verdik:

Sayın Cumhurbaşkanının Londra'da Akşam Gazetesi muhabirinin anayasa, sosyalizm ve Türkiye İşçi Partisi ile ilgili sorularına verdiği cevaplar, Türkiyemizde demokratik anayasa rejiminin yerleşmesini isteyenlerce hayret ve üzüntü ile karşılanacak mahiyettedir. Üstelik Sayın Sunay, bu demeci ile demokratik bir hukuk devletinde Cumhurbaşkanlığı makamına tanınan görev ve yetki sınırlarını da aşmış bulunmaktadır.

Bu vesileyle bazı gerçekleri bir kere daha ısrarla belirtmek isteriz:

1. Anayasamız sosyalizme açıktır. Anayasa uzmanlarının görüşü budur. Anayasa Mahkemesi'nin 141. ve 142. maddeler münasebetiyle verdiği karar ve başta Yargıtay olmak üzere mahkemelerimizin tatbikatı da bu doğrultudadır. Bütün bunlardan dolayı Sayın Sunay'ın bu konudaki indi mülahazalarına itibar ve iltifat edilemez.

2. Siyasi partiler, Sayın Sunay'ın temsil ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu husus anayasamızda açıkça belirtilmiştir. Türkiye İşçi Partisi kanunlarımıza göre kurulmuş ve Anayasa teminatı altında faaliyet gösteren bir partidir. Bundan dolayı Sayın Cumhurbaşkanının, her şeyden önce, herhangi bir siyasi partiden ve bu arada halkın oylarıyla Meclis'e giren ve Meclis'te grubu bulunan Türkiye İşçi Partisi'nden bahsederken tarafsız ve saygılı olması ve yetkilerini aşarak işgal ettiği makamın yüceliğini gölgeleyecek konuşmalardan titizlikle sakınması gerekir.

Sayın Sunay'a atfedilen ve Türkiye İşçi Partisi'ne "şimdilik" tahammül edildiği anlamına gelen sözler gerçekten söylenmişse, bu son derece vahim bir durum ortaya çıkarır. Bu sözler demokratik hukuk devletini hedef alan nitelikte olup aslında anayasamıza "şimdilik" tahammül edildiği anlamını taşımaktadır.[26]

25 28.5.1967 günlü basın bülteni.

26 3.11.1967 günlü Basın Bülteni.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Demirel'le bir fabrika açılışında.
(Kaynak: http://tofaslilar.org/images/news/original/1378477390.jpg)

Türkiye İşçi Partisi'ni hedef alan yüksek düzeydeki suçlamalar, Genelkurmay Başkanı Tural'ın emirnamesi ile başlamıştı. Sonra devreye Başbakan Demirel girmiş, gensoru önergemiz dolayısıyla yaptığı konuşmada emirnameyi savunurken TİP'i suçlamayı da ihmal etmemişti. Arkadan İçişleri Bakanı suçlamaları sürdürmüştü. TİP'in sert tepkisi üzerine başbakan yeniden devreye girerek şu ilginç konuşmayı yapmıştır. Önce "'Hodri meydan!' diyen Aybar kime meydan okuyor? Anayasa Mahkemesine mi?" gibi sorularla ve kaba mantık oyunları ile başladığı konuşmasını sonradan açık suçlamalarla sürdürüyor. TİP'le ilgili bölümlerden örnekler vereceğiz:

> Yine TİP buraya geliyor, diyor ki, gayet celalli ve büyük bir haşmetle diyor ki, "TİP'i kapatacaklarmış, hodri meydan, kapatsınlar görelim" diyor. Acaba kime meydan okuyor, kime? *(TİP sıralarından bir milletvekili, "Kapatmak isteyenlere".)* Anayasa Mahkemesi'ne mi hodri meydan? Bu, anarşi düzeninin ta kendisidir. Anarşinin ispatı bu. *(AP sıralarından şiddetli alkışlar)* Bunların hepsini Anayasa bağlamış, bu meseleleri halletmiş.
>
> TARIK ZİYA EKİNCİ (Diyarbakır) – Tehditlere hodri meydan. *(AP sırasından bir milletvekili, "Kes sesini hergele")*

YUSUF ZİYA BAHADINLI (Yozgat) – Hergele senin baban. *(Gürültüler)*

BAŞKAN – Lütfen karşılıklı bağırmayın. Bağırınca ne oluyor sanki?

YUSUF ZİYA BAHADINLI (Yozgat) – Seviyenizi gösteriyorsunuz.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Görülüyor ki, Türkiye İşçi Partisi Anayasanın 57. maddesini okumamış. Eğer okudu da hodri meydan diyorsa aslında Anayasaya hodri meydan diyor, dediği bu.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Hayır, tedbirlere diyor, kuru tedbirler için diyor.

BAŞKAN – Yunus Koçak rica ederim, bir parçacık hiç olmazsa karşılık vermeyin. Siz konuşurken müdahale olmadı. Dinlemeye mecbursunuz efendim.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Zabıtlarda var, isterseniz okuyayım, diyor ki: 'TİP'ni kapatacaklarmış hodri meydan! Saygılarımla." Böyle bitiyor nutuk. Şimdi merci neresi, merci. Yani burada tecavüzü mercii yapamazsınız. Veyahut da yanlış merciye müracaat yapamazsınız, Anayasa tarif etmiş. Anayasa, parti kapatma işini Anayasa Mahkemesine vermiştir.

Şimdi bu sözcülerin bütçenin başından beri büyük bir rahatsızlığın, büyük bir kuşkunun bir nevi suçüstü haleti ruhiyesinin içerisinde olduğunu, bir telaşın, bir vehmin içerisinde olduklarını görüyoruz. Hiç merak etmeyiniz. Türkiye kanun devletidir. Kanunların içerisinde kalan eşit haklara sahip herkes kim kanunların dışına çıkarsa, Türk Devleti kanunların dışına çıkanı kanunların içerisine sokar. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Şimdi burada "demokratik sosyalizm", "Doğu usulü sosyalizm" münakaşalarına girmeyeceğim, sadece bir hususu belirtmek istiyorum: Biz bir 1961 Anayasası yapmışız. Devleti, rejimi, Devletin vazifelerini, vatandaşın hakkını, vatandaşın vazifelerini, Devletin müesseselerini, bu müesseselerin haklarını, vecibelerini, tayin etmişiz. Bunda bir noksanlık varsa bu noksanlığı yine düzeltmek elbette ki teşrii organın vazifesi içindedir. Yine Anayasa bunu böyle yapmıştır. Plan yapmışız, plan stratejisi yapmışız, vergi düzeni koymuşuz. Şimdi bunların hepsini atacağız, bir düzen kurmuşuz, bu düzenin işlemeyen beğenmediğimiz yerleri varsa düzelteceğiz. Ama bunu yıkıp da yerine yenisini yapmayacağız.

Kurulduğu günden beri *anayasanın eksiksiz tastamam uygulanmasını* savunan TİP'i Anayasaya karşıymış gibi göstermeye ve hele Anayasa Mahkemesi'ne meydan okuduğunu, sapık mantık oyunlarıyla kanıtlamaya kalkışmak bu savların, hiç değilse o günkü oturumda, yanıtlanmayacağının bilinmesi halinde başvurulabilecek bir kısa görüşlü taktikti. Parti grubu adına söz isteyen arkadaşımız Sadun Aren'e ve öteki partilerin sözcülerine söz verilmedi. Başbakanın dayanaksız savlarına gereken yanıtları nasıl olsa ilk fırsatta verecektik. Başbakan konuşmasını şöyle sürdürüyordu:

Şimdi TİP sözcüsünün bu kürsüye getirdiği mesele, bu kürsüde daha evvel, bir iki defa değil, defalarca müdafaasını yaptığı hususlardır. Bu, bugünkü üslubu en hırçın ve hemen hemen birçok yerlerinde yalanlarla, iftiralarla dolu bir hezeyan manzarası arz ediyor. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar).* Birbiriyle hiç birleşemeyecek, birbiri ile hiç irtibatı olmayacak meseleleri sabit bir mantık ölçüsü içinde, daha doğrusu bir mantıksızlık ölçüsü içinde birleştirmek gayreti güdülmüştür. Ben burada ne Anayasanın 39. maddesinin, ne 40. maddesinin, ne 2. maddesinin, ne 12. maddesinin münakaşasını yapacak değilim. Zaten bu maddelerin 1. ve 2. fıkraları değil, çok kere, bazan 2. bazan 3. fıkrasını almışlardır ki, demin de arz ettiğim şekilde prototipten model çıkarmaya uğraşıyorlar, zor iştir bu. Modelden prototipte gidersiniz de, prototipten model çıkarmak zordur.

Şimdi çok şayanı dikkat bir şey var, burada diyor ki, temel hak ve hürriyetleri koruma kanunlarını çıkarırsanız bunu Anayasa Mahkemesi bozar. Çünkü Anayasa Mahkemesi şerefli hâkimlerden vatanperver hâkimlerden müteşekkildir. Şayet Anayasa Mahkemesi bozmazsa, savcılar, hâkimler bunu tatbik etmez. Peki şimdi bu mantığı bir tahlil edelim. Eğer Anayasa Mahkemesi şerefli hâkimlerden müteşekkil olduğu için bunu bozacaksa, bozmama ihtimali karşısında, bozmadığı takdirde Anayasa Mahkemesinin durumu nedir? O zaman nedir Anayasa Mahkemesinin durumu, gelin konuştuğunuzu bilin, sonra, gelip de buradan Anayasa Mahkemesi hâkimine, savcıya, hâkime kumanda edemezsiniz. Onun iradesi, vicdan hürriyeti mantık hürriyeti sizin cebinizde mi? *(AP sıralarından alkışlar).* 141-142. maddeler faşist damgası yer. Çünkü burada 141 ve 142. maddeleri geçen defa tahlil ettik. Sınıf kavgası olsun, nifak olsun, Türkiye birbirine girsin, Türkiye'nin milli bütünlüğü bozulsun. Yok, bu hususta size müsaade etmezler, kimseye müsaade etmezler.

Bir de "Sandıktan çıktık" lafı var. Sandıktan çıktık bazan birtakım böyle kelimeler alınır espri haline getirilir, sirküler edilir, dağıtılır. Evet, şurada yazıyor. "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir." İşte sandık bunun işareti. Bundan sonra sandık geliyor. Şimdi sayıyorsunuz burada birtakım güçlerden bahsediyorsunuz, talebeler, öğretmenler, menler, şunlar, bunlar. Peki nerede halk? *(Adalet Partisi sıralarından "Bravo" sesleri, şiddetli alkışlar)* (...)

Şimdi burada bir mantık mugalâtası daha vardır. Diyor ki: "1959'da bir iki antlaşma yapılmış, eğer Türkiye dolaylı veyahut direkt olarak bir hücuma maruz kalırsa Amerika'dan yardım isteyecekmiş. Dolaylı manası da, Türkiye'nin içinden geçmesi ihtimali olan bir şeymiş."

Şimdi dolaylı manasını Türkiye'nin içinden gelecek bir şey almak, yani Türk Devletinin kendi halkından, kendi müesseselerinden korku içinde olduğunu söylemek gafletin ta kendisidir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Türk Devletinin karşısına neyi koyuyorsunuz dolaylı? Hiçbir şeyi koyamazsı-

nız, onun için aklını başına toplayacak birisi varsa bu tavsiyeyi yapandır aklını başına toplayacak olan. *("Bravo" sesleri alkışlar)*

Şimdi bakınız mantık sakatlığına: 1959'da yapılmış bu antlaşma. 27 Mayıs 1960 olmuş. O günün Hükümeti acaba bunu dolaylı bir nevi mesele addetmiş mi? Yardım talep etmiş de yardımına kimse mi gelmemiş. (...)

Gene burada Kıbrıs'la ilgili birtakım safsatalar... Yok ikili görüşmeler gizli olmuş, yok herkesin önünde olacaktı. Neymiş? Makarios beyanat vermiş de, buradan Enosis ihtimali çıkıyormuş. Eğer Makarios'a dayanarak Türkiye'de fikir yürütüyorsanız devam edin yürütmeye. Bunlar safsata. Yani demek mi istiyorsunuz Türk Hükümeti Enosis'e razı oluyor gibi bir tavrın içinde? Bizim söylediklerimize inanmıyorsunuz da Makarios'un söylediklerine niçin inanıyorsunuz. *(AP sıralarından alkışlar)* Eğer bizim, söylediklerimize inanmayacaksanız bize bu sualleri niye soruyorsunuz? Söylüyoruz, gene soruyorsunuz, söylüyoruz yine soruyorsunuz. Niye soruyorsunuz inanmıyorsanız?

Başbakan asıl konuya geliyor konuşmasının sonunda: Amerika ile ilişkilerimize. "Bu dostluğu biz kurmadık" diyor ve "27 Mayıs 1960 sabahı ihtilal kuvvetleri NATO'ya, CENTO'ya bağlı olduklarını ilan ettiler" diye, "TİP dışında hepimiz aynı geminin yolcularıyız" anlamına gelen bir tümceyi sıkıştıriveriyor konuşmasına. Amerika ile ilgili bölüm şöyle:

Şimdi bir de Amerika safsatası vardır. Biz söylüyoruz, biz dostluklarımıza bağlıyız, hükümetler arasında değildir, dostluklar, devletler arasındadır. 27 Mayıs 1960 sabahı ihtilal kuvvetleri NATO'ya CENTO'ya bağlı olduklarını ilan ettiler. Biz yapmadık bu dostlukları, milli menfaatler, geçen gün de bu kürsüde söylendi, bir hesap meselesidir. Biz dostluklarımıza bağlıyız. Karşılıklı menfaatler olmadıkça dostluklar olmaz. Yani hep siz alan durumunda olacaksınız. Kim verecek size, hep alan durumunda? Gayet tabiî ki, karşılıklı menfaatler olacak. Tek taraflı dostluk olmaz. Dostluklar menfaatlere dayanır, karşılıklı menfaatlere ve itimatlara dayanır. Biz açık ve aleni olarak söylüyoruz, Amerika bizim NATO içinde dostumuz, Amerika 1947 antlaşması ile bizim dostumuz, Fransa da dostumuz, Almanya da dostumuz. Bunun altında birtakım imalar aramak, yüz defa söyledik, hatta artık bunları mantık ölçüleri içinde değil, bu kürsüye yakışmayan bizim taşıdığımız mesuliyete yakışmayan elfaz içinde söylemeye bizi mecbur etmeyin.

Şimdi burada arkadaşlarımın tepkisine mucibolan bir şey daha var. Zannediyor ben o meseleyi halledeceğim, diyor ki, "Biz tanınmış adamlarız" öyledir. *(AP sıralarından alkışlar)* Ama diyor, dün çıkanlar var ortaya, biz belliyiz diyor. *(Gürültüler)* Şimdi ondan sonra diyor ki, terör rejimi kurmak için söylerler, halk uyanmasın diye söylerler bu yalanları. Uyuyor mu Türk halkı? Bir uyuyan

varsa sizsiniz, açın gözlerinizi *(AP sıralarından şiddetli alkışlar)* Ama bundan evvelki bütçenin tümü üzerindeki sözcü Türk halkının uyanık olduğunu söyledi. İşte böyle tezatların içindedirler.

Muhterem milletvekilleri, burada bir misal daha var. İtalya, Fransa, İngiltere misali, Almanya misali yok, buralarda komünist partileri serbesttir. Marksist düşüncenin girdiği meclislerde burada konuşan ses aynı taktiklerin, aynı sedanın içindedir. Ortalığı karıştırmak büyük iddialar ortaya atıp her defasında kendinden bahsettirmek, bunlar taktiktir. Onun için bundan sonra sözlerinize bu ölçü içinde cevap verecek değilim. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)*

Şimdi bir defa daha söyleyelim bunları da, sözlerinizi söylemeye yine siz devam edeceksiniz. Bizden ciddiye alınmadığınız zaman da artık kusura bakmayın *(AP sıralarından "Bravo" sesleri sürekli alkışlar)*. Şimdi benim halledivereceğim şudur muhterem arkadaşlarım; kâr ve kisp peşinde olanların neyi, ne zaman, kime satacakları belli olmaz. Şimdi zannediyorlar ki, biz bunun üzerine varmayacağız. Türkiye'nin bir şeyini kimse satamaz, siz bile satamazsınız. *(AP sıralarından alkışlar)* Yine burada milli kurtuluş hareketinden bahsediliyor. Şunu diyeceğim ki, "Milli kurtuluş hareketi kim, siz kim?" *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Muhterem arkadaşlarım, çok Sayın Milletvekilleri; size daha toprak üzerinde, size daha başka meseleler üzerinde malûmat arz etmek isterdim. Bakıyorum, uzun saatlerdir sabahın onundan beri dinliyorsunuz. Onun için ümit ediyorum ki, bir başka vesile ile bütün balonları delecek elimizde bilgi vardır. Bu itibarla Türk halkı zaten bütün bu balonları 10 Ekim 1965'te deldi. Şükran onadır.

Hepinize saygılar sunarım. *(AP sıralarından sürekli alkışlar, "Bravo" sesleri)*[27]

Ortadoğu'da Savaş

Ortadoğu Savaşı, önceleri kısa sürede sona erecek yerel bir çatışma olarak görülmüştü pek çoklarınca. Oysa aradan uzun yıllar geçtiği halde hâlâ sürüyor. İki süper devletin dünyaya egemen olma savaşlarında, Ortadoğu eşsiz stratejik değeri ile her ikisi için vazgeçilemez bir bölgedir. Bu bölgenin kuzey duvarını oluşturan Türkiye'nin Amerika açısından önemi, Sovyetler Birliği'ni, Avrupa'dan Güneydoğu Asya ve Kore'ye dek uzanan askerî üsler zinciri ile kuşatma planının suya düşeceği ortaya çıktıktan sonra daha da artmıştır. Ortadoğu'nun stratejik öneminin yanında petrol bölgesi olması da başlı başına önem taşımaktadır. Ne var ki, İsrail'i desteklemesi, Amerika için ciddi bir handikap olmuştu. Arap hükümetleri Amerika ile yakın ilişkiler için-

27 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dev. 2, Top. 2, c. 14, s. 789-790, 795-797.

de görünmeyi göze alamazdı. Amerikan petrol sermayesi ile içli dışlı olan Suud prensleri bile Amerika'dan yana görünmekten çekinmişlerdir. Bu durumdan yararlanan Sovyetler Birliği, Suriye ve Mısır'la dostluk ilişkileri kurmayı başarmıştır. 1967 ve sonraki yıllarda, yani Amerika'nın Vietnam'da zafer kazanamayacağı gittikçe netleşen çizgilerle ortaya çıkmaya başlayınca, Ortadoğu'nun bir hareket üssü olarak kullanılması görüşü, Amerikan siyasi ve askerî çevrelerinde gittikçe ağırlık kazanan bir görüş haline gelmiştir. Böyle olunca da Türkiye'de demokrasinin bir Amerikan ileri karakoluna yaraşacak biçime sokulması, yani Türkiye İşçi Partisi'nin her ne pahasına olursa olsun saf dışı edilmesi Amerika bakımından bir zorunluk haline gelmiştir. Başbakan yukarıdaki konuşmasında "Size mi kalmış milli kurtuluş savaşı yapmak" derken, sadece bizim iş çevrelerinin değil, Amerikan emperyalizminin de çıkarlarını savunuyordu. Amerika'nın sanıyorum daha o yıllarda Türkiye hakkında ileriye dönük bir planı vardı: Türkiye aracılığı ile Arap dünyasına girmek... Oysa Türkiye İşçi Partisi tüm bu hesapları altüst etmeye kararlı olduğunu gösteren adımlar atıyor, *Amerikalılara karşı pasif direnme kampanyasını* başlatıyor ve yurt düzeyinde, özellikle Doğu ve Güneydoğu'da mitingler düzenliyor, 6. Filo'nun Türk limanlarını her ziyaretini protesto ediyordu. Hele Amerika'ya karşı hareketin başka bir partiye de bulaşma istidadı göstermesi, hükümeti çileden çıkarmıştı. Başbakan yukarıya bölümlerini aldığımız konuşmasının Millet Partisi'ne ayırdığı yerinde, bu partiyi TİP paraleline düşmekle suçlayacaktı. "Fikirleriniz TİP'ne benzedi demişiz, bu alınganlığın içerisinde ellerine ne geçirmişlerse, Maliye Bakanı arkadaşımla bana fırlatmışlardır. (...) Buradaki mesele bir Amerikan özentisidir. Bu aslında MP'nin Amerikan düşmanlığına girdiğinden beri böyle imâları, böyle tarizleri yapar ve

AKŞAM

Amerikan filosu bu sabah gidiyor...

Adana'da 6. Filo aleyhine miting yapanları AP'liler dövdü

Taksim'de 30 bin kişi dövüştü 2 ölü var

"Bir kuvvet müdahalesi yakındır,,

Bölükbaşı: "İktidarın Türk milletini aldatmasına müsaade etmiyeceğiz,,

Milli Ordu özlemi

"Kanlı Pazar": Sağ görüşlü bir kalabalık 6. Filo'yu protesto etmek için toplanan gençlere saldırmış, çıkan olaylarda iki kişi hayatını kaybetmişti. *Akşam*, 17 Şubat 1969.

onun altında da devam ediyor. (...) Bir tabir daha var: Zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmak."[28]

Böylece Adalet Partisi iktidarının sağ-sol ayrımı gözetmeden Amerika ile imzalanmış sözleşme ve ittifakların savunucusu ve koruyucusu görevini üstlendiği pek açık olarak ortaya çıkmış bulunuyordu.

Başbakanın konuşmasında geçen bir tümce de ilginçti. Başbakan dostlukların hükümetler arasında olmayıp devletler arasında olduğunu belirttikten sonra, şöyle bir tümce kullanıyor, "27 Mayıs 1960 sabahı ihtilal kuvvetleri NATO'ya CENTO'ya bağlı olduklarını ilan ettiler" diyor. Ne demek istiyordu Sayın Demirel? Neden hiç ilgisi yokken 27 Mayıs'tan söz etmişti. Önce hemen şunu belirtelim ki, 27 Mayıs bir ihtilal değil, bir askerî darbe idi. Bu darbeyi gerçekleştirenler dileselerdi, kuşkusuz Amerika ile imzalanmış antlaşmaları yürürlükten kaldırabilirlerdi. Tabii böyle bir kararın hukuksal ve siyasal sonuçlarına katlanarak. Acaba başbakan bize, "Ordu Amerika ile imzalanmış antlaşmalara bağlıdır, Amerika'ya, NATO'ya karşı çıkabileceğini hiç düşünmeyin; ordunun sizi desteklemesine olanak yoktur" demek mi istemişti? Türkiye İşçi Partisi hiçbir zaman darbe yanlısı olmamıştı. Evet, 27 Mayıs'tan sonra beliren umutlara ve 1961 Anayasası'na içtenlikle sahip çıkmıştık. Ama bu, daha öteye gitmezdi. Çünkü biz sosyalisttik ve sosyalizmin darbe ile tepeden inme kurulamayacağını biliyorduk. Bu alandaki deneylerimiz öğretmişti bunu bize. Silahlı Kuvvetler'in politikaya yön vermeye kalkışmasına oldum olası karşıydık; hâlâ da karşıyız. Demokrasi ve sosyalizm ancak aşağıdan yukarı, yani bu sistemlere halkın sahip çıkması ile kurulur. Başka bir yol, bir kestirme yol yoktur. Türkiye İşçi Partisi'ne girdiğimiz ilk günden beri *halkın söz ve karar sahibi olması* için çalışıyorduk. Halkın sorunları kavramasına, politik bilince ulaşmasına yardımcı olmak için uğraşıyorduk. Bir noktayı daha her vesileyle vurgulamıştık: Bağımsızlığımızı; bağımsız sosyalistlerdik. Sadece organik anlamda değil, düşün alanında da bağımsızlık. Bunları yıllardır dilimizin döndüğü kadar anlatıyorduk. Ama işte Başbakan, İçişleri Bakanı çıkmışlar Türkiye İşçi Partisi'nin Moskova'dan emir aldığını söylüyorlardı. Biz Amerika'ya karşı çıkıyorduk ulusal bağımsızlık adına. Onlar da diyorlardı ki, "Bu direktifi Moskova'dan aldılar. Moskova, Türkiye'yi Amerika'nın askerî, şemsiyesi dışına çekmek istiyor. Türkiye İşçi Partisi'ni buna alet ediyor." İçişleri Bakanı, "Bunların sosyalistliği Batılıların anladığı anlamda değil; bunlar Guy Mollet[29] gibi, Willy Brant gibi sosyalist değiller"[30] diyordu. Sükan'ın Willy Brant ve Mollet türü bir sosyalizme ye-

28 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 14, s. 286-287.

29 Guy Mollet: 1956'da yapılan seçimlerde liderliğini yaptığı sosyalistlerin, komünistlerin de desteğiyle, iktidara gelmesini sağlayan Fransız siyasetçi – yay. haz.

30 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 14, s. 444.

şil ışık yakılabileceği anlamına gelen sözlerinin aslında sosyalizmle bir ilgisi yoktu. Sorun, Amerika'ya karşı olup olmamaktı. Biz Amerika'ya karşıydık, çünkü ülkesinde Amerikan askerî üslerini barındıran bir Türkiye savaşta ilk hedef olacaktı. Yani yok olacaktı. Bloklar dışı Türkiye'nin ise savaş dışı kalabilme olasılığı vardı. Amerika'nın ileri karakolu durumunda olan bir Türkiye, atom savaşının ilk kurbanı olmaya mahkümdu. Oysa bağımsız bir Türkiye inandırıcı bir yansızlık politikası izleyerek paçasını kurtarabilirdi. Saldırıya uğrarsak Amerika, NATO, bize yardım etmek, zorundaydılar. Burada bunun tartışmasını yapmak istemiyorum. Bu, sorunun askerî yanı. Ama bizi Amerikan emperyalizmine, kapitalist sisteme karşı olmaya iten nedenlerin başında Türkiye'nin uluslararası tekellere bağlı kaldığı sürece, benliğini koruyarak kalkınmasının olanaksız olması gelmektedir. Türkiye kapitalist yoldan kalkınamaz. Bunu Cumhuriyet tarihimiz yadsınamayacak bir kesinlikle kanıtlamıştır. Uluslararası sermaye ahtapotunun kanımızı emen vantuzlu kolları arasında, onunla rekabet etmeye kesinlikle olanak yoktur. Tek çıkar yol emperyalizm ve kapitalizmin zincirlerini kırarak, hepimizin kardeşçe dayanışarak, ortaklaşa özveride bulunarak bağımsız bir sosyalist düzen kurmamızdır. Emekçilerin söz ve karar sahibi olacağı bir yeni düzen... İçinde bulunduğumuz durumda bunun ilk adımı, Amerikan emperyalizmine karşı ikinci ulusal kurtuluşun bayrağını açmaktı, açmaktır. Türkiye'de böyle bir partinin varlığına ve gelişmesine, özellikle Ortadoğu'nun stratejik önemi 1967'de ön plana çıktığı bir sırada Amerika göz yumamazdı. Yummuyordu. Adalet Partisi'nin hırçınlığı da bunu gösteriyordu. Nitekim Adalet Partisi iktidarının sözcüleri, Başbakan, İçişleri Bakanı ve Grup Sözcüsü Aydın Yalçın, Millet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi'ni de Amerikan düşmanlığı ve Türkiye İşçi Partisi paraleline düşmekle suçlayacaklardır.[31]

İşimizin zor, çok zor olduğunu biliyorduk. Bilim düşüncesine, akla dayalı politika yapmak ve bilinçlenecek halk yığınları ile iktidara gelmeyi amaçlamak Türkiye gibi duyguları ile düşünen, duyguları ile karar veren bir toplumda, ürünlerini uzun vadede verecek bir büyük sabır işiydi. Biz böyle çetin bir yolun yolcularıydık.

1967, Türkiye İşçi Partisi için hareketli ve bir ölçüde başarılı bir yıl oldu. Bir yıl önce başlattığımız *Amerikalılarla yurttaşların ilişki kurmaması, ilişkileri varsa kesmelerini amaçlayan Pasif Direnme* yurt düzeyine yayılıyordu. Ayrıca 6. Filo'nun ziyaretleri İzmir'de, İstanbul'da gençlerin tepkisi ile karşılanıyordu. İstanbul'da tıbbiyeli Şafak Kutal ve arkadaşları Dolmabahçe'de 6. Filo'ya karşı çadır kurmuş, açlık grevine yatmışlardı. Telle beni de aralarında görmek istediklerini bildirmişlerdi. Çok istediğim halde gidememiştim. Güneydoğu'da Hakkari'ye, kuzey doğuda Posof'a kadar uzanan uzun bir yol-

31 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 14, s. 760, 762, 764 ve 787.

culuğa çıkmıştık. Kalabalık mitinglerde *İkinci Ulusal Kurtuluş* için Amerikan emperyalizmine karşı mücadelenin neden zorunlu olduğunu anlatmaya çalışmıştık. Van'da, Kars'ta, Ağrı'da, Iğdır'da, Sarıkamış'ta, uğradığımız her kasaba ve köyde, yurttaşlarımız bizi dikkatle dinlemişler, sorular sormuşlardı. Biz de Amerikan üslerinin bizi savaşın ilk vurulacak hedefi haline getirdiğini anlatmıştık. Emperyalist sistemin ne olduğunu, kapitalizmin ne olduğunu tarihimizden örnekler vererek anlatmak fırsatı bulmuştuk. Amerika'dan ve Sovyetler'den aynı uzaklıkta, bağımsız bir dış politika izlemenin tek çıkar yol olduğunu açıklamıştık. 1967'de Amerika'dan söz edilmeyen bir konuşmamız, bir demecimiz, bir bildirimiz yoktur desem yalan olmaz. Ortadoğu karışmaya başlayınca Amerikan üsleri sorunu bizi daha çok tedirgin ediyordu.

Bununla ilgili olarak, Genel Yönetim Kurulu'na sunulmak üzere Merkez Yürütme Kurulu'nun 1 Mart 1967 günü kabul etmiş olduğu *Dünya ve Yurt Olaylarına İlişkin Rapor*'dan, Ortadoğu üzerindeki değerlendirmeleri buraya aktarmak istiyorum. "Dünya Barışı ve Vietnam", "Çin'de Olup Bitenler", "Avrupa'da Durum" başlıkları altında sunulan analiz ve değerlenmelerden sonra, Ortadoğu ve Kıbrıs başlıklı bölüm geliyor. Biz bu bölümün Ortadoğu ile ilgili kısmını sunuyoruz:

> Amerika'nın Ortadoğu'da sürdürdüğü etkin saldırgan politika, yurt olaylarında da kendini kuvvetle hissettirmekte, Amerika'nın nüfuzu altına düşmüş bir memleket olarak, cereyan eden bütün olaylarda ve politik hayatın her kesiminde ön planda rol oynamaktadır. Birbirinden bağımsız ve ilişkisiz görülen hadiseler, ancak Amerika'nın etkisi açısından değerlendirildiği zaman bir mana kazanmaktadır.
>
> Türkiye'de Amerikan aleyhinde hareketin daha da gelişmesi halinde buradaki menfaat ve imtiyazlarını koruyabilmek için Amerika'nın doğu ve güneydoğu illerimizde kışkırtmalar yaparak merkezî hükümete karşı, hatta silahlı bir çatışmayı hazırlaması, daima göz önünde tutulması gereken bir büyük meseledir.
>
> Amerikan emperyalizminin gerek dünya hegemonyası kurma strateji ve planları bakımından, gerekse Ortadoğu'daki petrol menfaatleri bakımından bu kışkırtmaları yalnız Türkiye'de değil hatta Irak, İran ve Suriye'de yürütmesi, keza gözden uzak tutulmaması gereken bir konudur. Bu tehlikelerin Türkiyemiz açısından önlenmesi için, her şeyden önce Amerikan emperyalizminin içişlerimize müdahale sayılacak bu gibi kışkırtmalarına ve gizli faaliyetlerine son vermek gerekmektedir. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan vatandaşlarımıza farklı muamele yapılmasına kesinlikle son verilerek ve Anayasa hak ve hürriyetleri eksiksiz, tastamam uygulanarak, bu kardeşlerimizin kendilerini, ülkemizin tam haklarına sahip vatandaşları olarak görmeleri

sağlanmalıdır. Böylece bu kardeşlerimizi kendi öz yurtlarına karşı kışkırtma umutları tamamiyle suya düşecektir.[32]

Bu arada silahlı sopalı saldırılar sürüyordu. Partimizin Sakarya'da düzenlediği kapalı salon toplantısını, kimi imam-hatipli öğrencilerle Komünizmle Mücadele Derneği'nden kimi zorbalar engellemeye kalkmışlar, olay çıkarmışlar, birkaç yurttaşın yaralanmasına neden olmuşlardı. Biz bu saldırı olaylarından Adalet Partisi iktidarını sorumlu tutuyorduk. Basın bültenimizde hükümeti sorumlu tutmamızın nedenleri şöyle belirtiliyordu:

> Anayasa, kanun ve nizamın bu açık ihlallerinden AP iktidarı sorumludur. Sorumludur, çünkü Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin taşlı sopalı saldırılar, baştan başa küfür, yalan ve iftira dolu yayımlarla Anayasanın himayesindeki temel hak ve hürriyetleri tahribe çalıştıkları defalarca sabit olmuşken, AP iktidarı bu dernekleri kapatacak yerde bunlara bütçeden yardım yapılmasını sağlamıştır. AP iktidarının gerek Büyük Meclis'teki sözcülerinin tutum ve davranışları, gerek İçişleri Bakanı'nın Türkiye İşçi Partisi ile ilgili ve Meclis kürsüsünden hak ettiği cevabı alan kışkırtıcı yalan beyanları, kanundışı olaylara zemin hazırlamıştır ve hazırlamaktadır.
>
> AP iktidarının bu genel mahiyetteki sorumluluğundan başka, Demirel hükümeti ve ona izafetle Sakarya Valiliği, Sakarya olaylarından doğrudan doğruya sorumludurlar. Mani zabıta tedbiri almamışlardır. Böyle bir olayın hazırlıklarından bilgileri olmak gerektiğine göre önleyici tedbir almayanlar sorumludurlar.
>
> Beri yandan gazetelerden öğrendiğimize göre, nezaret altına alınanlardan hemen hepsi Türkiye İşçi Partilidir. Kanuni bir toplantıyı sabota etmek için türlü zorbalıklara başvuran, bıçak çekip hatiplere jilet atanlar yakalanacak yerde, saldırıya uğrayan ve nefis müdafaası durumunda bulunanların nezarete alınması, Sakaryalı idare amirlerinin ve Demirel hükümetinin sorumluluğunu ortaya koymaktadır.
>
> Demirel hükümetine ve onun yarattığı tahrikçi ortamdan yararlanarak, Türkiye'de orman kanununun hüküm sürdüğünü sanan bilcümle beyinsiz zorbalara Türkiye'de halktan yana bir Anayasa olduğunu ve bu Anayasayı korumaya azimli, hızla uyanan bir halk bulunduğunu hatırlatırım.
>
> Türkiye İşçi Partisi altı yıldır bu gibi saldırılara çok kere göğüs germiş ve her saldırıdan biraz daha azimli, biraz daha güçlenmiş olarak çıkmıştır. Zira emekçi halkımızın uyanışı bu gibi zorbalıklarla daha da hızlanmaktadır.
>
> Hükümete ve onun tutum ve davranışından cesaret alan bilcümle halk düşmanı zorbalara Türkiye İşçi Partisi'nin hakları çiğnetmeyeceğini ve meşru müdafaa halinde bırakılacağı bir durumda saldırıya ayni vasıtalarla mu-

32 Başkanlık Bürosu, 3 Mart 1967 gün ve 155 sayılı bülten.

kabelede bulunarak kendi gücüyle saldırganı zararsız hale getireceğini ihtar ederim.

Toprak ağaları, aracı sermayedarlar ve adamları, emekçi halkımızın haklarına sahip çıkmasını engelleyemeyeceklerdir. Zafer, tam bağımsız, demokratik ve sosyalist Türkiye'yi kuracak olan emekçilerin ve onların biricik siyasi örgütü Türkiye İşçi Partisi'nin olacaktır.

Ciddi ve Yeni Bir Sorun

İşçi Partisi kurulduğu günden beri anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanmasını istiyordu. Kimden istiyordu? İktidarı ellerinde tutanlardan, yani günün hükümetlerinden. Oysa bu hükümetler anayasanın öngördüğü yollardan iktidara gelmişlerdi. Bunlar yasal, meşru iktidarlardı. Ne var ki, TİP'e göre bu iktidarlar anayasanın kimi temel ilkelerini, kimi temel maddelerini tam anlamıyla uygulamıyorlardı. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğu hakkındaki 2. maddenin gerekçesinde belirtilen esaslara uymuyorlardı. Gerekçede belirtildiği gibi, sosyal devlet biçimsel hak ve özgürlüklere bağlılığını ilan etmenin ötesinde ekonomik bakımdan zayıf durumda olan ve başkalarına bağlı olarak yaşayan kişilerden, yani emekçi halktan yana olan devletti. Yani emekçilerin hak ve özgürlüklerini eylemli olarak güvence altına alan bir devletti. Oysa Bey takımının ve burjuvaların devleti elinde tutan iktidarları, sosyal devlet ilkesinin emekçilerin günlük yaşamlarında gerçekleşmesi için hiçbir şey yapmıyor, hiçbir somut adım atmıyorlardı. TİP'in görüşü, bunlar sınıf karakterlerinin gereği olarak bu yönde herhangi bir adım atamazlardı. Sosyal devlet ilkesinin soyut bir ilke olmaktan çıkıp, gerçek bir düzenleme haline gelebilmesi için Bey takımı ve burjuva partilerinin karşısında bir işçi ve emekçi partisinin varlığına gerek vardı. TİP bu boşluğu doldurmuş ve şimdi anayasanın ihmal edilen, askıya alınan tüm ilke ve maddelerinin uygulanmasını istiyordu. Adalet Partisi'nin rahatsızlığı ve hırçınlığı buradan kaynaklanıyordu. Demirel, Meclis'te 'TİP sözcüsü kendi anayasa yorumlarına uygun davranılıncaya kadar anayasanın eksik uygulandığını, çiğnendiğini söyleyecektir. Bizim onların yorumunu kabul etmemiz beklenemez. Kaldı ki, anayasalar semavi metinler değildir; değiştirilir" derken çağdaş devlet hukukunun yeni ve ciddi bir sorununa bilmeden değinmiş oluyordu. *Halkların kendi kaderlerini belirleme hakkı*, Birleşmiş Milletler Yasası ve Genel Kurul'un 1514 sayılı kararı ile ve daha başka belgelerle pozitif hukuka girmiştir. Ancak bu hak bir halkın yabancı boyunduruğundan kurtulması halinde söz konusudur. Bizim sorunumuzsa başkadır: Devletin anayasal düzeni içinde hakları yadsınan emekçi halkın bu haklarını tanıtma savaşımıdır. Zor ve ince bir sorundur. Çağ-

daş hukukta buna *Devrim Hakkı* adı veriliyor. Yani kurulu düzeni değiştirme hakkı...

Evet, biz yukarıda altını çizdiğimiz anayasanın sosyal devlet ilkesine dayanarak, emekçilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik haklarını bağımsız bir politik parti içinde örgütlenerek ve onun aracılığı ile fiilen elde etmeleri ve kullanmaları için anayasa düzeni içinde iktidar savaşımı yapmaya ve kendi bilinçli oyları ile iktidarı ele alıp düzeni gene anayasa doğrultusunda daha adil, daha haklı, daha özgür bir düzen haline getirmeye hakları olduğunu savunuyorduk. Yani anayasanın eksiksiz ve tastamam uygulanmasını istiyorduk. Bunun için de bir anlamda anayasayı eksiksiz ve tastamam uygulamayanlara karşı anayasanın Başlangıç bölümünde yazılı olan "direnme hakkını" kullanıyorduk. Ama bu, hiç de kolay olmuyordu. Şimdi Meclis'te bir grup kurmayı başardığımız halde, istenmeyen bir parti olduğumuz imgesini yaratmak için yabancı buyruğunda olduğumuz ileri sürülüyor ve saldırılara uğruyorduk. Hasımlarımızın elinde güçlü silahlar vardı. Bunların belki en güçlüsü, emekçi halk yığınlarının büyük çoğunluğu ile henüz egemen sınıfların sömürdüğü duygusal dünya görüşlerine bağlı olmaları, gerçekleri henüz görmemeleri ve gerçek anlamda politik bilince ulaşmamış olmaları geliyordu. Sözcükler, kavramlar zamanla gerçek içeriklerini yitirebilirler. Buna karşın gene de kullanılırlar. Örneğin bizde ulusal bağımsızlık kavramı, yıllardır toplumsal gerçeklerimizle hiçbir ilgisi kalmadığı halde, belki de bundan dolayı, eskiden olduğundan daha yaygın biçimde kullanılıyor. Devlet adamlarımız, politikacılarımız ulusal bayram günlerinde yaptıkları konuşmalarda, ulusal bağımsızlığın devletimiz, ulusumuz için nasıl vazgeçilmez bir yaşam biçimi olduğunu vurguluyorlar. Öğretmenlere öğüt veriyorlar: "Öğrencilerinize ulusal bağımsızlığın ne zor koşullarda ve ne büyük özverilerle kazanıldığını öğretin" diyorlar. "Bu, Atatürk'ün onlara en değerli, en büyük armağanıdır" diyorlar. Oysa Türkiye artık Ulusal Kurtuluş günlerinin Türkiyesi değildir. Ülkesinde Amerikan askerî üslerinin bulunduğu, dışa bağımlı, borca batık bir ülkedir. Atatürk'ün tam bağımsızlık dediği ve politikada, ekonomide, maliyede, askerlikte, kültürde ve başka alanlarda tam serbestlik olarak tanımladığı bağımsızlıktan eser kalmamıştır...

İşçi Partisi halkımızı bu aldatmacanın tutsağı olmaktan kurtarmaya uğramıştır. Ulusal bayramlarda resmî söylevlerle gerçekler arasındaki tezadın altını çizmeye çalışmıştır. Atatürk'ün 29. ölüm yıldönümünde basına şu demeci vermiştik:

> Atatürk öleli 29 yıl oluyor. Onu derin saygı ve yürekten sevgi ile anıyoruz. Atatürk her şeyden önce HALASKÂR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'DIR. Emperyalizme karşı tarihin ilk milli savaşının önderidir. Bütün mazlum esir

milletlere hürriyet yolunu göstermiş olan büyük kurtarıcıdır. Sevgimizin, saygımızın asıl nedeni budur. Ününün sınırlarımızı aşmasının nedeni de budur.

O hayatı boyunca "Ya İstiklâl, ya ölüm" parolasına sadık kaldı. Bütün Atatürk devrimlerinin temelinde, kayıtsız şartsız istiklâl ilkesi yatar.

15 yıl bağımsız yaşadık. Hiçbir devletin nüfuzu altına girmedik. Güvenliğimizi kendi gücümüzle sağladık. Türkiye, 15 yıl dostun düşmanın saydığı, itibarlı bir varlık oldu. Sözüne kulak verilen bir varlık. 15 yıl esir milletlerin umut gözü ile baktığı bir ülke...

Ve de 15 yıl hepimiz umutla yaşadık: Emperyalizmin kaba boyunduruğundan kurtulmuş olmanın sevinci ile, yerli kapitalizmin emperyalizmi tekrar davet edeceğini düşünmeden ve politik bağımsızlığı ekonomik ve sosyal bağımsızlık temellerine oturtmadan, yedisinden yetmişine, hepimiz umutla yaşadık.

Atatürk hayattayken her şey yolunda gibi göründü. Fakat O'nun ağırlığı ortadan kalkınca sihir bozuldu. Yavaş yavaş emperyalizmin yeniden boyunduruğuna girdik.

29 yılda Türkiye, Amerikan üslerinin kapladığı; Bakanlıklarında Amerikan "danışmanlarının" çalıştığı; en ücra köylerinde Amerikan ajanı "Barış Gönüllülerinin" dolaştığı; dış borca boğulmuş; ekonomisi, maliyesi "Duyunu Umumiye"yi andıran kurumların denetiminde; 30.000'den çok Amerikan askerinin ve personelinin, kapitülasyonlar zamanındakilere benzer imtiyazlardan yararlanan bir ülke haline gelmiştir.

Atatürk'ü saygı ve sevgiyle anmanın, ona en yaraşır şekli, bu acı gerçekleri ortaya koymak, Amerika'ya karşı yürütülen İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemize hız vermektir.

Aziz Atatürk,

Cumhuriyeti gençliğe emanet etmekle ne kadar isabet etmişsin. İzmir'in Kordon boyunda ve Dolmabahçe'de körpecik göğüslerini düşmana siper edenler, senin genç evlatlarındır. Onlar sana ihanet etmediler. Biz sana ihanet etmedik.[33]

1947'de tarihin bir sayfası çevrilmişti: Ulusal Kurtuluş Savaşı Türkiyesi ile bağlarımız koparılmış; bağımsızlığın sadece sözü kalmıştı. Amerika ile imzalanan ilk iki antlaşmayı, Demokrat Parti iktidarı yıllarında, sayısını belki kendilerinin bile bilmediği, yazılı ve de sözlü bir sürü antlaşma izlemişti. 1960'lı yıllara gelindiğinde içi boş bir sözcük haline dönüşen "bağımsızlık" ancak bayramlarda gürültülü söylevlerin vurguladığı bir tarih olayı idi. Ne siyaset adamları ne basın, bu uyutma operasyonuna tepki gösteriyordu. Türkiye İşçi Partisi, Meclis kürsüsünden gerçekleri açıklayınca kıyamet kop-

33 *TİP Haberleri*, Yıl 1, Sayı 1, 15 Kasım 1967.

muştu. Biz olayın ardını bırakmadık. Bir soru önergesi ile Amerika ile imzalanan antlaşmaların sayısını sorduk. Yanıt alamıyorduk. Aylar sonra Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Amerika ile bir *çerçeve antlaşması* imzalanacağını açıklarken, bunlardan bir kısmının sözlü antlaşmalar olduğunu söylemişti. Çerçeve antlaşması ile Amerikan üslerinin adı değişti, NATO ile ortak tesisler oldu. Bir de yanılmıyorsam Amerikalı nöbetçilerin yerini Mehmetçikler aldı. Aradan yirmi yıl daha geçti: Durumda esaslı bir değişiklik olduğunu sanmıyorum. Bu üsler Amerikan üssüdür. Pentagon'a bağlı ileri karakollardır. NATO'ya bağlıdır demek bir şeyi değiştirmez. NATO Başkomutanı Amerikalıdır. Kaldı ki, İncirlik ve Çiğli üsleri ABD'ye aittir. Ama asıl önemlisi ister NATO'ya ister ABD'ye ait olsunlar, topraklarımızda bu üslerin varlığı Türkiye'yi ilk hedeflerden biri haline getirmiştir.

Bundan başka dünya kapitalist sistemine bağlı kaldıkça, Türkiye'nin, gerçekten bir endüstri ülkesi olmasına, temel sosyal sorunlarına gerçekten çözüm bulmasına olanak yoktur. Türkiye bir kısır döngü içindedir: Dış borçlar devlet hazinesinin bellibaşlı bir gelir kaynağıdır. Devletin askerî ve sivil alanlardaki görevlerini yerine getirmesinde dış borçlanmalar yıllardır kabarmış, vazgeçilemez bir hal almıştır. Beri yandan yeni borçlanmaların önemli bir kısmı faizlerin karşılanmasına ayrılmaktadır. Aslında dış borçlar Türkiye'ye emperyalizm tarafından *dayatılmıştır*. Cumhuriyet Türkiyesi, Atatürk'ün ölümünden sonra, *Osmanlı Devleti'nin dış borçlanmalarla ayakta durmaya çabalama* politikasına dönmüştür. Daha önceki küçük borçlanmalar bir yana bırakılırsa, sürekli ve artan tutarlarda borçlanma kısır döngüsüne Truman doktrini uyarınca 1947 ve 1948'de Amerika ile imzalanan ikili antlaşmalarla girmiştir. Bu kısır döngüden kurtulmadıkça, Türkiye'nin ulusal bağımsızlığına yeniden kavuşması ve kalkınıp ilerlemesi olanaksızdır. Bu gerçeklerin tam bilincinde olan Türkiye İşçi Partisi ulusal bağımsızlık için savaşımı başta gelen, vazgeçilmez bir amaç olarak görüyordu. Ve ilk hedefimiz bizi borca bağlamış ve üslerle bizi bir ileri karakolu durumuna sokmuş Amerika idi... Bizden başka bu gerçeklere parmak basan yoktu. Bu da ayrıca anlamlıydı. Demek ki, bu gerçekleri bilip de söylemeyenlerin bunda bir çıkarları vardı. Biz olayların üzerine gitmekle, onların da maskelerini düşürüyorduk. Politikanın böylece rayına oturmasına hizmet ediyorduk.

VİETNAM SAVAŞI VE RUSSELL MAHKEMESİ[1]

Daha önce gelen daveti kabul ettiğimizi yazmıştım. Hazırlık toplantısı 13-15 Kasım 1966'da Londra'da yapıldı. Russell Mahkemesi ünlü matematikçi ve filozof Lord Bertrand Russell'ın girişimi sonucunda kuruldu. Devletler hukuku kuralları karşısında, Amerika'nın Vietnam'da sürdürdüğü savaşın değerlendirmesini yapacak ve hukuka göre hüküm verecekti. Dünya tarihinde ilk kez 1945'te Nurenberg'de kurulan mahkeme, savaşta işlenen suçlardan dolayı Nazi iktidarı sorumlularını yargılamış ve sanıkların büyük çoğunluğunu ölüm cezasına çarptırmıştı.[2] Ayrıca Nurenberg Mahkemesi, barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve insan-

Yaşasın emekçiler yaşasın Türkiye

DÖNÜŞÜM

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı

Aybar, Johnson'u Yargılamaya Londra'ya Gitti.

Sosyalizme Ulaşacağız

Russell Mahkemesi'nin hazırlık toplantısı 13-15 Kasım 1966'da Londra'da yapıldı.

1 Aybar'ın bu bölümün büyük kısmı için de yararlandığı Vietnam'da tuttuğu günlüğü ve Russell Mahkemesi'yle ilgili notları, değerlendirmeleri *Vietnam Günlüğü - ABD'nin Vietnam'da İşlediği Savaş Suçlarına Karşı Russell Mahkemesi* [(yay.haz.) Kıvanç Koçak, İletişim Yayınları, 2012] kitabında yayımlanmıştı – yay. haz.

2 İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle Holokost sırasında işlenen suçlardan sorumlu olanların önde gelenlerinin yargılanmaları için Almanya'nın Nürnberg şehrinde bir mahkeme kurulmasına karar verildi. 1945 ve 1946'da yapılan duruşmalarda İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD'den atanan yargıçlar, yirmi iki Nazi suçlusunun duruşmalarına başkanlık etti – yay. haz.

lığa karşı işlenen suçlar olmak üzere üç suç kategorisinin tanımlarını yapmıştı. Nurenberg Mahkemesi'nin kuruluşu, bu mahkemenin tanımladığı suçlar ve Nazi savaş suçlularının hüküm giymesi insanlık tarihinde yepyeni bir dönemin başlangıcı olmuştu. Birleşmiş Milletler Örgütü de 11 Kasım 1946 günlü kararı ile Soykırım'ı (génocide) tanımlamış ve suç olarak ilan etmişti... Bu dört kategori suç, o günlerden beri pozitif devletler hukukunun bir parçasıdır. Russell Mahkemesi, Amerika'nın Vietnam'da sürdürdüğü savaşı bu dört suç kategorisi açısından ele alacak; olayları yerinde gözlemleyerek inceleyecek; tanıklar dinleyecek ve bir karara varacaktı.

Londra'da 13 Kasım'da başlayan toplantıda önce bu esas saptandı. Mahkemenin 15 yargıcı ve başkanları seçildi. Yargıçlar şu kişilerden oluşuyordu:

Günther Anders, Filozof ve yazar (Alman).

Mehmet Ali Aybar, İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku eski doçenti, Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı, milletvekili (Türk).

Lelio Basso, Roma Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü, İtalyan parlamentosu üyelerinden, devletler hukuku uzmanı (İtalyan).

Simone de Beauvoir, yazar (Fransız).

Lazaro Cardenas, Meksika eski cumhurbaşkanı.

Stokely Carmichael, Amerikan Yurttaşlık Hakları hareketinin lideri.

Vladimir Dedijer, tarihçi (Yugoslav).

David Dellinger, *Libération* gazetesi başyazarı (Amerikalı).

Issac Deutscher, tarihçi (İngiliz).

Amado Hernandez, şair, Filipin Demokratik İşçi Partisi lideri.

Mahmud Ali Kasuri, Pakistan Yargıtay Mahkemesi Avukatlarından.

Kinju Morikava, hukukçu, Yurttaşlık Haklan Japon Birliği Başkan Yardımcısı.

Bertrand Russell, İngiliz filozof, Nobel ödülü sahibi.

Shoichi Sakata, fizikçi, Nagoya Üniversitesi profesörlerinden.

Jean-Paul Sartre, Fransız yazar.

Laurent Schwartz, Fransız matematikçi.

Sonradan seçilen üyeler de şunlardır:

Wolfgang Abendorth, Alman hukuk doktoru.

James Baldwin, siyah Amerikalı yazar.

Lawrence Daly, sendikacı (İngiliz).

Karl Oglesoy,[3] Amerikalı yazar.

Melba Hernandez, Dünya Barış Konseyi üyesi (Kübalı).

Peter Weiss, İsveçli yazar.

Russell, Sartre, Dedijer ve Schwartz Mahkemenin başkanlığına seçildiler.[4]

3 "Carl Oglesby" olmalı – yay. haz.

4 *Tribunal Russell*, c. 1, Gallimard, 1967, s. 19-20.

Devletler hukukunda önemli bir adımdı Nurenberg Mahkemeleri. Ne var ki, savaşı kazanan devletlerin Nazi sorumlularını cezalandırmak için kurdukları bir mahkeme oluşu, onun "yansızlığına" kuşku düşürebilecek bir olgu idi. Üstelik görevi bitince yaşamının sona ermiş olması da bu alandaki boşluğun sürüp gitmesine neden olmuştu. Barışa karşı suçlar, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve de soykırımlar birbirini izliyor; suçlulardan hesap sorulmuyordu. Nurenberg Mahkemesi'ni kuran devletlerden biri olan Amerika, Vietnam'a saldırmış; Nazi Almanyası gibi savaş suçları, insanlığa karşı suçlar işliyor; çocuk, kadın erkek, genç ihtiyar gözetmeden, Vietnam halkını yok etmek için *bil yalı bomba*lar, napalın bombaları kullanıyordu. Bu, ulusal kurtuluşları için, bağımsızlıkları için savaşan; emperyalizme başkaldırma cüretini gösteren ya da gösterecek olan tüm yoksul halklara gözdağı veren bir savaştı. Ama bu vahşete karşı olan insanların sayısı her ülkede gözle görülecek biçimde, hem de hızla artıyordu. Hatta Vietnam Savaşı'nı başlatmış olan ve sürdürenlerin karşısına pek çok Amerikan yurttaşı çıkıyor, savaşın durdurulmasını istiyordu. Hemen her yerde Vietnam halkına yardım komiteleri kuruluyordu. Böylece Nurenberg Mahkemesi gibi insanlığa karşı işlenen suçların hesabını soracak bir mahkemenin kurulması düşünü, zihinlerde ve vicdanlarda yer ediyordu. Ama o günün koşullarında hiçbir devlet böyle bir mahkeme kuramazdı. Nurenberg Mahkemesi'nin boşluğunu dolduracak mahkemenin onun zaaflarını taşımaması gerekirdi. Yeni mahkeme insanlığın Vietnam'da işlenen korkunç cinayetlerin, insanlık vicdanında uyandırdığı isyandan güç alan yansız ve de gayri resmî bir girişimden doğmalıydı. Bertrand Russell'ın girişimi, dünyanın tüm namuslu insanlarının sessiz çağrılarına bekledikleri yanıt olmuştur.

Mahkeme ilk oturumunu Paris'te yapacaktı. Londra'da böyle karar alınmıştı. Fransız hükümeti izin vermeyince, ilk oturum 2 Mayıs 1967 sabahı Stockholm'de, Sartre'ın açış konuşmasıyla başladı. 10 Mayıs'a kadar çalışan mahkeme, Kuzey Vietnamlı kimi yöneticileri tanık olarak dinledi. Vietnam'a gönderilen ve olayları yerinde inceleyen gözlemcilerin raporları incelendi. Sivil halktan yaralanan pek çok kişiyi dinledi. Amerika Birleşik Devletleri'nin mahkemede temsil edilmesi için yapılan çağrılara doğrudan yanıt vermediği, ancak D. Reask'ın bir basın toplantısında mahkemeyi tanımadıklarını açıkladığı öğrenildi. Mahkeme bu oturumda, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti ile Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Kore hükümetlerinin, devletler hukuku bakımından saldırı olarak nitelenen davranışlarda bulunup bulunmadıklarını; ikinci olarak da hastane, sanatoryum, baraj gibi sivil karakterde hedeflere saldırıda bulunulup bulunmadığı sorularını yanıtladı. Birinci soruya da, ikinci soruya da yargıçlar oybirliği ile "evet" dediler. Yani mahkeme, Amerika'nın ve yukarıda adı geçen öteki devletlerin saldırı sava-

şı suçu işlediklerini, sivil hedeflerin bombalandığını toplanan deliller ve tanık ifadeleri ile kanıtlanmış olduğu sonucuna vardı. Mahkemenin karan 10 Mayıs'ta açıklandı. Dinlenen tanıklar arasında 9 yaşında bir çocuk da vardı. Kuang Binh[5] ilinin Vinh Tuy köyündendi. Çobandı. Her yanı yara izleri ile kaplıydı. Bunlardan bazıları taze görünüyordu. Mandaları otlatırken, uçakların attığı napalm bombaları ile yanmıştı. Aradan bir yıl geçtiği halde kimi izleri taze görünüyordu. Bu küçücük çocuğun yaraları ve hele sakin, kararlı hali beni çok etkilemişti. Adı Do Van Ngoc'tu. Vietnam'a gittiğimde nice Do'lar görecektim.

Bombalar Altında Vietnam

Kuzey Vietnam'da bir ay kaldık. İstanbul'dan 24 Temmuz'da uçakla Beyrut, Karaçi, Bnom-pen.[6] Kamboçya'nın başkentinde bir iki gün uçak bekledik. 28 Temmuz'da Laos'un başkenti Vientian'e[7] geçtik. Oradan Hanoy...[8] Ertesi sabah sirenler ve uçaksavarlarla uyandık. Amerikan uçakları ile ilk karşılaşmamız. Kaldığımız otel Fransızlar'dan kalma geçen yüzyılın binalarından... Herhalde şarap mahzeni idi. Şimdi sığınak olarak kullanıyorlardı. Oraya indik. Otelde çalışanlar makineli tüfeklerini kapıp dama çıktılar. Vietnam yöneticilerinden birkaç kişiyi tanıyoruz: Stockholm'de tanıklık etmişlerdi: Albay Ha Van Loo, Sağlık Bakanı Dr. Tach, Yargıtay Başkanı Phan Van Back...[9] Birkaç gün burada yetkililerin açıklamalarını, tanıkları dinleyeceğiz. Sonra Güney'e ineceğiz, yani Hanoy'un güneyine: Nam Dinh, Thai Binh, Phu Ly, Ninh Binh, Kuang Dai...[10] Yanmış, yıkılmış ve hâlâ bombalanan kentler, kasabalar, köyler...

Uzmanlarca verilen konferanslarda Amerikalıların kullandığı yeni silahlarla tanıştık: Napalm bombası, fosfor bombası, bilyalı bomba... Yüzlerce savaş sakatı ile tanıştık; insana benzemez olmuş insanlar; kavrulmuş, büzülmüş, yüzleri, elleri parçalanmış insanlar... Eller, ayaklar balon gibi şişmiş... Bunlar napalmın kurbanları. Güney zindanlarında işkence görmüş genç kızlar, delikanlılar. Bu sakatlar geçit resmi, aradan yıllar geçtiği halde gözlerimden hâlâ silinmiş değil. Meme uçları kesilmiş bir genç kız. Sol gözü balonlaşarak evinden fırlamış bir delikanlı... Her yeri yanmış, yüzü yüz olmaktan, elleri el olmaktan çıkmış bir başkası... Hepsi gözümün önünde...

---

5 "Quang Binh" olmalı. Güneydoğu Vietnam'da bir şehir – yay. haz.

6 "Phnom-Penh" olmalı. Kamboçya'nın başkenti – yay. haz.

7 "Vientiane" olmalı – yay. haz.

8 "Hanoi" olmalı. Vietnam'ın başkenti – yay. haz.

9 *Vietnam Günlüğü*'nde isimler "Thach" ve "van Bach" olarak geçiyor – yay. haz.

10 "Quang Oai" olmalı – yay. haz.

Amerikalılar sivil halkı öldürmeyi amaçlayan silahlar kullanmışlardır. Napalm bombasının, fosfor bombasının, bilyalı bombaların cephe gerisi için üretildiği ortadadır. Korunmasız çocuklara, kadınlara, yaşlılara karşı silahtır bunlar... Amerikan uçakları özellikle su bentlerini, demiryolu şebekesini, hastaneleri, okulları bombalıyordu. Biz oradayken Hanoy'un ünlü köprüsü de bombalandı. Halk, Kızıl Nehri sallarla geçmeye başladı. Ormanları, pirinç tarlalarını yakıyorlardı...

5 Ağustos 1967. Hanoy'dan Phu Ly ve Nam Dinh'e gidiyoruz. Uçak saldırılarından korunmak için gece yolculuğu yapacağız. Nam Dinh, Hanoy'un 110 kilometre güneyinde.

O günlerde tuttuğum "notlara" göz atıyorum: Ne çok konferans, açıklama. Ne çok rakam... Hanoy'daki günlerimiz toplantılarla geçti. Şimdi kentleri kasabaları geziyoruz; gene toplantılar, gene açıklamalar... Hanoy'dan saat 19'da yola çıktık; Nam Dinh'e gidiyoruz. Kafilemiz üç jeep, Sovyet yapısı jeep'ler... Benim bindiğim arabada Pham Van Back (Yüksek Mahkeme Başkanı), Fransız gazeteci, mihmandar Thiyu var: Hesapça 22 sularında Nam Dinh'de olacağız. Yollarda koca koca bomba "krater"leri... Kızlı erkekli gençlerden oluşan ekipler bu çukurları taşla dolduruyorlar, karanlıkta. Her şey karanlıkta yapılıyor. Uçakların dikkatini çekmemek için. Yolun iki yanında, Hanoy sokaklarındaki gibi kişisel sığınaklar sıralanıyor. Birazdan, üstümüzden bir uçak geçince hepimiz bu sığınaklara gireceğiz. Ama benim boyuma göre değil: Kafam dışarda kalıyor. Uzakta bir yeri bombalıyor uçaklar. Phuly (Fuli) diyorlar. Phuly'de taş taş üstünde kalmamış ama demiryolu kavşağı olduğundan durmadan bombalanıyor. Gecenin karanlığında uçak saldırısı, uzaktan "donanma" şenliklerini andırıyor. İz bırakan mermiler; uçaksavarların şarapnelleri; zincirleme patlayan bombalar korkunç güzellikte bir tablo oluşturuyor... O gece Nam Dinh'e gitmiyoruz, bombardıman yüzünden. Bir köy misafirhanesinde kalıyoruz.

Nam Dinh yıkık, yanık bir kent. 1965 Mayısı'ndan beri her gün bombalanıyormuş. Tonlarla bomba, Biliyor musunuz ki, Amerika'nın Vietnam'a yağdırdığı bombalar, İkinci Dünya Savaşı boyunca atılan bombalardan daha fazladır. Nam Dinh, Tonkin Körfezi'ne 30 kilometre mesafede. 7. Filo'nun uçak gemilerinden havalanan uçaklar göz açıp kapayana kadar kentin üstündeler. Amerikalı pilotlar canları sıkıldıkça sanıyorum, atlıyorlar uçaklarına, Nam Dinh'i bombalayıp viski kadehlerinin başına dönüyorlar... Nam Dinh'de iki gün kaldık. Köylere gittik; yerle bir edilmiş köyler. Ama insanlar orada; sağ kalanlar yani... Phuly'de bile hâlâ 125 kişi yaşıyor... Köylerde kadınlar, erkekler, çeltik tarlalarında tüfekleri sırtlarında çalışıyorlar. Herkes silahlı, "Paraşütçülere karşı tetikteyiz" diyorlar. Yedisinden yetmişine, halkın tümü kurtuluş savaşçısı... Daha güneye iniyoruz: Ninh Binh, Phat Diem,

Yen Lam... Hep aynı görüntü... Ve aralıksız hava akımları... Bir sığınaktan bir başka sığınağa geçiyoruz... Ama gene de konferans vermeye, açıklamalar yapmaya vakit buluyor Vietnamlı dostlarımız. Herkes canla başla savaşıyor. Herkes gönüllü; kuşku yok bunda... Ama gene de Parti, Tanrı gibi *"her yerde hazır ve nazır..."* Bir olay beni çok etkiledi. "Size Yen Lam'ı göstereceğiz; yerle bir edilmiş, fosfor ve napalmla yakılıp kül edilmiş bir köyümüz" dediler. Şafak sökmeden yola koyulduk. Çukurlar ve tümsekler aşarak ilerliyoruz. Jeep'lerimiz yanmış bambuların, küllerin kapladığı geniş bir alanın önünde durdu. "Yen Lam burası" dediler. Arabalardan indik, küllerin içinde ilerliyoruz. Yen Lam Parti Örgütü'nün başkanı yol gösteriyor. Alaca karanlıkta bir şeylerin önünde durduk: Sedye üzerinde bir kadın. Yaşıyor mu? Ölü mü? Her bir yanı yanıklarla kaplı. Başucunda bir genç kız ağlıyor, bir de delikanlı... Parti başkanı konuşuyor: "Sizleri görmek ve sizlere Amerikalıların vahşetini anlatmak istedi" diyor. "Hastaneden getirdik" diyor... O anı hiç unutamıyorum. "Hastaneden çıkmasına nasıl izin verdiler? Doktor yok mu hastanede?" diye sordum. Ve yürüdüm. Başkan ardımdan geldi. Aynı şeyleri tekrarlıyordu. Gece yemekte gene söylevler verildi. Parti başkanı napalın ve fosforlu bombalar hakkında, pirinç üretimi hakkında rakamlar verdi. Savaş içinde bile üretimin arttığını belirtti. Ben de konuşmamda "Sosyalizm insanlar içindir; insanlar sosyalizm için değil" dedim...

Bu olay beni çok etkiledi. Sade insan dramı olarak da, rejimin dramı olarak da düşündürücü idi. Sosyalizmin tepeden inme yöntemlerle kurulmaya kalkışılması ne dramlara neden oluyordu!... Hanoy'a döndüğümüzde Başbakan Phan van Dong heyetimizi kabul etti. Adalet Bakanı Tach da vardı toplantıda. Tach'ı Stockholm'de tanımıştık. Bizim heyet, Denis Berger, Finlandiyalı Dr. Forss ve Aybar'dan oluşuyordu. Bizimle birlikte dolaşan bir de Fransız gazeteci Bertolino... Başbakan uzun yıllar Fransa'da yaşamış. Çevirmensiz konuşuyoruz. Uzun bir masanın bir yanında onlar, bir yanında biz. Konuşma iki saatten çok sürdü. Bu arada bir de hava akını oldu. Pencerenin demir kepenklerini kapattılar. Konuşmamız kesilmedi. Başbakan, "Amerikalılar hava bombardımanlarıyla bizi dize getiremezler. Yurdumuzu işgal edip hepimizi öldürmeden bizi teslim alamazlar. Bunu yapabilmeleri olanaksız" dedi. Konuşmaya Başkan Ho Chi Minh'in selamlarını ileterek başlamıştı. Hasta olduğu için bizi kabul edemediğinden üzgünmüş. Bana bir fotoğrafını göndermiş. Başbakan, Kuzey Vietnam'ın barış için ileri sürdüğü dört koşulu açıkladı. Bir hava akını daha oldu. "Halkımız köle olmayı kabul etmez. Savaş uzun sürecektir. Sonunda biz kazanacağız" dedi. "Amerika, Vietnam'ı boşaltmadıkça barış olmaz" diye ekledi. "Güney illerimizi, köylerimizi gördünüz ne halde. Ama halkımızın nasıl kararlı olduğunu da gördünüz" dedi.

Heyet başkanı Aybar, Vietnam Başbakanı Phan van Dong'la görüşürken.

Hanoy'da son günlerimizi geçiriyorduk. Konferanslar, açıklamalar sürüyordu. Artık bomba uzmanı olmuştuk. Napalm bombasının 1.300 derece bir ısı verdiğini, fosforla karıştırılınca 2.500 derecede yandığını biliyorduk. Yanıkların derecelerini ve ne gibi ihtilaflara yol açtığını da biliyorduk. Ama konferanslar sürüyordu. Akşamları da ziyafetler. Ve sonunda nutuklar... Heyetin başkanı olarak bunları yanıtlamak bana düşüyordu. Yen Lam'daki sedyeli kadını unutamıyordum. Zavallıyı hastaneden alıp evinin külleri arasına getirmişlerdi. Bizi etkileyeceğini düşünmüş olmalıydılar. Etkilemesine etkilemişti ama umdukları gibi değil... Halkta bir tepki işareti yoktu. Canla başla her göreve koşuyordu halk. Disiplinliydi. Parti yetkililerinin bir işaretine bakıyordu. Herhalde Yen Lam'daki yaralı kadının da bir itirazı olmamıştı. Ama sosyalizm, benim düşündüğüm sosyalizm, halkın piyonlar gibi şuraya buraya itelendiği bir rejim değildi. İnsanlar kullanılamazdı. Sosyalizmi aşağıdan yukarı emekçi yığınları kuracaktı. Profesyonel yöneticiler değil. *Sosyalizm insanlar içindir; insanlar sosyalizm için değil* formülünü her vesileyle kullanmaya başlamam, sanıyorum o günlere rastlar. Not defterime bakıyorum: Konuşmalarımda insan konusunu işlemeye başlamışım. Hatta bir keresinde olumlu bir de yanıt almışım. Ulusal Kurtuluş Güçleri (FNL) temsilcisi Nguyen Phu Soai, "Aybar'ın dünkü konuşması bizi çok düşündürdü. Sosyalizmin somut insan için olduğu hakkındaki sözlerine biz katılıyoruz. Ben köylüyüm ve cepheden geliyorum. Somut insanın ne olduğunu biliyorum" diyecektir. Ne var ki, gene de aynı şeyleri düşündüğümüzü sanmıyorum.

Artık Hanoy'da son günlerimiz. İşimiz bitti. Uçak bekliyoruz. Hava saldırılarından Vientianne'den uçak gelemiyor. Hanoy'dan ayrılmadan bir basın konferansı yaptık. 150-200 gazeteci katıldı. Hemen hemen tüm ajansların temsilcileri vardı. Savaşın yasadışı ilanı için sürdürülen çalışmaların bir tablosunu çizerek konuya girdim. Güney illerinde gördüklerimizi anlattım ve Vietnam Savaşı'nın tüm insanlık için taşıdığı anlamı belirttim. "Bu savaş" dedim, "bir yerel savaş değildir. Amerika'nın dünya halklarından bir kesimini ezerek tümünü köleleştirmek için yürüttüğü bir savaştır." Basın konferansı hava akını yüzünden kesildi. Hep birlikte sığınaklara girdik. Akın sona erince devam ettik. Tanık olduğumuz son hava saldırısı 22 Ağustos'ta oldu. Hanoy'un en işlek caddesine 6 bomba düştü. Yüzlerce ölü ve pek çok da yaralanan oldu. Binalar yıkıldı. Dünkü akında da bir hastane isabet almıştı. Altı bombanın patladığı caddeye gittik. Herkes büyük bir soğukkanlılıkla ölüleri, yaralıları kaldırmaya koşuyordu. Enkaz kaldırılıyordu. Oradan havaalanına gittik. Hanoy'da son günümüz de böyle geçti. Uçak 20.30'da havalandı.

Yürekli iyi insanlar tanıdım Vietnam'da. Yürekli çalışkan bir halk gördüm. Kimileri ile konuştum. Yöneticiler sade halka yakın insanlardı. Başbakanı sokaktaki insandan ayırt edemezsiniz. Giysileri aynı: Gömlek/pantolon; bluz/etek. En düşük gelir: 40 dong. En yüksek gelir: 240 dong (Ho Chi Minh'in aylığı). Bakanlar: 190-220 dong, genel müdürler 150-160 dong alırlar. Kara işçi: 40, kalifiye işçi: 150 dong ücret alır. Çalışma yaşamı hakkında bilgi veren prof'a şöyle bir soru yönelttim: "Sendikaların planın hazırlanış ve uygulanışındaki rolü nedir?" diye sordum.

Aslında teorik olarak yanıtın ne olacağını biliyordum: Sendikalar ulaştırma (*transmission*) kayışlarıdır. Yani partinin emrinde iş görürler... Üretim normları işyerlerinde saptanıyormuş; yani işçiler söz sahibi görünüyor. Ne var ki, gerçekte normlar Merkez Plan Komisyonu'nca saptanıyor. Merkez Plan Komisyonu da Merkez Komitesi'nin karar ve direktiflerine göre hareket ediyor. Son söz Merkez'in. Ancak şöyle bir yol izleniyormuş: Anlaşmazlık olursa Merkez'deki yöneticiler işyerlerine gidip tartışıyor, tabanın itirazlarını göz önünde tutarak soruna bir çözüm getiriyorlarmış... Ama uygulamada bu işler nasıl yürüyor? Bunun hakkında bir bilgi verilmedi. Partinin her şeye egemen olduğu apaçık belli oluyordu. Belki üslup biraz farklıydı. Yöneticiler yumuşak sesle konuşan, güler yüzlü insanlardı.

Soykırım Raporu

Heyetimizin gözlemlerini mahkemeye rapor olarak bildirdik. Ben ayrıca bir de Soykırımla ilgili bir rapor sundum. Soykırım (*génocide*) suçu işlendiği na-

sıl kanıtlanır? Amerikalılar'ın amacı Vietnam halkını tümüyle yok etmek miydi? Elbette hayır. Zaten bugün buna olanak da yoktur. Amerikalılar, Vietnam'da halkın bir kesimini yok edip, öteki kesimini dize getirmek amacı gütmüşlerdir. Soykırım suçu her zaman tasarlanmış bir suçtur. Ve devlet tarafından işlenir. Demek ki, bir halkın bağımsız yaşamına son vermek için girişilen büyük ölçüde silahlı saldırı (savaş) soykırım karşısında bulunulduğunu kanıtlar. Amerikalılar, Vietnam'da kentleri, kasabaları, köyleri yoğun biçimde bombaladılar. Sivil halkı yok edecek silahlar kullandılar: Napalm, fosfor, bilyalı bomba... Yerle bir edilmiş köyleri, kasabaları art arda bombalamaya devam ettiler. Örneğin Ngu Thuy köyü 1.154 kez, Vinh Quang 6 günde 195 kez, Banh Duong 289 kez bombalandı. 17. paralel dolayındaki (Kuzey'le-Güney arasındaki sınır) Badon, Hoxa, Quang Binh, Vinh Linh kentleri yerle bir edildi ve gene de bombalandı. Nam Dinh, Phuly, Ninh Binh de öyle... Sağlık merkezleri, hastaneler hedef alındı. 112 sağlık merkezi bombalandı. Sağlık merkezleri de üst üste hedef alınmıştır. Su tesisleri, bentler bombalanmıştır. Sanayi bölgeleri, tarım bölgeleri, yol şebekeleri ısrarla bombalanmıştır. Tapınaklar, sanatsal yapıtlar, okullar saldırıya uğradı... Bombalama yöntemleri de soykırım amaçlandığını ortaya koyuyor: Örneğin Hoxa köyünün yüzölçümü 3 km²'dir. Küçücük bir köy. Buraya 22.500 tahrip bombası, 10.000 bilyalı bomba, 6.000 roket, 70 napalm bombası atıldı... Ayrıca saldırıların yapıldığı saatler de ilginç: Okullar ders saatlerinde, tapmaklar dua saatlerinde ya da bayramlarda, fabrikalar vardiya saatlerinde... Tarama yöntemi (Ratissage)... Güvenilir kaynaklara göre savaşın başından 1967 sonuna dek 250.000 çocuk öldürülmüştür. Senatör Kennedy raporunda her ay 150.000 kişinin yaralandığını belirtmektedir.

Aybar, Vietnam'dan döndükten sonra düzenlediği bir basın toplantısında ABD'nin kullandığı bombaları gösterirken. (Kaynak: http://www.inadina.com/inadeski/sayi51/ihd.htm)

Mahkemenin Kopenhag'daki ikinci oturumuna soykırımla ilgili olarak sunduğum raporda, bu suçun tasarlanmış bir suç olduğunu ve genellikle devlet tarafından işlendiğini belirttim. Bu suç ya azınlık halklarına karşı içerde işlenir ya da bir saldırı savaşı ile ülke dışında işlenir. Amerikalılar'ın Vi-

etnam'da yaptıkları gibi... Mahkeme heyeti bu görüşümü benimsedi. Sartre açıklamasında: "Failin maksadı olaylardan anlaşılır. Ve B. Aybar'ın dediği gibi bu suç mutlaka tasarlanmıştır."[11]

20 Kasım'da açılan ikinci oturumu mahkemenin, 1 Aralık 1967 günü açıklanan kararla son buldu. Amerika altı noktadan suçlu bulunmuştu:

> 1. Soru: Tayland, Filipinler, Japonya hükümetleri Amerika'nın Vietnam halkına karşı açtığı saldırı savaşında suç ortağı mıdırlar? Oybirliği ile evet.
>
> 2. Soru: Birleşik Devletler hükümeti, Laos halkına karşı devletler hukuku anlamında saldırı suçu işlemiş midir? Oybirliği ile evet.
>
> 3. Soru: Birleşik Devletler silahlı güçleri savaş yasalarının yasakladığı silahları kullanmışlar mıdır? Oybirliği ile evet.
>
> 4. Soru: Birleşik Devletler silahlı güçlerince ele geçirilen savaş tutsakları savaş hukukunun yasakladığı eylemlere hedef olmuşlar mıdır? Oybirliği ile evet.
>
> 5. Soru: Birleşik Devletler silahlı güçleri sivil halklara, insanlık dışı ve savaş yasalarının yasakladığı eylemler uygulamışlar mıdır? Oybirliği ile evet.
>
> 6. Soru: Birleşik Devletler hükümeti Vietnam halkına karşı soykırım suçu işlemiş midir? Oybirliği ile evet.[12]

Russell Mahkemesi'nin kuruluşu önemli bir ileri adımdı. Bir yıl süren çalışmalar sonucunda aldığı karar da tarihsel değeri olan ve de çığır açıcı bir karardı. Ne var ki, bu kararı Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı olarak imzalamış olmam Türkiye'nin Amerika ile ilişkileri bakımından partimiz için rizikolu bir davranıştı. Oyun içinde oyunlar hazırlanıyordu. Ve Russell Mahkemesi'nde görev almış olmam da terazinin bir kefesine konmuştu mutlaka...

Vietnam günlüğünde şöyle bir not var:

Ninh Binh'de bir yönetici durum hakkında rapor veriyor. Ninh Binh halkı tarımla uğraşır. İki devlet çiftliği vardır. 123 komün. İlk kez 22.5.1967'de bombalanmış. O günden beri uçaksavarlar 53 Amerikan uçağını düşürmüş. 123 komünden 98'i yerle bir olmuş. Phat Diem, Nho Quan da öyle... Bunu biz de gördük: Her yer yakılmış, yıkılmış... Şimdi geliyorum nota: "Ölülerin ve yaralıların toplamı hakkında kesin rakam yok. Fakat birkaç yüz ölü ve 500 kadar yaralı... Bu cevap üzerine Génocide'den bahsedip de senelerce süren bir savaşta birkaç yüz ölü olduğu söylenince iş ciddiyetini kaybeder. Rakamlar yoksa mutlaka doğrusunu bulmalı." Gerçi Ninh Binh küçük bir yerleşim merkezi sayılır. Ama iki yıldır bombalandığına göre ölü sayısının daha çok olması beklenirdi. Vietnam halkı kendisini korumayı öğrenmiş. Bilmem yazdım mı? Kişisel sığınaklar yapmışlar. Yol kenarlarında, tarlalarda,

11 *Tribunal Russell*, c. 2, Gallimard, 1968, s. 364.

12 *A.g.e.*, s. 368-369.

her yerde... Toprağa künkler gömmüşler. Bir de beton kapak. Sirenler ötmeye başlayınca halk bu sığınaklara giriyor. Bomba tam üzerine ya da çok yakınına düşmezse bombardımandan sağ salim çıkıyor.

Kaldı ki, soykırımda kasıt, tasarım ağır basar. Amerikalılar'ın, Vietnamlılar'ın büyük çoğunluğunu yok etme kasdıyla davrandıkları açık. Yerle bir ettikleri yerleşim merkezlerini tekrar tekrar bombalamaları amaçlarını açıkça ortaya koyuyor.

Şimdi şu notu da okuyalım: "Génocide kavramının temelinde beşeri ve hürriyetçi bir fikir yatar. Tabii katliam gibi korkunç suçları söz konusu bile etmiyorum. Fakat halkın normal ve geleneksel yaşayış şartlarını, grubu imha istikametinde değiştirmek suç sayılmaktadır. Sürgünler bu yüzden génocide sayılmıştır."

Kaldı ki, Vietnam Savaşı'nın kanlı tablosu ortadadır. Açıktır. Amerikalılar kentleri, köyleri bombalamışlardır. Hem de her gün defalarca. Hastaneleri, okulları bombalamışlardır. Kalabalık sokakları bombalamışlardır ve on binlerce insanı öldürmüş ve bir o kadarını da sakat bırakmışlardır. Ninh Binh'li yöneticinin ölüler ve yaralılarla ilgili kesin rakam yok demesini yadırgamış ve bu konuda gerçeğin öğrenilmesi gerektiğini vurgulamıştım. Tahkikat Komisyonu'nun başkanı olarak doğruyu öğrenmekle görevliydim.

Yerle bir edilmiş Yen Lam köyünde, yanmış evinin külleri üstündeki yaralı kadından yukarıda kısaca söz etmiştim. Şimdi Günlükten aynen aktaracağım. Çok önemli saydığım bir olay. Birtakım sorunlara ışık tutan bir olay. Günlükte şöyle yazılmış:

> 8.8.1967. Ninh Binh (misafirhane). Sabah saat 04'te kalktık. Ninh Binh, Phat Diem ve Yen Lam komününe gidip döndük. Bunları birazdan yazacağım. Şimdi saat 10, bir yöneticinin genel raporunu dinliyoruz. (...)
>
> Nin Binh gerçekten yerle bir edilmiş. Oradan Phat Diem'e geçtik. Orası da Yen Lam komünü gibi kül olmuş...
>
> Bir kadın sedye üzerinde. Baş ucunda bir kadın ve bir erkek. Kadının kolu bacağı, vücudunun görünen yerleri, yüzü yanmış. Öldü ölecek. Yanan evinin külleri üzerine koymuşlar sedyeyi. Bize ifade vermek için gelmişmiş... İnlemeye bile mecali yok. Yaralarına sinekler konuyor. Orada sedyenin üzerinde yatıyor. Yaraları görünsün diye sargılarını çıkarmışlar. Bize ifade vermek için getirilmişmiş!...
>
> İsyan ediyor insan. İstemiş olsa bile, hangi cani doktor izin vermiş buna! Kadın öldü ölecek, derin yaralar yanıklar kaplamış vücudunu. Konuşmuyor. Gözleri sabitleşmiş. Bizi görmek?! Haydi canım!
>
> Biraz ötede bir genç kız. Bir ayağı yanmış, diz kapağına kadar. Sargılar. Ağlıyor, çömelmiş... O da yanmış evinin külleri üzerinde...

Biraz ötede bir kadın iki çocuğu ile. Kızının eli yanmış. Kendisi ve öteki çocuğu da hafif yanıklar almış...

Bu insanlar mahkemeden cani Amerikalıların mahkûm edilmelerini istiyorlar! (Yönetici tercüman oluyor bu isteklere. "Hangi doktor izin verdi?" diyorum. O basmakalıp sözler sıralıyor). Köyden çıkıyoruz... Askerler tüfek omuzda tarlada çalışıyor. Milis kızlar makineli tüfekler başında uçak gözlüyor...

Ve Distrik Komitesi Merkezi'nde aynı "Büyüklerin" fotoğrafları ve sloganlar ve bayraklar altında meyveli, limonatalı, biralı bir ziyafet. Tuhaf bir his var içimde. Şüphesiz yöneticileri giysilerinden halktan ayırt edemiyorsunuz. Ama kaskatı bir hiyerarşinin olduğu da ortada. Yen Lam'da gördüğümüz manzara hepimizi çok fena etkiledi: Demek bir köy yöneticisi ya da bizimle birlikte gelen yöneticilerden biri hastaneye haber yollayınca, bu derece ağır yaralı bir insan sedyeye konup 10 kilometre öteye götürülebiliyor!

Bu olay sosyalizmin bugünkü uygulanışı bakımından bir gerçeği tüm çıplaklığı ile ortaya koyuyor; *dava karşısında insanın hiçbir değeri, hiçbir ağırlığı yoktur*. Herhangi bir parti yöneticisi, *dava* adına bir insanın yaşamını hiçe sayabilir ve harcadığı insana hiçbir şey söylemek gereğini duymadan... Böyle bir sistemin sosyalizmle hiçbir ilişkisi olamazdı. Yen Lam'daki sedyeli kadın bu gerçeği tüm çıplaklığı ile önümüze serivermişti.

O günden sonra her konuşmamda Vietnamlı yöneticilere sosyalizmin insan için, somut insanlar için olduğunu söyledim. Bir işe yaradığını sanmıyorum.

Aybar, Vietnamlı gençlerle.

Ermeni Sorunu

Russell Mahkemesi bölümünü noktalarken, Sartre'ın, soykırımla ilgili açıklamasının neden olduğu bir tartışmadan kısaca söz etmek isterim. Buna tartışma denmez aslında; olayın değerlendirilmesinin farklı bir açıdan yapılması demek daha doğru olur. Sartre, hazırladığı metni bizlere okudu. İnsanlık tarihinde soykırımın eski bir suç olduğu belirtiliyor ve bu arada Ermeni Soykırımı'ndan da söz ediliyordu. Olayların soykırım suçu olarak nitelenemeyeceğini söyledim. Dedim ki, *soykırım kasıtlı bir suçtur, üstelik tasarlanmış bir suçtur. Yani etnik bir grubun yok edilmesini amaçlayan, bunun başarılması için izlenecek yolun ve maddesel eylemlerin önceden tasarlanarak saptandığı bir suçtur. Tasarlanmış olma keyfiyeti, suçun işlenmesi için vazgeçilmez bir koşuldur. Bir etnik grup üç beş kişiden ibaret değildir. On binlerce, hatta milyonlarca kişiden oluşur. Bunların tümünü, hiç değilse büyük çoğunluğunu yok etmedikçe amaca varılamaz. Binlerce kişiyi öldürmek için silahlı örgütlerin kurulması, bunların eğitilmesi gerekir. Ya da bu işi orduya yaptırmak gerekir. Yok edilmesi tasarlanan etnik grup, yurdun belirli bölgelerinde yaşıyorsa, bu bölgelere karşı savaş operasyonlarına benzer silahlı saldırılar düzenlemek gerekir. Çoğunluğun arasına karışmış bir halde yaşıyorlarsa, yok edilmeleri için daha değişik operasyonlara başvurulur. Her ikisi de ancak devlet eliyle yürütülüp sonuçlandırılacak operasyonlardır.* Oysa Türklerle Ermeniler yüzyıllar boyunca yan yana, iç içe yaşamış bu yüzden pek çok ortak yanları bulunan iki etni'dir. Sürtüşmeler 19. yüzyılın sonlarına doğru, büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını amaçlayan kışkırtmalarla başlamıştır. Sözü edilen olaylar Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında kimi Doğu ve Güneydoğu illerimizde toptan öldürme olayları olmuştur. Rus ordularının ilerlemesinden yararlanan kimi Ermeni çeteleri Türk köylerini basmış, kadın, çocuk, genç, ihtiyar ayırt etmeden masum insanları öldürmüşlerdir. Türkler de Ermenileri kadın, çocuk, genç, ihtiyar ayırt etmeden öldürmüşlerdir. Bundan başka bu illerde yaşayan Ermeniler "tehcir" edilmiş, yani göç ettirilmiştir. Ve göç sırasında öldürmeler, kötü işler olmuştur. O yıllarda çocuktum. Ermeni dostlarımız vardı. Onlar bize, biz onlara giderdik. Bu olaylar babamı, anamı, ailemizin tüm kişilerini pek çok üzmüştü. Sık sık konuşup tartışırlardı. "Tehcir" sözcüğünü ilk kez bu tartışmalarda duymuştum. Ama şunu da belirtmek gerekir: Bu iller dışındaki Ermenilerle Türkler arasında herhangi bir çatışma, bir kanlı olay olmamıştır. Doğu ve Güneydoğu illerindeki karşılıklı kıyımlar, toptan adam öldürmeler, Türk-Rus Savaşı'nın bir uzantısıydı. Osmanlı Devleti'nde Türklerle Ermeniler yüzlerce yıl barış içinde yaşamışlardır. Yüksek devlet hizmetlerine atanmışlardır. Bu olaylar sınır illerinde savaş ortamında oluşmuştu. Savaşın bir

uzantısı idi. Nitekim başka illerde olmamıştır. Bundan dolayı, bu kanlı olaylar soykırım olarak nitelenemez. Devletçe bir soykırım politikası izlendiği ileri sürülemez. Oysa soykırım olaylarının arkasında, dolaylı biçimde de olsa, her zaman devlet vardır.

Mahkemede bu mantık ve gerekçelerle Ermeni Soykırımı deyimine karşı çıkmıştım. Soykırımın tasarlanmış ve genellikle devlet tarafından işlenen bir suç olduğu hakkındaki görüşüm haklı bulunmuş ve Sartre, Ermeni Soykırımı ile ilgili bölümü raporundan çıkartmıştı.[13]

Göç ettirme (Tehcir) sırasındaki olayların, İttihat ve Terakki iktidarınca tasarlanıp gerçekleştirildiğini kanıtlayan herhangi bir olay, bir belge de yok ortada. Ama İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin olayı onaylamadığı izlenimi veren bir belge var. *İmparatorluğun Çöküşü* adlı kitabında partinin genel sekreteri Mithat Şükrü Bleda, Doğu illerimizde görevli kimi valilerin davranışları kaygı uyandırdığından bunların merkeze çağrıldığını ve yerlerine başkalarının atandığını kaydettikten sonra, Diyarbakır Valisi Doktor Reşit Bey'le[14] aralarında şu konuşmanın geçtiğini yazmaktadır:

> Doktor Reşit bey Merkezi Umumiye gelmiş ve benimle görüşmek istediğini bildirmişti. Derhal kendisini kabul ettim. Karşımdaki koltuğa oturduğu zaman her ikimizin de sinirli olduğu göze batıyordu. Kendisine ciddi bir lisanla sordum:
>
> "Siz", dedim, "hekimsiniz... Ve bu sıfatla can kurtarmakla vazifelisiniz. Nasıl oldu da bunca insanın yakalanıp ölümün kucağına atılmasına göz yumdunuz?"
>
> Doktor bey yüzüme baktı ve uzunca bir süküttan sonra, en az benim kadar sert bir lisanla cevap verdi:
>
> "Hekim olmak bana milliyetimi unutturamazdı. Reşit, elbette bir doktordur ve doktorluğun getirdiği çerçeve içinde davranışlarını ayarlamak zorunda idi. Ne var ki Doktor Reşit her şeyden önce dünyaya bir Türk olarak gelmişti. Milliyetim her şeyden önce gelir. Diyarbakır'da bulunduğum süre içinde o bölgedeki Ermenilerin dışarıdan ve içerden nasıl yardım gördüklerini ve kendilerine nasıl vaatlerde bulunularak zehirlendiklerini, aldıkları yardımlarla nasıl refah içinde yaşadıklarını, bütün bunların sonucu memlekete karşı korkunç duygularla beslenip vatanımızın hayatına kastettiklerini benim gibi yakından görüp tetkik etmek imkânını ve fırsatını bulmuş olsaydınız, bugün burada bana böyle tarizlerde bulunmazdınız. Doğudaki Ermeniler aleyhimize öylesine kışkırtılıyorlardı ki, şayet onlar yerlerinde bıra-

13 *Les Temps Modernes*, Kasım 1968, s. 773. Ancak gerekçelerim çarpıtılarak, Islâmiyet'te soykırım yoktur biçimine sokulmuştur – M. A. Aybar

14 Mehmet Reşit Şahingiray – yay. haz.

kılmış olsalardı çevremizde canlı olarak bir tek Türk bulmak, bir tek Müslümanın yaşadığım görmek imkânsız olacaktı. Diyarbakır'da bulunduğum zaman süresinde bunların sicillerini inceledim, yaşantılarını takip ettim, düşüncelerini öğrendim. Evlerinde yaptırdığım araştırmalar gayeleri hakkında bana kesin kararlar verme imkânını bahşetti. Bazı evlerde ele geçirdiğimiz silah ve cephane koca bir orduyu bir anda yok edecek sayı ve vasıflarda idi. Korkunç ve müthiş bir teşkilatları var ve yalnız bulundukları bölgede değil, memleketin dört bir yanına uzanan kolları ile bu teşkilat, serbest bırakıldığı takdirde, çok geçmeden Anadolu'da Türk'ü mumla aramamız gerekecek. Yani ya onlar bizi, ya biz onları... (...) Yani anlayacağınız, bizleri meşru müdafaa için harekete sevk eden onlardır. (...) Bu iki ihtimal arasında müteredditkalamazdım. İhtimallerden birisini tercih etmek zarureti vardı ve seçimimi yaptım. Türklüğüm hekimliğime galebe çaldı, bu başka türlü olamazdı ve olmadı da, sonunda, 'Onlar bizi ortadan kaldıracaklarına biz onları ortadan kaldırmalıyız' dedim."[15]

Sartre'ın raporundaki Ermeni Soykırımı ile ilgili bölüme karşı çıktığım günlerde, Mithat Şükrü Bleda'nın anıları henüz yayımlanmamıştı. İttihat ve Terakki Partisi'nin 1 no.'lu sorumlusunun ağzından "tehcir" kararı alındığını ve bu zorunlu göçler sırasında Ermenilerin öldürüldüğünü öğreniyoruz. Mithat Şükrü Bey, Doktor Reşit Bey'e, "(...) nasıl oldu da bunca insanın yakalanıp ölümün kucağına atılmasına göz yumdunuz?" diyor. Demek ki göç sırasında Ermeniler öldürülmüştür. O yıllarda en yetkili kişilerden birinin ağzından öğreniyoruz bunu. Ben, Mithat Şükrü Bey'i tanıdım. Sakin, güven veren bir kişiliğe sahipti. Mithat Şükrü Bey'le Doktor Reşit Bey arasında geçen konuşma da inandırıcıdır. Bir gerçek karşısındayız: Göç sırasında herhangi bir yargılama yapılmadan, haklarında bir hüküm bulunmadığı halde öldürülmüşlerdir. Bu emri Diyarbakır Valisi Doktor Reşit Bey'in verdiği anlaşılıyor. Reşit Bey şöyle konuşuyor: "Oysa onların mütecaviz davranışlarıyla bizleri ortadan kaldırmak için hazırladıkları artık gizlenemez hale gelmişti. Yani anlayacağınız bizleri meşru müdafaa için harekete sevk eden onlardır. Vaziyet bu merkezde olunca kafamı ellerimin arasına alıp düşündüm. 'Hey doktor Reşit, dedim kendi kendime, ortada iki ihtimal var. Ya Ermeniler Türkleri temizleyecek ve memlekete sahip çıkacak veya Türkler tarafından temizlenecekler.' Bu iki ihtimal arasında müteredditkalamazdım. İhtimallerden birisini tercih etmek zarureti vardı ve seçimimi yaptım. Türklüğüm hekimliğime galebe çaldı, bu başka türlü olamazdı ve olmadı da, sonunda, 'Onlar bizi ortadan kaldıracaklarına biz onları ortadan kaldırmalıyız' dedim. (...) –Ya tarihi mesuliyetiniz?– Şayet bu hareketimden dolayı tarih hu-

15 *İmparatorluğun Çöküşü*, 1979, s. 57-58.

zurunda mesul tutulursam ona da eyvallah. Başka milletlerin hakkımda yazdıkları ve yazacakları benim umurumda değil."[16]

Mithat Şükrü Bey'in açıklamalarından, hükümetin "şüpheli Ermenilerin" sınır bölgelerinden uzaklaştırılması için, sadece uzaklaştırılmaları için karar aldığı anlaşılıyor. Mithat Şükrü Bey şunları yazıyor bu konuda:

> Ermenilerin dış etkilerle ayaklandığını ve dışardan yardım gördüklerini biliyorduk. Bu noktayı göz önünde tutarak hudut şehir ve kasabalarımızda bazı şüpheli Ermenileri o bölgelerden geri çekiyorduk. Bu konularda aşırı davranışlarıyla Merkezi Umuminin dikkatini çeken doktor Bahaddin Şakir'in[17] tutumu endişe yaratmıştı. İttihat ve Terakki'nin bu güçlü elemanı öylesine tarizlerde bulunuyordu ki, zaman zaman kendisini ikaz etmek ihtiyaç haline geliyordu. Durumu daha iyi incelemek ve bazı radikal tedbirler almak gayesiyle Doğu vilayetlerimizdeki bazı valileri merkeze davet edip yerlerine başkalarını göndermeyi münasip bulmuştuk. (...) Bu arada Diyarbakır Valisi doktor Reşit bey de geri çağrılanlar arasında yer almıştı.[18]

Bunları rejimin başta gelen yetkililerinden Genel Sekreter Mithat Şükrü Bey yazıyor. Yazış biçiminden, üsluptan da başlıca yetkililerden biri olduğu belli oluyor. Bunları gerçek olarak kabul etmek zorundayız. Bu yazılanlardan, şayet Makyavelce bir tertip karşısında değilsek ki, hiç ihtimal verilemez, Ermeni Soykırımı diye bir devlet politikası yoktur. Üstelik kanlı olayların sorumluluğunu üstlenenler arkadaşlarıdır, onlar da rejimin ileri gelen kişileridir. Demek ki, mahkemedeki tutumumuz doğrudur. Olaylar savaşın uzantısıdır. Ve soykırım olarak nitelendirilemez: Devletçe tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş olaylar değildir bunlar. Devlet, şüpheli görülen Ermenilerin bölgeden uzaklaştırılmasını istemiştir. Bu kadar. Ama kimi valiler bu önlemi, bölgede yaşayan tüm Ermenileri içeren bir göç biçimine dönüştürmüşler ve bunların, kadın, çocuk, ihtiyar ayrımı yapılmadan yok edilmelerini ya açıkça, ya kapalı biçimde emretmişlerdir. Doktor Reşit Bey'in itiraflarından çıkan sonuç budur. Gerçek budur. Bu da ağır bir suçtur. Ceza yasalarında yeri olan ağır suçlardır. Oysa başta adı geçen valilerden başlanarak, sorumlular hakkında hiçbir işlem yapılmamış, bu ünlü kişilerin hiçbiri mahkemeye verilmemiştir. Çünkü üst düzeydeki yöneticilerin arkadaşlarıdır bu valiler. Ayrıca olayları onaylayan yöneticiler de vardır bunların arasında. Mithat Şükrü Bey, "O devirde doktor Reşit gibi düşünenler az değildi, ne var ki Devlet ağır şartlar altında tam bir bunalım içindeydi"[19] diyor.

---

16 *A.g.e.*, s. 58-59.

17 Bu da bir başka vali ve bir başka doktor – M.A. Aybar

18 *A.g.e.*, s. 56-57.

19 *A.g.e.*, s. 59.

Her konuda olduğu gibi politikada da gerçekçi olmak şarttır. Gerçekler her zaman insanın karşısına çıkar. Gerçek devlet adamları, gerçek politikacılar, olaylara, hele yakın bir geçmişteki olaylara sırt çevirmezler. Gerçeklere sırt çeviren, gerçekleri yadsıyan bir politika devlete, ulusa asla yarar sağlamaz. Gerçekler kabul edilir ve sonra yorumlanır; ters yorumlar yapanların karşısına gerçeklerle çıkılır. Gerçekçi yorumlarla... Örneğin "Göç sırasında birkaç kişi hastalıktan ölmüştür. Durum bundan ibarettir" diyerek işin içinden çıkılamaz.

Şimdi de Talat Paşa'nın anılarına bakalım. "Tehcir" olayı ile neler yazıyor görelim. İttihat ve Terakki'nin bu ünlü lideri o günlerde İçişleri Bakanı idi. Savaşın başlaması ile birlikte Muş, Bitlis ve Van illerinde Ermeni Komiteleri'nin vermiş oldukları talimat uyarınca isyanlar çıkarıldığını belirttikten sonra şunları söylüyor:

> Bunun üzerine umumi karargâhta Ermenilerin tehciri hakkında bir kanun hazırlanarak heyeti vükelâya arz edildi. Ben bu kanunun tamamile tatbiki aleyhinde idim. Jandarmalar tamamen, polisler ise kısmen ordu hizmetine alınmış ve yerlerine milisler konmuştur. Tehcirin bu vasıtalarla yapılması halinde çok çirkin neticeler elde edileceğini biliyordum. Binaenaleyh istikbali düşünerek, bu kanunun tatbik edilmemesinde ısrar ettim ve meriyete girmesini de geciktirmeye muvaffak oldum.
>
> Bir müddet sonra Van, Ruslar veya daha doğrusu Ermeni gönüllü çeteleri tarafından işgal edildi. Bu çetelerin Taşnak komitesinin, Osmanlı meclisi mebusanında da aza bulunan iki reisi olan Pastırmacıyan ve Papazyanın emri altında oldukları sonradan öğrenildi. Canlarını kurtarmaya muvaffak olan bazı kimselerin verdikleri ifadeden Van'ın işgali sırasında kaçamamış olan İslâm halkın öldürüldükleri, kadınların şerefleriyle oynandığı ve birçok genç evli kadın ve kızların evlerde toplattırılarak bu evlere umumhane nazarile bakıldığı anlaşılıyor. Van'dan kaçan ve binlerce kadın, erkek ve çocuktan ibaret olup silahları bulunmayan halk üzerine Ermeniler tarafından makineli tüfek ateşi açılmıştır.
>
> Van'daki bu hadiseleri dahildeki diğer isyankâr hareketler takip etmiştir; kıtalarına iltihak etmek üzere gönderilen bazı münferit askerî birliklerin bu çeteler tarafından öldürüldüğü anlaşılmıştır. Kumandanlar tarafından karargâhı umumiye gönderilen raporlardan anlaşıldığına göre Müslümanlara karşı şehirlerde, köylerde ve şoselerde yapılan katliam ve taarruzlar Rus cephesinde o civar halkından teşkil olunan askerler üzerinde çok kötü tesirler bırakmıştır.
>
> Ordu idaresi yeniden tehcir kanununun tatbikinde ısrar etti. Ben tekrar kabul aleyhinde bulundum. Müteaddit ve çok acı haller bana göstermişti ki,

Hıristiyanların Müslümanlara yaptıkları zulümler Avrupa'da büyük bir müsamaha ve sükûnetle karşılandığı halde Müslümanların en ufak bir hareketi haddinden fazla büyütülüyordu. Ve bu itibarla Rusların bu harpte Ermenilerin yanı başında bulunması yüzünden çıkacak olan intizamsızlıkların bizim aleyhimize istismar edileceğini önceden biliyordum.

Bu müzakereler esnasında meslekdaşlarımdan bazıları beni hissizlik ve vatana sadakatsizlikle itham edecek kadar ileri gittiler. Filhakika ordu, azamî derecede tehlikeli bir vaziyette bulunuyordu. Ordunun, bu hususta bir kanun çıkmadan önce dahi icap eden tedbirleri alması imkânı mevcuttu. Bu bakımdan kanunu daha fazla uzatmakta fayda yoktu. Bu kanun ordu ve kolordu kumandanlarına isyan eden halkı münferiden veya toplu bir halde başka mıntıkalara sevk etmek salahiyetini veriyordu. Harp yüzünden memleketin her tarafında örfi idare ilan edilmiş olduğundan sivil idare de askerî kuvvetin elinde bulunuyordu. Tehcire evvela Erzurum'da başlandı. Erzurum valisi Tahsin Bey Dahiliye Nezaretine sevkiyat sırasında Ermenilerin, Kürtlerin taarruzlarına uğramış olduklarını bildirdi. Valiyi telgraf başına çağırarak yardım için orduya müracaat etmesini, ve faillerin de şiddetle cezalandırılmasını emrettim. Filhakika ordu kumandanlığı bir tabur asker gönderdi ve ele geçirilebilenler kurşuna dizilmek suretiyle cezalandırıldılar.

Sevkiyat sırasında Karahisar ve Urfa'da isyan çıkmıştır. Bu hadiseler hakkında aşağıda mufassal izahat verilecektir:

İsyan hareketleri önce Zeytun'da başlamıştır. Seferberliğin ilanını müteakip Ermeniler âlenen isyana başlamış, vergileri ödemekten imtina etmiş ve asker toplanması hususunda verilen emirlere muhalefet etmişlerdir. Askerlik vazifelerini ifa zımnında askerlik şubelerine giden Müslümanlara sokakta taarruz edilmiş ve bunlar soyulmuş ve öldürülmüştür. Zeytun halkı subay ve kumandanları emri altında bir milis teşkil etmişti; bu suretle "Zeytun ihtilalci alayı" ismi altında şehirleri müdafaa etmek istiyorlardı. Tabii bu imkânı bulmadıklarından mavzer ve martin silahlariyle dağa çıkmışlar ve Müslüman köylerine taarruz ve askerî nakliyatı iz'aç etmeye başlamışlardır.

17 Ağustos 1914'te yani seferberlikten birkaç gün sonra Endertunlu Müslümanlar taarruza uğramış, paraları çalınmış ve içlerinden bir çoğu da öldürülmüştür. Aynı gün istimval yapmakta olan bazı jandarma subayları üzerine ateş edilmiş ve Maraş yolu üzerinde Beşanlı köyünden birçok Müslümanlar öldürülmüştür. Günlerce süren takipten sonra bu haydutlardan altmış beşi, üzerlerinde birçok bomba, dinamit, martin ve gıras tüfekleri olduğu halde yakalanabilmiştir.

Bir müddet için sükûnet teessüs ettikten sonra, müteakip senenin kânunusani ayında isyan harekâtı yeniden canlanmıştır; bu seferki taarruzlar doğrudan doğruya Osmanlı memurların ikametgâhlarına ve jandarma kıtalarına

karşı yapılmıştır. Zeytun'da Hinçak komitesi reisi Çakıroğlu Patos'un reisliği altında yapılan toplantıda hükümet konağına hücum edilerek cephanenin ele geçirilmesine, bütün memurların aile efradı ile birlikte öldürülmesine ve telgraf hatlarının tahribine karar verilmiştir. Tahrikçiler başka başka evlerde oturduklarından ve işaret de vaktinde verilemediğinden bu korkunç komplo icra edilmeden önce öğrenilmiştir.

1915 senesinde Zeytun Ermenileri, Maraş'tan Zeytun'daki jandarmalara cephane gönderildiğini haber almışlar; cephane nakliyatını soymak üzere yollara gizlenmişler fakat nakliyat başka bir yoldan yapıldığı için bu niyetlerini tatbik edememişlerdir. Bunun üzerine onyedi kişiden ibaret bir jandarma koluna hücumla altısını öldürüp ikisini yaralamışlardır. Bundan başka Zeytun ile Maraş arasındaki telgraf hatlarını tahrip ederek bu suretle bu yollarda hâkimiyeti elde etmişlerdir.

27 Şubat 1915'te Maraş vali muavini sükûneti iade maksadiyle Zeytun'a gelmiştir. Gece devriye ile birlikte şehirde dolaşırken âsiler tarafından öldürülmüştür. Ertesi günü askerlik şubesine gitmekte olan bir Müslüman da öldürülmüştür.

Komitenin talimatı üzerine kaçmış olan birçok Ermeni, asilerle birleşmiştir. Bunlar yeniden jandarmaların cephanesini ele geçirmek istemiş ve kışlaya hücum etmeye karar vermiştir. Bunlar, evvelemirde hükümet konağına giderek bir asker ve bir jandarma öldürmüşler; memurları ve ailelerini tehdit etmişler ve gerek adi ve gerek siyasi bütün Ermeni suçluları hapishaneden kurtarmışlardır. Bunlardan altı yüz ilâ yedi yûz kadarı Zeytun'un en yüksek noktası olan Tekke manastırına yerleşmiş ve burasını tahkim etmişlerdir. Takip esnasında jandarma binbaşısı Süleyman Bey ile yirmi asker öldürülmüştür. Her ne kadar asilerin bazıları ele geçirilmişse de, diğerleri karanlıktan istifade ederek kaçmışlardır. Kaçanlar askerlere, memurlara, jandarmalara ve bilhassa Müslüman ahaliye hücumla cinayetler işleyen çeteler teşkil etmişlerdir. Bu çetelerden biri beş Müslüman öldürmüş, bir diğeri bir Ermeni köyü olan Odicak'a sığınarak bir jandarma ve on dört Müslüman öldürmüştür. Zeytun isyanında reislik etmiş olan Melkon ismindeki bir Ermeni tevkif olunduğu zaman komitenin İngilizlerin, İskenderun'a çıktığı haberini yayarak Osmanlı hükümetine mümkün olduğu kadar fazla müşkülât çıkarılması emrini vermiş olduğunu bildirmiştir. Melkon'un diğer ifadelerine nazaran isyanın tahrikçilerinden bir çoğu Osmanlı hükümeti tarafından iyilik görmüş kimselerdir. Hükümet onlara ait birçok silah, bundan başka komitenin mührünü ve aleyhlerine delil teşkil eden bir sürü vesikayı müsadere etmiştir.

Bitlis, Erzurum, Mamuretülâziz, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Ankara ve Van vilâyetlerinde komite kezalik merkezler teşkil etmişti. Bunlar daha harp

başlamadan önce teşkilatlarını kurmuş ve komitenin emirleri dairesinde harekete geçmeye hazırlanmışlardı.

VAN. Harp ilanını müteakip Rus orduları Ermeni gönüllülerle birlikte hücuma geçtikleri zaman Van'daki Ermeni halkının durumu değişti. Bazılarının memur ve askerlere hücum etmek üzere birleşmiş olmalarına rağmen, müessir bir harekette bulunabilmeleri için zaman lazımdı. Muhtelif kısımlara gönderilen emirler Ruslarla birlikte harekete geçilebilmesi için Ruslar gelinceye kadar beklemenin zaruri olduğu yolunda idi. Derhal harekete geçilmesi çok kan dökülmesine sebebiyet verecek, karla kaplı olan yollar ise Rusların çabuk ilerlemelerine imkân vermeyecekti. Rus subayları ile yapılan antlaşmalar mucibince Ruslar hududa tecavüz eder etmez Ermenilerin Ruslara iltica edeceği açık olarak itiraf ediliyordu. Bu yeni antlaşmalardan haberdar olmayan bazı Ermeni köylüleri, kadı İsmail Efendi ile birkaç jandarmayı öldürerek telgraf hatlarını kesmişlerdir.

1915 senesinde Kimar köyünde koyunların sayıldığı bir sırada bir isyan hareketi baş göstermiş, bin kadar Ermeni meydana çıkarak Müslümanlara hücum etmiş ve jandarmaları kumandanları Süleyman efendi ile birlikte öldürmüştür.

Kendilerini müdafaa maksadiyle, iki Müslüman köyü arasında bulunan köylerdeki Ermeniler, Ermenilerle meskûn yerlere taşınmış ve ihtilale hazırlanmaya başlamıştır. Genç Ermeniler esaslı noktaları işgal ederken komitenin diğer azaları silah altına davet ediliyordu. Bitlis, Van ve Şatak arasındaki telgraf hatları tahrip edilmiş, hükümet merkezleri taarruza uğramış ve iki kişi öldürülmüştü. Köylerde ise Müslüman halkı öldürmeye teşebbüs ediliyordu.

Ermeniler, Şatak, Havasur, Timur ve Kadeş'teki isyan hareketlerini bastırmak üzere vilâyet merkezinden kıtaların yola çıkarılmış olduğunu öğrenen Van'lı Ermeniler Hamit ağa kışlasını ve jandarma ve polis binalarını ateşe vermiş ve şehir içinde vahşi bir katliamda bulunmuşlardır.

Yalnız Van şehrinde isyan eden Ermenilerin sayısı beş bini geçiyordu ve hepsi de en yeni silahlarla teçhiz edilmişti. Bunlar mevkilerini son hadde kadar müdafaa ediyorlardı. Şehirdeki hükümet konağını, askerî müesseseleri, Düyunu-umumiye binasını, Osmanlı Bankası şubesini, ve diğer binaları tahrip etmiş ve Müslüman mahallelerini ateşe vermiştir. Yedi yüz kadar âsi Van müstahkem mevkiini el bombalariyle uçurmuştur. Bu isyan hareketleri Nisana kadar devam etmiştir. Nisan ortalarına doğru asgari dörder yüz kişilik Ermeni çeteleri Rus zabitlerinin kumandasında hududu geçmeye başlamıştır. Yapılan çarpışmalar neticesinde "Müstakil Ermenistan" ibarelerini taşıyan bayraklar ve "intikam" gibi kelimeleri havi levhalar ele geçirilmiştir.

Talat Paşa örnekleri sıralıyor: İzmit, Adapazarı, Bursa, Adana, Samsun, İzmir, Urfa, Şarkı Karahisar, Yozgat. Adlarını vererek hangi köylerin basıldığını, kaç kişi öldürüldüğünü, bir bir açıklıyor. Silahlı Kuvvetlerin karşı harekâtını ayrıntıları ile anlatıyor ve anılarını şöyle sürdürüyor:

> Memleket dahilindeki umumi isyan üzerine ordu idaresi tehciri her yerde tatbika başlamıştır. Bunun üzerine her iki kuvvetler arasında hakikî bir dahili harp şeklini alan şiddetli çarpışma ve döğüşler başlamıştır. Türk askerleri ve halkı Ermenilerin Türk nüfusunu ortadan kaldırmak niyetinde bulunduğuna ve Türk devletinin istiklâline son vermek için Ruslarla birleşmiş olduğuna kani idiler. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde sevkiyat başlayınca bu İstanbul'daki Ermeniler arasında ve bilhassa komitelerde fevkalâde heyecanı mucip oldu. Ermeni komitelerinin idare merkezi, yani dış teşkilatın dimağı İstanbul'da bulunuyordu. Bu şehir ayni zamanda bütün askerî hareketlerin de merkezi idi. Binaenaleyh umumi karargâh evvelemirde İstanbul'da bir isyan hareketi imkânını önlemek ve Boğazların müdafaasını teşkilatlandırmak üzere emri altında olan polis müdüriyetine komite işleriyle uğraşan herkesi tevkif etmek ve örfi idare mıntıkası dışına götürmek emrini vermiştir. Bu emir verilir verilmez polis müdürü beni haberdar etti. Mevzubahis şahısların bir kısmi Kafkasyalı idi; hepsi bir gecede tevkif olunarak Konya'ya gönderildiler. Sonradan gönderilen tahkikat komisyonu tarafından bunların kendilerini Ankara'ya divanı harbe götürmekte olan jandarmalar tarafından vuruldukları tespit edilmiştir. Bunun üzerine bu jandarmalar divanı harbe verilmiş ve muhtelif cezalara ve hatta ölüm cezasına mahkûm edilmişlerdir.
>
> Vartakes Efendiye müteaddit defalar İstanbul'u terk etmesini tavsiye ve hatta kendisine nakdi yardım vadettim. Bundan ailesi dahi haberdardır. Fakat kendisi gitmedi. Sonradan İstanbul'daki komite teşkilatında olduğu için yerini terk etmediği anlaşıldı.
>
> Divanı harbin kararı üzerine sürgünler Diyarbakır'dan geri getirildiler. Bunlar tehcir komisyonuna dahil oldukları için şevklerine mâni olmak istedim. Fakat askerî makamlar tarafından yola çıkarılmışlardı. Yapılan tahkikattan anlaşılıyor ki, kendileri Ahmet ve Hilâl adında iki serserinin hücumuna uğramışlardır; bu sonuncular divanı harp tarafından ölüme mahkûm edilmiştir.
>
> Gerek resmi tahkikat dosyalarında ve gerek intihap dairelerinden geri gelen mebusların verdiği malûmattan anlaşılıyor ki, vicdansız, ahlâksız ve adi bazı kimseler vaziyetten şahsen istifade etmek istemişler ve bu gibiler bir çok cinayetlerin işlenmesinde âmil olmuşlardır. Umumi valiler ve valiler mesuliyet korkusuyla hadiseleri mümkün olduğu kadar ehemmiyetsiz göstermeye ve kabahati kısmen Kürt ahaliye yüklemiştir. Mebusların verdiği malûmat

cidden feci idi. Birçok geceler uyku uyuyamadım. Bir taraftan sivil makamlara icap eden tedbirleri almaları için emir verdim, diğer taraftan askerî makamlardan failleri cezalandırmak ve ahaliyi korumak üzere kıtalar göndermelerini şiddetle talep ettim. Bundan başka devletin en yüksek mercilerinden, temyiz mahkemesi ve devlet şurası azalarından ve ceza mahkemeleri reislerinden dört tahkikat komisyonu teşkil edip Anadolu'ya gönderdim. Bu komisyonlar birçok memurları azlederek mahalli divanı harplere verdiler. Tahkikat zabıtlarının bir sureti komisyonlar tarafından Babıâli'ye verildi; bu suret (arşiv) hazinei evrakta mahfuzdur.

Gerek tehcirler ve gerek isyan yüzünden Ermeniler çok zarar vermiştir. Bunu itiraf etmek lazımdır, fakat şark vilayetlerindeki Müslümanların da Ermeni vatandaşlarımız yüzünden aynı miktarda zayiata uğradıkları bir vakıadır.

Rusların Van'ı, Bitlis'i, Muş'u ve Erzurum'u işgali sırasında yapılan ve bizzat Ruslar tarafından itiraf olunan zulüm ve cinayetler ve o derece vahşicesine yapılmıştı ki, Müslüman halk artık ikametgâhlarında kalmaya cesaret edemeyerek aç ve çıplak olarak hicrete başlamıştır. Bu suretle hicret eden Müslümanlardan altı yüz bin kişi ölmüştür. Ermeni fırkacıları tarafından kendi programları lehine istismar edilen ve bütün mesuliyeti hükümete yükletilmek istenen bu Ermeni meselesi izah ettiğim şekilde cereyan etmiştir.

Esas itibariyle askerî bir ihtiyat tedbirinden başka bir şey olmayan tehcir, vicdansız ve seciyesiz insanların elinde bir facia şeklini almıştır. Maksadım bu hareketlerin çirkinliğini gizlemek değildir. Sadece bu hadiselerden dolayı bütün hükümeti ve İttihat ve Terakki komitesi idare merkezini ve bu işle hiçbir alakası olmayan azalarını itham etmenin haksızlık ve keyfî hareket olduğunu söylemek istiyorum. İttihat ve Terakki komitesi azaları, Ermenilere karşı yapılan hareketlerden dolayı son derece müteessirdirler ve daima bu hadiseleri önlemek üzere hükümet üzerinde müessir olmaya çalıştılar.

Bazı faillerin divanı harpler tarafından mahkûm edilmedikleri iddialarına karşı ihtilal sırasında İrlanda'da bir çok İrlandalıyı kendi eliyle öldürmüş olan bir İngiliz subayının İngiliz divanı harbi tarafından mecnun olduğu esbabı mucibesiyle serbest bırakıldığını, kezalik katil Jaucas'ın jüri tarafından beraat ettirildiğini zikretmek kifayet eder. Belki bazı Türk divanı harpleri karar verirken şahsi hislerine kapılmışlardır. Buna mukabil hükümetin bu faillerin harpten sonra daha sıkı bir takibe maruz tutulacaklarına dair bir kararı vardır. Ben sevkleri sırasında Ermenilere yapılan muameleleri tamamiyle itiraf ve hadiseleri oldukları gibi nakletmek cesaretini gösterdim. Hakikati söylemek cesaretini göstermek ve Ermenilerin Müslümanlara yapmış olduğu cinayet ve zulümleri adil bir şekilde itiraf etmek sırası şimdi hasımlarımızdadır. Ben sevkleri sırasında Ermenilere yapılan muameleleri tanımışsam da Ermenilerinkinden henüz hiç bahsedilmemiştir. Bundan iki netice çıkmaktadır:

ya itilâf devletleri Müslümanların Hıristiyanlar tarafından öldürülebileceği hususunda propagandacılara hak veriyor, yani Müslümanların kanının haklı olarak aktığını kabul ediyor, yahut da fırsatçılar tarafından siyasi menfaat temini maksadıyla işlenmiş cinayetleri haklı buluyorlar. Mütarekeden sonra da bu maksatlarını Jön Türkleri takip etmek suretiyle ispat etmişlerdir; Bu Jön Türkler arasında Ermenilerin tehciri aleyhine rey vermiş, hatta Ermenilere yapılan zulüm karşısında gözyaşı dökmüş ve buna rağmen Malta'ya gönderilerek orada hapsedilmiş olan komite azaları da vardır. Diğer taraftan, öldürülmüş olan yüzbinlerce Müslümanın bir kısmını kendi eliyle katletmiş olan ANTRANİK isimli (...) Ermeni murahhası olarak Londra'da ve Paris'te hürmetle karşılanmıştır. Ancak yukarıda çıkardığımız neticeler kabul edilmek şartıyla insaniyetperver İngiliz ve Fransızların bu kanlı elleri nasıl sıktıklarını anlamak mümkündür.[20]

Talat Paşa'nın bu yürekli açıklamaları, gerçek bir devlet adamının olaylar karşısında ulusal çıkarların nasıl savunulacağını gözler önüne seriyor. Gerçek bir devlet adamı gerçeğe sırt çevirmez. Gerçeği yadsıyarak yurt çıkarlarını savunmak olanaksızdır. Günümüzün devlet adamlarına belki ders olur diye Talat Paşa'nın anılarından kimi bölümlerin bir kez daha altını çizmek istiyoruz. Tehcir olayını Talat Paşa şöyle değerlendiriyor:

Memleket dahilinde umumi isyan üzerine ordu idaresi tehciri her yerde tatbike başlamıştır. Bunun üzerine her iki kuvvet arasında hakiki bir dahili harp şeklini alan şiddetli çarpışma ve döğüşler başlamıştır. (...) Esas itibariyle askerî bir ihtiyat tedbirinden başka bir şey olmayan tehcir, vicdansız ve seciyesiz insanların elinde bir baskı şeklini almıştır. Maksadım bu hareketlerin çirkinliğini gizlemek değildir. Sadece bu hadiselerden dolayı bütün hükümeti ve İttihat ve Terakki komitesi idare merkezini ve bu işle hiçbir alakası olmayan azalarını itham etmenin haksızlık ve keyfi hareket olduğunu söylemek istiyorum. İttihat ve Terakki Komitesi azaları Ermenilere karşı yapılan hareketlerden dolayı son derece müteessirdirler ve daima bu hadiseleri önlemek üzere hükümet üzerinde müessir olmaya çalıştılar.

Mithat Şükrü Bleda ve Talat Paşa, o dönemin en yetkili iki yöneticisi, olayları böyle anlatıyor. Tarih yadsınarak politika yapılmaz. Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni komitacıları isyanlar çıkarmış, köylere saldırmış, Türkleri öldürmüştür. Bir önlem olarak kararlaştırılan "tehcir" sırasında da Türkler Ermenileri öldürmüşlerdir. Ayrıca, özellikle Rus sınırı yakınlarında karşılıklı çatışmalar olmuştur. Gerçek bu merkezdedir. Kimi yetkililerin olayları yadsıyan tutumları Türkiye'ye bir şey kazandırmaz. "Tehcir sırasında ölenler

20 *Talat Paşanın Gurbet Hâtıraları*, 3. cilt, 3. Kit., s. 1179-1192, Cemal Kutay.

hastalıktan ölmüşlerdir" gibi çocukça teviller de kimseyi inandırmaz. Gerçek devlet adamları olayların üzerine gider, onları tarihsel boyutları içinde değerlendirirler. Türkiye, soykırımla suçlanıyor. Yüzyıllar boyunca yan yana, iç içe yaşamış oldukları, en yüksek görevlere getirdikleri Ermeni asıllı yurttaşlarını Türk hükümetinin 1915 yılında toptan yok etmeye kalkışmış olması ve bu işi sınırlı boyutları olan bir "zorunlu göç" eylemi içinde gerçekleştirmesi inandırıcı bir sav değildir. "Tehcir"in bir ölüm göçüne dönüşmesi, bir iki sorumsuz valinin ve vicdansız kimi görevli ve kişilerin işidir. O günlerin Türkiyesi'nde haberleşmenin ve ulaşımın ne durumda olduğu da unutulmamalıdır. Olaylar yadsınamaz. Bunlar başlangıçta karşılıklı saldırılar biçimindedir. "Savaş fiili"dir. Ama adına ister "génocide" (soykırım), ister başka bir şey denilsin, Ermeni yurttaşlarımız 1915 yılında kitlece öldürülmüşlerdir. Ermeniler de Türkleri öldürmüşlerdir. Gerçek budur. Anılarında Mithat Şükrü Bleda ile Talat Paşa, bu gerçeği açıklamışlardır.

TİP Kök Salıyor ve Dışa Açılıyor

Türkiye İşçi Partisi'nin kısa yaşamında, daha önce de belirttim, 1967 önemli bir yıldır. Türkiye İşçi Partisi, emekçi halk yığınlarının biricik partisi olarak ve de ulusal bağımsızlığımızın gerçek savunucusu olarak gittikçe daha çok ağırlık kazanıyordu. Halk arasında partimizi benimseyenlerin sayısı gün geçtikçe çoğalıyordu. Bunu yurt gezilerimizde pek açık olarak gözlüyorduk: Köy kahvelerinden kalabalık miting alanlarına kadar bizi ilgi ile izleyen, bize umutla bakan yurttaşlarımızın sayısının hızla arttığına tanık oluyorduk. TİP'in öteki partilerden akın kara gibi ayrıldığını görenler çoğalıyordu. Kuşkusuz bu, kamuoyunun bize kaydığı anlamına gelmez. Ama ciddi bir uyanış vardı. Nitekim bu uyanış seçimlerde rakamlaşacak, TİP oylarını bir kat arttırarak %3'ten, %6.44'e yükseltecekti. Ege'de ve Güney illerimizdeki geziler partimizin kök salmaya başladığım ortaya koyuyordu. Ekim ayında Doğu illerimizde yaşayan yurttaşlarımızın üst üste düzenledikleri ve TİP'i çağırdıkları Doğu Mitingleri gerçekten önemli bir olaydı. Halk, sorunlarını dile getirmek için mitingler düzenliyordu. TİP çağrılı olarak bu mitinglerde hazır bulunmuştur. Bu mitinglere TİP'in bakış ve değerlendiriş açısını vurgulamak için Ağrı'da yaptığım konuşmadan ilerde bölümler sunacağım. Şimdi 1967 yılının önemini vurgulamaya devam edelim: *Amerikalılara karşı pasif direnme kampanyamız* yaygın bir biçimde benimsenmekteydi. Bunu *NATO'ya Hayır Kampanyası* izleyecektir. Halktan çok sayıda mektup geliyordu Genel Merkez'e. Partinin politikasını benimsediklerini yazıyordu yurttaşlarımız; isteklerini dile getiriyordu yurttaşlarımız. Cumhurbaşkanı "Anayasa sosyalizme kapalıdır" deyince binlerce mektup almıştık. Diyalog kurulu-

yordu. Bunlar cumhurbaşkanını protesto eden mektuplardı...

Meclis'teki çalışmalarımızdan da söz etmek isterim. Meclis'e TİP'in girmesi ile hava temelden değişmişti: Dış politika konuları, sosyal gerçekler, sömürü sorunu gündeme geliyordu. Yürekli bir muhalefet yapıyordu bir avuç TİP'li milletvekili. Yasa teklifleri veriyorduk. Gensoru ve soru önergeleri veriyorduk. Belli başlı yasa tekliflerimiz şunlardı: Toprak Yasası teklifi (Topraksız ya da toprağı yetmeyen köylülere toprak dağıtılması hakkında); Petrol Yasası teklifi (Petrol kaynaklarımızın yabancı tekellere açılmaması hakkında); Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasasının Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Yasa teklifi; İşsizlik Sigortası Yasası teklifi; tarımda ortakçılığı ve kiracılığı düzenleyen yasa teklifi; araziye çıkan işçilerin yolluklarının arttırılması hakkında yasa teklifi; 275 sayılı yasayı değiştiren yasa teklifi (Lokavtın kaldırılması, grev yasaklarının asgariye indirilmesi, hükümetin grev yasaklama yetkisinin sınırlanması hakkında); muhtaç çiftçilere tohumluk verilmesi hakkındaki yasanın büyük toprak sahiplerince istismar edilmesini önleyen yasa teklifi; halk çocuklarının ilköğrenim masraflarının devletçe üstlenmesi hakkında yasa teklifi; köy bölge okulları ile ilgili yasa teklifi; emekçi halkın vergi yükünü hafifleten ve meydana gelecek gelir kaybını yabancı şirketler ile büyük gelir sahiplerinden alınacak vergilerle kapatılması hakkında yasa teklifi; tasarruf bonolarının kaldırılması hakkında yasa teklifi Türkiye İşçi Partisi'nin Meclis'e sunduğu kimi yasa teklifleridir. Bunlar arasında yabancı sermayenin yurdumuza elini kolunu sallaya sallaya girmesine olanak veren yasanın yürürlükten kaldırılması için sunduğumuz yasa teklifi de vardır. Bu, önemli bir adımdı. Komisyonda reddedildi. Bu teklifin gerekçesini sunuyorum:

Aybar bir mitingde. (Kaynak: http://www.enstitu68.com/behice-boran.html)

> Milli kurtuluş savaşı vermiş ülkelerde, bağımsızlık ve kalkınma bakımından en önemli engel olarak karşılarına yabancı sermaye dikilmektedir. Çünkü yabancı sermaye az gelişmiş ve milli kurtuluş savaşı vermiş ülkelerin gelişmele-

rini engellemekte birinci derecede yararı bulunan emperyalist ülkelerin nüfuzunun birer temsilcisidirler. Yabancı sermaye şirketleri milli bağımsızlık havasını yozlaştırmakta, milli kalkınmayı yavaşlatıp engellemektedir.

Büyük Atatürk bu gerçeği ilk gören devlet adamlarındandır. Bu maksatla kapitülasyonları kaldırmış, yabancı şirketleri millileştirmiştir. Yabancı şirketlerin millileştirilmesi Atatürk döneminde birer bayram vesilesi sayılır, okullar tatil olunurdu. Ne yazık ki, milli sermaye ile kalkınma yolunun isabeti daha sonraki dönemlerde gözden uzak kalmıştır. 1947 ve 1948'den itibaren yurdumuza nüfuz etmeye başlayan yabancı sermaye, 1954 yılında Demokrat Parti iktidarınca çıkarılan 6224 sayılı kanunla[21] milli bünyemize yerleşmeye ve kendi memleketlerinin çıkarına siyasal etkiler yapmaya başlamıştır.

Yabancı sermayenin yurdumuzdaki kapital ve yatırım eksikliğini tamamlayarak kalkınmaya yararlı olduğu da söylenemez. Devlet Planlama Teşkilatı gibi resmî kurumlarca hazırlanan ayrıntılı raporlar bunu ispatlamakta olduğu gibi milli sanayiciler de yabancı sermayenin milli sermayedarın yatırım alanlarına girerek milli ekonomiye zarar verdiğini sanayi kongrelerinde ısrarla beyan etmişlerdir. Biz bu incelemeler ve beyanlara fazla bir şey ilave edecek değiliz.

Teklifimiz milli sanayie ve bağımsız milli politikaya zararlı olacak 6224 sayılı kanunun kaldırılmasını öngörmektedir. Halen yürürlükte olan kanuna göre yurdumuza gelmiş bulunan yabancı sermaye bundan böyle genel vergi ve kambiyo nizamı içinde çalışacaktır. Ancak bu durumdaki sermayenin sahipleri Maliye Bakanlığı ile anlaşarak, tesislerinin bedellerinin ödenmesi suretiyle tasfiyesini isteyebilirler. Bu devletleştirmenin şartları Maliye Bakanlığı ile sermaye sahipleri arasında pazarlıkla tespit edilecek ve 2,5 milyon lirayı aşan anlaşma ve pazarlıklar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayı ile yürürlüğe girecektir.[22]

Bugün Özal hükümeti ile doruk noktaya ulaştığına tanık olduğumuz yabancı sermaye ile işbirlikçilik politikasının tohumları çok eskiden atılmıştır. Cumhuriyet döneminde bu politika çok partili rejime geçilmesi ile yeniden gündeme gelmiştir. 1960'lar ise bugünü hazırlayan adımların atıldığı yıllardır.

Evet, Türkiye İşçi Partisi yurt düzeyinde yoğun ve yaygın bir çalışma içinde idi. Kapalı salon toplantıları, mitingler, köy gezileri birbirini izliyordu. Halkın bize yakınlaştığını görmek bize cesaret ve güç veriyordu. Zor, çok zor bir davanın ardındaydık. Ekmek parası ile oy pusulasının aynı şey olduğunu emekçi insanımıza anlatmak kolay olmuyordu ama umutlar belirmişti.

21 Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu – yay. haz.

22 *TİP Haberleri*, 1 Şubat 1968.

Genel Yönetim Kurulu'muzun 1968 Şubatı başında yaptığı toplantıyı açarken bu konuya parmak basarken, Türkiye'de egemen sınıf durumunda olanların bu gerçeğin açıklanmasından ne derece tedirgin olduklarını, korktuklarını ve bu korkunun onları büsbütün Amerika'nın kucağına ittiğini açıklamaya çalışmıştım. Bu konuşmadan bölümler sunuyorum.

Halkın Ekmeği ve Hürriyeti İçin, Yani Gerçek Demokrasi İçin Direniyoruz:
"Türkiye İşçi Partisi, Büyük Meclis'te bir meydan savaşı vermektedir. Bu savaşı, halkın menfaatlerini, demokrasiyi ve Anayasayı korumak için veriyoruz. Emekçilerin ekmeği, işi, çocuklarının yarını için direniyoruz.

Hükümet, Anayasanın 89. maddesini işlemez hale getirerek, muhalefeti figüran haline sokmak istiyor. 89. madde Gensoru Önergeleriyle muhalefetin hükümeti denetlemesini sağlar ve çoğunluğun istibdadını bir ölçüde frenler. Anayasanın bu teminatını dolaylı yoldan kaldırmak, parlamentoyu iktidarın buyruklarını tescile memur bir kalem seviyesine indirmek istiyorlar.

Biz bunu önlemek için direniyoruz ve direnen tek muhalefet partisi biziz."

Hitler'in Halk Anlayışı ile Demirel'in Demokrasi Anlayışı:
Konuşmasına yukarıdaki sözlerle başlayan Aybar, hükümetin maksadının yalnız seçim kanununu geçirmek olmadığını, 89. maddeyi işlemez hale getirmek suretiyle dilediği bir kanunu parlamentodan kolayca çıkarmak olanaklarına kavuşmak istediğini açıkladıktan sonra sermaye güçleri karşısında emek güçlerinin bir denge kurması ve bu dengeyi boyuna emekten yana dönüştürmesi demek olan Demokrasinin, parlamentoda muhalefetin, özellikle sosyalist muhalefetin dengelemesiyle gerçekleştiğini belirterek konuşmasına şöyle devam etmiştir:

"Sayın Başbakanın demokrasi anlayışı son derece ilkel; o derece ilkel ki, Hitler'in veya Mussolini'nin halk ve çoğunluk anlayışları ile Sayın Demirel'in 'sandıktan çıkma' tezi arasında hiçbir fark yoktur.

Hitler ile Mussolini de büyük çoğunlukların desteğini kazanmışlardı. Referandumlarda Alman halkının %90'ından çoğu Hitler'e 'evet' demiştir. Ama bu çoğunluk ne Hitler'i, ne de Alman halkını kurtardı. Demokrasilerde azınlığın, çoğunluk olma olanakları bir hak ve hürriyet olduğu için değer taşır. Gene demokrasilerde 'hayır!' demek ve bu 'hayır'ı geçerli kılacak olanaklara sahip olmak da bir haktır.

Meseleyi Türkiye gerçekleri içinde görelim. Henüz sınıf bilincine tamamen varamadığı için gerçekleri göremeyen halkımızdan, milyonlarca lira harcanıp, aldatıcı, göz boyayıcı bir propagandayla oy avcılığı yapılmaktadır. Böyle toplanmış bir oy çoğunluğunu ileri sürerek, bir de muhalefeti figüran haline getirecek tedbirler alınacak olursa Demokrasiden eser kalmayacağı muhakkaktır.

Yüzlerce yıl halkı politika dışında bırakılmış, fakat devlet tecrübesi büyük olan Türkiye'de halkın uyanışı, bilinçlenişi son derece hızlı oluyor. 1950'de merkezci, tekelci, ceberut Osmanlı Tipi Devlet yönetimini devirmiş olan halkımız Komprador Tipi Demokrasi'yi de elbet kısa zamanda düşürecektir.

Demokrasi elbet halk çoğunluğunun rejimidir. Ama bu çoğunluk, halk için ve halk tarafından bir yönetim için gereklidir. Yoksa halk tarafından olmayan, halk için değil, kompradorlar, ağalar için olan bir çoğunlukla demokrasi, ancak halkın sırtında oynanan bir oyun olmaktan öteye geçemez.

Biz, demokrasinin bir halk yönetimi; soyguna, sömürüye karşı emekten, emekçiden yana bir rejim olduğunu bilerek Büyük Meclis'te tek gerçek muhalefet partisi olarak, ağalar-kompradorlar iktidarının tertiplerine karşı tek başımıza savaşıyoruz. Bazı hallerde kanunların çıkması için değil, çıkmaması için direnmek bir milli vazifedir, Türkiye İşçi Partisi, seçim kanununu ve giderek Anayasayı değiştirmek teşebbüsleri karşısında bilinçle ve cesaretle direniyor, milli menfaatlerimizi koruyor."

Amerika-Yunanistan-Türkiye:

Konuşmasına devam eden Aybar, AP iktidarının bu zorlamalara neden lüzum gördüğünü açıklamıştır. Ağa-komprador-Amerikancı bürokrat üçlüsünün, Amerika'nın Türkiye'deki mevcudiyeti ile ayakta durabildiğini söyleyen Mehmet Ali Aybar, "Seçim kanunu ve Anayasayı değiştirme doğrultusundaki zorlamaları, Amerika'nın dünya hegemonyası planlarındaki başarısızlıklarla açıklamak gerekir" diyerek sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Arap-İsrail savaşı, Amerika'nın tahmin etmediği bir sonuç vermiş ve Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e inmesine yol açmıştır. Askerî uzmanların ifadelerine göre, İskenderiye'yi sık sık ziyaret eden Sovyet Deniz kuvvetleri, Amerikan 6. filosunun gerek savaş, gerekse tehdit gücünü dengelemiştir. Mısır silahlı kuvvetlerinin donatım ve eğitimi artık tamamiyle Sovyet uzmanlarına bırakıldığından, Ortadoğunun bu son derece önemli bölgesinde, denge Sovyet Rusya lehine bozulmuştur. İngilizlerin Aden'den kuvvetlerini geri, çekme kararı almaları da Amerika'nın durumunu büsbütün güçleştirmiştir.

Haritaya bir göz atılırsa manzara şöyle görünmektedir: Suriye'de sosyalist bir hükümet iş başındadır. Mısır'ın durumunu belirttik.

Hiçbir Arap devleti, hatta Suudi Arabistan, hatta Kuveyt, Amerika ile yakın ilişkiler kurmaya cesaret edememektedir. Amerikan dışişlerince ortaya atılan Ortadoğu Paktı fikrini hepsi reddetmişlerdir. Amerika'nın gerek stratejik, gerek ekonomik çıkarları iyice tehlikeye düşmüştür.

Gözlerimizi Uzakdoğu'ya çevirelim. Amerika'nın yenilgisi daha açık olarak görülmektedir. Vietnam'a saldırı ve tırmanma politikası Amerika'ya çok pahalıya mal olmaya başlamıştır. Kuzeye tırmanırken Amerika şimdi Saygon'da

elçiliğini korumak durumuna düşmüştür. Kuzey Kore, küçücük bir devlet; Amerika'ya meydan okumaktadır. Kara sularında casusluk yapan Amerikan savaş gemisini suçüstü yakalamış, Amerika'nın tehditlerine aldırmadan bağımsız, haysiyetli bir devlete ne yakışırsa onu yapmaktadır. Çin'e gelince, Amerikan emperyalizminin Asya'da uykularını kaçıran asıl odur. Mc Namara son konuşmasında orta menzilli nükleer Çin füzelerinin çok kısa zamanda operasyonel hale geleceğini ve Sovyetlerin kıtalar arası füzelerinin sayısını iki katına çıkardıklarını açıklamıştır. Ama Amerika'nın Sovyetler'den dört kere daha güçlü olduğunu da sözlerine eklemiştir.

Dört kat daha güçlü olmasının Vietnam'da, Kore'de neye yaradığını Mc Namara'dan sormak gerekir. Hem Vietnam'la kıyaslanırsa, bu dört kat değil şüphesiz yüz kat, bin kat şeklinde beliren bir güçlülüktür. Ama bu gücü elçiliğini korumaya veya Pueblo'yu kurtarmaya hiç de yetmiyor.

Vietnam'da yenildi mi, –ki yenilecektir– Amerika'nın dünya hegemonyası planları suya düşecektir. Yeni bir hamle yapabilmesi için bütün bu bölgede iki üssü kalmıştır: Türkiye ve Yunanistan.

Oysa Yunan halkı Amerikancı albaylar cuntasına boyun eğmeyecektir. Türkiye'de ise halkımız ikinci milli kurtuluş mücadelesini vermektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın Amerikan nüfuzundan çıkmamaları için Vaşington sonuna kadar direnecektir. Yunanistan'da Sol'un önü bir hükümet darbesiyle kesildi. Türkiye'de Amerika'ya satılmış asker yoktur. Bundan dolayı Amerika başka yollar aramak zorunda kalmıştır.

Amerikan planının şu olduğu anlaşılmaktadır: Seçim kanunu değiştirilecek; üçte iki çoğunlukla iktidara geleceği tahmin edilen AP, sosyalizme açık demokratik Anayasamızı yürürlükten kaldıracak, Türkiye'de 'Saygon demokrasisi' kuracaktır. Bundan başka sosyalizmin, demokrasinin yolunu kesmek için adi polis tertiplerine de girişmeleri, halkı sindirmek için geniş tevkiflere başvurmaları da ihtimal dışında değildir.

Ağalar-kompradorlar-Amerikancı bürokratlar üçlüsünün Amerika hesabına oynamak istedikleri oyun budur. Ama ne yapsalar nafiledir, buna izin verilmeyecektir.

Türkiye İşçi Partisi'ne verilmiş oyları seçim kanununu değiştirerek Adalet Partisi'ne aktarmak, ne ikinci milli kurtuluş savaşımızı, ne sosyalizm akımını durdurabilecektir. Tersine, oylarının saptırıldığını ve parlamentoda temsil edilmediğini gören halkla Amerikan emperyalizmi, ağalar-kompradorlar ve Amerikancı bürokratlar arasındaki zıtlaşma, temel çelişi büsbütün derinleşecek, haksız oylarla iktidarda bulunanlar tutunamayacaklar ve bizi kurtuluşa, sosyalizme götüren yol daha da kısalacaktır."

Aybar, daha sonra NATO'nun ve ikili antlaşmaların milli güvenliğimiz, bağımsızlığımız ve haysiyetimizde açtığı derin rahneler üzerinde durarak, "Gü-

venliğimizi NATO içinde sağlıyoruz; NATO bize faydalıdır, diyenlerin, Vietnam ve Pueblo olaylarından[23] sonra ne düşündüklerini öğrenmek eğlenceli olacaktır," dedikten sonra, Türkiye'nin milli savunma politikasını, milli kurtuluş savaşı gereklerine göre temelden değiştirmesi gerektiğini açıklamıştır.

Genel Başkan Aybar, Türkiye sosyalizminin özelliklerini belirterek konuşmasını bağlamıştır.

Aybar'ın "Türkiye Sosyalizminin Özellikleri" ve "İşçi Sınıfının Öncülüğü" konularına değinen ve daha sonra 10 Şubat Pazar günü Ankara İl Başkanlığı'nın düzenlediği bir konferansta da tekrarladığı konuşmasını önümüzdeki sayıda tam olarak yayımlayacağız.[24]

TİP
haberleri
Türkiye İşçi Partisi'nin
7. Yıldönümü Dolayısıyla
Genel Başkan
AYBAR'ın mesajı:
İÇİNDEKİLER

Partinin yayın organı *TİP Haberleri*, 16 Şubat 1968.

Ulusal bağımsızlık için savaşımı doruk noktasına çıkarmıştık. Her yerde, her konuşmada Amerika'nın Türkiye'deki varlığına karşı çıkıyorduk. Deniz feneri gibiydik. Karanlıklarda sürekli çakıyorduk. Taşlı sopalı saldırılar, cumhurbaşkanının ve hükümetin komünistlik suçlamaları Türkiye İşçi Partisi'nin ilerlemesini durdurmaya yetmiyordu. Maya tutuyordu. Aslında bu, demokrasiye yavaş yavaş ısınmamızı simgeleyen bir olaydı. İki kanatlı demokrasi ilk kez gerçekten uygulanmaya başlıyordu. Saldırılar bunun doğum sancılarıydı.

TİP, Akdeniz İlerici Partiler Konferansı'nda

Türkiye İşçi Partisi, Russell Mahkemesi dolayısıyla yurt dışında da tanımaya başlamıştı. Lelio Basso ile tanışmamız, dost olmamız TİP'in Akdeniz İlerici Partiler Konferansı'na çağrılmasına yol açtı. Lelio Basso tanınmış bir devletler hukuku hocasıydı. İspanya İç Savaşı'nda Franco'ya karşı dövüşmüştü. İtalyan Sosyalist Proleter Birliği Partisi kurucularındandı. TİP, Roma Konferansı'na bu partinin çağrılısı olarak katılmıştı. Konferansın 22-23 Ocak 1968

23 Pueblo Olayı: ABD'ye ait istihbarat gemisi Pueblo, 23 Ocak 1968'de yapılan bir operasyonla Kuzey Kore'nin eline geçmişti. Günümüzde müze gemi olarak Kuzey Kore'nin başkenti Pyongyang'ta sergilenmektedir – yay. haz.

24 *TİP Haberleri*, 16.2.1968.

günlerindeki hazırlık toplantısına katılmak üzere Genel Sekreter Rıza Kuas ile Merkez Yürütme Kurulu üyesi Sadun Aren, Roma'ya gönderildi. Roma'dan dönen arkadaşlarımız basına şu açıklamayı yaptılar:

1- Partimiz bahis konusu toplantıya İtalyan Sosyalist Partisi tarafından ve bir üyeleri gönderilmek suretiyle davet edilmiştir. Bu zatla yapılan konuşmalarda toplantının Akdeniz'i emperyalist üsler ve müdahalelerden arındırmak ve böylece Akdeniz'i bir barış gölü haline getirmek hedefini güttüğü tespit edilmiştir.

Bilindiği gibi Partimiz öteden beri emperyalist üsleri ve müdahaleleri memleketimizin bağımsızlığı, emniyeti ve demokratik bir ortam içinde hızla kalkınması için en büyük bir tehlike olarak görmekte ve buna karşı devamlı bir mücadele vermektedir. Ayrıca toplantıda Kıbrıs meselesinin de bahis konusu edileceği düşünülmüştür. Bunlardan ötürü Partimizin toplantıya iştirak etmesinin, mahsurlu olmak şöyle dursun, memleketimiz için yararlı olacağı sonucuna varılmıştır.

2- Toplantının maksadı, Akdeniz'deki bütün antiemperyalist ve barışçı güçlerin iştirak edecekleri büyük bir konferansın gündemini hazırlamaktı. Tespit edilen gündemin tam metni ilişiktedir.

3- Toplantıya Akdeniz'de kıyısı olan 11 memleketten 15 parti iştirak etmiştir. Bunların dört tanesi Komünist Partisi'dir. Fransız Komünist Partisi de bir müşahit göndermiştir. Diğer 10 parti, Arap devletlerinin Milli Kurtuluş Partileri ile Sosyalist Partilerdir.

4- Toplantı "Gizli" değil, "Kapalı" olmuştur. Kapalı olmasının nedeni de ihzari mahiyette olması ve özellikle konferansa davet edilecek diğer kuruluşlar hakkında, üyelerin bu kuruluşları incitebilecek sözler söylemeleri ihtimalidir. Nitekim 3 ay kadar sonra toplanması kararlaştırılan asıl Konferans açık olacaktır.

5- Toplantıda Partimiz aktif bir rol oynamış, Amerikan emperyalizmi, NATO, Arap-İsrail Savaşı, Kıbrıs ve faşizm hakkında kamuoyumuz tarafından iyice bilinen fikirlerini açıklamış ve gündemin tespitinde katkıda bulunmuştur.

6- Toplantıda Kıbrıs meselesi tarafımızdan ortaya atılmış ve çözümün "üslerden ve askerlerden arınmış, tarafsızlaştırılmış, güvenliği milletlerarası garantiye bağlanmış bağımsız ve federatif bir Kıbrıs" olacağı ifade edilmiştir.

Türkiye İşçi Partisi, devlet olarak da, Parti olarak da yüzde yüz bağımsızlığı her şeyin üstünde tutar. Görüş ve fikirlerini yurt içinde de yurt dışında da aynı açıklık ve samimiyetle savunur. Dostun ve düşmanın bunu böylece bilmesi lazımdır.

Hazırlık toplantısında saptanan gündem de şu idi:

– Arap memleketlerine karşı yapılmış olan İsrail saldırısının sonuçlarını ortadan kaldırmak, işgal edilmiş topraklardan askerlerin çekilmesi, özellikle Filistin halkının haklarını garanti eden bir çözüm.

– Yunanistan, İspanya ve Portekiz'deki faşizmle ve halkların serbest gelişmelerine ve demokrasiye karşı yapılacak dış müdahalelerle mücadele etmek.

– Akdeniz'deki NATO üslerinin ve diğer Amerikan üslerinin kaldırılması, 6. Filo'nun çekilmesi, Atlantik Paktı ve Akdeniz memleketlerini Amerikan emperyalizmine bağlayan bütün diğer paktlarla mücadele etmek.

– Ekonomik ve sosyal alanda yeni ilişkiler için gayret etmek, sömürgeciliğin ve yeni sömürgeciliğin her çeşidiyle mücadele etmek.

Akdeniz Ülkeleri İlerici Partiler Konferansı 1968 Nisanı'nda Roma'da toplandı. Partimiz adına gene Genel Sekreterimiz Rıza Kuas'la Prof. Sadun Aren katıldılar. Ayrıca Roma'da bulunan Merkez Yürütme Kurulu üyesi Behice Boran'a da yetki verildi, yanılmıyorsam. Rıza Kuas ve Sadun Aren arkadaşlarımız 17.4.1968 günü basına şu açıklamayı yaptılar:

> Roma konferansına katılmamız Partimizin barışçı bir dünya kurulması için öteden beri izlediği anti-emperyalist ve milli bağımsızlık politikasının tabiî bir icabıdır. Çünkü Roma Konferansı; Akdeniz'i Amerikan emperyalizminin tasallutundan kurtarmak ve giderek bu bölgeyi bütün askerî bloklar ve yabancı kuvvetlerden arınmış bir barış gölü haline getirmek için toplanmıştır.
>
> Konferansın nihai bildirisinde Amerikan emperyalizminin Akdeniz'den çekilmesi lüzumu belirtildikten sonra aynen şöyle denmektedir:
>
> "Bu, Akdeniz'de yeni bir devrin başlangıcının ön şartıdır. Böylece Akdeniz bir barış ve işbirliği, nükleer silahlardan, askerî blok ve üslerden arınmış, askerî ittifaklardan çıkmış bir bölge olacak ve burada yaşayan halklara barış ve bağımsızlıkları garanti edilmiş olacaktır."
>
> Memleketimizin menfaatlerini Amerika ve Rusya'yı aynı uzaklıkta tutan bağımsız bir dış politika izlemekte gören Türkiye İşçi Partisi, yukarıki metni şu şekilde anladığını ayrıca zabıtlara geçirmiştir. Yaptığımız ve zabıtlara geçirttiğimiz müdahale aynen şudur:
>
> "Biz bu paragrafı şöyle anlıyoruz: Akdeniz'de Sovyet Donanmasının mevcudiyeti de şayanı arzu değildir. O da Akdeniz'den çekilmelidir. Bunun şartı 6. Filonun ve diğer Amerikan askerî güçlerinin Akdeniz'den çekilmesidir. Türkiye İşçi Partisi; evvelce de ifade ettiğimiz üzere, bloklar dışı kalma lehindedir ve emniyetini askerî blokların kuvvet dengesinde değil, blokların lağvedilmesinde veya Akdeniz'den çekilmesinde bulur."
>
> Türkiye İşçi Partisi hakkında her türlü tezvir, yalan ve iftiraya başvurarak

kamuoyunu bulandırabileceklerini sanan çevrelerin bu son yalanları da böylece yüzlerine çarpılmıştır.

Bu çevrelerin en büyük derdi, sıkıntısı ve endişesi, Türkiye İşçi Partisi'nin yurdumuzun mutlak bağımsızlık konusunda gösterdiği titizlik ve bu alanda kamuoyunu kendi etrafında toplayan başarılı çalışmalarıdır. Saldırı ve iftiraların asıl nedeni budur.

Fakat Amerikan emperyalizmi ve onun yerli ortakları şunu iyice bilmelidir ki, Türkiye, İkinci Bağımsızlık Savaşını da kazanacak ve ne Amerika'nın, ne Sovyetlerin, ne de herhangi bir yabancı devletin bayrağı Türkiye'de dalgalanmayacaktır.[25]

Türkiye İşçi Partisi dış politikada ilke olarak iki süper devletten, yani ABD ile SSCB'den aynı uzaklıkta ilişkiler sürdürülmesini kabul etmişti. Bu ilkenin doğal sonucu olarak Roma Konferansı'nın yayımladığı bildiriyi bu doğrultuda anladığımızı belirten bir kaydı tutanaklara geçirttik.

Akdeniz Konferansı'na katılmamız iktidar partisinin yeni iftiralarına, yeni suçlamalarına neden olacaktır. 1968 bütçesi dolayısıyla yaptığı konuşmada İçişleri Bakanı Sükan, Roma'daki toplantının gizli bir toplantı olduğunu ve komünist partileri ile aşırı sol partilerin, katıldığı bu toplantının amacının, Akdeniz'de Amerika'ya karşı bir birleşik cephe oluşturmak olduğunu söyleyecek ve bu vesileyle TİP'in Moskova'dan emir alan bir kuruluş olduğunu bir kez daha vurgulayacaktır. Bütçe konuşmalarını ele aldığımızda bu konuya yeniden değineceğiz. Şimdi 1967 yılının demokrasi bakımından kuşkusuz en anlamlı olayı olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) kuruluşundan söz etmek istiyorum.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)

TİP'i kuran sendikacı arkadaşlarımız, Türk-İş'in tutumundan giderek rahatsız olmaya başlamışlardı. Yeni bir konfederasyon kurma düşünü zihinlerde yol alıyordu. Sendikacı arkadaşlar Türk-İş'in hiçbir işe yaramadığı, işçi haklarını savunamadığı kanısındaydılar. Sonunda partinin ilkeleri doğrultusunda bir konfederasyon kurulmasını kararlaştırdılar. 1967'nin Ocak ayındaydık. Kuas, Türkler, Güzelce eve geldiler. Kuracakları konfederasyonun partiye bağlı olması elbet söz konusu değildi. Yasa buna olanak vermiyordu zaten. Ama ben organik bağlılığa ilke olarak karşıydım. Partinin egemen bir merkez olmasını doğru bulmuyordum. İlkelerde birleşmek yeterliydi. Bizim işimizle sendikaların işi ayrıydı. Kuas, Türkler ve Güzelce ile ilkeler üzerinde anlaşmamız zor olmadı. TİP'li olarak hepimiz aynı ilkelere bağlıydık. Yeni

25 *TİP Haberleri*, 1.2.1968 ve 16.4.1968.

konfederasyon *tabanın söz ve karar sahibi olması* ilkesine dayalı ve sınıf uzlaşmacılığına karşı çıkan bir yol izleyecek, sınıf sendikacılığı yapacaktı. *Demokrasinin kök salması, tabana mal olması bakımından da, sendikacıların girişimlerini önemli bir katkı olarak değerlendiriyordum. Sınıf sendikacılığı Türkiye İşçi Partisi'nin siyasal savaşımını tamamlayacak, Türkiye'de sağ ve sol kanatlı demokratik rejime işlerlik kazandıracaktı.* Demokrasiyi kurmanın başka yolu yoktur. Halk bu rejimi benimseyip savunmadıkça demokrasi Bey takımı arasında bir "tahterevalli"den ileri gidemez. Her şeyin tepeden inme buyruklarla yürütülmek istendiği ülkemizde demokrasi de aynı yoldan kurulmaya kalkışılmıştır. Türkiye İşçi Partisi buna karşı savaşım veriyordu. Bu yapay uygarlıkçılığa karşı çıkıyorduk. Halkın sahip çıkmadığı sosyal hareketlerin yozlaşacağını tarihimiz kaç kez kanıtlamıştı. Ama aynı çıkmaz yolda ısrar ediliyordu. Elbet bunun da nedenleri var. Her ne ise. Sendikacı arkadaşlarımız önce *Sendikalararası Dayanışma* (SADA) örgütünü kurdular. Bu adımı kısa bir süre sonra DİSK'in kuruluşu izledi. 12 Şubat 1967'de Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Türk Maden-İş sendikaları kongrelerini toplayıp, DİSK'in kurulması için karar aldılar. Ve sendikaları adına hareket eden Türkler, Kuas, Güzelce, Nebioğlu ile Alpdündar 13 Şubat 1967 günü, yani TİP'in kuruluşunun altıncı yıldönümünde, DİSK'in tüzüğünü ve kuruluş bildirgesini İstanbul Valiliği'ne verdiler. Kurucular basına yaptıkları açıklamada 1872'de tersane işçilerinin Babıâli'ye yürüyüşünden beri hakları için savaşım veren işçi sınıfının tüm baskılara karşın bu savaşımını aşamalardan geçerek sürdürdüğünü vurguladıktan sonra, açıklamalarını şu sözlerle bağlıyorlardı:

> Türk işçi sınıfının tüm çıkarları, hakları ve özgürlükleri ve de onuru için bir araya geldik. Emperyalizmin, devletimizin ve milletimizin hayatına yeniden kasdetme çabalarının ve bir avuç aracının, kapkaççının ve sömürücünün bu çabalara katıldığını gören bizler, Büyük Atatürk'ün 1921'de ilan ettiği gibi "bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı" savaşmaya and içmiş sendikacılarız.[26]

DİSK, işçilerin haklarını sonuna kadar savunmak kararı ile kurulmuştu. Gerçekten, ödün vermeden savaşım vermeye kararlıydı. Batılı ülkelerdeki sendikalar gibi ödünsüz bir sınıf sendikacılığı yapacaktı. Ne var ki, her şeyi kitaba uydurma alışkanlığı içinde olan bir ortamda, bu kolay bir iş değildi. Sermaye çevrelerinin istediği Türk-İş gibi bir sendikacılıktı. Yani kâğıt üstünde demokrasiye uygun bir sendikacılık. Oysa DİSK alışılmadık bir savaşım örneği verecekti. Toplu sözleşme masasında dişe diş dövüşüyor. Greve gidiyor. Patronların grev kırma girişimlerini işyerini boşaltmayarak sonuç-

26 *DİSK Nedir?*, DİSK Yayınları, İstanbul, 1979, s. 14.

DİSK'in kurucuları *Ant* dergisinin 3 Ocak 1967'de yayımlanan ilk sayısına konuşmuşlardı. (Kaynak: http://www.sendika.org/wp-content/uploads/2007/02/kurucular-2-2007-02-13.jpg)

suz bırakıyordu. DİSK işçilere diledikleri sendikayı serbestçe seçmeleri olanağını da getiriyordu: Gizli oy, açık sayım ilkesine dayalı referandum uygulamaları hızla yaygınlaşıyordu. Tabii bu başarılar türlü zorluklar göğüslenerek elde ediliyordu. Nitekim işveren çevreleri günün iktidarını sendikalar yasasını, istekleri doğrultusunda değiştirmek için harekete geçirmişti. DİSK böylece etkisiz hale getirilecekti. Durumu protesto için DİSK İstanbul'da görkemli bir miting düzenledi. Miting sorumsuz kişilerin araya girmesi ve belki de görevli provokatörlerin kışkırtmaları ile 15-16 Haziran olayları diye anılan şiddet olaylarına yol açtı. DİSK yöneticileri tutuklandılar. Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandılar ve sonunda aklandılar.

Kemal Türkler kişisel yönetime eğilimli bir başkandı. Bu, önemli bir kusurdur kuşkusuz. Ama akıllı, yürekli, kararlı bir başkan olmuştur. Ödün vermeyen savaşımı yaşamına mal olmuştur: Faşist komandolar tarafından öldürülen Kemal Türkler'i burada saygı ve sevgi ile anıyorum.

12 Eylül'den sonra DİSK yöneticileri yine Sıkıyönetim Mahkemesi'ne verildiler. Abdullah Baştürk, Fehmi Işıklar, Ali Rıza Güven, Celal Küçük, Kemal Nebioğlu (TİP kurucularından), Mukbil Zırtıloğlu, Tuncer Kocamanoğlu ile birlikte 52 yönetici hakkında "ölüm cezası" istemi ile açılan dava, dört yılı tutuklu olmak üzere, hâlâ sürmektedir. İddianamenin sanıklara yüklediği suç:

> Marksist-Leninist illegal bir ihtilal örgütünün üyeleri olarak işçi sınıfının iktidarına dayalı proletarya diktatörlüğü kurmak, proletarya sosyalizmini ger-

çekleştirmek amacıyla, işçi sınıfının siyasi örgütü durumuna gelmiş bulunan DİSK öncülüğünde diğer emekçi ve ortak katmanlarla birlikte devlet nizamını, anayasa düzenini, devletin temel kuruluşlarını ihtilalci yöntemlerle yıkmaya teşebbüs ettikleri, yukarıda tafsilatlı olarak belirtilen ve açıklamaları yapılan delillerden anlaşılmış olduğundan, fiil ve hareketlerine uyan Türk Ceza Kanununun 146/1 maddesi gereğince ayrı ayrı tecziyeleri,

Kısa adı DİSK olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunun 1402 sayılı yasanın 15/1. maddesi delaletiyle 274 sayılı sendikalar yasasının 30/4. maddesi gereğince kapatılması, (..) kanun adına talep ve iddia olunur.[27]

27 *İddianame*, 25.6.1981, s. 815-817.

KOCA AP GRUBUNUN BİR AVUÇ TİP'LİYE SALDIRISI...

1968 bütçe konuşmaları elektrikli bir hava içinde başladı. Tural Paşa'nın emirnamesi ile ilgili gensoru önergemiz AP'lileri tedirgin etmişti. Bütçe konuşmalarına hazırlıklı gelmişlerdi. Grubumuzun sesini kesmek için bir plan hazırlamışlardı. Planları bir yıl önceki bütçe konuşmalarında uyguladıkları taktiğin aynısı idi: Partimizin Moskova'dan emir aldığı ileri sürülecek, 1960 yılında Moskova'da toplanan komünist partilerinin yayımladıkları bildiri ile bizlerin konuşmalarımız arasında paralellikler olduğu iddia edilecekti. Ama bu kez İçişleri Bakanı'nın yapacağı kışkırtıcı konuşmaya AP'li milletvekillerinin TİP'lilere saldırması, kavga çıkarması ve TİP'lileri sille tokat salondan atmaları eklenmişti eski plana... İçişleri Bakanı'nın konuşmasında Doğu Mitingleri, Akdeniz İlerici Partiler Konferansı özellikle üzerinde durulan ve TİP'in dışarıdan emir aldığını kanıtlayan olaylar olarak ele alınmıştı.

Bütçe konuşmalarında artık kanıksadığımız suçlamalara, sözlü saldırılara tanık olacağımızı düşünüyorduk. Ama böylesine alçakça bir tertip ve saldırıyı beklemiyorduk. İki yüz kişilik bir kalabalığın on dört kişiye saldırması gibi küçültücü, üstelik akılsızca bir davranışı Adalet Partili karşıtlarınıza bile yakıştırmamıştık. Kaldı ki, böyle bir saldırıyı tahmin etseydik, durumda ne değişirdi? Hiçbir şey. Bu akıldışı ve yakışıksız saldırıyı TİP'liler göğüslemekle görevliydi ve öyle yapıldı...

Konuşmalar Maliye Bakanı Cihat Bilgehan'ın 1968 bütçesini sunuş konuşması ile başladı. Maliye Bakanı'ndan sonra CHP adına Bülent Ecevit, GP adına Turhan Feyzioğlu, MP adına Seyit Faruk Önder, YTP adına Kasım Küfrevi söz aldılar. Küfrevi'den sonra TİP adına Sadun Aren konuştu. Son konuşmacı AP adına Mesut Erez'di. Aren'in konuşmasından bölümler sunaca-

ğım. Ancak daha önce Sayın Küfrevi'nin konuşması üzerinde durmak istiyorum. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, aşiret başkanı ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerindendi. Kültürlü, zeki, ince bir insandı. Yeni Türkiye Partisi Grubu adına yaptığı konuşmada Türkiye İşçi Partisi'nin program ve tüzüğüne dayanarak ilginç bir eleştiri ortaya koydu. 1961 Anayasası'nın Türk milleti için getirmiş olduğu düzenin ne olduğunu açıklayarak konuşmasına başlayan Küfrevi, "Düzen Değişmelidir" sloganının siyasal yaşamımıza Türkiye İşçi Partisi tarafından sokulduğunu belirterek, *düzen değişikliğinden* TİP'in ne anladığını, partimizin Marksizmle ilişkileri açısından değerlendirmeye çalıştı. Küfrevi konuya şöyle girdi:

> Bu itibarla evvela yüksek müsaade ve müsamahanıza iltica ederek ilmi sosyalizmin ana meselelerini ve doktrinlerinin ne olduğunu kısaca arz etmek istiyorum. (...) Marks'tan evvel de sosyalistler gelmiştir, Marks'tan evvel de bulundukları düzende huzursuzluk duyarak düzeni değiştirmek isteyen karakterler zuhur etmiştir. Fakat Marks'a kadar düzenin değiştirilmesi teşebbüslerinde muvaffakiyetsizlikler elde edilmesi Marks tarafından bazı prensiplerin vazedilmesini icap ettirmiştir. (...) Bilhassa Paris Komününe yazmış olduğu mektupta ve aynı zamanda da Komünist Manifestosunda işaret ettiği vechile bu noktaları eleştirmiş ve kendi vazetmiş olduğu mezhebin ana prensiplerinden biri haline getirmiştir. (...) Sosyalistler her şeyden evvel burjuva sınıfını ortadan kaldıracaklardır. Burjuva sınıfının dayanmış olduğu kapitalist ekonomiyi ortadan kaldıracaklardır. (...) Şu halde burjuva sınıfının karşısında bulunan bir sınıfa dayanmalı, onu güçlendirmeli, burjuva sınıfının karşısına onu çıkarmalı ve böylece burjuva sınıfının ıslah edilmesi imkânı hasıl olur ve bunun husulüne çalışılmalı diyor. İşte Marks'ın aksiyon diye vasıflandırılan hareket noktası budur. İşçi sınıfı Marks'a nazaran güçlendirilecek, ayaklandırılacak, burjuva sınıfını devirecek ve burjuva sınıfının dayandığı ekonominin yerine Marks'ın bilimsel düzeni getirilip oturtulacak. İşte bu kısım Marks'ta teoride ihtilal olarak tavsif edilen kısımdır.

Bu girişten sonra Kasım Küfrevi bilimsel sosyalizmle, TİP'in programı arasındaki bağlantıları araştırıyor ve şunları söylüyor:

> İşçi Partisi'nin program ve tüzüğüne baktığımız vakit bir büyük anlayışta Marks'tan ayrıldığını görüyoruz. İşçi Partisi'nin programında ve tüzüğünde aksiyon mevcut değildir. Marks'ın tespit etmiş olduğu hareket, ayaklanma, ihtilal aksiyonu mevcut değildir. Bu görüş İşçi Partisi'nin bahis konusu ettiğimiz dokümanlarında işçi ve emekçi sınıfına hitap ederek, onları örgütleyerek seçim yoluyla iktidara gelme şeklinde tecelli etmiştir. Şu halde büyük bir nok-

tada İşçi Partisi Marks'tan ayrılmaktadır. Marks'ın bilimsel sosyalizminin aksiyon safhasında Marks'tan ayrılmaktadır. (...) İşçi Partisi'nin dokümanlarında materyalizme makam verilmemiştir. (...) Aksine Anayasanın vicdan hürriyetine ait hükümleri en tatlı bir ifade ile cazip bir şekle getirilmek suretiyle o dokümana vazedilmiştir. (...) İktisadi yönden 500 dönüm kadar bir araziyi kabul etmek suretiyle mülkiyeti kabul etmiştir. Fakat mülkiyet konusuna geldiğimiz vakit de, tüketim araçlarında özel mülkiyet, üretim araçlarında, istihsal araçlarında kamu mülkiyeti prensibini benimsemiş olduğunu görüyoruz. İşte bu noktada bilimsel sosyalizmin en esas ekonomik görüşüne sadık bir program olarak tecelli ediyor. (...) Bir an için tüketim araçlarında özel mülkiyet, üretim araçlarında kamu mülkiyetini kabul eden bir ekonomi, 500 dönümlük bir toprakta mülkiyet yoluna gitse dahi, istihsal araçlarını kamulaştırdığına göre, zamanla bu mülkiyetin bir istihsal unsuru olarak mülkiyet vasfının kaybolacağı kendiliğinden zahir olur. Yine özel teşebbüse kendi programında yer verdiğine göre; özel teşebbüsün dayanmış olduğu artı değer hükmünün tamamıyla aleyhinde olduğuna göre ve üretim araçlarını özel teşebbüsün elinde bulunduramayacağına göre, özel teşebbüsün zamanla ortadan kaybolup gittiğini söylemek mümkündür. Bu itibarla bilimsel sosyalizm ister aksiyon yönünden Marks'a dayansın ister dayanmasın, hangi yönden ele alınırsa alınsın, Türk toplumu için mutluluk getirici bir düzen olarak kabul edilemez kanaatindeyim. Bilimsel sosyalizmin bütün yönleri ile YTP olarak karşısındayız.

Sayın Küfrevi daha sonra CHP'yi ve bu partinin "düzen değişikliği" konusundaki tutumunu ele almış, kimi Halk Partililer'in TİP'in sloganlarını tekrarlamaktaki ısrarlarının sonuç olarak CHP oylarının Türkiye İşçi Partisi'ne kaymasına yol açacağını belirterek, CHP'nin düzen değişikliği isteminin kapitalist düzen içinde bir iyileştirme anlamına gelmesi gerektiğini ileri sürerek sözlerini şöyle bağlamıştır:

(...) bilimsel sosyalizmin tabiri ile demokratik sosyalizmin kurulmasına çalışmak çok yanlış neticelere müncer olabilir. Korkarız ki, YTP olarak Halk Partisi bilimsel sosyalizmin tabirlerini pullanmak suretiyle hız vermiş olduğu propagandasında meydandan veciz hitabeler ilan ederken, vatandaş oyunu kendisine göstererek, tıpkı Hürriyet Partisi karşısında yaptığı gibi götürüp İşçi Partisi'nin sandığına atmasın.[1]

Sayın Küfrevi'nin konuşması seviyeli bir konuşma idi. Türkiye İşçi Partisi'ne saldıran kimi milletvekillerinin, özellikle İçişleri Bakanı'nın konuşmaları ile karşılaştırıldığında seviye farkı açıkça görülmektedir. Ancak bu se-

1 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 24, s. 605-616.

viyeli konuşma da belirli bir düşünceye tahammülsüzlüğü sergilemektedir. Bir düşünceye karşı olmak hakkımızdır. Ama kimi düşünlerin yasaklanmasını savunmak ya da yasakların sürdürülmesinden yana olmak, ilke olarak demokrasi ile bağdaşmaz. Oysa demokrasi tarihimize göz atıldığında, Bey takımımızın SOLSUZ BİR DEMOKRASİ(!) icat etme gayreti içinde olduğu anlaşılmaktadır. Batı demokrasisi tüm düşüncelere açık, bunların serbestçe örgütlenmelerine açık bir denge rejimidir.

1968 bütçesi üzerinde TİP grubunun görüşlerini Sadun Aren arkadaşımız açıkladı. Aren'in rakamlara dayalı konuşmasını AP'liler ses çıkarmadan dinlediler. Yabancı sermayeye karşı çıkması, NATO'dan çıkılması hakkındaki sözleri bile tepki uyandırmadı. Adalet Partisi grubu adına konuşan Erez, bu görüşlerimizin altını çizmekle yetindi. Sonradan anlaşıldı ki, bu sessizlik fırtınadan önceki sessizlikmiş... Aren'in konuşması şöyle idi:

Sayın Milletvekilleri ve Sayın Başkan,
Adalet Partisi iktidarının bu üçüncü bütçesi ve iktisadi politikası üzerinde Türkiye İşçi Partisi'nin eleştirilerini ve görüşlerini sunmak üzere söz almış bulunuyorum.

Hükümetin icraatını değerlendirirken kendi düşünce sistemleri içinde kalacak, kendi başarı ölçülerini kullanacağız. Çünkü görülecektir ki, hükümet, kendi görüşünün, kendi kalkınma felsefesinin mihengine vurulduğu zaman da başarısızdır. Ve bu başarısızlığın nedeni sadece beceriksizlik değil, fakat asıl, tutulan kapitalist yolun, özel sektörcülüğün yurt ve dünya gerçeklerine uygun olmayışı, aykırı oluşudur.

Sözlerimin başında şunu hemen belirtmek isterim ki, bizim yolumuz yani sosyalizm, memleketteki sosyal gelişmeleri görmek ve bunları tutarlı bir şekilde birbirine bağlayarak anlamak demektir. Yani gerçeklerle ilgisi olmayan mücerret bir fikirler manzumesi değildir. Bundan ötürü eleştirilerimizin ve değerlendirmelerimizin sosyalist açıyı ihtiva etmemesine imkân yoktur. Ve elbette ki, asıl bu açıdan yapılan eleştiri ve değerlendirmelerimiz, gerçek başarı ölçüsüdürler.

Adalet Partisi iktidarının kalkınmamız konusundaki temel görüşünü özetleyelim: Kalkınmanın temel unsurlarını teşkil eden sanayileşme, ihracat ve ithalat gibi büyük işler müteşebbis bir sınıf tarafından "özel sektör tarafından" yapılacaktır. Ayrıca kalkınma konulunda yabancılarla işbirliği yapılacak, bunlardan bol kredi alınacak ve yabancı kapitalistlerin yurdumuza yatırım yapmaları ve ihracatımızı geliştirmeleri sağlanacaktır.

İktidarın kalkınma konusundaki temel görüşü, hiçbir değer yargısı katmadan, özet olarak budur.

Şimdi biz diyoruz ki, iktidarın bu hedefleri gerçekleşmişse, yani sanayici

müteşebbis sınıf memleketteki yatırım kaynaklarını kontrolüne almış ve bunları yatırımlara yöneltmişse, ihracatçılar mallarımızı dış piyasalarda daha iyi değerlendirmeye ve yeni yeni piyasalar bulmaya başladılarsa, yabancılardan bol ve ucuz kredi elde ediliyorsa, yabancı özel sermayenin yurda akışı hızlanmışsa ve ürettiklerini dışarıya ihraç etmeye başladılarsa hükümeti kendi ölçüleri içinde olsa da başarılı sayacağız.

Sayın Milletvekilleri,

Bilindiği gibi hükümetin kendi anlayışına göre yapması lazım gelen en önemli iş, tarım kesiminde meydana gelen yatırılabilir fazlanın sanayici sınıfın eline ve kontrolüne geçmesini sağlamaktadır. Çünkü sınai yatırımlar ancak bu fonlar sayesinde artırılabilir. Oysa, gene hepimiz biliyoruz ki, tarımdaki bu fazla, bu yatırılabilir fonlar; büyük toprak sahiplerinin, tefeci tüccarların, ihracatçıların ve kasaba eşrafı dediğimiz kimselerin eline geçmektedir. Bunlar, feodal düzenden kalma sınıflar olduğu için ellerine geçen bu fonları sınai yatırımlara yöneltmezler; fakat kendi yaşayış anlayışları içinde, yani ısrarlı bir şekilde istihlâk ederler. Demek oluyor ki, bu geri sınıf ve zümrelerin ekonomik güçleri kırılmadan, yani yatırılabilir fazla fonların kontrolleri bertaraf edilmeden bir sanayici müteşebbis sınıfın gelişmesine imkân yoktur. Bu geri sınıf ve zümrelerin ekonomik hâkimiyetlerini kırmanın ki, kapitalist yoldan kalkınma bunu zorunlu kılar tek yolu, toprak reformu yapmak, tefecilikle etken şekilde mücadele etmek, müstahsilin mahsulünü değerlenirken soyulmasını önlemek için devlet alım ofisleri veya kooperatifler kurmaktır. Bu ekonomik tedbirlerin yanı sıra, köylünün bu kimselere, devlete olan ilişkilerinden ötürü yani mahkemelerdeki, tapu dairelerindeki, sağlık konusundaki işlerden ötürü muhtaç duruma düşmelerini önlemek için devlet idaresinde tam halkçı bir tutum ve uygulama sağlamak lazımdır.

Oysa hükümet bütün bu konularda hiçbir şey yapmamıştır ve yapmak niyetinde de değildir. Toprak reformuna karşıdır. Tefecilik ve vurguncu aracı ticaretle mücadele etmemektedir. Halkın kendi hakkını kendisinin araması, ağalara, beylere muhtaç olmaması da tam ters bir tutum içindir. Partizanlık yapmaktadır. Halka bu konuda yardımcı olan idareciler, yol gösteren öğretmenler işlerinden alınmakta, sürülmekte, cezalandırılmaktadırlar.

Bütün bu değişikliklerden yararlanacak olan, memleketi kalkındıracağına iktidarın ümit bağladığı müteşebbis sınıfın tutumuna gelince: Bahsini ettiğimiz feodal sınıflarla mücadele etmeyi bu sınıf aklından bile geçirmemekte, yani devrimci ya da daha hafif bir ifadeyle, memleketi modernleştirici bir davranış içinde bulunmamaktadır. Bu sınıfın bütün arzusu devletin halk sırtından sağlayacağı paralarla zahmetsizce sermaye sahibi olmak ve bununla derme çatma bir imalat sanayii kurmaktan ibarettir. Odalar Birliği tarafından geçen ay toplanan Sanayi Kongresi'ne sunulan Sanayiyi Koruma ve Geliştir-

me Kanun Tasarısı, bu sözlerimizi teyit etmekte, bu sınıfın da ne kadar hazırcı ve sömürücü olduğunu ortaya koymaktadır: Halkın sırtındaki eski sömürücüler, indirilmeden, bir de bu sözde modern sanayici sınıf bindirilecektir. Bu tahliller gösteriyor ki, memleketimizde gerçekten devrimci, kalkınmayı başaracak bir kapitalist sınıf, böyle bir sınıfın zihniyetini ve dinamizmini taşıyan ve öncü olabilecek bir zümre yoktur. Zaten müteşebbis sınıf 18. ve 19. yüzyılların özel şartları içinde Batı Avrupa'da doğmuş ve artık tarihî görevini bitirmiştir. Memleketimiz için böyle bir sınıfın gayretlerine bel bağlamak, yani özel sektörcülüğe bel bağlamak, abesle iştigal etmek, tarihin şartlarını geri döndürmeye çalışmak demektir. Zaten objektif şartların böyle olmasından ötürüdür ki, hükümet de bu konuda, meselenin izah etmeye çalıştığımız sınıfsal özüne inen ciddi adımlar almamış atamamıştır. Çünkü unutmak ve hatırda tutmak lazımdır ki, Adalet Partisi yalnız kapitalistlerin değil, fakat aynı zamanda bu geri ve sömürücü feodal sınıfların da partisidir.

Sayın Milletvekilleri,

Şimdi dış kredilere ve yabancı sermaye yatırımlarına geliyorum. Hükümetin bol kredi elde etme ve bol yabancı sermaye celbetme hesapları da gerçekleşmemiştir. Bilindiği gibi 1967'de 800 milyon dolarlık ithalat yapılması planlanmıştı. Oysa gerçekleşen ithalat, ilk muvakkat rakamlara göre 690 milyon dolardan ibaret kalmıştır. Bu miktar 1966 yılındaki ithalattan 28 milyon dolar, plan hedeflerinden ise 110 milyon dolar geridedir. Bu gerilemenin, 1967 planlarını ve yatırımlarını bir hayli etkilemiş ve kısıtlamış olması gerekir. Bu gerilemenin sebebi, umulan miktarda dış kredi sağlanamaması ve yabancı sermaye gelmemiş olmasıdır.

Bu arada özellikle döviz kazancımızı artırmasına hükümetin bel bağlamış olduğu yabancı sermaye yatırımlarına dikkatinizi çekmek isterim. Petrol dahil durum şöyledir:

	Gelen (milyon dolar)	*Kâr transferi (milyon dolar)*
1965	22	15
1966	30	16
1967 (on aylık)	11.1	20.4

Görülüyor ki, şu en basit görüntüsüyle bile, yabancı özel sermaye aleyhimize işlemektedir. Gelenden daha çok kâr transfer edilmektedir. Bunlar ihracat yapıp memlekete döviz kazandırmak şöyle dursun, döviz yükü olmaya başlamışlardır ve aşırı kârlar sağladıkları için emme basma tulumbalar gibi, memleketin kıt ve çok değerli imkânlarını, hem de döviz olarak dışarı aktarmaktadırlar. Kaldı ki, yabancı sermayenin sebep olduğu döviz kaybı bun-

dan da ibaret değildir. Bunların kurdukları işletmeler ham maddeleri itibariyle dışarıya bağlıdırlar. Bundan ötürü bir de ithalatı arttırarak döviz kaybına sebep olmaktadırlar. Demek oluyor ki, hükümetin yabancı sermaye konusundaki ümitleri, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, ister sosyalist ister kapitalist açıdan bakılsın, boşa çıkmıştır ve yanlıştır.

Dış iktisadi ilişkilerimiz konusunda bu rakamları da dikkatlerinize sunmak isterim.

	Faiz (mil. dolar)	*Borç taksidi (mil. dolar)*	*Kâr trans. (mil. dolar)*	*Toplam (mil. dolar)*
1965	30	161	15	206
1966	29	119	16	164
1967 (10 aylık)	21	83	20	124

Demek oluyor ki, memleketimiz, dış iktisadi ilişkileri dolayısiyle son üç yılda ortalama olarak 170 milyon dolar civarında bir ödeme yükü taşımıştır. Bu meblağ ihracat gelirimizin üçte birinden daha fazladır. Bugünkü tutum devam ederse bu durum da gittikçe daha kötüleşecektir.

Sayın Milletvekilleri,

Şimdi kalkınmamızın en önemli unsuru olan ihracat konusuna geçiyorum. 1967 yılı ihracatımız, fındık ve tütündeki büyük artıktan ötürü ve hemen hemen bütün diğer kalemlerin düşmüş olmasına rağmen, plan hedefi olan 510 milyon doları geçmiş, 520 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak bu durumu bir başarı saymaya imkân yoktur. Çünkü artık sıhhatli değildir. Özellikle sınai mamullerde gelişme görülmemektedir.

Hükümetin ihracat konusundaki politikası ananevi ihraç mallarımızı gerçekten ananevi ihracatçıların satması ve mamul madde ihracatının da başlıca vergi iadesi tedbirleriyle teşvik edilmesidir. Şimdi gerçek duruma bir bakalım: İhracatçı zümresi mahsullerimizi dış piyasalarda değerlendirmekten acizdirler. Ya yabancılar gelip mahsullerimizi bizzat satın almaktadırlar ya da bizim sözde ihracat tacirlerimiz bunların basit bir komisyonculuğunu yapmaktadırlar. Bazen bu komisyonculuğu bile beceremedikleri görülmüştür. Zeytinyağı rezaleti ortadadır ve bu rezaletin diğer bir yanı da, zeytinyağlarımızı nihai alıcıya değil de, rakip bir müstahsil memlekete, İtalya'ya satıyor olmamızdır. Bunca yıllık ihracatını yaptığımız zeytinyağlarımızı bu şekilde ancak toptancıya satabilmek, tecrübeli(!) ihracatçılarımız için yüz karası olmak gerekir.

Bu ihracat tacirleri, yeni ihracat maddelerini, mesela yaş sebze ve meyveyi, gayret istediği için, risk göze almak gerektiği için, zekâ ve kabiliyet istediği için potansiyelimizle kıyaslanabilecek ölçüde ihraç etmemekte, ihraç edememektedirler.

Mamul madde ihracatına gelince, başlıca kurtuluş yolumuz olan bu konuda hükümetin aldığı ve başlıca vergi iadesinden ibaret olan teşvik tedbirleri, sonucun ispat ettiği üzere hiçbir etki yapmamıştır. Çünkü bu tedbir zaten geç kalmış bir tedbirdir. Bu tedbirle ihracat teşvik edilmiş olmamakta, sadece bir engel ortadan kaldırılmaktadır. Mamul madde ihracatını teşvik etmenin asıl yolu yeni pazarlar bulmaktır. Sosyalist memleketlerle ve Üçüncü Dünya memleketleriyle ticaretimizi geliştirmek için ciddi gayretler sarf edilmelidir. Bu memleketlerle olan ticaretimizi siyasi nedenlerle frenlememeliyiz. Çünkü diğer memleketler böyle yapmamaktadır. Pazar bulunduktan sonra fiyat meselesi önemini kaybeder. Hangi fiyata satabiliyorsak o fiyata satmalıyız. Yoksa böyle ileri memleketlerin koyduğu kurallarda, kendi ihracatımızı kendi elimizle engellememeliyiz. Ama hiç şüphe yok ki, böyle bir ihracat politikası ihracatın devlet eliyle yürütülmesini gerektirir. Aksi halde ihracatı desteklemek için milletçe katlanılacak fedakârlık, bazı ihtiyaçların zengin olması sonucunu verir.

Dernek oluyor ki, geçen yıl, birkaç kalemdeki fevkalâde sayılacak artışlar hariç, diğer bütün kalemlerin ihracatı azalmıştır. Mamul madde ihracatında hiçbir gelişme olmamıştır. Bu bir başarısızlıktır. Ve bu başarısızlık, ihracat böyle başıboş bırakıldığı müddetçe devam da edecektir.

Sayın Milletvekilleri,

Şimdi hükümetin iktisadi başarısızlığının genel bir göstergesinden, fiyat istikrarsızlığından, hayat pahalılığından bahsedeceğim. Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesinin hazırladığı fiyat endekslerine göre, 1966 yılının Kasım ayından 1967'nin Kasım ayına geçen bir yıllık süre içinde;

Toptan eşya fiyatları	% 5,6
Ankara geçinme endeksi	% 8,7
İstanbul geçinme endeksi	%15,8
Yalnız gıda maddeleri fiyatları ise	
Ankara'da	%11,9
İstanbul'da	%17,4

oranında artmışlardır. Bunlar büyük artışlardır. Memleket bir enflasyona girmiştir ve bunun önümüzdeki yılda daha da şiddetlenmesi için sebepler vardır. Oysa halkımızın büyük çoğunluğunun, işçilerin, köylülerin, memurların gelirlerinde yıl içinde bu oranda artışlar olmamıştır. Bunların geçim sıkıntıları daha da artmış, buna karşılık sermayedar, bir azınlık, zaten iktisaden güçlü olan bir kimse haksız kazançlar sağlamıştır.

Bu konuyla ilgili olarak dikkatlerinizi, tütün, üzüm, incir, pamuk, fındık, gibi ihraç mahsulleri üreten milyonlarca köylümüzün durumuna özellikle çek-

mek isterim. Bu mahsullerin fiyatları dış piyasalara bağlıdır. Yurt içindeki fiyat artışlarını takip etmezler. Bu sebepten, enflasyon bu üreticileri bilhassa ezer. Nitekim bu yıl hepsi perişan olmuşlardır. İhraç fiyatlarının yükselmemiş olması bunların mahsullerine düşük fiyat vermek için sebep olarak öne sürülemez. Çünkü geçimleri itibariyle iç fiyatlara bağlıdırlar. İhraç mahsulü yetiştirmenin külfeti ve riski yalnız bu mahsullerin üreticilerine yüklenemez. Oysa yıllar yılı bu hep böyle olmuştur. Bu grup halk ezilmiş, ihracatçılar kârlarını almakta devam etmiş ve bu ezilme bahasına elde edilen dövizler ucuz fiyatlarla ithalatçılara devredilmiştir. Bu durumu önlemenin yolu bugünkü ihracat ve ithalat düzenine son vermek, bunları devlet eliyle yapmaktır.

Fiyat artışlarından ya da aynı şey demek olan hayat pahalılığından, enflasyondan ayrı olarak, geçim sıkıntısından bahsetmek istiyorum. Türkiye'de kâr hadleri çok yüksektir. Bu her yerde fakat özellikle sanayi mamullerinde böyledir. Bunun sebebi, rekabetin yokluğu, aralannda anlaşabilecek kadar az sayıda firmaların hatta bazen tek bir firmanın piyasalara hâkim oluşudur. Otomobil, otomobil lastiği, ampul, buzdolabı, diş macunu, ilaç, gazoz, margarin ve ilah misaller verilebilir. Bu durumda olan firmalar mallarını monopolcü dediğimiz fiyatlarla yani çok yüksek fiyatlarla satabilmekte ve normal üstü kârlar elde etmektedirler. Hükümetin tek tük bunlarla uğraşmaya kalkıştığını görüyoruz. İlaç fiyatlarının, akü fiyatlarının indirilmesini istemek gibi... Şüphesiz ki, bunlar başarısız olmaya mahkûm çocukça sayılabilecek çabalardır. Kapitalistin nasıl bir kişi olduğunu, kârın insana neler yaptırabileceğini, kısacası özel sektörcülük zihniyetini gerçekliği içinde tanımamış olmanın belirtileridir. Dünyanın hiçbir memleketinde bu gibi teşebbüsler başarılı olmamıştır. Unutmamak lazımdır ki, hükümet özel sektöre değil, özel sektör hükümete hâkimdir.

Bugünkü teknolojik seviye, işletme ünitelerinin büyük olması zorunluğu, hele az gelişmiş memleketlerde yeni kurulan her sanayi tesisini zorunlu olarak tekel durumuna sokmaktadır. Rekabet artık lafta kalmıştır. İşte, büyük fabrikaların devlet eliyle kurulmasının lüzumunun bir başka nedeni de budur.

Sayın Milletvekilleri,

Kısaca vergi konusuna değinmek istiyorum. Hükümet geçen yıl içinde bu konuda başlıca iki tedbir almıştır. Birisi asgari geçim indiriminin genişletilmesi ve hesaplamada dekont sisteminin uygulanmasıdır. Bu, dört yıl önce atılması kanunlaşmış olan doğru bir adımın, dört yıl ertelendikten sonra gerçekleştirilmesinden ibarettir. Hükümet geciktirmenin vebali altındadır.

Diğer tedbir bilindiği gibi, tasarruf bonolarıyla ilgilidir. Bu tedbirle, aylık 1.200 –fiilen 1.362– liranın üstünde geliri olanlardan vergi yerine borç almak devamlı bir usul haline getirilmiştir. Oysa bilindiği gibi, borçlanma devamlı bir gelir kaynağı olarak düşünülemez. Bir zaman sonra, ana para öden-

meye başlanınca hazinenin çarkı boşa dönmeye başlar. Ayrıca yüksek gelirden borç, düşük gelirlerden vergi almak vergi adaletiyle hiçbir şekilde bağdaşamaz.

Bu arada vergi sistemindeki adaletsizliğin ne derecede artmış olduğunu şu rakamlarla dikkatlerinize sunmak isterim. Beyannameli mükelleflerin beyan ettikleri yıllık ortalama safi kazançları şöyledir:

Yıllar	*Beyan edilen ortalama safi kazanç*
1960	14.213
1961	13.445
1962	11.597
1963	11.530
1964	12.143
1965	12.970
1966	15.000

Rakamlar bunlardır. Oysa bu aynı devrede nakdi gelirler ve toptan eşya fiyatları %30'dan daha fazla artmıştır. Bu artış hesaba katılırsa 1966'da beyan edilen ortalama safi gelir 10.000 lira olur ki, bu 1960 yılının da altındadır ve kaçakçılık oranının artmış olmasından gayri bir sebeple izah edilmesi zordur. Kaldı ki, her zaman söylediğimiz gibi vergi adaleti tek başına gelir dağılımını değiştiremez, sadece mevcut gelir dağılımı üzerinde rötuş yapabilir.

Sayın Milletvekilleri,

Hükümetin iktisadi icraatı hakkında, bu alandaki başarısızlıkları hakkında söyleyeceklerimiz ana hatlarıyla bunlar. Şimdi diğer bir alandaki icraatından söz edeceğim:

Memleketin personel davasına hükümet el sürmemiştir. Geçen yıl bütçeden maaş ve ücret alanlara yapılan cüz'i zam hem yetersiz kalmış hem de İktisadî Devlet Teşekküllerinde ve mahalli idarelerde çalışan memurları kapsamı dışında bıraktığı için adaletsiz olmuştur. Ayrıca çıkarılması gerekli tüzükler hâlâ sürüncemededir. Buna karşılık geçen yıl içinde çeşitli memur gruplarına tazminat veren, ek görev almalarını sağlayan birçok kanunlar çıkarılarak ücret düzeni daha da içinden çıkılmaz bir hale sokulmuştur. Perakende olarak yapılan bu zamlar, personel reformunun mali yanının –ki bütünüyle sıkı sıkıya bağlıdır– gerçekleştirilmesi için gerekli ödeneğin ayrılabilmesini ve rasyonel ve adil bir şekilde kullanılmasını da önlemektedir.

Personel davasını böylece olduğu gibi yüzüstü bırakan hükümet, işlerini yürütmek için devlet idaresi fikriyle katiyen bağdaşamayacak ve ilerde sayı-

sız güçlükler çıkaracak olan bir yola sapmıştır. Bu yol, Başbakanlık etrafında mümtaz ve mukaveleli bir personel grubu toplamak ve önemli işleri bu personele gördürmektir. Bu yol çok kötü bir yoldur.

Personel davasına el atmayan hükümet memurlara karşı her türlü partizanca baskıyı yapmaktan çekinmemektedir. Her kademedeki memur bu baskıya maruzdur. Öğretmenlere yapılan baskı ise burada üzerinde durulmayacak kadar malûm ve meş'umdur.

Bütün bunların sonucu olarak devlet daireleri işlemez hale gelmiştir. Vatandaşların dairelerde işlerini gördürebilmeleri her zamandan daha güç ve sıkıntılı bir iş olmuştur.

Sayın Milletvekilleri,

Kısaca rejim meselesine de değinmek istiyorum. Yurdumuzda çeşitli sınıf ve tabakaların hareketlendiği ve Anayasadaki haklarını savundukları memnuniyetle karşıladığımız bir oluşumdur. Bunları bir rejim buhranının belirtileri olarak görmek yanlıştır. Tersine, bu hareketler sayesinde Anayasa düzenimiz sağlamlaşmakta ve yerine oturmaktadır. Rejim için tek tehlike irticaî akımlardır. Yalnız bu akım, Anayasa düzenini bütün temel müesseseleriyle değiştirmeyi hedef almıştır. Bu akımın teşvikçilerini, gerisinde yatan kuvvetleri din adamlarında aramamak lazımdır. Dindarlık başka şey, irtica başka şeydir. İrticanın gerisindeki kuvvetler Anayasa düzenimizden, halkın haklarını almak üzere uyanmasından zarar gören ve telaşa düşen sömürücü sermayedarlar, ağalar, tefeciler, yabancılarla işbirliği yapan kimselerdir. Bunların arkasında da Amerikan emperyalizmi vardır. Hükümetin rejim düşmanlarını bu çevrede araması ve onların nefes alış verişlerini dinlemesi lazımdır.

Sayın Milletvekilleri,

Şimdi hükümetin önümüzdeki yıl için yapmayı tasarladığı işlere geliyorum. Bilindiği gibi AP hükümetinin iktisadi doktrini kapitalizm, yani özel sektörcülüktür. Bundan ötürü hazırlamış olduğu planın ve bunun uygulama esaslarının özünü, özel sektörü çeşitli yollarla desteklemek ve teşvik etmek tedbirleri teşkil etmektedir. 1968 programında yer almış olan bu teşvik tedbirlerinin başında özel sektöre kamu sektöründen fon aktarılması gelmektedir. Bu suretle aktarılacak olan fonların tutarı, 347 milyon lira teşvik fonu, 100 milyon lira karma teşebbüslere katılma payı, 198 milyon lira karşılık paralardan özel sektöre aktarma olmak üzere 465 milyon liradır.

Plan uygulama kanunu müzakere edilirken bu fon aktarılması işine itiraz ettiğimiz zaman Sayın Başbakan bu fonlarla büyük sermayedarların değil, hayvancılık, tarım ürünlerinin değerlendirilmesi gibi küçük ve yaygın işlerin destekleneceğini ifade etmişti. Şimdi bakalım hangi çeşit üretim faaliyetleri için bu fonlar verilecektir. Bu husus yıllık programın 52 ve 53 sayılı tablolarında gösterilmiştir. Gerçekten bu üretim faaliyetleri arasında hayvancılık,

balıkçılık ve meyvecilik de vardır. Ancak, bunlar için ayrılan fon tutarı 60 milyon liradan, yani toplamın %11'inden ibarettir. Geri kalanı gemi inşaatı, motor sanayii, kimya sanayii, turizm gibi konulara harcanacaktır. Bunlar ise büyük işletme konularıdır.

Şimdi bir de bu kredilerin faiz ve şartlarına bakalım. Bu hususta kararnameye ekli bir sayılı listede bilgi verilmiştir. Buna göre azami faiz %3-%9 arasında değişmektedir. Vade 10 veya 12 yıldır. Ayrıca sektörlerin ekserisi için 3 yıllık bir de ödemesiz devre vardır.

Görülüyor ki, bu fonlar büyük sermayedarlara ve fevkalade uygun şartlarla verilecektir. Her şeyden evvel hükümetin böyle bir işi daha doğrusu bu yağmayı çeşitli söylentilere yol açmadan nasıl yürüteceğini cidden merak ediyoruz.

Kaldı ki, vergi hasılatından özel sektöre kredi vermek için para aktarmaya kimsenin hakkı yoktur. Anayasamızın 61. maddesinin birinci fıkrası aynen şöyledir: "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür."

Yani vergi hasılatı ancak kamu giderlerini karşılamak için yapılabilir. Özel sektöre, büyük müteşebbislere, piyasadaki normal kredi imkânlarından ayrı olarak ve özel şartlarla kredi vermek bir kamu hizmeti değildir ki vergi hasılatından bu maksat için harcama yapılabilsin. Bu fonlar Anayasaya aykırıdır, bu fonlardan para vermek de para almak da suçtur.

Programda özel sektörü yatırım yapmaya teşvik için başka tedbirler de yardır.

Zaten iktidar teşvik tedbirlerinin bahsettiğim yapısal sebepten (müteşebbis sınıfın yokluğundan) ötürü, fon transferi mekanizmasına ağırlık vermiştir. Çünkü fon mekanizması müteşebbisleri teşvik etmemekte bizzat müteşebbis yaratmak hedefini gütmektedir. Ancak özel müteşebbis devri kapanmış, fonksiyonu kalmamış bu yüzden de nesli tükenmekte olan bir mahluk olduğundan bu gayret de boşuna gitmektedir. Kaldı ki, bu kadar desteklenerek zengin edilen insanlar müteşebbisliğin niteliklerinden de yoksun olurlar.

Sayın Milletvekilleri,

Bilindiği gibi, ödemeler dengesinde ifadesini bulan dış iktisadî ilişkilerimiz ekonomik hayatımızın düğüm noktasını teşkil eder. 1968 programındaki ödemeler dengesi tahminlerine göre önümüzdeki yıl içinde 184 milyon doları başlıca borç ödeme ve kâr transferi, 835 milyon dolar da ithalat olmak üzere 1.019 milyon dolar döviz sarfiyatımız olacaktır. Buna karşılık döviz kazancımız 540 milyonu ihracat, 120 milyonu işçi dövizleri ve 25 milyonu da diğer görünmeyen kalemlerden olmak üzere 685 milyon dolar olarak tahmin edilmiştir. Aradaki fark (açık) 334 milyon dolardır ve bunun 284 milyon doları dış kredilerle karşılanacaktır. (Rezervlerin 30 milyon dolar artmasını ihmal ediyorum).

Şimdi bir de dünya durumuna bakalım: Amerikan ekonomisi şiddetli bir buhran içindedir. Enflasyon vardır ve ödemeler dengesi açık vermektedir. Bu yüzden, turist harcamalarını, iktisadi yardımlarını, Avrupa'ya olan yatırımlarını, dış ülkelerdeki personelinin harcamalarını kısmış ve ayrıca ihracatını artırıcı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin bir kısmı bizi doğrudan doğruya, bir kısmı da Avrupa memleketleri vasıtasıyla, dolaylı olarak etkileyecektir. Batı Avrupa memleketleri zaten bir buhran içindedir. Amerika'nın aldığı tedbirler bu buhranı daha da şiddetlendirecektir. Bu durumda öngörülen krediler sağlanamadıktan başka, ihracatımızın ve işçi dövizlerinin de önemli ölçülerde azalması çok muhtemeldir.

Sonuç olarak 835 milyon dolarlık ithalatı gerçekleştirmek şöyle dursun, 1967'deki 690 milyonluk seviyeyi bile tutturmamız güç olacaktır. İthalatın böyle iki sene üst üste plan hedeflerinin bu derece gerisinde kalması, hiç şüphesiz ekonomiyi çok sarsacaktır. İthalatın hesaplanan hedeflere ulaşamaması yalnız yatırımların kısılmasına değil, cari sınai üretimin kısılmasına ve dolayısıyla bu yönden de işsizliğe sebep olur. Çünkü Türkiye'de sanayi dışa bağlı olarak kurulmuştur. İthalatımızın yarısı bu sözde sanayimizin ham maddesini teşkil etmektedir.

Dış alemle ilgili olan bu gelişmeler kendi doğrultularında uzatılırsa şu veya bu şekilde bir develüasyona gidilmesini de zorunlu kılacaktır. Böyle bir hareketin zaten içinde bulunduğumuz enflasyonu daha da kırbaçlayacağı açıktır. Kısacası önümüzdeki yıl güç bir yıldır. Fakat hükümet aşırı bir iyimserlik içindedir. Tedbirsizdir.

Sayın Milletvekilleri,

Bu noktada bir hususu önemle belirtmek isterim. Türkiye gibi kalkınmak ve modernleşmek durumunda olan memleketlerde, ekonomik ve sosyal yapıda köklü değişiklikler yapılmadan kalkınma gayretlerine girişilirse gelir dağılımı ve sosyal denge bütün bütün bozulur ve kalkınma kendi kendini köstekler. Yapı değişikliği, toprak reformu yapmak başlıca devlet ofisleri ve kooperatifler vasıtasıyla köylüyü tefeci ve sömürücü aracının elinden kurtarmak, ithalatı, ihracatı, banka ve sigortacılığı devletleştirmek, büyük işleri devlet eliyle kurup yürütmek demektir. Bunlar yapılmadan, bugünkü köhne sosyal yapı içine modern kalkınma tedbirleri sokuşturulmaya kalkılırsa tam ters bir sonuç alınır.

Örneğin bir köye yol yapılınca derhal o köydeki mevcut sosyal farklılaşma artar ve köye huzursuzluk girer. Çünkü toprağı fazla olan, hayvanı fazla olan, kısacası varlığı fazla olan bu yeni yoldan çok faydalanır, diğerleri hiç veya daha az faydalanır. Yeni sulama tesisleri, gübre dağıtımı, tohum dağıtımı, kredilerin dağıtılması da aynı sebepten ötürü hep aynı sonucu verir. Yani farklılaştırmayı artırır, dengeyi ve huzuru daha da bozar.

Tarım dışı sektörlerde de durum aynıdır. Sanayileşme özel sektör eliyle yürütülünce, bu maksatla teşvikler yapılınca, küçük bir zümre zorunlu olarak bundan yararlanmakta, mahallelerde milyonerler türemekte ve geri kalan halk bu ölçüde kalkınamamakta, hatta birçok hallerde bu durumdan zarar bile görmektedir. Yani şehirlerde de farklılaşma ve huzursuzluk artmaktadır.

Son yirmi yıllık tarihimiz bu oluşumun örnekleriyle doludur. Hiç şüphe yoktur ki, Türkiye bugün yirmi yıl evvelinden çok daha zengindir. Ama, açıklamaya çalıştığım nedenlerden ötürü, çok daha huzursuzdur.

Sadece son bir yılın bazı olaylarını hatırlayalım: Temizlik işçilerinin, üniversite öğrencilerinin yürüyüşleri, Viranşehir, Elmalı, Bafa Gölü olayları, Doğu mitingleri, son Zonguldak olayları. Bunların hepsi çeşitli nedenlerle, çeşitli halk gruplarının mevcut düzene ve gidişe karşı protesto hareketleridir. Anayasayı savunma hareketleridir. Bunlar satıhta münferit hareketlermiş gibi görünmekte iseler de, özde birdir: Halkın istekleriyle düzenin ve hükümet politikasının intibak etmemesi ve gittikçe ayrılmasıdır.

Sayın Milletvekilleri,

Yurdumuzun kalkınması için yapılması zorunlu diğer önemli bir hamle, gerek ekonomik gerek politik alanda memleketimizi Batı kapitalizminin ve özellikle onun öncüsü durumunda olan Amerikan emperyalizminin yörüngesinden çıkarmaktır.

Gerek ticari ilişkilerimizde gerekse sözde yardım ve yabancı sermaye yatırımlarında Batı tarafından sömürülmekteyiz. Ticari ilişkilerimizdeki sömürü, halen Hindistan'da milletlerarası bir konferansın da konusudur. Çok açık ve herkesçe kabul edilmiş bir gerçektir. Bunun üzerinde ayrıca durmayacağım.

Yardım şeklinde aldığımız krediler de bir sömürü vasıtasıdır. Bu borçların karşılığı olarak bugün ödemek zorunda olduğumuz yıllık faiz ve taksit miktarları hakkında demin rakamlar okumuştum. Borç ödeme mükellefiyetimiz kâr transferleri de dahil yılda ortalama 170 milyon dolar civarındadır. Bunu 500 milyon dolarlık ihracat gelirimizden çıkarırsak 330 milyon dolar bize kalır ki, 1950'lerin başında da ihracatımız bu kadardı (1951'de 314, 1952'de 363 milyon dolar). Eğer doların da bu uzun devre içinde değerinden kaybettiğini hesaba katarsak bugün elimizde kalan ihracat kazancı 1951-1952 yıllarındaki ihracat kazancımızdan daha azdır. Demek ki, bunca kredi, yardım, yabancı yatırım furyasının sonucu döviz kazancı olarak 15 yıl evvelki duruma itilmiş bulunuyoruz. Demek ki, hem sömürülmüşüz hem de sömürünün devamını sağlamak üzere daha bağımlı, daha yardıma muhtaç bir hale getirilmişiz. Bu sonucu "Amerika bizi kalkındırır, Amerikasız yaşayamayız" diyenlerin, dış yardıma bel bağlayanların dikkatine, daha doğrusu böyle diyenlere inanmış olanların dikkatine sunarım.

Bu konuyla ilgili, açıkladığımız bu sonucun nedenlerini ortaya koyan bir

hususu daha dikkatlere sunmak isterim: Yakınlarda bir kitap yayımlanmıştır. Adı Türkiye Elektrik Mühendisleri III. Teknik Kongre Tebliğleri'dir. Bu tebliğlerden birisi bir elektrik tesisinin maliyetini hesaplamaktadır. Bu maksatla tesisin her parçasının çeşitli memleketlerdeki satış fiyatları tespit edilmiş ve sonra bütün tesis için toplam fiyat bulunmuştur. Tespit edilen fiyatlar serbest dövizle alındığı takdirdeki fiyat 1 kabul edildiğine göre şöyledir:

İtalya	1.35
Fransa	1.75
İngiltere	2.02
Avusturya	2.06
Belçika	2.18
ABD	3.49

Bu fiyat oranlarını diğer çeşit mallara da teşmil etmekte büyük bir hata yoktur. Demek oluyor ki, her memleket verdiği kredinin kendi memleketinden mal almakta kullanılmasını şart koştuğuna göre, mesela Amerika'dan 349 milyon dolarlık borç aldığımız zaman aslında sadece 100 milyon dolarlık mal almış oluyoruz.

Yabancı şirketlerin sömürüsüne de bir örnek vererek değineceğim.

Sayın Maliye Bakanının Petrol Komisyonunda sorulan bir suale vermiş olduğu cevaptan öğreniyoruz ki, yabancı şirketler memleketimizde çıkardıkları ham petrolün tonu başına dışarıya 10.88 dolar transfer etmektedirler. Oysa ham petrolün ithal fiyatı da aşağı yukarı bu kadardır. Bu durumda yabancı petrol şirketlerinin ne gibi bir yararından bahsedilmektedir, anlamak mümkün değildir.

Sayın Milletvekilleri,

Türkiye'nin kalkınmak için sermayeye, özellikle döviz şeklinde sermayeye büyük ihtiyacı vardır. Ortalama olarak 3 liralık yatırımın 1 lirası döviz şeklinde olduğundan, mesela 50 milyon dolarlık yani 500 milyon liralık bir döviz kaybı, 3 misli 1,5 milyarlık bir yatırım imkânını yok eder. Bundan ötürü yabancı sömürü ekonomimiz üzerinde hacamat (kan alma) görevi ifa etmekte, canlanmamıza, kalkınmamıza imkân vermemek üzere döviz şeklindeki sermaye imkânlarımızı alıp götürmektedir. En önemli olduğu için değil, fakat somut ve apaçık olduğu için bir örnek vereceğim.

Bilindiği gibi halen memleketimizde döviz satın almak isteyen kimseler üç ayrı fiyat ödemektedirler. Bu fiyatlar, dolar hesabıyla, seyahat için 13.50; ithalat için 9.90; bunların dışında kalanlar için de 9.00 liradır. 9 liralık kurun uygulandığı hemen hemen yegâne kalem yabancı şirketlerin kâr transferleri-

dir. Yani bir yabancı şirket kârını dışarı çıkarırken 9 lira verip 1 dolar almaktadır. Oysa bir doların Türkiye'ye fiili maliyeti 9 lira değil, kaba bir hesapla 9.50 liradır. Çünkü ihracatçılardan bir doları 9 liraya, fakat işçilerden yuvarlak hesap 12 liraya almaktayız.

1967'nin ilk on ayında 20,4 milyon dolar kâr transferi yapılmıştır. Eğer bu transfer doların gerçek maliyeti olan 9.50 liradan yapılsaydı bu on ayda 1.1 milyon dolar eksik transfer yapmış yani bu miktarda döviz kazanmış olurduk. Bu hususu daha evvel de ifade etmiştik. Cevap olarak kâh farklı kurlar bulunduğu gerçeği anlaşılır sebeple reddedilmiş kâh "yabancı sermaye gelirken 9 kurunu uyguluyoruz, transfer yaparken daha yüksek bir kur uygulayamayız" denmiştir. Açıktır ki, bunlar tatminkâr cevaplar değildir. Hükümet pek haklı olarak transferlere, doların hesap edeceği gerçek maliyetinin tekabül ettiği kuru rahatça uygulayabilir. Ama hükümet ikazlarımıza rağmen gerekli adımı atmamış, yabancı sermaye karşısında utangaç, şefkatli ve tavizkâr olduğunu göstermiştir.

Sayın Milletvekilleri,

Batı kapitalizmine ve onun lideri durumunda olan Amerika'ya bu aşırı bağlılığımızın zararları saydıklarımızdan ibaret de değildir. Ayrıca bu memleketlerin ekonomilerinin işleyişini idare eden kurallar bizim kalkınmamıza engeldir. Mesela menfaatlerimize uygun bir döviz kuru politikası gütmemize Para Fonu, ihracatımızı menfaatlerimize uygun şekilde teşvik etmemize GATT manidir. Ortak Pazar'ın kuralları da üyelerinin ellerini kollarını bağlar. Bu gelişmiş kapitalist alemin mantığına ve ekonomilerinin işleyişine Türkiye'nin kalkınması, gerçekten sanayileşmesi için özel gayretler göstermesi uygun düşmez. Bundan ötürüdür ki, 20 yıla varan çok sıkı siyasi, askerî ve ekonomik işbirliğine rağmen memleketimizde hiçbir ciddi sanayi kurulamamıştır. Bu memleketlerin bize tavsiyeleri turizmi ve bahçe ziraatini geliştirmemizden ibarettir.

Sayın Milletvekilleri,

Amerikan emperyalizminin yörüngesinden çıkmak, dışa bağlılıktan kurtulmak için kalkınmamızı tamamlamayı ya da dışa muhtaç durumdan çıkmamızı beklemek meseleyi hiç anlamamak, tam bir zihni çelişme içine düşmek demek olur. Çünkü emperyalizmin yörüngesinde kaldığımız müddetçe kalkınamayacağız, dışa bağımlılığımız da azalmayacak, belki daha da artacaktır. Yani o beklenen müsait gün gelmeyecektir. Daha doğrusu en müsait gün bugündür.

Bu konuda hemen yapılacak işler şunlardır: Yabancı Sermaye Kanunu ve Petrol Kanunu kaldırılmalı ve memlekete gelmiş olan yabancı sermaye bir sıra izlenerek devletleştirilmelidir. Dış kredilerin şartları üzerinde titizlikle durmalı ve şimdiye kadar almış olduklarımız gibi ağır şartlı krediler reddedilmelidir. Bunların yanı sıra ihracatı ve diğer döviz kazançlarımızı artırıcı ve ithalatı ve diğer döviz sarfiyatımızı kısıcı ciddi tedbirler alınmalıdır.

Şüphesiz ki, bunlara paralel olarak dış politikada da tekrar tam bağımsızlık ilkesine dönülmeli, NATO'dan çıkılmalı ve yurdumuz Amerikan üslerinden ve askerlerinden temizlenmelidir.

Sayın Milletvekilleri,

Bütün bunları hükümet yapsın diye ya da yapar ümidiyle söylemiyorum. Böyle düşünmek büyük saflık olurdu. Çünkü emperyalizmin yörüngesinden çıkmak, tıpkı toprak reformu yapmak, dış ticareti, banka ve sigortacılığı devletleştirmek, büyük işleri devlet eliyle kurup işletmek gibi emekçi halk yararına fakat toprak ağalarının, tefecilerin, yabancılarla ortaklık yapanların, fonksiyonsuz sermayedarların ve bunların adamlarının zararınadır. Oysa Adalet Partisi bu sınıf ve zümrelerin etkisi ve kontrolü altında bir partidir. Böyle bir partiden bu işleri yapması elbette ki beklenemez. Bunları ancak emekçilerin partisi olan, onların etki ve kontrolü altında bulunan Türkiye İşçi Partisi yapabilir ve yapacaktır.

Sayın Milletvekilleri,

Bütçe, hükümetin kamu hizmeti dediğimiz faaliyetlerinin programıdır. Bu bakımdan değerlendirmek için her şeyden evvel hacmine ve bunun çeşitli hizmetler arasındaki dağılımına bakmak gerekir. Bilindiği gibi çağımızda devletin sorumluluğunun artmasına paralel olarak kamu hizmetlerinin kapsamı genişlemiş ve hizmetlerin nitelikleri de yükselmiştir. Bu yüzden devlet bütçeleri de büyük bir hızla artmışlardır. Bu durum adeta sosyal kanun niteliğinde bir temayüldür.

Oysa önümüzdeki bu bütçe bu temayüle aykırıdır. Hacmi küçüktür, dolayısıyla hizmet gücü zayıftır. Gerçekten, konsolide bütçe geçen yılkine oranla %14 bir artış göstermiştir. Ancak bütçenin gerçek hizmet gücündeki artışı bulabilmek için bu yılki bütçeye girmiş olan fakat bir hizmet artışı ifade etmeyen bazı kalemleri çıkarmak lazımdır. Bu kalemler şunlardır:

400 milyon lira personel reformu
105 milyon lira bekçi ücretleri
347 milyon lira Özel Sektör transfer
852 milyon lira toplam

Bu rakamı çıkardığımız takdirde artış %9.8'e inmektedir. Ancak bu da bütçenin hizmet gücündeki gerçek artışı göstermez. Bundan da önümüzdeki yıl içindeki muhtemel fiyat artışlarının bütçeye yansıyacak kısmını çıkarmak lazımdır. Gelecek yıl içinde fiyat artışlarının ortalama olarak asgari %6 olacağını tahmin edebiliriz. Personel masrafları konsolide bütçenin üçte biri kadar olduğundan fiyat artışları geri kalan üçte ikiye tesir edecek, yani %4 oranında yansıyacaktır. Bunu da çıkarınca artış oranı %5.8'den ibaret kalır ki, bu

oran planlanan milli gelir artışının (%7) bir hayli altındadır. Oysa bir hayli üstünde olması gerekir. İşte bütçenin bu küçüklüğüdür ki, hiçbir meselenin çözümlenmesine ve halka hizmet edilmesine imkân vermemektedir. Hükümet yalnız bu konuda sözünü tutmuş kamu hizmetlerini gerçekten en asgari seviyeye indirmiştir.

Terslik yalnız bundan ibaret değildir. Bütçenin çeşitli hizmetler arasındaki dağılımı da kötüdür, halka hizmet endişesinden uzaktır.

Milli Eğitim bütçesindeki artış %13, Sağlık bütçesindeki artış ise %11'dir. Buna karşılık Jandarma %15, Tapu Kadastro %18, Başbakanlık %21, Emniyet %30 oranlarında artmıştır. Hiç şüphesiz bütün kamu hizmetlerimizin ıslaha ihtiyacı vardır. Halkımızın yarısı daha okur yazar bile değilken ve halkımızın büyük çoğunluğu en basit sağlık hizmetlerinden yoksunken, halka hizmet endişesi içinde bulunan bir hükümetin en yüksek artışları bu hizmet kollarında yapması gerekirdi.

Bu bütçede de personel reformu ciddi şekilde ele alınmamıştır. Bütçeye bu maksatla konulmuş olan 400 milyonun yetersiz olduğu açıktır. Oysa özel sektöre devredilmek üzere bütçeye konulmuş olan ve miktarı en az 247 milyon lira tutan yersiz, gereksiz, Anayasa dışı bir ödenek vardır. Bu ödeneğin de ilave edilmesi suretiyle personel meselesinin daha olumlu bir yöne sokulması mümkündür. Ya da bu ödenekle sağlık ve eğitim hizmetleri biraz daha artırılabilir.

Gelir tahminlerine gelince: Bu konuda aynı hükümetin hazırladığı iki belgedeki, yani bütçe ve yıllık programındaki tahminler farklıdır. Bütçedeki konsolide gelir tahmini 21.680 milyon, programdaki tahmin 20.395 milyondur. Aradaki fark 1.285 milyon liradır. Eğer programda yapılmış olan tahmin doğruysa, bütçe dokümanında kabul edilmiş olan 500 milyon liralık açığın da ilavesiyle bütçenin açığı 1.785 milyon lira olacak demektir. Bu önemli bir açıktır ve zaten gelişmekte olan enflasyonu daha da kamçılayacaktır.

Sayın Milletvekilleri,

Bu bütçe Adalet Partisi iktidarının zihniyetine tam uygun bir bütçedir. Siliktir, mevcudu bile zor sürdürecek niteliktedir. Halk için hiçbir hamle ve yenilik getirmemektedir. Ama büyük sermayedarlara en az 347 milyon lira dağıtılacaktır.

Saygılarımla.[2]

Biz Batı ülkelerindeki gibi bir demokrasi istiyorduk. Bize göre bir demokrasi değil. İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'daki gibi her türlü düşüncenin serbestçe açıklanmasını ve serbestçe örgütlenmesini istiyorduk. Hukukun üstünlüğü ilkesinin gerçekten uygulanmasını istiyorduk. Anayasanın

2 *TBMM Tutanak Dergisi*, D. 2, Top. 3, c. 24, s. 619-630.

gerçekten uygulanmasını istiyorduk. İnsan hak ve özgürlüklerinin egemen çevrelerin çıkarlarına göre sınırlandırılmasına karşı çıkıyorduk. "Batı demokrasisi Sağ ile Sol arasında, yani Sermaye ile Emek arasında bir denge rejimidir; bu denge tarihin ileriye akışı içinde boyuna gelişen, değişen bir dengedir" diyorduk. Bunu 27 Mayıs hareketinin lideri Cemal Gürsel Paşa'ya yeni anayasanın hazırlıkları sırasında yazdığım mektupta da belirtmiştim. Oysa AP iktidarının demokrasiye yeni çelmeler hazırladığını öğrenmiştik. Özgürlükleri koruma bahanesi ile özgürlüklere yeni sınırlamalar getirecek bir *Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma* tasarısından ısrarla söz ediliyordu. Ayrıca Seçim Yasası da değiştirilecekti: Ulusal artık sistemi bırakılacak, Adalet Partisi'ne avantaj sağlayan bir sisteme geçilecekti. Adalet Bakanlığı bütçesi üzerinde TİP grubunun görüşlerini dile getiren Yunus Koçak arkadaşımız, adalet makinesini güvenilir, çabuk ve ucuz işleyen bir makine haline getirmek için nelerin yapılması gerektiğini belirtirken savcılık kurumunun işleyişinde gördüğümüz aksaklıklara, ceza ve tevkif evlerindeki yürekler acısı duruma da değindikten sonra yeni yasa hazırlıkları konusunda şunları söylemişti:

(...) Adalet Bakanlığının demokratik anayasamıza göre asıl görevi, Anayasaya aykırı olan mevzuatı ayıklamak ve Anayasaya uygun mevzuat getirmeye çalışmaktır. Oysa Adalet Bakanlığının ve Bakanın bu yolda bugüne kadar olumlu bir icraatını görmüş ve duymuş değiliz. Şayet varsa, bilmiyorsak kendilerinin burada ifade etmeleri bizleri memnun edecektir.

Muhterem arkadaşlar, ancak duyduğumuz ve ısrarla söylenen şu ki, Adalet Bakanlığı Anayasaya uygun, Anayasa haklarını teminat altına alacak kanunlar şöyle dursun, Anayasa haklarını daha kısıtlayacak çalışmalar içine girmiş durumdadır ve bu beyan edilmektedir. Bu konu Adalet Bakanlığının 2 seneden beri hazırlığı ile meşgul olduğu, zaman zaman metni gazetelere akseden "Temel hak ve hürriyetleri koruma kanunu tasarısı" üzerinde çalışmalardır.

Muhterem arkadaşlar, Anayasayı ihlal yalnız Anayasaya aykırı kanun yapmakla olmaz. Anayasayı ihlal, Anayasaya uygun kanunları yapmamakla da olur. Adalet Bakanlığı bugüne kadar bu taammüt içinde-

TİP Merkez Yürütme Kurulu üyeleri 1966 (soldan): Sina Pamukçu, Kemal Nebioğlu, Ali Karcı, Nihat Sargın, Behice Boran, Kemal Sülker, Salih Özkarabay, Adnan Cemgil. (oturanlar) Cemal Hakkı Selek, Mehmet Ali Aybar, Rıza Kuas.

dir. Şimdi de açıkça Anayasaya aykırı bir tasarı getirmekle bu inadını taçlandırma durumundadır.[3]

TİP'li milletvekillerinin bu alışmadıkları hoşgörü ve sessizlik havasını kasırgaya dönüştüren İçişleri Bakanı Sayın Faruk Sükan'ın konuşmasına geliyorum. Daha önce Yunus Koçak arkadaşımızın bu bakanlık bütçesine ilişkin konuşmasından bölümler sunacağım:

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Konya) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri; TİP Grubunun İçişleri Bakanlığı Bütçesi üzerinde görüşlerimizi arz ederken bu yıl da Türkiye'de emniyetin, asayişin, huzurun sağlanamadığını, bu yıl da memleketin vadedilen refah devleti seviyesine yaklaşmak şöyle dursun, türlü nedenlerle, ekonomik sosyal nedenlerle Anayasaya aykırı zihniyetin her gün daha bariz uygulanması ile memleketimizin daha geriye gittiği, huzursuzluğun daha fazla arttığı ve günden güne vatandaş ıstırabının yoğunlaşarak, yer yer ufak da olsa indifalar halinde kendisini göstermeye başladığını üzüntü ile ifade etmeye mecburiyet ve zaruret hissediyorum. *(AP sıralarından müdahaleler ve gürültüler)*

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlar, lütfen müdahale etmeyin Muhalefet övecek değil, elbette muhalefet tenkitte bulunacak. Buna karşı not alacaksınız; icra makamlarında bulunan makam not alacak, cevaplandıracak, grup sözcünüz not alacak cevaplandıracak. Buyurun Sayın Koçak.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Ülkemiz bu yıl da insanların işsizlikten, çaresizlikten, yoksulluktan ve bu nedenlerle memleketi terk edip gitme arzusundan bir türlü kurtulamamış, vatandaş hiçbir suretle huzura, tarafsız bir idareye ve tarafsız idarenin vatandaşa vereceği teminata kavuşmaktan her gün daha fazla uzaklaşır duruma gelmiştir.

Muhterem arkadaşlar, İçişleri Bakanlığı büyük bir teşkilattır. İçişleri Bakanlığı, Hükümet icraatının vitrini mahiyetindedir. İçişleri Bakanlığı yaptığı uygulamalarla memlekette dürüst, tarafsız, Anayasaya ve kanunlara bağlı icraatın mevcut olduğunu veya olmadığını davranışı ile vatandaşlara ispat etmesi gereken bir Bakanlıktır. Fakat İçişleri Bakanlığı teşkilatının zaman zaman müşahede ettiğimiz tarafsız kalmak istemesine rağmen İçişleri Bakanlığı'nın başında bulunan zatın ve özellikle Adalet Partisi militanlarının idareye yaptığı tazyik ve baskı zaman zaman idare amirlerini, zabıta kuvvetlerini ister istemez kanunsuzluklara ve kanunsuzluklara müsamahakâr davranmaya zorlamaktadır.

Muhterem arkadaşlar, bir küçük olaydan bahsetmek istiyorum. Bu sözlerim üzerine bazı zihinlerden şöyle bir sual geçebilir: "Misalin var mı?" Geçen

3 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 300.

yıl Suşehri'ne gittik. Üç milletvekili arkadaş bir kahveye oturduk, biraz sonra Suşehri'nin Belediye Başkanı olduğunu sonradan öğrendiğimiz bir zat yanında üç tane kabadayı kılıklı; böyle tasvir edeceğim, daha ağır kelime kullanmayı doğru bulmuyorum, üç kişi ile içeri girdiler, sandalyeleri yere vurarak kırmaya başladılar ve buradan çıkınız, bir şey dinlemek istemiyoruz dediler. Halk oturuyor ve dinlemek istiyordu. Polis görevini yapmaya çalışıyordu fakat partizanlar polisi nerdeyse enterne etmişlerdi. Kaymakamla görüştük. Kaymakam da aynı ıstıraba katıldığını ve elinden bir şey gelmeyeceğini lisanı hâl ile bize ifade etti. Savcı ile görüştük, savcı aynı şeyden şikâyetçi idi, polis memurları çaresizlik içinde idiler. İşte arkadaşlar, bunlar partizanların idareye yaptığı baskı örnekleridir.

Muhterem arkadaşlarım, İçişleri Bakanlığı teşkilatına, Emniyet ve Jandarma teşkilatına bu sene bütün bütçenin geçen yıla nazaran artış oranına nispetle çok büyük tahsisat ayrılmıştır. Mesela Emniyet Genel Müdürlüğünün bütçesi geçen yıla oranla %30 nispetinde artırılmış, Jandarma Genel Kumandanlığı bütçesi %15 oranında artırılmış fakat buna rağmen vatandaş kaçakçılıktan, yoksulluk nedeni ile işlenen cinayetlerden ve soygunlardan, her türlü vurgunculuk ve sosyal hakları kullananlara karşı baskıdan şikâyetçi olmaktan bir türlü kurtulamamıştır.

Arkadaşlar, baskı o kadar ileri gitmiştir ki, Emniyet Genel Müdürlüğünün asıl görevi, bütün zabıta kuvvetlerinin asıl görevi Bakanlığın uygulamasına göre suçluları takip etmekten ziyade Anayasayı savunanları, yurt gerçekleri üzerinde düşünenleri ve Anayasaya göre hak arayanları tehdit eder bir duruma gelmiştir. İçişleri Bakanlığının emniyet ve zabıta teşkilatının bütçelerinin artırılması, sayılarının artırılması maalesef vatandaşın bu ıstırabına çare bulacak bir durum yaratmamıştır. Toprak reformu isteyen bir kişi Adalet Partililer tarafından öldürülmüştür. *(AP sıralarından gürültüler, "Nerede olmuş?" sorusu)* Emirdağ'da öldürülmüştür. *(AP sıralarından gürültüler)*

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlar, çok rica ederim, müdahale etmeyiniz. *(AP sıralarından gürültüler)*

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – 975 numaralı makbuzla iadeli taahhütlü olarak İlhan Selçuk'a Hacı Ahmet Özgüler tarafından Belediye Meclisi AP Bütçe Encümeni üyesi; mahsus tarih numarasını veriyorum ki, tetkik imkânını bulasınız.

Muhterem arkadaşlar, işte Anayasa dışı tutum ve davranışı kendisine prensip edinen uygulaması bu suretle memlekette huzur yaratmak yerine, huzuru kaçıran bir teşkilat haline gelmiştir. *(AP sıralarından anlaşılmayan müdahaleler)*

BAŞKAN – Sayın Özoğul, çok rahatlıkla müdahale ediyorsunuz, mukabil müdahaleye geldiğiniz zaman reaksiyon gösteriyorsunuz, çok rica ederim, müdahale etmeyin ki, bu kabil müdahale de olmasın.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Bütün bu huzursuzlukların, memlekette vatandaşın her gün daha fazla sıkıntıya düşerek bir yolunu bulup yurt dışına gitmek arzusunun ve memlekette kanun hâkimiyetinin bir türlü sağlanamamasının tarafsız idarenin bir türlü kurulamamasının ve irticaın her gün daha desteklenmesinin gerekçesi olarak ve bunları maskelemek için hükümet mevhum tehlikelerle halkı oyalamaya ve halkın dikkat nazarını birtakım asılsız tehlikelere çekmeye çalışmaktadır.

Muhterem arkadaşlar; her fırsatta denilir ki, "Aşırı solcular, Türkiye İşçi Partililer şöyle yapmaktadır, böyle yapmaktadır, huzuru bozmaktadırlar." Şimdi arkadaşlar, bir bakan, bir hükümet mensubu bir gün sonra yalan olduğu meydana çıkacak şeyleri söylemekten kaçınmalıdır. Mesela, Sayın Bakan buyuruyorlar ki, "Her yerde, her fırsatta efendim, aşırı sol şöyle tahrikler yapıyor, anarşik tahrikler yapıyor. Bu güzel memlekette kanun hâkimiyeti sağlanamıyor, huzur sağlanamıyor." Arkadaşlar, aslında hükümetin huzursuzluğu anayasadan gelmektedir ve hükümeti huzursuz edenler anayasaya bağlı kuvvetler ve zihniyetlilerdir. Rakam veriyor İçişleri Bakanı, diyor ki, "Türkiye de 1967 yılı içinde sol hareketten 111 kişi takibata uğramış, 11 kişi hüküm giymiş" ve öğünerek söylüyor; "bunlardan ikisi de Türkiye İşçi Partisi mensubu" diyor. Yani bütün Türkiye'de huzursuzluğu yaratan işte bu Türkiye İşçi Partisinden mahkûm olan iki Eskişehirli vatandaş ve arkadaşlar, şunu hemen söyleyeyim ki, Bakan burada da kasten söylüyor demeye dilim varmıyor, hakikati ifade etmiyor. Çünkü, Türkiye İşçi Partisi'nden mahkûm olan tek kişi yoktur ve bu mahkûm oldu dediği iki vatandaş da bir polis tertibine kurban gitmiştir, dosya halen Yargıtay'dadır. Bakanın "Mahkûm olmuştur" demesi şunu hatırımıza getiriyor; acaba Yargıtay'ın kararı Bakanın cebinde midir? Herhalde değildir arkadaşlar. *(AP sıralarından "Senin cebinde midir" sesi)*

BAŞKAN – Efendim, arkadaşlar, müdahale etmeyiniz. Grup adına beyanda bulunan arkadaşınıza malzeme veriniz rica ederim.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Muhterem arkadaşlar, buna karşılık yani huzur bozucu hareketlerin aşırı soldan geldiği iddialarının bu şekilde kendi verdikleri rakamlarla tekzibi yapıldıktan sonra, huzur bozucu olayların, asayiş bozukluğunu gösteren olayların ne şekilde cereyan ettiğini ve bunların miktarını arz ederek huzurunuzda huzursuzluğun nereden geldiğini göstermeye çalışacağım.

ŞADİ PEHLİVANOĞLU (Ordu) – Sayın Başkan, "Aşırı soldan gelmiyor" diyor.

BAŞKAN – Sayın Pehlivanoğlu, bu noktada bazı fikirleriniz varsa grup adına beyanda bulunacak arkadaşınıza malzeme veriniz, Bakana malzeme veriniz. Müdahale etmeyin rica ederim.

ŞADİ PEHLİVANOĞLU (Ordu) – Koç niye pireleniyor?

BAŞKAN – Bu şekilde muhaverenizi dışarıda yapın.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Yalan söylemediğimiz için, yalan söyleyenlerin de yalanını meydana çıkarıyoruz.

ŞADİ PEHLİVANOĞLU (Ordu) – Düzeniniz yalan sizin.

BAŞKAN – Sayın Pehlivanoğlu...

İBRAHİM AYTAÇ (Balıkesir) – Hayatınız yalan.

BAŞKAN – Sayın Aytaç, sizlere tüzük kaidelerini tatbike mecburiyet duyacağım. Çok rica ediyorum, bu şekilde müzakereyi devam ettiremem.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – İçişleri Bakanlığının özellikle Bakanın bütün övünmelerine rağmen, toplum polisini genişletmesine rağmen, bu yıl adam öldürme suçları geçen yıla nazaran 2.189'dan 2.302'ye çıkmıştır ve yine İçişleri Bakanlığının emniyet ve jandarmanın raporlarında bildirildiğine göre bu sene zabıta modern araçlarla teçhiz edilmiştir, modern taşıt araçlarına kavuşmuştur ve bu taşıt araçlarına kavuşmasına rağmen geçen yıl bu katillerin yakalanma oranı %98 iken bu sene %90'a düşmüştür. Burada başarının ve başarısızlığın mevcut olup olmadığını takdirlerinize bırakıyorum.

Yine arkadaşlar, kalpazanlık suçları da artmıştır. Hani ya "Vatandaş para kazanacak, vatandaş kazanmasın mı?" Vatandaş da kolay kazanmanın yollarını buluyor. Sahte para basma suçları; yakalanan miktar olarak para 431.720 lira, yakalanan bunlar.

Silah kaçakçılığı: Arkadaşlar 1967 yılında yakalanan kaçak silahlar, yakalananlar diyorum, bir tümeni teçhiz edecek kadar. Mesela, 4.188 tabanca, 1.079 tüfek, 50 makineli tüfek, 401 tabanca, 651.622 mermi, 40 kasatura ve arkadaşlar şunu da söyleyeyim, bu sene kaçakçılık olayları verilen rakamlara göre azalmış, fakat yakalanan kaçak mal miktarı geçen seneye oranla %30 artmış. Yani kaçakçılık artık fakir fukaranın, küçük esnafın hayatını kazanmak için tehlikeyi göze alarak yaptıkları ufak işler olmaktan çıkmış, teşkilatlı, organize ve hakikaten sermayedarların yaptığı ve yapacağı bir iş haline gelmiş, %30 miktarında artmış.

Muhterem arkadaşlar, bütün bu rakamlar neyi göstermektedir? Bu rakamlar İçişleri Bakanlığının bugüne kadar yaptığı işlerde başanya ulaşamadığını göstermektedir fakat İçişleri Bakanlığı bütün bu başarısızlığı bir grubun, birtakım kimselerin üzerine yüklemenin yolunu bulmuş ve her söylendiğinde "Efendim, huzuru bozan aşırı solculardır, üniversite talebeleridir, üniversite hocalarıdır" diyerek işin içinden sıyrılmaya kalkmıştır. Yani İçişleri Bakanlığı, Anayasa haklarını kullanan insanlara karşı hareket edenleri koruma durumuna düşmüştür.

Muhterem arkadaşlar, bütün bunlar huzursuzluğun nereden geldiğini, nasıl işlediğini göstermektedir.

Yine size bugünkü Hürriyet gazetesinden bir başlık okuyorum: "Alman-

ya'ya gitmek isteyen beş kişinin tevkifi sahtekârlığı ortaya çıkardı. Polis 5.000 liraya sahte pasaport satan şebekeyi arıyor." Arkadaşlar, vatandaş yoksulluktan, işsizlikten, çaresizlikten artık demek ki, bu memlekette huzura kavuşamayacağını anlamış, ne yapıp edip dışarı çıkıp bir iş bulmanın yollarını arıyor ve tabii her ihtiyacın karşılığı olarak birtakım teşkilatlar doğar; buna karşılık da sahte pasaport yapan bir şebeke doğuyor.

Muhterem arkadaşlar, işte huzursuzluğun nedenleri, işte huzursuzluğun misalleri, işte kolay para kazanma telkininin sonuçları. Bütün bunlarla birlikte iktidar geldiği günden beri açıkça irticai teşvik eder, irticaa taviz verir bir tutum içindedir.

Muhterem arkadaşlar...

BAŞKAN – Bir dakikanız var.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Sayın Başkan, söz attılar mütemadiyen, siz de susturdunuz onları. Beş dakika ben sustum, onlarla siz konuştunuz.

BAŞKAN – Hayır efendim, siz konuşurken de onları susturdum Sayın Koçak.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Efendim, ben sustum, siz onlarla konuştunuz Sayın Başkan.

BAŞKAN – Siz sustunuz, ben onlarla konuştum, böyle bir şey vaki olmadı. Bunu tahrif ediyorsunuz. Devam edin konuşmanıza.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Hayır ben tahrif etmiyorum.

BAŞKAN – Bir dakikanız var, devam edin konuşmanıza, rica ederim. Bir dakika içerisinde konuşmanızı bitiriniz lütfen.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Sayın Başkan, iktidarın irticaa taviz veren olayları Muğla olaylarında, Elbistan olaylarında ve Osmaniye olaylarında açıkça meydana çıkmıştır ve Türkiye Menemen'e doğru, 31 Mart vakasına doğru süratle gitmektedir. Bu tehlikeye dikkatinizi çekmek gerekir. Bu tehlikenin üzerinde her ciddi iktidarın önemle durması gerekir. *(AP sıralarından müdahaleler)*

BAŞKAN – Lütfen cümlenizi tamamlayınız.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Bizim görevimiz bunları zabıtlara geçirmektir.

Muhterem arkadaşlar, ayrıca partimizin Roma'da ilerici partilerin yaptığı konferansa katılmış olması da tenkit konusu olmaktadır. Bu konferansa Akdeniz İlerici Partileri, Akdeniz'i yabancı üslerden ve askerlerden temizlemek için toplanmışlardır. Bütün yabancı askerleri, Amerika ve Rus askerlerini temizlemek için toplanmışlardır ve Türkiye İşçi Partisi barışçı bir parti olduğu için, bağımsızlıktan yana bir parti olduğu için sosyalist partilerin, milli kurtuluş partilerinin düzenlediği bu hazırlık toplantısına katılmıştır ve burada Kıbrıs meselesini dile getirmiştir.

Arkadaşlar, bu partilerin birçoğu da iktidardadır. Biz bu partilerden Birleşmiş Milletlerde oy isteyeceğiz.

BAŞKAN – Tamamdır.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Onun için yapılan konuşmaları dikkate almak lazım.

Doğu meselesinde Türkiye İşçi Partisi Anayasanın...

BAŞKAN – Bitirin dedim.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Bağlıyorum.

BAŞKAN – Bu nasıl bağlamadır? Lütfen bağlayınız, son noktasını koyunuz efendim.

TİP GRUBU ADINA YUNUS KOÇAK (Devamla) – Doğu meselesinde de Türkiye İşçi Partisi'ne yapılan bühtanlar, isnatlar basit iftiradan ibarettir. Doğu'da Türkiye İşçi Partisi'nin yaptığı, Doğu halklarının Anayasa haklarına sahip çıkmasına öncülük etmek ve Doğu halkının sömürülmesinin Batı halkının sömürmesi ile gelişmesinden ileri geldiğini söyleyerek Doğu halkına karşı yapılan bölücü, ayırıcı telkinleri tesirsiz bırakmaya çalışmaktır.

BAŞKAN – Tamamdır Sayın Koçak. *(Başkan tarafından hatibin mikrofonu kesildi.)* Sayın Koçak, siz riyasete saygı göstermez misiniz? Tamam diyorum.

YUNUS KOÇAK (Devamla) – Namütenahi saygım vardır. Sözümü bağlamadım.

BAŞKAN – Sözünüzü bağladınız efendim. İki dakika fazla zaman geçti. Tamamdır efendim.

YUNUS KOÇAK (Devamla) – Hepinize saygılar sunarım.[4]

Eleştirileri yanıtlamak için İçişleri Bakanı kürsüye geldiğinde, gecenin bu ilerlemiş saatinde kanlı bir saldırı olayı yaşanacağını, Sükan ve arkadaşlarından başka, sanırım kimse düşünmemekteydi. Başkanlık kürsüsünde Adalet Partili Nurettin Ok vardı. Salon tenha idi. Genellikle gece oturumlarında böyle olurdu. Öteki gruplara oranla Adalet Partisi grubu daha kalabalıktı. Saat 21'de başlayan gece oturumunda Ulaştırma Bakanlığı bütçesi üzerindeki konuşmalar tamamlanmış, İçişleri Bakanlığı bütçesi de, bakanın konuşması ile tamamlanacaktı. Bakandan önce AP grubu adına Sayın Orhan Eren kısa bir konuşma yaptı. Türkiye İşçi Partisi'nden hiç söz etmedi. Bu da planın bir parçasıydı herhalde. Saldırı işaretini Sayın Sükan verecekti. İçişleri Bakanı'nın konuşması geçen yılki konuşmasından pek farklı değildi. Akdeniz Konferansı, Doğu Mitingleri eklenmişti. Aradaki fark kışkırtıcı sözcüklerde ve edada idi. Bakan her haliyle, "Ne duruyorsunuz, saldırın!" diyordu. İçişleri Bakanı konuşurken salonda yoktum. Olayları sonradan arkadaşlar anlattılar. Yukarıda grup odasında çalışıyordum. İçişleri Bakanı'nın ko-

4 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 365-369.

nuşması hazırlanan tertibi pek açık olarak ortaya koyuyor. Adalet Partililer eşe dosta karşı bir celadet gösterisinde bulunmak istemişler. Konuşmayı aynen veriyorum:

BAŞKAN – Sayın İçişleri Bakanı buyurunuz.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Konya) – Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, İçişleri Bakanlığının 1968 yılı bütçesi münasebetiyle serd edilmiş bulunan kıymetli mütalaa, tenkit ve temenniler dolayısıyla İçişleri Bakanı ve bakanlık camiası adına şükranlarımı arz ederim.

Sözlerime başlarken şu hususu sarahaten belirtmek yerinde bir hareket olur. Geçen yıl İçişleri Bakanlığı bütçesi münasebetiyle yapılan tenkitlerle 1968 yılının tenkitleri arasında büyük ölçüde farklılık müşahede edilmektedir. Geçen yılki tenkitler umumiyetle yurt emniyet ve asayişi meselesine teksif edilmiş, yurdun iç huzur ve güvenliği konusuna arkadaşlarımız bilhassa dikkat nazarlarını çekmiş ve bakanlığın bu istikamette çalışmada bulunması hususunda çok kıymetli tenkitlerde bulunmuşlar idi. Bu sene bir tek parti hariç, diğer partiler zannediyorum ki, İçişleri Bakanlığının geçen seneki bu konudaki faaliyetlerini tatminkâr ve ümitli bulmuşlardır. Ve müşahede etmişlerdir. Esas itibarıyla yurt emniyet ve asayişi konusunda İçişleri Bakanlığının umumi zabıta kuvvetlerinin çalışmalarını kifayetli bulmayan partinin görüşleri ve tenkidi bizim için muvaffakiyetin en doğru ölçüsü olarak değerlendirilmesi iktiza eder. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)* Onlar, yurtta huzur ve asayişin, yurtta sükûnun, yurtta kardeşliğin teessüsünden ve idamesinden maalesef huzur duymamaktadırlar. Bu kürsüden müteaddit defalar bu ifade ve beyanları arz etmiştik. Bugün yine bunları tekrarlamak mecburiyetindeyim. Çünkü TİP'in Sayın Temsilcisi burada yine vazıh olarak düşüncelerini, kafalarındaki tasarılarını, tahayyüllerini, emellerini cesaretle bu millet kürsüsünden söylemek istemediler. Bu cesareti gösteremediler. Konuşmalarında daima bir endişenin, bir suçluluk psikolojisinin hâkim bulunduğunu, bir pisko-patolojik vetirenin[5] hâkim bulunduğunu zannediyorum ki, burada TİP temsilcisini, sözcüsünü dinleyen herkes tespit ve müşahede etmiş bulunuyor.

Kıymetli arkadaşlarım, bütün partiler 1968 yılı bütçesi münasebetiyle geçmiş hadiselerin ve Türkiye'nin iç huzur ve emniyeti bakımından, bilhassa doktrin münakaşalarının, aşırı cereyanların Türkiye'de endişe verici mahiyette bulunduğunu ve bunların önlenmesi, vatandaşın sulh ve sükûn içerisinde endişesiz yaşaması ve memlekete faydalı olması için bu cereyanlardan masun kalması istikametinde tedbir talebinde bulundular. Bu itibarla konuşmaların merkezi sıkletini bu cereyanlar teşkil etmesi hasebiyle müsaade buyurursanız çok kısa zaman içerisinde cereyan eden, yurdun huzur ve emniyetini ih-

5 Üslup, tarz – yay. haz.

lal eden aşırı solun su sathına çıkmış, kanunları ihlal edici mahiyette bazı vesika ve doküman mahiyetindeki vakıaları arz etmek istiyorum ve tescil ettirmek istiyorum.

Gayet tabii bunlardan sonra yine kanunların icabının yapılması hususunda, kanunların Bakanlığımıza verdiği yetkiler ve Hükümetin yapması iktiza eden hususat da alakalı mercilere intikal ettirilecektir. Onun için bunları buraya tescil ettirmek lüzum ve zaruretini hissediyorum.

7 Ocak 1968, İstanbul TİP II Kongresinde, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar konuşması sırasında aynen "Marksizm bir bilimdir, kapitalizmin zıddıdır, bilimden yararlanmak da Anayasada vardır. Şu, halde Marksizm Anayasamıza aykırı değildir. Elbette biz sosyalist partiyiz, sosyalizme inanıyoruz derken bilimsel olmayan sosyalizmi kast etmiyoruz. Zaten sosyalizm birdir, başka türlüsü yoktur, bilimseldir ve bilime dayanır." Bu 7 Ocak 1968 günü TİP'in İstanbul II Kongresinde Mehmet Ali Aybar tarafından söylenmiş sözlerdir. Bu beyanlar gayet vazıh şekilde bir Marksizmin, kolektivizmin, dolayısıyla komünizmin müdafaasıdır ve bu propagandasının ta kendisidir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)* Bilimsel sosyalizmin tarifi komünizmden başka nedir? Materyalist felsefede Marksizmin tarifi olarak, karşılığı olarak komünizmden başka izahı varsa, komünizm değil ise gelirler, beyan ederler ve aksini ispat ederler. Elbette ki, bunları birer suç telakki ettiğimiz cihetle alakalı makama tevdi edilecektir. Ama Büyük Meclisin zabıtlarına bunları tescil ettiriyoruz, kaldı ki, hemen buradan şunu arz edeyim; Anayasamız Marksizme sureti katiyede kapalıdır. Kesin şekilde, bilimsel sosyalizm adı altındaki, yani ilmi sosyalizm denen Marksizm yani komünizme de kesin şekilde kapalıdır. Anayasanın müzakeresi sırasında burada Başkan ve sözcülerin bu konudaki beyanlarını da bu münasebetle tescil ettirmek istiyorum: (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, cilt 2, sayı 5 D) Anayasa Komisyonu Başkanı, evvela Başkanın sözlerinden başlamak suretiyle arz edeyim.

Anayasa Komisyonu Başkanı, Temsilciler Meclisindeki tasarıyı sunarken, "Anayasamızın ikinci özelliği doktrinci bir Anayasa olmayışıdır. Anayasamız bu gibi müfrit temayüllere kapılarını sıkı sıkı kapatmıştır. Bu suretle milletimizin geleneksel temayüllerini bir defa daha burada tespit etmiş bulunmaktayız." Yine aynı şekilde Anayasa tasarısının tümü üzerindeki müzakereler sırasında Anayasa Komisyonu Sözcüsü, "Arkadaşlar, bu Anayasada asla doktrin yoktur. Bu Anayasada hiçbir partinin programı yoktur. Ne Devletçilik vardır, ne liberalizm, ne sosyalizm ve ne de herhangi bir 'izm' vardır."

Yine Anayasanın 4. maddesinin müzakeresi münasebetiyle Anayasa Komisyonu Sözcüsü Sayın Turan Güneş bir soru üzerine, 4. maddede sosyal hukuk devleti anlayışı ve tesiri münasebetiyle sorulan suale karşılık şu beyanda bulunmuştur: "Bu madde egemenliğin bir sınıfta tecelli etmesini doktrin ola-

rak müdafaa eden, daha sarih bir ifade ile arz edeyim, proletarya diktatörlüğünü savunanlara karşı konulmuş olan bir hükümdür. Seçim olur, işte milli hâkimiyet tecelli etti denir, fakat iktidarı alan idarenin rejimi proletarya diktatörlüğünü andıran bir rejim olursa Türk Anayasası bu rejimi kabul etmez. Bir sınıf adına iktidara el koymak isteyen partileri bu Anayasa kanun dışı kabul etmekle kalmıyor, hudutlar dışına sürüyor."

Şimdi arkadaşlar, TİP'in kendi beyanları, Mehmet Ali Aybar Bey ifade ederler, kendi beyanlarında da vardır. "Biz" diyor, "1910 senesinden beri Türkiye'deki sosyalist hareketlerin son halkasıyız." 1910 senesinden beri Türkiye'deki sosyalist hareketlerin hepsi Türk hâkimleri tarafından mahkûm edilmiş komünist hareketleridir.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Tamamını okuyunuz lütfen. İşinize gelen yeri okumayınız.

BAŞKAN – Sayın Koçak, efendim tam okur, yarım okur, hiç okumaz. Müdahale yok.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Müsaade edin, hepsinden bahsedeceğim, acele etmeyin.

ALİ KARCI (Adana) – Fikir planında diyor.

BAŞKAN – Sayın Karcı gürültü çıkarmayın, müdahale etmeyin.

HAMİT FENDOĞLU (Malatya) – Sen bir bakana nasıl müdahale edersin?

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – TİP'in Türkiye'ye özgü şartlardan doğmuş bulunduğunu ve programı ile Türk toplumunun sorun ve ihtiyaçlarına cevap verdiğini, Türkiye'de 1910'dan beri süregelmiş sosyalist hareketin ancak tarihî anlamda bir devamı, son halkası olduğunu söylemektedir. 1910'dan beri Türkiye'deki sosyalist hareketlerin hepsi mahkeme kararı ile kapatılmış komünist hareketleridir. *("Bravo" sesleri, alkışlar)* 1910'da, 1920'de Mustafa Suphi, ondan sonra Şefik Hüsnü, 1924, 1926, 1938, 1944, 1946 ve 1960'a kadar 24 defa komünist tevkifatı olmuştur. Bunların hepsinde de Sosyalist Parti, Sosyalist Emekçi Parti, Köylü Partisi adı altında Şefik Hüsnü, Mustafa Suphi, Serteller, Hasan Ali Ediz ve saire, Sevim Tarı ve şimdi içinde bulunan bazı zevat da bunların içerisine karışmak suretiyle Türk hâkimi tarafından mahkûm edilmiştir. 1910'dan beri mevcut olan, sizin bahsettiğiniz sosyalist hareketlerin hepsi Türk kanunlarına göre yasaklanmış ve mahkûm edilmiş komünist hareketleridir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri)* Bu, mahkeme kararlarıyla da sabittir.

TİP çalışmalarında, Rus Komünist Partisi'nin Enternasyonale dahil olabilmesi için esas ittihaz ettiği bazı prensipleri ve kuruluşları da esas almıştır. Mesela bunlardan bir tanesi; Demokratik Santralizm, yani Demokratik Merkeziyetçilik adı altında, komünist partilerde disiplini, kuruluşu sağlayan bir müessese vardır. Bu 1907'den beri, Lenin'in ortaya koyduğu ve Lenin'den beri de-

vam eden 1917, 1919, 1957, 6. ve 19. komünist kongrelerinde tescil edilmiş ve en son defa bugün 1960 senesinde, 81 komünist partisinin Moskova'da yaptığı kongrede de sureti katiyede Demokratik Merkeziyetçilik sistemini kabul etmeyen partiler Enternasyonale dahil olamaz ve komünist partisi olamaz diye tescil edilen Demokratik Merkeziyetçilik sistemi –Behice Boran ağzıyla– şimdi size arz edeceğim.

81 komünist parti temsilcilerinin 1960 Aralık ayında Moskova'da yaptıkları toplantı sonunda yayımladıkları bildiride, "Marksist, Leninist partiler, Demokratik Merkeziyetçilik prensibine uyarak, parti hayatında Leninist standartlara uymayı ve parti birliğini gözbebekleri gibi korumayı faaliyetlerinin yasası sayarlar." Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tüzüğü keza, "Partinin teşkilat yapılışında dayandığı esas prensip, Demokratik Santralizm'dir" der, Türkiye Komünist Partisi Tüzüğü, Doktor Şefik Hüsnü'nün meşhur komünist partisinin tüzüğünde de "Partimizin teşkilat kuruluşu prensibi, Demokratik Santralizm'e dayanır. Bu şu demektir ki, Türkiye Komünist Partisi aynı zamanda hem santralizm, hem demokrasi arası üzerine kurulmuştur. Burada santralizmin ifade ettiği şey, partinin bütün ideolojik, siyasi faaliyetlerinin ve teşkilat işlerinin tek bir merkezden idare edilmesidir."

Şimdi, Behice Boran'ın, TİP'in 1966 Kasım ayında Malatya 2. Kongresi'nde yaptığı konuşmadan bununla ilgili pasajı alıyorum: "Arkadaşlar, her zaman diyoruz, bizim parti öbür partiler gibi değil. Amacı bakımından değil, olayları kavrama bakımından değil, çalışma metotları bakımından değil, teşkilat bakımından da değil. Bizim partimiz bugün din çerçevesi içinde oy avcılığı ile iktidara gelmeyi düşünmediğini, emekçi halkı demin anlattığım anlamda devrimci yönde teşkilatlandırıp bilinçlendirmek, uyandırmak suretiyle iktidara gelmek istediği için, ya bugünkü düzeni temelinden değiştirmek amacını açıkça söylediğinden dolayı hâkim çevrelerin baskısı, tecavüzü altında bulunduğu için her sosyalist parti gibi bizim partimizin safları birbirine çok sıkışmış, kenetlenmiş, disiplinli olarak çalışmak mecburiyetindedir. Kısaca bizim parti de demokratik merkeziyetçilik prensibine göre çalışmak mecburiyetindedir. Öyle çalışır ve organlarının kuruluşu öyledir, bunu böylece bilelim, bu bütün sosyalist partilerin çalışma şartlarının doğurduğu bir zorunluktur, demokratik merkeziyetçilik."

Demokratik merkeziyetçilik Troçki'yi Rusya'dan atmıştır. TİP de aynı sistemi kabul ettiği için kendilerine muhalif olan, işlerine gelmeyen grubu aynı sistemden dolayı atmıştır. Demokratik merkeziyetçilik, enternasyonale dahil komünist partilerinin esas prensibini vazeden bir sistem midir, değil midir? Bunu TİP kabul etmiş midir, etmemiş midir? İşte kendi beyanları... O halde tamamen "1910'dan beri biz Türkiye'deki sosyalist hareketlerin tarihi manada devamcısıyız" derken o bir kalıptır, kamuflajdır, esasında şimdi biraz evvel iki

tane misalini arz ettim, "Bilimsel sosyalistlik" diyorlar. Yani ilmi sosyalist. Materyalist felsefede bu, komünizmdir, Marksizmdir. Başka türlü izah tarzı yoktur. Aynı tarzda 1910'dan beri bütün enternasyonal komünist partilerinin kabul ettiği sistemi, demokratik merkeziyetçilik sistemini vazıh şekilde ortaya koyuyor ve bunu benimsiyorsunuz ve tatbik ediyorsunuz. Bu da 1910'dan beri Türkiye'deki sosyalist hareketler, komünist hareketler olduğuna göre ve enternasyonal komünizmin de kabul ettiği bu sistemi benimsediğinize göre sizin başka türlü bir parti olduğunuzu, hangi hukuki, hangi fiilî delillerle ispat edebileceksiniz? Gayet tabiî, bunları teemmül etmek iktiza eder.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Bütün partilerde merkeziyetçilik vardır.

BAŞKAN – Sayın Koçak, sabahtan beri size vuku bulan müdahaleleri önlemek için burada ter döktüm. Aynı muameleyi kendiniz yapmayınız ve o döktüğüm terin mukabilinde biraz susunuz rica ederim.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Yine Enternasyonal, komünist teşkilatı militanlarına ve komünist partilere muayyen sloganları vermek suretiyle onların tatbikçiliğini ve takipçiliğini yapmasını emreder. Geçen sene bunlardan bir kısmını burada arz etmiştik, bu sene de bunların bir kısmını tekrar etmek istiyorum.

Şimdi anti-emperyalist bir cephe birliğinden biraz evvel Yunus Koçak da Roma toplantısı münasebetiyle bu cephe birliğinin Akdeniz bölgesine sirayet ettiğinden ve TİP'in de bu işbirliğine katıldığından bahsettiler, doğrudur. Çünkü yine 81 komünist partisinin Moskova'da yaptığı toplantıda komünist partilere direktif; "Sosyalizme geçmek için, o aşamaya varmak için mutlak surette bir cephe birliğine varmanız lazımdır." Bugünkü şartlar içinde anti-emperyalist cephedir, milli demokratik cephedir, anti-emperyalist cephedir. Anti-emperyalist cephe kurtuluş savaşlarıyla sosyalizme geçecektir. Sizin bütün tebliğlerinizde gerek bir senelik faaliyetiniz, hele 1964'ten sonra son 1967 senesindeki faaliyetinizde bu anti-emperyalist cephe ve kurtuluş hareketine ait tatbikatınız Türkiye'deki her türlü anarşik hareketin içerisinde mevcut bulunmaktadır ve vazıh şekilde ilan edilmiş tarzdadır. Mesela, 81 komünist partisi 1960'ta şu emri veriyor; Bizim Radyo'yu, Yeni Çağ'ı falan bahsetmiyorum, keza Yakup Demir'i, Zeki Baştımar'ı, Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin Enternasyonal'e dahil olmuş genel sekreteri, ki mahkûm komünisttir, biraz evvel saydığım Türkiye'deki komünist hareketlerinin içerisinde bulunan kaçak komünistlerden bir tanesidir, bize, tabiî milli menfaatlerimiz ve bunun yanında olanları teşhir etmek için... *(Ortadan "Bize ne" sesleri.)* Bize ne? Onu yapıyoruz. *(CHP sıralarından "Bunlardan bize ne?" sesleri.)* Alınanlara ben soruyorum, size ne? Madem ki, sizinle alakası yok, niye reaksiyon gösteriyorsunuz?

Mehmet Ali Aybar, 1 Aralık 1966 tarih ve 8 sayılı Dönüşüm'de, "Günümüzde emperyalizme karşı savaşı sosyalizm için mücadeleden ayırt etmek

mümkün değildir. Bu, tam bağımsızlığımıza kavuşmanın şartıdır. Milli kurtuluş mücadelesi, sosyalizm için mücadeleyle birlikte yürütülür demek şüphesiz milli kurtuluş mücadelesini yalnız sosyalizmlerin yapacağı anlamına gelmez. Milli kurtuluş mücadelesi, emperyalizme karşı bütün kuvvetlerin, milli bir cephe kurmaları şeklinde yürütülecektir" demektedir.

Komünist partileri toplantısında aynen şu emir veriliyor: "Bütün bu mücadele süresince milletin tüm demokrasici yurtsever güçleri gerçek milli bağımsızlık ve demokrasiye ulaşmak amacında yapılacak bir ihtilalin zaferi uğrunda bir tek cephede birleşirler, çünkü sosyalist ihtilalini eritmek için en önce bu koşulları gerçekleştirmek gerekir." Üslûp, ifade, terim tamamen yüzde yüz paralel, tam bir plak sadakatiyle aynen oradan alınan emirler, Türkiye'de tatbik mevkiine konur ve söylenir.

Türkiye'de bir tek tip, dünyada bir tek tip sosyalizmin olduğunu Sadun Aren Bey de çeşitli konferanslarında, yazılarında tektip sosyalizm, yani onların tabirleriyle bilimsel sosyalizm, ancak bunların uygulama ve tatbikatı, şekli milli hüviyetle değişebilir ama aslolan sosyalizmdir, o da tek tip sosyalizmdir. Başka türlü, diğer sosyalizmler; diğer türlü sosyalizm hareketlerini burjuva yutturması olarak bizzat kendileri beyanlarıyla ifade etmişlerdir. Sosyal demokratların, demokratik sosyalistlerin, Zürih'teki 1967 senesinin sonlarına doğru yaptıkları toplantıya bütün garp memleketlerindeki sosyalistler iştirak etmiştir. En meşhur sosyalistler iştirak etmiştir. Yani İtalya'nın meşhur Nenni'si, Fransa'nın Guy Mollet'i, Almanya'nın Willy Brandt'ı, İsviçre Hariciye Nazırı, Avusturya Başbakan Yardımcısı, ki, bunlar meşhur sosyalistlerdir, sosyal demokratlardır ama demokrasiyi esas telakki ederler, insan hak ve hürriyetlerini esas telakki ederler, Rusya'dan emir almazlar, seçim müessesesini, mülkiyeti, manevi kıymetleri esas ittihaz ederler. Bu kongreye katılmazlar bizim, sosyalistler, çünkü burjuva, emperyalist sosyalist onlar. Onlar, garp sosyalistleri emperyalisttir, katılmazlar. Nereye giderler? Roma'daki 22 Ocak toplantısındaki, Roma toplantısındaki, Roma Akdeniz bölgesindeki toplantıya.

Şimdi onu da açıklayacağım. Roma toplantısı: Arkadaşlar, Akdeniz bölgesindeki Roma toplantısı, Mehmet Ali Aybar'ın ifade ettiği tarzda diyor ki, "Bu komünist toplantısı değildir." Ama şimdi göstereceğim, şimdi bizzat Roma'da Komünist Partisi'nin organı olan Unita gazetesinden aynen nakledeceğim; bu, İtalyan Komünist Partisi ve D'Italian Proleter Partisi tarafından tertip edilmiştir. Bu kongre gizlidir. Size göre kapalıdır. Gizlidir. Bu Roma toplantısına iştirak eden partiler, sizin ifadenizle, beş tane komünist partisi vardır, mütebakisi ilerici, progresist partidir. Ama bütün bunlar aşırı solda olan, sureti katiyede garplı manada sosyalizmi kabul eden Marksçı felsefeyi uygulayan partilerdir. Onları da müsaade ederseniz arz edeyim; Roma toplantısına katılan partiler: Kıbrıs Progresist İşçi Partisi, yani AKEL. AKEL herkesçe malûm-

dur ki, Komünist Partisidir. Cezayir Kurtuluş Cephesi, Fransız Birleşmiş Sosyalist Partisi, Fransız Komünist Partisi, Yunan Sol Demokrat Birliği, EDA, Yugoslav İşçi Halk Sosyalist Birliği, Fas Komünist Partisi, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Arap Sosyalist Partisi, Suriye Baas Partisi, İtalyan Komünist Partisi, İtalyan Proleter ve Sosyalist Birliği Partisi, İspanya Komünist Partisi, Türkiye İşçi Partisi.

Roma toplantısı İtalyan Komünist Partisi'nin organı olan Unita'da çıkan tebliğlerinde, müsaade ederseniz okumakta büyük fayda vardır: "22-23 Ocak tarihlerinde Roma'da Akdeniz ülkeleri progresist parti ve zümrelerin bir toplantısı yapılmıştır. İtalyan Komünist Partisi'yle İtalyan Proleter Sosyalist Partisi'nin düzenledikleri bu toplantıya şu teşekküllerin temsilcileri katılmıştır." Biraz evvel okuduğum partiler. "Son aylarda Akdeniz havzasında meydana gelen ciddi olaylar dikkatli bir incelemeye tabi tutulmuştur. İsrail'in Arap ülkelerine karşı saldırısı ve Arap topraklarını halen işgali altında bulunduruşu; Yunanistan'da hükümet darbesi; Kıbrıs buhranı; NATO'nun faaliyetlerini artırması." Bazı temsilciler bu neviden olayların sebebinin Amerikan emperyalizminin saldırganlığı olduğunda ittifak etmişler ve bu emperyalizmin Vietnam halkına karşı yapılan saldırıda en yüksek noktasını bulan genel bir taarruza yeniden geçmiş bulunduğunu müşahede etmişlerdir.

Uzun görüşmelerden sonra temsilciler, Akdeniz bölgesinin bütün progresist kuvvetlerini bir araya getirecek bir konferansın toplanması zarureti üzerinde mutabık kalmışlardır. Bu konferans emperyalizme karşı savaşa girişmiş veya girişmeye hazır olan kuvvetleri muhtariyetlere ve müşahhas politik realitelere riayet etmek suretiyle Akdeniz'i bir barış ve barış içinde bir işbirliği bölgesi haline getirmek üzere faaliyetlerini birleştirmek gayesini güdecektir.

Bu hazırlık toplantısı. Esas toplantısı Nisan ayında cereyan edecektir. Kapalı olan bu toplantıda daha neler görüşüldüğünü bilmiyoruz. Yalnız Unita'nın tercümelerinden elde ettiğimize göre toplantı İtalyan Komünist Partisi idareci üyesi yoldaş Ugo Peccioli tarafından açılmış ve İtalyan Proleter Birliği Sosyalist Partisi Parlamento Grubu Başkanı yoldaş Milletvekili Lucie Lussato tarafından kapatılmıştır.

Yani, tabirler de orada tamamen, bizzat Unita'da ve yine İtalyan Komünist Partisi'nin sözcüsü olan bir dergide –Sadun Aren Bey bilir bunu, oradalardı– Rinasita'da çıkan beyanlardır.

Şimdi, bu iştirak eden partilerin, Akdeniz bölgesi komünist ve progresist partileri, bir kısmı iktidarda olan partiler. Yani Yugoslav Partisi gibi, Cezayir Kurtuluş Partisi gibi, Nâsır ve Suriye Baas Partisi gibi bir kısmı hakikaten iktidarda olan partiler. Bir kısmı legal komünist partiler, muhalefette, Fransız Komünist Partisi gibi, İtalyan Komünist Partisi gibi. Ama bir de illegal olan, yer altında olan, kanunlarla yasaklanmış olan partiler de bu toplantıya katılıyor. Bir kısmı davet edildiği halde gelmiyor, mesela Arnavutluk Komünist Partisi

gibi, mesela Portekiz, mesela İsrail, mesela Tunus. Bunlar gelmiyor, belki ilerideki toplantıya katılır. Ama bunların içinde illegal olan, kanunen memlekette yasaklanmış olan ve bizim gizli Komünist Partisi gibi dışarda Zeki Baştımar, Yakup Demir'in idare ettiği parti ve kollarının da Türkiye'de bağlandığı gibi tarihi 1910'dan beri devam eden bu sosyalist illegal olan partiler de var, Fas ve İspanyol Komünist Partileri gibi. Böyle gizli kapaklı ve kanunlarımızla yasaklanmış siyasi hareketlere nasıl olur da, hem de hükümete bir kere dahi nezaketen, "Biz şu kabil toplantıya gidiyoruz" diye haber vermek lüzumunu dahi duymadan oraya katılırlar? Akdeniz bölgesinde anti emperyalist ve anti-Amerikan hareketlerine karşı bölge sulhunu koruyucu...

Biraz evvel Yunus Koçak bir beyanda bulundu: Bütün üslerin, Akdeniz bölgesindeki sorunu. Böyle değil, işte beyanı okudum, Amerikan esas olan; çünkü son bir sene içerisinde, altı ay içerisinde, sekiz ay içerisinde büyük hadiseler oldu Akdeniz bölgesinde. Yunanistan'da Darbei Hükümet oldu. Arap-İsrail harbi Ortadoğu'yu büyük ölçüde bir hayli sıcak bölge haline getirdi. Kıbrıs hadiseleri alevli bir safhaya girdi. Bu bakımdan orası, gayet tabiî Rusya için ehemmiyetli bir bölge haline geldi. Çünkü, yani Yunanistan'daki Darbei Hükümet, Kıbrıs hadiseleri, Ortadoğu hadiseleri, bütün bu hareketler, bir emperyalizm oyunu olarak ve tamamen Amerika'ya bağlanmıştır bir zaviyeye göre, bir görüşe göre. Sırf onu önlemek için Rusya'ya yardımcı bir politika temin maksadıyla, gizli manada komünist ve progresist partiler toplanmıştır.

Bundan evvelki 1967 Nisanı'nda Karl Marks Toplantısı'nın, Aralık 1967'de toplanan Belgrat'taki gizli Komünist partileri toplantısının, Polonya'da toplanan gizli komünist partileri toplantılarının neticesinde, bu toplantının yapılmadığını kimse iddia edemez. Çünkü enternasyonal komünizmin bütün hareketleri planlıdır. Daha önceden tespit edilir, onun icabı uygulanır. Bu, bu üç toplantıdan mülhem olarak yapılmıştır. Bizimkiler de zaten enternasyonal komünizm faaliyetleri bakımından kendilerini tescil ettirmiş durumdadır. Çünkü demokratik sosyalizmi inkâr ederler. Bilimsel sosyalizmin, Marksizmin alenî şekilde aynı sloganları, yani ideolojik bütün argolan (ki bunlar umumiyetle anlaşılmaz, hakikaten bir ideoloji argosudur kullanılan terimler, üslup ve beyanlar) ve onların bütün icaplarını yerine getirmiş ve Enternasyonal'e dahil olmak hakkını kazanmış gözükmektedirler, alakalı şeyler bakımından. Onlar bu itibarla, şimdi Nisan toplantısına hazırlanıyorlar. Nisan toplantısına gidecekler, Nisan toplantısına 19 Akdeniz ülkesine dahil devletlerin progresist ve komünist partileri de, bilmiyorum 19'u da dahil olabilecek mi, ama TİP bunda kararlı görünür. TİP'in orada diğer bir faaliyeti gayet açık; elimde yine Şam'da çıkan gazetelerin kupürleri mevcuttur. Baas partisi ile daha Roma'da ve yine keza İtalyan Komünist Partisi ile yakın münasebetleri olmuştur.

Baas Partisi hakkında malûmat vermeyi zait addederim, kıymetli milletve-

killerine. Baas Partisi aşırı solcu ve bilimsel sosyalizmi kabul eden bir partidir ve bütün münasebetleri Demir Perde memleketleridir. Gerek fikrî münasebetleri, gerekse siyasi ve ekonomik münasebetleri, kuruluşu vesairesi tamamen ora ile ilgilidir ve demokratik sosyalist memleketlerle sureti katiyede bir münasebeti kalmayan bir parti hüviyetindedir bizim TİP...

CEMAL HAKKI SELEK (İzmir) – TİP değil, Türkiye İşçi Partisi...

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Affedersiniz, affedersiniz. TİP, Türkiye İşçi Partisi, yani 1910'dan beri Türkiye'deki sosyalist hareketlerin son halkası olan Türkiye İşçi Partisi'nin Baas Partisi ile yakın münasebetleri var, gidip gelip yapılanları Türkiye'de TİP'in, Türkiye İşçi Partisi'nin yaptığı fikrî hazırlıkları ve hareketleri onlara gösterecekler, bizimkiler de oraya gidecekler, orada Baas'ın yaptıklarını müşahede, tespit edecekler, bunda büyük fayda mütalaa ve mülahaza ederler... *(YTP Hakkari Milletvekili Ali Karahan'ın anlaşılmayan bir müdahalesi)*

BAŞKAN – Sayın Karahan, müdahaleye hiçbir suretle hakkınız yok.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Affedersiniz...

BAŞKAN – Buyurun Sayın Bakan, siz dinlemeyin efendim, rica ederim, siz beyanatınıza devam buyurun. *(TİP milletvekilleri ve YTP Hakkari Milletvekili Ali Karahan'ın anlaşılmayan müdahaleleri)* Sayın Karahan ne hakkınız var müdahale etmeye? Sayın Karcı, teşvik etmeyin, kendi yapmadığınız hareketi başkasını alet ederek yaptırmaya çalışmayınız. Gözümden kaçmıyor.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Toplantıya dahil olan diğer...

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Baas Partisi'yle ilgimizden bahsediliyor... (Gürültüler)

BAŞKAN – Sayın Altan, hakkınız yok efendim. Şimdi kendiniz anlaşılan prensip kararına vardınız, müdahale etmeyeceksiniz, çok teşekkür ederim, lütfettiniz. Fakat orada...

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Baas'la ilgimiz...

BAŞKAN – Dinleyin bir dakika. Orada Ali Karahan'ı tahrik etmeye yeltenmeyin. Görüyorum. *(TİP sıralarından gürültüler)* Müdahale etmeye hakkınız yok efendim.

ÇETİN ALT AN (İstanbul) – Aman efendim, onun kadar konuşacak dilimiz yok mu? *(Gürültüler, AP sıralarından "Sarhoşsun" sesleri)*

BAŞKAN – Müdahale etmeye hakkınız yok efendim. Hiçbir şekilde edemezsiniz efendim. *(Gürültüler)* Hiçbir şey söylemeye hakkınız yok. *(TİP sıralarından gürültüler)* Meclisi bu şekilde işgal etmeye hakkınız yok. Düzeni bozmaya hakkınız yok, oturunuz ve dinleyiniz.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – İştirak eden diğer partilerin hüviyeti de farklı değildir. Mesela Yugoslav Sosyalist Birliği Partisi komünistliğine dahil en fazla üyesi olan bir komünist teşekkülüdür, iktidardadır. O hal-

de Roma toplantısını bir komünist hareketi olarak kabul etmemek herhalde çok safdillik olur.. Bunun, gayetle tabiî iç hukukumuz bakımından meselenin münakaşasını alakalı merciler yapacaklardır, gerekli bütün doküman objektif şekilde detaylarıyla birlikte alakalı mercilere tevdi edilecektir...

YUNUS KOÇAK (Konya) – Tamam, onlar kararı verecek siz vermeyeceksiniz.

BAŞKAN – Sayın Koçak... Muhterem arkadaşlarım, bundan sonra en ufak bir müdahaleyi tespit ettiğim takdirde cezaya geçeceğim. *(AP sıralarından müdahaleler)*

RIZA KUAS (Ankara) – Bunlar müdahale değil mi Sayın Başkan?

BAŞKAN – Eğer siz imkân vermeseniz bunlar olmayacak tabii. *(Gürültüler, karşılıklı müdahaleler)*

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – TİP sosyalizme geçmek için, yani kendi anladıkları manada sosyalizme geçmek için tek cephe hareketinde ve Kurtuluş Savaşında öncü olarak işçi sınıfını kabul eder. Anayasamızın ve kanunlarımızın bir sınıf tahakkümünü reddetmesine rağmen bütün konuşmaları ve faaliyetleri TİP'in, işçi sınıfını, emekçi sınıfını hâkim kılmaya matuftur. Çünkü gayet tabiî onların hedefi proletarya hâkimiyetidir, biraz evvel okuduğum bütün beyanlar ve şimdiye kadarki hareketleri bunun müşahhas, müdellel vesikalarını teşkil etmektedir. Türkiye'deki ne kadar bozguncu hareket varsa Türkiye İşçi Partisi elemanları vardır. İçişleri Bakanı olarak söylüyorum, mesuliyetinin ağırlığını hisseden bir hükümet azası olarak beyan ediyorum.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Mahkeme söyleyebilir, siz söyleyemezsiniz.

BAŞKAN – Sayın Koçak, size bir ihtar cezası veriyorum.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Mahkemeye de tevdi ettik. Doğu Mitingleri'nin hepsi TİP tarafından tanzim edilmiştir ve Doğulu masum Türk vatandaşlarına, her zerresinde Türklük kokan ve milli tarihte büyük hissesi bulunan Doğulu vatandaşa ırk ayrımını telkin suretiyle siyasi istismar vasıtasıyla anarşi yaratmak maksadıyla bu işi tertip edenler Türkiye İşçi Partisi'dir, mahkemelerce tespit ve tescil edilmiştir, mahkemeleri derdesti rüyettir. 33 dava açılmıştır haklarında. 76 kişi konuşmuştur, 63'ü TİP'lidir. Ayrıca son günlerde devlet bütünlüğünü bölmeye matuf faaliyet Türk emniyet kuvvetleri, Milli Emniyet ve Emniyeti Umumiye tarafından ortaya konmuş, mührüyle, vesikalarıyla, mektuplarıyla adalete tevdi edilmiş ve 9 kişi de tevkif edilmiştir. Bunlar aynı zamanda mitinglerin tertipçisi bulunan kimselerdir? Tarık Ziya Bey, bunları bilmekte fayda vardır.

BAŞKAN – Sayın Bakan, siz de lütfen Heyeti Umumiyeye hitap ediniz.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Ama çok şükür Türk halkı yapılan ve ortaya konmak istenen oyunun mahiyetini anlamış, Diyarbakır'dan itibaren en son Ankara'da işi tam manasiyla bir halk şuuru, milli şuur halinde kösteklemesini bilmiştir.

Bu iş tabiî böyle olacaktır. Bizim vazifemiz şu, bizim vazifemiz bunları anlatmak. Elbette ki, İçişleri Bakanı olarak bugünkü Anayasa ve hürriyet rejimi içerisinde, demokratik hürriyet rejimi içerisinde tedhişle, tazyikle, tehditle devlet idare sistemi çoktan geçti. Biz bunun temsilcisi değiliz.

Arkadaşlarım buyururlar, "Bu hareketleri biliyor, ama neden layıkı veçhile cezalandırmıyorsunuz?" Bizim vazifemiz Anayasa nizamına son derece hürmetkâr olmak kayıt ve şartıyla hak ve hürriyetleri suiistimal ettirmeden ve onları tam manasıyla kullandırma vasat ve imkânını vermek suretiyle bu kabil hareketleri takip ile adli mercilere tevdi etmektir. Biz bunu yapıyoruz. 1967 yılında elimde vesika vardır, komünizm faaliyetinden 117 kişiyi mahkemelere tevdi etmişiz: Geçen senelerde sayısı 35-20-30 kadar, yani yarı nispetinde; 117'ye baliğ olmuştur, 1967 yılı içerisindeki komünizm faaliyeti propagandasından dolayı mahkemeye tevdi edilen... *(AP sıralarından "Kaç kişi?" sorusu)* 117 kişi.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Kaçı mahkûm olmuştur?

BAŞKAN – Şu ağzınıza hâkim olun lütfen.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Mahkûm olanlar da var... Eskişehir'dekilerin mesela iki tanesi, Eskişehir TİP il sekreteri bir tanesi, öbürü de TİP'li...

YUNUS KOÇAK (Konya) – Mahkûm oldu mu? Onu söyle...

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Eskişehir mahkemesi tarafından mahkûm oldu, avukatlığını da sen yapıyorsun orak-çekicin...

BAŞKAN – Beyefendi, bu şekilde bir Bakana cevap vermeye hakkınız var mı efendim? Burada müzakere yapıyoruz, musahabe[6] yapmıyoruz, rica ederim.

Sayın Bakan, siz de lütfen muhatap almayınız müdahaleleri.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Klişeleriyle, bütün dokümanlarıyla Eskişehir'deki hareket bir komünist hareketidir. Eskişehir mahkemesi de mahkûm etmiştir.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Bizimle ilgisi sabit olmuş mu?

BAŞKAN – Sayın Koçak size bir ihtar cezası daha veriyorum. Ağzınızı her açtığınızda ceza vereceğim. İçtüzük bana bunu emrediyor. *(Gürültüler)* Müdahale etmeyin, sükûneti bozmayınız, Meclis'in müzakeresini ihlal etmeye hakkınız yok efendim.

YUNUS KOÇAK (Konya) – Bana o kadar sataşıldı, kimseye ihtar vermediniz Sayın Başkan.

BAŞKAN – Tekerrür de var, size buradan ikaz etmemin haddi hesabı yok, hiçbirini dinlemiyorsunuz. Oturunuz ve ağzınızı kapayınız, dinleyiniz rica ederim.

6 Konuşma, görüşme, söyleşi – yay. haz.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Bizim vazifemiz devlet bütünlüğünü, milli beraberliği, müesses Anayasa nizamını bozucu her türlü faaliyeti takip etmek, hükümet ve devlet olarak. İçişleri Bakanlığının mesuliyeti altında biz bu tarzda davranışta bulunanları, hangi cepheden gelirse gelsin, takip ederiz ve adalete tevdi ederiz.

Türkiye'de aşırı sol bugün geçen seneye nazaran daha vuzuh kesbetmiştir. Aşırı sol kelimesini ağzına almayanlar bugün aşırı solun tehlikesinden bahseder hale geldi.

Yine sarih cepheleşme hareketi vardır, yani milli manada aşırı solun tehlikesi karşısında, elbette ki, kanun yanında olanlar hiçbir endişeye düşmesinler. Çünkü kanunların tanıdığı hakları ve hürriyetleri meşru hudutlar içerisinde ve meşru zihniyetle takip edenler için, tatbik edenler için ve onun icabını yapanlar için hiçbir tehlike mevzuubahis değildir, hiçbir endişe mevzuubahis değildir. Ama, Anayasa nizamını değiştirmek, Sadun Aren Bey'in biraz önce Meclis'te yaptığı bütçe konuşmasında arz edeceğim, Anayasa nizamını kökten değiştirmek, müesses nizamı bozmak, insan hak ve hürriyetlerine saygılı olan rejimi, insan haysiyetine saygı gösteren rejimi yıkmaya matuf olan faaliyetleri takip etmekle beraber, bu tarzda davrananlar kim olursa olsun endişe ederler. Endişe etmekte de haklıdırlar, çünkü onlar suç işlediklerini bilirler. Devlet olarak bizim vazifemiz bu tipte olan insanların, gayet tabiî endişelerini artırmak ve takip etmektir. Takibimiz, tekrar ediyorum, Senatodaki konuşmamı tekrar ediyorum, burada da arz ettim, çok dikkatli, soğukkanlı, sabırlı, suçluyu suçsuzdan ayıracak tarzda, vicdanlı ve itinalı, günahsızı günahkârdan ayıracak tarzdadır ve devlet aleyhinde faaliyette bulunanlara, nizamı bozmaya yeltenenlerin her türlü faaliyetlerini, evet, nefes alışlarını dahi takip etmekteyiz. Meşru hudutlar içerisinde ve kanunların tanıdığı hak ve salahiyetler içerisinde... *(Soldan "Bravo" sesleri şiddetli ve sürekli alkışlar)* Bilhassa bu nefes alanların nefeslerinde eğer votka kokar, kanunlarında hakiki ve mecazi manada votkadan mütevellit ciğerleri kıpkızıl konjesyona uğrarsa, onları milli musibet olmaktan korumak, fizyolojik manada da, sosyolojik manada da bizim vazifemizdir, bu memleketi sevenler için. *(Soldan "Bravo" sesleri, alkışlar)* Bundan kimsenin şüphesi olmasın. *(Soldan bazı sesler)*

BAŞKAN – Sayın Akay...

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Yaptığımız işleri gayet dikkatle ve bilerek yapmaktayız. Tedhişle değil, telefon dinleme, mektup açma hikâyesi boş laftır, yarası olan gocunur. Vehmi olan varsa çekinir. Nizamperver insanlar, kanunu seven insanlar sureti katiyede meşru hükümetlerin takibinde olamazlar, onlar rahat hareket ederler. Ama ard düşünce sahipleri, nizam düşmanları, millet düşmanlarını da takip etmek bizim vazifemiz her yönü ile. Şahsen İçişleri Bakanı olarak ben, bunun vebal ve mesuliyetini taşıyo-

rum ve icabını yapmaya da gayret ediyorum ve bu gayretimizde de geçici olan makamımız devam ettiği müddetçe yapmayı vazife sayıyoruz. Bundan kimsenin de endişesi olmasın.

Arkadaşlar, Türkiye'de her türlü hareket, ne kadar bozguncu hareketler varsa içinde, sokak hareketlerinin içinde TİP elemanları ve militanları vardır. "NATO'ya hayır, işçiler, köylüler bağımsızlıktan yana olanlar." Köylere 500.000 tane, milyon tane bunlar gider. Çünkü NATO'dan Nisan'da ayrılma, NATO'yu çözme ihtimali vardır ve o imkân hazırlanmalıdır; çünkü Nisan'a kadar ihbarda bulunup "Acaba NATO'dan nasıl sıyrılır? Acaba Türkiye nasıl böyle kuvvetlerden, meşru kuvvetlerden, kolektif müdafaa kuvvetlerinden mahrum kalır ve muayyen istikamete gidebilir?" Bunun bütün yolları her şekli aranır. Bu emir de Moskova emridir, siz bunu reddedersiniz ama bu bir gerçektir. Bütün söylediklerniz ile, efali harekâtınızla bu böyledir.

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Böyle konuşamazsın. *(Soldan, bağrışmalar)*

BAŞKAN – Sayın Çetin Altan, Meclisi çalışmaktan imtinaya mecbur bırakıyorsunuz, size bir takbih cezası veriyorum, ne hakkınız var müdahale etmeye? *(Sağdan, soldan gürültüler, bağrışmalar)*

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Siz Türk mahkemelerinin...

BAŞKAN – Bir dakika Sayın Bakan. Ne hakla müdahale ediyorsunuz? Rica ediyorum efendim. Ne hakkınız var müdahale etmeye beyefendi?

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Böyle konuşamaz.

BAŞKAN – Efendim, böyle konuşur, öyle konuşur, konuşmayı biz mi öğretelim?

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Çetin Altan siz, Türk mahkemelerinin mahkûm ettiği...

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – Evet.

İÇİŞLERİ BAKANI FARUK SÜKAN (Devamla) – Nâzım Hikmet'i, milli şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?

ÇETİN ALTAN (İstanbul) – En büyük şair idi Nâzım Hikmet. *(AP sıralarından bağrışmalar ve TİP sıralarına doğru koşuşmalar)*

BAŞKAN – Arkadaşlar, rica ederim, kavga çıkarmak için bahanè arıyorlar. *(TİP sıraları önünde döğüşmeler, TİP'lilerden de bağırarak AP'lilere karşı çıkışlar, yumruklaşmalar, bağırmalar ve bir karışıklık...)*

(Başkan mütemadi olarak kampana çalar.)

BAŞKAN – Celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati: 1.55[7]

Bir tertiple karşı karşıya olduğumuz gün gibi açıktı. Demirel, Sükan ve arkadaşları, Türkiye İşçi Partisi'nin Moskova'nın buyruğunda ve Meclis'in dış-

7 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 372-381.

ladığı bir yabancı unsur olduğu imajını yaratacak bu komployu planlamışlardı. İçişleri Bakanı AP grubunun duygularını gıcıklayan bir konuşma yapacak; Moskova'daki Komünist Partileri toplantısı ile İşçi Partili yöneticilerin konuşmaları arasında gene paralellikler kuracak; Akdeniz Konferansı ve Doğu Mitingleri TİP'in dışa bağımlılığının kanıtları olarak sergilenecek ve Nâzım Hikmet bardağı taşıran son damla olacaktı... Ve de öyle oldu.

MECLİSTE KANLI KAVGA

AP LİLER TİP LİLERİ DÖVDÜ

Kavgada Yunus Koçak başından tehlikeli, Aren ile Altan hafif yaralandı. Çetin Altan yerde tekmelendi

Milliyet, 21 Şubat 1968.

1968'in 20 Şubatı. Sabaha karşı saat 02. Millet Meclisi toplantı salonu. Saldırı başlayınca Başkan Nurettin Ok oturumu kapatıp savuşmuştu. AP'li milletvekilleri saldırıya geçmezden hemen önce Başbakan Demirel de salondan çıkmıştı. AP'liler sıraların üzerinden atlayarak saldırmaya başladıkları sırada salonda bulunan arkadaşlarımız şunlardı: Cemal Hakkı Selek, Rıza Kuas, Sadun Aren, Tarık Ziya Ekinci, Yunus Koçak, Çetin Altan, Kemal Nebioğlu, Ali Karcı... Saldırıyı *TİP Haberleri* şöyle anlatıyor:

> İçişleri Bakanlığı bütçesi üzerinde, grupları adına konuşan sözcülerin kürsüde bulundukları sırada, Adalet Partisi grubunda garip bir havanın estiği görülmüştür. Adalet Partisi milletvekillerinin, gece saat 02'de ilk defa olarak kalabalık bir grup halinde Meclis'de hazır bulunmaları, gürültü edilmemesi konusunda, birbirlerini neş'eli bir şekilde uyarmaları, her zaman alışılanın dışında bir tutum olarak nitelenmiş, diğer parti gruplarında hayret uyandırmıştır.
>
> Ancak, bu arada, kavgacılıkları ile ün yapan bazı AP milletvekillerinin gizlice işaretleşmeleri de gözden kaçmamış, olayın önceden düzenlendiği yolunda bir süre önce ortaya çıkan söylentiler, kuvvet kazanmıştır.
>
> Diğer üyeleri grup odasında çalışmakta olan TİP grubunun sekiz milletvekili, İçişleri Bakanlığı bütçesi üzerindeki görüşmeleri bu hava içinde izlemeye başlamışlar ve kürsüye çıkan Sükan'ın tahrik edici konuşmasını sükûnetle dinlemişlerdir. Bir buçuk saatlik konuşması sırasında devamlı olarak ve hemen sadece Türkiye İşçi Partisi'ni konu olarak alan Sükan, bir ara, TİP milletvekillerine ismen kürsüden seslenmeye başlamıştır.
>
> Bu arada, kavga mizansenine Başkanlık Divanı'nı işgal eden Başkan Veki-

li Nurettin Ok'un da katıldığı şüphelerini uyandıracak bir tutum dikkati çekmiştir. Ok, İçişleri Bakanının hakaret derecesine varan suçlamalarına seyirci kalmış, TİP'e yöneltilen çok ağır bir ithama yerinden "Bu şekilde konuşamazsın.." cevabını veren Çetin Altan'a ise "takbih" cezasını reva görmüştür. Tecavüz başladığı anda da tedbir alacağı yerde oturumu tatil eden Ok, salondan ayrılmıştır.

Kavgayı ateşleyecek kıvılcım, TİP milletvekillerinin sabrı sayesinde ancak 02'de parlamış, kavgaya önceden hazırlıklı AP grubu, Sükan'ın Çetin Altan'a bir soru sorması ve Altan'ın da cevabı üzerine, üç koldan, sekiz TİP milletvekiline saldırmıştır.

En önlerinde, AP Bursa milletvekili Kasım Önadım ve Eskişehir milletvekili İsmet Angı'nın bulunduğu kavgacılar, önlerine ilk çıkan Yunus Koçak'ı yumruklamaya başlamışlardır. Saldıranların arasında AP milletvekillerinden Şadi Pehlivanoğlu, Kemal Bağcıoğlu, Hamit Fendoğlu, Ata Bodur, Şevki Yücel; Koçak ve Çetin Altan'ı sürükleyerek yere atmışlar ve tekmelemeye başlamışlardır. Bu arada, Hamit Fendoğlu, tabanca kabzasıyla Yunus Koçak'a arkadan saldırmış ve başını yarmıştır. Kanlar içinde kalan Koçak'ın tekmelenmesiyle olay bitmemiş, İstanbul Milletvekili Prof. Sadun Aren, Genel Sekreter Rıza Kuas, Tekirdağ Milletvekili Kemal Nebioğlu, Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci ve Adana Milletvekili Ali Karcı hırpalanmıştır. İzmir Milletvekili ve TİP Grup Başkan Vekili Cemal Hakkı Selek de tartaklanmıştır.

Yaralı TİP milletvekillerinden akan kanlar, özel bir ekip tarafından uzun süre silinerek temizlenebilmiştir. Grup odasına yaralıların taşındığı asansör de kan içinde kalmıştır.

Olaydan sonra derhal Gülhane Askerî Tıp Akademisi'ne kaldırılan Yunus Koçak'a ilk tedavisi yapılmış, çekilen röntgen sonucunda, mutlak istirahat kaydıyla evine yollanmıştır.

Koçak ve Aren, halen evde istirahatdedirler.[8]

Olaydan sonra grup odasında toplandık. O gece Meclis'te bulunmayan arkadaşları çağırdık. Hepimiz olayın şoku altındaydık. Durumu değerlendirdik. Ve bir bildiri kaleme aldık. Tokat gibi olması gereken bildiri öyle olmadı. Saldırı olayı dolayısıyla "kuvvetler ayrılığı" ilkesinden söz edilmesinin hiçbir anlamı yoktu. Bu korkunç ve iğrenç saldırıyı tertiplemeye Demirel hükümetini ne gibi nedenlerin ittiği çok açık olarak ortaya konmalı, yalnız İçişleri Bakanı'nın değil, hükümetin istifası istenmeliydi. Bunu hiçbirimiz düşünemedik. Ama tabandaki yönetici arkadaşlarımız düşünmüşlerdi: TİP Fatih İlçe Örgütü adına Başbakan Demirel'e ve Meclis Başkanı'na tel çeken arkadaşlarımız, başbakanı istifaya çağırmış, Bozbeyli'ye de teessüflerini bildir-

8 *TİP Haberleri*, 23 Şubat 1968.

mişlerdi. Bizim yayımladığımız bildiride tek önemli tümce, "Yunanistan'da oynanan oyunun başka bir ray üzerinden Türkiye'de de oynanmak istendiği; Amerikan emperyalizmi ile onun içerdeki ortaklarının, emekçi halk kitlelerinin biricik siyasal örgütü TİP'e karşı giriştikleri iftiralar, tezvirler, şantajlar ve saldırılar, bunun en kesin belgesi olduğu" hakkındaki yorumdu. Sanki Meclis grubumuz önümüzdeki yıllarda sahnelenecek oyunları önceden haber veriyordu. Amerika'ya karşı çıkan, üslerin hesabını soran ve emekçileri iktidara getirmeyi amaçlayan bir partinin ABD'nin ileri karakolu durumunda olan bir ülkede yeri olamazdı. ABD ve Amerikancı çevrelerimiz kaba kuvvet gösterilerinden sonra, daha ince hesaplara dayalı yöntemler kullanacaklardı.

DÖVÜLEN MİLLETVEKİLİ KOÇAK

Milliyet, 21 Şubat 1968.

Tepkiler

Fatih ilçe Örgütümüz adına çekilen telleri sunmak istiyorum:

SÜLEYMAN DEMİREL
BAŞBAKAN
ANKARA

20.2.1968 tarihinde yüce Meclis'te meydana gelen olaylar biz İşçi Partilileri mücadelemizde daha da güçlendirmektedir.

En yüce Meclisimizde anarşinin kol gezmesi devrin başbakanının istifası için yeterli nedendir.

TİP Fatih İlçesi

Ferruh BOZBEYLİ
TBMM BAŞKANLIĞI
ANKARA

Başkan bulunduğunuz yüce Meclis'te demokrasi adına oynanan kirli oyunların seyircisi kalmanıza teessüf eder, bu tür davranışların biz emekçileri daha güçlendireceğini bir kere daha belirtiriz.

TİP Fatih İlçesi

Olay yurt çapında tepkilere yol açtı. Genel Merkez'e binlerce tel geldi. Tek tek yurttaşlarımız, yurttaş toplulukları, mahalle halkı adına, gençlik dernekleri, işçi sendikaları adına, köy halkı adına, telyazıları, mektuplar aldık. Bunlardan kimi örnekler sunacağız daha sonra. Şimdi olayı izleyen oturumda yapılan konuşmaları ele almak istiyorum. İlk konuşmayı CHP Grubu adına Sayın İnönü yaptı. Olayın bir tertip olduğunu vurgulayan sert bir konuşmaydı bu. İsmet Paşa şöyle konuştu:

CHP GRUBU ADINA İSMET İNÖNÜ (Malatya) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri, dün gece Millet Meclisi'nde esef verici olaylar cereyan etmiştir. Az çok sinirler yatışmış olması lazım; bugün vaziyeti bir defa gözden geçirmeyi vazife sayıyoruz.

Dün gece olan hadiseleri her manasiyle esef vericidir, herhangi bir sebep, bahane ve ittiham[9] ile izah olunacak, hazmolunacak yeri yoktur. Hükümet tasmim ettikleri,[10] zararlı gördükleri bir partinin hareketi aleyhinde Meclisi tahrik etmek için bütün çabasını sarf etmiştir. İçişleri Bakanı bu kürsüde türlü misaller getirmeye çalışarak bir partiyi insanları ile, mevcudiyeti ile ittiham etmiştir. Bu ittihamlar vicdanının hâkimiyeti altında bulunan aklı başında hiç kimseyi ikna etmez. Sebep aşikârdır. Anayasamız siyasi partilerin kaderi nasıl hallolunur, bunu tayin etmiştir. Her memlekette, her Meclis'te vazifesini aşan, iyi niyetten uzak insanlar bulunabilir, bu şüphe altında olanlar bulunabilir. Bunların kaderi ve mesuliyetinin nasıl tayin olunacağını Anayasa bir büyük mahkeme kurarak halletmiştir. Anayasa Mahkemesinden karar alınmayan, oradan bir hüküm istihsal edilmeyen hiçbir ittiham meşru değildir ve böyle bir ittihamı zor kuvveti ile yürütmeye çalışan bir idare mahkûmdur. *(CHP ve TİP sıralarından alkışlar ve "Bravo" sesleri)*

Şimdi, dün gece olan hadise iki karakter gösteriyor. İktidar partisi; Hükümet ne kadar baştadır, ne kadar teşvikçidir, ne kadar yatıştırmak istemiştir, buralar meçhuldür. Yalnız bizim bildiğimiz Hükümet temsilcisi olan bütçe sahibi Bakan tahrik etmek için, ittiham etmek için her delilden istifade etmiştir. Bundan daha hazin olan tarafı; Riyaset Divanının, vaziyete hâkim olması vazifesi icabı olan Riyaset Divanının, bu ittiham tasavvurlarını tahrik ederek en hedef tutulan insanlar üzerinde taarruzları toplamak için ayrıca gayret göstermesidir.

Neye istinat edeceğiz? Hükümet başında bulunan herhangi bir partinin, elbette, dün akşam da söyledikleri gibi, "Şimdi sıra size geliyor", deniyordu, bütün tecavüz edenler bizim arkadaşlara, "Şimdi sıra sizindir" demişlerdir. Bunu söylemelerine de hacet yok, işlerin gidişi, bütün burada ittiham olunan

9 Suç altında bulunmak; suçlamak; töhmet altında olmak; suçlandırmak – yay. haz.

10 Tasarlamak, tasımlama – yay. haz.

partilerin hepsinden fazla hedefin bizim olduğumuza şüphe bırakmamaktadır. Gerçi emniyet müşterek bir nimettir, bozulduğu zaman bugün yanındaki arkadaşa, komşundaki aileye yapılan herhangi bir haksız tecavüz, amme kuvveti tarafından durdurulacak, tanzim olunacak bir düzen yok ise yarın mutlaka bizim eve gelir, öbür gün mutlaka sizin eve gelir. *(CHP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)*

Şimdi, bunları, cemiyet idaresini tanzim edecek olan, düzen içinde tutacak olan müesseseler korur: Meclisimizde bu müessese Riyaset Divanıdır. Şimdi tasavvur ediniz, Meclisimize Riyaset etmek şerefinde, mevkiinde bulunan bir arkadaşımız; YTP'den birisi, bir arkadaş itiraz ediyor, onu derhal aşarak, TİP'ten birisini gösteriyor, "Sen tahrik ediyorsun bunu, sen söyleyeceklerini Karahan'a söyletiyorsun" diyor. Bu ne kadar tasmimdir, ne kadar etrafı düşünülmüş gözü karanlık bir zulüm tertibidir. *(CHP ve TİP sıralarından alkışlar ve "Bravo" sesleri)*

Vakanın hulâsası bu. Bir parti aleyhinde ittiham hazırlanıyor, bunun için tertipler yapılıyor, tasarlanıyor. Birçok insanlar hiddetlenir, Hükümetin haberi vardır. Şimdiye kadar her müşkül zamanda sağduyusuna büyük ehemmiyet verdiğim, onun pek çok güçlükleri halledeceğini ümit ettiğim Başbakan hâli, tavrı ile çalışır görünmüş, yatıştırmaya çalışmış, ondan sonra anlaşılıyor ki, bırakmış. Arkadaşı, en mühim arkadaşı, ağzına gelebildiği kadar, bulabildiği kadar bütün delilleri, ittiham vesikalarını toplamış ve tevcih etmiş. Bırakmış.. Riyaset Divanı müsamaha etmiş, yardım etmiş, değil, tahrik etmiş, hedefini tayin, etmiş, ayrıca zorlamış üzerine yürütmüş. *(CHP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)* İnsaf, insaf. İnsaf yok mu? Emniyet nerde, emniyete hâkim olan nerde? Sonra, deniliyor ki, "Taarruz edilmiştir, işte onlar tahrik ediyorlar" falan. İnsaf edelim. Ortada olan tahriki bir defa düşünsenize.. İlan ediyorlar, mesela, karşımızda bulunan aciz arkadaşınızı, "İslâmiyet düşmanıdır" diye gazeteler açıktan yazıp ilan edebiliyorlar. Bunlar bana dokunmaz ama bunlar, bir siyasi parti içinde ittiham etmek istediğiniz siyasi parti içinde, insanların kanı akabilir, şöyle olabilir, böyle olabilir, ama bunlar o adamın hayatına da mal olsa bir zulmü yerleştirecek müeyyideler değildirler. *(CHP sıralarından alkışlar ve "Bravo" sesleri)* Aksine, böyle irtica, zorbalık ve zulüm teşebbüslerinin akıbetini tacil eden, bir an evvel akıbetlerin meydana çıkmasını, yalnız sizin akıbetinizin bir an evvel meydana çıkmasını tacil eden sebeplerdir. *(CHP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri)*

Bugün meşru olarak iktidardasınız, Adalet Partisi'ne hitap ediyorum, meşru olarak iktidardasınız ve meşru olarak sonuna kadar iktidarda kalacaksınız. Meşruiyetini kaybederek iktidarda kalmak hevesinden vazgeçmelisiniz. *(CHP sıralarından alkışlar ve "Bravo" sesleri)*

Şimdi bakınız, irtica ile uğraşıyorsunuz, dinle, imanla uğraşıyorsunuz. Bu

karşınızda bulunan adam Milli Mücadelede bütün bir cephenin kumandanı idi. Sonra dışarı gitti, İmparatorluğun..

ŞEVKİ YÜCEL (Samsun) – Samanlık kahramanı. *(Şiddetli gürültüler ve AP ve CHP sıralarından karşılıklı sataşmalar)*

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlar, lütfen sükûneti muhafaza edelim efendim. *(Gürültüler)* Muhterem arkadaşlar, lütfen sükûneti muhafaza edelim efendim.. Sayın Nazif Arslan, Sayın Şevki Yücel oturun yerinize efendim. *(Gürültüler)* Muhterem arkadaşlar oturun yerinize efendim.

CHP GRUBU ADINA İSMET İNÖNÜ (Devamla) – Dinleyin arkadaşlar, dinleyin. *(Gürültüler)*

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlar, yerinize oturun. Sayın Akbıyıkoğlu, lütfen yerinize oturun.

CHP GRUBU ADINA İSMET İNÖNÜ (Devamla) – Dinleyin arkadaşlar..

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlar, sözlerimin başında hangi kayıt ve şartla söz vereceğimi arz etmiştim. Bu vecibeyi yerine getirmek sizlere aittir, istirham ediyorum sakin olun ve oturun. Ayakta hiçbir arkadaş kalmasın.

FAHRİ UĞRASIZOĞLU (Uşak) – Sayın Başkan, tahrik ediliyoruz.

BAŞKAN – Onun da cevabını verirsiniz. *(Gürültüler)* Efendim, sükûneti muhafaza edin, lütfen.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) – Benim maksadım, hadiseleri sükûnetle tahlil edip hepinizi sağduyu içinde aklı başında insanlar, cemiyetin mesulleri olarak doğru yolu bulmamızı kolaylaştırmaktır, yardımcı olmaktır.

Şimdi, size zulüm, şiddet ve irtica yolunun verimli, çıkarlı bir yol olmadığına tarihten misal getiriyorum. Ben Ordular Kumandanı olduğum zaman ve ondan sonra İmparatorluğun, Türk milletinin hakkını müdafaa ettiğim zaman, Şeyhül İslâmın ve Emirül Mümi'nin idam fermanını boynumda taşıyordum, para etmedi. Boynumuzda idam fermanı, memleketin kurtarılması yolunda sonuna kadar uğraşabildik. Böyle olur.

Bakınız, bu geçen iktidar, meşruiyetini kaybetmiş olan iktidar, tamamı iktidardan gitmemek için sonuna kadar uğraştı. Ondan sonra askerî ihtilal oldu. Bu askerî ihtilali yapanlarla biz uğraşıyorduk, muhalefet olarak; ihtilâli yapanların en küçük rütbelisinden, en büyük rütbelisine kadar, bir tekini, bir tek, tekini daha evvel tanımıyorduk, daha evvel kendisiyle hiçbir yerde görüşmemiştik. İhtilal neden oldu? Millet o seviyeye gelmiştir, millet tarihin o tekâmülünü yapmaktadır ki, haksız davranış, en kuvvetli olduğunu zannettiği zamanda bile devamlılığını sağlayamıyor. Meşruiyetini kaybetti, ondan sonra, o, seçimle gelen iktidar bizle başlamıştır. Geçmiş yaraları saralım demiştik. Onlar da geçmiş yaraları saralım ümidi içinde nerede ise meşruiyetini kaybedenleri tekrar milletin başına geçirecek kadar cömert davranmaya çalıştı, bir raddeye geldi, kuvveti yetmedi.

Sonra, bizdeki ihtilallerin irtica kuvvetlerine karşı istisna olan yüksek bir değerini hiç hatırdan çıkarmayalım ve bunu kötüye kullanmaya heves etmeyelim.

Nerede bir iktidar devrilmiş, Cumhuriyet kurulmuş ve o Cumhuriyetin konmasında hesap olarak, eski idareden yalnız 150 kişiyi hükmen, kanunen memleket dışı etmekle geçmiş devrin hesabı tamamlanmış?

1960'ta ihtilal oldu. Meşruiyetini kaybetmiş bir iktidarın mahkûmiyeti ile ihtilal oldu. Dava bu idi. Ne yaptılar? Milletin gözü önünde açık bir mahkeme kurdular, bir sene muhakeme ettiler, ne hüküm verdilerse verdiler. Ondan sonra tekrar geçmiş zaman unutuldu, en kısa yoldan, en çabuk zamanda Anayasa yapıldı, umumi seçime gidildi ve iktidar yapıldı.

Var mı etrafımızda askerî ihtilal yapılmış, milletin idare tarzı altüst olmuş, askerler gelmiş ve ilk günü, "Biz, en kısa yoldan demokratik rejime gideceğiz" denilmiş? Sonra hakikaten demokratik rejime gitmişler. Var mı etrafımızda, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da askerî ihtilalle gelmiş olanların bir sene sonra seçimle gidip, kendi boyunlarını Meclis içinde haydutların dişlerine uzatacak kadar tehlikeye maruz bırakıp gitmeleri başka bir yerde var mı? *(CHP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar).*

Bizim milletin tekâmülü, demokratik rejim içinde milletin kalkınmasını, idaresini arzu etmesi arzusu, istidadı bu istikamettedir. İnsaf etmez misiniz, bu istidatta olan milletin kabiliyetini irticaın taarruzu ile, Anayasa Mahkemesinin vereceği hükümleri zorla Meclis içinde vermek hevesiyle, tamamiyle iptidai bir cemiyet haline getirinceye kadar zorlayacaksınız? Ayıp değil mi? Günah değil mi? Millete acımaz mısınız? Memleketi idare edenlere söylüyorum. *(CHP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* İdare eden partiye söylüyorum. *(CHP sıralarından alkışlar).* Yol haksızdır. İttiham hiçbir vicdan sahibini ilzam etmez. Mahkeme vardır, oraya gidersiniz. Burada toplanacaksınız, taarruz edeceksiniz.

Sırası gelmişken bir de şunu söyleyeyim: Dün taarruza uğrayan partinin insanları sizden ziyade bizim hasmımızdırlar. Asıl kendi programlarının yürümesine mani olan sizin kuvvetiniz değildir. Bu kuvvet, nihayet Meclis'te rast geldiği, bulduğu iki üç zavallıyı döver veya öldürür. Bundan ibarettir ve nihayet memlekette kuvveti, iki müftüyü yer yer dolaştırır, "Ortanın solcuları şöyledirler, bunlar böyle fenadırlar, şöyle fenadırlar" diye söyletirler. Bu, patladığı zaman nasıl patlar, ne vakit patlar, kime zarar verir, bilinmez ve bu sefer de patlar ve "Biz gelecek hafta demokratik rejime gideceğiz" mi der, ne der; onu kimse tayin edemez. Aklınız başınızda ise iktidardasınız, sonuna kadar kullanacaksınız, seçimde ne kadar söylesem, siz bildiğiniz vasıtaları gene kullanacaksınız, tekrar iktidarda kalacaksınız veya kalmayacaksınız. Esas maksat; "iktidardan gitmemek için her tedbiri alacağız" kanaatinin yanlış olduğu, bunun

zararlı olduğu, bu zararın büyüğü bu politikayı benimseyenlere olduğu anlaşılıncaya kadar devam edecektir. Yalnız hepimizin müşterek olarak yüreğimizin sızlaması lazım gelen bir nokta şudur: Türk milleti asırlardan beri, ilk günden beri bir büyük okyanusun ortasında hayat mücadelesi yapan bir ada sakinleri mi dersiniz, bir gemi içine barınmış insanlar mı, dersiniz, böyle bir millettir. Tehlikelerle çevrilmiş bir okyanus arasında, asırlardan beri varlık mücadelesi yapan bir millettir. Tabiatındaki kuvvetli yüksek hassalariyle her devirde, yani dinin başlıca idare vasıtası olduğu yerde bile, etrafındaki millete nazaran adalette en ileri seviyeli olmuş bir millet olduğundan dolayı kalabilmiştir, dünya devletlerinden biri olmuştur ve bugüne gelmiştir. Türk milleti gene o millettir. Zulüm idaresine, irtica idaresine bugün tahammül eder, bugün aldanmış görünür ama nihayette yaşatmaz. Yaşatmaz, buna zerre kadar ümit beslemeyiniz. İrticaya sapmış olanlar, iktidardan gitmemek için her iftirayı yapacaklar, her tecavüzü yapacaklar ve o sayede yerlerinde kalacaklar; bunun imkânı yoktur. *(CHP sıralarından alkışlar).*

Milletler şahıslarımızla kaim değil, bizim heveslerimizle kaim değildir. Umumi seyri itibariyle gittiğimiz istikamet; demokrasimizin içinde bu milletin kendini idare etmesini, kalkınmasını, adalet içinde yaşamasını istiyoruz. Beğendiğiniz veya beğenmediğiniz siyasi cereyanların yaşayıp yaşamaması bir büyük mahkemenin kararına bağlıdır. Sizin keyfinize bağlı olamaz. Bakın, ben bir babanın kusurunu oğluna veya bir kardeşin meylinden dolayı diğer bir kardeşi mesul tutmak itiyadında değilim. Yok bende böyle bir itiyat. Böyle iken, söylüyorum size, niçin söylüyorum; çünkü bütün kuvvet elinizde, Hükümet olarak elinizde, tahrik ediyorsunuz, haksız olarak ittiham ediyorsunuz ve Meclis'ten ne istiyorsunuz? Meclis'ten karar almaya mı çalışıyorsunuz? Meclisin karar verme salahiyeti yoktur. Riyaset Divanı olarak tahrik ediyorsunuz. Kime sığınacağız? Meclis bu, Büyük Meclis. Bu Meclis anarşi içinde bulunursa, bunun Hükümeti anarşinin, taarruzun ve zorbalığın haksız olarak isnatçısı olursa, ittihamcısı olursa, Riyaset Divanı tahrikçisi olursa nasıl yapacağız? Bu sefer, Büyük Millet Meclisinde emniyeti tesis etmek için dışından yardımcı isteyeceğiz? Bu yanlış bir yoldur arkadaşlarım. Bütün bu sistemi değiştirmek lazımdır. Bütün bu siyaset anlayışı, vicdan hürriyeti anlayışı, siyasi partilerin emniyeti anlayışı, Meclis içinde çalışma usulünü anlayışı, bu anlayışlarda bugün cari olan düzen sakat düzendir, bu düzeni değiştirmek lazımdır. *(CHP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Milletin istidadı, demokratik rejim içinde, emniyet içinde kalkınmadır. Din bezirganlığı ile ve beğenmediğimiz siyasi kanaatlerin ittihamı ile iktidarda kalma hevesi yanlış bir hevestir, tehlikeli bir hevestir ve sizin için olduğu kadar, millet için zararlı bir hevestir. Bu hevese iltifat etmeyiniz.

Maruzatım bundan ibarettir. Başkanlık Divanı, emniyet içinde çalışmamız

için bundan sonra nasıl bir tedbir alacak, nasıl bir davranış yapacak, bunu dikkatle izleyeceğiz.

Ümit ederim ki, mahalleyi zorlayıp, basmak isteyenlere, "İmdat" diye bağıran insanları, gene zorbaların, "Asayişi bozuyorlar" diye bağırması gibi, siz de zorlayanları, zorbaları, tabanca ile milletvekilinin başına vura vura öldürünceye kadar çiğneyenleri önleyecek bir hareket hattı tutarsınız. Aczinizden yapmıyorsunuz, tasvip ettiğiniz için yapıyorsunuz. Bizi koruyacak olanlar korumak için çalışmıyor, tahrik edip daha ziyade alevlendirmek için çalışıyor. Bunlar fena yoldur, bunlar zararlı yoldur, bunlar size fayda vermez fakat millete de çok zarar verir, bunlardan vazgeçmenizi istirham ederim. Meclisimizin emniyet içinde çalışmasını, seçimlerimizin insan hakları ve irticaın hâkimiyeti altında olmaksızın cereyan etmesini arzu ederiz, temenni ederiz. Tarih karşısında her tehlikeyi gördük, onu yapmasınlar diye söyledik diye temenni ediyorum. Ümidim az. Meclis içinde bu kadar zorbalık yapan insanların gözleri hakikaten kararmıştır ve 24 saatte giderilmesi için ümitler pek hayalperest olmak lazımdır. *(CHP sıralarından ayakta sürekli alkışlar).*[11]

Paşa'dan sonra sıra bende idi:

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (İstanbul) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri; dün gece geç vakit bu Meclis çok üzücü hadiselere sahne oldu. Meclislerin hayatında fırtınalı günler olabilir. Bizim zaviyemizden endişe verici olan, tehlikeli olan olayların hazırlıklı olarak buraya getirilmiş olmasıdır.

Kesin olarak bir hususa karar, vermek durumundayız. Türkiye'de demokratik rejim yürüyecek midir, yürümeyecek midir? Bu gibi zorlamalarla memleketimizde demokratik rejimin yürümesi ihtimalleri her gün biraz daha azalır, bunu hepimizin iyice bilmemiz lazımdır.

Ne olmuştur dün akşam? Dün akşam bu kürsüden partizan olmaması lazım gelen bir makamı işgal eden zat, partizanca davranmış ve Meclis'te Anayasa teminatı altında bulunan ve milli iradenin bir kısmını temsil eden bir partiye haksız ve düzme vesikalarla hücum etmiştir, kendi grubunu tahrik etmiştir ve burada o sırada yedi sekiz kişi ile temsil edilen bir partiye büyük bir kalabalığın hücum etmesi ve arkadaşlarımıza cana kıyarcasına saldırmasına vesile vermiştir. Halbuki Sayın İçişleri Bakanının işgal ettiği mevki bunların üstünde olmak icap eder. İçişleri Bakanı, Hükümeti temsil etmektedir. Hükümet Başkanının ağzından her zaman tekrarlandığı gibi, Türkiye'de söz hürriyetini, kanunları, hakkı, hukuku koruduğunu ifade eden ve esasen vazifesi de bu olan bir heyettir.

Şimdi dünkü olaylar muvacehesinde Türkiye'de halen, bugün demokratik

11 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 397-401.

düzenin yürürlükte olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Demokratik düzen dünkü hadiselerle bağdaşmaz; demokratik düzen zoru reddeden, nefyeden bir düzendir. Beğenmediğiniz, hoşlanmadığınız fikre tahammül etme ve fikir alanında tartışma düzenidir. Yoksa burada sekiz kişiyi zorla Meclis'ten çıkarmak için 200 kişinin saldırmasına demokratik düzen ismi verilmez.

Sayın Milletvekilleri, bu şartlar altında Türkiye'de ne hukuk devleti vardır şu anda, ne temel hak ve hürriyetler vardır, ne de kişi emniyeti, masunluğu vardır; bunu açıkça ifade etmemiz lazımdır. Burada böyle saldıracaksınız, kaba kuvvet kullanacaksınız ve çıkıp yarın gazetelere, radyolara beyanat vereceksiniz, "Biz memlekette fikir hürriyetini istiyoruz" diyeceksiniz. Arkadaşlar, bu samimiyetle bağdaşmayan bir durumdur. Fakat yalnız ahlâk planında, mahiyeti ahlâk planında değerlendirilen bir durumdan da ibaret değildir. Memleketimizin, yurdumuzun bütün düzenini tehdit eden bir fikrî cereyanın mümessilliği vardır bu sözlerde.

Arkadaşlar, Türkiye'de zorbalık hiç kimseye faydalı ve yararlı olmamıştır, olamaz; yalnız Türkiye'de değil hiçbir yerde olamaz. Hele zorbaca hareketlerin hukuk kılıfına büründürülmesi ise bugün artık kimseyi aldatmaz, aldatamaz. Dünkü manzaradan sonra iktidar partisi mensuplarının fikir hürriyetinden yana olduklarını, demokratik düzenden yana olduklarını söylemeleri hiç kimseyi inandırmaz, hatta kendi taraftarlarını bile inandırmaz. Demokratik düzende fikir ihtilafı olmazsa zaten o düzen demokratik düzen değildir. Demokratik düzende bir sağ kanat, bir sol kanat bulunmazsa, yani sermayeyi temsil edenlerle emeği temsil edenler karşı karşıya bulunmazsa bu sınıfların menfaatleri burada barış içinde, Anayasa teminatı altında fikirlerini ifade etmek imkânlarını bulamazlarsa bu rejimin adı demokrasi değil, bu rejimin adı düpedüz faşizm olur. Faşizm yalnız zannedildiği gibi üniformalı rejimler değildir; faşizmin türlü tezahürleri vardır. İşte böyle bir faşizm olur. Meclisi çok partisi olduğu halde azınlığa hayat hakkı tanınmayan bir ortam faşist bir ortamdır, ama el elden üstündür. Bir kere faşizme kayıldıktan sonra bir yerde durmak mümkün değildir ve bu sathı mail üzerinde faşist idareler birbirlerini tasfiye etmek suretiyle memleketi çok karanlık akıbetlere doğru sürüklerler.

Sayın Milletvekilleri, bugünkü şartlar altında samimi olarak, içtenlikle demokratik düzeni yürütmekle hepimiz mükellefiz. Demokratik düzenin yürütülmesi her türlü şaibenin dışında tutulmalıdır. Bu, yalnız dilimizin ucu ile demokrasiden yana olduğumuzu ifade etmek şeklinde tecelli etmez. Bir İçişleri Bakanı gerçeğe uymadığını bildiği birtakım belgeleri burada gerçekmiş gibi ifade eder ve grubunu bir partiye karşı kışkırtırsa bu düzen, kişinin, partilerin ve siyasi akımların teminat altında bulunduğu bir düzen vasfını kaybeder.

Arkadaşlar, Anayasamız partileri demokratik düzenin vazgeçilmez unsurları saymıştır. Bir partiyi zor kuvvetiyle Meclis'ten veyahut da memleketten sü-

rüp atmaya kalkmak, haddizatında bu fiil demokratik Anayasayı temelinden törpülemekten başka bir mana taşımaz. Çünkü Anayasamız bütün partileri, büyük küçük bütün partileri, demokratik düzenin vazgeçilmez unsurları tanıdığına göre, bu partilerden bir tanesini, iki tanesini zor kullanmak suretiyle teb'id etmek haddizatında birçok partilerden kurulmuş ve her biri o düzenin vazgeçilmez unsuru olarak; Anayasaca böyle telâkki edilmiş, o unsurlardan birini yok etmek anlamını taşıyacağı için hiç şüphe etmeyiniz ki o, bizatihi demokrasinin tahribidir.

Uzun zamandır dinliyoruz; iktidar partisi partimiz aleyhinde deliller topladığını ifade ediyor. Her seferinde delil diye ortaya çıkardıkları şeyler, bizim en tabiî haklarımızın istimalinden ibaret: Doğu'da mitingler yapılmış, TİP'liler bu mitinglere katılmışlar. Katılır, hakları; Doğulu vatandaşlarımızın da miting yapmak hakları. Ne söylemiş TİP'liler? TİP'liler Doğu meselesine bir zaviyeden bakmışlar ve o zaviyeden demişler ki, "Doğu meselesi, her şeyden evvel Türkiye'de bu bozuk düzenin değiştirilmesi meselesidir. Bir istismar meselesidir. Doğulu vatandaşla Batılı vatandaşımız aynı istismar çarkı içindedir ve Doğu'daki mahrumiyet bölgesine muadil olarak en mamur şehirlerimizde de mahrumiyet bölgeleri vardır. Binaenaleyh bu düzenin değiştirilmesi için emekçi vatandaşlarımız, Doğulu, Batılı, el ele vermelidir" demiş ve herhal ve kârda ve her şartta tekrar etmiştir. "Biz Doğu meselesini Anayasanın 3. maddesi ışığında yani Türkiye'nin milleti ve ülkesi ile bölünmezliği prensibinden hareket ederek 12. maddesinin emirlerinin yerine getirilmesi şeklinde anlıyoruz" diye söylemiş, tekrar etmiş ve bundan başka bir şey söylememiş. Tekrar ediyorum; Doğuda mitinglere katılmak en tabii hakkımız ve Doğu probleminin çözülmesi için görüşlerimizi ifade etmek en tabii hakkımız olduğu gibi Doğulu vatandaşlarımızın miting yapmak da en tabiî hakları.

Bunun dışında bize tevcih edilen ittihamlar ne?

"Efendim, sizin birtakım gizli maksatlarınız var." Yok arkadaşlar. Bunu söyleyenler de biliyor ki, bizim gizli maksadımız yok. Biz gayet açık olarak Türkiye'de tamam nizamın değiştirilmesini istiyoruz, bu bozuk düzenin. Ne yapmak suretiyle? Toprak reformu yapılması suretiyle; dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın millileştirilmesi suretiyle; gelir dağılımının adil bir şekilde yeniden tanzimi suretiyle ve memleketin hızlı sanayileşmesi suretiyle değiştirilmesini istiyoruz, kararlıyız, bunu da ömrümüzün sonuna kadar müdafaa edeceğiz ve gerçekleştirmek yolunda uğraşacağız. *(TİP sıralarından alkışlar)*

Biz Türkiye'de sosyalizmin, halk kitlelerinin uyarılması, uyandırılması suretiyle yerleştirilebileceğine samimen inanmış insanlarız. Bütün çabamız o; parti kurulduğundan beri buna sarfı gayret ettik. Gizli maksatlarımız olsa başka türlü çalışmamız lazım. Yok böyle bir şey...

"Efendim, siz anti-emperyalistsiniz." Evet, anti-emperyalistiz, NATO'ya

karşıyız, ikili antlaşmalara karşıyız, Türkiye'nin kurtuluşunu bu yolda görüyoruz; bu da samimen inancım. Bunu istemek de demokratik bir düzende en tabiî hakkımız, bunun için biz bu Meclis'teyiz. Ha, şimdi buna karşı çıkıp birtakım vesikalar toplayıp, sözde vesikalar "Efendim Roma'ya gittiniz." Gizli gitmedik efendim. Roma'ya iki arkadaşımızı açıkça yolladık; anti-emperyalist bir toplantıya katılmaları için yolladık. Ha, "Komünist toplantısı..." Değildir efendim, bakın şimdi teşkil ediliyor komünist toplantısı.. Onlara zaten komünist olmayanlar girmez. Bu, Batı'nın geniş demokratik kanadı içindeki olan partilerin toplantısı idi ve biz buraya katılmakta memleketimiz için menfaat umduk. Akdeniz'in mukadderatı görüşülen bir yerde, Türkiye'den de bir söz ses bulunsun dedik ve Akdeniz'den bütün yabancı kuvvetlerin çıkarılması mevzuunda toplandı bu konferans. Kıbrıs meselesi de bu konferansın gündemindedir, biz buraya gittik. İçişleri Bakanının meseleyi bilmediğini sanmıyoruz, meseleyi elbette ki, bilir, ellerinde o kadar istihbarat imkânları var. Mesela İçişleri Bakanının bir Baas Partisi'nin komünizmle hiçbir ilgisi olmadığını bilmemesine ihtimal yoktur. Baas Partisi, tavsif etmeyelim nasıl bir parti olduğunu, işte öyle bir partidir... Ama herhalde komünist partisi değildir, bunu da İçişleri pekâlâ bilir. TİP'in Baas Partisi'yle bir münasebeti, ilişkisi olduğunu söylerler. Yoktur arkadaşlar, bilir olmadığını... Ama biz isteriz ki, bütün Arap ülkeleriyle, bu ülkelerin sosyalist ve milli kurtuluş hareketlerinde kendi tecrübelerimizi onlara anlatalım, onların tecrübelerinden de biz bilgi edinelim, bunu isteriz. Partimiz biraz daha geliştiği zaman bu yola da gideceğiz. Bu da bizim en tabiî hakkımız ve bunda Türkiye'nin de menfaati bulunduğuna kaniiz.

Şimdi arkadaşlar, bunları ele alıp, bir partiyi suçlamak, hem ağır şekilde suçlamak ve ondan sonra bu memlekette demokrasinin savunucusuyuz, demek... Bu, ciddiyetle bağdaşmayacak bir tutumdur. Üstelik bu gibi hareketlerin, mahkemeleri etkilemek, efkârı umumiyeyi etkilemek, seçim arifesinde seçimi muallel kılacak mahiyette fiiller olduğunu da biliyoruz. Şimdiden ben diyorum ki, önümüzde yapılacak seçimlerin meşruiyetine gölge düşürmüştür bu hareketlerle. Hiç şüphe etmeyelim, gölge düşmüştür... Bırakalım Seçim Kanunu'nun tadilâtını filan, sırf bununla. Vatandaşın %3 oranında oy verdiği insanları kaba kuvvetle bu Meclis'ten dışarı atmak istiyorlar ve sonra tekrar seçime gideceğiz... Nasıl olur?... Vatandaştan oy alarak gelmiş efendim... Milli bakiye... Milli bakiye, vatandaşın oyu demek değil mi? %3 oy almışız, %3 sandalyemiz var burada. Şimdi diyor ki, "Bir daha seçime gideceğiz efendim". E, ne yüzle deriz bunu? %3 oy almış bir partiye böyle muameleyi reva gören bir heyet, bir daha seçimle yenilenecekmiş... Bunun bir manası olur mu, ciddiyetle kabili telif midir? Arkadaşlar, birbirimizi aldatmayalım. Bu oyun devam etmez Türkiye'de. Ettirilemez... Bunu iyi bilelim, bu oyun devam etmez. Vatandaşı gözü kapalı sanmayınız. Vatandaşın gözü açılmaktadır, se-

falet insanların gözünü çok çabuk açar ve biz başında bu vatandaşın önünde hakikatleri kendisine söylemekle kendimizi vazifeli bilen, kendimizi bu davaya adamış insanlarız. Bu yoldan biz de dönmeyiz, bu da iyi bilinsin. Onun için demokratik düzen içinde işlerimizi halledelim. Biz söyleyeceğiz, tenkit edeceğiz. Bakın bütçe konuşmaları var burada. Bütçe konuşmalarında görüşüyoruz, rakamlar söylüyoruz, bize cevap rakamla olur. Görüşler, nazariyeler ortaya koyuyoruz, bize cevap, mukabil görüş ve nazariyeler ortaya koymakla olur ve siz de, biz de vatandaşı ikna edeceğiz, doğru yolda olduğumuza. Ama bizim tuttuğumuz yol size çıkmaz bir yol olarak görünüyorsa ne yapalım? Tarihin akışı böyledir. Elbette ki, emekçi sınıflar iktidara gelecektir, bu kimse tarafından önlenemez. Ama bunun demokratik bir düzen içinde olması var, birtakım patlamalarla olması var. Bu patlamaya zorlarsanız siz, dün olduğu gibi bu patlama istikametinde hareketler yaparsanız, bu patlamaların daha büyükleri yurt çapında da olur ve bundan herhalde siz kârlı çıkmazsınız.

BAŞKAN – Sayın Aybar, bir gündem dışı konuşma çerçevesi içinde söz almış bulunuyorsunuz, istirham edeceğim efendim, gündemimiz hayli yüklüdür.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Bağlayacağım.

Pek muhterem arkadaşlarım, tekrar ediyorum; bizim için selamet yolu demokratik yoldur. Bu demokratik yolu dilimizin ucuyla değil, kalbimizle bağlı olarak takip edelim, başka selamet yolu yoktur.

Hepinizi saygı ile selamlarım. *(TİP sıralarından alkışlar)*[12]

Benden sonra Ahmet Tahtakılıç konuştu. Ahmet Tahtakılıç 1946'lardan beri demokrasi için savaşım veren namuslu bir politikacıdır. Benzerlerine bizde az rastlanan politikacılardan... Tahtakılıç'ın konuşmasından bir bölüm sunuyorum:

Sayın Arkadaşlar, Sayın İnönü'nün en büyük fazileti dünkü metotlarından, adım adım olsa dahi dönüp bu noktaya gelebilmektir. O halde şimdi Sayın Başvekilden rica ediyorum, Sayın İçişleri Bakanından rica ediyorum, Hükümet vasfında aranacak bir numaralı vasıf ciddiyettir, ikincisi objektif olmaktır. Sayın İçişleri Bakanı burada Anayasanın himayesi altında olan Anayasaya hayatiyet veren Türk vatandaşının oylarıyla burada vazife gören bir partiye karşı hiçbir zaman hiçbir vesileyle tahrik yapmak mahkeme hükümleri haricinde onları itham etmek hakkını haiz değildir. Hükümet olmak vasfının bir numaralı şartı budur. Elbette davranışlarından kendi kanaatine uymayanları söyleyecek ama kanaatlerin medeni ölçülerde söylenmek seviyesi tahrik değildir, döğüşe sebebiyet verecek bir yol değildir. O halde evvela Hükümetin Anayasa çerçevesinde faaliyette bulunduğunu söyleyen Hükümetin Par-

12 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 401-404.

lamento kürsüsündeki davranışlarını gözden geçirmesi şarttır arkadaşlar. Birinci nokta bu.

Başkanlık Divanına geliyorum arkadaşlar. Ben bu devrede Sayın Ferruh Bozbeyli'den bir ihtar aldım. Bu ihtarı şunun için aldım: İşçi Partisi'nden Sadun Aren kanaatlerime uygun olsun veya olmasın burada bütçe dolayısiyle fikirlerini söylerken bütçe konuşmalarına hudut tayin etmek isteyen, sadet dışı fikrini ortaya koyan Başkana, "Haksızsın" diye direndim, başkalarının fikrini müdafaa için ihtar cezası aldım. Fikir, ister benim fikrime uygun olsun, isterse olmasın burada milletvekillerinin fikrini söylemek hakkı vardır. *(TİP sıralarından alkışlar)*

Arkadaşlar fikri biraz taşırdılar, ben bu noktalara girmeyeceğim fakat arkadaşlar, bir şey söyleyeceğim; eğer Mehmet Ali Aybar, Sayın TİP'in lideri sıfatıyla bu kürsüde söylediği sözler çerçevesinde mücadele ediyorsa, yani Türk Anayasasının, vatandaşın siyasi haklarını emniyet altında gören ve vatandaşın vicdan hürriyetine, fikir hürriyetine saygı gösteren bir metotla sosyalizm fikirlerinin Türkiye'de müdafaasını yapıyorsa, ömrümün sonuna kadar kendilerinin mücadelesini yapmasına elbette yardım edeceğim, elbette onları meşru tanıyacağım ve onlara karşı yapılan her hareketin karşısına çıkacağım. *(TİP sıralarından alkışlar)* Fakat Türk Anayasasının yasak ettiği sosyalizm arkadaşlar, sosyalizm; vatandaş hakkını tanımayan, insanı robot haline getirmek isteyen, tip vatandaş yaratmak isteyen ve ihtilalci metotlarla fikirlerini icra kudretine getirmek isteyen sosyalizm şeklidir, biz buna "komünizm" diyoruz. Bunun haricinde arkadaşlar, sosyal devletçi Türk Anayasası demokratik sosyalizme açıktır, açık olmalıdır.[13]

Siyaset hayatı boyunca Çankırı Belediye Başkanlığı, Çankırı Milletvekilliği, Meclis Başkanvekilliği, Bayındırlık ve İmar İskan Bakanlığı yapan Nurettin Ok, Süleyman Demirel'le birlikte. (Kaynak: http://www.haberci18.com)

Tahtakılıç'ı kürsüde Nurettin Ok izledi. Olaylı gecenin Meclis Başkanı. Ok, oturumu yansız bir başkan olarak yönettiğini ileri sürdü, İnönü'nün suçlamalarına, sözüm ona yanıt verdi... Ve kürsüye Başbakan Demirel çıktı. Uzun, sıkıntılı ve sıkıcı bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın TİP'le ve saldırı ile ilgili kimi bölümlerini sunuyorum:

13 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 404-405.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Isparta) – Muhterem Başkan, muhterem milletvekilleri; bütçe müzakerelerinin cereyan ettiği şu anda iki saate yakın zamandır münakaşa edilen hususlar hakikaten elem vericidir.

Dün akşam gece yarısından sonra, saat 2 sularında meydana gelen bir hadise, hadise olarak kıymetlendirilmesi Yüce Meclisimizin çalışmalarına bir an evvel devamının sağlanması gerekirken hadise ile uzaktan yakından hiçbir irtibatı bulunmayan ve bu zamana kadar birçok kere tekrarlanmış iddialar huzurunuzda tekrar dile getirildi.

Bunların maksadı, meseleyi büyütmek ve bugün sabahleyin şu kürsüyü günlerdir yapılagelen iddiaların tekrarı olarak kullanmak ise bu, bir fırsattır. Bunların maksadı Meclisin yatışmasını temin etmek, bir an evvel çalışmaya başlamasını temin etmek ise, ki o olmalı idi, bu konuşmalar bu maksada matuf olmamıştır.

Muhterem milletvekilleri, her vesile ile bize söz atılmasına, bu atılan sözlerin şiddetine, dehşetine biz alışmışız. Huzurunuzda Yüce Meclisin, milli iradenin sembolü, Türk demokrasisinin temeli ve yüz senelik hürriyet kavgalarının neticesi olan Yüce Meclisin itibarına toz kondurulmasına hiçbir şekilde Hükümet olarak, Adalet Partisi Grubu olarak ve Adalet Partisi olarak razı olmadığımızı ifade etmeliyim.

Ne olmuştur dün gece? Dün gece, ben saat 12'ye kadar burada idim, sükûnetle müzakereler devam etmekte idi, birçok hatipleri dinledim. 12'den sonra da ertesi günün erken saatleri için tekrar işime başlayabilmek için Meclis'ten ayrıldım. Saat 2'ye doğru bu hadisenin meydana geldiğini arkadaşlarım bana haber verdiler. Evvela şunu ifade edeyim, hadise esef vericidir, hadise olarak bizzat. Ama bunun bütün yükünü hakikaten akılla, mantıkla bağdaşmayacak şekilde insafsızca Adalet Partisi Grubuna, Hükümete, Adalet Partililere yüklemek hiçbir şekilde mantığa uygun değildir. Meydana gelen bu üzücü hadise Meclisimizde ilk defa meydana gelmiyor. Bundan katiyen hadiseyi tasvip ettiğim manasını çıkarmayınız lütfen. Batı demokrasilerindeki parlamentolarda da görülmemiş işler değil bunlar. İngiliz Parlamentosunda buna benzer, bundan pek çok daha ağır çok misaller var. Ama hiçbir zaman İngiliz Parlamentosunun üyeleri o parlamentonun içinde temsil edilen partilerin sözcüleri, genel başkanları bu hadiselerin akabinde kürsüye gelip demokrasiden vazgeçtiklerini ifade etmemişlerdir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* İngiltere'de demokrasi yaşar mı, yaşamaz mı endişesini izhar etmemişlerdir. Şiddetle, vehimlere, öfkelere, hiddetlere kapılmadan hadiseleri kıymetlendirmesini bilmedikçe demokrasiyi geliştirmek ve gerçekleştirmek imkânı yoktur.

Demirel, hükümetinin bir komplo karşısında olduğu inancındaydı. Belki de öyle göstermek istiyordu. Ayrıca kapitalist düzenle özdeşleştirdiği anaya-

sayı, kendilerinin savunduğunu söylüyordu her fırsatta. Aslında bu, eski bir oyundur. İktidarlar her zaman kendilerini "meşru" saymışlardır. Demirel de Meclis'teki çoğunluğuna bakarak, muhalefeti "meşruiyete" karşı bir tutum içinde görüyordu. Oysa "meşruiyeti" yadsımak başkadır, sınıfsal muhalefet yapmak gene başkadır. Sınıfsal muhalefet yapan bizlerin, AP iktidarının çoğunluğu yasal yoldan elde ettiğine bir itirazımız yoktu. Biz emekçi yığınların çıkarlarına ters düşen bir yol izlediği görüşünde olduğumuz için Demirel hükümetine karşıydık. Onun iktidarını tarihsel boyutlar içinde anayasanın temel insan haklarına dayalı sosyal devlet ilkesine ters düşen bir iktidar olarak görüyorduk. Gerçekten de öyle davranıyordu Demirel iktidarı. Seçim Yasası'nı değiştirerek emekçilerin Meclis'te temsil edilmelerini önlemeyi tasarlıyor; anayasayı koruma bahanesiyle özgürlükleri kısıtlamaya yöneliyordu. Oysa Türkiye hızla bir bunalıma doğru yol alıyordu. Demirel konuşmasını şöyle sürdürüyordu:

> Muhterem milletvekilleri, bütçe müzakerelerine başlamadan hemen hemen 20 güne yakın bu Meclis CHP ve TİP tarafından gensoru müessesesiyle işgal edilmiştir. 8 tane gensoru getirilmiştir. Hiçbirisinin içinde bir şey yoktur. Maksat Meclisi işgal etmek olmuştur. Acaba bu nereye varacak diye ben buna bir teşhis koymaya çalıştım. Bütçe konuşmalarının başladığı ilk günde Meclisin havasının elektriklendirilmesinde iki partinin fayda umduğunu üzüntü ile müşahede ettim. Meclis müzakerelerini takip edenlerin gözünden kaçmayacaktır bu husus. Değerli parti sözcüleri bu kürsüye geliyorlar, gerçeklerle hiç ilgisi olmayan, üslubu, tonu, tarzı bu kürsüye yakışmayan her türlü beyanlarda bulunuyorlar. Bunların maksadı Adalet Partisi Grubunu ve Hükümeti tahrik etmektir. Yerlerine geçip oturuyorlar, bunlara iktidar grubunun ağırlığı içerisinde, Hükümet olmanın mesuliyeti içerisinde cevap vermeye, bu kürsüye çıkan arkadaşlarımıza karşılıklı konuşma şeklinde mütemadiyen laf atılıyor. Konuşmalar o hale geliyor ki, adeta kürsüde konuşan hatip söyleyeceği şeyi bir kenara bırakıyor, karşılıklı bütün parlamento ile, bütün 445 arkadaşımızın bulunduğu bir heyetle münazara haline getiriliyor. Bunların hepsinin Parlamentoyu engelleme, Parlamentoyu baltalama faaliyetlerinin devamı olduğunu ifade etmeliyim.

Başbakan suçüstü yakalanmış bir insanın çırpınışı içinde görünüyor. "Demokrasi varsa, siz varsınız, Millet Meclisi var (...) Parlamento itibarı üzerine gölge düşürmeyelim; Parlamentonun çalışmasına engel olmayalım" diyor. Ve bütçe konuşmalarının muhalefet tarafından, yani Türkiye İşçi Partisi ve Halk Partisi tarafından, yaklaşan seçimlere etki, baskı yapmak amacıyla kullanıldığını ileri sürüyor. Ama hemen ardından suçüstü yakalanan AP iktida-

rını temize çıkarırım umuduyla, belki de bunun olanaksızlığının farkında olmadan, geceki kışkırtmaları yineleyerek geceki komployu bir kez daha gözler önüne seriyor. Şöyle sürdürüyor konuşmasını Sayın Demirel:

> Şimdi huzurunuzda şunu kaydedeyim. Dün akşam vâki olan üzücü hadise bu kürsüye gelen, resmî beyanlarda bulunmak mecburiyetinde olan Hükümet temsilcisine karşıdan laf atılarak başlamıştır. Hadisenin sonu malûm.. Hadise Nâzım Hikmet'in; o Nâzım Hikmet ki, "Benim asıl yurdum Rusya'dır" demiştir, o Nâzım Hikmet ki, muhterem arkadaşım Kılıçoğlu'nun buradan beyan ettiği gibi, Türk hâkimi ve Türk Mahkemesi tarafından haini vatan ilan edilmiştir.
>
> İHSAN KABADAYI (Konya) – Babam Stalin'dir demiştir.
>
> BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Bir üye buradan çıkıyor, Cumhuriyeti, onun temel dayanağı olan Türk adliyesini, onun verdiği kararları, hepsini hiçe sayarak "Nâzım Hikmet büyük vatan şairidir" diyor. Bunun adına ne derler? Bunun adına büyük tahrik derler. Tahrik derler bunun adına. Ondan sonra hadise büyüyor. Böyle şeyleri yapmayın. Böyle şeyler hakikaten bu Meclisin havasına yakışmaz. Türk Parlamentosunun zabıtlarında geçen 45 sene içinde Nâzım Hikmet'e hain diyen yüzlerce sayfa bulursunuz ama Türk Parlamentosunun zabıtlarına, esefle söyleyeyim ki, Nâzım Hikmet'i büyük vatan şairi diye tanıyan ilk cümle dün akşam zabıtlara geçmiştir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Başbakan bir gece önce Nâzım Hikmet konusunun İçişleri Bakanı tarafından, AP grubuna saldırıya yeşil ışık olarak ortaya atılmış olduğunu unutmuş görünüyor. Gene Sayın Başbakan, Nâzım'ın siyasal inançları ile şairliğinin ayrı şeyler olduğunu, ideolojisine karşı çıkan bir kişinin onun şairliğini beğenebileceğini, bunun son derece doğal bir şey olduğunu da düşünmek istemiyor. Oysa Dışişleri Bakanı Çağlayangil, yani yakın çalışma arkadaşlarından biri, Nâzım Hikmet'in büyük şair olduğunu söyleyecektir. Ama o günlerde Türkiye İşçi Partisi'nin Moskova çizgisinde bir parti olduğunu, Moskova'dan emir aldığını ileri sürerek hem kamuoyunu seçimler öncesinde etkilemek hem de Amerikalı dostlarını memnun ederek bir taşla iki kuş vurmak sağ kanat politikacıları için marifet sayılmaktaydı. Parlamentonun saygınlığına gölge düşürenler kendileri idi. Komando kampları açanlarla koalisyon kurarak terör yangınına benzin sıkan gene kendileri idi. 12 Mart'a davetiye çıkaranlar da gene kendileri idi. Elbet yalnız onlar değil. Sırası gelince anlatmaya çalışacağız. Başka etmenlerde vardı. Ama AP'nin yurt gerçeklerini bir yana iten "sandıktan çıkma" politikası bu ters gelişmelerde önemli bir rol oynamıştır. Evet, Türkiye hızla bir politik bunalıma sürükleniyor-

du, oysa Demirel bunu önlemenin çaresi olarak muhalefeti suçlama gibi bir önlem sayılamayacak kapalı kapılarda görüyordu. Cüneyt Arcayürek'in Milli Güvenlik Kurulu toplantılarındaki tartışmalar hakkındaki açıklamaları ilginç. 1970 Ocak'ında MGK'da konuşan Demirel hâlâ durumu kavramış görünmüyor. Sanki sorumluluk koltuğunda oturan bir başkasıymış gibi solcuları suçluyor: "Bağımsız Türkiye diyorlar; NATO'dan çıkalım diyorlar; Türk halklar, hora Kürdistan diyorlar; Altıncı Filo defol diyorlar. Sonra düzen bozuktur diyorlar"[14] diye yakınıyor.

Ve olaylı geceyi izleyen oturumdaki konuşmasını şöyle sürdürüyordu:

> CHP'nin Sayın Genel Başkanı kendi devrinde bu mahkemenin cereyan ettiğini herhalde bilirler ve gönül isterdi ki, hadiseye temas ederken bunun ağır bir tahrik olduğunu da ifade buyursunlar. Yapmadılar. Çünkü, hadise ile ilgili olarak söylemek istedikleri şeyleri söylediler. Biraz sonra eleştireceğim. Hadisenin bir tasmim olduğunu ifade buyurdular. "Hükümetin bir tasmimi" dediler. Hadisenin üzerinden 9 saat geçmiş. Acaba hangi vakıalara dayanarak, neye dayanarak, henüz meydana gelen his atmosferi geçmeden CHP'nin Sayın Genel Başkanı hadisenin tasmim olduğunu iddia edebiliyorlar?
>
> CHP Sayın Genel Başkanının bu şekildeki beyanına şaşmadım. Çünkü bundan evvel de orta yere durup dururken bir Meclisi basma hadisesi çıkarılmıştı. Sonra ne oldu? Meclis basma hadisesinin sonu ne oldu? *(CHP sıralarından "Örttünüz" sesleri)* Meclisin basılmadığı, Meclisin basılamayacağı meydana çıktı. Sonu bu oldu. *(CHP sıralarından müdahaleler)* Müsaade buyurun dinleyin. Biz çıt çıkarmadan sizi burada dinledik, grubumuz da dinledi. Aynı yola geliyoruz. İşte böyle başlıyor meseleler, meseleler böyle başlıyor. *(AP sıralarından alkışlar)*
>
> BAŞKAN – Lütfen sükûneti muhafaza edelim efendim, hatibe müdahale etmeyelim.
>
> BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Muhterem milletvekilleri, Batı demokrasilerinde aşağıdan laf atma vardır. Bu, demokrasinin içinde vardır. Bazan da konuşan hatibin konuşmasını da güzelleştirir, bazan da şaşırtır hatibi, maksadı da hatibi şaşırtmaktır. Yalnız bizim demokrasimizde, aşağıdan laf atana idam kararı verildi. Bu var bizim tarihimizde, bu da var bizim tarihimizde. *(AP sıralarından alkışlar, "Bravo" sesleri).* Ben meseleyi büyütmek istemiyorum. Emin olunuz meseleyi iktidar ağırlığının içerisinde bir rayına oturtmak istiyorum. Fakat bizi öylesine yaralayan, bizi öylesine inciten haksız ithamlar yapıldı ki, bu haksız ithamları cevaplandırmadan buradan ayrılmak imkânı yok.

14 *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5, Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, 1985, s. 279.

Muhterem milletvekilleri, CHP'nin Sayın Genel Başkanı Hükümet Başkanı olduğu zaman, arkadaşım Kılıçoğlu söyledi, Adalet Partisi'nin camı, çerçevesi, defteri, eşyası, tabelası, hepsi çatır çatır kırılmıştır. Bir defa da değil, iki defa. Yakılmıştır, tahrip edilmiştir. Ve kendisine müracaat edildiği vakit de "Ne yapayım, ağır tahrikler olmuştur, bu tahriklere sebep olmayın" cevabını vermiştir. Kendisine Hükümet Başkanı olarak müracaat edilmiştir. Yani yurtta kanunların tatbikçisi, emniyet ve asayişin müdafii, emniyet ve asayişin korunmasından mesul bir insan olarak müracaat edilmiştir. "Tahrik etmeyin, ne yapayım işte tahrik oluyor, zapt edemiyorum" demiştir.

Şimdi o zaman demokrasi tehlikede değildir ama Meclis'te ağır bir tahrikten doğan üzücü bir hadise, esefle söylüyorum, üzücü bir hadise meydana gelir, aradan 9 saat geçmeden Sayın CHP Genel Başkanı bu kürsüye gelir, "Bu iş patlar" der. Patlama kelimesi Sayın TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın sözlerinde de var. "Bu iş patlar" der. Ve döner der ki, "Akıbetinizi çabuklaştırıyorsunuz" der. Şimdi bu patlama ile akıbet meselesini bir konuşalım. Çünkü bunu konuşmazsak bu Meclis hür değildir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Meclisin şu kanadında veya Meclisin bu kanadında oturan bu memleketin çok değerli evlatları, yetişmelerine milletin milyonlarca lira sarf ettiği, ailelerinin çok emek verdiği bu kadar değerli insan şayet bir gün milletin seçip gönderdiği bu müessesede vazife görmekten dolayı suçlu addedilme durumunda ise o zaman Türkiye'de demokrasi yoktur. Bu zaman yoktur, demokrasi. Ama bu devreler geçmiştir. Neden geçmiştir? Artık bu kürsüden ihtilal ışığı verme imkânı kalmamıştır. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Şayet, hâlâ öyle bir durum varsa, evvela Türkiye Büyük Millet Meclisinin muhterem azaları ilerde hiçbir şekilde şerik addedilemeyecekleri birtakım suçları omuzlarına yüklenmeden bu meseleyi halletmemiz gerekir. Derhal bütçe konuşmalarını tatil edip –çünkü bütçeyi bir ay uzatmak mümkündür, memleket bütçesiz kalmasın–, derhal bir genel görüşme açıp bu Meclisin akıbetini tayin etmemiz lazımdır.

Başbakan konuşmasını sürdürüyor, geceki olayı TİP'lilerin kışkırttığını, söylüyor ve AP iktidarının seçim programındaki işleri yaptırmamaya kararlı bir muhalefetin kendilerini "birtakım güçlerin" müdahalesi umacısı ile manevî baskı altında tutmaya çalıştığından yakınıyordu. Şöyle diyordu:

Şimdi, muhterem arkadaşlar, memleketimizde bir ihtilal olmuştur. Bu ihtilalin, bugün bu kürsüde sebeplerini, şusunu, busunu münakaşa etmenin doğru olduğuna kaani değilim. Bir fayda sağlayacağına da kaani değilim. Ama her defasında işiyle, gücüyle uğraşan vatandaşın elini, ayağını soğutacak bir

kargaşalık ihtimali haberini vatan sathına yaymak, hem Türk ekonomisini, Türk sosyal bünyesini harap etmekte, ayrıca şu Muhterem Heyete, bu büyük Meclis'e, Türk halkının, Türk milletinin iradesinin sembolü, temsilcisi olan bu Muhterem Meclis'e olan itimadı vatandaş gözünde düşürmektedir.

Şimdi, muhalefette vaziyet bu, iktidara geliriz, filan şeyi yapamazsın. Niçin yapamayız? "Biz size mani oluruz, memleketin birtakım güçleri de size mâni olur." Muhterem Milletvekilleri, bu aslında demokrasiye olan inanç ve demokrasi anlayışı ile bağdaşmaz. *(AP sıralarından alkışlar)*

Şimdi iddia olunuyor ki, bu işin içerisinde bir tasmim vardır. Böyle bir şey yoktur. İddia olunuyor ki, ben böyle bir harekete mani olmamışım. Böyle bir şey de yoktur. Çünkü, rahat rahat sükûnet içinde giden bir konuşmada iki saat sonra herhangi bir çatışmanın, herhangi bir ileri derecede münakaşanın kavganın meydana gelebileceğini tahmin etmek imkânından ben mahrumum. Ama size şunu bütün samimiyetimle arz edeyim ki, muhterem heyetinizin huzur ve sükûn içinde olması şarttır. Huzur ve sükûn içinde olmak için evvela herkesin hakkına sahip olması lazımdır. Muhterem Heyetiniz huzur ve sükûn içinde olmazsa, memlekette huzur ve sükûnu tesis etmemiz zorlaşır, idame ettirmemiz zorlaşır. Çok çabuk bu gergin havalar vatanın dört köşesine akseder. Huzur ve sükûn içinde olmamak için de sebep yoktur, hiçbir sebep yoktur orta yerde. Şayet muhterem Heyetiniz çok ileri sınırlara götürmeden münakaşa edemezse, o zaman vatandaşın bu meseleleri kavga etmeden, gürültü çıkarmadan münakaşa edebileceğini beklemek hakkına malik değiliz. Ama merak etmeyin, Türk vatandaşı bütün bunları ibretle seyrediyor. En kıymetli müessesesi olan TBMM, ki Türk milletinin en kıymetli müessesesidir, onu esaretten kurtaran müessesedir, Türkiye Büyük Millet Meclisi onu hürriyete kavuşturan müessesedir, üzerinde şu veya bu tahribatı yapma hevesinde olanları ibretle seyrediyor, büyük millet. Zamanı geldiği vakit bunların gerekli dersini verecektir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Yanlış anlaşılmasın, bizim sopalı işimiz yok, bizim işlerimizin hepsi medeni.

SEYFİ SADİ PENCAP (Muğla) – Çok medeni, tabanca ile...

Demirel ve İkili Antlaşmalar

Ve sıra TİP'e geliyordu. Başbakan demokrasi havariliğini bir yana iterek, demokratik rejimin vazgeçilmez denge öğesi olan sol kanadı, şu ya da bu yoldan yok etmeye kararlı olduğunu açığa vuruyordu. Amerika'nın ileri karakolu durumunda olan Türkiye'de, ancak Amerikancı Bey takımının partileri arasında bir sözde demokrasiye yer olabilirdi. Türkiye İşçi Partisi, Meclis'e girdiği günden beri, partiler arasında 1947'den bu yana gelenek haline gelmiş bir kuralı çiğnemiş; dış politikadaki birlik ve beraberliği bozmuş, Türki-

ye'deki Amerikan üsleri konusundaki suçlu suskunluk perdesini yırtmış, bu üslerin kurulduğu yurt topraklarının Amerikan egemenliğine bırakılmış olduğunu söyleyerek Amerika ile sürdürülen dostluk politikasının gerçek yüzünü açığa çıkarmıştı. Bununla yetinmemiş, bir soru önergesi vererek bugüne dek Amerika ile kaç antlaşma imzalandığının, bu antlaşmaların neleri içerdiğinin başbakan tarafından açıklanmasını istemişti. Amerikalı'ya pasif direnme ve NATO'dan çıkılması için kampanyalar açmıştı. Bir yandan da TİP sınıf düşmanlığı propagandası yapmaktan geri kalmıyor, kapitalist düzene karşı işçileri, köylüleri sürekli kışkırtıyordu. Başbakana göre artık bu duruma bir son vermek gerekiyordu.

Gerçekten TİP, iktidarın ve Amerikancı egemen çevrelerin uykularını kaçırır olmuştu. Meclis'e girer girmez 1947'de imzalanan ilk "Yardım" antlaşmasından bu yana Türkiye'nin ABD ile imzaladığı tüm bağlayıcı belgelerin dökümünün başbakanca açıklanmasını, Meclis Başkanlığı'na verdiği bir soru önergesi ile istemesi hükümeti zor durumda bırakmıştı. Aradan aylar geçtiği halde yanıt verilemiyordu. Çünkü ortada antlaşmalar yoktu. İnanılacak şey değil ama gerçek bu idi. ABD üsleri hakkındaki soru önergesi Meclis Başkanlığı'na 15.12.1965 günü verilmişti. Aradan yedi ay geçtiği halde Başbakan'dan ses çıkmıyordu. Hükümet mehil istemişti Meclis Başkanlığı'ndan ama gene yanıt vermemişti. Bunun üzerine soru önergesini gensoru önergesine çevirdik: Bizim önerge geri alındı ve Çetin Altan'a gensoru önergesi verdirildi. Tabii gensoru açılması çoğunluk tarafından reddedildi. Ama "açılsın mı, açılmasın mı" tartışmaları ilginç gelişmelere yol açtı. Örneğin CHP'nin tutumu ilgi uyandırdı. Grup sözcüsü Feyzioğlu ikili antlaşmalar üzerinde farklı şeyler söyleyeceklerini ileri sürerek görüşme açılmasını istedi. Başbakan Demirel ise ikili antlaşmaları kendilerinin imzalamadığını vurgulayarak, iktidarlarında bu antlaşmalara "*Türkiye'nin aleyhine bir virgül konulmasına rıza göstermediklerini*" söyledi. Oysa sorun bu gibi mantık oyunları ile atlatılabilecek bir sorun değildi. Antlaşmalar Türkiye Cumhuriyeti adına imzalanmıştı ve tüm iktidarları bağlayıcı nitelikte olduğu bilinen basit bir hukuk kuralı idi. Gerçek şu idi ki, Meclis'te 15 milletvekili ile temsil edilen TİP tüm kapıları zorluyordu. ABD ile kaç antlaşma ya da sözleşme imzalanmıştır? Demirel bu soruyu yanıtlamak zorundaydı. Kelime oyunları ile bu zorunluluktan kurtulunamazdı. Ama çaresizdi başbakan. Çünkü kaç antlaşma imzalandığını kendisi de bilmiyordu. Arcayürek'in kitabından şu satırları birlikte okuyalım:

> Çünkü, Türkiye'nin Amerika ile kaç tane "gizli anlaşma" yaptığını bilen yoktu; kimi bilgiler ise yeterli değildi. Aybar'ın bu önergesini aldıkları zaman, Dışişleri Bakanı Çağlayangil'le konuştuklarını, sonra devlet arşivine bir göz at-

tıklarını bana anlatan Demirel şöyle demişti: "Bir de baktık ki, Amerika ile yapılan gizli anlaşmaların tümünü kapsayan bir dosyamız bile yok. Küçük rütbeli bir subayın, yüzbaşı düzeyinde bir Amerikalının imzaladığı anlaşmalardan tutun da, Türkiye'nin, ABD'ye neler verdiğini içeren önemli anlaşmaların hiçbirinin metni elimizde değil."

Bu durum karşısında, derhal çalışmaya başlanılmıştı. Çağlayangil, Amerikalılardan var olan anlaşmaların metinlerini istemiş, devlet arşivinin birçok kesimlerine dağılmış olanların toplanmasına başlanmıştı.

Bir yandan bu araştırmaların ve TİP muhalefetinin ağır baskısı altında anlaşmalar bulunmuş; öte yandan da ABD'ye "ikili anlaşmaları düzene sokacak, Türkiye'nin bağımsızlığıyla bağdaşmayacak anlaşmaların yeniden gözden geçirilip 'tek metne' bağlanmasını, sağlayacak" müzakere istemi duyurulmuştu.

"Amerika, bu istekten pek memnun kalmadığını bize 'ihsas' etti," demişti Demirel. İnancına göre, bu tür işlemler, Sovyetlere ekonomik açıdan yakınlaşmalar, yeni anlaşma direnmeleri, sonunda da ABD'de "önemli bir sorun" olarak ele alınan uyuşturucu maddeler karşısında Ankara'nın kimi terslenmeleri derken, 1971 Martını bulmuştuk.

İhsan Sabri Çağlayangil, 12 Mart darbesinden sonra yayımlanan bir İngiliz gazetesini gösterdi. Bu gazetede bir dünya haritası yer alıyor, üzerinde hangi ülkelerde Amerikanın darbe yaptırdığı gösteriliyordu.

Adı geçen devletler arasında Türkiye de vardı.[15]

Çıkarlarını savunmak için dünyanın dört bir yanında darbeler yaptırtan ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin komşusu ve topraklarında Amerikan üsleri bulunan Türkiye'de de darbe yaptırmış olması politik mantığa uygundur. Sözü edilen dergiyi görmedik ama Amerika'ya karşı olan bir sosyalist partinin yöneticilerinden biri olarak bu olasılığın her zaman göz önünde tutulması gereğine inandık. Nitekim TİP'in Amerika'ya karşı olduğu, kuruluşundan çok sonraları ve ihtiyatlı bir biçimde, yani güçlenmesi ile orantılı olarak açıklanmıştır. Amerika'yı hedef almamız, üsleri, ikili antlaşmaları ele almamız, Meclis'te bir grup kurmamızdan ve kamuoyunda ve Anayasa Mahkemesinde TİP'in demokrasiye içtenlikle bağlı olduğu kanısının yerleşmesinden sonra olmuştur. TİP'e yöneltilen taşlı sopalı saldırılar ve Meclis'teki olaylar, AP iktidarının TİP'i yasal yoldan kapattıramayacağını anlamasından kaynaklanan ve Amerikalı müttefike "elimizden geleni yapıyoruz" demek anlamında bir tepkiydi. Meclis'teki kocaman AP grubunun bir avuç TİP'li karşısında her seferinde yenik düşmenin yarattığı aşağılık duygusunun da bu saldırılarda belki payı vardı. Parantezi kapatalım ve başbakanın konuşmasına dö-

15 *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5, Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, 1985, s. 57-58.

nelim. Başbakan, İnönü'ye yanıt verirken, demokrasinin faziletinden, parlamentonun saygınlığından falan söz etmişti. Sıra TİP'e gelince Sayın Demirel demokrasinin faziletini, Meclis'in saygınlığını falan unutarak, İçişleri Bakanı'nın karalayıcı ve kışkırtıcı üslubunu benimsedi:

> BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) – Bir üye buradan çıkıyor. Cumhuriyeti, onun temel dayanağı olan Türk Adliyesini, onun verdiği kararları, hepsini hiçe sayarak Nâzım Hikmet büyük vatan şairidir, diyor. Bunun adına ne derler? Bunun adına büyük tahrik derler. Tahrik derler bunun adına. Ondan sonra hadise büyüyor. Böyle şeyleri yapmayın. Böyle şeyler hakikaten bu Meclisin havasına yakışmaz. Türk parlamentosunun zabıtlarında geçen 45 sene içinde Nâzım Hikmet'e hain diyen yüzlerce sayfa bulursunuz, ama Türk parlamentosunun zabıtlarına esefle söyleyelim ki, Nâzım Hikmet'i büyük vatan şairi diye tanıtan ilk cümle dün akşam zabıtlara geçmiştir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar.)*[16]

Olayın üzerinden 24 saat bile geçmemişti. Olayların nasıl başlatıldığı herkesin belleğinde idi. Dışişleri Bakanı, "Türkiye'yi NATO'dan ayırıp kolektif savunma sistemini çökertme yolları aranmaktadır. Bu emir Moskova'nın emridir" deyince, Çetin Altan "Böyle konuşamazsın" diye bağırmış, İçişleri Bakanı da Çetin Altan'a "Siz Türk mahkemelerinin mahkûm ettiği Nâzım Hikmet'i milli şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?" diye sormuş, o da "En büyük şair Nâzım Hikmet" yanıtını vermişti. Olay böyle gelişmiş, İçişleri Bakanı Sükan, AP grubuna bu parola ile saldırı işaretini vermişti. Yani "Nâzım Hikmet vatan şairidir" sözlerini Altan değil, Sükan söylemişti. Nâzım, Donanma'da isyan çıkarma girişiminden hüküm giymişti. Nâzım'ın büyük şairliği ile askerî mahkemenin malıkûmiyet kararı ayrı şeylerdi. Demirel ve bakanı demagoji yapıyordu.

Meclis'in saygınlığı, gerçeği ters yüz etmeğe çalışan bu gibi konuşmalarla zedelenmekteydi. Doğru olmadığı bilinen kaba iftiralarla zedelenmekteydi. Elbet başbakan bunları biliyordu. Bilerek bu yola başvurması durumun ağırlaşmasına neden oluyor, Türkiye hızla bir siyasal bunalıma sürükleniyordu. Ne var ki, Adalet Partisi iktidarının "eli mahkûm"du. Amerika'nın ileri karakolu durumundaki Türkiye'de sol muhalefeti ya kendisi silecek ya da işi başkaları yapacaktı. Durum bu kadar açıktı. Bu konuya biraz sonra ve daha geniş olarak yeniden döneceğiz. Başbakan TİP'e saldırılarını şöyle sürdürüyordu:

> Millet, meselelerini halletmek üzere bizi buraya göndermiştir, burada mesele çıkarmak için göndermemiştir. Onun içindir ki birtakım münferit vakaları alıp,

16 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 417.

Bakanın konuşmalarını bir tahrik vasıtası alıp, Türk mahkemelerinin ve hâkimlerinin vatan haini olarak mahkûm ettiği Nâzım Hikmet'i, vatan şairi haline getirmeyi bir kenara itip çok indi mütalaalar serd etmek Türk milletinin vicdanında derin yaralar açacaktır.

Muhterem milletvekilleri, TİP Genel Başkanı bu kürsüye geldi, dedi ki: "Biz" aynen tabiri şöyledir: "Emekçi sınıflar iktidara gelecek, bu önlenemez." Emekçi sınıflar iktidara gelecek, bu önlenemez... Şimdi biz gayet tabiî ki, CHP'nin Sayın Genel Başkanı gibi sınır dışına çıkan, hudut dışına çıkan, Türk kanunlarının, hukuk düzeninin dışına çıkan partileri kapatma yetkisine sahip değiliz. Türk Anayasası partilerin kuruluşunda izin almayı kaldırmış, kapatmayı da Anayasa Mahkemesine vermiş. Şimdi bu husus TİP için de doğrudur, başka bir parti için de doğrudur, bizim için de doğrudur. Yani, CHP'nin Sayın Genel Başkanı, "Bir fikre karşı niçin heyecanlanıyorsunuz? Eğer bu fikir yanlış bir fikir ise memleketin ana çerçevesinin dışında bir fikir ise bunu, bu partiyi kapatacak, bu parti hakkında muamele görecek hukuki merciler vardır" diyor. Doğrudur. Bir taraftan da diyorlar ki, "AP yine Türk hukuk sisteminin ve Türk devlet nizamının, Türk Anayasasının makul ve makbul addetmediği birtakım işleri yapmaktadır. Onun için de akıbeti meçhuldür, veyahut da akıbetine yaklaşıyor."

E, peki TİP için mevcut olan bu kaide yani, TİP mevzuu bahsolduğu vakit suçu ve suçluyu mahkeme tayin edecek de AP mevzuu bahsolduğu vakit suçu ve suçluyu CHP'nin Sayın Genel Başkanı mı tayin edecek? *(AP sıralarından "Bravo" sesleri ve sürekli alkışlar.)*

Şimdi diyor ki, TİP'in Sayın Genel Başkanı, "Emekçi sınıflar iktidara gelecek." Partiler Kanununa aykırı bu beyanınız. *(TİP sıralarından gülüşmeler)* Müsaade buyurun, müsaade buyurun, Partiler Kanununun 89. maddesine aykırı, 91. maddesine aykırı, birçok maddelerine de aykırı bu beyanınız. Ayrıca Türk Anayasasının 4. ve 12. maddesine aykırı. E, peki biz de diyoruz ki, "Siz eğer bu faaliyetleri burada yaparsanız bunun münakaşası yapılır." E, yurt sathında da yapıyorsunuz bu faaliyetleri. Sonra geliyorsunuz buraya Doğu Mitingleri'nin izahını yapıyorsunuz. Doğu Mitingleri'nde yaptığınız buradan izah ettiğiniz iş değildir. Şu anda zamanınızı almak istemem, ama Doğu Mitingleri'nde yaptığınızı bir gün izah edeceğiz bu kürsüde ve Türk Anayasasına, devlet bütünlüğüne, Türk Anayasasının birçok maddelerine aykırıdır yaptığınız iş. E, peki biz bunları söylemeyeceğiz, ondan sonra da İçişleri Bakanlığı bütçesini tenkit eden arkadaşınız buradan çıkacak diyecek ki, "Bir hadise olmuştur; ben demiştim ki..." E, hadise oldu, şimdi ne yapacağız? Kanun takipçisi bu hadiseyi meydana getirenlerin yakasına yapışacak. Bunu tecrübesizlik olarak göstereceksiniz. Dün akşam bu kürsüden söylendi. Ne yapacaktık biz? Birtakım suç işlemesi ihtimal dahilinde olan adamları, ellerine kelepçe vurup zindan-

lara mı gönderecektik? İşte bu da geliyor Türk Anayasasının suç ve ceza müeyyidesine. Türk Anayasası diyor ki, "Türk kanunlarına göre işlendiği zaman suç sayılmayan fiiller suç değildir. Bunları tayin edecek merciler de muayyendir." Böyle yapmayacaksınız, bunların hepsini bir kenara atacaksınız, biz tecrübeliyiz diye, suç olması ihtimali var diye vatandaşın üstüne bir baskı vasıtası olacaksınız. Bizim idare anlayışımız bu değildir. Bir taraftan bu tenkidi yapacaksınız, öbür taraftan da fikir hareketleri namı altında memleketin karıştırılmasına, anarşi çıkarılmasına hizmet edecek faaliyetlerin içinde bulunacaksınız. Bunları da size söylemeyip kime söyleyeceğiz gelip? Size söylüyoruz ve burada münakaşa ediyoruz, yaptığınız doğru değildir, diyoruz. Emekçi sınıfı, Türkiye'de emekçi sınıfı olacak, emekçi sınıfı Türkiye'nin kaderine hâkim olacak... E, peki diğer insanlar ne olacak, diğer vatandaşlar? Esir mi olacak, yoksa herkes emekçi mi olacak? İşte mesele burada başlıyor. Bunların münakaşasını yapacağız, bunların münakaşası yapılacak.

Muhterem milletvekilleri, bu münakaşalar 1965 seçimleriyle bakiye sisteminin Meclisimize getirdiği Marksist görüşün neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Dünyanın her parlamentosunda komünistler, aşırı solcular, öyle diyelim, daima parlamentoları baltalamanın yollarını ararlar, daima gürültü patırtı çıkarırlar. Şimdi buna karşı biz parlamentoyu çalıştırmaya çırpınıyoruz. Yoksa yaptığımız hareket bir fikri boğma hareketi değildir. Ama Türk kanunları bu fikir Türkiye'ye zararlı hale gelme istidadını aldığı zaman bu fikrin sahiplerinin yakasına yapışacaktır; bundan da herkes emin olsun.

Türkiye'de bir oyun falan devam etmiyor. Eğer siz bu oyunun içinde iseniz onu bilmeyiz. Ama Türk devletini bu kadar hırpalamaya, itibarına bu kadar şüphe düşürmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Neye karşı olursanız olun, bunların her gün burada münakaşası yapıldı. Toprağı dağıtacağız, ticareti devletleştireceğiz, sigortayı devletleştireceğiz, bankacılığı devletleştireceğiz. Arkasından basını devletleştirirsiniz, arkasından parlamentoyu devletleştirirsiniz, oraya kadar gider ok. *(AP sıralarından alkışlar)* Ama bu fırsatı bulamayacaksınız. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Yani, buraya çıkıp da nezaket olsun diye, Hükümet mesuliyeti, sorumluluğu üstümüzde var diye, "İstediğiniz gibi yapın, memleketi ne kadar kurcalayabilirseniz kurcalayın, ne kadar tahrip edebilirseniz memleketin müesseselerini edin" mi diyeceğiz? Onu demeyeceğiz.

Anayasa partileri demokratik düzenin vazgeçilmez unsuru saymıştır ama partilerin sadece bu maddeye saplanıp Anayasanın diğer maddelerini unutmamaları şartı ile. Anayasa bir maddeden ibaret değil ki, küllü var Anayasanın.

Şimdi TİP'in Sayın Genel Başkanı buraya geliyor, diyor ki, "Biz kendimizi emekçi sınıf namına adadık" diyor. Aslında emekçi sınıf ile bir alakaları yoktur ama... *(AP sıralarından gülüşmeler)*

Peki siz kendinizi emekçi sınıf namına adadık diyorsunuz, bunun doğru olmasına inanmasını herkesten istiyorsunuz. E, burada 245 mevcudiyle AP grubu var. O da diyor ki, "Biz Türkiye'yi gerçekçi, ileri, medeni, Türkiye'nin hars ve kültürüne uygun refaha götürmek istiyoruz, Türkiye'yi saadet içinde yaşatmak istiyoruz" diyor. E, buna sizin inanıp inanmamanız muhayyer ama buna inanan insanlar var ki, 245 kişi buraya göndermiş. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Yine sizin söylediğiniz nassı kaatı. Bu böyledir. Sizden başkalarının olduğunu kabul etmeye mecbursunuz. Sizden başkalarının olduğunu kabul etmezseniz başkalarıyla başınız derde girer. *(CHP sıralarından bir milletvekili "Yani dayağı yersiniz")* Şu dayak hikâyesini bırakın bir kenara. Şu Parlamentoya hiç yakışmayan bir iş. Ben bunu muhakemelerime, ben bunu yapmakta olduğum tahlile, yapmakta olduğum beyana esas almıyorum.

Şimdi, "Zulüm, şiddet ve irtica çıkar yol değildir" deniliyor. Doğrudur... Bu yolda olan kim? Bu, çıkar yol değil. Bu yolda olanları kim tasvip ediyor? Ama durup durduğunuz yere sapasağlam insana kanser teşhisi koyarsanız bu gülünç olur.

Şimdi, muhterem milletvekilleri, "Zulüm idaresine, irtica idaresine memleketin tahammülü yoktur" buyuruyorlar. Bu doğrudur. Zulüm idaresine memleketin tahammülü olmadığını millet göstermiştir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Şimdi şuraya geliyorum: "İrtica, irtica, irtica..." Adalet Partisi Meclis Grubunun yaş vasatisi 45 civarında, Cumhuriyetle yaşıt. Eğer Adalet Partisi Meclis Grubunun memlekette irticaa müsaade edeceği düşünülüyor ise bu, kuruculuğu iddiasında bulunduğunuz Cumhuriyete inançsızlıktır. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)* Onun içindir ki, bu, aslında Türk halkına da inançsızlıktır. Bir taraftan geleceksiniz, seçmenden başka çıkar yol yoktur diyeceksiniz. Öbür taraftan diyeceksiniz ki, "Seçmen irticaya kayıverir." Türk milleti ilericiliğin aşığı olmuştur. Türk milleti medeni ve güzel vasıtaları daima takdir etmiştir. Sosyal hadiseler hiçbir şekilde geriye gitmez, eğer "45 senelik Cumhuriyet bu memleketi hiçbir yere getirmemiştir" iddiasında iseniz –ki bu da gerçek değildir– o zaman icraatınızı biz savunmak mecburiyetinde kalacağız. Bu iddia gerçek değildir. Bu takdirde, bu inançsızlığı bir kenara atmak lazımdır. Yani Türk milletine güveniyorsanız tam güveneceksiniz; yanlış iş yapıverir, irticaa kayıverir, şu istikamette gidiverir, bu istikamete gidiverir... Bunlar Türk milletinin aklı selimi ile, izanı ile kabili telif olmayan şeylerdir.

Sayın Demirel'in yukarıdaki sözleri ilginç. *İrtica* konusu gündeme gelince Sayın Demirel'in birden su katılmamış bir *demokrat* kesiliverdiğine tanık oluyoruz. Kimsenin dinsel inançlarına karışılamaz. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nde hükümet, halkın dinsel inançlarını ne önleyebilir ne de bu inançla-

rın güçlenmesine hizmet edebilir. Hele hele *dinin siyasaya alet edilmesi* anlamına gelebilecek davranışlarda kesinlikle bulunamaz. Başbakan ve bakanlar, devleti temsil eden kişiler, bu sıfatları taşıdıkları sürece camilerde cemaatin arasına karışıp namaz kılamazlar, resmî geziler sırasında kutsal yerleri ziyaret ve ibadet edemezler, örneğin hac farizasını yerine getiremezler. Laik devlet ilkesine saygılı davranmak zorundadırlar. Demokrasinin inanç özgürlüğünden hareket ederek, laiklik ilkesinin çiğnenmesine olanak verilemez. Sayın Özal'ın kulakları çınlasın.

Sayın Başbakanın AP'li milletvekillerinin yaş ortalamasını ileri sürerek, yani onların Cumhuriyet çocuğu olduğunu vurgulayarak, irticadan yana olamayacaklarını savunması, pek basit bir demagojidir. Başbakan konuşmasını şu pembe tabloyu çizerek bitirmişti:

> Muhterem milletvekilleri; bu sabah bunları bana söyletmek mecburiyetini tahmil ettiler. Gönlüm, müessif bir hadise olmuştur, tekrarı olmasın, bütün muhterem milletvekilleri arkadaşlarımızdan, muhalefet olarak, iktidar grubu olarak bu gibi hadiselere meydan vermeden Türk milletinin gururu, gözbebeği, ümidi olan bu parlamentonun üstüne gölge düşürmeyelim, çalışmalarımızı o istikamete ayarlayalım temennisiyle gelmiştim fakat beyanlar, münferit bir hadisenin şümulünü çok aştı. O zaman da bunları söylemek mecburiyetinde kaldım.
>
> Sözlerimin sonunda maksadımızın, hem memlekette, hem parlamentoda ve her yerde sulh ve sükûn olduğunu, kavgayı hiçbir şekilde arzu etmediğimizi ifade etmek isterim.
>
> Muhterem milletvekillerinin yorgun olduklarını, zaman zaman sinirli olduklarını, zaman zaman birbirlerini tahrik ettiklerini biliyoruz. Ama bu gibi hadiselerin tekerrür etmemesini temenni eder, bütün idarecilerin bu büyük müesseseyi yaşatmada, bu büyük müesseseyi güçlü, itibarlı kılmada sarf ettiğimiz gayretlere katkıda bulunmasını temenni eder, hepinizi saygı ile selamlarım. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*[17]

Milli Savunma Bütçesi

Şaşırtıcı gelişmeler oluyordu son yıllarda. Partimizin *Tam Bağımsızlıkçı* tutumu; NATO'ya, ABD'ye karşı oluşu kimi CHP'liler arasında, hatta Millet Partisi içinde alışılmadık kaymalara yol açıyordu. Bu gelişmeler AP'lilerin gözünden kaçmıyordu. 1967 bütçe konuşmaları sırasında AP sözcüsü Aydın Yalçın, TİP'in savunduğu görüşlere paralel görüşlerin, örneğin emperyalizme, sömürücülere karşı ilerici güçlerin tek bir cephe kurmaları yolundaki telkin-

17 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 25, s. 415-424.

lerin CHP içerisinde yandaşlar bulduğunu söyleyecek;[18] Başbakan Demirel de Millet Partisi sözcüsünün ABD üslerinden havalanacak atom yüklü uçakların Türkiye'yi savaşa sokacaklarını, bunun ise Birinci Dünya Savaşı'na girmemize neden olan iki Alman zırhlısının Karadeniz'deki serüvenini akla getirdiğini söylemesini ele alarak Millet Partisi'ni NATO'ya bağlı olup olmadıklarını açıklamaya çağıracaktı.[19] ABD'nin dümen suyunda bir politika izlenmesinin rizikoları kavranmaya başlıyordu. Millet Partisi'nin, Göben ve Breslau adındaki Alman zırhlılarının Karadeniz'e açılmaları ve Sivastopol'ü top ateşine tutarak Türkiye'nin savaşa girmesini bir oldu bittiye getirmesi olayı ile Amerikan üsleri arasında bir paralellik görmesi pek yerindeydi. ABD ittifakı, NATO gerçekten Türkiye'nin güvenliğini sağlıyor muydu? Bu giderek herkesin kafasını kurcalayan ciddi bir sorun haline gelmişti. Behice Boran'ın Milli Savunma Bakanlığı bütçesi üzerindeki konuşması, kafalardaki sorulara açık yanıtlar getiriyordu. Bu konuşmadan önemli bölümleri aktarıyoruz:

> TİP GRUBU ADINA BEHİCE BORAN (HATKO) (Urfa) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri, Türkiye'nin milli savunma politikası ve meseleleri denince akla ilk gelen NATO ittifakı ve bu ittifak içinde Türkiye'nin yeri konusudur. Ardından da ikili antlaşmalar ve Amerikan üsleri meselesi gelmektedir. Zira 1952'de NATO'ya girdiğimizden beri NATO ve Amerika, milli savunma politikamızı kuvvetle etkilemiştir. 1969 yılından sonra üyeler bu ittifaktan çıkma hakkını elde edeceklerinden NATO meselesi büsbütün günün meselesi haline gelmiştir. Onun için konuşmamı bu mesele üzerinde teksif edeceğim.
>
> Bilindiği gibi TİP, 1969'dan sonra Türkiye'nin NATO'dan çıkması gerektiği görüşündedir. Bunun gerekçesini şu noktalarda özetleyebilirim:
>
> 1. NATO'ya girmek Türkiye'nin savunma gücünü artırmamış, zayıflatmıştır.
>
> 2. NATO bizi muhtemel saldırılara karşı iddia edildiği gibi korumamakta, tersine tehlikeli bir duruma sokmaktadır.
>
> 3. NATO, Amerika'nın Sovyetler'le muhtemel bir nükleer Üçüncü Dünya Savaşı'nı göz önünde tutarak dünya çapında planladığı bir stratejinin bir parçasıdır. Türkiye'nin milli çıkarı ise böyle bir savaşın dışında kalmaktır. .
>
> Şimdi bu üç noktayı biraz daha ayrıntılarıyla ele almak isterim. İkili antlaşmalar, Amerikan üsleri meselesinde olduğu gibi NATO konusunda da bu ittifaka karşı ilk vaziyet alan TİP oldu. Bu yüzden bize çok sert çıkışlar, saldırılar yapıldı, hâlâ da yapılıyor. Ama nasıl ikili antlaşmalar ve Amerikan üsleri meselesinde yavaş yavaş diğer partiler ve parti dışı çevreler vaziyet almak zorunluluğunu duydularsa, hatta nihayet iktidar partisi ve hükümeti bu meseleleri yeniden gözden geçirmek ve hiç değilse ıslah etmek yoluna gitmek zo-

18 *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 14, s. 762.

19 *A.g.e.*, s. 789.

runda kaldıysa, NATO'nun da mahzurları su üstüne çıkıp görülmeye başladı. "NATO'da kalalım ama mahzurları giderilsin, ilişkiler yeniden düzenlensin" denilmeye başlandı. İzmir'deki NATO karargâhının Türkiye'den çıkarılması, hiç değilse Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu komutanlık emrinden alınması, sefer halinde dahi olsa NATO Komutanlığı'na Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bağlanmış olmasının Anayasaya aykırı olduğunu artık TİP dışındaki çevrelerce de açıkça ortaya sürülmeye başlandı. Bu gelişmeler, TİP'in olumlu bir muhalefet yaptığının, memleket kamuoyunu ve siyasi hayatı etkilediğinin inkâr olunmaz delilleridir.

Türkiye'nin NATO'ya girdikten sonra nasıl askerî yönden Amerika'ya bağlı duruma geldiği, silahlı kuvvetlerinin milli çıkarlar açısından inisiyatifinin zayıfladığı, ikmal usulleri, tabya kaideleri, ordu organizasyonu bakımından nasıl Amerikan örneğinin alındığı ve bunun bizim milli stratejimiz ve milli silahlı kuvvetler ihtiyacımız bakımından zararlı neticeler doğurduğu gerek geçen yıl Senato ve Millet Meclisi görüşmelerinde, gerekse bu yıl Karma Komisyon çalışmalarında, basında çıkan makale ve etütlerde uzun uzun ortaya çıkarılmış bulunuyor. Bu sebeple ve de zamanım 30 dakika ile sınırlanmış olduğu için bu konu üzerinde maalesef arzu ettiğim gibi ayrıntıları ile duramayacağım.

Yalnız şunu belirtmek isterim ki, Karma Bütçe Komisyonu raporunda yer alan iki beyan durumun ciddiyetini resmen ortaya koymaktadır.

Raporun bir yerinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO standartlarına veya kabul edilebilir askerî standarda erişmemiş olduğu belirtiliyor. Yani bunca NATO, Amerikan yardımı edebiyatı, "bizi güçlendiriyor" iddiaları ve sonra, 18 sene sonra resmî raporda ordumuzun maalesef henüz asgari kabul edilebilir standarda erişmemiş olduğunun beyan edilmesi...

Sonra bir de sefer stokları hakkında bir ifade var. 1965 senesinde Milli Güvenlik Kurulu'nun sefer stokları yapılması için 200 küsur milyon lira tahsisat konmasına karar verdiği fakat kaynak yokluğundan bu tahsisatın konulamadığı, bu yılki, yani 1968 bütçesinde de yer almadığı belirtiliyor. Dikkatinizi çekmek isterim, karar ancak iki sene önce 1965 yılında alınmış ve alınan karar uygulanmamış. Uzun uzun izaha lüzum yok ki, sefer stokları mevcut olmayan veya yetersiz olan bir ordu kuvvetlerini istediği zaman, istediği yerde, istediği ölçüde kullanmak imkânına maalesef sahip olamaz.

Sonra, bir de hâlâ 1947 Antlaşması'nın 4. maddesi var ki, bu maddeye 1964'te Johnson mektubunda da atıf yapıldığı üzere, bize verilen silahları Amerika'nın müsaadesi olmadan kullanmak yetkisine sahip değiliz. "Son Kıbrıs buhranında kullandık" deniliyor. Kullandık; Amerika ses çıkarmadığı için. Elimde hukuki belgesi var. Buna dayanarak da eğer biz söz dinlemeyecek olursak, bize sözünü dinletecek güce de sahiptir. Diğer NATO üyesi devletlerinde dahi böyle bir madde, böyle bir hüküm yoktur. Binaenaleyh Silahlı

Kuvvetlerimizin elindeki araçları serbestçe, gerektiği gibi kullanmak yetkisini sınırlayan, meneden bu hüküm mutlak suretle diğer ikili antlaşmalar ile beraber ortadan kaldırılmalıdır.

Son yıllarda bu durumdan kurtulmak gayretlerine girişilmiş olduğu görülüyor. Geçen yıl Milli Savunma bütçesinin Millet Meclisi'nde görüşülmesi sırasında Sayın Savunma Bakanı, "Türkiye'nin kısa zamanda her sahada olduğu gibi, harp sanayii sahasında da büyük ölçüde kendine yeter bir hale gelmesi zorunludur" demişlerdi. Bu fikirlerine katılırız. İki yıldır harp sanayiimizi geliştirmek için bütçeye ödenek konmasını da memnunlukla karşılarız. Ne var ki, bu miktarlar ve tamir, ağır bakım, yedek parça atölyelerinin kurulup geliştirilmesi yeterli olmadığı gibi gerçek anlamda harp sanayiimizin geliştirilmesi için genel sanayileşme politikamızın değiştirilmesi gerekir. Bütçe Komisyonu raporunda şöyle deniliyor: "Kaynaklarımızın milli güvenlikle iktisadi kalkınma arasında dengeli bir şekilde taksimini öngören bir prensibin mevcut olmayışı, planları –yani Milli Savunma planlarını– geniş ölçüde tahdit etmekte veya imkânlara uygun bir plan hazırlanmasına mani olmaktadır."

Şüphesiz böyle bir denge şarttır ama genel kalkınmanın niteliği, vasfı, mahiyeti üzerinde de durmak gerekir. Kalkınma her şeyden önce sanayileşme demektir. Genellikle sanayileşme, özellikle harp sanayiinin gelişip güçlenmesi ise ağır sanayiinin kurulmasına bağlıdır. Montaj ve ambalaj sanayii, özel sektörün tatlı kâr gördüğü hafif tüketim sanayii kurmakla ne memleket sanayileşip kalkınabilir ne de milli savunma sanayiimiz Türkiye'yi büyük ölçüde kendine yeter duruma getirebilecek seviyeye ulaşır.

Sonra genel bir çelişki var. NATO'nun stratejisi başka, bizim yurt müdafaası için muhtaç olduğumuz strateji başkadır. Amerika'nın stratejisi ve Silahlı Kuvvetleri deniz aşırı hedeflere yönelmiştir; çünkü Amerika, kendi sınırları dışında, dünyanın dört köşesinde menfaatleri, nüfuz sahaları olan bir memlekettir. Bizim ise böyle dünyanın dört köşesinde deniz aşırı menfaatlerimiz, nüfuz bölgelerimiz yoktur. Yani Amerika kısacası emperyalist bir memlekettir, biz ise emperyalist bir memleket olmadığımız gibi bilâkis emperyalizmin baskısından kurtulmak çabası, mücadelesi içinde olan bir ülkeyiz. Bunun için bizim ordumuz ancak yurt müdafaası görecek bir ordu olabilir ve hedefleri bu kadar birbirinden ayrı olan Silahlı Kuvvetlerin de elbette ki, stratejisi ve bünyesi ve donatımı birbirinden tamamiyle ayrı olmak gerekir.

Şimdi, Türkiye NATO'nun içinde kaldıkça acaba Milli Savunma Bakanının ileri sürdüğü gibi, kısa zamanda büyük ölçüde kendine yeter bir hale gelebilir mi? Gelemez. Çünkü Türkiye'nin kaynakları hem Silahlı Kuvvetlerin NATO'nun stratejisine ve isteklerine göre ayarlayabilecek, o seviyeye getirebilecek hem de kendi milli ihtiyaçları bakımından ayrıca bir strateji ve ordu meydana getirebilecek güçte değildir. Mesela somut bir örnek alalım.

NATO teşkilatlanması bize, yani Deniz Kuvvetlerimize Karadeniz bölgesini, Yunanistan'a ise Ege bölgesini vermiş. Oysa Türkiye kendi savunması bakımından Karadeniz kadar Ege ile de ilgilidir, hatta Akdeniz'e bakan Güney kıyılarımızın bölgesiyle de ilgilidir.

Şimdi, NATO teşkilatı kendi planları bakımından elbette ister ki, Türkiye, Deniz Kuvvetlerini geliştirmeye ayıracağı bütün kaynaklarını, hiç değilse büyük kısmını Karadeniz bölgesine hasretsin. Yunanistan da Ege bölgesine hasretsin. Çünkü bir iş bölümü koymuşlar. Oysa Türkiye kendi savunması bakımından bu kaynakları bütün kıyılarını koruyacak şekilde kullanmayı tercih eder, tercih etmelidir. Türkiye'nin kaynakları, imkânları hudutsuz değildir ki, her iki gereği de yerine getirebilsin.

Bu durum bütün Silahlı Kuvvetlerimiz için varittir. Türkiye, sınırları, kaynakları ve imkânlarıyla hem NATO stratejisine uygun bir Silahlı Kuvvetler topluluğu hem de kendi savunması bakımından milli stratejiye uygun, kendine yeter bir kuvvetler topluluğu meydana getiremez.

Dış yardımlara bel bağlanamayacağını ise tecrübeler göstermiştir. Türkiye, bir tercih yapma durumundadır ve tercihi elbette ki, kendi milli savunma siyasetinin, milli stratejisinin gereklerini yerine getirmek olmalıdır.

NATO'dan çıkmamız gerektiği görüşümüzün ikinci gerekçesi, NATO'nun, bizi, iddia edildiği gibi kuzeyden gelecek muhtemel bir saldırıya karşı korumadığı, aksine tehlikeli bir duruma soktuğudur.

Bu konuya girmeden önce kısaca NATO ittifakı ve NATO ittifakı içinde NATO ile ilgili olarak da Amerika'nın rolü üzerinde durmak isterim.

Bir kere üç şeyi birbirinden ayırmak lazım: Hukukî bir belge olarak NATO ne getiriyor, ne gibi teminat veriyor? Fiilî bir askerî teşkilat olarak NATO nedir ve sonra NATO'dan ayrı, bağımsız, egemen bir devlet olarak Amerika kendi milli savunmasını nasıl planlıyor, hangi stratejiye dayandırıyor?

Bir kere açıkça bellidir ki, NATO Antlaşması hukuki bir belge olarak hiçbir zaruri, otomatik yardım ve koruma sağlamamaktadır. Maddeyi, yanımda getirmemişim, tamamen okuyamayacağım fakat çok tekrarladığım için hemen hemen kelime kelime aklımdadır, şöyledir: "Üyelerden birine bir taarruz vâki olduğu takdirde, diğer üyeler bunu kendisine yapılmış bir taarruz telâkki edecek ve silahlı müdahale de dahil olmak üzere gerekli tedbirleri münferiden veya müştereken alacaktır."

Görülüyor ki, burada, bir saldırı vukuunda zaruri ve otomatik olarak askerî yardım öngörülmüş değildir. Bu vaziyette bir saldırıya uğradığımız zaman diğer üyelerin gerekli gördükleri yardım, ilaç ve seyyar hastane göndermek de olur, ekonomik abluka koymak da olur veya nükleer mukabele de olabilir. Askerî yardım, amir bir hüküm değildir NATO Antlaşması'nda. Kaldı ki, hiçbir yardım da gelmeyebilir. Çünkü saldırının tarifi verilmemiştir. Bunun bir tec-

rübesini biz 1964'te geçirdik. Hatırlanacağı üzere, o zaman Johnson gönderdiği mektupta, bize karşı muhtemel bir Sovyet taarruzu karşısında nasıl davranacakları hususunda mealen şöyle diyordu: "Bütün barışçı yollar denenmiş ve tükenmiş değildir. Siz Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunur, Sovyetler de size askerî mukabelede bulunursa NATO üyeleri size yardım edip etmemeyi düşünür."

Yani bütün barışçı yollar tüketilmiş olmadığı için ve Sovyetler bize Kıbrıs'a askerî çıkartma yaptığımız için askerî müdahalede bulunacağı için bu Sovyet askerî hareketi Amerika ve NATO'ca bir saldırı telâkki edilmeyebilecekti. Son zamanlarda Amerika'nın bu saldırı terimini gittikçe daha kaypak hale getirme eğiliminde olduğuna da işaret etmek isteriz.

Şimdi, NATO ile ilgili askerî literatürde saldırıdan ayrı olarak, "Mahallî düşmanca faaliyetler", "Local hostile activity"den söz edilmektedir. Böylece ne zaman meydana gelen bir hareket saldırı telâkki edilecektir, ne zaman mahallî düşmanca bir hareket telakki edilecektir, bu Amerika'nın tefsirine kalmış bir iş olmaktadır. Bununla beraber NATO daha önceki askerî ittifaklardan apayrı bir nitelik göstererek, sadece hukuki bir belge olarak kalmamış, fiilî askerî teşkilat ve tesisler kurma yoluna gitmiş ve kurmuştur. Bir saldırı vukuunda NATO'nun, yani aslında Amerika'nın, üye devletleri bu arada Türkiye'yi koruyacağı inancı NATO Antlaşması'nın ihtiva ettiği bağlayıcı hükümlerden ziyade, NATO'nun bu fiilî teşkilat ve tesislerine dayanmıştır. Kısacası hukuki belge olarak NATO ile fiilî NATO Teşkilatı adeta apayrı şeyler olmuştur.

Bir mübayenet hatta çelişki daha var; o da şu: NATO ne kadar kolektif bir güvenlik ve savunma sistemi olarak gösterilmek istenirse istensin, NATO'ya böyle bir nitelik kazandırmak için Amerika, diğer üyelere entegre komutanlık sisteminde, nükleer ve sair planlamalarda yer vermeye teşebbüs ederse etsin, NATO son tahlilde Amerika demektir. Çünkü nükleer güce yalnız o sahiptir. En zengin ekonomik ve askerî kaynaklar onun elindedir. NATO'ya en büyük katkıda o bulunmaktadır. NATO'daki kumandanlık mevkilerinin dağılımında da Amerika üstün mevkii işgal etmektedir. Amerika ise bağımsız, egemen bir süper devlet olarak, NATO dışında kendi çıkarları açısından, Amefikan milli savunma siyasetinin gereği olarak stratejik kararlar alıyor, değişen şartlara göre stratejisini değiştiriyordu ve değiştirmektedir.

Amerika'nın kendi milli savunma siyaseti gerekleri açısından aldığı kararlar ve uyguladığı stratejisi ise Amerika aynı zamanda NATO'nun en güçlü ve tek nükleer üyesi olması dolayısıyla, ister istemez NATO'nun karar ve stratejisini etkiliyor, hatta bir zaman sonra NATO'nun karar ve stratejisi haline geliyordu.

Hülâsa NATO'nun üyelerini bu arada bizi Sovyetler'den gelecek bir taarruza karşı koruyacağı inancı, NATO Antlaşması'nın hükümlerinden çok, NATO'nun fiilî teşkilat ve tesislerine ve bunların kullanılması konusunda kabul

edilen stratejiye dayanıyordu. Bu NATO stratejisi ise Amerika'nın tek başına aldığı strateji kararlarına dayanıyordu. Çünkü, NATO'nun hükmi bir şahsiyet olarak, kendi nükleer gücü yoktu. Bunu, NATO'nun üyesi olarak Amerika sağlayacaktı. Nükleer silahlar dışında da en büyük askerî teknik ikmal kaynağı yine Amerika idi.

Şimdi, 1950'den bu yana, Amerika'nın ve ardından da NATO'nun değişen stratejisine kısaca bir göz atalım. Bu konuyu da oldukça ayrıntılı olarak notlarımda işlemiştim. Ama Sayın Başkanın koyduğu 30 dakika sınırının içinde kalmaya gayret ettiğimden burada özetleyeceğim.

Konuşma süresine ilişkin tartışmalardan sonra Boran, konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Maksadım, yani 30 dakika içinde kalmaya gayret ettiğimi belirtmek idi.

Şimdi, daima denilir ki, "1949'da NATO kurulurken Amerika buna –aslında– katılmak istememişti. Avrupa devletleri, Amerika'nın katılmasını istedi ve onu adeta zorladı." Bu, kısmen doğrudur. Ama hatırlamak lazım ki, 1949'a kadar Amerika tek nükleer devlet idi. Binaenaleyh, Sovyetler ile kendisi arasındaki denge %100 kendisi lehine idi. 1949'dan itibarendir ki, Sovyetler de atom ve daha sonra termo-nükleer silahları geliştirmeye başladılar. O zaman Amerika için ve dolayısıyla NATO için Amerika'nın dışındaki ülkelerde, özellikle Rusya'nın sınırındaki ülkelerde havaalanları, üsler, depolar ve bilhassa ileri hatlarda radar istihbarat tesisleri meydana getirmek ön plana çıktı. Binaenaleyh, Amerika'nın bu strateji değişikliği Sovyetler'in de atom ve nükleer silahları geliştirmesiyle aynı zamanda paralel olarak gelişmiştir.

1957'ye kadar durum bu şekilde devam etti. Amerika, Rusya'yı mevcut sınırları içinde tutmak, yani containement politikasını güdüyor ve "Rusya bu sınırların dışına çıkarsa, kütle halinde mukabelede bulunurum" diyordu. Strateji bu idi ve NATO'nun bizi koruyacağı inancı –demin de anlattığım gibi– hukuki bir garantiye, bir müeyyideye, bir amir hükme bağlanmıyordu. Amerika'nın bu kararına bağlanılıyordu. Ama Amerika bu kararını gerçekten tatbik eder mi, etmez mi? Bu Amerika'ya kalmış bir hususdu. Tatbik etmeme yoluna gittiği taktirde, NATO'nun –tabiî bu arada Türkiye'nin– Amerika'yı böyle kütle halinde mukabeleye zorlayacak elinde ne hukuki bir müeyyide, ne de fiilî bir imkânı vardı.

1957'de, Rusların Spütnikleri atmaları ve sonradan Ay'a isabetli bir atış yapmalarıyla belli oldu ki, kıtalararası füzeler geliştirilmiştir ve bu füzeler hedefine isabet etmektedir.

Amerika 1955'te bu kıtalararası füzeleri geliştirme meselesini ele almış fa-

kat buna iltifat etmemiş, bir tarafa bırakmıştı. 1957'den sonra Amerika da bu yola gitti ve 1960'larda Amerika'da kıtalararası ve hedefine isabet ettirebilen füzeleri geliştirdi. Amerika bu hususta başka bir şey daha yaptı: Bu füzeler için yeraltı siloları meydana getirdi. Bu suretle bu nükleer silahla, taarruz neticesi imha edilmek tehlikesinden kurtuldular. Aynı zamanda Amerika, füze atar ve nükleer enerji ile işler denizaltıları meydana getirdi. Derhal karşı taraf harekete geçerek, o da kendisinin kıtalararası füzelerini yeraltı silolarına yerleştirdi. O da, füze atar denizaltılarını meydana getirdi. Bu suretle, stratejide bir değişiklik meydana geldi.

BAŞKAN – Bir dakikanız var Sayın Boran.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – 30 dakikadan mı bir dakikam kaldı efendim?

BAŞKAN – Evet efendim.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Efendim, ben de bu konuda biraz daha konuşmamın temdidini rica edeceğim.

BAŞKAN – Bir dakikanızı ikmal buyurunuz, onu takiben Yüce Heyetin oyuna sunarım.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Bu durumda, artık termo-nükleer bombalar taşıyan uçak filoları ve bu uçakların üsleneceği yerler, hava alanları eski önemini kaybetmişti. Çünkü füzeler, hava stratejisini arka plana itmişti. Zaten daha hava filoları ön planda iken dahi, her iki taraf da termo-nükleer silahları geliştirdikçe, bir nükleer harbin her iki taraf için de, yenilen taraf için de, zafere ulaşan taraf için de ne kadar büyük bir felaket olacağını anlamışlar ve yavaş yavaş, ilk hamlede nükleer bir savaşa gitmemek, daha elastiki bir strateji kabul etmek eğiliminde bulunmuşlardı.

BAŞKAN – Sayın Boran bir dakika. Sayın Boran, konuşmanızın ne kadar müddet uzamasını istiyorsunuz? Önünüzde yazılı bir metin de yok, yazılı okumuyorsunuz ki onu değerlendirebileyim.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Okuduklarımı anlatıyorum ve sözlerle kısaltıyorum efendim.

BAŞKAN – Anladım efendim, yani konuşmanızın ben ne kadar müddetle uzatılması hususunda oya koyayım?

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Efendim, bir 15 dakika rica edeceğim. Ama daha önce bitireceğimi de zannediyorum. *(AP sıralarından "15 dakika fazla" sesleri)*

BAŞKAN – Sayın Boran, konuşmasının 15 dakika daha uzatılmasını talep etmektedir. Bu hususu Yüce Meclisin oyuna sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir Sayın Boran.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Yani burada konuşmamı kesiyor muyum efendim?

BAŞKAN – Meclisin kararına gerek siz, gerek bendeniz riayetkâr olacağız.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Efendim, lütfen 15 dakika yerine 10 dakika veya 5 dakika ile oylar mısınız? Hiç değilse sözlerimi bağlayayım, yani son sözümü, çünkü cümle orada kaldı.

BAŞKAN – Efendim hangisini teklif edersiniz onu oya koyayım. Sayın Behice Boran, konuşmasının 5 dakika daha uzamasını talep etmektedir. *(AP sıralarından "Usule aykırı oluyor" sesleri)* Bunlar hep usule aykırı oya koymalar, hep aykırı teklifler haddizatında. 5 dakikalık müddet temdidi hususunu oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Buyurunuz efendim, hep gayriusulî hadiseler bunlar efendim.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Amerika bunun üzerine 1962'de daha Kennedy zamanında, "Elastiki mukabele" stratejisini kabul etti, Mc Namara bu teklifi NATO'ya getirdi fakat kabul ettiremedi. Fransa buna direniyordu ve Fransa'nın NATO'dan çıkışının bir sebebi, Entegre Komutanlığın gerçekten entegre olmayışı, Amerika'nın hâkimiyetinde bulunuşu idi. İkinci sebebi de, bu fleksibl, elastiki mukabele stratejisi uygulandığı takdirde Avrupa'nın konvansiyonel bir harple, nükleer silahlar tam kullanılmadan önce tamamen harap olacağı kanaatinde bulunmasıydı.

Bu durumda, Amerika için kendi sınırları dışında olan müttefik ülkeler iki şey için gerekli veya faydalı hale gelmişti: 1. Radar irtibatı tesisleri için; 2. Kademeli savaş stratejisinde, ilk kademe savaşların, konvansiyonel savaşların yer alacağı bölgeler olarak.

Bu stratejinin ilk kademesinin deneneceği ülkeler arasında Türkiye başta gelmektedir. Çünkü sınırda bir ülkedir. Bu durumda, Türkiye hem bir deneme tahtası olacak hem de politik temaslar ve müzakereler de yapılacağından bir pazarlık konusu olacaktı.

Türkiye, şüphesiz ne deneme tahtası gibi kullanılmayı, ne de pazarlık konusu yapılmayı kabul etmemelidir. Çünkü bu elastiki mukabelenin bir tarafı da, dengeli olacağıdır. Yani, bir safha askerî savaş yapılacak, ondan sonra diplomatik müzakereler, pazarlıklar yapılacak; uzlaşılamazsa ikinci kademeye, yine müzakerede uzlaşılamazsa üçüncü kademeye geçecektir.

İşte, bu durum da gösteriyor ki, NATO stratejisi, hele bugünkü haliyle, Türkiye'yi ne hukuken, ne de fiilen kuzeyden gelecek muhtemel bir saldırıya karşı koruyamamaktadır.

Türkiye –daha önce de belirttiğim gibi– denizaşırı hedefleri, çıkarları olmayan bir ülke olduğu için, az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülke olduğu için ancak milli kurtuluş savaşlarını, nereden gelirse gelsin verecektir.

Milli kurtuluş savaşlarının ise yenilmez olduğunu son Vietnam olayları bir kere daha ispatlamıştır.

Tarihte Birinci Kurtuluş Savaşını vermiş olan Türkiye'nin, aynı durumda ka-

lırsa, ikinci bir savaş vereceği ve mutlaka zafere ulaşacağı, elbette ki, şüphe götürmez bir gerçektir.

Binaenaleyh, tekrar edeyim, NATO stratejisi, Amerika'nın bir Üçüncü Dünya Savaşı'nı göz önünde tutarak dünya çapında meydana getirdiği bir stratejinin parçasıdır. Bizim böyle bir stratejide yerimiz yoktur. Türkiye'nin çıkarı Üçüncü Dünya Savaşı'nın dışında kalmaktır.

"Jeopolitik durumumuz" deniyor. İkinci Dünya Savaşı'nda jeopolitik durumumuz aynı değil miydi? Hatta, İkinci Dünya Savaşı'nda kıtalararası füzeler bulunmadığı için bu jeopolitik durum daha da önemli idi. Öyle iken, biz İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kaldık. Ama NATO Blokuna bağlı kalırsak, dünyanın neresinde ihtilaf çıkarsa çıksın, o ihtilaf bir Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açarsa, biz NATO içinde olduğumuz için mutlaka o savaşa bulaşacağız.

"NATO ittifakı bölgeseldir. Ancak, bu bölgede bir ihtilaf çıkarsa ve bölgesel menfaatler gerektirirse Üçüncü Dünya Savaşı'na gireriz" iddiası tamamen isabetsizdir. Çünkü, bir Üçüncü Dünya Savaşı –maazallah yer alırsa– bloklar arasında topyekûn bir savaş olacaktır ve herhalde karşı taraf Amerika ile nükleer harbe girdikten sonra ve Amerika'nın da bizde tesisleri, üsleri, nükleer başlıkları, silahları bulunurken, "Efendim Türkiye, NATO ittifakı içindedir, o da bölgesel bir antlaşmadır, bu ihtilaf ise faraza Vietnam'da çıkmıştır, ben Amerika'nın Türkiye'deki üslerini, silahlarını, havaalanlarını tahrip etmem" demeyecektir.

BAŞKAN – Bağlayınız lütfen.

TİP GRUBU ADINA BEHİCE HATKO (BORAN) (Devamla) – Binaenaleyh bütün bu jeopolitik argümanlar, diğer argümanlar yersizdir, bunların üzerinde durmak isterdim ve bunları uzun uzun tetkik etmiştim hazırlıklarımda ama maalesef yer kalmadı. Aynı zamanda bazı kanun teklifleri ve tasarıları üzerinde de durmak istiyordum. Bunun üzerinde de duramayacağım maalesef zaman kıtlığından dolayı. Çok teşekkür ederim. *(TİP sıralarından alkışlar)*[20]

Türkiye'de İşçi Partisi, ABD ve SSCB'den aynı uzaklıkta bir politika izlenmesini istiyordu. Bunu Meclis'e ilk girdiği gün bir kez daha Meclis kürsüsünden açıklamıştı. Türkiye'nin savaş dışında kalmasını istiyorduk. Bunun olanaksız olmadığına inanıyorduk. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'na girmemiştik. Ama ülkesinde Amerika'nın askerî üsleri bulunan bir ülkenin savaş dışı kalması olanaksızdı. Bunun için ikili antlaşmaların feshedilmesi ve üslerin sökülmesini ısrarla istiyorduk. Atatürk'ün TAM BAĞIMSIZLIK politikasını savunuyorduk.

Bir de DEMOKRASİ'nin gerçekten uygulanmasında kararlıydık. Oysa çok partili rejime zoraki geçildiğinden beri hep demokrasinin sözü edilmiş ama

20 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dev. 2, Top. 3, c. 25, s. 466-473.

kendisi yaşanmamıştı. Tek parti rejiminden kalma faşist yasalar hâlâ yürürlükteydi: 141, 142, 163 başta olmak üzere düşün ve inanç özgürlüklerini, özünde yok eden Ceza Yasası maddeleri olduğu gibi duruyordu. Ve tek parti rejimini yürüten aynı Bey ve Paşalar takımı iktidar koltuğuna şimdi sırayla oturmaya, bu oyunu halkın oyları ile yapmaya karar vermişlerdi. Demokrasi dedikleri işte bu idi. Biz ise demokrasinin Bey ve Paşalar takımı ile işçi sınıfı ve tüm emekçi halk yığınları arasında, yani sağ partilerle sol partiler arasında bir denge rejimi olduğunu ileri sürüyorduk. Bu tahterevallinin dürüst, namuslu olarak oynanmasını savunuyorduk. Örneğin tüm sol partilerin serbestçe örgütlenmesi engellendikçe demokrasiden söz edilemeyeceğini söylüyor ve bunu yasaklayan uygulamalara son verilmesini istiyorduk. Başta 141 ve 142 olmak üzere demokrasiye ve Anayasaya aykırı birçok yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'nde davalar açmıştık.

Kaldı ki, demokrasi sadece bir yasa sorunu da değildir. Demokrasi bir felsefe, bir ahlâk sorunudur öncelikle. Bir İNSAN anlayışı, bir TOPLUM anlayışı, bir YAŞAM anlayışı sorunudur. Oysa Amerika'nın gölgesinde sınır bekçiliği yapan Adalet Partisi iktidarı, zengini daha zengin, fakiri daha fakir etme yolunda ilerlerken bununla da yetinmeyip uyanmaya başlayan emekçileri sindirmek için TİP'e taşlı sopalı saldırılar düzenlemeye devam ediyordu. TİP'in Karadeniz gezisi her ilde zor kullanılarak engellenmek istenmişti. Bir avuç TİP'li milletvekiline Meclis'te saldıran, bir arkadaşımızı hastanelik eden bu pervasız iktidardan demokrasi elbet beklenemezdi. Bunu elbet biz de biliyorduk. Ama yüzlerindeki maske indirilebilirdi; indirilmeliydi. Biz de her vesileyle işte bunu yapmaya çalışıyorduk. (O günlerin üzerinden tam yirmi yıl geçti: 141, 142, 163 ve tüm anti-demokratik yasalar yine yürürlükte. Sosyalist Parti'ye ve yöneticilerine dava açıldı. Ve Türkiye hâlâ Amerika'nın ileri karakolu.)

Her işin başı demokrasi. Demokrasi insanların eşitliği ve özgürlüğü demektir. Eşitlik ve özgürlük ise sömürü ile bağdaşmaz. İnsanlar, üretim aracı sahibi bir avuç insan tarafından sömürülüyorsa, yani yarattıkları artı-değere o bir avuç insan el koyuyorsa insanlar eşit değildir, özgür değildir. Demokrasi sosyalizmle gerçekleşir. Demokrasi ile sosyalizm birbirine sımsıkı bağlıdır. Biri olmazsa, öbürü de olmaz. Her ikisini de halk kurar, emekçiler kurar. Her ikisi de tabandan kurulur; aşağıdan yukarı yani. Bey ve Paşaların buyruğu ile ne demokrasi ne sosyalizm olur. Bizde Paşaların buyruğu ile kurulan demokrasi etiketli rejimlerin örtülü dikta rejimi olduğu faşist yasaların yürürlükte olmasından da bellidir. 1960'ta genç subayların darbesi, kimi rastlantıların da araya girmesiyle, halka dönük hükümler de içeren 1961 Anayasası'nı getirmişti. Bey ve Paşalar takımı buna hiç sevinmediler. İnönü ve Demirel hükümetleri, anayasayı görmezlikten geliyorlardı. Ve TİP ilk günden beri üzerlerine gidiyor, anayasanın uygulanmasını istiyordu.

1968 Bütçesi üzerinde demokrasi ve sosyalizm ağırlıklı bir konuşma yaptım. Konuşma şöyleydi:

BAŞKAN – Millet Meclisinin 54. Birleşiminin İkinci Oturumunu açıyorum.

Müzakerelere devam ediyoruz.

Söz sırası, TİP Grubu adına Sayın Mehmet Ali Aybar'ındır. Buyurunuz Sayın Aybar; saat: 14.32.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (İstanbul) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri, Demirel hükümetinin üçüncü bütçe müzakereleri, Türkiye'de demokratik düzenin darboğazlara sürüklendiği bir döneme rastlıyor. Demokratik düzenin memleketimizde tehlikelere maruz bulunmasını tesadüflere atfetmek mümkün değildir. Bir kere bunun objektif, nesnel nedenleri var. Geri kalmış ülkelerde, yani ekonomisi, politikası dışarıya bağlı olan ülkelerde demokratik düzen çoğu kez bir avuç sermaye sahibinin, dışarıyla ilişkileri bulunan sınıfların giderek diktasına dönüşüyor ve demokrasi aslında, bir "demokrasi karikatürü" haline geliyor. Demek ki bu, geri kalmış toplumlarda görülen bir hastalık. Çünkü demokrasinin temel şartı olan sınıflar arasındaki denge geri kalmış toplumlarda kurulamıyor. Emekçi sınıflar henüz politik bir güç olarak teşkilatlanmadıklarından dolayı kurulan demokrasiler şekli ve karikatüral demokrasi niteliğinden öteye geçemiyor. Bundan dolayı, geri kalmış memleketlerde demokrasinin kurulmasında emekçi halkın uyanması ve politik bir güç haline gelmesi, birinci şart olarak görünüyor.

Fakat Türkiyemizde demokrasinin kurulması ve tutunmasını yalnız bu nesnel şart, objektif şart içinde mütalaa etmek doğru değildir. Çünkü Türkiye geri kalmış bir toplum olmakla beraber, özellikleri olan, başka geri kalmış toplumlara benzemeyen bir toplumdur. Ve unutmamak lazımdır ki, Türkiye'de halkın siyasi hayata, politik hayata çıkışı oldukça eski bir tarihe sahiptir. Bilhassa 1946'dan bu yana geçen süre zarfında halkımız, demokratik haklara sahip çıkmasını bilmiş ve her gün daha güçlenerek, daha bilinçlenerek politika hayatına ağırlığını koyma yönüne doğru hızlı adımlarla ilerlemiştir. Binaenaleyh, geri kalmış toplumların ömeği, Türkiye için tek başına geçerli bir ömek sayılamaz.

Demokrasinin çıkmaza doğru sürüklenmesinde, Adalet Partisi'nin doğuşu itibariyle yapısal varlığı bakımından sorumluluk taşıdığı neticesine varmak zarureti vardır. Gerçekten Adalet Partisi, kuruluşu anından itibaren Anayasamıza ters düşmüş bir partidir. *(AP sıralarından gülüşmeler.)* Hiç kimse, inkâr edemez ki, Adalet Partisi, Demokrat Parti'den boşalan yeri doldurmak amacıyla kurulmuş bir siyasi teşekküldür. Oysa Anayasamızın Başlangıç kısmında, Demokrat Parti iktidarının hukuk dışı ve Anayasa dışı tutum ve davranışıyla meşruluğunu kaybettiği ifade edilmiş ve Demokrat Parti'yi başka adlar altında da olsa yaşatmanın Anayasa düzeni ile bağdaşmayacağı ifade edilmiştir.

Binaenaleyh, Adalet Partisi kurulurken daha, Anayasaya ters düşmüş bir partidir. Nitekim kurulduktan hemen sonra, Adalet Partisi Anayasaya karşı cephe almış; Anayasanın halkoyuna sunulduğu sırada "Anayasaya hayır demekte, hayır vardır" propagandasını yapmıştır. (*AP sıralarından "Doğru" sesleri)* Bu bilinen gerçeklerdir. Bundan sonra bütün 1961 seçim kampanyası sırasında Adalet Partisi'nin meşruluğunu kaybetmiş iktidarla mensubiyetini ortaya koyacak şekilde propaganda yaptığı da bir vakıadır. Nitekim, hep hatırlarız, "Fazla söyleyemeyeceğim, gözlerime bakın, ne demek istediğimi anlarsınız" propagandası, Adalet Partililerin yürüttükleri propagandanın mihverini teşkil etmiştir. Demek oluyor ki, bizim için demokrasinin kuruluşundaki talihsizliklerden bir tanesi Adalet Partisi'nin böyle olduğundan başka türlü görünmek ve göründüğünden başka türlü olma durumunda bir kuruluş şeklinde ortaya çıkmış olmasıdır.

Bundan başka, Adalet Partisi iktisadi felsefesi itibariyle, Türkiye'nin kalkınmasını sağlayamayacak bir doktrine sahip bulunarak ortaya çıkmıştır. Fakat buna mukabil Adalet Partisi büyük kütlelerden oy almaya yönelmiş bir partidir. Yani, yapısında bir çelişi var; bir taraftan halkın oyunu almak zorundadır, yani halka hizmet edecektir, bir yanı ile halka hizmet etmeyen bir ekonomi doktrinine sarılmış bulunmaktadır.

Nitekim bugün, Adalet Partisi Hükümetinin Programı ile icraatı arasındaki çelişimin nedeni ortaya çıkmaktadır. Adalet Partisi programında şu vaatlere rastlıyoruz.

"Anayasamızın, Türk milletinin tümü için öngördüğü sosyal adalet ve sosyal güvenlik tedbirlerinin gerçekleştirilmesi.

Artan milli gelirin vatandaşlar arasında sosyal adalet prensiplerine uygun olarak dağıtılmasına yardımcı olacak maliye politikasının izlenmesi.

Kamu masraflarının, gelir seviyesi düşük vatandaşların ihtiyaçlarını daha geniş ölçüde karşılaması.

Gelir bakımından, zümreler ve bölgeler arasındaki dengenin gerçekleştirilmesi.

İşçilerin, artan milli gelirden hisselerini alabilmeleri.

Her şoförün kendi vasıtasına sahip olabilmesi.

Sağlık hizmetlerinin vatandaşın ayağına götürülmesi.

Kabiliyetli köy çocuklarının öğretime devam edebilmesi.

Muhtaç durumda olan çocuklara, parasız yatılı öğretim sağlanması.

Yoksul ve dar gelirli vatandaştan başlayarak her vatandaşın konut sahibi yapılması.

Köylümüzün toprağa kavuşturulması..."

İşte bu vaatlerle iktidara gelen Adalet Partisi, bu doğrultuda 2,5 yıldan beri ciddiye alınabilecek her hangi bir adım atmamıştır, atması da beklenemezdi.

Çünkü bir taraftan kalkınmayı, milli gelir artışını özel sektör eliyle sağlayacağını söyleyen bir partinin aynı zamanda halka hizmet vadetmesi, sosyal, adaleti, sosyal güvenliği sağlayacağını ifade etmesi birbiriyle çelişen bir durumdur. Herkesin bildiği bir gerçektir ki, geri kalmış toplumlarda özel sektör eliyle yapılmak istenen bir kalkınma bazı ekonomi dallarında nispî bir büyümeye yol açsa bile, ekonomiyi dengesiz bir hale soktuğu için dışarıya bağlı olmaktan kurtarmaz: Üstelik böyle bir kalkınmanın birikimi de ister istemez fukara, emekçi halkın sırtına yüklenir. Binaenaleyh, Adalet Partisi'nin programında, Hükümet programında ifade edilen, şu yukarıda okuduğum hususlar, nasıl olsa tutulmayacak vaatlerdir ve nitekim de bugüne kadar tutulmamıştır.

Bu vaatlerin gelir dağıtımındaki adaleti sağlamak bakımından olanları bugüne kadar Türkiye'de gerçekleşmiş değildir, hatta gerçekleşme yoluna girmiş değildir.

Gelir dağılımı yanında, kamu harcamalarının halk yararına kullanılmış olması, vaadi de tutulmamıştır. Filhakika, incelediğimiz bütçe 1968 bütçe kanun tasarısı, bu açıdan yani kamu harcamaları açısından küçük bir bütçedir. Bunun yanında, bu küçük bütçe niteliği yanında, harcamaların vadedildiği gibi yoksul halka yöneldiği de iddia edilemez. Filhakika, kamu hizmetlerinden halkın yararlanması keyfiyeti geçmiş yıllara nazaran çoğalmış değil, azalmıştır. Türkiye'de sağlık hizmetleri ele alınırsa, Türkiye'de doktor sayısının azaldığı ve hastanelerdeki yatak sayısının ancak %3 oranında çoğaldığı görülmektedir.

Eğitim konusunda da durum aynıdır. Eğitimde eşitliği sağlayabilmenin tek yolu, ortaöğrenimi parasız ve yatılı yapmaktır. Oysa 1928, 1929 döneminde 1.000 çocuktan 65'i bu imkâna sahipken 1964, 1965 döneminde 1.000 çocuktan 13'ü ancak bu imkândan yararlanır durumda idi ve bugün halen 3.000 civarında olan parasız yatılı imkânının 10.000'e çıkarılacağı ifade edilmekte fakat bu hususu karşılayacak ödenek bütçeye konmamış bulunmaktadır. Türkiye'de hâlâ nüfusun % 50'si okuryazar değildir. Fukara halk çocukları için okuma-yazma imkânı sadece imam hatip okullarıyla, ebe okulları şeklinde tecelli etmektedir. İmam hatip okullarının artışının ise özel maksatlara dayandığı şüpheden varestedir.

Keza, AP Hükümeti Programında vadedilen hususlardan biri de yoksul vatandaşların konuta kavuşturulmasıydı. Gecekondu miktarı 1960'ta 240.000 civarında iken bugün yarım milyona yükselmiş bulunmaktadır. Ankara nüfusunun %60'ı gecekonduda oturmaktadır. Adana'nın, İstanbul nüfusunun %45'i hâlâ gecekondularda yaşamaktadır. Gecekondulara henüz su, elektrik gibi zaruri ihtiyaç nesnelerinin götürülmediği de bir vakıadır.

Mesele, yalnız bir gecekondu meselesi de değildir. Bunu çok daha geniş planda ele almak zarureti vardır. Ama tekrar edelim; AP iktidarı gibi, özel sek-

töre öncelik veren bir iktidarın bütün bu hizmetleri karşılaması muhaldir. Bugün, İkinci Beş Yıllık Planı hazırlayanlar dahil, söz konusu edilen tasarrufların sağlanamayacağı noktasında herkes hemfikirdir. Yani, özel sektör eliyle kalkınma yolunda gerekli yatırımların yapılamayacağı artık tahakkuk etmiş bulunmaktadır.

AP'nin iktisadi felsefesi ile Türkiye'nin kalkınamayacağı ve bağımlı bir ülke olarak kalacağı, bilhassa sanayileşme yönünde kendini gösterir. Filhakika, son zamanlarda çok sözü edilen montaj sanayii hakiki manada bir sanayileşme hareketi olmadığından başka, bir nevi ithalat sistemi demektir. Türkiye'de sanayi için gerekli ara malı ithalatı, sanayi üretimine oranla 1958-1962 yılları arasında %28 idi. Bu oran 1962-1966 döneminde %33'e yükselmiştir. Yani sanayileşme ile Türk ekonomisini bağımsız hale getirmek şöyle dursun Türk ekonomisi daha bağımlı bir hale gelmiştir. Çünkü aslında bu sanayileşme dışarıya bağlı bir sanayileşmedir, ara malı dışarıdan ithal edilen bir sanayileşme türüdür. Genel ithalatımızda, sanayi ham malı ithalatı %50 oranında bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki, Türkiye'nin tutulan yoldan kalkınması, bilhassa bağımsız bir ekonomiye kavuşturulması mümkün değildir.

Türkiye'nin bugünkü düzeni temelden değiştirilmeden Türkiye'de kalkınma sağlanması mümkün olmayacaktır. Bunu dış ticaret konusu bir kez daha ortaya koyuyor. Dış borçların faiz ve borç taksidiyle, kâr transferi toplamı son üç yılda şöyledir: 1965'te faiz 30.000.000 dolar, taksit 161.000.000 dolar, transfer 15.000.000 dolar, toplam 206.000.000 dolar. 1966'da, 164.000.000 dolar, 1967'de 170.000.000 dolar. Üç yılın ortalaması: 180.000.000 dolar.

İhracat gelirimiz de şu: 1965'te 465.000.000 dolar, 1966'da 490.000.000 dolar, 1967'de 520.000.000 dolar. Üç yıllık ortalama 490.000.000 dolar. 490'dan 180'i çıkarırsak geriye kalır 310.000.000 dolar. Yani ihracattan son on yılda bize kalan döviz 310.000.000 dolardır ortalama olarak. Oysa 1951'de bu miktar 314.000.000 dolardı, 1952'de 363.000.000 dolardı. Demek ki, 17 sene sonra bu seviyenin altında bulunuyor dış ticaretimizden bize kalan döviz miktarı.

Şimdi efendim, demokrasi buhranı meselesini şu ekonomik gerçekler dışında mütalaa etmek mümkün değildir. Deminden beri arz ettiğim rakamlar bu neticeye ulaşmak içindi. Demokratik düzen, zorlamaya karşı olan bir düzendir. Demokratik düzenin yürüyebilmesi için memleketteki sınıflar arasında adaletli bir dengenin kurulmuş olması şarttır. Bu dengenin kendiliğinden olabileceği düşünülemez. İktidarda olan sınıflar, ister istemez memleketin ekonomisini kendi çıkarlarına doğru yöneltirler. Ve bunun neticesinde geniş halk kütlelerinin sömürülmesi ve gittikçe fakirleşmesi dolayısiyle demokratik hak ve hürriyetlerden yoksun yaşaması olur. Hele geri kalmış toplumlarda hâkim

sınıflar dışarıya dönüş, dışariyle bağlı olduğu için bu sömürme katmerli olur. İktidarda bulunan sınıfların emekçi halk sınıflarına söz hakkı, demokratik hürriyetlerin tanınması şeklinde tecelli edecek olan demokrasi, sömürünün artması yüzünden bir çıkmaza doğru sürüklenir, eğer emekçi sınıflar tarihin içinde şu veya bu şekilde tecelli eden bir gelişme sonucu teşkilatlanmak, politik bir güç olarak iktidardaki sınıfları frenlemek imkânından yoksun kalırlarsa.

Şimdi, Türkiye'de 1946'dan beri büyük halk kütleleri demokratik haklarına sahip çıkma yolundadır. 1961 Anayasası ise getirdiği hükümlerle emekçi halk sınıflarını politik bir güç olarak Devlete ağırlıklarını koymaları imkânını sağlamıştır. Şimdi, yukarıda arz ettiğim ekonomik nedenler AP Hükümetini, demokratik hürriyetleri kısmaya zorlamaktadır. Gerçekten, Türkiye'nin servetleri ve halkı dış ve iç sermaye çevrelerince sömürülürken bunun karşısına emekçi sınıfların uyanarak politik bir güç şeklinde dikilmeleri, bu sömürünün devamını imkânsız hale kor. Bu nedenle de demokratik hakların kısılması iktidar için adeta bir zaruret halini alır.

AP iktidara gelince, bir kere Devleti de diğer teşekkülleri de kendi doğrultusuna almak için anayasayı zorlamaya başladı. Genel müdürler olayı, memur nakilleri, savcı ve öğretmen kıyımı ve bu vesileyle Danıştay kararlarının uygulanmaması bu doğrultuda atılmış adımlardır ki, herkesin hatırındadır. Bir yandan, halka karşı bir ekonomi politikası izlediği halde AP'nin halktan oy alma mecburiyetinde oluşu bu iktidarı halkın uyanmasını önleyecek tedbirlere itelemiştir. Filhakika AP iktidara geldikten bu yana irtica olaylarının yoğunlaşması ve sıklaşması bir tesadüf sayılamaz. Burada, TİP Grubu adına konuşan Kanbolat arkadaşım irtica olaylarının bir envanterini verdi. Görülüyor ki, irtica olayları son 2,5 yıl zarfında artmıştır, yoğunlaşmıştır ve bu hiç şüphesiz AP'nin müsamahası ve teşvikiyle olmuştur. Çünkü bu artışı başka türlü izah etmek mümkün değildir. Kaldı ki, böyle bir artışta AP iktidarının doğrudan doğruya da menfaati vardır, halkı uyandırmamak bakımından.

Keza Adalet Partisi gene halkı uyutmak, halkın dikkatini başka taraflara çekmek bakımından birtakım yan kuvvetlerin gelişmesini de teşvik etmiş, desteklemiştir. Devlet Hazinesinden sözde milliyetçi olan derneklere yardım yapılmıştır. Bunların saldırı hareketlerine girişmelerine göz yumulmuştur. Bu da Adalet Partisi'nin seçim endişesiyle halkın uyanmasını kösteklemek amacıyla giriştiği demokrasiye aykırı hareketlerden bir başkasıdır.

Nihayet üçüncü bir tedbir, yani halkın uyanması ve politik bir güç haline gelmesini önleme yönünden üçüncü bir tedbir; Adalet Partisi'nin özel kanunlar getirme teşebbüsüdür. Adalet Partisi, Seçim Kanunu hazırlamaktadır; Adalet Partisi, Temel Hak ve Hürriyetler Kanunu hazırlamaktadır ve keza Askerî Ceza Kanunu'nda birtakım tadilat düşünüldüğü haberleri yayılmaktadır. Bütün bunlar demokratik gelişmeyi durdurma isteğinin, arzusunun belirtileridir.

Filhakika Seçim Kanunu'nun getirilmesi her şeyden evvel Türkiye İşçi Partisi'nin tasfiyesi amacını güder. Gösterilen gerekçe kimseyi tatmin edecek bir gerekçe değildir. Deniliyor ki, 1961 Kurucu Meclisin hazırladığı Seçim Kanunu'na dönülecektir. Sayın Milletvekilleri, 1961'de Kurucu Meclis o kanunu hazırlarken tek parti iktidarını önlemek amacının peşinde idi. Yani koalisyonlarla Türkiye'nin idare edilmesini istiyordu, kanun bunun için hazırlanmıştır. Ancak sonra gelişme o şekilde oldu ki, bu kanun tek parti iktidarını önleyecek nitelikte olmadı. Bundan dolayıdır ki, son derece adil bir seçim sistemi olan bakiye sistemine gidildi. Bakiye sisteminin adil olduğu, öyle zannediyorum ki, tartışma konusu olmaz. *(AP sıralarından gülüşmeler)* Nispi temsilde bir parti vatandaştan ne oranda oy almışsa Meclis'te o oranda sandalyesi olur, milli bakiye sistemiyle de bu oran tıpa tıp uygulanmaktadır. Adalet Partisi oyların %52.1 rakamını almıştır; %53 sandalyesi vardır. Binaenaleyh gayet adil bir nispet ve bir oran içinde temsil yapılmaktadır. Şimdi bunun değiştirilmesindeki maksat gayet açık; Türkiye'de gelişmekte olan sol, sosyalist hareketi önlemek, Meclis dışında tutmaktır. Ama Adalet Partisi'nin bu tasarıları, bu istekleri –göreceğiz önümüzdeki seçimde– gerçekleşmeyecektir. Çünkü halkın uyanma hızı Adalet Partisi'nin o hızı kesmek için düşündüğü tedbir ve tertiplerden çok daha üstündür.

Arkadaşlar, demokrasi düzeni son zamanlarda tehlikeye düşüren bir eğilim ve hedefi Türkiye'deki sol ve sosyalist hareketleri saf dışı etmek olan bir eğilim Anayasamızın sosyalizme kapalı olduğu yolundaki iddialarla kendini ortaya atmıştır, çıkarmıştır. Anayasamız sosyalizme açıktır. Filhakika Anayasa Komisyonu sözcüleri bu hususu pek açık şekilde ifade etmişlerdir. Sayın Başbakan bu kürsüden, Sayın Muammer Aksoy'un Anayasa Komisyonu sözcüsü olarak ifade ettiği fikirleri tekrarlamış fakat mutadı veçhile bu fikirlerin yalnız kendisine elverişli olan kısmını ele almış, tamamını okumamıştır. Kaldı ki, aldığı kısım bile öyle yorumlanmaz. Başbakan bu kürsüden demiştir ki, "İşte Anayasa Komisyonu sözcüsü Muammer Aksoy diyor ki, 'Anayasamızda 'izm' yoktur." "Anayasamızda 'izm' yoktur" demek sosyalizme kapalıdır demek değil, tam tersine bütün "izmlere" açıktır demek. Yani Anayasa bir sınır koymamıştır. *(AP sıralarından gülüşmeler)*

Şimdi gülen arkadaşlarıma, Muammer Aksoy'un sözlerinin tamamını okuyarak cevap vermek istiyorum. Muammer Aksoy diyor ki, Tutanak Dergisi, cilt 2, sayfa 494, "Arkadaşlar, bu Anayasada asla doktrin yoktur, bu Anayasada hiçbir partinin programı yoktur, ne devletçilik vardır, ne liberalizm, ne sosyalizm ve ne de her hangi bir izm vardır. Bu Anayasa renksiz fakat renksiz dediysek karaktersiz değildir, karakter sahibi bir Anayasadır. 20. asrın ulaştığı medeniyet seviyesine uygun her parti programının tatbik edilmesine imkân veren bir Anayasadır. Orada devletçilik de tatbik edilebilir, liberalizm de

tatbik edilebilir fakat komünistlik aslâ tatbik edilmez." *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Şimdi geliyor ama şimdi. "Sosyalizmi tatbik edebilirsiniz çünkü o da insan haklarına hürmetkârdır, demokrasiyi tanır, insan haklarını tanır, hukuk devletini tanır, onun yanında sosyal zihniyete de sahiptir. Bugün artık sosyal olmak medeni olmanın en başta gelen şartıdır..."

Demek oluyor ki, Muammer Aksoy, Anayasamızın sosyalizme açık olduğunu gayet kesin olarak ifade etmiştir. Anayasa Komisyonu sözcülerinden Sayın Turan Güneş de gene aynı konuda gayet kesin olarak Anayasanın sosyalizme açık olduğunu belirtmiştir. Keza Anayasanın sınıflar esasına göre bir Anayasa olduğunu da Turan Güneş'in sözlerinde bulmak mümkündür.

Şimdi, aynı doğrultuda, daha Anayasa Komisyonu sözcülerinin Anayasanın sosyalizme açık olduğunu belirten başka konuşmaları da var fakat onlara değinmeden Anayasa Mahkemesi'nin bu yöndeki kararına işaret etmek isterim. Anayasa Mahkemesi 1963/173 Esas, 965/40 Karar ve 26.9.1965 tarihli kararıyla, "Anayasa düzenine uygun bulunan derneklerle Anayasanın cevaz verdiği ölçüde sosyalizmi tahakkuk ettirmek amacını güden partileri kurma ve bu amacın propagandasını yapma hallerinin ise bu hükümlerin yani 141 ve 142. maddenin kapsamı dışında kaldığı tespit edilmiş" deyip devam etmektedir.

Ayrıca Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nin 30.5.1967 tarihli kararında sosyalizm şöyle tarif edilmektedir: "Bu durum karşısında dava konusu olan (Sosyalist Türkiye) adlı kitabın incelenmesine geçilmeden önce sosyalistlikle komünistliğin mahiyetleri ve bu iki akım arasındaki, esas farklarla Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin bu konuyla ilgili hükümlerinin kısaca gözden geçirilmesi gerektiği kanısına varılmıştır.

A) Sosyalizm iktisadi alanda toplumu tatmin edici bir nizamı sağlayabilmesi için insanın bütün olarak gelişmesine daha elverişli, daha adaletçi sonuçlar meydana getirecek bir düzeni savunan bir görüş, bir doktrin olarak tanımlamaktadır. Muhtelif memleketlerde çeşitli suretlerde uygulanan ve her memleketin şartlarına göre farklı şekillere bürünmüş olan sosyalizmin mutedil diğer bir deyimle demokratik sosyalizmin özelliklerini şöyle özetleyebiliriz: Üretim vasıtalarının devletleştirilmesi, sosyal adaletin sağlanması, emek sahiplerinin emeklerinin karşılığını alabilmeleri, milli gelirin adil bir şekilde ve her ferdin topluma kazandırdığı kadar alabilmesini temin yolunda dağıtılması, sosyalizmin cemiyette işçilerin alacakları yevmiyelerin umumi seviyesi ürettiklerinin servet miktarına bağlı bulunmaktadır. Sosyalistler şu formülü kullanmaktadırlar: Herkese gücüne göre, her güce eserine göre; herkese cemiyete kazandırdığı kadar. Sosyalizm üretim vasıtalarının dışında ferdi mülkiyeti kabul etmektedir. Sosyalistler bir ihtilal ve darbeye taraftar olmayıp çok partili demokratik bir Devlet içinde kendi fikir ve görüşlerini halka yaymaya çalı-

şarak meşru ve kanuni yollarla iktidara gelmek ve Hükümete iştirak ederek işçi menfaatlerini koruyabilecek bir siyaset takip etmek ve ıslahat programlarını böylece gerçekleştirmek amacını gütmektedirler." Şimdi bu da Yüksek Temyiz Mahkemesinin verdiği bir karar.

Sosyalistlik üzerinde söz söylemek için memleketimizdeki sosyal gelişmeleri yakından takip etmiş olmak, sosyalizmin tarihini yakından bilmek lazımdır. Bu vesileyle hemen beyan edeyim ki, Türkiye'de ilk sosyalist partisi 1910 senesinde kuruldu, bundan 58 sene evvel. Ve Türkiye İşçi Partisi o tarihten bu yana kurulmuş sosyalist partilerin tarih planında bir devamıdır. Sayın İçişleri Bakanı benim bu sözümü almış ve hemen sonra söylediğim sözleri mutatları veçhile meskût geçerek bu kürsüden, Türkiye İşçi Partisi'nin bundan evvel kurulmuş olan sosyalist, komünist partilerin bir devamı olduğunu itiraf ettiği yolunda yorumlamaya kalkmıştır.

BAŞKAN – Sayın Aybar, üç dakikanız var efendim.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Arkadaşlar, demin belirttim, Türkiye'de ilk kurulan sosyalist partisi 1910'da kuruldu. Yani henüz daha dünyada komünist teşekküller yokken kuruldu, bu bir. İkincisi, Türkiye'de komünist partilerin yanında sosyalist partiler de kuruldu ve nitekim şimdi vakit kalırsa okuyacağım bir ilam, Türkiye Sosyalist Partisi hakkındaki ilam, bu hususu gayet açık ve vazıh bir şekilde ortaya koyar. Kaldı ki, ben o konuşmamda "Türkiye İşçi Partisi 58 senelik sosyalist mâzinin tarih planında devamıdır" dedikten sonra "Türkiye İşçi Partisi ile bundan evvel kurulmuş partiler arasında bir organik bağ bulmak çabaları beyhudedir" diye ilave ettim. Filhakika Türkiye İşçi Partisi yepyeni şartlar altında, yeni esaslara dayanarak kurulmuş bir partidir. Binaenaleyh, Türkiye İşçi Partisi'ni suçlamaya kalkışanlar, bizim ifadelerimizi kendi yaptıkları tutarsız ve düzme belgelere dayanan beyanlar bir yana, bizim beyanlarımızı tahrife kalkışmasınlar, çünkü bu tahrifatı yalanlamak, nihayet o gün söz almak imkânı yoksa bile nihayet bir gün gelir yalanlamak mümkündür.

Arkadaşlar, Türkiye'de şunu ifade edeyim ki sosyalizm olmadan demokrasiyi yürütmek mümkün değildir. Bunu bir kez iyice anlayalım. Türkiye'de sosyalizmi zaten yasak etmek elinizde de değildir, bunu da söyleyeyim. Türkiye'de sosyalizmi yasak etmeye kalkıştığınız takdirde Türkiye'nin kaderi üzerinde çok olumsuz sonuçları bizzat kendiniz hazırlamış olursunuz. *(AP sıralarından "Hadi oradan", "Ne demek istiyorsun?" sesleri)*

Demek istediğim gayet açık; bir kere sosyalizmi yasaklama gücünüz yoktur. Bu gücü kendinizde vehmettiğiniz takdirde sizler Anayasa nizamı dışına düşersiniz. Çünkü Anayasa nizamı sosyalizme açıktır. Düzme belgelerle, düzme vesikalarla sosyalizmi suçlamak, Türkiye İşçi Partisi'ni suçlamak ancak faşist metotlardır.

Arkadaşlar faşizm dünyanın her yerinde böyle geldi. İtalya'da faşizm bu yoldan geldi, sizin izlediğiniz yoldan. Yani bir tezvir kampanyası açtı, "bunlar komünisttir" dedi ve İtalya'da o zaman komünist partisi de vardı, ondan başlamak suretiyle komünist partisini, sosyalist partisini ve sonra liberal partiyi, radikal partiyi velhasıl kelam faşist partisi dışındaki bütün partileri kapatmıştır. Hatırlarsınız; faşizm de böyle bir darbe ile filan gelmedi İtalya'ya. Faşizm 1922'den 1926'ya kadar çok partili bir Meclis'te iktidarını uyguladı ve adım adım tıpkı şimdi sizin hazırladığınız gibi Seçim Kanunu'nu değiştirerek, zorba ekipler meydana getirerek, tıpkı sizin yaptığınız gibi özel kanunlar ve özel mahkemeler kurarak İtalya'yı faşizme götürdü.

BAŞKAN – Sayın Aybar vaktiniz tamam efendim, cümlelerinizi tamamlayın.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Ama şunu bilin ki, Türkiye İtalya değildir. Türkiye'de demokrasiyi koruyacak güçler vardır ve koruyacaklardır. Türkiye'de demokrasi düzeni sizin anladığınız manada değil, gerçek anlamında payidar olacaktır. Bu güçler vardır. Burum karşısına çıkacak güçler için istikbal karanlıktır, hüsrandır. Benim sözlerim bu kadar. Hepinizi saygı ile selamlarım. *(TİP sıralarından alkışlar)*[21]

21 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dev. 2, Top. 3, c. 26, s. 677-683.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ALTINCI BÖLÜM

SONUN BAŞLANGICI

1968'in TİP için *sonun başlangıcı* olacağını kim tahmin, edebilirdi? Parti kök salmıştı. 1965'ten sonra yapılan seçimlerde oy oranı artmıştı. Köylere gittiğimizde yakınlık görüyorduk. Köylüsü, işçisi ile emekçilerin bize ısındığı görülüyordu. Köy ve işçi kahvelerinde tatlı konuşmalar oluyordu. Savunmamız için parayı nereden bulacağımız ya da köylüyü, işçiyi gerçekten Meclis'e sokmaya kararlı olup olmadığımız soruluyordu. En ücra köylerde bile mutlaka İşçi Partili olduğunu açıklayan arkadaşlarla karşılaşıyorduk.

Partide de bir sorunumuz yoktu. Gezilerde, kongrelerde, parti tüzük ve programında açıklanan *Türkiye'ye Özgü Sosyalizme* karşı çıkan olmuyordu. Gençler arasında bile. Orta Doğu Üniversitesi'nden, aralarında Sinan Cemgil'in de bulunduğu bir grup bizim eve gelmiş, partiye nasıl yararlı olabileceklerini sormuşlardı. Partinin temel görüşünü ve o günlerde izlediği politikayı anlatmış, ayrıntılar için gençlik sorunları sorumlusu Sadun Aren'e başvurmalarını söylemiştim. Marksizm, Leninizm üzerinde şimdi ayrıntılarını anımsamadığım tatlı bir söyleşi olmuştu. Demek istediğim o günlerde gençler de bize karşı değildi. Amerikan elçisi Komer'in arabası yakıldıktan sonra da gene Orta Doğulu bir grup öğrenci partiye gelerek kendilerine avukat konusunda yardımcı olmamı istemişlerdi.[1] Partili avukat arkadaşlara rica ede-

1 Vietnam'da da görev yapmış ve "Vietnam Kasabı" olarak bilinen CIA uzmanı Robert Komer, 1968 sonbaharında Amerika'nın Türkiye büyükelçi olarak atandı. Özellikle gençler arasında tepki toplayan bu atamaya rağmen ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş, Komer'i 6 Ocak 1969'da ODTÜ'ye davet etti. Komer'in gelişini haber alan ODTÜ'lü öğrenciler arabası etrafında toplanarak önce arabayı ters çevirdiler, daha sonra da ateşe verdiler; gelen itfaiyenin araca müdahale etmesine de izin vermediler. Komer, Mayıs 1969 başında görevden alınarak yerine William J. Handley atandı – yay. haz.

Amerika Büyükelçisi Komer'in arabası önce ters çevrildi, ardından yakıldı.

ceğimi söyledikten sonra, "Ben olsam arabayı yakmaz; rektörle yemek yerken Komer'e, 'Siz bizim davetlimiz değilsiniz, bir elçinin davetsiz misafir olamayacağını elbet takdir edersiniz' derdim" dedim. Ama olan olmuştu. Gençler arabayı yakmanın daha vurgulayıcı olduğunu söylediler. Kamuoyunu etkilemesi bakımından haksız sayılmazlardı. Evet, o günlerde TİP kadrolarıyla, üyeleriyle, sempatizanları ve gençlerle Türkiye'de sosyalizmin tek temsilcisi durumundaydı.

Meclis'teki Sükan provokasyonu umulanın tersine TİP'in kamuoyunca haklı davalar peşinde olduğunu kanıtlamaya yaramıştı. Meclis'te İnönü sert bir konuşma yapmış, "Yurdu iptidai cemiyet haline getirinceye kadar zorlamak ayıp" demişti. Ben, AP iktidarının beklediğinin tersine hiç de hırçın olmayan, iktidarı demokrasiye çağıran sakin bir konuşma yapmıştım. "Dünkü olaylardan sonra Türkiye'de demokratik düzenin yürürlükte olduğunu söylemek olanaksızdır" diye başladığım konuşmamı, demokraside mutlaka fikir ayrılıkları bulunacağını, herkes aynı şekilde düşünürse zaten demokrasiye gerek olmayacağını vurguladıktan sonra Millet Meclisi'nde karşıt görüşlerin serbestçe dile getirilmesine olanak verilmez, sol kanadın görüşleri kaba kuvvete başvurularak önlenmeye kalkışılırsa demokrasinin yolundan saptırılmış, faşizme yeşil ışık yakılmış olacağını vurgulamıştım. İçeriği ağır ama üslubu yumuşak bir konuşmaydı. Doğu sorunundan Kıbrıs sorununa, NATO'ya ve Amerikan üslerine kadar hemen tüm görüşlerimizin dile getirilmiş olmasına karşın kışkırtıcı olmayan bir konuşmaydı. Hiç değilse benim kanım buydu ve konuşmamı o doğrultuda hazırlamıştım. Konuşmamı şöyle noktalamıştım: "Pek muhterem arkadaşlarım, tekrar ediyorum, bizim için selamet yolu demokratik yoldur. Demokratik yolu dilimizin ucuyla değil, kalbimizle bağlı olarak takip edelim. Başka selamet yolu yoktur. Hepinizi saygıyla selamlarım" diye bitirmiştim. Daha sonra olaylı gecenin başkanı olarak görev yapan Nurettin Ok söz almış ve tarafsız davrandığını ileri sürmüştü. Ne ki, olaylar ortadaydı. Daha sonra Başbakan Demirel kürsüye gelmiş ve olaylardan CHP ile TİP'i sorumlu tutan bir konuşma yapmıştı.

> Meclis CHP ve TİP tarafından gensoru müessesesiyle işgal edilmiştir. 8 tane gensoru getirilmiştir. Hiçbirisinin içinde bir şey yoktur. Maksat Meclis'i işgal etmek olmuştur. Acaba bu nereye varacaktır, diye bir teşhis koymaya çalıştım. Bütçe konuşmalarının başladığı ilk günde Meclisin havasının elektriklenmesinde iki partinin fayda umduğunu üzüntüyle müşahede ettim. (...) Bunların maksadı Adalet Partisi Grubunu ve hükümeti tahrik etmektir. (...) Bunların hepsinin parlamentoyu engelleme, parlamentoyu baltalama faaliyetlerinin devamı olduğunu ifade etmeliyim. (...) Hadisenin sonu malum. Hadise Nâzım Hikmet'in, o Nâzım Hikmet ki, muhterem arkadaşım Kılıçoğlu'nun buradan beyan ettiği gibi, Türk hâkimi ve Türk mahkemesi tarafından vatan haini ilan edilmiştir. Bir üye çıkıyor, Cumhuriyeti, onun temel dayanağı olan Türk adliyesini, onun verdiği kararları, hepsini hiçe sayarak "Nâzım Hikmet büyük vatan şairidir" diyor. Bunun adına ne derler? Tahrik derler bunun adına. Ondan sonra hadise büyüyor. Böyle şeyleri yapmayın. Böyle şeyler hakikaten bu Meclisin havasına yakışmaz. (...) Türk Parlamentosunun zabıtlarına esefle söyleyeyim ki, Nâzım Hikmet'i büyük vatan şairi diye tanıtan ilk cümle dün akşam zabıtlara geçmiştir. *(AP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar)*

Evet, Sayın Başbakana göre grubu ağır bir tahrik karşısında kalmış ve 6-7 TİP'liye saldırarak, içlerinden birini, Yunus Koçak'ı hastanelik etmek zorunda bırakılmışlardı. Aradan yirmi yıl geçti. Sayın Demirel bugün o konuşmasını ve olayı üzüntü ve sıkıntıyla hatırlar sanırım. Evet, olay tertipti, tahrikti ama bu tertip ve tahrik Adalet Partisi'nin eseriydi. TİP'in böyle bir tertipte hiçbir çıkarı yoktu. Meclis'e adımımızı attığımız günden beri iktidarın boy hedefi halindeydik. Kürsüye çıkan her arkadaşımız AP'lilerin sözlü saldırılarına uğruyor, ikide bir sözü kesiliyordu. Bu kez bir adım daha atılmış ve İçişleri Bakanı eleştirileri yanıtlamak için yaptığı konuşmayı sürdürürken, birden Çetin Altan'a seslenerek, "Nâzım Hikmet vatan şairidir demedin mi?" diye sormuştu. İçişleri Bakanlığı bütçesi ile Nâzım Hikmet'in vatan şairliğinin ne ilgisi vardı? Evet, ne ilgisi vardı? Kuşkusuz yoktu. Ama bu, TİP'e karşı yıllardır uygulanan ve İşçi Partisi'ni kaba kuvvet kullanarak sindirmeyi, saf dışı etmeyi amaçlayan planın, Meclis düzeyindeki halkası idi.

Genel planın bir halkasıydı. Ve de yıl 1968'di. 1968, Amerika'nın Vietnam Savaşı'nı kazanamayacağının ortaya çıktığı yıldır. Bir yıl önce Russell Mahkemesi'nin Tahkikat Komisyonu Başkanı olarak Hanoi'de bulunduğum sırada Başbakan Phan Van Dong bize, "Hava akınlarıyla ancak sivil halk öldürülür ama savaş kazanılamaz. Amerika'nın bu savaşı kazanabilmesi için karaya asker çıkarıp Vietnam halkını son kişisine kadar, tek tek hepimizi öldürmesi gerekir. Buna ise gücü yetmez. Savaşı biz kazanacağız" demişti. Sovyetler Birliği'ni askerî ittifaklar zinciri ile kuşatma planı, Vietnam yenilgisiyle suya

düşmüştü. 1968'de Amerika yeni tertipler peşindeydi. 1967'den beri Ortadoğu ön plana geçmişti. Ortadoğu'nun kuzey duvarını oluşturan Türkiye'de 12 sendikacının kurduğu bir parti ortaya çıkmış ve yıllardır Amerika'yı parmağına dolamış, hemen her gün ikili antlaşmaların feshedilmesini, üslerin kapatılmasını ve NATO'dan çıkılmasını istiyordu. Amerika ile dostluk ilişkileri sürdürenler de ABD yardımlarının bedelini TİP'i saf dışı etmeye çalışarak ödemeye çalışıyorlardı. TİP'in hemen her toplantısına taşlar ve sopalarla saldırılıyordu. Ama TİP pes etmiyordu. Faşist yasalar sonuç vermiyordu. TİP hiç açık vermiyordu. Üstelik 141 ve 142'nin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş ve açtığı dava sadece bir oy farkla reddedilmişti. TİP yurtiçi gezilerinde sürekli Amerika konusunu işliyor, halkı Amerika'ya karşı pasif direnmeye çağırıyordu: "Amerikalıları bir yalnızlık çemberi içine alalım; halk olarak onlarla tüm ilişkilerimizi keselim; Amerikalıya hizmet vermeyelim; evimizi onlara kiralamayalım; yol bile göstermeyelim ve böylesine bir ateş çemberi içinde kalacak Amerikalılara Türkiye'de istenmediklerini gösterelim..." diyordu Türkiye İşçi Partisi. Amerikalıların ve Amerika yanlılarının başına bela olmuştuk. Buna bakarak "Bu partiyi yaşatmazlar!" kehanetinde bulunanlar olabilirdi. Ama TİP yedi yılını doldurmuştu ve engelleri o güne kadar aşmayı becermişti. Mücadele içinde pişmiş, olgunlaşmış kadroları vardı ve de üst düzeydeki yöneticileri TİP'in, bilgili ve deneyimli arkadaşlardan oluşuyordu. Hiç kimse yedi-sekiz ay sonra bu insanların birbirine düşeceğini tahmin edemezdi.

Partinin üst kurullarında ve Meclis grubunda her gün birlikte çalışıyorduk. Elbet tartışıyorduk her konuyu; en doğru kararı almak için. Ama teorik sorun yoktu aramızda. Marksizm üzerinde bir tartışma hiç çıkmamıştı. Tüzük ve programdaki ilkeleri herkes kabul etmişti. İzmir'de yapılan ilk kongreden sonra başlayan ve Malatya Kongresi'nden sonra da süren teorik tartışmalar sınırlı kalmış ve partinin üst düzey yöneticilerine bulaşmamıştı. Sanıyorum bu tartışmalar hakkında bilgi verilmesi yararlı olacaktır. Bu maksatla TİP'in 1964 ve 1966 yıllarında yapılan İzmir ve Malatya kongrelerini, kısaca da olsa ele almak istiyorum. Ama daha önce tüzük ve program hakkında bilgi vermek istiyorum.

TİP'in ilkeleri 1962'de hazırlanan tüzüğün 2. ve 3. maddelerinde belirtilmiştir. Partinin genel başkanlığına getirilmemden hemen sonra kuruculara yeni bir tüzük hazırlatılmasını önermiştim. Kabul edilince yeni tüzüğün ilk maddelerinde partinin ideolojisini ve yapısını belirleyecek ilkeleri kaleme almıştım. Yeni programın hazırlanması zaman alacağından yolumuzu çizecek ilkelerin vakit kaybedilmeden belirlenmesi bir zorunluk haline gelmişti. Partinin niteliği ve amacı şu üç esasta toplanıyordu: TİP, işçilerin ve emekçilerin partisiydi. TİP, yurt ve dünya olaylarına onların açısından bakar, onların

çıkarlarını savunurdu. Ve bize göre ulusun kocaman çoğunluğunu oluşturan, üstelik tüm değerlerin yaratıcısı olan emekçi yığınlarının hak ve çıkarlarını savunmak aslında tüm ulusun çıkarlarını savunmak demekti. İkinci ilkesi TİP'in, emekçileri yurt işlerinde söz ve karar sahibi yaparak insanın insan tarafından sömürülmesine son vermekti. Üçüncü ilke de tam bağımsızlıktı. Bu ilkeler ve iktidar olduğunda TİP'in gerçekleştireceği reform ve atılımlar bu iki maddede özetlenmişti. İlk kongre öncesi program hazırlıklarına başlandığında, MYK programın bu iki madde ışığında hazırlanmasını karara bağladı. Oluşturulan bilim kurulunun ilk toplantılarında işçi sınıfının *tarihsel görevi* gündeme geldi. Başını Behice Boran'ın çektiği arkadaşlar Marksizmin bilinen klasik tezini savunuyorlardı. Kimi arkadaşlar ise o günlerde pek revaçta olan *milli burjuvazi* ile işbirliği görüşünü benimsiyorlardı. Ben komitenin başkanıydım. Sert tartışmalar oluyordu. Her iki taraf da kendi görüşünün teorik ağırlığında ısrarlıydı. Oysa Merkez Komitesi programın, tüzüğün 2. ve 3. maddeleri ışığında hazırlanmasını istiyordu. Tüzük maddeleri her iki grubun görüşünden farklıydı; bu konuda tüzük yepyeni bir görüş getiriyordu: "Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençlik ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatıdır" diyordu. Ne işçi sınıfının tek başına iktidara yürümesi ne de köylülerle ittifakı söz konusuydu. Proletarya diktatörlüğü ise hiç söz konusu değildi. Kanun yolundan işbaşına gelinecek ve seçimler kaybedilince çekip gidilecekti... İşçi sınıfı demokratik bir öncülük oluşturmaya çalışacaktı öncelikle. Tüm emekçi sınıf ve tabakalardan başka, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleriyle, ilerici gençleri ve toplumcu aydınları da içerecek olan geniş bir demokratik ittifak sağlamak için uğraşacaktı... *Demokratik öncülük* kavramı önemlidir, iki bakımdan. Birincisi, ittifakın sağlanması için izlenecek yol ve yöntemler bakımından: İşçi sınıfının öncülüğü harekete sağlayacağı avantajlar bakımından serbestçe tartışılıp kabul edilmiş olacak. İkincisi ise gerek muhalefette, gerekse iktidarda işlerin hep demokratik yol ve yöntemlerle yürütülmesi bakımından. Her şey tüm emekçi sınıf ve katmanların kararına bağlıdır. *Devrimci liderlerin* öncülüğü asla söz konusu değildir. Demek ki TİP, sosyalizm için demokrasiyi öngörmekteydi. Her şey emekçilerin ortak kararlarına bağlıydı. Her konu enine boyuna tartışılacak, herkes görüşünü belirtecek, sonunda çoğunlukla karar alınacak. İşler böyle yürütülemez ve *profesyonel devrimcilerin* öncülüğüne ve kararına bağlanırsa, sosyalizm gerçekten kurulamıyor; tepeden inme buyruklarla kimi dönüşümler gerçekleştirilse de sosyalizmin asıl amacı olan sosyalist demokrasiye ulaşılamıyor. Yeni bir çeşit *sınıf* niteliği gösteren BÜROKRASİ-

TİP programı kitapçık olarak da basılmıştı.

NİN, egemen olmasına yol açılmış oluyor. 70 yıllık uygulamalar ne yazık ki, bu sonucu vermiştir: Bürokrasi tüm sosyalist ülkelerin ortak hastalığıdır.

Kruşçev'in raporundan sonra,[2] sosyalizmin uygulamada yapısal bir rahatsızlığı olduğunu düşünmeye başlamıştım. Raporda belirtilen nedenleri yeterli görmüyordum. Stalin'in taçsız bir çar olduğu, korkunç cinayetler işlediği ileri sürülüyor ama bunun sosyalist bir ülkede nasıl mümkün olabildiği sorusuna bir yanıt verilmiyordu. Kişi diktatörlüğü ve bunun neden olduğu şaşırtıcı olaylar Stalin'in *kişiliği* ile açıklanıyordu. Peki, Stalin gibi bir kişi genel sekreterlik koltuğuna nasıl oturabilmiş ve otuz yılı aşkın bir zaman süreci içinde oturduğu koltuğu nasıl koruyabilmişti? Bunun nesnel bir nedeni, bir açıklaması olmalıydı. Yıllarca buna bir yanıt aradım. Galiba daha önce de belirttim, Behice Boran'la bunu çok konuştuk, tartıştık. Türkiye İşçi Partisi'nin tüzük ve programı hazırlandığı günlerde, sorunu henüz tam çözmüş değildim ama gene de bir şeyler seziyordum: İşçiler, köylüler, emekçiler, gerçekten iktidarda değildi... Sorunun asıl yanıtını yıllar sonra bulacaktım. Daha doğrusu bulduğumu sanıyorum. Sanıyorum diyorum, çünkü parmak bastığım *Leninist örgüt modeli* konusunda bugüne dek herhangi bir eleştiri gelmedi.

Evet, TİP'in tüzük ve programının hazırlandığı günlerde örgüt sorunu henüz ortaya atılmamıştı. Ama sonradan ona bağlayacağım bir konuyu, tüzük ve programa temel ilke olarak koymuştum: EMEKÇİ HALK YIĞINLARI, YURT İŞLERİNDE SÖZ SAHİBİ OLACAKLAR... TİP tüzüğünde bu konuyu şöyle dile getiriyordum: "Türkiye'nin ileri bir toplum haline getirilmesi işi ile, emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insan-

2 25 Şubat 1956 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi'nde Genel Sekreter Nikita Kruşçev tarafından yapılan konuşma. Kruşçev konuşmasında, Lenin'in ölümünden sonra tek adam olarak 1953'e kadar iktidarda olan Stalin tarafından yapılan yanlış uygulamaları, özellikle 1930'ların sonlarında orduda ve partide gerçekleştirilen tasfiyeleri, kişi kültünün oluşturulmasını eleştirmiştir. Konuşma, kapalı bir oturumda yapıldığı için "Gizli Söylev" olarak da bilinir – yay. haz.

ca yaşama şartlarına kavuşmaları işi, bir tek davanın birbirine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden, öteki gerçekleştirilemez. Çünkü emekçi halk yığınlarının, insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz."[3] Aynı konu TİP programında da "*Halkın Günlük Hayatında Gerçekleşen Demokrasi*", "*Emekçi Halkın Yürütümüne Doğrudan Doğruya Katılıp Denetlediği Emekten Yana Planlı Devletçilik*", "*Her Türlü Sömürücülük ve Sömürgeciliğe Karşı Olmak*", "*Barışçılık*", "*Her Şey İnsan İçin*" bölümlerinde işleniyordu.

DEMOKRASİ konusunda şöyle diyorduk:

> Türkiye İşçi Partisi'nin demokrasi anlayışına göre, demokrasi sadece politik hayata ve düzene özgü bir rejim değildir. Sosyal hayatın ve kurumların tümü demokrasi kavramının kapsamına girer. Demokrasi toplumun bütününü kapsadığı zaman, ancak biçimde kalan bir rejim olmaktan çıkar, ekonomik ve sosyal bir öz kazanarak tam anlamda gerçekleşir: Devletin emekten yana olması, yapılan işlemlerin reformların gerçekten halk yararına olabilmesi için halk kitlelerinin toplum hayatının her kesiminde, bütün kademelerde söz ve karar sahibi olması gerekir. Devletin ve toplum işlerini yürüten her türlü merkezî teşkilatın kopmuş, katılaşmış, kırtasiyeciliğe boğulmuş bir hal almaması için halkın her kesiminde, her kademede aktif iştiraki kaçınılmaz bir zorunluktur. Türkiye İşçi Partisi, demokratik düzende halka çeşitli ortak maksatlar için teşkilatlanma imkânı tanır, halkın toplum işleriyle ilgilenmesi için gerekli ortamı yaratır, her işte halkın şevkli ve istekli çabasını sağlamayı şart sayar. Halk, toplum hayatının her alanında yönetim ve denetime etkili bir şekilde katılacaktır. Üst kademelerle alt kademeler, merkezi teşkilat ile mahalli kademeler arasında karşılıklı münasebetler ve etkiler sistemi kurulacak ve bu bağların kopmamasına, karşılıklı alışveriş kanallarının tıkanmamasına özellikle dikkat edilecektir.
>
> (...) Halkın bir numaralı yurttaş durumuna yükseldiği böyle bir demokrasi rejiminde, Türkiye, halkı, özgür ve bağımsız yaşayan ileri bir toplum haline gelecek ve durmadan ilerleyen, insanca yaşama şartlarını gittikçe daha iyi, daha haklı, daha doğru bir şekilde gerçekleştiren, ileri bir toplum düzeninin temellerini kurmak imkânlarına kavuşacaktır.[4]

Bu satırlar, yıllar sonra ortaya atacağım ve sosyalizmi bürokratik sapma içine sürükleyen *örgüt sorununa*, aslında bir giriş niteliğindeydi.[5] HER ŞEY

3 TİP Tüzüğü, madde 3.

4 *TİP Programı*, s. 68-70.

5 Aybar, 1979'da Leninist örgütlenme modelinin yanlışlığını ortaya koyan *Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür* adlı bir kitap yazacaktır. Yine Aybar'ın *Neden Sosyalizm?* kitabıyla birleştirilmiş baskısı için bkz. *Neden Sosyalizm?-Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür*, İletişim Yayınları, 2011 – yay. haz.

İNSAN İÇİN bölümü ise sosyalizmin asıl amacını gün ışığına çıkarıyordu. Gerçekten de her şey İNSAN içindir sosyalizmde. Geri kalmışlıktan kurtulmak, hızla kalkınmak, tam bağımsızlık, sömürüye son vermek aslında İNSANIN bir aracı olarak kullanılmaktan kurtulup İNSANLIĞINA KAVUŞMASI içindir. Evet, sosyalizm insan içindir; insan sosyalizm için değil... İnsan, sosyalizm için türlü fedakârlıklara katlanıyor, gerektiğinde canını bile feda ediyorsa bu da insan içindir, insanın kurtuluşu içindir...

Programın bu bölümleri hiçbir kitaptan aktarılmamıştı. Bu satırlar sosyalizmde insanların güler yüzlü olacağını, sosyalizmin de aslında güler yüzlü olduğunu anlatıyordu. Bizim sosyalizmimiz GÜLER YÜZLÜ SOSYALİZM'di. Ve de Türkiye'ye özgü idi. Hiç kuşku yok bizim sosyalizmimiz uygulanan sosyalist rejimlerden hiçbirine benzemeyecekti. Bu, sadece ülke koşullarının farklılığından ileri gelen, farklı uygulamalar değildi. Sosyalizmin İNSAN İÇİN OLDUĞU İNANCINDAN kaynaklanan bir farklılıktı.

Bunları yeniden vurgulamam, TİP'in üst düzey yöneticileri arasında çıkan anlaşmazlıkta Türkiye İşçi Partisi programında açıklanan sosyalizm anlayışının başlıca etken olmasıdır. Teorik sorunlar işin ta başından beri gündemde kaldı. TİP'in dışındaki solcular, örneğin Mihri Belli ve arkadaşları *Milli Demokratik Devrim* tezi ile bize karşı çıktılar. Bunu anlamak zor değildi. Ama Boran ve arkadaşlarının bize karşı çıkışlarını anlamak kolay değildi. Çünkü beş imzalı önergeye kadar, yani Ekim 1968'e kadar, Behice Boran da *Türkiye'ye Özgü Sosyalizmi* savunmuştu. Evet, Haziran 1968'de yayımlanan kitabında Boran şunları yazıyordu: "Bugün TİP, hem emekçi sınıfların siyasal bir güç halinde örgütlenmesi hareketini hem de Türkiye'ye özgü sosyalizmin fikirler çerçevesini –teorisini ve ideolojisini– temsil ediyor" dedikten sonra, şu açıklamalarda da bulunuyordu:

> Türk sosyalist hareketi başarıya ulaşır ve Türkiye'yi sosyalizme götürecek bir kalkınma rotasına oturtabilirse, Türkiye dünyadaki sömürülen, ezilen milletler arasında ilk milli kurtuluş savaşını vermiş olmanın şerefine, kendi şartlarına özgü bağımsız ve demokratik yoldan sosyalizmi gerçekleştirmenin ilk örneğini verme şerefini de eklemiş olacaktır. Bunu başarmak, Türk sosyalist hareketinin hem Türk halkına karşı milli görevi, hem de yeni bağımsızlığına kavuşmuş veya kavuşmakta olan dünya milletlerine ve sosyalizme karşı tarihsel görevidir.[6]

Behice Boran, Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgali üzerine de benimle aynı doğrultuda açıklama yapmıştır. 21 Ağustos 1968 günlü basın bülteninde, yani Sovyet tanklarının Prag'a girdiği gün şunları söylüyordum:

---

6 Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Gün Yayınları, İstanbul, 1968, s. 60, 322, ayrıca s. 66, 68, 70, 77.

Sovyet müdahalesinin, Amerikan emperyalizminin yararlanacağı olumsuz gelişmelere yol açmasından endişe ederiz. Müdahaleci siyaset, emperyalizmin tekeline bırakılmalıdır. Sosyalist devletler arasında müdahaleye yer yoktur; olmamalıdır. İnsanlığın biricik umudu olan sosyalizmin güzel yüzüne gölge düşürülmemelidir.

Nazi istilasına kahramanca karşı koymuş olan Çekoslovakya halkının bu çetin imtihanı da başarıyla geçirerek, istedikleri bağımsız ve hürriyetçi sosyalist idareyi gerçekleştireceklerine inanıyorum.

İki gün sonra, 23 Ağustos günlü basın bülteninde de şunları ekliyordum:

Çekoslovakya olayları, askerî blokların küçük üyeleri için asıl tehlikenin blokun lideri durumunda bulunan güçlü müttefiklerinden geldiğini ve gerçekten küçük devletlerin bağımsızlıklarını bu bloklara girdikleri anda kaybettiklerini çırçıplak ortaya koymuştur. (...) İki nokta, yani askerî ittifakların küçük devletlerin aleyhine işlediği, küçükleri ittifakın büyük ve güçlü liderlerine tâbi varlıklar haline getirdiği hususuyla, Türkiye Sosyalizminin milli ve bağımsız bir hareket olduğu hususunda, Türkiye İşçi Partisi'nin tezlerinde ne kadar haklı olduğu Çekoslovakya olaylarından sonra bir kere daha ispatlanmıştır.

Rus, Polonya, D.Almanya, Macar ve Bulgar ordusunun yıldırım harekâtı 7 saat sürdü

İşgalcilerle çarpışan halkın çok sayıda ölü ve yaralı var

ÇEKOSLOVAKYA İŞGAL ALTINDA

Tevkif edilen Dubçek ve diğer Çek liderlerinin akıbeti henüz meçhul

Göksin SIPAHİOĞLU bildiriyor:

Ruslar Prag radyosunu topa tutarak susturdu

Hürriyet, 22 Ağustos 1968.

Behice Boran da *Milliyet* gazetesinde yayımlanan 27 Ağustos 1968 günlü yazısında şunları yazacaktı: "İlkin hemen belirteyim ki, Sovyetler Birliği'nin, Varşova Paktı'nın diğer dört üyesiyle birlikte Çekoslovakya'ya yaptığı askerî müdahalenin hiçbir yönden haklı, hatta gerçekçi politika bakımından geçerli görülebilecek tarafı yoktur. Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır." Olayı kınayan Boran, ardından Sovyetler Birliği ve halk demokrasilerinde uygulanan sistemi ele alacaktı:

Eğer sosyalist sistemden Sovyet ve diğer ülkeler yöneticileri Stalin devrinde şekillenmiş ve kemikleşmiş, onun ölümünden sonra da az çok değişmekle beraber sürüp gelen politik sistemi kastediyorlarsa, Çekoslovakya ve diğer ülkelerde baş gösteren "liberalleşme" hareketleri, sözü geçen sistem için tehlikelidir. Ne var ki, sözü geçen sistem sosyalist düzenin örnek alınacak bir prototipi değildir ve şimdiki yöneticiler isteseler de, istemeseler de köklü değişikliklere uğramaya mahkümdur. (...) Sovyetler Birliği'nde ve onun sistemini esas örnek alan halk cumhuriyetlerinde "işçi sınıfı diktatörlüğü", partinin hatta parti içinde belirli bir kadronun gitgide tek bir kişinin müstebit, keyfî idaresi şeklini almıştır. Bu çeşit rejimler yirminci yüzyılın ikinci yarısında sürüp gidemezdi.

Çekoslovakya olayı, Türkiye yetkililerinin NATO ittifakının gereğini vurgulamalarına ve bu arada TİP'e de sataşmalarına yol açmıştı. 30 Ağustos Bayramı dolayısıyla Cumhurbaşkanı Sunay ve Başbakan Demirel, Çekoslovakya olaylarının NATO'nun ikili antlaşmalarının gerekliliğini ortaya koyduğunu vurguladılar. Sayın Demirel, ayrıca aynı sorunun NATO'dan çıkmak isteyenlere sorulmasını önerdi. Çekoslovakya olayı, NATO üyesi ülkelerde Amerikancı çevrelerin seslerini yükseltmesine yol açmıştı: Sovyetler Birliği'nin saldırgan emeller beslediğinin ortaya çıktığı ileri sürülüyor ve NATO savunuluyordu.

Çek olayından sonra olağan üç aylık toplantısını yapan TİP Genel Yönetim Kurulu'nda bu olaylar dolayısıyla sosyalizmin sorunları üzerinde durmuş, Türkiye'ye özgü sosyalizmin özelliklerini bir kez daha ve kapsamlı biçimde ele almıştım. Şimdi geriye baktığımda bu konuşmanın kimi arkadaşlarımızı tedirgin etmiş olabileceğini düşünüyorum. Hiç kuşkusuz konuşmam partimizin sosyalizm anlayışı doğrultusundaydı. Ama kimi arkadaşların, adeta suçüstü yakalanmış Sovyetler'in bu ölçüde üzerine gidilmesini onaylamamış olmaları olasıdır. Belki de bu arkadaşlar olayı protesto etmekle yetinilmesini uygun görüyorlardı. Nitekim Batı Avrupalı sol partiler, Sovyetler'in müdahalesini kınamakla yetinmişler, Sovyet sisteminin eleştirisini yapmamışlardı. Ama biz Sovyet sistemini benimsememiştik. Nitekim tüzük ve programımızda bambaşka bir yol izlediğimiz apaçık vurgulanmıştı. Çek olayından sonra kınamakla yetinmeyip, olayın asıl nedenlerine inmenin ve sosyalizmin insan için olduğunun vurgulanmasının yararlı olacağını düşünmüştüm. Yıllar sonra da bu konuda aynı şeyleri düşünüyorum. Yirmi yıl önce yaptığım bu konuşmanın kimi bölümlerini sunacağım izninizle:

Sosyalizm ve Özgürlük:

Sevgili kardeşlerim, Çekoslovakya olayının bir başka yönünden de konuşmama başlarken bahsetmiştim. Çekoslovakya olayı dünyadaki sosyalizm hareketine kısa vadede gerçekten ağır bir darbe indirmiştir. Her ne kadar Sovyet-

ler Birliği tam tersini iddia ediyorsa da, "Sosyalizmi kurtarmak için gittik biz Çekoslovakya'ya" diyorsa da gerçek tam bunun tersinedir ve Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya müdahalesi sosyalizm hareketine, dünya hareketinde, hiç değilse şu kısa vadede sert bir darbe indirmiş, bir fren hareketi mahiyetini almıştır. Biliyorsunuz Batı'da bugüne kadar Sovyetler Birliği'ni yüzde yüz desteklemiş, her hareketinde desteklemiş olan Batı'nın komünist partileri de Çekoslovak müdahalesini kınadılar. Bu bir dahili seçim stratejisinden ötürü değildi. Değildi çünkü bundan evvel de aynı mülâhaza vardı. Bir Fransız partisi bundan evvel de böyle bir karar alabilirdi seçim mülâhazasıyla. Almadı. Bugün aldı. Fransız partisinde de fikirler bir hayli gelişti son senelerde. Yöneticilerde de bir hayli değişiklikler oldu. İtalyan partisinde de öyle. Bu iki partinin cephe almış olması, sırf buna inhisar ettirmek neticeyi, gene de sosyalizm hareketinin bölünmesi bakımından vahim bir sonuç olarak mütalaa edilmek icap eder. Kaldı ki, demin de arz ettiğim gibi birtakım sosyalist devletler de bu müdahaleye karşı cephe aldılar.

Arkadaşlar, durum böyle olunca şöyle bir problemin mutlaka çözülmesi icap ediyor. Hep biliyoruz, insanlar binlerce yıldan beri hep hürriyet için savaşmışlardır. Bütün köle isyanları köle rejimini yıkmak için, yani o zamanın ölçüsünde hürriyet için yapılmıştır. İsa'dan 72 yıl evvel Spartaküs ve arkadaşları 2 yıl Roma lejyonlarına meydan okuyorlar. Niye? O düzene karşı geldikleri için, köle düzenine karşı geldikleri için, hürriyeti kurmak için meydan okudular. Ortaçağlarda bütün köle isyanları feodal düzeni yıkmak ve hürriyete kavuşmak için yapıldı. Bizde 1410'da Şeyh Bedrettin isyanı, toprakların eşit olarak bölüşülmesi ve toprağı işleyen araçların ortak mal yapılması isteğine dayanmaktaydı. Ki bu, sosyalist özde bir mücadelenin sistematik bir şekilde ilk defa ileri sürülmüş şekliydi. Şeyh Bedrettin ve arkadaşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun halkları köleleştiren, hürriyetten yoksun yaşatan toprak düzenini yıkmak ve hürriyete kavuşmak için bildiğiniz gibi canlarını vermişlerdir. Daha sonra Fransız inkılâbından bu yana olan bütün hareketler hürriyet ve eşitlik için olmuştur. Fransız ihtilali içinde Babeuf'ün temsil ettiği hareketler, "eşitçiler hareketi" ne idi? Fransız inkılâbının getirdiği, hürriyeti kısıtlayan burjuva düzeninin yıkılması ve yerine hürriyetçi bir düzenin kurulması için bir hareketti. Daha sonra 1830'daki ayaklanmalar, Lyon'daki ipek işçilerinin ayaklanması, 1848 ihtilalleri, Paris Komünü ve Paris Komünü'nde on binlerce insanın hayatlarını vermesi ne içindi? Hürriyet için. Daha yakına gelirsek 1917'de Çarlığı deviren Rus emekçileri ne için bu harekete giriştiler? Hürriyet için. Daha sonra 1927'de Şanghay'daki işçiler binlerce ve binlerce kişilik kıtalar halinde canlarını verirlerken ne umarak yaptılar bu son fedakârlığı? Hürriyet için. Bugün Vietnam halkı ne için dövüşüyor? Sosyalizmi kurmak ama sosyalizmle hürriyete kavuşmak için dövüşüyor. Arkadaşlar,

bütün sosyal hareketler tarihi hürriyet mihveri etrafında döner. Ve bu hürriyet kavramı gittikçe somutlaşır. Aslına bakarsanız her zaman somuttur. Ancak teorisyenler, nazariyeciler bunu somut olmaktan çıkarmışlar, soyut bir hale getirmişlerdir. Yazı yazdıkları, düşündükleri zaman çerçevesi içinde. Yoksa demin şu saydığım hareketleri yapanlar somut hürriyetler için dövüşmüşlerdir, soyut değil. Somut hürriyetler için dövüşmüşlerdir; daha fazla ekmek yiyebilmek için, köle pazarlarında satılmamak için dövüşmüşlerdi. Bunlar somut şeylerdir. Buradan nazariyelere geçersek, bütün sosyalist nazariyecilerin hepsinin müşterek noktası hürriyettir. Hepsi. Ta *Güneş Sitesi*[7] veyahut da *Ütopya* yazarlarının hayali düzenlerinden bugüne kadar bütün sosyalist teorilerin, felsefi ve siyasi mihverleri hürriyettir. Saint Simon'ların, Fourier'lerin, Owen'lerin hep hedefleri hürriyetti.

Daha sonra Proudhon, Marx, Engels, Bakunin, Kropotkin, sosyalizmin muhtelif kollarını meydana getirmiş olan bütün düşünürlerin hepsinin ortak noktası hürriyettir. Binaenaleyh, hürriyet problemi sosyalizmin kalbidir. Hürriyeti çıkarın, sosyalizm teorileri bir iskambil kâğıdından yapılmış şatolar gibi hemen çöküverir. Halbuki Sovyetler Birliği'nin, bu ilk sosyalist devletin kurduğu örnek on binlerce yıldan beri mustarip insanlığın bu özlemine, hürriyet özlemine tamamiyle cevap vermiştir denilemez. Bu sözlerimle Sovyetler Birliği'nde başarılan büyük sosyal ve ekonomik işleri küçümsemek aklımdan geçmez. Büyük başarılar kazanılmıştır. Sovyetler Birliği bundan elli sene evvel fakir, geri kalmış bir toplum iken, bugün teknik bakımdan Amerika'yı susta durduracak bir güce sahip olmuştur. Bunu sosyalist bir sistem sayesinde yapmıştır. Bu sosyalist ekonominin kapitalist ekonomiye üstünlüğünün inkâr edilemez bir delilidir. Keza Sovyetler Birliği'nden, sosyalist ekonomiye geçme eğilimi göstermiş olan memleketlerin hızlı kalkınmaları da bunun başka bir delilidir. Bir Bulgaristan'ın erişmiş olduğu ekonomik seviye, bir Romanya'nın erişmiş olduğu ekonomik seviye bizi hayran bırakır. Bakın petrol için ekonomik münasebetlere giriyoruz. Yardım, teknisyen geliyor, şu geliyor, bu geliyor. Bu, böyledir. Keza eğitim sahasında elde edilen başarılar da son derece büyüktür. Ve elbette ki, şu maddi temelde sağlanan başarılar uzunca, veyahut da nispeten uzunca bir zaman süresi sonunda Sovyetler Birliği'ne de, öteki sosyalist ülkelere de hürriyeti getirecektir. Hiç şüphe etmeyin. Ama bugünkü tecrübenin bugünkü halinde büyük kitlelere hürriyet yönünden, o özlemleri yönünden ümit verici olduğunu söylemek de herhalde hakikatlere sırt çevirmek olur. Arkadaşlar, bu problemi biz kendi hesabımıza, Türkiye'deki sosyalistler olarak biz kendi hesabımıza çözmek mecburiyetindeyiz. Dünya sosyalistleri de çözmek mecburiyetindedir. Nasıl olmuş da sosyalist bir memleket hürriyetsiz bir memleket haline gelmiştir? Bu soru

7 Campanella'nın kitabının adı *Güneş Ülkesi*'dir – yay. haz.

sosyalizmin ölüm kalım sorusudur. Bu soruya cevap vermedikçe ve sosyalist idealin güzel yüzüne düşürülen gölge silinip atılmadıkça milyonlarca halkın ümitle böyle bir düzen için savaşması mümkün olmaz. Çekoslovakya olayı işte bu ümitleri bir kere daha kırmasından ötürü de bizim açımızdan önemlidir. Gerçekten Stalin öldükten sonra 20. Kongre de bir sapma olarak mütalaa edilen Stalin devri ilelebet maziye karışmıştır diye teminat verildi. Gerçi Stalin devrinin eleştirisi hiç kimseyi tatmin etmedi. Yani bağımsız düşünebilecek durumda olan insanlardan hiçbirini tatmin etmedi. Ben hatırlarım, daha o senelerde arkadaşlarımızla yaptığımız tartışmalarda Kruşçev'in raporu geldi, satıldı; burada basılmış raporu satıldı, okuduk. Ne söylüyor? Efendim, işte böyle bir adam, yani bir istisna, kişisel bir istisna, despot bir adam çıkmış, bütün bunları yapmış. Olacak şey midir bu şeyler? Bir Marksist izaha sığmayacak bir izah tarzı kimseyi tatmin etmedi. Kaldı ki, o açıklamalardan sonra Rusya'nın gene Stalin metotlarını uyguladığını gösteren olaylar oldu. Mesela Macaristan olayları oldu. 12 sene sonra gerek Batı dünyasında, gerekse sosyalist dünyada birtakım gelişmeler kaydedildi ve Rusya'nın bilhassa nükleer enerji ve feza konusundaki büyük başarıları kendi nefsine itimadını da...

Sovyetler Birliği'nde işler tam tersine gitti. Kaldı ki, demin işaret ettiğim gibi Sovyetler Birliği'nde 1917 devrimini bizzat işçiler, köylüler ve erler yaptı. Yani halkın kendisi yaptı. Nasıl oldu da sonra böyle bir kişi diktatörlüğüne giden bürokratik bir düzen kuruldu? Arkadaşlar, bir kere şu var: Marx'ın şemasında, çizdiği şemada sosyalizm kapitalizmden sonra gelen bir aşamadır. Bu soyut şemada kapitalizmden sonraki aşama sosyalizmdir. Ne demek bu? Bizzat teori bize ne demek olduğunu söyler. Marx'ın teorisi. Kapitalizmin iç çelişkilerinden doğacaktır sosyalizm. Bir kere kapitalizm bir üretim sistemi olarak üretimde personel ve kişisel çabalar yerine sosyal üretimi getirip oturtmuştur. Yani üretim ancak on binlerce insanın bir arada beraber ve bir iş bölümü içinde çalışmasıyla sağlanmaktadır. Yalnız çelişki nerededir? Üretim prosesüsü, süreci sosyal olmasına karşılık, tesahüp ve temellük ferdîdir. Çelişi buradadır. Binaenaleyh Marx der ki, işte bu çelişi atlatılacak ve üretim güçlerinin sosyal niteliğine uyarlı olarak üretim münasebetleri de kolektif ve sosyal bir nitelik kazanacaktır. Ekonomisi böyle ya, bütün kültür ve medeniyeti de bir aşamadır Marx'ın görüşünde. Sosyalizm hakikaten, gerçekten kapitalizmi aşan bir medeniyet getirecektir. Ve esasen kapitalizmin artık yozlaşması ve kendi içinde çatlamasından meydana geldiği için bütün medeniyet ve kültür miraslarının tek sözcüsü ve (portörü) taşıyıcısı haline gelecektir. Bundan dolayıdır ki, Marx kapitalizmin yıkılışını Batı'nın ileri memleketlerinde gördü. İngiltere'de olacağını düşündü en çok. Fransa'da, Almanya da birtakım hareketler olmuştur, olacaktır. Ama asıl kuruluş İngiltere'de olacaktır dedi. Neden? Çünkü bir kere İngiltere'de köylü sınıfı, köylü sınıfı olarak tas-

fiye edilmiştir diye düşünüyordu. İkincisi halkın büyük çoğunluğu işçi durumuna, proleter durumuna gelmiştir diye düşünüyordu ve çelişinin baş kapitalist memleket olmak üzere en keskin hatlarıyla İngiltere'de bulunduğuna inanıyordu. Beri yandan Marx'ın sınıflar teorisi de bu umumi görüşünün paralelindedir. Bildiğiniz gibi Marx'a göre sınıflar iki merhaleden geçer. Birinci merhalesi, iş bölümünün bir neticesi olarak bir sınıf fiilen meydana çıkar. Ne zamanki büyük endüstri devrimi olmuştur, ne zamanki küçük el tezgâhları kapanmıştır, ne zamanki büyük kitleler köyden şehre akıp işçi durumuna gelmiştir; o zaman işçi sınıfı proletarya kendinden var olmuştur. Bu hep bildiğiniz gibi Kant'ın bir terimi, kendinden var olmak, kendinden gerçek, kendisi için gerçek. Ve şu tezatların gittikçe keskinleşmesi süreci neticesinde işçi sınıfı evvela şurada burada parsöler olarak direnmeler yaptıktan sonra, nihayet meselenin bir sınıfa karşı, kendilerini sömüren bir sınıfa karşı politik mücadele etmek ve o sınıfın yerine geçmek olduğunu idrak edince de işçi sınıfı kendinden bir sınıf olmaktan çıkmış, kendisi için bir sınıf durumuna gelmiştir. Bütün işçilerin teker teker bu gelişmeyi göstermesine lüzum yoktur Marx'ın görüşünde. Ama bütün işçi sınıfını harekete geçirecek kadar bir kısmının bu bilince varması bir zarurettir. Bundan sonra da sınıf mücadelesi işte bu bilinçli kişiler tarafından ve bütün sınıfın iştiraki ile yürütülecektir. Demek oluyor ki, Marx'ta sınıfın bilinçlenmesi sistemin objektif şartlarından doğuyor. Nasıl işçi sınıfı kendinden varoluşunu kapitalist düzenin büyük endüstriye geçmiş bir düzen olmasından kazanıyorsa; bilinçlenmeyi de gene o düzen içinde yaptığı mücadeleyle ve sınıfını politik harekete sürükleyecek bir kısmında bilincin meydana gelmesiyle sağlamış bulunuyor. Yani objektif prosesüsle sübjektif prosesüs, yani süreç birbirini tamamlıyor. İradi olan faktörler, yani politik mücadeledeki faktörler bu objektif sürecin bir sonucu olarak meydana geliyor. Gene aynı mantık ve sistem içinde kalarak diyoruz ki, bu nasıl olacaktır? Bu, işte bir memleket büyük endüstriyi kuracak, kapitalizmin bütün safhalarından geçecek ve çatlayacak ve sosyalizme böyle geçecektir. Şimdi arkadaşlar, Marx'ın söylediği buydu. Gerçi bazı eserlerinde, Rusya'da da olabilir diye bazı siyasi makalelerinde bahsetmiştir. Fakat sistemin mantığı birinci şekilde idi. Oysa Çarlık Rusya'sı Marx'ın söylediği ve sosyalizme gebe olduğunu ifade ettiği tohumların tamamen dışında bir manzara gösteriyordu. Halkın büyük çoğunluğu, yüzde seksen beşi köylü, işçi sınıfı hem çok yeni, hem sayıca çok az, kapitalizm daha henüz birikimini yapmamış ve koca bir imparatorluk olmasına rağmen Rusya aslında tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi bir yarı sömürge halinde idi. İşte Lenin ve Rus sosyalistleri böyle bir ortam içinde sosyalizmi kurma teşebbüsüne geçtiler ve gerçekten Marx'ı aştılar. Hemen şunu söyleyeyim ki, bir bakıma Lenin, Marx'ı revize etti. Hani şu herkesi korkutan revizyon kelimesi var ya, bir bakıma hiç şüphesiz Lenin, ce-

saretle söyleyeyim Lenin revize etti. Korkulacak tarafı yok böyle kelimelerin. Bu gibi tutkulardan da kendimizi sıyırmamız lazım. Revizyonun bir kötü manası var. Yani sosyalizmi yozlaştırıp kapitalizmin dümen suyuna takmak demektir. Ama sosyalist teoride aşama yapmak anlamına gelmez. Aşama yapacağız, aşama yapmayınca olmaz. Donmuş teori yok. Donmuş teori olunca o nas olur, din olur ama bilimsel bir teori olmak niteliğini kaybeder. Hiç şüphesiz mutlaka sosyalist teori de bütün teoriler gibi müspet ilimlerin teorileri nasıl boyuna hayatın daha iyi anlaşılması, hayata deneyle daha iyi nüfuz edilmesi sonucunda nasıl masa başına getirilip tekrar hayatın tezgâhında yeniden dövülüyorsa ve yeni teoriler çıkıyorsa, sosyal teoriler için de aynı şeyi yapmak mecburiyetindeyiz. Muhafazakârlık yok ve muhafazakâr olmamak bir cesaret işidir. Biz bu cesareti hepimiz elbette ki, fazlasıyla taşıyoruz. Evet, Lenin ve diğer sosyalistler Rusya'da kapitalist düzenin yerine sosyalist bir düzen kurmak teşebbüsüne giriştiler. Kaldı ki, daha evvelden başlamıştı bu teşebbüs. Daha Lenin falan politika sahnesine çıkmadan önce başlamıştı. Rusya'da evvela Narodnik denilen halkçı ve anarşizan bir yönü bulunan sosyalistler, Rusya gibi bir cemiyette birtakım ferdî çıkışlar, suikastlar, sabotajlar yapmak suretiyle rejimin yıkılabileceğini düşündüler. Ondan sonra bunlar yeni Narodnik'ler şekline, kılığına büründü. İhtilalci sosyalistler parçası çıktı ve bunların pek çoğu Proudhon'dan esinlendiler. Herzen, Proudhon'un bir tilmizi idi. Binaenaleyh Proudhon teorileri Rusya'ya Marx'ın teorileri ile aynı tarihlerde, hatta daha evvel girdi, Herzen vasıtasıyla. Hemen biraz sonra da Marksist teoriler işlemeye başladı. Fakat ne de olsa büyük kitle köylü kitlesiydi, büyük kitle hareketsizdi. İşte Lenin, Marx'ın teorisinde bir sıçrama yaptı. Bir kere köylü ile işçi ittifakının zaruriliğini ortaya attı. Bir başka husus da ileri sürdü ki, zannediyorum sonraki deviation'lara, sapmalara bu ileri sürdüğü teorideki aşamada, hiç olmazsa kısmen teorik planda da olsa etki yaptı. Lenin dedi ki, "İşçi sınıfı kendiliğinden bilinçlenmez. İşçi sınıfı yalnız ekonomik mücadele düzeyine kadar bilinçlenebilir, yani günlük hayatını sendikal mücadeleler içinde sağlayabilecek ölçüde bilinçlenebilir. Politik bilinç işçi sınıfına dışardan gelir" dedi. Kim getirir? Sosyalistler getirir. Kimdir bu sosyalistler? Sosyalist olan çoğunlukla aydınlardır, okumuştur falan, bunlar götürür. Neyle getirir? Yepyeni bir teşkilatla, yepyeni anlayışta kurulmuş bir partiyle getirir. Nasıldır bu parti? Bu parti şöyle bir partidir. Bir azınlığın elinde bulunan küçücük profesyonel devrimcilerden kurulmuş bir teşkilattır. İşçi sınıfının ekonomik teşkilatı yaygın, geniş ve aydınlıkta çalıştığı halde politik teşkilatı yeraltında çalışır; küçücük, demin de söylediğim gibi, bir azınlığın elindedir, merkeziyetçidir ve bu teşkilat işçi sınıfının temsilcisidir. Peki işçi sınıfının temsilciliği, işçi sınıfından serbest seçimlerle gelen kimseler tarafından kurulduğundan ötürü müdür? Hayır. Madem ki, işçi sınıfı kendi kendine bilinçle-

nemez, bu insanlar işçi sınıfının bilincini temsil ederler ve temsil ettikleri için de bu politik mücadeleyi işçi sınıfı adına yürütürler.

Burada bir parantez açarak, yıllar sonra üzerinde duracağım ÖRGÜT sorunu ile 1968'de karşılaştığımı, daha doğrusu bu sorunun aklıma takıldığını söylemek isterim. Sosyalizme geçen toplumların hepsinde neden bürokrasi olayı ile karşılaşılıyordu? Oysa Marx da, Lenin de sosyalizmde bürokrasi olmayacağı görüşündeydiler. Lenin devrimden sonra bürokrasinin Çarlık rejiminin mirası olduğunu söylüyor, zamanla ortadan kalkacağına inanıyordu. Ancak yaşamının sonlarında bürokrasinin partiye de bulaştığını söyleyecektir. Ama nedenini araştırmayacaktır. İlginç bir rastlantı: Bu satırları yazarken televizyon ekranında Sovyetler Birliği. TRT muhabiri, Glasnost, Perestroyka konularında ve dolayısıyla bürokrasi üzerinde çeşitli röportajlar yapıyor. Uzmanlarla konuşuyor. Ama hiç kimse hastalığın temeline inmiyor. Bürokrasiyi doğuran ne? Kimse bu soruya yanıt aramıyor. Örneğin şu sırada Aganbegyan'ın[8] yardımcısı ile konuşuyor TRT muhabiri. "Yarın her şey daha iyi olacak" diyor. O izlenimi alıyorsunuz ki, Gorbaçov düşse, aynı adam gene "Yarın daha iyi olacak" demeyi sürdürecek... Her ne ise, biz 1968'de yaptığım konuşmaya dönelim... Örgüt sorununun gündeme geldiği görülecektir.

> Şimdi arkadaşlar, teoride asıl büyük kitlelerle drijanlar arasında, yöneticiler arasında ister istemez bir kopma oldu. Evet, ne yapacak bu? Uyandıracak, ona telkin edecek, bilinçlenmesi için, politik bilince kavuşması için savaşacak. Doğru, doğru. Ama oradan gelebilecek kimseleri bu mücadele devam ettiği sürece yukarıdaki drijan kadro tayin eder, bütün kademeleri azleder. Şimdi hemen düşünelim ki, bu söylediğim teşkilat Çarlık Rusyası'nın amansız polisine karşı yapılan bir mücadelede, bir kavgada kurulmuş bir teşkilattır. Bu teşkilattan başka türlüsü olur muydu, olmaz mıydı bırakalım. Başarı kazandığına göre demek ki, bu teşkilatla yapılırmış o şartlar altında. Fakat daha sonraki gelişmeleri izlemek lazım bugüne gelmek için. Daha o zaman, Lenin bu teşkilatı kurduğu zaman, hep bildiğimiz gibi Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde birtakım itiraz sesleri Lenin'e karşı yükseldi. Ve Marksist olan kimselerin itiraz sesleriydi bunlar. Bunların en ünlüsü hiç şüphesiz Plahanof'du.[9] Plahanof böyle bir teşkilatın partiyi donduracağını, diktatoryal bir yönetimin yerleşeceğini iddia ederek Lenin'e karşı çıktı. Fakat Lenin parti içinde ekseriyeti sağlama başarısını gösterdi ve Bolşevikler, yani ekseriyette olanlar adını alarak Menşevikleri ekarte ettiler. İhtilalin Rusya'da iki kademede olduğunu hep biliriz. Birincisi Şubat ihtilali, İkincisi de Ekim ihtilali.

8 İktisatçı olan Abel Gyozevich Aganbegyan, 1980'li yıllarda Gorbaçov'un önde gelen danışmanlarındandı – yay. haz.

9 Plehanov – yay. haz.

Şubat ihtilali burjuva karakterde bir ihtilal, burjuva hürriyetlerini demokrasisini getiren bir ayaklanmaydı. İkinci ihtilal sosyalist bir ihtilaldi. Arkadaşlar ikinci ihtilali de, birinci ihtilali de sovyetler yaptı. Sovyetler demek heyet demek, konsey demek sovyet. Ne konseyi idi bunlar? İşçilerin kurdukları konseyler, köylülerin kurdukları konseyler ve erlerin, askerlerin kurdukları konseylerdi. Bu konseyler tabanda kurulmaktaydı. Yani falan fabrikada bir sovyet kuruluyor, falan köyde bir sovyet, iki sovyet kuruluyor. Filan kasabada sovyet kuruluyor. Kim? Halkın kendisi kurdu, emekçi halk. İşçisi, köylüsü ve askeri ile. Peki bunların siyasi eğilimi neydi? Bunların siyasi eğilimi çeşitliydi. Yani Bolşevik de vardı içinde, azınlıkta olarak Bolşevikler vardı. Menşevikler vardı, sosyalist revolüsyonerler vardı vs. Bütün sol kanat her türlüsü bu sovyetlerin içinde temsil edilmekteydi. Hatta Lenin mücadelenin ilk safhasında yani 1917 Şubat ihtilalinden sonra Sovyetler'de ekseriyeti kazanmayı bir hedef olarak ileri sürdü ve Octobr devrimini[10] bu sovyetler yaptı. Şüphesiz sovyetlerin en becerikli ve en etkin partisi Bolşevik partisi, yani Lenin'in partisi ve ihtilalden sonra birtakım siyasi olaylar neticesinde Bolşevik partisi öteki partileri saf dışı etti.

Arkadaşlar, 1921 senesinde, yahut da 1920 senesinin son aylarında Rusya'da Kurucu Meclis için seçimler yapıldı. Bu Kurucu Meclis'in seçimleri şu neticeyi verdi. 42 milyon kadar oy kullanıldı. Bu oyların on milyon veya biraz fazlasını Bolşevikler aldı. 15 milyonunu ihtilalci sosyalistler aldı. %62'sini de diğer tandansta, nüansta olan sosyalist partiler aldı. Yani Bolşevikler ekaliyette idi Kurucu Meclis'te. Nitekim Kurucu Meclis daha ilk oturumunu yapmadan feshedildi. Bir bahriyeli geldi, süngüsünü taktı, "Hadi bakalım buyrun baylar" dedi, hepsi dağıldılar ve bundan sonra da muhtelif vesilelerle bütün öbür partiler feshedildi. Söz hürriyeti, basın hürriyeti, sendikal hürriyetler kalktı. Hatta Octobr ayaklanmasının ilk fedailerinden olan Gronştant[11] bahriyelileri, Troçki'nin hani övdüğü meşhur Gronştant bahriyelileri 15-16 maddelik bir bildiri kaleme aldılar ve dediler ki, sovyetler gerçekten tekrar ihya edilmelidir. Yani ihtilalden evvel nasılsa, sovyetler öyle halkın serbestçe aralarından seçtiği şekilde ihya edilmelidir. Söz hürriyeti, sendikal hürriyetler, toplanma hürriyetleri, bütün işçilere ve köylülere tanınmalıdır. Köylüler topraklarına sahip olmalıdırlar ve topraklarında çift hayvanı besleme yetkisine de sahip olmalıdırlar, başkasını çalıştırmamak şartıyla. Bütün siyasi mevkuflar, tutuklular serbest bırakılmalıdır, tabiî sosyalist olanlar. Muhtelif sosyalist partilere mensup olup da kodese atılmış olanlar serbest bırakılmalıdır. Söz hürriyeti, basın hürriyeti, toplantı hürriyeti bütün sosyalistler, işçiler ve köylüler için sınırsız olarak tanınmalıdır. Ve Kurucu Meclis yeniden serbest

10 Ekim devrimi – yay. haz.

11 Kronstadt – yay. haz.

seçimlerle seçilmeli ve işbaşına getirilmelidir diye bir bildiri yayımladılar. Ve bu bildiriden önce esasen bu partinin içinde, yani Bolşevik partisinin içinde işçi muhalefeti diye bir grup çıktı ki Gronştant bahriyelilerinin bu bildirisi, o işçi muhalefetinin sözcülüğünü yaptı. O sırada birtakım Bolşevik partisinin ileri gelmiş kimseleri bürokratizme doğru ve halktan bu şekilde kopmaya karşı, bürokratizme gidişe karşı ve halktan bu kopuşa karşı seslerini yükselttiler. Rusya'nın içinde ve dışında. Rusya'nın dışında en ünlüsü bunların Rosa Luxemburg'tur. Rosa Luxemburg hapisteyken yazdığı *Bolşevik İhtilali* adlı kitabında bugün gördüğümüz bütün seyri, Sovyet Rusya'nın takip edeceği seyri adeta çok uzağı gören bir peygamber gibi keşfetmiş ve yazmıştır. Bu kopuşun ve kitlelerin şevkli katkısından mahrumiyetin Sovyet ihtilali için en büyük tehlike olduğunu bir bir ifade etmiştir. Lenin'in ve Troçki'nin o sıralarda yayımladıkları eserlerden parçalar alarak onları çürütmek suretiyle bunları yapmıştır. O sıralarda Troçki demokratik müesseselerin aşındığını, işe yaramazlığını ve kendi kendisiyle çelişiye düşerek halkların, ihtilalci halkların bürokratik müesselerin ağır işleyişinin ötesine fırlayacak bir güçte olduklarını söylemek suretiyle demokratik müesseseleri yermiştir. Ve bu çelişiyi de Rosa Luxemburg işaret eder ve der ki, "Şu çelişiye düşülür, hem demokratik müesseseleri ağır buluyor hem de halka gidilmesi lazım geliyor. Halka neyle gideceksin? Hangi müessese ile gideceksin? Elbette ki onun yerine bir şey koymak lazım ama bir bürokratik yönetici kadroya inhisar ettirdiğin zaman, bunun bütün rejimin ve sosyalizm için büyük bir tehlike yaratacağını gayet elil bir şekilde ifade ediyor." Onun gibi bu sefer Rusya'nın içinde de birtakım sesler yükseldi. Mesela gene bir kadın –galiba bu kadın sosyalistlerin sezgisi erkeklerden daha fazla oluyor(!)–, gene bir kadın Aleksandra Kolonlay[12] aynı tenkitleri, Rosa Luxemburg'un tenkitlerine paralel tenkitleri ileri sürdü. Aleksandra Kolonlay sonra Stalin devrinde de İsveç'e elçi olmuştur, yani talihliymiş. O da bürokratizmin, kısa olarak tarif edilmesi gerekirse üçüncü bir şahsın sizin adınıza karar alması demek olduğunu ifade etti. "Bürokratizm işte şudur, budur falan, hiçbiri değildir, asıl üçüncü bir şahsın, sizin seçmediğiniz sizle doğrudan doğruya ilişkisi olmayan bir üçüncü şahsın sizin hakkınızda karar almasının müesseseleşmesidir" şeklinde söyledi. Fakat bütün bu tepkiler gidişatta fazla bir değişiklik yapmadı ve esasen kısa zaman sonra da Lenin bildiğiniz gibi öldü. Ölmesi ile zaten onun tarafından raya konan bu bürokratik eylem çok daha hızlı bir tempoda gelişmeye başladı. Bunun yanında bir soru akla gelebilir. Peki ihtilali, devrimi işçiler, işçi sınıfı yaptı dedik. Neredeydi onlar, niçin buna müsaade ettiler? Bu sorunun cevabını mutlaka vermek lazım. Arkadaşlar, Rusya'da Octobr ihtilali olduktan sonra ve iç savaşın sürdüğü zaman zarfında büyük bir keşmekeş ve ekonomik

12 Kollontay – yay. haz.

alanda son derece hissedilir bir gerileme vardı. Açlık, yakıtsızlık, anarşi hâkim oldu. Köylerden milyonlarca insan şehirlere göç etti. En yürekli işçiler, en bilinçli işçiler cephelerde dövüşmeye gittiler ve çoğu öldü. Fabrikalar işlemez hale geldi ve işçi sınıfı dağıldı. İşçi sınıfı politik gücünü de kaybetti, fiilen de ortadan kayboldu. Bir kısmı öldü, bir kısmı köylere gitti, fabrikalar kapandığı için herhalde etkin bir teşkilat gücü göstermekten çıktı. Ve onun yerine partiyi temsil edenler işçi sınıfının sözcüsü kesildiler ve işçi sınıfının adına hükümet etmeye başladılar. Şimdi Lenin'in teorik ayrıntısı, yani "işçi sınıfı kendiliğinden bilinçlenemez, binaenaleyh bilinç dışardan götürülür" sözü, teorisi hadiselerin de şu anlattığım seyri ile takviye edildi ve Sovyetler Birliği'nde parti ve partinin teşkilatı, yani gizli bir teşkilat olarak Çarlıkla mücadele ettiği zamanın yöntemleri ve sistemi devlet sistemi olarak kabul edildi. Parti devlete hâkimdi, devlet de tıpkı parti gibi işliyordu zaten. Devlet, partinin altında bir kademe olduğu için parti organizasyonu devletin üzerine çıktı, parti organizasyonu da eskiden olduğu gibi malıdut ellerde kaldı. Buna Sovyetler Birliği'nin sarılmış olmasını ve kapitalist dünyanın Sovyetler Birliği'ni boğmak için harcadığı çabaları da ilave edelim. Bu çabalar Marksist görüşte yeni bir hamle, yeni bir yön değişikliği yapılmasını da zorunlu kıldı. Marksist şemada, Marx'ın yaptığı şemada sosyalizme evet, belki önce İngiltere'de geçilecekti ama hemen akabinde ileri memleketlerde de geçiliverecekti. Yani bir tek memlekette sosyalizm olmayacak, birçok memleketlerde sosyalizm olacaktı. İhtilalin ilk günlerinde Lenin hep bu ümidi taşıdı ve Alman işçilerinin ayaklanacağını ümit etti ve dedi ki, "Biz ilk defa olarak sosyalist bir devrim yaptık ama Batı'daki devrimlerden sonra biz geri bir memleket olarak kalacağız ve onların yardımıyla sosyalist kuruluşumuzu sağlayacağız", ümit buydu. Hep bildiğiniz gibi bu gerçekleşmedi, bu ümitler. Çünkü kapitalizm, emperyalist devreye gelmişti ve bilhassa Sovyet inkılâbından sonra kapitalist dünya da bu devrimden ders alarak işçisine birtakım tavizler vermek, sömürgelerden sağladığı üst kârları birazcık da olsa işçilere dağıtma, birtakım sosyal adalet ve sosyal güvenlik müesseseleri getirme bakımından işçilerin mücadeleci hamlesini yavaş yavaş yozlaştırma doğrultusuna girdi. Bu böyle olunca ister istemez bir tek memlekette sosyalizmi gerçekleştirmek durumuna düştü Rusya. Tek memlekette sosyalizmi gerçekleştirmek, yani aslında sosyalist teoriye aykırı gelen bir şey. Üstelik de o memleket dünyanın en geri memleketlerinden biri olursa.

Bir tek memlekette sosyalizm giderek kapitalist dünya ile bir arada barış içinde yaşama görüşünün ve sloganının da ortaya çıkmasına sebep oldu. Şimdi bu ikisini birlikte mütalaa ettiğimiz zaman şöyle bir şey oluyor. Bir memlekette sosyalizm ve barış içinde bir arada yaşama. Tatbikatta neyi verdi? Tatbikatta işçi hareketlerinin frenlenmesi politikasını doğurdu. Yani başlangıç-

ta öteki memleketlerde de sosyalist inkılâplar olması istenirken, tam ters bir diyalektik düşünüş içinde bir memlekette sosyalizmi tutturmak için ve bir arada barış içinde yaşamayı sağlayabilmek için, yeni tecavüzlere uğramaktan kurtulabilmek için Sovyetler Birliği başka memleketlerdeki sosyalist hareketleri frenleme durumunda ve zorunda kaldı. Nitekim Komüntern, kurulan Komüntern, Üçüncü Enternasyonal hemen daima tatbik ettiği politikasıyla böyle frenleyici bir rol oynadı. Birçok devrimci durumlar çıktı. Batı Avrupa'da komünist partilerinden hiçbiri harekete geçmedi. Ve "her şeyin üstünde Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin tutturulması lazımdır, bunun için her fedakârlık göze alınmalıdır" sloganına bütün komünist partileri sadık kaldılar. Bunun yanı sıra sosyalizmin kurulmasında tesadüf edilen güçlükler böyle bürokratik bir hükümet ve partinin aşırı polis tedbirleri almasını da intaç etti[13] ve böylece bu ilk sosyalist devlet hem bürokratik hem tek partici hem de bir polis devleti şeklinde nitelendi. Uzun zaman arkadaşlar, benim yaşımda olanlar bilirler aranızda, polis devletinin Sovyetler Birliği'nde işlediği cinayetleri biz hep kapitalist dünyanın, burjuvaların uydurması olarak telâkki ettik. Dedik ki, "Yalan söylüyor bu namussuzlar, bir tek sosyalist memleket böyle iş yapar mı hiç, yalandır." Halbuki son zamanlarda bizzat kendi açıklamalarından sonra, 1956'daki 20. Kongre'deki açıklamadan sonra bunların yalan olmadığı ortaya çıktı. Nitekim mahkûm edilmiş, katledilmiş, öldürülmüş, hiçbir mahkeme kararı olmadan karanlıklarda kurşuna dizilivermiş Bolşeviklerin çok namuslu, işçi sınıfının yiğit öncüleri olduğu ifade edilerek iadei itibar edildiklerine şahit olduk. İsimler hepimizin hafızasındadır kimler iadei itibar etmiştir. Şimdi arkadaşlar Sovyetler Birliği bugün artık o geri kalmış ülke durumunda değildir. Dünyanın ikinci büyük devleti, endüstriyel gücü bakımından. Ama hâlâ politik manada hürriyetlerden yoksun yaşayan geniş halk kitlelerinin üzerinde bürokratik, ceberut, merkezci, polisçi bir hükümet hüküm sürmektedir. Hürriyetin ölçüsü bence basittir, politik hürriyetin ölçüsü. Politik hürriyet: Bana taallûk eden meselelerde benim reyimin bulunması demektir, bunun organizasyonu demektir. Efendim, plan şöyle uygulanacak, şuna öncelik vereceğiz şu yatırıma. Bana nettce itibariyle taallûk eder o. Çalışan benim, tabanda olan benim. Binaenaleyh benim reyim alınmalıdır. Politik hürriyetin en kısa tarifi bence budur. Bunu sağlayan bir rejim hürriyetçi bir rejimdir. Rusya böyle bir rejim değil. Bugün bu seviyede ileri bir toplum olduğu halde, öyle bir rejim değildir. Yöneticiler Rusya'nın politik hayatına da, ekonomik hayatına da hâkim durumdalar. Ve bütün ekonomik gücü ellerinde tutarlar. Merkezci planın yapılması ve uygulanması mekanizmasıyla. Şimdi akla şöyle bir soru geliyor. Acaba bunlar bir sınıf mıdır? Sosyal anlamda bunlar bir sınıf mıdır? Bu yönetici kadro kademe

13 Sonuçlanmak, sona erdirmek, bitirmek – yay. haz.

kademe partinin muhtelif kademelerinde vazifeli olan kimseler, orduda vazifeli olan kimseler teknisyenler vs.'dir. Ve bunlar milli gelirden imtiyazlı bir pay alıyorlar bu da açık gerçek.

Arkadaşlar buna benzer bir duruma bizim Osmanlı İmparatorluğu'muzdaki sosyal kuruluşta da tesadüf ediliyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda da yöneticiler aynı zamanda ekonomi politiğin, iktisadın bütün makinelerini mekanizmasını da malik olmadıkları halde, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmadıkları halde ellerinde bulunduruyorlardı. Kimdi? Saray ve çevresindeki seyfiye, kalemiye ve ilmiye dediğimiz sınıflara mensup olan üst yönetici kadroyla birlikte. Ne yapıyorlardı? Toprak beytülmala aitti; toprak rantını, tımar, zeamet vs. ile bölüşebiliyorlardı. Lonca sistemi, narhlar ve gedikler sistemiyle de şehirlerdeki ekonomik faaliyeti kontrol ediyorlardı. Tasavvur buyurun, narhları tayin eden merci, yani "Efendim pirincin kilosu kaç para olsun İstanbul'da?" Bunu sadrazam bizzat söylüyordu. Yani iş o kadar merkezileştirilmişti. O itibarla Osmanlı İmparatorluğu'nda da bunlar, bu yönetici kadro malik olmadıkları halde, yani üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmadıkları halde bir nevi sosyal sınıf durumundaydılar. "Efendim işte miras yoktu, intikal etmez." Bunlar o kadar önemli değil. Şüphesiz sadrazamın oğlu sadrazam olmazdı. Ama sadrazam olacak ortamda yetişirdi, önemli olan o. Otomatikman sadrazamlık sandalyesi babası ölünce kendisine verilmezdi. Böyle olanlar da var ya, sadrazamlık değilse bile beylerbeyliği, sancak beyliklerinden böyle hareket edildikleri de vardır. Ama temasları, sosyal ilişkileri, aldığı eğitim neticesinde hiç şüphesiz öyle bir mevkiye, yönetici mevkiine gelme imkânlarına malik olarak yetişirdi. Bu bakımdan da miras fonksiyonu, görevin mirasla intikal etmemiş olması sınıf olmadığı sonucunu doğrudan doğruya doğurmaz. Mutlaka böyledir diye söylemiyorum, benim kanaatim. İşte buna paralel olarak Sovyet Rusya'daki durumun da böyle bir manzara gösterdiğine inanıyoruz. Gerçi durum, orada durum bambaşka. Bir kere yöneticiler hakikaten emekçi sınıf içinden gelmişler. Yahut da kendilerini emekçi sınıfa adamışlar. Osmanlı İmparatorluğu'nda böyle bir şey yoktu; zaten feodal bir düzeni, sosyalist bir düzenin yönetimi ile mukayese edecek değiliz. Fakat Sovyetler Birliği'nde yöneticiler herhalde gerek politikada, gerek ekonomik faaliyetlerde bütün kumanda dizginlerini tekellerinde tutmaktadırlar ve emekçi kitleler demin söylediğim çeşitten devlet işlerinin yönetiminde söz ve karar sahibi değillerdir. Yalnız Sovyet Rusya'da bu yöneticiler sınıfına mensup olarak da, bilhassa Stalin devrinde hiç de müstakâr bir durum yaratmıyordu. Yani, eh işte buraya geldik, o bakımdan da Osmanlı İmparatorluğu'na benzeyen bir taraf var. Her ne kadar böyle analojiler yapmak doğru değilse de, gene benziyor, çünkü sadrazam olunca "vurun kellesini" dedikleri zaman vuruveriyorlar. Sancak beyine kement cebinde adamcağız gidiyor, bu-

radan cellat "padişahın fermanı var" deyince, "müsaade edin iki rekât namaz kılayım" diyor ve kelleyi teslim ediyor ve gidiyor sancak beyliği falan hepsi. Şaşaa falan hepsi. Rusya'da da öyle. Stalin devrinde hiç de emniyetli bir makam değildi yönetici olmak. Şimdi bugün artık yöneticiler birbirlerini fizik olarak tasfiye etmiyorlar. Mesela Kruşçev'i düşürdüler. Gene Stalinci bir metotla düştü. Öyle ekseriyetle falan değil. Ama hayatı kaydı. Molotov, Malenkov da öyle. Şimdi bunun yerine bir nevi muhtelif sektörler arasından yöneticiler alındı. Muhtelif sektörlere mensup olması neticesinde bir denge meydana gelmiş gibi görünüyor, yani orduyu temsil edenler var, teknotratları temsil edenler var, partiyi ve polisi temsil edenler var. Zannediyorum ki, bu üç zümre arasında bir üstten bir denge var. Ve siyasi ve ekonomik kararlar bunların her birinin devlete değer veriş, sosyalist Sovyet toplumuna değer veriş açısına göre ve tabiatıyla kendi bulundukları, mensup oldukları kategorinin menfaatlerini derpiş ederek düzenleniyor. Ama bu kuruluşun tepeden inmeci bürokratik bir kuruluş olduğunda da şüphe yoktur.

Arkadaşlar, bu konularda daha fazla açıklamalara girmek elbette ki mümkün, daha da araştırılması lazım gelen birtakım hususlar var. Yalnız bizim noktayı hareketimiz nasıl oldu da sosyalist bir devlet bütün sosyalist hareketler, dünyadaki hareketler ve teori hürriyet mihveri etrafında döndüğü halde, ilk kurulan sosyalist memleket hürriyeti yok eden bir teşkilat şeklinde belirdi? Bu soruya cevap vermek için bunlara girdik. Şimdi benim yaptığım araştırmalar, tahliller neticesinde bu çok önemli soruya verilebilecek, şahsen verebileceğim cevaplar bunlardır. Elbette ki, bunların hepsi tartışılır. Tartışılmayacak hiçbir şey yoktur arkadaşlar, hepsi tartışılır.

Burada tabiî başka bir soru akla geliyor. O halde sosyalizmin geri kalmış bir toplumda Sovyet modeli şeklinde olması kaçınılmaz mıdır? Kaçınılmaz mıdır? Mutlaka geri kalmış toplumlar Sovyet modeli şeklinde hürriyetsiz bir gidişle mi sosyalizmi kurarlar? Bu soruya da cevap vermek lazım. Bu soruya biz kendi toplumumuza bakarak cevap vereceğiz. Burada her koyun kendi bacağından asılır. Arkadaşlar, hayır. Sosyalizmi hürriyet içinde kurmak mümkündür. Hürriyet içinde. Hürriyetin tarifini vermek, hürriyet içinde kurmak ne? Yönetilen halkın aktif duruma gelmesi ve bir nevi yönetici durumuna yükselmesi, yani kendisi hakkında alınacak kararlarda söz ve karar sahibi olması ile mümkün. İşte bizim partimizin çabası bu. Halkı uyandıracağız, halkı bilinçlendireceğiz, politik bilince kavuşturacağız (yani klasik Marksist teorinin istediği şemaya uygun) ve bu işi halkla beraber yapacağız. Halkla beraber yapmadınız mı, işte tehlike budur. Evet, birtakım büyük başarılar kazanıyorsunuz ama bu başarıları halkın bir bakıma mutsuzluğu pahasına ve hürriyetsizliği pahasına kazanıyorsunuz. Halbuki sosyalizmin güzel yüzü hürriyetçi olmasındandır. Halk sıkıntılar çekecek de; Türk halkı elbette ki,

Türkiye'de sosyalizmi kurmak için biz iktidara geldiğimiz vakit buna seve seve katlanacaktır. Ona kendisi karar verecektir. Ve hiçbir zaman birinin kapısı vurulup sabahın üç buçuğunda "Sen biraz gelir misin" deyip, ailesi nereye gittiğinden habersiz kalmayacaktır. Bunlar oldu. Şimdi biliyorum "kestirmeci sosyalistlerimiz" benim bu sözlerime belki bıyık altından gülerler. Ama sorarım ben onlara, sosyalizmi kurdukları zaman yönetici de olsalar, gecenin geç saatinde kapılarına gelinsin ve alınıp götürülsünler isterler mi? İsteseler bile, kendilerini sosyalizme böylesine adadıklarını kabul etsek bile, böyle bir fedakârlığı da göze alacaklarını bir an için düşünsek bile herhalde halkımız istemez. Ha, o zaman bir başka mesele kendini getirip karşımıza dikiyor. O da demokratik müesseseler meselesi. Sevgili kardeşlerim, demokrasi bir hükümet şeklidir. Bu hükümet şekli uzun insanlığın binlerce yıllık despotluğu önleme çabasının mahsulü olarak meydana gelmiştir. Ve ceste ceste.[14] O zamanın sosyal ve ekonomik düzeninin şartlarına göre, mesela bir kadim Yunanistan'daki demokrasi ile İngiltere'deki bugün uygulanan demokrasiyi mukayese etmek mümkün değildir fakat amacı birdir. Yani despotluğu önleme. Kadim Yunanistan'da zadegan sınıfına köle sahiplerinin aralarında birbirlerine despotluk yapmamasını önlemek için demokratik yöntemler o zamana göre uygulanmıştır. Bugün de sosyalist bir düzende emekçi sınıfın despotluğu önlemesi için bu demokratik müesseseleri sosyalizme intibak ettirerek uygulamak zarureti vardır. Arkadaşlar, objektif değeri var bu müesseselerin; muhtevasını bir tarafa bırakalım, bizim olarak, yani kamu gücünün kullanılmasını birtakım kalıplara tâbi tutması bakımından objektif değeri vardır. Benzetmekte şayet bir mahzur yoksa, bir yüksek fırın bir kapitalist devlette nasıl bir fonksiyon yapıyor ve aynı yüksek fırın sosyalist bir ekonomide de aynı fonksiyonu yapıyorsa, bir bakıma, tıpatıp değil, yalnız şekli biçimi olarak ve demin işaret ettiğim gibi despotluğu önlemek için kalıplar şeklinde mütalaa edildiği takdirde demokratik müesseseleri Batı'da şöyle uygulanıyor, hatta sosyalizmde ona sosyalist muhteva verildiği için çok daha zengin ve geniş çapta uygulanacak müesseseler olarak kabul edebiliriz. Nedir arkadaşlar? Bir tanesi şu: Kamu gücünü kullananları kategorilere ayırmak. Kanun koyan kanunu uygulamaz, kanunu uygulayan başkasıdır. İhtilafları kanuna göre halleden de bir başkasıdır. İşte bu, esaslı bir demokratik müessese. Şimdi bu müessese Sovyetler Birliği'nde tatbik edilse idi, birçok, bizim şimdi tüylerimizi diken diken eden facialar elbette ki önlenirdi. Bırakalım tabiî bir hayalen geriye doğru gidiyoruz, evet tatbik edilememiş de edilmemiş ama zaruretini ortaya koyuyor tarihî vakıalar. Bu böyle olunca, efendim, Habeas Corpus ta 1213'ten beri Büyük Şarl'dan meydana gelmiş bir kural ne, vatandaşı yakalayıp keyfî olarak tevkif edemez. Ya onu 24 saat zarfında mutlaka hâkim huzu-

14 Azar azar; yavaş yavaş – yay. haz.

runa çıkarırsın. Arkadaşlar bu son derece önemli bir beşeri kural. "Efendim, sosyalizmde halklar çok hızlı inkişaf ediyor, demokratik müesseseleri atın, yok yok..." O halkların lehine bu, yakaladın mı 24 saat zarfında götüreceksin hâkime. Hâkime suçunu söyleyeceksin ve o adama haber vereceksin, "Arkadaş seni yakaladık, şu suçtan yakaladık ve hâkim karara bağlayacak onu." Bunda taviz vermeye filan gelmez. Geldi mi, işte bürokratik tepeden inmeci polisçi devlete gideriz. Seçim yolu ile yöneticilerin değişmesi kaçınılmaz bir zaruret ve basın hürriyeti. Sovyetler Birliği'nde devrimin ilk günlerinde basın hürriyetine çok yer verildi. Hatta dediler ki, "On binerlik üniteler, sosyal üniteler on binlik gazete çıkarabilir, devlet yardım eder" filan dediler. Sonra işte o bütün muhalefetin tasfiyesi sırasında bunlar da çıktı gitti. Basın hürriyeti, toplanma hürriyeti, sendikal hürriyetler. "Efendim, işte devlet senin devletin, devletine karşı grev yapamazsın." Hayır efendim, yaparsın, yapacaksın. Bunlar sosyalist toplumun beşeri ihtiyaçlara cevap vermesi için zorunlu olan keyfiyetleridir. Yetmez. Sosyalist bir toplumda doğrudan demokrasiye hizmet edebilecek birtakım yeni müesseseleri de doğurmamız icap edecektir. Neler olabilir bilmem. Elbette ki, birtakım yeni ve doğrudan demokrasiyi kuvveden fiile çıkarabilecek müesseseleri bulmak mümkündür. Nitekim mesela bir bakıma bizim anayasamızda da var. Mesela toplantı ve gösteri yapma hürriyeti bir nevi doğrudan demokrasiye açılan kapıdır. Halk yalnız oyunu dört senede bir vermekle yetinmeyecek; meydanlarda toplanacak, gösteriler yapacak ve bir kamuoyu meydana gelip yönetenleri etkileyecek gücü kazanmasını bu müesseselerle sağlayacak. Elbette ki, sosyalist bir memlekette bunlar olacaktır. Tasavvur edin. Biz, kapitalist ve bir komprador kapitalisti olan memleketin fertleriyiz ve sosyalistiz. Bu hükümete karşıyız. Biz Amerika'ya karşıyız. Amerika'ya karşı miting düzenleyebiliyoruz. Bu hükümetin memleketi kalkındıramayacağını söylüyoruz. Bütün yolsuzlukları bir bir açıklayabiliyoruz. Biz sosyalist olarak bu yetkilere kapitalist bir memlekette haiziz. Şimdi partimiz ve sizler hepimiz şöyle gitsek de Rusya'da benim yaptığım şu konuşmayı yapabilir miyiz? Yapamayız. Olur mu, olur mu bu? Yani kapitalist memlekette sosyalist olarak birtakım düşündüğüm şeyleri ortaya koyacağım, sosyalist bir memlekete gideceğim ve bunu yapamayacağım. Ve bunu yapamayacağımı kim tayin edecek? Hiç, halk tarafından seçilmemiş olan birtakım insanlar tayin edecek. İşte nitekim Çekoslovakya'da birtakım sosyalistler, komünistler çıktılar ve "Gerek ekonomisini, gerek savunmasını ve gerekse vatandaşlarla hükümetin münasebetlerini şu yolda biz tanzim edeceğiz" dedikleri zaman o ceberut kuvvet onların tepesine bindi.

Arkadaşlar, sosyalizm böyle bir düzen değildir. Ve böyle bir düzen örneğini göstererek, biz halk kitlelerini sosyalizme kazanamayız. Sosyalizmin gerçeği bunun tam tersidir. Hürriyetçidir sosyalizm. Teorisiyle de, bütün müca-

delesiyle de bugüne kadar hürriyetçidir ve son amacı kişiyi, somut insanı kurtarmaktır. Somut insanı bütün yabancılaşma unsurlarından kurtarmaktır. Bütün, yalnız ekonomik yabancılaşma değil, bütün diyorum. Şimdi teker teker saymayayım. Ve insanı böylece kendi yüksek varlığında tekrar kendine kavuşturmak ve insanı fert olarak toplumla barıştırmaktır. Bu yüksek planda toplumları barıştırmaktır. Nihai gayesi de sosyalizmin budur. Onun için biz Türkiye İşçi Partililer sosyalizmimizin, bu güzel yüzlü sosyalizm olduğunu dosta düşmana karşı savaşarak, mücadele ederek halkımıza anlatacağız, sosyalizmi halkımıza sevdireceğiz.[15]

TİP Başkanı Aybar ithamları cevapladı

Dünkü parti Genel Yönetim Kurulu toplantısında Aybar «Türk sosyalizminin bugünkü durumunu» anlattı.

ANKARA, ÖZEL

TİP Genel Yönetim Kurulu dün toplanmış ve parti içi ihtilâflarını görüşmeğe başlamıştır.

Sabah ve öğleden sonra yapılan toplantılarda Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, çok uzun bir konuşma yapmış, Türk sosyalizminin içinde bulunduğu durumu anlatmış, kendisine karşı yapılan ithamları cevaplamıştır.

Milliyet, 27 Ekim 1968.

Benden sonra söz alan kimi arkadaşlar, savunduğum görüşlerin kimisine karşı çıktılar. Bu, onların en doğal haklarıydı. Ne var ki, ya programı iyice okumadıkları ya da Marksist-Leninist dogmalardan hareket ettikleri ortaya çıkıyordu. Özellikle "hürriyetçiliğe" karşıydılar. Hürriyetçiliği bir burjuva doktrini olarak görüyorlar ve sosyalizmle bağdaşmayacağını sanıyorlardı. Uzun yanıtlar vermek zorunda kalmıştım. Kimi arkadaşlar da Çekoslovakya olayına takılmışlardı. Böylece Çekoslovakya da yeniden gündeme geldi. Bu konuşmanın bant çözümünden geniş alıntılar yapacağım:

> Çoğumuz ne programı ne tüzüğü okumuş değiliz. Bir zamanlar ben biraz da latife olarak gezilerimde arkadaşlara diyordum ki, "İkinci olarak gelişimde imtihan olacağız hep beraber, programdan imtihan olacağız. Birbirimize soru soracağız bakalım, hangimiz daha iyi biliyor programı" filan diyordum. Hakikaten gerekli bir şey. Yani latife olarak söylediğim hususta gerçekler gizliydi. Programı okumadığımız, tüzüğü de okumadığımız için bazılarımız da tüzüğü, programı kendi meşrebine göre yorumluyor ve yorumlamakla da kalmıyor; tüzük ve programda sanki o cümleler varmış gibi fikir ve mütalaa serdediyor. Sevgili kardeşlerim, böyle şey olmaz. Şimdi TİP'in karakteri ve amacı tüzüğümüzde ve programımızın muhtelif bölümlerinde bir bir, gayet açık ve seçik olarak gösterilmiştir. TİP'in karakteri maddesinde tüzüğümüzün, aynen şöyle der: "TİP, Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış ırgatların, küçük köylülerin, zanaatkârların, falanın, filanın

15 28 Eylül 1968 günü Genel Yönetim Kurulu'nda yaptığım konuşma.

emekçi halk kitlelerinin siyasi teşkilatıdır. Kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatıdır." Bu, bir. Şimdi demek ki, TİP'in felsefesi işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında bütün emekçi sınıfların partisi olmaktır. Binaenaleyh, evvela bir yorum ve tefsire nokta koymak lazım: "Biz efendim, Türk işçi sınıfının partisiyiz, işçi sınıfının (filan), bazı söylenmek istenmeyen, bazı noktalı noktalı sözlerle iktidarını isteriz." Yok, kardeşlerim. Bir hususu açık ve seçik belirtelim: Türkiye İşçi Partisi'nin tüzüğü ve programı, söylenemeyen gerçeklerin söylenemediği için kaleme alınmış bir belge değildir. TİP'in tüzüğü ve programı Türkiye'de sosyalizmin gerçekleştirilmesi için tek çıkar yol olarak bulduğumuz sistemi samimiyetle dile getirmiştir. Bunda tereddütler varsa, içimizde tereddüt olmasın. Yani "Efendim ben şimdi böyle dedim, işte bu böyledir ama aslında ben başka türlü şeyler düşünüyorum." Yok öyle şey. Gayet açık ve seçik. Bunun altında başka amaçlar filan gizli değil. "Efendim sosyalizm şudur, budur." Onu bilmem, sosyalizm kitaplarında söyleyen varsa, onu tartışırız oturup. Sosyalizm öyle üç sayfa okumakla öğrenilir ve teorisi bilinir bir şey değildir, teorisinden bahsedeceksek ederiz orada da ama söylediğim gibi bunun "tahtında müstetir bir hüve" filan yoktur. TİP, bütün emekçi sınıfları iktidara getirmek, işçi sınıfımızın demokratik öncülüğü, arkasında değil, etrafında iktidara getirmek için bir partidir. Bunu iyi bilelim. Bir. İkincisi, TİP dünya olaylarına, yurt olaylarına hangi açıdan bakar? Hemen tüzüğü okuyalım; evet, 2. madde: "TİP yurt ve dünya olaylarını Türk işçi sınıfı ve emekçi halk yığınları açısından değerlendirir. Onların menfaatlerini savunur, hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmesi için mücadele eder." Yani TİP dünya olaylarına bakarken dünya işçi sınıfının menfaatleri açısından bakmaz. Gayet açık. Yani TİP, 19. yüzyıldaki teorilerin enternasyonalizmine dayanmaz. TİP, Türk işçi sınıfının ve bütün emekçi halk yığınlarının –Türk emekçi halk yığınlarının– menfaati açısından yurt ve dünya olaylarını Türkiye'ye taallûk eden kısmında değerlendirir. Hiç bunda tereddüde mahal yok. Onun dışında TİP programının son bölümünde ifade edildiği gibi, milli kurtuluş savaşı yapan ve anti-emperyalist bir tutum ve davranış içinde bulunan bütün halk ve milletleri barışçı yönden destekler. Dünya işçi sınıfını destekler başka şey, anti-emperyalist bir mücadele veren bütün geri kalmış halkları ve milletleri desteklemek ayrı şey.

Sevgili kardeşlerim, zaman zaman tüzüğümüzü ve programımızı okumakla çok ferahlatıcı ve çok aydınlatıcı sonuçlar elde etmek mümkün oluyor. Şu 2. ve 3. maddeleri tüzüğümüzün, genel hatlarıyla TİP'in stratejisini pek açık ve seçik olarak ortaya koyuyor. Zaten programımız da bu stratejinin daha genişletilmiş bir şeklidir. Mesela programda Türk işçi sınıfı hakkındaki bölüm de cidden bugünkü problemlere ışık tutacak mahiyette. Bir kere Türk işçi sınıfının mücadelesinin bütün emekçi sınıfların mücadelesi şeklinde yü-

rütüldüğü programımızda açık seçik bir dille ifadesini bulmuş. Bakın program ne diyor: "Şu halde işçi sınıfımız ekonomik, sosyal ve politik aksiyonuyla aslında bütün halkın haklarını, hürriyetlerini ve menfaatlerini savunmakta ve bunları temsil etmektedir. Gerçekten de işçi sınıfının son bilinç merhalesini bütün çalışan sınıf ve menfaatlerinin ortak olduğu köklü dönüşümlerle toprak ağalarının ve yabancıya aracılık eden büyük sermayecilerin, millet için zararlı olan nüfuz ve hâkimiyetlerini önleyecek demokratik yaşayış düzeninin elbirliğiyle kurulması düşüncesi teşkil eder. Demokrasiyi sosyal adalet ve güvenliği kökleştirmek, bütün halk sınıf ve tabakalarının ittifakıyla çoğunluğu sağlayabilmek ve yurtta sulh, cihanda sulh idealini gerçekleştirmek, işçimizin ulaşacağı ileri sınıf bilinç noktasıdır." Demek ki, bu merhalede sınıf bilincinin özü, son derece zenginleşerek gerçek bir milli bilinç ve bir insanlık bilinci niteliği kazanır. İşçi sınıfının kazandığı menfaatler artık dar anlamda işçi sınıfına özgü menfaatler olmaktan çıkar ve en geniş, en yüksek anlamda milli menfaat haline gelir. Şimdi demek ki işçi sınıfı, işçi sınıfının bilinci anlayışında da Türkiye'ye özgü birtakım fikir manzumeleri getirip programa koymuşuz. İşte böyle bir parti milletlerarası meselelere değindiği zaman, şu esaslar dairesinde hareket etmeyi kendisine hedef ittihaz ediyor. Bunlar da programımızın son bölümünü teşkil eden milli savunma ve dış politika bölümlerinde bir bir yazılmış... Örneğin, deniyor ki, "TİP milli bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı ve cumhuriyetimizi kıskançlıkla korur. Bunları bir milli kurtuluş savaşı vererek kazanmış olmanın tam bilinciyle, TİP, milli bağımsızlığımıza, egemenlik haklarımıza ve cumhuriyetimize gölge düşürülmesine asla göz yummaz. Bağımsızlığımızdan, egemenlik haklarımızdan en küçük fedakârlığa razı olmaz. Sınırları milli misakla çizilmiş ve kurtuluş savaşıyla düşman istilâsından kurtarılmış anavatan toprakları bütünlüğünün korunmasını en kutsal bir ödev sayar. Milletlerarası münasebetlerde tam eşitliği şart koşar. Birleşmiş Milletler anayasası ilkeleri ışığında tüm devletlerle karşılıklı saygı ve tam eşitlik esasına göre ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda dostluk münasebetleri kurup geliştirmeyi amaç bilir. Bağımsızlığı ve eşitliği bütün milletler ve halklar için birer temel hak olarak görür. Varlığının bilincine varmış her millet ve halk için kendi kaderini bizzat kendisinin tayin etmesi en tabiî bir haktır. Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenlik haklarını nasıl kıskançlıkla koruyorsa, başka milletlerin bağımsızlığı ve egemenlik hakları karşısında da öylece saygılıdır."

Şimdi buradan Çekoslovakya meselesine geçelim hemen. Bizim programımız kayıtsız ve şartsız bütün milletlerin eşitliği ve bağımsızlığı esasına dayanır. Üstelik içişlere karışmama esasını da benimser. Bir milletin bağımsızlığına, içişlerine müdahale oldu mu, TİP'in programına sadakatle hizmetle görevli olan kurullar ve kişiler derhal sesini yükseltmekle görevlidir. Binaena-

leyh Çekoslovakya'nın yabancı bir devlet tarafından fiilen işgali karşısında, programımıza sadakatten ayrılmamak şartıyla sesimizi kısmak değil, sesimizi en yüksek perdeden duyurmakla ödevliyiz. "Efendim, biz sosyalist partisiyiz, dünya sosyalist ve kapitalist düzenler tarafından paylaşılmıştır. Sosyalist kampta ne yapılırsa mubahtır" düşüncesinin hem insanlık için, hem de insanlığa gitme yolu olan sosyalizm için büyük zarar getireceğine kaniim. Arkadaşlar prensipler laf olsun diye konmaz. Prensiplere inanmak sosyalistin büyük namus borcudur. Sosyalist yalan söylemez. Boyuna ekmek-peynir gibi harcıyoruz. Yalan söylemez, iyi güzel. Ve sosyalist diyor ki, "Biz milletlerin içişlerine karışılmasına karşıyız." Hem yalnız sosyalist milletler için söylemiyor, "Kapitalist milletlerin de içişlerine karışılmamalı" diyor. "Biz milletlerin bağımsızlığına, eşitliğine saygılıyız." Sonra, sonra diyor ki, "Efendim Çekoslovakya'da bir karşı ihtilal çıkacaktı, onun için, sosyalizmi korumak için ben oraya müdahale ettim." Yok, hayır!. Yok, yok! Eğer Çekoslovakya'da bir karşı ihtilal çıkacak idiyse, bunu bastırmak görevi Çekoslovak Komünist Partisi'ne, Çekoslovak hükümetine, devletine aittir. Bunda kaytardık mı hiçbir prensibimize güvenilmez. Ve sosyalizm ile adi manada Makyavelizm arasında hiçbir fark kalmaz. Sosyalist olmak, Makyavel olmak değildir. "Efendim ona böyle söylerim, sonra 180 derece döner buna böyle söylerim, maksat işini yürütmektir..." Hayır! Yani sosyalistlere göre gayeler her vasıtayı meşru kılmaz. Çünkü biz biliriz ki, gayeler kullanılan vasıtadan müstakil bir şey değildir. Yalnız ahlâki bir vecibe olarak değil, yani "Efendim biz bir söz söyledik, gayemiz şudur dedik, binaenaleyh başka vasıtalar kullanmayacağız, hile yapmayacağız; yani sadece bir ahlâki vecibe olduğundan değil, vasıta ile gaye arasında diyalektik bir vahdet olduğu için de, yani düşünce tarzımızın bir sonucu olarak da bizim gayemiz şuraya gitmektir, sosyalizmi kurmaktır, binaenaleyh türlü namussuzluğu yaparız, yeter ki sosyalizmi kuralım" gibi bir düşünce sosyalist teoriye ve ahlâka yaraşmaz, dışındadır. Çünkü demin söylediğim gibi ahlâkî bir vecibe olarak mütalaa edilmese de, sırf düşünce mekanizmamızın bir sonucu mütalaasıyla, kullanacağımız vasıtanın mutlaka gayeyi etkileyeceğini biliriz. Eğer dolandırıcılık edersek, namussuzluk edersek, tutalım ki, sosyalizmi kurmak gayesiyle yapıyoruz bunu, o sosyalizm de bir derece namussuz, bir derece dolandırıcı bir sosyalizm olur; kötü sosyalistlik olur. Onun için sosyalizm, bir başka faydacı noktadan da mütalaa edilmek gerekir: Sosyalizmi neyle kuracağız? İnsanlarla kuracağız. İnsanlara benimseteceğiz sosyalizm fikrini. Bir atlarsın çekirge, iki atlarsın çekirge, üçüncüsünde insanlar senin peşinden gelir mi? Atmışın kazığı. Şöyle demişin, böyle davranmışın. "İşçi sınıfının diktatoryası" demişsin, bürokratik diktatorya kurmuşun. Ama şu sebep, ama bu sebep. "Efendim, sosyalizm insanlığı yüceltir" demişsin, "bütün yabancılaşmalardan kurtarır" demişin, ondan son-

ra insanları köle haline getirmişin. Senin peşinden kim gelir? Bu Sezarist düşünceler, bu tepeden inmeci düşünceler sosyalizme çok zarar verir arkadaşlar. Çok da zarar verdi. Ve çok şükür ki, bu zararlardan sonra tokadı yiye yiye dünyanın her tarafında sosyalistler uyanıyor. Bundan sonra yağma yok. Tepeden inmeciliğe yol yok. TİP'te hele katiyen yol yok. TİP programında eğer şunları yazmışsa, 10. Bölümünde "Her şey İnsan İçin" demişse, bunu laf olsun diye söylememiştir. Tarihin akışı içinde insan varlığı, kendinde ve kendisi için bir değerdir. Bunu hep düşünelim arkadaşlar. Tarihin akışı içinde insan varlığı kendinde, yani sırf insan olarak doğduğu için ve kendisi için, yani varlığının bilincine varınca da bir değerdir. Bundan ötürü eşitlik ve hürriyet insan varlığının ayrılmaz nitelikleridir. TİP, insanın fizik ve moral gelişmesini köstekleyen ekonomik, sosyal, politik bütün engelleri kaldırmayı mutlaka gerçekleştirilmesi gereken bir amaç bilir. İnsan kula kul olmaz, insan sömürülmez, TİP, insan hak ve hürriyetlerine, sosyal adalet ilkesine gönülden bağlıdır. Ve de insanın yabancılaşmasına son verecektir. Emeğimizin ürünleri bize karşı, bize yabancı şeyler, bizi köleleştiren şeyler olmaktan çıkarılacaktır. İşimiz bizi köleleştiren, bizi yabancı, sevmediğimiz bir faaliyet olmaktan çıkacaktır. Emekçi varlığımız, yaratıcı varlığımız bize yabancı, hayvani varlığımızın tutsağı olmaktan çıkacaktır. Ve yabancılaşmaktan kurtulan insan, kişiliğini serbestçe geliştirmek imkânına kavuşacaktır.

İşte programımızda amacımız, sosyalizmi niçin kurmak istediğimiz böyle açıklanıyor. TİP'in sosyalizmi hürriyetçidir. Hürriyetçi Sosyalizm bizimkisi. Bunu üzerine basa basa açıklamalıyız. Halkımıza sosyalizmi sevdirmek için hürriyetçi olmayan sosyalist rejimlerle aramızda sosyalizm anlayışı bakımından önemli farklar bulunduğunu belirtmek zorundayız. Kaldı ki, hürriyetçiliğin vurgulanması, sosyalizmin gerçek yüzünü ortaya koymak için de gereklidir. Marx'ın "yabancılaşma" teorisi insanın kendisiyle yabancılaşmasını anlatırken aynı zamanda "kurtuluşun" hürriyetçi bir düzende olduğunu da ortaya koymuyor mu? Bütün bunlardan dolayı, sosyalizmin hürriyetçiliğini her vesileyle ve üzerine basa basa belirteceğiz. (...) Başından sonuna kadar, tüzüğün ilk cümlesinden, programın son cümlesine kadar TİP'in sosyalizmi (...) ferdi gaye bilen, hürriyetçi olan bir sosyalizmdir. Okuyalım, demokrasiyi nasıl anlıyoruz? Demokrasiyi, dört yılda bir sandık başına gitme olarak anlamıyoruz. Diyoruz ki, günlük yaşamları içinde emekçiler, yurttaşlar, devlet yönetimine sahip çıkacaklardır. Bu ne demek? Bu, sosyalizmin ferde, kişiye, en geniş anlamda söz ve karar sahibi olma olanakları sağlayan, yani kişi hürriyetlerinin en geniş biçimde gerçekleşeceği bir düzen olduğu demektir. Arkadaşlar, sosyalizm ve bu düzenin kurulması için yürütülen sınıf mücadelesi, bunların hepsi, son çözümde kişinin kurtuluşu, insanın öz varlığına en üst düzeyde kavuşması içindir. Önce emekçilerin kurtuluşu ama giderek emek-

çilerle beraber tüm insanların kurtuluşu... Düşünülürse emekçiyi sömüren burjuvalar da aslında özgür değiller... Çünkü insanlıklarının bilinci içinde değiller; onlar da kendi düzenlerinin tutsağıdır. Evet, Marx söylemiştir bunu. Başka milletleri, halkları sömüren ceberut büyük devletler de gerçekte özgür değillerdir. Çünkü başkalarını tutsak kılmanın bağları ve ağı içindedir kendileri de. Sömürü düzenine son verilmedikçe, sömüren de gerçek anlamda özgür değildir. Şu halde sosyalizm emekçi yığınlarını kurtarmakla kalmayacak, sonunda tüm insanlığı kurtaracaktır. Evet, yalnız emekçileri değil, tüm insanları, "insanlığı" kurtaracaktır sosyalizm...

Amacı budur sosyalizmin. Güzelliği de budur. Çekiciliği de budur. Sosyalizmin güzel yüzü derken, bunu düşünüyoruz. Hürriyetçi sosyalizm derken bunu düşünüyoruz.

Dün bir arkadaşımız, hürriyetçiliğin ekonomik liberalizmle çağrışım yapmasından kaygı duyduğunu söyledi. Liberalizm, bilindiği gibi önceleri insan haklarını savunan, tepeden inmeci hükümetlere karşı çıkan bir politik tutumun, bir politik doktrinin adı idi. Daha sonra ekonomik bir içerik kazandı ve serbest pazar ekonomisi savunuculuğu anlamında kullanılan bir deyim haline geldi. Radikalizme ve sosyalizme karşı çıkan bir doktrin oldu. Hürriyetçi sosyalizm teriminin liberalizmle çağrışım yapması olanaksızdır. Fransızca karşılığı "Le socialisme libertaire"dir.[16]

Kitap Sorunu

Bundan 30-40 yıl önce aramızda konuşurduk, sosyalizmi açıklayan kitaplar ne zaman Türkçeye çevrilip yayımlanacak diye. Özlemimiz halkımızın sosyalizmi öğrenmesi idi. Gün geldi sosyalist kitaplar meydanlarda satılır oldu. Ama halkımız okumadı bunları. Gençler okudu ve silaha sarıldı. Bu da Silahlı Kuvvetler'in iki kez devlete el koymalarına olanak verdi. Marksist-Leninist kitapların sergilerde serbestçe satılması acaba Türkiye'nin birden demokrasiye geçmiş olmasının sonucu muydu? Faşist ceza maddeleri yürürlükte olduğuna göre böyle bir şey düşünülemezdi. O halde bu bir tuzaktı. Ama kimse bunun bir tuzak olacağını düşünmedi. Çevrilen kitapların hemen hepsi de Lenin'in yapıtlarıydı. Çarlık Rusya'da devrim için kaleme alınmışlardı. Ve aradan yarım yüzyıl geçmişti. Bunlar silahlı devrimden başka yol olmadığını yazıyordu. Oysa Türkiye, Çarlar Rusyası gibi 19. yüzyıldan beri ihtilalci eylemlere sahne olmuş bir ülke değildi. Üstelik sosyalizme geçiş için reçete olmadığı, olamayacağı da bilinmesi gereken bir gerçekti. Tüm bunlardan habersiz, Lenin'in kitapları bilimsel gerçeklerin açıklandığı yapıtlar olarak de-

16 Genel Yönetim Kurulu'nda 29 Eylül 1968 günlü konuşma.

gerlendirilip okunursa, zihinlerin karışacağı ve silaha sarılınacağı ortadaydı. Nitekim öyle oldu.

Marksizm, kalın çizgide bilimsel bir tarih ve ekonomi teorisi. Leninizm ise Rusya için bir ihtilal reçetesi. Üstelik bu reçete ile gerçekleştirilen ihtilal, sosyalist demokrasinin kurulmasına yol açmamıştır. İhtilalden yetmiş yıl sonra, Sovyetler Birliği'nde işçiler, köylüler yönetimde hâlâ söz ve karar sahibi değiller. Ve hâlâ bir tek parti diktatörlüğü altında yaşıyorlar.

Ayrıca biz Türkiye'de yaşıyoruz. Türkiye, Amerika ve NATO'nun ileri karakolu. Topraklarında Amerika'nın üsleri var; bunlardan beşinde ise nükleer silahlar depolanmış. Halkımız, sosyalizme yabancı, ihtilalci geleneği de yok. Bunlar ayrı ayrı incelenmesi gereken gerçekler. Devrim stratejisi ancak bundan sonra saptanabilir. Bu inceleme ve değerlendirmeler yapılmadan, Leninist reçetelerle devrimciliğe kalkışmanın ancak düşmanların işine yarayacağı pek açık bir gerçektir. Ve de öyle oldu. On binlerce evladımızın hayatı kaydı. Ve silahlı devrim sonuç olarak Amerika'nın ve onun içimizdeki uzantılarının ekmeğine yağ sürdü.

Kitapların, hele bir başka ülke için yazılmış kitapların, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gerçeklerin değiştirilmesinde etkin olabileceği elbet düşünülemezdi. Türkiye gerçeklerinden hareket ederek bu kitaplar yeniden yazılmalıdır.[17]

Parti İçi Muhalefet

Bu konuşmaya neden gerek duymuştum? Sosyalizmin insan için ve özgürlükçü olduğunu neden vurgulamak istemiştim? Buna yanıt vermek için, parti içi muhalefetin kısa bir tarihçesini vermek gerekir. Muhalefet tohumları ilk sosyalistlerin TİP'e girmeleri ile yeşermiştir. Bu, güzel bir şeydi: Muhalefetsiz bir topluluk düşünülemez. Ne var ki, TİP'teki muhalifler partinin temelini oluşturan kimi görüşlere karşıydılar. Partimiz işçilerin kurduğu ve emekçilerin yönetimde söz sahibi olmalarını öngören bir işçi partisiydi. Oysa aydınların pek çoğu, yöneticilerin sosyalist olması gerektiğine inanıyorlardı. Önemli olan sosyalizmi bilmek, sosyalizme inanmaktı. Yöneticinin işçi kökenli olmasının hiç önemi yoktu. Bilindiği gibi bu, Lenin'in *Ne Yapmalı?*'da açıkladığı görüştür. Profesyonel devrimciler teorisi...

TİP Tüzüğü'nün 53. Maddesi

Sovyetler Birliği'nde ve öteki sosyalist ülkelerdeki uygulamalar, bende bu görüş hakkında ciddi kuşkular uyandırmıştı. Kruşçev'in 20. Kongre'ye sun-

17 Aynı konuşmadan özetlenmiş bir bölüm.

duğu, Stalin'i suçlayan rapor, bu kuşkuların giderek bir noktada örgüt sorununda düğümlenmesine yol açacaktı, yıllar sonra. TİP'in sorumluluğunu üstlendiğim yıllarda, benim gibi Osmanlı Bey takımından gelen ya da küçük burjuva kökenli sosyalistlerin yönetimde bir aydınlar hegemonyası kurmalarına karşıydım. Bunu önlemek için de 53. maddeyi kaleme almışım. Bu maddede bilindiği gibi, partinin tüm organlarındaki yöneticilerin yarısının, (partinin sınıf tahakkümü suçlamasıyla kapatılması olasılığı "yarıdan çoğu" dememi önlemişti) işçi veya sendikacı olması gözetilir diye yazmıştım. Bu ilke parti içi seçimlerin iki sandıkta oy kullanılarak yapılmasına yol açmıştı. Ortodoks sosyalistler önce bu maddeye karşı çıkarak muhalefete başladılar. 53. madde gerçekten sosyalizmin önemli bir rahatsızlığına parmak basıyordu. Amaç, emekçilerin iktidara gelmesi, yönetimi ele alması idi. Çünkü sömürü ancak o zaman gerçekten son bulacaktı. Uygulamalar, sadece kamulaştırmanın sömürüyü kaldırmadığını ortaya koymuştu. "Yarattıkları artı-değerin nerede ve nasıl kullanılacağına işçiler, emekçiler karar vermedikçe sömürü ortadan kalkmaz" diye düşünüyordum. Ama bu düşünce ile örgütlenme biçimi arasındaki bağlantıyı henüz görmüş değildim.

Evet, söylediğim gibi, parti yönetiminde emekçilerin ağırlıklı olmasını sağlamayı amaçlayan 53. madde ve bu maddenin uygulanması bizim keskin sosyalistlerin tepkisine yol açmıştı. İlk tepki somut olarak İzmir'de yapılan ilk kongreden hemen sonra ortaya çıktı. Aslında bu tepki Bilim Kurulumuzda program hazırlanırken ortaya çıkan görüş ayrılıklarının uzantısı idi. Kimi arkadaşlarımız emekçilerin yönetimde ağırlıklı olmalarını sağlayan 53. maddeye dolaylı olarak karşı çıkmışlardı. İzmir Kongresi'nde seçimlere geçildiğinde, emekçilerin yönetimde ağırlıklı olmalarını sağlayabilmek için seçimin iki ayrı sandıkta yapılması gerekiyordu ve öyle yapıldı. Uygulamalara bakarak, sosyalist ülkelerde işçilerin, köylülerin, gerçekten iktidarda olmadıkları rahatlıkla söylenebilirdi. Bu çarpıklığı düzeltmenin bir yolu seçimlerde işçilerin, köylülerin, kol emekçilerinin, çoğunlukta olmalarını sağlamaktı. Biz bunu öncelikle parti içinde gerçekleştirmek için iki sandıkta oy kullanılmasını uygun görmüştük. Böylece Genel Yönetim Kurulu'nun 41 üyesinden yarısı, yani 21 üyesi kol emekçileri kesiminden seçilecekti.

Aybar, 9-10 Şubat 1964'te İzmir'de yapılan Birinci Büyük Kongre'de. (Kaynak: http://www.enstitu68.com/mehmet-ali-aybar.html)

İzmir Kongresi'nde üç grubun varlığı gözlendi:

Doğu ve Güneydoğu illerimizden gelen delegeler bir grup oluşturuyordu. Sendikacılar da ayrı bir gruptular. Üçüncü grup sosyalistlerden, daha doğrusu çeşitli görüşlerdeki sosyalist aydınlardan oluşuyordu. Bu grup en az homojen olan gruptu. Dünyadaki sol grupların, yurdumuzdaki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Ama görüşlerini henüz açıklamıyorlardı. Parti çizgisini savunuyorlardı. Belki de bu çizginin, Ceza Yasası'nın bilinen faşist maddeleri göz önünde tutularak saptandığı görüşündeydiler. Hiç kuşkusuz yasalar göz önünde tutulmuştu. Ama aslında biz farklı bir model sunuyorduk. Sosyalist devletlerdeki uygulamalar bizi çok düşündürmüştü. Kruşçev bir umut ışığı getirmişti. 20. Kongre'de okuduğu rapordan sonra artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağı ortaya çıkmıştı.

Ne var ki, raporda Stalin'in suçları sayılıp dökülüyor, bir diktatör olduğu vurgulanıyor ama sosyalist bir düzende nasıl olup da Stalin'in bir despot kesilebildiği, buna olanak veren nesnel koşulların neler olduğu açıklanmıyordu. Rapor sonuçları açıklıyor, nedenleri belirtmiyordu. İşçi sınıfı, yani işçiler neden iktidarda değildi? Neden köylüler iktidarda değildi? Ve neden işçi diktatoryası adı altında bir yöneticiler egemenliği oluşmuştu? Raporda bu soruların yanıtı yoktu. Oysa asıl sorun buydu. Üstelik aynı tersliklere öteki sosyalist ülkelerde de rastlanıyordu. Ne Sovyetler Birliği'nde ne öteki sosyalist devletlerde *Sosyalist Demokrasi*'ye geçilememişti. Oysa sosyalizmin amacı gerçek demokrasidir; insanların gerçekten özgür ve eşit olmalarıdır.

Tüzüğün 53. maddesini kaleme alırken sosyalist ülkeleri düşünüyordum: Lenin'in partisini, Ekim Devrimi'ni, devrimden hemen sonra Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerini, demokrasiye paydos denilmesini, sosyalist partilerin yasaklanmasını, muhalefetin yasaklanmasını, basın özgürlüğünün ortadan kaldırılmasını, parti merkez komitesi ile Lenin'in ülkede her şeye egemen olmalarını, emekçi yığınlarına bir araç gözüyle bakılmasını ve derken 33 yıl sürecek Stalin zulmünü... Bu olaylar, emekçiler söz ve karar sahibi olmadan sosyalizmin kurulamayacağını kanıtlıyordu. Evet, Sovyetler Birliği'nin tarihi tersinden okunduğu zaman sosyalist demokrasiye çıkan yol bulunuyordu: İşçiler, köylüler, emekçiler, sendikacılar parti yönetiminde çoğunluğu oluşturacaklar ve belirli süreler sonunda tabandan oy isteyecekler ve tabanın güvenini kazanmışlarsa görevlerini sürdüreceklerdi. Yani Komünist Partisi'nin seçimsiz iktidarı, sosyalist demokrasiye giden yolu tıkıyordu. Bir yeni bürokrasinin doğmasına yol açıyordu.

İki sandık yöntemine İzmir Kongresi'nde açıkça karşı çıkılmadığını daha önce belirtmiştim. Ama kongreden hemen sonra (28.2.1964) bir grup arkadaşımız, tüzüğe aykırı seçim yapıldığı gerekçesi ile seçimlerin yenilenmesini isteyeceklerdi. Tüzüğün 18. maddesine göre, Genel Merkez'ce hazırlanıp kongreye sunulan listede adayların neden tercih edildikleri ve yaptıkla-

rı hizmetler belirtilmek gerekirken belirtilmediği; ayrıca 53. maddedeki "işçi" sözcüğü "emekçi" karşılığı, yani geniş anlamda kullanıldığı halde adayların dar anlamda işçi oldukları ileri sürülerek seçimlerin yenilenmesi için Medeni Kanun'un 68. maddesi uyarınca mahkemeye başvuracakları bildiriliyordu. Arkadaşlarımız, kaleme aldıkları yazıyı başta Genel Yönetim Kurulu üyeleri olmak üzere tüm parti örgütlerine postalamışlardı.

Yeniden kongreyi toplamak fukara partimiz için kaça patlayacaktı? Arkadaşlarımız bunu hiç düşünmemiş olacaklardı. Bu pire için yorgan yakmak gibi bir şeydi. Kongrecilerin başını çektiğini tahmin ettiğim arkadaşlarla konuştum. İkinci bir kongre toplamanın mali yükünü karşılayamayacağımızı anlattım. Ayrıca partiye hizmet konusunda, henüz hiçbir üyemizi bir diğerinden ayırt etmek olanağına sahip olmadığımızı, en büyük hizmetin TİP'li olma cesaretini göstermek olduğunu söyledim. Vazgeçmelerini istedim. Direndiler. Üzülerek bu üyelerimizi onur kuruluna sevk ettik. Arkadaşlarımız da böyle bir işleme meydan vermeden partiden ayrıldılar. Ayrılanlardan birkaç arkadaşın adlarını vereyim: Doğan Özgüden, Fethi Naci, Edip Cansever, Demir Özlü, Muzaffer Buyrukçu...

İzmir Kongresi'nden sonra adım adım kemiklenmeye başlayan muhalefet 53. maddeyi bir çeşit Truva atı olarak kullanıyordu. Asıl neden TİP'in bilinen modeller dışında bir model oluşturmaya çalışması idi. İlerde bu daha belirgin biçimde ortaya çıkacaktı. Şimdilik "adayların hizmetleri belirtilmemiş" falan gibi sudan itirazlarla yetiniliyordu. Ama TİP'in Meclis'e girmesinden sonra yapılan ara seçimlerde sürekli oylarını arttırması ve 67 ilde örgütlenmesi; Meclis'te etkin bir muhalefet yapması; hele sol yayınların ekmek peynir gibi satılması ve de gençlerin Leninist ya da Maoist çizgilere ilgi göstermeleri, bizim "dogmacı" solcuları umutlandırmıştı. *Yön* dergisinde Doğan Avcıoğlu, TİP'in sınıf stratejisini eleştiriyordu. Silahlı Kuvvetler'le el ele "devrim" düşüncesindeydi kendisi. "Eski Tüfek" Mihri Belli takımı da *Yön*'cülerle dayanışma halinde TİP'e saldırmaya başladı. O sırada Hikmet Kıvılcımlı takımı da hareketlendi. Mihriciler "Milli Demokratik Devrim" görüşünü savunuyorlardı. İthal malı "Milli Demokratik Devrim" teorisine göre, toprak ağalarının ve dışa bağımlı komprador burjuvaların egemenliğinde

Yılmaz Çetiner, solun görünmeyen adamı Mihri Belli ile konuştu

"Sosyalizmi proleterya ile küçük Burjuvazinin ittifakı gerçekleştirir„

Milliyet, 11 Ekim 1969.

olan azgelişmiş Türkiye'de amaç sosyalizm olamazdı. Milli burjuvazi ile ittifaklar kurarak önce demokrasiye geçilmesi gerekti. "Milli Demokratik Devrim" tezini savunanlar hayal içindeydiler. Türkiye'de komprador adı verilen dışa bağlı burjuvaziden başka bir "milli"(!) burjuvazi var mıydı? İkinci Meşrutiyet'ten beri sürdürülen "milli" burjuvazi yaratma çabaları ne sonuç vermişti? Neredeydi "milli" burjuvazi? Ama bizim "dogmacı" solcularımızın ayakları pek yere basmaz. Biz işçilerin, köylülerin, gerçekler sabırla anlatılırsa sosyalizmi benimseyeceklerine inanıyorduk. Onlarsa dogmaların duvarları arasına kendilerini hapsetmişlerdi. Şunun sıkıntısını hep çektik: Sosyalist hareket içinde bilim giderek yerini "inan"a bırakıyor. Marksizm, tarihin bilimsel açıdan ele alınması ve açıklanmasıdır. Her bilimsel teori gibi eleştiriye açık olması gerek. Olmazsa teorinin geliştirilmesi olanaksızdır. Ayrıca her ülkenin tarihinden gelen özelliklerinin de göz önünde tutulması gerek. Marx teorisini 19. yüzyıl Avrupası toplumlarında oluşan olayları gözleyerek kurmuştu: Temel çelişki artı değer üreten işçi sınıfı ile artı değere el koyan burjuva sınıfı arasındaydı. Teknoloji geliştikçe toplumun iki sınıftan oluşma eğilimi hızlanacaktı. Genelde öyle oldu da, teknolojinin gelişmesi bir de hizmet sektörünün hızla gelişmesine yol açtı. Bugün ise Avrupa'da işçi hareketinin eski hızını kaybettiği, yani işçilerin sınıf olarak politikayla ilgilerinin azaldığı biçiminde yorumlanabilecek birtakım gelişmelere tanık olunuyor. Sendikaların, sosyal-politik yaşam içinde burjuva toplumunun vazgeçilmez bir öğesi haline gelmeleri ister istemez işçilerin yaşam düzeyinin yükselmesi sonucunu doğurmuştur. Bu da işçilerin bir ölçüde de olsa siyasetten uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bir başka olayı da gözden kaçırmamak gerek: Gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki çelişki büyüyerek, gündeme geldi. Afrika, Asya, Güney Amerika halklarının emperyalizmin ve kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmaları halinde Batı'nın gelişmiş ülkelerinin üst kârları azalacaktır. Bu da işçi ücretlerine yansıyacaktır. Bunun sonucu olarak gelişmiş toplumlarda işçi hareketinin yeniden bir politik yörüngeye oturacağını düşünüyorum. Bizim gibi geri kalmış ülkelerde ise sosyalizm hep gündemde. Ne var ki, işçi sınıfı, emekçi halk yığınları değişik akımların et-

Mehmet Ali Aybar, Behice Boran'la bir yurt gezisinde. (Kaynak, Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınları, 1993)

kisi altında: Köşeyi dönme felsefesi, din sömürücülüğü, halkın bilincini karartıyor, saptırıyor. Buna soldaki bölünmüşlüğün olumsuz etkisi de eklenmelidir. Halk, "Bunlarda da iş yok!" diyor.

Bu saptamayı burada noktalayarak, 1968 Eylülü'ne dönelim: Behice ile Marksizm ve bilim üzerinde bir konuşmamız olmuştu. Aslında bir rastlantıydı bu konuşma. Akşama kadar parti merkezinde çalışmıştık. Behice'ye, "Bize gidelim, Siret de sevinir, yemek yerken de laflarız" demiştim. Yemekte laf lafı açmış ve söz atom fiziğine, dolayısıyla da "rastlantı"nın oynadığı role ve istatistiksel yasalara gelmişti.

Toplumsal olaylarda "rastlantı"nın çok önemli bir yer tuttuğunu; Marx'ın katı nedenselliğini, belki fizikte olduğu gibi rastlantıları göz ardı etmeyen istatistiksel yasalarla genişletme yollarının aranması gerekeceğini söylemiştim. Behice'ye ne demek istediğimi anlatamamıştım. O, istatistiğin zaten kullanıldığını söylüyordu. Ben ise altyapı-üstyapı ilişkilerinde karşılaşılan kimi zorlukların istatiksel yasaların devreye sokulması ile belki çözülebileceğinden söz ediyordum. Marx'ın teorisinde altyapı, üstyapıyı belirler. Oysa inanç sistemleri konusunda, "neden-sonuç" ilişkisinin varlığını her zaman kanıtlamaya olanak olmadığını söylüyordum. Altyapı ve üretim ilişkileri değiştiği halde, örneğin sanatsal beğeni ve duygulanmaların ya da dinsel inançların yaşamlarını sürdürdüğü görülüyor; bu boşluk rastlantı kavramı ve istatistiksel yasalarla acaba doldurulamaz mı diyordum. Buradan sosyalist ülkelerdeki bilim adına yapılan sert uygulamalara geçerek demokrasisiz, özgürlüksüz bir sosyalizm düşünemediğimi söylemiştim. Çekoslovakya olaylarına o da karşı çıktığı için bu yargıma tepki göstermeyeceğini sanıyordum. Ama o, bu konuşmamı Marksizmin eleştirisi olarak değerlendirmiş olacak ki, karşı çıktı; konuşmamız da yoldan çıktı. "Her teori eleştirilir, eleştirisiz bilim olur mu?" deyince, işler büsbütün karıştı. Sanıyorum atom fiziğindeki buluşların, genel olarak nedensellik teorisi üzerinde açtığı tartışmaları pek izlememişti. Konuşmamız giderek bir sağırlar konuşmasına dönüştü. Bu konuşmamızdan kısa bir süre sonra "beşli önerge" verilecekti. Ve Behice Boran, Genel Yönetim Kurulu'nda önerge üzerinde yaptığı konuşmada "Aybar bilimi inkâr ediyor; bilimsel sosyalizme inanmıyor; kendisiyle uzun uzadıya tartıştık, Aybar olsa olsa romantik sosyalisttir" diyecektir. Ben de neler söylediğimi anlatmaya çalışacaktım: Nedensellik, istatistiksel yasalar, rastlantı falan filan... Herhalde arkadaşlar, iki eski doçentin tartışması olarak dinlemişlerdi bu konuşmaları. Ve sonunda sanırım "Aybar sosyalizmden hiç sapar mı?" diyerek önergeyi reddetmişlerdi.

Bu olaydan bir yıl sonra yayımlanan *Grundrisse*'nin Fransızca çevirisinde Marx'ın "rastlantı" hakkındaki şu sözlerini okuyacaktım: Altyapı-üstya-

pı ilişkilerini inceleyen Marx, notlar almış; 7 no'lu not şöyle: "Bu anlayış zorunlu bir gelişmeden doğuyor. (Şu halde rastlantıyı doğrulamak gerek.) Nasıl? (Bu arada özgürlüğü de)." 6 no'lu notta, "Maddesel üretimin gelişmesi ile örneğin sanatın gelişmesi arasındaki eşitsiz ilişki" başlığı altında Marx şunları yazıyor: "Asıl zorluk, üretim koşullarının, hukuk sistemine göre nasıl olup da bir gelişme gösterdiğini belirleyebilmektir. Örneğin Roma özel hukuku ve daha önemsiz ölçüde ceza hukuku, kamu hukuku ile çağdaş üretim arasındaki ilişki..."[18]

Açıkça görülüyor ki, Bilimsel Sosyalizm adı verilen teori her sorunu yanıtlamış ve dolayısıyla "noktalanmış" bir teori değildir. Gerek teorik alanda, gerekse pratikte yeni yeni sorunlara çözüm bulmak zorundadır. Her bilim teorisi gibi o da eleştiriye açıktır. Yarınlara bakmak ve ilerlemek karşımıza çıkacak yeni yeni sorunlara çözüm getirmekle olanaklıdır. Kısacası sorunlara çözüm bulmak için durmadan tartışacağız, "teorimizi" durmadan yenileyeceğiz. "Rastlantı" örneğinde olduğu gibi Marx eleştiriye ve tartışmaya açıktı. Bilimsellik iddiası ancak böyle ciddiye alınır. Bundan dolayı yaşamları boyunca Marx'la Engels, Marksizmi dört bir yana karşı savunmuşlar, tezlerini tartışmaya açık tutmuşlardır. İktidarı ele geçirene kadar Lenin de öyle idi. Ama Ekim Devrimi ile devleti tekeline alan Lenin ve arkadaşları parti içi muhalefeti bile susturmuştur. Bunu anlamak mümkün değildir. Tartışmasız bir yönetim sosyalizmle nasıl bağdaşır? Üstelik bu yasakları, sosyalist demokrasiye ters düşen bu kararları Lenin, Luxemburg'un vurguladığı gibi,[19] teorinin bir gereği olarak göstermeye kalkmıştır. Stalin döneminde bu teori Marksizm-Leninizm adı altında her soruna çözüm getiren bir ana kaynak haline getirilmiş ve giderek bir "inanç sistemi" bir "dogma"ya dönüştürülmüştür.

İzmir Kongresi'nden sonra TİP'in karşısına dikilecek ve giderek büyüyecek asıl sorun bu olacaktır. Öyle ki, işçilerin, köylülerin bilinçlenmelerine yardımcı olmak görevi kongre ve toplantılarla sınırlı bir görev haline gelecek; emekçilerin eylem içinde görüp öğrenmesi, bilinçlenmesi işi giderek gerilerde kalacaktır. Evet, Meclis halka seslenmenin başlıca aracı haline gelmişti. Çok önemliydi kuşkusuz. TİP'in Meclis'teki etkinliği, zaman zaman ve çok sınırlı olarak radyo aracılığı ile köy kahvelerine yansıyordu. Meclis'e pek çok yasa teklifleri sunduk. Hepsi de halkın çıkarları, hakları, doğrultusunda tekliflerdi. Bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir: Topraksız ve az topraklı köylülere toprak dağıtılması; tarımda kiracılık ve ortakçılığın yoksul köylüler yararına düzenlenmesi; işsizlik sigortası, işverenin lokavt hakkının kal-

18 *Politik Ekonominin Eleştirisinin Temelleri, Grundrisse*, c. 1, Edition Anthropos, Paris, 1969, s. 39-40.

19 Rosa Luxemburg, *La Revolotion Russe* (Rus Devrimi), Edition Maspero.

dırılması ve grevle ilgili yasakların ve hükümetin grevi erteleme hakkının sınırlandırılması; vergi yükünün emekçilerden sermaye ve toprak sahiplerine kaydırılması; petrolün millileştirilmesi; yabancı sermayeyi teşvik yasasının kaldırılması; tasarruf bonolarının iptali; köy bölge okullarının açılması konularındaki kanun teklifleri...

Malatya'da toplanan İkinci Kongre, TİP'in dışındaki ve içindeki muhalefetlerin iyice su yüzüne çıkmasının ilk adımı olacaktı. Daha önce "dogmacı" muhalefet, emekçilerin ağırlıklı olarak iktidara gelmelerini öngören ilkeye karşı çıkmak için dolambaçlı bir yol izleyerek iki sandıkta seçime karşı çıkmakla yetinmişti. Hatta bile bile, açıkça ve kongre salonunda değil, kulislerde ortaya atılmıştı. Dogmacı sosyalistler özellikle gençleri etkilemeye çalışıyorlardı. Çabalarını, parti genel sekreteri üzerinde yoğunlaştırdılar ve Orhan Arsal'ın Genel Yönetim Kurulu'na seçilmesini engellediler. Orhan Arsal, "Ben Marksist değil, Marksoloğum" dediği için boy hedefi haline gelmişti. "Keskin" sosyalistler Orhan Arsal'ın oylarını engellemek için işbirliği yaptılar. Ama program ve tüzüğün Leninizme ters düşen ilke ve maddelerine açıkça karşı çıkmadılar, çıkamadılar. Güçleri buna yetecek ağırlıkta değildi.

AYBAR TEKRAR BAŞKAN SEÇİLDİ VE "DEMOKRATİK REJİM GEREKLİ,, DEDİ

MALATYA, Muzaffer BAL bildiriyor

TİP 2. Genel Kurul toplantısı dün sabaha karşı sonuçlanmış ve Genel Yönetim Kurulu Mehmet Ali Aybar'ı tekrar Genel Başkanlığa seçmiştir

Milliyet, 25 Kasım 1966.

Aradan geçen iki yılda, TİP dışındaki değişik sol görüşler bir ölçüde güçlenmişlerdi. Kestirmeden iktidara gelmeyi tasarlayan, "askerci sol" diye adlandırabileceğimiz bir grup, Doğan Avcıoğlu ve *Yön* dergisi çevresinde toplanmıştı. Doğan Avcıoğlu sosyalist miydi? Marksist miydi? Sanmıyorum. Herhalde işçilerin, köylülerin, aşağıdan yukarı hareketine inanmıyordu. 27 Mayıs darbesinden sonra tanımıştım Avcıoğlu'nu, *Akşam* gazetesinin Ankara bürosunda. Devrim konusundaki görüşlerini o gün öğrendim. Tepeden inmeciydi.

Hikmet Kıvılcımlı eski solculardandı. Vatan Partisi'nin genel başkanıydı. Parti 1954'te kurulmuştu. *İkinci Kuvayi Milliyeciliği* savunuyordu. "Kuvayi Milliyeciliğin bütün ruhu: İstiklal ve Cumhuriyettir" diyordu. 5 Nisan 1947 günü ilk sayısı İzmir'de yayımlanan *Zincirli Hürriyet*'in, "Her şeyden evvel ve her şeyin üstünde İstiklal" çağrısının uzantısında olan bir çizgide görünüyordu. Adnan Menderes, Vatan Partisi'ni kapattırıp, yöneticilerini tutuklattırınca, ben de tutukluların savunmasını üstlenen avukatlar arasına katılmıştım. Hikmet Kıvılcımlı'yı duruşmalarda tanıdım. Ulusal

bağımsızlığı savunan bir sosyalistti. İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşma iki yıl sürdü. Sonunda Vatan Partililer aklanıp serbest bırakıldılar.[20]

Evet, "İstiklâlci" Kıvılcımlı da, TİP'in karşısında cephe alıyordu. *Ne Sovyet Rusya ne Birleşik Amerika* diyen, Bağımsızlıkçı TİP'in karşısında...

DEVRİMCİ TİP
haberleri
SAYI: 5
26 Aralık 1969
TİP'i Oportünizmden arındıralım, onu devrimci bir yönetime kavuşturalım!
MİHRİ BELLİ

MDD'ciler 25 Eylül 1969'da partinin resmî yayın organı *TİP Haberleri*'ne karşı "Devrimci TİP Haberleri"ni yayımlamaya başlamışlardı.

TİP'e karşı olan bir başka grup da Mihri Belli takımıydı. Mihri Belli ile Doğan Avcıoğlu, TİP'e karşı işbirliği yapıyorlardı. Doğan Avcıoğlu'nun çıkardığı *Yön*'de her ikisi de bize şiddetle saldırıyorlardı.

Yön dergisi, TİP konusunda bir tartışma başlattı. İlk yazıyı dergi sahibi Avcıoğlu yazdı: 17 Haziran 1966 günlü bu yazıda Avcıoğlu, TİP'i şöyle eleştiriyordu:

> Sosyalist düşünce de kapitalist düşünce gibi, bir Batı aktarmacılığından öteye pek gidebilmiş değildir. Sosyalist düşüncenin, Türk toplum yapısının evrimi içinde aydınlatacak verimli bir metot olarak kullanılması, hâlâ el sürülmemiş bir konudur.
>
> Türkiye'de sosyalizmin bu büyük zaafının sorumluluğunu hepimiz taşımaktayız. Yalnız, "işçi sınıfının öncülüğü" konusundaki kısır tartışmalara ve hatalı politikalara yol açan davranışlar, bu genel plandaki zaafın değil, sosyalist teorinin çoktan açıklığa kavuşturduğu sorunları yanlış değerlendirmenin sonucudur.
>
> Öncü işçi sınıfı değil, işçi sınıfının öncüsü olan partidir. İşçi ve köylü olmak partinin yönetiminde en ufak bir imtiyaz sağlamaya yol açmaz. Partide ilerlemeyi mümkün kılan tek ölçü, üyenin sosyalistliğidir. Sosyalist olmak için işçi ve köylü olmak zorunluğu yoktur (...) "En iyi sosyalistler Meclis'e" yerine, oy getirici değerinin de bulunmadığı anlaşılan, "Nasırlı eller Meclis'e" sloganı, bu hatalı değerlendirmenin sonucudur.
>
> Parti organlarına seçileceklerin yarısının işçilerden gelmesi zorunluluğu, aslında çoğunluğu sosyalizmden habersiz, oportünist ve bürokrat küçük burjuvalar olan sendika yöneticilerine, değerli unsurların feda edilmesi pahasına haksız imtiyazlar tanınmasına yol açmıştır. TİP'in dayandığı en sağlam güç olan gençlik, bir sınıf teşkil etmiyor gerekçesiyle reddedilmiştir.

20 H. Kıvılcımlı'nın bağımsızlık konusunda iki kitabı vardır: *Kuvayi Milliyeciliğimiz*; *Kuvayi Milliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz*.

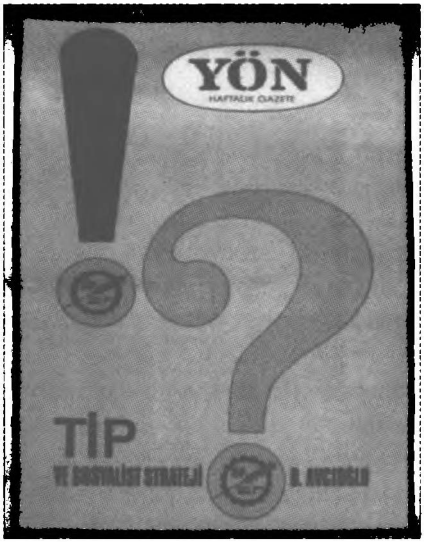

Yön, sayı 185, 14 Ekim 1966.

Doğan Avcıoğlu, TİP olgusunun tarihimizdeki özgün yerini hiç kavramamıştır. TİP, tabandan gelen o küçümsediği işçi ve sendikacılar tarafından kurulan ilk partiydi. Bunun başlı başına eşsiz bir olay olduğu, Doğan Avcıoğlu'nun gözünden kaçmıştır. O, halkı, işçileri, köylüleri küçümseyen ve bu işin Silahlı Kuvvetler'in harekete geçmesiyle, kestirmeden başarılabileceğini sanan, gecikmiş bir Tanzimatçıydı. Lenin'in parti konusundaki görüşlerini amacına uygun olduğu için benimsemiş olmalıydı. "Öncü olan partidir" Leninist ilkesinin Rus işçi sınıfının devrimci gelenekleri içinde yoğrularak ortaya çıktığını hiç düşünmemişti. 27 Mayıs darbesinden hemen sonra Ankara'da rastladığım Doğan Avcıoğlu ile bu konudaki tartışmamızı hiç unutmadım. Aynı görüşleri savunuyordu. İşçi sınıfının devrimciliği konusundaki görüşünü bir politik slogan olarak değerlendiriyor; işçilerin, köylülerin araç olarak kullanılacağını, devrimin, devleti ele geçirme becerisini gösterecek inanmış devrimciler tarafından gerçekleştirileceğini savunuyordu. Rusya'da devrimin böyle yapıldığını, halk demokrasilerinde sosyalizmin bu yoldan kurulduğuna bakarak Avcıoğlu'na hak verenler olabilirdi. Ama ben onlardan değildim. 1830, 1848, 1871, 1905 devrim hareketlerinin halktan kaynaklandığını; 1917 Şubatı'nda ilk sovyetlerin işçiler, askerler ve köylüler tarafından kurulduğunu, saraya yürüyenlerin basit işçiler ve erlerden oluşan kalabalıklar olduğunu anlatmaya çalıştımdı. Boşuna gayretti. Doğan Avcıoğlu kestirmeci ve tepeden inmeci idi.

İşçi sınıfını bir araç olarak gören ve "Öncülük partinin işidir" diyen düşüncenin ne sonuçlar verdiği ortadadır. Sosyalizmin eğer bilimsel bir teori ise, ki öyledir, profesyonel devrimcilerin öncülüğünde nereye varıldığı hiç göz ardı edilmemelidir. Evet, büyük başarılar elde edilmiştir. Geri bir toplum olan Çarlık Rusyası bir süper devlet olmuştur. Kuşkusuz büyük fedakârlıklarla. Ne var ki, bu sosyalist süper devlette işçiler, köylüler hâlâ yönetimde söz ve karar sahibi değillerdir. Ve hâlâ emir kulu durumundadırlar. Bu gerçek göz ardı edilemez. Sosyalizm insanlar içindir, insanların araç olarak kullanılması için değil. TİP'in İkinci Kongresi Kasım ayında Malatya'da toplandı. Kongreye Londra'dan geldim. "Londra'da ne işin vardı?" diyecek-

siniz. Russell'ın çağrısı ile Amerika'yı yargılayacak mahkemenin kuruluşuna katılmıştım. TİP böylece yurt dışında da sesini duyurmuştu. Yurt içinde ise artık halkla diyalog kurmayı başarmıştık. Hangi köy kahvesine gitsek oradaki insanlarla rahatça dertleşebiliyorduk. Korku kalmamıştı, kuşku kalmamıştı. Hatta karşılıklı şakalaşıyorduk. Oysa iki-üç yıl önce köylere ilk gittiğimizde İşçi Partili olduğumuzu söyleyince birer-ikişer kahveden ayrılırlar, yaşlılar kalırdı. Oysa şimdi bizi görünce etrafa haber salıyor, kahveye doluşuyorlardı. Hava iyice değişmişti.

Buna karşılık, bizim dışımızdaki sol çevrelerin bize cephe aldıklarını gösteren işaretler alıyorduk. Doğan Avcıoğlu ve grubundan başka Malatya Kongresi'nin yaklaştığı günlerde "Eski Tüfek"lerin de, yani Mihri Belli takımıyla Hikmet Kıvılcımlı takımının da partiye cephe aldıkları anlaşılıyordu. Ancak bu iki grup Malatya'da daha çok gözlemlerle yetindiler. "Eski Tüfek"lerin İstanbul'da kimi ilçelerde etkili oldukları söyleniyordu. Halkı etkilemeleri olanaksızdı. Ama gençleri etkileyebilirlerdi. Bu da ciddi bir tehlike idi. Nitekim de etkilemişlerdi. Milli Demokratik Devrim (MDD) görüşü o tarihlerde gençlerin savunduğu ortak bir düşünce sistemi haline gelmişti. Mutlaka önlem almalıydık. Mihri Belli grubuna yakınlığı ile bilinen Şişli İlçesi'nin kimi üyelerini onur kuruluna vererek partiden çıkardık. Biz yeni bir sosyalizm görüşü getiriyorduk. Bu görüşü sonuna kadar savunmaya kararlıydık.

Marksist-Leninist yayınlar yeni yeni piyasaya çıkmaya başlıyordu. Sonraki yıllarda sergilerde satılmaya başlanacaktı. Hatırlayacaksınız, Taksim'deki Rum Kilisesi'nin önündeki trotuarda ve karşıda Sular İdaresi'nin hemen önünde Lenin'in, Mao'nun, Stalin'in, Guevara'nın kitapları sergilenir, ekmek peynir gibi satılırdı. Hatta nasıl bomba yapıldığını anlatan bir kitap bile vardı aralarında. Bunu Türkiye'nin gerçekten demokrasiye geçtiği, düşünce üzerindeki yasakların kalktığı biçiminde yorumlamak elbet olanaksızdı. Bir oyun sahneleniyordu. Gençler silahlı eyleme itilmek isteniyordu. Nitekim olaylar bu istikamette gelişti. MHP'nin açtığı kamplarda askerî eğitim gören sağcı gençler bir süre sonra solcu gençlere silahla saldırmaya başladılar. Solcu gençler de silahlandı. Ve istenen oldu. Ordu önce 12 Mart'ta, sonra 12 Eylül'de darbe yaptı. 12 Mart'ta 1961 Anayasası üst üste iki kez değiştirildi, temel hak ve özgürlükler kuşa çevrildi. Gençler hapse atıldı, idam edildi. 12 Eylül'de ise anayasa tümüyle yürürlükten kaldırıldı. Gençler gene zindanlara atıldı, gene idam sehpalarında sallandırıldı. Ve sol sindirildi. Amaç buydu zaten. Amerika'nın ileri karakolunda solun politik bir güç haline gelmesine ne iktidar ne de iktidarın efendileri göz yumamazlardı. Ama Amerika rahat bir nefes aldı.

Yıllar önce TİP'e karşı muhalefet bu senaryonun ilk provaları idi. Aktörler senaryonun Amerika tarafından yapıldığını bilmiyordu elbet. TİP'in "Türki-

ye'ye özgü sosyalizm" formülünden rahatsız oluyorlardı. TİP'in tepeden inmeci devrim modeline karşı çıkmasını anlayamıyorlardı. Oysa her şey apaçık ortadaydı. İkinci Kongre'ye böyle bir ortamda gidilmişti. TİP'in karşısında *Yön*'ün etrafında çevrelenmiş çeşit çeşit "kestirmeciler", "tepeden inmeciler" vardı.

Kongre canlı ve hareketli geçti. Kimi tahminlerin aksine muhalefetin de sesi pek duyulmadı. İlk gün çalışma raporunun okunması ile geçti, ikinci gün rapor üzerinde konuşmalara ayrılmıştı. Üçüncü gün İçel delegesi, sosyalistlere komünist diyenlerin, partimiz içinde komünistlerin yuvalandığını ileri sürenlerin mahkemeye verilmesini önermiş; Maraş delegesi Mehmet Taşkesen tepkilere yol açan ilginç bir konuşma yaparak, "Aramıza sosyalist maskesi ile ajanlar sokuluyor, partimiz içerden çökertilmek isteniyor" demişti. Malatya delegesi Vahap Erdoğdu'nun konuşması ise tatsız bir olaya neden olacaktı. Konuşmacının *Yön* dergisinde yazdığı eleştiri yazıları dolayısıyla delegeler sık sık müdahale ediyorlardı. Bu arada Yaşar Kemal de konuşmacıyı "bozgunculukla" suçlayınca, Vahap konuşmasını kesip, kürsüden indi ve koca Yaşar'ın üzerine yürüdü. Tabii araya girildi ve iş büyümedi.

Aybar, 1965 TİP Kongresi'nde.

Erdoğdu, kongreyi izleyen sol muhalefetlerden birinin temsilcisi idi. Mihriciler ve Kıvılcımcılarla birlikte seçimlere ayrı liste ile katıldılar. Hepsinin başında benim adım vardı. Partiyi ele geçirmeyi deniyorlardı. Başaramadılar.

Bunlar önümüzdeki fırtınanın ilk bulutlarıydı...

Mali rapor TİP'in 21 bin lira borcu olduğunu ortaya koyunca herkesin ayağı suya değdi. Ve birikmiş ödentilerin hemen ödenmesi ve bundan sonra geciktirilmemesi karara bağlandı.

Rapor üzerinde 66 delege söz almıştı. Behice Boran, Genel Merkez adına konuşmacıları yanıtladı. O gün Boran'ı dinleyenler, iki yıl sonra aynı Boran'ın, TİP'in kapatılması ile sonuçlanacak hareketin başını çekenler arasında bulunacağını, nasıl tahmin edebilirlerdi?[21]

21 D. Avcıoğlu ve M. Belli'ye ilişkin değerlendirmeler *Milliyet* gazetesinde, 20 Aralık 1987-9 Ocak 1988 tarihleri arasında yayımlanan diziden aktarılmıştır.

Doğu Sorunu

1960'lı yıllarda Doğu sorunu demokratik çözümler bekleyen bir sorundu. Hâlâ da öyle. Türkiye İşçi Partisi soruna, programında şöyle yaklaşıyordu:

> Bölge kalkınması: Türkiye İşçi Partisi genel plan çerçevesi içinde, geri kalmış ülkelerin tabii kaynak dağılımlarındaki adaletsiz durumuna son vermek için bölgesel planlar yapacaktır. Böylece kaynakların ve dolayısıyla milli gelirin memleket içindeki dağılımı daha optimum olarak yapılırken, o bölgenin ekonomik kalkınması sonucunda bölge halkının kültürel gelişmesi de gerçekleşecektir.
>
> Doğu kalkınması: Türkiye İşçi Partisi'nin memleket kalkınmasını gerçekleştirirken göreceği hizmetlerden birisi de Doğu sorunu olacaktır. Bugün Doğu ve Güneydoğu illerimiz büyük vatandaş ve memur kitlesi gözünde bir mahrumiyet bölgesidir. Kamu hizmetleri bu bölgede yok denecek kadar azdır. Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan da geri durumdadırlar. Üstelik bu vatandaşlarımızdan Kürtçe ve Arapça konuşanlar veya Alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayrıma uğramaktadırlar. Bunun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir.

Programın bu bölümünü yazarken, aklıma gelmezdi TİP'in bir gün bu sorun dolayısıyla kapatılacağı. Program İzmir Kongresi'nde oy birliği ile kabul edilmişti. Sonraları da hiç tartışma konusu olmamıştı. Elbet yüzyılların ihmaline son verilecekti; elbet Doğu ve Güneydoğu illerimizde yaşayan ve anadili Kürtçe ve Arapça olan insanlarınıza anayasal özgürlüklerin tümü verilecekti. Biz sosyalist bir partiydik. Bey ve Paşalar takımının politikasına dur diyecektik. Art arda düzenlenen Doğu Mitingleri'nde de farklı istekler dile getirilmemiştir. Baskıların kaldırılması, ayrıcalıklı işlemlerin son bulması istenmiştir hep... Bizler gerçekçiydik. Politikanın gerçeklere sırt çevirerek yürütülemeyeceğini, politikanın gerçeği yorumlama sanatı olduğunu biliyorduk. Hükümet gibi "Kürt yok, Laz yok, Çerkez yok" demiyorduk. "Anadili Kürtçe olan yurttaşlarımız var" diyorduk, "Anadili Lazca olan yurttaşlarımız, anadili Çerkezce olan yurttaşlarımız var" diyorduk. Ve de zorla bu gibi sorunlara çözüm getirilemeyeceğini biliyorduk. "Ve hepimiz eşit haklara sahip Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarıyız" diyorduk. Ve gene biliyorduk ki, çağdaş ulusların hiçbiri, aynı aileden, aynı kabileden türememiştir. Aksi görüşlerin "ırkçılık", yani faşizm olduğunu da biliyorduk. İkinci Dünya Savaşı bu çarpık ideolojiyi savunanlara karşı verildi ve gerçeklerin *mitosları* yenilgiye uğratması ile sonuçlandı. Bunu da biliyor ve hiç unutmuyoruz. Bin-

lerce, on binlerce yıllık yaşamlarında insan toplulukları türlü ilişkiler içinde birleşmişler, bölünmüşler; kâh dayanışma ve işbölümü içinde birleşmişler, kâh düşman kamplara ayrılmışlardır. Ve değişik diller, değişik uluslar ortaya çıkmıştır. Ne var ki, çağımızda devletlerin resmî dili, halk çeşitli etnik gruplardan oluştuğu halde çoğunluğun konuştuğu dildir. Bu, yadsınmayacak bir gerçektir. Ancak öteki diller üzerinde baskı uygulanamaz.

Şu halde ülkemizde yıllardır sürdürülen ve ülkemizde yaşayan çeşitli etnik grupları, yani anadilleri ayrı olan etnik grupları yok varsayan politikanın, faşist bir zihniyetin ifadesi olduğunu özellikle belirtmek isteriz.

İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarından *Aylık İstatistik Bülteni*'nde yıllar önce şu bilgiler veriliyordu: Anadili bakımından nüfusumuzun 16-17 gruba ayrıldığı açıklanıyor ve anadili Türkçe olan yurttaşlarımızın ardından, anadilleri Kürtçe olanların ikinci sırada yer aldığı; Arapça konuşanların üçüncü, Rumca, Ermenice ve Yahudice konuşanların dördüncü, beşinci ve altıncı sıralarda bulunduğu; Gürcüce, Çerkezce, Lazca, Abazca ve diğer dilleri konuşan yurttaşlarımız art arda sıralanarak, vatandaşlarımızın 17 dil grubu ya da etnik gruptan oluştuğu açıklanmaktaydı.[22] Oysa bugün, yani otuz iki yıl sonra, Türkiye'de Kürtlerin de yaşadığını söylemek yasak! Milli duyguları zayıflattığı ileri sürülerek davalar açılıyor. Nerelerden nerelere gelmişiz! Bu kafa ile milli duyguların güçlenmesine hizmet edilemeyeceği pek açıktır.

Devletin esas öğelerinden biri olan ve ulus adı verilen insan topluluğu tek bir etnik gruptan oluşmaz ama ortak bir tarih geçmişinin ürünü olarak ulus adı verilen topluluk, çoğunlukla aynı dili konuşan, aynı inançları az çok paylaşan insanlardan oluşur. Burada aynı ülkede ve aynı egemenlik altında yaşayan öteki etnik grupların önemini gözden kaçırmamak gerekir; yani çeşitli etnik grupların gönül rızasıyla aynı siyasal egemenlik altında yaşamaları çağımız devlet hukukunun ve özellikle demokrasinin başlıca sorunudur.

Biz Türkiye İşçi Partisi'nde bu gerçeği bildiğimiz için rahattık. Gerek iktidara karşı, gerek parti içindeki gruplara karşı. Daha önce de belirtmiştim, parti yönetiminde üç temel grup vardı. Sendikacılar, Doğulular ve sosyalist aydınlar... Bu gruplar uyum içinde görev yapıyorlardı o yıllarda. Parti içinde ve kademelerdeki bu uyumu bozacak teoriden ve özel çıkarlardan kaynaklanan herhangi bir eylem yoktu 1968 Ağustosu'nda... Ayrıca şunu da belirtmeliyim aydın kesimi de uyum içindeydi. Bunun nedenini sorarsanız, yanıtım basittir: TİP'in bir emekçi partisi olduğunu hepimiz biliyor ve bu özelliği sevinçle savunuyorduk. Aramızda ne kişisel ihtiras vardı ne de en önemlisi ideolojik görüş ayrılığı. Hepimiz Marksizme inanıyor ve Marksizmden kaynaklanan Türkiye'ye özgü sosyalizmi savunuyorduk. Bir de en önemlisi belki, sınırları biliyorduk. Biz yasal bir partiydik ve Türkiye'de 141, 142'nin

22 *Aylık İstatistik Bülteni*, No: 33, Kasım 1956, Ankara, s. 118.

yürürlükte olduğu, silahlı kuvvetlerin her zaman iktidara el koyabileceği bir ülkede yaşadığımızı iyi biliyor ve bunun bilinci içinde çizdiğimiz bir çizgide yürüyorduk: Ne ödün veriyor ne hayale kapılıyor ne de çılgınlıklar yapıyorduk. Zamanın bizim için, bizden yana aktığını iyi biliyorduk.

Çekoslovakya'nın İşgali, Vietnam'ın Sanki Uzantısı...

Sovyet tankları 21 Ağustos sabaha karşı Prag'a girdiler. Buna biz hazırdık, yani bekliyorduk. Aramızda kimse şaşırmadı. Bu olaydan tam bir ay önce, Beşiktaş İlçe Kongresi'nde bir konuşma yapmış ve Çekoslovakya olaylarını endişeyle izlediğimizi belirterek "Sovyetler Birliği, sosyalist devletlerin de 'büyük devlet' olmanın üstünlüğü ile hareket etme alışkanlığından vazgeçmelidir" diyorduk. Prag'a giren Sovyet tankları sanki Vietnam halkını bombalayan Amerikan uçaklarına bir yanıttı. Vietnam, Amerika'nın tasarladığı Asya İmparatorluğu'nun dama taşlarından biriydi. Güney Kore'den sonra Vietnam'ın da ikiye bölünmesine seyirci kalmak istemiyor ve Fransa'yı dize getiren Ho Chi Minh ve Giap'in askerlerini saf dışı ederek Saygon'un ülkenin tümüne egemen olmasını sağlamaya kararlı görünüyordu. Soğuk Savaş sıcak savaşa mı dönüşecekti? Yani şurada burada patlayan silahlar dünyayı yörüngesinden çıkaracak mıydı? Doğrusunu isterseniz Churchill'in "demir perde" deyimini piyasaya sürdüğünden beri insanlar bu korku içinde yaşıyor ve bu korku içinde pek çok şeye ya sessiz kalıyor, ya "evet" diyordu.

Türkiye İşçi Partisi bu "evetçi" politikaya karşıydı. Biz halkımızın uyanmasını ve gerçekleri "kendi" gözleriyle görmesini istiyorduk. TİP, halkın düşüncesinin kimi Bey ve Paşalar tarafından biçimlendirilmesine kesinlikle karşı idi. Var gücümüzle çalışıyorduk. Ama işimiz zordu. Öteki partiler gibi sesimizi duyuramıyorduk. Halk Partisi'ni, Adalet Partisi'ni tutan gazeteler vardı. Basın bize pek yer vermiyordu. Ancak seçimden seçime radyoda konuşabiliyorduk. Sanıyorum başarılı oluyorduk. Meclis'teki konuşmalarımız ise kamuoyuna hemen hiç yansımıyordu. Halka gerçekleri anlatmak için ilçe ilçe, köy köy dolaşmamız gerekiyordu. Yani işimiz gerçekten zordu, çok zordu.

Ama gene de 2 Haziran seçimlerinde oylarımızı arttırmış olmamız hepimizi yüreklendiriyor, umutlandırıyordu. Seçim yapılan 28 ilde oy oranımız %5,17'ye, beş ilde yenilenen milletvekili seçimlerinde de %6.44'e yükselmişti. 28 ilde 219.960 oy almıştık. 1965'te seçimlere 51 ilde katılmış ve 276 bin dolayında oy almıştık; oy oranımız da %2.7 idi. Küçümsenmeyecek bir ilerlemeydi. Ama işimizin zor olduğunun da bilincindeydik. Önümüzdeki yıl seçim yılıydı. Seçim Yasası değiştirilmiş, barajlı bir sistem getirilmişti. Seçim yasalarında üçkâğıt, demek yeni değil. AP'nin hesapları vardı CHP için, ama

asıl TİP'in hesabı görülmek isteniyordu: TİP, Meclis'te grup kurmamalıydı. Ulusal bağımsızlığı savunan, ABD'ye karşı çıkan TİP'in yolu kesilmeliydi.

Haziran seçimlerinde aldığımız sonuçlar, belirli bir açıdan önümüzdeki genel seçimler için umutlu sayılırdı. *Ant* dergisinde Doğan Özgüden'in sorularını şöyle yanıtlıyordum:

> • TİP'in 2 Haziran 1968 seçimlerinde aldığı sonuçlar sizin tarafınızdan "başarı" olarak nitelendirilirken, karşı cephede, hatta TİP dışındaki sol çevrelerde "başarısızlık" olarak gösterilmektedir. Seçim sonuçlarını TİP için "başarı" olarak kabul etmenizin nedenlerini açıklar mısınız?
>
> AYBAR – Rakamlara bakmak yeter TİP'in başarılı sonuçlar aldığını söylemek için. 2 Haziran seçimlerinde TİP hem oylarını artırmış hem oranını yükseltmiştir. İştirakin düşük olmasına rağmen, oylarını arttıran tek partidir TİP. Bütün öteki partiler oy kaybetmişler, gerilemişlerdir. Yalnız TİP, 1965'te aldığından daha çok oy almayı başarmıştır.
>
> Mukayese için senato ve milletvekili seçimlerini esas alıyoruz. Mahalli ve kişisel faktörlerin ağır bastığı mahalli seçim sonuçlarına bakarak, partilerin gelişme ve güçleri hakkında isabetli yargılara varılamaz. Üstelik mahalli seçim sonuçlarını 1965 genel seçim sonuçlarıyla kıyaslamak da mümkün değildir.
>
> Senato ve milletvekili seçimlerinin yapıldığı 28 ilde 219.960 oy aldık ve oranımız %5.17'ye yükseldi. 1965'te bu illerin 7'sinde seçime bile katılmamıştık. Aldığımız oyların toplamı 155.191, oranımız da %3.33 idi.

Ant, 2 Temmuz 1968.

Son seçimlerde iştirak düşük olduğu halde TİP, 1965'te aldığından 64.669 oy fazla almıştır. 1965 seçimine katılamadığımız 7 ili çıkarsak da – ki çıkarmak doğru değildir; çünkü bu 7 ilde örgütlenmiş ve seçime katılmış olmak kendi başına bir ilerlemedir– evet, bu illeri hesaba katmasak da gene 38.624 oyluk net bir artış sağlanmıştır. Yani TİP, kendi bünyesi içinde %41.65 oranında bir ilerleme kaydetmiştir.

Bu ilerlemenin altını iyice çizmek gerekir. Hele 2 Haziran seçim kampanyasının hangi şartlar altında geçtiği düşünülürse TİP'in artan oyları

büsbütün anlam kazanır. TİP'in aldığı oyların büyük çoğunluğu köylerden ve emekçi halkın yaşadığı semtlerden gelmiştir. Bu da ayrıca göz önünde bulundurulması gereken son derece önemli bir ilerlemedir.

Kaldı ki, 219.960 rakkamı 28 ildeki gerçek gücümüzü göstermekten uzaktır. Bütün sandıklarda gözlemci bulunduramadık. Bu yüzden bir hayli oy kaybına uğradığımız tahmin edilebilir. Seçim kampanyası boyunca partizan idarenin müsamahası hatta yer yer teşvikiyle AP'li zorbaların kanunsuz hareketleri, yalan, iftira ve taşlı sopalı saldırıları, birçok vatandaşımızın serbestçe oy kullanmalarına engel olmuştur.

28 ilde aldığımız 219.960 oyu, 67 ölçüsünde değerlendirecek olursak, 500.000-550.000 civarında bilinçli bir oy kütlesi eder ki, bu da sosyalizmin geniş halk kütlelerine mal olmaya başladığını ortaya koyar. Emekçi sınıfların yönetici bir ağırlık haline gelmesi için bilinçle oy kullanacak yarım milyonluk bir kütlenin varlığı Türkiye'nin temelden değişmekte olduğunun en somut delilidir.

2 Haziran seçimlerinin büyük mağlubu, haksız bir seçim kanunuyla çıkardığı senatör ve milletvekili sayısı kabarık olmasına rağmen AP'dir. AP, 1965'e göre 402.675 oy kaybetmiştir. Oran %53.92'den %49,72'ye düşmüştür. Gerçekte tek başına hükümet etme hakkını kaybetmiştir. Fakat geçerli oyların %49.72'sini aldığı halde, Seçim Kanunu'nda yaptığı değişiklik sayesinde senatör ve milletvekilliklerinin yaklaşık olarak %75'ini ele geçirmiştir.

(...) 2 Haziran seçimlerine büyük ümitlerle giren CHP de küçümsenmeyecek sayıda oy kaybetmiştir. CHP'nin oy kaybı 159.332'dir. Oranı da %28.51'den %27.77'ye düşmüştür. Kendi bünyesi içinde %11.97 oranında gerilemiştir. Bu iki partinin toplam olarak kaybettikleri oylar, 1965'e göre geçerli oy sayısındaki toplam düşüşten 147.804 oy fazladır. CHP mutlak anlamda oy kaybettiğine, TİP de mutlak anlamda oylarını arttırmış olduğuna göre CHP'nin TİP'ten oy aldığı hakkındaki iddialarının hayal mahsulü olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık "CHP sağa oy kaptırmış fakat TİP'e gidecek bir kısım oylan almıştır" biçiminde bir görüş ileri sürülebilir. Orta tabakaların burjuvaziye dönük kesimlerinde bazı oyları CHP belki kendisine çekebilmiştir. Fakat önemli olan taban teşkil eden emekçi sınıfların oylarıdır. Tabanda TİP ilerlemiş, AP ile CHP gerilemiştir. Rakamların yargısı budur.

(...) Son seçimler seçmen kütlesinin, kıpırdamaya başladığını ortaya koymuştur. Bütün partiler oy kaybederken yalnız TİP'in oylarını arttırmış olması Türkiye'de artık bir şeylerin değişmekte olduğunu göstermektedir. Sola, sosyalizme açılışın önümüzdeki genel seçimlerde daha belirgin bir hal alacağı muhakkaktır.

• TİP'in 1969 seçimlerinde başarı gösterebilmesi için Türk sosyalistlerinin şimdiden seçim hazırlıklarına girişmesi gerekmektedir. TİP, 1969 seçimleri-

ne ne şekilde hazırlanacaktır? Bu büyük mücadeleye hazırlanırken TİP üyelerine ve partisiz sosyalistlere düşen görevler nelerdir?

AYBAR – Her zaman söyledik: 1969 genel seçimleri son derece önemlidir. Şimdiden ciddi, çok ciddi biçimde hazırlanmamız gerekiyor. Çözülmesi gereken birinci sorun paradır. Biz bu seçimlerde 100-120 bin lira civarında bir para harcayabildik. AP ve CHP milyonlar harcamışlardır. AP yalnız devlet hazinesinden 3,5 milyon aldı. Adaylardan ve özel kaynaklardan sağladığı da ayrı. Baskıları, saldırıları, yalanları bir yana bıraksak da, sırf para bakımından seçimler eşit şartlarda cereyan etmiyor. Buna mutlaka çare bulmak zorundayız.

Şimdiden her ilde bağış kampanyaları açacağız. Bağış toplayan kalabalık ekipler kuracağız. Partilinin başta gelen görevlerinden biri para toplamak olacaktır. Bu bozuk düzenin temelden değiştirilmesini, anayasanın uygulanmasını, tam bağımsız bir politika izlenmesini isteyen herkesten TİP'e her ay bağışta bulunmasını rica edeceğiz. Bağış kampanyasının başarılı olacağına inanıyorum.

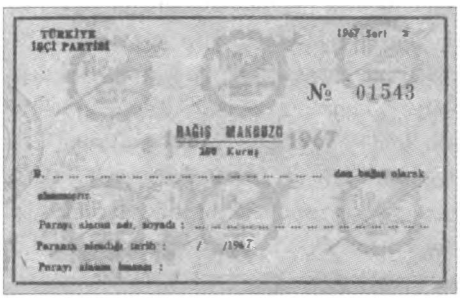
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

1967 Seri

№ 01543

BAĞIŞ MAKBUZU

1967

1967 yılına ait bir bağış makbuzu.

Köylerle, işçi, emekçi semtleriyle daha sıkı, daha devamlı ilişkiler kuracağız. Köy ve mahalle görevlilerinin sayılarını arttıracağız; daha etkin arkadaşları iş başına getireceğiz.

Partili partisiz herkesin, her iyi niyetli vatandaşın seçim fonu bağış kampanyamıza katılmasını rica ederim.

2 Haziran seçimleri, Türkiye'nin temelde değişmeye başladığını açıkça ortaya koymuştur. Bütün partilerin oy kaybetmesinin ve yalnız TİP'in oylarını artırmasının gerçek anlamı budur. Milyonlarca insana, insanca yaşama kapılarını sımsıkı kapayan bu haksız düzenin, doğruluk kapılarını ve de umut kapılarını sımsıkı kapayan bu haksız düzenin temelden değiştirilmesi isteğidir ki ve bu isteğin büyük kitlelere mâl olmaya başlamasıdır ki, seçmen kitlesinin geleneksel tercihlerinde bir kopma meydana getirmiştir. TİP'e verilen oylar, bu kopmanın elle tutulur işaretidir.

İnsanlık tarihinin bir dönüm noktasına gelinilmiştir. Yalnız Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde insanlar artık paranın haksız ve ahlâksız hâkimiyetindeki bu düzende yaşamak istemiyorlar. Maddi kaynakları elinde tutan bir avuç insanın milyonlara hükmettiği kapitalist düzene karşı direniş dünyanın her yerinde hızla yayılmaktadır.

Gençlik hareketlerini bu açıdan değerlendirmek lazımdır. Milli kurtuluş savaşlarını bu açıdan değerlendirmek lazımdır.

İnsanlığı yeni bir aşamaya götürecek olan bu büyük mücadelede Türkiye de geri kalmayacaktır. Haklı, doğru, güzel bir dünyanın özlemini çeken herkesin bu kutsal mücadelede yerini alacağına inanıyoruz ve bundan dolayı sevinçliyiz. TİP, yarına giden yolda öncülük yapıyor. Aydını, işçisi, köylüsü, esnafı, zanaatkârı ve memuru ile tüm emekçiler, özellikle genç emekçiler, yeni düzeni siz kuracaksınız.

1969'da 2 numaralı vatandaş olmaktan kurtulmak için şimdiden kesin adımlar atmalıyız. Ve de atacağız. Yarınlara güvenle, umutla bakıyoruz.[23]

TİP'in Güçlenmesi ve Amerika'nın Planı

TİP halkın ilgisini çekmeye başlamıştı. Her gittiğimiz yerde bize yakınlık gösteriliyordu. 67 ilde örgütlenmiştik. Son derece dar, sınırlı parasal olanaklarla 67 ilde örgüt kurmuş olmamız halkın ilgisi ve yardımlarıyla gerçekleşmişti. İl merkezlerinde, ilçelerde işçiler, köylüler ve sosyalist arkadaşlarımız örgütlenme işini üstleniyorlardı. Parti lokalleri hep o yörenin emekçileri tarafından kuruluyordu. Giderlerini de onlar karşılıyordu. Sanıyorum tarihimizde bunun bir başka örneği yoktur. Aynı ilgi Sosyalist Devrim Partisi'ne de gösterildi. Bu ilgiyi halkımızın küçük bir bölümünün de olsa, birden sosyalist olduğu biçiminde elbet açıklayamayız. Henüz sosyalist olmamışlardı ama Bey ve Paşalar takımının dışında olduklarını kavramaya başlamışlardı. Onlar yüzyıllardır askere alınan, vergi veren ve de çalışan ama gene yüzyıllardır insan gibi yaşamak olanağına bir türlü kavuşamadıklarını görüyorlardı artık. Kuşkusuz büyük çoğunluğa kıyasla bir avuçtular. Ne var ki, "kadere boyun eğme" inancında gittikçe büyüyen bir gedik açılmıştı.

Bir başka neden de vardı: Türkiye'nin Amerika'nın ileri karakolu haline gelmesi... Tüm gayretlere karşın, Kurtuluş Savaşımız belleklerden silinememişti. Bir millet çağımızda emperyalizme, kapitalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı vermişse, bu belleğinde silinmez bir iz bırakıyor. Üstelik biz tarihin ilk kurtuluş savaşını vermiştik. 60'lı yıllarda, 1920'lerde babaları cephede olduğu için babasız büyümüş olan kuşak hâlâ yaşıyordu. Halkımız ulusal bağımsızlığımıza yaşadıkları bir mutlu olay olarak gönülden bağlıydı. Biz de ulusal bağımsızlığı savunan biricik partiydik. Amerika'nın yurdumuzdaki hoyrat varlığına karşı çıkıyorduk yıllardan beri. İkili antlaşmalara, NATO'ya, üslere karşıydık. Bir savaşta Türkiye'nin ilk hedef olacağını ve ilk anda milyonlarca vatandaşımızın yok olacağını söylüyorduk. Bizden başka bunu söyleyen hiç kimse yoktu. Önceleri bu bir bakıma bizim halka gitmemizi engellemişti. "Rus ajanı" diyorlardı bizim için. Ve halk, "Acaba mı?" diye kuşku duyuyordu. Ama köylerde, kasabalarda, kahveler sigaya çekile çekile bu iğrenç

23 *Ant*, 2.7.1968.

ve namussuzca iftiranın altından yüz aklığı ile çıkmayı başarmıştık. O günlerde hepimiz bağımsızlığı Türkiye sosyalizminin vazgeçilmez temel ilkesi sayıyorduk. Türkiye'ye özgü sosyalizm Kurtuluş Savaşımızın mirasçısıydı, Marksizmin Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin tarihsel gerçeklerine göre yorumuydu. *Ulusal bağımsızlık bizim için Türkiye sosyalizminin vazgeçilmez bir öğesiydi. Tıpkı emekçilerin söz ve karar sahibi olmaları gibi.* O günlerde, yani 1968'in yaz aylarında bu görüşe aramızda karşı çıkan yoktu. 21 Temmuz'da Beşiktaş İlçe Kongresi'nde şu konuşmayı yapıyordum; bağımsızlık ve gençlerin uyanık olmaları üzerine ve de Çekoslovakya üzerine:

> İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizin bilinçli mücahitleri olan gençlerimizin Amerikan 6. Filosu'nun küstah ve şımarık ziyareti dolayısıyla gösterdikleri yüksek milli hassasiyeti takdir ve şükranla anarım. İstikbalimizin umudu ve teminatı olan evlâtlarımızın uyanıklığını huzur bozucu olarak gören ve göstermeye çalışan AP iktidarı, milli menfaatlerle bir kere daha ters düşmenin bedbahtlığı içindedir.
>
> İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizin tarihi yazılırken "Dolmabahçe Direnişi" diye adlandırılacak olan son olaylar AP iktidarının gerçek yüzünü bir kere daha apaçık ortaya koymuştur.
>
> Son olayları adi bir polis olayı gibi göstermeye kalkışmak ve hele polis baskını ile ağır biçimde tahrik edilmiş olan gençleri kamu düzenini bozmakla suçlamak, bir sonucu "neden" gibi göstermek gayretidir. Ve bu gayretin altında başka maksatların yattığı şüphesini uyandırmaktadır. Amerika'nın yurdumuzda istenmeyen varlığı, hele 6. Filo'nun NATO ittifakının bir gereği gibi gösterilmesi mümkün olmayan yerli-yersiz ziyaretleriyle, daha da göze batan bir kışkırtma unsuru haline geldiği unutulmamalıdır.
>
> Çeyrek yüzyıla yaklaşan, uzun zamandan beri Amerika'ya tanınmış olan ittifakların, imtiyazların egemenlik haklarımızı tek taraflı sınırladığı, haysiyet kırıcı ve milli menfaatlerimizle bağdaşmayan bir ortamda yaşıyoruz. Amerika üsleri, askerleri, casus uzmanları, "gönüllüleri" ile yurdumuzda istenmeyen bir varlıktır. AP iktidarı ve dış politikası doğrultusunda olan bazı muhalif politikacılar bu gerçeği kavramak istemiyorlar.
>
> İkili antlaşmaların feshi için teşebbüse geçilmiyor; NATO'dan çıkmak için teşebbüse geçilmiyor; tersine egemenliğimizi, bağımsızlığımızı sınırlayan bu ilişkilerin devam edeceği açıklanıyor. Üstelik Amerika'nın imtiyazlı durumunu ikide bir hatırlatmasına vesile olan "dostluk" ziyaretlerine izin veriliyor. 6. Filo'nun son ziyareti bunlardan biridir.
>
> Kamu düzeni kavramını bu duruma ilişkin olarak anlamak ve değerlendirmek zorundayız. Kamu düzeni kavramı, hukuk biliminin en çetrefil konularından biridir. Kamu düzeni kavramında anayasanın tarihi ve felsefi dayanak-

ları olan siyasi ve ahlâki faktörler, sosyal ilişkilerin geniş kitlelerin bilincindeki yansıması ve özellikle milli varlık bilinci gibi çeşitli faktörler yer alır. Bunlar, partizanca isteklerin gerçekleşmesini sağlamak için emniyet kuvvetlerini harekete geçirecek dayanaklar olamaz.

Türkiye'nin uyanık kamuoyu, Amerika'nın yurdumuzdaki varlığına karşıdır. Bu varlığın ikide bir filo ziyaretleriyle, şımarık bir yüzsüzlükle ve erlerin cinsel ihtiyaçlarının tatmini gibi hayasız gerçeklerle kabaca açığa vurulması, uyanık kamuoyumuzu son derece rahatsız etmekte, milli gururumuzu, izzeti nefsimizi kırmaktadır.

Durum böyle iken 6. Filo'nun ziyaretlerine izin vermekle hükümet kamuoyunu hiçe sayarak bizzat kendisi kamu düzeninin bozulmasını tahrik eder duruma gelmektedir. Bu gibi hallerde kamu düzenini korumakla görevli emniyet kuvvetleri kamuoyuna karşı gayrı milli menfaatlerin koruyucusu durumuna gelmekte, müdahaleleri meşruiyetini kaybetmektedir. Son olayların bütün sorumluluğu hükümete, emniyet kuvvetlerine ve emperyalist Amerika'nın yurdumuzda istenmeyen menfur varlığına racidir. Türk kamuoyu, Türkiye'de Amerikan varlığına karşı son derece hassas bulunduğu, özellikle gençlerimizin bu konuda taviz kabul etmeyecek bir milli heyecan içinde bulunduğu bilindiği halde, 6. Filo'nun ziyaretine izin vermiş olması, hükümetin basiretsizliğinin ve aczinin yeni bir delili olmuştur.

Bir başka ihtimal AP iktidarının Amerika'nın ziyaret bildirisine "hayır" diyemeyecek durumda bulunmasıdır ki, bu takdirde hükümetin aczi ve sorumluluğu katmerleşmektedir.

Nihayet Demirel ve arkadaşlarının bu olayları bililtizam çıkarmak kastıyla hareket etmiş olabileceklerini de düşünebiliriz. Anayasa ve demokrasi düzeni içinde kendilerini her gün daha rahatsız hissedenler, anayasa düzenine büsbütün paydos diyecek kanunların çıkartılmasına zemin hazırlamak kastıyla hareket etmiş olabilirler.

Son olarak, demokratik anayasa düzenine karşı faşist bir darbe hazırlığı ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır.

Emniyet kuvvetlerinin önceden hazırlanmış bir plan gereğince –önceden hazırlanmış diyoruz, çünkü öğrenci yurdu konusunda İTÜ Rektörlüğü'nden gerekli izni önceden almışlardır– sabaha karşı yurdu basmaları ve uykudaki öğrencilere 16 Mart olayını hatırlatan biçimde saldırmaları; gençleri dövmeleri, pencereden atmaları, ağır yaralamaları; suçluları takip gerekçesiyle ya da emniyet mensuplarının amirlerinin emirlerini dinlemeyecek şekilde çileden çıkarılmış oldukları düzme iddialarıyla meşruiyet kılıfına büründürülmesi mümkün olmayan, kaba tahriklerdir. Savcıların, failleri nasıl olsa meydana çıkarılamayacağı bilinen kovuşturmalar açmış olmaları, önceden hazırlanmış bir plan karşısında olduğumuz gerçeğini örtmez. Tutuklanan gençlerin sav-

cılığa ve mahkemeye don gömlek sevk edilmiş olmaları da bir tertibe kurban edildiklerinin inkar edilmez delilidir.

Bütün bu ihtimaller karşısında gençlerimiz uyanık olmalıdırlar. Nitekim gençler sırtlarından oynanmak istenen oyunu fark ettiklerinden protestolarını tahrikleri etkisiz kılacak bir biçimde yürütmek kararını almışlardır. Dünkü protesto mitinginin Hürriyet Meydanı'nda yapılmasını bunun bir delili sayıyoruz. Önce Beyazıt'tan Taksim'e bir yürüyüş yapılması kararlaştırılmışken, gençlerin, faşizme zemin hazırlayabilecek yeni tahriklere imkân vermemek için yürüyüşten vazgeçmeleri, İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizin çok yönlü ve temkinle yürütülmesi gereken bir mücadele olduğunu kavradıklarını göstermektedir.

Bunca kanlı olaylardan sonra Amerikan 6. Filosu'nun küstah ziyaretini uzatması ve sokaklarımızda Amerikan erlerinin şımarıkça boy göstermeleri yüreğinde milli haysiyet taşıyan her vatandaşı çileden çıkarmak için yeter bir tahrik unsurudur. Ama biz İkinci Milli Kurtuluş Savaşı'nın nasıl ve ne şartlarla zafere ulaştırılacağını bilmenin gerektirdiği sabır ve tahammül içinde bulunuyoruz.

6. Filo'nun İzmir barlarına çıkarması!

Amerikalı erlerin hücumu karşısında pavyonlar gündüz bile program yaptı

Hürriyet, 28 Eylül 1967.

Amerika'yı Türkiye'den söküp atmak, her şeyden önce kamuoyunun bu konuda yüksek bir milli hassasiyet noktasına ulaştırılıp, halkın örgütlenmesine bağlıdır. İkili antlaşmaların feshedilmesi, üslerin kaldırılması; NATO'dan çıkılması ve bu temel üç soruna bağlanan öteki bağlayıcı hukuki, iktisadi ve mali ilişkilerden kurtulunması; çıkarcı ve işbirlikçi çevrelerin anayasa ve Kuvayi Milliye'nin mirası olan ilkelere rağmen Amerikancı iradelerini böyle demokratik bir ortamda dayatamayacak duruma getirilmesiyle mümkündür. Bilinçli ve örgütlü halk kitleleri olmadan, milli mücadelenin zafere ulaştırılması mümkün değildir. Bu işte aydın gençlere büyük ödev düşmektedir. Gençlerimiz, işçi genç kardeşleri, köylü genç kardeşleri, zanaatkâr, küçük esnaf, memur genç kardeşleriyle yakın ilişkiler kurarak halkın uyandırılmasına, örgütlendirilmesine hizmet etmelidirler. İçinde bulunduğumuz şartlar-

da hayallere kapılmadan ve hiçbir sonuç vermeyecek taklitçiliğe özenmeden Türkiye'de devrimci olmanın, milli kurtuluş mücahidi olmanın biricik yolu budur. Milli Kurtuluş Mücadelesi'nin zafere ulaşmasının, yukarıda açıkladığımız şarta sıkı sıkıya bağlı bir diğer şartı da bugünkü kapkaççı düzenin temelden, yani sosyalizm doğrultusunda değiştirilmesidir. Amerika'nın yurdumuzda istenmeyen varlığına karşı halkı bilinçlendirip örgütlendirebilmek için hissi planda kalan uyarmaları aşarak Amerikan emperyalizmi ile hâkim sınıflar arasındaki çıkar ortaklığının rakam rakam ortaya konması şarttır. İlk Milli Kurtuluş Savaşı'nı zafere götüren fakat insanca bir hayata gene de ulaşamayan köylüler, işçiler, tüm emekçiler iyice anlamalıdırlar ki, bu sefer sömürü düzeni temelden değişecektir. Kendilerinden istenen fedakârlığı neden göze alacaklarını, halk kitleleri iyice bilmeli ve ulaşılacak amacın bu fedakârlıklara değeceğine inanmalıdır.

Geri kalmış bir ülke olan Türkiye'de komprador kapitalizm ilişkileri kökünden değiştirilmedikçe, tam bağımsızlığa kavuşulması katiyen mümkün değildir. Bununla beraber, halkın uyanık ve örgütlü bir siyasi güç haline gelmesi ölçüsünde, bu düzen henüz temelden değiştirilmeden de milli bağımsızlık konusunda kısmi bazı başarılar elbette sağlanabilir. Örneğin uyanık ve örgütlü halk kitlelerinin demokratik bir baskı unsuru haline gelmesi sonucunda Amerika ile ilişkilerimizde bazı olumlu değişmeler elde edilebilir. Ama siyasi, ekonomik, kültürel tam bağımsızlığa kavuşmak için emekçi sınıfların devlete ağırlığını koyması ve devlet çarkını kapitalist olmayan halkçı bir yöne çevirmesi şarttır.

Bütün bunlardan dolayı İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizin halka mal edilmesini sağlayacak derinlemesine bir eylem içinde yürütülmesi zorunludur. Aslında siyasal eylem, devrimci eylem bundan başka bir şey değildir. Eylem, kitlelerin bilinçli siyasi bir güç olarak davranmalarını sağlayacak ön çabalarla, halk kitlelerinin bizzat etkin hale gelmesini kapsayan bir kavramdır. Geniş kitleler dışında yalnız etkin azınlıklarla sonuç alınabileceği düşüncesi sosyalizme yabancı, anarşist bir görüştür.

Bu vesileyle etkin bir azınlık olarak üniversite gençliğinin dünyada ve bizde oynamakta olduğu rol üzerinde de durmak isterim. Batı'da ve geri kalmış ülkelerde yüksek öğrenim yapan gençlerin büyük çoğunluğu hâkim sınıflara ve orta tabakalara mensup oldukları halde, hele tarihin dönüm noktalarında, sınıfsal karakterlerinden sıyrılarak devrimci bir nitelik taşırlar. Bunun nedenleri henüz açık seçik açıklanmış değildir. Psiko-sosyal nedenlerin ağır bastığını ve kendi toplumlarında yabancılaşmanın gençleri üst planda halkla bir bütünleşmeye itelediğini sanıyorum. Örneğin bugünün tüketim mihveri etrafında dönen teknokrat ve konformist kapitalist toplumlarda gençler, insanları yabancılaştıran bağlayıcı alışkanlıkların zebunu yapan hayat şartlarına is-

yan etmektedirler. Hayatı televizyon, otomobil ve ücretli tatil üçlüsü içine sıkıştırılmış insanlar bütün yeteneklerini sonuna kadar geliştirerek aktif vatandaşlar halinde yaşayabilmek için kurulu düzene başkaldırmaktadırlar. Bunların başarısı geniş halk kitlelerinin harekete katılmaları şartına bağlı bulunuyor. Fransa örneği bunu bir kere daha doğruladı.

Geri kalmış toplumların üniversiteli gençleri de genellikle varlıklı sınıf ve tabakalara mensup oldukları halde kapitalist toplum düzenine, emperyalizme karşı direniyorlar. Sahte demokrasiye, yalancı kalkınma yöntemlerine, milli kültürün yozlaştırılmasına isyan ediyorlar. Bu hareket son yıllarda Türkiyemizin en ümitli hareketlerinden biri haline gelmiştir.

Sosyalist ülkelerde de benzer hareketler görülüyor. Polonyalı gençler, Çekoslovakyalı gençler, Yugoslav gençler merkezci bürokratik ceberut yönetime karşı baş kaldırıyorlar; hürriyetçi bir sosyalizm istiyorlar.

Batı'nın kapitalist toplumlarında ve geri kalmış toplumlarda, sosyalist toplumlarda baş gösteren bu gelişmenin devrimci niteliği üzerinde titizlikle durulması gerekir. Sömürü düzeninin tasfiyesi doğrultusunda olan bu gelişmeler, aynı zamanda merkezci bürokratik ve otoriter bir sosyalizmin uygulanmasının da karşısındadır. Toplum düzeninin somut insanın mutluluğunu, özgürlüğünü, eşitliğini gerçekleştirmesi ve sosyalizmin özgürlük içinde insaniyetçi hedefine ulaşması istenmektedir. Bu istekler, bizde daha önce dile getirilmiş olan Türkiye sosyalizminin partimizce gerçekleştirilecek temel ilkeleridir. Sosyalizm, insanlığın biricik umududur. Sosyalizm toplumca özgürlük, yani milli bağımsızlık ve kişilerin gerçek özgürlüğü, eşitliği ve mutluluğu ile gerçekleşir. Sadece toplumun hızlı kalkınması uğruna yukarıdaki hedeflerden hiçbiri aleyhine halka zorla fedakârlık kabul ettirilemez. Sosyalizmin kapitalizme üstünlüğü, hızlı bir ekonomik büyüme ve buna bağlı olarak kişilere daha iyi yaşama olanakları sağlamasından ibaret değildir. Sosyalizmin asıl üstünlüğü, somut insanı kendi kendini gerçekleştirmenin tatmini içinde mutluluğa kavuşturmasındadır. Bu da vatandaşın toplumda aktif bir unsur olması; iktisadi, siyasi, kültürel faaliyetlere fiilen katılması, bunları denetlemesi; her kademede söz ve karar sahibi olması ile gerçekleşir. Bundan dolayı demokratik müesseselerin sosyalist toplumlarda özgürlükçü ve katılımcı yönlerden daha da genişletilerek, uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Yöneticilerin gerçek seçimlerle işbaşına gelip düşmeleri, kuvvetler ayrılığı, hukuka bağlı devlet, yargı bağımsızlığı ve denetı, kişisel temel haklar dokunulmazlığı, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, basın özgürlüğü, sendikal özgürlükler, çok parti rejimi, muhalefetin hakları, referandum gibi vatandaşı iktidarların keyfiliğine karşı koruyan müesseseler, burjuva düzeniyle beraber çöp tenekesine atılacak şeyler değildir. Bunlar politikada yüzyılların deneyinden geçilerek yaratılmış objektif değerde müesseselerdir. Temsili demokrasi reji-

mini doğrudan demokrasiyle bağdaştıracak yeni müesseselerle sosyalist demokrasinin özgürcü esaslar üzerinde kurulması gerektir. Sosyalizm insanların seveceği ve isteyeceği politik öz ve biçime kavuşturulmalıdır, kavuşturulacaktır. Her toplumun sosyalizmi, kendi şartlarına en uygun biçimlerde ve tam bir bağımsızlık içinde gerçekleştirmesi şarttır. Hiçbir gerekçe bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devletin iç işlerine karışmasını mazur gösteremez. Sosyalist devletler arasında var olması gereken eşitlik ve özgürlük içinde dayanışma, bir güçlü devletin iradesini küçüklere dayatması biçimini almamalıdır. Küçük devletlerin bağımsızlıklarına kıskançlıkla sahip çıkmaları, sosyalist bir düzende de kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu bakımdan Çekoslovakya olayını endişeyle izliyoruz. Sovyetler Birliği, sosyalist devletlerle ilişkilerinde –büyük devlet– olmanın üstünlüğü ile hareket etme alışkanlığından vazgeçmelidir. Romanyaların, Çekoslovakyaların, Yugoslavyaların çoğalması Sovyetler Birliği'ni öteki sosyalist devletlerle er geç eşit ilişkiler kurmaya yanaştıracak ve böylece eşitlik ve özgürlük içindeki bu yeni ilişkilerden emperyalizm karşısındaki cephe güç kazanacaktır. Sözlerime son verirken, bir kere daha şu noktayı önemle belirtmek isterim.

AP iktidarı Milli Kurtuluş Mücadelesi içinde olduğumuzu ve anayasaya dilinin ucuyla değil, gerçekten saygılı olmanın son tahlilde kendi çıkarına olduğunu kavramalıdır. Anayasaya gerçekten saygılı olmasını öğrenmelidir. Anayasaya, demokrasiye 3 yılda defalarca ters düştüğü, yüksek mahkeme kararıyla ortaya çıkmıştır. Şimdi de Yüksek Seçim Kurulu'nun son kararına saygısız olduğu ve gene çoğunlukta olmanın kendisine her istediğini yapma olanağını verdiği sakat inancı ile hareket etme alışkanlığından vazgeçmediği anlaşılmıştır. Emniyet Kuvvetleri, Türk ulusunun ve onun menfaatlerinin emrindedir; AP iktidarının sakat politikasını yürütmeye yarayan bir araç değildir. Emekçi halkımızı ilanihaye manen ve maddeten sömürmeyi ummak, basiretsiz ve hüsranla sonuçlanacak bir politikadır.

Bir tertip karşısında olduğumuz açıktı: Amerika, Türkiye'deki varlığını sürdürebilmek için Amerika'ya karşı olanları susturmak, silmek kararında idi. Karalamalar, taşlı sopalı saldırılar beklenen sonucu vermemişti: TİP dimdik ayaktaydı... Amerikan düşmanlığı halk içinde artan bir hızla yayılıyordu. Mayıs ayından beri gençler de sahneye çıkmıştı. İşgaller, boykotlar, miting ve yürüyüşler düzenliyorlardı. Gencecik insanlardı. Yürekleri sevgiyle doluydu. "Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk İstiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir" buyruğunu Atatürk'ün, feleğin çemberinden bin kere geçmiş kartaloş politikacıların tam tersine, gerçekten kutsal bir görev olarak kabul ediyorlardı. Sanki Mustafa Kemal Paşa o sözleri bugünleri düşünerek söylemişti. Gencecik evlatlarımız inanıyor-

lardı günün bugün, saatin bu saat olduğuna ve de İkinci "Milli Mücadelenin" başladığına... Evet, gencecik evlatlarımız tek bir silah patlamadan bağımsızlığın elden gittiğini biliyorlardı. Bunu kimlerin yaptığını da biliyorlardı. Ve söylevi noktalayan son cümleyi hepsi de belleklerinde, yüreklerinde canlı bir işaret olarak taşıyorlardı: "Ey Türk istikbalinin evladı! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini korumaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!"

Gençler bu işareti Marksizmle pekiştiriyor ve kapitalizmin, emperyalizmin mutlaka silinip gideceğine, sosyalizmin mutlaka kurulacağına yürekten inanıyorlardı. Ve Çin'de, Vietnam'da sosyalizmin Amerikan emperyalizmine ölümcül darbeler indirmesini teorinin doğruluğunu kanıtlayan, güzel günlerin geleceğini müjdeleyen olaylar olarak görüyorlardı. Sanıyorum, Amerika'nın Türkiye'deki varlığına karşı TİP'in yıllardır sürdürdüğü mücadelenin gençler üzerinde, dolaylı da olsa, etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim işçiler, emekçiler de artık bu konuda kayıtsız değillerdi. Köy kahvelerinde de bize sorular soruyorlardı. Amerika'ya karşı bir kamuoyunun oluşmaya başlamasında Türkiye İşçi Partisi'nin bağımsızlık sorununa öncelik vermiş, gezilerde, mitinglerde, kahve toplantılarında ve nihayet Meclis'te konuyu sürekli gündemde tutmuş olmasının etkisi yadsınamaz.

Türkiye İşçi Partisi tüzüğünün 3. maddesi, f paragrafında şunlar yazılıydı: "Ulusal varlığımızı ve bağımsızlığımızı her şeyin üstünde tutan ve bütün devletlerle eşitlik içinde dostluk münasebetleri kurmayı amaç bilen, Birleşmiş Milletler Anayasasına bağlı, Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'ne yaraşır, barışçı bir dış politika savunmak..." Programda da Dış Politika ve Milli Savunma başlıklı bölümde de bağımsızlık uzun uzun anlatılır ve şöyle bir paragraf yer alır:

> Türkiye İşçi Partisi: Milli bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı ve Cumhuriyetimizi kıskançlıkla korur. Bunları bir milli kurtuluş savaşı vererek kazanmış olmanın tam bilinci ile milli bağımsızlığımıza, egemenlik haklarımıza ve Cumhuriyetimize gölge düşürülmesine asla göz yummaz. Bağımsızlığımızdan, egemenlik haklarımızdan en küçük fedakârlığa razı olmaz. Anavatan topraklarının ilk hedef teşkil etmesini veya geçici bir süre için de olsa, topraklarımızın düşman kuvvetlerine bırakılmasını öngören ittifaklara, Türkiye İşçi Partisi kesinlikle karşıdır... Savunma politikamızın amacı, bağımsızlığımızı, milli varlığımızı, anayurt topraklarının bütünlüğünü ve Cumhuriyetimizi korumak ve savunmaktır.[24]

Konuşmalarımızda sürekli ulusal bağımsızlığı vurguluyorduk. Türkiye'nin izlediği dış politikanın Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin temelini oluş-

24 *Türkiye İşçi Partisi Programı*, İstanbul, 1964, s. 162-165.

turan ilkelere ters düştüğünü açıklıyorduk. 60'lı yıllarda ulusal bağımsızlık, sürekli gündemimizde kaldı. Amerika'nın bir ileri karakolu durumuna düşmemizin bizi karşı karşıya bıraktığı tehlikeleri halkımıza anlatmaya çalışırken, Kurtuluş Savaşımızın mirası olan ulusal bağımsızlığın bizim gibi geri kalmış ülkeler için biricik kurtuluş yolu olan sosyalizmin bir öğesi haline geldiğini de vurguluyorduk. Türkiye halkı bir kurtuluş savaşı kazanarak varlığını korumuştu. Ve savaş yıllarında Birinci Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa asıl düşmanın emperyalizm ve kapitalizm olduğunu açıklamışlardı. Ne var ki, zaferden sonra sosyalizme geçilmemiş, sömürüye dayalı devletçi bir sistemle özel girişimcilik desteklenmiş, devlet hazinesinden beslenmiş, kısacası kapitalizm benimsenmiştir. Ve Lozan Antlaşması'ndan 24 yıl sonra, tıpkı Osmanlı Devleti gibi dışardan borç alınmaya başlanmıştır. Borçlar çığ gibi büyümüş; Amerika ile askerî antlaşmalar imzalanmış; askerî üsler kurulmuş; NATO'ya girilmiş ve sonunda Türkiye, Amerika'nın Sovyetler Birliği sınırındaki ileri karakolu ve de ilk nükleer hedef haline getirilmiştir.

Bu gerçekler Türkiye İşçi Partisi'nin Ulusal Bağımsızlığa dört elle sarılmasına neden olmuştur. *Gerek 1947-1960 arasında Türkiye'nin 1947'den beri izlediği politika, gerek Üçüncü Dünya devletlerinin karşılaştıkları sorunlar ve Dünya Bankası, IMF gibi yeni kurumların borçlandırmayı emperyalizmin egemenliğini sürdürmede aracı olarak kullanmaları Ulusal Bağımsızlığı, Sosyalizm için verilen mücadelenin koşulu hatta, özellikle geri kalmış ülkelerde Sosyalizmin bir öğesi olarak görmemize yol açmıştır.*

Macaristan, Polonya olayları ve Çekoslovakya'nın işgali, sorunun sosyalist bloku oluşturan ülkeler için de gündemde olduğunu ortaya koymuştur. Ulusal bağımsızlık, son çözümde sosyalist demokrasinin uluslararası ilişkiler alanındaki uzantısıydı. Bir avuç sömürücünün, yani burjuvazinin egemenliğine son veren ve "demokrasiyi fetheden" emekçiler, böylece ele geçirdikleri insanca yaşama olanaklarını elbet dışarıdan gelen tehlikelere karşı da koruyacaklardı. Çünkü sosyalizm, gene Marx ve Engels'in vurguladıkları gibi, "Her birimizin özgürce gelişmesi, hepimizin özgürce gelişmemizin koşuludur."[25]

Bu kuralı uluslararası ilişkilere uygularsak, sosyalizme geçen her ülkenin özgürce gelişmesi, tüm sosyalist ülkelerin özgürce gelişmelerinin koşuludur. Yani karşılıklı bağımsızlıklarının temelidir. Kaldı ki, emekçilerin iktidarında bu kural, kendiliğinden gerçekleşecek ve devletin erimesi süreci içinde önemini giderek kaybedecektir. Oysa günümüzün sosyalist ülkelerinin hiçbirinde emekçiler gerçekten iktidar olmadıkları için ulusal bağımsızlığın sosyalizmin vazgeçilmez bir koşulu, bir öğesi olduğunu ayrıca vurgulamak gerekmiştir. Elbet ne sosyalist blokun ve geri kalmış ülkelerin karşı-

25 *Manifesto*, Rieder, Paris, 1925, s. 55.

sında Amerikan emperyalizminin ve dünya kapitalizminin gücünü hâlâ koruduğunu ne de sosyalist ülkelerde sosyalist demokrasinin henüz gerçekleşmediğini unutabilirdik.

"Dosta Düşmana Beyanname" başlıklı bir yazıda yıllar önce şunları yazmıştık:

> (...) Biz hürriyet denince şunları anlıyoruz: Yirminci asır uygarlığının maddi manevi her türlü nimetlerinden halk yığınlarının serbestçe faydalanmak imkânlarına gerçekten sahip olması... Bunu halk yığınlarına sağlayan ve halk yığınlarının iştirak ve denetimi altında işleyen hükümet ve idare şekline de biz demokrasi diyoruz. Bu, halk yığınlarını oluşturan her vatandaşın devamlı ve belli bir işi olması demektir. Bu, her vatandaşın emeğinin tam (yani haklı olan) karşılığını alması demektir. (...) Bu, gıdasızlıktan yirmi beşinde ihtiyar görünenlerimizin, çalışan insanların muhtaç olduğu kaloriyi alması demektir. Bu, nice hastalıklardan kırılanlarımızın, hastanede yatmaları, tıbbın en yeni keşiflerine göre tedavi görmeleri demektir. Bu, onların da kendi gazeteleri, kendi matbaaları, kendi radyo merkezleri, kütüphaneleri, tiyatroları, sinemaları, salonları, spor sahaları olması demektir. Bu, halk çocuklarının, üniversite dahil, parasız okuması demektir. Bu, halk yığınlarının gerçekten hükümete katılması ve hükümeti denetlemesi demektir. Hülâsa resmî nutuklardaki efendimizin, sahiden efendi olması demektir. Bunun için de kâr gayesiyle yapılan üretim yerine, toplum ihtiyaçlarını karşılayan üretim sisteminin konması, yani planlı bir iktisat sisteminin tatbiki lazımdır ki, sınırlı ve belirli ellerde biriken milli servet asıl sahibine, yani millete dönsün ve halk yığınlarının kurtuluşu yolunda kullanılsın. Bu itibarla serbest teşebbüsün, halk yığınlarının menfaatlerini bozmadığı ölçüde muhafazasını, büyük üretim araçlarıyla kredi ve ulaştırma araçlarının, orman ve madenlerin millileştirilmesini, ticaretin kontrol altına alınmasını istiyoruz. İşte bizim hürriyet ve demokrasi anlayışımız.
>
> Dış münasebetlerdeki durumumuza gelince: Kuvayi Milliye ruhuna sadık kalınmasını istiyoruz. Bu, bütün bir programdır. Çünkü Kuvayi Milliye ruhu siyasi ve iktisadi istiklâlimizi, toprak bütünlüğümüzü her şeyin üstünde tutar. Kuvayi Milliye ruhu, her şeyden evvel Türk halk kütlelerinin menfaatini göz önünde bulundurmayı emreder. Çünkü Kuvayi Milliye ruhu emperyalizmin düşmanıdır. Kuvayi Milliye ruhu dünya barış idealinin hizmetindedir. Dünya milletleriyle ve komşularımızla dostluk bağları kurmamızı ister. Çünkü Kuvayi Milliye ruhu savaş kışkırtıcılığının her türlüsünü reddeder. Dış politikamıza bu ruhun aydınlığında bakılınca açık olarak görülür ki, bütün Türk milletinin öz menfaatleri, dünyanın her iki büyük devleti ile yani hem Sovyet Rusya ile hem Amerika ile hakiki ve samimi dostluk bağları

kurulmasını emreder. Yarın savaş olacağını farz ederek, bizim savaş dışı, tarafsız kalmamızı temin edecek çareleri biz bugünden aramalıyız. Biz Amerika'nın menfaatleri uğruna savaş hareketlerini on beş yirmi gün geciktirmek için Türk milletinin ilk ağızda harcanmasına razı değiliz. NE SOVYET PEYKLİĞİ, NE AMERİKAN KÖLELİĞİ.[26]

Zincirli Hürriyet'te, "Dosta Düşmana Beyanname"yi yayımladığımız günlerden bu yana (yani 1968'e kadar) tam yirmi yıl geçmişti. Türkiye İşçi Partisi'nde aynı ilkeleri savunuyorduk.

Truman Doktrininden Bugünlere

Zincirli Hürriyet'i çıkardığımız günlerde, Truman doktrini yeni ilan edilmişti. Türkiye henüz Amerika'nın ileri karakolu olmamıştı. Eski Dışişleri Bakanlarından Sayın Çağlayangil'in bir röportajda, şakaya vurarak söylediği gibi, CIA ajanlarının bakan masasının altına mikrofon yerleştirdikleri günler henüz gelmemişti. Ama 1968'de CIA ajanları Türkiye'de cirit atıyorlardı. Solun çanına ot tıkamaya kararlıydılar. TİP'in Meclis'e girmeyi başarması Amerika'yı çileden çıkarmıştı. Elçileri Komer Türkiye'den ayrılırken, diplomatik kuralları hiçe sayarak, "Türk halkı Amerika'yı seviyor; bir tek düşmanımız var: Türkiye İşçi Partisi" diyecekti. Bir büyükelçinin ülkemizin içişlerine böyle açıkça burnunu sokması, Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin nerelere geldiğini ortaya koyuyordu. Ama bu açıklama hiçbir tepki görmedi. Hatırladığım kadarıyla, basın elçinin sözlerini yorumsuz verdi. Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nde artık bu gibi şeyler tepkiye yol açmıyordu. Atatürk'ün Tam Bağımsızlık ilkesini hiçbir yetkili ağzına alınıyordu. Onu yalnız bizler, Türkiye İşçi Partililer savunuyorduk; hem de canla başla... Amerika'nın komplolar hazırladığı, taşlı sopalı saldırıların dışında yeni oyunlar peşinde olduğu sezinleniyordu.

Partiye yeni yazıldığını sonradan öğrendiğim bir genç Adana, İçel ve Hatay örgütlerimizi dolaşıyor ve yöneticilere benim tarafından görevlendirildiğini ve partiye silah sağlamak için Suriye'ye geçeceğini, getireceği silahlar için hazırlık yapmalarını söylüyordu. Bu çok kaba bir tertipti. Üstelik yönetici arkadaşlarımız uyanık kişilerdi. Haber verdiler. Acemi çaylağı çağırdık ve hemen partiden istifa etmesini istedik. Önce direndi. Çaresiz kalınca, bastı imzayı, ortadan kayboldu.

Sanıyorum bu yolun sökmeyeceği anlaşıldı ve dolaylı bir plan üzerinde karar kılındı: Gençler sosyalizmin demokratik yoldan gerçekleştirileme-

26 *Zincirli Hürriyet*, 5.2.1948, Sayı: 1; Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1968, s, 116-119.

yeceğine ve silahlı mücadeleden başka yol olmadığına inandırılacaktı. Önce silahlı mücadeleyi öngören Marksist-Leninist kitapların Türkçeye çevrilmesine, serbestçe satılmasına göz yumuldu. Bir anda kitapçı dükkânları Lenin'in, Stalin'in, Mao'nun, Guevara'nın kitaplarıyla dolup taştı. Meydanlarda sergiler açıldı. Taksim'de biri Sular İdaresi önünde, biri Rum kilisesi önünde kurulan tezgâhlarda ekmek peynir gibi satıldı. Hatta nasıl bomba yapılacağını açıklayan bir kitap bile vardı aralarında. İşin ilginç yanı da bir zamanlar soyulan portakalın kabukları orak-çekice benzediği gerekçesiyle harekete geçen savcılarımızın bu olaylara seyirci kalmalarıydı. Meclis'te bu değişikliğin nedenini sormuştum: "Elbet 141, 142'nin uygulanmasını istemiyorum. Ama bu maddeler yürürlükteyken savcılar neden uygulamıyorlar?" demiştim. Böylece tezgâhlanan oyunun farkında olduğumuzu belirtmek istemiştim.

Evet, Amerika yeni tezgâhlar peşindeydi. TİP'in büyümesinden, gençlerin koyduğu eylemlerden, DİSK'in kurulmasından çok tedirgindi Amerika. İleri karakolu durumunda olan bir ülkede solun hızla gelişmesine göz yumamazdı. Türkiye, gerçekten de Amerikan İmparatorluğu'na dahil ülkelerden biri ve en önemlilerinden biriydi. TİP'in Millet Meclisi'ndeki ilk konuşmasında, AP'li milletvekillerinin küfürleri arasında bunu vurgulamıştık. Bu konuşmadan aktarmalar yapacağım:

> Hükümetin Atatürk dış politikasına sadakat göstereceği hakkındaki beyanını memnunlukla karşılarız. Gerçekten Türkiyemizin bağımsız bir varlık olarak yaşaması ve ileri bir toplum haline gelmesi her şeyden önce buna bağlıdır. Ancak, bugün Atatürk dış politikasının doğrultusunda bulunamadığımız da bir gerçektir. Hükümet programında bu gerçeğe değinilmediği gibi, tam tersine bugünkü bağlantıların sürdürüleceğine dair kesin ifadeler vardır.
>
> Sayın Milletvekilleri,
>
> Atatürkçülüğün, Atatürk dış politikasının en kısa fakat en doğru tanımı, tarifi Türkiye'de herhangi bir yabancı nüfuzuna, yabancı sultasına meydan vermeyecek bir politika izlemektir. Kurtuluş Savaşımızın tarihsel nedenleri ve bütün Atatürk devrimlerinin temel hedefleri hep budur. Yani Türkiyemizi yabancı nüfuzundan ve bu nüfuz ister politik, ister ekonomik, ister kültürel nitelikte olsun, daima mâsun bulundurmaktır. Olaylara bu açıdan bakılınca, Hükümet programının bu bölümünü de sözlerle öz arasında çelişir görmekteyiz. Herkesin bildiği gibi, Türkiyemiz Atatürk'ün ölümünden sonra gittikçe hızlanarak Batı dünyasının nüfuzu altına girmiş ve uydusu haline gelmiştir. Gerekçesi ne olursa olsun, böyle bir politikanın Atatürkçülükle hiçbir ilişkisi bulunmadığı, tersine Atatürkçülüğe karşı bir hareket olduğu şüphesizdir. Bugün Türkiye' de 35 milyon m2'lik vatan toprağı ABD'nin egemenliği altında bulun-

maktadır. *(AP'den şiddetli gürültüler, "Utanmaz herif" sesleri, "Sözünü geri alsın" sesleri, ayağa kalkıp bağrışmalar.)*

BAŞKAN – Muhterem arkadaşlarım lütfen yerinize oturun. Lütfen yerinize oturun. *("Sözünü geri alsın" sesleri)* Lütfen yerinize oturun efendim... Muhterem arkadaşlar, kürsüde konuşan hatibin sözü ancak başkan tarafından kesilir. *(Soldan gürültüler)...* Başkanın da vazife yapabilmesi için ondan evvel vazife yapmaya kalkanların susması lazım gelir. *(CHP ve TİP sıralarından alkışlar)* Sayın Hatip, Türk Devletinin herhangi bir parçasının işgal altında olduğuna dair söylediğiniz sözü lütfen tavzih ediniz. *(Soldan, "Geri alsın" sesleri)*

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Birleşik Amerika ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında imzalanmış ikili antlaşmalar gereğince Türkiyemizde bugün 35 milyon metrekarelik vatan toprağı Amerikan üssü halinde bulunmaktadır. Bu bir gerçektir.

ABDURRAHMAN GÜLER (Çorum) – NATO üssü olarak verilmiştir. Türkiye'nin Rusya'ya karşı müdafaası için. *(Soldan gürültüler)*

BAŞKAN – Müsaade buyurun, tavziha ve daha evvel söylediği sözü düzeltmeye hatip devam ediyor. Evet efendim, lütfen devam edin Sayın Hatip. Daha evvel söylediğiniz "işgal altında" sözünü Türk Devletinin de karşılıklı olarak imza attığı ve Türk Devletinin müsaadesi ile yapılmış bir hareket olduğu yolundaki beyanınızı lütfen daha açık olarak ortaya koyunuz.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan ikili antlaşmalar, Amerika Birleşik Devletlerine Türkiye'de 35 milyon metrekarelik toprağı üs olarak kullanma yetkisi vermiştir. *(Adalet Partisi sıralarından "Niçin, sebebini de izah etsene" sesleri...)*

BAŞKAN – Evet, efendim, mevzu hakkındaki konuşmanıza devam edin. Tavzih edilmiştir, lütfen devam edin Sayın Hatip.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – İkili antlaşmalarla Amerikan devletinin üsleri haline getirilmiş bu vatan topraklarına, Amerikalıların izni olmadıkça, devlet kademelerinde hangi yeri işgal ederse etsin hiçbir vatandaşımız ayak basamaz. Yurdumuzdaki Amerikan üslerine Türk zabıtası giremez, Türk subayı, Türk komutanı, Türk hâkimi giremez, milletin vekilleri giremez, Türk bakanları giremez. *(Gürültüler)* Bu üslerden havalanacak uçaklar, füzeler bizim haberimiz olmadan, Büyük Meclisin onayı alınmadan, yurdumuzu her an vahim tehlikelerle karşı karşıya bırakabilir. Yurdumuzdaki Amerikan askerî ve sivil personeli diplomatik dokunulmazlıklara benzer imtiyazlarla donatılmıştır. Milli bağımsızlığın temel unsurlarından biri olan yargı bağımsızlığımız ve özgürlüğümüz gözlerimizin önünde çiğnenmektedir. Yurdumuzda suç işleyen Amerikalılar, suç işledikleri zamanda ödevli bulunduk-

ları bahanesiyle Türk adliyesinin elinden alınmaktadırlar. Amerikan heyetleri için ithal edilen mallar yurdumuza gümrüksüz girmektedir.

AHMET NİHAT AKAY (Çanakkale) – Reis Bey, lütfen hatibe ihtar ediniz.

BAŞKAN – Sayın Hatip bir dakika. Muhterem arkadaşlarım, zaman zaman yerinizden reise fikir vermek gibi bazı hareketlere girişiyorsunuz. Bu İçtüzük bakımından doğru bir hareket değildir. Reis şayet, usule aykırı olarak, yapması icap eden bir şeyi yapmıyorsa, veya yapmaması icap eden bir şeyi yapıyorsa usul hakkında söz isteyip bu hususu belirtmek milletvekilinin vazifesidir. Ama yerinden tezahürat yapmak suretiyle müzakereleri karıştırmak doğru bir hareket olmaz.

Muhterem arkadaşlarım, Hükümet dinliyor, bütün Meclis dinliyor, radyo vasıtasiyle Türk milleti dinliyor. Bütün bu söylenenlerin cevabı Hükümet tarafından, yanlışsa yanlıştır, doğruysa "şöyledir, şu antlaşmaya göre yapılmıştır" şeklinde verilecektir. Lütfen bu şekilde müdahalelerle konuşmayı bozmayalım. *(Alkışlar)* Sayın Hatip lütfen devam edin.

TİP GRUBU ADINA MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Yurdumuzda suç işleyen Amerikalılar suç işledikleri zamanda ödevli bulundukları bahanesiyle Türk adliyesinin elinden alınmaktadırlar. Amerikan heyetleri için ithal edilen mallar yurdumuza gümrüksüz girmektedir. Amerikalılara, Hükümetin çağrısı üzerine içişlerimize karışmak, vatandaşlara karşı Amerikan Silahlı Kuvvetlerini kullanmak hakkı bile tanınmıştır. Bağımsızlığımızın ve toprak bütünlüğümüzün ve Cumhuriyetimizin başlıca dayanağı, koruyucusu, Silahlı Kuvvetlerimizin bu antlaşmalarla hareket serbestisi iyice sınırlanmış bulunmaktadır.

Kıbrıs buhranı sırasında, Amerikalılarla eşit olmayan ittifaklara girmiş olmamızın bizlere nelere mal olabileceğini açıkça gördük. Üstelik bu ikili sözleşmelerin bir kısmı Büyük Meclisin onayından da geçmemiştir.

Sayın Milletvekilleri,

Hal böyle iken Hükümet programında bu durumun sona erdirileceğine dair tek bir kelimeye rastlamadık. Tersine Amerika ile olan münasebetlerimizin daha da kuvvetlendirileceği söylenmektedir.

Bu şartlar altında bugünkü bağımlı durumumuzun ortadan ne yoldan kaldırılacağına dair somut teminat verilmedikçe ve hele Amerika ile olan münasebetlerimizin daha da kuvvetlendirilip geliştirileceği ifade edilirken Hükümetin Atatürk dış politikasını izleyeceğine dair sözlerini şüphe ile karşılarız. *(TİP sıralarından alkışlar)* Gerçekten Hükümet programında Atatürk dış politikasının hedefleri belirtilirken milli güvenliğimizin her şeyden önce kendi gücümüze dayandırılması gerektiği işaret ediliyor. Ve bunu gerçekleştirme vasıtası olarak Atatürk dış politikasının kolektif güvenliğe yöneldiği söyleniyor. Sayın Milletvekilleri, kavramları tarihî çerçeveleri içinde anlamak ve değerlendirmek zorundayız. Atatürk devrinde kolektif güvenlik dostluk ve saldırmazlık hakları

şeklinde, savaşın kanun dışı edilmesi şeklinde, saldırganlığın hukuki tarifi yapılması şeklinde ve saldırgana karşı Milletler Cemiyeti aracılığı ile zecrî tedbirler alınması şeklinde tecelli etmiştir. Bütün bu süre zarfında askerî ittifaklar ve bloklar kurmak suretiyle kolektif güvenliğin sağlanmasına asla gidilmemiştir. Tersine askerî ittifak ve blokların kolektif güvenliği yok edeceği inancı milletlerarası münasebetlerde hâkim olmuştur. Bu inanç ve tatbikata karşı ilk adımlar mihver devletlerinin bir askerî ittifak imzalamalarıyla başlamıştır ve bunun sonucunda kolektif güvenlik anlayışı ve sistemi tarihe karışmıştır. Yani Atatürk devrindeki kolektif güvenlik anlayışı askerî ittifakları reddeden bir kavramdır. Tatbikat da bu merkezde olmuştur. Oysa Hükümet programında askerî ittifaklar, yani NATO ittifakı ve Amerika ile imzalanmış olan ikili antlaşmalar manzumesi bir kolektif güvenlik tedbiri olarak gösterilmekte ve bu ters anlamda kullanılan kolektif güvenliğin Atatürk dış politikasının hedeflerinden birini teşkil eden ve mahiyetini yukarıda açıkladığımız kolektif güvenlik kavramı ile eş anlamda olduğu kanısı uyandırılmaya çalışılmaktadır.

Bunun gibi, Atatürk dış politikasının temel dayanağı bulunan milli güvenliğimizi kendi gücümüzle sağlamak görüşü de Hükümet programında ters şekilde yorumlanmaktadır. Silahlı Kuvvetlerimizin yüksek emir ve komutası, Amerika'nın elinde bulunan NATO ve CENTO ittifakları içinde yer alması milli güvenliğimizin kendi gücümüzle sağlandığı anlamına gelmediği pek açık bir gerçektir.

Sayın Milletvekilleri,

Şüphesiz bütün varlıklar gibi genel değişme kanunlarına tabi olan toplumların politikaları da bu değişime uymaktadır. Bundan dolayı Hükümet, Atatürk'ün yaşadığı yıllarla bugün içinde bulunduğumuz şartların birbirine benzemediği ve bundan dolayı Atatürk dış politikasının uygulanışında zorunlu değişiklikler yapıldığını ileri sürebilir. Ancak böyle bir savunmanın gerçeği, yani Atatürk dış politikasına sırt çevirdiğimiz gerçeğini de asla değiştirmeyeceği de ortadadır. Çünkü devletler arasındaki münasebetleri düzenleyen ekonomik ve sosyal kanunlar, büyük ve güçlü devletlerle küçük ve güçsüz devletlerin askerî ittifaklar yapmaları halinde, küçük devletin son bir tahlille büyük devlet yararına ve çıkarına hizmet ettiğini göstermektedir. Bu gerçek Atatürk devrindeki değerini bugün de muhafaza etmektedir. Esasen bundan dolayıdır ki, Atatürk hiçbir devletle askerî ittifak imzalamamış ve milli bağımsızlığımızı, toprak bütünlüğümüzü ve Cumhuriyetimizi her şeyden önce kendi milli gücümüze dayanarak korumayı amaç bitmiştir.

Silahlı Kuvvetlerimizin donatımını, yerli fabrikalardan sağlamak fikri Atatürk'ün gerçekleştirme yoluna soktuğu fikirlerin başında gelir. Beri yandan, henüz yurt içinde yapamadığımız silahlar için de bunların başka başka devletlerden sağlanması, böylece milli savunmamızın herhangi bir yabancı Dev-

letin nüfuz ve tesiri altına girmesi tehlikesini titizlikle önlemek, Atatürk devrinde milli savunma politikamızın başlıca amacı olmuştur.

Sayın Milletvekilleri,

Hükümet programında Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizin "Bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı, hak eşitliği ve ademimüdahale prensipleri dairesinde" devam ettirileceği ve geliştirileceği belirtiliyor. Öteki komşu devletlerle de aynı prensiplere uygun olarak münasebetlerimizin geliştirileceği ifade ediliyor. TİP bu beyanları memnunlukla karşılar. *(Alkışlar)* Komşularımızla münasebetlerimizin normalleştirilmesinde her iki taraf için büyük yarar vardır. Ancak bir nokta üzerinde durmak isteriz.

Hükümet, komşularımız ve Sovyetler Birliği ile münasebetlerimiz konusunda bağımsızlığımız, toprak bütünlüğümüz ve içişlerimize karışmama ilkeleri üzerinde pek haklı olarak hassaslıkla durduğu halde, acaba neden aynı uyanıklık ve hassaslığı Amerika ile münasebetlerimiz konusunda göstermemiştir. *(Soldan gürültüler, TİP sıralarından alkışlar.)* Çünkü biraz önce belirttiğimiz gibi bu münasebetlerin bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı zedelediği bir gerçektir.

Sayın Milletvekilleri,

TİP'e göre bağımsızlığımızı, egemenlik haklarımızı herkese karşı aynı titizlik ve kıskançlıkla korumak zorundayız. Bundan dolayı biz bütün devletlerle olan münasebetlerimizde aynı ölçülerin titizlikle uygulanmasını isteriz. Birleşik Amerika Devletleri ve Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizin milli bağımsızlığımızı koruma bakımından aynı uyanıklık ve aynı titizlikle ayarlanmasını ve bu iki büyük Devletle münasebetlerimizin aynı mesafede bulunmasını isteriz. Bizim için bağımsızlığımız pahasına bir tercih yapmak söz konusu olamaz. Biz TİP'liler olarak daima Türkiye'yi tercih ederiz. *(Alkışlar)* Ne Batı'nın ne de Doğu'nun uydusu olmaya tahammülümüz yoktur. *(Alkışlar)* Türkiye de yalnız Türk Bayrağı dalgalanır; yalnız Türk halkının egemenliği yürür. Türkiye Türkiyelilerindir.

Sayın Milletvekilleri,

Milletlerarası münasebetlerde savunduğumuz bu kıskançça istiklâlci görüş, şüphesiz bizi yalnızlığa mahkûm etmek anlamını taşımaz. TİP, Amerika dahil bütün dünya devletleri ile eşitlik, karşılıklı menfaat ve saygı esasları dairesinde tam bağımsız münasebetler kurulup geliştirilmesini istemektedir. *(Alkışlar)*

Özellikle bizim gibi Milli Kurtuluş Savaşı vererek bağımsızlıklarına kavuşmuş ve emperyalist ve kapitalist dünyaya karşı koymakta devam eden "Üçüncü Dünya" devletleri ile yakın münasebetler kurulmasında her bakımdan büyük yarar görmekteyiz.[27]

27 *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre 2, Topl. 1, c. 1, s. 176-178, 7.11.1965.

Türkiye tertiplere açık bir ülke haline gelmişti. Seçim Yasası değiştiriliyor; Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), Milli Güvenlik Kurulu sanki hükümetin yerini almış, duruma asıl egemen olan kurumlar haline gelmişlerdi. Anayasanın değişmesi gündemde idi. Bu koşullarda gençlerin sıcak provokatörlerden sakınmaları her zamandan daha çok önem kazanmıştı. Kimin ne olduğu belli değildi. Ama düşman belliydi. Neler yapabileceğini tahmin etmek de çok zor değildi. Çevremize dikkatle bakarak, olayları birbirine bağlayan ilişkilerin üzerinde titizlikle durarak birtakım sonuçlara varılabilirdi. Marksist yayınlar, bir kez daha vurgulayayım, neden birdenbire çığ gibi büyüyor ve neden savcılar buna seyirci kalıyordu? Silahlar nereden geliyor ve parasını kim veriyordu. Silahlı eylemle bir yere varılabilir miydi? Silahlar konuşunca hangi taraf savaşı kazanırdı? Halk, silahlı bir eylemi destekler miydi? Silahlı mücadeleyi öneren kitaplar ne zaman ve hangi koşullarda kaleme alınmıştı? Amerika'nın ileri karakolu durumunda olan Türkiye'de bunlar uygulanabilir miydi? Türkiye'nin özel koşulları yok muydu?

1968 Mayısı'ndan sonra Avrupa da karışmış, gençler sokaklara dökülmüşlerdi. Ama bizde olaylar durmuyor hızla yayılıyordu. Solcu gençlerin karşısına komando kamplarında yetiştirilmiş milliyetçi, mukaddesatçı sağcı gençler çıkarıldı. Bu gençler devleti korumada emniyet güçlerine yardımcı olacaklarını söylüyorlardı.

Giderek olaylar daha büyük boyutlara ulaşıyor ve bu olayların ardında hangi güçlerin bulunduğu ortaya çıkıyordu. 1968 gençlik olaylarından bir, bir buçuk yıl sonra bu olaylardan kimlerin, nasıl yararlanmak istedikleri açıkça görülüyordu. Milli İstihbarat Teşkilatı'nın, yasaların üstüne çıkarak adeta hükümetin de dışında bağımsız bir güç gibi davrandığını, bir gensoru önergesi ile Meclis gündemine getiriyordum:

> BAŞKAN – Sayın Aybar, buyurun önergenizi izah için.
>
> MEHMET ALİ AYBAR (İstanbul) – Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,
>
> Türkiye'de normal sayılmayacak ve herhalde şimdiye kadar toplumca alışılmadık bir dönem yaşandığında öyle zannediyorum ki, herkes mutabıktır. Değerlendirmeler başka türlü olabilir; kimi bu fevkalade yaşantıyı kötü not vererek değerlendirir, kimi bunu yarınlar için umutla değerlendirir. Fakat herhalde Türkiye'de şimdiye kadar görmediğimiz birtakım işlerin olduğunda şüphe yok. Buna bir ad vermek lazım gelirse diyebiliriz ki, bu, topluca direnme dönemidir. Türkiye'de geniş kütleler direniyorlar. İşçiler direniyor, köylüler direniyor, esnaf direniyor, öğretmenler direniyor, memurlar, emekliler, öğrenciler direniyor.
>
> Türkiye'de direnmeyen yalnız mutlu azınlık dediğimiz küçücük bir zümreden ibaret.

Değerli milletvekilleri, böyle bir toplumsal olay karşısında meseleyi önemsemek ve üzerinde durarak bunun sosyolojik nedenlerini araştırma mutlaka lazımdır; eğer Türkiye'yi biz geri bırakılmış bir ülke olmaktan kurtarmak istiyorsak.

Türkiye'de cereyan eden olayları şüphesiz sosyolojik açıdan derin bir tahlile tabi tutmak lazım ama yeri burası değil. Onun için bu direnişlerin nedenlerini uzun tahlillere gitmeden sonuç olarak evvela arz edeceğim.

Direnme, Türkiye'nin geri bırakılmış bir toplum olmasından ileri geliyor. Asıl neden bu. Yani Türkiye her şeyi ile hızla büyüyen bir toplum; nüfusu artıyor, ihtiyaçları artıyor. Fakat buna mukabil Türkiye'nin ekonomisi, Türkiye'de bilim, teknik, sosyal müesseseler, kurumlar bu ihtiyaçlara cevap verecek bir hızla büyümüyor ve bu durum birtakım tatminsizliklere yol açıyor. Türkiye'de bu durum hiç şüphesiz derin adaletsizliklere de sebebiyet veriyor. Türkiye, milli gelir dağılımı bakımından dünya gözünde en adaletsiz gelir dağılımına sahip memleketlerden biri. Bu itibarla olayları ben şahsen Türkiye'nin yarını için ümit gözleri ile izliyorum. Sözlerim iyi anlaşılsın. Bu toplu direnme dediğimiz olay aslında büyük Türk halk kütlelerinin bilinçlenmesinin hızlandığına işarettir ve bir bakıma da Anayasamızın 28. maddesinin öngördüğü bir fikir ifade yoludur.

Geri bırakılmışlık suigeneris, yani nev'i şahsına munhasır ve nedenleri kendinde bulunan bir durum değildir. Geri bırakılmışlık kapitalist toplumla, ileri kapitalist, dünya kapitalist sistemi ile ilişkisi bulunan memleketlerde müşahede edilen, görülen bir olaydır. Nefsimizde bunun herhalde tecrübesini yaptık. Ta Nizamı Cedit'ten bu yana kapitalist ilişkileri muhafaza ederek Türkiye gelişmek, kalkınmak için çaba sarf eder ve netice meydanda. Bu, memleketimizde dışa bağlı bir burjuva sınıfının türemesine sebebiyet vermiş fakat Türkiye ile 200 sene evvel ileri toplum diyebileceğimiz ülkeler arasındaki mesafe gittikçe açılmıştır. Öyle zannediyorum ki, bu objektif müşahedeye hiç kimse itiraz edemez, bilimsel planda kaldıkça. Yani Nizamı Cedit'ten bu yana Batılaşmak, ilerlemek, kalkınmak, yani ileri memleketlere ayak uydurmak için harcadığı bütün gayretlerin bilançosu Türkiye'de yapıldığında görülecek manzara budur. Türkiye ile ileri toplumların arasındaki mesafe daha fazla açılmış, buna karşılık Türkiye'de dış kapitalizm ile ilişkileri olan küçücük bir azınlığın serveti ve nüfuzu katmerleşmiştir.

Değerli milletvekilleri, ancak öyle bir noktaya geldik ki, işleri eskiden olduğu gibi çekip çevirmek artık mümkün değildir. Belki de, belki değil elbette ki, bundan dolayı bu topluca direnme dönemine girmiş olmamızdan ötürü işler artık eskisi gibi kolay çekilip çevrilmiyor.

Arkada bıraktığımız yıl, iktidardaki yönetici ve egemen sınıflar için başarılı geçmemiştir. Türkiye birtakım ekonomik tedbirler almak mecburiyetinde kal-

dı ve maalesef bu alınan tedbirlerin Türkiye'yi bir an önce geri kalmışlıktan kurtaracak istikamette şeyler olmadığı da malûmdur. Bu itibarla bugün egemen çevreler, yönetici çevreler Türkiye'de başka bir yönetim tarzı tezgâhlamak mecburiyetini hissetmiştir. Gerçekten nasıl Türkiye bugün topluca direnme döneminde yaşıyorsa, bunun tabiî ve paralelinde bulunan bir kavram olarak yavaş yavaş Türkiye'nin polis tertipleri, polis komploları dönemine de girdiğini müşahede ediyoruz. Gerçekten AP iktidara geldiği tarihten bu yana polis 27 Mayıs'tan önceki düzeye doğru yönelmiş bulunuyor genellikle. Yani keyfî hareket ediyor, kanun tanımıyor, öğrenci yurtlarını ve fabrikaları sanki düşman mevzileriymiş gibi basıyor, dayak atıyor, işkence yapıyor. Bütün bunlar polisin kendi inisiyatifi ile yaptığı işler değildir. Bütün bunlar, hâkim sınıfların, Anayasa düzeni içinde, bugünkü Anayasa düzeni içinde hayatlarını idame etmek ümidini yitirdiklerinin nişanesidir.

Son hafta bu bakımdan son derece hareketli geçti. Bir soygun olayı oldu. Bu soygun olayından sonra polis Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ni ve bir süre sonra da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bastı. Siyasal Bilgiler Fakültesinde cereyan eden olayların dehşetini öyle zannediyorum ki, gazetelerde hepimiz gördük. Bu baskınlar öyle anlaşılıyor ki, Hükümetin bugün içinde bulunduğu durumda bir taşla bir kaç kuş vurma maksadını istihdaf ediyor. Filhakika vergilerin, zamların büyük halk kütlelerinde yarattığı hoşnutsuzluğu Hükümet, hu-

PERŞEMBE 21 OCAK 1971

Halk'a ve olaylara
Tercüman

580
Apartman Dairesi çekilişine katılıp hayatınızı garantiye almak istemez misiniz?
6. SAHİFEYE BAKINIZ

5 FABRİKA İLE BİRLİKTE SANTRAL MENSUCAT İŞÇİLERİ DE DÜN GREVE KATILINCA

TEKSTİL KESİMİNİN KALBİ DURDU

Greve katılan fabrika 13, işçi sayısı ise 6825 oldu. Yarın 7 fabrikada 2160 işçi daha greve gidecek

Soygun olayı genişliyor

Öğrenciler, Erdal İnönü'ye sığınmaya kalkışan İrfan Uçar'ı yakalamak isteyen polisi Üniversiteye sokmadı

TAŞ DOLU TABUT

ORTA-DOĞU ÜNİVERSİTESİ

süresiz kapandı

Sanık sayısı 9 oldu. Ülkü Ocakları, Erdal İnönü'nün banka soyanlarla görüşme yaptığını ileri sürdü

UNİ-ROYAL LASTİK'TE DE 675 İŞÇİ BUGÜN GREVE BAŞLAYACAK, BAYER İLAÇ GREVİ 50 NCİ GÜNÜNDE

Tercüman, 21 Ocak 1971.

sureti öğrencilere, üniversite öğretim üyeleri üzerine çekmek suretiyle izale etmek, ortadan kaldırmak istiyor ve büyük halk kütlelerinde ıstıraplarının bu öğrencilerin arasındaki nizadan doğduğu intibaını yaratmak için gayret sarf ediyor.

Hükümetin bu olaylarla hedef aldığı ikinci gaye: Şiddet tedbirlerini bir an önce Meclis'ten geçirmek imkânını elde etmektir. Gerçekten duyuyoruz, beyanatlar veriliyor, "Eldeki kanunlar yeterli değildir, eldeki kanunların boşluklarından istifade edenler vardır. Bunlara karşı kanunlar daha şiddetlendirilmelidir" gibi iktidarın bir tutum içinde olduğunu bir süreden beri müşahede ediyoruz.

Binaenaleyh polis baskınları böyle bir ortamın yaratılması ve kanunların geçirilmesini hiç şüphesiz kolaylaştıracak bir unsur.

Nihayet Hükümetin vurmak istediği kuşlardan biri de bu arada Anayasayı büsbütün uygulanmaz hale getirerek sol muhalefeti tasfiye etmektir. Benim gördüğüm, polis rejimine doğru gidişte ilk müşahede ettiğim politik hedefler bunlardır. Gerçekten polis çevrelerinin takındığı tavır ve davranışlar bir süreden beri izlenilirse görülür ki, bunlar çok büyük bir şiddetle hareket eden ve eğitilmiş, bilinçli kadrolar halinde hareket eden gruplar haline gelmiştir. Bir öğrenci yurdu basıldığı zaman, mesela Siyasal Bilgiler Fakültesinin basılışında, burada Sayın Bakan ifade etti, 20 kadar öğrenci silah atarak yurda sığınmışlar, fakat –taarruza geçen diyeceğim artık– polis sayısı binlercedir. 20 öğrenciyi yakalamak için binlerce polis harekete geçiriliyor. Nitekim bunun gibi birkaç ay öncesi Doğu ve Güneydoğu illerimizdeki komando harekâtı da aynı tedhiş ve sindirme amaçlarına yönelmiş hareketlerdi.

Şimdi her sınıftan, halkın her tabakasından pek çok kimsede şöyle bir kanaat hâsıl oluyor: Diyorlar ki, "Bu demokratik rejim bize gelmez. Bize tatlı bir diktatörlük lazım." Ben bu sözü muhtelif sınıflarda bulunan, muhtelif tabakalara mensup olan kimselerden işittim. Öyle zannediyorum ki, Hükümetin ve hâkim çevrelerin arzu ettikleri de budur. Demiyorum ki, Anayasa düzeni, parlamenter rejim ilk ağızda hemen kaldırılacaktır. Hayır. Parlamenter rejim sureta muhafaza edilmekle beraber Parlamento rejiminin arkasında demir elli –bir iltibasa mahal vermemesi için çelik elli diyeyim– bir üst Hükümet iktidarı kullanacaktır. Vanlmak istenen hedef budur. Çünkü bütün bu huzursuzluk, bunalım, toplu direnişlerden kimin faydalandığı sorusunu sorarsak durum iyice aydınlanır. Yani acaba bu kargaşalıklar, bu talebe hareketleri, buna karşı polisin gösterdiği şiddetli tepki sağ kanada mı yarar, sol kanada mı? Bu sorunun cevabı bir komplolar ve tertipler dönemine girdiğimizi pek açık şekilde gösterir mahiyettedir.

Oysa Anayasamız, Polis ve Vazife Salahiyet Kanunu, Toplum Polisi Hakkındaki Kanun polisin suç işlediği zannedilen kimselere karşı bu şekilde muame-

le etmesini kesinlikle önleyecek hükümler taşır. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 1. maddesinde polisin halkın ırz, can ve malını koruyacağı, mesken masuniyetini koruyacağı hatta yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere yardım edeceği yazılıdır. Demek ki, kanun koyucu önünde polis halkın güveneceği, sığınacağı bir melce[28] olarak düşünülmüştür. Keza Toplum Zabıtası Kurulması Hakkındaki 654 sayılı Kanun'un 1. maddesinde de toplum polisinin Cumhuriyet ve Cumhuriyet düzenini demokratik usullerle koruyacağı söylenmektedir. Buna Anayasamızın 8. maddesini de eklersek, yani Anayasa hükümlerinin bütün Devlet organları ve kişiler için bağlayıcı nitelik taşıdığı hakkındaki 8. madde hükmünü de eklersek bundan çıkan sonuç şu olur: Polis ister toplum polisi olsun, ister başka bir kategoriye dahil polis olsun topluca köy baskınları yapan komando birlikleri insanlık haklarına saygılı davranmak mecburiyetindedir. Bunun aksini iddia etmek mümkün değildir.

Denilecek ki, "E, suç işliyor. Suç işleyenleri yakalamak lazım." Evet, demokratik memleketlerde suç işleyenleri yakalamanın tıpkı Toplum Zabıtası Kanunu'nun 1. maddesinde işaret edildiği gibi demokratik usullerle yapılması şarttır. Filhakika Toplum Zabıtası Kurulması Hakkındaki 654 sayılı Kanun'un 1. maddesinde toplum polisinin Cumhuriyet ve Cumhuriyet düzenini demokratik usullerle koruyacağı ifade edilmiştir. Oysa polisin tutum ve davranışları değil Anayasaya, değil kendi kuruluş kanunlarına, en asgari insaf duygularına bile sığmayacak bir şiddet arz etmektedir. Şüphesiz bütün polisleri bu ifadem içine almıyorum. Bunun istisnası da vardır ama vazifeye gönderildikleri zaman vicdanlarını susturup, demin ifade ettiğim şekilde sanki düşman mevzilerine saldırıyormuşçasına gençlerin üzerine, işçilerin üzerine saldırılmaktadırlar.

Dünkü gazetelerle intişar eden fotoğraflar Sayın İçişleri Bakanınca görülmüşse –ki, elbette görülmüştür– burada bundan iki gün evvel ifade buyurdukları sözleri bugün nasıl tekrarlayabileceklerini cidden merak ediyorum. Sayın İçişleri Bakanı burada "Biz kanun adamıyız, polisimiz de kanuna saygılı olarak hareket eder, davranır" buyurmuşlardı. Halbuki gazetelerde çıkan fotoğrafların bu ifade ile hiçbir münasebeti olmadığını

Dekan Talas'ın mudahalesini polis, "Sen karışma bacaksız," diyerek önledi

348'e yakın öğrenci gaz altına alındı. Bütün yurt binası talrip edildi.

Polis kızlar bölümüne de girerek öğrencileri copla dövdü ve çıkarttı.

SBF ÖĞRENCİLERİ POLİSLE ÇATIŞTI

Yurtta arama yapmak isteyen emniyet kuvvetleri, binayı kat kat işgal ederken, karşılıklı silâh, dinamit ve bomba kullanıldı

Milliyet, 25 Ocak 1971.

28 Sığınak, barınak – yay. haz.

ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Yurdu'nun düşman taarruzuna, tecavüzüne uğramış bir manzara arz ettiğini ortaya koymuştur.

Binaenaleyh kanunlar aksini söylerken, Anayasa aksini söylerken bu yolda bir davranışa itelenmiş olan polislerin, İçişleri Bakanı olarak Meclis karşısında sorumlu olan Sayın Bakanın herhalde Meclis önünde bu fiillerden dolayı hesap vermesi zorunluluğu vardır kanısındayım.

HASAN TOSYALI (Kastamonu) – Talebelerinkini de söyle.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Şimdi başka bir konuya geçiyorum:

644 sayılı kanunla bir Milli İstihbarat Teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat Başbakanlığa bağlıdır. Milli İstihbarat Teşkilatı, Devletin güvenliğini sağlamak için planlar yapılmasında Hükümete yardımcı olmak, milli güvenlikle ilgili daireler arasında koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmiş bir kuruldur ve bu kurula her hal ve kârda milli güvenliği ilgilendiren konular dışında vazife verilemeyeceği pek açık ve kesin olarak kanunun 3. maddesinin son bendinde ifadesini bulmuştur.

Öteden beri duyarız, biliriz; Milli İstihbarat Teşkilatı telefonları dinler, mektupları açar ve başka işler de yapar. Ama bu, partinin teşkilatına yazdığı bir mektup içinden Milli Emniyet Hizmetleri Başkanvekilinin imzasını taşıyan resmî bir talimat çıkıncaya kadar nihayet söylenti mahiyetinde idi. Halbuki şimdi artık kesinlikle biliyoruz ki, Milli İstihbarat Teşkilatı Anayasayı çiğnemektedir, kanunları çiğnemektedir, Ceza Kanunu'nu çiğnemektedir ve kendi kuruluş kanununu çiğnemektedir. Filhakika Milli İstihbarat Teşkilatını herhalde Anayasanın 8. maddesinin dışında saymak için geçerli hiçbir sebep yoktur. Anayasanın 8. maddesi bilindiği gibi yasama, yürütme ve yargı organlarını, idareyi ve kişileri istisnasız olarak Anayasa'daki hükümlerle bağlar. Bu itibarla, Milli İstihbarat Teşkilatı da Anayasa'ya saygılı davranmak mecburiyetindedir. Oysa şu bildiğiniz misalin gösterdiği gibi, bir partinin postadan teşkilatına gönderilmiş mektubunu almış, açmış, okumuş ve içine bir talimatname koymuştur. Kendi teşkilatına hitaben kaleme alınmış talimatname. Talimatnamede Maliye Hesap Uzmanı İbrahim Uzun adındaki vatandaşımız hakkında istihbarat yapılması istenmekte; ideolojik ilişkileri, temasları öğrenilip başkanlığa bildirilmesi talep edilmektedir. Bu talep karşısında insan hakikaten kendi kendine soruyor. Acaba, İbrahim Uzun ne gibi suçlar işlemiştir ki, Milli İstihbarat Teşkilatı gibi son derece önemli bir kuruluş kendisi hakkında ayrıca bir rapor tanzim edilmesini istemiştir? Cevabı yazılan talimatnamede var. Yazılan talimatnamede deniliyor ki, bu İbrahim Uzun, Doğan Avcıoğlu'na mektup yazmış ve Kuşadası'nda kurulan Kuştur Şirketinin –ki, ifade edildiğine göre Demirel'ler bu şirkette büyük hisse sahibi imişler– Hazine arazisi üzerinde yapıldığını beyan etmiş, ayrıca İzmir-Kuşadası yolunun Kuştur Şirketi lehine güzergâh değiştirdiğini ileri sürmüştür.

Değerli milletvekilleri; Milli İstihbarat Teşkilatının görevleriyle şu talimatın istihdaf[29] ettiği gaye arasında uçurumlar olduğunu teslim etmemek mümkün değildir. Filhakika, Devletin milli güvenlik politikası ile ilgili planların hazırlanmasında esas olacak milli güvenlikle ilgili istihbaratı Devlet çapında istihsal etmek ve bu istihbaratı başta Başbakan olmak üzere ilgili makamlara ulaştırmak. İstihbarat ile uğraşan daireler arasında koordinasyonu sağlamak, psikolojik savunma icaplarını yapmak ve istihbarata karşı koymakla görevli bulunan bu Kurulun, İbrahim Uzun adındaki vatandaşımızın yazdığı mektup ile uzaktan yakından hiçbir münasebeti olmamak icap eder; eğer bu teşkilat kanuna saygılı, Anayasa'ya saygılı olarak davranırsa.

Bu mektup hadisesi birkaç bakımdan önemli. Evvela, demek ki, Türkiye'de böyle bir teşkilat var. Anayasanın 17. maddesini pervasızca çiğneyebiliyor, mektupları açıyor, okuyor ve bunları değerlendiriyor. Demek böyle bir teşkilat Türkiye'de var ve Anayasanın 17. maddesi de haberleşmenin gizliliğine dokunulamayacağını kesin olarak söylemekte ancak yetkili hâkim kararı ile gizliliğe el atılabileceğini ifade etmektedir. Tespit edilmiştir ki, Türkiye'de Anayasanın bu hükmüne sırt çevirmiş bir teşkilat mevcuttur. Bu teşkilat kendi kuruluş kanununa da aykırı hareket etmiştir. Çünkü, İbrahim Uzun'un mektuplarını da açmıştır. Çıkan talimattan ve ek yazıdan öyle anlaşılıyor. İbrahim Uzun'un daha evvelce Doğan Avcıoğlu'na gönderdiği mektupları da açmıştır. Demek ki, hem Anayasa bakımından, hem Ceza Kanunu'muzun 195 ilâ 200. maddeleri hükümleri muvacehesinde bu teşkilat mensubu ve talimatın altında imzası bulunan İzzettin Cebe herhalde suç işlemiş durumda bulunmaktadır. Fakat bunun bir başka önemli noktası da vardır. Bir partinin mektubunu açmıştır.

Sayın Milletvekilleri; Anayasamızın 56. maddesi ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar bütün partileri demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları saymıştır. Üstelik bütün partilerin serbestçe faaliyette bulunacaklarını ifade etmiştir. Bir partinin mektubu açılırsa, o parti serbestçe faaliyet gösteren parti olmaktan çıkar. Çünkü Milli İstihbarat Teşkilatı, Başbakana bağlıdır. Başbakan bir partinin başkanıdır. Her parti kendi teşkilatına stratejisi, taktiği hakkında başka partilerden gizli tutabileceği malûmat aktarabilir, verebilir; hakkıdır. Demek ki, bu gizlilik ortadan kalkacaktır ve böylece Anayasa'nın 56. maddesinde ister muhalefette, ister iktidarda olsunlar bütün siyasi partilerin demokratik düzenin vazgeçilmez unsurları oldukları hakkındaki hüküm de buz üstüne yazılmış bir yazı derecesine inecektir.

BAŞKAN – Sayın Hatip, sürenizin bitmesine üç dakika var, hatırlatırım.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan, üç dakikada bu konuşmayı toparlamam mümkün değildir. Onun için...

BAŞKAN – Toparlamanızı rica edeceğim, efendim.

29 Amaçlama, hedef alma – yay. haz.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Meclis'in, lütfen konuşmama bir süre daha devam etmeme müsaade etmeleri için oylarına müracaat buyurun.

BAŞKAN – Sayın Hatip, şimdi karar istihsal edildi. Toparlamanız için üç dakika var. Birkaç dakika daha müsaade edebiliriz. Siz buyurun, toparlamanızı rica ediyorum. Zaman dolmuştur.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan, toparlanacak bir konu olsa, toparlayayım; yani bu demektir ki, kâğıdını toparla, in aşağıya. Maksat bu ise aşağıya ineyim ama eğer ciddiyetle bir mesele üzerinde eğiliyorsak, o zaman anlatmam lazım.

BAŞKAN – Sayın Hatip, ben her konuşmacıdan sonra bir karar alırsam, nasıl iş yapabilirim? Üç dakikanız vardır eğer toparlayamazsanız, üç dakika daha verebiliriz, mümkündür.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan, Meclisimizde yerleşmiş bir gelenek vardır...

BAŞKAN – Buyurun siz; konuşun, toparlayınız efendim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Bu geleneğe göre...

BAŞKAN – Sayın Hatip, kaç dakikada toparlayabilirsiniz?

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – 20 dakikada bitirebilirim ve çok hızlı okumak suretiyle.

BAŞKAN – 20 dakika süre istiyorsunuz?

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Evet efendim.

BAŞKAN – Sayın Hatip, 20 dakika daha süre istemektedir. *(AP sıralarından "Daha şimdi karar aldık" sesleri).*

MUSA DOĞAN (Kars) – Sayın Başkan, niye karar alıyorsun?

BAŞKAN – Müsaade buyurun efendim, *(CHP sıralarından "Oyla, oyla" sesleri)* müsaade buyurun efendim.

MUSA DOĞAN (Kars) – Sayın Başkan, biraz evvel karar alıyorsun, şimdi tahsis ediyorsun. Karar üzerine karar olur mu?

BAŞKAN – Sayın Hatip, bu konuda biraz önce alınmış bir karar vardır. Ben size zamanınız dolduktan sonra üç-beş dakika daha arkadaşlarımın müsamahasına sığınarak zaman ayırma imkânını arayabilirim. Teamül de budur. Rica ediyorum, toparlamaya çalışınız efendim. Sayın Hatip, 10 dakika içinde toparlayabilir misiniz?

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan, bu gibi hallerde Meclisimizde teessüs etmiş bir teamül vardır. O teamülü uygulamanızı rica edeceğim. Eğer arkadaşlar beni konuşturmak istemezlerse, elbet sükût eder, inerim. Gayet basit.

BAŞKAN – Sayın Hatip, biraz evvel karar istihsal ettik. Biraz önce alınan karar üzerine karar alacağız. Her hatipten sonra karar alınacaksa, o zaman bunun ciddiyeti kalmaz. İstirham ediyorum, sözlerinizi tamamlayınız, efendim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Söz konusu olan karar alındığı zaman, hadisenin mahiyetini milletvekilleri belki de bilmiyorlardı. *(AP sıralarından "Nasıl bilmiyoruz" sesleri.)* Şimdi konuşmaya başladıktan sonra çok daha vuzuha kavuşmuştur. Oylarsanız, bu konuşmayı bitiririm. Yok oylamayacaksanız...

BAŞKAN – Sayın Hatip, sözlerinizi toparlayınız efendim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Yani Sayın Başkan, benim konuşmadan inmemi mi istiyorsunuz? Bunu açık ifade buyurun, konuşmayayım, ineyim.

BAŞKAN – Efendim, karar istihsal edilmiştir. Yüce Meclis bu konuda karar vermiştir.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Yüce Meclis karar verir. Verdikten sonra gereğine göre uzatma hususunda ayrıca karar verir. Bu teamül olmuştur Meclisimizde.

BAŞKAN – Efendim, üç dakika daha istiyorsanız, bu mümkündür fakat siz 20 dakika istiyorsunuz, bu olmaz. Sayın Hatip, istirham ediyorum... *(CHP sıralarından "Oya sunacaksın Sayın Başkan" sesleri)* 20 dakika istiyor, efendim. Ayrıca bir takrir verirsiniz, müzakere edilir efendim. Verilsin bir takrir.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Sayın Başkan, ben 20 dakikada konuşmamı süratle okuyup, tamamlayacağımı umuyorum. Okuyacağım, konuşmayacağım ama 20 dakikadan evvel de bitiremeyeceğimi zannediyorum. Onun için 20 dakika dedim. Oylama lûtfunda bulunursanız, Meclis tasvip eder veya etmez. Ben de ona göre bir tutum içine girerim.

BAŞKAN – Sayın önerge sahibi Mehmet Ali Aybar konuşmasını 20 dakika içerisinde toparlayacağını ısrarla beyan etmektedir. Bu hatibe münhasır olmak üzere kendisine 20 dakika daha konuşma imkânı tanınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir. Buyurun, Sayın Hatip.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) – Milli İstihbarat Teşkilatı'nın politik bir skandal teşkil eden mektup olayı, üzerinde birçok yönden durulması gereken bir nitelik arz ediyor. 644 sayılı kanunun 3. maddesinin (A) bendine göre, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığı'nın görevleri, milli güvenlik ile ilgili istihbarata esas olacak haberleri toplamak ve istihbarata karşı koymaktır. Kanunun belirlediği bu görev içinde Demirellerin yıpranması veya yıpranmaması, Kuştur Şirketi'nin korunması veya korunmaması ve bu konularda fikir yürüten bir vatandaşımızın temasları, faaliyetleri ve ideolojik durumu hakkında bilgi toplaması gibi hususlar herhalde yer almamaktadır. 644 sayılı kanunun 3. maddesinin son fıkrası MİT'e yukarıda özetlediğim görevler dışında hizmet yüklenemeyeceğini ve bu teşkilatın Devletin güvenliği ve milli politikası ile ilgili istihbarat hizmetlerinden başka istikametlere yöneltilemeyeceğini ifade etmektedir. Şu halde, Milli Emniyet Hizmetleri Başkan Yardımcısı vazifesini kötüye kullanarak Devletin bu pek önemli hizmetleriyle yükümlü bulunan bir teşkilatını kanun dışı istikametlere yöneltmiştir.

İkincisi, İbrahim Uzun adındaki vatandaşımızın mektuplarını kontrol etmiştir. Aynı kontrolün Doğan Avcıoğlu'nun mektupları hakkında da yapıldığı anlaşılmaktadır.

Üçüncüsü, bir siyasi partinin teşkilatıyla mektuplaşmasını denetlemektedir. Bu husus ayrı bir önem taşır. Zira Anayasamız siyasi partileri ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları saymış, ayrıca siyasi partilerin serbestçe faaliyette bulunacaklarını belirtmiştir.

Bu hususta Anayasa Mahkememizin ilginç bir kararını arz etmek istiyorum. 6.5.1968 tarih, Esas 1968/15 sayılı kararda Anayasa Mahkememiz partilerin serbest faaliyetinden ne anladığını açıklığa kavuşturmuştur. Der ki bu kararında, "Serbestçe faaliyette bulunma deyiminden ereğin, siyasi partilerin davranışları karşısında birtakım fiilî engeller ve müdahaleler çıkartılmaması olduğu gibi, bunların Anayasa ile tanınmış haklarını kullanmalarının kanunlarla dahi engellenmemesi olduğu ortadadır" demektedir. Bu karar Yüksek Mahkemenin çok partili siyasi hayatı nasıl titizlikle korumak istediğini pek açık bir surette göstermektedir.

Tekrar edelim; bu gibi fiiller çok partili siyasi hayatı temelden zedeleyici, yok edici nitelik taşırlar. Kaldı ki, böyle bir fiil Anayasamızın 15 ve 17. maddelerine göre de yasak, fiillerdendir. Anayasanın 15. maddesi, "Usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz" der. Oysa İbrahim Uzun'un kâğıtları aranmış, İşçi Partisi'nin kâğıtları aranmıştır. 17. maddesinde de haberleşmenin gizliliğinden bahseder. "Kanunun gösterdiği hallerde, hâkim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz" demektedir. Ceza Kanunumuzda "Sırrın masuniyeti aleyhinde cürümler" başlığı altında aynı doğrultuda hükümleri 195 ilâ 200. maddelerinde müeyyidelere bağlamıştır.

644 sayılı kanunun 1. maddesine göre, Milli İstihbarat Teşkilatı Başbakanlığa bağlıdır. Bu husus MİT'in Başbakana karşı sorumlu olduğunu ve Başbakanın da MİT'in fiillerinden dolayı Meclis'e karşı sorumlu olduğunu gösterir. Bu açıklamalardan sonra Sayın Başbakan, "Acaba hangi kanunu çiğnemişiz?" diye hâlâ soru sorabilecek midir?

Bu vesile ile hayatî diyebileceğim bir nokta üzerinde durmak isterim: Milli İstihbarat Teşkilatı aslında dışa dönük bir görevle yükümlüdür. Devletin güvenliği ile ilgili istihbarat toplamak ve istihbaratı önlemektir görevi. MİT'in görevi bir yönüyle de yurt içine dönüktür. Ne var ki, kanunun maksadının titizlikle göz önünde bulundurulması zorunluğu vardır. 644 sayılı kanun MİT mensuplarının faaliyetlerini Devlet güvenliğinin korunması maksadına dayandırmıştır. Şayet bu maksat gözden kaçırılırsa MİT'in yaptığı iş adi bir jurnalcılık şeklini alır. Her hal ve kârda MİT'in faaliyetleri de Anayasa ile sınırlıdır. MİT'in gerçekten bu sınırlar içinde kalıp kalmadığını, 644 sayılı kanu-

nun maksadına sadakatle hizmet edip etmediğini Başbakan denetleyecektir. MİT'in suçüstü yakalandığı bu olayda Başbakanın görevini yapmadığı ortaya çıkmıştır.

Üzerinde durulması gereken bir başka husus daha var: Milli İstihbarat Teşkilatı milli güvenliği koruyucu istihbarat yapmak ve karşı istihbaratı önlemekle görevlidir. Milli güvenlik kavramı kimseyle paylaşılamayacak, niteliği itibariyle paylaşılması mümkün olmayan bir kavramdır. Üzerinde kıskançlıkla, titizlikle eğileceğimiz, titreyeceğimiz bir kavramdır.

Şimdi sormak isterim; milli güvenliğimizle ilgili istihbarat, bu istihbarata dayalı planlar ve yalnız bizim olması gereken bütün bu Devlet sırları NATO üyesi olduktan, Silahlı Kuvvetlerimizi yabancılarla bütünleştirmeyi kabul ettikten ve Amerikan istihbarat servisleriyle işbirliğine geçtikten sonra acaba ne kadar bizim diyebileceğimiz bir nitelik taşımaktadır? Amerikan istihbarat servisleriyle işbirliği, olayları Amerika gözüyle görüp değerlendirme gibi bir sonuç yaratmamış mıdır? Zira bir büyük Devletle bir küçük Devletin askerî ittifak kurmaları büyük Devletin lehine, küçük Devletin aleyhine sonuçlar doğurur. Bu, eşyanın tabiatından gelmektedir, kaçınılmaz bir sonuçtur. Şayet bu böyle ise egemen ve yönetici çevrelerin sol düşmanlığının ilham perisini sadece içeride aramamak gerekir.

Türkiye'de polis devletinin son zamanlarda daha da güç kazandığını görüyoruz: Polis devleti güzel bir şey değildir. Gizli polis iktidara, Hükümete hizmet eder. Bu arada iktidara gelme ihtimali olanlara da hizmet eder. Kimsenin şüphesi olmasın, açılan mektuplar, dinlenen telefonlar yalnız solculannkiler değildir. Sayın Demirel, başbakanlıktan düştükten sonra gizli polis ortaya bir Demirel dosyası çıkarırsa hayretle karşılanmamalıdır. Ama ne olursa olsun MİT'in Anayasa dışı, Ceza Kanunu hükümlerine aykırı icraatının hesabını biz Başbakandan sorarız. Anayasaya, kanuna, göre Meclis önünde sorumlu olan odur.

Bir başka noktaya geçiyorum: Başbakan, AP yöneticilerine hitaben dün yaptığı konuşmada "Anayasa kuruluşları Hükümetin yanında veya karşısında değil, Anayasanın kendilerine tanıdığı yerde olacaktır" demiş. Başbakanın bu sözlerini önce Hükümetin kendisi için uygulamak lazım. Zira Hükümet, Anayasanın kendisine gösterdiği yerde değil, türlü nedenlerle Hükümetin zaafa düşmesi, acz içinde bulunması Anayasanın iç dengesinin bozulmasına sebep olmuştur. Anayasanın kurduğu yetkiler hiyerarşisinde sınır tecavüzleri meydana gelmiştir. Bir süreden beri Milli Güvenlik Kurulu'nun adeta bir üst Hükümet gibi hareket ettiğine şahit oluyoruz. Milli Güvenlik Kurulu'nun 23 Ocak tarihli gazetelerde yayımlanan son bildirisinde vatandaşta tereddüt ve endişe uyandıran fikirler ileri sürüldüğü, anayasal hakların kötüye kullanıldığı, huzur bozmaya yönelmiş olayların kesin olarak önlenmesine zaruret hâsıl oldu-

ğu veya üniversite özerkliğini korumanın sadece üniversiteye değil Hükümete de düştüğü, üniversite özerkliğinin Anayasanın 21. maddesi hükümlerini ortadan kaldıracak biçimde yorumlanamayacağı veya aşırı uçların demokratik rejimi hedef aldığı ve yurt bütünlüğünü bozmaya yöneldiği, bundan dolayı kanunlardaki boşlukların doldurulması için gerekli tedbirlerin alınmasının uygun görüldüğü ifadeleri yer almaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu'nun, olaylar hakkındaki son bildirisinin son derece yüzeyde kalan hükümlerden ibaret olduğu noktası üzerinde duracak değilim. Biz meseleyi başka bir açıdan ele alacağız. Milli Güvenlik Kurulu'nun böyle bir bildiri yayımlamaya Anayasa ve kanun muvacehesinde yetkisi bulunup bulunmadığını inceleyeceğiz. Bu konuda önce Anayasamızın 111. maddesi var. Buna göre "Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir." Maddenin gerekçesinde de şöyle denmektedir: "Yurt müdafaasının genel prensiplerini ve siyasetini tespit etmek için ilgili bakanlardan ve Genel Kurmay Başkanından müteşekkil yüksek bir kurul bütün modern devletlerde yer almış bulunmaktadır. Nitekim bizde de 5399 sayılı Kanunla bu müessese ihdas edilmişti. Modern Anayasa temayüllerine uyularak bu müessese bir Anayasa organı haline getirilmiştir."

Anayasanın 111. maddesine dayanılarak çıkartılan 129 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kanunu'nun 2. maddesi de "Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında Bakanlar Kuruluna yardımcılık etmek üzere" dedikten sonra milli güvenlik politikasının esaslarının hazırlanması, bu politikanın tadil ve tashihi, milli güvenlik konularının her biri için milli plan ve programların hazırlanması, Devlet teşkilatına, özel müesseselere ve vatandaşlara düşecek topyekûn savunma ve milli seferberlik hizmetlerinin tespiti gibi yurt savunmasıyla ilgili yardımcı görevler sayılmaktadır. Yürürlükten kaldırılmış 5399 sayılı Milli Savunma Yüksek Kurulu Kanunu da aşağı yukarı aynı hükümleri ihtiva etmekte ve bu kurulun münhasıran milli savunma ve güvenlikle ilgili kararların alınmasında Hükümete yardımcı olacağı tasrih edilmekte idi.

Anayasanın ve kanunun yukarıda özetlenen hükümleriyle Milli Güvenlik Kurulu'nun son bildirisinde ele aldığı konular ve bildirinin taşıdığı eda karşılaştırılacak olursa, açık bir yetki tecavüzü veya saptırılması karşısında bulunulduğunda tereddüt edilemez. Bir süredir Milli Güvenlik Kurulu'nun Hükümetin arkasında fakat üstünde politik yüksek bir kurul durumunda hareket ettiği gözden kaçmamaktadır. Bu hususu 22.6.1970 günlü birleşimde Yüce Meclisin dikkat nazarlarına sunmuş, "Sıkıyönetim ilanını, acz içine düşmüş Hükümetin, idareyi, Anayasanın şekli varlığı muhafaza edilerek askerî yönetimlere devri biçiminde, yani Türkiye'ye özgü bir Yahya Han rejiminin uygulanması-

na ilk adım olarak telâkki ediyorum" demiştim. Aynı hususlara sıkıyönetimin kaldırılması talebini ihtiva eden 1 Temmuz 1970 günlü dilekçemde de temas etmiş, "Anayasal kurum ve kuruluşların paravanası arkasında Türkiye kadife eldivenli bir çelik elin yönetimine doğru hızla yol almaktadır" diyerek olayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dikkatine de sunmuştum. Bu yetki aşması veya saptırmasının da tıpkı daha önceki olaylarda olduğu gibi Meclis önünde sorumlusu Başbakan, İçişleri Bakanı, Ulaştırma Bakanı ve Anayasanın 105. maddesi gereğince toptan Bakanlar Kuruludur.

Gerçekten Hükümetin başı olarak, gerek emniyet kuvvetlerinin kanun dışı tutum ve davranışlarından, gerek MİT'in Anayasayı hiçe sayan hareketlerinden, gerekse Milli Güvenlik Kurulu'nun yetkisini aşan bir tutum ve davranış içine girmesinden hep Başbakan sorumludur.

İçişleri Bakanı ile Ulaştırma Bakanına gelince: Birincisi, emniyet kuvvetlerinin Anayasa dışı, hukuk dışı tutum ve davranışlarından; ikincisi de PTT sorumlularının Anayasanın açık hükümlerini ve Ceza Kanunumuzun 195 ilâ 200. maddelerini hiçe sayarak mektupların MİT tarafından açılarak kontrol edilmesi suçuna iştirak etmelerinden ötürü ve Anayasa'nın 105. maddesinin 2. fıkrası gereğince sorumludurlar. Nihayet aynı maddenin 1. fıkrasına göre Bakanlar Kurulu yürütülen siyasetten birlikte sorumlu olduklarından Hükümetin sorumluluğu da şüphe götürmemektedir.

Başbakan olay gösterilmediğinden, kanun maddesi zikredilmediğinden hep şikâyet eder. Sanırım bu kez şikâyet edemeyecektir: Olaylar bir bir ortaya serilmiş, bu olayların hangi kanunlara ters düştüğü açıklanmıştır.

Türkiye derin bir bunalım içindedir. Şiddet tedbirleriyle Türkiye'yi bunalımdan kurtarmak mümkün değildir. Sayın Başbakan bir gazeteye verdiği demeçte; "Türkiye'de âdet haline geldi; bir sıkıntıdan mı bahsediyorsunuz, 'Efendim, o meselenin halli için evvela sosyal ve ekonomik meselelerin halli lazımdır!' deniyor" şeklinde, ekonomik ve sosyal meselelerin ileri sürülmesinden dert yanmıştır. Ama ne yapalım ki gerçek bu merkezdedir.

Türkiye geri kalmış bağımlı bir toplum. Geri kalmışlık dünya kapitalizminin bir ürünü. 18. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti, tersanelerinde, yabancı devletlerin sipariş ettiği gemileri yapardı; sonra Batı kapitalizminin bir yarı sömürgesi durumuna düştü. Bir Milli Kurtuluş Savaşı verdik, hem de zafere ulaştık savaş meydanlarında ama bizi dünya kapitalizmine bağlayan bağlar kopanlamadığı için Milli Kurtuluş Savaşımız bizi geri bırakılmışlıktan kurtulmanın yolu üzerine oturtamadı.

Bugün bunalımın, toplu direnmelerin temelde yatan nedeni budur. Biliyorum, benden sonra bu kürsüyü işgal edecek olanların neler söyleyeceklerini biliyorum. Biz, dünya kapitalizminin bizi sömüren, geri bırakan bağlarından kurtulalım derken; bir yeni bağlantı içine girmeyi aklımızın köşesinden geçir-

miyoruz. Biz, Türkiye'nin bağımsızlığına kıskançlıkla sahip çıkarak, bürokratik bir yönetime gitmeden; emekçi halkımızın güler yüzlü sosyalizmi kuracağına inanıyoruz.

Yüce Meclis'e, bana konuşmamı bitirme fırsatı verdiği için teşekkür eder; gensoru açılması hakkındaki teklifime müspet oy kullanmanızı rica ederim.

Saygılarımla.[30]

MİT, Milli Güvenlik Kurulu

Yukarıda açıklandığı gibi, her iki kurum da hükümetin üstünde yetkilere sahipmiş izlenimi veren bir davranış içindeydi. Bu nasıl oluyordu? Hükümetin zayıf olması söz konusu değildi. Meclis'te kesin bir çoğunluğa sahipti. Biri başbakana bağlı, öteki de hükümete sadece öneride bulunan bu iki kurumun yasalar üstü tutumları nereden kaynaklanıyordu? MİT haber alma örgütüydü. Gizli çalışan; yurttaşları izleyen, fişleyen; ayrıca ülke dışında da faaliyet gösteren güvenlik ve casusluk örgütüydü. Milli Güvenlik Kurulu da adından anlaşıldığı gibi o da güvenlikle görevli bir üst kuruldu. Başbakan, genelkurmay başkanı, yasanın gösterdiği bakanlarla kuvvet komutanlarından oluşurdu. Cumhurbaşkanı toplantılara başkanlık ederdi. Milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na tavsiye ederdi (Anayasa mad. 111). Askerlerin görüşü, kurulun görevi gereği, ağırlıklıydı. Savunma ile ilgili olarak, Amerika ile imzalanan ikili antlaşmalar ve NATO'ya katılmamızdan sonra Silahlı Kuvvetlerimiz NATO savunmasının bir parçası haline gelmiş ve özellikle savaş halinde NATO Başkomutanı Amerikalı generalin emrine verilmesi öngörülmüştü. Barış zamanında da Amerikan silahlı kuvvetleriyle çok sıcak ilişkiler içindeydik. Dolayısıyla MİT'in de CIA ile sıcak ilişkiler içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sayın Çağlayangil'in CIA mikrofonları hakkındaki sözlerini bir kez daha anımsıyoruz. Aynı mantık Milli Güvenlik Kurulu hakkında da geçerliydi kuşkusuz. Savunma konusunda ayrımız gayrımız yoktu Amerika ile. Ülkemizde Amerika'nın askerî üsleri vardı; bu üslerde nükleer başlıklı bombalar silahlar depolanmıştı; üslerin komutanları Amerikalıydı. Bizimkiler üsler çevresinde nöbet tutan Mehmetçiklerin komutanıydı. Subaylarımız staj için Amerika'ya gönderiliyordu; tıpkı bir zamanlar Almanya'ya gönderildikleri gibi...

Bu durumu Meclis kürsüsünden köy kahvelerine kadar her yerde açıklamayı yurt görevi sayan TİP, Amerika'nın boy hedefiydi. Ama özellikle Çekoslovakya olayından sonra Sovyetler'in de boy hedefiydi. Macaristan, Polonya olaylarından sonra Sovyetler'in Çekoslovakya'nın da içişlerine, hem de tanklarla karışmasını Türkiye İşçi Partisi ağır biçimde eleştirmişti. *Ne Amerika ne*

30 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dev. 3, Topl. 2, c. 10, s. 261-273, 27.1.1971.

Sovyet Rusya diyen ve böyle her iki devletten de aynı uzaklıkta bir politika izlenmesini savunan Türkiye İşçi Partisi'nin bu tutumu bir taktik olarak değerlendirilmiş olabilirdi Sovyet dostlarımızca. Ama Çekoslovakya olayı karşısında takındığımız tavır TİP'in bağımsızlık konusunda şaka etmediğini sanırım dosta, düşmana, herkese açıkça anlatmıştı. Sovyet Elçiliği'nde bir davette müsteşar mı, birinci kâtip mi, yoksa sıradan bir memur mu, bilemiyorum, bir Sovyet görevlisi ile Çek olayını ayaküstü tartışmıştık. O günden sonra TİP genel başkanını elçilikteki resepsiyonlara çağırmamışlardı. Meclis'teki konuşmadan sonra sanıyorum, Amerikalılar da çağırmıyorlardı. Böylece her iki süper devletten aynı uzaklıkta politika sloganımızın canlı bir örneğini veriyorduk.

Bu arada kurbanlar da veriyorduk: Vedat Demircioğlu'dan sonra Atalay Savaş'ı da kaybettik. Vedat, polisin Teknik Üniversite'ye girmesinden sonra pencereden atılarak öldürülmüştü. Atalay da Ankara'da polis coplarından kaçarken araba altında kalmış, beyin kanamasından ölmüştü. İl başkanı tabanca ile öldürülecekti... Bu cinayetler, gencecik evlatlarımızın katledilmesi bizleri tarifsiz acılara boğuyor ama azmimizi kamçılıyordu. Bir adım geriye gitmeyecektik, gitmiyorduk da. Ama ihtiyatsızlık da etmeyecektik ve de etmiyorduk. İlerliyorduk. Provokasyonlara, tertiplere düşmeden ilerliyorduk. Daha önce de belirttiğim gibi Haziran (1968) seçimlerinde oyunu arttıran tek parti TİP'ti. Seçimlerden sonra toplanan Genel Yönetim Kurulu'nda sonuçları değerlendirirken önümüzdeki yılın (1969) genel seçim yılı olacağını vurgulayarak kimi hedefler saptamıştık. Bağış kampanyası açmalıydık. Öteki partilerle boy ölçüşmek için yurdu köy köy, kasaba kasaba dolaşmamız gerekiyordu. Bu da para sorunuydu. Bu amaca yurt düzeyinde bir bağış kampanyası ile ulaşabilirdik. İşçi Partisi'ni halkımıza onun ayağına giderek, onun sorularına yanıtlar vererek anlatmalıydık. Hâlâ karalamaların, yalanların arkası gelmiyordu. Oysa çekinecek hiçbir yanımız yoktu. Hal-

SON RESİMLERİNDEN BİRİ : İTÜ Öğrenci Yurdundaki olaylar sırasında yaralanan ve İlk Yardım Hastanesinde bir de beyin ameliyatı geçiren Hukuk Fakültesi öğrencisi Vedat Demircioğlu'nun ölümünden birkaç gün önce çekilen fotoğrafı. (Foto: İLA)

Ölen Hukuk öğrencisinin cesedi morga kaldırıldı

Hürriyet, 25 Temmuz 1968.

kın biricik partisi olduğumuzu, halkın sorularını yanıtlayarak açıklamalıydık. Halkı iktidara götürmek istiyorduk. Öteki partiler ise halktan oy istiyordu. Biz de elbet oy istiyorduk ama bu oyu emekçi adaylar için istiyorduk. Emekçi halkın kendisine oy verip, Meclis'e girmesini istiyorduk.

Yeniden ulusal bağımsızlığımızı kazanmamız, halkın bu davaya doğrudan doğruya sahip çıkmasına bağlıydı. Evet, 1947'de imzalanan ilk ikili antlaşmadan beri, bağımsız olmadığımız, Amerika'nın bir ileri karakolu durumuna geldiğimiz halka anlatılmadıkça, halk yeniden davasına sahip çıkmadıkça, bağımsızlık mücadelesi bir aldatmacadan ileri geçemezdi.

Bu konuyu Meclis kürsüsüne getirdiğimiz günü hiç unutamam. Nasıl bir fırtına kopmuştu Meclis'te! AP'li milletvekillerin tepkisi, çoğunun durumu bilmemesinden kaynaklanıyordu. Yıllar sonra yayımlanan bir kitapta, bakınız olay nasıl anlatılıyor? Arcayürek şöyle yazıyor:

> TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın verdiği bir yazılı önergeyle, Türkiye'nin gündemine ciddi boyutlarla giren Türk-Amerikan ilişkilerinde de, "Türkiye'deki Amerikan üsleri ile ilgili gizli belgeler" sorununda da Washington'u "tedirgin eden" bir yol tutmuştu.
>
> İktidar olduğu ilk yıllarda ABD'nin Türkiye'de varlığı ve etkinliği üzerinde konuşmamayı yeğlemişti (Demirel). Fakat sonradan ABD'nin Türkiye'deki yararları saklı tutmakta "göze alabileceği ya da aldığı eylemler" konusunda kimi açıklayıcı sözler söylemeye başlamıştı.
>
> ABD'nin Türkiye'yi "gözden çıkarması" olgusunun dünyada bugün "beklenir" bir sonuç olamayacağından kuşkusu yoktu. Hatta yumuşak, ama içinde hayli önemli dokundurmalar olan cümleler bile söylerdi. Bunlar arasında en açığı, özellikle 1980'den sonraki dönemde, Amerika'nın "kendine yatkın bir alternatif hükümet adayı bulmadıkça, Özal'ın kolaylıkla çekip gideceğine inanmadığını" söylemesiydi.
>
> Mehmet Ali Aybar'ın, Türkiye'nin gözünü açan yazılı önergesinin büyük yararlar sağladığına kimse karşı çıkamazdı. Çünkü, Türkiye'nin Amerika ile kaç tane "gizli anlaşma" yaptığını bilen yoktu; kimi bilgiler ise yeterli değildi. Aybar'ın bu önergesini aldıkları zaman, Dışişleri Bakanı Çağlayangil'le konuştuklarını, sonra devlet arşivine bir göz attıklarını bana anlatan Demirel, şöyle demişti: "Bir de baktık ki, Amerika ile yapılan gizli anlaşmaların tümünü kapsayan bir dosyamız bile yoktu. Küçük rütbeli bir subayın, yüzbaşı düzeyinde bir Amerikalının imzaladığı anlaşmalardan tutun da, Türkiye'nin, ABD'ye neler içeren önemli anlaşmaların hiçbirinin metni elimizde değil."
>
> Bu durum karşısında, derhal çalışmaya başlanmıştı. Çağlayangil, Amerikalılarla var olan anlaşmaların metinlerini istemiş, devlet arşivinin birçok kesimlerine dağılmış olanların toplanmasına başlanmıştı.

Bir yandan bu anlaşmaların ve TİP muhalefetinin ağır baskısı altında anlaşmalar bulunmuş; öte yandan da ABD'ye, "ikili anlaşmaları düzene sokacak, Türkiye'nin bağımsızlığıyla bağdaşmayacak anlaşmaların yeniden gözden geçirilip tek metne bağlanmasını sağlayacak" müzakere istemi duyurulmuştu.

"Amerika bu istekten pek memnun kalmadığını bize ihsas etti" demişti Demirel. İnancına göre, bu tür işlemler, Sovyetler'e ekonomik açıdan yakınlaşmalar, yeni anlaşma direnmeleri, sonunda ABD'de "önemli bir sorun" olarak ele alınan uyuşturucu maddeler karşısında Ankara'nın kimi terslenmeleri derken 1971 Mart'ını bulmuştuk.

İhsan Sabri Çağlayangil, 12 Mart darbesinden sonra yayımlanan bir İngiliz gazetesini gösterdi. Bu gazetede bir dünya haritası yer alıyor, üzerinde hangi ülkelerde Amerika'nın darbe yaptırdığı gösteriliyordu.

Adı geçen devletler arasında Türkiye'de vardı.[31]

Bu ne perişanlık? Nerelerden nereye gelinmişti. Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'ne neler olmuştu? Neredeydi Lozan'da barış görüşmelerini kesen o titiz Türkiye? Amerika'ya topraklarımızda üsler veren antlaşmalar imzalanıyor ama kimse ne sayılarını biliyordu ne de metinleri eldeydi!... Olacak iş değildi. Biz sorunu Meclis'e 1965'te getirdik. İlk antlaşmalar 1947'de imzalanmıştı. Demek bunca yıl Amerika ile ilişkilerimizi düzenleyen metinlere bakmak hiçbir hükümetin, hiçbir muhalefetin aklına gelmemişti. Ne CHP'nin ne Adalet Partisi'nin ne Millet Partisi'nin ne Yeni Türkiye Partisi'nin... Hiçbir siyaset adamımız, devlet adamımız merak etmemişti; "Biz Amerika'ya ne verdik, karşılığında ne aldık" dememişti: Türkiye gözü bağlı Amerika'ya teslim edilmişti. İnanılacak gibi değildi ama gerçek bu idi işte. Evet, ama bu inanılmaz olayın üzerinde durulmayacaktı. Ne muhalefet ne basın ilgilenecekti olayla... Bu da başlı başına üzerinde önemle durulması gereken bir olaydı. Duyarlığımızı kaybetmiştik. Daha doğrusu bu konudaki duyarlılığımız, yıllardır yapılan propagandalarla körleştirilmişti.

Türkiye İşçi Partisi'ne karşı halk yıllardır dolduruluyor, kışkırtılıyordu: Malum hikâye, Sovyet ajanlığı... Ulusal bağımsızlık konusunda bir yandan halk gerçekleri görmez hale getirilirken, bir yandan da gerçek dışı propagandalarla ters yönde duyarlı hale getiriliyordu: Amerika'nın bağımsızlığımızı koruyabilmemiz için bize yardım ettiği yıllardır vurgulanıyor; TİP'in de Sovyet ajanı olduğu için Amerika'ya karşı çıktığı ileri sürülüyordu: "Sovyetler Kars'ı, Ardahan'ı ve de Boğazlar'da üs istiyor" deniliyordu halka... İşimiz zordu gerçekten. Sovyetlerin üs istedikleri; kimi yazarları aracılığı ile Doğu'da sınır düzeltmesi yapılmasının zorunlu olduğunu ileri sürdükleri doğ-

31 *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5, Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, s. 57-58.

ruydu. Ama Amerika'nın bize yardım için değil, bizi kendi emellerine alet etmek için Türkiye'de üslendikleri de doğruydu. Ve Amerika, Türkiye'de üslendiği için ona karşı çıktığımızı halka anlatmak gerekiyordu. Bu, bizi çok uğraştırdı. Ama halkın hiç değilse bir kesimine gerçeği anlatabildik. Amerika'nın yalnız bizi değil, dünyanın dört bir yanındaki, hemen tüm geri kalmış ülkelere doğrudan ya da dolaylı olarak hükmettiğini anlatmayı başardık. 1966-67'lerden başlayarak Amerika'ya karşı çıkanların sayısı artmaya başladı. Gençlerin devreye girmesi ile bu eğilim daha da hızlandı ve yaygınlaştı. 1967 sonlarında Ankara İl Kongresi'nde yaptığım konuşmada "*Tarihin çizgisi anti-emperyalist savaş çizgisidir*" diyor ve şunları söylüyordum:

> 1947 tarihinde Truman doktrini, Amerika'nın harp sonrası politikasında kesin bir dönüm noktasıdır. Bu doktrinle Amerika, başka devletlerin içişlerine karışmayı, kendisi için bir dış politika prensibi haline getirmiştir. Truman doktrini komünizmle mücadele maskesi arkasına gizlenen Amerika'nın dünya hegemonyası planlarında ilk adımını teşkil eder. Gerçekten maksat Türkiye ve Yunanistan gibi son derece önemli mevkiler işgal eden iki memleketi sıçrama tahtası haline getirmektir. Demek ki, Truman doktrinine dayanan bu antlaşma, Türkiye'nin içişlerine müdahale maksadı güden bir teşebbüstü. Antlaşmanın maddeleri bu maksadı açıkça ortaya koymaktadır. Bu ikili antlaşma gereğince, Amerika Türkiye'ye bir askerî heyet gönderecek, bu heyet, yardımın kullanılışını denetleme yetkisine sahip olacaktı. Antlaşmanın asıl bizim elimizi kolumuzu bağlayan hükmü, 4. maddesindeki hükmüdür. Bu maddede verilen silahları Amerika'nın izni olmadan kullanamayacağımız yazılıdır.
>
> Hal böyleyken zamanın iktidarı gerçekleri halktan gizlemiştir. Ve tarihin garip bir cilvesiyle, 1964'te Johnson, mektubunda, bu maddeyi karşımıza çıkarmıştır.
>
> (...) Kurtuluş Savaşı başlarında, Erzurum ve Sivas kongrelerinde aynı mantık aynı gerekçe ileri sürülmüştü: "Biz kime karşı savaşacağız? Yunanlıların arkasında İngiltere var. Onun silahı, topu tüfeği, parası var. Bizim ise buradan cepheye kadar şimendiferlerimizi yürütecek kömürümüz bile yok. Onun için savaş yolunu tutmayalım. Bize yardım elini uzatan Amerika'nın himayesini, mandasını kabul edelim" denmiştir. Üstelik bu sözler basiretin, sağduyunun sesiymiş gibi söylenmiştir.
>
> Oysa hürriyetleri söz konusu olunca, milletler, bu gibi akla yakın görünen sözlere kulaklarını tıkarlar. Nasıl ki, bizde tıkamıştık kulaklarımızı. Türk milleti ve Mustafa Kemal, "Ya istiklâl ya ölüm" diye haykırmıştı mandacıların, himayecilerin yüzüne.
>
> Hayır... Bugün bizim gibi küçük devletlerin kaderi, ya Amerikan boyunduruğu, ya Sovyet boyunduruğu değildir. Tarihin çizgisi Emperyalizme kar-

şı savaş çizgisidir. İnsanlığın kaderi, anti-emperyalist savaş çizgisidir. İnsanlığın kaderi, anti-emperyalist savaş çizgisi üzerindedir. Halklar, dünya nüfusunun üçte ikisinden daha çoğunu teşkil eden fukara ve mazlum halklar, elde silah, Amerika'ya ve emperyalizme karşı savaşıyor. Kimi de henüz pasif direnme halinde bulunuyor. Silahlı ya da silahsız, her halükârda, insanlığın kaderi anti-emperyalist mücadelede belirleniyor. Bu gerçek asla gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye'nin bugünkünden çok daha kötü şartlar altında, bir milli kurtuluş savaşı vermiş ve kazanmış olduğu unutulmasın. Türkiye gibi küçük devletler, varlıklarını emperyalizmle mücadele ederek koruyorlar. (...) Amerika'nın veya herhangi bir başka kapitalist devletin sızma teşebbüsleri karşısında uyanık bulunuyorlar. Bağımsızlıklarını Sovyetler veya Çin'le münasebetlerinde de titizlikle koruyorlar. (...) Bağımsızlık ve milliyetçilik, sosyalizmin temel direkleridir. Şüphesiz burada söz konusu olan milliyetçiliğin başka milletleri aşağı gören, ezilmelerini, köleleştirilmelerini emreden faşist milliyet anlayışı ile bir ilişkisi yoktur. Emperyalizmle dövüşen bütün mazlum milletler, mücadele güçlerini, insancıl bir milliyetçilik duygusundan alıyorlar. Yabancı tahakkümünden kurtulmak, kültürlerini ve ekonomilerini geliştirmek istiyorlar. Fukara halklarını, memleketlerinin efendisi yapmak istiyorlar. İnsanlık ailesi içinde, ilimleri, kültürleri, sanayileriyle şerefli bir yer almak için savaşıyorlar.[32]

Türkiye İşçi Partisi bilindiği gibi 12 işçi-sendikacı tarafından kuruldu (13 Şubat 1961). Bir yıl sonra kurucular tarafından genel başkanlığa seçildim (9 Şubat 1962). Kurucular yeni bir tüzük hazırlanmasına karar verdiler. Tüzükte partinin ne tür bir işçi partisi olduğu açıklanacaktı. Bu maddeleri benim kaleme alınam uygun görüldü. Bu ilkeleri Marksizmden hareketle, tarihimizden kaynaklanan koşulları da göz önünde tutarak hazırladım. Program hazırlanırken bu ilkelerle doğrudan ilgili bölümleri de gene ben yazdım. Buna sonradan "*Türkiye'ye Özgü Sosyalizm*" adı verilecekti. Demek ki, esaslar 1962 ve 1964'te saptandı. Beş imzalı önerge verilene kadar, yani 16 Ekim 1968 gününe kadar geçen yıllarda TİP'in üst düzey yöneticileri arasında teorik görüş ayrılığı olmadı. Önergeden üç gün önce Ankara İl Kongresi'nde yaptığım konuşmada sosyalizmi, yani *Türkiye'ye Özgü Sosyalizmin* özelliklerini, niteliklerini şöyle açıklıyordum:

> Geri kalmış bir toplumun kapitalist aşamayı atlayarak sosyalizme geçmesi halinde ekonomide, bilimde, teknik alanlarda kapitalist toplumun gerisinden işe başlamak gibi bir durum söz konusu oluyor. Ama teknik alanlardaki bu geçici geriliğin, insan sevgisi ve saygısına dayanan sosyalizmin asıl özünde de belirmesine, sosyalist demokrasiyi engellemesine müsaade edilemez, edil-

32 *TİP Haberleri*, Sayı 3, 15.12.1967, s. 2-3.

memelidir. Bu zor koşullarda kurulan bir sosyalist düzende bile insanlar daha ilk günden itibaren kendilerini mutlu duymalıdırlar. Bu mutluluğa insanlar sömürülen, horlanan ikinci sınıf vatandaşlar olmaktan kurtulduklarını ve devlet yönetiminin vazgeçilmez unsurları haline geldiklerini, günlük yaşamları içinde gördükleri, kavradıkları ölçüde ulaşırlar. Emekçiler, sosyalist düzenin daha ilk gününde birer araç olmaktan çıktıklarını ve devleti kendilerinin yönettiğini duymalıdır. Bu alandaki boşluklar, hele bu halin yıllarca sürüp gitmesi, hiçbir gerekçe ile mazur gösterilemez. En geri koşullarda sosyalizmi kurmuş olmanın mutluluğunu, insanlar ilk günden itibaren içlerinde duymalı, inançlı şevklerini asla kaybetmemelidirler.

Somut insanı, kendinde ve kendisi için bir değer kabul eden temel ilke kapitalizme karşı savaşıldığı günlerden itibaren eylemimizde gerçekleşmelidir. Yani sosyalizm için mücadele eden bütün örgütler, başta siyasi parti olarak, kuruluş ve işleyişlerinde gerçekten demokratik yöntemler uygulamalıdırlar. Son tahlilde yönetici kadrolar seçimle iş başına gelip gitmeli; tabana hesap vermeli; tabanın her an denetiminde bulunmalı ve tabandan yönetici kadroya serbestçe geçilebilmelidir.

Siyasi mücadelenin faşist bir ortamda yürütülmek halinde bile sosyalist bir parti gücünü, meşruluğunu tabandan aldığını ve insana sevgili ve saygılı olduğunu asla unutmamalıdır. İnsan sosyalizm için değil; sosyalizm insan içindir. Zira insan kendi öz varlığına ancak sosyalizmde kavuşur; insanı "yabancılaşmalardan" tüm olarak ancak sosyalist bir düzen kurtarır. İnsanların hızlı ekonomik kalkınmanın birer çarkı derekesine indirilmemeleri için sosyalizmin insan için olduğu asla akıldan çıkarılmamalıdır. Ve de fikirler ancak müesseseleştirilerek teminata bağlandığından, insanın sosyalist düzende bir alet haline getirilmesini önleyecek demokratik müesseseler mutlaka yaratılmalı, gerçekten işler hale getirilmelidir.

Burada bir parantez açalım: Örgüt biçiminin sosyalist uygulamadaki belirleyici öneminin rolünü henüz kavramadığım için *demokratik müesseseler mutlaka yaratılmalı, gerçekten işler durumda tutulmalıdır* demekle yetinmişim. Oysa sosyalist demokrasi burjuva demokrasisine göre her bakımdan daha ileri bir aşamanın düzenidir. Ve bu düzende emekçiler iktidar olacaklardır. Tarih kanıtlamıştır ki, Lenin'in *profesyonel devrimciler* teorisi ve bu teoriyi yaşama geçirmenin aracı olan, *piramit biçimindeki* Leninist parti modeli emekçilerin gerçekten iktidar olmalarını engelleyen faktörlerden biridir. Alıntılarımıza dönelim:

> Sömürü ile tahakküm bir madalyonun iki yüzü gibidir. Fakat sosyalist bir düzen kurulur kurulmaz, yani üretim araçlarının kamulaştırılmasıyla ekonomik sömürü ile birlikte, despotluğun da kendiliğinden son bulacağını san-

mak yanlıştır. Çünkü demokratik müesseseler işlemezse ekonomik ve sosyal ilişkileri düzenleyen yöneticiler, yani iktidarı ellerinde tutanlar, kolayca diktatör kesilebilirler. Ve despotça davranışlarını sosyalizmin bir an önce gerçekleşmesi arzusu ile açıklarlar.

Şüphesiz bir anlamda bu iddia doğrudur da: Stalin'in korkunç despotluğu, bir bakıma sosyalizmi çabucak gerçekleştirmek arzusundan doğuyordu. Ve de Stalin yönetiminde Sovyet sosyalizminin ekonomi, teknoloji, bilim ve eğitim alanlarında sağladığı başarıları kimse inkâr edemez. Ama bu başarıların tarife sığmaz ızdıraplar, milyonlarca insanın canı pahasına elde edildiği ve o tarihlerde Rusya'da en koyu bir istibdadın hüküm sürdüğü, düzmece davalarla nice insanın öldürüldüğü de inkâr edilemez. 1917 devriminden bu yana 51 yıl geçmiş olduğu halde, Rusya'da hâlâ sosyalist demokrasi kurulamamıştır. Hâlâ emekçi sınıflar "yönetilen" durumundadır; yönetici durumuna yükselememiştir. Hâlâ yöneticileri gerçekten denetleyememektedirler; yöneticileri gerçekten seçememektedirler. Ve emekçi sınıflar, devlet yönetimine gerçekten ağırlıklarını koyamamışlardır.

(...) Biz halkımıza, bizim sosyalizmimizin Rus Bolşevizmine benzemediğini, benzeyemeyeceğini; TİP iktidarında kurulacak bir sosyalist düzende emekçilerin sömürülen, horlanan, ezilen ikinci sınıf vatandaşlar olmaktan mutlaka kurtulup, devleti yöneten ve denetleyen vatandaşlar durumuna geleceklerini çok açık ve kesin olarak anlatmak zorundayız.

Türkiye sosyalizmi insana sevgi ve saygı esasından hareket etmektedir. Partimiz bu ilkelerin mihveri etrafında örgütlenmiştir; eylemimize ışık tutan bu ilkelerdir. Biz insana olan sevgimizden ve saygımızdan dolayı her mihnete, her meşakkate severek katlanıyoruz. Bizim partimiz demokratik bir partidir. İç kuruluşu da, mücadelesi de açık ve demokratiktir. Bundan dolayı iktidara gelince kuracağı düzen de mutlaka demokratik olacaktır.[33]

Beş İmzalı Önerge

Bu konuşmadan üç gün sonra (16.10.1968), Merkez Yürütme Kurulu haftalık toplantılarından birini yapıyordu. Mithatpaşa Caddesi 63 no'daki Genel Merkez'e arkadaşlar birer ikişer geliyorlardı. Toplantıları iki genel sekreterle birlikte yönetirdik. Saatinde toplantıyı açtım ve gündemi istedim. Gündem tek maddeden ibaretti: İç ve dış olaylar üzerinde tartışma. MYK toplantıları genel başkanın durum değerlendirmesi ile başlar. Bu da maddede belirtilir. Oysa elimdeki gündemde başkanın konuşmasından söz edilmiyordu. Önce fark etmedim. "Başka madde öneren arkadaş var mı?" diye sordum. Ya Sa-

33 *TİP Haberleri*, Sayı 23-24, "Biricik Kurtuluş Yolu Sosyalizm"/1968, s. 3-7 (Kimi tümceler yazı diline çevrilmiştir).

dun Aren ya da bir başka arkadaş, "Bu maddede parti içindeki huzursuzluğu görüşeceğiz" dedi. Görüşelim ama bu maddeye girmez. İç olaylar terimi, Türkiye'nin iç olayları anlamında kullanılmaktadır. Öncelikle parti içi olaylar konuşulacaksa, yeni madde teklif edilsin. Edildi, onaylandı. Ve parti içindeki huzursuzluğu görüşmeye başladık. İlk sözü yanılmıyorsam Sadun Aren aldı. Ardından Sargın, onun ardından Behice Boran'la Minnetullah Haydaroğlu, son olarak da Şaban Erik... Beşi de beni suçluyordu. Söyledikleri şöyle özetlenebilir: Aybar artık sosyalist değildir; yaptığı konuşmalarla partiyi de sosyalist çizgiden çıkarmaktadır ve kişisel yönetim uygulamaktadır... Bir de önerge sundular. Önerge, MYK Bildirisi olarak kaleme alınmıştı. İki bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde *kişisel yönetim* eğiliminin gittikçe artmasının, yetkili organ ve üyeler arasında huzursuzluğa neden olduğu; bunda son zamanlarda MYK'nın yetkilerini tam olarak kullanmamasının da etkisi bulunduğu belirtiliyordu. İkinci bölüm ise *sosyalizmin niteliklerine* ilişkindi. Partinin sosyalizm üzerindeki görüşlerinin tüzük ve programda, Malatya Kongresi kararlarında açıklandığı, bunlarla farklılıklar gösteren yorum ve açıklamaların partiyi bağlamayacağı ve kişisel görüşler olduğu belirtiliyordu. Ve bu konuda bir karar alınması isteniyordu.

Minnetullah Haydaroğlu, Behice Boran ve Nihat Sargın. (Kaynak: http://www.enstitu68.com/behice-boran.html)

Gerçekten çok şaşırmıştım. Hiç beklemiyordum. Sözü edilen işler benim görevlerimdi. Tüzüğün 34. maddesinde, "Genel başkan partiyi temsil eder. Parti adına demeç vermek yalnız genel başkanın hakkıdır. Genel başkanın yetki vereceği; Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden biri de bu hakkı kullanabilir. Genel başkanın veya yetkilendirdiği kimsenin parti adına vereceği demeç, parti programına, büyük kongre kararlarına, genel yönetim veya kurulu veya merkez yürütme kurulu kararlarına aykırı olmaz" deniliyordu. Kimseye de yetki vermediğim için kastedilen kişi bendim.

Demeçler konusunda böylesine titiz davranmış olmamız elbet sebepsiz değildi. Bizim Bey ve Paşalar takımı, işçilerin parti kurmasını ve bu partinin

Meclis'e 15 milletvekili sokmasını içlerine sindirememişlerdi. Yürürlükte olan malum faşist yasalardan başka ellerinde türlü silahlar vardı. Partiye provokatör ajanlar sokmak işten bile değildi. Hele yeni kurulan il ve ilçe örgütlerine kolayca üye olunabilirdi. Kaldı ki, biz de partiyi güçlendirmek için kapımızı herkese açık tutuyorduk. Partiyi bağlayacak, parti adına sayılacak demeçlerin sadece ve sadece genel başkan tarafından verilmesini tüzük hükmü yapmak tek güvencemizdi. Genel başkan dışında hiç kimsenin demeci partiye yüklenmez ve böylece parti kapatılma tehlikesi ile karşılaşmazdı. Evet, amaç bu idi. Kaldı ki, genel başkanın parti adına konuşması doğal bir yetkiydi. Biz buna biraz ağırlık vermiştik.

Önerge okunurken düşünüyordum, hangi konuşmam tüzük, program ve Malatya Kongresi'nin kararma ters düşmüştür diye. Yoktu böyle bir şey. Aslında olamazdı da. Çünkü TİP'in sosyalizm çizgisini ben saptamıştım. Buna karşı çıkmam kendi düşünce ve inançlarıma ters düşmek olurdu. Önergeyi sunanlar da bilirlerdi ki, partimizin sosyalizm anlayışını belirleyen ilkeler, ben partiye girdikten hemen sonra hazırlanan, yeni tüzüğün 2., 3. ve 53. maddelerinde yer almaktadır. Ve bu maddeler benim tarafımdan kaleme alınmıştır. Bunu her partili gibi onlar da bilirdi. Ayrıca programın, bu ilkelerle yakından ilgili bölümlerini de gene benim yazdığımı bilirlerdi. Bir oyun tezgâhlanıyordu. Tezgâhlayanlar da benim arkadaşlarımdı. Behice 1947'den beri tanıdığım, güvendiğim bir dosttu. Bu komployu hazırlayanlar her gün Meclis'te ve partide beraber olduğum, birlikte çalıştığım insanlardı. Şaban Erik, Merkez Komitesi toplantısından bir gün önce benimle İzmit'e gelmişti. Partinin arabasını kullanmıştı. Yani saatlerce baş başa konuşmuştuk. Konumuz partiydi. Ama hiç renk vermemişti.

Evet, tüzüğe, programa ve Malatya Kongresi kararına aykırı konuşmalar yapmak ve kişisel yönetime yönelmekle suçlanıyordum. Ve dostum Behice de bunlar arasındaydı. Yeni yayımlanan kitabında *Türkiye'ye özgü sosyalizm* deyimini kullanan; sosyalizmimizin neden bize *özgü* olduğunu uzun uzun açıklayan o değil miydi? Çekoslovakya'nın işgali üzerine sadece işgal olayını değil, Sovyetler Birliği'nde uygulanan rejimi ağır bir dille suçlayan, "*Bu çeşit rejimler 20. yüzyılın ikinci yarısında sürüp gidemezdi...*"[34] diyen o değil miydi? Şimdi karşımda oturmuş, kılı kıpırdamadan okunan önergeyi dinliyordu. Ben de dinliyordum. Merkez Komitesi'nin öteki üyeleri de.

Merkez Komitesi'ne sunulan önerge bildiri taslağı olarak kaleme alınmıştı. Kabul edilirse parti örgütlerine gönderilecek ve basına verilecekti. Önerge şöyle idi:

34 *Milliyet*, 27.8.1968.

Merkez Yürütme Kurulumuz, 16.10.1968 günlü oturumunda, son zamanlarda partide baş gösteren huzursuzluğu ve nedenlerini etraflıca tartışmış ve aşağıdaki "Bildiri"nin bütün parti üyelerine duyurulmasına karar vermiştir:

BİLDİRİ

16.10.1968

Türkiye İşçi Partisi Merkez Yürütme Kurulu;

1) Son günlerde Parti yetkili organ ve üyeleri arasında huzursuzluğun boy gösterdiğini ve bunun başlıca nedeninin, "kişisel yönetim" eğiliminin gittikçe artarak kendisini göstermesi olduğunu müşahede ile bu eğilimi önlemek üzere tüzük uyarınca Kurul'a tanınan yetkilerini, son zamanlarda muhtelif nedenler dolayısile tamamen ve ivedilikle kullanmadığından dolayı kendisini de eleştirerek, bundan sonra aynı eğilimin devamını önlemek için bütün hak ve yetkilerini sonuna kadar ve titizlikle kullanma zorunluluğunu duyduğunu ifade eder;

2) "Sosyalizmin nitelikleri"ni anlayışımız konusunda son zamanlarda zihinlerde uyanan tereddütleri kesin olarak önlemek üzere, bu yolda Parti görüşünü ifade eden Tüzük ve Programın ilgili bölümlerinden sonra tek resmî belge olup II. Büyük Kongre kararlarına atıfta bulunarak:

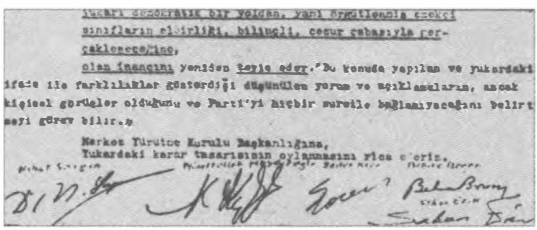
Beşli önergenin imzacıları.

"Gerek politik, gerekse ekonomik bağımsızlığın son tahlilde sosyalizmle gerçekleşeceğine ve Türkiye'de sosyalizmin, genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde memleketimizin tarihsel şartlarına ve milli özelliklerine uygun, milli bağımsızlığına kıskançlıkla bağlı ve aşağıdan yukarı demokratik bir yoldan, yani örgütlenmiş emekçi sınıfların elbirliği, bilinçli, cesur çabasıyla gerçekleşeceğine olan inancını yeniden teyit eder. Bu konuda yapılan ve yukarıdaki ifade ile farklılıklar gösterdiği düşünülen yorum ve açıklamaların, ancak kişisel görüşler olduğunu ve Parti'yi hiçbir suretle bağlamayacağını belirtmeyi görev bilir."

Merkez Yürütme Kurulu Başkanlığına,

Yukarıdaki karar tasarısının oylanmasını rica ederiz.

Nihat Sargın, Minnetullah Haydaroğlu, Sadun Aren, Şaban Erik, Behice Boran.

Böyle saçma şey olmazdı; olamazdı: Genel başkan programı, tüzüğü, kongre kararını çiğniyor. Nasıl? Konuşmalarında, demeçlerinde... Hangi ko-

nuşma? Son konuşmaları: Malatya Kongresi'nin sosyalizm hakkında aldığı karara uymuyor. Ama esrar perdesi çabuk kalkacaktı. Malatya Kongresi'nde alınan kararda ne deniyordu? Politik ve ekonomik bağımsızlık sosyalizmle gerçekleşecek. Başka ne deniyordu? Türkiye'de sosyalizm, genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde, memleketimizin tarihsel şartlarına ve milli özelliklerine uygun olacak. Daha başka ne deniyordu Malatya kararında? Sosyalizmin, milli bağımsızlığına kıskançlıkla bağlı ve aşağıdan yukarı demokratik bir yoldan, yani örgütlenmiş emekçi sınıfların elbirliği, bilinçli cesur çabasıyla gerçekleşeceğine olan inancını yeniden teyit eder... Peki bu ilkeleri, tüzüğün 2., 3. ve 53. maddelerinde ta 1962 yılında ilk kez dile getiren, kaleme alan Aybar değil midir? Ve hemen her konuşmasında, her yazısında bu ilkeleri usanmadan vurgulayan gene Aybar değil miydi? Evet, ama *Türkiye'ye özgü sosyalizm* diyor; sosyalizmin bir taneliğine böylece gölge düşürüyor, analizlerinde sınıf temelini bir yana bırakarak emekçilerin aşağılanmasından, horlanmasından söz ediyor... Peki, emekçilerin yüzyıllardır aşağılandığı, horlandığı doğru değil mi? Emekçilere *ayaktakımı* denmiyor mu? Osmanlılar vezirlere, paşalara, beylere, ulemaya *havass*, yani *seçkinler* adını; halka da *avam*, yani *ayaktakımı* adını vermemişler mi? Halkı adam yerine koymuşlar mı? Ve halkımız yüzyıllardır böylesine aşağılanmanın acısını, ezikliğini yüreğinde taşımamış mı? Biz önümüzdeki seçimlerde buna ağırlık verelim konuşmalarımızda diyorduk: "Sen bu memleketin has evladısın, sana *ayaktakımı* demek kimin haddine; çoğunlukta olan sensin; el ele verirsen, oylarını Beylere, Paşalara değil senin kurduğun, senin gibi emekçilerin yönettiği, senin partin olan TİP'e verirsen devletin başına sen kendin geçersin ve emekçilerin aşağılanmadığı, horlanmadığı, insanca yaşadığı bir düzen kurarsın" türünden konuşmalar yapalım diyorduk. Elbet artı-değer teorisini de açıklayacağız; açıklıyoruz da zaten, yıllardır: Seminerlerde. "Seçim ilanlarındaki konuşmalarda, bilimsel teorileri açıklamaya kalkışırsak alanlar boşalır" diyorduk. Kaldı ki, bir yolunu bulup sömürüldüğünü de anlatıyorduk halka. Marx'tan alıntılar yaparak değil elbet...

Programı, tüzüğü çiğnediğim bu gerçekler karşısında çocukça bir iddia sanılabilirdi. Oysa hiç de öyle değildi. Merkez Yürütme Kurulu'nda beşlerin konuşmaları maksadın bambaşka olduğunu ortaya koymuştu: Benim çizgi değiştirdiğim ileri sürülerek, program ve tüzük ilkeleri başka bir çizgiye oturtulmak isteniyordu. Merkez Yürütme Kurulu toplantısından çıkarken Behice'ye sordum: "Bu ne? Neler oluyor?" dedim. Yanıtı: "Söyleyeceğim bir şey yok!" dedi. Yılların dostu Behice ile son konuşmamız bu oldu...

Behice'nin o önergeyi imzalaması, beni hem şaşırtmış, hem de üzmüştü. Biz ailece yirmi yıldır dosttuk. Haftada iki üç gün akşam yemeklerini birlikte yerdik. Yazları tatili birlikte geçirirdik: Armutlu'da Rasih Güran'la eşi Muvakkar da bizlere katılırdı. Behice ve Nevzat'la, Nazife ve Adnan Cemgil'le beni Ankara'da, Rasih tanıştırmıştı. Sanırım 1947. Rasih mükemmel bir insandı. Dosttu. İntihar etti. Hep sevgiyle anarım. Hepimiz sosyalisttik...

Evet, Behice ile yirmi yıllık dosttuk. İkinci Dünya Savaşı sonundan beri Sovyetler Birliği'nde olup bitenleri birlikte izlemiş, birlikte değerlendirmeye çalışmıştık. Kruşçev'in raporunda açıklanan gerçekler; Stalin'in muhaliflerini temizlemek için açtırdığı davalar; savcı Wişinsky'nin[35] aslı astarı olmayan suçlarla donattığı iddianameler; gözü pek, kelle koltukta, Çarlığa karşı nice ayaklanmalara katılmış ünlü devrimcilerin *hain* olduklarının sahte delillerle kanıtlanması ve daha nice pislik... Nasıl olmuştu? Nasıl olabilmişti bütün bunlar? Kruşçev, tüm bu olayları Stalin'in despot yaradılışta kişiliği ile açıklıyordu. Peki, bu yaradılışta bir insan nasıl genel sekreter olabilmişti? Lenin son günlerinde Merkez Komitesi üyelerine yazdığı mektupta "Stalin gibi bir kişi genel sekreter olamaz" diye yazmamış mıydı? Muvakkar, Rasih, Behice, Nevzat, Siret ve ben Armutlu'da, bir tatil boyu bunları konuşmuş, Sovyetler Birliği'nde bir şeylerin ters gittiğine karar vermiştik. Derken Kruşçev görevden alınmıştı. Başlatılan reformlar durdurulmuş, her şey eski tas eski hamam olmuştu. Kruşçev raporu hepimizi, hemen her şeyin yeniden düşünülmesi gerektiğine inandırmıştı. Sosyalizme inancımız eskisi gibiydi. Ama uygulamanın, Sovyet örneği karşısında, yeniden düşünülmesi gerektiği sorunu vardı karşımızda. Herhalde ben böyle düşünüyordum. Beri yandan Amerikan emperyalizmi karşısında Sovyetler'e bir karşı ağırlık gözüyle bakılması görüşü de ihmal edilemezdi. Ama insanlığın sosyalizmden beklentileri düşünülünce Sovyet denemesi içimizi açmıyordu. Behice de, öteki arkadaşlarımız da sanıyorum, aşağı yukarı aynı şeyleri düşünüyorduk.

Behice'nin derli toplu bir kafası vardı. Galiba biraz fazla derli toplu**y**du. Görüşlerini zor, hatta çok zor değiştirirdi. Görüşlerini inançla savunmak bir meziyettir de görüşlerin, sakin bir koya demirlemiş gemiler haline gelmesi pek iyi değildir. İnsanı yeniliklere karşı çıkarabilir. Behice kuşkusuz yeniliklere karşı değildi ama alıştığı görüşlerin ona sağladığı rahatlıktan vazgeçmek de istemezdi. Behice'nin bu yanını severdim. Güven verdiği için severdim. Dürüst insandı, iyi dosttu. Bu kafa yapısı onu inatçı, zor inandırılabilen bir insan yapardı. Ben onun bu yanını da severdim: İkna edebilmek için tüm gücünüzü kullanmanız gerekirdi.

35 Andrey Vişinski – yay. haz.

Mehmet Ali Aybar, Behice Boran.

Türkiye İşçi Partisi, Marksist bir partiydi; yani Marksizmden yola çıkıyordu. Ancak ta başından beri, kendi yorumunu getirmişti: "İşçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (...) kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi teşkilatıdır" diyordu. *Demek ki, Marx'ın toplumun iki sınıftan oluşacağı, daha doğrusu temel çelişkinin burjuvazi ile proletarya arasında olduğu konusundaki yargısını, zamana ve Türkiye'nin tarihsel koşullarına göre değerlendirerek yorumluyordu. Dolayısıyla proletarya diktatörlüğünü, Marx ve Engels'in anladıkları anlamda, yani kendi içinde demokratik bir düzen oluşturması anlamında bile kendi koşullarımıza göre değerlendirip yorumluyorduk. Herhalde demokrasiye kesinlikle saygılı olacaktık. Çünkü sosyalizm uygulamaları bize öğretmişti ki, demokrasisiz sosyalizmi kurmak olanaksızdır. Bir de TİP, sosyalizme bir hamlede geçilemeyeceğini de pek iyi biliyordu. Olanaksızdı bu. Nesnel olarak olanaksız. Sosyalizme geçmemiz, iktidara geldikten sonra zaman alacaktı. Bu zaman sürecinde bir karma ekonomi sistemi uygulayacaktık. Devletin yönetimi emekçi halkın fiilen elinde bulunacak, emekçiler yönetimde fiilen söz ve karar sahibi olacaklardı. Demokrasi ve planlı ekonomi emekçi halkın denetim ve gözetiminde ve günlük yaşamı içinde onun eliyle gerçekleşecekti. Ve de TİP ulusal varlığımızı ve bağımsızlığımızı her şeyin üstünde tutan, Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'ne yaraşır bir politika izleyecekti. Ayrıca Türkiye İşçi Partisi, "teori"yi değerlendirme, yorumlama ve uygulama konularında da tam bir bağımsızlıkla hareket edecekti. Evet, TİP böyle bir sosyalist partiydi. Yani işin ta başından beri "Türkiye'ye Özgü bir Sosyalizm" savunmaktaydı.*

TİP'in ne tür bir sosyalizmi savunduğunu tekrar tekrar sergiliyorum gözler önüne. Bu açıklamalar, önerge sahipleri tarafından ortaya atılan "*sosyalizmden saptı*" iddiasında *pusula*mız olacaktır. TİP'in sosyalizmi herhangi bir sosyalizm değildi: Marksizmden yola çıkan ama Türkiye'ye özgü olan bir sosyalizmdi. Ve kesinlikle *Marksizm-Leninizm*le bir ilgisi, ilişkisi yoktu. Hayır, *başına bir bela gelmesini istemediği için değil*; Marksizm-Leninizmle sosyalist bir düzene, yani sosyalist demokrasiye varılmasının olanaksız olduğu konusunun olaylarca kanıtlandığı için.

TİP'in ilkelerini saptadığım günlerde Behice henüz partinin üyesi değildi. Ama sosyalist arkadaşlarımla elbet görüş alışverişinde bulunuyordum. Ve elbet Behice ve Nevzat'la da konuşuyordum bunları. Marksizme, Leninizme, bilimsel sosyalizme pozitif bilimin deneysel yöntemleri açısından bakıyordum. Bir de Sovyetler Birliği'ndeki, Çin'deki, halk demokrasilerindeki uygulamaları göz önünde tutuyordum. Bundan dolayı TİP'in tüzük ve programının dayanacağı esasları saptarken *kalıplardan, klişelerden* yararlanmadım. *TİP tüzüğünün özellikle 2, 3 ve 53. maddelerinde yer alan ilkeleri ve programın; Her Şey İnsan İçindir; Halkın Günlük Hayatında Gerçekleşen Demokrasi; Emekçi Halkın Yürütümüne Doğrudan Doğruya Katılıp Denetlediği Emekten Yana Planlı Devletçilik; Her Türlü Sömürücülük ve Sömürgeciliğe Karşı Olmak; Dış Politika ve Milli Savunma bölümleri başta olarak, bizim sosyalizmimizin ilkeleriyle ilgili hemen tüm bölümleri ben yazdım.* Marx'ın *artı-değer* teorisi sağlam bir temeldi. Bilimsel bir analiz ve açıklamaydı. Hareket noktamız bu oldu. Marx'ın tarih tezi de kalın çizgide bize doğru görünüyordu. Bunu da benimsedik. Ancak her bilimsel teori gibi bunları da eleştiriye açık olarak kabul ettik. Amacımız Marksizmden hareketle Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirmek, yani Türkiye sosyalizmini inşa etmekti.

Sosyalist Ülkelerin Sosyalizmi

Sosyalizmi uygulayan ülkelerde işlerin umulduğu gibi yürümediğini görüyordum: İşçiler, emekçiler gerçekten iktidarda değildi. Bunu zaten gizlemiyorlardı. Devleti *öncüler* ellerinde tutuyordu. Lenin *oligarşiden* söz ediyor, sosyalizmin kişi diktatörlüğü ile bile bağdaşabileceğini söylüyordu. Bu görüşe karşı çıkarak biz TİP tüzüğünde emekçi yığınlarının söz ve karar sahibi olacağı konusunu iyice vurgulamıştık. TİP'in sosyalizmi, ta başından beri Leninizmden kesinlikle çok farklı bir sosyalizmdi. Bu farklılığı vurgulamak için sonradan buna *Türkiye Sosyalizmi* ya da *Türkiye'ye Özgü Sosyalizm* adını vermiştik. Bu deyimleri sanıyorum 1966'da kullanmaya başlamıştık. Başta SSCB, sosyalist ülkelerin hiçbirinde sosyalist demokrasi kurulamamış ve hepsinde partiyi ve devleti yöneten bir bürokrasi ortaya çıkmıştı. Biz aynı hataya düşmek istemiyorduk. Arayışlar bu kaygıdan kaynaklanıyordu. *Türkiye Sosyalizmi* deyimi bu kaygılı araştırmaların adıydı. Bunu TİP üst düzey yöneticilerinin hepsi bilir ve paylaşırdı. Sosyalizmin insan için olduğu, emekçi halk yığınları tarafından *aşağıdan yukarı* kurulacağı hakkındaki bu görüş önce tüzükte, daha sonra programda dile getirilmiş ve TİP'in ilk kongresinde kabul edilmişti. *Türkiye Sosyalizmi* ya da *Türkiye'ye Özgü Sosyalizm* deyimini kullanmamızın başlıca iki nedeni vardı. Birincisi, TİP'i, dolayısıyla sosyalizmimizi, Kurtuluş Savaşımızın gerçek mirasçısı olarak görmemizdi. Bu, as-

lında sadece duygusal bir yargı değildi. Elbet Kurtuluş Savaşımızın mirasçısı olarak görüyorduk kendimizi, Kurtuluş Savaşı'na sadece nutuklarda bağlılık yeminleri eden bunca politikacı arasında. Ama ayrıca geri kalmış toplumlarda ve özellikle Türkiye'de, bağımsızlığa dört elle sarılmadıkça; bağımsızlığı, sosyalizmi gerçekleştirmenin vazgeçilmez koşulu saymadıkça sosyalizmin kurulamayacağı bilincini taşıyorduk. Ulusal bağımsızlık bizim için sosyalizmin öğesiydi. Emperyalizmin bir ileri karakolu durumunda olan Türkiye'de Amerika'nın Türkiye'deki varlığına, askerî üslerine, denetim heyetlerine karşı halkı duyarlı hale getirip, Amerika'nın Türkiye'den elini çekmesi sağlanmadıkça sosyalizmi kurmamız hiç kolay olmayacaktı. Sosyalizmi kurduktan sonra da ulusal bağımsızlığımızı gene dört elle savunmamız gerekeceğine inanıyorduk. Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı üyelerine karşı izlediği politika gözlerimizi iyice açmıştı.

Üstelik Kurtuluş Savaşı verdikten sonra, emperyalizmin ve kapitalizmin boyunduruğuna Türkiye yeniden girmişti. Birinci Büyük Millet Meclisi'nin, Halkçılık Beyannamesi'nde ve Atatürk'ün 1 Aralık 1921 günlü konuşmasında emperyalizm ve kapitalizmin ulusumuzun başlıca düşmanı olarak gösterilmiş olması ve *sırtüstü yatıp çalışmadan yaşamak isteyenlerin, toplumumuz içinde yeri ve hakkı bulunmadığını* vurgulamış olması çoktan unutulmuştu. Bağımsızlık artık ulusal bayramların nutuk malzemesi haline gelmişti. Evet, TİP ulusal bağımsızlığı sosyalizmin öğelerinden biri sayıyordu.

Marksizmden hareket ettiği halde TİP'in *bize özgü* bir sosyalizm savunmasının ikinci nedeni ise bürokrasi çıkmazına girmemekti. Aşağıdan yukarı, yani emekçilerin kuracağı bir sosyalizm öngörüyorduk. Bürokrasiyi, işçilerin, köylülerin, parti ve devlet yönetiminden dışlanmış olmalarının doğurduğuna inanıyorduk. Lenin'in, *Komünizmin Çocukluk Hastalığı* adlı kitabında 19 kişilik Merkez Yönetim Kurulu'nun bir oligarşi oluşturduğunu; *Ne Yapmalı?* adlı kitabında da "işçilerin yeri sendikalardır; parti profesyonel devrimcilerin örgütüdür" dediğini biliyorduk.[36] Lenin'in bu değerlendirmeleri ve günümüzün tüm sosyalist ülkelerinin bürokratik çarpıklık gösteren toplumlar olması, kafamızda soru işaretleri belirmesine neden olmuştu. Sömürüye son vermeyi amaçlayan Marksizmin artı-değer teorisinden ve tarih tezinden yola çıkarak Türkiye'nin somut koşulları içinde kendi sosyalizmimizi kurmaya kararlıydık. İlkelerimiz, programımız bu doğrultuda hazırlanmış, kaleme alınmıştı. Bunları aramızda hep konuşurduk. Sosyalizmin bürokratik düzen biçiminde gerçekleşmiş olmasının dünya sosyalizmi bakımından bir şanssızlık olduğuna hepimiz inanırdık. Ya da ben öyle sanırdım. Aldanmışım. Ama Behice'nin bu konuda yazdıkları da ortadaydı:

---

36 *Maladie Infantile du Communisme (Komünizmin Çocukluk Hastalığı)*, Paris, 1946, s. 26; *Que Faire? (Ne Yapmalı?)*, Paris, 1947, s. 112-129.

> Bugün TİP, hem emekçi sınıfların siyasi bir güç halinde örgütlenmesi hareketini, hem de Türkiye'ye özgü sosyalizmin fikirler çerçevesini –teorisini ve ideolojisini– temsil ediyor. Sosyalizmde fikir ve eylemin birleşmesi, bir arada yürütülüp geliştirilmesi kaçınılmazdır. (...) TİP'in kuruluşunda göze çarpan bir başka husus da şu: Parti kurma teşebbüsü sadece işçi-sendikacılardan gelmekle kalmamış, bunlar aralarına hiçbir "aydın" da almamışlardır. Bu, okumuş yazmışlara, kravatlılara bir güvensizliğin belirtisidir. (...) TİP bir yıl sürece etkin bir faaliyet gösteremeden varlığını devam ettirdi. (...) Kendilerine bir genel başkan seçmekteki titizlikleri de bunu gösteriyordu. İşçilerin davasını satmayacak, namuslu, cesur ve bilgili bir başkan seçmek için uzun düşündüler, çeşitli isimler üstünde durdular, temaslar yaptılar. (...) Bundan sonra Türkiye İşçi Partisi'nde işçiler ve öbür kol emekçileriyle aydınların işbirliği başlamıştır. İlk defa olarak Türkiye'de emekçilerle aydınlar, sosyalizmin Türkiye şartlarına uygun düşecek şekline göre hazırlanmış bir tüzük ve program çerçevesi içinde bir araya gelmiş ve örgütlenmişlerdir. (...) Çifte esas üzerine örgütlenme, kol emekçisi-kafa emekçisi ayrımını sürdürmek için değil, tam tersine bu ayrımı ortadan kaldırmak, iki kategoriyi birbirine kaynaştırmak için konmuştur. Son olarak TİP, sosyalizmi aydın çevrelerin dışına da çıkarabilmiş, sosyalizmi halka götürebilmiş tek örgüttür. (...) Türk sosyalist hareketi başarıya ulaşır ve Türkiye'yi sosyalizme götürecek bir kalkınma rotasına oturtabilirse Türkiye dünyadaki sömürülen, ezilen milletler arasında ilk milli kurtuluş savaşını vermiş olmanın şerefine, kendi şartlarına özgü, bağımsız ve demokratik yoldan sosyalizmi gerçekleştirmenin ilk örneğini verme şerefini de eklemiş olacaktır.[37]

Böyle düşünüyordu Behice Boran 1968 Mayısı'nda. Yani benim düşündüğüm gibi. Yani *Türkiye'ye özgü sosyalizmi* savunuyordu. Ve daha önce de belirttiğim gibi, Çekoslovakya'nın işgaline şiddetle karşı çıkmış, üstelik, "Sovyetler Birliği ve çevresindeki ülkelerde uygulanan sistem sosyalist düzenin örnek alınacak bir prototipi değildir ve şimdiki yöneticiler isteseler de, istemeseler de köklü değişikliklere uğramaya mahkümdur. Sosyalizm insanların gerçekten hür ve mutlu olabilecekleri demokrasinin tam anlam ve kapsamıyla gerçekleşebileceği bir sistemdir... Sovyetler Birliği ve Halk Cumhuriyetlerinde 'işçi sınıfı diktatörlüğü' partinin, hatta parti içinde belirli bir kadronun gitgide tek bir kişinin müstebit ve keyfî idaresi şeklini almıştır. Bu çeşit rejimler 20. yüzyılın ikinci yarısında sürüp gidemezdi..."[38] demişti.

Şaşırmam doğaldı. Benim gibi düşünen Behice Boran şimdi bana karşı çıkıyordu. Öteki önergeciler için de aynı şeyleri düşünüyordum. 1962'den be-

37 Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Gün Yayınları, İstanbul 1968, s. 60, 65-67, 332.
38 Behice Boran, *Milliyet*, 27.8.1968.

ri partinin çizgisi bu idi. Ve bu çizgiyi saptayan ve izleyen de bendim. Her hafta Merkez Yürütme Kurulu toplanmıştı ve gene toplanmaktaydı. Üyelerin hiçbirinden bir eleştiri almamıştım. Genel Yönetim Kurulu da üç ayda bir toplanıyordu. O toplantılarda da bir itiraz sesi yükselmemişti.

Programa ters düşen konuşmalar yapıyormuşum!... Olacak şey miydi bu? Kendimi yadsıyordum? 16 Ekim'den sonra, daha doğrusu 16 Ekim'deki Merkez Yürütme Kurulu toplantısında suçlamaların içeriği değişmişti. Program ve tüzükle çelişen konuşmalar yaptığım savı, Marksizm ve Leninizmin kimi sorunları biçimine dönüşmüştü: İşçilere dışarıdan bilinç götürme sorunu gibi örneğin... Ama asıl sorun Türkiye'ye özgü sosyalizmdi. Sosyalizmin bir taneliği vurgulanıyordu. Kuşkusuz kapitalizmden sonraki aşamanın adı sosyalizmdi. Yani tarihsel aşamalar sürecinde kapitalizm bir tane olduğu gibi, onu izleyen sosyalizm de aşama olarak bir taneydi. Ama her ülkenin değişik bir tarih süreci yaşamış olmasının doğal sonucu olarak, sosyalizmi de elbet değişik biçimde olacaktı.

Önergede bunların hepsi vardı. Ulusal bağımsızlığımıza sımsıkı sarılacağımız da vurgulanmıştı. Ama önerge dikkatle okununca şu tümce dikkat çekiyordu. Şöyle deniyordu: "Türkiye'de sosyalizmin *genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde* memleketimizin tarihsel şartlarına ve milli özelliklerine uygun...". Altını çizdiğimiz tümce değişik anlamlarda değerlendirilebilirdi. Önce sosyalizmin, ülkenin tarihsel koşullarına ve ulusal özelliklerine uygun biçimde gerçekleşeceği biçiminde anlaşılabilirdi. Ama dikkatle okununca vurgulanan noktanın "*genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde*" tümcesi olduğu ortaya çıkıyordu. Yani tarihsel şartlara ve milli özelliklere uygunluk, genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde olacaktı. Yani bunlar değişmeyen öğelerdi.

"Türkiye'de sosyalizmin *genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde*, memleketimizin tarihsel şartlarına ve milli özelliklerine uygun (...) aşağıdan yukarı demokratik bir yoldan, yani örgütlenmiş emekçi sınıfların elbirliği, bilinçli, cesur çabasıyla gerçekleşeceğine (...)" Bu açıklama tümcesi program ve tüzükteki tanımların bir tekrarıydı. Ancak altını çizdiğim "*genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde*" tümcesi iki bakımdan dikkat çekiciydi. Birincisi: TİP tüzük ve programında *sosyalizm* sözcüğünün hiç geçmemesine karşılık önergecilerin *sosyalist ilke ve gelişme kanunlarından* söz etmeleriydi. Tüzükte, "Anayasa teminatı altında olan hak ve hürriyetlerine sahip çıkacak işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmasını sağlamakla, büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük sermayecilerin, demokratik rejimi aksatan, ekonomik, kalkınmayı, sosyal kültürel gelişmeyi frenleyen, sosyal adalet ve güvenliğe karşı koyan, zararlı nüfuz ve hâkimiyetlerini önlemek; sa-

nayileşmeye öncelik veren, planlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçiliğin ulusal ekonomide, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel kuvvet olmasını sağlamak; özel sektörü, ulusal ekonominin genel plana bağlı yararlı bir kesimi haline getirmek ve böylece siyasi demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak, daha ileri bir toplum düzenine demokratik yoldan geçiş şartlarını hazırlamak" denilerek, kamulaştırmalar, toprak reformu ve öteki ekonomik sosyal konular sıralanıyordu.[39] Programda da, "Türkiye'nin özel sektör eliyle yani kapitalist bir düzen içinde kalkınması mümkün değildir" denildikten sonra, "O halde Türkiye için kurtuluş yolu, Kapitalist Olmayan Kalkınma yoluna girmektir. Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu emekten yana ve emekçilerin yürütümüne ve denetimine katıldığı planlı bir devletçilik olarak tanımlanabilir. Böyle bir düzende kamu sektörü esastır ve ekonomiye hâkim olacak kadar geniştir. Özel sektör plan çerçevesi içinde kamu sektörünün yardımcısı olarak çalışır ve gelişir" deniliyordu. *Yani Türkiye'ye özgü bir kapitalist olmayan bir kalkınma yolu tanımlanıyordu.*[40] Sosyalizmden hiç söz edilmiyordu. *Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu,* 60'lı yıllarda *moda* olan bir deyimdi. Geri kalmış ülkelere önerilen bir modeldi.

Demek ki, önergeciler bizi programı çiğnemekle suçlarken, kendilerinin programdan habersiz olduklarını gözler önüne seriyorlardı. Ayrıca "*genel sosyalist ilke ve gelişme kanunları çerçevesinde*" tümcesi sanki sosyalizmin değişmezliği vurgulanmak isteniyormuş izlenimi veriyordu.

Türkiye'ye Özgü Sosyalizm

TİP, kaçtır vurguladığım gibi, Marksizmden hareket eden ve Türkiye'nin tarihsel koşullarına göre biçimlendirilmiş bir sosyalizmi savunmaktaydı. Tüzüğümüzde amacımızın, "İnsanın insan tarafından sömürülmesi sistemine son verip Türkiye'yi, halkı artık yurt işlerinde gerçekten söz ve karar sahibi olan ve kardeşçe dayanışarak, işbirliği ederek, hürriyet ve eşitlik içinde, her bakımdan insanca, dopdolu yaşayan, medeniyeti ve kültürü ileri, tam bağımsız, insanlığın hizmetinde, barışçı, tam demokratik bir ülke haline getirmek" olduğu belirtilmekteydi.[41] Demek isterim ki, biz bilinen kimi klişeleri tekrarlamıyorduk. Kendi sosyalist yolumuzu çizmeye çalışıyorduk. Bunda kimsenin kuşkusu olamazdı. 1966'dan beri, yani beşli önerge verilmezden iki yıl önce şöyle diyordum:

---

39 *TİP Tüzüğü*, İstanbul, 1962, s. 6.

40 *Türkiye İşçi Partisi Programı*, İstanbul, 1964, s. 64.

41 *TİP Tüzüğü*, madde 3, son paragraf, İstanbul, 1962, s. 7-8.

> Sosyalizmi kurmak için Türkiye'nin tarih şartlarını, ekonomik-sosyal gerçeklerini iyi bileceğiz. Sınıflar arasındaki kuvvet ilişkilerini, iç ve dış etkenleri iyi hesap ederek, emekçi halk yığınlarını bilinçlendirerek, örgütleyerek, emekçilerin politik kuvvet dengesinde ağır basmalarını sağlayacağız. Demek ki, Türkiye Sosyalizminin KİTABINI, a'dan z'ye kadar, her günkü mücadelemizle bizler, yani Türkiye İşçi Partililer hep beraber yazacağız. Ve de yazmaktayız. Kitaplar bir bakıma fotoğraflara benzer. Fotoğraflar gibi kitaplar da bir durumu, bir anı tespit ederler; nazariye olarak, hikâye olarak ister istemez gelişimin canlı akışını dondururlar. Bundan dolayıdır ki, tabiat ve toplum kanunlarını daha yakından kavramak ve durmadan değişen ve gelişen dünyayı daha büyük bir sadakatla yansıtmak için daima yeni varsayımlar, faraziyeler ortaya atılır ve deneyler bunları doğruladıkça, yeni nazariyeler meydana gelir, yeni kitaplar yazılır. Bilim, bütün bu çabaların kitaplar halinde birbirini tamamlamasıyla meydana gelen bir sinema şeridine benzer. Varlığın, hayatın hareketi, maziden istikbale uzanan bu nazariyeler silsilesinde ancak yansımış ve kavranmış olur. Biz Türkiye İşçi Partililer, Türkiye'de sosyalizmin kurucuları olmanın sorumluluğu içinde kitaplara ölmüş bilgiler gözüyle bakılmasına asla razı değiliz. Biz kitabı yarına açılmış bir kapı olarak görürüz. Ve biz kitabı tamamlanmamış, hayatın akışını yansıttıkça sonsuzluğa kadar durmadan tamamlanan bir canlı varlık olarak kabul ederiz. (...) Sosyalizmin sadece bir ekonomi tekniği olduğunu sananlar ve belli başlı üretim araçlarının kamulaştırılmasıyla, sosyalizmin kurulabileceğini sananlar hata içindedirler. Çünkü bunlar sosyalizmi hangi sınıfların kuracağı noktasını karanlıkta bırakmaktadırlar. Aslında bu düşüncede olanlar (Osmanlı tipi devlet yönetimi), yani tepeden inme ceberut devlet anlayışını sosyalizm etiketi altında devam ettirmek hayali peşindedirler.[42]

Gayet açıkça vurgulanıyor bu konuşmada bizim sosyalizmimizin *profesyonel devrimcilerin öncülüğünde* amaca yönelen bir sosyalizm olmadığı. Bizim sosyalizm emekçilerin aşağıdan yukarı kuracakları bir sosyalizm. O günlerde bir başka örneği var mıydı dünyada? Sanmıyorum. *Türkiye'ye Özgü Sosyalizm* yeni bir modeldi. Bu konuşmayı yaptığımız günlerde TİP'in karşısında MDD'ciler (Milli Demokratik Devrimciler) vardı. Bir de *Yön*'cüler. Bizim önergeciler o tarihlerde benim gibi düşünüyorlardı herhalde; çünkü bu konuşmaya karşı çıkan olmamıştı.

Evet, *Türkiye'ye Özgü Sosyalizm* 1968 Ekimi'nde ortaya çıkmadı. Esasları tüzük ve programda olan görüşlerin, 1966'larda geliştirilmesi ile ortaya çıkmıştı. Önergedeki savlar programa, tüzüğe ve yıllarca savunulan görüşlere ters düşmekte ve bunların belirli bir amaçla ortaya atıldığı anlaşılmaktaydı.

42 28 Ağustos 1968 günü Fatih TİP İlçe Kongresi'nde yaptığım konuşmadan bir bölüm, "Sosyalizm İçin Hazır Reçete Yoktur", *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 479-480.

Evet, 3. Parti Kurultayı'na bu koşullarda gidiyorduk. Programı savunur görünen önergeci beş arkadaşımızın, program ve tüzükte açıklanan ilkelerle ilgisi olmayan bir çizgide oldukları, kurultayda hiçbir kuşkuya yer olmayacak biçimde ortaya çıkacaktı.

Sol, dünyada da bölünmüş durumdadır. Bu bölünmüşlük, Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla daha keskin çizgilerle ortaya çıkmış ve Çin'in Mao'nun önderliğinde sosyalizme geçmesi yeni bir kilisenin kurulmasına neden olmuştur. Bir başka talihsizliği de vardı solun. Bilimsel bir teorinin, itiraza, eleştiriye kapalı olması düşünülemezken, Lenin'le eleştirilere kapılar kapanmıştır. Parti içinde Kollontay ve arkadaşlarının oluşturduğu *işçi muhalefeti* adındaki grup, bizzat Lenin'in kararı ile çalışamaz hale gelmiş ve dağılmıştır. Evet, böylece 1917'den sonra Marksizme damgasını vuracak olan Lenin'in görüşleri, doğruluğu, *bilimselliği* tartışılmaz bir *teori*(!) olmuştur. Rosa Luxemburg *Rus Devrimi* adlı kitabında bunun altını çizerek, Rusya'nın geri bir toplum olması nedeniyle başvurulan tepeden inme önlemlerin, sanki Marksist teorinin yeni adımlarıymış gibi gösterilmesinin asla kabul edilemeyeceğini ileri sürerken, demokrasi olmadan sosyalizmin asla gerçekleşmiş sayılamayacağını da vurguluyordu.

Evet, Sovyet Devrimi ile birlikte ortaya çıkan *izm*li görüşler, eleştiriye açık oldukları ilan edildiği halde, eleştirilemez birer ideoloji, birer dogma halinde karşımıza çıkmıştır. Leninizm, Marksizm-Leninizm, Maoizm ve tüm Marksizmden türetilen teorilerin(!), eleştiriye kapalı tutuldukları için, bilimsellikle ilgileri kalmamıştır.

Türkiye gibi, Batı uygarlığını yüzyıllar sonra bir ithal malı olarak benimsemiş bir ülkede, bilimin ve bilim düşüncesinin de gerçekten özümsenmesi çok zordur. Bundan dolayı Marksizmden türetilen teoriler bizde daha büyük bir taassupla korunmuş; virgülüne itiraz edilmesine bile izin verilmemiştir. Buna solun oldum olası yasadışı sayılmış olduğu da eklenecek olursa, ülkemizde Marksizm ve Marksizmden türetilmiş tüm teoriler birer kutsal öğreti gözü ile görülmüş ve korunmuştur. Dolayısıyla TİP'in sosyalizmi, önceleri, yasalar dolayısıyla başvurulan bir yöntem, bir politika olarak görülmüş; sonraları ise revizyonizm olarak nitelenmiştir.

Bu olayı değerlendirirken, solcuların "taassubu" ile yetinilmemelidir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, Amerika ile imzaladığı antlaşmaların doğurduğu özel durumlar da göz önünde tutulmalıdır. TİP'in kaba kuvvet yoluyla durdurulamamış olması ve Meclis'e girmeyi başardıktan sonra daha da güçlenmesi, Amerika için mutlaka önlem alınması gereken bir sorun olmuştur. Amerika'nın askerî heyetler bulundurduğu, üsler kurduğu bir ülkede, bir partinin ortaya çıkıp halkı Amerika'ya karşı direnmeye çağırması; bir yeni Kurtuluş Savaşı'na gerek olduğunu ileri sürmesi göz yumulacak bir olay de-

gildi kuşkusuz. TİP'e saldırılar sürdürülürken, bir yandan da dolambaçlı bir başka yol izlendi: Marksist yayınlar serbest bırakıldı. Savcılar dava açmaz oldular. 141, 142 sanki felç olmuştu. Bu durumu Meclis'te bir konuşmamda alaylı bir edayla ortaya atmış, Adalet Bakanı'ndan bu müsamahanın nedenini sormuştum. "Çok seviniyorum Marksist kitapların uygar ülkelerde, demokrasilerde olduğu gibi, bizde de serbestçe basılıp satılmasına. Ama bu ani değişikliğin, bu alışılmadık müsamahanın nedenini de merak ediyorum doğrusu. Bu husus açıklanırsa sevineceğim" demiştim. Sataşmalar, küfürler dışında bir yanıt alamamıştım. Bununla güdülen amaç pek açıktı: Sola kayan gençler arasında TİP'in savunduğu sosyalizme karşı muhalefet odakları oluşturmak ve teori(!) tartışmalarının TİP içine de sıçramasını sağlamak... Bundan kuşkusuz Sovyetler Birliği de kendi payına kimi sonuçlar elde etmeye çalışacaktı. Çünkü o da, Sovyetler Birliği ile Amerika'dan aynı uzaklıkta bir politika izlenmesini savunan bir sosyalist partinin güçlenmesini kaygıyla izlemekteydi. Sanıyorum yabancı dil bilmedikleri için, Marksizm hakkındaki bilgileri ister istemez çok sınırlı olan kimi yönetici arkadaşlarımız da bu kitaplardan etkileneceklerdi. Ve belki de "Bizim partinin sosyalizmi de fasarya!" diyeceklerdi. Amerikan planı kusursuzdu. Ve kısa zamanda ilk meyvelerini vermeye başladı: Gençlerin kimi Leninci, kimi Maocu oldular; kimi de Troçkici, Stalinci, Guevaracı...

Aren'in Ziyaretleri

Olay patlak vermeden önceydi. Zaman söyleyemeyeceğim. İstanbul'daydım. Sadun Aren geldi Bebek'teki eve. "Kruşçev raporundan sonra kafama takılan sorunlara, Çekoslovakya'nın işgali tüy dikti tabir caizse; zaman ayırabilirsem, sosyalist uygulamadaki çarpıklıklar üzerine bir kitap yazmak istiyorum" dedim. Ve "Kimseye söz etmeyin. Henüz karar vermiş değilim. Zaman bulabileceğimi de tahmin etmiyorum" diye eklemiştim. Günler geçti, vakit bulamadım. Aren gene geldi. Bu kez Ankara'daki eve. Konuşma arasında dedi ki, "Bu hürriyetçilik üzerinde fazla durmayın, iyi karşılanmıyor, tepki yaratıyor". "Kimde? Nerede tepki yaratıyor?" diye sordum. "Gençler arasında" dedi. Donup kalmıştım. Sadun Aren'e "Düşünelim" dedim ama şok olmuştum. Dünya, gençlerin başkaldırısını yaşıyordu: Fransa'da, Almanya'da, İtalya'da, Amerika'da, her yerde gençler hürriyetle bütünleşmiş bir dünya için ayaklanmışlardı. Demek bizim İşçi Partili gençler, benim hürriyetçilikten söz etmeme karşı çıkıyorlardı... Bu ne çelişkiydi böyle!... Oysa bizde de gençler, üniversiteleri işgal ediyor, mitingler yürüyüşler yapıyor, polisle çatışıyordu. 68 Balıarı'nı geride bırakalı kaç ay olmuştu! Ve Aren bana TİP'li gençlerin *istemezük* dediklerini söylüyordu. Ama düşündüm ki, Batı'daki

başkaldırı ile bizdeki başkaldırı aynı içerikte değil. Batı'daki gençler kapitalizme de, Sovyet sosyalizmine de karşı çıkıyorlardı. Özgürlüğü yok eden örgütlenme biçimlerine karşıydılar aslında. Cohn-Bendit'in kitabını tekrar karıştırdım, o günleri anımsamak için. Kitabın adı: *Goşizm, Komünizmin İhtiyarlık Hastalığına Çare.*[43] Cohn-Bendit şöyle diyordu:

> Sorun kapitalist ve bürokratik toplumdan otoriter olmayan, hiyerarşili olmayan sosyalist topluma geçmektir ve bu geçişi sağlayarak örgüt biçimini bulmaktır. İkinci sorun da "yığın"la "etkin azınlığın" tanımıdır. Yani yığınların tarihte, örneğin Paris Komünü'nde, Rus devrimlerinde, İspanyol devriminde ve Macar devriminde, öz-örgütlenme biçimlerini nasıl bulguladıklarını ortaya koymak, açıklamaktır. (...) Goşist eleştirinin değişiklikleri ve gelişmesi, bir yandan kapitalist toplumun değişmesinden, bir yandan da Rus devriminin, bürokratik bir karşı-devrime dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı biz Goşistler, Fransız Komünist Partisi'nin yanıldığı, yanlışlar yaptığı ya da ihanet ettiği kanısında değiliz. Başarısızlığı, parti olarak bürokratik çıkarları doğrultusunda davranmış olmasından kaynaklanıyor. Sovyetler için de durum aynıdır.[44]

Evet, o günlerde Bendit gencecik bir insan. Arkadaşları da öyle. Kitap o günlerde yazılmış. "*Halk yığınları-etkin azınlık-örgütlenme*" biçiminde dile getirdikleri stratejileri, o yaştaki gençlerden pek beklenmeyen bir görüş derinliği taşıyor. Kuşkusuz anarşizmin, goşizmin uzun yıllardan kaynaklanan düşün ve eylem mirasının 1968 başkaldırısı üzerindeki etkisi unutulamaz. Batı uygarlığı işte bu: Yüzyılların yaşam birikimi; düşün, eylem birikimi...

Aynı döneme rastlayan bizdeki gençlik hareketi ise bambaşka bir kültür zemini üzerinde çiçeklenmiş ve o günün koşullarına yanıt veren bir hareketti: Amerika ve işbirlikçilerini hedef alan ve *Marksizm-Leninizm*den esinlenen bir hareketti. Oysa Batı'daki gençler her iki süper devlete de karşıydılar; yani hem burjuvaziye hem Sovyet bürokrasiciliğine...

Sayın Aren bana bir kez daha geldi. Yanında genç bir arkadaşımız da vardı. Aşağı yukarı aynı şeyleri söyledi: "Türkiye'ye özgü sosyalizm, hürriyetçi sosyalizm deyimlerini konuşmalarınızda sık sık vurgulamanız, gençler arasında iyi karşılanmıyor" dedi. "Bu konuşmaların tüzük ve programımıza, bilime, bilimsel düşünceye ters düşen bir yanı var mı sizce? Varsa söyleyin. Tartışırız. Bilime ters düşüyorsam konuşmaları hemen keserim" dedim. "Biz size durumu bildirmek istedik" dediler. Israr ettim: "Ters bir şey söylediğimi sanmıyorum. Ama eleştirilerinizi dinlemeye ve tartışmaya hazırım" diye ekledim. "Hayır, amacımız olayı size duyurmaktı" dediler ve gittiler.

---

43 *Le Gauchisme, remède a la maladie sénile du communisme*, Ed. du Seuil, 1968.

44 *A.g.e.*, s. 16-18.

Sadun Aren, Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran 1967 yılında Samsun'da bir toplantıda.
(Kaynak, Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınları, 1993)

Bu girişimler beşli önergenin habercisiydi. Ama böyle bir tertibe gidileceğini hiç düşünmedim. Neden Merkez Yürütme Kurulu'na getirmiyorlardı sorunu? Ciddi bir durum olsa Merkez Yürütme Kurulu'na getirirler diye düşündüm. Getirmemelerinin nedeni varmış. Hazırlıkları tamamlanınca getirdiler. Ama gene de şaşırdım. Çünkü tabanla, örgütle en çok temas halinde olan yönetici bendim. Sık sık geziler yapıyor, illere, ilçelere, köylere gidiyor; partili arkadaşlarla konuşuyordum. Yalnız partili arkadaşlarla değil, kahvelerde partisiz yurttaşlarla da konuşuyor, dertleşiyordum. Olumsuz tepkilerle hiç karşılaşmıyordum, ne partililerden ne yurttaşlardan... "Sana söylemezler" demeyin. Benim konuşmalarım samimi sohbetler halinde olurdu. İllerdeki arkadaşların çoğunu da yakından tanırdım. Dostumdular. Şikâyetleri olsa söylerlerdi. Son zamanlarda Merkez Yürütme Kurulu'ndan kimi arkadaşların illeri dolaştıklarını duyuyordum.

Sürprizli Toplantı ve Sonrası

Merkez Yürütme Kurulu'nun sürprizli, fırtınalı toplantısı iki gün sürdü 16.10/17.10.1968. İlk gün önce önerge sahipleri konuştular, onlardan sonra da öteki arkadaşlar... Ertesi gün de ben konuştum. Tüzük ve programın, Malatya Kongresi kararını çiğnediği savları dönüp dolaşıp benim artık sosyalist olmadığım iddiasına dayandığı için benim konuşmamın ağırlığı iki

noktada toplanmıştı. Önce hangi konuşmamda sosyalizmle ters düşen şeyler söylediğimin ve bunların somut olarak neler olduğunun açıklanmadığını vurgulamış, ardından sosyalizm konusunu ele almış; partimizin savunduğu sosyalizmin özellikler gösterdiğini, Marksizmden kaynaklanan ve tarihimizden gelen yerel koşullara göre biçimlenen sosyalizmimizin kesinlikle *Leninist* modelde olmadığını tüzük ve programdan örnekler vererek kanıtlamaya çalışmıştım.

İkinci gün benim konuşmamdan sonra Rıza Kuas, Şaban Yıldız, Kemal Nebioğlu, T. Ziya Ekinci, İbrahim Çetkin ve Rahmi Eşsizhan'ın imzaladıkları yeterlik önergesinin kabulü ile tartışmalar noktalanmıştı. Ama sorun noktalanmamıştı: Daha önce belirttiğim gibi önergeciler, Genel Yönetim Kurulu'nu toplantıya çağırmak için imza topluyorlardı. Hemen Genel Yönetim Kurulu'nu 26 Ekim'de toplantıya çağırdım.

Genel Yönetim Kurulu'nun olağanüstü toplantısında yaptığım konuşmada suçlamaların 8 noktada toplandığını ve 8 noktanın şunlar olduğunu söyledim: 1) Aybar bilime karşıdır 2) Kitaba karşıdır. Özellikle bilimsel sosyalist nitelikte kitaplara karşıdır 3) "Uygulamada sosyalizm çeşitlilik gösterir" derken, çeşitliliğe ağırlık vermektedir 4) Emekçi sınıfların bilinçlenmesi konusunda, emekçi sınıflara bilincin dışardan götürüleceği hususunu reddetmektedir 5) Değerlendirmelerini, tahlillerini sınıf açısından yapmamaktadır 6) Hürriyet sorununu sınıf açısından ele almamakta, soyut bir hürriyetçilik savunuculuğu yapmaktadır 7) Aybar sosyalist değildir 8) Aybar kişisel yönetim uygulama eğilimindedir.

Behice dahil, sanırım önergecilerin hepsi de bilime, *Marksizm-Leninizm*den yola çıkarak bakıyorlardı. 21. yüzyılda bilim, yaşamın gittikçe daha çok önem kazanan bir öğesi olmaya başladıktan sonra pek çok ünlü bilim adamları genel olarak pozitif bilim hakkında ya da kendi uzmanlıkları hakkında halkın anlayacağı sadelik ve açıklıkta yazılmış yapıtlar vermeye başlamışlardı. Bunun sonucunda felsefede, *bilimsel felsefe* adıyla yeni bir dal, bir uzmanlık bölümü ortaya çıkmıştı. Bu yeni filozofların hepsi ya bir bilim dalında uzman, ya bilimsel bir disipline yakın olan kişilerdi. Bundan bir vesileyle daha önce de söz ettim. Evet, bu bilimci filozoflar, *Viyana okulu* olarak adlandırılan bir akımın öncülüğünü yapıyorlardı. 1930'lu yıllarda, üniversite reformu sırasında, bunların en ünlülerinden iki profesör İstanbul Üniversitesi'ne gelmişti: Prof. Reichenbach ile Prof. Von Mises...[45] O yıllarda İstanbul Hukuk Fakültesi'nde asistandım. Reichenbach, Edebiyat Fakültesi'nde bilim felsefesi okutuyordu. Vakit buldukça derslerini izlerdim. Sonunda iyice merak sardım bilimsel felsefeye. Bu konuda yazılmış pek çok kitap okudum. "*Bilim-*

45 Nazi Almanyası'ndan kaçarak Türkiye'ye gelen ve İstanbul Üniversitesi'nde ders veren iki profesörden Hans Reichenbach felsefe, Richad von Mises ise matematik kürsüsünde ders vermişti – yay. haz.

sel ve Endüstriel Aktüalite" genel başlığı altında ünlü bilim adamlarının yönettiği sürekli bir yayın organı vardı. Yani bilim ve felsefe sorunlarıyla ilgili bir gençtim. Marksizme yönelmemin nedenlerinden biri yeryüzündeki adaletsiz düzen, ötekisi buna çare getirmeyi amaçlayan bilimsel bir doktrin oluşuydu. Demek isterim ki, beşli önerge sahiplerinin, aramızdaki görüş ayrılıklarını bilimsel bir zemine oturtmuş olmaları, benim yabancısı olmadığım bir alandı. Her ne hal ise... Gelelim bilim sorununa. Genel Yönetim Kurulu'ndaki konuşmamda bilimle ilgili bölümden kısa bir alıntı yapacağım: "*Aybar bilime inanmıyor*" savı ile ilgili olarak...

Bilime Dair:

> "(...) Arkadaşlar ben burada söze başlarken kendi mazimden söz açabilirdim, yapmayacağım. Karınca kaderince ben bir bilim adamı olarak bu partiye geldim. Ne olursa olsun bir bilim adamının bilime karşı çıkması, öyle bir şey varit olsa bile, son derece önemli bir meseledir ve benim bildiğime göre dünyada hiçbir örneği yoktur. Bir bilim adamının hayatının sonunda bilime karşı çıktığını görmedim. Ama denilebilir ki, "Senin bilim adamlığın zaten yarım yamalaktı, üniversite öğretim üyeliğinde 10 sene kadar bulundun, ondan sonra atıldın; binaenaleyh sen hakikaten bilim adamlığı mertebesine ulaşamadığın için de bilimden kolayca ayrıldın." Olabilir. Şimdi sevgili kardeşlerim, benim bildiğim kadar bilim meselesi, bilimsel bilgi meselesi öyle kolayca rahatlıkla çözülüverecek bir mesele değil. Bilimsel bilginin zaman ve mekân içindeki değeri, gene bilimsel ölçüler içinde daima tezgâh üzerine getirilmesi gereken bir husustur ve bilimsel çabayı ebediyete kadar daima kendisini tamamlayarak, daima tabiatın ve tabiat içindeki kademe kademe muhtelif seviyelerdeki varlıkların iç çelişilerine ve iç çelişilerin kanuniyetine giderek daha iyi nüfuz etme gayreti şeklinde insanlığın sonsuzluğuna kadar uzayıp gidecektir. Şimdi böyleyse bilimsel bilgi, yani bilimsel bilgi dediğimiz hamule sonsuzluğa kadar daima kendisini gençleştiren, kendisini tamamlayan bir şeyse, o zaman bizzat bilimin içinde de diyalektik bir hareket var. Yani bir zaman bilim olan veriler, zamanla (tabii zaman derken birtakım zaman içindeki o çalışmaları da bilimsel çalışmaları da yeni bulgulara doğru yönelmiş çalışmaları da ihtiva ediyor bu "zaman içinde" sözü), zaman içinde kendi zıt unsurları haline gelmektedir. Yani bilimsel birtakım veriler bir süre sonra bilimsel veri olmaktan çıkmaktadır bir ölçüde. Bir ölçüde de bilimsel veri olma niteliğini muhafaza etmektedir. Buna her zaman verilen örneklerden bir tanesini hemen vereyim. Newton'un kainat nazariyesi ile Einstein'ın ondan sonraki kainat nazariyesi. Newton'un kainat nazariyesi ve bulguları, bir süre sonra bilim vahdeti tekniği içinde giderek ölümsüz unsur haline gelmiştir. Şimdi, bunun doğurduğu netice nedir? Bunun doğurduğu netice esasen hayatın

ve düşünce hayatının kendi iç yapısında mündemiçtir. Yani çelişinin, düşünce sistemi içindeki çelişinin, doğurduğu devamlı karşı çıkışlardır. İnsan kafasının yapısında ve bilimsel faaliyetinde, faaliyeti içinde itiraz, diyalektik çelişinin bir unsuru olarak, bilimin ve bilimsel araştırmanın bir unsuru olarak hep var olacaktır.

Şimdi bu böyle olunca, bilimsel doğruların gerçeklerin "izafi mutlaklığı", "göreceli kesinlik" hemen ortaya çıkar. Bilimsel gerçekler bir yönleriyle izafidir ve aynı zamanda mutlaktır. Bu da hepinizin bildiği şeyler. Burada girizgâh olarak arz ediyorum. Burada bilhassa üzerinde durmak istediğim husus, bilimsellik mekanizmasında itici, yaratıcı unsurun, çelişiden doğan unsurun beşeri dilde ifadesinin itiraz, bilimsel itiraz, "contestation" yani şimdiye kadar elde etmiş olduğumuz bulgularla yetinmeyip, yeni bulgular peşinde olmamızdır.

Sevgili kardeşlerim, genel olarak bilimler için ve daha jenerik tabirle ifade edeyim, bilim için söylediğim şu sözler bilimlerin "yakîn"[46] teşkil etmeleri bakımından mertebelenmiş kolları içinde, kolları hakkında da aynen geçerlidir. Yukarıdaki sözlerim, bilimin izafi mutlaklığı sözünü hiç unutmayalım, izafi mutlaklığı içinde yakîn olma, kesin olma, zaman ölçüsünde kesin olma bakımından bilimler arasında bir mertebe, bir silsilei meratip vardır... Tabiat ilimleri jenerik terimiyle topladığımız bilimler bugün yakîn bilgi bakımından en üst mertebeyi teşkil eder. Bunun bir üst mertebesi de totolojik ifadeler silsilesi olan riyaziye ve mantıktır. Onlar daha kesindir. Şüphesiz riyaziyenin son çeşitleriyle onda da, yani "izafi mutlaklık" onlar için de söz konusudur; riyaziye ilmi de bitmiş, tamamlanmış değildir. Riyaziye ile iştigal eden arkadaşlar bilirler; benim bilgim kıttır bu hususlarda. Fakat dışarıdan edindiğim malûmata göre o da açık, o da boyuna daha yakîn teşkil edecek verilere, bulgulara kavuşmaktadır. Buradan daha yakından bildiğimiz mantığa geçebiliriz: Aristo mantığı. Oysa Aristo mantığından sonra diyalektik mantık ortaya çıktı. Orada da noktalanmadı. Hegel diyalektiğini Marx'ın maddeci diyalektiği izledi.

Nihayet bu düşünce tarzı, yani mantık, Hegel'de bir merhaleye erişmiş, Hegel'den sonra Marx da bugün kullandığımız bilimsel metot dediğimiz diyalektik, yani materyalist diyalektiği ortaya çıkarmıştır. Demek ki, bu metot olarak ve metodun bizzat kendi içindeki muhtevası, muhtelif kanuniyetleri ile en kesin bilimsellik payesine bugün için ulaşmıştır. Ancak şu da muhakkaktır ki, bugün diyalektik dediğimiz düşünce metodunun, mantığının ve araştırma, bilimsel araştırma metodunun da mutlaka kendi içinde yenileşeceğinden benim hiç şüphem yoktur. Yeni kanuniyetlerini bulacaktır, çelişiler metodu mutlaka yeni yollar bulacaktır. Aristo mantığı nasıl diyalektik

46 Sağlam, kesin bilgi – yay. haz.

düşünce tarzına imkân vermişse, yani Aristo mantığı birtakım gerçekleri izah edemediği için boşluğu diyalektik mantıkla doldurulmuşsa, hiç şüphesiz gene diyalektik mantık doğrultusunda bugünkü düşünce sistemi de ileride doldurulur, hiç şüpheniz olmasın. Ve sakın ha, olmaya ki, bunu sosyalizme falan ihanet farz etmeyin. Yani "diyalektik mantık bulunmuştur, Marksist mantık bulunmuştur, dondu bu", hayır, bu da gelişecek. Nitekim bu şekilde düşünen birçok Marksist düşünürler vardır. Şimdi hemen hatırıma gelmişken söyleyeyim 61 senelerinde bir açık oturumda diyalektik acaba yalnız düşünce metodu mudur, kanunu mudur, yoksa tabiat kanunu mudur diye egzistansiyalistlerle Marksistler arasında yapılan bir tartışmada bu mesele de ortaya atılmıştır. Zannediyorum ki, egzistansiyalistlerden Sartre vardı, öbür tarafta da Garaudy vardı. Yani diyalektiğin de zaten icabı bu, hayat durmadığına göre, mutlaka onun ölçüsünü de yenilemek lazım gelecektir. Nitekim "diyalektik düşüncesiyle Marx, Hegel diyalektiğini ayaklan üzerine oturtmuştur" şeklindeki çok basit izahının da bugün artık doğru olmadığını ve Marx'ın buluşunun, böyle biçimsel ayak üstüne oturtmaktan ibaret olmadığı görüşünü çağdaş Marksist filozoflar kabul etmektedirler.

Şimdi sevgili kardeşlerim, demek ki, mertebe olarak bilimsel nitelikte bilgi mertebeleri olarak bilgilerimiz bir kere bir bakıma "totolojik" ifadeler ihtiva eder. Yani gerçek dünya hakkında bizatihi bir şey söylemeyen riyaziye grubuna ait bilimler, hemen burada da belirteyim, gerçek hakkında bir şey söylemeyen deyince, çerçeve olarak aldığımız zaman diye altını çizeyim, çünkü bütün bilgilerimiz bize dışarıdan intikal ettiğine göre elbette ki riyaziye de, mantık da salt bizim kafamızın bulgusu değil, dış gerçeklerin kafamıza yansımasının muayyen ölçüler içinde biçimlenmesidir. Totolojik, yani bir genel prensipten netice çıkarmaya yönelik formüllerdir. Bu da niçin bunların kesinlik bakımından daha doğru oldukları anlaşılıyor, dış alemin en genel görünüşlerini, en genel taraflarını formüle ettiği için en kesin oluyor. Ondan sonra derece derece tabiat bilimleri gelmektedir. Tabiat bilimlerinden sonra da sosyal bilimler silsilesi gelmektedir. Bunların hepsi de yakîn olma bakımından birbirine eşit değerde değildir. Efendim, bu ilimlerden herhangi biri hatta en üst mertebelerde bulunan, mesela fizik tamam, yakîn teşkil ediyor, bütün bilgiyi ihtiva ediyor yargısıyla noktalamak, neden? Çünkü bilimsel bulgular, ilk sözümüze atıf yapalım, daima izafilik içindedir. Uzun yıllar bilimsel araştırmaların o zamanki bilginlerin katiyen aklına gelmemiş olan metodu yani muayyeniyet prensibi, hep bildiğiniz gibi elektriğin keşfinden sonra ve hele hele manyetizmin bulgulanmasından sonra, manyetik olayların bulgulanmasından sonra ve giderek atomun parçalanmasından sonra muayyeniyet ilkesi, determinizm, tıpkı Newton'un kainat görüşünün yerine Einstein'ın görüşünün kaim olması gibi eski hâkimiyetini kaybetmek durumunda kaldı ve mik-

rokozmada muayyeniyet esasının cari olmadığı ispatlanmıştır ve bunun yerine gayrımuayyeniyetçilik diye yeni bir prensip ve yeni bir arama metodu ortaya atıldı. Adamın da adı Heisenberg. Daha sonra Heisenberg'in görüşlerinin de fizikçiler tarafından tenkit edildiğini ve bir başka üst planda muayyeniyetçiliğe doğru dönüş olduğu ifade edilmiştir. Mesela hayatının son demlerinde Einstein bu görüşe katılmıştır, yani başka türlü bir muayyeniyetçilik görüşüne katılmıştır. Gayrımuayyeniyetçiliğin savunucularından biri ve dalgalı mekanik denilen nazariyenin de mucidi olan de Broglie de hayatının sonlarına doğru bir başka ölçüde muayyeniyetçiliğin cari olduğunu ifade etmiştir. Demek ki, sağlam metot, bilimsel metot olarak mesela şu muayyeniyetçiliğin hikâye ettiğim macerası bilimin ve bilimsel metodların devamlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır. Biraz evvel söyledim, bu, diyalektik düşünce için de böyle olmuştur. Hegel'in diyalektik düşüncesi yerine Marx'ın diyalektik düşüncesi gelmiştir. Ölçü nedir arkadaşlar? Ölçü, gerçekleri daha iyi kavramak, gerçeklerin kanuniyetini, yani iç çelişilerini daha derinlemesine, daha detayına, daha somutuna kavramaktır. Bilimde mutlak olan şey, izafi mutlak olan şey, bilimin muayyen bir zaman içinde yakînin en yüksek derecesini teşkil ettiği hususundaki yargıyla bilimin sonsuzluğu ve o sonsuzluk içinde somuttan hareket ederek evrensele doğru boyuna aşamalar yaptığı hususundaki yargıdır.

Şimdi arkadaşlarım, burada bir noktanın açık seçik altını çizelim: Bilimsel sosyalizm. Bilimsel sosyalizm, Marksizmin sosyal hadiselere tatbiki ve bu tatbiki neticesindeki bulgularıyla kapitalist toplumun iç çelişkileri yüzünden infilâk etmesi neticesinde kurulacak sosyalist düzen hakkındaki yargılarını ihtiva eden bir hükümdür. Marx, Mehmet Selik arkadaşım dünkü konuşmasında Marx'ın hayatını burada çiziverdi ve bu işe nasıl, nereden geldiğini, hangi kaynakların Marx'a tesir ettiklerini özet olarak fakat gayet vukufla belirtti, tekrar etmiyorum, kaynakları bilindiği gibi Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi ve İngiliz ekonomi politikası. Marx kendisi formasyonu itibariyle, hep bildiğiniz gibi iktisatçı değil başta. Marx hukukçu-filozof. Fakat giderek, onu da Mehmet Selik arkadaşım söyledi, ekonomi politik meseleleri üzerinde yazı yazmak mecburiyetinde kaldığı için ve belki de nihayet bunun neticesinde İngiltere'nin ekonomi politikasını, İngiliz kapitalizminin kanunlarını bulmak durumunda olduğu için hep bildiğiniz o büyük eseri yani *Kapital*'i yazmıştır. *Kapital*'de ne var? *Kapital*, kapitalist dünyanın kapitalist toplumun işleyiş kanunları. Yani Marx diyalektik metodunu bir topluma, özellikle İngiltere'ye tatbik etmek suretiyle masanın üzerine yatırmış İngiliz kapitalizmini 19. yüzyılın ikinci yarısındaki İngiliz kapitalizmini ve bir deney masasında çalışır gibi çalışarak onun kesinkes doğru kanunlarını bulgulamıştır. Şimdi demek ki, Marksizmin ekonomi politiğe dönük tarafında, en kesin-

kes olan bilgiler bir kere kapitalist toplumun işleyişine dair bilgilerdir. En kesinkes bilgi bu. Elindeki diyalektik metotla ortaya koyduğu hakikat bu. Fakat birtakım beşerî ilimler üzerindeki çalışmalarda gerek Marx'ı, gerek onun yakın ilim arkadaşı Engels'i de ilgilendirmiş ve bütün toplamların diyalektik metotla incelenmesinde, hemen itiraf edelim o tarafları oldukça zayıf, çünkü ellerinde bugünkü totolojik bilgiler yok, onun için geniş katlarıyla ve dün Sayın Adnan Cemgil'in de hatırlattığı gibi, evvela işte sınıfsız cemiyet vs. deyip yapılan tasnif, Marx'ın birtakım araştırmaları üzerine bugün tekrar dönüldüğü için bu tasnif genişletilmiş ve işte, Asya Tipi Üretim Tarzı ve daha iki üretim tarzı da ilave edilmek suretiyle sekiz kategoriye sekiz toplum şemasına irca edilmiştir. Ama bunlar hakkında Marx'ın ortaya koyduğu bilgiler kesinkes doğru bilgiler değildir, herhalde *Kapital*'de ortaya koyduğu bilgilerle mukayese edilmeyecek kadar zayıf ve hafif kalan bilgilerdir. Giderek Marx, kapitalist toplumun çelişileri yüzünden infilak edeceği ve yeni bir düzene, toplum düzenine, sosyalizme geçileceği hususundaki önce varsayım mahiyetinde olan tezlerini ortaya koymuştur. Varsayım diyorum, çünkü bilimlerde henüz ispatlanmamış şeyler varsayımdır. Binaenaleyh Marx yaşadığı zaman da hiçbir sosyalist toplum meydanda olmadığı için o tarihte varsayım teşkil edebilecek doğruları ortaya koymuştur. Ve bunun da genel çizgilerini söylemiştir. Nasıl eskiye ait yargıları, eski toplum düzenlerine ait bulguları kapitalist düzen hakkındaki bulgularıyla mukayese edilemeyecek derecede bilimsel açıdan hafif basıyorsa, bilimsel değildir demiyorum, muhtevası bakımından teraziye vurduğumuz zaman bir tanesi bir kilo geliyorsa, öbürü mesela ATÜT hakkındaki görüşleri, *Kapital*'deki bilgilere kıyasla, öbürü de 150 gr.'dır. Böyle bir teşbih yapmama müsaade varsa. Bu, Marx'ın zamanında, demin de söylediğim gibi, birtakım bilgilerin noksanlığı, insan cemiyetleri hakkındaki bilgilerin, etnolojik bilgilerin noksanlığından ileri gelmiştir. Zamanına göre, Morgan'ın falan bildiğiniz sosyologların ortaya koydukları ve hatta ATÜT (Asya Toplumu Üretim Tarzı) için Hindistan'da bulunan bilmem bir umumi valinin falan yazdığı kitaplardan çıkardığı neticelerdir. Demek ki, o taraftaki eksikliği veriler bulunmamasından ileri geliyor. Sosyalist düzen hakkındaki sözlerinin çok genel hatlarda kalması ise bilim adamı olduğu içindir. Eğer Marx bilim adamı olmasaydı, sosyalizm hakkında da birtakım kehanetlerde bulunurdu ve kendisi de tenkit ettiği hayalî sosyalistlerin yanına giderdi. Çıkışı bilimsel olduğu için ancak birtakım varsayımlar ortaya koymuştur. Yalnız Marx'ın bu ortaya koyduğu doğrultular, gene Marx'ın düşünce tarzının bir sonucu olarak Marx'ın da hayatındayken kapitalist toplum için filiz vermeye başladı. Nedir o filizler kardeşlerim? O filizler işçi sınıfının mücadele dönemine girmesi, bilinçlenmesi ve sosyalizmi yaratacak kapitalizme mezarcılık eden hareketin başını çekmesidir. Hep bildiğiniz gibi Marx yalnız bir bi-

lim adamı, bir nazariyeci değil, aynı zamanda işçi hareketinin de liderlerinden biridir. Bu açıklamalardan, Aybar genel olarak bilime inanmadığı için, dolayısıyle bilimler arasında da böyle bir hiyerarşi kurduğu için, kendisi bilimsel sosyalizme inanmıyor neticesi acaba çıkarılabilir mi?

Sevgili kardeşlerim, ben basmakalıpçılığın karşısındayım. Az buçuk, hayatımda bilimsel bir kariyere intisap etmiş olmamdan geliyor bu, belki de bir bakıma yetiştiğim muhitin de tesiri vardır. Çünkü bilimsel kariyer içinde yakından tanıdığım birçok kimse vardır ki, kafaları kalıplarla işler. Mesela bizim hocalarımız vardı Hukuk Fakültesi'nde; senelerce hocalık etmişlerdi, kitapları taş basması, her sene o kitapları okurduk, imtihana girerdik. Eski hukuk ilminde hiçbir yenilik olmaz mı, hiçbir araştırma gerekmez miydi? Demek ki, onlar da bilim adamıydı ama öylesine bilim adamı.

Evet efendim, demek ki, sosyal bilimlerin bugün vardıkları noktada onların da tıpkı tabiat bilimleri gibi her gün daha "yakîn teşkil" edecek bulgulara daha yöneldikleri, şu anlattıklarım doğruysa, o da doğrudur. Ve hiç şüphe yoktur ki, sosyal bilimlerin "yakîn" teşkil etmeleri, fizik ve fiziko-kimya bilimleriyle mukayese edilemez bugünkü durumda. Ama ne var ki, sosyal bilimler içinde diyalektik metotla bulgulanan doğrular –Marx'ın *Kapital*'de ifade ettiği doğrular– bugün için "yakîn teşkil" eden doğrulardır. Ama gene de Marx'ın zamanındaki kapitalist dünya ile bugünkü kapitalist dünya aynı değildir. Nitekim Marx'tan sonra da birtakım çabalar yapıldığını, burada iktisat ilmiyle uğraşan, üstelik de Marksist olan, diyalektik metodu kullanan, arkadaşlarımız herhalde bilirler. Yeni bir çelişiye gideceğiz. Yeni bir aşamanın çelişisi... O yeni çelişi, kapitalist aşamadan sonraki düzen, yani sosyalizm. Onun içinde de başka türlü bir çelişi hâkim olacaktır. Yani üretim kuvvetleriyle üretim münasebetleri ahenkleştirilmiş, armonize edilmiş, uyumlaştırılmış fakat teknolojinin devamlı gelişmesi neticesinde daima yeniden ayarlanması lazım gelen bir çelişi. Demek temel çelişi sosyalist düzende de olacaktır. Sosyalist düzenden sonrasını bırakalım bir yana... Gerçi Marx onun için de birtakım şeyler söylemiştir: Ama biz bırakalım sorunun o aşamasını...

Arkadaşlar, Marx bu gidişin itici ve yaratıcı gücü konusunda da ortaya bir gerçek koymuş ve "Tarihi, sınıf mücadelesi yapar" demiş ve eklemiş, "İnsanlar kendi tarihlerini yapar" demiş. Şimdi bir noktayı burada önemle vurgulamak lazım. Marx'ın yaşadığı devirdeki sınıf çatışması iki temelli sınıf arasında idi. Bir tarafta üretim araçlarının sahibi olan burjuvazi, öbür tarafta da üretim araçlarının sahibi olmayan proletarya. Ve Marx'ın diyalektiği mekanik bir uygulama ve tatbikat olmadığı için bu iki sınıf arasındaki çelişide "bilinçlenme" son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bu bilinçlenme prosesüsü, bilindiği gibi iki aşamada gerçekleşmektedir. Fakat daha önce genel olarak Marx'ın "bilinç" konusundaki görüşlerini de hatırlamakta fayda var. Marx, bilinci dı-

şarımızdaki varlığın kafamıza yansıması olarak ifade ediyor. Yansıma terimi tartışılmıştır ama daha iyisi bulunamamıştır. Gerçeği belki tam kapsamıyor yansıma, yani Marx'a göre bir ayna değil bizim bilincimiz kainatın bir aynası değil. Yansıma dediği zaman öyle oluyor. Kainatın görüntüsünü veren bir şey değil. Fakat süreç, bilince geçme süreci dış alemdeki kainatın, varlığın çelişik durumunun kafamızdaki, insan bilincindeki yansıması olarak ifade ediyor. Demek ki, bilinçlenme hiç değilse bir düzeye kadar mekanik. Dikkat buyurun, bir düzeye kadar diyorum. İnsana bilinç, bilinçlenmesi insanın, ilk insanlardan alalım, biri ona dışardan bilinç falan vermiyor. O ne yapıyor? Tabiatla karşı karşıya olduğu için hayvaniyetten yavaş yavaş ve birtakım fizyolojik şeylerle katılıyor buna. Ve bilinçlenme, bu çelişiden dış dünyayla kafamız arasındaki çelişinin bir sıçraması şeklinde yansımayla ifade edilen şey kafamızda teşekkül ediyor. Demek ki, Marx'ın bilinçlenme teorisi aslında öyle dışardan bilinç getirme falan bir şey değil. Yani insanlara dışardan bilinç getirir, ilk insanlara dersek, o zaman bir nevi teoloji olacaktır. O bilinci de bir kainatı yaratmış olan varlığın o insanlara vermesi gibi Marksist felsefeyle asla bağdaşmayacak gayet saçma bir neticeye varır. Demek ki, sınıflar da bir başka aşamada gene birbiriyle olan mücadelelerinden, yani gerçek yaşantılarından, maddi yaşantılarından hareket ederek bilinçlenmektedir. Fakat Marx bu bilinçlenme, sınıfların bilinçlenmesi ve bilhassa işçi sınıfının bilinçlenmesi meselesinde kendinden sınıf ve kendisi için sınıf ayırımı yapıyor. Kendinden sınıf üretim ilişkilerindeki durumdan meydana geliyor. Yani bir insan grubu, ki üretim araçlarına malik değildir, o insan grubu ki gider fabrikada çalışır, o insan grubu fabrikada çalışması, emeğini satması ve emeğiyle kapitali yaratması sonucunda bir sınıf olmaktadır. Daha başka ufak tefek unsurları da var. Bir sınıf olmaktadır. Bu kendinden sınıf safhası. Bundan sonra Marx kendisi için sınıf olmanın niteliklerini de anlatıyor. Diyor ki, kendinden sınıf halindeyken işçi sınıfı, bu mücadelenin, yani hayat mücadelesinde teşkilatlanmanın zorunluluğunu duyar. Teşkilatlanma önce ücret meseleleri üzerindeyken daha sonra ücret meseleleri ikinci plana geçer ve teşkilat ön planda değer kazanır o sınıfta ve o sınıf mensupları kendilerini karşılarındaki sınıfa karşı olmakta bulurlar ve bu anda politik bilince ulaşırlar. Şimdi arkadaşların karşısında biraz bilimsel olabilmek için bazı notlar aldım. Mealen şöyle çevirdim *Manifesto*'dan şu satırları: "'Büyük endüstri birbirini tanımayan büyük bir kalabalığı aynı mahalde toplar. Aralarındaki rekabet bunları böler. Fakat ücretli olmak bunları efendilerine karşı ortak bir mücadele fikrinde birleştirir. Birleşme veya dernekleşme. Önceleri ayrı ve münferit olarak dernekleşme halinde olur. Birleşmiş durumda olan kapital karşısında gruplaşma başlar ve birleşme ve dernekleşmeyi muhafaza etmek bir an gelir ki ücretten daha zaruri olur. Bu mücadele esnasındaki gerçek bir iç savaştır, istikbalin savaşları için

gerekli olan bütün unsurlar toplanır ve gelişir. Bu noktaya gelince dernek veya birleşme politik bir karakter alır."

Şimdi bu noktada gene Selik arkadaşımın tercüme ettiği kitapta da son 5. cildin son sayfalarından şu satırları okuyacağım. "Fakat aynı zamanda da sayıca gittikçe artan bir sınıfın kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizmasıyla eğitilen birleşen ve örgütlenen işçi sınıfının emeğine sahip çıkmak istediği görülüyor." Burada Sayın Selik sizin bu çevirinizi Fransızca metinle karşılaştırdım. Sizin "ekmeğine sahip çıkmak isteği görülür" şeklinde söylediğinizi Marx biraz farklı söylüyor. Ama bilmiyorum Fransızca metni böyledir de İngilizce metni, yahut Almanca metni başkadır. Çünkü söyleyeyim: Orada mücadele ekmeğini kazanmak demiyor da (Fransızca okudu) işçi sınıfının mukavemeti, disiplinli, örgütlü mukavemetini gösteriyor deniliyor. Şimdi bundan, sizin yaptığınız tercümeyi ben yer yer hayranlıkla okudum, sakın aklınıza gelmeye ki, tercüme eksiktir. Siz dışardan bilinçlenme meselesine takıldığınız için o konuya şöyle bir göz atayım dedim.

Arkadaşlar, işçi sınıfını eğitmek, bilinçlendirmek, örgütlemek görevi şüphesiz bir yönüyle sosyalist olan kişilere ister işçi, ister aydın olsun onlara düşen bir ödevdir. Bu anlamda gene şüphesiz bilinçlendirme dışardan gelir. Yalnız burada Lenin'in "bilinç dışardan gelir" sözüyle, Marx'ın bilincin şimdi izah ettiğim şekilde dışardan gelir sözü arasında kanaatimce politik pek büyük sonuçlara mal olmuş olan bir aykırılık vardır. Bundan evvelki Genel Yönetim Kurullarından birinde bu nokta üzerinde durduk. Ama bu noktayı daha böyle açıklamak lüzumunu hissetmemiştim. Sovyetler Birliği'nde politik demokrasinin, yani sosyalist demokrasinin kurulamayış nedenlerinden bir tanesinin de Lenin'in mücadeledeki bu "bilinç dışardan gelir" formülasyonunu Marx'ın anladığı manadan başka türlü anlayıp tatbik etmiş olmasında görmüştüm. Şimdi Marx'ın görüşünde işçi sınıfı şekilsiz ve hantal, katiyen bilinçlenemez bir kitle değildir. Marx'ın genel bilinç teorisinden hareket ederek ve bu bilinç teorisiyle çelişkiye düşmemek için ve bizzat Marx'ın söylediklerine de iltifat ederek işçi sınıfını kendi haline de bıraksanız bir süre sonra bu mücadele içinde mutlaka bilinçlenme imkânlarını elde edeceğini kabul etmek lazımdır. Yalnız, ne var ki, işçi sınıfı taş devrinde yaşamıyor. İşçi sınıfı bilimsel sosyalizmin bulgulandığı bir ortamda yaşıyor. Bilimsel sosyalizmi bulgulamış olan kuramcılar, nazariyeciler dayandıkları felsefe icabı toplumu değiştirmek istiyorlar. Marx'ın felsefesinin hususiyetlerinden biri de toplumu değiştirmektir. Toplumu bilmek değil değiştirmek. Binaenaleyh bu kuramın sahipleri toplumu değiştirecek kuvvet hangisi? Kapitalist toplumdan bahsediyorum. Tekamül etmiş memleketlerin toplumundan bahsediyorum. İşçi sınıfıdır. Binaenaleyh işçi sınıfını zaten kendi halinde bırakmıyorlar. Ve onlar da gene o toplumun "üst belirimleri" neticesinde sürdetermine oldukları için işçi sınıfına gidiyor-

lar. Ve işçi sınıfına böylece dışardan bilinçlenme unsurları veriliyor. Ama işçi sınıfı şu demin *Manifesto*'dan okuduğum satırlardan da belli olduğu gibi örgütlenmektedir. Mücadelesini yürütmektedir ve bu bilinç onun daha hızlı örgütlenmesini ve daha etkin olarak mücadele yapmasını sağlıyor ama kitle olarak işçi sınıfı. Şimdi Marx'ın demokratik anlayışı burada. Lenin'in kanaatimce ayrıldığı nokta da burada. O da öyle sanıyorum ki, kendi içinde yaşadığı şartlar yüzünden bu ayırıma gitmek zorunda kalmıştır. Arkadaşlar, şartlar ayrı bir şey değil. Şartlar somut ve bu çelişilerin bir unsuru. Öyle bir unsuru ki, üretim ilişkilerine ve üretime doğrudan doğruya etki yapan bir unsur. Ve etki yaptığı için de ister istemez üretim ilişkilerini şekillendirmekte. Hep bildiğiniz gibi Lenin gerek *Ne Yapmalı?-Que Faire?* adlı kitabında, gerekse *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* adlı kitabında Çarlık Rusyası'nda sosyalizmin nasıl bir örgütlenmeyle gerçekleştirilebileceğini araştırıyor ve o örgütün, siyasi örgütün, Sosyal Demokrat Partisi'nin nasıl çalışması lazım geldiğini de ortaya koyuyor. Orada diyor ki, bu örgüt işçi sınıfına gidecek olan, işçi sınıfına dışardan bilinç götürecek olan bu örgüt, Marx'ın dediği gibi dışardan götürülecek, son derece dar, kapalı ve gizli bir örgüt olacaktır. İşçi sınıfı bir taraftan mesleki kuruluşlar olarak geniş, tabanda mümkün olduğu kadar yaygın ve legal bir örgüt içinde hareketini devam ettirirken, ona politik bilinci verecek olan örgüt şartların, Çarlık Rusyası'nın polisinin amansızlığının vs.'nin hepsinin etkisiyle, son derece dar, profesyonel ihtilalcilerden kurulu olacaktır. Bu profesyonel ihtilalcileri de Rusya'nın, Çarlık Rusyası'nın gelenekleri içinde aramak lazım. Ve böyle bir kuruluş işçi sınıfına bilinç götürecekti. Doğru ilk bakışta. Başka çare yok. Yalnız arkadaşlar, kuruluşların kendi iç yapılarının da diyalektiği var. Diyalektik yalnız dışında değil, onun da içinde var. Binaenaleyh bu kuruluşun diyalektiği ister istemez bu kuruluşu geniş işçi sınıfından ayrı düşürüyor. Kopanyor demiyorum, bir ölçüde ayrı düşürüyor. İşçi sınıfıyla teması ne? İşçi sınıfıyla o zaman, çoğu zaman dışarda basılan gazetelerin, broşürlerin dağıtılması ve işçi sınıfının içinde insanları bu teşkilata mal etmektir. Ama genelliğiyle işçi sınıfı bu dışardan bilinçlendirmenin etkisi altında bilinçlenirken genel bir kitle olarak, büyük bir kitle olarak bu hareketle içli-dışlı bir vahdet haline tam gelemiyor. Üstelik de Marx'ın düşündüğü gibi ve büyük kitlelerin şevkli çabasıyla gerçekleşecek bir hareket haline tam gelemiyor. Fikrimi çok açık anlatmak istiyorum. Kolay değil. Hiç şüphesiz şunu demek istemiyorum. "Bu siyasi örgüt işçi sınıfının dışında kalmış" demek istemiyorum. Elbette ki, onunla temas halinde. Fakat o niteliği, yani dar, kapalı, profesyonel falan olma niteliği ister istemez ona işçi sınıfının üstünde ve onu yönetecek bir kuruluş niteliğini veriyor. Ve böylece Marx'ın ifade ettiği manada, benim anladığım kadarıyla, işçi sınıfına dışardan bilinç götürmek, Lenin'in ifade ettiği manadaki işçi sınıfına bilinç götürmekle eş manada değildir.

Evet, şimdi bu meselede ben böyle bir ayrılık görüyorum ki, ona başka bir vesileyle eğilmiştim, sosyalist demokrasinin kurulamamasını ben ilk burada görüyorum. Başka nedenler de var, Sovyet iktidarı kurulduktan sonra işçi sınıfının silinmesi var, burada sanıyorum anlatmıştım. İşçi sınıfı devrimden sonra önemli ölçüde silindi: Savaşlarda en yiğit evlatları gitti. Fabrikalar kapandı, bir kısmı da köylere aktı. Şehirlere akacakken köylere aktı. Karnını doyuracak. Bir kısmını da bu mekanizma aldı, işçi sınıfından partiye alıyor ya, onlar da profesyonel devrimci, partici oldular ve böylece zaten tarihinde böyle bir Marx'tan ayrılma ile bilinç verilmiş, dışardan verelim derken de kendi içine kapalı bir teşkilat olmuş partiye, onların da en bilinçli evlatları mal edilince, dışarda da işçi sınıfı diye bir şey kalmamışken, işte malûm 1921 yıllarındaki olaylar oldu, Kurucu Meclis feshedildi ve giderek azınlık diktası kuruldu. Şimdi demek ki, dışardan bilinç meselesini böyle görüyorum.

Burada ben diyalektik olmayarak sıralama yapmışım. Uygulama, bendenizin konuşması, uygulamada bu sıra nasıl ters düştü. Ben size okudum, evvela dedim bilim meselesi, sonra kitap meselesi. Yani kuru bir mantıkla yapmışım. Bilime kitap yakındır. Bilime olan bağlılığımızı arkadaşlarımıza ispatlayabildikse onu ispatladıktan sonra kitap meselesine geçeriz dedik, halbuki onu da atlamışız: Dışardan bilinç meselesine, yani 4 numaraya geçmişiz.

Arkadaşlar, tekrar kitap meselesine gelelim. Şu benim arz ettiğim meseleleri ben nereden öğrendim acaba? Acaba vahiy suretiyle mi öğrendim? Kitaptan öğrendim arkadaşlar. Benim ömrüm kitaplar içinde geçti. Okuyan insanların çocuğuydum. Ama bu, ailemin fukara bir aile olmasına mani olmadı. Umumi Harp yıllarında ben de mısır ekmeği yedim. Şeker görmedim. Yağ yemedim. Ama söylediğim gibi bu mensup olduğum ailenin fertleri kitap okuyan insanlardı. Binaenaleyh benim çok küçük yaşımdan beri kitapla ilgim vardır. Bu da sevgiyi doğuruyor. Benim kitaplara sevgim vardır. Kitaplara sevgim vardır ama kafaların yerine kitapların konmasına karşıyım. Kafalara daha büyük sevgim, saygım vardır. Çünkü kitapları yazanlar kafalardır. Eskiden ben de kitap okuduğum zaman, hele ilk kitapları okuduğum zaman her şeyi biliyorum zannederdim ve babamla hep tartışırdım. En yakın tartışabileceğim, müsamahalı bir insandı babam. Babamın son zamanlarını Sayın Boran, Sayın Cemgil hatırlar. Ben de haşin bir delikanlı yetişiyorum. Kitap okur ve kendimi babamdan çok daha bilgili zannederdim. Ve okuduğum kitaplar, çok genç yaşlarımda materyalist felsefeye ait kitaplardı. Diyalektik materyalizm değil, bildiğiniz mekanik materyalizme ait kitaplar okurdum. Ve o zaman elime geçmiş bir biyolojistin kitaplarıydı bunlar. Adı Le Dantec: Bu biyolojist, biyoloji ilminin bulgularını sosyal sorunlara uygulardı. Bu adamın kitaplarına ben sarıldım. Ve işte, maddeci olduğu için, birtakım metafiziğe karşı olduğu için, idealizme karşı olduğu için ve isyan ettiği için, kurulu

bir düzene, idealist felsefeye isyan ettiği için genç bir çocuğun da elbette hoşuna gider. Yaşlı nineme çıkıp da "Şu yoktur, bu yoktur" demek çok hoşuma giderdi. Sonra öğrendik ki, kitaplar çıktıkları gün eskiyor. Belki biraz abartılmış bir şey ama hayatın akışının altını çizmek için söylüyorum. Kitaplar, en büyük doğruları ihtiva eden kitaplar eskiyor. Neden? Çünkü hayatın akışını anlatan kitaplar dahi, yani diyalektik üzerine yazılmış kitaplar dahi yarına açık, o dahi eskiyor, eskimek zorunda. Ancak genel doğrultuları söylüyor. Bilim, var olan üzerine kurulmuş ve o var olanı incelemek için elimizdeki araçlar nispetinde bize doğruları veren ve yarın olacak gelişmeler hakkında da bir çizgi gösteren bir araçtır. Ama bizim yarın hakkında çizdiğimiz çizgi, bugün elimizdeki araçlarla dışımızdaki maddenin eleştirisi ve kavranması kanuniyetinin, iç kanuniyetinin kavranması olduğu için ister istemez eskiyor. Nitekim fizik, kimya ilimlerinde muhtelif nazariyeler, hep yenilenen nazariyeler bu sözümün doğruluğunu ispatlıyor. Ama ne var, değişmeyen, doğru olan ne? Bilimin kendisi. Boyuna tazelenen, boyuna yenilenen bilim doğru. Yani insan kafası boyuna tabiatı, toplumu daha derinden, iç çelişilerini, derinden kanuniyeti, ne yani, iç çelişi kanunlarını kavrıyor. Onun için demin dediğim gibi, insanların kafalarını kitaplara her zaman tercih ederim. Ama kitaplara saygım büyüktür, insanın itirazcı kafasını, yeni bulgulara yönelmiş kafasını kitaplardan daha çok severim. Bilime saygım sonsuz. Bilimden başka neye dayanacağız? Ve bilime sonsuz saygım, bilgi edinmektendir. Sonra öğrendim ki, bilgili olmak da vasıta. Bir şey için bilgili olmak lazım. Bilgili olmak insanlar için. İnsanları tabiata hâkim kılmak için. Tabiata hâkim olursa insanlar daha güzel yaşayacaklar, onun için lazım. Bir de insanların topluma hâkim olmaları için, yaşadığı topluma hâkim olması için gerek bilim. Gene insan sözünü kullandığım için soyut insandan bahsediyorum denilmesin. Hayır, insan jenerik bir terimdir. Şüphesiz Marx kitaplarını yazdıktan sonra insanın umudu, mutluluğu emekçi sınıfına ve onun kurtuluşuna bağlıdır. Onun dışında yok mu? Var. İnsanlar sınıf değiştirdikleri zaman pekala kişi olarak mutluluğa kavuşurlar. Onun için bilime hem saygım hem sevgim vardır. Bilimin umacılaştırılmasına karşıyım. Tecrübeler bana bunu gösterdi. Bilhassa sosyal bilimler. Demin de söyledim, sosyal bilimlerin yakîn teşkil etmesi de... Ona da Lenin demiş ki, dışardan bilinç götürme cehdiyle tam birbirine intibak ediyor, Lenin demiş ki, "İnsanlar yani sınıf, işçi sınıfı kendine düşen ödevi görürse, mücadelesini bu bilim doğrultusunda yaparsa..." Yapmazsa? "Yozlaşır" demiş. O da doğru. Ama insanlar, gene Marx'a dönelim, Lenin'den Marx'a dönelim, madem ki, bilinç bizim dışımızdan geliyor ve bunu önlemek mümkün değil insanlar, yani işçiler bir gün mutlaka bu mücadeleye atılırlar. Bir parti kurulmaz, o parti hata edebilir ama emekçi sınıfı mutlaka bir yenisini kurar ve hata etmeyecek binlerini bulur çıkarır. Burada aydınları küçümsüyorum anla-

mı çıkarılmasın. Elbette ki, aydınların büyük payı var. Bir aydını kötü götürmüşse, bir başka aydını bulur işçi sınıfı, yahut kendi yetiştirir. Siz herhalde bileceksiniz: Marx'ın bu emek-değer kuramını bir Alman işçisi de Marx'ı hiç okumadan bulgulamış, hatırlıyor musunuz? Emek-değer nazariyesini bulmuş. İşçi sınıfı kendiliğinden bilinçlenemez nazariyesine karşıyım. Lenin'in bu sözüne karşıyım. Yani "işçi sınıfını kendi haline bırakırsanız, yalnız ekonomik düzeyde kalır bilinci, oradan politik düzeye geçemez", ben buna katılmıyorum. Bilimsel sosyalizmden ayrılmaktır deyin isterseniz ama katılmıyorum. Katılamıyorum; Marx'ın öğretisinden dolayı katılamıyorum. Diyorum ki, mutlaka işçi mücadele içinde politik sorunları kavrar, bilinçlenir. *Manifesto*'dan okuduğum satırlar da bunu gösteriyor zaten.

(...) Şimdi sevgili kardeşlerim, sosyalizmin çeşitliliği meselesi. Çünkü bu da tartışma konusu. Arkadaşlar, sosyalizmin çeşitliliği bir kere bir vakıa. Sosyalizmin uygulanmadaki çeşitliliği bir vakıa. Bir olay. Bunu hiç kimse inkâr etmiyor. Sovyetler Birliği'nde bir sosyalizm var. Temeli sosyalizm. Sosyalizm derken İsveç'teki sosyal demokrasiyi kastetmiyorum. Sosyalizmi kastediyorum. Uygulamada sosyalizmi kastediyorum. Tahrifat demeye dilim varmıyor, arkadaşlarım burada ben dinlerken metinleri bölük-pörçük atlayarak okudular, onlara da işaret ettim, mecburen. Bilimsel eleştiri yapılırken evvela objektif nesnelere tam sadakat lazım. Ben "falan" demişsem, o "falan" diye aktarılır. Şimdi gerçek olarak etrafımıza bakarsak, olay olarak, tatbikatta birçok sosyalist devletler var. Ve bu sosyalist devletlerin müesseselerine baktığımız zaman çeşitli. Politik kuruluşları çeşitli bir kere. En önemli kuruluş olarak çeşitli. Ekonomilerinin seviyeleri çeşitli, örf ve adetleri çeşitli. Kuzey Vietnam'ı gördük. Oradaki ilişkiler, mesela yöneticilerle halkın ilişkisi gene bundan 30 sene evvel gördüğüm Sovyetler Birliği'ndeki halkla yöneticiler arasındaki ilişki gibi değil. Demek ki, çeşitli bunlar. Hem sosyalist hem de çeşitli. Şimdi bakalım. Ben burada Genel Yönetim Kurulu'nda yaptığım konuşmada, yalnız burada, öteki konuşmalarda değil, demişim ki, her memleket kendi şartlarına, objektif şartlarına göre sosyalizmi uygular ve öz ve biçim olarak uygular demişim. Arkadaşlarım diyorlar ki, "Öz olarak çeşitli uygulanır demek sosyalizm değil." Yok arkadaşlar, o öz, sosyalizm içinde bir öz. Çünkü hemen yukarısında demişim ki, "Sosyalizmin değişmeyen nitelikleri şunlardır." Nelerdir o, bir kere kapitalist düzenin karşısında, başka bir aşamanın, ondan sonra gelen bir aşamanın şeması olarak sosyalizm bir üretim ilişkileri olarak, Sayın Boran işte "Onlar işçi sınıfının iktidara gelmesi, kamulaştırılması" filan diye ayrıntıları ile söyledi. Ama zaten "üretim ilişkileri" dediğimiz zaman onları ihtiva eder, başka bir şeyi ihtiva etmez. "Üretim ilişkileri bakımından tektir" demişim, bir de kullandığı metot, diyalekt bakımından bilimsel metot bakımından tektir. Kullandığı metot diyalektik. Diyalektiğin kanu-

nu, çelişkiler kanunu. Arkadaşlar, bu çelişiler kanunu bilhassa son zamanlarda üzerinde çok düşünülen, çok kitap yazılan bir konu haline geldi. Mesela Mao'nun meşhur denemesi, araştırması var. Çelişiler üzerine. Ama başka düşünürlerin de var. Hakikaten Mao'nun çelişiler üzerindeki etüdü derinlemesine bir etüd. Şimdi hep bildiğiniz gibi diyalektik, aslında, yapısal bir vahdeti olan varlıklar içindeki çelişiden kaynaklanır.

O vahdet, o birlik içinde çelişiler pek çok. Hele toplumu bir vahdet, bir birlik alırsak toplum içindeki çelişiler pek çok. Ama bütün bu çelişiler, hepsi toplumun gelişmesini ve giderek niteliksel bir değişim yapmasını sağlamıyor. Binaenaleyh ilk iş olarak çelişiler arasında hangisinin temel çelişi olduğunu tayin etmek gerek. Çelişilerin bir de görüntüsü var. Çelişilerin bir kendisi, bir de görüntüsü var. Çelişilerin her biri karşılıklı etki-tepki içinde. Birçok çelişi, o çelişinin içinde bir tanesi temel çelişi. Bütün bu çelişilerin görüntüleri var ve bütün bu çelişiler etki-tepki halinde. Ve temel çelişi dediğimiz şey, zaman içinde daima temel çelişi değil. Neden değil? Çünkü etki-tepki yapan tali çelişilerin tesirinden azade değil. Ve bir zaman tali telâkki denilen bir çelişi temel çelişi haline gelmekte. Ve tali çelişi temel çelişi haline geldiği zaman, görüntülerde de, çelişilerin görüntüsünde de aynı süreç ve aynı sonuç doğmakta. Şimdi gelelim klasik ilerlemiş kapitalist devletlerde temel çelişi, emek-sermaye çelişisi, yani burjuvazi-proletarya çelişisi. Bu temel çelişi, sosyalizmin özü. Gelelim bakalım geri kalmış toplumlara. Mesela Türkiye'ye, Türkiye'de sosyalizmin genel şeması içine. Tabii sosyalist yapmak için Türkiye'ye geliyoruz, sosyalizmden ayırmak için değil. Fakat ne yapıyoruz? Türkiye'nin şartlarına göre bu çelişileri değerlendirmeye çalışıyoruz. Nedir acaba Türkiye'nin 1968'deki temel çelişisi? Benim sandığım gibi, yanlış olabilir, temel çelişisi Amerikan emperyalizminin boyunduruğu altında komprador-ağa ve Amerikancı bürokrat üçlüsünün karşısında işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafındaki bütün emekçi sınıflar. Temel çelişi bu. Mesela başka toplumlarda bizde olduğu gibi hâkim sınıflar arasında bir bürokratik sınıf yok. Yani bürokratik sınıfa benzer bir grup yok. Yönetici kadro yok. Sınıfa benzer diyorum, çünkü üretim araçlarının sahibi değil. Ama koca Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana tasarruf salahiyetini elinde tutmuş. Binaenaleyh tasarrufta bir sınıf neleri yapabilirse, hâkim bir sınıf, üretim araçlarına sahip bir sınıf neleri yapabilirse, Osmanlı İmparatorluğu'nda bu yönetici kadro, hiç üretim araçları mülkiyetine sahip olmadan bunu pekâlâ yapmıştır. Ve o günlerden bu yana bu bürokrat kadro, devleti idare eden bir sınıf haline gelmiş... Sonra biliyorsunuz komprador burjuvazinin, ağa sınıfının oluşması ile üçlü bir egemen sınıf oluşmuş, bürokratların ağırlığında. Bu, başka toplumların hiç birinde yok. Şimdi temel çelişi bu olunca "üst belirlenmiş" olarak, özde de bir değişiklik yok mu?

Evet kardeşlerim, sosyalizmin uygulanmasında bazı somut şartlarda özün içinde tali bir öz de bulunabileceği inancındayım. Buradaki yüksek bilim mertebesine erişmiş arkadaşlarım bunun altını çizer ve değiştirirler diye söylüyorum. Filhakika arkadaşlarım altını çizmişler ama bilimsel sosyalist kurama bir katkıda bulunmak için değil. "Bu, şu sebeplerden dolayı tam bir değerlendirme değildir, yahut şu nedenlerle şuraları ikmal edilmesi lazım gelen bir değerlendirmedir veyahut da doğrudur" gibi şıklardan biri değil fakat bunu ileri süren kimsenin sosyalist olmadığı sonucunu çıkarmak için altını çizmişlerdir. Benim orada kelime ve kelime söylediklerim, bulamadım metni, fakat benim hatırladığıma göre, bunu Genel Yönetim Kurulu toplantısında mı söyledim, Ankara İl Kongresi'nde mi söyledim bilemiyorum, mealen şu: Sosyalizm tektir, sosyalizmin temel çelişisi emek-sermaye çelişisidir. Ama uygulamada her memleket kendi tarihsel şartları içinde sosyalizmi başka biçimde uygular. Aynı zamanda özün özü, yani tali derecede bir öz olarak bu "üst belirlenme" dediğimiz, yani üstyapının somut şartları içinde ve emek-sermaye çelişisinin gene o tarih şartları içinde öz bakımından da bir değişik uygulama şekli göstermesi mümkündür diyorum. Yani sosyalist özün içinde tali bir öz. Misal olarak da, Türkiye'de temel çelişi, demin arz ettiğim Amerikan emperyalizmi ve onun ortağı olarak "komprador-ağa-bürokrat" üçlüsüyle, işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafındaki diğer emekçi sınıflar arasındadır diyoruz. Bu da şüphesiz temel çelişinin özü. Bir öz, ama nasıl bir öz? Sosyalizmin dışında bir öz mü? Hayır, sosyalizmin doğrultusunda bir öz. Çünkü gene temel çelişi üretim ilişkilerinin sosyalistçe değiştirilmesi doğrultusunda. Ve bu çelişi Türk toplumunu mutlaka niceliksel bir birikimden sonra niteliksel bir aşamaya götürecek cinsten bir çelişi. Bu itibarla, demek ki, bu çelişilerin tahlili bizi böyle bir sonuca da götürebiliyor. Halbuki demin de belirttim, arkadaşlar zannediyorlar ki, özde bir değişiklik olunca sosyalizmde de bir değişiklik olur. Halbuki tekrar ediyorum, yukarıda sosyalizmin tekliği ve tekliğini yapan faktörler nelerdir sayıldıktan sonra, mesela diye başladım, burjuva memleketlerinde, ileri kapitalist memleketlerde temel çelişi şöyledir, özü böyledir ama geri kalmış toplumlarda, mesela bizde şöyle oluyor... Tekrar ediyorum, bu nihayet üzerinde düşünülebilecek bir konudur. Ama böyle bir araştırma içinde olan bir arkadaşınızın bu araştırmada vardığı sonuçları sizlere teklif etmiş olmasını sosyalizmden ayrılma diye nitelendirmek, hele bunun tartışmasını yapmadan nitelendirmek bana öyle geliyor ki, bu bilimsel tartışma, bilimsel düşünce filanla bağdaşmayacak bir mesele olduğundan başka haklı bir iş de değil. Başka kelime kullanmamak için söylüyorum. Denilebilir, "Doğru değildir, şu sebepten doğru değildir". Ben niçin doğru gördüğümü genel hatlarıyla koyuyorum. Arkadaşlar, bu çelişiler meselesi sosyalizme, yani bilimsel sosyalist düşünceye, Marksizme, diyalektiğe namütenahi

ufuklar açtı. Hep şimdiye kadar çok mekanik bir biçimde kullanıldı. Uzun zaman, hele böyle avamileştirmek için yazılan el kitaplarında bu çelişi son derece basit ve adeta diyalektiğin dışına çıkmış bir karışıklık gibi kullanıldı. Çok şükür ki filozoflar, teorisyenler bu meseleyi derinden derine araştırıyorlar ve bunun hiç de öyle basit, bir bakışta kavranan, "şöyle şöyledir" denilemeyecek kadar derin bir problem olduğunu ortaya koyuyorlar. Bir kompleks, bütün olan herhangi bir insan toplumunda pek çok çelişi var. Pek çok. Bu çelişiler zaman içinde birinci derecede çelişi, yani birinci derecede çelişi demek, öbür çelişileri tayin eden çelişi. Öbür çelişileri son kertede tayin eden çelişi birinci derecede çelişidir. Ondan sonra ikinci derecede çelişiler var. Bu çelişilerin görüntüleri var. Gerçekte var, bir de görüntüsü var. Sonra bu çelişilerin birbiri üzerindeki etki-tepkisi var. Ve zaman içinde tali görünen çelişinin esas çelişi haline, esas gelişinin tali çelişi haline geçmesi var. Ve temel çelişi temelde dediğimiz ekonomik; tarihi son kertede değiştirecek, sıçramayı yapacak ekonomik temel o derece üstyapı müesseselerinin etkisi altında kalıyor ki, etkisi altında kalması bizzat kendisinin temeli öylesine değiştiriyor ki, tarihte hiç de bütün öbür çelişilerin yol gösterip, buyurun deyip temel çelişinin iktidara gelmesi mümkün olmuyor. Ya ne zaman oluyor? Aslında temel çelişiye karşıt olan çelişilerin gene somut tarih şartları içinde aynı doğrultuya, yani devrim doğrultusuna gitmesi ve hepsinin birden devrim noktasına gelmesi halinde o niteliksel aşama husule geliyor. Şimdi bunu böyle söylemek en kalın çizgileriyle söylemek kolay. Ama bunu her toplumda yerine oturtmak o çok zor bir şey. O, büyük araştırmalara, bilimsel eleştirmelere, bulgulara bağlı bir şey. Ama şu diyalektik dediğimiz ve artık toplumumuzda bozuk para gibi harcanmaya başlanan metodun yaratıcılık kısmı da burada. Kompleksliği de burada, yaratıcı olan kısmı da burada. Yani bu üstyapıda olan tali dediğimiz çelişilerin temel çelişiye etkisi ve temel çelişinin yukarıya etkileri somut olarak tespit edilmedikçe, "Diyalektiği kullanıyoruz" demek, "Çok kaba hatlarıyla kullanıyorum" demek olur.

Genel Yönetim Kurulu'nun toplantısı dört gün sürdü. Önerge sahipleri defalarca söz aldılar; gereken yanıtları da aldılar. Ve toplantı sonunda Kurul, 37 asil üyeden

TİP Genel Yönetim Kurulu çalışmaları dün sabaha karşı sona erdi

AYBAR'IN TUTUMU ONAYLANDI

■ Yayınlanan bildiriye 29 kişi lehte, 4 kişi aleyhte oy verdi. 4 kişi de çekimser kaldı

Milliyet, 31 Ekim 1968.

ve beşli önergeye imza koyanlardan doktor Nihat Sargın ve Behice Boran'ın da katılmasıyla 29 lehte, 4 çekimser ve 4 aleyhte oyla aşağıdaki hususların kamuoyuna duyurulmasına karar vermiştir:

1) Genel Yönetim Kurulu, Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın bugüne kadar yaptığı konuşmaların parti tüzük ve programı ile büyük kongre kararlarına ve Türkiye İşçi Partisi'nin benimsediği genel sosyalist ilkeler çerçevesinde memleketimizin tarihsel ve milli özelliklerine uygun sosyalizm anlayışı doğrultusunda bugüne kadar yaptığı başarılı mücadeleyi takdirle karşılar ve bundan böyle de aynı cesaret ve inançla aynı amaçları gerçekleştirmeye bütün gücü ile çalışacağına güvenini belirtir.

2) Bu görüşmelerde dış olaylar üzerinde de duran Genel Yönetim Kurulu, Amerikan emperyalizmine karşı mücadeleye devam edeceğini ve Türkiye'nin NATO'dan çıkması, Amerikan üslerinden arınmış tam bağımsız sosyalist Türkiye idealinin gerçekleşmesi yolundaki çabasını aynı hınçla sürdüreceğini bir kez daha bildirir.

3) Genel Yönetim Kurulu, Çekoslovakya'nın işgalini kınayan Genel Başkanın demeç ve bildirileri ile beraberliğini ve bu konuda hiçbir görüş ayrılığı olmadığını belirtir.

4) Genel Yönetim Kurulu, Türkiye İşçi Partisi'nin Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların anayasa yolundan iktidara gelerek Türkiye'yi tam bağımsız, demokratik, sosyalist bir aşamaya ulaştırmak için bugüne kadar yaptığı başarılı mücadeleye aynı azimle ve güvenle devam edeceğini bir kere daha teyit eder.

Önergeciler bir kez daha amaçlarına ulaşamamışlardı. Ama parti, kamuoyunda çok ağır bir yara almıştı. Halk, "Birbirlerine düştüler" diyordu. Böyle bir partiye, hem de sosyalist olduğunu söyleyen böyle kavgalı bir partiye önümüzdeki seçimlerde halkımız ne kadar oy verecekti? Meclis'te grup kurabilecek miydik? Kaldı ki, kavga bitmemişti. Sayın Aren, beşler adına üst üste demeçler veriyordu. *Milliyet*'te yayımlanan demeci şu başlığı taşıyordu: "Aybar TİP'e ve Sosyalizme zararlıdır". Gazeteciler her demeçten sonra bana sorular soruyorlardı. Ben hep aynı yanıtı veriyordum: "Yanıt yok!"

Aren: "Aybar TİP'e ve sosyalizme zararlıdır„

Behice Boran da, Aybar'ın konuşmalarını eleştirdi «Bunlar sosyalizmi saptırmadır, parti programına aykırıdır» dedi. Arabuluculuk sonuç vermedi...

Milliyet, 28 Ekim 1968.

Genel Yönetim Kurulu'nda Behice ve Sargın benim lehimde oy kullanmışlar ve beni bir kez daha şaşırtmışlardı. Ama bu, tezgâhlanan oyunun bir parçasıydı.

Önümüzde Üçüncü Büyük Kongre vardı. Kuşkusuz orada da aynı oyun sahnelenecek, beşler bir kez daha şanslarını deneyeceklerdi. Sonuç ne olurdu? Sanırım kazanacaktık. Ama kristal bardaktaki çatlak büyüyordu. Ve Adalet Partisi memnundu; Bey ve Paşalar takımı memnundu, Amerika memnundu ve de Sovyetler Birliği memnundu. Evet, Sovyetler de memnundu: Çünkü Türkiye'de bağımsız bir sosyalist partinin güçlenmesini istemezlerdi. Yıllar sonra Fransız elçiliğinde bir davette rastladığım Sovyet elçiliği görevlilerinden Mustafayef (Kosigin'le konuşmamızda çevirmenlik yapan zat), "Çekoslovakya olayında bize karşı çıkan ilk demecinizi politika gereği verilmiş bir demeç olarak değerlendirmiştik ama iki gün sonra daha sert bir demeç verdiniz. Bunu da politika gereği verilmiş bir demeç saymamıza imkân yoktu" demişti. Bu arada ortanın solundaki CHP de elbet zevkten ellerini ovuşturuyordu. Kısacası olan bize olmuştu: Emekçilerin kurduğu ilk partiye...

YEDİNCİ BÖLÜM

BİNDİĞİMİZ DALI KESİYORUZ!

Üçüncü Kongremiz

TİP'in Üçüncü Kongresi 9 Kasım 1968 günü Ankara Selim Sırrı Tarcan Salonu'nda çalışmalarına başladı. Tahminlerin tersine delegeler rahat görünüyorlardı. Hava gergin değildi. Aslında beşli önergenin dışında ele alınacak çok önemli olaylara sahne olmuştu 1968 yılı. Arap-İsrail Savaşı, iki süper devletin Ortadoğu'da da karşı karşıya gelmelerine neden olmuştu. Ve İçişleri Bakanı Sayın Sükan'ın TİP'in Baas Partisi ile ilişkisi bulunduğunu ileri sürmesi rastlantı sayılamazdı. Koca AP grubunun bir avuç TİP'liye saldırmasını da aynı doğrultuda değerlendirmek gerekirdi. Nitekim ABD Büyükelçisi Komer, TİP kongresinden bir süre sonra Türkiye'den ayrılırken Türkiye İşçi Partisi'nin Amerika'nın tek düşmanı olduğunu söyleyecekti. Bir yandan taşlı sopalı saldırılar sürerken, TİP'in Meclis'e girmesini önlemek için yeni bir seçim yasası çıkartılıyordu. Ama Anayasa Mahkemesi TİP'in açtığı dava sonunda yasayı iptal edecekti. Haziran seçimleri TİP'ten kaygılananların haksız sayılamayacaklarını ortaya koymuştu: Seçim yapılan 28 ilde 219 bin 860 oy aldık. 1965'te 155 bin 191 oy almıştık: %3.33'ten %5.17'ye yükseldik. İki kata yakın... Ama koskoca üç yıl kent kent, kasaba kasaba, kahve kahve dolaşıp durmuşuz... Geri kalmış ülkelerde işler daha zor. Hele bizde. Yüzlerce yılın yüreklere sindirdiği korku, güvensizlik... Güneydoğu'nun topraksız bir köy kahvesinde "Sizlere toprak dağıtacağız" dediğimde, bir köylü sormuştu: "Ağaların toprağını zorla mı alacaksınız?" "Hayır parasını verip alacağız" yanıtım üzerine de, "Parayı nereden bulacaksınız?" demişti. "Dış ticareti millileştireceğiz. Binlerce dönüm toprağa sahip olan ağalar, bu toprağın kaç dö-

nümüne hakça sahipse, parasını ödeyeceğiz; gerisini, onlar sizin elinizden nasıl aldıysa, biz de onlardan öyle alacağız" yanıtını vermiştim. Sınıf bilinci düzeyi düşüktü, hele köylerde. Üstelik size güvenleri de yoktu. İşçi Partili'ydik ama Bey takımı kökenliydik... Ayrıca TİP için yıllardır söylenenler de vardı: "Bunlar ajan" deniyordu. "Doğru olsa, ellerinde, şu kadarcık ipucu bulunsa bizi sürüm sürüm süründürmezler mi?" diye bu iftiranın üstüne gidiyorduk. Gene de bir hayli yol almıştık; ama gene de işimiz zordu. Beni çok düşündüren bu konuşmayı daha önce de yazdım; ağalara, Bey ve Paşa takımına kolay karşı çıkılamayacağı inancının ne kadar yaygın ve köklü olduğunu gözler önüne serdiğinden başka bu konuşma emekçilerin, hele köylünün hareketlenmesinin önündeki engelleri aşmanın yolunu mutlaka, hem de zaman kaybetmeden bulmamız gereğini de ortaya koyuyordu. Oysa önümüzde başka engeller de vardı. Türkiye kırk yıldır Amerika'nın bir ileri karakolu durumundaydı. Bizim çok sınırlı olanaklarımızın, tutucu, gerici geleneklerin, Bey ve Paşalar takımının yasal ve yasadışı olanakları gerisinde Amerikan emperyalizminin korkunç gücü vardı.

Bunlar bilinen engellerdi. Tüm gücümüzle bunları aşmaya çalışıyorduk. Bir ölçüde de başarılı sayılırdık. Üç yıldır Millet Meclisi'nde 15, Senato'da da 1 temsilcimiz vardı. Türk solunun yarım yüzyılı aşan tarihinde bu ilk kez oluyordu. Cumhuriyetin kurulmasıyla Takriri Sükun Kanunu solun yeraltına girmesine yol açmış ve belirli sürelerle yapılan tutuklamalar bir yandan, bir yandan da gizli çalışmanın acemilikleri Türk solunun gelişmesini engellemişti. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki koşullar, İnönü ve arkadaşlarını çok partili rejime zorlayınca kurulan sosyalist partiler gene yaşatılmamıştı. Demokratlar'ın iktidara gelmeleri de bu durumu değiştirmeyince, solun yeniden ortaya çıkabilmesi 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile mümkün olmuştur.

Oldum olası solcular birlik kuramamışlar, *kiliselere* ayrılmışlardır. Bu, bizde de böyle olmuştur. Marx'ın ve Engels'in zamanında Marksistler bölünmüş değillerdi. Ama onların da karşısında Proudhoncular, Bakuninciler, Lassallecılar ve daha nice gruplar vardı. Ekim Devrimi'nden sonra ise Marksistler de bölündüler. Kimi Moskova'ya bağlı Üçüncü Enternasyonal'a girdi, kimi bağımsız kaldı. Üçüncü Enternasyonal'e girenler Komünist Parti adını aldılar. Lenin, Marksistlerin ikiye bölünmesine yol açan ilk adımı atan kişidir. Bu adım yalnız politik açıdan kamplaşmanın başlangıcı olmakla kalmadı, aynı zamanda *eleştirinin* fiilen yasaklanması gibi bir sonuç da doğurduğundan Marksizmin bilimsel niteliğine gittikçe kararan bir gölge düşmesine de yol açtı. Eleştirisiz bilim olmaz. Oysa Üçüncü Enternasyonal'e bağlı olanlar, eleştiriye açık olduklarını ilan ettikleri halde eleştiriyi yasaklamışlardı. Olacak şey değildi ama oldu işte. Ekim Devrimi'nden sonra bilimsel sosyalizm

artık Lenin'in ve Stalin'in kitaplarında açıklanan teori idi. Tabii uygulamalar da aynı çizgide oluyordu.

Türkiye İşçi Partisi'nde biz farklı bir yol çiziyorduk: Sosyalizmin Türkiye'de aşağıdan yukarı kurulacağını ve demokrasi içinde uygulanacağını savunuyorduk. Sosyalizmi işçiler, köylüler, emekçiler kuracak ve gene onlar yönetecekti. Sosyalist aydınlar onlara yardımcı olacaklardı. Lenin'in *profesyonel devrimciler* teorisini kabul etmiyorduk: Tüzük ve programımız böyle idi. Ve beşli önerge sahipleri, benim program, tüzük ve kongre kararlarında açıklanan sosyalizm çizgisinden ayrıldığını ileri sürüyorlardı. Aslında savundukları program değildi. Merkez ve Genel Yönetim Kurulları'nda yapılan konuşmalar nasıl bir çizgi savunduklarını ortaya koymuştu. Kongrenin de gene teorik tartışmalarla geçeceği kuşkusuzdu. Oysa çok önemli olaylar yaşanıyordu 1968'de. Yukarıda değindiğim Ortadoğu sorunu vardı, Uzakdoğu sorunu vardı ve de Çekoslovakya'nın işgali konusu vardı...

Kongreyi açarken yaptığım konuşmada bu konuları işlemiş ve kurtuluşun sosyalizmde olduğunu vurguladıktan sonra sosyalizm için hazır reçete bulunmadığını, oysa uygulamada bürokratik bir çeşit *sınıfın* devleti elinde tuttuğunu belirterek, başta Amerika'nın Türkiye'deki varlığı olmak üzere tüm bu sorunları tartışacağımızı söylemiştim. Beşli önergeden hiç söz etmemiştim. Oysa tam tersi oldu. Kongre, diyebilirim ki, sadece beşli önergeyi ve arkasındaki *teorik* sorunları tartıştı.

Açış konuşmasını vereceğim. Ardından önerge sahiplerinin konuşmalarını...

Kısa bir girişten sonra konuşma şöyle başlıyordu:

Aybar'ın Konuşması

> Sevgili kardeşlerim, bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu zorlukları anlayabilmek için sözlerime başlarken işaret ettiğim gibi, Amerikan politikasının yavaş yavaş Avrupa'ya ve Ortadoğu'ya kayışı üzerinde ehemmiyetle durmak icap eder. İkinci Dünya Savaşı bittiği zaman Amerikan dış politikasının ağırlık noktası, Avrupa'da ve Ortadoğu'da görüldü. Amerika, İkinci Dünya Savaşı'ndan müttefikleri olan ve hasımları olan, düşmanları olan emperyalist devletlerin kimini tamamen dize getirmiş, kimini ise iyiden iyiye zayıflatmış olarak çıktı. Bunun meyvelerini toplamak içinde Avrupa'da siyasi ve iktisadi nüfuzunu sağlama teşebbüslerine girişti. Bu girişim, birtakım antlaşmalara yol açtı: Truman doktrini, ikili antlaşmalar, NATO, OECD ve diğer antlaşmalar bu devrenin mahsulüdür. Bir süre Amerika, Uzakdoğu'ya, politikasında ikinci derecede yer vermeye devam etmiştir. Ancak Çin'de Mao Tse Tung kuvvetlerinin zafere ulaşması, arkasından Kore Savaşı ve özellikle Vietnam'da Fran-

sızların hezimeti Amerika'nın Uzakdoğu ile ilgilenmesine neden oldu. Daha 1954 yılında, yani Cenevre Konferansı imzalandığı tarihte Amerika'nın bu politikasındaki değişiklik sezilmeye başlandı. Amerika, Cenevre antlaşmalarını imzalamadı. Yani Fransa ile Vietnam, Laos ve Kamboçya arasındaki savaşa son veren antlaşmaları imzalamaktan kaçındı Amerika. Ve hemen akabinde bu antlaşmaların açık hükümlerine karşı gelerek Güney Vietnam'a kukla Diem hükümetini oturttu. Ve bu hükümetle ikili antlaşmalar imzaladı.

a – Türkiye ve Vietnam

Sevgili kardeşlerim, burada bir noktayı ehemmiyetle gözlerinizin önüne sermek isterim. Denilebilir ki, Amerika'nın Uzakdoğu politikası ile Türkiye'nin bugünkü durumu arasında nasıl bir ilişki vardır ki İşçi Partisi'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nde bu noktaya parmak basılmaktadır? Bunun altını ehemmiyetle çizmek istiyorum. Türkiye ile Vietnam arasında, Amerika zaviyesinden bir paralellik, hatta eşit değerde politika hedefleri vardır. Filhakika dikkat edilecek olursa, Vietnam'ı elinde bulunduran bir devlet, gücü yeterse tüm Güneydoğu Asya'yı kontrolü altında tutar. Yani Çin Hindi Yarımadası'ndaki bütün devletleri, Birmanya'yı, Filipinler'i, Endonezya'yı hatta giderek Hindistan'ı kontrol altında tutar. Bunun gibi Türkiye'yi elinde tutan bir devlet Ortadoğu'yu kontrol eder ve buradan dilerse Sovyetler Birliği'ne karşı saldırıya geçebilir. Demek ki, Vietnam'ı elinde tutan bütün Güneydoğu Asya'yı kontrolünde tutar ve aynı zamanda gücü yettiği takdirde, gerekli gördüğü zaman Çin'e karşı saldırıya geçebilir. Böyle bir jeopolitik durumu vardır Vietnam'ın. Türkiye'yi elinde tutan devlet de keza Ortadoğu'yu kontrolünde tutar ve dilediğinde Rusya'ya karşı, Sovyetler Birliği'ne karşı saldırıya geçebilir. Esasen Amerika'nın yetkilileri bu hususu gizlemiyorlar. Açıkça bunu söylüyorlar. Geçen yılın başlarında Başkan Johnson hepinizin hatırlayacağı ve bizim o tarihlerde altını çizdiğimiz gibi, dedi ki, "Amerikan politikası açısından Türkiye ile Vietnam aynı değerdedir." Şimdi arkadaşlar, bu nokta Türkiye'de bir siyasi partinin izlediği politikada, özellikle bu parti sosyalist bir parti olur ve emekçilerin menfaatlerini savunan bir parti olursa, bu hususu mutlaka öncelikle ele almak gerekir. Paralellik yalnız her iki ülkenin jeopolitik durumlarından ileri de gelmiyor; paralellik, Amerikan emperyalizminin bu iki devleti nüfuzu altına almak için izlediği yoldaki benzerlikten de doğuyor. Filhakika Amerika gerek Türkiye gerekse Vietnam'a aynı metotlarla girip yerleşmiştir. Yeni sömürgeciliğin metodu hep bildiğiniz gibi kendine taraftar bir hükümet bulmak, sonra bu hükümete askerî, iktisadi ve mali yardım bahaneleriyle nüfuz etmek ve o memleketin can damarlarını ele geçirmek. Amerika'nın Türkiye'ye ve Vietnam'a nüfuz politikası her iki memlekete de komünizm tehlikesi bahanesiyle askerî ve iktisadi yardım yapma teklifleriyle başlamıştır. Bu teklifler ikili antlaşmaların imzalanmasına yol açmış, sonra bunu yardımın ye-

rinde kontrolü için askerî ve sivil misyonların gelmesi takip etmiş, daha sonra birtakım stratejik yollar yapılmış, daha sonra liman tesisleri kurulmuş ve bunu askerî üslerin kurulması izlemiştir. Arkadaşlar, hep hatırlarız bu politika evvela Türkiye'de izlendi. Truman doktrini adı verilen doktrin, 1947 yılının baharında, yani 12 Mart'ta ilan edildi. Ne derdi Truman doktrini? Truman doktrini, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın komünizmin tehdidi altında bulunduğu fikrinden hareket ederek, bu iki memleketin askerî ve iktisadi güçlerinin kuvvetlendirilmesi, desteklenmesi gereğini ileri sürerek, bu iki memlekete askerî ve iktisadi yardım yapılmasını öngören bir doktrindir. Hep biliyorsunuz, o tarihlerde bu doktrin memleketimizde büyük sevinçle karşılandı. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmıştı; Sovyetler Birliği'nin haksız talepleri karşısında bulunuyordu. Fakat bu talepleri reddettiğinden bu yana iki yıl geçmişti. Haksız talepler 1945'te ileri sürülmüş; bildiğiniz gibi bazı Doğu illerimiz ve Boğazlar üzerindeki talepler 1945'te ileri sürülmüştür. Halbuki Truman doktrini 1947'de ortaya atılmıştı. Böyle olduğu halde hâkim çevreler ve o devrin hükümeti Truman doktrini ile yapılacak yardımı Türkiye için büyük bir nimet saydığını ifade etti. Ve ilk ikili antlaşma, Amerika ile ilk ikili antlaşma 1947 tarihinde imzalandı. Bu ikili antlaşma üzerinde Meclis'te yapılan konuşmaları şimdi ibretle okumak ve bunlardan gerekli dersi almak gerekir.

O tarihte Dışişleri Bakanı olan rahmetli Hasan Saka, Meclis kürsüsünden Amerika'nın bu yardımını kardeşçe, dostça bir yardım olarak niteledi ve dedi ki: "Birtakım çevreler endişe duyuyorlar bu yardımdan ötürü. O birtakım çevreler arasında bazı sosyalist düşünürler de vardır. Bunlar endişe duymasınlar. Amerika'nın tarihinde bir başka memleketin, milletin istiklâline tasallut etmek yoktur. Türkiye'nin tarihinde de böyle bir tasalluta boyun eğmek yoktur. Binaenaleyh Amerika'nın bize uzattığı el, yani yardım karşılığında hiçbir şey beklenmeden uzanmış bir eldir. Biz bu kürsüden Amerikan milletine ve onun hükümetine teşekkürü bir borç biliriz." Ve o devrin muhalefet partisi sözcüsü de kürsüye çıkarak Demokrat Parti adına aynı teşekkürlere katıldığını ifade etti. Yani Amerikan yardımı Türkiye'nin milli bağımsızlığını, egemenlik haklarını zedeleyen bu antlaşmalar böyle bir coşkulu hava içinde imzalanmıştır.

Arkadaşlar, denilemez ki, "O tarihte bilemezdik ne olduğunu." Nihayet bize iktisadi yardım yapılıyordu, askerî yardım yapılıyordu. Tutan da 100 milyon dolardır. "Bunu reddedemezdik, bunda bir sakınca görmedik" denilemezdi. Çünkü antlaşmanın 4. maddesi son derece açıktır. Bu maddeye göre verilen silahları Türkiye Cumhuriyeti ancak Amerika'nın izni ile kullanabilirdi ve Amerika yapılan bu yardımı denetlemek için de Türkiye başkentinde bir askerî misyon bulundurabileceğini ifade etmekteydi. Bir bağımsız devlet için

böyle bir antlaşmaya imza koymak peşin olarak bağımsızlığını feda etmektir. Nitekim tarih hataları affetmiyor. 1947'de bu belgenin altına imza koymuş olanlar yıllarca sonra bu 4. madde ile karşı karşıya kaldılar. Hep hatırlarsınız, Amerikan Başkanı Johnson, Kıbrıs ihtilafı dolayısıyla zamanın Başbakanı Sayın İnönü'ye çok yakışıksız, çok çirkin ve çok ağır bir mektup göndererek, bu antlaşmanın 4. maddesini hatırlattı ve "Bizim size verdiğimiz silahları bize danışmadan Kıbrıs'ta kullanamazsınız" dedi.

Arkadaşlar, Vietnam'da izlenen politika da tıpkı 1947'den sonra Türkiye'de izlenen politikaya benzer. Biraz evvel söyledim. Cenevre antlaşmalarından hemen sonra yani 1954'te, Amerika, Vietnam'da bir kukla hükümet kurdu. Diem'i, kendi adamı olan Diem'i hükümet başkanı yaptı. Oysa Cenevre antlaşmalarına göre Vietnam'da, Güney Vietnam'da ayrı bir hükümet kurulamazdı. Çünkü esasen bu antlaşma Vietnam'ın tek meşru hükümeti olan Hanoy hükümeti ile imzalanmıştı ve orada da tasrih edilmiş idi ki, Fransız kuvvetleri bir an önce geri çekilecekler ve hemen Vietnam'da yeni seçimler yapılarak tam bağımsız bir cumhuriyet kurulacaktır. Öyle olduğu halde 17. paralelin mevcudiyetinden istifade eden Amerika, 17. paralel de bunun için kabul edilmişti, Fransızlar kuzeyde yenilgiye uğramışlardı ve silahlı kuvvetlerinin Vietnam'ı terk etmeleri için bu 17. paralelin güneyine çekilmeleri kararlaştırılmıştı, Amerika, Cenevre antlaşmalarını imzaladığı için kendisini bu antlaşmalara bağlı saymayarak, söylediğimiz gibi Diem hükümetini işbaşına getirdi ve sonra da Güney Vietnam'a silah vermeye başladı. Bu uzun hikâyeyi hepiniz biliyorsunuz: Tırmanmadan tırmanmaya, işi Kuzey'i bombalamaya kadar götürdü. Ama sonra ne oldu? Fakat, gene bildiğiniz gibi Saygon'daki elçiliğini dahi koruyamaz duruma düştü ve o kukla hükümetleri, kara yüzleri ve kara bahtlarıyla baş başa bırakarak Vietnam'ın hakiki temsilcileriyle Paris'te görüşme masasına oturmak zorunda kaldı. Bu hikâyeyi şunun için anlatıyorum: Amerika, Uzakdoğu'da umduğu politikayı uygulayamadı, beklediği sonuçları alamadı. Giderek Vietnam Savaşı Amerikan ekonomisi ve harp gücü için bir gayya kuyusuna döndü. Ve Amerika batağa gömüldü, iktisadi ve mali bunalım içine girdi. Ve kurtuluşu kuvvetlerini Güneydoğu Asya'dan çekmekte gördü. Çekti de. Peki politikasını nereye yöneltti? Konuşmama başlarken belirttiğim gibi, elini eteğini Uzakdoğu Asya'dan çekmeye başlayan Amerika, politikasının ağırlık noktasını Güneydoğu Asya'dan yavaş yavaş Avrupa'ya ve Ortadoğu'ya çevirdi. Vietnam'da ve Ortadoğu'da saldırıya geçti. Ama bu yıldırım harbi 6 günde bitti. Bu savaş niçin patladı? Bu savaşla, gayet açık (İsrail'i Amerika desteklemektedir) hem İsrail'in etrafındaki çember kırılmak istendi hem de Ortadoğu'daki ileri hükümetler devrilerek Amerikan etkisi ve nüfuzu altında yeni hükümetler kurulmak amaçlandı. Gerçekten de 6 gün süren savaştan sonra beklenir-

di ki, Amerika'nın bu hedefleri gerçekleşsin. Tam tersi oldu arkadaşlar, tam tersi. Amerika'nın Ortadoğu'daki nüfuzu sıfıra indi. Hatta Arap devletleri arasında Amerika'ya taraftar olanlar bile Amerika'yı destekleyemez oldular. Ve Amerika bakımından en tehlikeli sonuç, Sovyetler Birliği Akdeniz'e çıktı. Sovyet donanması Akdeniz'e indi ve Arap limanlarında üslendi. Buna paralel olarak da Ortadoğu'da Sovyetler'in nüfuzu hızla arttı. Şimdi bir yıldan beri Arap devletlerine, mağlup Arap devletlerine, özellikle Mısır'a, Sovyetler tarafından yeniden silah yardımı yapılıyor, Birleşik Arap Cumhuriyeti silahlı kuvvetleri Sovyet uzmanlarınca eğitildi. Bunun karşısında İsrail, Arap devletlerinden aldığı ganimetlere yeni silahlar da ekleyerek modern ordusuyla Süveyş'in öteki sahilinde üslenmiş vaziyete geldi. Her an savaşın kıvılcımı çakacak durumdadır. Ortadoğu'daki bu gergin hava, üstelik bu sefer Ortadoğu'da patlayacak savaşın mahalli bir savaş olarak kalmaması ihtimalini de yarattı. Çünkü bu sefer Ortadoğu'da, yani Doğu Akdeniz'de, bilhassa Doğu Akdeniz'de Sovyet ve Amerikan donanmaları karşı karşıya gelmişlerdir. Ve bu donanmalardan biri Arapları, diğeri de İsrail'i tutmaktadır.

b – Çekoslovakya Olayı

Arkadaşlar, bu çıban başı belirmişken, hep bildiğimiz gibi, Orta Avrupa'da Çekoslovakya olayları gelip çattı. Bilhassa içinde bulunduğumuz yılın, 68 yılının başlarından itibaren Çekoslovakya'da oluşan olayları Sovyetler Birliği kaygılı gözlerle izlemekteydi. Çekoslovakya'da yeni bir sosyalizm anlayışında olan bir hükümet, Çekoslovakya'nın bağımsızlığına yüzde yüz sarılmış olan bir hükümet gene sosyalist kamp içinde kalmak, gene Varşova Paktı içinde kalmakla beraber özgür bir politika izlemek kararıyla işbaşına gelmiş bulunuyor. Bu hükümet içerde halkın %100 desteğini kazanmış durumdaydı. Bu desteği kazandığı her gün biraz daha açık olarak görülüyordu. Beri yandan bu hükümet, yani yeni Çek hükümeti, Dubçek hükümeti Batı ile ve özellikle Batı Almanya ile iktisadi ilişkiler kurma yoluna girdi. Bu madalyonun bir yüzü; öbür yüzü, Federal Almanya, Avrupa'ya giderek Amerika'nın bir numaralı müttefiki durumuna geldiğinden beri, Batı Almanya'daki intikamcı sesler gittikçe daha hızlı duyulmaya başlamış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çizilen Doğu sınırının geliştirilmesi yönündeki hareketler gün geçtikçe artmaya başlamıştı. Bundan dolayı Sovyetler için kaygılı bir durum vardı. Çünkü Sovyetler, Çeklerin bağımsız hareket etmelerine izin vermek istemiyorlardı. Yalnız hemen belirtmek lazım ki, gerçekçi bir gözle mesele incelendiği zaman hemen Batı Almanya'dan Çekoslovakya'ya bir saldırı yapılacağı ve Çekoslovakya'da bir iç ihtilal çıkarılacağı yolundaki Sovyet tezlerine iltifat etmek mümkün değildir. Böyle bir tehlike yoktur. Ama Sovyetler Birliği, Çekoslovakya'ya yanındaki Varşova Paktı'nın diğer müttefikleriyle askerî müdahalede bulunmak gereğini duydu.

Sevgili kardeşlerim, TİP, Çekoslovak olayları patlak vermeden, yani Çekoslovakya işgal edilmeden tam günü gününe bir ay önce, bu tehlikeye parmak basmış ve Sovyetler Birliği'nin kendisinden daha güçsüz sosyalist devletler karşısında bir büyük devlet düşüncesiyle hareket etmesinden kuşku duyduğunu belirtmişti. Sovyet tankları ve diğer müttefiklerinin askerî birlikleri Çek topraklarına girince de, daha ilk günden partimiz, kendisine yaraşan civanmertlik ve sosyalist ahlâka %100 sadakatle ve programının açık hükümlerine dayanarak (çünkü bizim programımızın sonlarında, Dış Politika bölümünde şöyle bir hüküm vardır: Nasıl biz kendimizin milli bağımsızlığına saygılı ve kıskançlıkla sarılmışsak, bunun gibi başka memleketlerin içişlerine müdahalede, başka memleketlerin bağımsızlığına karşı girişilen tecavüzlerde de TİP'in aynı hassasiyetle sesini yükseltmesi gereği programımızda açık seçik belirtilmiştir) partimiz tehlikeyi önceden de görmüş olduğu için hemen ilk gününde kesinlikle Sovyetler Birliği'ni ve onun yanında harekete geçmiş olan devletleri kınamıştır. Bunun sosyalizme, milletlerarası hukuk ve ahlâka yaraşmayan bir hareket olduğunu söylemiştir.

Sevgili kardeşlerim, Sovyetler Birliği defalarca milletlerin içişlerine karışmama prensibini, defalarca milletlerin bağımsızlığına saygı prensibini, defalarca komünist ve sosyalist partiler arasındaki eşitlik prensibini kabul ettiğini açıklamıştır. Çekoslovakya'ya müdahalesi her şeyden önce kendi taahhütlerinin yerine getirilmemesi olarak görüldü. Arkadaşlar, prensiplere inanmak için ve prensiplere saygılı davranmak için bu prensipler ilan edilir. Prensipleri ilan edip de prensiplere 180 derece ters düşen davranışlar, herhalde TİP'in sosyalistlik anlayışı ve ahlâkında yer bulamaz.

Sevgili kardeşlerim, bir nokta daha var: Tutalım ki, bu prensipler ilan edilmiş, bu prensiplere saygılıyız denilmiş ama Çekoslovakya'yı gerçekten tehdit eden bir tehlike vardı. Bu tehlikeye karşı koymak görevi kime düşerdi? Kuşkusuz Çek hükümetine değil mi? O karşı koyacaktı bu tehlikeye. Çek partisine düşerdi bu görev, o karşı koyacaktı tehlikeye. Görev onların görevi idi. Tehlikeye karşı koyamazlarsa, tehlike güçlerini aşıyorsa, o zaman müttefiklerinden yardım isterlerdi. Oysa böyle olmadı. Aslında tehlike falan da yoktu. Sovyetler Birliği dedi ki: "Batı'dan bir tecavüz beklenmektedir; içerde karşı ihtilal hazırlanmaktadır; Çek yöneticileri davet etti, biz de geldik." Fakat bugüne kadar hangi yöneticilerin davet ettiği açıklanmadı. Karşı ihtilal hazırlıklarının delilleri de ortaya konmadı. Arkadaşlar, başka bir hususu daha hatırlamak gerek. Sovyetler Birliği yalnız prensiplerle devletler hukukunun ve sosyalist ahlâkın prensipleriyle bağlı değil, üstelik pozitif bir hukuk belgesiyle de bağlıydı. 1933 senesinde Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye arasında bir antlaşma imzalanmıştı. Bu antlaşma halen yürürlüktedir. Bu antlaşma saldırganı tarif eder. Devletler hukukunda, kim

kime saldırmıştır, bunun açıklamaları, kuralları vardır. Bunlar 1933'teki antlaşmada da belirtilmiştir. Bu antlaşmanın bir maddesi der ki: "Savaş ilan etmeden de olsa, yabancı bir devletin topraklarını, ülkesini silahlı kuvvetlerle istila eden taraf, gerekçesi ne olursa olsun, velev ki istila edilen devletin içinde kendisi için birtakım hazırlıklar bulunduğu saptanmış olsun, bu yola başvuran taraf saldırgandır." Demek ki, Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya müdahalesi kendi imzasını taşıyan ve üstelik bugün de yürürlükte olan bir pozitif devletler hukuku belgesiyle de kanıtlanmaktadır.

c – Orta Avrupa, Ortadoğu

Şimdi arkadaşlar, iki tane çıban başı var. Biri Orta Avrupa'da, öteki Ortadoğu'da. Ortadoğu'daki çıban başının patlaması ihtimali berikinden daha kuvvetli. Ama bu iki kritik bölgenin her ikisi de Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye koymaktadır. Çünkü Türkiye NATO üyesidir, çünkü Türkiye'de NATO ve Amerikan askerî üsleri vardır ve ister Avrupa'da patlak versin bu savaş, ister Ortadoğu da patlak veren savaşa Amerika ile Rusya bulaşsınlar, bu durum Türkiye'yi ister istemez savaşa sürükleyecektir. Ve böyle bir savaşta Türkiye'nin hiçbir menfaati yoktur. Tehlikenin bu derece açık seçik belirmiş olmasıdır ki, kanaatimizce, bugüne kadar Amerika'ya bol bol taviz vermiş olan siyaset adamları tehlikenin böyle elle tutulur hale gelmesi üzerine Türkiye'yi savaş dışında tutabilecek ihtimalleri düşünmeye ve birtakım öğütler vermeye başladılar. Arkadaşlar, Türkiye'yi savaş dışında tutmak istiyorlarsa bunun tek bir yolu vardır. NATO'dan çıkmak ve Amerikan üslerini tasfiye etmek. Oysa TİP'ten başka hiçbir parti bu yolu benimsemiyor. Hatta böyle bir yolun tutulmasının birtakım mahzurlar ihtiva ettiğini ifade etmektedirler. Ne deniliyor? Deniliyor ki, "NATO içinde Türkiye'yi daha teminatlı vaziyete getirecek yolları arayalım. İkili antlaşmaların mahzurlarını ortadan kaldıralım." Sevgili kardeşlerim, gerçekçi olalım. Aklı başında hiçbir kimse, gerçekçi olmak şartıyla ve başka bir düşünceleri yoksa, NATO içinde Türkiye'nin Amerika ile eşit haklara, yetkilere sahip, fiilen sahip olamayacağını bilmesi lazımdır. Çünkü NATO ittifakı gerçekte Amerika'nın dünya politikasını, dünyaya hükmetme politikasını gerçekleştirmek için bir araçtır. Ve NATO içindeki devletler arasında nükleer silahları da Amerika tekelinde bulundurmaktadır. Kâğıt üzerinde ne kadar yetkiler düzenlenmiş olursa olsun, antlaşmada "Efendim bütün üye devletler eşittir" denmiş olursa olsun, fiilen NATO Amerika'nın emrinde bir ittifaktır. Amerikalı gerekli gördüğü zaman NATO'ya dayanarak savaş açar ve Amerika son sözü söyler. Böyle bir ittifakta ise azgelişmiş, geri kalmış bir ülke olan Türkiye'nin yeri yoktur. Çünkü böyle bir ittifak, emperyalizmin emrinde bir ittifaktır. Türkiye ise emperyalizme karşı ilk milli kurtuluş savaşını vererek istiklâlini, bağımsızlığını kazanmış bir memlekettir. Bu memleketin böyle bir ittifakta yer alması, eğer biz hâlâ İstiklâl Savaşı Türkiye-

si'ne, Mustafa Kemal'in Türkiyesi'ne sadık isek, böyle bir devletin bu çeşit bir ittifakta yer almasına katiyen cevaz yoktur. Arkadaşlar, küçük devletler için büyük devletlerle beraber bir ittifak içinde yer almak daha o ittifak içinde yer alır almaz küçük devletin bağımsızlığı, egemenlik hakları yönünden birtakım sınırları kendiliğinden getirir. Ve küçük devlet mutlaka o büyük devletin bir ileri karakolu haline gelir ve o büyük devletin menfaati için ateş hattına sürülür ve ilk hedef olmak talihsizliğine uğrar.

Sevgili kardeşlerim, evet Ortadoğu'daki ve Orta Avrupa'daki tehlike merkezlerinin bir savaşa yol açması ihtimali bazı siyaset adamlarımızı gerçekten kuşkulandırmış ve demin söylediğim gibi bunları birtakım tedbirler aramaya sevk etmiştir. Örneğin denmektedir ki, "Biz eğer Rusya ile de Amerika'yla da dost olursak, bunları kışkırtacak hiçbir harekete girişmezsek ve politikamızı da bu doğrultuda yürütürsek, savaş dışında kalabiliriz." Böyle deniyor. Hayır arkadaşlar, savaş dışı kalamayız. Eğer Amerika savaşı açmayı münasip görürse savaş dışında kalamayız çünkü Amerika bizim kontrolümüz dışında olan ülkemizdeki üslerini Sovyetler Birliği'ne karşı kullanır. Ve bu yüzden bu üsler ilk hedef durumuna girer. Eğer Sovyetler Birliği savaşı açmaya karar verirse, gene ilk hedef Amerika'nın yurdumuzda bulunan üsleri olacaktır.

Demek ki öğütler, "her ikisiyle dost geçinelim" öğütleri yerinde ve gerçekçi şeyler değildir. Kaldı ki, Türkiye İşçi Partisi bütün milletlerle, bütün devletlerle dost geçinmek kararındadır, azmindedir ve Türkiye'nin menfaatini burada görmektedir. Ama Amerika bugün Türkiye'de üsleri olan bir devlettir. Amerika bugün Türkiye'nin bağımsızlığına, egemenlik haklarına saygısızca, Türkiye'de varlığını sürdüren bir devlettir. Buna karşı biz tepki göstermeyecek miyiz, buna karşı ikinci bir milli mücadeleyi gerekli görmeyecek miyiz? Göreceğiz. Onun için nasıl istersiniz ki, bugünkü şartlarda, yani Amerika topraklarımızda üslenmişken, biz hem Amerika, hem Rusya ile dost olalım, savaş dışı kalalım diyebiliriz? Bu ancak Türkiye'nin bağımsız ve yansız bir ülke olması halinde olanaklıdır.

Sevgili kardeşlerim, TİP'in bu konuda, Amerika-Rusya konusundaki politikası gayet açıktır. Türkiye İşçi Partisi, Amerika'yı yurdumuzdan çıkarmaya kararlıdır. Ve de çıkaracaktır. Ve Amerika'yı yurdumuzdan çıkardıktan sonra, Sovyetler Birliği ile Amerika'ya aynı uzaklıkta, bağımsız bir politika izleyecektir.

Bir noktayı daha önemle işaret etmek isterim: Amerika'nın Türkiye'de üsleri vardır. Heyetleri vardır. Uzmanları vardır ve CIA ajanları vardır. Ve bunların hiç biri, başta askerî üsler olarak, Türk hükümetinin denetimi altında değildir. Bağımsızlıkla asla bağdaşmayan konuyu Millet Meclisi'nde açıkladık. Küfürden başka bir tepki görmedik...

Hükümetin antlaşmalar konusunda Meclis'e açık seçik gerçekleri söyleme-

si konusundaki başvurularımızdan sonuç alamıyorduk. Ama açıklamalarımızı sürdürüyorduk. Amerika ile imzalanan 5 Mart 1959 günlü ikili antlaşmayı da Meclis'e getirdik. İlgili tutanak dergisinin cilt ve sayfa numarasını vererek, bu antlaşmanın Amerika'ya her istediği an içişlerimize karışma olanağı verdiğini anlatmaya çalıştık. Bu antlaşmayla hükümetin çağrısı üzerine, silahlı güçlerini de kullanarak, Amerika içişlerimize el atabilecekti. Durum şu idi: Gösteriler, eylemler yaygınlaşır ve hükümet bunlarla baş edemezse Amerika'ya davetiye çıkaracak ve Amerika silahlı güç dahil, tüm gücüyle olayları bastırmak için hükümetin yardımına koşacaktır. Bu, korkunç bir antlaşmaydı. Her çeşit "provokasyona" açık bir bonoydu. İmzalandığı günlerde sol eylem falan da yoktu. Demokrat Parti iktidarının karşısında CHP muhalefeti vardı. Mitingler, gösteriler düzenleyen bir parti. Ve Demokratlar'ın, bu parti liderinin başına taş attıkları günlerdeydik bu antlaşma imzalandığında. Demokrat iktidar, CHP'yi saf dışı etmek için mi bu tehlikeli belgeyi imzalamak gereğini duymuştu? Açık bir gerçekti ki, iktidar ya da Amerika provokasyonlarla düzmece olaylar çıkartarak muhalefeti saf dışı etmek için Amerikan silahlı kuvvetlerini devreye sokabilirdi. İşte bu antlaşmayı Millet Meclisi kürsüsüne getirdik. Bilinen mugalatalar ve küfürlerden başka sonuç çıkmadı. Aynı konu bizden sonra Milli Birlik Komitesi'nce de Senato'ya getirildiydi, yanılmıyorsak. Dışişleri Bakanı kendilerine özel olarak bilgi vereceğini söylemekle yetinmişti.

O günlerde en tehlikeli antlaşmanın hangi iktidar zamanında imzalandığı da söz konusu olmuştu. Bu, önemli bir sorundur. Türkiye'nin kimler tarafından ve nasıl yönetildiğine ışık tutar. TİP bunun altını iki defa çizer ve dosyasında hıfzeder. Ama asıl önemli olan nokta, tehlikeli antlaşmaların var olduğunun ve hâlâ yürürlükte bulunduğunun Dışişleri Bakanı gibi birinci sorumlu bir kişi tarafından açıklanmış olmasıdır. Biz bilhassa bunun altını çizeriz. Demek ki, Türkiyemiz için "en tehlikeli" olarak nitelendirilen kimi antlaşmalar vardır; bunlar Amerika ile imzalanmıştır ve antlaşmalar hâlâ yürürlüktedir. Şimdi sorarım size, bu durum böyle sürüp gider mi? Bunu vatanına bağlı bir Türk olarak hanginizin vicdanı kabul eder? Hanginiz bu durumun mutlaka ve hemen değiştirilmesini istemez?

Sevgili kardeşlerim, işte Türkiye'yi tehdit eden tehlikeler kalın çizgileriyle bunlardır. Politik ve askerî tehlikeler. Yani Türkiye için bugün, şu anda hayati tehlikeler söz konusudur. Türkiye, NATO'da kaldıkça; Türkiye, Amerikan üslerini topraklarında muhafaza ettikçe bu tehlikeler devam edecektir. Birinci vazifemiz bu tehlikelere son vermektir. Yani NATO'dan çıkmaktır. Türkiye'yi Amerikan üslerinden kesin olarak temizlemektir. Tehlikeden, Türkiye'yi tehdit eden savaş tehlikesinden Türkiye'nin ilk hedef olması tehlikesinden kurtulmanın biricik yolu budur.

Çok kıymetli misafirlerimiz, Sayın Delege Kardeşlerim, Partili Kardeşlerim, Türkiye'yi saran tehlikeler bunlardan ibaret değildir. Türkiye, Amerikan emperyalizmine ve genellikle milletlerarası sermaye çevrelerine yalnız askerî ve siyasi bağlarla bağlı değildir. Bunlara paralel olarak birtakım iktisadi ve mali antlaşmalar da vardır. Bu antlaşmaların hepsi Amerikan emperyalizminin ve milletlerarası sermayenin çıkarlarına göre yapılmış antlaşmalardır. Ve Türkiye, bu gibi antlaşmalardan doğan kuruluşlarda da pek çoğuna üyedir. Örneğin, şimdi yeni bir dönemine geçeceğimiz Ortak Pazar antlaşması da bunlardan biridir. Hatırlanacağı gibi Ortak Pazar'a Türkiye'nin girmesi söz konusu olduğu ilk yıllarda, yani daha TİP Büyük Meclis'e girmeden önce TİP "Ortak Pazar'a hayır" diye ilk tepkiyi Türkiye'de göstermiştir. Şimdi iktisat bilginleri, hatta memleketimizin sosyalist olmayan iktisat bilginleri Ortak Pazar'a girmekte Türkiye'nin ne gibi zararları olacağını bir bir açıklıyorlar. Kısacası şu: Türkiye Ortak Pazar'a girdiği takdirde, zaten girmese de durum böyle ya, sanayileşmesi tamamen imkânsız hale gelen geri bir tarım ve ham maddeci bir ülke olarak kalacaktır. Demek ki, Türkiye'yi tehdit eden tehlikeler yalnız siyasi ve askerî değil, iktisadi, mali ve ticari tehlikeler de var.

Kardeşlerim, bir nokta daha önemli: Gerek askerî ve siyasi antlaşmalar, gerekse iktisadi, mali ve ticari antlaşmalar ki, bu antlaşmalar devletler arasında yapılmıştır, bu antlaşmaların devletten devlete kurduğu bağların yanı sıra birtakım sınıfsal bağlar da kurulmuştur. Türkiye'nin hâkim sınıflarıyla, yani komprador-ağa-bürokrat üçlüsüyle emperyalizmin ve milletlerarası sermayeyi temsil eden sınıflar arasında çok kuvvetli çıkar bağları kurulmuş ve bu çıkar bağları ister istemez sınıfsal niteliklerinin gerisinde birtakım kişisel münasebetlere çıkar beraberliklerine de yol açmıştır. Şimdi asıl tali görülen, ikinci derecede görülen bu bağlardır ki, Türkiye'nin böyle açık seçik tehlikelerle çevrilmiş olduğu görüldüğü halde hâlâ kapitalizmle, emperyalizmle içli dışlı olanlar Türkiye'yi bir uçurumun kenarında yürütmeye devam etmektedir.

d – Ağa-Komprador-Bürokrat Üçlüsü

Sevgili kardeşlerim, Türk milletini, Türk emekçi halkını uçurum kenarında tutmaya kimsenin hakkı yoktur. Bu yan ilişkiler, birtakım sermaye ortaklıkları halinde beliriyor. Yani Türkiye'de dış sermaye ile ortaklaşa işler görülüyor. Ve bu kişiler, Türkiye'yi boyuna çıkmaza götüren kapitalist yolda kalmasını temin ediyor. Çünkü bu ilişkileri kuran sınıflar Türkiye'de ekonomik güçle beraber siyasi gücü de ellerinde tutmaktadırlar. Buradan çok önemli bir nokta beliriyor. O da emperyalizme karşı mücadelemizin mutlaka ve mutlaka sosyalizmle birlikte yürütülmesi zarureti ortaya çıkıyor. Neden çıkıyor? Emperyalizm, Amerikan emperyalizmi ve milletlerarası kapitalizm Türkiye'de ne yoldan gerçekleşiyor? Ne yoldan emellerini, hedeflerini, çıkarlarını tahak-

kuk ettiriyor? İçerdeki yerli ortakları aracılığıyla, yani ağalar, kompradorlar ve bürokratlar aracılığıyla. Demek ki, biz emperyalizme karşı mücadelemizde onun yerli ortaklarına karşı da mücadeleyi birlikte yürütmezsek, o zaman Amerikan emperyalizminin belirgin, en belirgin Türkiye'deki hedeflerini yani üslerini Türkiye dışına atsak bile NATO'dan çıksak bile bu ilişkiler devam ettiği sürece yani sınıftan sınıfa, dış kapitalist sınıflarla iç kapitalist sınıflar arasındaki ilişkileri de bertaraf etmedikçe, yani ağa-komprador-bürokrat üçlüsünü Türkiye içinde zararsız hale getirmezsek emperyalizmin boyunduruğundan tamamiyle kurtulmuş olamayız. Bunun tecrübesini nefsimizde yaşadık. Biz tarihin yazdığı ilk Milli Kurtuluş Savaşı'nı veren bir devlet, bir millet olduğumuz halde şimdi emperyalizmin nüfuzu altına yeniden düşmüş bulunuyoruz. Neden? Çünkü sevgili kardeşlerim, Milli Kurtuluş Savaşı sıralarında ortaya atılan şu sloganlar, "Biz hayatımızı, istiklâlimizi emin bulundurmak için bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe, heyeti umumiyemizce savaşmak mecburiyetindeyiz" diyen bu parola, şu doğru çizgideki ilkeler ve hedefler daha Lozan Antlaşması imzalanmadan önce İzmir'de toplanan 1. İktisat Milli İktisat Kongresi'nde bir kenara itildi ve milli kurtuluş savaşlarının sosyal felsefesi olan "emek en yüce değerdir, her hakkın dayanağı emektir" felsefesi, sosyal felsefesi, İzmir Kongresi'nden itibaren yavaş yavaş şu formülle yer değiştirdi. Ve dendi ki giderek, "Arkadaşlar çok çalışmalıyız." Dikkatinize arz ederim. İstiklâl savaşlarının "Elbet herkesin hakkı vardır. Fakat haklarımızı, salahiyetlerimizi çalışmak sayesinde iktisap ederiz" diyen sosyal felsefesine geçmezden önce. Hakların dayanağını, temelini "emek" yapan bu felsefe ile emekçi halk kitlelerine dönerek "Çok çalışınız" demek arasında dağlar kadar fark vardır. Bugün kullanılan "Çok çalışınız" felsefesi emekçi halk yığınlarına karşı söylenen bu sözler onları çok çalıştırmak, onların çok çok yaratacakları artı-değerlerden çok çok pay almaktan başka değer ifade etmiyor.

Sevgili kardeşlerim, işte memlekette bu tehlikelerin karşısında emekçi halkımızın, gençliğimizin, işçilerimizin gittikçe gücü artan tepkiler göstermesi, gerek memleketimizdeki sömürü çevrelerini, gerekse onların dışardaki ortaklarını son derece kuşkulandırmaktadır. Çünkü bu durum geliştiği takdirde Türkiye'nin kapitalizmin ve emperyalizmin yörüngesinden kurtulması ve "kapitalist olmayan bir yolu" hızla aşarak tam bağımsız, demokratik Türkiye sosyalizmine ulaşması kaçınılmazdır. İşte Amerikan emperyalizmi ve onun yerli ortakları bu kaçınılmaz akıbeti geciktirmek veya önlemek için gittikçe hızını arttıran tertipler içine girmiş bulunuyor. Bu tertiplerin hızının artışının Amerikan dış politikasının Ortadoğu'ya kayışı ile aynı tarihe rastlaması herhalde bir tesadüf değildir. Nitekim Türkiye'den ayrılan Amerikan elçisinin "Bütün partiler bizim dostumuzdur, yalnız TİP bize karşıdır" demesi de

bir tesadüf değildir. Keza buraya tayin edilen yeni elçinin istihbarat işlerinde uzman, özel işler uzmanı ve Saygon'da özel elçi sıfatıyla bulunması ve oradan buraya getirilmesi de tesadüf değildir.

Sevgili kardeşlerim, bütün bu memleketin emekçi halkından yana olan aydınları, bütün emekçi halkı, bu memleketin istiklâlinden, bağımsızlığından yana olan bütün namuslu evlatları bu gelen tehlikeyi bilmelidirler. Ve önümüzdeki ayların Türkiye'de Atatürkçü, Türkiye'de devrimci ve Türkiye'de sosyalist olanlar için zor günler yaşatacağını hesaplamalıdırlar. Nasıl olacak bu zor günler, bilemem. Ama zor günler yaşayacağız. Amerika politikasının ağırlığını Ortadoğu'ya çekiyorsa ve buraya bir özel işler uzmanı gönderiyorsa ve bizim komprador-ağa-bürokrat üçlüsü de Türkiye'nin sosyalizme geçmesinden tir tir titriyorsa, bize zor günler mukadderdir. Ama biz TİP'liler, biz sosyalistler zor günlerde bileniriz. 12 sendikacı kardeşimizin bundan 8 yıl önce bir tarih sezisiyle kurdukları bu parti, nereden nereye geldi ve ne darboğazlardan ne zor günlerden geçerek buraya geldi. Varsın özel uzmanlar, elçisi gelip şuraya otursun, varsın becerebildiği her melaneti esirgemesin. Yalnız bir noktayı akıldan çıkarmasın. Türkiye halkı tarihin yazdığı ilk milli kurtuluş savaşını vermiş, kazanmış yani Vietnam'lara yol açmış, şimdi Amerika'yı dize getiren Vietnam'lara yol açmış bir halktır.

Çok sevgili kardeşlerim, ne yapılsa Türkiye sosyalist olacaktır. Türkiye er geç sosyalist olacaktır. Bunun önüne geçilemez. Karşımızda bizden çok güçlü görünen partiler vardır. Mesela emekçi, fukara halkımızın yarıdan fazla oyunu kazanarak iktidara gelmiş olan AP vardır. AP bu heybetli görünüşüne rağmen cılız bacaklar üzerinde olan bir gövdedir. Çünkü AP halkın oylarıyla iktidara geldiği halde, halka karşı olan, emekçi halka karşı olan felsefesiyle emekçi halka karşı olan bir partidir. Ve AP hâkim sınıflarda, hâkim sınıfların üçüzlü niteliğinde yani ağa-bürokrat ve komprador niteliğinde, ağırlığı kompradorlara ve dışa bağlı sanayicilere doğru kaydırma eyleminde olan bir partidir ve devletin, devlet hazinesini bu komprador, dışa bağlı sanayicilere ve hizmetine koyan bir partidir. Böyle bir felsefe hiç şüphe edilmesin ki, emekçi halkımızın gözünü açacak bir felsefedir. Kaldı ki, emekçi halkımızın bir an önce bilinçlenmesi için TİP gibi bir örgüt vardır, gençlik örgütleri gibi örgütler vardır ve her şeyin üstünde bizzat emekçi halkımızın o hayattan gelen zekâsı, bilgisi, önsezisi vardır. Onun için AP heybetli görünüşüne rağmen uzun zaman iktidarı muhafaza etmek gücünü gösteremiyor. Ana muhalefet partisi, CHP, Atatürk'ün partisi. Memleketimizin en eski partisi. Yılların yılı devleti tek başına idare etmiş olan parti. Sevgili kardeşlerim, bu parti son zamanlarda ortanın solu politikasını benimsedikten bu yana toprak reformundan, sosyal adaletten, hatta ve hatta sömürüye son vermekten söz açıyor. Bu itibarla, bu parti ile bizim sınırın belli olarak çizilmesinde yarar vardır.

PARTİ MECLİSİ BİR TEBLİĞ YAYINLADI
CHP'DE ORTANIN SOLU AĞIR BASTI

Cumhuriyet, 13 Ağustos 1966.

Hep biliyorsunuz, düzen değişikliği sözünü bizim partimiz ortaya attı. Çıktı partimiz, bu kapkaç kapitalizmiyle dışa bağlı bu kapitalizmle, Amerikan emperyalizminin milletlerarası sermaye çevrelerinin doğrultusunda olan böyle bir düzenle, bugünkü bozuk düzenle Türkiye'nin ihtiyaçlarının karşılanması, Türkiye'nin hızla ilerlemesi, kalkınması, yani emekçi halkımızın insanca yaşama şartlarına kavuşması ve giderek emekçi halkımızın bir numaralı vatandaş durumuna yükselmesinin mümkün olmayacağına, katiyen mümkün olmayacağına bilimsel bir hakikat olarak inanmaktayız.

e – Kapitalizmle Kalkınamayız

Sevgili kardeşlerim, yalnız sosyalist iktisat uzmanları değil, burjuva iktisat uzmanları da, 20. yüzyılda geri kalmış bir toplumun kapitalist yolla kalkınamayacağı hususunda hemfikirdirler. Yani bunların içine, dışarıdan ithal edilip de hükümetlerin fikirlerini alkışlayacak kadar uzmanlığını kolay satanları dahil etmiyorum. Ama hakikaten burjuva iktisadı bilgini sayılabilecek uzmanlar da, geri kalmış bir toplumun 20. yüzyılın ikinci yarısında kapitalist yoldan kalkınamayacakları hususunda hemfikirdirler. Şimdi, düzen değişikliği derken Türkiye İşçi Partisi neyi kastediyor? TİP düzen değişikliği derken açık-seçik Türkiye'yi şu komprador kapitalizminden kurtarmak ve kapitalist olmayan yoldan hızla, mümkün olduğu kadar hızla, imkânların verdiği hızla geçirmek suretiyle Türkiye sosyalizmine ulaştırmayı kastediyor. Bizim düzen değişikliğinden anladığımız bu. Tabiatıyla buna ilişkin olarak Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını kastediyor, ikili antlaşmaların feshedilmesini, üslerden arınmasını kastediyor ve türlü ekonomik, milli ve ticari antlaşmalarla bizi milletlerarası kapitalizme ve emperyalizme bağlayan bütün bağlardan Türkiye'nin sıyrılmasını kastediyoruz. Halk Partisi acaba düzen değişikliğinden bunu mu kastediyor? Hayır. CHP kapitalist düzeni tamir etmekten söz ediyor. Kapitalist düzenin bozukluklarını gidermekten söz ediyor. Esasen son zamanlarda şu husus da dikkati çekti. CHP'nin Sayın Sözcüleri artık düzen değişikliği yerine düzenin düzeltilmesi formülünü kullanmaya başladılar.

Sevgili kardeşlerim, Türkiye kapitalizmden sosyalizme geçmedikçe, sosyalizme geçirilme yoluna oturtulmadıkça düzen değişmez. Kapitalist düzenin yaraları ancak böyle tamir edilebilir. Başka türlü tamir yolu yoktur. İkinci fark. Biz düzen değişikliği derken, emekçi halk kitlelerinin, yani Türk işçi

sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların, anayasanın kendilerine tanıdığı haklara sahip çıkarak, bilinçlenerek devlete ağırlıklarını koymalarını ve bu ağırlıkla kapitalist düzenden sosyalizme geçilmesini kastediyoruz. Halbuki CHP öyle zannediyorum ki, bunu kastetmiyor. CHP, Osmanlı Devleti'nden beri denenmiş bir sınıfın, bizlerin bürokrat sınıf dediğimiz bir sınıfın yeniden iktidarı ele geçirmesini ve memleket hayrına bildiği reformları yapmasını kastediyor. Çok mühim bir fark.

Sevgili kardeşlerim, iki kelimeyle "bürokrat sınıf" üzerinde de durmak isterim. Osmanlı Devleti'nde bürokrat yönetici kadro, bürokrat sınıf bu devletin temel direği. Bu "bürokrat sınıf" Osmanlı Devleti'nde üç kola ayrılıyor: Seyfiye, ilmiye, kalemiye kesimlerine. Yani askerler, hocalar ve memurlar. Osmanlı Devleti'nde padişahın etrafında bu sınıf, yüzlerce yıl devleti yönetmiştir. Bu sınıf, nasıl bir sınıftır ki, ne üretim araçlarının mülkiyetine sahiptir ne de üreticidir denilebilir. Arkadaşlar, üretim araçlarının mülkiyeti son tahlilde, birtakım tasarruflarda bulunmak için gereklidir. Yani emek, emeği istihdamda ve artı-değeri paylaşmakta ağırlık noktası teşkil etme bakımından önemi vardır üretim araçlarına sahip olmanın. Ve genellikle, bir ülkenin ekonomisine, sosyal düzenine, ve politikasına hâkim olma bakımından önemi vardır. Osmanlı Devleti'nde saray ve çevresinde saydığım bu ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıfları bu yetkileri ellerinde tutan kişilerdir. Gerçi denilebilir ki, "Efendim bu, babadan oğula intikal etmezdi." Halbuki sınıfta babadan evlada intikal etmek, miras yoluyla o durumu sürdürmek de vardır ama kabul etmek lazımdır ki, bu sınıflara mensup olan kişilerin evlatları da Osmanlı Devleti içinde aldıkları eğitim terbiye vs. ile de bu posta gelme şansına maliktiler. Ve nitekim gelirlerdi. Yani mutlaka bir sadrazamın oğlu sadrazam olmazdı, mutlaka bir sancak beyinin oğlu bir sancak beyi olmazdı ama ona muadil bir posta gelmek fırsatına ve imkânına sahipti. Evet, Osmanlı İmparatorluğu'nda bu bürokrat sınıf devleti yönetmiş, ekonomisine, sosyal düzenine hâkim olmuş ve şu müesseselerle buyruğunu yürütmüştür: Tımar, has, zeamet adı verilen toprağı işleme türlerinde ve lonca sistemi konusunda Osmanlı Devleti'nin bütün kaderi saray ve onun etrafındaki bu bürokrat dediğimiz sınıfın elinde toplanıyordu. Şimdi arkadaşlar, Osmanlı İmparatorluğu çöküş dönemine geçtikten sonra da bu durum esasta değişmedi. Gerçi "embriyon" halinde evvela bu komprador burjuvazisi çıktı ve onların artan politik ağırlıkları, istekleri ile karşılaşılmaya başlandı ama bürokratlar hep ağır basıyordu. Ve İkinci Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki işte bu bürokratların asıl temsilcisi olarak işbaşına geldi. Yani ceberut, merkeziyetçi, totaliter Osmanlı tipi devlet çarkını çeviren örgüt. Cumhuriyet döneminde ise bu görevi CHP üstlendi ve 1950'ye kadar sürdürdü. 1950 seçimlerinde ise burjuvazi ile ittifakı tasarlayan dört CHP'linin kurduğu DP, halkın, CHP'nin tek parti iktida-

rından kurtulma özlemlerini sömürerek ve halkı tahsildardan, jandarma dipçiğinden, kısacası İnönü'den kurtaracağını söyleyerek, halkın oylarını topladı. Ve toprak ağalarını, komprador burjuvaziyi bürokrasiye ortak etti. Ve giderek bürokrasi, komprador burjuvazi ve ağaların el ulağı haline geldi. Ama Bayar-Menderes diktası da 10 yıldır, halkın giderek azalan oyları ile sürüyordu. 27 Mayıs buna bir tepkiydi. Demokrasiyi askıya alan bir tepki olduğu da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. 27 Mayıs 1960'ta genç subaylar darbe ile devlete el koydular. Bu, siyasal iktidara karşı olduğu kadar, Silahlı Kuvvetler'in geleneksel "emir ve komuta" zincirine karşı da bir darbeydi. 27 Mayıs ayrıca sosyalizme açık; temel hak ve özgürlüklerin anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceğini; kanunun kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve özgürlüğün özüne dokunulmayacağını (mad. 11) vurgulayan, ilerici bir anayasa da getirdi. (1961 Anayasası). 157 madde ve geçici 11 maddeden oluşan bu anayasanın, Silahlı Kuvvetler adına 12 Mart'ta gerçekleştirilen darbeden sonra 38 maddesi, hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir zihniyetle değiştirilmiş ve 10 geçici madde eklenmiştir.

Şimdi kardeşlerim, bu bürokrat sınıfın içinde sosyalizme dönük bir kanat açıldı. Dikkatli olmak lazım bu hususta. Şimdiye kadar bürokrat sınıf, ağaları ve kompradorları kanadı altında yöneten ve devleti tekelinde tutan bir sınıftı. Şimdi bunların ne kadarını bilemem, bir kısmı da, sosyalist nitelikte olmaya ve devleti sosyalist açıdan yönetmeye teşebbüs ediyorlar, düşünüyorlar. Mesela Türk sol hareketi içinde bundan senelerce evvel bir takım çıkmıştır ve bu bürokrat sınıfla teşriki mesai ederek Türkiye'yi sosyalizme götürebileceği ham hayaline kapılmıştır. Yani "Kadrocular" dediğimiz hareket düpedüz buydu. "Kadrocular" geleneksel bürokrat sınıfla işbirliği ederek, Türkiye'yi tepeden inme yollardan sosyalizme ulaştırma, ulaştırabileceği kanısına dayanan bir harekettir. Öyle sanıyorum ki, bugün de buna benzer düşüncede olan sol eğilimli kişiler vardır. Yani Türkiye'yi kestirmeden, bürokratların işbirliği ile sosyalizme götürme eğiliminde ve düşüncesinde olanlar bulunabilir. Kardeşlerim, bunların hepsi ham hayaldir. Çünkü sosyalizm emekçi halkın düzenidir. Onların dışında bir kadronun, bir aydınlar grubunun yönetece ği, kuracağı bir düzen değildir.

f – Biricik Kurtuluş Yolu: Sosyalizm

Sevgili kardeşlerim, biz TİP'liler Türkiye'yi sosyalist yapmaya, tam bağımsız, demokratik Türkiye sosyalizmini kurmaya azimliyiz, kararlıyız. Yalnız ne var ki, kararlı olmak, azimli olmak tek başına Türkiye'yi sosyalist yapmak için kâfi değildir. Objektif şartların, tarih şartlarının da bu azmin doğrultusunda bulunması gerekir. Esasen işin derinine giderseniz, Türkiye'yi yahut herhangi bir memleketi sosyalist yapma azmi de objektif şartlar bu doğrultu-

ya geldiği zaman doğar. Hepinizin bildiği gibi kapitalizmden sonraki aşamanın adıdır sosyalizm. Yani kapitalist üretim düzeni, kapitalist ekonomi tarzı kendi iç çelişkilerinden ötürü üretim ilişkilerinin yeniden ayarlanmasını gerektirir ve bu ayarlanma yapılmak suretiyle de toplum yeni bir aşamaya, yani kapitalist aşamadan sosyalist aşamaya geçer. Tabii bu geçişte de hemen şurasını belirtelim, bu yalnız ekonomik bir geçiş değildir, kapitalist toplumun insanlığa mal olmuş bütün değerleri de beraber ve aşamalı surette sosyalizme geçilir. Şimdi, şema bu olunca akla şöyle bir soru gelebilir. Denilebilir ki, "Türkiye henüz kapitalizmin aşamalarını geçirmemiş ki, kapitalizmin iç çelişileri Türkiye'yi sosyalizme doğru götürsün. Türkiye'nin düzeni daha yer yer derebeylik kalıntıları, kalıntısı ilişkilerin hüküm sürdüğü geri kalmış bir kapitalist düzen, komprador düzeni." Arkadaşlar, şu var ki, emperyalizmin zinciri içinde Türkiye bugün en zayıf, kopmaya en müsait olan halkalardan biridir. Çünkü kapitalist ve emperyalist sömürünün altında ezilmiş olan halkımız ve Türkiye'nin boyuna hızlı gelişme istidadı gösteren üretim güçleri, bugünkü üretim ilişkileri içinde sorunlarından hiçbirine tatminkâr bir cevap alamaz durumdadır.

g – Kıbrıs Sorunu

Sevgili kardeşlerim, Türkiye nüfusunun %75'i kırlarda, köylerde yaşar. 4 milyon aile. Bunun 1/3'ü topraksızdır. Tasavvur buyurun. Türkiye istihdam hacmini genişletemez. Her yıl altı yüz bin yeni vatandaşımıza yeni iş alanı açmak zorunluluğu vardır. Oysa bugün sayıları milyonu aşan işsiz orduları mevcuttur. Türkiye'nin sanayileşme, gerçekten sanayileşme problemi vardır. Kapitalist düzen ancak montaj sanayiini kurabilmekte, yani Türkiye'yi büsbütün dışa bağlı bir hale getirmektedir. Türkiye'nin küçük üreticilerinin dertleri vardır. Ama kapkaç düzeni bu küçük üreticilerin başta gelen dertlerinden biri olan mesela kredi problemini katiyen çözemez. Ya olsa olsa kredileri tefecilere açar ve tefeciler eliyle küçük üreticiye katmerli faizle intikaline aracılık eder, çünkü bugünkü kapitalist düzenin yöneticisi olanların menfaati bunu gerektirmektedir. Yani komprador burjuvazinin, ağaların ve bürokratların genel menfaatleri bu doğrultudadır. Türkiye'nin yıllardan beri bir Kıbrıs meselesi vardır. Bu Kıbrıs meselesi her gün parça parça elden gitmektedir. Ve Türkiye buna seyirci durumda kalmaktadır. Oysa Kıbrıs meselesi hiç şüphe etmeyelim Türkiye'nin güvenliğiyle doğrudan doğruya ilgili olan bir meseledir. Kıbrıs meselesi Türkiye'den başka bütün bağımsızlığı için mücadele eden Ortadoğu halkları için de, onların emniyeti için de doğrudan doğruya önem taşıyan bir problemdir, bir sorundur. Ama Türk hükümetleri bunlar karşısında seyirci kalır. Denilir ki, "Filan hükümet yeteneksiz. Ondan dolayı yapamıyor." Değil arkadaşlar. Elbette ki, hükümetler içinde yeteneksiz olanlar vardır, kişi olarak da yeteneksiz bulunan, sorumlu mevki sahibi kim-

seler vardır, olabilir. Ama asıl yeteneksizlik tarihsel bir yeteneksizlik ve aczdir. Türkiye'nin ağa-komprador-bürokrat üçlüsü, bu hâkim sınıflar tarihen acze düşmüşlerdir. Onun içindir ki, yetenekli bir hükümet kuramamaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, yetenekli kişi çıkaramamaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'nin hiçbir problemini çözememektedirler. Çünkü Türkiye tarihin öyle bir döneminde kapitalizme yönelmiştir ki, artık o dönemde kapitalizmle bağları çözmek mümkün olmaktan, tarihen imkân dahilinde bulunmaktan çıkmıştır.

Sevgili kardeşlerim, dedim ki, Türkiye bugün kapitalizmin bütün aşamalarından geçmiş ve sosyalizme bu tablo içinde geçmeye hazır bir toplum değildir. Ama gene ilave ettim, Türkiye mutlaka sosyalizme geçecek. Neden? Çünkü Türkiye emperyalizmin ve milletlerarası kapitalizmin sömürdüğü ülkeler içinde tezatların iç ve dış tepkilerin en keskin noktaya geldiği ülkelerden biridir. Halka orada kopacaktır. Bir kere kopmuştur. Birinci Milli Kurtuluş Savaşımızda. Lehim yapılmak suretiyle o halka sözde yapıştırılmıştır. Ama bugünkü tazyike, bugünkü çekime bu lehim dayanmaz. Şimdi Türkiye'de asıl sorun budur. Türkiye'de bu kopmayı hızlandırmak için ne yapmak lazımdır? Türkiye'de işçi sınıfının demokratik öncülüğünü hızlandırmak için ne yapmak lazımdır? Türkiye'de emekçi halk sınıflarımızı politik bilince bir an önce ulaştırmak ve Türkiye politika hayatında ağırlık noktası haline getirmek için ne yapmak lazımdır? Türkiyeli sosyalistlerin problemi budur.

h – Sosyalizm ve Türkiye Sosyalizmi

Sevgili kardeşlerim, sosyalizm şüphesiz kapitalizmden sonraki aşama olarak bir tanedir. Sosyalizm kapitalist üretim ilişkilerinin yerini alan sosyalist ilişkiler olarak, yani bu ilişkilerin özü ve biçimi bakımından da bir tanedir. Keza, gerçekleri değerlendirmek ve yolumuza ışık tutmak amacıyla kullanılan bilimsel metot bakımından da bir tanedir. Ama bu metodun kullanılışı ve bu metodun farklı koşullarda uygulanması çeşitli olmasını zorunlu kılar. Çünkü hiçbir memleketin çelişkileri birbirinin eşi ve benzeri değildir. Aynı kategoride, tarihî aşamanın aynı düzeyinde olan toplumlar bile, yani Batı'nın ileri kapitalist toplumlarında bile çelişiler birbirlerinin aynı değildir. Hele üstyapı müesseseleri hiç birbirine benzemez. Hele geri kalmış ülkelere geçtiğimiz zaman onların müesseseleri, üstyapı müesseseleri hiç birbirine benzemez. Denilebilir ki, "Efendim üstyapı müesseselerinin bu kadar önemi yok. Bizi ilgilendiren temel çelişidir." Arkadaşlar, evet, temel çelişi son kertede tarihî gelişmeyi sağlar. Ama temel çelişinin bu fonksiyonu yalnız başına yaptığı hiç görülmemiştir. Temel çelişiyi mutlaka tarihî dediğimiz, ikinci derecede dediğimiz çelişkiler etkiler. Üstyapı müesseseleriyle temel çelişi mütemadi bir alışveriş, etki-tepki münasebeti içindedir. Ve bir bakıma temel çelişi de "üst belirlenmiş" durumdadır. Bundan dolayı Türkiye sosyalizmini kurarken

şüphesiz sosyalist kitapların kanuniyet mertebesine ulaşmış bilgileriyle ayağımızı sağlamca basacağız. Şüphesiz başka memleketlerin tecrübelerini yansıtan kitaplardan da yararlanacağız. Ama öncelikle sosyalizme götüren temel kanunların ışığında kendi gerçeklerimizi bulacağız.

Sevgili kardeşlerim, hiçbir kitapta Türkiye'nin nasıl sosyalist olacağı yazılı değildir. Onu biz yazacağız. Onu eylem içinde Türkiye İşçi Partisi'nin bütün fertleri, güçlükleri göğüsleyenler, hayatı bilenler ve onların aralarındaki bilgi verip almalar, Türkiye sosyalizminin teorisini eylemden dile getirecektir. Ve bizim katkımız da dünya sosyalizmine işte bu olacaktır. Yoksa Türkiye'nin meseleleri için hepimizce malum olan formülleri birbirimize tekrar etmenin bir faydası olduğunu sanmıyorum.

Sevgili kardeşlerim, sosyalist evvela her şeyden evvel "taassuplara" karşı olan insan demektir. Sosyalist, dogmalara, naslara, hazır formüllere karşıdır. Sosyalist, meseleleri çözen adam demektir. Yani meselelere yeni bulgular getiren adam demektir. Ve sosyalist, herhalde fikren son derece cesur, bedenen cesurluğu kadar fikren de cesur adam demektir.

Sevgili kardeşlerim, bizim üstyapı müesseselerimize şöyle bir göz atalım. Belli başlıları. Evvela tarihî şeyine bir bakalım. Türkiye nereden nereye gelmiş? Türkiye kendisi bir imparatorluktur. Ve bu imparatorluk devam ettiği zaman, yani başka ülkeleri sömürmeye devam ettiği sıralarda çöküş ve duraklama devresinde kendisi bir yarı-sömürge olmaya başlamıştır. Altını çizin. Bu, Türkiye'ye özgü bir durum. Türkiye giderek bir milli kurtuluş savaşı vermiş ama yeniden emperyalizmin boyunduruğu altına düşmüş. Biz ilk milli kurtuluş savaşını verdik ama öyle zannediyorum ki, ilk milli kurtuluş savaşını verip kazandıktan sonra, emperyalizmin yeniden nüfuz ve etkisi altına giren ilk ülke de biziz.

Türkiye'de işçi sınıfı nitelik bakımından, nicelik bakımından da kompradorlar kapitalizmi içinde kurulmuş bir işçi sınıfıdır. Böyle olduğu halde eski bir tarihi var. İlk grevi bizim işçi sınıfımız 1872'de yapmıştır, işçi sınıfına tedbir alınmak üzere ilk kanunlar, nizamlar 1842-45 senelerinde çıkarılmıştır. Ve işçi sınıfımız daha sınıf bilincine varmadan, o tarihlerden bu yana mücadele etmiş ve işçi sınıfımız bugün bir ayağı köyde olan bir sınıftır. Bu, bir bakıma işçi sınıfımızın zaafı, bir bakıma gücü. Çünkü bu suretle büyük, geniş kitleler gözünü açma yeteneğini de kazanıyor. Bizim memleketimizin, bizim toplumumuzun özelliklerinden biri toprak rejimi. Uzun yıllar toprak devletin malı olmuştur. Bu da bir özelliğimizdir. Bir özelliğimiz, demin arz ettiğim bürokrat bir sınıfın yüzlerce yıl devleti yönetmiş olmasıdır. Bir başka özelliğimiz, Türkiye'de emekçilerin dayanışması bakımından birtakım köklü müesseselerin tarihimizde bulunması. Mesela fütüvvet ve ahilik teşkilatları. Türkiyemizin tarihî özelliklerinden biri mezhep ayrılıklarının bulunması. Türki-

yemizin özelliklerinden bir başkası Türkiye'de ana dili çeşitli olan vatandaşlarımızın bulunması ve bunların her birinin ayrı ayrı özlemlerinin mevcut olması. Sevgili kardeşlerim, bunlar hiçbir kitapta yazılı değil. Bu problemleri biz çözmedikçe Türkiye'de sosyalizmi kuramayız. Ve bu problemleri çözerken de elbette ki, kendimize özgü bir sosyalizm kuracağız. Ama bu kendimize özgü Türkiye sosyalizmi sosyalizm olacaktır, sosyalizmden başka bir şey olmayacaktır. Yani emekçi halk kitlelerini iktidara getirecek ve kapitalist ilişkilerin yerine sosyalist ilişkileri koyacaktır. Böyle olacaktır.

Sevgili kardeşlerim, biz sosyalizmi halkla beraber, başkaları halkla kurdu, kurmadı bu bahsi bir tarafa bırakalım, ama biz Türkiye İşçi Partililer, emekçi halkımızla beraber işçi sınıfımızın demokratik öncülüğünde bütün emekçi sınıfları iktidara getirmek, anayasadaki haklarına sahip çıkmak suretiyle devlete ağırlıklarını koymaları biçiminde kuracağız. Bu, bir laftan ibaret değil. "Efendim biz sosyalistiz, emekçi sınıfı biz temsil ederiz, binaenaleyh bizim iktidara yönelmemiz de emekçi sınıfın yönelmesi!" Evet, genel olarak, namuslu sosyalistler olarak böyle düşünenler olabilir. Ama bizim düşündüğümüz bu değil. Bizim düşündüğümüz emekçi halk kitlelerinin hakikaten devlete sahip çıkmasıdır. Bunun için de tüzüğümüzün açık hükmü gereğince partiye sahip çıkmasıdır. Biz evvela partide emekçiler olarak yerimizi alacağız. Parti içinde ağırlığımızı koyacağız. Partinin en alt kademesinden en üst kuruluna kadar ağırlığımızı koyacağız ki, iktidara gelirken de, iktidara geldikten sonra da devlet içinde gerçekten ağırlığımız olsun; partiyi de, devleti de emekçiler yönetsin...

Emekçi kardeşlerim, parti içinde ipin ucunu kaçırmamak lazım. Bu parti içine girmiş emekçi kardeşlerim, sosyalizmi tüm ayrıntıları ile bilmeseler de sosyalist bilince ulaşmış kardeşlerimiz var. Bunlardan endişe duymaz bizim partimiz içindeki aydınlar. Duymazlar. Bizim partimizin içinde emekçiyle, kol emekçisiyle kafa emekçisi kardeştir. Bu kardeşlik prensip olarak böyledir, fiilen böyledir. Ama herhalde, gerek aydınlarımızın bu kardeşliği devam ettirmek için ellerinden gelen bütün çabayı göstermeleri ve gerekse emekçilerimizin de bunu fiilen tahakkuk ettirmek için ellerinden gelen çabayı, uyanışı ve dikkati göstermeleri şarttır. Çünkü başka türlü devlete ağırlığımızı koyamayız.

Sevgili kardeşlerim, demek ki, Türkiye sosyalizminin bir özelliği bu. Aşağıdan yukarı, gerçekten aşağıdan yukarı, yani halk kitlelerinin sağduyusuna inanarak, halk kitlelerinin son tahlilde yanlış yapmayacaklarını, yanlış yapsalar bile o yanlışı kısa zamanda düzelteceklerine gönülden inanarak, asla ve kat'a bir tepeden inmeci sosyalizmi hayalinden geçirmeyerek sosyalizmi kurma inancı bizim sosyalizmimizin başlıca özelliğidir. Kardeşlerim, sosyalizmimizin bir başka özelliği bağımsızlığıdır. Biz bugün sosyalist bir parti, muhale-

fette olan bir sosyalist parti olarak bağımsızız. Sosyalist dünya hareketi içinde bağımsızız. Hiçbir yerden TİP'e bir söz, bir telkin, bir tavsiye gelemez, gelse de elimizin tersiyle reddederiz. Bunu yalnız sosyalist gururumuzdan, milli haysiyet ve gururumuzdan ötürü yapmıyoruz. Sosyalizme de böyle hizmet edileceğine inandığımız için yapıyoruz. Sosyalistler arasında elbette ki dayanışma olacaktır. Ama bu dayanışma hür bir dayanışma olacaktır. Hür sosyalist kuruluşlar arasında bir dayanışma olacaktır. Ve fedakârlık icap ederse o fedakârlığı bilerek, isteyerek, severek kabulleneceğiz. Yoksa, bir tek devletin büyük kardeşliğini sosyalizm adına kabul edip, oradan gelen bütün telkinleri sosyalizmin amentüsü olarak gören sosyalist partilerden değiliz biz.

Sevgili kardeşlerim, biz iktidara geldiğimiz zaman devlet olarak da, bir sosyalist devlet olarak da kıskançlıkla bağımsızlığımıza sarılmış bulunacağız. Şimdi nasıl Amerikan emperyalizmine karşı bağımsızlığımız için direniyorsak muhalefetteyken, iktidardayken de Türkiye'nin bağımsızlığına, Türkiye'nin egemenlik haklarına, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne aynı titizlikle sahip çıkacağız. İçişlerimize hiç kimseyi karıştırmayacağız. Sevgili kardeşlerim, önümüzde büyük seçimler var. TİP bugüne kadar çok imtihanlar geçirdi. Belki en büyük imtihanı 69 seçimlerinde geçirecektir. Bu seçimlere girecek partimizin gönül birliği beraberliği içinde olması şarttır. Gönül birliği ve beraberliği içinde bulunan partimiz bu seçimlerde halkımızı sosyalizme, partimize kazanma savaşı verecektir.

Sevgili kardeşlerim, sosyalizme halkımızı kazanma savaşını başarıyla sonuçlandırabilmemiz için halkımızın nabzını iyi yoklamak gerek. Halkımızın özelliklerini iyi bilmemiz gerek. Halkımızın isteklerini iyi bilmemiz gerek. "Efendim, halkımıza birtakım yanlış görüşler telkin edilmiştir; saplantı içindedir halkımız." Birtakım ters inançlar halkımıza telkin edilmektedir. Çünkü halkımız kendi menfaatlerine aykırı düşen bir toplumda ve o toplumun ideolojisini benimseyerek yaşamaktadır. Ama halkımızın karşısına çıkıp da o "saplantıya" hücum etmekle halkı kazanmaya imkân yoktur. Demiyoruz, halka olduğumuzdan başka türlü görünelim. Hayır, haşa. Hakiki sosyalist olmak gerek. Ve olduğumuz gibi de görüneceğiz. Üstyapı müesseselerini değerlendirmek hüneri dedim. Bir örnek vereyim: Doğu'dan gelmiş bir arkadaşım bana dedi ki, "Biz propagandaya çıktığımız zaman toprağı, ağanın elindeki toprakları sana vereceğiz, şöyle edeceğiz, böyle edeceğiz diyoruz. Karşımızdaki topraksız köylü, yahut da çok az toprağı olan köylü kardeşin, bize sorduğu şey şu: Sen bize şerefimizi, haysiyetimizi verebilecek misin? Sen bizi zulümden kurtaracak mısın?" Arkadaşlar, bunu eğer biz değerlendirmezsek, bu gerçeği değerlendiremezsek sosyalist olarak ve dersek ki, "Efendim asıl temel çelişi budur, toprak reformudur, buna basacağız" dersek sorunu görmezlikten gelmiş oluruz. Şüphesiz temel çelişi vardır. Onu anlatmayacağız demi-

yorum, anlatacağız. Ama halkın öncelik verdiği sorunları, öncelikle ele alacağız. Kaldı ki, bu bir saplantı da değil. İnsanoğlu her zaman şerefini, haysiyetini, haysiyetli olarak yaşamasını ön planda tutar. Sosyalistler bunun böyle olduğunu pek iyi bilirler. Sosyalistler çünkü, insan sevgisi taşıyan, insan onuruna, insan haysiyetine yürekten bağlı olan insanlardır. Ve insanlar için kolayca ölebilen insanlardır. Haysiyetini ön planda tutan insanlarımız, ki bizde bunlar yalnız Doğu'da değil, memleketin her yerinde yaşamaktadır. Bu sorunu önemle göz önünde tutacağız: Horlanmak, itilmek, adam yerine konmamak bir numaralı problemdir. Evet, birtakım saplantılardan dolayıdır ama bir numaralı problemdir. Buna eğilip, buna çözüm getirmek mecburiyetindeyiz. Sosyalizmin insancıl yüzünü, özündeki hürriyetçi yüzünü bunca cefa çekmiş halkımıza göstermek ödevi bize düşüyor. Türkiye sosyalizminin başarısı, özelliği de bu olacak. Halkımızı iktidara getireceğiz, onu horlanan, ezilen, ikinci-üçüncü sınıf vatandaş olmaktan kurtaracağız. Biz büyük seçimlere bu inanç içinde gireceğiz. Ve benim inancım; bu yüzü gülmemiş halkımızın yüzü mutlaka gülecektir; mutlaka Türkiye bağımsızlığa kavuşacaktır. Mutlaka Türkiye sosyalist olacaktır. Hepinize sevgiler, saygılar.

Benden sonra ilk konuşmayı Sayın Aren yaptı. Aren basında önergecilerin lideri olarak tanıtılıyordu. Konuşmasının tamamını bant çözümünden olduğu gibi veriyorum:

Sadun Aren'in Konuşması

Sayın Başkan, Sayın Delege Arkadaşlarım, meseleye başlamadan evvel şunu kesinlikle söylemek isterim ki, bu ihtilafın sonunda partimizde hiçbir kopma olmayacaktır. Hele büyük kongrenin vereceği karara herhalde bütün arkadaşlar, partinin tüzüğü, programı gereğince, gelecek kongreye kadar saygılı olacaklardır. Bu atmosfer içinde bu müzakereler cereyan etmeli ve hadiseleri bu açıdan değerlendirmelisiniz. İkinci nokta bahis konusu, yani şimdi tartışmakta olduğumuz ihtilafla, demokratik devrim, ondan sonra sosyalizm şeklindeki ihtilafla hiçbir ilgisi yoktur. Partimizin bu konudaki öteden beri almış olduğu karar ve tutum devam edecektir.

Şimdi sizlere kısaca ihtilafın mahiyetinden evvel seyri hakkında fikir vermek istiyorum, bilgi vermek istiyorum. Nasıl başladı, nereye geldi? Bu ihtilaf 28 Eylül 1968 tarihindeki Olağan Genel Yönetim Kurulu'nda çıkmıştır. Hürriyetçi sosyalizm deyiminin partimizce resmen benimsenip benimsenmemesi meselesinden çıkmıştır. Bu konu tartışılırken ve henüz bir karara bağlanmadan evvel, bu konu Sayın Aybar'ın Genel Yönetim Kurulu'nda yapmış olduğu bir konuşma üzerine açılmıştır. Bu konu henüz Genel Yönetim Kuru-

Sadun Aren 1968 seçim kampanyasında İzmir'de. (Kaynak: Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınları, 1993)

lu'nda tartışılırken ve henüz bir karara varılmadan Sayın Aybar oradaki konuşmasını, tartışmaya sebep olan konuşmasını Çankaya İlçe Kongresi'nde de yapmıştır. Sonra ben ilk defa Sayın Aybar'ın düşüncelerinde benim kabul edemeyeceğim bir değişiklik olduğunu gördüm ve birkaç gün sonra kendisine özel olarak bu konuşmaları yapmamasını söyledim. İstanbul Kongresi vardı, orada yapmamasını rica ettim fakat İstanbul Kongresi'nde de aynı doğrultuda bir konuşma yapmıştır. İstanbul Kongresi'nden sonra Ankara'ya döndüğüm zaman bir gün Genel Sekreter Nihat Sargın arkadaşımız bana geldi, dedi ki, "Aybar'ın konuşmaları parti teşkilatında büyük çalkantı yaratıyor. Partinin böylece devam etmesinden endişe ediyorum, ne yapalım?" dedi. Onun üzerine ben, Behice arkadaşımızın da çağrılmasını ve beraberce bir şey düşünmemizi teklif ettim ve Behice hanıma telefon ettik. Geldi, konuştuk. Vardığımız karar şu oldu: Kendisine bunu söyleyelim. Bu konuşmaları artık kessin. Bunun için de Aybar'la Boran arasında daha evvel sert bir tartışma geçmiş olduğu için yalnız Nihat Sargın'la benim bunu söylememizi, Sayın Boran'ın bu konuşmada bulunmamasına karar verdik, çünkü Sayın Aybar'ın üzerinde sert bir tepki yapar, direnir, mülahazasıyla. Böylece Nihat Sargın arkadaşımızla beraber parti genel merkezinde Sayın Aybar'a durumu anlattık. Oradaki konuşmaları burada özetlemeyeyim, vakit geçer. Kabul etmedi. "Bu konuşmaların oporten olmadığına, yani zamansız yapıldığına bir, bir de teorik olarak yanlış olduğuna ikna edin, ikna etmezseniz olmaz" dedi. Biz ikna etmeye çalıştık, olmadı ve orada dedi ki, "Bunlar benim 60 seneye yaklaşan ömrümün düşüncelerinin sonuçlarıdır." Ve bunu takiben Ankara İl Kongresi var-

dı. Ankara İl Kongresi'nde de aynı doğrultuda bir konuşma yaptı. Bunun üzerine meseleyi Merkez Yürütme Kurulu'na götürmeye karar verdik ve Merkez Yürütme Kurulu, Ankara İl Kongresi'nden sonra toplandı. Daha evvel Sayın Aybar, İzmir'e de gidip aynı mahiyette bir konuşma yaptı. Daha evvelce Şaban Erik arkadaşımızla Minnetullah Haydaroğlu arkadaşımızın da bu konuşmalardan tedirgin olduğunu biliyordum.

Çarşamba günü yani Merkez Yürütme Kurulu'nun toplandığı gün, 5 civarında toplandı, bundan yarım saat evvel Nihat Sargın arkadaşımızın hazırlamış olduğu bir önergeyi okuduk. Bir bildiri tasarısı gibi bir şey. Onun altına imza attık. Bu önergenin 1. maddesi, Merkez Yürütme Kurulu şimdiye kadar kendisine düşen kontrol görevini yapmamıştır, mealen söylüyorum, şimdiden sonra yapacaktır. İkinci maddesi de Malatya'daki kongremizde kabul etmiş olduğumuz sosyalizm tarifi veriliyor ve altında deniliyor ki, "TİP'in sosyalist anlayışı budur, bunun dışındaki sosyalist anlayışlar ancak bunu söyleyen kişiyi bağlar, partiyi bağlamaz." Bunun altına imza atıldı ve beşler böyle çıktı, o anda çıktı. Merkez Yürütme Kurulu'nun toplantısında, "Gündem hakkında bir diyeceğiniz var mı?" dedi Sayın Aybar. Daha evvelce öğrendik ki, Sayın Sargın arkadaşımız gündemde böyle bir mesele olduğunu söylememiş kendisine. Ben onun üzerine dedim ki, "Parti içi çalkantılarını konuşacağız." "Ben böyle bir şeyi bilmiyorum" filan dedi. "Eğer müzakere açılırsa anlatırım" dedim, nihayet müzakere açıldı, konuşuldu. Çeşitli arkadaşlar konuştular. Bu arkadaşlardan bazıları, bunu bir komployla itham ettiler bu hareketi. Sayın Aybar, "Ben ertesi gün konuşacağım" dedi. Çünkü saat 23 olmuştu gece.

Ertesi gün geldi ve meseleyi esas itibariyle bir komplo olarak söyledi, dedi ki, "Bu bir komplodur. Beni arkadan hançerliyorsunuz, ben buna müsaade etmem" vs. Gayet sert şekillerde konuştu. Biz de "O halde bunu bir mesele olarak Genel Kongre'ye götürürüz, biz de aynı şekilde böyle bir müzakere yaparız" dedik. Bir önerge verildi, yeterlilik önergesi. Çünkü Aybar'ın konuşmasından sonra biz de konuşacaktık fakat yeterlik önergesi verildi, müzakere burada kesildi. Gündemin ikinci maddesine geçildi, biz de Merkez Yürütme Kurulu'ndan çıktık, gittik. Ben artık kendimi bu konuda, kongre de yakın olduğu için serbest hissettim ve bu münasebetle bazı arkadaşlara bu meseleyi anlattım. Bu arada Sivas İl Sekreteri olduğunu söyleyen bir insana da parti genel merkezinde birkaç kişinin huzurunda, böyle bir mesele olduğunu, Aybar'ın sosyalizmden ayrıldığı kanaatinde olduğumu ve bunun için de kongrede bir mücadele yapacağımı söyledim. Başka arkadaşlara da söyledim. Çünkü bir Genel Yönetim Kurulu ara yerde toplanacağını bilmiyordum.

Bir müddet sonra Sayın Aybar, Genel Yönetim Kurulu'nu fevkalade toplantıya çağırdı ve bu toplantının gündemi beni, beş arkadaşı engellemektedir, buna bir çare yolu idi. Orada tartışmalar oldu. Bu tartışmalar esnasında bah-

sedilen o *Ant* dergisinde de yanlış çıkan, yani benim Sivas İl Sekreteri'ne mektup yazdığım şeklinde çıkan şey de bahis konusu edildi. Genel Yönetim Kurulu'nda en sonunda ya istifa olacak taraflar veyahut da herhangi bir bildiri filanla Genel Kongre'ye kadar parti içinde partinin dışa dönük cephesinde bir aksama olmadan yürütülecek gibi bir mesele çıktı. Bu ikinci şık kabul edildi, bir bildiri yayınlandı ve bu bildirinin 1. maddesi genel başkanın parti program ve tüzüğüne uygun hareket ettiğini söylüyordu. Bildirinin bu maddesine sekiz arkadaş, ben de dahil muhalefet ettik, "Böyle değildir" diye. Diğer çoğunlukla bu bildiri çıkarıldı. Olayın seyri budur arkadaşlar. Özel gayretler sarf edilmiştir, sonra kurullarda gayretler sarf edilmiştir. Ve Sayın Aybar işi böyle çıkmaz bir hale, halli zor bir hale daha doğrusu, getirmekte büyük rol oynamıştır. Bu hale gelmesinde büyük rol oynamıştır. Bunu belirtmek için ayrıca bu seyri anlattım. Şimdi meselenin kendisine geliyorum arkadaşlar.

Evvela burada çok söylendiği için tekrar üzerinde durmak istiyorum. Teorik münakaşalarla vakit geçirmeyelim denildi. Arkadaşlar, teori son derece önemli. Teorik münakaşadan kasıt, eylemle hiç alakası olmayan bazı meseleler tartışılırsa o tabii lüzumsuzdur. Ama eylemle alakalı, eyleme ışık tutan teori son derece önemlidir. Onun için bu tartışma katiyen teorik bir tartışma filan değildir. Bu tartışma TİP sosyalist bir parti mi, yoksa böyle olmayan bir parti mi meselesi. Teorisiz hiçbir eylem yapılmaz. Nereye gideceğini bilmeyen bir adam, ne kadar bacakları kuvvetli olursa olsun, ayakkabısı ne kadar sağlam olursa olsun hiçbir yere gidemez nereye gideceğini bilmiyorsa. Nereye gideceğini bilmekte ise bir adamın, yürüyen bir adamın, bir parti için de teori odur. Ne yapacağını bilmeyen bir parti hiçbir şey yapamaz. Hiçbir şey yapamaz. Ne kadar teşkilatı olursa olsun. "Köylere gidelim" diyorlar. Köylere gideceksiniz de ne yapacaksınız yapacağınız şeyi bilmiyorsanız? Köylere başka partiler belki bizden daha çok gidiyorlar. Ama gitmek değil yalnız, gidince ne yapacaksınız, ne söyleyeceksiniz? Ne yapacağız, nereye gidecek parti? O bakımdan teori çok önemli. Bizim gibi memleketlerde, yani işçi ile emekçi halkın büyük ağırlığını partiye koyamadığı henüz bir memlekette, sosyalist bir partinin sağa-sola sapması, yozlaşması tehlikesi çok fazladır. Bunun tek garantisi, sağlam bir teoriye sahip çıkmaktır. Yapacağımız, gideceğimiz yeri, yani sosyalizmin genel şemasının gayet berrak bir şekilde kafada tutulması gerekir. Ancak bu takdirde, yani bilimsel bir istikamette nereye gideceğimiz hususunda sağlam bir şema kafamızda olursa, doğru yollardan gidebiliriz. Onun için yozlaşmamak, yolumuzu şaşırmamak için sağlam bir teorimiz olması lazımdır. Bizim partimizin programı ve tüzüğü bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinden esinlenerek yazılmıştır ve partimiz sosyalist bir partidir. Programı ise sosyalizme giden bir yoldadır. Şimdi arkadaşlar teorinin de bu önemini belirttikten sonra, Sayın Aybar'ın bu teoriden ayrıldığı noktala-

rı veya bu teoriden ayrıldığı kanaatini bende uyandıran düşüncelerime geliyorum.

Bir kere Sayın Aybar bahis konusu konuşmalarında sosyalizmin bilimselliği meselesinde şüpheler izhar etmiştir. Zaten sosyal bilimlerin kesinliği konusunda şüpheler izhar etmiştir ve bilimsel sosyalizmin kesinliği, doğruluğu hakkındaki şüphelerini, buna karşı olan kitapların okunmasını tavsiye ederek belirtmiştir. Arkadaşlar, kitap okumak, her türlü kitap okumak iyidir. Eğer ben bir üniversite hocası olsam talebelerime her türlü kitabı okumalarını tavsiye ederim. Fakat eylemde, yani bir parti, parti demek, bir parça demek, bütün bir devlet değil belli bir fikrin savunucusu olan bir grup. Bu grubun bir teorisi var, bir düşüncesi var; bundan şüphe edici, eden, ettirici olan kitaplar tavsiye edilemez. Tavsiye edilemez. Bu şüphelerden arınmış insanlar bu partiye gelir. Daha evvel okumuştur, bu şüphelerinden arınmıştır gelmiştir. Artık bu yolda şüphe uyandırılamaz. Bir partinin genel başkanı bunu yapamaz. Sosyalizmin temel ilkelerinden birisi emekçi halkı bilinçlendirmek ve örgütlemektir. Sosyalizm ancak böyle olur. Ve gene bu öğreti, yani bilimsel sosyalizmin bize öğrettiği şey şudur: Emekçi halk ancak sınıf bilincine varabilir, yani ekonomik bilince varabilir. Ekonomik olarak ayrı bir sınıf olduğunu anlayabilir. Sosyalist bilince kendiliğinden varamaz, bu bilincin ona dışarıdan verilmesi lazımdır. Yani birisinin gelip ona bunu şırınga etmesi, kitap okuyarak veya bir parti vasıtasıyla sosyalist bilince gelmesi lazımdır. Yoksa sadece sendikal bilinçte kalır. Yani sanayi işçisi ise veya köylü ise yalnız köylülük bilincinde kalır. "Ben köylüyüm, o şehirli" der, o kadar. Bu işi değiştirme, köy-şehir farkını ortadan kaldırma bilincine, sosyalist bilincine ancak öğrenip, buna öğretmek lazımdır. Sayın Aybar bu teoriyi kabul etmemektedir ve Sovyetler Birliği'nde tepeden inme, ceberut bir sosyalizmin kurulduğu hakkındaki düşüncelerini, onların bu teoriye bağlı olmasına bağlamaktadır. "Çünkü" demiştir, "parti böylece bir üstünlük kazanmakta, halka bilinç veriyorum demekte. Parti halka nazaran üstün, partinin içinde Merkez Yürütme Kurulu partiye nazaran üstün, onun üstünde de bir adam hepsinden üstün olur, böylece diktatörlük olur" filan demiştir. Demek ki, bu hususlaki düşüncelerini bu bilinçlendirme meselesi, sosyalizmin bu temel meselesindeki yanlış görüşü var.

Hürriyetçi sosyalizm meselesi var, diğer bir mesele. Hürriyetçi sosyalizm meselesinin iki yanı vardır arkadaşlar. Birincisi, yani son sıralarda hürriyetçi milliyetçi sosyalizmin üzerinde durmasındaki yanı. Birincisi gereksiz bir yan. Yani hiç gereği yokken bizde eskiden beri sosyalizmin zaten milliyetçi olduğunu söylediğimiz halde, bir hürriyetçi sosyalizm vardır, bir de hürriyetçi olmayan sosyalizm vardır gibi bir ayırım yapmaktadır ve burada bahis konusu edilen hürriyet esas itibariyle siyasi hürriyettir, politik hürriyettir. Yoksa

eğitim hürriyeti, sağlık bakımından hürriyet gibi hürriyetler değildir. Çünkü bu konuda vermiş olduğum misaller siyasi hürriyetlerle ilgilidir. Türkiye'de Türk halkının bütün gayretleriyle varılmış olan bir aşama vardır ki, burada siyasi hürriyetler vardır. Bugün halkın karşısına çıkıp "Sana siyasi hürriyet vereceğim" demenin gereği yoktur. Yahut da "Sosyalizm aslında vermez ama biz veren sosyalistiz" demek hiç manasız bir şeydir. Bir kere gereksizdir. Fakat bundan daha önemlisi şudur arkadaşlar. Felsefi bakımdan bir değişiklik var. Hürriyetçi sosyalizm, yani hürriyete öncelik vermek; "İnsan mücadeleleri, hürriyet mücadeleleri tarihidir" demek ne demek oluyor? Hürriyet diye bir ideal var. Bir ideal var. Somut, mücerret bir ideal var. "Biz öyle bir düzen kuracağız ki, bu hürriyete uygun olacak." Bu, materyalist felsefenin, maddeci felsefenin tersi olan bir felsefedir. Sosyalizme aykırı olan bir felsefedir. İşi tersinden almaktır. Halbuki biz diyoruz ki, "Bir düzen kurarız, düzen kendisinin hürriyet ideallerini yaratır. Meseleleri çözersiniz, o çözülen meselelerden hürriyetler çıkar." Yoksa, ben falan hürriyetleri elde edeceğim diye, ona göre düzen kurulmaz. Bu da genel bilimsel sosyalizmin temel unsurlarından ayrılmaz.

Sosyalizmin çeşitliliği meselesi, Türkiye'ye özgü sosyalizm meselesi. Arkadaşlar, Sayın Aybar son sıralarda gene "Sosyalizm çeşitlidir, biz kendimize özgü bir sosyalizm yapacağız" demekte ve bunun üzerine çok basmaktadır. Şimdi, gerek emekçi halk için, gerek burjuvazi için önemli olan sosyalizmin üretim araçları meselesi. Üretim araçları ne olacak? Kamu elinde mi olacak, halkın elinde mi olacak, şahısların elinde mi olacak? Onun için çeşitlilikten bahsederken, teferruat şeylerden bahsediliyorsa, bunun ehemmiyeti yoktur. Önemli olan unsuru, yani özü, bu işi emekçi halk mı gelip yapacaktır iktidara? İki, bu emekçi halkın iktidarında üretim araçları ne olacaktır meselesi. Ve bu dünyanın her tarafında sosyalizm, bu konularda aynıdır. Dünyanın her tarafında sosyalizm emekçi halk tarafından yapılır ve üretim araçları devletleştirilir. Kamulaştırılır. Bu bakımdan farklılık yok. E, Türkiye'ye özgü bir şey yok mudur? Elbette. Bu sosyalizme varış yolları, gidiş yolları ayrıdır. Her memleketin kendi şartlarına göre bu sosyalizme varılır ve her memleketin kendi şartlarına göre biçim de alır. Birisinde kooperatifçilik biraz ağır basabilir, öbüründe başka türlü bir şey ve nihayet üstyapı müesseselerinin tarzı, mahkemelerinin tarzı, idare tarzı, siyasi organizasyonlarında farklılık olabilir. Birisi başkanlık sistemi olur, öbürü başbakanlık sistemi olur vs. Fakat farklılık burada. Bizim partimizin şimdiye kadar benimsemiş olduğu sosyalizmin gidiş yolu programımızda belirtilmiştir ve bu kapitalist olmayan bir yoldan belirtilmiştir, gidilecektir, demokratik usullerle gidilecektir, oyla gelinecektir, halkın oyu kaybedildiği zaman da kaybedilecektir. Bu noktada bir hususa daha işaret etmek isterim, Deniliyor ki, "İşte bizde ayrı dilde konu-

şan insanlar var, mezhep farkları var, onun için bizimki bize özgü olacaktır." Arkadaşlar, dünyanın her yerinde bu gibi farklar vardır. Her memlekette ayrı dilde, ayrı dinde insanlar vardır, sosyalist memleketlerde de vardır, kapitalist memleketlerde de vardır ve bu meseleler de çözülmüştür. Bunun için yani "Bizde böyle şeyler vardır, başka memleketlerde yoktur; mezhep farkı, dil farkı, etnik farklar yoktur. Binaenaleyh biz çok farklı bir şey yapacağız" filan, bunlar da o kadar geçerli şeyler değildir. Bunların da yapılmış tecrübeleri vardır. Bu konuların üzerine çok ağır basılınca, ne yapmak istiyoruz meselesi ortadan kalkıyor. Yani sokağa çıkan adam nereye gideceğini bilmiyor. Bize özgü sosyalizm, hürriyetçi sosyalizm başka yerden gelmeyecek. Böyle olunca parti rotasını kaybetmiş oluyor. Ve bu böyle giderse arkadaşlar, rotasından çıkar ve partimiz sosyalist olma niteliğini giderek kaybeder. "Bu bir taktik olabilir" diyenler olmuştur. "Sayın Aybar bütün bunları taktik için yapmıştır." Değil arkadaşlar. Demin söyledim. "60 yıla yakın hayatımın kanaatleridir" demiştir bir. İkincisi, taktik olsaydı bize söylerdi, "Ben bunları taktik olarak yapıyorum" derdi. Ve nihayet eğer taktikse tabii, bizi bu duruma düşürmemesi lazım gelirdi. Söylemesi lazım gelirdi. Taktik değildir. Bunun eylemle ilişkisi bunlardır. Böyle bir sosyalist düşüncenin, böyle bir düşüncenin, daha doğrusu böyle bir düşünce tarzının eyleme uygulanması partiyi lüzumsuz filan kılar, çünkü ne yapılacağı belli değil. Bilinç verme meselesi bir tarafa atılıyor. Eğitim yapmak mümkün değil. Çünkü eğitim yapmak için neyle eğiteceğiz, ne söyleyeceğiz? Türkiye'ye özgü sosyalizmi nedir diye anlatalım. Bunlar partiyi şaşkın hale düşürür ve mesela eğitim yapılamaz, yani bilinçlenme yapılamaz, yani sosyalist eylemin en önemli şeyi yapılamaz.

Nihayet, vakit az kaldığı için şunu da söylemek isterim. Arkadaşlar, dün burada şunu da gördünüz, bu ihtilaf böyle Merkez Yürütme Kurulu'nda birkaç kişinin Aybar'ın birkaç lafını tahrif etmesinden filan doğmuş, teorik bir ihtilaf değildir. Bütün arkadaşların rahatsız olduğunu buradaki konuşmalarından gördüm. Yani Merkez Yürütme Kurulu'nda, sonra Genel Yönetim Kurulu'ndaki bu ihtilaf memlekette ve partideki gerçek bir ihtilafın buradaki aksidir. Bunun karşısında ne yapabilirdik arkadaşlar, onun için en başından anlattım, elden gelen yapılmıştır. Şunları yapmak, herhalde beklemezdiniz, "Ben bu işin içinde yokum, sesimi çıkarmayayım çekileyim bir kenara. Yahut istifa edeyim, ayrılayım." Herhalde bunları beklemezdiniz. Ben bu partiye niçin girdim? Niçin girdimse, bu meselenin de onun için üzerine eğiliyorum. Yani sosyalist bir mücadele yapmak için girdim ve bu mücadeleden sapma gördüğüm için buna karşı çıkıyorum ve bunun sonuna kadar savunucusu olacağım fakat söylediğim gibi partinin içinde, partiden hiçbir zaman ayrılmadan, kopmadan ve partinin disiplin çerçevesi içinde bunu yapacağım.

Son olarak şunu söylemek isterim, arkadaşlar, bu meselenin kişilerle, kişilikle hiçbir alakası yoktur. Partinin sosyalist olup olmaması meselesi olduğu için Sayın Aybar'ın söylediği sözler burada bahis konusu edilmektedir ve hiçbir arkadaşın da bunu böyle herhangi bir şekilde kişi meselesi şekline sokmamasını, o gözle görmemesini, burada söylenen şeylerin bütün partimizde birbirleriyle irtibatsız arkadaşlar arasında düşünülmek olduğunu hatırlaması lazımdır. Saygılarımla.

Basın, Aren'i muhalefetin lideri olarak tanıtmıştı. Kongrede gazeteciler, Sayın Sadun Aren'i dikkatle izlediler. Ama bilmem anlaşmazlığın gerçek nedenini anlayabildiler mi? Aren'den sonra yanılmıyorsam Şaban Erik konuştu. Konuşmaları şu sırada vereceğim: Erik, Sargın, Boran, Haydaroğlu... Hatırladığım bu.

Şaban Erik'in Konuşması

Arkadaşlar, bu mesele arkadaşın parti içinde kişisel yönetime eğilim göstermesi ve bunun sonucunda yaptığı birtakım konuşmalarla partinin öz yapısına uymayan, partinin öz yapısıyla çatışan birtakım durumlar ortaya çıkmasındandır. Mesele budur, bunun ötesinde başka bir şey yoktur. Meseleyi bunun ötesine götürmeye çalışanların bu uğurda, şu veya bu kişilerin, şurada veya burada, şu veya bu şekilde söylediği şeyler kendilerine aittir.

Başkan arkadaş son günlerde kendiliğinden bir hürriyetçi sosyalizm sloganı attı ortaya. Bunun üzerine birtakım münakaşalar çıktı. Daha bu münakaşalar sonuçlanmadan, başkan arkadaş ortaya attığı görüşü, partinin yapısına mal etmeye başladı. Partinin yapısına, temel ilkelerine ilişkin meselelerde kendi başına söz söylemek ve karar vermek hakkı hiç kimsenin olamaz. Başkan arkadaşın da olamaz. Bu hususta kimin ne görüşü, kimin ne düşüncesi varsa bunu ortaya kor, partililer ve organlar bunu tartışır, bütün bunlardan sonra varılan sonuca göre hareket edilir. Başkan arkadaş tüzük hükümleri gereğince partiyi temsil ettiğine göre, parti adına söz söyleyemez mi? Elbette söyler. Ama bütün söyledikleri partinin yapısına ve programına uygun olmak şartıyla. Yoksa başkan arkadaş sırf başkandır diye her aklına geleni, her canının istediğini parti adına söyleyemez. Şayet söylerse, şayet kendi bildiğinde hareket ederse bu, kişisel yönetim olur. Başkan arkadaş kendi keyfine, kendi hevesine, kendi düşünce ve görüşüne göre partiye yön verirse, bu kişisel yönetim olur. Bu yola düşüldüğünde yapılan uyarmalar kâr etmezse düpedüz kişisel yönetim olur. Oysa bilindiği üzere, sosyalist yol ve yöntemde kişisel yönetimlere yer yoktur. Meselenin burasında kişisel yönetim eğilimi yanında, başka bir durum çıkıyor ortaya. Hayli zor bir durum. Hürriyet-

çi sosyalizm sözü üzerinde münakaşalar yapılınca, sanılıyor ki, bu söze karşı çıkanlarımız hürriyete karşı çıkmaktadırlar. Evet, böylesine garip bir durum çıkıyor ortaya. Bu nokta üzerinde söyleyeceklerimin, burada bulunan bütün arkadaşlar tarafından çok dikkatle dinlenmesini rica edeceğim. Hemen açıkça ve kesin olarak belirteyim ki, bunda hürriyete karşı çıkmak yoktur. Katiyen ve katiyen, burada ve bu davada hürriyete karşı çıkmak yoktur. Zaten sosyalist insanların hürriyete karşı çıkabileceğini düşünmek, hayal etmek aklın alacağı şey değildir. Şu halde mesele nedir? Mesele şudur ve çok önemlidir: Sosyalizmi hürriyetçi sosyalizm, esaretçi sosyalizm gibi dallara ayırmak hatadır. Hürriyet, sosyalizmin kendinde vardır. Şeklinde değil. Sosyalizm sosyalizmdir, hiçbir sıfat götürmez. Ona birtakım sıfatlar takmaya kalktık mı sosyalizm kendi sıfatından çıkar. Sosyalizm bütün niteliklerini, bütün güzelliklerini, bütün iyiliklerini kendi özünden alır. Kelimelerden değil.

Hürriyet sözü üzerinde biraz durmak isterim. Hürriyet kuru laf olarak hiçbir şey değildir. Derler ki, "Hürriyet kendi başına deva-ı kül değildir." Çok doğru bir sözdür bu. Hürriyeti soyut olarak ele alırsak sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapıyı, hatta milletlerarası ilişkileri ve dünya sorunlarını göz önünde tutmazsak, bunu bulamayız. Asırlar boyunca insanlar hürriyeti aramışlardır kendi akıllarınca. Aramasına aramışlardır ama bir türlü bulamamışlardır. Bunun nedenleri üzerinde durmak isterim. Çünkü insanlar hürriyeti yaratan zemini yaratmadan hürriyeti aramışlardır da ondan. İnsanlığın nerelerden, hangi geçitlerden geçtiğini burada hatırlayalım kısaca. İnsanlar insanlara köle olmuşlardır; bu, kölelik devridir. İnsanlar insanlara kul olmuştur; bu, derebeylik devridir. İnsanlar insanları sömürülmüşlerdir; bu, kapitalist devirdir. Bütün bu devirlerde insanlar hürriyeti kendi akıllarınca zaman zaman aramışlardır ama bir türlü bulamamışlardır. Bulamazlardı da aslında. Çünkü bütün bu devirler gerçekte esaret devirleridir. İnsanın hür olabilmesi için insanın insan üzerindeki egemenliğini kaldırmak lazımdır. İnsanın insan üzerindeki egemenliğini kaldırmadan insanın hür olabilmesi düşünülemez. Sosyalizm insanın insan üzerindeki egemenliğine karşı çıkan bir sistemdir. Şu halde hürriyet sosyalizmden doğar. İnsanlar hür olmak için hürriyeti kendilerine mal edecek hayatın örgüsüne, dokusuna işleyecek durumda olmak zorundadırlar. Gerçekleri gören, gerçeklere göre hareket eden, akla, bilgiye, cesarete dayanan kimse hür olabilir. Bunun ötesinde, dünyadan haberi olmayan, kendine oynanan bütün oyunları yutan, kendine ve topluma indirilen darbeleri görmeyen, darbelerin sebeplerini görmeyen, hayatın rezaletlerine karşı insan hür olamaz. Sosyalizm, insana düşünceyi yasak eden, insanı yalanların peşinde sürükleyen, insanın sırtında soygun dolapları sürdüren, dünyaya sahtekârlıklar saçan bir düzen yerine insanı öz varlığına kavuşturan, kişiliğine vardıran, insanı her alanda yücelten gerçeklere götüren, aklı,

bilgiyi, sevgiyi, iyiliği güzelliği, toplumsal hayatın dağı haline getiren bir sistemdir. Sosyalizm böyle bir düzen kurar, sosyalizmin insan üzerindeki derin etkilerinin sebepleri budur. Hiç şüphesiz hürriyet söz olsun diye istenmez. Hürriyet, insanın haklarına sahip çıkabilmesi için istenir. Onun için hürriyete, haksızlıklara karşı direnmek de derler. Demek hürriyet, haksızlıklara karşı direnmektir. Hürriyeti bir başka türlü tarif ederler bilirsiniz. Başkalarına zarar vermeyecek şekilde hareket etmektir. Biliyorsunuz dumanı üstünde bir misal vereceğim. Bir Bafa Gölü var. Göl bir adamın. O gölün etrafında yaşayan insanlar, yaşama haklarını elde edebilmek için o gölde avlanmak isterler. Böyle bir davranışa girdikleri zaman gölün sahibinin haklarına müdahale olunuyor. Gölden balık avlamaya çalışan aç kalmış insanlar, o gölün sahibi tarafından kurşunlatılıyor. Şimdi hürriyet göl sahibinin hürriyeti mi, o insanların yaşama hürriyeti mi? Hep biliyoruz ki, sosyalizm haksızlıkları, adaletsizlikleri, eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Şu halde açıkça görüldüğü gibi hürriyet sosyalizmden ayrı bir şey değildir. İnsanın hür olabilmesi için insanın devletle eşit tutulması şarttır. Hani ne derler, hükümet, hükümet edenler için değil, idare edilenler içindir. Hükümet, hükümet edenler için olduğu müddetçe, insanlar hür olamaz. Biliyor ve görüyoruz ki, kapitalist düzende kapitalist kişi devletle eşit sayılır. Çünkü devlet onun devletidir. Ama bir emekçi, bir köylü devlet yanında bir hiçtir. Şimdi buna göre halkın hürriyete kavuşması için halktan yana bir düzenin kurulması şarttır. Çünkü halk ancak kendinden yana bir devlet düzeninde devletle bir tutulur. Çünkü devlet, onun yönetimi ve denetimi altındadır. Sosyalizm her vatandaşı bir devlet adamı sayar. Meseleleri ona sorar, danışır. Davaları, halkın görüşleri ve düşünceleri ve çıkarları açısından halleder. Böylece ezen, çökerten, meseleleri adım adım halleder. Her insanı, kendisinin efendisi, memleketinin efendisi, dünyanın efendisi, tabiatın efendisi yapar. Böylesine bir efendilik mertebesine çıkmış bir insan, böylesine efendilik mertebesine erişmiş bir insan artık hürdür. Kim ne derse desin, bu insan artık alabildiğine hürdür. Bütün bunların dışında ve bütün bunlardan ayrı olarak hürriyet aramak soyutluk olur. Soyutluğa kalkmak olur. Bir toplumcu kişi de herhalde soyut düşünceler peşine düşemez. Ancak bu arada şunu belirtmek gerekir. Sosyalizmi kurmanın fedakârlıkları vardır. Sosyalizmi korumanın fedakârlıkları vardır. Sosyalizmi dünyaya mal etmenin fedakârlıkları vardır. Bu fedakârlıklara katlanmayı hürriyetsizlik sayamayız. Her şeyin bir bedeli vardır. Hür ve mutlu olmanın, hür ve mutlu olmanın bedeli çok büyüktür. İnsanlar, bu bedeli ödedikleri ölçüde hür ve mutlu olacaklardır. Bunun hiç ötesi yoktur. Bunu böylece belirttiğimiz zaman bize deniyor ki, "Ama bu fedakârlıklara katlanmalar halkın kendi bilinci ve şahsi çabasıyla katıldıkları fedakârlıklar olmalıdır." Elbette böyle olmalıdır. Bunun aksini söyleyen yok. Hiç halkın şevki ve bilinçli çabası ol-

madan sosyalizmi kurmak mümkün olur mu? Sosyalizm aslında insan sevgisine, insan saygısına dayanan bir sistem. Onun için halkın şevkine, isteğine ve bilincine dayanmadan zaten iş görülmez. Zaten sosyalist olanlar da böylesini görmeye hiç kalkmaz. Böyle bir sosyalist uygulama yok. Böyle bir sosyalist uygulama olmadı.

Özetlersek hürriyet sosyalizmden doğar. Zira insanın gerçekten hür olması için ekonomik bağımlılıktan kurtulması, yabancılaşmaktan sıyrılması, devletle eşit tutulması hatta giderek devlet örgütünün etkilerinden sıyrılması, yeteneği ölçüsünde eğitilmesi şarttır. Bütün bunları aşama aşama yerine getiren ve getirecek olan sistem sosyalist sistemdir.

Gerçek buyken Türkiye sosyalizmine hürriyetçi sosyalizm demek yersizdir, gereksizdir. Gereksiz olduğu gibi zihinleri bulandırıcıdır. Şu nedenlerden ötürü zihinleri bulandırıcıdır: Bizimki hürriyetçi sosyalizm olacağına göre, başlangıçta da belirttim, esaretçi sosyalizm çeşitleri vardır sanılır. Bu bir kere böyle sanıldı mı –ki böyle sanılması için dünya soyguncuları ve halk dolandırıcıları ellerinden geleni yapmaktadırlar– sosyalizmi halka anlatmakta çok zorluklar çekeriz, bunca çektiğimiz zorluklardan başka. Sonra hürriyet sözü çok güzel, çok anlamlı bir söz ama hürriyet sözü bugüne kadar kitleleri aldatmak için o kadar kullanılmıştır ki, hürriyet sözü adeta bir yemlik söz olmuştur. Hürriyet hakkında böyle söz etmekten acı duyuyorum ama dünyanın gerçeği bu bugün. Mesela "hür dünya" derler. Hepimiz biliyoruz, hür dünya dedikleri kapitalizmin ve emperyalizmin hükümran olduğu, insanlara ve dünyaya karşı çeşitli kataküllilerin oynandığı bir alemdir. Bu alemin hürlüğü kapitalizmin ve emperyalizmin soygun hürlüğüdür. Mesela "hür dünya sendikacılığı" derler. Bu hür dünya sendikacılığının yaptığı şey, emekçi sınıfları üç aşağı beş yukarı kapitalist düzenlere satmaktır.

Arkadaşlar, şunu önemle belirtmek isterim. Sakın sanılmasın ki, bizim içimizden bazı arkadaşların bizim aleyhimizde söyledikleri gibi biz kaskatı bir sosyalizm uygulansın istiyoruz Türkiye'de. Türkiye sosyalizmi Türkiye'nin somut şartlarına göre kurulacaktır. Başka türlüsü ne düşünülür, ne istenir, ne de olur. Nitekim hepimizin öteden beri, sırası geldikçe söylediği budur. Yeryüzünde bütün sosyalist uygulayıcıların da söylediği budur. Başkan arkadaşımız buradaki açış konuşmasında da söyledi. Sosyalizm hazır bir reçete değildir. Öyledir, ama sosyalizmin temel kuralları vardır. Bu temel kurallara sımsıkı bağlı kalmak şartıyla, bu temel kuralları Türkiye'nin somut şartlarına uygun biçimde uygulayacağız. Yoksa sosyalizm hazır reçetedir, bu her yerde geçerlidir diyen bir tek partili arkadaş yok içimizde. Bu neye karşı, kime karşı söylenir ben anlayamam. Sosyalizmi kurma davasında milli gerçeklere göre hareket etmek şarttır. Bu tamam. Ne var ki, sosyalizmin temel kurallarına uymak da şarttır. Sosyalist davada gerçekçi olmak, hayalciliğe düş-

memek de şarttır. Kopan münakaşalar arasında sırasına getirip bunu tekrar tekrar belirttiğimizde, nedense bize karşı başkan arkadaş döne döne şunları söylüyor: "Teori dogma değildir, basmakalıpçılıkla iş görülmez. Papağanlıkla sosyalizm kurulmaz." "Teori, pratiğin üstünde olamaz." Bu son söylediğim söz başkan arkadaşa ait değildir. Başkan arkadaşın her dediğine "he" diyen bir arkadaşındır bu. Bunlar doğru sözler. Ama yerinde söylendiği zaman doğru olan sözlerdir. Yoksa haklı uyarmalar karşısında söylenecek sözler değildir. Hele hataları örtmek için söylenecek sözler hiç değildir. Evet, teori dogma değildir. Yalnız şu da var, öyle her akla esen şey de teori değildir. Teori, pratiğin üstünde olamaz ama altında da olamaz. Teori ile pratik birbirleriyle kaynaşmış olarak yürüyecektir. Pratiği, pratik teoriyi daimi şekilde etkileyecek, oluşturacak ve geliştirecektir. Teoriyi hafife almak olmaz. Teoriyi bıraktık mı yolumuzu kaybederiz. Bu meseleyi ciddiyetle alanlarımız basmakalıplıkla itham ediliyor. Sosyalizmin temel ilkelerini tutmak basmakalıpçılık değildir. Öte yandan parti içinde her söylenen söz doğrudur, her yapılan şey doğrudur düşüncesiyle hareket edersek, işte bu bir nevi basmakalıpçılık olur. Daima birimiz söyler, ötekilerimiz "Evet efendim" derse, bu evet efendimcilik olur. Evet efendimcilikle sosyalist dava yürümez.

Partiyi bağlayan her söz ve her hareket ölçülüp tartışılacaktır. Kusurlar görülürse, bunlar üzerinde açıkça durulacaktır. Teoriyi bulmanın ve teoriye göre hareket etmenin yolu budur. Sosyalizm teoriye göre hareket etmektir. Başkan arkadaş fikir cesaretinden söz ediyor. Fikir cesareti göstermek çok iyi ama ne yönde fikir cesareti göstereceğiz? Bu çok önemli. Gerçeklikle çatışan, gerçeklere karşı çıkan fikir cesaretinin hiçbir anlamı ve değeri olamaz. Tabii ki, bizim sosyalizm davamız açısından, sonra fikir çatışmalarından fikirlerimizi savunduğumuz gibi gerektiğinde fikirlerimizi düzeltmesini de bileceğiz. Çünkü yanlış fikirler peşinde sürüklenmek fikir cesareti göstermek olmaz. Bir husus daha, fikir çatışmalarında yanlış çıkan fikirlerimizi gözü kara şekilde savunur, sonra da bu yanlış olan fikirlerimizi belli etmemeye, saklamaya çalışırsak bu, fikir cesareti olmaz. Bu son söylediklerimi şunun için söyledim bilhassa. Başkan arkadaş burada yaptığı açış konuşmasında "Hürriyet sosyalizmin özünde vardır" dedi. Tamam, ben de başkanla yerden göğe kadar beraberim. Ama arkadaşlar bir gerçek var. Bu hürriyetçi sosyalizm meselesi patlak verdiği zaman biz kendisine söyledik. "Hürriyet, sosyalizmin özünde vardır. Başka bir yerde arayamazsınız. Onun için hürriyetçi sosyalizm hikâyesini koymayalım ortaya" dedik. Başkan arkadaş, "Hayır, derinlerde aramayalım hürriyeti, hürriyet sosyalizmin özünde değil, yüzünde, gözündedir" dedi. Güzel yüzlü sosyalizmden bahsetti. Başka sosyalist uygulamaların yüzündeki maskeleri düşürmekten söz etti. Bunun münakaşasını yaptık. Elimizden geldiğince anlatmaya çalıştık, anlatamadık. "Benim söylediğim doğru" dedi.

Ama sonra baktık gördük ki, buraya geldi "Hürriyet sosyalizmin özünde vardır" dedi. Başkan arkadaşımın bir başka sözü de var, "Hata etmekten korkmayacağız" diyor. Bir yere kadar doğru. Günlük işlerimizde, ufak tefek işlerde korkmayacağız. Gelgelelim, sosyalist davanın aslı ve esası üzerine hata etmekten korkacağız. Hem de çok korkacağız. Biz hiçbir şeyden korkmayacağız. Aslında sosyalist insana korkmak yakışmaz. En büyük ayıp bu olur onun için. Ama dediğim gibi, bir şeyden korkacağız: Sosyalizmin temel kurallarından ayrılmaktan, sosyalizmin temel kurallarından kopmaktan korkacağız. Sonra bir başka husus daha var. Ufak meselelerde de olsa bile bile hata etmeyeceğiz arkadaşlar.

Arkadaşlar, biz bu görüş açısından hareket ettik. Başkan arkadaşım, izah etmeye çalıştığım tutumlarıyla parti üzerinde yarattığı durumları düzeltmek için Merkez Yürütme Kurulu'nda görüşme istedi. Bu isteğimiz başkan arkadaş ve bazı Merkez Yürütme Kurulu üyesi arkadaşlar tarafından çok ters karşılandı. Mesele oradan çıkarak Genel Yönetim Kurulu'na geldi. Burada birçok arkadaşlarımız işlenen hatalardan sızlanmakla beraber, neticede başkan arkadaşa uymak yolunu tuttular. Anlaşılan bu arkadaşlarımız kendi akıllarınca, partinin bir sarsıntı geçirmesine meydan vermemek için bu yolu tuttular. Ama arkadaşlar, açık konuşalım. Bir sosyalist örgütte sarsıntı yaratmamak için başkana toz kondurmama yerine davaya toz kondurmamak gerekir. Parti içinde birbirimize olan saygı ve bağlılığımız, sosyalist davaya olan saygı ve bağlılığımızdan doğar. Bir arkadaşımızda davaya karşı bir değişiklik gördük mü biz de ona karşı olan bağlılığımızı tekrar etmek zorunda kalırız. Aksi halde bizim davaya karşı olan bağlılığımızın tekrar ölçülmesi gerekir. Sosyalist kişiler ve sosyalist örgütler, kusurlarını örtmek hünerini göstermek yerine, kusurlarını gidermek kudretini göstermek zorundadırlar. Bir örgütte kişiler bilerek veya bilmeyerek hatalar işleyebilir. Ama ciddi bir örgütte işlenen hataların giderilmesi için çareler aranır ve gerekli çareler bulunur. Böyle yapılmazsa, iş oluruna bırakılırsa ya da kol kırılır yen içinde kalır sözüne uyulursa kişilerin hataları, yönetici kadroların hataları ve giderek partinin hataları olmaya başlar. İşte o zaman partilileri ve sempatizanları acı düşünceler sarmaya başlar. Partiye karşı şüpheler, tereddütler belirir. Çoğumuzun kolu kanadı kırılır. Parti içinde yerimiz ne olursa olsun, kişiliğimiz ve geçmişteki hizmetlerimiz ne olursa olsun, partimizi böylesine bir zor duruma sokmaya, onun yapısını ve ciddiyeti üzerine şüpheler yaratmaya hiçbirimizin, ama hiçbirimizin hakkı yoktur. Her birimiz partinin ciddiyeti üzerine titremek mecburiyetindeyiz. Taraftarlarımızın dava üzerindeki büyük gayretlerini böylece sürdürebiliriz. Sempatizanların yardımlarını böylece sağlayabiliriz. Halk kitlelerini davanın peşine böyle katabiliriz. Daha önemlisi meseleyi ancak böyle söktürebiliriz. Bunun başka türlüsü yoktur. Sosyalizmin bütün güzelliği, bütün akıcılığı ciddiyetinden gelir. Biz Türk

sosyalistleri olarak üzerimize çok ciddi bir görev aldık. Görevimizin seviyesine çıkacak şekilde ciddi olmak zorundayız. "Partimizde dava sağlam tutulsun" denildiğinde, anlaşılmaz şeyler söyleniyor. "Efendim" deniyor, "insanlar bilim adına fedakârlıklara katlanamazlar. Mesela matematik için hiçbir sıkıntıya girmezler. Bunun gibi sosyalizmi bilim olarak halka götürürsek bu para etmez. Bu kafayla gidersek, değil sosyalizmi kurmak, çadır bile kuramayız." Arkadaşlar, sosyalizmi halka ilim olarak anlatalım diye hiçbir iddia yok ortada. Böyle bir şeyi ne söyleyen var ne isteyen. Halka sosyalizmin getireceklerini anlatacağız. Sosyalizmin halktan olanları insanlıklarına kavuşturacağını anlatacağız. Halkın belini büken meseleleri, sınıf açısından ama mutlaka kendisinin anlayabileceği bir biçimde ve dilde anlatacağız. Sosyalizmi iş davası, ekmek davası, eğitim davası, sağlık davası, yarınına güven davası, ahlâk davası üzerine koyup anlatacağız. İnsanların özlemleri, acıları üzerine, insanların insanlık hakkı üzerine koyup anlatacağız. Nitekim hep böyle anlattık. Sosyalizm bir ölçüde halk kitlelerine indiyse, bu şekil anlatmalar, yazmalar çizmeler sayesinde olmuştur. Bu böyle. Ama bunun yanı sıra militan kadrolara sosyalizmi bilim olarak anlatacağız ve öğreteceğiz. Böyle yapacağız, çünkü bilgili bir militanın davaya inancı ve kendine güveni bir başka olur. Davayı halk kitlelerine anlatması bir başka olur. Yine bunun yanında parti olarak sosyalist bilime sımsıkı bağlı kalacağız. Ve bundan kıl payı şaşmayacağız. Böyle yapacağız, çünkü sosyalist partiler buna mecburdurlar. Unutmayalım, biz kendimizi sosyalist parti olarak koyduk ortaya. Böyle dedik, böyle söyledik. Ortalık bizi böyle bildi, böyle belledi. Bize bağlananlar buna göre bağlandı. Şimdi bize bağlananlardan birisi kalkar da, "Siz ne yapıyorsunuz, e arkadaşlar nereye gidiyorsunuz?" derse, ne cevap vereceğiz bunlara? Evet, sosyalizmi halkın anlamayacağı bir şekilde anlatarak sosyalizm kurulmaz, bu doğru. Ama önceden de belirttim, böyle diyen yok. Böyle bir kimse yok zaten.

Şimdi burada belirtilmesi gereken bir gerçek var. Sosyalizm hayal kurarak da kurulmaz. Hele sosyalizmin dışına çıkarak hiç kurulmaz. Söz buraya gelmişken, bir hususa daha işaret etmek isterim. Biz galiba fazlaca oy derdine düştük ve galiba bu oy derdi aklımızı başımızdan aldı. Bu yüzden ne söylediğimizi, ne yaptığımızı bilemez olduk. Bakınız burada yanlış bir anlamaya düşülmesin sakın. Sosyalist davada bugün için parlamentonun görevini küçümsemiyorum. Hele demokratik bir şekilde kanun yolundan iktidara yürümenin gayretleri içinde parlamentonun önemi söz götürmez şekilde ortadadır. Mücadelemizi geliştirme yönünden, maddi olanaklar sağlama yönünden, davayı kitlelere dalga dalga yayma yönünden. Ancak bunun için örgüt kendisini sımsıkı kurar ve yeni baştan bir hamle gücü takınır, bütün arkadaşlar seferber olurlar, canlarını dişlerine takarlar, bugüne kadar olan bütün tecrübelerimizi de göz önüne alırlar ve çalışırlar. Böylesine bir gayrete girdin mi, sempatizan-

lar, yurtsever kişiler ve çevreler de destek olurlar. Bizim için düşünülecek çare budur. Bugüne dek uyguladığımız çare de budur. Ama şimdi iş sarpa sardı diye, kalkıp da sosyalist davayla bağdaşmayacak davranışların içine atarsak kendimizi, bu olmaz. Parlamentoya girmek, orada tutunmak çok önemlidir diye, amacımızla uyuşmayan şeyleri yapamayız. Yani oy kazanmak, ne yapıp yapıp oy kazanmak için davanın dışına çıkamayız. Bu türlü oy almanın bir değeri yoktur. Bu türlü oy almak oy alanları da, davayı da batırır ki, bunun günahı ölçülemeyecek kadar büyük olur, hiçbirimiz bu günahın altından kalkamayız. Başkan arkadaş son zamanlarda bazı kişilerin... Buraya girmeyeyim, vakit yok nasıl olsa...

Arkadaşlar, kim ne derse desin, kim ne yaparsa yapsın, dünyanın geleceği sosyalizmdir. Tüm insanlığın geleceği sosyalizmdir. Bu böyle. Biz Türkiye İşçi Partililer Türkiye'de sosyalizmi kurmak görevini yüklendik. Bu davayı yerine getirmek için hiçbir zorluk karşısında eğilip bükülmeyeceğiz. Yolumuzu şaşırmayacağız. Bunu böyle yapabilmek için kendimizi ve birbirimizi daima kontrol altında tutacağız. Kendimizde kendi kusurlarımızı gördüğümüz zaman düzelteceğiz. Arkadaşlarımızda kusurlar gördüğümüz zaman düzelteceğiz. Arkadaşlarımızda kusurlar gördüğümüz zaman ona kusurlarını söyleyeceğiz. Bu arkadaş kusurlarını görür, düzeltir amenna. Gelecek kuşaklar ona şükreder. Ama bu arkadaş kusurlarını görmez, kabul etmez, meseleler yaratır, partiyi meseleler içine sokar, ola ki partinin bugünkü ortamı bu meseleyi çözmeye yetmez. Ama bu meseleleri parti bugün değil, yarın çözer. Yarın değil, öbür gün çözer ve çözer. Bu davayı çözer misiniz, yarına mı bırakırsınız, bilmiyorum. Ama dava budur. Elimden geldiğince ben size anlatmaya çalıştım. Anlarsanız çok sevinirim. Gelecek kuşakların kurtuluş davasına hizmet etmiş olursunuz. Beni dinlediniz, hepinize teşekkür ederim.

Şaban Erik başkaldıran beşler arasındaki tek kol emekçisi idi. Şaban'dan sonra benim hatırladığıma göre partinin genel sekreterlerinden Nihat Sargın geldi.

Nihat Sargın'ın Konuşması

Sevgili kardeşlerim, gerek kabul ettiğiniz tüzük maddesiyle, gerek ondan sonra verdiğimiz ve kabul edilen önergeyle, burada, burada değil, benim daha evvelki kurullarda benim bir durumum yoktu. İlk defa olarak sadece bir delege sıfatıyla konuşmama imkân verdiğiniz için Sayın Kongre Heyetine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Arkadaşlar, mesele gerçekten kişisel bir mesele değil. Kişilerle hiçbir ilgisi yok. Hiç değilse parti içinde sorumlu kurullarda görevli olarak çalıştığım

Nihat Sargın (soldaki), Behice Boran. (Kaynak: http://www.tumusol.biz/UserFiles/Image/2010/nihatsargin-boran.gif)

5 sene içinde şahsen kendimi mümkün olduğu kadar size tanıtabildiğimi sanıyorum. Hangi şartlarda çalıştığımızı biliyorsunuz. Partiden ayrıca şahsen beklediğim hiçbir şey olmadığını da biliyorsunuz. Benim şimdiye kadar bana verilen görevlerin uhdesinden gelebilmek, onun ağırlığı altında ezilmeden görevimi yapabilmek endişesinden başka bir endişem olmamıştır ve bu görevlerin şerefini bütün hayatım boyunca taşıyacağım.

Arkadaşlar, genel başkanımızın açış konuşmasını dinledik. Gerçekten öyledir, sosyalistler cesur insanlardır. Bu cesaret yalnız bedenlerinde değil, kafalarındadır da. Ama ondan da daha büyük cesaret olarak derim ki, asıl cesaret kendi kendine olan cesarettir. Kendi egosuna, kendi benliğine karşı cesaret gösterebilmektir ve bunu yapabildiğimiz ölçüde sosyalistiz. Şahsımızı silebildiğimiz ölçüde sosyalistiz. Onun için önce ben, çok konuşulduğu halde pek üzerinde duramadığımız, kendi kendimin eleştirisiyle işe başlayacağım. Arkadaşlar, gerçekten bana verilen görevi yapabilmek endişesi içinde bir taraftan da tüzüğe aşırı bağlılığımın neticesi olarak, başkanlık bürosunda bir üye, binaenaleyh başkanlık bürosundaki bir neticeyi Merkez Yürütme Kurulu'nda savunma durumunda, Merkez Yürütme Kurulu'nda kabul edilen bir neticeyi Genel Yönetim Kurulu'nda savunma durumunda kalmış olan bir arkadaşınızım. Bu, bir bakıma da bazı şahsi düşüncelerimi istediğim ölçüde ortaya koyma imkânını bana vermedi. Ama bir diğer yandan da hele bilhassa son olayda kendimi eleştirirken görüyoruz ki, kurulda, bilhassa aldığım görevlerim icabı teşkilatın sesini dile getirmiş bir arkadaşınızım. Teşkilattaki meseleleri, teşkilatın huzursuzluğunu ilk elden henüz kurula ulaştırmak durumunda olan bir arkadaşınızım. Gerek özel konuşmamızda, gerek kurulda yaptığım konuşmada bunu tam anlamıyla belki de dile getirememiş olduğumu anlıyorum ki, mesele bu hale kadar geldi. Belki de gerek özel konuşmamızda, gerek ondan sonra bunu çok daha kuvvetle hissettirebilseydim bu huzursuzluğu, mesele belki bu safhaya gelmezdi. Ayrıca son Genel Yönetim Kurulu toplantısında da bir taraftan sadece bir tek fert olarak, oyum olarak hem 28 oyu sağlamak ve böylece o andaki kritik durumda parti birlik ve beraberliğini sağlama yolunda oyumu kullanmış bir arkadaşınızım. Diğer yanda da birçok arkadaşlarımızın söylediği gibi, burada söylediği gibi ve Sayın Genel Başkanımı-

zın, benden evvel konuşan arkadaşlarımın ifade ettikleri ve çoğumuzun malumu olan, kongrelerimizde ve kurullarda yaptığı konuşmalar şeklinde sırf bize özgü şartlar dolayısıyla emekçi halkımızın hâlâ tedirgin bulunduğu meselelere ve münhasır o meselelere dayanırsak, yani onun hürriyetsizliğine, onun horlanmasına, onun mezhebi dolayısıyla tenkit görmesine veya dili dolayısıyla hastaneden kovulmasını dile getirirsek, bunları dile getirmek suretiyle eğer örgütleri kurmaya kalkarsak, o anın heyecanıyla, arkadaşlarımız "Bu parti iyi partidir" der, gelir teşkilata girer fakat direnme gücünü nerde bulacaktır, bütün tenkitlere karşı? O örgütteki arkadaşlarımız jandarmanın baskısına, zaten mevcut baskısının artmasına, bilmem anlattıkları, bankaların kredileri kesmesine, kendi vatandaşları tarafından horlanmasına karşı direnmeyi nerde bulacak eğer onda bir iman, inanç olmazsa? İşte kardeşlerim, ideolojik gücü bu arkadaşlara vermek suretiyle, biz sosyalizmin itici motorunu yerleştirmiş oluruz kardeşlerimizin kalbine ve örgütlerimize. İdeolojiyi verebilmek içinse mutlak surette sosyalizmde, sosyalist ideolojide en üst kurul olarak bir anlama, bir birliğe varmak lazım. Şimdi burada deniyor ki, birçok kardeşlerim konuşmalarında şunu ifade ettiler, "Programımız ve tüzüğümüz bunu belirtti" dediler. "Program ve tüzüğümüzün çizdiği hudutlar içinde bir sosyalizm bilinci vereceğiz" dediler. Kardeşlerim, bu yetmez. Neden yetmez? Çünkü programımız ve tüzüğümüz, yazıldığı günlerdeki toplumumuzun sosyal, ekonomik ve politik şartları altında sosyalizmi, sosyalist mücadeleyi yapabilmenin yollarını ve imkânlarını tespit etmiştir. Ama bunu bilimsel sosyalizmden güç alarak yapmıştır. O bilimsel sosyalizmin mevcut şartlar altında bir semeresi, bir meyvesidir. Şimdi biz yalnız bu meyveyi gösterirsek, ağaçtaki yalnız bir elmayı örgütteki kardeşlerimize gösterir ve işte budur dersek ve ağacı ona öğretmezsek, o zaman o ağacı korumasını bilmez ve o elmayı muhafaza edemez. Ağacı koruyamayınca, meyvesinden yararlanamaz. O bakımdan sosyalizmin temel ilkelerini anlatmak mecburiyetindeyiz, ki program ve tüzüğümüzü de bilinçle kavrasın ve program ve tüzüğümüz hakiki verilerine, hakiki mana ve maksadına ulaşabilsin. Kaldı ki, kardeşlerim, biz sadece program ve tüzüğümüzle iktifa edeceğimizi söylesek dahi, birçok gezdiğimiz ilçelerde hakikaten sosyalist olmak isteyen, hakikaten bu mücadeleye direnmek isteyen kardeşlerimiz ellerinden gelen imkânları kullanmak suretiyle, kitap almak, kitapları okumak suretiyle bu noksanlarını tamamlamaya çalışıyorlar. Ve kardeşlerim şunu da söyleyeyim ki, bu imkânı biz kendilerine daha bilinçli bir plan içinde vermezsek, muhakkak ki, okudukları kitaplardan, işte bu yönetici arkadaşlarımızın ve Sayın Genel Başkanımızın da bazen ifade ettiği gibi 3-3.5 kitap okuma durumunda kalabilirler. Ama parti bu okumalara yardım ederse, sosyalizmi öğrenmelerine yardım ederse, o zaman bu meseleyi halletmek kolay olur. Sosyalist bilince, yani sosyalist bilince derken her şeyden evvel kendi sınıf bilincine

ulaşmak imkânına kavuşur ve ondan sonra davayı kendi davası diye göğüslemeye başlar. Göğüslemeye başlaması halinde artık o zaman sosyalist mücadele başlamıştır. Şimdi bir sayın doktor sosyalist arkadaşım, yahut bir avukat arkadaşım kalkar buradan öğrendiği sosyalist ilkeleri anlatır ve bu sosyalist ilkelere dayanarak sosyalizmi bu çatı altında dile getirip alkışlanır. Fakat bu sadece burada kalır. Ama emekçi kardeşlerim eğer bu bilince varırsa, o zaman bu çatı altında kalan yalnız alkışları toplamaz. Onlar işte o zaman bozuk düzenin çatısını çökertir ve bunun başka yolu da yok. Sayın Genel Başkan konuşmasında buyurdular ki, "Türkiye'nin sosyalizminin kitabını biz yazacağız. Hiçbir kitap Türkiye'de sosyalizmin nasıl kurulacağını yazmadı" dediler. Öyle bir kitap, Behice Boran'ın kitabı hariç, ben de okumadım. Ama okuduğum kitapta sosyalizmin nasıl geleceği anlatılmış ve bu okuduğum kitap da hepimizin bildiği gibi ilk sözü şudur. Der ki, "Sosyalizmi işçi sınıfı ve emekçi kitleleri kendisi getirir." O halde, onun bu sosyalizmi getirme imkânlarını yaratma vazifesi bize düşmekte; sosyalizmi yapmak kendisine ait bir tarihî görev olarak ilmen tespit edilmiş bulunmaktadır.

Aziz kardeşlerim, arkadaşlarımın söylediği hürriyetçi sosyalizm, güler yüzlü sosyalizm meseleleriyle biz bu sosyalist temel ilkeleri halkımıza, emekçi halkımıza verebilir miyiz? Veririz, vermeyiz o ayrı mesele. Ama örgütümüze bunu anlatmak suretiyle, örgütümüzde ideolojik gücü yaratabilir miyiz? Eğer onu hakiki bilince ulaştırmazsak, eğer örgütteki arkadaşlarımıza, işte bu biraz da horlanarak söylenen temel ilişkiyi hakiki olarak anlatamazsak, bu temel ilişkiyi kavramak suretiyle örgütümüzün halka ne söyleyeceğini nasıl tespit edebiliriz? Bu esası bilmediği için, henüz örgütlerimize bunu vermediğimiz için örgütlerimizin durumunu şöyle bir göz önüne getirelim. Hepsi, hepiniz dersiniz ki, "Aybar filan yere gelmedi, Boran falan yere gelmedi, milletvekili filan yerlere uğramadı" diyorsunuz. Neden? Onlardan bekliyor halk söylenecek sözü. Çünkü kendileri bunu ifade etmekten, bunları, bu gereği yerine getirmek imkânlarından, haklı olarak aczini ifade etmektedirler. İşte kardeşlerim, o zaman partinin de çalışma imkânı olur. 14 milletvekili, yahut merkezde toplanan birkaç sosyalist aydınla veya sendikacı aydınla bu işler yürümez herhalde. Bütün Türkiye çapında bu hareketi yaratmak örgütle olur, örgütümüzün de bilinciyle olur.

Kardeşlerim, deniyor ki, yani benim şemaya aykırı gördüğüm tarafları anlatmaya çalışacağım, deniyor ki, "Halkımıza biz eğer sadece onun ekonomik durumu üzerinde durursak ve üstyapıdaki sıkıntılarından bahsetmezsek, o zaman halk bizi dinlemez." Doğru kardeşlerim, dinlemez ama biz bilhassa örgütlerimizde bunu dile getirecek olan kardeşlerimize anlatırsak ki, "Senin horlanman, senin dilin dolayısiyle, yahut mezhebin dolayısiyle, veyahut da başka bir sosyal durumun dolayısiyle senin bu haysiyetsiz duruma düşü-

rülmenin sebebi, sen köylü kardeşimin, köylü efendimizdir dendiği halde bir türlü efendi değil uşaklıktan kurtulamamanın sebebi senin tarlandan geçiyor. Sen tarlana sahip olmadıkça ne efendilik ne insanlık haysiyetine ulaşamazsın", bunu anlatabilirsek ve buna inandırırsak, işte o zaman bilinçli bir hareket başlamış olur. Fakat sosyalizm Türkiye için yazılmamıştır diye biz bilinen bu hakikatleri genel hakikatleri, sosyalizmin tespit ettiği ve bilim haline getirdiği bu prensipleri dile getirmek herhalde mecburiyetindeyiz. Ve bunu şimdiye kadar getirmediysek, bunun birtakım nedenleri vardı. Sosyalizmin bizim gibi geri kalmış bir toplumda gerçekleştirilmesinin, safha safha, merhale merhale olabileceğini, olması gerekeceğini düşünürsek, bunun ilk safhasında yapılamayacağını kabul etmek ama o merhalede de kalmamak lazım geliyordu. İşte arkadaşlar burada bazı arkadaşlarımın hoşuna gitmeyen ama söylemek mecburiyetinde kaldığım bilimsel sosyalizmin değerini ortaya koymak mecburiyetindeyim. Bize bilimsel sosyalizm hem yolumuzu çizecek, hem hedefimizi gösterecek hem de bizi sosyalist mücadele için halkla beraber emekçi kitleyle kaynaştıracak sosyalist potansiyele öncülük yapma imkânını partimize verecektir. Aksi takdirde bir tarafta bu tarihî bir zorunluk olarak Türkiyemizde sosyalist potansiyel birikmekte, sosyalist hareket taşma durumunu göstermekte, maalesef bunun öncülüğünü yapmak partimize düşmemektedir. Ve partimiz bu hareketlerin çoğunlukla belki henüz emekleme halinde olan hareketlerin fakat ne olursa olsun mevcut hareketlerin çoğunlukla gerisinde kalmaktadır. Bu konuda bilhassa partimizin ve onun en üst örgütünün ve onun da başında olan genel başkanımızın meseleye herhalde kesinlikle bir cevap vermesi lazımdır. Ve genel başkanımız bir cevap verdi. Yaptığı konuşmalarla hatta bu kongrede de kısmen ifade ettiği gibi, aşağı yukarı benim anladığım kadarıyla söyleyeyim, "Evet, sosyalizmin temel ilkeleri vardır, sosyalizmin bilimi vardır ama halkımıza biz bunları değil, halkımızın anladığı şeyleri söyleyeceğiz, söylememiz lazım gelecek. Bunlarla beraber söyleyeceğiz" dedi. Halkımıza söylemek meselesi o öteden beri yaptığımız iş. Tekrar ediyorum, şimdi halkımızı mücadeleye sokmanın yolunu arayacağız. Ve halkımızın, yani emekçi halkımızın, halk derken elbette ki, başka partilerin ifade ettiği manada bütün sınıf ve tabakaları kastetmiyorum, burada tüzüğümüzün kabul ettiği şekilde evvela işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında diğer emekçi halk kitleleri ve tabakaların bilinçli mücadelesinin başlatılmasının yolunu bulacağız. Bu, zor bir merhale. Bu zor merhalede bize ışık tutacak olan sosyalist ideolojiye ve sosyalist bilime mutlak surette eğilmek ve ona sahip olmak mecburiyetindeyiz. Yoksa yozlaşma devri başlar ve maalesef bu kongrelerimizde bu mesele çözülmezse, benim inancım partimizin gelişme sağlayamaması halinde yozlaşması mukadder olur. Sadece burada teorik münakaşa yapıyoruz, bunun eyleme faydası nedir şeklinde meselenin kon-

masında da herhalde bir anlam yok. Teorik temel olmadan mücadelemiz temel olur kardeşlerim. Sosyalist mücadele, devrimci mücadele ancak ve ancak devrimci bir teoriyle olur. Bunu kabul ettiğimiz takdirde, bu prensibi kabul edersek eğer o zaman teoriye önem verilir. O zaman teori bizim için artık bir laf olmaktan, şurada edebiyat yapmak yahut kendini göstermiş olmak için söylenmiş söz veya sözler olmaktan çıkar, o anlama gelmez. Dinleyenler bunu başka türlü dinler, onu kavramak için başka çaba sarf eder.

Sayın kardeşlerim, ben benden evvel konuşan kardeşlerimin değindiği konulara tekrar değinmek istemiyorum. Ve benden sonra söyleyecek arkadaşlarıma, eğer zamanım kalırsa, başkanlık divanından rica ediyorum, o halde kısaca son sözümü söyleyeyim. İhtilâf konusu, yüksek kurulunuzun takdirine sunulmuştur. Biz görüşümüzü hiçbir şey beklemeden ve hiçbir şey ummadan ortaya apaçık koyduk. Hoşunuza gider veya gitmez kardeşlerim, hiçbir şey beklemiyoruz. Benden evvel konuşan arkadaşlarımın dediği gibi, şunu tekrar ediyorum, yerimiz ne olursa olsun, kendi inancımıza göre bu parti içinde mücadeleye devam edeceğiz. Fakat siz kardeşlerim, şunu kabul ederseniz zannederim kanaatimce doğru bir neticeye varmış olursunuz. Kim ne olursa olsun, genel başkan olsun, genel sekreter olsun veya partinin en alt kademesinde bir partili kardeşimiz olsun, biz kişilerin arkasından mı gideceğiz sosyalizmi kurmak için yoksa inandığımız ideolojinin, bir fikrin arkasından mı? Eğer bir fikrin arkasından gideceksek fikri savunalım, fikri savunduğumuzu gösterelim. Eğer bir kişinin arkasından –büyük, küçük kimse– gideceksek onu da siz bilirsiniz, takdir size aittir. O zaman herhalde aksine fikir yürütenlerin o kurullarda, başkanın yanında yeri yoktur, onları da tasfiye ederseniz. Yüksek takdirlerinize bu durumu arz ettikten sonra, saygıyla hepinizi selamlayarak ayrılıyorum.

Behice Boran'ın Konuşması

Sıra Behice Boran'da idi. Neler söyleyeceğini biliyordum bu eski dostun. Merkez Yürütme ve Genel Yönetim Kurulları'nda ateş püskürmüştü. *Öncüler teorisinin* en inanmış savunucularındandı. Delegeler onun konuşmasını bekliyorlardı. İnandırıcı ses tonu ve bilinen ağırbaşlılığı ile konuşmasına şöyle başladı:

> Sayın Başkanlık Divanı, sevgili partili kardeşlerim, aziz misafirlerimiz,
> Beni daha önce dinledinizse bilirsiniz, ben biraz meseleleri fazla aşan, bunun için de biraz uzatan bir insanım. Önümüzdeki konu da çok önemli. Onun için yarım saatte tam meramımı anlatabileceğim mi bilmiyorum ama elimden geleni yapacağım.

Evvela ben de bu son tartışmaların anlamı üzerinde durmak istiyorum. Birçok delege arkadaşlarım şahsen gelerek bana bazı endişelerini ifade ettiler. "Ne oluyor, parti bölünüyor mu, birlik bozuluyor mu?" gibi. Kendilerine söyledim, buradan da tekrar ediyorum, partinin bölünmesi, birliğinin bozulması gibi bir husus söz konusu değildir. Gene benden önce konuşan Sayın Aren'in belirttiği gibi partiden ayrılmak da söz konusu değildir ve ortadaki mesele asla ve kat'a kişisel çekişme, ihtiras gibi meseleler değildir. Meseleyi bu şekilde koyan veya yayanlar, belki de haberleri olmadan ve bilmeden partiye en büyük zararı vermiş olmaktadırlar. O zaman partideki bütün dürüst ve gerçek fikir tartışmalarını kişisel seviyeye indirip yozlaştırmak ve partiyi diğer burjuva partileri seviyesine indirmek amacı güder bu gibi söylentiler ve dedikodular. Bunu şiddetle reddederim ve parti için çok tehlikeli olduğunu bir kere daha belirtirim. Tartışmalar, eleştiriler sosyalist partilerde gayet normal şeylerdir. Bizde ilk defa bu şekilde olduğu için partili kardeşlerimiz bunu yadırgadılar ve niçin endişe duyduklarını da ben anlıyorum. Daima biz sosyalistler çelişilerden bahsederiz ve hareketin dinamizminin bu çelişilerden doğduğundan bahsederiz. Çelişiler ve dinamizm yalnız sınıflar arasında üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında değildir. Çelişiler ve çelişilerden doğan hareket gerçeklerin ve insan gerçeğinin her alanında, en küçük kesiminde de mevcuttur. Binaenaleyh sosyalist partiler de bu kaideden müstesna ve bunun dışında değillerdir. Sosyalist partilerin dinamizmi devam ettirebilmeleri sıhhatli bir ortamda gelişebilmeleri için mutlaka fikri, fikir tartışmalarının ve eleştirilerin olması gerekir. Bu fikir tartışmalarının sıhhatli olabilmesi için iki sınır arasında cereyan etmesi lazımdır. Hem bu tartışmalar olacak hem birlik olacak. İşte iki çelişiden meydana gelen bütün ve sentez. Bir sınır, bir hudut bu fikir tartışmalarının ve eleştirilerin kısır çekişmeler haline gelmemesi, gidip de yozlaşmaması ve partinin işleyişini engeller duruma gelmemesidir; bir bunu önlemek lazımdır, bir sınır budur. Karşı huduttaki sınır ise birliği sağlayacağız derken şekli birliğe kaçmamak, fikir tartışmalarını ve eleştirileri önleyerek partiyi kalıplaşmış, donmuş bir hale getirmemektir. Bu iki sınır arasında, bunları aşmamaya dikkat ederek, partide fikir tartışması ve eleştirmesi olması gayet normaldir, bir sıhhat alâmetidir bu tartışmalar; partimizin olgunlaşmakta olduğunu, çocukluk çağından reşitlik çağına doğru bir aşama almakta olduğunu göstermektedir. Şu son tartışmalar, bundan evvelki hizipleşme hareketlerine de katiyen benzetilemez. Çünkü olaylar, bir ben şahsen muttalik olduğum zaman diğer arkadaşlarla da görüştük. Sadun Aren Bey'in anlattığı şekilde, evvela özel uyarmalarda bulunuldu, ondan sonra da derhal yetkili organlara getirildi, oralarda da tartışıldı. Binaenaleyh tamamen tüzüğün gerekleri içinde ve parti disiplinine uygun bir şekilde yapıldı. Ben de kısaca şu teori ve pratik anlayışına, meselesine değinmek isti-

yorum. Şüphesiz bilhassa Anadolu'dan gelen arkadaşlarımız, "Biz kendi mahalli çalışmalarımızda çok zorluklarla karşılaşıyoruz, köylünün hali şöyledir, küçük esnafınki böyledir, işçininki böyledir, bunların derdine deva bulmamız lazımdır. Teorik çalışmalarla vakit geçirmeyelim" gibi düşünebilirler ama bilirsiniz sosyalizmde artık tekrarlana tekrarlana klişeleşmiş bir söz vardır: Teori ve pratik birbirinden ayrılmaz ve birbirini karşılıklı etkiler. Biz birtakım teorik nazari görünen meseleler üzerinde duruyorsak, bu işte arkadaşlarımın bahsettikleri köylünün, işçinin, küçük esnafın dertlerine, meselelerine nasıl daha iyi çare bulabiliriz; emekçi kitleleri en kısa zamanda ve en doğru yoldan nasıl iktidara getirebiliriz bunları becerebilmek, bunların yollarını bulabilmek için birtakım teorik meselelerin tartışılmasına ve vuzuha kavuşturulmasına lüzum görüyorum. Şimdi ben burada yarım saat içinde bazı meseleleri açıklayabilmem için teferruata girmeden bazı özel meseleler üzerinde görüşlerimi açıklayacağım.

Sayın Aren'in de belirttiği gibi, bu tartışmalar Eylül sonlarında yapılan Yönetim Kurulu'nda hürriyetçi özgürlük meselesinden çıktı. Neden çıktı? Acaba partide hürriyetten yana olmayan kimseler vardı da bunun için mi? Hayır, katiyen. Mesele şu. Sayın Başkanımız bu kongrenin açış konuşmasında da belirtti, hürriyeti... "Sosyalizmin özünde hürriyetçilik vardır" dedi. Aynı kanaate iştirak ediyorum. Onun için hürriyetçilik meselesini, sosyalizmin özünü açа açа, izah ede ede halka anlatmak lazımdır. Elbette ki, sosyalistler olarak halkın mutluluğundan yanayız, özgürlüğünden yanayız. Gönülden, derinden bir bağımız, sevgi bağımız vardır ama sosyalistse, bilimsel sosyalistse bu özgürlük meselesini böyle hissi temeller üzerine oturtarak değil, işte, sosyalizmin özündeki bu hürriyetçiliği bilimsel sosyalizm açısından açarak izah etmemiz lazımdır. İkincisi, benim görüşüm şudur ki, birdenbire partinin bir döneminde bu hürriyetçi sosyalizm üzerinde fazla basılırsa, kamuoyunda, sanki şimdiye kadar parti hürriyetçi, demokratik sosyalizm taraftarı değildi de birdenbire bu bilince gelmiş, yahut buna herhangi bir sebepten dolayı ihtiyaç duymuş gibi bir tesir bırakır kamuoyunda mütalaasındaydım. Bunu Yönetim Kurulu'nda belirtmiştik ve nitekim maalesef etkisi böyle oldu. Karşı basın derhal bunu TİP'in içinde hürriyetten yana olmayan, tepeden inmeci sosyalizm taraftarı olan çevreler, insanlar varmış gibi göstermek yoluna gitti. Biz hürriyet meselesini, hem sosyalizm meselesini anlatarak ve bilhassa bugünkü çalışma devresinde, programımız ve tüzüğümüz ışığında açıklamak mecburiyetindeyiz. Sosyalist kamptaki rejimler ve iktidardaki partiler için ve o kamptaki partilerin çizgisinde olmuş bazı Batılı partiler için özgürlük meselesi, siyasi demokrasi meselesi, günün en başta gelen, en canlı, en önemli meselesi olabilir. Çünkü onlar, o kampın partileri veya rejimleridir ve olaylar göstermiştir ki, sosyalizmi uygularken siyasi demokrasiyi, sosyalist rejim

içinde gerçekleştirmekte başarı gösterememişlerdir. Bunun tenkitleri, incelemeleri vs. yapılmaktadır. Biz ise gerek tüzüğümüz ve programımızla, gerek partimizin terkibi ve 8 senelik çalışmalarıyla baştan beri zaten, tamamen ayrı nitelikte bir parti olarak kurulmuşuzdur. Biz ilk kurulduğumuz günden bu yana daima demokratik bir sosyalizm gerçekleştireceğimizi, anayasa çerçevesi içinde seçimle iktidara gelip seçimleri kaybedersek iktidardan çekileceğimizi devamlı surette zaten tekrarladık. Hiçbir zaman bizde hürriyetçi olmayan bir sosyalizm anlayışı şu veya bu şekilde ileriye sürülmedi. Binaenaleyh bizim memleketimizin şartlarında 8 senedir yapageldiğimiz şekilde demokrasi anlayışımızı, hürriyet anlayışımızı belirttik. Ama bizim başta gelen meselemiz, işte kendi tüzüğümüz ve programımız çerçevesinde ve anayasa çerçevesinde anayasanın verdiği hürriyet ve hakları, emekçi halkımıza benimsetmek, onları bu haklara sahip çıkartmak onları bilinçlendirmek, örgütlemektir bizim başta gelen meselemiz. Diğer sosyalist alemde olan olaylarla elbette ki ilgileniriz, dünyada ne olup bitiyor; o olaylar karşısında kendi açımızdan tahlilimizi, incelememizi, değerlendirmemizi yaparız, hükmümüzü veririz ama bizim için mesele orada kalır. Çünkü tekrar ediyorum, biz zaten kuruluşumuzdan beri ayrı nitelikte, ayrı yol tutmuş bir partiyiz ve çalışmalarımız ayrı nitelikte olmuştur. Bu özgürlük meselesinde diğer dikkat edilecek bir şey, bugün için mevcut olan meselelerle, sosyalizmin çok çok ileri safhalarında –ki o safhaları ne biz ne çocuklarımız, hatta ne torunlarımız görmeyecektir, o kadar ileri safhalarında– oralarda özgürlüğün ne olacağı meselelerini birbirinden ayırmamız lazımdır. Sosyalistler, bilhassa sosyalizmin teorisiyle meşgul olanlar, elbette ki, ta en ileri safhalarda, bizim göremeyeceğimiz uzak gelecekte sosyalizmde özgürlük mü olacak, demokratik müesseseler acaba ne olacak, bunlarla meşgul oluruz; düşünürüz, düşünmek vazifemizdir ama bunlarla çok ilgileniyorsak araştırmalar, incelemeler yapar, ortaya bilimsel eserler koruz. Ama dediğim gibi nesiller sonra, o zamanın şartlarına göre ne olacağını henüz bilemediğimiz, ancak genel tahminlerde bulunduğumuz meseleleri getirip de ilçe kongrelerinde, sohbet kongrelerinde tartışmanın bir anlam ve gereği yoktur. Fikir karışıklığı doğurmadan başka mesele kalmaz. Bizim için özgürlük ve demokrat haklar meselesi, eksiksiz ve tastamam uygulanmasını savunduğumuz anayasa çerçevesi içinde bunların ele alınması, bunların halka benimsetilmesi, iktidara geldiğimiz zaman da bu hak ve hürriyetlerin kâğıt üstünde kalmaktan kurtulup bizzat halkın yaşantısında gerçekleştirilmemesi meselesidir.

Bilimsellik meselesine gelince, orada da Sayın Genel Başkanın görüşünde bazı noktalarda ayrılıyorum. Bu kongreyi açış nutkunda da belirtti bilimsel sosyalizmi, "Bir metot olarak bilimseldir" dedi. Bu deyişine tamamen katılıyorum. Elbette ki, bilimsel sosyalizm bir metot olarak bilimseldir. Ama ben-

ce bundan ötesinde de bir bilimselliği vardır. Bu bilimsel sosyalist metodun 100 yıldır uygulanması ve bu metotla yapılan incelemeler, araştırmalar ve uygulamalar neticesi bazı doğrular; toplumların gelişmesi, kanunları, konusunda bazı doğrular da bilimsel hakikatler olarak kabul edilmektedir. Şimdi biliyorum, buna şöyle cevap verilebilir: "Efendim, birtakım bilimsel sosyalizm adına doğru olarak ortaya konmuş şeyler vardır ki, bunların sonradan doğru olmadığı anlaşılmıştır." Kabul, evet, öyledir. Ama fizikte de öyledir. Mesela Newton fiziği bir zamanlar kainattaki bütün olayların mekanik kanunlarını verdiği sanıldığı halde, bir bilimsel hakikat olarak kabul edildiği halde sonra Einstein'ın görüşü çıktığı zaman Newton'un bu kanunlarında büyük bir gerçek payı olduğu kabul edilmekle beraber, bütün olayları kapsamadığı meydana çıkmıştır. Yani hakikaten bir kısmını ihtiva ettiği ama bir kısmıyla da hakikat olmadığı meydana çıkmıştır. Ama bundan dolayı fizik bilimi diye bir şey yoktur demiyoruz. Binaenaleyh bilim devamlı bir gelişme halindedir, bu gelişme halinde olduğu zaman, belirli tarihlerde bilim adına verilen bazı hükümlerin sonradan doğru olmadığı anlaşılır ama zaten bilimsel metot bu demektir, yani daima bilirsiniz ki, doğru diye kabul ettiğimiz bir hüküm, şartlı bir hükümdür. İlerde yeni tecrübeler, yeni tip olaylar, yeni gözlemler, bizim bilimsel bir hakikat diye bildiğimiz bir şeyin tamamen doğru olmadığını gösterebilir. Sosyal ilimlere gelince, böyle mutlak doğruluk daha da azdır, o da kabul. Fiziğe, kimyaya, hatta biyolojiye kıyasla sosyal ilimler daha az kesin ve mutlak olurlar. Ama eyleme geçebilmek için, bir harekette bulunabilmek için bu ihtiras kayıtlarını koyduktan sonra diyeceğiz ki, bugünkü bilgimiz seviyesinde ilerde bu bilgimizin değişeceğini ve hatta bir kısmının doğru olmayacağı ihtimalini de göz önüne alarak, "Bugünkü bilgimiz seviyesinde şunlar, bunlar bilimsel hakikatlerdir" demek mecburiyetindeyiz. Yoksa başka türlü bir faaliyete geçemeyiz. Bir misal vereyim, kısa olduğu için müddetim. Mesela biz diyoruz ki, Türkiye kapitalist yoldan kalkınamaz. Neden diyoruz bunu? Sadece kapitalist bir sömürü düzeni olduğu için, biz sömürüye karşı olduğumuz için, bunu gayri insani, gayri ahlâki bulduğumuz için sömürüyü, onun için mi söylüyoruz? Hayır. Bugünkü bilgimiz ışığında; işte iktisattan, tarihten gerekçeler getirerek bunu bilimsel bir hakikat, bir doğru diye söylüyoruz. Eğer böyle bir temelleştirme yapamazsak, sadece "Biz kapitalist sistem sömürüye dayandığı için, sömürü de gayri insani, gayri ahlâki olduğu için kapitalist yoldan Türkiye'nin kalkınmasını istemiyoruz" dersek bu sadece sübjektif, nispi bir tercih olur. Bir AP'li de kalkar, der ki, "Senin tercihin buysa, benim tercihim de kapitalist yoldan kalkınmaktır." Ama biz onun karşısında ne diyoruz? Sadece insan sevgisiyle çıkmıyoruz, sadece sömürüye karşı olmakla çıkmıyoruz, diyoruz ki, "Tarihin gerçekleri şudur, iktisadi ilminin verdiği doğrular, hakikatler şudur, bunların ışığında siz AP'liler istedi-

ğiniz kadar çabalayın Türkiye'yi kapitalist yoldan kalkındıramazsınız. Çünkü bilime aykırıdır. Halbuki kapitalist olmayan, sosyalizme giden bir yoldan kalkınır, çünkü bu bilimsel gerçeklere dayanır" diyoruz. Demek ki, bilimde böyle bir izafilik, tam ve kesin doğrular yok ama bugünkü bilgimiz ışığında bazı hükümleri doğru bilimsel olarak kabul etmek zorundayız. Yoksa hiçbir iddiada bulunamaz, hiçbir olumlu eyleme geçemeyiz.

Bu bilimsellik meselesiyle de sosyalizm tektir, sosyalizm çeşitlidir meselesi birbirine bağlıdır. "Sosyalizm tektir" dediğimiz zaman, –ki bunun tarifini yapıyoruz– neye dayanıyor teklik. Yani bilimseldir. Bilimsel ne demek? Bilimsel şu demek: Eğer toplum olaylarının bilimi mümkündür diyorsak, şunu demek istiyoruz, yani toplum olaylarının gelişmesinde olaylar arasında zorunlu ve genel evrensel sebep ve netice münasebetleri vardır, diyoruz. Bu evrensel ve genel zorunlu sebep ve netice münasebetlerine ilimde ilmi kanunlar denir. Bu, o demektir. Sosyalizm tektir diye düşünebilmemiz için, yani toplumların kendi tarihlerinden gelen, kendi milliyet farklarından gelen farklar, ayırımlar, çeşitlenmeler ne olursa olsun, temelde bu toplumların gelişi birtakım zorunlu sebep ve netice münasebetlerine dayanır demektir. Binaenaleyh bu bilimsellik ve bu teklik birbirine bağlıdır ve bunu gayet kati, sağlam olarak ortaya koymazsak, o zaman çeşitlilik bahsinde de ne yapacağımızı bilemeyiz. Çünkü çeşitlilikleri birbirinden ayırırken de gene o çeşitliliklerin daha ikinci derecede dayandığı ortak noktalara ve kanunlara dayanmak mecburiyetindeyiz. Bir eyleme, bir harekete geçebilmek için mutlaka bir sebep ve netice münasebeti kabul edeceksiniz. Çünkü "Şunu yaparsak şöyle olur, bunu yaparsak böyle olur" diyeceksiniz. Eğer böyle zorunlu bağ yoksa nasıl harekete geçeceksiniz? Şunu yaptığım zaman bu olabilir, öyle de olabilir, böyle de olabilirse ben hiçbir harekete geçemem. Demek ki, zorunlu bağlılıklar var ki bunlar mümkün olabiliyor. Ve çeşitlilik içinde dahi ikinci derecede ortak ve zorunlu bağlar vardır. Gene kısa kesmek için bir misal vereyim: Mesela burada bir arkadaş dedi ki, "Türkiye'de din, mezhep, lisan ayrılıkları vardır, binaenaleyh başka toplumlardan ayrılıklar gösterir" dedi. Doğru. Ama şunu da kabul edelim ki, din, dil mezhep farklılıkları olan biricik toplum da dünyada Türkiye değildir. Binaenaleyh bu durumlarda, böyle farklılık, gruplar topluluklar ihtiva eden milletlerde meseleler nasıl çözümleniyor onlara da bakarak, onlardan olumlu veya olumsuz, bize uygun veya olmayan dersler çıkarabiliriz. Diğer bir nokta. Bizim ülkemizde, belirtiyoruz, bilhassa bu safhasında hareketin, köyler ve köylü sınıfları gayet önemlidir. Ama azgelişmiş ülkelere baktığımız zaman görüyoruz ki, azgelişmiş ülkeler içinde eski medeniyetlere sahip, eski tarım ülkeleri olan memleketlerde de aynı şekilde tarım sınıfları, köylü sınıfları sosyalist harekette dinamik ve önemli rol oynamaktadır. Demek ki, çeşitlilikleri aldığımız zaman bile gene ikinci derecede benzer ve or-

Behice Boran'ın milletvekili kimliği. (Kaynak: http://www.bianet.org/biamag/yasam/159091-fotograflarla-behice-boran)

tak yönler bulunabiliyor. Eğer çeşitlilik üzerine çok fazla ağırlık verir, onları çok ön plana alır, müşterek, ortak ve zorunlu münasebetler kanadını ihmal edersek o zaman hakikaten uygulamada çok yanlışlıklar yaparız. Hatta yönümüzü bile şaşırabiliriz.

Üçüncüsü, parti çalışmaları ve teşkilat meseleleri. Organların mutlaka muntazam çalışması gerekir. Maalesef son yılbaşından beri, hele yaz aylarında Yürütme Kurulu muntazam toplanamamıştır. Eğer Yürütme Kurulu muntazam toplansaydı, benim şahsi kanaatim, kanaatten de öteye, emin olduğum nokta şudur ki, aradaki bu fikir ayrılıkları bu kadar kokin[1] hale gelmezdi. Her hafta toplanan kurulda meseleler konuşularak mutlaka bir ortak çizgi üzerine varılabilirdi. Bu meselede bir de şu noktayı söylemek istiyorum. Kadro meselesi, kitle partisi olma meselesi, kadro meselesi, oy meselesi. Malatya'da bir delege arkadaşa cevaben, o sormuştu böyle bir suali, demiştim ki, TİP hem kitle partisidir, hem de kadro partisidir. İkisi aynı zamanda. AP'nin, CHP'nin dediği anlamda kitle partisi değildir. Yani onlar patrondan da yanayız, işçiden de yanayız, toprak ağasından da yanayız, marabadan da yanayız, hepsinin haklarını gözetiriz. Öyle değil. Biz bir kere kesinlikle söylüyoruz ki, toprak ağalarının, büyük fabrika sahiplerinin, faizcilerin, büyük ithalatçı-ihracatçı tüccarın kısacası sömüren egemen sınıfların partisi değiliz. Ama sömürülen, ezilen, horlanan emekçi sınıf ve tabakaların kitle partisiyiz. Kitle partisi mi, kadro partisi mi diye bence bir tercih yoktur. Burada da daima madalyonun iki yanını bir arada almak ve bu ikisinin arasındaki münasebeti ve bütünlüğü doğru olarak görmek lazımdır. Halkımıza programımızı, tüzüğümüzü anlatabilme, gide gide sosyalizmin temel ilkelerini, nazariyesini anlatabilmek için mutlaka önce kendisi de bilinçlenmiş, sosyalizmi bilen, faâl militan bir parti teşkilatı kadrosuna ihtiyacımız vardır. Böyle bir teşkilat olmadan bunu sadece mitinglerde yahut seçim sırasında 10 dakikalık radyo konuşmalarıyla bizim görüşlerimizi, programımızı, tüzüğümüzü ve sosyalist bilinci emekçi kitlelere ulaştıramayız. Parti şimdiye kadar genişlemesine bir büyüme göstermiştir. Memleket çapında genişlemiştir. Ama çalışma raporunun müzakerelerinde, çeşitli arkadaşların da belirttiği gibi, maalesef bütün teşkilatımızın bütün ilçe teşkilatımızın çok iyi ve sağlam kurulduğunu iddia edemiyoruz. Bence parti öyle bir döneme gelmiştir ki, bundan sonra bu genişle-

1 Köklü(?) – yay. haz.

me halinde meydana gelen büyümeyi, derinlemesine işlemek ve derin kökler salmasına hizmet etmek lazımdır. Bunun için de parti teşkilatının eğitilmesine, bilinçlenmesine, militan bir kadro haline gelmesine çok önem vermek lazımdır. Böyle bir kadro olmadan, böyle bir kadroyu yani parti teşkilatını atlayarak, merkezden doğrudan doğruya kitlelere inmeye imkân yoktur.

Son olarak, şu üstyapı, altyapı meselelerine değinmek istiyorum. Elbette ki, pratik bir eyleme, bir harekete girmiş bir parti hareketi başarılı bir surette yürütebilmek için mutlaka mahalli, milli farkları, özellikleri nazarı dikkate alacak ve üstyapı etkilerini nazarı dikkate alacaktır. Bir arkadaşın belirttiği gibi, bir vatandaşın Alevi olduğu için kendisinin horlandığına, ezildiğine kaniysek –ki öyledir– ve bundan şikâyetçiyse, onun evvela bu derdine cevap vermeden, kalkıp da toprak meselesini, sınıf meselesini anlatırsanız bir şey elde edemezsiniz elbette ki. Muhakkak surette, isterse grup halinde olsun, isterse fert halinde olsun o ferde, o kitleye ulaşabilmek için onun somut meselesinden, onun içine dert olan meselelerden başlamak zorundayız hiç şüphesiz. Ama bunu sadece hissi yoldan yapar ve vaatler şeklinde söylersek, "Seni ezilmeden kurtaracağız, horlanmadan kurtaracağız, bir numaralı vatandaş olacaksın" diye burada bırakırsak o zaman diğer partilerin yaptıkları vaatler şeklinde vaatler yapmaktan daha öteye gidemeyiz. Bugün en özel sektörcü bir AP'li bile çıkıp da açıkça "Ben sömürüden yanayım, fakir halk gene fakir kalsın" demiyor. İşte Demirel, geçenlerde işittik, "Hep beraber zengin olacağız" diyor. Şu da bence meseleyi doğru koymak değil: "Üstyapı etkilerini ele alacağız, onlara cevap vereceğiz." Demek ki, Türkçeden gayrı bir dil konuştuğu için hastaneden kovulan bir vatandaşımızla karşılaştığımız zaman, mezhebinden dolayı eşitsiz bir muamele gören bir vatandaşımızla karşılaştığımız zaman elbette ki işe onun bu derdiyle başlayacağız. Ama sadece "Biz seni bu ezintiden, bu eşitsizlikten kurtaracağız, mutlu kılacağız, bizde insan sevgisi vardır, insanın mutluluğunu istiyoruz" vs. gibi konuşmalar yapmakla yetinmeyeceğiz. Şununla da yetinmeyeceğiz, bu meseleyi ele alan arkadaşlar, mesela Naci Kutlay arkadaşım şöyle dedi: "Elbette ki, bu meseleler kapitalist, bu bozuk kapitalist düzene bağlıdır. Bunu da anlatacağız" dedi. Hatırımda kaldığına göre, Sayın Genel Başkan da üstyapı etkilerinden bahsederken, "Elbette ki bir yandan da toprak meselesini anlatacağız" dedi. Ben böyle anlamıyorum. Bir yandan üstyapı meselesini anlatacağız ama elbette ki, bir yandan da bozuk kapitalist düzeni anlatacağız, toprak reformunu anlatacağız. Değil. Üstyapı meselesini arkadaşa anlatırken hem samimi olarak kendisini bu ezgiden, bu horlanmadan, bu eşitsizlikten kurtarmak istediğimizi, samimiyetimizi ona belirteceğiz hem de bu derdinin nasıl sınıf meselesine bağlandığını, toprak rejimine bağlandığını, kapitalist bozuk düzene bağlandığını göstereceğiz. Aradaki bağlantıyı kuracağız. Bunu da, bunu da anlatacağız

değil. Bağlantıyı kuracağız, mesele bu. Üstyapı etkilerinden başlayacağız ama altyapıya bağlantıyı kuracağız. Mutlaka ve mutlaka o arkadaşa bunun bir sınıf meselesi olduğunu belirteceğiz. Bilinçlendirme ne demek? Bilinçlendirme demek, işçi sınıfını, diğer emekçi sınıflarını sınıf bilincine vardırmak demektir. Sınıf bilincine de böyle somut meselelerden üstyapı meselelerinden hareket ederek, onu altyapıya bağlayarak, onu sınıf bilincine vardıracağız. Bilirsiniz Fransızca ve İngilizcede bir atasözü vardır: "Her yol Roma'ya çıkar." Ben diyorum ki, her yol sosyalizme çıkar. Bir sanatkârla konuşurken, o sanatkârın derdi figüratif, nonfigüratif resim meselesi, kendi resimlerini dilediği gibi sergileyememek meselesiyse, sosyalizme resim meselesinden başlayacaksınız. Bir ev kadınıyla konuşuyorsunuz, derdi hayat pahalılığı, geçim derdiyse, oradan başlayacaksınız. Doğu'da mezhep ayrılığından, dil ayrılığından, horlanmaktan şikâyet eden vatandaşla konuşuyorsanız o meselelerden başlayacaksınız. Ama meselelerden kademe kademe sınıf meselesine ve sosyalizmin bilincine hizmetini yani bu üstyapı etkilerini ve meselelerini temel yapı meselelerine bağlamasını bileceksiniz ve mümkündür. Resim meselesinden de gidilir, şiir meselesinden de gidilir, mezhep, dil meselesinden de gidilir. Bu, bağlantıyı yapmaktır ve sınıfları bilinçlendirmek de bundan başka bir şey değildir. Bu bilinçlendirme meselesinde kısaca oy meselesine dokunmak istiyorum. Burada Orhan Çubukçu arkadaşımız dedi ki, "Bir arkadaşımız oy meselesi o kadar önemli değildir dedi. Halbuki ben oy peşindeyim arkadaş, oy" dedi. Orhan Çubukçu arkadaşım gibi oy peşinde olmaya ben varım. O, Çubukçu arkadaşım bir sosyaliste yakışır şekilde halkı da bilinçlendirerek oy toplama peşindedir. Hep bu şeyi yapıyoruz.. Bu tefriki unutmamak lazım. Oy avcılığını reddediyoruz. Yani halkın hissi durumlarına, tutkularına hitap ederek ondan oy almak, o oy avcılığı. Bunu reddediyoruz. Biz diyoruz ki, halkı eğitip örgütleyerek, onun bilinçli oylarıyla iktidara geleceğiz diyoruz. Bilinçli oylarıyla. Bu ikisi arasında büyük fark var. Onun için kardeşlerim, hem seçimler yoluyla iktidara geleceğiz fakat halktan oy alırken pratikte daima oy meseleleri biraz ağır basar göründüğü için oy avcılığına benzer taktiklere ve sloganlara gitmemeye son derece dikkat etmemiz gerekecektir.

İşte, bir çeyrek saat uzatılacağından emin olmadığım için meseleleri böyle kısaca özetledim. Sadun Aren arkadaşımız da belirtti, Sayın Aybar'ı biz uyarmaya çalıştık. Kaldı ki, Eylül sonundaki Yönetim Kurulu'nda bu sosyalizm ve özgürlük tartışmasının iki gün sürmüş olması ve sonunda oylamada ancak 8 oy alabilmesi bilmesi bile genel başkanı ikaz etmesi gerekecek önemli bir işaretti. Halbuki belirtildiği üzere, daha bu tartışmalar organ tarafından bir karara bağlanmadan, Sayın Aybar, Çankaya Kongresi'ne giderek gene aynı şekilde konuşmaya devam etti. Ondan sonra diğer yapılan özel uyarmaları da anlattı arkadaşımız. Bunları da nazarı dikkate almadı. Halbuki genel başkanımız her

zaman tekrar ederdi, politika bir değerlendirme meselesidir. Doğrudur. Bunları kendisinin değerlendirmesini beklerdik. Genel Yönetim Kurulu'nda iki gün tartışılıyor ve çoğunluk alarak bir neticeye bağlanamıyor. En yakın mesai arkadaşı, genel sekreteri, diğer bir yakın arkadaşı Sadun Aren arkadaşça uyarıyor. Ben beklerdim ki Sayın Başkandan, şunu demesi lazımdı, kendi fikirlerinin tamamiyle doğru olduğuna kani olsa bile –kani olabilir, elbette ki hakkıdır– şöyle demesi lazımdı: "Ben, bu doğru olduğuna kani olduğum fikirleri en yakın mesai arkadaşım olan genel sekreterime anlatamamışsam, Sadun Aren'e anlatamamışsam, öyleyse onlarda birtakım sualler doğmuşsa, kafalarında ve bahusus bana temin ediyorlar ki biz yalnız biz değil, teşkilatta böyle bir tereddüt durumu vardır", o zaman ben beklerdim, "o zaman ben bu konuşmaları burada keseyim. Madem ki, kendi en yakın arkadaşlarıma anlatamamışım, öyleyse ilçelerde kamuoyuna anlattığım zaman büsbütün yanlış anlamalara yol açabilir. Ben bu meseleyi Merkez Yürütme Kurulu'na götüreyim, önce kendi arkadaşlarımı ikna edeyim, ondan sonra ondan bir netice aldıktan sonra kamuoyuna anlatayım" demesini beklerdim. Ama "Siz beni ikna etmediniz" diyor ve aynı şekilde konuşmalarına devam ediyor. Bir liderin ehemmiyeti şüphesiz çok büyüktür. Bir sosyalist partide ise hele hele bu önem ve ehemmiyet daha da fazladır. Ama bir lider ne kadar büyük ve güçlü olsa ve kendi gücünün ve fikirlerinin doğruluğuna da inansa beklenir ki, hele bu sosyalist partide bu kendi görüşlerini, vardığı neticeleri doğrudan doğruya re'sen kamuoyuna açıklamadan önce bunları yetkili organlara getirsin, orada tartışma konusu yapsın ve bir karar alsın. Ancak bu sürette bu parti gerçekten örgütlü, bir işbirliği ve dayanışma halinde gelişebilir. Aksi halde maalesef bu yolda ısrar edilirse kişisel bir yönetime yol açılmış olur ve böyle lüzumsuz tartışmalar ve saplantılara yol açar. Onun için bundan sonra partimizdeki çalışmalarda, kanaatim, bütün organların vaktinde toplanması, meselelerin önce oralarda tartışılması. Ama şunu demek istemiyorum, çünkü, öyle tefsir yapılıyor aklıma geldi şimdi, mesela genel başkana bir gazeteci gelse, bir ajans muhabiri gelse bir demeç istese, genel başkan "Yok efendim ben demeç veremem, evvela Yürütme Kurulu'nu toplayım da danışayım" mı diyecek? Arkadaşlar bu gülünç bir vaziyet, elbette ki böyle olmayacak. Elbette ki genel başkanımız kendisinden bir demeç istenirse ve kendisi de o mülakatı vermek istiyorsa, verecektir. Söz konusu olan bu değil. Benim dediğim, partide o zamana kadar kullanılmamış bir slogan ortaya atılacaksa, o zamana kadar söz konusu olmayan yeni bir taktik ortaya atılacaksa, o zamana kadar bi... *(Cümlenin sonu banttan anlaşılmamaktadır – M.A.A.)* şey teşkilatımızı sadece genişletmek bakımından değil mevcut teşkilatımızı güçlendirmek, bilinçlendirmek, sosyalist militanlar haline getirmek bakımından bu iş üzerinde önemle durmalıyız.

Şunu da size müjdelemek isterim ki, bu son sene Bilim ve Araştırma Kurulumuz gayet iyi çalışmıştır. Bu teşkilat meselelerini ele almıştır. İki defa teşkilattan gelen, il başkanları ve il yönetim kurulu üyeleriyle müşterek toplantı yapmış ve bundan çok memnun kalmıştır. Ben Bilim ve Araştırma Kurulu Sekreteri'nin gözleri sevinçten parlayarak şöyle dediğini duydum: "Ben, teşkilattan gelen arkadaşlar Anadolu'dan gelen arkadaşlar bana öyle meseleler anlattılar ki, benim bunlar aklımdan geçmiyordu. Ne kadar kitap okusaydım ben bunları anlayamazdım" dedi ve bu işbirliğini Bilim ve Araştırma Kurulu'nu daha da sık sık sürdürmek ve bu surette teorik, nazari bilgiyle teşkilatımızın kendi yaşantısından ve çalışmalarından gelen tecrübeleri birleştirmek, bir senteze vardırmak ve bu surette partinin teşkilatlanmasını ve hareketini daha güçlü ve daha sağlam hale getirmek azmindedir. Hepinize sevgi ve saygılar.

Haydaroğlu'nun Konuşması

Beşler adına son konuşmacı Minnetullah Haydaroğlu idi. Her zaman olduğu gibi sesini yükseltmek gereği duymadan konuşacaktı. Çok kısa bir konuşma...

Sayın Delege Arkadaşlarım,
Bu ihtilaf konusu bu kongreye gelmeliydi ve yalnız sizin kongrenize gelmesi mukadderdi. Bundan evvelki kongrelere, partimizin gelişmesi bakımından böyle bir ihtilafın gelmesi mümkün değildi. Biliyorsunuz, partimiz ilk kurulduğu zaman sosyalizmi halkımıza anlatmak, sosyalizmin korkunç bir şey olmadığı fikrini halkımıza vermek çabası içindeydi. Bu çabayı birkaç sene sürdürdü ve bu yoldaki uğraşı başarıya ulaştı. Partimiz nihayet seçime girdi, Meclis'e girdi, meşruiyetini ispat etti. Fakat bundan sonra bir ikinci merhale aşıldı. İkinci merhale, herhalde takdir edersiniz, artık hep kendimizin meşru olduğunu, sosyalizmin anayasa dışı bir şey olmadığını, Meclis'te grubumuzun hakkıyla emekçi halkımızın haklarını söylemekten ibaret değil. İkinci merhale artık sosyalizmi yerleştirmek için hakiki sosyalist mücadeleye haşlama merhalesidir. İşte bu merhalede teorik meselelerin önem kazanması tabiidir ve burada partiyi yürüten kurullarda bir ihtilafın çıkması da herhalde beklenir bir şeydi. Nitekim bu oldu arkadaşlar. Şimdi evvelki stratejimizle, yani partinin kurulduğu tarihten bu yanaki stratejimizle biz halka kendimizi sevdirmek, sosyalizmi sevdirmek şeklinde bir çaba ile devam etsek, belki bir miktar daha alkış toplarız. Hatta belki bu alkışların neticesinde belki bir miktar daha oy alırız ama herhalde sosyalist mücadeleye girmek imkânını bulamayız. Sosyalist mücadeleye girmenin yolu sosyalist olarak herhalde biliyor-

sunuz, örgütlenme, birleşmek ve birlikte mücadele etmek. Örgütlenme, esasen emekçi sınıfların birlikte mücadelesini sağlamak için olur. Biz Meclis'e girebilmek için, partimizi Meclis'e sokabilmek için uçarak teşkilat kurduk birçok yerde. Bir ile gidiyoruz, bir hafta içinde 10 ilçede teşkilat kuruyoruz. Ve bu şekilde uçarak kurduğumuz teşkilat, hep bildiğiniz gibi uçarak ortadan kalkıp gidiyor. Bu teşkilatlarla, bu örgütlerle sosyalist mücadeleyi vermemizin mümkün olmadığı meydanda. O halde yerinde kalıcı, bütün zorluklara göğüs gerici örgütleri yerleştirme zamanı gelmiştir. Bu ise ancak sosyalist bilinci vermekle mümkündür ve işte mesele burada başladı.

Sosyalist bilinci nasıl vereceğiz arkadaşlar? Eğer sadece halkın hoşuna giden, emekçi halkımızın hoşuna, giden üstyapıdaki birtakım meselelerle biz ona gidersek çok alkış toplarız. Demin söylediğim gibi, belki bir miktar oy da alırız. Gene kendimi eleştirirken, belki hâlâ daha duygusal tarafı ağır basan, bu yüzden de sosyalist olmaya çalıştığı halde daha tam o safhaya gelememiş bir arkadaşınız olarak kendimi düşünüyorum. Kardeşlerim, bir an dışarı çıkmıştım, bir arkadaşım dedi ki, "Mesele o kadar önemli değil. Keşke bu hale gelmeseydi. Pek göründüğü kadar da önemli değil." Ama mesele gerçekten bu hale gelmeyebilirdi. O da eğer kurulda meselelerin tartışılması sırasında, Merkez Yürütme Kurulu'nda bu hava içinde olunabilseydi ama kurulda tartışma açılır açılmaz arkadaşlarımız konuştuktan sonra, adam yemekten başlayıp, partiye komplo kurmak, dinamit koymak gibi ithamlara maruz kaldıktan sonra mesele ister istemez olduğundan başka bir havaya bürünmek zorunda kaldı.

Arkadaşlar, tüzük açısından ele alalım. Herhangi bir mesele, Boran arkadaşımızın dediği gibi, herhangi bir görüş, yeni bir katkı, yeni bir taktik getirmek istendiği zaman bunun yeri önce, normal prosedürü, tüzüğümüz gereğince normal yolu bunun, başkanlık bürosunda bunu evvela ele alınıp, arkasından Merkez Yürütme Kurulu'na getirmek, orada bunu imale edip arkadaşlara kabul ettirmek, eğer hele bir taktik meselesiyse 2-3 günlük, 10-15 günlük, 2 aylık bir mesele değilse, daha uzun vadeliyse Genel Yönetim Kurulu'na getirmek, Genel Yönetim Kurulu'nda bu meseleyi tartışmak önce ve Genel Yönetim Kurulu'nda üyelerin katkısını da alarak bir karara bağladıktan sonra bü-

Minnetullah Haydaroğlu. (Kaynak: http://www.sanattanyansimalar.com/yazarlar/mina-tansel/unutulmus-bir-solacik-savasimcisi/258)

tün teşkilata bu işi yaymak gerekir. Normal yolu buydu. Bu yol tersine döndüğü için de biraz böyle oldu. Ben arkadaşlarımın konuşmalarına ayrıca ilave edilecek bir şey söyleyecek değilim. Bir bakıma bu, bugüne kadarki hepimizin savaşı sonucunda ortaya çıkmış bulunan teşkilatımızın ve çok büyük ölçüde bu hale gelmesinde genel başkanımızın katkısı bulunan teşkilatımızın "Ben de varım" demesidir. Teşkilatımızın kendini hissettirmesidir bu. Sosyalist bir örgüt olarak kendini hissettirmesidir. Meseleye bu açıdan bakmak gerek ve bu, partimizin artık çocukluktan delikanlılık çağına geçtiğini göstermektedir ve gayet kısa olarak bitireceğim, bu partimiz için, tekrar ediyorum, üst kurullarda, yani Merkez Yürütme Kurulu'nda, Genel Yönetim Kurulu'nda da söyledim, partimiz için büyük bir sıhhat alametidir. İlk olduğu için belki bir yadırganma oldu Boran arkadaşımızın dediği gibi ama bundan sonra tam normal rayına oturacak ve bundan partimiz büyük yarar sağlayacaktır. Bu türlü tartışmalar parti için bir yara değil, parti için bir kazançtır. Partinin birliği ve beraberliği böylece daha çok muhafaza edilecek, parti ileriye doğru daha büyük adımlar atma imkânını bulacaktır. Bunu açmada ufacık bir katkısı olan arkadaşınız olarak bunda ben sevinçliyim. Ve hepinize beni dinlediğinizden dolayı teşekkür ederim.

İdris Küçükömer'in Konuşması

Minnetullah Haydaroğlu'dan sonra Profesör İdris Küçükömer söz aldı. Güzel, dengeli uyarıcı bir konuşmaydı. Bant çözümünden konuşmayı olduğu gibi veriyorum:

Kardeşler, çözülmeyecek meselemiz yok. Durum bana göre zannedildiği kadar dramatik değil. Yalnız buraya çıktığımda zamana ihtiyacım vardı. Şu zamanı yarım saatle tahdit edilmiş olarak bulduğum için istediğim şekilde bir çerçeveyi, kolaylaştırıcı bir çerçeveyi çizemeyeceğim.

Genel Yönetim Kurulu'nda da söylediğim gibi, diyalektiği partinin gelişme çizgisine de uygulamamız lazımdır. Parti şimdi parti olmaktadır, vuzuha gitmektedir, parti içi demokrasi başlamıştır. Başlamakta değil, başlamıştır. Çeşitli görüşlerle karşı karşıya gelmiş gibisiniz. Fakat ben Genel Yönetim Kurulu'nda dinlediğimle, buradaki konuşmalar arasında bazı olumlu farklar tespit ettim. İki taraf aslında görüşte birbirlerine yaklaşmıştır. Ama bu mesele nerden çıkmıştır? Benim yapacağım teklif, bu meselenin nereden çıktığı ile ilgili. Parti içindeki bu çelişki nereden çıkmıştır? Parti içindeki bu çelişkide kişisel taraflar olabilir. Vardır. Yalnız bu kişisel taraflar yeterli sebep değil. Parti içindeki bu çelişmenin objektif şartları var. O da şudur. Tüzük ve program eskimiştir. Hatta genel başkan mevcut programı aşmıştır. Konuş-

malarıyla programdan da ileri gitmiştir. Ve program yapıldıktan sonra Türkiye'de şahidi olduğunuz bir strateji tartışması ortaya çıkmıştır. Bu strateji tartışmasıyla bazı yeni görüşler belirmiş, bu görüşler bizim programımızla şu anda uyuşacak durumda değildir. Programdaki bu eksiklik ve bunun yanında mevcut tezatlar, parti dışında, "Bu parti devrimci bir parti midir, bu parti sosyalist bir parti midir, eylemde nasıl hareket edecektir" vs. hususundaki soruları sorarak, bildiğiniz çelişkileri, bu parti içindeki çelişkiyi ortaya atmıştır. Getireceğim teklif, bu görüşlerin bir sentezini yapmak üzere bir komisyon kurulması, bir kurul kurulmasıdır. Bu kurul kurulduğu takdirde aradaki farklar ortadan kalkacak, görüşlerin bir sentezi yapılabilecektir. Bu yapılmadığı sürece bu tartışmalar sürebilir, biz burada birbirimizi suçlayan daha çok nutuklar atarız ve alkışlanırız da. Aradaki farkta doğan farkta şu noktayı tespit ediyorum. Temel çelişkinin belirlenerek devrime, işçi partisi olduğumuza göre, burada sosyalist bir iktidara, mevcut kanunlar içinde gidebilecek bir belirlenmenin şartlarını yaratmak önemlidir. Bu temel çelişkiyi çözmek üzere iktidara geldiğimizde, nedir evvela temel çelişki? Temel çelişki, bizim için bağımsızlık çelişkisidir. Yani emperyalist ülkelerle aramızda olan çelişkidir. Bunu çözmek demek, bağımsızlığı çözmek demektir. Buraya gidebilmek için eylemimiz ne olacaktır? İşte bu temel çelişkinin çözülmesinde, daha doğrusu belirlenip bilinen bir biçimde devrimin olabilmesinde, buraya ağırlığın konabilmesinde üstyapı kurullarının önemi büyüktür. Sayın genel başkanın bu tartışmalara getirdiği yenilik bu noktadadır. Arayıcı bir kişilikle genel başkan bu noktada bir yenilik getirmektedir. Bildiğiniz gibi Marksist felsefecilerde temel tartışma konusu bu noktadadır. Nedir bu noktada olan tartışma? Üstyapının çelişilerinin tali çelişilerinin temel olan çelişiyi ortaya çıkarıp bir sıçrama yaptırması. İster seçimle işbaşına gelin, ister ihtilalle işbaşına gelin, burada tabiatıyla parti için seçim söz konusudur, işte bu sıçramayı yaptırmakta, ağırlığı konacak olan temel çelişinin çözümünü kolaylaştıracak olan çelişkiler bu tali çelişkilerdir. Yalnız bu tali çelişkiler anlatılırken, maalesef iki taraf da bana göre hatalı konuşmaktadır. Bu tali çelişkilerin elbette anlatılmasında fayda var. Ama bu tali çelişkiler anlatılmakla çözülecek değildir. Tali çelişkilerin çözümü söz konusu değildir. Tali çelişkiler temel çelişkinin çözülmesinde eylemde, harekette bize yol gösterecektir. Bu tali çelişkiler düşmanımızın kim olduğunu, yanımıza hangi dostumuzu alacağımızı anlatmak bakımından önemlidir. Eylemin içindedir ki, bu tali çelişiler temel çelişinin çözümünde bize yardım edecektir. Onun içindir ki, bu felsefeyle uğraşanlar derler ki sosyalist ihtilal, İngiltere yerine Rusya'da olmuştur. Neden? Neden? Temel çelişki İngiltere'de daha belirli olduğu halde, ona ağırlığını koyacak tali çelişkiler Rusya'da olduğu kadar kuvvetli değildir. Ve öyle bir yük, öyle bir karmaşık küme meydana getirmemiş-

ti. Neydi bu Rusya'daki? Rusya'da burjuvazi ile derebeylik arasında çelişki vardır. İşçi sınıfı ile bunlar arasında çelişi vardı. Kilisenin durumu bir rezaletti. Harp şartları ayrıca bunları iyice belirlemişti vs. vs. Bunlardır ki, orada ihtilali getirmiştir ve İngiltere'de bu olmamıştır. Olmayacak değil. İngiltere'de sosyalist bir iktidar gelmeyecek değil. Biraz sonra vakit müsaade ederse ona da kısaca değineceğim.

Yalnız yapılan bir metot hatası var. Behice Hanımı bu bakımdan eleştirmek zorundayım. Sayın Aybar, "Fizikte katiyet yoktur" demektedir. Bunda kimsenin tereddüdü yok. Behice Hanım'ın da yok sanırım. Yalnız şöyle bir kuraldan söz edildi. Sebep-sonuç şeklindeki ilişkilerde katiyet. Sebep-sonuç münasebetidir ki, bize kanunları vermektedir fizikte ve sosyal ilimlerde. Maalesef bu kural kendilerinin bugün büyük ölçüde terk edildiğini söyledikleri, Behice Hanım'ın söylediği, Mehmet Ali Bey'in değil, klasik fiziğin kuralıdır. Newton'un mutlak dünyası ile bu sebep-sonuç ilişkisi reddedilmiştir. Olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkileri bugün başka bir şekle, olasılık ilişkilerine dönüşmüştür. Şöyle ki, bugün Einstein ile biliyoruz ki, şimdi bu uzaydakilerle denenip, doğru olup olmadığı araştırılıyor, Einstein ile biliyoruz ki, gökte gördüğümüz yıldızlar, gördüğümüz yerde değildirler. Bunun sebebi ışınların yer çekimine tâbi olmasıdır. Işınlar kırılınca gördüğümüz yerde değil yıldızlar. Bununla ne oluyor? Bununla dünyayı yöneten mekanik kuralların belirli zaman ve mekan itibariyle, uzay itibariyle, belirliliği kayboluyor. Nispilik geliyor. İki, atom fiziğinde, atom artık bir ünite olmaktan çıktıktan sonra, atomun maddi dünyanın ünitesi olmaktan çıkması üzerine bir belirsizlik tekrar ortaya çıkmış ve olasılıkla fizik olaylarının varlığın açıklanmasına girmiştir. Bu da şöyle olmaktadır: Bildiğiniz gibi, belki bildiğiniz şeyi tekrar ediyorum, özür dilerim, deney yapılırken, basit örneği termometrenin ısısı suyu ölçmek için soktuğunuz zaman etkileyebiliyor suyun ısısını. Termometre büyük olursa bu deney elbette ki, yanlış olacak. Klasik fizik şunu söylüyordu: "Bu termometrenin ısısı soyutlanır." Oysa bugün atom fiziğinde deney yapılırken elektronların vs.'nin hareketleri, hareketlerine hâkim olan kaideleri, kuralları tespit etmek istendiğinde yapılan deneyde kullanılan bir araç, ışın hüzmeleri, bu ışın hüzmeleri maalesef elektronları etkilemekte, onları birbirine uzun zaman hareketin, mukabil hareketin ne olacağını belirsiz kılmakta, ancak ve ancak bir olasılık içinde bir sonuç ortaya konabilmektedir. Bununla şunu anlatmak istiyorum. Fizik ilminde sorun budur. Sosyal ilimlerde de, bizim kendi alanımızda da öyle kati sebep-sonuç ilişkisi yoktur. Koşullar sonuçlarla yer değiştirmektedir. Zaten diyalektik bunu gerektiriyor. Altyapının üstyapıya etkisi, üstyapının altyapıya etkisinde biz bir olasılık, bir sonuç çıkarabiliriz. Yoksa "Bu böyle olacaktır" diye peşin damgamızı koyamayız.

Maalesef tarihî olayların gelişiminde bugün diyalektik metodu kullanırken bu olasılıklarda üstyapı-altyapıya etkilerini, İşçi Partisi'ne bir seçimi kazandırmak, yahut içerde bir grup kurmak, yahut 40-50 milletvekili çıkarmak için yapılacak eylemlerde işte bu olasılıklara dikkat etmek zorunluluğuyla karşı karşıyayız. Yalnız bir noktayı da bazı bilinen, yani olasılıkları İşçi Partisi'nin 40-50 milletvekili çıkarması, yahut iktidara gelmesi, yahut herhangi bir patlama şuna bağlıdır, daha doğrusu bu patlamalar olasılığını tespit şuna bağlıdır: Üretim güçlerinin gelişmesinin durması, hızının kesilmesi. Buradan şuraya geliyorum. Demin söylediğim o üstyapı-altyapı meselelerini konuşurken, bunu, bu olasılıkları daha iyi yerine koyabilmek, anlayabilmek, dünya bakımından diyalektik gelişmeyi, dünya gelişmesini iyice bilmemiz gerekir. Ve ondan sonradır ki, kendi meselemizi bu küçülen dünyada, tekelci emperyalist dünyada yerine koyabiliriz. Bu üstün belirleme denilen, yani üstyapının ağırlığıyla ancak temel çelişkilerin çözümüne doğru gitmede biz dünya olaylarını yerine koymalıyız. Bunun için çok özet bir giriş yapmak istiyorum. Dünyanın durumu.

Kapitalist dünyanın hastalığı yaratılan artığın massedilememesinden ileri gelmektedir; talep edilememesinden, yani üretilen ürünlerin satılamamasından ileri gelmektedir. Bu hastalık devletin yaptığı harcamalarla giderilmektedir. Giderilmeye çalışılmaktadır. Ama bugün kapitalist dünyayı temsil eden Amerika öylesine yayılmıştır ki, öylesine genişlemiştir ki, bu genişleme, yayılma, nicelik itibariyle yayılma nitelik itibariyle çürümeyi, zayıflamayı getirmiştir. Bildiğiniz Vietnam olayı, bildiğiniz dolar krizi, bildiğiniz Johnson'un ağlaması, bildiğiniz De Gaulle hareketi, işte bu yayılma sonunda gücünü kaybeden Amerika'nın o çırpınışları arasındaki meseleler. Şimdi böyle bir duruma gelen Amerika'da gözlediğimiz şudur. Amerika politikasını yürütenler Marksist değiller fakat Marksizmi bilen insanlar. Ona göre tedbirlerini almaktadırlar ve sınıf mücadelesi ister istemez kapitalizmin bu hasta durumu dolayısiyle gittikçe şiddetlenmektedir. Bu şiddetlenme içindedir ki, daha fazla çukura gitmekte, daha yırtıcı olmakta, tırmalayıcı yakıcı olmaktadır. İşte bu sınıf mücadelesinin, dünya çapındaki sınıf mücadelesinin kapitalizmin belkemiğinin kırılmaya doğru gittiği safhada şiddetlenmesidir ki, talihsiz Çekoslovak olayını yaratmıştır. Yoksa soyut Çekoslovak milletine ait bir olay yoktur. Benim kanaatim budur. Çekoslovak olayı, Çekoslovak milletinin talihsizliği dünya diyalektiği içinde kapitalizmin belkemiğinin kırılmaya doğru gittiği bir yerde bir rastlantı değil fakat Çek milleti için talihsiz bir olaydır. Öyle bir olay ki, sınıf mücadelesini uluslararası seviyede göremediğimiz takdirde bunu yanlış tefsir edebiliriz, yanlış beyanatta bulunabiliriz. Peki bizimle meselenin ilgisi nedir? Amerikan ekonomisi büyük ölçüde devlet harcamalarıyla ayakta duruyor. Vietnam'daki başlangıç harcamaları ekonomiye canlı-

lık getiren harcamalardır. Fakat bir yerde takatin üzerine çıkıyor. Askerî harcamalar bir yerde Amerikan ekonomisinin dahi taşıyamayacağı bir yük oluyor. Öyleyse ne yapmak lazım? Geri mi çekilecek? Bu masrafları nasıl kısarak bir düzelmeye, nispi dengeye gidecek? Bunun iki yolu var. Muhtemelen o bölgeden biraz çekilmek, oradan biraz geri adım atmak. Ama ister istemez başka bölgede bunu, ekonomisinin bu gidişini devam ettirmek için telafi etmek zorundadır. Bu, bir uygun gördüğü bir yerde onu ikame edecektir. İkinci yol, Roosevelt'le beraber açılan yol. Ki Roosevelt'e de Amerika'nın belli çevreleri komünist derler. Bu yolda, işte bildiğiniz o sivil halklarla beraber büyük Amerikan toplumu yaratma. Nedir büyük Amerikan toplumu yaratma? Amerikan nüfusunun 1/3'ü sefil, Amerikan vatandaşlarına göre sefil bir hayat yaşamaktadır. Onların hayatlarını düzeltmek üzere iç harcamaları arttırmak. Yalnız buna da imkân yok. Bunu da pek yeterli şekilde yapacak durumda değillerdir. Ve bunu CHP'nin başkanı anlamamaktadır. Amerikan ekonomisi kâra dayanan, özel teşebbüscü bir ekonomidir. Gerçi karma ekonomisi diye bahsedilen birtakım uydurma deyimlere Amerikan ekonomisi de uymaktadır. Büyük devlet işletmeleri vardır, savunma bakanlığında büyük fabrikalar vardır. Ona bakarsanız büyük bir karma ekonomidir. Değildir. Temelinde kârcı, özel teşebbüs ruhunu yaşatan bir ekonomidir. Onun değerlerinden vazgeçerek refah devleti teorisini daha ileri götürerek sınıf eşitliklerine gitmeye doğru gitmeye imkân vermeyen bir düzendir. Bunu yapmaya kalktığı zaman Amerikan ekonomisini ayakta tutan temel prensiplerden fedakârlıkta bulunacaklarına kanidirler. Onun için bildiğiniz zencilerin hayat şartları düzeltilememektedir. Onun için Vietnam'da 30 milyar senede harcanırken, 2.5 milyarı zenci veyahut diğer fakir beyazlar için harcanamamaktadır. Bu yol da pek açık değildir. Onun için Amerika ekonomisi yavaş yavaş köşeye sıkışan bir duruma gelmektedir. Johnson boşuna ağlamamıştır. Şimdi, geliyorum teklifimize geçmeden evvel, Türkiye'ye bağlantı. Türkiye ile bağlantı. Türkiye'nin temel çelişisi ne dedik, bütün azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi, emperyalizmle aramızdaki çelişmedir. Bu çelişmeyi çözeceğiz. Gerekirse bunun için savaşacağız. Var mı itiraz eden? Gerekirse meşru savunmamızı yapacağız. Kiminle yapacağız? Kime karşı yapacağız? Dostumuz kim, düşmanımız kim bunu tespit edeceğiz. Ben bir noktada Sayın Mehmet Ali Bey'den ayrılıyorum: Biz İkinci Kurtuluş Savaşı'nı vermiyoruz. Birinciyi bitirmedik ki, ikinciyi verelim. Ama Sayın Mehmet Ali Bey pekâlâ biliyor ki, kurtuluş sosyalizmle beraber olacaktır. Kurtuluş, milli kurtuluş hareketi sosyalizme giden adımı atarak, sosyalizme giden yolun taşlarını döşeyerek olacaktır. Onun için Nasır hareketi iflas etmiştir. Onun için bazılarınızın sosyalist dediği Cezayir hareketi iflas etmiştir. Bunu yapmadığı için. Ne yapmak lazım? Bu çelişkiyi çözmek için ne yapmak lazım? Dostumuz kim; beraber olacağımız, bu meşru

hakkımızı, bağımsızlığımızı savunmak için? Biz sadece savunmamız için hareket yapacağız, eylem yapacağız, gerekirse savaşacağız diyoruz. Kiminle beraber yapacağız? Bu nokta bizim için ve daha sonraki sınıf meselelerini anlamamız için son derece önemli.

Tüzüğümüzde, pardon, programımızda başlangıçta da söylediğim gibi, program bu strateji tartışmalarından önce yazılmış. O zaman beğendiğimiz bir eser. Bugün ne kadar öğrendiklerimiz var. Onun için bu bağımsızlık hareketini yapabilmek, devam ettirebilmek için yeterli yöntemler programda açık seçik ortaya konmuş değildir. Ne dedim? Sayın Başkan programı aşmıştır. Ne getirmiştir? Yahut neyin üzerinde son zamanda çok durmaktadırlar? Türkiye'deki bir bürokratik sınıftan bahsetmektedirler. Ben bürokratların sınıf olmadığını kabul ediyorum, çünkü sınıf meselesi eninde sonunda üretim araçlarının mülkiyetiyle ilgili. Zaten sosyalizm geldiği zaman, üretim araçlarının mülkiyetini halka verdiği zaman halk bağımsız olacaktır. Bir ülke kendi üretim araçlarına sahip olduğu zaman, diğer ülkelerden mümkün olduğu kadar bağımsız olacaktır. Sınıf mücadelesi bu sahip olup olmamaktan zaten çıkıyor. Ama bürokrat dediğimiz grup bugün sınıf olmaya gitmektedir. Bürokrat dediğimiz sınıfın bir kısmı bugün sınıf olmaya yönelmiştir. Kimdir bu sınıf olmaya yönelenler? Bu noktayı iki kelimeyle söyleyeceğim, ondan sonra bürokrasiden bahsedeceğim vaktin müsaadesi nispetinde. Bu bürokratik, bürokrat grup içinden sınıf olmaya yönelenler maalesef subaylardır. Maalesef subaylardır. Aramızda subay dinleyiciler varsa, sözlerime dikkat etmelerini bilhassa istiyorum. *(Divan başkanının bu söze itiraz edişine karşılık, konuşmacı "Ben öyle gördüm efendim, ben öyle kabul ediyorum" diye cevap verdi-M.A.A.)* Mesele şudur efendim. Bugün, dün Mustafa Kemal bir milli kahramandı, kahramanımızdı, kabri ziyaret edilmiştir, edilmektedir. Fakat öte yandan bağımsızlıktan bahsederken, öte yandan bir endüstrileşmeden söz ediliyor. Bir montaj sanayiinin dışarıya bağlı olmasından söz ediliyor. Montaj sanayiini kuranlar kim? Ortaklık yapanlar kim? Bakıyoruz ordu, donatım kurumu montajcılığa yönelmiş. Yani dışarıyla birlikte ortaklaşa üretim aracına sahip olmaya yönelmiş. Vakit olmadığı için yapmak istediğim analizi yapamıyorum.

Teklifi getiriyorum. Arada bazı ayrıntılar vardır. Bugün için bu parti programı yetersizdir. O yetersizlikten dolayıdır ki, bu tartışmalar çıkmaktadır. Ayrı fikirler vardır. Bu hususta bir sentez yapabilmek için bir komisyon kurulmalıdır. Bu komisyon bu fikirleri almalı, dinlemeli, ondan sonra bir bütün halinde yeni bir programla Sayın Kurula getirip sunmalıdır. Benim teklifim budur. Teşekkür ederim.

Beşlere Yanıt

Küçükömer'den sonra suçlamaları yanıtlamak için söz aldım. Konuşmayı bant çözümünden veriyorum:

Sayın Divan Başkanı, Sayın Delege Kardeşlerim, pek muhterem misafirlerimiz, Sayın Basın Mensubu Kardeşlerim,

Gecenin bu saatinde bizim aramızda çıkan tartışmaları izlemek için burada bulunmanızdan dolayı ben Türkiye'nin geleceği hakkında büyük ümitlere kapılıyorum. Ben esasen bu ümitlerimi hiçbir zaman kaybetmedim. Bu kongredeki açış konuşmamda belirttiğim gibi Türkiye'yi büyük tehlikeler bekliyor ama bu tehlikelerin mevcudiyeti Türkiyemizde bu tehlikelerin üstesinden gelecek güçleri de her gün biraz daha örgütlü hale getiriyor, her gün biraz daha soluk alabilecek bir niteliğe kavuşturuyor. Bu akşam geç vakit bu tartışmaları izlemek için salonda bulunan Sayın Misafirlerimizin işte parti içinde çıkmış bir ihtilafın Türkiye'nin büyük meselelerine nasıl bir çözüm getireceğini izlemek, görmek; filizlenen, yeşeren, ve yarınlara doğru açılan bu yolun ilk adımlarını duymak için burada oturduklarını tahmin ediyorum.

Sevgili kardeşlerim, hemen şunu belirteyim, Türkiye İşçi Partisi bir sosyalist partidir. TİP, Türkiye'ye özgü bir sosyalist parti. Ve bu özelliğini programı ve tüzüğü ile ortaya koymuş bir parti. Eğer sosyalizm tek çeşitte uygulanabilseydi, şüphesiz bizim ayrı bir program, ayrı bir tüzük yapmamıza lüzum olmazdı. Programımız büyük çizgileriyle sosyalisttir. Yani programımız işçi sınıfının ve bütün emekçi sınıfların iktidara geleceğini söylüyor. Programımız bu sınıflar iktidara geldikten sonra karşı sınıfları zararsız hale getirmek için birtakım temelli, köklü dönüşümlere girişeceğini de açıklıyor. Diyor ki programımız ve tüzüğümüz, belli başlı üretim araçları bir sıra takip edilerek kamulaştırılacaktır. Programımız keza çözümlenmeyen ve bizim gibi geri kalmış tarımsal ve ham maddeci ülkelere has bir çelişiyi toprak davasını toprak reformu yapmak suretiyle bertaraf edeceğini de söylüyor. Keza programımız ağır endüstriyi, kurulmaya başladığı zamanın en ileri teknolojisine göre kurmaya başlayacağını da ifade ediyor. Programımız bunun yanı sıra emekçi halk kitlelerinin yaşantısıyla ilgili birtakım ekonomik, sosyal ve politik temel dönüşümler yapılacağını da ifade ediyor. Programımız ayrıca emeğe göre gelir prensibini de getiriyor. Programımız bunun yanı sıra emekçi halk kitlelerinin yaşantısıyla ilgili birtakım ekonomik, sosyal ve politik temel dönüşümler yapılacağını ifade ediyor. Bütün bunlar genel olarak sosyalist programlarda rastlanan doğrulardır. Programımız bunun için sosyalist bir parti programıdır. Ama programımız bundan ibaret değil. Tüzük ve programımızın başka sosyalist partilerde rastlanmayan, hiç değilse her zaman rastlanmayan birtakım özellikler taşıdığı da bir gerçek. Evvela sosyalizme gidiş yolunu prog-

ramımız bize özgü olarak çizmiş. Ne demiş? Demiş ki, Türk işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış falan falan, emekçi sınıf ve tabakalar kanun yolundan iktidara gelecektir ve halkın oyuyla iktidara gelen emekçi sınıfların partisi, kendisine halk teveccüh etmeyecek olursa, oy vermeyecek olursa, iktidardan çekilecek.

Sevgili kardeşlerim, bu bizim sosyalizmimizin bir özelliği. Başka memleketlerde denilebilir ki, "Bu bir nevi körlük. İşçi ve emekçi sınıflar iktidara geldikten sonra bin bir tane ayak oyununa müsaade veren seçimleri kıstas olarak almak ve seçimde oylar muhalefet partilerine, yani burjuva kapitalist partilerine teveccüh ederse seçimde biz gideceğiz demek sosyal körlük ve gerçekçilikten uzak bir stratejinin saptanması." Oysa gerçek öyle değil. Biz seçimle işbaşına gelip ve seçimle iktidardan ayrılacağız derken, toplumumuzun bir özelliğini göz önünde bulunduruyoruz. O özelliği de, emekçi sınıflarımızın oy hakkına, başka memleketlerde emsali görülmeyecek bir sebat ve hırçınlıkla ve kıskançlıkla sahip çıkmış olmasıdır. Biz öncelikle bu gerçeği göz önünde bulunduruyoruz. Yani biz biliyoruz ki, Türkiye İşçi Partisi oyların büyük çoğunluğunu alıp iktidara geldikten ve iktidara emekçi sınıflarını getirdikten sonra programı açısından yapacağı temel dönüşümler neticesinde halk, emekçi sınıf ve tabakalar TİP'ten başka bir partiye oy vermeyecektir. Bunu bilimsel bir gerçek olarak saptadığımız içindir ki, tüzüğümüze ve programımıza bu hususu koyduk. Denmesin ki, bu mevcut anayasaya uyma endişesinden doğmuştur. Hayır. Şüphesiz biz anayasaya içtenlikle bağlıyız ama bu, soyut olarak anayasa düzenine bağlılığımızın ifadesi değil. Bizim anayasamız, 1961 Anayasası, biz içtenlikle bu anayasaya bağlıyız. Çünkü bu anayasa halka açık ve sosyalizme açık bir anayasadır. Ve esasen sosyalizme götürecek birtakım köklü dönüşümlerin yapılmasını emretmiştir. Demek ki, biz yürürlükte olan anayasa düzeninden ve kanunlardan çekindiğimiz, hüviyetimizi gizlemek istediğimiz için "Anayasaya bağlıyız ve seçimle iktidara gelir, seçimle gideriz" demedik. Memleketimizin özellikleri bu olduğu için, bilimsel metotla memleket gerçeklerini ve özellikle üstyapı gerçeklerini doğru değerlendirdiğimiz için bu neticeye vardık. Arkadaşlar, başka sosyalist partilerde, başka memleketlerin sosyalist partilerinde üstyapı özellikleri bu doğrultuda olmadığı için, o sosyalist partilerin tüzük ve programlarında buna benzer hükümler bulamazsınız. Ancak bu, anayasa kusursuz demek değildir.

Sevgili kardeşlerim, bir başka özelliği daha var bizim tüzük ve programımızın. Emekçi sınıflarının iktidarını bir bütün olarak mütalaa ediyor. Yani emekçilerin bir nevi organik koalisyonu biçiminde tecelli eden bir iktidar düşünüyor bizim tüzük ve programımız. Bu neden? Bu da temel çelişimizin bize özgü bazı belirtileri gerçek, somut belirtileri olmasından ötürü. Biz bir kere Amerikan emperyalizminin boyunduruğu altında olan bir toplumuz. Birinci

Milli Kurtuluş savaşını verdik fakat Milli Kurtuluş Savaşı'nın meyvelerini elimizde tutmasını beceremedik. O bakımdan biraz önce burada konuşan Sayın İdris Küçükömer'in görüşüne katılmamak mümkün değil. O diyor ki, "Bu devam eden aslına bakılırsa Birinci Milli Kurtuluş Savaşı'dır." Ama böyle bir açıdan bakarsak tarihte dönemleri birbirinden ayırmak mümkün değildir. Tarih biliminde belirli sınırlar koymak zarureti vardır ve çoğu kez bu sınırlar suni sınırlardır. Onun için biz de Birinci Milli Kurtuluş Savaşımızın Lozan Barışıyla bittiğini kabul ediyoruz. Zaferin, kesin zaferin orada elde edildiğini kabul ediyoruz ve ondan sonraki bir dönemde, 15 yıl süren bir dönemde memleketimizin siyasi bağımsızlığını elinde tuttuğunu fakat ekonomik bağımsızlığa bir türlü kavuşamadığını, çünkü ekonomik bağımsızlığa da kavuşup, siyasi bağımsızlığı perçinleme yolunu bilimsel olarak bulamadığımızdan ötürü 1938'den sonra düpedüz emperyalizmin yeniden nüfuz ve etkisi altına düştüğümüz sonucunu çıkarıyoruz ve İkinci Milli Kurtuluş Savaşımızı, mücadelemizi hazırlayan objektif şartlar böylece yavaş yavaş birikimini hızlandırmaya başladı ve bizi artık bugün kesin olarak İkinci Milli Kurtuluş Mücadelesi'ne itti diyoruz. Bu itibarla Birinci Milli Kurtuluş Mücadelesi'yle İkinci Milli Kurtuluş Mücadelesi arasında bir ayırım yapılması, söylediğim gibi tarih biliminin dönemlere ayrılması zaruretinden doğmaktadır. Yoksa aslına bakılacak olursa, Sayın İdris Küçükömer'in söylediği gibi kurtuluş mücadelemiz devam etmektedir, çünkü bugün 68 senesinde, emperyalizmin, Amerikan emperyalizminin boyunduruğu altında bulunuyoruz. Amerikan emperyalizminin ve milletlerarası kapitalizmin nüfuz ve tesiri altında bulunmak ne surette tecelli ediyor memleketimizde? Memleketimizde bu Amerikan emperyalizmine ve milletlerarası kapitalizme aracılık eden sınıf ve tabakaların eliyle gerçekleşiyor. Bir fark var, Birinci Milli Kurtuluş Savaşımızla İkinci Milli Kurtuluş Savaşımız arasında. Birinci Milli Kurtuluş Savaşımız emperyalizmin ve maşa diye kullandığı bir devletin silah yoluyla memleketimizi istila etmeye başlaması üzerine başladı. Oysa İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizin başlangıcı ve nedenleri böyle değil. Emperyalizm ve milletlerarası kapitalizm memleketimize başka yoldan geldi.

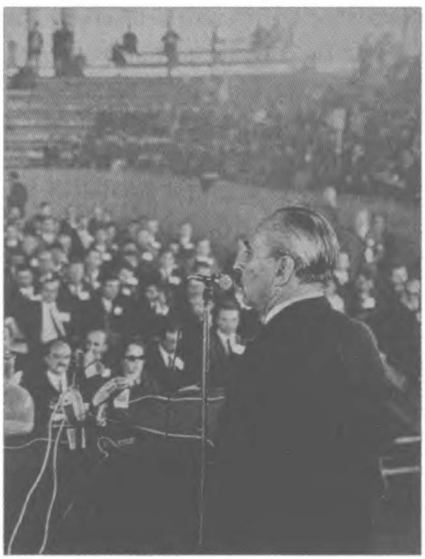
Aybar, kongrede konuşurken.

Aslında İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizin zorluğu da buradan doğuyor. Çünkü kapitalizmin sızması belli olma-

dan ve yavaş yavaş oluştu. Ta daha Lozan Antlaşması imzalanmadan önce toplanan İzmir Birinci Milli İktisat Kongresi'nde kalkınma yolu olarak kapitalizmin kabul edilmesiyle bu oluşum başlıyor. Ta 1923'te. Şimdi başınızı ağrıtmayayım. Muhtelif mali gruplar Birinci Milli Kurtuluş Mücadelesi'nden yorgun, perişan çıkmış Türkiye'yi kalkındırmak için muhtelif yollardan Türkiye'ye akmaya ve burada müttefikler bulmaya başladılar. Fakat asıl kalın çizgi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan emperyalizmi ile ilişkilerimizi kurmuş olduğumuz tarihten sonra başladı. Demek ki bir fark var. İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizle Birinci Milli Kurtuluş Mücadelemiz arasındaki bu fark birincisinin gayet keskin, herkesi bilinçlendirebilecek, herkesin düşmana karşı silaha sarılmasını sağlayacak bir sertlikle yurdumuzun üstüne çökmesidir. İkincisinde ise yavaş yavaş, hulûl ederek, sızma yoluyla Türkiye'yi ele geçirmesi şeklinde tecelli etmektedir. Hatta Amerikan emperyalizminin yurdumuza sızması, nüfuz etmesi, biliyorsunuz dostluk kurma, dostluk elini uzatma aldatıcı parolasıyla olmuştur. Onun için de Birinci Milli Kurtuluş Mücadelemize kıyasla, İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemiz daha zordur. Halkı bilinçlendirmek zordur. Bu mücadelede, halkı bilinçlendirmek, örgütlemek zordur. Kaldı ki, netice almak için tutulacak yol da son derece çapraşıktır. İlk Milli Kurtuluş Mücadelemizde İzmir'e süvarilerimiz 9 Eylül'de girince iş bitti. Yani düşmanı denize döktük, zafere kavuştuk. Ama İkinci Kurtuluş Mücadelemizde zafer nasıl olacak? İçimizde Amerikan üsleri var. Anlattım açış konuşmasında. NATO üsleri var fakat bunun yanında, askerî ve siyasi ilişkilerin yanında birtakım iktisadi ve mali ilişkiler var ki, bunları böyle üsler gibi, 6. Filo'nun gemileri gibi hemen görüp kavramak mümkün değil. Ve bu ilişkiler üsler gibi, 6. Filo'nun uçak gemileri gibi bizim dışımızda olan bir varlık olarak görülmüyor. Ya içimizde bizden olan bir varlık gibi görünenler! O da bizim gibi Türk tabiiyetini taşıyor. O da bizim dili konuşuyor, o da bizden, vatandaşımız. Ama o emperyalizmin içimizdeki aracısı ve ortağı. Şimdi demek oluyor ki, İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemiz Birinci Milli Kurtuluş Mücadelemizden bu bakımdan çok farklı. İkinci Milli Kurtuluş Mücadelemizde zaferi kazanmak için mutlaka onun aracılığını etkisiz hale getirmek icap ediyor. İşte bizim sosyalizmimizin bir özelliği de bu. Yani sosyalizmimizin zafere ulaşması, emperyalizmin ve milletlerarası kapitalizmin ve ortaklarının yenilmesine bağlı. Yolun açılması yenilmesine bağlı. Demek ki, programımız ve tüzüğümüze göre ve İkinci Büyük Kongremizin kararlarına göre, bu yönden de genellikle başka sosyalist partilerden farklıyız. İkinci Büyük Kongremizin kararları, biliyorsunuz, emperyalizme karşı mücadele yollarını bir bir tayin etmiş, sıralamış ve emperyalizme karşı, Amerikan emperyalizmine karşı mücadele için ikili antlaşmaların feshedilmesi lazımdır, NATO'dan çıkması lazımdır, üslerin tasfiyesi lazımdır gibi vs. maddeler sıralamış ve demiş ki, bu

ancak içerdeki ağa-bürokrat ve komprador sınıflarının tasfiyesiyle mümkündür, onun için de yapılacak işler toprak reformudur, dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın millileştirilmesidir, hızla sanayileşmektir vs.

Şimdi, sevgili kardeşlerim, demek bizim program ve tüzüğümüz temel çizgisiyle sosyalist fakat özellikler gösteren bir sosyalizm. Bir kere sosyalizme gidiş yolu itibarıyla özellikler gösteriyor, sosyalizmi gerçekleştirecek sınıflar bakımından özellikler gösteriyor. Gidiş yolu itibarıyla özellikler gösteriyor, demokratik yolu benimsemiş. Çünkü 61 Anayasası buna elverişli. Çünkü halkımız seçim mekanizmasını kendi tarihî şartlarından gelen nedenler yüzünden benimsemiş ve kıskançlıkla benimsemiş. Bunun elinden alınmasına şiddetle karşı. Bu ne demek? Bu, halkımız iktidara gelme yolunu ele geçirmiş de onu bırakmak istemiyor demek. Şimdiye kadar bunu kullanış şekli bu sözlerimi doğrulayacak sonuçlar vermemiş, zarar yok. Zarar yok ama halkımız Osmanlı tipi ceberut devleti, 50 seçimlerinde, devletin yönetimini ve zihniyetini 50 seçimlerinde düşürdükten sonra aldatılarak, aldatıldığı için gene o devletin devamı olan fakat başka bir şekil almış bulunan bir devlet şeklini iktidara getirdi. Ama bir hususta halkımız aldanmıyor. "Bu seçim mekanizması benim elimden alınmaz" diyor. Nerden biliyoruz bunu? 27 Mayıs darbesi ileri bir adım bir bakıma; hiç değilse toplumun ekonomik ve sosyal sorunlarını su yüzüne çıkardığı için, hiç değilse böyle bir anayasayı getirdiği için... Ama bürokrat burjuvazinin tekrar iktidara gelmesini de öngörüyordu bu 27 Mayıs hareketi. Halkımız bu anayasa oylandığı zaman, anayasanın eski zihniyet ve devlet yönetimini getireceğinden endişelendiği için olacak, 27 Mayıs darbesinin çiçeği burnundayken, yani herkesin kalbinde korkular yatarken, %40 oranında hayır dedi. Böylece seçim yolunun iktidara kendisini götürebileceğini halkımızın kavradığına yeni bir kanıt elde etmiştik. Seçim yolunu kabul etmemiz de bize özgü şartların varlığından doğuyor. Arkadaşlar, bu söylediğim şeyler genellikle üstyapı özellikleri. Bakın üstyapı özellikleri sosyalizme giden yol ve sosyalizmin gerçekleşmesi için tutulacak yolda nasıl farklılıklar meydana getirmiş bizde. Çünkü iktidara geldikten sonra da emekçi halkımız bir hamlede sosyalizmi kurmayacak. Hâkim sınıflara tâviz olsun diye, onların güzel yüzlerine(!) hayran olduğu için, bir anda sosyalizme geçmemezlik etmiyor? Ya? Sosyalizme bir anda geçmek, halk ekonomisinin daha zor şartlar altında işlemesine yol açacağı için, karma ekonomi düzeninin devam edeceğini söylüyor. Yalnız karma ekonominin merkeziyetçi ve emredici bir plana tâbi olacağını fakat bu planın da demokratik yollardan sonuç alacağını ifade ediyor.

Sevgili kardeşlerim, "bize özgü bir sosyalizmimiz" var ve bu sosyalizmi biz anayasamızın çerçevesi içinde gerçekleştireceğiz. Bundan dolayı da sosyalizmimiz gerek şekli itibarıyla, gerekse özü bakımından demokratik bir sosya-

lizm olacak. Yani emekçi sınıflarının, yalnız işçi sınıfının değil, bütün emekçi sınıflarının ittifakıyla, bilinçlenmesiyle iktidara kanun yolundan yürüyen bir hareket olarak tecelli edecektir. Şimdi sosyalist teoride, burayı böylece altını çizerek belirttikten sonra, yani bizim partimizin sosyalizminin anayasa içinde bir sosyalizm olduğunu iyice belirttikten sonra ve tekrar ediyorum bu anayasa içinde oluşu herhangi bir ürküntünün ve maskelemenin sonucu değil, şartlarımız bunu getirdiği için, deminden beri bunu izaha çalıştım. Anayasa çerçevesi içinde olan sosyalizmimizin bu şekilde belirlenmesinde hiç şüphesiz üstyapı dediğimiz ilişkilerin ağır bastığını görürüz. Sosyalist teoride öteden beri bir altyapı, üstyapı meselesi vardır. Öteden beri hep biliriz altyapı üstyapıyı belirler. Üstyapı da altyapının gelişmesini ya hızlandırır, ya yavaşlatır. Bu öteden beri sosyalist kitaplarda, teoride bilinen bir husus. Ama hemen söyleyeyim ki, bu şekliyle hiç de yeterli değil. Bir kere tecrübe gösterdi ki bize, altyapı değişiklikleri olduğu halde uzun zamanlar üstyapı müesseseleri değişmiyor. Yani 50 yıl, 51 yıl gibi bir süre geçiyor da altyapı değiştiği halde üstyapı müesseseleri değişmiyor. Ha, teori henüz bunu açık-seçik izah etmiş değildir. Evet, deniliyor ki, "Bunlar kalıntılardır." Ama bir meçhulü, bir başka meçhulle izah. İzah, neden o kalıntının var olduğunu ortaya koymakla olur. Şimdi yeni yeni bu meseleler üzerine düşünürler, sosyalist düşünürler eğiliyorlar. Teoriyi ötesinden, berisinden gerçeklere uydurmaya çalışıyorlar ve üstyapı müesseselerinin öyle zannedildiği gibi gölge müesseseler olmadığı sonucunu çıkarmaya başlıyorlar. Üstyapı müesseselerinin uzun ömürlü olmasının yanı sıra bir başka husus da yeni yeni keşfedilmeye başlandı. Üstyapı müesseseleri altyapıyı etkiliyor. Bu eskiden beri söylenir. Ama hep bildiğimiz gibi, son kertede, son aşamada, son tahlilde altyapı devrimi sağlar. Gene görüldü ki tarihte, bu da böyle söylendiği gibi otomatik olmuyor. Ya? Alt-üstyapıların mutlaka altyapı ile aynı doğrultuya gelmesi ve kopma noktasında bulunması gerekiyor. Devrim olabilmesi, yani devrimi şu manada kullanıyorum, kapitalist üretim tarzından sosyalist bir üretim tarzına geçebilmek için mutlaka ve mutlaka üstyapı müesseselerinin altyapı müesseseleriyle, o çelişiyle aynı doğrultuda ve aynı güçte kopma noktasına gelmesi. Bu da yetmiyor. Bunun yanında bir nevi bağımsız faktör olarak mütalaa edilmiş olan altyapının aslında kendisinin de belirlenmiş olduğu gerçeği ortaya çıkıyor. Yani üstyapı tarafından altyapı belirleniyor. Sevgili kardeşlerim, işler çok karışıyor. Hiç de öyle basite irca edilmiş şemaya benzemediğini görüyoruz toplumsal gelişmenin. Temel çelişi var. Temel çelişi emek-sermaye çelişisi. Emek-sermaye çelişisi toplumlara göre türlü biçimler alabiliyor. Mesela Türkiye'de bu çelişinin hudutları bir tarafta Amerikan emperyalizmi, milletlerarası kapital, onun aracısı olan sınıflar, kompradorlar, ağalar, bürokratlar. Ve bürokratların "sınıf" olup olmaması meselesi tartışma konusu, grup, sınıf,

bir bakıma eğer tahlil ederken, "sınıf" ekonomiyi düzenleme, yani emek gücünün istihdamını düzenleme; milli gelirin bölüşümünü düzenleme yetkisi; yatırımları tayin etme yetkisi olarak kabul edilirse üretim araçlarına sahip olmadan da bu yetkiyi elinde bulunduran gruplara bir bakıma "sınıf" adı vermek mümkündür. Bunu Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal yapısını incelediğimiz zaman açık seçik görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nda bürokrat sınıf yani padişahın etrafındaki asker, hoca ve memur tabakaları Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek toprağın işlenmesi, topraktaki artı-değerin bölüşülmesi, gerekse el sanatları ekonomisinin düzenlenmesi, artı-değerin bölüşülmesi hususunda mutlak yetkilere sahip. Arz ettim, sadrazam bir kilo pirincin fiyatını tayin etme yetkisine haizdi Osmanlı İmparatorluğu'nda. Narhı, sadrazam kordu. Bu kadar da merkezleşmiş, tekelleşmiş bir vaziyet vardı. Demek ki, Türkiye'de bir tarafta, temel çelişide. Bir tarafı temel çelişinin Amerikan emperyalizmi, milletlerarası kapitalizm, ondan sonra bürokratlar, kompradorlar ve toprak ağaları. Öbür tarafı gene aralarında birtakım tali çelişiler olmakla beraber işçi sınıfı, topraksız köylüler, az topraklı köylüler, zanaatkârlar, küçük esnaflar, şu veya bu şartlar altında hülâsa geniş bir anlamda emekçi sınıfların toplamı... Nedir bu tali çelişileri ortadan kaldırıp da bunları yekvücut hale getiren etken? Amerikan emperyalizminin ve milletlerarası kapitalizmin emek-sermaye çelişisini gittikçe daha keskin hale getirmesi, yani Türkiye'yi gittikçe kendi meselelerini çözemez duruma sokması. Arkadaşlar, görüyorsunuz ki, bizim temel çelişimiz, yani emek-sermaye çelişimizin de tarihimizden gelen ve bugün içinde bulunduğumuz durumdan doğan bazı özellikleri var. Hele üstyapı müesseselerimize geçerken, ki biraz evvel arz ettim, bu üstyapı müesseseleri altyapıyı da etkiliyor ve altyapıya bir üst, altyapı üzerinde bir "üst belirlenme" meydana getiriyor. O zaman çelişiyi çözmek, yani emperyalizmin ve milletlerarası kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmak için bu üstyapı müesseselerine gerekli ağırlığı vermek icap ediyor. Partimizin stratejisinin, taktiğinin bunun üzerine oturtulması gerekiyor.

Bundan bir süre önce bazı kardeşlerimiz Anadolu'dan, Doğu'dan, Anadolu'nun içinden gelen kardeşlerimiz devamlı surette şu hususları belirttiler: Halk işsizdir, halk topraksızdır, halk eğitilmemiştir, halk okulsuzluktan şikâyetçidir ve halk, halkımız zulümden şikâyetçidir. Arkadaşlar, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'yi iktidara getiren faktör işte bu üstyapı faktörüdür. Halkımız jandarma dipçiğinden, halkımız yol vergisinden, halkımız türlü angaryalardan bezmiş olduğu içindir ki, Osmanlı tipi ceberut bir iktidarı temsil eden CHP'yi kolayca alaşağı etmiştir. 1950 seçimleri üstyapı müesseselerinin iktidara gelmek için Türkiyemizde ne kadar önemli olduğunu ortaya koyuyor. Halkımızı aldatan bir parti bundan yararlanmasını bilmiştir. Ama TİP halkın öz partisidir. Halkı aldatacak parti değil; onu kurtaracak, onunla bera-

ber onu kurtaracak parti. Onun için bu özlemini halkımızın, zulümden kurtulma özlemini, bir numaralı vatandaş olma özlemini, yani hürriyet özlemini dile getirdiği takdirde, bunu iyi oturtabildiği ve büyük kitlelere götürebildiği takdirde, hiç şüphe etmeyiz ki, temel çelişiyi çözebilmek için eline çok güçlü bir silah geçirmiş olacaktır. Evet, sevgili kardeşlerim, üstyapı müesseselerini iyi değerlendirmek lazım. Bunu değerlendirmek de bilimin bizzat emrettiği bir hususdur. Bilimsel metodun ezbere kullanılan bir formül olmaktan çıkartılıp, gerçekten kullanılan, yani problemleri çözen bir metot haline getirilmesiyle netice alınabilecek bir durum karşısında bulunduğumuzu bize öğretmektedir. Şimdi burada benden önce konuşan Sayın Hatipler birtakım meseleler üzerinde durdular ve "hürriyetçi sosyalizm" sözünün kullanılmasından dolayı beni kınadılar. Ve dediler ki, "Hürriyet, sosyalizmin özünde mündemiçtir, binaenaleyh ayrıca altının çizilmesine lüzum yok." Ve gene Sayın Hatiplerden biri dedi ki, "Aybar önce özünde mündemiç olduğunu söylemediği halde tepkileri gördükten sonra burada yaptığı son konuşmada sosyalizmin özü hürriyetçidir" dedi. Sevgili kardeşlerim, bana çok ağır geliyor ama bir hususu belirtmek mecburiyetindeyim. Sosyalist kişiler her şeyden önce gerçekleri olduğu gibi görmesini, onu hareket noktası olarak almasını bilen kişilerdir. Yani eğer şu bardak masanın üzerindeyse ve benim sağ tarafımdaysa, bir iddiayı kazanmak için bu bardağı ben sol tarafta ve masanın sol köşesinde göstermemeliyim. Üzülerek söylüyorum. Mesela bu "Hürriyet, sosyalizmin esasen özünde mündemiçtir" sözünü bendeniz Genel Yönetim Kurulu'nda yaptığım konuşmada da aynen böyle söylemişim. 29 Eylül 1968 tarihli Genel Yönetim Kurulu oturumunda yaptığım konuşmanın banttan çekilmiş nüshalarında şu sözlere rastlıyoruz: "Hürriyetçidir sosyalizm. Teorisiyle, bütün mücadelesiyle bugüne kadar hürriyetçidir ve son amacı kişiyi, somut insanı kurtarmaktır. Son amacı somut insanı bütün yabancılaşma unsurlarından kurtarmaktır. Bütün, yalnız ekonomik yabancılaşma değil." Teker teker sayıyorum. "Ve insanı böylece kendi varlığında tekrar kendine kavuşturmak ve insanı fert olarak toplumla barıştırmaktır. Bu yüksek planda toplumla ferdi barıştırmaktır. Nihai gayesi sosyalizmin budur. Onun için biz TİP'liler sosyalizmin bu güzel yüzünü, dosta düşmana karşı savaşarak, mücadele ederek anlatacağız. Sosyalizmi halkımıza sevdireceğiz. Sizi uzun izahatımla yordum." *(Alkışlar)* Rica ederim, politik bir konuşma yapmıyorum, birtakım bilimsel gerçekleri tartışıyoruz. 13 Ekim 1968 Ankara İl Kongresi'nde yaptığım konuşmanın banttan çekilmiş metni burada: "Sosyalist teori hürriyetçi bir teoridir. Yabancılaşma teorisi hürriyetçi bir teoridir. Yani toplumdaki bütün yabancılaşmaların ekonomik, sosyo-psikolojik tüm yabancılaşmaların ortadan kaldırılmasını öngörür. Ve sosyalizmin en son aşaması bu tüm yabancılaşmalardan insanların, hatta yalnız emekçi sınıflar olarak değil, tüm insan-

lık olarak kurtulmasını amaç bilir." Ve hep dinlediğiniz açış konuşmamda da bunun özeti olarak sosyalizmin özü hürriyetçidir dedim. Demek ki, gerçekleri olduğu gibi kabul etmek gerek. Kazanmak için gerçekleri ters göstermek, böyle kelimeler söyleyip, sosyalist ahlâka yaraşmaz demeyelim de, bilimselliğe yaraşmaz.

Efendim bir meselemiz, yani tartışma konusu olan bir meselemiz de, bu bilimsellik meselesi. Sevgili kardeşlerim, sosyalizm her konuşmamda söylediğim gibi tektir, bir tanedir, yani kapitalizmden sonra gelen aşamanın adı olarak kapitalizme karşı olan düzenin kendisi olarak tektir. Üretim ilişkilerinin farklılığı bakımından, öz ve biçim itibarıyla gene tektir. Kullandığı bilimsel teori ve bilimsel metot bakımından bir tanedir. Bu metotla bulguladığı birtakım doğrular vardır. Bu doğrular da bizim kitaplardan öğrenip yararlanacağımız doğrulardır. Mesela bunu da son konuşmamda açık ve seçik olarak ifade etmişim. Yani burada yaptığım konuşmada. Şüphesiz kitaplardan yararlanabileceğimiz doğrular vardır. Kanun mertebesine erişmiş evrensel nitelikteki doğrular şüphesiz bizim de yolumuzu aydınlatacaktır ve bunları kitaplardan öğreneceğiz. Bundan başka şu veya bu toplumda sosyalizmi kurmak için neler yapıldığını da kitaplardan öğreneceğiz. Bunlardan da yararlanmak mümkündür. Fakat özellikle bu sonuncu bilgilerin her toplumun özgür, her toplumun kendine özgü şartlarına bağlı olduklarını da asla akıldan çıkartmayacağız. Şimdi demek ki, sosyalist kitaplarda birtakım herkes için geçerli doğrular olduğu tarafımızdan defaatle tekrar edilmiş. Esasen tekrar edilmemesi mümkün değil. Ama belirli toplumlarda sosyalizmi kurmak için tutulan yol, o toplumların kendine özgü şartlarının yoludur genel çizgileriyle. Binaenaleyh bunu körü körüne benimsemeye kalksak, bilimsel düşüncenin, bilimsel metodun ve giderek sosyalizmin tam karşıtı bir duruma düşeriz. Bilim niteliğine gelince, Sayın İdris Küçükömer belirttiler, ben üzerinde uzun durmayacağım. Meselemiz hakikaten böyle. Arkadaşlar fizik bilimi, o da boyuna değişiyor. O da bir zamanlar kesin ilişkiler zannettiğimiz şeyler bakıyorsunuz ki, kesinliklerini kaybetmişler veyahut da kesinlik alanları daralmış. Somut bir misal alayım. Hep hatırlayacağınız gibi 19. yüzyılda fizik biliminin'en temel kuralı "belirlenme" teorisiydi; muayyeniyet-determinizm dediğimiz teoriydi. Determinizm teorisi hep bildiğiniz gibi mekanikten gelme bir teoridir ve kitleler arasında, hareket halinde olan kitleler arasındaki münasebetleri dile getirir. Ve bundan esinlenen ve o zaman yeni keşfedilmiş olan elektrik olaylarına bu determinist kurallar tatbik edilerek kanunlar bulgulanmıştır. Coulomb kanunu bunlardan biridir. Coulomb der ki, iki elektrik cismi arasındaki etki-tepki, bunlar arasındaki mesafenin murabbaiyle makûsen mütenasiptir. Özür diliyorum eski Türkçe söylüyorum ama terim bu. Sonra manyetizm hadiseleri bulgulandı. Elektrik hadiselerinin biraz ötesinde manyetizm hadiseleri

bulgulandı. Faraday ve Maxvell. Bu Coulomb kanununu değiştirmek mecburiyetinde kaldılar. Ve giderek atom dünyasına inildi; demin İdris Küçükömer'in işaret ettiği gibi atom çekirdeği parçalandı ve partiküllerin hiç de belirlenme kanununa göre hareket etmedikleri ortaya çıktı. Ve "gayri muayyeniyet" prensibi ortaya atıldı Heisenberg tarafından. Böylece 19. yüzyılın ve 20. yüzyılın uzun yıllarında değişmez bir kural zannedilen determinizm prensibi, hiç değilse tatbik sahasını hayli daralttı ve birtakım yeni kanunlar, ihtimaliyet kanunları denilen, izafiyet teorisi denilen teoriler onun yerini aldı. Sosyal bilimlerde de durum aynıdır. Sosyalist teori bilimsel bir teori. Kullandığı metot bilimsel bir metot. Ama şimdiye kadar en mükemmel metot olmakla beraber, kanunları da malüm. Hangi kanunlardır bunlar? "Bu kanunlarla iş bitmiştir; bir daha yeni kanun uygulanmayacak" diyemeyiz. Yani bilimsel metodun, araştırma metodunun da yeni kanunlara açık olduğunu bilmeliyiz. Ve gene şunu bilmeliyiz ki, sosyalizme gidiş muhakkak olmakla birlikte, yani Türkiye mutlaka sosyalizme gidecektir denilmekle birlikte, Türkiye ne zaman sosyalizme gidecektir sorusunu kesinlikle çözmek mümkün değildir. Eğer bilim adına birtakım formülleri tekrar etmekle yetinirsek şüphesiz kesin konuşmak mümkündür. Ama bendeniz sosyalizme ve sosyalistçe düşünenlere bu şekilde bir davranışın yaraşmayacağı kanaatindeyim. Sosyalist insan bilime güvenen fakat her şeyden çok insan kafasına güvenen kişidir. İnsan kafasının gerçeklerle alışveriş, etki-tepkisi içinde çözemeyeceği problem olmadığına güvenen kişidir ve zaten bu güvenmesidir ki, toplumları şu şimdiye kadar bulgulanmış çelişkileri içinde mutlaka kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına dönüştüreceği inancını taşımaktadır.

Sevgili kardeşlerim, sosyalizm yalnız bir toplum düzeninden ibaret değil, hep biliyoruz. Bir ekonomik şemadan ibaret hiç değil. Sosyalizm emekçi halkımızın felsefesi ve yaşantısı. Sosyalizm insanlık tarihinin en aşamalı mertebesi ve bu bakımdan bütün insanlık tarihinin, bütün insanlık tarihinin mirasçısı. İnsanlığın şimdiye kadar ortaya koymuş olduğu ne kadar maddi ve manevi hazine varsa, hepsinin sahibi ve mirasçısı sosyalizm. Binaenaleyh sosyalist düşünce, kavranması, hakikaten kavranması zor bir düşünce. Şu çelişiler kanununun zorluğuna bakın. Her varlıkta ve toplumlar gibi mürekkep varlıklarda pek çok çelişi var. Bu çelişiler arasında hangisinin temel çelişi olduğunu evvela tayin etmek lazım. Nasıl tayin edeceğiz bunu? Öbür çelişileri etkileyen çelişi hangisiyse ona parmak basacağız. Gelin görün ki, bu çelişiler donmuş şeyler değil. Hayatın kendisi. Binaenaleyh temel çelişi dediğimiz çelişi yarın ikinci derece bir çelişi haline gelebilir. Ve ikinci derece olan bir çelişi, birinci derece bir çelişi haline gelebilir. Bu bir. İkincisi temel çelişiyle ikinci derece çelişiler arasında etki-tepki var ve bu o dereceye gelir ki, ikinci derecede çelişiler, birinci derece çelişileri "üst belirleme" durumuna sokabilir-

ler. Gene o tetkik ettiğimiz birim içinde çelişilerin bir de görüntüleri var. Çelişiler görüntüler. Görüntülerle çelişiler arasında çelişi var. Ve giderek diğer birimlerle etki-tepki kanunları ve çelişi kanunları var. Onların da temel çelişileri, onların da tali çelişileri kendi içlerinde ve aralarında, ve onların da görüntüleri var. İş bu kadar mudil[2] olunca, öyle iki tane formülle, "Efendim işte temel çelişi üstyapıyı belirler, üstyapı falan filan..." Arkadaşlar, yok diyorum, çünkü biz bir akademi değiliz. Bir siyasi partiyiz. Kafamızı netice vermeyecek formüllere takarsak birbirimizle çok tartışırız ama TİP'i halka mal edemeyiz. Halka mal etmek için o bilimsel metodu hakkıyla kullanmak lazım, hakkıyla. Bugün Türkiye'de "hürriyetçi sosyalizm" sözünü ortaya atmanın ne gereği vardı? Arkadaşlar, büyük gereği var. Çünkü dediğim gibi bizim halkımızın büyük sıkıntısı şüphesiz temel çelişide: İşçi emeğinin karşılığını alamaz. Sömürü haddi astronomik rakamlara varmış. Bir başka arkadaşım Kenan Somer, *Forum*'da bir yazı yazmış ve bu sömürü haddini, hatırımda yanlış kalmadıysa, devlet, kamu sektöründe zannederim 280 civarında, özel sektörde de 260 civarında olduğunu söylemiş. Bu temel sıkıntısı. Ama gelin görün ki, halkımız temel sıkıntısının bu olduğunu, işsiz kaldığı zaman, bu olduğunu bilmeden, açık seçik bilmeden işsiz kaldığı zaman hissediyor; akşam eve ekmek parasını götüremediği zaman hissediyor, çocuğuna bayramda bir ayakkabı alamadığı zaman hissediyor; Derikli Davut arkadaşım gibi tek gözlü bir odada 8 nüfuslu ailesiyle yaşadığı zaman onun sıkıntısını hissediyor fakat neden ileri geldiğini bilemiyor. Ama bunun yanında izzetinefsiyle oynandığında, onun insan yerine konmaması halinde isyan ediyor. İsyan ediyor. Eğer mezhebinden dolayı bir vatandaşımıza hor baktınız mı, ekmeksiz kalmaya razı o. "Biz alıştık" diyor, "öyledir" diyor. Bunu söylerken, öbür tarafını uyandırmayacağız demedim, evet, elbette uyandıracağız. Ama üstyapı müessesesi olan şu insan haysiyetinin bizim toplumumuzda ne kadar ağır bastığını belirtmek için arz ediyorum, insan haysiyetine saygısız davrandığınız zaman isyan ediyor. Biz şimdi bu tarafına işin önem vermeyeceğiz mi? Benden evvel konuşan hatiplerden biri dedi ki, "Efendim üstyapı ile altyapı elbette ki vardır, bütün mesele bunlar arasındaki bağlantıyı kurmak." Arkadaşlar kanaatimce çok mekanik. Oysa sorun zaten bağlantıyı bulmak. Arkadaşlar, bu çelişiler bir bütün, bir bütün meydana getiriyor. Çelişi bir bütün içinde vardır ve bir bütünleşmeye götürür. Binaenaleyh bağlantıyı kurmak, evet, bir bakıma bağlantıyı kurmak. Ama o bağlantının nasıl gerçekleştiğini somut olarak söylemek, nasıl gerçekleşebileceğini somut olarak söylemek lazım. Çözüm böyle. Yoksa "bağlantı vardır" demek, hiçbir çözüm getirmez ve kanaatimce bilimsellik de değildir. Onun için Türkiye'nin büyük bir problemidir bu. Sosyalizmin hürriyetçi olduğunu anlatmak ve hürriyetçilik meselesine ağırlık ver-

2 Karmaşık, güç, çetin – yay. haz.

mek, Türkiye için büyük bir problemdir. Şu özelliğimizden dolayı, vatandaşlarımızın haysiyetlerine insanlıklarına son derece kıskançlıkla bağlı olmalarından ötürü ve hatta ekmek paralarından, ekmeklerinden, maddeten sömürülmelerinden yer yer bu çelişiye daha fazla önem vermelerinden ötürü altını çizmek bunun, ağırlık koymak icap eder. Kaldı ki, şu hürriyet problemi. Evet efendim, sosyalizmin özü hürriyetçidir, amenna. Temel yapı değiştirildiği zaman hürriyet de gelecektir. Yoo, kendiliğinden gelmez arkadaşlar. Biraz evvel "kalıntılardan" bahsettim. Sosyalist ilişkiler kuruldu kimi ülkelerde ama "kalıntılar" süregeliyor. Demek ki, "altyapı değişince hürriyet olur"; hayır, olmaz. Hem de yarım yüzyıl geçtiği halde olmayabilir. Onun da tedbirini almak lazım. Onun da tedbiri alındığı zaman, sosyalizmin özünde mündemiç olan hürriyet çiçek verir, yoksa vermez. Eninde sonunda verir. Verir ama kuşaklar harcanır hürriyetsizlik içinde, ondan sona verir.

Şüphesiz sosyalizmi kurmak için mücadele edeceğiz. Dünya halkları da mücadele ediyor. Ölenler var, ölecekler var. Şüphesiz. Halkımızın ve dünya halklarının bu fedakârlıklara bilerek, severek ve isteyerek katlanması lazımdır. Eğer fedakârlıklar sosyalizm adına da olsa yukarıdan, tepeden inmeci, ceberut bir şekilde dayatılıyorsa, buna sosyalizm adına razı olamayız. Yani sosyalizmi hürriyetçi bir yol üzerine oturtmak gerekir. Hürriyet üzerine spekülasyon yapmak kolay. Hür sendikalar, hür dünya demek çok kolay. Bendeniz oraya girmeyeceğim. Biz "sosyalizmin özü hürriyetçidir" derken bunu demedik. Eğer iyi düşünceli, iyi niyetli bir tutum içinde olursak, bu sözü söyleyen, Aybar'ın arkasında bıraktığı yılları düşünüp, "Efendim bu herhalde hür dünyayı kastediyor, yahut da hür sendikaları kastediyor" dememek lazımdır, insaf sahibi olunursa.

Sevgili kardeşlerim, "hürriyet ve sosyalizm problemi" yalnız bize özgü bir problem de değil. Bugün dünyada sosyalistler bu problem üzerine eğilmişler. Bunu çözmeye çalışıyorlar. Yeni yeni teoriler, yeni yeni kitaplar yazıyorlar. Yani hiçbiri çıkıp da "Sosyalizmin özünde mündemiçtir hürriyet, binaenaleyh bırakalım bunu" demiyor. Sosyalist kişi, hele sosyalist düşünür mevcut şeyle yetinmeyen kişi demektir. Çünkü o hayatın geliştiği gibi, kendi düşüncesinin de hayatla beraber geliştiğini, yeni problemlerin çıktığını ve o yeni problemlerin çözülmesi lazım geldiğini bilir ve o problemleri çözmek için de gözünü budaktan esirgemez, yuhalansa da, kurşunlansa da gene yeni bir aşama getirecek sosyalist yolda yürümesini bilir. Fikret, sosyalist değildi ama "hak bildiğin yolda yalnız da kalsan yürüyeceksin" demek suretiyle bilmeden bir sosyalist düşünür gibi konuşmuş bir şairimizdir. Onun için, bazı kardeşlerim de, bilhassa genç kardeşlerimde alerjiler yaratmış da olsa ben hürriyetçilik probleminin bizim için büyük bir problem olduğu hususunu onların dikkat nazarına arz etmeyi bir vazife, bir borç bilirim; bir büyükleri, bir yaş-

lıları ve eski bir öğretmenleri olarak... Çünkü sosyalizmle hürriyet ilişkileri üzerine gereği gibi eğilmezsek, yarın kuracağımız sosyalizmde büyük sıkıntılara maruz kalırız. O sıkıntılara düşmememiz için hakikaten emekçi halkımız altyapıyı değiştirirken, üstyapı müesseselerini de emekçi sınıflara ve giderek tüm insanlara hürriyet getirecek doğrultuda değiştirmeleri gerekir. Şimdiden emekçilerin bu probleme, gereği kadar eğilmeleri, gerekli önemi vermeleri şarttır. Bundan dolayıdır ki, gene bir Sayın Hatibin tahlillerine katılamayacağım. Dedi ki, "Hürriyet problemi belki sosyalizmin kurulduğu memleketlerde bir problemdir ama bizde demokratik bir anayasa var, bizim için problem değildir." Yok, bizim için büyük bir problem. Çünkü demokratik bir anayasamız var ama büyük kitleler hürriyetten yoksun. Ve büyük kitlelerin hürriyetçi bir yolda, hürriyetçi bir sosyalizm yolunda etkin olmaması halinde emekçi sınıfların iktidarında da hürriyet probleminin bizim için de çözülmesi mukadder bir problem olarak karşımıza dikilmesi kaçınılmaz olur. Kaldı ki, Batı'nın burjuva demokrasilerinde de bu mesele ön plana geldi. Onlar, "Efendim bizim zaten hürriyetçi geleneklerimiz var. İktidara işte seçimle geliniyor. Biz gelince, bu meseleyi sosyalizm kendiliğinden çözer" demiyorlar. Bütün Batı dünyasında sosyalist düşünürler tezgâha bu meseleyi koymuşlar; tatbikatta bugüne kadar barışmayan, sosyalizmle hürriyeti nasıl barıştırırız diye, kitaplar yazıyorlar, teoriler kuruyorlar. Biz bundan uzak kalamayız. Sevgili kardeşlerim, sosyalistim diyen kişi taassupları bir tarafa iten kişi demektir. Taassup sosyalizme en yabancı olan bir davranıştır. Çünkü sosyalizm devamlı devrim demektir. Bir sosyalist, gerçek bir sosyalist devamlı devrim içinde olduğundan, kişi olarak devamlı devrim içinde olduğundan, toplumda etken bir faktör olarak devamlı devrim içinde olduğundan, toplum kendisi devamlı bir devrim içinde olduğundan, mensup olduğu emekçi sınıflar devamlı devrim içinde olduğundan sosyalizm taassuba sapamaz. "Ama efendim böyle tereddütler yaratılırsa o zaman halimiz nice olur?" Bu, tereddütler yaratmak değildir. "Halimiz nice olur" diye bir soru sormaya da lüzum yoktur. Elimizde programımız var, tüzüğümüz var, yolumuzun ne olduğu belli. Bu program ve tüzük ışığında problemleri getireceğiz ve problemleri çözeceğiz. Türkiye sosyalizmini, yeni yeni aşamalara götüreceğiz. Biraz önce dedim ki, sosyalizm insanlığın en aşamalı seviyesidir. Bu itibarla da bütün insanlığın mirasçısıdır sosyalizm. Binaenaleyh sosyalizm insanlığın sosyalizme yarayacak maddi ve manevi bütün değerlerini de kullanacak ve bilhassa kültür sahasına ait olanlarını mutlaka değerlendirecektir. Bir zamanlar sosyalizm ilk kurulduğu sıralarda birtakım teoriler ortaya atıldı. "Prolet-kült" diye, proletarya kültürü diye bir akım yaratıldı. Bu kültür, "Emekçi, işçi sınıfının kültürü başlıyor artık, bundan önceki bütün kültürleri sileceğiz" istikametinde bir akımdı. Arkadaşlar, şüphesiz emekçi sınıfların kültürü başlıyor sosyalizmle.

Ama gene de sosyalizmden evvel insanlığa mal olmuş kültürleri benimsemek mutlaka lazım. Mutlaka lazım. Hatta sınıf üretim tarzı birkaç kere değişmiş olduğu halde, birtakım kültür eserleri var ki, değerini hâlâ muhafaza ediyor. Bunlar sosyalist bir toplum içinde de değerini muhafaza edecektir. Misal: Ben geçen sene burada bir filme gittim, maalesef sinemaya sık gidemiyorum. Bu film, Hamlet'ti, Shakespeare'in Hamlet'i. Ve bir Sovyet filmiydi bu film, yepyeni bir anlayış içinde sahneye konmuştu. İşte o "proletarya kültürü" cereyanını bertaraf ettikten sonra, sosyalizmini kurmuş olan memlekette de kültür hazinelerine değer vermeye başlanılmış. Hiç değilse bundan çok eski asırlara ait olan eserlerin üzerinde durulmuş, durulacaktır da. Şimdi böyle olunca, "Efendim, Proudhon'un okunmasını nasıl tavsiye edersin?" sorusu zannediyorum biraz aydınlığa çıkıyor. Kaldı ki, "Yalnız Proudhon'un değil, başka yazarların da okunması lazımdır" derken, özellikle bu meselelerle ilgilenen gençlerimizi düşünüyordum. Yüksek tahsil gençliği, üniversite gençliği, problemleri merak eden bir gençlik. Onların bilmesi lazımdır. Sosyalizmin bilim metodunu kurmuş olanlarla, daha henüz bu mertebeye ulaşmayan fakat aynı devirde yaşamış olan bir müellif arasındaki çatışmalar neredeydi, bu evlatlarımızın, bu genç kardeşlerimizin bunu öğrenmesinde yarar var. Şüphesiz yarar var, çünkü böylece asıl bilim yolunu çizmiş olanların kudreti daha iyi anlaşılır. Çok daha iyi anlaşılır. Tatbikatı çok daha güzel olur. Ve yalnız şimdiye kadar çevrilmiş olan eserlerle de yetinmemek gerekir. Çeviri yapan arkadaşlarımıza yeni eserler tavsiye etmek, "Bir an evvel çevirin bunları da satışa arz edin, biz de yararlanalım" demek lazım. Yani sosyalist teorinin de birkaç kolu var. Yozlaşmış bir kolu var. Sosyal demokrasiye yol açan, revizyonizme yol açmış yozlaşmış bir yolu var. Ama yozlaşmadan, filiz vermeden ölmüş, öldürülmüş bir yolu da var. Onların eserlerini de okumak lazım. Bilhassa o zaman halkın bilinçlenmesine çok önem vermiş bir müellifin, sonra bu mücadele sırasında faşistler tarafından katledilmiş olan bir müellifin eserinden de bahsetmiştim. Rosa Luxemburg'un eserleri de mutlaka çevrilmelidir, gençlerimiz okumalıdırlar ve halkın bilinçlenmesine bu insan nasıl biraz farklı zaviyeden bakmış fakat bugün için o bakış zaviyesi nasıl haklı çıkmış. Bunu üniversite genci öğrenmesin mi isteriz? Bilmesinler mi isteriz? Bilirlerse Türkiye sosyalizmi için acaba daha mı az güçlü olurlar, yoksa daha mı çok güçlü olurlar?

Sevgili kardeşlerim, bir de şu emekçi sınıflarına bilinç getirme meselesi var. İşçi sınıfı emek gücünü üretim araçları sahibine satma durumuna düşen insan grubu meydana gelir gelmez, kendinden var olur. Doğmuştur işçi sınıfı. Fabrikalar vardır. Bu fabrikada çalışan emek gücünü fabrika sahibine satan bir sınıf vardır. Ama bu sınıf henüz kendisi için bir sınıf değildir, yani sınıf bilincine kavuşmamıştır. Ne zaman sınıf bilincine kavuşur? Kendisi kar-

şısında bulunan bir sınıfın kendisini sömürdüğünü ve bu sömürüye son vermek için iktidara gelmesi, sınıf olarak iktidara gelmesi lazım geldiğine bilinç getirdiği zaman kendisi için bir sınıf haline gelir. Şimdi burada bir mesele çıkıyor. Acaba işçi sınıfı kendiliğinden bu mertebeye ulaşır mı, yoksa ulaşamaz mı? Arkadaşlar, ilim verilerine bakarsanız, bilinç bize dışardan geldiğine göre, insan dışardan bilinçlendiğine göre, bilincimiz bizim dışarının zihnimizde bir yansıması olduğuna göre elbette ki, uzunca bir zaman süreci içinde işçi sınıfı da kendiliğinden bilinçlenir. Uzunca bir zaman sonra. Bundan dolayı uzunca olduğu için bu sürecin ve mücadeleyi hızlandırmak amacıyla işçi sınıfına kendi sınıf vaziyetini anlatmak bir zaruret haline gelmiş ve sosyalistler bu işi kendilerine ödev bilmişlerdir. Yani işçi sınıfına bilinç verme görevini üzerlerine almışlardır. Yalnız burada dikkat edilecek bir husus var. Bu bilinç verme bir alışveriştir aslında. Çünkü hiçbir şey tek taraflı değildir bilimsel düşünceye göre. Ben işçi sınıfına bilinç vermeye giderken, ben de ondan bir şeyler öğrenip bilinçlenirim. Ve bu karşılıklı öğrenme ve öğretme örgüt haline geldiği takdirde ve kopmayınca bağlar, hep beraber bilinçlenmiş olarak iktidara doğru yürünür. Ama "profesyonel" bir kadro, "Ben işçilere, emekçilere yukarıdan bilinç veririm" dedi mi ve bu profesyonel kadro devlet haline gelir ve bürokrat bir düzenleniş içine girdi mi, o zaman emekçi sınıflarıyla onları temsil edenler arasında ister istemez bir kopma olur ve bu son derece tehlikelidir. Giderek, elbette emekçi sınıfı bilinçlenir çünkü demin arz ettiğim gibi bilinç insana dışarıdan, olaylardan gelir. Şu halde, o nasıl olsa bilinçlenir ama bilinç verme hususunda çok dikkatli olmak zorundayız ve ne güzeldir ki, bizim tüzüğümüz ve programımız bu hususa da bir açıklık getirmiş ve bu karşılıklı alışverişi kesin olarak belirtmiştir.

Sevgili kardeşlerim, bütün bu verdiğim izahattan da anlaşılacağı üzere, sosyalizm teoride ve kullandığı araştırma metodu itibariyle bir tanedir. Ama o metodun gereği olarak uygulamada pek çoktur. Arkadaşlarım derler ki, bu çokluğuna fazla basarsak tekliği kaybolur. Ben o kanıda değilim. Çünkü ben tekliği ile çokluğunu iki ayrı şey olarak görmüyorum, bir sosyalist düşünür olarak. Tekliği ile çokluğu da bir bütün. O bütünün içinde teklik ve çokluk. Onun için o çokluğuna basarsak teklik kaybolur gibi bir tehlike söz konusu değildir, gerçekten sosyalistçe bir tahlil yaşıyorsak. Çünkü çoktur, çünkü sosyalizmi gerçekleştirecek olan toplumların koşulları ayrı ayrıdır. O toplumların üstyapıları ayrı ayrıdır. Demin belirtmeye çalıştım. Bugün üstyapının teoride ortaya konduğu bir gerçek olarak ağır bastığı ve temeli altyapıyı üst belirlenme haline getirdiği bir gerçek olmuştur. Bundan ötürü, çeşitliliği doğuran üstyapı müesseselerine önem vermek zarureti vardır. Çünkü sosyalizmi, ona önem vermezsek kuramayız. Ona önem vererek kurarsak sosyalizmimizi, o sosyalizmimiz de başka yerlerdeki sosyalizmden farklı olur. Ka-

çınılmaz. Türkiye sosyalizmi hiç şüphesiz dünya sosyalizmine katkıda bulunacaktır. Daha şimdiden bulunmaktadır. Hiç şüphesiz. Çünkü Türkiye gibi, Türkiye genel çizgileriyle geri kalmış bir toplum ama başka geri kalmış toplumlara benzemiyor. Birçok özellikleri, üstyapı özellikleri olan bir geri kalmış toplum. Bundan dolayı Türkiye'deki sosyalizmin uygulanması, gerçekleşmesi başka yerdeki, başka bir geri kalmış toplumdaki uygulanmasından ve gerçekleşmesinden farklı olacaktır. Ve biz Türkiye'de sosyalizmi kuracağımız için, bu farklılıkların altını çizeceğiz, bu farklılıklara parmak basacağız.

Sevgili kardeşlerim, ben gene birtakım, bardağı, sağda olan bardağı solda gösterme eğilimleri üzerinde durmamak istiyorum ama var işte, bazı şeyler var. Bu ihtilafın alevlenmesine sebebiyet vermiş olan bu gibi şeyler var. Bunlardan bir tanesi de, "Sosyalist düzenlerin, sosyalist ülkelerin maskelerini düşüreceğiz" sözü. Sevgili kardeşlerim, hemen ifade edeyim ki, bu biçimde bir söz söylemedim. Ama sosyalist toplumlarda eğer sosyalizmin uygulaması kötü sonuçlar vermişse, onların üzerinde elbette duracağız, vazifemiz. Vazifemiz, sosyalist olarak vazifemiz. Ve sebeplerini göstermeye çalışacağız, karınca kaderince. Yoksa ne yaparsa yapsın sosyalist toplumlar, bunlar mubahtır zihniyetiyle hareket edersek, bir kere sosyalist olarak vazifemizi yapmamış oluruz; İkincisi de gerçekten bazı problemleri çözememiş duruma düşeriz. Söz konusu toplumlarda bu gibi hususlar neden meydana gelmiştir, onu bileceğiz. Bileceğiz ki, biz de aynı hataları işlemeyelim hiç değilse. Ve bunu göstereceğiz ki, karınca kaderince, etkilensin ki, dolaylı olarak ve bu çeşit yanlış uygulamalardan geri dönsünler. Gene bir husus: "Sosyalizmin çirkin yüzü var mı sanki ki, güler yüzü olsun." Arkadaşlar ben konuşmalarımda sosyalizmin güzel yüzünü halkımıza anlatacağım, dedim. Yani bu ne demek? Türkçeyi yanlış kullanmıyorsam, sosyalizmin zaten yüzü güzeldir demek. Bunun mefhumu muhalifinden çirkin yüzlü sosyalizm vardır sonucu çıkarmak gene insaflı bir davranış olmaz. Kaldı ki, uygulamalarda sosyalizmin güzel yüzüne gölge düşürüldüğü de bir gerçektir. Bu gerçeği söylemek hem sosyalist olarak ödevimizdir hem sosyalizmi getirmek iddiasında olan bir partinin üyeleri olarak da vazifemizdir. Halka doğruyu söylemek ödevimizdir. Getireceğimiz sosyalizmin yüzüne gölge düşürülemeyeceği hakkında şimdiden ona teminat vermek mecburiyetindeyiz. Sevgili kardeşlerim, şu anlaşmazlık konusu ve partimizin en yüce kuruluna açıklanması istenen konu, işte bu. Yalnız ben de bu kuramsal, teorik diyebileceğimiz açıklamalardan sonra, bunun nasıl bu hale geldiğini, seyrini kısaca belirtmek istiyorum.

Arkadaşlar, bazı Sayın Merkez Yürütme Kurulu üyelerinin beni "Hürriyetçi sosyalizm sözünü kullanma" diye ikaz ettikleri doğrudur. Yalnız benim de bunun kullanılması lazım geldiğine inancım kesindi ve kesindir. Bundan ötürü bu arkadaşlarıma "Teori bakımından bir yanlışlığı varsa bu terimin gös-

teriniz, derhal geri alırım" dedim. Ve keza dedim ki, "Bu sözün kullanılması halkımızın hoşuna gitmezse gene bunu geri alırız, başka bir yolunu araştırırız." Bana arkadaşlarımın yanıtı: "Bu, parti içinde çalkantıya sebebiyet veriyor." Ben de dedim ki, "Genç kardeşlerimize bu anlatılır; genç kardeşlerim aydın kişiler, üniversite öğrencileri. Onlara konferanslar veririz, açıklarız... Ve belki de kendileri arasında birçokları esasen bunları bilirler." Ve bu uyarmalar bu noktada kesildi. Şimdi bu uyarmaların Merkez Yürütme Kurulu'na başkanın yetkilerini kısıtlamayı amaçlayan bir takrir olarak geldiğini biliyorsunuz. Şöyle düşünüyorum bu konuda: Beni uyarmış olan kişilerin, bu uyarmalarını tekrarlamaları ve üstelik de bana –kendileri o bilimsel yetenekte kimselerdir– bu ortaya attığım hususların bilim yönünden sakat, yanlış olacağını ispat etmeleri gerekirdi. Arkadaşlar, Merkez Yürütme Kurulu'na söylediğim gibi bir gündem ve bir takrir olarak gelen bu meseleden bendeniz o kurulun başkanı olarak ancak masaya oturduğum zaman haberdar oldum. Merkez Yürütme Kurulu'nun gündemleri genellikle genel sekreter arkadaşımız tarafından hazırlanır ve önemli bir mesele yoksa, gündeme konacak önemli bir mesele yoksa, bana hakikaten toplantıdan hemen önce sunulur. Ama benim düşürülmem için bir takrir hazırlanırsa, herhalde öyle zannediyorum ki, önemli sayılacak bir mesele vardır ve en azından bendenize bunun daha önceden haber verilmesi gerekirdi. Kaldı ki, bu acele bir iş de değilmiş, sonradan öğrendim. Merkez Yürütme Kurulu'nun yedek üyeleri keyfiyetten, toplantıdan zannederim 3-4 gün önceden haberdar olmuşlar. Şimdi böyle bir durum karşısında kalan insanın, bu durumu kendisine bir tertip olarak vasıflandırması öyle zannediyorum ki, haklı. Bundan sonraki safhayı biliyorsunuz. Genel Yönetim Kurulu'na gitti mesele. Ben çağırdım Genel Yönetim Kurulu'ndaki kardeşlerimi, olağanüstü toplantıya. Ve Genel Yönetim Kurulu'nda karara bağlandı mesele. Uzun, dört gün süren tartışmalar, konuşmalardan sonra. Onun üzerine getirdim. Ancak bu takriri imza etmiş olan arkadaşlarımız ve özellikle bunlar içinde bazıları, Genel Büyük Kongre'de, yani 15 gün sonra toplanacak büyük kongrede mutlaka benim düşürülmem için de bir hazırlığa girişmişler. Mesela bir tanesini tesadüfen öğrendim. Sivas İl Sekreteri, adını da şimdi hatırlamıyorum, ilk defa gördüğüm bir kardeşim, bana kendisine Sadun Aren'in, "Aybar artık sosyalist değildir, onu düşüreceğiz" dediğini ve genç kardeşimin de "Peki yerine kim gelecek?" sorusunu sorması üzerine de "Kolektif bir idare kuracağız" dediğini ve Sivas il delegelerine bu hususta propaganda yapmalarını da tembih ettiğini söyledi. Ve Genel Yönetim Kurulu'nda açıkladığım yazılı ifadeyi de yazarak bana bıraktı. Binaenaleyh o mektubu da bilgi edinmek isteyen arkadaşlarıma okumak mecburiyetindeyim: "19.10.1968 Cumartesi günü, saat 16.00'da TİP Genel Merkez binasında Sadun Aren'le görüştüm. Sadun Bey, M. Ali Aybar'ın bilimsel

sosyalizmi benimsemediğini, Rusya aleyhinde konuştuğunu; Karl Marx'ın, Engels'in fikirlerini benimsemeyip, ilkel bilim adamlarının fikirlerine inandığını; artık Mehmet Ali Aybar'ın sosyalist olmadığını, kendilerinin ise kolektif bir grup kuracaklarını ve bu grupta parti genel başkanı olmayacağını, kendi fikirlerini Şaban Erik, Nihat Sargın'ın desteklediğini beyan edip, ben, Cemal Hakkı Selek'in hangi taraftan olduğumu sorduğum zaman, "Biz sosyalist olduğumuza göre, Cemal Hakkı da bizden" dedi ve bana dönerek, Sivas delegelerini Aybar aleyhinde hazırlamamı söyledi. Yukarıda yazdıklarımı şifahen de Genel Başkana söyledim, bunu bir parti vazifesi sayıyorum. Sivas İl Sekreteri Vahdet Olcoyto."

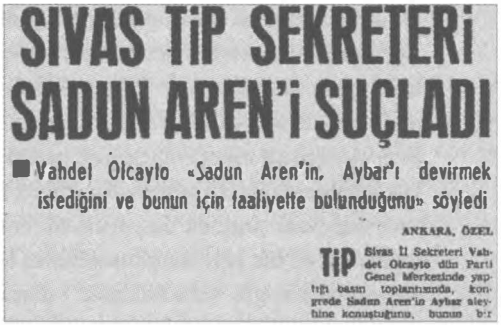

SIVAS TİP SEKRETERİ SADUN AREN'İ SUÇLADI

■ Vahdet Olcayto «Sadun Aren'in, Aybar'ı devirmek istediğini ve bunun için faaliyette bulunduğunu» söyledi

ANKARA, ÖZEL

TİP Sivas İl Sekreteri Vahdet Olcayto dün Parti Genel Merkezinde yaptığı basın toplantısında, kongrede Sadun Aren'in Aybar aleyhine konuştuğunu, bunun bir

Milliyet, 29 Kasım 1968.

Sevgili kardeşlerim, bir partide böyle şeyler yapılmaya başladı mı, sosyalist ahlâk namına, bilim namına, sosyalist teori namına bu kürsüden neler söylenirse söylensin, o partide tehlikeli gelişmeler başladı demektir. Ancak, ben şuna inanıyorum ki, Büyük Kongre bu tehlikeleri çözecektir, bu tehlikelerin üstesinden gelecektir. Çünkü bu partiye girdiğim günden beri, ben daima emekçi halkımızın sağduyusuna inanıyorum. Genel Kongre'nin delegasyonunu genişletmek üzere Malatya Kongresi'nden evvel toplanan olağanüstü kongrede tüzük maddesinin değiştirilmesi hususu benim teklifimdi. Bu teklife karşı çıkan pek çok arkadaşımız oldu. Dediler ki, "Henüz daha sosyalizm yeni yeni tabana iniyor, taban kayabilir; sosyalist niteliğini parti kaybedebilir." Ben inancımı kaybetmedim. Bir kere ışık tutulduktan sonra emekçi yığınların yolunu şaşırması mümkün değildir. Hele bizim emekçi yığınlarımız gibi karanlıklar arasında oy hakkına sarılıp bir daha oy hakkını geri vermemek inadını gösteren emekçi yığınlar olursa karşımızda. Bundan ötürü sizlerin sağduyusunun, partinin son derece kritik anda, seçimlere girmesine 11 ay kala, böyle bir meseleyi, böyle bir meselenin patlak vermesine ve efkârı umumiyeye bu meselenin "TİP kaynıyor" şeklinde yansımasına sebep olan arkadaşlarımızın ve isterseniz benim, hürriyetçi sosyalizm terimini henüz genç arkadaşlar bile tepki gösterecekken, o tepkiyi hesaba katmadan, yahut da formülasyonunu iyi koymadan ortaya attığım için benimse kabahat, ortaya yaratmış olduğumuz bu tehlikeli durumdan kongre temsilcilerinin, kongredeki delegasyonun, yani emekçi halkımızdan gelen kardeşlerimin sağduyusuyla çıkacağımıza kesin inancım var. Ve bu kongreden çok daha güçlü çıkıp,

69 seçimlerine var gücümüzle gireceğimize inancımız var. Eksiklerimiz çok; örgütlenme meselelerimiz askıda, biliyorum. Halkı eğitim problemimiz askıda, bunu da biliyorum. Bütün hâkim sınıflar, bütün güçleriyle karşımızda, bunu da biliyorum. Yeni şartlar altında, bu yeni gelen Amerikan elçisiyle ve Amerikan emperyalizminin ağırlık merkezinin Ortadoğu'ya kaymasıyla göğüslemek durumunda kalacağımız müşkülatın daha da ağırlaşacağını biliyorum. Ama şunu da biliyorum ki, emekçi sınıflar bir kere uyanmaya başladılar mı ve bir kere kendi partilerini buldular mı, ne yapılsa nafiledir. Onlar mutlaka doğru yolu bulurlar, bulacaklardır. Beğenmedikleri yöneticileri değiştireceklerdir. Ama Türkiye sosyalizmini mutlaka kuracaklar, Amerikan emperyalizmini ve onun ortaklarını mutlaka ve mutlaka Türkiye' de zararsız hale getireceklerdir.

Hepinize saygılar, sevgiler.

Kongre Başkanı Çetin Altan'ın Konuşması

Kongre Başkanı Çetin Altan'dı. Başkan olmasını ben önermiştim. İçinde bulunduğumuz nazik durumda partiyi koruyacağına, aynı zamanda herkesin hakkını gözeten bir başkan olarak kongreyi yöneteceğine inanıyorduk. Sayın Altan kongrenin ilk gününü şu konuşmayla kapattı:

> Gündemimizin böylece 10. maddesini de tamamlamış bulunuyoruz. Vakit geç olmuştur. Kongre yoğun bir çalışma ve hiçbir siyasi partide şimdiye kadar Türk siyasi tarihinde rastlanılmayacak ölçüde bilimsel seviyede bir faaliyet göstermiştir. Bunun Türk siyasi tarihi için hakikaten övünülecek bir toplantı günü olarak alıyorum: Hem Türk sosyalist tarihine, hem tüm olarak Türk siyasi tarihine... Hiçbir siyasi partinin hiçbir kongresinde, bu ölçüde seviyeli, bu ölçüde bilimsellik yapılmamıştır. Bunu Türkiye İşçi Partisi Türk siyasi tarihine armağan ettiği için gelecek kuşaklar da bu armağanın kıvancını duyacaklardır. Değişmekte olan Türk siyaseti içinde hepinize kutlu olsun arkadaşlar.[3]

TİP'in Üçüncü Kongresi Sayın Çetin Altan'ın belirttiği gibi gerçekten seviyeli bir toplantıydı. Ama normal bir kongre değildi. Hizipler, kanatlar olur parti kongrelerinde. Bunlar yönetimi ele geçirmek için savaşırlar. Pek dürüst olmayan kulis çalışmalarına da rastlanabilir. Ne var ki, bir sınırı vardır bunların. Bu sınır çoğu kez parti programıdır. Parti aynı programı benimseyen insanların topluluğudur. Partiye başka bir çizgi vermek isteyenler yeni program, tüzük taslakları önerirler... Oysa Aren, Boran ve arkadaşları parti programını savunduklarını söylüyorlardı. *Türkiye'ye özgü sosyalizme* saldırıyorlardı. Türkiye'ye özgü sosyalizm ise programın ulusal ba-

3 Bant çözümü.

ğımsızlıkçı yanını vurgulayan bir deyimdi. Gerçekten de TİP programı bize özgü bir programdı ve Leninizmin tersine, tabandan kaynaklanan bir hareketi savunmaktaydı. Bir süredir konuşmalarımda programın bu *yığınsal hareket* niteliğine ağırlık veriyordum. Kongrede yaptıkları konuşmalarda *önergecilerin* ortodoks çizgiyi savundukları ortaya çıkıyordu. (Yıllar sonra Boran yeni TİP hakkında *Adımlar*'daki bir yazısında, eski TİP'in gerek yapısı, gerek yönetimi bakımından yeterince devrimci olmadığını ve kurduğu yeni TİP'te bu eksiklerin giderildiğini yazacaktır). Evet, bu beş arkadaşımız yıllarca teori konusunda hiçbir öneri getirmemiş olmanın sanki acısını çıkarmak istercesine *Türkiye'ye özgü sosyalizm* deyimine saldırıyorlardı. Son konuşmamda belirtmeye çalıştığım gibi, olaylar bizi bağımsız bir sosyalizm görüşünü vurgulamaya zorlamıştı. Çekoslovakya'nın işgali olayı Sovyetler Birliği'nin *Leninist çizgi* içinde bile en küçük bir yeniliğe, demokratik en ufak bir eğilime, müsamaha göstermediğini ortaya koymuştu. *Önergecilerin*, daha düne kadar Sovyetler Birliği'ni sert biçimde eleştiren Behice'yi, herhalde paratoner görevi yapması için, aralarına alarak bağımsız *Türkiye'ye özgü sosyalizme* cepheden saldırıya geçmeleri, herhalde derin bir değişimin işaretiydi.

Ancak delege çoğunluğu üzerinde etkili olamadıkları, yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. Kürsüye gelerek görüşlerini açıklayan delegelerin büyük çoğunluğunun beşleri onaylamadıkları ve olaylara bir bakıma anlam veremedikleri anlaşılıyordu. Nitekim son gün yapılan seçimler sonucunda beşlerden sadece iki kişinin, 41 kişilik Genel Yönetim Kurulu'na girebildiği görülecektir: Aren ile Erik Genel Yönetim Kurulu'na seçilmiş; Boran, Sargın, Haydaroğlu yedekte kalmışlardı...

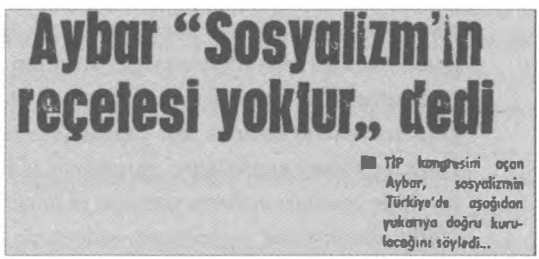
Aybar "Sosyalizm'in reçetesi yoktur,, dedi

TİP kongresini açan Aybar, sosyalizmin Türkiye'de aşağıdan yukarıya doğru kurulacağını söyledi...

Milliyet, 10 Kasım 1968.

Kongre yayımladığı bildiride şöyle demişti:

> Türkiye'de sosyalizmi kurmak için sosyalizmin genel kanunlarına uygun olarak, bize özgü bir yol izlememiz gerektiğinin bilimsel bir zorunluk olduğuna; Türkiye sosyalizminin işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların eliyle, aşağıdan yukarı kurulacağına; sosyalizmi kurmak için yapılacak fedakârlıkların bilerek isteyerek, severek yapılması gerektiğine; partimizde olduğu gibi, kurulacak sosyalist düzende de emekçi sınıfların yönetim ve denetimde, her kademede söz ve karar sahibi olacaklarına; sosyalizmin sadece bir ekonomik şema değil, emekçi sınıfların

sömürülmeden, horlanmadan *(evet, horlanmadan)* ezilmeden kurtulmalarını sağlayacak, onları tüm yabancılaşmalardan sıyıracak; özgür ve eşit kılacak biricik toplum düzeni olduğuna, sosyalist partiler ve devletler arasında emperyalizme karşı dayanışma ver mücadelenin ancak bağımsızlık, eşitlik, içişlere karışmama ve karşılıklı saygı ile en tesirli hale geleceğine, Türkiye sosyalizminin sosyalist akım içinde tam bağımsız bir hareket olduğuna inanır.

Evet, bunlar bizim yıllardır savunduğumuz ilkelerdi. Bildirinin tamamını vermek daha aydınlatıcı olacaktır:

KARAR:[4]

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ 3. BÜYÜK KONGRESİ

1- Sosyalizmin, kapitalizmden sonraki aşamanın üretim tarzı olarak; kapitalist üretim ilişkilerinden özde ve biçimde farklı üretim ilişkileri olarak; olayları incelemede, tahlilde ve senteze varmada kullandığı bilimsel metot bakımından bir tane olduğunu fakat toplumların çelişileri birbirinin tıpatıp aynı olmadığından temel çelişi yani sermaye-emek çelişisi aynı nitelikte olsa bile, üstyapıya ait çelişiler ve üstyapı-altyapı etki-tepkisi mutlaka farklı ve geri kalmış toplumlarda bu farklar daha belirgin olduğundan sosyalizmin toplumlara göre ayrı biçimler aldığını ve alabileceğini açıklar.

Türkiye'de sosyalizmi kurmak için, sosyalizmin genel kanunlarına uygun olarak, bize özgü bir yol izlememiz gerektiğinin bilimsel bir zorunluk olduğuna; Türkiye sosyalizminin işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların eliyle, aşağıdan yukarı kurulacağına; sosyalizmi kurmak için yapılacak fedakârlıkların bilerek, isteyerek, severek yapılması gerektiğine; partimizde olduğu gibi, kurulacak sosyalist düzende de emekçi sınıfların yönetim ve denetimde, her kademede söz ve karar sahibi olacaklarına; sosyalizmin sadece bir ekonomik şema değil, emekçi sınıfların sömürülmeden, horlanmadan, ezilmeden kurtulmalarını sağlayacak, onları tüm yabancılaşmalardan sıyıracak, özgür ve eşit kılacak biricik toplum düzeni olduğuna; sosyalist partiler ve devletler arasında emperyalizme karşı dayanışma ve mücadelenin ancak bağımsızlık, eşitlik, iç işlere karışmama ve karşılıklı saygı ile en tesirli hale geleceğine; Türkiye sosyalizminin sosyalist akım içinde tam bağımsız bir hareket olduğuna inanır.

2- Temel çelişi, yani sermaye emek çelişisi son tahlilde ağır basmakla beraber hiçbir vakit sosyalizme geçişi tek başına tayin edemeyeceğini ve üstyapı kurumları ile karşılıklı etki-tepki halinde olduğunu, üstyapı kurumlarını belirlerken kendisi de onlar tarafından belirlenip bir *üst belirlenme* durumu meydana getirdiğinden sosyalizme geçilebilmesi için emek-sermaye çelişisi-

4 Aslından aynen çıkarılmıştır.

nin had bir safhaya gelebilmesi yanı sıra üstyapı kurumlarının da genellikle aynı doğrultuda bulunmasının şart olduğunu açıklar.

3- Başta gelen davamız bugün Amerikan emperyalizmi, milletlerarası sermaye ve bunların aracısı ve ortakları olan komprador-ağa-bürokrat üçlüsü ile işçi sınıfı ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış tüm emekçi sınıf ve tabakalar arasındaki temel çelişiyi aşarak Türkiye'yi tam bağımsızlığa ve emekçi sınıfları, yani milletimizi sömürü, zulüm ve ezgiden kurtararak Anayasa'ya sahip çıkmış bir numaralı vatandaşlar durumuna yükseltmek ve İkinci Milli Kurtuluş ve Türkiye sosyalizmi için partimizin açıp yürüttüğü mücadeleyi kesin zafere kadar yürütmektir.

4- İkinci Milli Kurtuluş ve Türkiye sosyalizmi için verilen mücadeleyi, Anayasa'ya sahip çıkan ve Birinci Milli Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış, sonradan kaybetmiş olmanın nedenlerini şimdi daha iyi ve partimizin verdiği mücadeleler ışığında her gün biraz daha açık ve seçik olarak kavrayan emekçi sınıf ve tabakaları kesin zafere götürmektir.

5- Türkiye NATO'dan çıkacak, ikili antlaşmalar feshedilecek ve yurdumuzdaki Amerikan askerî üs ve tesisleri tasfiye edilecek, milletlerarası sermayenin yurdumuzdaki sömürücü ilişkilerine son verilecek; dışa bağlı komprador-ağa-bürokrat üçlüsünün emekçi sınıflarımız üzerindeki zararlı nüfuz ve hâkimiyetlerine Anayasamızın öngördüğü köklü dönüşümler gerçekleştirilerek son verilecektir.

6- Hedefe doğru kesin adımlarımızdan birini de önümüzdeki büyük seçimlerde atacağız. Bunun için:

a) İşçi sınıfımızla içli dışlı bağlar kurmaya daha büyük bir hız ve şevkle devam etmek,

b) Köylülerle içli dışlı bağlar kurmaya daha büyük bir hız ve şevkle devam etmek,

c) Amerikan emperyalizminin ve milletlerarası kapitalizmin ve bunların içimizdeki aracı ve ortaklarını, yani komprador-ağa-bürokrat üçlüsünün ortaklaşa sömürdüğü işçi ve köylüler gibi ezilen küçük esnaf, zanaatkâr, küçük memur tabakalarıyla ilişkilerimizi pekiştirmek,

d) Türkiye'nin devrimci bir ortamda bulunan yüksek öğrenim gençliği ile içli dışlı bağlar kurmaya daha büyük bir hız ve şevkle devam ederek yüksek öğrenim gençliğini, emekçi sınıf ve tabakalar gençliği ile içli dışlı bağlar kurmaya teşvik etmek başlıca amaçlarımız olacaktır.

7- Anayasamızın vatandaşlar arasında dil, ırk, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeyeceğini ve kanun önünde eşit bulunduğunu belirten ilkesine karşın Kürtçe ve Arapça konuşan vatandaşlarımızın bundan dolayı horlanmalarını, ezilmelerini, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmelerini kınar.

Doğu ve Güneydoğu sorununun çözümünde ekonomik köklü dönüşümlerle beraber, psikososyolojik faktörlerin de göz önüne alınması gerektiğini ve ancak bu açıdan bakılması ile gerçekçi bir çözüme ulaşılabileceğini bilir.

8- Halkımızın dinî inanç ve davranışlarına içtenlikle saygılı olan Türkiye İşçi Partisi, Alevi vatandaşlarımızın mezheplerinden dolayı farklı muamele görmelerinin, horlanıp ezilmelerinin karşısında olduğunu açıklar. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bütün mezheplerin temsil edilmelerini ve mezhepler arasında her alanda eşitlik sağlanması gerektiğini kabul eder.

KARAR TASARISI II

Köy emekçilerinin uyarılması ve bilinçlendirilmesi için mahalli örgütler aracılığı ile köylere gönderilmek üzere –parti tüzük ve programı ışığında– belli aralıklarla, tek yapraklı propaganda broşürlerinin, propaganda ve basın bürosu tarafından yayımlanmasında yarar görür.

Kemal NEBİOĞLU
Genel Sekreter

Anlaşmazlık Teorik miydi?

İki teori arasındaki çatışmayı bir yana bırakırsak, teorik anlaşmazlık, aynı teorinin değişik yorumları anlamına gelir. Taraflar bilimsel yönteme bağlı iseler yorum, anlaşmazlıkları ortadan kaldırılabilir: Gerçeklerin hakemliğine başvurulur; yorumlardan birinin, bazen da her ikisinin yanlış olduğu anlaşılır. İki teori arasındaki çatışma da sonunda aynı yöntemle, gerçekle ilgileri karşılaştırılarak çözümlenir. Ne var ki, gerçeği saptamak, her zaman ve her yerde basit ve kolay bir iş değildir. Doğa bilimlerinde karmaşık yöntemler, araç ve gereçler kullanılır. Gerçeği daha derinden, daha iyi kavrayabilmek için. Üstelik yöntemler, araç ve gereçler de sürekli geliştirilir.

Toplum bilimlerinin konusu toplumsal yaşam, yani insanlar arasındaki çeşitli ilişkilerin incelenmesi olduğundan, gerçeklerin saptanması, olaylar arasındaki yasaların bulgulanması çok daha zordur. Dolayısıyla aynı teori farklı yorumlara yol açar; yeni teoriler ortaya çıkar. Hele bu teori, Marksizm gibi politika ile bağlantılı ise hem yorumlar çoğalır hem de yorumlar birbirinden farklı *teoriler*(!) oluşturur: Leninizm, Stalinizm, Maoizm, Avrupa Komünizmi gibi... Türkiye'ye özgü sosyalizm de böyle bir yorum-teoriydi. Beşler buna karşı çıkıyorlardı. Karşı çıkmak haklarıydı elbette. Ne var ki, biz bir partiydik, bu partinin bir programı, bir tüzüğü, kimi ilkeleri vardı. Ve bunlar usulünce değiştirilmeden, bunlar sözde benimsenilerek, bambaşka bir teori savunulamazdı. TİP, Marksizmden yola çıkarak Türkiye'ye özgü bir sosyalist çizgi saptamıştı. Bu çizgi ne *Leninci* ne *Stalinci* ne de *Maocu*ydu. Bu da sır değildi. İlke-

leri tüzük ve programda açıklanmıştı. TİP *öncü* teorisini, proletarya diktatörlüğünü, yani *öncü*lerin işçi sınıfı adına devleti ele geçirip yönetmelerini; *Leninist* parti modelini; kısacası *Leninizmi* reddediyordu. TİP, tepeden inmeciliğe karşıydı. Hem de sadece ilkesel açıdan değil, gerçekçi olduğu için de karşıydı. Kurulan sosyalist devletler ve yarım yüzyılı aşan uygulamalar, sosyalizmin bir avuç *öncü*nün tepeden inme buyrukları ile asla gerçekleştirilemeyeceğini gözler önüne sermişti, kanıtlamıştı... *Demokrasisiz sosyalizm olmazdı, olamazdı... Olamayacağını örnekleriyle görüp anlamıştık. Bu, teorik olarak doğruydu; bunu pratik de doğrulamıştı... Üretim araçlarının kamulaştırılmasıyla, sosyalizme geçilmiş olmuyordu. Çünkü emekçiler devleti doğrudan doğruya ele geçirmedikçe, devleti kendileri yönetmedikçe, yani demokrasi gerçekleşmedikçe "sömürü" ortadan kalkmıyordu; kaldırılamıyordu... Artı-değerin sömürüye dönüşmemesi, ancak artı-değeri yaratan emekçilerin, artı-değerin kullanımına da yani nasıl ve nerede kullanılacağına da karar vermesine bağlıydı. Bu ise emekçi halk yığınlarının yöneticilerini seçmeleri, sürekli denetlemeleri ve diledikleri an, bunları görevden almalarına olanak veren bir düzenin kurulması ile ancak gerçekleşebilirdi.*

TİP tüzüğü ve programı yukarıda açıklanan görüşleri zaten içeriyordu. Tüzüğün 2. ve 3. maddelerinde partinin, Türk işçi sınıfının demokratik öncülüğünde tüm emekçi tabakaları içeren, onların yönetiminde onları iktidara getirmeyi amaçlayan bir parti olduğu yazılıydı. 53. madde kol emekçilerinin parti yönetiminde ağırlıklı olmalarını sağlayan esaslar getirmişti. Program da aynı esaslar ışığında hazırlanmıştı. Gerek tüzüğün yukarıdaki maddelerini gerek programın ilkesel esaslarla ilgili bölümlerini ben yazmıştım. TİP *ortodoks* çizgide olan bir sosyalist parti değildi. Marksizmden hareket eden ama kesinlikle Leninist olmayan bir partiydi. Parti programını çiğnediğim hakkındaki suçlamalar dolayısıyla gerçek dışı şaşırtmacalardı. "Aybar artık sosyalist değildir; program dışı konuşmalar yapıyor" demekle, karşıtların gerçekleri üst üste katmerli biçimde yadsıyorlardı. TİP'in tüzük ve programında yer alan ilkeler, henüz bu arkadaşlar partiye girmeden Aybar tarafından saptanmıştı. Üstelik bu ilkeler onların savunmaya başladıkları *ortodoks* çizgide olmayan TÜRKİYE'YE ÖZGÜ İLKELERDİ, 1962 yılında tüzük kaleme alınırken tarafımdan saptanmış ilkeler... Şimdi programı onlar savunuyor, biz karşı çıkıyor durumda gösterilmek isteniyorduk.

Kongre Kimleri Seçti?

Üçüncü Kongre'de amaçlarına ulaşamadılar. Ağır bir yenilgiye uğradılar. Kongre yayımladığı bildiride: "(...) Türkiye'de sosyalizmi kurmak için, sosyalizmin genel kanunlarına uygun olarak, bize özgü bir yol izlememiz gerektiğinin bilimsel bir zorunluk olduğunu ve (...) başta gelen davamızın bugün

Milliyet, 14 Kasım 1968.

Amerikan emperyalizmi, milletlerarası sermaye ve bunların aracısı ve ortakları olan komprador-ağa-bürokrat üçlüsü ile işçi sınıfı ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış tüm emekçi sınıf ve tabakalar arasındaki temel çelişkiyi aşarak Türkiye'yi tam bağımsızlığa ve emekçi sınıfları, yani milletimizi sömürü, zulüm ve ezgiden kurtararak Anayasa'ya sahip çıkmış bir numaralı vatandaşlar durumuna yükseltmek ve İkinci Milli Kurtuluş ve Türkiye sosyalizmi için partimizin açıp yürüttüğü mücadeleyi kesin zafere kadar yürütmektir"[5] diyerek, bizim savunduğumuz görüşleri benimsedi ve 41 kişiden oluşan Genel Yönetim Kurulu'na önergecilerden sadece Aren'le Erik'i seçti; Boran, Sargın ve Haydaroğlu yedekte kaldılar.

Genel Yönetim Kurulu'na asil üye olarak şunlar seçildi:

İşçi Kesimi (Oy sırasına göre): Rıza Kuas, Naci Eren, Şaban Yıldız, Hüsamettin Güven, Şinasi Kaya, Kemal Aksoy, İlyas Başyılmaz, Kemal Türkler, İbrahim Çetkin, Şevki Erencan, Cenan Bıçakçı, Rahmi Eşsizhan, Yaşar Saygıner, Şaban Erik, Fevzi Kavuk, Mehdi Zana, Celal Beyaz, Kemal Nebioğlu, Tahsin Avcı, Yılmaz Yazoğlu, Abbas Uğurlu. *Yedekler:* Musa Birdal, Yakup Erdem, Yavuz Ünal, Necip Akan, Mustafa Ruhidoğan, Mustafa Oksal, Mustafa Baykan, Metin Atılal, Adnan Kozanoğlu, Cemil Fazlı.

İşçi olmayan kesim (Oy sırasına göre): Mehmet Ali Aybar (158 oyla ilk turda seçildi), Murat Sarıca, Yaşar Kemal Gökçeli, Tarık Ziya Ekinci, İdris Küçükömer, Suat Aksoy, Mehmet Ali Aslan, Kemal Burkay, Can Yücel, Şükran Kurdakul, Atilla Aşut, Yahya Kanbolat, Ayata Beğensel, Naci Kutlay, Hayrettin Abacı, Burhan Cahit Ünal, Kemal Sülker, Saip Atay, Orhan Çubukçu, Sadun Aren. *Yedekler:* Ali Göçmen, Behice Boran, Yusuf Ziya Bahadınlı, Nihat Sargın, Adil Kurtel, Mehmet Selik, Ali Karcı, Yunus Koçak, Rauf Çapan, Minnetullah Haydaroğlu.

Merkez Yürütme Kurulu: Genel Başkan - Mehmet Ali Aybar. *Genel Sekreterler* - Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu. *Üyeler* - İ. Çetkin, Ş. Yıldız, R. Eşsizhan, Ş. Kaya, S. Aksoy, Murat Sarıca, Tarık Z. Ekinci, Kemal Sülker, Yahya Kan-

5 Tüm konuşmalar bant çözümüdür.

bolat. *Yedekler* - K. Türkler, Celal Beyaz, A. Uğurlu, Şükran Kurdakul, Burhan C. Ünal, Atilla Aşut.

Merkez Haysiyet Divanı: Basri Dede, Mirza Doğan, Nejat Öktem, Salih Özkarabay.

Evet, ama artık TİP eski TİP değildi. Balık baştan kokuyordu. Ve beşlerle aramızdaki anlaşmazlık, farklı teorik değerlendirmelerden kaynaklanan ve farklı politik değerlendirmelere yol açan bir anlaşmazlıktı. TİP programı *ortodoks* çizgiden çok farklı bir çizgiyi savunuyordu. Biz *öncücülüğe* karşıydık. Bir avuç devrimci aydının emekçi yığınları yönlendirmesi, yönetmesi görüşünü paylaşmıyorduk. Emekçilerin yönettiği, ağırlıklı olduğu bir hareket düşünüyorduk: Tabandan kaynaklanan ve işçilerin, köylülerin, *kol emekçilerinin* başını çektiği bir dip dalgası... Biz aydınları bu hareket içinde yardımcı olarak görüyorduk. Her halde amacımız bu idi. Bizim tarihsel yapımızın Batılı ülkelerden çok farklı olmasından hareketle bürokrasi ağırlıklı, komprador-ağa üçlüsüne karşı tam anlamda demokratik ve bu üçlü dışında tüm emekçileri kapsayan bir hareket olarak düşünüyorduk sosyalizmi. Bu, bize özgü bir modeldi. Leninizmin bürokratik toplumlar kurulmasına yol açması ve emekçilerin iktidar olmalarını önlemesi de bizi kendi modelimizi yaratmaya adeta zorlamıştır. Sovyetler Birliği'nde, Kruşçev reformlarının askıya alınması ve Brejnev'le kişisel yönetime dönülmesi *ortodoks* modelin dışında bir çizgiye yönelmemizde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Çekoslovakya olayından sonra programımızın bu özelliği üzerinde sık sık durmaya başlamıştım. Kimi arkadaşlarımız bundan rahatsız oluyorlardı. Programımızın özelliklerinin sık sık vurgulanması, bunlarca sosyalizmden sapma olarak nitelendirildi. Kuşkusuz programımızın *ortodoks* çizgiden apayrı bir çizgide olduğunu biliyorlardı. Ama özellikle Çekoslovakya olayından sonra bu özelliğin sık sık vurgulanması, belki de Türkiye'nin jeopolitik konumu bakımından bu arkadaşlarımızca uygun görülmedi. Oysa biz yıllardır Amerika ve Sovyetler Birliği'nden aynı uzaklıkta bir politika izlenmesini savunuyorduk. Ne var ki, ortaya çıkan teorik anlaşmazlığın arkasında politik bir tercihin yattığı, yıllar sonra Uğur Mumcu'nun Behice Boran'la yaptığı röportajdan sonra açıkça görüldü. Kuşkusuz Behice'nin açıklamaları öteki arkadaşları bağlamaz. Sadece Behice açısından bir ışık tutar elbet. Ama gene de önemlidir. Kaldı ki, 1968 yılı dünya konjonktürü içinde Türkiye İşçi Partisi'nin yöneticilerinin birbirlerine düşmesi öncelikle Amerika'nın sevineceği bir olaydı. 1962'den beri halk arasında Amerika'ya karşı çıkan tek partiydi. Yöneticilerinin halkın pek kavrayamadığı bir konuda, kavgaya tutuşmaları, partinin kamuoyunda büyük ölçüde puan kaybetmesine neden olmaktaydı. Aynı zamanda TİP'in Amerika ile Sovyetler Birliği'nden aynı uzaklıkta bir politika savunması, üstelik Çekoslovakya'nın işgalinde sert bir dille Sovyetler Birliği'ni kınamış olması, partimizin Sovyet-

ler Birliği gözünde de makbul sayılmamasına herhalde yol açmaktaydı. Böylece TİP yöneticilerinin anlaşmazlığa düşmeleri hem Amerika'yı hem Sovyetleri sevindirmişti. Türkiye İşçi Partisi'nin *Ortodoks* olmayan bir sosyalizm türünü savunduğu düşünülecek olursa, uzun vadeli bir perspektif içinde anlaşmazlığın daha çok Sovyetlerin işine yaradığı ortaya çıkar. Bir başka açıdan Türkiye İşçi Partisi yöneticileri arasında derin bir anlaşmazlığın çıkması, Türkiye sosyalist hareketi bakımından da son derece olumsuz sonuçlar doğuracak bir olaydı. Düşünülsün ki, Ortadoğu'nun gündeme geldiği bir dönemde yaşıyorduk. Ortadoğu sorunu Türkiye ve dünya solunu yakından ilgilendiren bir olaydı. O günlerde Türkiye solunda önemli bir boşluğa doğru yol alınması, olumsuz bir örnek olarak Arap dünyası solu bakımından olduğu kadar Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliği bakımından da kaygı uyandıran bir ters adımdı. Geliyorum şimdi Boran'ın konumuza ışık tutan Mumcu'yla yaptığı konuşmaya. Behice Boran o sıralarda nasıl bir sosyalizm düşünüyordu? TİP programını nasıl çarpıtarak yorumluyordu?

Önce kısaca Boran'ın TİP programına gerçeklere ters düşen bir yaklaşım içinde olduğunu belirtmek isterim. Boran, Türkiye'ye özgü sosyalizmin TİP programında bulunmadığını söylüyor. Sözcük olarak Türkiye'ye özgü sosyalizm deyimi TİP tüzük ve programında geçmez. Ama TİP'in sosyalizm anlayışının "ortodoks" çizgide olmadığını hemen vurgulamak isterim. TİP'in program ve tüzüğünde sosyalizm sözcüğü de geçmez. Ne var ki, tüzüğün 2. ve 3. maddelerinde açıklanan ilkeler, yukarıda belirtildiği gibi, Marksizmden kaynaklanmakla birlikte kesinlikle Leninist olmayan, Türkiye'ye özgü ilkelerdir. Öncüler teorisi reddedilmekte ve işçilerin, köylülerin emekçi tabakaların parti içinde ve devlette egemenliği savunulmaktadır. TİP tüzük ve programında öngörülen yönetim biçimi aşağıdan yukarı bir yönetimdir. Üstelik Kurtuluş Savaşımıza uzanan ve tam bağımsızlığı savunan, bize özgü bir sosyalizmdir. Dolayısıyla beşlerin önergesindeki, programa ters düştüğüm hakkındaki iddialar partiye yeni bir çizgi getirmeyi amaçlayan, asıl maksadı gizlemeye yönelik, çok kaba bir taktiktir.

Bakınız Uğur Mumcu ile yaptığı konuşmada Behice Boran bu konuda neler söylüyor?

Ve Boran'dan Yıllar Sonra Anlaşmazlığın Gerçek Yüzü

Boran, "İdeolojik Bağımsızlık" sözünün anlamsız olduğunu söylüyor. Uğur Mumcu'ya bu konuda uzun açıklamalarda bulunuyor.[6] İdeolojilerin sınıfsal

6 Önce *Cumhuriyet* gazetesinde söyleşi şeklinde yayımlanan Mumcu-Boran söyleşisi, daha sonra kitap haline de geldi: *Bir Uzun Yürüyüş*. Mumcu, Mehmet Ali Aybar'la yaptığı uzun söyleşiyi de *Aybar ile Söyleşi* adıyla kitap haline getirmiştir – yay. haz.

nesneler, olgular olduğunu; her isteyenin kendine göre oluşturduğu fikir salataları olmadığını vurguluyor.[7] Bunlar bilinen klişeler. Kaldı ki, konumuz *ideolojilerin* toplumsal bir olgu olup olmadığı değil. Marksist tüm kitaplarda yazılıdır bu. Sorun bu değil. Bizim üzerinde durduğumuz sorun, işçi sınıfı ve sosyalizm adına ahkâm kesen bir MERKEZİN buyruklarına, yargılarına, boyun eğmemek, karşı çıkmak özgürlüğüdür. Dünyanın tanık olduğu, gözler önünde cereyan etmiş olaylar var: Macaristan olayı, Polonya olayı, Çekoslovakya olayı ve daha sonra Afganistan olayı...

Bu müdahaleler sosyalizmin korunması gerekçesiyle yapıldı. 1917 devriminden sonra Marksizm hakkında yeni görüş getirme, yorum yapma yetkisi, komünist partiler aracılığı ile Moskova'nın tekeline geçti. Biz ideolojik bağımsızlık derken bu duruma karşı çıkma özgürlüğünü kastediyoruz. Oysa Belçika'da yaşayan Boran ölümünden bir yıl önce "Marksist bir parti, toplumsal gerçekçiliğin yasalarının, süreçlerinin, nesnel sınıf ilişkilerinin bilimsel incelenmesine dayanan bir sosyalist ideolojiyi benimsemiş olduğu için açıkladığım bu anlam ve kapsamda her zaman Sovyet Birliği ve genelinde dünya sosyalist sistemi çizgisindedir. Bunun bağımlı, direktif ve telkin altında bir parti olmakla hiçbir ilgisi yoktur. Zaten bize 'direktif' vermek veya 'telkinde' bulunmak isteyenler olmadı hiç" diyordu. Aynı çizgide olduğunuz sürece sorun olmaz elbet. Sorun çizgide değişiklik çıkınca başlar. Macaristan, Polonya, Çekoslovakya az çok bir çizgi değişikliği söz konusu olunca Sovyet tankları tarafından işgal edilmişti. Kaldı ki, Marksizm bilimsel bir teori olduğundan, dünyanın dört bir köşesinde bu teoriye katkılarda bulunmak isteyenler çıkacaktır. Ve sorun o zaman patlak verir. Nitekim Boran da Avrupa komünizmini makbul bir akım olarak görmüyor. Stalin anımsanacağı gibi dilbilimi üzerine teorik bir kitap yazmıştı. Stalin dil bilgini miydi? Hayır. Ama dilbilgini Marr'ın kitabı hoşuna gitmeyince, kaleme sarılmış ve Marr'ın ne gibi dehşet verici yanlışlar(!) yaptığını bir bir sıralayarak(!) adamı silivermişti.[8] Yani "Marksizm-Leninizm denen ideoloji benden sorulur" demiş, dolayısıyla dil bilginini hizaya getirivermişti. Bu ibret verici bir olaydır. Behice, "Bize direktif vermek veya telkinde bulunmak isteyenler olmadı hiç" derken kuşkusuz yalan söylemiyordu. Sürüden ayrılmayan koyuna çoban neden sopa sallasın? Biz kimsenin sürüde koyuna benzemesini istemediğimiz ve de özgür düşüncesiz, dolayısıyla itirazsız, eleştirisiz BİLİM olmayacağı, olamayacağı için, *ideolojik bağımsızlığı* savunuyoruz. Zaman değişi-

---

7 *Cumhuriyet*, 12.8.1986.

8 Stalin, 1950 ortalarında *Pravda*'da "Marksizm ve Linguistiğin Problemleri" başlıklı uzunca bir makale kaleme alarak Marr'ın görüşlerini eleştirdi. Stalin'e göre Marr, linguistiğe yanlış bir şekilde, Marksist olmayan bir anlayışla yaklaşıyordu. Stalin'in dille ilgili görüşleri Türkçede farklı yayınevleri tarafından *Marksizm ve Dil* adıyla yayımlanmıştır – yay. haz.

yor. Gorbaçov açıklıktan, demokrasiden, yeni yapılanmadan söz ediyor. Gene de korkulu rüya görmektense, uyanık yatmak evladır. *İdeolojik bağımsızlıktan* şaşmayalım. Behice Boran, 1968 Ağustosu sonuna kadar *Türkiye'ye özgü sosyalizmi* savunmuştu ve Çekoslovakya olayı dolayısıyla Sovyetler Birliği'ni "işçi sınıfı diktatörlüğü partinin, hatta parti içinde belirli bir kadronun, gitgide tek bir kişinin müstebit, keyfi idaresi şeklini almıştır"[9] diyerek, ağır biçimde eleştirmişti. Evet, daha önce de belirttim, Boran kitabında "Türkiye'ye özgü sosyalizm"i savunuyordu. Şöyle diyordu: "Bugün Türkiye İşçi Partisi, hem emekçi sınıfların siyasi bir güç halinde örgütlenmesi hareketini, hem de Türkiye'ye özgü sosyalizmin fikirler çerçevesini –teorisini ve ideolojisini– temsil ediyor. Sosyalizmde fikir ve eylemin birleşmesi bir arada yürütülüp geliştirilmesi kaçınılmazdır."[10] Hey gidi Behice dostum!

Beş arkadaşımız neden partinin yıllardır izlediği politikada bir değişiklik yapmak gereğini duymuşlardır? Behice'nin alıntılar yaptığımız konuşması dışında politik çizgisi açık bir belge yok elimizde. Olsa olsa bu açıklamalar teorik bir yön değişikliği yapılmak istendiğini ortaya koyuyor. Ama bu da başka bir soruyu karşımıza çıkarıyor. Neden böyle bir değişikliğe gerek duyulmuştur? Hem de yıllar sonra? Behice teorik bir gerekçe sunuyor. Sosyalist düşüncenin 150 yıllık bir birikimin ürünü olduğunu ve masa başında bir yeni ideolojinin yaratılamayacağını söylüyor. Ne var ki, Behice Boran ve arkadaşları 1962'den 1968 Ekimi'ne kadar bir itirazda bulunmadan Türkiye'ye özgü sosyalizm çizgisini izlemişlerdir. Tüzük ve programı başka türlü mü anlamış ve yorumlamışlardır? Türkiye İşçi Partisi'nin "ortodoks" çizgiyi benimsemediği ilk günlerden beri ortadaydı. Her şey bir yana ben hemen her konuşmamda bize özgü bir yol izlediğimizi, Türkiye sosyalizminin kitabını A'dan Z'ye kendimizin yazacağını, yazmakta olduğumuzu sürekli vurgulamışımdır. Olsa olsa tüzük ve programdan kalkarak *güler yüzlü sosyalizm*, *Türkiye'ye özgü sosyalizm* gibi yeni terimler kullanmış olmama takılınabilir. Ama bu terimlerin program doğrultusunda izlediğimiz yolun kendine özgün bir karakter taşıdığı ve günün politik koşullarına yanıt verdiği, önergeyi hazırlayıp imzalayan beş seçkin arkadaşımızın kavramayacakları, kavrayamayacakları bir sorun değildi elbet. *Hürriyet* konusuna ağırlık vermem beş arkadaşımızın tepkisine yol açmıştı. Ama Marksizm açısından bu terimin kullanılmasının yanlış olduğu konusunda inandırıcı olamamışlardı. Olamazlardı. Çünkü Marx'ın teorisinde kişiler üretim süreci içinde ve buna bağlı olarak ele alınır. Bunlar belirli bir üretim sisteminin koşulları içinde üretime katılan varlıklardır, dolayısıyla da etkilenmiş varlıklardır. Ama bu yaklaşım aynı kişilerin bir başka yönleri bulunduğunu göz ardı etmemizi mazur gös-

9 *Milliyet*, 27.8.1968.

10 Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, İstanbul, 1968, s. 60.

termez. Kuşkusuz kişilerin bu yönlerini de üretim koşullan belirler. Ve bunlar birer sonuç olgudur. Ama böyle de olsa yaşayan insan için bu duygular, inançlar birer gerçektir. Özgürlük duygusu, düşünü de böyle bir *gerçektir*. İnsanlar, özgürlük için savaşım vermişlerdir. Sömürüye karşı savaşım ise işçi hareketleriyle başlamıştır ve 150 yıllık bir geçmişe uzanmaktadır. Ama gene de sömürüden kurtulmak politik kapsam içinde daha özgür olmayı içerir. Evet, benim kullandığım sloganlarda Marksizme ters düşen bir şey yoktu. Üstelik teoriye katkıda bulunmak da her Marksist düşünürün görevidir. Bir de halka Marksist teorinin anlatılmaması sorunu var. Seçim öncesinde halkımıza artı-değer teorisini anlatmaya kalksaydık alanlar boşalırdı. Ama aşağılanma, horlanma konularını ele aldığımızda bize kulak verirlerdi. Kaldı ki, politik hasımlarımız yani sağcı partilerin TİP'in Moskova doğrultusunda bir parti olduğunu ve bizlerin de Sovyet ajanı olduğumuzu söylüyorlardı. Bunların koca koca yalanlar olduğunu açıklamak zorundaydık. *Bize özgü sosyalizm, güler yüzlü sosyalizmin* bir de böyle bir işlevi olmuştur.

6. Filo 320, 322, 356, 360, 500-502, 633
9 subay olayı 42, 55, 59
14'ler Operasyonu/14'lerin tasfiyesi 70, 72, 98,152
555 (K) Olayları 44
12 Mart 14, 45, 80, 81, 83, 104, 125, 128, 129, 139, 141, 148, 184, 187, 313, 419, 420, 424, 491, 531, 575
31 Mart İsyanı 41, 59, 388
28–29 Nisan Olayları 19, 44
27 Mayıs 25, 32, 45, 64-71, 73-81, 94, 97-99, 125, 136, 140, 141, 145-149, 152, 153, 158, 160, 170, 171, 184, 213, 252, 255, 259, 264, 269, 276, 278, 286, 305, 313, 318, 321, 383, 488, 490, 517, 587, 634
12 Temmuz Bildirisi 36, 50, 51
6-7 Eylül 24, 36, 40, 41, 43, 54, 57, 58, 141
12 Eylül 14, 80, 125, 126, 128, 129, 132, 148, 187, 214, 215, 363, 491
1844 Polis Nizamnamesi 136
1917 Şubat İhtilali 467, 490
1921 Anayasası 105, 183
1924 Anayasası 126, 183, 224, 291
1961 Anayasası 12, 73, 102, 104, 105, 126, 128, 131, 153, 161, 210, 224, 250, 260, 287, 291, 316, 321, 366, 439, 444, 491, 571, 587, 631
1982 Anayasası 132, 223-225, 313

Abacı, Hayrettin 654
Abadan, Yavuz 70
Abdulaziz, Sultan 123
Abdülhamid, Sultan II. 44, 123, 124, 169
Abendorth, Wolfgang 330
Adalet Partisi (AP) 79, 140, 141, 146, 147, 152, 158, 190, 191, 195, 197, 246, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 259-262, 266-281, 282, 285-290, 296, 297, 299, 305, 306, 308-313, 315-319, 321, 322, 324, 325, 356, 357, 365, 368, 370, 375, 381, 382, 384-386, 389-392, 400, 402-404, 407, 417-422, 424-429, 436, 439-445, 447, 452, 453, 495, 497, 498, 500, 501, 505, 510, 511, 517, 522, 525, 530, 531, 569, 571, 584, 616, 618, 619
Adalet Partisi Gençlik Kolu 191
Adana 26, 27, 55, 137, 139, 157, 174, 175, 188, 192, 349, 392, 404, 442, 509
Adapazarı 290, 349
Adil, Esat 47
Afrika 114, 115, 409, 485
Aganbegyan, Abel G. 466
Ağırnaslı, Niyazi 181, 188
Ahmet Rıza Bey 37, 123, 125
Ahrar Partisi 124
Akalan, Ayperi 85
Akan, Necip 654
Akay, Ahmet Nihat 512
Akdeniz 236, 238, 356, 359, 360, 361, 394-397, 403, 414, 433, 577
Akdeniz İlerici Partiler Konferansı 358, 365, 388
Akhisar 192-195

Akhuy, Zeki 85
Akkök, Gürbüz 196
Akman, Atilla 290
Akmansoy, Şükrü 196
Aksoy, Kemal 654
Aksoy, Muammer 276, 445, 446
Aksoy, Suat 654
Aldanmaz, Vassaf 175
Aldoğan, Sadık 50, 180
Alevi/Alevilik 63, 256, 306, 493, 619, 652
Ali, Sabahattin 93, 94
Alican, Ekrem 68, 136, 152, 171
Almanya 32, 47, 54, 107, 112, 125, 127, 256, 297, 318, 319, 329, 331, 395, 463, 528, 549, 552, 577
Alpdündar, Mehmet 155, 362
Altan, Çetin 11, 280, 282, 285, 286, 398, 402-404, 423, 425, 453, 648
Amasya 201
Amasya Tamimi 109
Amerika/Amerika Birleşik Devletleri/ABD 10, 11, 15, 26, 29, 30, 31, 33, 38, 40-42, 44, 47-49, 52-55, 57-60, 69, 81-83, 109, 111, 115, 127, 128, 131, 137, 141, 145, 149-152, 162, 169, 177, 182-184, 187, 189-191, 206, 211, 213, 215, 226, 230, 233-238, 243, 244, 246, 252, 258, 266, 278-280, 288, 289, 294, 296, 299, 305, 307, 308, 310, 312, 313, 317-323, 326-329-334, 336-340, 352, 355-361, 375, 377-381, 396, 397, 405, 419, 422-425, 429, 430-439, 451-454, 459, 460, 462, 474, 481, 485, 489, 491, 495, 496, 499-503, 505-515, 525, 528-533, 540, 543, 548-550, 565, 566, 568, 596, 571-577, 579-585, 592, 627, 628, 631-633, 635, 636, 648, 651, 654-656
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu 117
ANAP 198
Anayasa Komisyonu 276, 391, 445, 446
Anders, Günther 330
Angı, İsmet 261, 291, 404
Ankara 20, 25, 28, 32, 34, 42, 44, 47, 55, 60, 65, 67-71, 73, 75, 77, 86, 90, 92, 107, 137, 139, 154-157, 161, 171, 174-177, 181, 184, 188, 194, 199, 200, 209, 216, 236, 277, 282, 290, 306, 347, 349, 358, 372, 399, 405, 424, 488, 490, 529, 531, 532, 549, 566, 594, 595, 637
Ant 363, 496, 499, 596
Antakya 174, 175
Arap–İsrail Savaşı/Harbi 246, 312, 356,359, 397, 571
Arap Sosyalist Partisi 396
Aras, Tevfik Rüştü 35, 89
Arazi Kararnamesi 122
Arcayürek, Cüneyt 420, 423, 424, 530, 531
Ardahan 47, 183, 235-237, 531
Aren, Sadun 14, 170, 229, 316, 359, 360, 365, 368, 395, 396, 399, 401, 403, 404, 416, 451, 536, 538, 549-550, 568, 593, 594, 600, 613, 614, 620, 621, 646, 648, 649, 654
Aristidis 92
Aristo 554, 555
Arkın, Adnan 142, 158
Arnavutköy 88
Arsal, Orhan 9, 95, 96, 136, 142, 143, 158, 159, 164, 172, 175, 178, 180, 182, 200, 488
Arslan, Nazif 408
Arun, Halit Özdemir (Özdemir Asaf) 85
Askeri Yardımlaşma Antlaşması 47
Aslan, Mehmet Ali 14, 654
Asutay, Burhanettin 155
Asya 115, 122, 319, 409, 495, 574, 576
Asya Tipi Üretim Tarzı 557
Aşut, Atilla 654, 655
Atalay, Şerafettin 201
Ataöv, İhsan 309
Atatürk, Mustafa Kemal 10, 31, 33, 35, 38, 44, 47,49, 61, 63, 64, 79, 81, 83, 100, 105-118, 127, 143, 144, 160, 167, 170, 179, 186, 200, 204, 205, 207, 213, 233, 235, 231, 238, 248, 258, 272, 281, 300, 306, 314, 326, 327, 362, 438, 354, 505, 507, 510, 512, 514, 532, 543, 580, 584, 629
Atay, Falih Rıfkı 33, 34, 87
Atay, Saip 654
Atılal, Metin 654
Atina 92, 185
Atlantik Paktı 360
Avcı, Tahsin 654
Avcıoğlu, Doğan 139, 484, 488-491, 520, 521, 524
Avrupa 30, 33, 37, 45, 46, 49 114, 122, 129, 130, 138, 203, 209, 211, 212, 218, 231, 295, 319, 323, 346, 377, 437, 460, 485, 515, 573, 576, 577, 579, 580, 657
Aybar, Güllü 14, 23
Aybar, Mehmet Ali 9-15, 35, 44, 52, 73, 75, 81, 83, 92, 94, 96, 138, 142, 143, 157, 163, 168, 175, 177, 182, 184, 185, 188, 191, 194, 197, 198, 200, 201, 229, 244, 245, 246, 249, 258-262, 276, 293, 296, 299, 307, 309-312, 315, 329, 330, 334, 335, 338, 340, 342, 344, 353, 356-358, 383, 391, 392, 394, 395, 415,

416, 421, 423, 440, 447, 448, 457, 482, 485, 486, 492, 496, 509, 511, 512, 515, 520-523, 530, 539, 541, 551-553, 558, 568, 573, 593-596, 598-600, 610, 620, 626, 628, 632, 637, 641, 646, 647, 653, 654, 656
Aybar, Siret 51, 85, 86, 163, 486, 540
Aydemir, Şevket Süreyya 177
Aydemir, Talat 81, 83, 148, 171, 177
Aziz Augustin 130
Aznavur-Delibaş İsyanı 41, 59

Baas Partisi 244, 396-398, 414, 571
Babailik 248
Babeuf, François-Noël 461
Babıâli 34, 36, 124, 136, 350, 362
Babıâli Baskını 60, 125, 128, 213
Bahadınlı, Yusuf Ziya 259, 316, 654
Bağcıoğlu, Kemal 282, 404
Baki, Hüsnü 94
Bakunin, Mihail 462, 572
Bakü 23
Balaban, İbrahim 66, 99
Baldwin, James 330
Balım, Ali İhsan 310
Balkan Oyunları 185
Balkan Paktı 107, 205
Balkan, Yusuf 85, 86-88, 90, 93
Basın-İş 97,142, 158, 362
Barlas, Cemil Sait 77
Basso, Lelio 330, 358
Başgil, Ali Fuat 55, 79, 147, 152, 161
Baştımar, Zeki 53, 293, 394, 397
Baştürk, Abdullah 363
Başyılmaz, İlyas 654
Batur, Suphi 84
Bayar, Celal 19, 21, 22, 25, 35, 38, 39, 42-45, 47, 50, 55, 56, 60, 64, 67, 77, 186, 234, 587
Baykan, Mustafa 654
Baykent, İlhan 85
Baykent, Semra 85
Baykurt, Cami 35, 50-52, 89, 93, 217, 249
Bayur, Hikmet 50
Beğensel, Ayata 28, 654
Bekata, Hıfzı Oğuz 83, 179, 182, 184
Bekirağa Bölüğü 23
Bektaşilik 63
Belçika 379, 657
Belli, Mihri 66, 99, 458, 484, 489, 491, 492
Beşer, Nuri 158
Beşiktaş 495, 500
Bey takımı 11, 14, 19, 29, 38, 68, 72, 73, 78, 80, 83, 86, 87, 124, 126, 127, 129, 135-141, 144, 146-149, 152-158, 161, 162, 165, 177, 184, 186, 187, 190, 203, 209, 211-213, 215, 223-228, 232, 233, 235, 243, 289, 325, 362, 368, 422, 482, 572
Beyaz, Celal 155, 654, 655
Beyazıt 19, 20, 23, 178, 502
Beyrut 332
Bıçakçı, Cenan 654
Bilgehan, Cihat 365
bilimsel sosyalizm 366, 367, 391, 395, 397, 398, 486, 487, 542, 556, 558, 560, 564, 572, 596-598, 609, 611, 614, 616
Binh, Kuang 332
Birdal, Musa 654
Birinci Beş Yıllık Plan 304
Birinci Dünya Savaşı 29, 107, 231, 236, 341, 351, 430
Birleşmiş Milletler 47, 84, 173, 186, 189, 204, 207, 216, 238, 325, 330, 389, 477, 506
Birleşik Arap Cumhuriyeti 396
Bitlis 345, 347, 348, 350
Bleda, Mithat Şükrü 342, 343, 351, 352
Bnom-Pen 332
Bodur, Ata 404
Bohça, Şevket 310
Boğazlar 32, 33, 47, 54, 150, 183, 235, 236, 349, 531, 575
Bolşevik 466-468, 470, 483
Boran (Hatko), Behice 14, 52, 67, 153, 164, 170, 175, 229, 259, 265, 267, 268, 270, 293, 360, 393, 430, 435-438, 455, 456, 458, 459, 485, 486, 492, 536, 538, 540, 542, 544, 551, 562, 564, 568, 594, 600, 608, 610, 612, 618, 623, 624, 648, 654, 655-658
Bouillon, Franklin 106
Bozbeyli, Ferruh 184, 404, 405, 416
Bozkurt, Mahmut Esat 112
Bölükbaşı, Osman 152
Brant, Willy 321, 395
Bulgar Mezarlığı 28
Bulgaristan 28, 205, 285, 462
Burak, Ratip Tahir 24, 25
Burçin, Sait 176
Burkay, Kemal 654
Bursa 90, 189, 192, 193, 196, 197, 349, 404
Buyrukçu, Muzaffer 484

Cağaloğlu 95, 136, 159, 169, 190, 192
Cankoçak, Uğur 26, 28
Cansever, Edip 484
Cardenas, Lazaro 330
Carmichael, Stokely 330

Cebesoy, Ali Fuat 12, 117, 118, 170
Cem, İsmail 230
Cemgil, Adnan 52, 195, 196, 229, 383, 540, 557
Cemgil, Sinan 451
Cemiyetler Yasası 48
CENTO 29, 41, 58, 183, 308, 318, 321
Cezayir Kurtuluş Cephesi 396
CIA (Amerikan Gizli Haber Alma Örgütü) 47, 81, 82, 149, 150, 215, 230, 451, 509, 528, 580
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 22, 24, 26, 28, 29, 35, 39-43, 45, 50, 55-60, 63, 76, 78, 79, 83, 90-92, 95, 125, 140, 147, 152, 156, 158, 160, 162, 170, 174, 176, 177, 179, 182, 192, 200, 213, 217, 263, 322, 365, 367, 394, 406-411, 418, 420, 421, 426, 428, 452, 497, 522, 523, 569, 581, 584-586, 618, 628, 636
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) 79, 146, 147, 152, 160, 174, 176, 192
Cumhuriyetçi Terakkiperver Fıkrası 46, 125, 213
Curzon, Lord 111, 151, 183, 238

Çağa, Esat 163, 188
Çağlayangil, İhsan Sabri 47, 83, 184, 230, 328, 419, 423, 424, 509, 528, 530, 531
Çakmak, Ahmet 310
Çakmak, Fevzi 14, 35, 50, 52, 214, 217, 249
Çalışanlar Partisi 135, 155-158, 162,163, 177
Çanakkale 51, 236, 512
Çanakkale Boğazı 236
Çankaya 34, 79, 92, 147, 620
Çapan, Rauf 654
Çapanoğlu, Turgut 230
Çekoslovakya 13, 112, 313, 458-461, 463, 474, 475, 478, 486, 495, 500, 504, 505, 507, 528, 529, 537, 544, 549, 573, 577-579, 649, 655, 657, 658
Çekoslovakya Komünist Partisi 478
Çelenk, Halit 194, 200
Çetkin, İbrahim 137, 157, 158, 552, 654
Çin 245, 333, 506, 533, 548, 573, 574
Çubukçu, Orhan 620, 654

Daly, Lawrence 330
De Beauvoir, Simone 330
Dede, Basri 655
Dedijer, Vladimir 330
Değmer, Şefik Hüsnü 47, 392, 393
Delibaş İsyanı 41, 59
Dellinger, David 330
Demir, Yakup 292, 394, 397
Demircioğlu, Vedat 529
Demirel, Süleyman 11, 14, 104, 194, 195, 200, 245, 246, 249, 258, 270, 277, 278, 282, 283, 285, 286, 289, 299-300, 304, 305, 307, 308, 315, 316, 321, 324, 325, 355, 402-405, 416-420, 422-425, 428, 430, 439, 440, 453, 460, 501, 520, 525, 530, 531, 619
Demirsoy, Seyfi 99, 138, 155-159, 183, 198, 199
Demokrat İşçi Partisi 9, 95, 136,158
Demokrat Parti (DP) 12, 19, 21, 22, 28, 29, 35, 36, 38-42, 44, 50, 51, 54-61, 76, 78, 79, 81, 87-92, 98, 99, 102, 140, 146, 148, 152, 153, 155, 161, 170, 213, 252, 255, 305, 327, 354, 440, 561, 575, 581, 586, 636
Denizcier, İbrahim 142, 158, 178, 181
Descartes 29, 30
Deutscher, Issac 330
Devlet Güvenlik Mahkemesi 104
Devlet Tiyatrosu 306
devlete sahip olanlar sınıfı 12, 36, 37, 43, 44, 46, 49, 61, 63, 97, 120, 121, 209, 216, 223
Diderot, Denis 131
Dino, Arif 94
DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) 128, 235, 313, 361-364, 510
Diyarbakır 174, 176, 315, 342-344, 347, 349, 399, 404
Dolmabahçe 94, 322, 327, 500
Doğan, Mirza 655
Doğan, Musa 522
Doğu Mitingleri 352, 365, 378, 389, 399, 403, 426, 493
Dubçek, Alexander 313, 577
Dünya Barış Konseyi 330
Düyunu Umumiye 122, 327, 348

Ecevit, Bülent 41, 58, 155, 365
Ediz, Hasan Ali 392
Ege 109, 174, 176, 180, 238, 352
Egeli, Ekrem Şerif 70
Einstein, Albert 553, 555, 556, 616, 626
Eisenhower, Dwight 26
Ekim Devrimi 132, 467, 483, 487, 572
Ekinci, Cengiz 263
Ekinci, Tahsin 176
Ekinci, Tarık Ziya 176, 258, 315, 403, 404, 654
Elazığ 174, 176, 306
Emeksiz, Turan 21
emperyalizm/emperyalist 10, 12, 31, 38, 47, 49, 72, 105, 106, 108, 110, 114, 115, 128,

143-145, 160, 167, 184, 189, 191, 203-205, 207, 208, 210, 228, 230-232, 238, 239, 252, 258, 266, 281, 289, 298, 302, 308, 314, 320, 322, 323, 326-328, 331, 354, 357, 359, 360-362, 375, 378, 380, 381, 394-397, 405, 413, 414, 429, 432, 459, 469, 476, 485, 499, 501, 503-508, 514, 532, 533, 540, 543, 565, 566, 568, 572-574, 579, 582, 583, 585, 588-590, 592, 603, 625, 627, 628, 631-633, 635, 636, 648, 650, 651, 654
Endonezya 574
Engels, Friedrich 132, 296, 487, 507, 541, 557, 572, 647
Engin, Osman Nuri 45, 232
Enternasyonal 392-394, 397
Enver Paşa 107, 128
EOKA 189
Erakalın, Avni 137, 139, 142, 143, 155, 158, 159, 160, 163, 172, 176, 181
Eranus, Müştak 68
Erbil, Sedat 85, 95, 96, 136, 142, 159, 163, 164, 169
Erdem, Yakup 654
Erdoğdu, Vahap 492
Eren, Naci 654
Eren, Orhan 389
Erencan, Şevki 654
Erez, Mesut 365
Erik, Şaban 170, 259, 536-539, 595, 600, 607, 647, 654
Erim, Nihat 80, 148
Erkanlı, Orhan 70-72
Ermeni/Ermeni sorunu 13, 122, 341-352
Ersoy, Bahri 155
Ertegün, Mehmet Münir 33
Erzurum 346, 347, 350
Erzurum ve Sivas Kongreleri 109, 532
Esen, Bülent Nuri 70
Eskişehir 261, 291, 386, 400, 404
Eşsizhan, Rahmi 137, 157, 176, 193, 552, 654
Evliyaoğlu, Özdemir 50-52, 93
Evren, Kenan 128

Falkenhayn, Erich von 51
Fas Komünist Partisi 396
faşizm/faşist/faşizan 33, 68, 72, 86, 87, 172, 175, 182, 192, 196, 210, 213, 216, 217, 256, 257, 266, 272, 282, 285, 287, 297-300, 305, 306, 311, 313, 317, 359, 360, 363, 412, 439, 447, 448, 452, 454, 480, 483, 493, 494, 501, 502, 533, 534, 537, 643
Fazlı, Cemil 654
Felek, Burhan 186
Fendoğlu, Hamit 262, 310, 392, 404
Fertan, Necla 85, 86
Feyzioğlu, Haluk 85
Feyzioğlu, Turhan 365
Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri 142-143
Filipin Demokratik İşçi Partisi 330
Filipinler 338, 574
Franco, Francisco 216, 256, 358
Fransa 47, 112, 122, 127, 130
Fransız Birleşmiş Sosyalist Partisi 396
Fransız Devrimi/İhtilali/İnkılabı 131, 461
Fransız Komünist Partisi 359, 396, 550

Galatasaray Lisesi 12, 34, 84, 185, 194
Gaziantep 139, 157, 174-176, 187, 188
Gedik, Namık 22, 42, 55, 60, 67
Gedik, Zeki 158
Gerçek 48
Giap, Vo Nguyen 495
Gider, Cemil 178
Giritli, İsmet 70, 73
Gorbaçov, Mihail 466, 685
Göçmen, Ali 654
Göksüzoğlu, Saffet 142, 158, 163
Gronştant Bahriyelileri 467, 468
Grotius, Hugo 131
Guevera, Che 491, 510, 549
Guy, Mollet 321, 395
Güçkıran, Reşit 175
Güler, Abdurrahman 511
Güler, Mustafa 196
güler yüzlü sosyalizm 11, 170, 458, 528, 610, 658, 689
Gülhane Askerî Tıp Akademisi 404
Gülhane Hattı Hümayunu 61, 122
Gültepe 180-182, 192
Güneri, Rüştü 178
Güneş, Turan 391, 446
Güneydoğu Asya Devletleri Örgütü (SEATO) 68
Güngördü, Cenani 85, 95, 142, 159, 164, 172, 178
Güngördü, Meliha 85
Güran, Muvakkar 52, 540
Güran, Rasih 164, 540
Gürkan, İsmail 70
Gürsel, Cemal 42, 55, 59, 65-67, 69-71, 74-76, 79, 86, 138, 141, 147, 152, 160, 161, 383
Güven, Ali Rıza 363
Güven, Hüsamettin 654
Güzelce, İbrahim 136, 137, 142, 143, 158, 159, 163, 169, 170, 361, 362

Habeas Corpus 62, 104, 473
Halaskar Zabitan Grubu 60
Hakkari 322, 398
Hanoy 332-336, 576
Harbiye 24, 121
Harbiyeli Yürüyüşü 44
Hareket Ordusu 169
Hasan Tahsin 115
Hatay 258, 509
Hatko, Nevzat 153, 164, 540, 542
Haydaroğlu, Minnetullah 67, 170, 536, 538, 595, 622-624, 654
Hegel, Friedrich 30, 554-556
Hekimoğlu, Müşerref 68, 77, 87, 175
Hepbir, Ziya 155, 158
Herhandez, Melba 330
Hernandez, Amado 330
Herzen, Aleksandr 465
Hıristiyan/Hıristiyanlık 45, 121, 122, 130, 346, 351
Hikmet, Nâzım 11, 53, 88, 183, 402, 403, 419, 425, 426, 453
Hindistan 378, 557, 574
Hirsch, Ernst 32
Hitler, Adolf 256, 297, 355
Ho Chi Minh 334, 336, 495
Hukuk Fakültesi Talebe Derneği 191
Hürriyet Meydanı 502
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 63, 123, 125

Iğdır 323
Irak 323
Islahat Fermanı 203
Işık, Hasan Esat 245
Işıklar, Fehmi 363

İçel 492, 509
İkinci Dünya Savaşı/İkinci Cihan Harbi 29, 41, 58, 216, 217, 231, 233, 235, 329, 333, 438, 493, 540, 572, 573, 575, 577, 633
İkinci Kurtuluş Savaşı/İkinci Milli Kurtuluş Mücadelesi 252, 258, 272, 273, 294, 327, 357, 500, 502, 503, 628, 632, 633, 651, 654
İkinci Meşrutiyet 95, 102, 116-118, 123, 135, 136, 162, 203, 209, 213, 226, 227, 485, 586
İleri, Rasih Nuri 93
İlter, Olcayto 156, 160
İncesu, İhsan 161
İncesu, Niyazi 157
İncirlik ve Çiğli üsleri 328
İngiliz anayasası 131
İngiltere 33, 43, 47, 62, 104, 122, 129-131,150, 234, 235, 304, 319, 329, 379, 382, 417, 463, 464, 469, 473, 532, 556, 625, 626
İnönü, İsmet 21, 26, 29, 32, 33, 35, 36, 38-45, 47, 48, 50, 53, 55-61, 64, 67, 70, 78-83, 90, 91, 111, 145-152, 156, 171, 172, 174, 177-187, 190, 191, 192, 194, 213, 214, 216, 234, 238, 235, 237, 238, 245, 263, 265, 288, 406, 408, 415, 416, 425, 439, 452, 572, 576, 587
İnsan Hakları Derneği 35
İran 40, 58, 150, 183, 235, 247, 323
irtica 41, 42, 59, 375, 407-410, 428, 444
İskenderun Demir Çelik Tesisleri 245
İslâm 49, 129, 130, 212, 248, 345
İspanya İç Savaşı 358
İspanya Komünist Partisi 396
İstanbul 22, 28, 31, 34-36, 40, 45, 57, 65, 67-69, 71, 72,75, 76, 85, 87, 88, 90-96, 98, 106, 109-113, 115, 117, 120, 124, 125, 135, 137, 139, 151, 153-158, 160-162, 169-171, 174-177, 179, 189, 196, 198, 199, 201, 209, 212, 226, 228, 233, 236, 244, 280, 282, 285, 286, 296, 322, 332, 349, 363, 372, 391, 398, 402, 404, 411, 440, 442, 458, 471, 489, 491, 506, 509, 515, 544, 546, 547, 549, 594, 658
İstanbul Adliyesi 22
İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 155
İstanbul Üniversitesi 73, 84,147, 330, 366, 552
İstanbul Valiliği 362
İstatistik Genel Müdürlüğü 494
İsrail 238, 319, 360, 396, 397, 576, 577
İsveç 330, 468, 564
İşmen, Fatma Hikmet 294
İştirakçi Hilmi 95, 135
İştirakiyun Partisi 46, 118
İtalya 24, 32, 45, 68, 86, 123, 127, 175, 210, 256, 297, 300, 304, 319, 330, 371, 379, 382, 395, 461, 448, 549
İtalyan Komünist Partisi 395-397
İtalyan Sosyalist Proleter Birliği Partisi 358, 359, 396
İttihat ve Terakki/İttihatçı 37-39, 44, 55, 56, 63, 107, 115, 117, 123-125, 128, 170, 209, 213, 232, 233, 342-345, 350, 351, 586
İzmir 55, 91, 115, 118, 137, 139, 155, 157, 176, 193, 194, 198, 199, 206, 226, 238, 322, 327, 349, 398, 404, 431, 454, 482, 483, 484, 487, 488, 493, 520, 583, 594, 595
İzmir İktisat Kongresi 110, 209, 232, 633
İzmit 137, 349, 537

Japonya 32, 54, 338
Johnson /Johnson mektubu 81, 149, 151, 238, 295, 431, 434, 532, 574, 576, 627, 628
Jön Türkler 37, 61, 117, 123, 125, 216, 351

Kabadayı, İhsan 419
Kabaklı, Ahmet 179
Kabibay, Orhan 70, 152
Kafkasya 107, 349
Kahire 191, 288
Kahveci, Adnan 198
Kamboçya 332, 574
Kanbolat, Yahya 193, 259, 654
kapitalizm/kapitalist 10, 12, 37, 38, 47, 69, 72, 101, 104-106, 108, 110, 114, 115, 122, 128, 143-145, 160, 184, 203-206, 209, 210, 213, 227, 230-233, 239, 251, 289, 296-299, 302, 303, 305, 308, 314, 322, 323, 327, 328, 362, 366, 367-371, 373, 375, 378, 380, 391, 417, 423, 462-465, 469, 470, 473, 474, 478, 485, 489, 498, 499, 503, 504, 506-508, 514, 516, 527, 533, 534, 543, 545, 546, 550, 556-560, 564-566, 582, 583, 586, 588-591, 598, 599, 601-603, 616, 617, 619, 627, 631-633, 635, 636, 638, 639, 650, 651
Kara Kemal Bey 38, 237
Karabekir, Kazım 117, 118
Karadeniz 174, 430, 433, 439
Karahan, Ali 398, 407
Karahisar 346, 349
Karal, Enver Ziya 276
Karcı, Ali 196, 229, 383, 392, 403, 404, 654
Karpatlar 107
Kars 47, 235, 236, 247, 260, 261, 522
Kasuri, Mahmud Ali 330
Kavuk, Fevzi 654
Kavuncu, Osman 34-36, 87-90
Kaya, Şinasi 654
Kayseri 34, 35, 87-91, 93, 174, 176
Kayseri Tank Depo Komutanlığı 34, 35, 87
Kemal, Yaşar 14, 85, 87, 93, 94, 98, 492, 654
Kemalizm 13, 105, 114, 115
Ketenoğlu, Hakkı 249
KGB 82, 150
Kıbrıs 43, 81, 149, 151, 187-189, 191, 318, 323, 359, 388, 395-397, 414, 431, 434, 452, 512, 576, 588
Kırdar, Lütfü 98, 138
Kırıkkale 192, 197
Kıvılcımlı, Hikmet 484, 488, 489, 491
Kızılay 25, 26, 44, 293
Kocaeli 137, 139, 157, 294
Kocamanoğlu, Bahattin 156, 160
Kocamanoğlu, Tuncer 363
Koç, Celal Nuri 260, 261
Koçak, Yunus 73, 258, 278, 289-291, 309, 316, 383, 389, 392, 394, 397, 399, 400, 403, 404, 453, 654
Kollontay 468, 548
Komer, Robert 451, 452, 509, 571
komün hareketi 45, 46, 62, 212
komünizm/komünist 10-12, 36, 41, 52, 53, 59, 66, 74, 75, 82, 135, 149, 161, 164, 170, 178-181, 183, 187, 188, 190, 191, 193-197, 247-249, 252-258, 260-262, 265, 266, 272, 274, 280-282, 284-289, 291, 292, 294, 296-298, 306, 307, 309, 310, 312, 313, 319, 321, 324, 358, 359, 361, 365, 366, 391-400, 403, 414, 416, 427, 446-448, 456, 461, 470, 474, 483, 492, 532, 543, 550, 572, 574, 575, 578, 628, 652, 657
Komüntern (Üçüncü Enternasyonal) 470, 572
Kongo 191
Konya 40, 57, 169, 192, 258, 278, 291, 309, 316, 349, 384, 390, 392, 394, 399, 400, 419
Kopenhag 337
Koraltan, Refik 14, 25, 35, 36, 43, 60, 89, 90
Kore/Kore Savaşı 38, 52, 54, 56, 305, 319, 331, 357, 358, 495, 573
Kosigin, Aleksey 244, 245, 569
Kozanoğlu, Adnan 654
Köksal, Mehmetcan 85
Köksal, Osman 68, 69
Köprülü, Fuat 35
Köymen, Aydın 90
Köymen, Hulusi 90
Kropotkin, Pyotr 462
Kruşçev, Nikita 26, 66, 161, 456, 463, 472, 481, 483, 540, 549, 655
Kuas, Rıza 76, 137, 139, 142, 144, 158, 160, 163, 178, 192, 193, 198, 199, 229, 277, 309 359, 360, 383, 399, 403, 404, 552, 654
Kubalı, Hüseyin Nail 55, 73
Kubilay Olayı 41, 59
Kumbaracı, Aslan 93
Kunerlp, Zeki 236, 237
Kuran, Üzeyir 95
Kurdakul, Şükran 654, 655
Kurdaş, Kemal 451
Kurtel, Adil 654
Kurtuluş Savaşı 12, 31, 38, 46, 47, 50, 88, 106-109, 114, 115, 127, 128, 144, 150, 167, 173, 177, 184, 189, 203-205, 207, 209, 210, 217, 230, 231, 233, 235, 238, 258, 264, 288, 293,

302, 308, 320, 327, 353, 358, 399, 437, 458, 476, 477, 499, 500, 503, 506, 507, 509, 510, 514, 527, 531, 532, 533, 541-544, 548, 579, 583, 584, 589, 590, 632, 651, 656
Kurucu Meclis 65, 71, 73, 76, 84, 97, 99, 139, 160, 163, 445, 467, 562
Kuşlu, Ahmet 179
Kutal, Şafak 322
Kutlay, Naci 619, 654
Kuzguncuk 52, 93, 94
Küba 161, 162, 330
Küçük, Celal 363
Küçükömer, İdris 624, 630, 632, 638, 639, 654
Küfrevi, Kasım 365-367
Kürt/Kürtçe 11, 175, 247, 255, 346, 349, 493, 494, 651

La Turquie 36, 217
Laos 332, 338, 574
Lastik-İş 76, 97, 139, 142, 198, 199
Lenin, Vladimir 392, 393, 487, 490, 534, 540, 542, 543, 548,549, 560, 561,563, 572, 573
Leninist/Leninizm 138, 245, 363, 451, 456, 457, 464, 465-469, 475, 480, 481, 483, 484, 487, 488, 490, 491, 510, 534, 541, 542, 545, 548, 550, 552, 649, 652, 653, 655-657
liberalizm 39, 57, 125, 216, 276, 391, 445, 480
Lipmann, Walter 53
Londra 130, 295, 314, 329-331, 351, 490
Lozan 110-112, 151, 183, 237, 507, 531, 581, 632, 633
Luxemburg, Rosa 468, 487, 548, 643

Macaristan 463, 507, 528, 657
Maden-İş 97, 142, 163, 362
Magna Carta 62, 130, 131
Mahmut Nedim Paşa 123
Makarios 318
Makyavelizm 478
Malatya 174, 176, 259, 262, 310, 392, 406, 488, 490, 491, 492, 595, 618
Malatya Kongresi, 292, 293, 393, 454, 491, 536, 537, 539, 551, 647
Malta 351
Manisa 66, 176
Mao, Tse Tung 573
Maoist/Maocu 484, 548, 652
Maraş 346, 347, 492
Marksizm/Marksist 11-13, 30, 138, 169, 245, 253, 254, 267, 284, 292, 319, 363, 366, 391, 393, 394, 397, 427, 451, 454, 455, 457, 463, 465, 466, 469, 472, 475, 480, 481, 485-488, 491, 494, 500, 506, 510, 515, 533, 541, 542, 545, 546, 548-550, 552, 553, 555, 556, 558, 559, 566, 572, 625, 627, 652, 653, 656, 657, 658
Marx, Karl 30, 132, 211, 223, 462-464, 466, 469, 479, 480, 485-487, 507, 539, 541, 542, 554-564, 647, 658
Mc Namara, Robert 357, 437
Meksika 330
Menderes, Adnan 19-26, 35, 36, 41-44, 51, 55, 59, 60, 64, 67, 68, 77, 93, 98, 141, 234, 488, 587
Menşevik 466, 467
Merkez Bankası 54, 305
Mersin 192, 197, 244
Mevlevi 63
Midilli (Breslau) 107
Millet Partisi 50, 152, 320, 322, 429, 430, 531
Milli Birlik Komitesi/Milli Birlikçiler 64, 65, 68-72, 98, 152, 581
Milli Demokratik Devrim (MDD) 458, 484, 485, 489, 491, 547
Milli Güvenlik Kurulu (MGK) 126, 128, 129, 132, 224, 420, 431, 515, 525, 526-528
Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) 515, 520, 521, 523-525
Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 28, 191
Milli Şef 32, 33, 35, 36, 47, 55, 80, 83, 84, 92, 147, 185, 186, 216, 217, 223-225, 263 (ayrıca bkz. İnönü)
Milliyetçi ve Mukaddesatçı Üniversite Gençliği 190
Molotov, Vyaçeslav 235, 236, 472
Montesquieu 190
Morikava, Kinju 330
Moskova 26, 27, 149, 150, 179, 191, 193, 195, 236, 244, 245, 248, 289, 291, 292, 296, 309, 312, 313, 321, 361, 365, 393, 394, 402, 403, 419, 425, 572, 657, 659
Mumcu, Uğur 14, 655, 656
Mussolini, Benito 256, 297, 300, 355
Muş 345
Muşlu, Ahmet 137, 142, 158
Mutadil Hürriyetperver Sosyalist Partisi 123
Mustafa Fazıl Paşa 123
Mustafa Suphi 392
Müdafaai Hukuk Cemiyeti 108, 115-117
Müskirat Federasyonu 97, 158
Müslüman/Müslümanlık 45, 122, 232, 233, 343, 345-348, 350, 351
Müstakil Sosyalist Fıkrası 135

Naci, Fethi 484
Nadi, Nadir 94
Namık Kemal 123
Narter, Fikret 69, 70
NATO 21, 22, 29, 41, 42, 47, 58, 59, 82, 109, 149, 177, 183, 189, 213, 234, 238, 247, 256, 308, 318, 321, 322, 328, 352, 357-360, 368, 381, 396, 402, 413, 420, 423, 425, 429, 430-435, 437, 438, 454, 460, 481, 499, 500, 502, 507, 511, 513, 525, 528, 568, 573, 579, 581, 583, 585, 633, 651
Nazi 47, 297, 329-331, 334, 459, 552
Nebioğlu, Kemal 137, 142, 144, 158, 159, 163, 172, 182, 229, 362, 363, 383, 403, 404, 552, 652, 654
Nemrut Mustafa Harp Divanı 169
Nesin, Aziz 99, 178
Newton, Isaac 553, 555, 616, 626
Niğde 93
Nizamı Cedit 203, 516
Nurculuk 248
Nurenberg Mahkemesi 329-331
Nursi, Saidi 41, 55, 59
Nuruosmaniye 142, 159, 169

Octobr İhtilali 467, 468 (ayrıca bkz. Ekim Devrimi)
ODTÜ 451, 517
Oglesoy, Karl 330
Ok, Nurettin 389, 403, 404, 416, 452
Okan, Sezai 68
Oksal, Mustafa 654
Olcoyto, Vahdet 647
OLEYİS 142
Onar, Sıddık Sami 34, 69, 70, 73
Onat, Burhanettin 41, 58
Orbay, Rauf 117, 118
Ortadoğu 40, 58, 81, 82,122,127,128, 149, 150, 215, 246, 247, 312, 319, 320, 322, 323, 356, 397, 454, 571, 573, 574, 576, 579, 580, 583, 584, 588, 648, 656
Ortak Pazar Antlaşması 582
Osmanlı Demokrat Fırkası 123
Osmanlı/Osmanlı Devleti/Osmanlı İmparatorluğu 11, 30, 37, 39, 43, 45, 46, 47, 49, 56, 61-63, 84, 97, 99, 111, 112, 115, 116, 119-126, 129, 130, 132, 135, 162, 186, 203, 205, 209, 211, 212, 231, 232, 293, 328, 341, 345-348, 356, 461, 464, 471, 482, 507, 527, 539, 547, 565, 586, 634, 636
Osmanlı İttihadi Müslimin Fırkası 123
Osmanlı Mesai Fırkası 135
Osmanlı Sosyalist Fırkası 125, 135
Osmanlıcılık 123

Öktem, Nejat 655
Önadım, Kasım 404
Öncü 77, 87, 175-177
Önder, Seyit Faruk 365
Öner, Kenan 35, 50, 90
Örün, Ziya Nur 85
Özal, Turgut 198
Özcan, Refik 180
Özdağlar, İsmail 198
Özgüden, Doğan 484, 496
Özgür, Selahattin 68
Özışık, Ara 88
Özkan, Kemal 196
Özkarabay, Salih 142, 144, 158, 175, 182, 200, 229, 383, 655
Özlü, Demir 188, 484
Özoğul, Nazmi 261, 262
Öztrak, Orhan 188
Öztürk, Tahir 157

Pakistan 27, 40, 58, 299, 330
Papaz Bossuet 130
Papenek, Victor 130
Paris 30, 37, 117, 123, 125, 152, 169, 331, 351, 366, 461, 487, 507, 543, 550, 576
Park Otel 86
Paşakapısı Cezaevi 25
Pehlivanoğlu, Şadi 386, 387, 404
Pencap, Seyfi Sadi 422
Pentagon 328
Phu Ly 332, 333
Pilavcılık 248
Polatkan, Hasan 42, 60, 141
Polonya 53, 212, 234, 397, 504, 507, 528, 657
Poratav, Pertev 93
Portekiz 216, 360, 397
Posof 322
Prag 458, 495
Prens Sabahattin 37, 123, 125
proletarya diktatörlüğü 363, 392, 455, 541, 653
Proudhon, Pierre Joseph 12, 462, 465, 572, 643

Roma Konferansı 358, 360, 361
Romanya 205, 285, 462, 505, 578
Rousseau, Jean Jacques 131
Ruhidoğan, Mustafa 654
Rum Kilisesi 491, 510

Russell, Bertrand 295, 329-331, 491
Russell Mahkemesi 14, 295, 329, 330, 338, 341, 358, 453
Rusya 26, 27, 41, 54, 59, 234, 236, 248, 281, 356, 360, 393, 395, 397, 419, 435, 463-472, 474, 481, 489, 508, 511, 529, 535, 548, 574, 579, 580, 625, 626, 647 (ayrıca bkz. Sovyetler Birliği)

Sadabat Paktı 107, 205
Saka, Hasan 34, 575
Sakarya 324
Sakata, Shoichi 330
Salazar, António de Oliveira 216
Samsun 115, 349, 408, 551
San Francisco Konferansı 186, 216
Sansaryan Han 23, 24
Saracoğlu, Şükrü 34
Saraçhane Mitingi 75, 152, 154, 155, 226
Saray Sineması 195
Sargın, Nihat 85, 86, 170, 229, 383, 536, 538, 568, 594, 595, 607, 608, 647, 654
Sarıca, Murat 654
Sarıca, Ragıp 65, 73
Sarıkamış 107, 323
Saroz Körfezi 109
Sarper, Selim 235, 236
Sartre, Jean Paul 330, 331, 338,341-343, 55
Savaş, Atalay 529
Saygıner, Yaşar 654
Schwart, Laurent 330
Selçuk, Ilhan 385
Selek, Cemal Hakkı 178, 180, 182, 195, 196, 229, 258, 383, 398, 403, 404, 647
Selik, Mehmet 178, 180, 182, 195, 196, 229, 258, 383, 398, 403, 404, 647
Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu 571
Sendikalararası Dayanışma Örgütü (SADA) 362
Sendikalar Birliği 95, 142, 226
Senedi İttifak 61
Serbest Fıkra 44, 47, 61, 125, 213, 216
Sertel, Sabiha 35, 93, 217
Sertel, Zekeriya 23, 24, 35, 50, 52, 89, 93, 249
Sezen, Merih 85
Shakespeare, William 643
Sıkıyönetim Komutanlığı 20, 47, 66, 71, 91, 141, 226
Silvan Merkez Jandarma Komutanlığı 290
Sirkeci 23
Sivas 347, 595, 596, 646, 647
Sivas Kongresi 109, 532
Sivastopol 430
Siyasal Bilgiler Fakültesi 517, 518, 520
Somay, Muzaffer 85
Sosyal Güvenlik Partisi 155
Sosyalist Devrim Partisi 15, 25, 90, 174, 499
Sosyalist Kültür Derneği 139, 157
Sosyalist Parti 67, 74, 139, 392, 439
sosyalizm 11-15, 35, 48, 53, 73, 75, 77, 92, 96, 100, 125, 132, 133, 141, 145, 170, 174, 177, 186, 189, 201, 209, 210, 214, 227, 228, 230, 236, 244, 248, 249, 252, 276, 288, 289, 292, 293, 297-299, 302, 311, 313, 314, 316, 321, 322, 334, 335, 340, 352, 357, 358, 363, 366-368, 391, 394, 395, 397, 398, 399, 416, 439, 440, 445-447, 451, 452, 455-466, 468-470, 472-476, 478-483, 485-487, 489-492, 494, 497, 500, 503-507, 509, 528, 533-550, 552, 555-558, 560, 561, 564-566, 568, 572, 573, 577, 578, 582-593, 595-607, 609-612, 614-618, 620, 622, 628, 629, 630, 631, 633-635, 637-645, 647, 658
Sovyetler Birliği 10, 11, 13, 15, 26, 30, 33, 47, 52, 82, 96, 127, 150, 191, 235, 236, 244, 246, 312, 319, 320, 329, 356, 393, 424, 453, 456, 458-463, 466, 469-471, 473, 474, 481, 483, 495, 505, 507, 514, 537, 540, 542-544, 548, 549, 560, 564, 569, 574, 575, 577-580, 597, 649, 655, 658 (ayrıca bkz. Rusya)
Sözeri, Tankut 196
Spartaküs 461
Stalin, Josef 33, 49, 237, 419, 456, 460, 463, 468, 471, 472, 482, 483, 487, 491, 510, 535, 540, 549, 573, 657
Stockholm 331, 332, 334
Sultanahmet Cezaevi 25
Sunay, Cevdet 185, 313-315, 460
Sungurbey, Ismet 188
Sungurbey, Necla 188
Suriye 244, 248, 320, 323, 356, 396, 509
Sükan, Faruk 290-292, 384, 390, 392, 394, 398-402
Sülker, Kemal 178, 193, 229, 383, 654

Şahingiray, Mehmet Reşit (Doktor Reşit Bey) 342, 344
Şakir, Bahaddin 344
Şakir, Feridun 163
Şan Sineması 177
Şeyh Bedrettin 63, 461
Şeyh Vahdeti 59

Tahkikat Komisyonu 19, 22, 40, 42, 55, 57, 59, 213

Tahtakılıç, Ahmet 415
Taksim 491, 502, 510
Taksim Anıtı 22, 153
Talat Paşa 128, 345, 349, 351, 352
Tan Olayı 28, 35, 47, 66, 67, 89
Taner, Tahir 76
Tanzimat 86, 139, 203, 490
Tarhan, Rana 215
Taşkesen, Mehmet 492
Tayland 338
Temel Hakları Yaşatma Derneği 84, 85, 87
Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti 123, 125
tımar/has/zeamet 46, 61, 120, 121, 122, 211, 222, 471, 586
Ticanilik 248
Tirali, Naim 177
Tiritoğlu, Alaattin 66, 67, 74, 139
Tonkin Körfezi 333
Top, Ahmet 157, 175, 188
Topkar, İsmail 178
Topkapı 40, 57
Topraksız Jan 62
Tosyalı, Hasan 520
Tözge, Marta 99, 161
Trabzon 347
Troçki, Lev 393, 467, 468, 549
TRT 40, 57, 237, 243, 303, 306, 466
Truman, Harry 150, 217, 233, 235
Truman doktrini 47, 48, 150, 162, 182, 189, 217, 233, 235, 328, 509, 532, 573, 575
Tuna, Tuğrul 88
Tunaya, Tarık Zafer 70, 73, 135, 276
Tunç, Halil 192, 198, 199
Tural, Cemal 188, 247, 248, 270, 288, 365
Tural Emirnamesi 249, 265, 315
Turgutlu 192, 197
Türk Silahlı Kuvvetleri 252, 253, 255, 260, 272, 283, 284, 287, 431
Türk, İbrahim 178
Türkçü/Türkçülük 71, 123, 125
Türkeş, Alparslan 70, 152, 192
Türk-İş 138, 139, 142, 155, 156, 157, 160, 181, 183, 192,198, 199, 361, 455
Türkiye Çalışanlar Partisi 138, 155-158, 162, 163, 177
Türkiye Komünist Partisi 281, 393
Türkiye Öğretmenler Sendikası 306
Türkiye Ticaret Odası 200
Türkiye'ye özgü sosyalizm 11, 12, 451, 458, 460, 494, 500, 533, 537, 539, 542, 544-547, 550, 598, 599, 648, 649, 652, 656, 658, 659
Türkiz, Semih 85
Türkler, Kemal 137, 139, 142, 143, 144, 158, 159, 160, 163, 178, 182, 361-363, 654, 655

U2 Olayı 26, 29, 30, 32, 44
Uğrasızoğlu, Fahri 408
Uğurlu, Abbas 654
Ulusal Kurtuluş Güçleri (FNL-Vietnam) 335
Ulvi, Ali 25
Urfa 174, 259, 346, 349, 430
Us, Tarık 33
Uslubaş, Hüseyin 142, 158, 163
Uşak 40, 57, 408
Uysal, Atalay 199

Ülkü ve Kültür Birliği 71
Ünal, Burhan Cahit 654
Ünal, Yavuz 654
Üngör, İhsan 85, 95, 142, 159,164, 172, 175, 178, 182
Ürgüplü, Suat Hayri 194, 198, 244

Vagon-Li Olayı 28
Van 26, 323, 345, 347, 348, 350
Van Dong, Phan 334, 335, 453
Vâ-nû, Vâla Nurettin 85
Vâ-nû, Müzehher 93
Varşova Paktı 459, 543, 577
Vartakes Efendi 349
Varto depremi 294
Vatan Cephesi 19, 22, 40, 42, 55, 57, 60, 213
Veli Alemdar Han 67, 85, 144
Venizelos 185
Vietnam 14, 82, 150, 152, 191, 246, 295, 298, 299, 304, 308, 312, 320, 323, 329-340, 356, 357, 358, 396, 437, 438, 451, 453, 461, 495, 506, 564, 573, 574, 576, 584, 627, 628
Viyana Okulu 552
Voltaire 131

Washington 33, 48, 151, 182, 530
Weiss, Peter 330

Yabancı Konuklar Köşkü 245
Yalçın, Aydın 299, 322, 429
Yalman, Ahmet Emin 34, 35, 69, 88, 217
Yassıada 51, 52, 67, 76, 77, 79, 93, 97, 98, 138, 141, 145, 147, 160
Yavuz (Göben) 107
Yazoğlu, Yılmaz 654
Yeni Gün 93
Yeni Türkiye Partisi (YTP) 79, 136, 140, 146,

147, 152, 160, 174, 176, 263, 365, 366, 367, 398, 407, 531
Yeşil Ordu 46, 118
Yıldırım, Canip 176
Yıldırım, Mehmet Emin 137, 157, 175
Yıldız, Şaban 14, 142, 144, 158, 159, 163, 200, 552, 654
Yozgat 259, 316, 349
Yön 138-140, 157, 484, 488-490, 492
Yugoslavya 205, 330, 396, 504, 505, 578
Yugoslav İşçi Halk Sosyalist Birliği 396, 398
Yunanistan 162, 205, 313, 356, 357, 360, 396, 397, 405, 433, 473, 532, 575
Yunan Sol Demokrat Birliği 396
Yücel, Can 654
Yücel, Şevki 404, 408
Yücetürk, Zeki 259
Yüksek İslam Enstitüsü 190

Zana, Mehdi 654
Zırtıloğlu, Mukbil 363
Zincirli Hürriyet 28, 53, 54, 150, 234, 488, 509
Ziya Paşa 123
Zonguldak 192, 197-199, 226, 277, 378
Zorlu, Fatin Rüştü 38, 42, 54, 60, 141

Türkiye İşçi Partisi Tarihi

Mehmet Ali Aybar, Türkiye sol hareketinde bambaşka bir yeri olan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) tarihini anlatıyor. Partinin kuruluşundan 1968 sonlarında, Aybar'ın "Türkiye'ye özgü sosyalizm" kavramı üzerinden su yüzüne çıkan anlaşmazlıklara kadar uzanan bir dönemi ele alan *TİP Tarihi*, Aybar'ın Türkiye, dünya ve sosyalizm üzerine analizleriyle zenginleşiyor. Aybar'ın hayatından çarpıcı izler de barındıran kitabı İnönü, Demirel, Behice Boran, Sadun Aren, Yaşar Kemal ve daha nicelerinin sahne aldığı bir anı kitabı olarak da görmek mümkün. Fotoğraflarla ve dipnotlarla zenginleştirilmiş yeni edisyonuyla *TİP Tarihi* emekçileri, işçileri, "ayaktakımı" olarak görülenleri, "ikinci sınıf" vatandaş sayılanları iktidara getirmek için verilen savaşın ilk ağızdan anlatısı; Türkiye tarihine, Türkiye sol tarihine etraflı bir göz atma imkânı...

Hukukçu, akademisyen, gazeteci, siyasetçi kimlikleriyle bir döneme damgasını vuran isimlerden olan Mehmet Ali Aybar "başka türlü" bir sosyalistti: Kullandığı "güler yüzlü sosyalizm", "Türkiye'ye özgü sosyalizm", "özgürlükçü sosyalizm" kavramlarıyla; sadece sistem içinde değil sosyalizm uygulamaları, teorileri içinde de gördüğü çarpıklıkları ifade etmekten hiç çekinmemesiyle; ülkedeki Kürt sorununa değinen belki de ilk siyasetçi olmasıyla; "yatay örgütlenme" modelini savunmasıyla...

ABD'nin Vietnam'daki savaş suçlarını yargılamak için kurulan Uluslararası Russell Mahkemesi'nde üyelik yapacak uluslararası saygınlığı, entelektüel donanımı, kültürü, bilgisi olan Aybar, ömrünün sonuna kadar sosyalizm mücadelesinden vazgeçmedi. 15 milletvekiliyle Meclis'e girmiş Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanı Aybar'ın her koşulda altını çizdiği bir gerçek vardı: "Sosyalizm insanlar içindir; insanlar sosyalizm için değil..."

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-1669-6

KDV'DEN MUAFTIR